DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING
EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN,
IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Met Bijdragen van de Heeren:

J. VAN DER BAAN; Prof. J. BADON GHIJBEN; Mr. BODEL NIJENHUIS; Prof. P. BOSSCHA; J. BOUMAN; J. BRAKEL; C. W. BRUINVIS; D. BUDDINGH; Prof. P. O. V. D. CHIJS; Mr. I. DA COSTA; J. H. VAN DALE; Mr. J. DIRKS; Ds. G. DOEDES; Dr. J. C. DRABBE; Jhr. RAMMELMAN ELSEVIER; P. FRET; E. GERDES; Ds. B. GLASIUS; Ds. A. P. VAN GRONINGEN; K. J. R. VAN HARDERWIJK; Mr. W. J. C. VAN HASSELT; Ds. O. G. HELDRING; Prof. A. A. VAN HEUSDEN; Dr. J. J. DE HOLLANDER; J. HONIG JZN. JR.; Dr. A. H. ISRAËLS; Dr. L. J. F. JANSSEN; J. PH. VAN DER KELLEN; S. F. KLYNSMA; Ds. J. C. KOBUS; J. L. DE BRUYN KOPS; C. KRAMM; H. VAN KUYK; W. J. LAGERWEY; Ds. P. LEENDERTZ, WZN.; Mr. J. VAN LENNEP; J. H. VAN LENNEP; P. A. LEUPE; J. F. G. MEIJER; Dr. E. MOLL; J. W. MULLER; Dr. S. I. MULDER; F. NAGTGLAS; J. J. NIEUWENHUIZEN; Mr. IS. AN. NIJHOFF; P. NIJHOFF; Ds. H. M. C. VAN OOSTERZEE; J. H. PEETSOLD; R. POSTHUMUS; Ds. IS. PRINS; J. B. RIETSTAP; M. ROEST, MZ.; Dr. R. C. RÖMER; G. P. ROOS; G. VAN SANDWIJCK; Prof. J. G. DE HOOP SCHEFFER; Dr. C. H. SCHNEITHER; Dr. G. D. J. SCHOTEL; J. SCOTT; Dr. F. A. SNELLAERT; Dr. H. J. SPIJKER; F. F. C. STEINMETZ; Mr. J. H. DE STOPPELAAR; Dr. E. B. SWALUË; Mr. H. J. SWAVING, Mr. R. W. TADAMA; Dr. P. H. TYDEMAN; Dr. D. J. VEEGENS; Mr. L. G. VERNÉE; Prof. L. G. VISSCHER; Dr. A. VAN DER WILLIGEN; *en velen, die nog onbekend wenschen te blijven.*

Viresque acquirit eundo.

NEGENDE JAARGANG.

AMSTERDAM, BIJ FREDERIK MULLER.

1859.

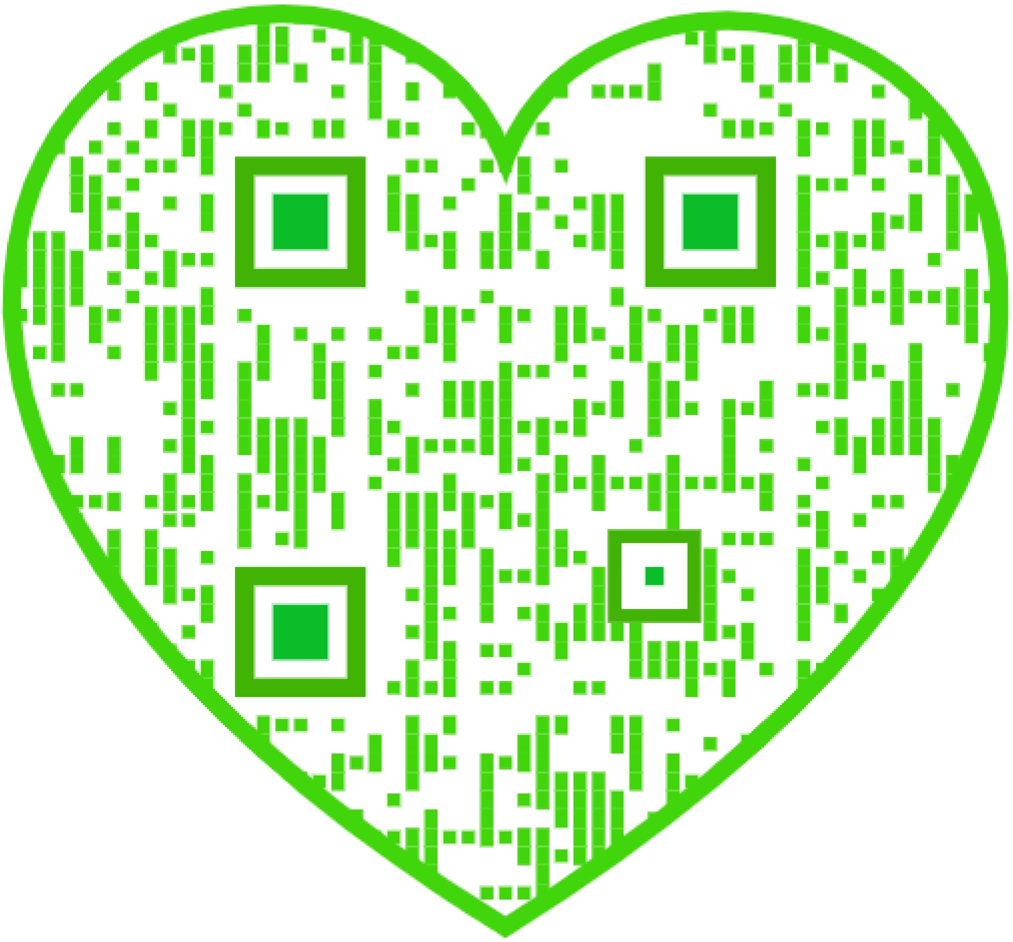

Al gaande wint hij krachten.

Gedrukt bij IPENBUUR & VAN SELDAM.

DE NAVORSCHER,

EEN MIDDEL TOT GEDACHTENWISSELING EN LETTERKUNDIG VERKEER TUSSCHEN ALLEN, DIE IETS WETEN, IETS TE VRAGEN HEBBEN, OF IETS KUNNEN OPLOSSEN.

Die 't beter weet, mag het zeggen.

VRAGEN.

1. — *Wapen van Wassenaar te Maastricht.* In de kerk van O. L. Vrouwe te *Maastricht*, vindt men in een' der kloostergangen een wapenbord, waarop het wapen van WASSENAAR is voorgesteld, dragende *sur-le-tout* van sabel, beladen met een kruis van zilver. Onder op het wapenbord staat: *Obiit* 22 Januarij A°. 1788.

Bij het doen van navragen ten opzigte van hem, wiens overlijden door ophanging van dat wapenbord moest bewaard blijven, werd mij telkens verzekerd dat het in verband stond tot »den proost" VAN WASSENAAR. Kennelijk echter is dit eene dwaling, want de beide leden uit het aanzienlijke geslacht van WASSENAAR, die proosten waren van *St. Servaas* (en niet van *O. L. Vrouwe*) te *Maastricht*, overleden, de één op den 17den Januarij 1772, en de laatste den 17den September 1817, met wien dan ook de zeer lange en aanzienlijke rij der groot-proosten van het Keizerlijke kapittel van *St. Servaas* besloten werd.

Zij, die in het bezit zijn van naauwkeurig bijgehouden genealogiën van het geslacht van WASSENAAR, worden dierhalve verzocht mij te willen opgeven, wie de mannelijke telg uit dat geslacht was, die op den 22sten Januarij 1788 is overleden, wie zijne ouders waren, wanneer hij geboren werd, en door welke bepaalde of vermoedelijke oorzaak zijn wapenbord ter gemelde plaats is opgehangen.

Ook de opgave van andere bijzonderheden hem betreffende, zullen met belangstelling ontvangen worden. K.

2. — *Baronnen van Aerssen.* De eerste VAN AERSSEN, die mij voorkwam met den naam van BEIJEREN, was ALBERT of ALBRECHT NICOLAAS, geboren den 10den of 15den Augustus 1723, Heer van *Hoogerheyden*, *Triangel*, *Heemstede*, *Rietwijk* en *Rietwijkeroord*, enz. enz. zoon van CORNELIS VAN AERSSEN, Heer van *Hoogerheyden*, *Voshol*, *Meeteren*, *Triangel*, enz., en van ANNA ALBERTINA VAN SCHAAGEN, dochter van ALBERT NICOLAAS VAN SCHAGEN VAN GOUDRIAAN en van ANNA VAN SCHAGEN VAN HEENVLIET. Daar nu de familie VAN SCHAAGEN wordt gezegd afkomstig te zijn van WILLEM VAN BEYEREN, Bouwheer van *Schagen* (in *Noord-Holland*), natuurlijken zoon van Hertog ALBRECHT VAN BEYEREN, zal genoemde ALBERT of ALBRECHT NICOLAAS VAN AERSSEN, waarschijnlijk om zijne afkomst uit *Beyeren*, van moeders zijde, aan te toonen, den naam van BEYEREN bij den zijnen hebben gevoegd, hetgeen in die dagen, waarin men willekeurig namen aannam en wegliet, zeer gemakkelijk was. Maar hoe komt de familie VAN AERSSEN aan den titel van *Baron*, en wanneer is die door de leden van dat geslacht het eerst gevoerd?

C/4.

3. — *Knoopen met het beeld der vrijheid.* In mijn bezit zijn een paar zilveren knoopen, ter grootte van een' ouden halven gulden, op welke men het beeld der vrijheid, met den linkerarm rustende op den bijbel, die op een altaar staat, afgebeeld ziet, evenzoo als dit vroeger op onze guldens, enz. werd aangetroffen. Links van het beeld staat het woord *Vrijheid* ten regts *Blijheidt*. Welke is de oorsprong of geschiedenis dier knoopen? van welk jaar dagteekenen zij en door wie en waar werden ze gedragen? N***.

4. — *Jakettenhuis.* Onlangs de *Historische Aanteekeningen*, *wegens het voorgevallene in de Spaansche belegering der stad Haarlem*, *in de jaaren* 1572 *en* 1573, doorbladerende, vond ik bl. 27 vermeld: Den 27sten Januarij 1573 »gebeurde, in eenen *Jakettenhuis*, genaamd het Hartshoofd, staande op 't Zand, een jammerlijk geval aan een eerbaare dienstmaagd, dewijl deze maagd bezig was in haar werk, om een paar hoenderen aan 't spit te doen, en die na behooren te bereiden, zo komt een grote ijzere kogel door de keuken, uit 's vijands leger geschoten, die het hoofd van 't lichaam afwierp, dat droevig om te zien was." Wat is een *Jakettenhuis?* Het schijnt, dat daardoor wordt aangeduid een herberg of

logement. Komt het woord *Jaketten* ook bij andere schrijvers voor, en in welken zin?
EVERTS.

5. — *Koperen munt van* 1700. In een koopje Duitsche koperen munten ontdekte ik eene mij onbekende munt, ter grootte van een' cent of, naar den muntmeter, gr. 15. — Voorzijde, in een' bladerenkrans: S. P. D. — Keerzijde, in twee regels: Anno 1700, op het vlak, zonder omschrift of rand. Van welke waarde, onder welke benaming en in welk land is deze munt gangbaar geweest, of nog in omloop?
EVERTS.

6. — *Krapschuiten.* Wat zijn *krapschuiten*, van welke de Spaanschgezinde Amsterdammers gebruik maakten, bij de belegering van *Haarlem* in 1572, zoo als S. AMPSING in zijne *Beschrijving der stad Haarlem*, bl. 206, verhaalt?
EVERTS.

7. — *Karveelschepen.* Wat zijn *karveelschepen*, door P. C. HOOFT, bij verkorting, *karvelen* genaamd?
EVERTS.

8. — *Wapen van de Groot.* Men weet, dat toen ERMGARD, eenige dochter van DIRK HUIGENSZ. DE GROOT, den laatsten mansoir van zijn geslacht, huwde met CORNETS, men overeenkwam, dat hunne kinderen den naam van DE GROOT, in plaats van CORNETS zoude voeren.

De zoon uit dien echt, HUGO CORNETS DE GROOT, die stierf 1567, wordt gezegd *van Noord horen* of *Noordhorn*, en vermeerderde zijn wapen met eene gouden ster in het hart, die vervolgens op een middenschildje van sabel gevoerd is. Zie *Delftsche Wapenkaart.*

Zoude iemand kunnen zeggen wat *Noordhoren* was of beteekende, en welke de oorsprong der ster is?

Op de wapenkas voor den beroemden HUGO zag men dit laatstgemelde wapen; ook op het praalgraf, doch gevierendeeld met DE GROOT; zijn gewoon zegel echter was wel gevierendeeld, maar zonder ster.
A. & A.

9. — *Eerste reize naar Guinea.* Gaarne vernam ik den naam van den schipper van *Medemblik*, die in 1593 de *eerste* reize naar *Guinea* zou hebben ondernomen, en opgave van den titel der *eerste* uitgave van zijn *Reisjournaal.*
J. L. A. I.

10. — *Cornelis de Bruijn.* Deze heeft de belegering van *Rochelle*, in 1627 en 1628, als *ooggetuige* bijgewoond en beschreven. De naam van den schrijver doet vermoeden dat hij een' *Nederlander* is geweest, waarom men de vraag doet, wat er van dien CORNELIS DE BRUIJN bekend is, en of zijne *Beschrijving der belegering van Rochelle in* 1627 *en* 1628, in druk is uitgegeven?
J. L. A. I.

11. — *Het oude hof in den Haag.* Op den versregel:

„*Denckt aen het hoogh-gebouw van balcken verr gebrocht,*"

in HUYGENS' *Hofwijck*, teekent BILDERDIJK aan: „*Hoog-gebouw.* Naamlijk het Hof, door onzen Graaf Koning WILLEM den II gebouwd, welks balken cederenhout zijn, door zijn voorzaat uit *Palestina* medegebracht, waaraan geen spin zich hecht. Toen het gebouwd werd, het schoonste paleis in *Europa.* Een nette geschiedenis van dit gebouw gedurende de bijna zes eeuwen met al de veranderingen die het ondergaan, en al de gebeurtenissen die het in zijn omtrek gezien heeft, zou zeer aanmerkelijk zijn."

Indien ik mij wel herinner, is het jaren geleden, dat de Heer A. BEELOO voornemens was over dit onderwerp te handelen. Is daaraan gevolg gegeven? Zoo niet, dan vestig ik de aandacht onzer geschied- en oudheidkundigen op BILDERDIJKS aanteekening, en zag gaarne de bronnen aangewezen, waaruit de bouwstoffen tot eene *nette geschiedenis* van dit gebouw zouden te putten zijn.
J. L. A. I.

12. — *Charlotte van Santen en Cornelia Kalf.* Door CHARLOTTE VAN SANTEN is een schoon vrouwenbeeld in glas, en door CORNELIA KALF een roemer gesneden, waarop HUYGENS sneldichten vervaardigde, en wel op den roemer der laatste twee, waarvan een is luidende:

„Doe'ck desen Roemer kreegh in mijn vernoeght gesicht;
Siet, seid' ick, 't heefter al geweken en geswicht
Voor d'oude Roemers; maar 't nieuw Roemertje vermant er:
Dat onderteken ick, en zegel het:
CONSTANTER."

CORNELIA KALF wordt door HUYGENS mede in een sneldicht geroemd wegens hare *konstige schriften*, en is waarschijnlijk eene dochter geweest van den beroemden stillevenschilder KALF, doch van CHARLOTTE VAN SANTEN is mij verder niets bekend. Wie kan van deze kunstenaressen meer mededeelen?
J. L. A. I.

13. — *Hugo Donellus.* Is de gedenkpenning ook afgebeeld, die te zijner eere werd geslagen, en waar is deze te vinden?
C. K. v. S.

14. — *Uitvaart van eene vorstelijke persoon in de XVIde eeuw.* In 1575 werd te *Nancy* in het *Cenaculum palatii Lotharingicorum Ducum* de uitvaart gevierd der echtgenoot van

HENDRIK II, Koning van *Frankrijk; more in ea familia usitato*, zegt het *Itinerarium* (*Nav.* VIII. bl. 360, Vr. 458 vermeld), en gaat aldus voort: »Imago ipsius defunctae, vivae quam simillima, regalibus induta vestibus in lecto sublime collocata erat. Ad eam quotidie mane accedebant famulae ac domestici, qui circa vivam assueverant, quasi et adhuc dominam salutaturi; medici etiam ut consultaturi de ejus valetudine. Et tempore solito, posita ante lectum mensa, cibi apponebantur per eos, qui vivae ministrabant, pauperibus tamen mox absoluta cerimonia distribuendi. Et hoc XL dierum spatio, quo toto etiam tempore templa in ipsa urbe clausa sunt et solita sacra omnia in hoc solo fiunt cenaculo, exstructo ad id altari."

Is dit verhaal op waarheid gegrond? En vindt men er elders ook melding van gemaakt? B[t].

---

15. — *Eenige predikanten.* Niet in 't bezit van eenige *Naamlijst van predikanten*, wenschte ik gaarne eenige berigten, door middel van den *Navorscher*, te ontvangen omtrent de volgende, waarvan de portretten voor mij liggen:

1. CORNELIUS BOSCH, *Ecclesiastes Hagiensis.* Volgens *Catalogus van Nederl. portretten* van F. MULLER, N°. 600, omstreeks 1690.
2. LAURENTIUS HOMMA, geb. in 1627, † 1681, Herv. predikant te *Amsterdam.*
3. HUGO VAN DER HELST, † 1727, Herv. predikant te *Amsterdam.*
4. PETRUS DE WITTE, Lugd. Batav., geb. in 1622, † 1669, Herv. predikant te *Leiden;* wordt door F. MULLER een godgeleerd schrijver genoemd, maar als zoodanig niet vermeld in GLASIUS, *Godgel. Nederland.*
5. THEODORUS WOLFS-KUYL, predikant tot *Maertensdijck.*
6. PAULUS STEENWINCKEL, Ecclesiastes Amstelodamensis, geb. 1665, † 1740.
7. PHILIPPUS VAN DER VLIET, Ecclesiastes Hagiensis, omstreeks 1700.
8. D. W. SMITS, in silhouet, in ambtsgewaad met boekelpruik van vier batterijen. (Ni fallor) Herv. predikant te *Rotterdam.*

J. C. K.

---

16. — *Floia cortum versicale.* De Catalogus der *Bibliotheca Buloviana*, (*Sangerhausen* 1834) noemt onder N°. 23575*b*, als vervaardiger van dit macaronisch gedicht, J. C. FREIJ, lijfarts van CATHARINA DE MEDICIS. Wie kan mij zeggen of dit de waarheid is?

C. P. L.

---

17. — *Joseph Zwetnam en Willem Christiaens.* Ik heb voor mij liggen het volgende werkje: *Recht-banck tegen de ijdele, korselige, ende wispelturige vrouwen; wraeck-sucht der weduwen: mitsgaders der regeersuchtige vrouwen. Geeft ook vonnis, over den Lof van alle deughdsame en Godvreesende vrouwen. Seer aerdigh en kortswijligh, in 't Engels, beschreven,* (*in drie besondere Deelen*) *door* JOSEPH ZWETNAM, *Edelman. Oock is hier achter bijgevoeght, een t' Samenspraeck, of de Vrouwen menschen zijn, of niet, tusschen twee Geestelicke Personen. Amst. by de Wed.* J. VAN EGMONT, 1730, *in* 4°. (*). Wie de vertaler is uit het Engelsch leert ons J. BURCHOORN, in zijne, voor het werk geplaatste *Daghvaerdingh aen alle Korselige en Wispelturige Mannen-Quelsters*, wanneer hij zegt:

„ . . . . 't is WILLEM CHRISTIAENS
't Is juijst deselve Man, die menigh *Engels Boeckjen*
Vond leggen hier of daer, in eenigh duijster hoekjen,
En bracht 'et aen den dagh al doet 'et u wat spijts,
Hy heeft ons wel vertaelt de *Deeg'lickheijd des Tijdts:*
Den Politijcken Dief, daerbij *Den witten Duijvel*,
Waer uijt wij kunnen sien, hoe dat die 't beste Zuijvel
Berooft van onse Ziel: daer naer het *Goud' Trompet*,
Dat wierde, door zyn Penn', ons voor het oor geset.
Ook heeft hy ons vertoont *Practijcke van Bekeering*,
Tot stichting van de Mensch, tot nut, en goede leering,
En veler Zielen-baet: Ook *'t Nieuws van Over-Al*,
Dat ons de streecken wijst on-eijndigh van getal.
Noch ander schriften meer, sal hij in Duijts vertoonen,
Al dunkt het u wat streng, wilt hem daerom niet hoonen.
Ook *'t Duijvelsche Bancket*, op ijder een gepast,
Wacht dat je niet en komt aen desen Disch te Gast.
Siet, dit 's deselve *Man*, die dese *Recht-Banck-letters*,
Uijt *Brittens* Tael herstelt, en geeft die zijne *Setters*,
Te stellen naer de Kunst; . . . ."

Ik heb noch over den schrijver, noch over den vertaler, ergens eenige bijzonderheden kunnen vinden; misschien, dat een der HH. Navorschers mij hieraan helpen kan.

C. P. L.

---

18. — *Chronicon Saxonicum.* Wie is de schrijver van het volgende, 150 bladz. groote, werk: *Breve chronicon rerum memorabilium, in Saxonicae linguae gentibus et vicinis actarum, anno MDLXXX, MDLXXXI et sequentibus usque ad praesentem annum* 1586. *Excusum MDLXXXVI*, 4°. Het is bij mij zamengebonden met het eveneens in 1586 gedrukte werk van R. DINOTHUS, *De bello civili belgico.* De drukletters zijn insgelijks dezelfde. Zou DINOTHUS ook de schrijver kunnen zijn?

C. P. L.

---

19. — *J. C. van Alkmaar.* Wie was deze schrijver, van wien ik voor mij heb liggen het volgende werkje in 16°. *Een nieu Schrifturlijck Liedt-boecxken, Ghemaeckt uijt den Ouden ende Nieuwen Testamente: Met noch drie Sendt-brieven, desen tweeden Druck vermeerdert, door denselfden Autheur, ghenaemt* J. C. VAN ALCKMAER. *Hier achter zijn noch bij*

(*) Vroegere drukken zijn, Leiden 1641 (Cat. van VAN HULTHEM, N°. 12811) bij W. CHRISTIAENS, en Utrecht, 1687, (Cat. van LE LONG, Pars I. pag. 98, N°. 481.)

gevoeght eenige Liedekens, bij diversche Persoonen ghemaeckt. Tot Hoorn, voor ZACHARIAS CORNELISZ. *Boeckverkooper, woonende op de Nieuwe-straet, in den Liesveltschen Bijbel, anno* 1630, (208 bladz.) C. P. L.

20. — *Een handschrift van Vondel.* In het tweede deel der gedichten van H. K. POOT, uitgegeven te *Amsterdam* bij S. J. BAALDE, 1780, vindt men op bl. 109 het volgende dichtstukje:

Op een
Hantschrift van
VONDEL,
my vereert door
den kunstryken Heer
JOAN DE HAES.

'k Ontfang van een geleerde hant
Des Dichters Schrift die liên en lant
Door zyn' gelaersden heldetrant
Verhoogde.
Men kuss' de letters die ten loon
De Nederduitsche lauwerkroon
Behaelden, en daer Febus troon
Op boogde.

Wie kan mij zeggen, wat dat handschrift van onzen vaderlandschen SHAKSPEARE behelsde; was het een handschrift van een dichtstuk, dat in zijne werken te vinden is, of was het een stuk in ongebonden stijl? In beide gevallen zoude het belangrijk zijn te weten, of dat handschrift nog bestaat en wie er thans bezitter van is. F. F. C. STEINMETZ.

21. — *De Afrikaansche Olifant.* Vanwaar, dat de Afrikaansche olifant niet getemd wordt even als de Aziatische? Ligt dit in de volken, die *Afrika* bewonen, of in zijnen aard? J. H. VAN LENNEP.

22. — *Aschpotten.* Wat is de beteekenis en de afleiding van het werkwoord *aschpotten?* BISAMBO.

23. — *Cubus.* Naar aanleiding van de mededeelingen VIII. bl. 12 en 330, verzoek ik de Heeren A. J. F. VAN DER TOORN en anderen, in Nederl. maat te willen opgeven, de grootte van eenen *Cubus*: zoo werd in 1450 eene maat van hout genoemd, welke in duimen verdeeld was. A & A.

24. — *Ruisch de Bruijn.* Ik bezit een zeer fraai Handschrift, getiteld: *Genealogie van den Huize van Borsselen*, met een groot aantal geslachtwapens. De schrijver is een zeker Heer RUISCH DE BRUIJN, die het opstelde in of kort na 1660. — Reeds WILLEM TE WATER vroeg in de Voorrede van zijn *Hoog-Adelijk en Adelrijk Zeeland*, wie is toch die Heer RUYSCH DE BRUIJN? Ik weet niet dat daarop eenig antwoord gegeven is. Maar ... er bestond toen nog geen *Navorscher!* Nu herhaal ik dus de vraag: Wie was de Heer RUISCH DE BRUIJN, *Opsteller van de Mss. Genealogien van den Huize van Borsselen?*
W. M. Z.

25. — *Lacquistes.* In één der N^s^. van het Fransche weekblad *l'Illustration*, ik meen van de maand Mei van dit jaar, vindt men eene korte levensschets (en portret) van den jong gestorven dichter BRIZEUX. — Daarin wordt verhaald, hoe hij in zijne jeugd, weinige meesterstukken gelezen had, maar al spoedig gemeenzaam raakte met de voornaamste klassische en romantische schrijvers, als HOMERUS, enz. en ook GÖTHE *et les lacquistes.* Dit laatste is mij duister. Maar dat zal wel aan mijne kennis haperen; kundigeren echter die ik er over raadpleegde, verklaarden mij ook, daaraan geene touwen te kunnen hechten. Wil iemand de goedheid hebben dit eens op te helderen?
W. M. Z.

26. — *Tiberius en de Kunstenaar.* Voor mij ligt het boek: *Alle de werken van Bredero*, Amst. 1638, 4°. — Achter sommige der tooneelstukken staat een blad, waarop losweg de volgende stelling gedrukt is: „*Tiberius was degene die de Constenaar van het glas dede dooden.*" Wat beteekent dat dáár, zoo zonder zamenhang als eene losse spreuk gedrukt? Ik vraag dat te meer, dewijl ik noch in het *Leven van Tiberius*, door SUETONIUS beschreven, noch bij andere geschiedschrijvers iets dergelijks van TIBERIUS gemeld vinde.
W. M. Z.

27. — *De geest van Jan Tamboer.* VAN DER SPIEGEL in zijn *Vertoog over de ongerijmdheid van het tegenwoordige Samenstel der Regtsgeleerdheid*, bl. 29, maakt gewag van een geschrift, getiteld: *de Geest van Jan Tamboer.* Hij spreekt er van als van iets onverstaanbaars, b. v. in den smaak van FRANS BALTENSZ. — Intusschen heb ik eenig vermoeden dat de schrijver van dat stukje een *beroemd* man is, dien ik nu niet noemen zal. Ik vermoed dus eene Satyre op het een of ander.— Gaarne wenschte ik dit geschrift op te sporen. Weet iemand mij op den weg te helpen?
W. M. Z.

28. — *Wapens van Amsterdamsche geslachten.* Wie kan mij de *émaux* opgeven van de volgende wapens:

RAEP. Een band, beladen met 7 sterren, en vergezeld van een' leeuw en drie rozen, 1,2.

SNOEK. Een snoek.

COMMELIN. Een faas, vergezeld van 3 halve eenhoorns, 2, 1.

COYMANS. Gevierendeeld, 1 en 4 drie gol-

vende fasen, met een chef beladen met 3 ballen, 2 en 3, drie ossekoppen, 2, 1.

SWEERS. — Hoe zijn de *émaux* van het derde kwartier (drie halve palen) en van het middenschild (een keper)?

Van welke Amsterdamsche familiën zijn de volgende wapens:

I. *Parti.* 1. Zilver, met 5 zwarte ruiten in den vorm van een kruis aaneengezet. 2. Goud met een' jager in natuurlijke kleur knielende en aanleggende. Het staat geschilderd op een glas in de Nieuwe Kerk, gelijk ook het volgende.

II. Goud met 3 groene waterbladen; welligt echter is dit *groen* ook eene andere kleur.

J. t. G.

---

29. — *Naamlijst van Bewindhebbers der voormalige Oost- en West-Indische Compagnien en van de Raden van Neerlandsch Indien in de 17e en 18e eeuw.* Waar kan ik deze vinden?

C. G.

---

30. — *De badwaters Bethesda en Siloam.* Bestaan er, in het tegenwoordige *Jeruzalem*, nog sporen van de badwaters *Bethesda* (*Johannes* V: 2—7) en *Siloam* (*Ald.* IX vs. 7 en 11)? Het eerstgenoemde schijnt eene bepaalde badinrigting te zijn geweest, want het wordt ons beschreven als »hebbende vijf zalen."

J. H. VAN LENNEP.

---

31. —*Jan Jans van Haeften.* Gaarne vernam men eenig meerder licht aangaande de ouders en voorouders van JAN JANS VAN HAEFTEN, geb. te *Meteren* in *Gelderland* in 1588, en in 1609 gehuwd met MEGTELD VAN GERESTEIN. Hij was een zoon van JAN en ADRIANA VAN HAEFTEN, JOHANSdochter, en werd Secretaris der Staten 's lands van *Utrecht*.

J^s^.

---

32. — *Kleuren der militaire gebouwen.* In vestingen of in andere versterkte plaatsen zijn deze steeds *rood en wit.* Waarom werden deze kleuren gekozen, werden zij oudtijds ook gebruikt, of waren zij toen overeenkomstig het wapen *rood* en *geel?*

C. K. v. S.

---

33. — *De kampvelden.* Volgens het kampregt der Graven, naar hetwelk de twisten der beambten en edelluiden werden afgedaan, moest, zoo iemand een ander ten laste legde, dat hij verraderlijk of met verboden wapenen iemand had gedood, of landverraderij of vrouwekracht begaan had, zonder het klaarblijkelijk te kunnen bewijzen, deze zich aan den *Graaf* en zijn *Welboorne mannen* aangeven, die de zaak onderzochten; daarna werd de kamp toegestaan in plaats van gevangenis of pijnbank. Hieromtrent nu leest men: »Zo de kamp toegestaan was, wierd op het kampveld te *Leyden* (groot vier morgen lands), of te *Delft* of in *den Haag*, door des Graven boden een park met krijt afgeteekent." Wie weet die kampplaatsen, in de drie genoemde steden aan te wijzen? Ik kan er geen sporen van vinden.

V. A. H.

---

34. — *Eene watermachine* werd gemaakt en uitgevonden door Mr. JACOB VAN BRIENEN, en den 18den Maart 1717 door Zijne Czaarsche Majesteit van *Rusland* te *Wintervlied* bij *Voorburg* bezigtigd, bij welke gelegenheid, zoo er staat, men voor hem de watermachine liet gaan.— Is er iets te vinden of bekend van deze zaak? Zoude zij eene belangrijke uitvinding geweest zijn?

V. A. H.

---

35. — *Het schuitje in den Vijverberg te 's Hage.* Ik vind aangeteekend, dat de Czaar van *Groot-Rusland* in April 1717, aldaar met den Prins KURAHIN, den Grave van ALBEMARLE, den Heer HAM, haar Hoog Mogende gedeputeerde, en den pretensen uitvinder van Oost en West, zich in een schuitje zetteden, dat in den vijver lag en met twee wimpels versierd was: daarna begaf zich Zijne Majesteit met den uitvinder alleen onder het dek, alwaar eene kaars opgestoken, en het vertrekje toen digt gesloten werd. De andere Heeren zaten aan een tafeltje om te letten op het geen er zoude geschieden, daarna kruiste men den vijver, die op vele plaatsen met genommerde paaltjes bezet was, wel anderhalf uur lang door en door, dewijl de uitvinder had aangenomen, te zullen doen blijken, dat hij hoewel beneden zijnde, altijd zou weten bij wat paaltje het schuitje was. — Zoude er ergens te vinden wezen wat die uitvinding was en wie de pretense uitvinder van dat schuitje geweest is?

V. A. H.

---

36. — *Carl Cockiel.* Weet iemand iets naders over dezen man dan het onderstaande?

Hij schijnt Duitscher of Belg geweest te zijn, geboren 1508. De portretten van hem en van zijne, ongenoemde, vrouw, gelijk ook zijn wapen, alles keurig in palmhout gesneden, liggen voor mij. Het wapen is ook afgebeeld bij VAN LOON, *Gedenkp.* II. 462 op het jaar 1660, met vermelding, dat in 1539 Keizer KAREL V te *Toledo* twee gebroeders MICHIEL en NICOLAAS KOCQUIEL (sic) in den adelstand verheven had. Waren dit zijne broeders, en waarom werd er van CARL reeds in 1532, toen hij pas 24 jaren oud was, een portret in palmhout gesneden? Ruim honderd jaren later was zijn geslacht zoo zeer in aanzien, dat een der in *België* geslagene gedenkpenningen ter eere van den vrede, in 1660 tusschen *Spanje* en *Frankrijk* aan de *Bidassoa* gesloten, geheel hetzelfde wapen van COCKIEL aan de keerzijde voert, waarbij echter geen voor-

naam vermeld is. — CARL COCKIEL voerde in 1532 als randspreuk om zijn wapen: *espoir fait vivre.* B.

37. — *Mathurin Guitet.* Wie was MATHURIN GUITET? Zie hier wat mij van hem bekend werd. Hij had den rang van Ordinaris-Capiteijn van 't Edel. Mog. Collegie ter admiraliteit van *Vrieslandt*. Hij was maker eener zeekaart onzer kusten, in twee folio bladen, geheeten: *Nieuwe Wad- en buitenkaart der vaart van Amsterdam naar Hamburg, met de monden van Weezer en Elve*, gesneden door J. VAN THIEL, omstreeks den jare 1700. Het stuk is met eene uitvoerige opdragt voorzien aan de HH. van de Admiraliteit van zijn gewest, H. VAN AYLVA, AUGUSTINUS LYKLAMA A NYEHOLT, W. VAN HAREN en ARENT VAN HAERSHOLTEN, met bijvoeging hunner respective wapens. Zijn eigen wapen komt er mede op voor: het is horizontaal in tweeën verdeeld; van boven een hart met twee degens doorboord, en rondom hetzelve drie sterren, éne van boven, twee van onder. In de onderste helft twee in elkander gesloten handen. Zijn Fransche naam wijst op Fransche afkomst heen. Was hij een Refugié? er woonden er niet weinigen te *Balk* in *Friesland*. Het onderste vak van zijn wapen kan op de trouw van *Nederland* doelen, die hem te gemoet kwam. B. N.

38. — *Philippus en Petrus Lansbergen.* Op de *Naamlijst der Hervormde Predikanten te Goes*, door J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, komen PHILIPPUS LANSBERGEN (1586—1613) en diens zoon PETRUS (1611—1613) voor. Bestond er eenige familiebetrekking tusschen hen en de Remonstrantsche LANSBERGENS van *Rotterdam*? R.

39. — *Josias Houtenus.* Deze komt in 1616 als Predikant ergens in *Zeeland* voor. Doch waar? Kan zijn naam ook HOLTENUS zijn geweest, en stond hij dan ook in eenige familiebetrekking tot HENDRIK HOLTENUS, die als predikant te *Waddingsveen* in 1619 werd afgezet? R.

40. — *Theodorus Aemilius.* Weinig is mij van dezen man bekend, die als Pastoor van *Oudewater* de leer der hervorming was toegedaan, en zich den vaderloozen ARMINIUS aantrok. BERTIUS (*Orat. in Obit.* J. ARMINII) is eigenlijk de eenige die ons iets van hem mededeelt. BRANDT en KINSCHOT hebben hem nagesproken. Is er ook elders meer van dien man te vinden? Ik vermoed dat zijn Hollandsche naam eigenlijk DIRK MELISZ. was. R.

41. — *Chrestien de la Quellerie.* Bij de inneming van *Oudewater* in 1575, viel zeker Waalsch Predikant CHRESTIEN DE LA QUELLERIE den Spanjaarden in handen, welke later weder werd losgekocht. Hoe kwam hij daar? Is er verder iets van hem bekend? R.

42. — *Adrianus Wittius.* In 1601 werd te *Oudewater* zeker Proponent ADRIANUS WITTIUS beroepen, die waarschijnlijk in 1602 weder vertrok. Is er iets meer van dien man bekend? Kan hij misschien een broeder geweest zijn van DANIEL WITTIUS, die van 1609 tot 1618 te *Schoonhoven* stond? R.

43. — *Jacobus Bruno.* JACOBUS BRUNO, omstreeks 1615 Predikant te *Arnhem*, was de zwager van ARMINIUS. Was hij dan met eene dochter van LAURENS JACOBSZ. REAAL gehuwd? Hoe heette zij? R.

44. — *Schieten op Nieuw-Jaar.* Ik lees in een pamflet van 1618, dat op den 1sten Januarij van dat jaar te *Oudewater*, »als de wacht afgeluyt was, de borghers, meest vryers in 't geweer opgetrocken zyn, *om te schieten het nieuwe-jaar na oude gewoonte*, voor eenige capiteynen, vaendragheren ende andere deuren." Die gewoonte bestond zeker ook elders. R.

45. — *Perziken bij maneschijn.* Waarom wordt ons aanbevolen perziken te plukken bij maneschijn? J. H. VAN LENNEP.

46. — *Honk.* Men zegt: »*hij is van honk*" en noemt *honk* de wijkplaats bij 't spelen van *krijgertje*. Vanwaar dat woord? J. H. VAN LENNEP.

47. — *Aurelius en Isabella; de schoone Lionella.* Deze twee volksromans zijn mij geheel onbekend. Zij worden genoemd in het edict van den bisschop van *Antwerpen* van 16 April 1621, de volks- en schoolboeken betreffende. Kan iemand mij ook aanwijzen waar zich een exemplaar daarvan in onze of in eene andere taal bevindt, of mij den inhoud dezer romans mededeelen? P. LEENDERTZ WZ.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Samoreusen (II. bl. 343; vgl. III, bl. 337; *Bijbl.* 1854, bl. xv; 1855, bl. xxi en VIII. bl. 104). *Sammereus* of *Keulenaar*, onder dezen naam komt de teekening van een Keulenaar voor in de »verzameling van vier en tachtig stuks Hollandsche schepen, geteekend en in

koper gebragt door G. GROENEWEGEN, te *Rotterdam*, bij J. VAN DEN BRINK." (zonder jaartal.) CORN. LIXA.

Zaccharias Klistorinus (IV. bl. 160, Vr. 152; vgl. VIII. bl. 300). Die er belang in stelt en in de gelegenheid is het portret van dezen te vergelijken met dat van JACOB ZEEUS, dichter, notaris en landmeter te *Zevenbergen*, zal (ni fallor) overtuigd zijn, dat ZEEUS, en geen ander, de vermelde Z. KLISTORINUS is. Dat van J. ZEEUS is gegraveerd door JAC. HOUBRAKEN, en dat van KLISTORINUS draagt de kenmerken van diens stift. Eenige ongelukkige uitdrukkingen in ZEEUS' gedichten, bijzonder in zijn *Zangberg in gevaar* en *De wolf in 't schaapsvel ontdekt*, maakten den satirieken geest van CHRYSOSTOMUS MATHANASIUS en consorten gaande, om die in eene lachwekkende critiek te geeselen, in den trant van *Le chef d'oeuvre d'un inconnu*. Alle stukken, negen in getal, die daarop betrekking hebben, zijn bijeengebragt in eene *Geheel complete verzameling van den aanleg, 't gevolg en 't einde van den oorlog der Hollandsche Poëten. Anno* 1715 *en* 1716. *Zeldzaam aldus voorkomende*. Onder het portret van MATHANASIUS, vóór diens werk *Le chef d'oeuvre etc.* staat, even als onder dat van KLISTORINUS: *Appelles pinxit et Calotin sculpsit*, doch het is niet door HOUBRAKEN op 't koper gebragt. J. C. K.

Pseudo-Lofredenen (V. bl. 200, Vr. CXXV; vgl. bl. 266, 342; VI. bl. 21, 45, 314; VII. bl. 172; VIII. bl. 8, 329). In 1839 verscheen te *Leiden*, *apud* J. H. GEBHARD & *Soc.*, *Dissertatio juridica de eo, quod justum est circa Spiritus familiares feminarum hoc est pulices. Scripsit* GOETHIUS. Ook getiteld: GOETHII *Dissertatio juridica de Pulicibus*. Van de *Stultitiae laus* van ERASMUS, verscheen in dat zelfde jaar te *Hoorn*, bij P. VERMANDE, eene geïllustreerde uitgave. Tot de *Pseudo-Lofredenen* kan ook gebragt worden: *Description de la ville d'Amsterdam en vers burlesques. Selon la visite de six jours d'une semaine par* PIERRE LE JOLLE. *A Amsterdam*, *chez* JAQUES LE CURIEUX, *l'an MDCLXVI.*

C/4.

Familiewapens gevraagd (VI. bl. 75, Vr. 105; vgl. bl. 247, 377; VII. bl. 108, 144, 203, 236, 334; VIII. bl. 329). Een onzer medewerkers, de Heer v. A. H. te *A.*, is in het bezit van een zegelring van L. C. v. T., met het wapen der VAN TOLLS, waarvan hij ons een afdruk zond, en verklaart zich bereid dezen zegelring aan de familie VAN TOLL ten geschenke af te staan.

BESTUURDERS VAN DEN NAVORSCHER.

Trechtplaatsen of overtogten (VI. bl. 103, Vr. 142; vgl. bl. 276, 337; VIII. bl. 15, 76, 136, 228). DAMNUM (zie VIII. bl. 16) zal bij den eersten zeeman den besten aangaande het spreekwoord: »*Het anker voor de kat uitwerpen*," kunnen ingelicht worden, aangezien »de kat" een blok is door 't welk het opgewonden anker op zijne plaats gehouden wordt. Bij de zeelieden loopt over deze kat de volgende anekdote: Een jong adelborst moest een schip ten anker brengen, en gaf tot het volvoeren dezer moeijelijke manoeuvre zijne bevelen met angst en gejaagdheid; 't ging echter alles vrij wel. Maar toen het tijd was om het anker te laten vallen, riep hij zonder eenige andere voorbereiding; *vallé anker!* het volk riep van voren: »de kat zit er nog op!"—De adelborst, bevreesd dat de gunstige tijd ter wille van eene kat (in den gewonen zin) zoude verbeuzeld worden, zoude toen met eene angstige stem geroepen hebben: »jaag weg die poes!"

CORNELIUS LIXA.

Grafschrift te Lavenham (VI. bl. 255, Vr. 411; vgl. VII. bl. 54). Ter verklaring van dit grafschrift is het, geloof ik, niet genoeg, met V. BR. het woord *esse* voor niets meer te houden, dan voor den naam van hem, wien de grafsteen dekt; ik meen, dat men bovendien aan eene woordspeling (ESSE *nom. propr.* en *verbum*) te denken hebbe. Evenzoo moet het woordje *quod*, mijns inziens, tweeledig (als *pron. relat.* en *conj. caus.*) worden opgevat. Haalt men nu in den tweeden regel na *Esse quod est* de comma door, die misschien ook in het oorspronkelijke niet gelezen wordt, dan ziet men, met behulp van dezen *apparatus criticus*, dat men hier met eene drogreden (*) te doen heeft, en verkrijgt de volgende verklaring:

»Daar ESSE *geweest is*, wat hij nog is (een goed Christen), en daar ESSE *niet geweest is*, wat ESSE nu is (een doode), zoo is hij geweest en niet geweest; en daar nu zijn = *niet zijn* is, en dus ook *dood zijn* = *niet dood zijn*, zoo is ESSE ook niet, wat hij is (namelijk dood), maar hij zal zijn (d. i. eeuwig leven)." (†)

De sophistische poëtaster heeft uit het voorgaande copulative *fuit* en *non fuit*, zonder zich aan de daarbij te denken praedicaten te storen, tot de gelijkheid van het substantive *esse* en *non esse* besloten en dit vervolgens, even logisch op den tegenwoordigen toestand des afgestorvenen (dood) toegepast. Bt.

(*) Heeren *logici* zouden het eene *fallacia sensus compositi et divisi* noemen.

(†) De woordelijke vertaling is deze: Daar ESSE geweest is, wat hij is, — daar ESSE niet geweest is, wat ESSE (is), zoo is ESSE, daar *zijn* (gelijk) *niet zijn* is, niet, wat hij is, (maar) hij zal zijn.

[Onze lezers zullen zich herinneren, dat dit grafschrift luidt:

Quod fuit esse, quod est, quod non fuit esse, quod esse,
Esse quod est, non esse, quod est, non est, erit esse.]

Stalen pennen (VI. bl. 267, Vr. 427; vgl. VII. bl. 57; VIII. bl. 297). Het portret van den schoonschrijver FELIX à SAMBIX, in 1619, gegraveerd door W. J. DELFF, naar M. J. MIEREVELT, stelt hem voor, gezeten aan eene tafel en met eene (*stalen*) pen in de hand, gereed om op een daarop liggend blad papier te schrijven. Medegedeeld door V. D. N. (VI. bl. 241.) J. L. A. I.

Oude maten en gewigten (VI. bl. 336, Vr. 538; vgl. VIII. bl. 10 en 330). Het volgende schreef ik over uit eenige MSS. aanteekeningen, achter een oud gedrukt boek:

Memorie.

Een emmer botter is 4 Swols stert vierendeel.

Een Swols stert vierendeel is 14 pond.

Ergo maeckt een emmer 50 (*) pond botter.

Een achtendeel weeght aan botter sonder het vath 38 pond botter.

Een halff achtendeel 19 pond botter 't samen 57 pond botter.

Ergo so sal een emmer botter zijn ij (†) achtendeel min een pond botter.

Also nae de Ordonnantie vañ Statholder Ridd. eñ Steden de anno 1575 een achtendeel botter losbaer is met xxxviii ggl, 't halve met xviii ggl. xxi st. Soo is een emmer botter losbaer met 56 ggl. seeven (eenen?) sst. caet.

Elders vond ik eene aanteekening over vlaktemaat:

Een pondemaate is in *Friesland* eene benaming van een stuk land, 't welk 250 koningsroeden in zijn vierkant heeft, en dewijl elke morgen lands 2½ pondemaaten in zich vervat, zo is ieder pondemate ²/₅ van een morgen en 5 pondematen maken 2 morgen. Raakende de koningsroeden staat ter deser gelegenheid nog te melden, dat de koningsroede merkelijk grooter is dan de gemeene Rhijnlandsche roede: want daar van deese laatste 1500 tot een uur gaans gerekent worden, behooren tot een uur gaans niet meer dan 1200 koningsroeden.

(Zie BACCHIENE, *Beschrijving der Vereen. Nederlanden*, dl. II. bl. 1194 en 1332, gerecenseerd uit de *Tegenw. Staat der Vereen. Nederlanden*, dl. XVI. st. 2, van *Friesland*, en de *Nieuwe Algem. Vaderl. Letteroefening*, dl. V. N°. 7, bl. 283, in not. 1 et seq.)

D. *te* D.

(*) Lees 56. BESTUUR.

(†) Lees 1½. BESTUUR.

Neêrduitsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 92, 298; VIII. bl. 13, 204, 270, 330). *Israel and the Gentiles. Contributions to the History of the Jews from the earliest times to the present day. By Dr.* ISAAC DA COSTA, *of Amsterdam.* London, JAMES NISBET *and* C°., 21, Berners Street. M.DCCC.L. One Vol. 8vo, with Translator's [MARY J. KENNEDY's] and with Author's Preface etc., pp. XII and 628.

The Four Witnesses: being a Harmony of The Gospels on a New Principle. By Dr. ISAAC DA COSTA *of Amsterdam.* Translated by DAVID DUNDAS SCOTT, Esq. London: JAMES NISBET *et* C°., 21, Berners Street. M.DCCC.LI. One Vol., large 8vo, pp. XVIII and 480.

J. H. VAN LENNEP.

Weduwnaar (VI. bl. 392, Vr. 602; vgl. VII. bl. 179). BILDERDIJKS aanteekening op het 112de *Sneldicht* van HUYGENS: »*Wevenaer*. Vermenging van dit woord met *weeuwenaar*, als in HUYGENS tijd gemeen was. Zoo zei men in mijn kindsheid, wanneer de kaars niet helder brandde: *daar loopt een wever om de deur*. De oorspronkelijke spreekwijze was *een weeuwenaar*, omdat eens weduwnaars aanzoek bij een jong meisjen treurig gerekend werd." J. L. A. I.

Meermin tot wapen (VII. bl. 30, Vr. 36; vgl. bl. 185; VIII. bl. 331). Op de wapenkaart der veertig Raden van de stad *Delft*, komt het wapen of de naam van *Opmeer* niet voor; wel het wapen der uitgestorvene familie MEERMAN; welke tot wapen voerde: »in zwart een meerman, gewapend met een helm, een opgeheven sabel in de regter- en een rondas in de linkerhand, alles van zilver," helmteeken een zilveren meerman.

T. A. J. C.

Meermin tot wapen. Terwijl de stad in ons vaderland, die eene meermin tot wapen zou hebben, nog niet gevonden, misschien wel niet te vinden is, zijn er reeds twee of drie Nederlandsche familiën aangewezen, die een zoodanig wapen voeren. Ik kan er bijvoegen dat men ook buiten *Nederland* die meermin aantreft. Het helmteeken van het wapen der familie ARGOUGES vond ik dus beschreven: »une fée nue ayant de longs cheveux, tenant de sa main droite un miroir et de la gauche cachant le bas de son ventre." PLUQUET, in zijne *Contes populaires etc. de l'arrondissement de Bayeux*, Rouen 1834, p. 1, deelt omtrent den oorsprong daarvan de volgende overlevering mede. Een heer van *Argouges*, in de nabijheid van *Bayeux* gelegen, werd beschermd door eene fee. Zij hielp hem onder anderen eenen reus overwinnen, ja zij had zelfs zoo veel met hem op, dat zij hem eindelijk trouwde en hem grooten rijkdom ver-

schafte. Maar zij maakte er één beding bij, dit namelijk, dat hij nooit van den dood zou spreken. Hij hield dit eenigen tijd uit; eens echter dat zijne vrouw wat heel lang op zich liet wachten, liet hij zich de onvoorzigtige uitdrukking ontvallen: »Belle dame, seriez bonne à aller chercher la mort, car vous êtes bien longue en vos besoignes." En ziet, op dat zelfde oogenblik verdween de fee. Sedert kwam zij elken nacht om het kasteel dwalen, en liet akelige kreten hooren en van tijd tot tijd de woorden *la mort! la mort!* Twee dingen, voegt PLAQUET er bij, schijnen aanleiding te hebben gegeven tot deze legende; vooreerst het overwinnen van eene kolossalen Duitscher, BRUIN geheeten, door ROBERT D'ARGOUGES, bij het beleg van *Bayeux*, door HENDRIK I, in 1106; ten anderen het wapen van het geslacht D'ARGOUGES, dat tot helmteeken heeft het geloof, voorgesteld als eene naakte vrouw, met het devies: *à la fé*, van welk *fé* (nu *foi*) het volk *fée* maakte. Ik kan evenwel met deze verklaring van PLAQUET geenen vrede hebben. Nooit herinner ik mij het geloof voorgesteld te hebben gezien met eenen spiegel in de hand. Meerminnen daarentegen zijn daar dikwijls van voorzien. Ik geloof dus, dat wij het beeld, dat toch wel, zoo als gewoonlijk, slechts ten halven lijve boven het schild zal uitkomen, zoodat wij alleen kunnen gissen of daarachter een paar beenen of wel een staart verborgen is, niet voor het geloof, maar voor eene meermin moeten houden. Zulk een wezen, met of zonder spiegel, dit weet ik niet, maar badende, zoodat wij aan hare visschen- of slangennatuur niet behoeven te twijfelen, is ook het helmteeken van het wapen der LUSIGNANS. Wat het beteekent leeren wij uit den roman van *Melusine*, in het laatst der XIVde eeuw geschreven, en gegrond, zoo als de schrijver zegt, op eene overlevering, welke hij had leeren kennen uit het archief dezer toen reeds uitgestorvene familie.

P. L., Wz.

Lofdichten op M. H. Tromp en W. C. deWitt (VII. bl. 137, Vr. 189; vgl. bl. 286, VIII. bl. 18 en 136). Toen ik, om aan het verzoek van den Heer T. te voldoen, de *Deliciae Poeticae* doorbladerde, bevond ik dat het eenige vers op TROMP, dat er in stond, gemaakt was op CORNELIS TROMP; hoewel dit niet het gevraagde zal zijn, wil ik toch het even voor den Heer T. overschrijven:

CORNELIUS TROMP.

Neptuni soboles, hoc Trompius ore Batavus,
Et patrii plenus numine martis, erat.
Ipso dextra viri spirat vel in aere triumphos:
Stragem hosti gladius quo minitetur habet.
Hunc merito peperisse Thetis sibi mallet, Achille
Cui mare plus decoris, quam tibi Troja, tulit.

Ik vond in mijne editie aangeteekend:

»Trompius hac facie, Neptuni cura, Batavus."

terwijl het eerste vers onderschrapt was en dus dit vers er voor in de plaats moest komen.

Zoo de vermelding hiervan den Heer T. dienstig kan zijn, dan zal het mij aangenaam wezen.

D. *te D.*

Buitengewone vruchtbaarheid (VII. bl. 232, Vr. 301; vgl. bl. 317, 370, VIII. bl. 20 en 168). Door de Redactie wordt de Loosduinsche legende hierbij herinnerd. Zie HUYGENS' *Koren-bloemen*, door BILDERDIJK, dl. I. bl. 189; en *Aant.* I. dl., III. B. bl. 146, en *Aant.* III. D. XVII B. bl. 134.

J. L. A. I.

Elisa von der Recke (VII. bl. 319, Vr. 366; vgl. VIII. bl. 24). Hertog CAREL VAN GELDER gaf in 1519 het huis te *Rosande* en 300 Philipsguldens 's jaars aan PHILIP VAN DER RECKE van *Summeren*, mits deze hem met 3 paarden dienen zoude (nisi fallor: VAN SPAEN, *Geld. Hist.*).

CORNELIUS LIXA.

Huwelijken buiten de steden (VII. bl. 319, Vr. 372; vgl. VIII. bl. 26). Op het antwoord van C. & A. (VIII. bl. 26) omtrent deze vraag moeten wij antwoorden, dat, zonder zijne bewering te kunnen tegenspreken, het ons echter voorkomt, dat daarvoor eene andere oorzaak moet bestaan hebben.

1°. Werd er een te veelvuldig gebruik van gemaakt, dan dat men zoude moeten aannemen, dat het trouwen buiten de steden slechts plaats had, om door den Predikant van de keuze der ouders of van die der aanstaande echtgenooten het huwelijk te doen plaats hebben.

2°. Ons is o. a. een huwelijk bekend, dat door een Predikant van *Gorinchem* voltrokken werd te *Dalem*, hoewel bruidegom en bruid daar niet te huis behoorden.

3°. Waarom geschiedde dit dan alleen maar met de huwelijken? Ons is niet bekend dat dit met het doopen van kinderen ook plaats vond, waarbij toch de voorkeur van een' Predikant evenzeer als bij het voltrekken van een huwelijk plaats heeft.

Wij herhalen dus nogmaals onze vraag: waarom had dit plaats? Wij kunnen niet gelooven dat zuinigheid de reden was, want onze voorouders waren, vooral in de vorige eeuw, te groote liefhebbers van weelde, om bij het vieren van familiefeesten karig te zijn.

C. K. v. S.

Plaatselijke legenden in verband met onze kerkgeschiedenis (VIII. bl. 101, Vr. 123; vgl. bl. 233). Te *Budel* in *Noord-Brabant* vindt men een »*geuzenpad.*" Langs dit pad kwamen

in het begin der reformatie, de Protestanten uit *Weert* naar de »*burgskens*" te *Budel*, op welke huizinge de »religie" heimelijk verkondigd werd. — »De burgskens" zijn verdwenen en bestaan alleen nog in den naam van een stuk gronds. CORNELIUS LIXA.

Het Stormglas of Baroskoop (VIII. bl. 103, Vr. 137; vgl. bl. 234 en 299). Even als de Heer J. H. VAN LENNEP, schrijf ook ik de veranderingen in het weêrglas aan niets anders toe, dan aan den invloed der meerdere of mindere warmte van de temperatuur. Er heeft echter iets hierbij plaatsdat ik niet verklaren of begrijpen kan. Wanneer het, zoo als in de laatste zomermaanden, heet, zeer heet en de lucht met vele electrieke stoffen bezwangerd is, zoodat er elk oogenblik onweêr te verwachten zal zijn, dan heeft zich in het weêrglas, boven aan het vocht eene massa kristallen, als veêren gevormd; hoe meer electrieke stoffen er in de lucht zijn, hoe dieper die veêren in het glas neêrdalen, terwijl ondertusschen de kristallen onder in het glas gedurig lager zinken of verminderen. Is nu het onweêr zeer nabij, dan valt plotseling een gedeelte der bovenste kristallen naar beneden, drijven er zeer vele kleine kristallen, als witte sterretjes in het vocht, en kan men verzekerd wezen dat het onweêr spoedig dáár zal zijn.

Daar de kristallen onder in het glas, hooger stijgen bij koude en juist als het zeer heet is, tegen onweêr, de kristallen zich boven in het glas vermeerderen en van onderen verminderen, zoo begrijp ik hier niets van, of het moest zijn, dat de electrieke stof in zich zelve koud is. Maar waarom dan werkt die stof boven op het glas en niet op dezelfde wijze van onderen?

Wat nu den storm aangaat van 25 Julij jl., zoo kan ik verzekeren, dat ik het zomer-weêrglas (het winter-weêrglas was toen geheel klaar) vóór, gedurende en ná den storm naauwkeurig gade geslagen, maar in het minste geene verandering daarin bespeurd heb. Het wees aan dat er veel electrieke stof in de lucht was.

Nog heb ik gedurende de laatstverloopen maanden gelet, of de kristallen bòven of onder in het glas ook de windstreek wilden aanduiden, maar ik heb bespeurd dat daaromtrent geen vaste regel aan te geven is.

H. C. STRIK VAN WIJK.

Jhr. Everard Meijster (VIII. bl. 103, Vr. 139; vgl. bl. 236 en 299). Men zie over hem SCHELTEMA, *Gesch. en Lett. Mengelw.*, dl. V. 2e stuk, bl. 206—228 en WITSEN GEIJSBEEK, dl. IV, bl. 418. Zijn wapen heeft hij gedekt door dat der BREDERODE's. SCHELTEMA vermeldt t. a. pl. dit mede, doch zonder de reden er van op te geven. Kan hij dit ook gedaan hebben, nadat de laatste regtstreeksche telg der BREDERODE's overleden en het wapen verbroken was? Hij rekende zich waarschijnlijk aan dit huis verwant. Hij was R. C. en van adel.

Zijne *Klucht van de spitshoedige menschen met hooge verdiepingen en lage verstanden*, Utrecht, 1671, 4°. met drie andere stukjes van zijne hand zijn bij mij voorhanden, gelijk ook zijn portret, groot folio, naar de schilderij van I. VENEKOOL, door C. VAN DALEN gesneden. Zijne dichterlijke werkjes, 1674, 7 deeltjes in 8°. kwamen voor in den Catalogus van VAN WACHENDORFF, 1811, bl. 137. Eene volledige lijst zijner geschriften, mijns wetens *vijftien* in getal, zou inzender dezes kunnen geven. Uit de emblêmes, die zijn portret omringen, blijkt ook, dat hij veel werk maakte van de toonkunst. B. N.

Belabberd (VIII. bl. 131, Vr. 151; vgl. bl. 301). Dit woord komt hoogstwaarschijnlijk af van het Afrikaansche woord *Palabber*, hetgeen onder de negers in onze bezittingen ter kust van *Guinea* gebezigd wordt voor twist of strijd, wanneer het eene rijk (of liever dorp) met het andere rijk (dorp) overhoop ligt of in oorlog gewikkeld is. S: — A: —

El in plaatsnamen (VIII. bl. 161, Vr. 179; vgl. bl. 274). Naar aanleiding van hetgeen daarover L. J. en VAN VLOTEN mededeelden (bl. 274), waag ik te vragen: of in *El* niet somwijlen de beteekenis van *water* liggen kan? »*Elbe*," zegt V. DALEN, *Sv. Rikes Hist.*, dl. I. S. 69 aant. f. »är det samma som *Elf* eller *Å* på Svenska." Evenzoo oordeelt BUTTMANN, *Die Deutschen Ortsnamen*, etc. S. 114.

Dr. RÖMER.

[Wij gelooven het niet. *Elf* beteekent wel in het noorsch *rivier*, doch de *f* in dit woord zal wel geene afleidingsletter zijn, maar tot den wortel behooren.]

Horst in plaatsnamen (VIII. bl. 161, Vr. 180; vgl. bl. 274 en 333). BUTTMANN zegt t. a. p. S. 15: »eine in niedrigen morastigen Gegenden, etwas hervorragende, mit Gesträuch bewachsene, zum Häuserbau sich eigenende Stelle wird gemeiniglich *Horst* genannt; daher wieder viele Ortsnamen im nördlichen Deutschl. die auf »horst" endigen, auch Horst allein oft in *Holland*, *Holstein*, *Pommern*, etc. Hörstel, Horsten, Hörsten; in der Zusammensetzung *Elmenhorst*, *Gravenhorst*, *Hohnhorst*, *Staffhorst*, *Kirchhorst*, etc. sämtlich in *Nord-Deutschland*."

Dr. RÖMER.

Frederik Hendrik of Hendrik Frederik (VIII. bl. 162, Vr. 187; vgl. bl. 334). Bij het medegedeelde moet ik nog verwijzen naar

hetgeen Mr. H. VAN WIJN desaangaande aangeteekend heeft in de »*Bijvoegsels en Aanmerkingen*" op WAGENAAR, dl. XI. bl. 5, en op den zonderlingen doopnaam van FREDERIK HENRIK, HENRIK FREDERIK, dien in 1594 de zoon van Koning JACOB VI van *Schotland* ontving, ten gevolge van het peterschap, dat den Staten werd opgedragen. Zie Mr. JOHAN MEERMAN, *Vergel. der gemeeneb. door* HUGO DE GROOT, Haarl. 1802, dl. II. bl. 204.

L. D. R.

Ziel, zalig (VIII. bl. 201, Vr. 256; vgl. bl. 335). In de zamenstellingen *armzalig*, *rampzalig*, *gelukzalig*, enz. geeft het woord *zalig* den toestand te kennen, waarin iemand verkeert. Zoude het *enkele* woord *zalig* nu ook den toestand bij uitnemendheid, den *normalen* toestand beteekenen? J. H. VAN LENNEP.

[*Armzalig* enz. zijn geene zamenstellingen met *zalig*, maar afleidingen met den uitgang *ig*. Nevens den uitgang —*sel* heeft het hoogduitsch ook nog —*sâl*, b. v. *drangsâl*, *schicksâl*. Van woorden met dezen laatsten uitgang, die met *sel* in oorsprong en beteekenis één is, komen hoogd. *armselig*, *glückselig* enz. en ons *armzalig*, *gelukzalig* en dergelijke. Daar er, voor zooverre ons bekend is, in onze taal nooit woorden met den uitgang *sâl* in gebruik geweest zijn, zullen die op *zalig* wel niet oorspronkelijk nederlandsch, maar uit het hoogduitsch overgenomen zijn. Vgl. GRIMM, *Gramm.* II. 107. Dr. BRILL, *Holl. Spraakl.*, bl. 265.]

Joh. Huyssen van Kattendijke (VIII. bl. 226, Vr. 268; vgl. bl. 337). Volgens SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.*, dl. I. bl. 515—516 en dl. II. bl. 595, was hij de zoon van HUGO HUYSSEN en ELISABETH HANNEMAN. Zie ook nopens hem: H. VERWOERT, *Handb. der Vaderl. Geschiedenis*, alsmede KOBUS en DE RIVECOURT, *Beknopt Biogr. Handwoordenb. van Nederl.*, in voce.

Gaarne zoude de ondergeteekende van de Heeren D. F. en B. N., mitsgaders van andere welwillende Navorschers, eenige genealogische bescheiden, aangaande het adellijke geslacht van HUYSSEN *van Kattendijke* enz. ontvangen, in het belang eener geschiedenis van de voormalige ambachtsheerlijkheid van *Zaamslag*, tot welke dit geslacht in bijzondere betrekking stond. Deze zullen met dankbaarheid aan zijn adres ontvangen worden.

J. VAN DER BAAN.

ANTWOORDEN.

Liedertafel (I. bl. 218) is inderdaad, zoo als de vrager meent, een Hoogduitsch woord, zoo al ongemerkt en van lieverlede in *Nederland* binnengesmokkeld. Ik herinner mij dat ik, toen ik het voor het eerst hoorde, niet regt begreep wat het beteekenen moest, en zoo zal het wel meer Nederlanders gegaan zijn. Eene *liedertafel* is eene *tafel voor liederen*, even als eene *waschtafel* en eene *theetafel*, eene *tafel voor de wasch* en *voor de thee*. Men zou het woord des noods kunnen nemen voor *eene tafel waaraan men liederen zit te zingen*, en verder voor het zingende gezelschap, dat om die tafel zit. Maar gaat het zoo in onze zanggezelschappen toe? Misschien in *Duitschland*. Het heugt mij nog dat er verscheidene jaren geleden een Hoogduitsch operagezelschap te *Amsterdam* speelde. Het koor bestond uit Amsterdammers, die geene kennis van muzijk hadden, en wien dus de koordirecteur hunne partijen zoo lang moest voorzingen, tot zij ze van buiten kenden. Hij deed dit, zoo als mij in dien tijd meermalen verhaald is, op eene tafel zittende, waar de koorzangers om heen zaten. Dit had men eene liedertafel kunnen noemen. Daar echter, indien ik wel onderrigt ben, onze Nederlandsche liefhebbers van den zang hunne oefeningen niet op zoodanige wijze houden, is voor hunne vereenigingen de naam van *liedertafel* ongepast. *Zangvereeniging* of *zanggezelschap* is beter. LAMED.

Hij kijkt naar de Willemstad of de Klundert ook brandt (II. bl. 312). Deze vraag is later herhaald en door het Bestuur beantwoord VIII. bl. 149.

Verzameling van schildersportretten (VI. bl. 202, Vr. 317). De beschrevene *Verzameling van Schildersportretten* (gedeeltelijke copijen door A. HONDIUS, S. FRISIUS en anderen, naar de originelen door H. WIERX), heeft in zooverre betrekking op VAN MANDERS *Schilderboeck*, als zij in enkele exemplaren van den *tweeden* druk, Amst. 1618, zoo als in dat hetwelk zich in de bibliotheek van den Rijks-Archivaris H. VAN WIJN bevond, is ingevoegd. J. L. A. I.

Het botschuitjen (VII. bl. 231, Vr. 296). In mijn bezit is het volgende werkje, in 12°. oblong: *Een nieuw Liedt-boeck*, *genaemt het Enchuijser Bot-schuijtjen*, *zijnde het derde deel van 't Enchuijser Haringh-Boot*, *en het vervolg of tweede deel van de Enchuijser Ventjager*, *versien met verscheijden uijtstekende Nieuwe Liedekens*, *soo wel voor Visschers*, *als voor Vogelaers*, *en Amoreuse Jonghmans en Jonghe Dochters*, *den eersten Druck. Tot Enchuijsen*, *Gedruckt bij* JAN PALENSTEIJN, *Boeckdrucker ende Boeckverkooper*, *op de Zuijder-Havendijck*, *in de Bijbel*, *na de laetste Corectie* 1681. Of dit hetzelfde werkje is dat de Heer EVERTS bedoelt, en dat waarvan de Heer G. v. O., in de *Algemeene Konst- en Letterbode* van 1851, dl. I, zegt, dat het zoo *hoogst zeldzaam* is, dat het zelfs bij de oudste Enkhuizer familiën *onbekend* is, weet ik niet. Van de *zes* (lees *vijf*) *liedekens*, door DRIEDUIJM overgenomen, wordt er hier slechts één gevonden. De vier

overige komen misschien in eene latere uitgave van het *Botschuijtjen* voor.

C. P. L.

Een middel tot opsporing van drenkelingen (VII. bl. 332, Vr. 390). Het laatste gedeelte der vraag wordt beantwoord in het antwoord van H. C. STRIK VAN WIJK, op dl. VIII. Vr. 343, dat gevonden wordt in dit Nommer, op bl. 22.

BESTUURDERS.

De schaar (VIII. bl. 4, Vr. 24). Als een begin van antwoord op die vraag teeken ik aan, wat de Heer G. H. M. DELPRAT schreef in de *Godgel. Bijdragen*, 1858, bl. 614: »Het gebruik om aan een ketter het dragen op te leggen van twee *forcipes* (scharen) van gekleurd laken, heeft duidelijk zijnen oorsprong in de straf van het kruis dragen, en wel van een zoogenaamd Andreas-kruis, over welke straf men de noodige berigten vindt bij LIPSIUS, *de Cruce*, p. 1221 (ed. Vesal.) en bij LIMBORCH, *Hist. Inquisit.* 339."

CONSTANTER.

Schavuit (VIII. bl. 131, Vr. 153). Iemand, wiens daden, gelijk men zegt, het licht niet mogen zien, en die dan ook uit antipathie tegen de policie c. s. bijzonder lichtschuw is. KILIAEN: »**Schavuyt, ſchoefwt, ſchaffuyt, ſchuyfwt.** Noctua, bubo, otus," en vervolgens, met het oog op de kenmerkende eigenschap der Heeren van dat gild: »**Schavuyt.** Nebulo, tenebrio, furcifer. *Noctuam* in magna Italiae parte vulgo *civettam* vocant (inquit LIL. GREG. GYRALDUS) eodemque vocabulo hominem nihili et *lucifugam*. Est enim noctua avis omnibus avibus contemptui et ridicula." Dus schavuit = *schuif-uit*. Men denke evenwel hierbij geenszins aan eene bloote klankverwisseling, waartoe KILIAENS *schoef-wt*, *schaffuyt*, *schuifwt* den oppervlakkigen lezer ligt zou kunnen verlokken. Het woord komt eenvoudig van het verouderde *schaven*, loopen, hetwelk in deze beteekenis bij KILIAEN wel niet voorkomt, maar toch in zijn *schaffuyt* ten grondslag ligt. Wij vinden het gebruikt bij M. STOKE, II. 222:

Maer teghen nacht ghinghen si *scaven*,
Die Vriesen, weder te haren wiven.

Zie aldaar HUYDECOPER. — BILDERDIJK, *Verkl. Geslachtlijst*, dl. III. bl. 21, wijst op hetzelfde werkw. *schaven* (*), waaraan ook Dr. A. DE JAGER, *Archief voor Nederl. Taalkunde*, dl. I. bl. 197, de beteekenis van *wegloopen* geeft, doch alleen om, met klankverwisseling van *schaven* in *schoven*, de herkomst van *schoft* en *schobbert* (*) aan te toonen, terwijl de *schavuit*, die hier het klaverblad voltallig zou kunnen maken — welligt omdat hij met het kinderachtige *schoolverzuim* niets te maken wil hebben — het geraden vindt zich schuil te houden.

Bt.

[Wij nemen de vrijheid van onzen geachten Bt. te verschillen. Komt *schavuit* van *schaven*, dan kan het wel een *weglooper* beteekenen, maar niet iemand die zich verschuilt. Het kan dan wel op eenen *lafaard* toegepast worden, maar minder op eenen *deugniet*, en deze laatste wordt er toch altijd mede gemeend, *schavuit* is vrij synoniem met *schurk*. Wij hebben er nog een ander bezwaar tegen. De naam eerst aan den persoon gegeven, zou dan later op den vogel toegepast zijn. Dit is tegen den regel. Niets is gewoner dan dat de naam van een dier gegeven wordt aan iemand, die in een bepaald opzigt met dat dier overeenkomt; ezel, os, gans, eend, kuiken, aap, beer, vos, koekoek, spreeuw, haan, kemphaan, bok, kalf, schaap, raaf, hooren wij ieder oogenblik zoo gebruiken. Van het omgekeerde echter zullen wel zeer weinig voorbeelden te vinden zijn. Er komt bij dat de wankelende uitspraak van het woord in KILIAANS dagen, *schavuit*, *schaffuit*, *schoefuit* en *schuifuit* doet vermoeden dat het een woord van vreemden oorsprong is. Wij houden het er voor dat *schoeffuit* de oudste vorm is, en dat dit niets anders is dan het Fransche *chouette*, wat wederom van het Italiaansche *civetta* komt. Dit woord is in *Italië*, zoo als KILIAAN uit GYRALDUS aanteekent, de naam van den *nachtuil*, en vervolgens van den deugniet, omdat deze, even als de uil, het daglicht schuwt. Onze voorvaderen hebben het woord, nadat het eerst in het Fransch was overgegaan, uit deze taal in beide zijne beteekenissen overgenomen.]

Eene nazaat van Jacob Cats (VIII. bl. 197, Vr. 237). De welwillendheid van den Heer F. A. Ridder VAN RAPPARD stelt mij in staat, de vraag van den Heer J. VAN DER BAAN te beantwoorden. ELISABETH CATS, dochter van den Raadpensionaris en ELISABETH VAN VALKENBURGH, had uit haar eerste huwelijk met den bekenden CORNELIS MUSCH, drie dochters, wier namen mij, behalve die der jongste, ELISABETH MARIA, later Mevr. BUAT, niet met zekerheid bekend zijn. De tweede dochter, vermoedelijk ANNA CATHARINA geheeten, trad in het huwelijk met CAREL Baron VAN DEN BOETSELAAR. Hunne dochter MARIA werd de echtgenoote van NN. Graaf VAN LIMBURG STIRUM, Heer van *Bronkhorst*, Kolonel dezer landen, waarvan de bedoelde MARIA, Prinses-Douairière van *Hessen-Philipstal*, geb. Gravinne van *Limburg-Bronkhorst*, eene dochter was. Deze had alzoo JACOB CATS tot bet-overgrootvader en Mevr. BUAT tot over-oudtante.

Js.

Brieven van Franciscus Gomarus (VIII. bl. 199, Vr. 248). Buiten eenige opdragtsbrieven, die hier wel niet in aanmerking zullen

---

(*) Zoo ook A. C. OUDEMANS, *Magazijn van Nederl. Taalkunde*, dl. III. bl. 271 vlgg., bij wien echter de *schavuit* een *lediganger*, een *doeniet*, een *landlooper*, een *vagabond* is. De Heer O., wiens stukje mij eerst na het inzenden van dit antwoord bekend werd, haalt insgelijks de door mij vermelde plaats van M. STOKE aan.

[Aanteekening later van den schrijver ontvangen.]

(*) Vgl. echter BILDERDIJK, *Geslachtlijst*, op dit woord.

komen, heb ik tot nog toe slechts een' enkelen brief van GOMARUS in druk ontmoet, en wel PETRI CUNAEI *et Doct. vir. ad eundem epistolae*, Leidae 1725, p. 325. De brief is geschreven, in 1632 uit *Groningen*, aan den Rector en Senaat der Leidsche Hoogeschool en roept de tusschenkomst van dezen in, ten einde de gebroeders COMMELIN voortgang te doen maken met de nieuwe uitgave van den *Eusebius* des beroemden SCALIGERS. Maar in den Catalogus van de handschriften der Academische Bibliotheek te *Leiden*, door den Heer GEEL beschreven, vind ik drie brieven van GOMARUS in handschrift vermeld. Zie *Catalogus Libr. MSS. qui inde ab anno* 1741 *Bibliothecae Lugduno-Batavae accesserunt. Descripsit* JACOBUS GEEL, L.B. 1852, 4°. N°. 947, p. 263 en N°. 1014, p. 293. J. C. D.

Brieven van Franciscus Gomarus. Aangaande die brieven kan ik R. niets mededeelen; maar hij vergunne mij een enkel woord over hetgeen hij schrijft ten aanzien der oude actaboeken van vele Hervormde gemeenten. Zij worden niet zoo dikwijls gemist, als hij wel meent. Van vele gemeenten zijn zij overgebragt ter plaatselijke secretarie, als behelzende, met de kerkeraadshandelingen, de lijsten der gedoopten, enz. — een groot verlies voor de gemeenten, vooral waar die hare regten tegen de plaatselijke besturen te verdedigen hebben. Andere gemeenten bezitten ze, zonder er bewust van te zijn. Ik herinner mij, hoe ik, eenige jaren geleden, met den predikant eener kleine stad, na alles afgezocht te hebben, ten einde actaboeken te vinden, eindelijk voor eene kast stond, en ook daarin op geene der planken iets ontdekte wat naar actaboeken zweemde. Het kwam mij voor, dat zij toch niet geheel bezien was, en waarlijk, toen wij met moeite de kap der kast hadden losgemaakt en opgeligt, zagen wij onderscheidene in folio's voor den dag komen, waarvan de oudste met 1587 begon. Ook twijfel ik of het wel waar is, dat in *vele* steden juist die actenboeken gemist worden, die in de jaren der Remonstrantsche beroeringen vallen. Van de actenboeken van enkele gemeenten en klassen kan ik het tegendeel getuigen. Maar zij behelzen daarom betrekkelijk die beroeringen niet altijd volledige mededeelingen. Ik heb de zoodanigen wel eens veel uitvoeriger gevonden in de burgerlijke, dan in de kerkelijke archieven. Den Heer R. zal dit wel niet bevreemden.

Dr. RÖMER.

———

Standaardmaten te Pompeji (VIII. bl. 200, Vr. 249). De vrager leze ook E. BERTON, *Pompeia*, p. 113. Op pag. 97 is eene afbeelding van de »mesures publiques."

Dr. RÖMER.

———

Klok- en geschutgieters (VIII. bl. 200, Vr. 250). HANS VALCK (misschien de in de vraag genoemde HANS VALKER van *Neurenberg*), voornaam geschut- en klokkengieter in *Friesland*, werd ten jare 1635 door den *Russischen Czaar*, met beloften eener aanzienlijke geldelijke belooning, naar *Moscou* gelokt. Niet slechts bezat hij groote bekwaamheden in het gieten, vooral van geschut, maar ook in alles wat tot de kennis der metalen betrekking had. Zijne kundigheden werden in *Rusland* naar waarde op prijs gesteld; maar hij had de hulp en den steun van ondernemende mannen noodig, om de ontginning van ijzergroeven, aan welke zoo groote kosten verbonden zijn, te kunnen ten uitvoer brengen. Onder zijn opzigt en door zijne raadgevingen voorgelicht, waagden het de Nederlandsche kooplieden, PIETER MARCELIS en THIELEMAN LUS ACKEMA, om met de eerste mijnwerken ter ontgraving van ijzer-erts, en ter smeding van ijzer in *Moscovie*, eenen aanvang te maken.

Het overlijden van den bekwamen HANS VALCK, bragt *Rusland* een groot verlies toe; na zijnen dood was men verpligt de in *Rusland* gegoten kanonnen naar de *Nederlanden* op te zenden, ten einde aldaar geboord en opgewerkt te worden. — *Nederlandsch Magazijn*, 1835. J. L. A. I.

———

Czaar Peter en onze drukkerijen (VIII. bl. 225, Vr. 262). *Iets* heb ik daarover gezegd in eene voorlezing, ten jare 1855 gehouden op de Alg. Verg. van het Prov. Genootsch. van Kunsten en Wetenschappen in *Noord-Braband* te *'s Hertogenbosch* en onder den titel van: *Iets over Ruslands Letterkunde* in de *Handelingen* van genoemd Genootschap, bl. 33—63 afgedrukt. Dr. RÖMER.

———

Karlier (VIII. bl. 226, Vr. 273). Deze KARLIER zal wel een zoon of kleinzoon zijn van dien JAN CARLIER, wiens weduwe met haar gezin voorkomt in den vrijgeleidebrief, door LEYCESTER verleend aan 136, ter zake der Hervorming emigrerende familiën uit *Antwerpen* naar *Middelburg*, ten jare 1586. Zie *Kronijk van het Hist. Genootschap te Utrecht*, dl. VIII. bl. 29 en 33. CONSTANTER.

———

Paulus Elias (VIII. bl. 257, Vr. 283). DELPRAT noemt hem ter plaatse, door LEGENDO EN SCRIBENDO aangehaald, op gezag van MOHNIKE eenen Nederlander; ROHMANN in zijne *Hist. Fremstilling af Reform. Indförelse i Danmark*, S. 62 »en dansk Mand." Ik kan het pleit niet beslissen; doch geef een en ander aangaande hem. Hij was Karmelitermonnik en benoemd tot Prior van een klooster zijner orde, ten jare 1519 te *Koppenhagen* gesticht. Met dit Prioraat werd een Professoraat aan de Universiteit ter genoemde stede

verbonden. Hij was, naar men zegt, in dien tijd de geleerdste theoloog in *Denemarken.* Had hij reeds te voren, nog Monnik te *Helsingör* zijnde, geijverd tegen de onkunde en losbandigheid der monniken, de baatzucht der hoogere geestelijkheid, den aflaathandel en andere misbruiken in de kerk, zijn ijver, door het lezen van LUTHERS werken aangevuurd, was niet minder toen hij te *Koppenhagen* vertoefde. Vandaar, dat Mr. MARTIN REINHARDT, die op verzoek van Koning CHRISTIAAN II uit *Wittenberg* naar *Koppenhagen* gekomen was, van hem zich bediende, om hetgeen hij in het Duitsch predikte, voor wie hem hoorden, in het Deensch te vertolken. REINHARDT werd door de geestelijkheid door middel van bespotting onschadelijk gemaakt. ELIAS won men voor de Roomsche zaak terug, door de inkomsten eener Domheerplaats te *Odense* of *Roeskilde.* Sedert noemde men hem PAUL VENDEKAABE. Toch schijnt niet eigenbaat uitsluitend de reden van zijn terugtreden geweest te zijn. Zich geleend hebbende tot de bevordering van den opstand tegen CHRISTIAAN II, had hij geen' vrede met den gang der zaken, nadat FREDERIK I den troon bestegen had. Hij trad toen op als prediker tegen LUTHERS leer; doch noch de Protestanten, noch de Katholieken vertrouwden hem, de laatsten niet, omdat hij voortdurend eenige van LUTHERS stellingen b. v. die betrekkelijk het regt van ieder tot het lezen van den Bijbel, goedkeurde. In de Bijbelvertaling van HANS MIKHELSEN, te voren Burgemeester te *Malmöe*, een' getrouwen vriend van CHRISTIAAN II, wist hij onderscheidene fouten, inzonderheid tegen de taal, aan te wijzen. Ten jare 1526 deelde hij zijne meening betrekkelijk het Katholicisme en Protestantisme in een afzonderlijk gehoor den Koning mede, en ontging, het koninklijke slot verlatende, met moeite eene gewelddadige behandeling van de zijde der soldaten, enz. In 1530 woonde hij den rijksdag te *Koppenhagen*, waar den Lutherschen vrijheid tot prediken werd toegekend, bij, en schreef hij daarna een wijdloopig geschrift ter verdediging van het Katholicisme, inzonderheid van de mis. Dit geschrift zond hij aan den Magistraat te *Koppenhagen*; een ander geschrift over de mis, aan de burgers van *Randers* gezonden, werd door dezen aan de kaak gespijkerd. Het jaar van zijnen dood schijnt niet bekend; of hij in 1537 tot het Protestantisme is overgegaan, is niet geheel zeker.

Dr. RÖMER.

Brief van Lipsius (VIII. bl. 257, Vr. 284). Zie over dezen *Brief* de *Lettres inédites de Juste Lipse, concernant ses relations avec les hommes d'état des Provinces Unies des Pays-Bas, principalement pendant les années* 1580—1597. *Publiées avec une introduction et des notes par* G. H. M. DELPRAT, p. 18. Deze *Lettres* komen voor in de *Verhandelingen der Kon. Akad. v. Wetenschappen. Afd. Letterk.*, dl. I. en zijn ook afzonderlijk uitgegeven, (*Amst.* 1858). In de uitgaven van LIPSIUS' Brieven, schijnt deze *Brief* niet opgenomen te zijn. Eene uitgave van 1613, zoo als R. in den *Nav.* t. a. pl. opgeeft, is mij niet bekend. Oorspronkelijk in 't Latijn geschreven, is eene Nederlandsche vertaling van dezen *Brief* reeds ten jare 1595 in 't licht verschenen (zie TIELE, *Bibl. v. Pamfletten*, afl. 1, bl. 49, N°. 380 en *Catal. v. de Boekerij d. Kon. Akad. v. Wetenschappen*, dl. I. s. 1. bl. 189, N°. 324). In 't Latijn, in verschillende drukken, verscheen hij voor het eerst in 1608, (zie TIELE, a. w. afl. 2, bl. 91, N°. 701—704); ook Hollandsche vertalingen daarvan zagen er in hetzelfde jaar het licht (TIELE, t. a. pl. N°. 705—708). Met afzonderlijken titel en het jaartal 1608, doch doorloopende paginering, is meergenoemde *Brief* gevoegd bij E. PUTEANI *De Induciis Belgicis*, etc. *Anno Domini* 1617, en wordt hij op den titel van laatstgenoemd boekje vermeld (»*Adjecta est* J. LIPSII," etc.). Ook bij de Hollandsche vertaling van het geschrift van PUTEANUS, mede in 1617 verschenen, is LIPSIUS' *Brief* in 't Hollandsch gevoegd, met afzonderlijken titel, doch met het jaartal 1617 (zie den aangehaalden *Catalog.* bl. 214, N°. 477 en 478).

RÊSCH.

Jan de l'Espine (VIII. bl. 257, Vr. 288). De naam DE L'ESPINE was in de XVIIde eeuw hier te land bekend. Zoo is er een destijds zeer veel gebruikt *Interestboek* van L. M. DE L'ESPINE, waarvoor de Staten van *Holland* en *West-Vriesland*, in 1702 *op nieuw* het octrooi aan de Wed. J. VAN DIJCK, te *Amsterdam*, verleenden.

J. D.
L.

Jan de l'Espine. Deze naam brengt mij eene aanteekening in gedachten, die ik in der tijd maakte van een »Catalogus van de boecken, die ALBERT GERRITSZ. KRAB" (Leeraar bij de Friesche Doopsgezinde gemeente te *Hoorn*, gestorven den 12den Decemb. 1731) van de gemeente tot syn gebruyck gekogt heeft." Onder de werken in 8°. wordt daar genoemd: *Ruste des gemoets*, door JAN DE LESPINE. Ik ken voor 't overige dit werk niet.

CONSTANTER.

De la Nove (VIII. bl. 258, Vr. 290) is niemand anders dan FRANÇOIS DE LA NOUE. Dat vroeger dikwijls de *u* met de *v* en de *v* met de *u* verwisseld werd, is genoeg bekend. Vandaar de benaming van *dubbelde u* voor de *w*, in sommige streken van ons land nog in zwang. Althans toen in 1795 of 1796 repre-

sentanten uit allerlei standen werden opgeroepen, om in *den Haag* het vrije (?) volk van *Nederland* te vertegenwoordigen, en het heil van vaderland en kerk te behartigen, had zich aldaar, als zoodanig ook een rijke boer uit *Gelderland* laten vinden. Bij 't appel werd zijn naam afgelezen: W. VAN N. N! Hij zweeg. Zijn buurman maakte hem hierop opmerkzaam: »Dat is mijn naam niet," was 't antwoord. »Ik heet niet W. VAN N. N., maar *dubbelde* UWE VAN N. N." — Indien de vrager H. C. R. uitvoeriger berigten verlangt omtrent F. DE LA NOUE, schrijver van de zeer belangrijke »*Discours politiques et militaires*," kan hij te regt bij J. W. TE WATER, *Verbond der Edelen*, III. 171, IV. 446; J. KOK, *Vaderl. Woordenboek* in voce; *Bijdragen voor Vaderl. Geschied. en Oudheidkunde, verzam. en uitgeg. door* I. A. NIJHOFF, VIII. 1ste st. *Aank. en berigten* enz. bl. 25 enz., en in 't *Beknopt Biogr. Handwoordenb. van Nederl.*, uitgegeven door A. E. C. VAN SOMEREN te *Zutphen*, in voce. Omtrent J. DE LA HAYE kan ik geene berigten mededeelen. J. C. K.

Anonyme werken (VIII. bl. 258, Vr. 291). De schrijver van het werkje: *Kleefsche Waterlust*, Amst. 1752, is mij onbekend gebleven, maar het is geen oorspronkelijk Nederlandsch werk. Het is eene verbeterde vertaling van de *Amusemens des Eaux de Cleves*, Lemgo 1748. De uitgever ISAAC BUYN voegde er eenige door J. DE BEIJER geteekende, en door S. FOKKE gegraveerde fraaije platen bij.

Anonyme werken. Omtrent het eerstgenoemde dezer werken: *Het ontroerde Nederlandt, enz.* deelt J. KOK, in zijn *Vaderl. Woordenboek*, dl. VIII. bl. 955, het volgende mede: »G. BRANDT, *de Jonge*, ondernam de beschrijving der geschiedenissen van 1674 en 1675, onder den titel van: *Tweejaerige geschiedenissen*, Amst. 1678. Welk stuk men gebruikt als een vervolg op de 2 deelen, die T. DOMPSLAAR (*sic*) in 't licht gegeven heeft, onder den titel van: *'t Ontroerde Nederland*, 4°. Bij de eerste uitgave verborg de jonge BRANDT zijn' naam onder de letteren V. T. V., welk boek naderhand met zijn' naam er voor, herdrukt is." Dit berigt wordt bevestigd in het *Leven van* G. BRANDT, *den Jongen*, achter zijne 21 *Predikatiën over verscheyde texten en Theolosche lessen.* Rotterd. bij BARENT BOS, 1705, 4°.

Van de verder genoemde *Anonyme werken* zijn mij de schrijvers onbekend. J. C. K.

Wis-, natuur- en sterrekundigen na Christus' geboorte (VIII. bl. 258, Vr. 292). In het artikel *Jüdische Literatur* (*) van Dr. M. STEINSCHNEIDER, voorkomende in ERSCH und GRUBER'S *Encyclopädie*, 2te Sect. Th. XXVII, kan de Heer S. F. K. een zeer groot aantal door hem niet opgegeven namen van Israëlitische wis-, natuur- en sterrekundigen vinden, welke in het door hem bedoelde tijdvak gebloeid hebben. M. R. Mz.

(*) Van dit artikel is eene door den schrijver bewerkte en vermeerderde Engelsche vertaling onlangs te *Berlijn*, bij ASHER u. C°., in 't licht gekomen.

Een vermaarde arts (VIII. bl. 259, Vr. 293). Het antwoord op deze vraag zal, dunkt mij, moeijelijk te geven zijn. Intusschen kan ik eene bijdrage leveren, die, naar mijn inzien, ruimschoots de plaats er van kan vervullen.

In een werk, van welks uitvoerigen titel ik slechts het navolgende afschrijf: *Naauwkeurige waarnemingen ontrent de seldsaamheden en uitwerkselen der Natuur*, uitgegeven »Tot *Leyden*, bij HENDRIK TEERING," en geschreven »door L'ABBÉ DE VALLEMOND (*)," vindt men van bl. 174 tot 204 dit onderwerp uitvoerig behandeld en omschreven, en met platen toegelicht. Daarover in bijzonderheden te treden, zoude hier te veel ruimte vorderen; ik wil alleen vermelden dat daarin vele namen genoemd worden van personen, die zulke kunststukken uitvoerden, en dat men daarin zelfs dusdanige proefnemingen, ten opzigte van dieren, vermeld vindt.

Het werk, in 4°. formaat, is, behalve het voor- en achterwerk, 375 bladzijden groot, en van hetzelve is mij een beschikbaar exemplaar bekend, dat misschien den vrager, indien hij het verlangt, ter leen verstrekt zoude worden, maar altoos voor *f* 1,50 te koop is. W. J. F.

Der Sondaren troostelijcke Morgen-Wecker (VIII. bl. 260, Vr. 295). De schrijver JODOCUS EKELIUS schreef zich ook J. EKELL; hij kwam te *Deventer* van *Oldemarkt* en *Paaslo*. T. A. R.

Hartsoeker (VIII. bl. 260, Vr. 296). NICOLAAS HARTSOEKER, zoon van CHRISTIAAN HARTSOEKER, Leeraar onder de Remonstranten, en van ANNA VAN DER MEY, werd geboren te *Gouda*, op den 26sten Maart 1656, en is te *Utrecht* den 10den December 1725 overleden. Zie KOK, *Vaderl. Woordenboek* en *Geschiedenis der Letteren en Wetenschappen in de Nederlanden*, door N. G. VAN KAMPEN, dl. II. bl. 70 en volg. K. v. S. N°. 2.

Hartsoeker. De beroemde natuurkundige NIKOLAAS HARTSOEKER is niet geboren te *Meppel*, maar te *Gouda*, den 26sten Maart 1656. Zijn vader, CHRISTIAAN HARTSOEKER, predikant bij de Remonstranten te *Gouda*, was een zoon van NIKLAES HARTSOEKER, Gereformeerd predikant te *IJsselstein*, die, volgens BRANDTS *Historie der Reformatie*, dl. IV. bl. 60, wegens het weigeren der belofte van

(*) In mijn exemplaar komt geen jaartal voor.

stilstand, door de Staten-Gennraal, als Remonstrantschgezinde, uit de *Nederlanden* is gebannen. Zeer vele levensbijzonderheden van den eerstgemelden NIKOLAAS HARTSOEKER, kan Dr. vinden in LUISCIUS, *Hist. Geneal. Woordenboek*, dl. V. bl. 320, 321, KOKS *Vaderl. Woordenboek*, dl. XX. bl. 452—455, VAN KAMPENS *Geschiedenis der Nederl. Letteren en Wetenschappen*, dl. II. bl. 70—73, en het *Woordenboek der Zamenleving*, dl. I. bl. 724.

EVERTS.

De vlierboom, een voorbehoedmiddel tegen den duivel (VIII. bl. 260, Vr. 297). Wat S. V. PL. hieromtrent vraagt, weet schrijver dezes niet te beantwoorden; hij wil alleen geven wat hij nopens den lagen of wilden vlier, *sambucus ebulus* gevonden heeft. Dit struikgewas, dat in het geheele zuidelijke gedeelte van *Europa* in het wild groeit, en vooral in het bosch van *Wijk bij Duurstede*, in de omstreken van *Zoelmond*, en ook in *Groningen*, *Friesland*, *Overijssel* en *Drenthe* gevonden wordt, stond in hoog aanzien bij heidensche volken. Met het bessesap van dit gewas verwden zij hun aangezigt, als zij den tempel betraden om te offeren, terwijl zij van de bladeren kransen vlochten voor hem, die voor de eerste maal door het podagra was aangetast; hetgeen dus toenmaals voor eene groote eer schijnt gehouden te zijn; ook schijnt uit den naam van *podagraria*, dien men toen aan de plant gaf, te blijken, dat zij voor een vrij zeker geneesmiddel tegen die ziekte gehouden werd. Voorheen bezigde men het sap dezer bessen tot blaauwverwen. De wortel van den lagen vlier werd voorheen in de geneeskunde als zweet- en waterafdrijvend middel aangewend. Zie N. BEETS, *Woordenb. van Droogerijen*. P.

De vlierboom, een voorbehoedmiddel tegen den duivel. In de *Godsdienstleer der aloude Zeelanders* zegt haar schrijver, Dr. J. AB UTRECHT DRESSELHUIJS, bl. 245, dat men onder de boomen meer bepaald aan de *vlierboomen* op de kerkhoven hechtte. Dr. RÖMER.

De vlierboom (VIII. bl. 260, Vr. 300). De vlierboom, gewone vlierboom, *sambucus nigra*, behoorende, volgens JUSSIEU, tot de familie der Caprifoliaceae, en tot de 5de klasse, 3de orde, *Pentandria Trigynia*, van LINNEUS, het algemeen bekende heestergewas, dat soms ook als boom voorkomt, wordt door geheel *Europa* aangetroffen, waaruit dus volgt, dat het geen inheemsch gewas is; wanneer en vanwaar het in onze noorderlijke gewesten is ingevoerd, weet schrijver dezes niet. Het groeit in alle, schoon bij voorkeur, in eenigzins vochtige gronden, en kan door stekken en zaaijen gemakkelijk voortgekweekt worden. Het wordt 12 voeten en daarenboven lang. De bloeitijd is in Junij. De vrucht, zijnde eene steenvrucht met drie nootjes, rijpt in September. Van dit gewas komen vooral de gedroogde bloemen, *Flores sambuci*, en het sap der bessen, *Rob sambuci*, als gelei bereid, ook de middelste bast, *Cortex mediana sambuci*, in de geneeskunde voor. Zie verder N. BEETS, *Woordenboek van Droogerijen*.

P.

Bistouri (VIII. bl. 260, Vr. 301). Volgens HUET heeft bovengemeld werktuig zijnen naam *Bistouri*, eigenlijk *Pistori*, niet van een' persoon, maar van de stad *Pistoja* ontvangen, waar vroeger de beste fabrijk van deze soort van chirurgische werktuigen, *Pistorienses gladii* genoemd, was. Zie *Dictionn. de Médicine de* P. H. NIJSTEN. P.

De zendeling Dommers (VIII. bl. 260, Vr. 303). Om eenigzins te voldoen aan het verlangen van Dr. naar levensbijzonderheden van den zendeling DOMMERS, deel ik het navolgende mede:

ADAM DOMMERS, geboren 1795 te *Koevorden*, is in October 1822 als zendelings-kweekeling aangenomen, en van Junij 1823 tot September 1826 te *Rotterdam* opgeleid. Uitgerust met de noodige kundigheden en bezield met eenen heiligen ijver voor de goede zaak, vertrok hij den 12den September 1826 naar *Oost-Indië*, om onder de Heidenen het Evangelie der zaligheid te verkondigen. De *Zuidwester-eilanden* waren hem aangewezen als het oord zijner bestemming. Op *Kisser* in 1828 geplaatst, had hij met veel tegenstand der Heidensche bevolking te worstelen, zoodat hij reeds in het volgende jaar (1829) zich naar *Damme* begaf, in hope aldaar gunstiger te zullen slagen in zijne zending; doch ook hier werd hij teleurgesteld in zijne verwachting.

Nadat hij ruim *vier* jaren met een ziekelijk ligchaam, onder veel moeite en tranen gearbeid had, werd hij naar *Moa* geroepen. Eer hij echter aldaar de hem aanbevolene taak aanvaardde, deed hij een' uitstap naar *Amboina*, waar hij 1830 in 't huwelijk trad met eene Europesche vrouw, die *vier* jaren later (1834) als zendelingszuster werd erkend en aangenomen.

In zijnen nieuwen werkkring arbeidde hij met onvermoeiden ijver tot in 1840, toen aanhoudende oorlogen, hongersnood, zware ziekte van hem en van zijne huisvrouw hem drongen, bij het hoofdbestuur van het Nederlandsch Zendelinggenootschap te verzoeken, hem te vergunnen tot herstelling van zijne gezondheid, zich naar *Amboina* te begeven, en op een dier eilanden werkzaam te zijn. Aan zijn billijk verzoek werd gereedelijk voldaan. Hoofdbestuurders besloten den 21sten September 1841 DOMMERS naar *Amboina* te verplaatsen, om zich te *Haroeka* of te *Noes-*

sa-Laut te vestigen; maar, eer dat besluit te zijner kennis kwam, had DOMMERS zijne aardsche loopbaan geëindigd. Hij stierf den 14den Julij 1841 op *Moa*, in den ouderdom van 47 jaren. EVERTS.

Kartouw (VIII. bl. 261, Vr. 307). »Het woord is van *kar-toge*, kar-trekking. De *kar* is hetgeen men thans *affuit* noemt." BILDERDIJK, *Verklarende geslachtlijst* op het woord. Deze afleiding blijve, gelijk zoovele anderen, voor BILDERDIJKS rekening. KILIAAN heeft: » **Kartouwe. j. nood-busse.** Genus bombardae majoris. Vulgo *cartuna* et *quartana*. Germ. *cartaun:* Gal. *courtaun*." Zou hier het rangtelwoord *quartus* niet ten grondslag liggen? Men had 48-, 36-, 24- en 12ponders, welke verdeeling van het kaliber wel aanleiding tot de benaming kan gegeven hebben.

Het woord werd ook (schoon buiten toestemming van KILIAEN) *kortou* geschreven. Zoo vinden wij bij VONDEL, *Bruil. van J. de Wit* (uitgave van WESTERMAN, dl. XII. bl. 86):

— — — op den helschen donder
En blixem der *kortou*.

Vergelijkt men met deze spelling het bij KILIAEN vermelde fr. *courtaun*, 't is dan wel mogelijk, dat het geschut van zijne *uitwendige gedaante* den naam ontleend hebbe. Immers het was (gelijk ook BUSMEESTER zegt) een *kort* geschut; de *lange* stukken werden *couleuvrines* (slangen) genoemd. Vindt echter deze laatste afleiding minder goedkeuring, ik heb er volkomen vrede meê.

Wat de spreekwijze: »zoo dronken als een kartouw" betreft, ik gis, dat men hier denken moet aan eene *geladene* kartouw, die gereed staat om haren inhoud uit te braken. B[t].

[In deze spreekwijze is *kartouw* niets anders dan eene verbastering voor *karthuizer*.]

Traktementen van predikanten (VIII. bl. 261, Vr. 311). Ten aanzien van het predikanten-tractement te *Deventer*, zij echter opgemerkt, dat het, blijkens het bekende *Naamregister* van FEURING, ook thans uit 's lands kas slechts *f* 100 bedraagt, en dus, 't zij door de kerk, 't zij door de stad, zoo als ik meen dat het geval is, wordt aangevuld. De door D. *te D.* aangehaalde *Rekening* bewijst dus niets ten aanzien van het bedrag der inkomsten van eenen predikant te *Deventer* in 1768. De vraag: waren de tractementen der predikanten vroeger overal zoo schraal? gaat dus uit van eene verkeerde onderstelling; doch de zaak in het algemeen was toen, en is ook nog tegenwoordig maar al te waar. Dat reeds kort na de Hervorming over de karige bezoldiging der predikanten geklaagd werd, zie men o. a. bij YPEIJ en DERMOUT, *Geschiedenis der Nederl. Herv. Kerk*, dl. I. bl. 277 volgg. en de aant., hoewel het toen beter gesteld was dan later; immers *f* 300 was in 1588 (zie ald.) vrij wat meer dan *f* 700 in 1858, zoo als er nog onderscheidene zijn. Ook in later' tijd waren de klagten billijk en gegrond. Voor mij ligt o. a. een request van de deputaten der Noord-Hollandsche Synode, op synodalen last aan de Magistraten van *Edam*, *Monnikendam* en *Purmerende* ingediend. Het voert geene dagteekening, maar is onderteekend door N. VAN GAALEN, die in 1653 predikant was te *Middelie*, in 1654 te *Edam*, en aldaar in 1673 overleden is. Uit dat request blijkt, dat de predikanten op het platte land in *NoordHolland* destijds *f* 650 tractement hadden, maar dat dit, de gemiddelde sterkte der huisgezinnen in aanmerking genomen, nog een dubbeltje daags per persoon minder bedroeg, dan door het land voor gevangenen werd te goed gedaan. Het geheele request is zeer curieus: »daar de JOSUA's, die in den oorlogh eerlicke daden hebben gedaan, mild uijt uwe milde goetheijt beloont worden, sullen daer de MOZESSEN, die door haere gebeden de seegen over de waepenen verkregen hebben, de kruijmkens van uwe tafel geweijgert worden?" Veel van het overige zou de lachlust wekken, en daartoe is de zaak te ernstig, niet alleen in betrekking tot eenen achtingwaardigen en nuttigen stand in de maatschappij, maar in betrekking tot de zedelijke belangen der natie. Doch 't is hier de plaats niet om daarover uit te weiden; 't zou ook een CICERO *pro domo* kunnen schijnen. v. O.

Kornelis van Arkel (VIII. bl. 362, Vr. 315), die de *Gedichten* van JOOST VAN GEEL uitgaf, kan geen ander geweest zijn dan de Remonstrantsche predikant van dien naam, die te *Rotterdam*, waar ook de uitgave geschiedde, op den 29sten September 1724 overleed; en welke uitgave, daar die van hetzelfde jaar dagteekent, hij alzoo welligt kort vóór zijnen dood bezorgde. Uit de door zijn' ambtgenoot S. VAN DER LANEN over hem gehouden *Lijkrede*, naar aanleiding der woorden van *Ps.* XXXIX: 6, blijkt, dat hij een voortreffelijk mensch en een geacht kanselredenaar was, die, den 3den October 1670 te *Amsterdam* geboren, reeds in zijne jeugd blijken gaf van een' gelukkigen aanleg, en, na met zijne ouders zich met der woon te *Rotterdam* gevestigd, en aldaar de Latijnsche of zoogenaamde Erasmiaansche school bezocht te hebben, op 18jarigen leeftijd op de kweekschool der Remonstranten te *Amsterdam* gebragt werd, waar hij, eerst onder CLERICUS, en vervolgens onder den beroemden PHILIPPUS VAN LIMBORCH, zich tot het leeraarsambt bekwaamde en in 1695 daartoe met veel lof bevorderd werd. Hij bekwam *den Briel* tot zijne eerste standplaats, waar hij »de vervallen muren" opbouwde, zoo door het »stigten eener nieu-

we predik-plaatse, door zijne zorg en ijver in dat stuk, uit de giften eener onbekrompene milddadigheid van zijne goede vrienden, daar en elders door hem er toe bewogen, en dus buiten last der kerke zelve, in de plaatse der oude en bouwvallige opgeregt, alsook door zijne geleerde en stigtelijke predikatien," en de liefde en achting dier »lieftallige Gemeente" verwierf. Hij werd vervolgens naar *Delft* beroepen; en toen, door het overlijden van J. MOLINEÜS, in 1702 *Rotterdam* vakant geworden was, riep men hem in 't volgende jaar derwaarts, waar hij zich nu »in eene gemeente bevond, die als de Moederkerk der Remonstrantsche Societeit moest aangemerkt worden," en die hij tot aan zijnen dood met zijne gaven diende. Hij wordt voorts in deze *lijkrede*, bij zijnen ijver voor de zaak der Remonstranten, geroemd om zijne groote verdraagzaamheid jegens andersdenkenden, en blijkt er tevens uit, dat hij bijzonder uitmuntte in taal- en historiekennis, in oudheid- en penningkunde; — dat hij zelf bezitter was van een keurig kabinet van Grieksche en Romeinsche penningen, en dat hij aanteekeningen leverde »op den Afrikaanschen poëet KORIPPUS, die ten tijde van den Griekschen keizer JUSTINUS II leefde, wiens histori hij in Latijnsche vaarsen beschreef: — om nu van zijne menigvuldige fraaie en geestrijke gedigten niet te spreken;" — zoodat hij ook zelf dichter moet zijn geweest. Aandoenlijk wordt zijne Christelijke onderwerping in zijn onverwachte ziekte en dood beschreven: doch ik kan niet alles mededeelen. Op de *Lijkrede* volgt eene *Rouwklagt* en twee *Grafschriften*, waarvan ik het laatste (door MARINUS OUDENAERDE, de beide andere verzen zijn van ongenoemden) als den man in het door zijn overlijden geleden verlies 't meest kenmerkende, hier vermeen te mogen laten volgen:

»Hier rust VAN ARKEL, in het bloeienst van zijn leven
Een kristen CICERO, die door welsprekentheit,
En kracht van wijze reên, den zondaer kon doen beven
Voor Godts geheiligt woort en oppermajesteit.
De Vrêkerk om 't verlies van dezen Heldt verslagen,
Die ijvrig waekte voor de vrijheit, vrede en rust,
Roept met ELIZA na, *Mijn Vader Isrels wagen!*
De doodt heeft veel te vroeg uw levenslamp geblust.
's Mans laetste Zwanenzang, en openbare reden (*),
Bekeer, bekeer u, want op morgen is 't te laet;
Geev' Gode rekenschap, zijt waekzaem in gebeden:
Leert elk tot eeuwig heil te volgen zijnen raet."

In TIDEMANS *Remonstrantsche Broederschap*, wordt zijn naam gespeld: CORNELIUS VAN ARCKEL. Zijn zoon komt onder denzelfden naam in dit werk voor, en ook op den titel der *Lijkredenen*, die hij in 1748 en 1750 over de Rotterdamsche Leeraren THEODORUS VAN DER HOEVEN en PETRUS WESTBURG, en in 1759 over de Prinses ANNA, Gouvernante der *Nederlanden*, hield, alle welke in mijn bezit zijn; en *deze* naam schijnt dus wel de *ware* geweest te zijn, en *niet* KORNELIS VAN ARKEL, zoo als zijn vader zich schreef of, ook door zijn' lijkredenaar, genoemd werd. Hij, de zoon, werd in 1741 proponent bij die Broederschap, in 1742 predikant te *Waddingsveen*, en in 1747 te *Rotterdam;* en overleed, na in 1769 wegens ligchaamszwakte zijn emeritaat te hebben bekomen, in 1783 te *Waalwijk*, werwaarts hij zich met der woon begeven had.

Wat nu JOOST VAN GEEL zelven betreft (die reeds den 31sten December 1698 overleden was), het blijkt uit VAN ARCKELS voorrede niet duidelijk, dat ook hij lid der Remonstrantsche gemeente was; doch uit zijn gedicht: *De bloeiende kerk*, en andere, gelijk ook uit die op 't afsterven van GERARD BRANDT, *den Jonge*, van diens vader en andere Remonstranten, mag men dit veilig veronderstellen; en mag men 't welligt juist als een bewijs van VAN ARCKELS verdraagzaamheid en van zijnen afkeer van het naamvoeren in den godsdienst aannemen, dat hij het bij VAN GEELS erkende denkwijze over het wenschelijke eener *algemeene* kerk, niet *bepaald* te kennen gaf, maar alleen zeide: »dat hij een Christen was met naem en daet," zoo als dan ook wel uit de geest zijner gedichten blijkt, waarvan 't laatste: *Zuchten tot Godt in de verwachting van den doot*, inzonderheid 's mans geestverwantschap met die van zijn' vriend en uitgever zijner werken doet kennen. Dat hij ook kunstschilder was, toont ons zijn portret, vóór in 't werk geplaatst, aan, hetwelk door HOUBRAKEN, naar zijne eigene schilderij, die zich op het Museum te *Amsterdam* bevindt, gegraveerd is, behalve dat VAN ARCKEL het ook zegt, terwijl IMMERZEEL, in zijn *Leven der Schilders*, zijne werken zelfs met lof vermeldt. Waar zich die eenige schilderstukken bevinden, is eene vraag, die ik, bij deze gelegenheid, gaarne ter beantwoording zou willen voorstellen; — alsook of er van den penning, dien WILLEM SUDERMAN, Leeraar der Doopsgezinden te *Rotterdam*, in 1691 ter gedachtenis van zijne huisvrouw KATHARINA BREDENBURG liet vervaardigen, en waarop VAN GEEL de dichtregelen deed snijden (zie *Gedichten*, bl. 409), *meer* of slechts *één* exemplaar bestaan, daar ik zulk een' penning bezit; en eindelijk of en in hoeverre deze WILLEM SUDERMAN in bloedverwantschap bestond tot den Remonstrantschen predikant van dien naam, die in 1750, almede te *Rotterdam*, overleed. N*** .

(*) Hij deed zijne laatste predikatie op den 10den September 1724, over *de gelijkenis van den Rentmeester*, *Luc.* XVI: 1, 2.

[Uit antwoorden van K. v. S. N°. 2. en J. C. K. ontvangen, voegen wij hier bij dat K. VAN ARKEL, behalve de *Gedichten* van J. VAN GEEL, ook nog de *Psalmen*

van P. DE GROOT, den *Zodiacus vitae* van den Italiaanschen protestant MANZOLI, en de *Animadversiones de Coma* van JUNIUS in het licht gaf en eenige Latijnsche werken vertaalde.]

Gillis van Ledenberg (VIII. bl. 262, Vr. 316). Voor zoo ver ik heb kunnen navorschen, steunt het berigt van LEDENBERGS geringe afkomst op hetgeen J. SCHELTEMA daarvan medegedeelt in zijn *Staatk. Nederl.*, II. 601, uit een HS. van FREDRIK VAN VERVOU: »Deze man (zegt hij), was van kleinen afkomste en is zijne vader, een metzelaer geweest van zijn handtwerk. Hij is oock in zijne jeugd een Munnick geweest, maer een leeck en geene Priester. Hij hadde een goed leven geleijdet eñ badt God de Heere menigmaal." — Wie de vrager U. met VERNON bedoelt, is ons een raadsel. Of is het soms eene drukfout, en moet er VERVOU gelezen worden? J. C. K.

[Het is drukfout.]

Mattheus Sladus (VIII. bl. 262, Vr. 317). Door eene dubbele vergissing is deze vraag tweemalen ingezonden en tweemalen geplaatst. Onze lezers kunnen er het antwoord op vinden, bl. 377. BESTUURDERS.

Dierick Scabaelje (VIII. bl. 262, Vr. 318). In een notulen- en ledematenboek der *Vereenigde of zoogenaamde Waterlandsche Doopsgezinde* gemeente te *Amsterdam, bij den Toren*, getiteld: *Memoriael van* REYNIER WYBRANTS, A^o^. 1612, vind ik aangeteekend, dat A^o^.1612 den 1sten Julij werden »opgenomen metten doop door R(EYNIER) W(YBRANTS)" negen doopelingen en onder dezen DIRCK PHILIPS *molenaer*. In het register, dat vooraan in dit *Memoriael* voorkomt, heet dezelfde persoon DIRCK SCHABALIE. Uit deze aanteekeningen blijkt derhalve, dat de poëet naar wien gevraagd wordt, van beroep *molenaar* was en de zoon was van PHILIPS SCHABALJE. Zijn broeder JAN werd den 1sten Nov. 1620 bij genoemde gemeente als diaken bevestigd en zijn broeder PIETER den 18den Junij 1628 tot haar' leeraar verkozen. JAN PHILIPSZOON SCHABALJE, over wien men H. SCHIJN, *Gesch. der Mennonieten*, dl. II. bl. 581 en verv. kan raadplegen, vertrok later naar *Alkmaar*, werd daar leeraar en keerde in 1648 terug naar *Amsterdam*, waar hij boekverkooper was in de Langestraat. Hij stierf in 1656. De attestatiën van lidmaatschap, waarmede hij en zijne vrouw GRIET JANS van *Alkmaar* naar *Amsterdam* overkwamen, werden ontvangen 2 Mei 1648, volgens aanteekening in het ledematenboek van 1639 tot 1657, f°. 23 v°.

CONSTANTER.

[F. F. C. STEINMETZ deelt mede, dat hij voor eenige jaren een boekje van SCHABALJE gezien heeft, getiteld: *De wandelende ziele* met platen van JAN LUYKEN. Doch dit is niet van DIRK, maar van JAN PHILIPSZ. SCHABALJE. »Het moet," zegt MAATSCHOEN op SCHIJN, *Gesch. der Mennon.*, II. bl. 586, »wel ten minsten veertig of vijftig maal gedrukt zijn." De eerste druk is van 1635, de eerste, waarin de platen van LUYKEN gevonden worden, van 1706.]

Johannes Lamotius (VIII. bl. 262, Vr. 319) ook LAMOT en LA MOTTE genaamd, werd te *Giesen Nieuwkerk* uit *Engeland* beroepen in 1592, vertrok van daar naar *'s Gravesande* in 1593, naar *Kampen* in 1596 en naar *'s Gravenhage* in 1604, waar hij in 1627 gestorven is. Volgens M. SOERMANS, *Kerkelijk Register*, bl. 24, 128, 130. Men vindt ook nog iets van hem in het *Nieuw Archief* van KIST en ROYAARDS, dl. I. bl. 347.

T. A. R.

Daniel Dijke en J. Lamotius. J. LAMOTIUS heeft ook vertaald een werk van W. COWPER uit de Schotsche taal. De titel dezer vertaling luidt dus: *Pathmos ofte Een uyt-legginghe op de Openbaringe Johannis, af-ghedeelt in drie onderscheydene Prophecyen. De eerste Prophecye, vervat in 't vierde, vijfde, seste ende sevende Capittelen. Door Mr.* WILLEM COWPER *B(aron?) van Galloway, in de Schotsche spraecke beschreven, ende inde Nederduytsche spraecke ghestelt, door* J. LAMOTIUM, *Bediender des H. Evangely inden Haghe. Tot Delf, ghedruckt by* IAN ANDRIESZ. *Boeckverkooper, aen 't Marctveld, in 't Gulden A, B, C,* 1621, 4°. LAMOTIUS heeft zijne vertaling toegeëigend »Aende Edele, Wyse, Voorsienige Heeren, mijn Heeren vande Reken-kamer des Generaliteyts der Vereenighde Nederlandsche Provintien," in d. 29 July 1621, »tot een teyken van danckbaerheyd voor verscheydene faveuren aan my bewesen." M. ROEST, MZ.

[T. vond eenen GODEFRIDUS LAMOTIUS, beroepen van *Rotterdam* naar *'s Gravenhage* 12 Dec. 1655, bevestigd 7 Mei 1656, † 16 Dec. 1674, en vraagt of hij van hetzelfde geslacht was als JOHANNES LAMOTIUS.]

Adriaan van Utrecht, 1644 (VIII. bl. 263, Vr. 322). Deze schilder heeft uitgemunt in het schilderen van vruchten, levende en doode dieren, en inzonderheid van Indiaansche vogelen en ander pluimgedierte. Daar zijne kunst zeer gewild was, maakte hij op zijne reizen in *Frankrijk*, *Duitschland* en *Italië* hoogen prijs voor zijn verdienstelijk penseelwerk. Hij werd geboren te *Antwerpen* 12 Januarij 1599 en is aldaar 1651 overleden.

DESCAMPS, die in zijne *Vies des peintres Flamands*, gewoonlijk eene zekere uitbreiding en verfraaijing geeft aan de levensberigten, welke hij bij andere schrijvers aantrof, vertelt in den grootsten ernst, dat VAN UTRECHT bij geval (*par hasard*) schilder was geworden, omdat hij voor zijne liefhebberij eenige vogelen geschilderd had en het toen de mode werd er de vertrekken meê op te schikken. In SANDRART en HOUBRAKEN vindt men, dat

VAN UTRECHT vogels opzette, welke naar de toenmalige mode op kabinetten tot sieraad geplaatst werden. DESCAMPS had blijkbaar het woord *opzetten* niet begrepen, en het woord *kabinet* in eene verkeerde beteekenis opgenomen. K. v. S. N°. 2.

Diederik Rampe van Vlaardingen (VIII. bl. 263, Vr. 323). Het omschrift van het daar vermelde zegel is niet: †S. DIDDERIC VA VLAER DIGNE, zoo als ter aangehaalde plaatse foutievelijk te lezen staat, maar: † S. DIDDERIC RAMPE VA VLAER DIGNE. Wij weten niet, wie hier te beschuldigen, de pen of de pers.

J. H. VAN LENNEP.

[Noch zetter, noch corrector heeft hier schuld.]

Cornelis Vrolikhart (VIII. bl. 283, Vr. 328). Is de ontbrekende laatste regel ook deze:

Bannen honger, leed en smart?

C. G. B.

Senatus veteranorum (*glirium*?) (VIII. bl. 289, Vr. 331). G. W. VAN TOULON werd, als ik wel heb, later Gouverneur der provincie *Utrecht*, en dan is zijne dochter Mevr. douairière Jonkhr. G. J. BEELDSNIJDER aldaar. F. VAN DE POLL is Mr. FREDRIK VAN DE POLL, in 1780 geboren, Burgemeester van *Amsterdam*, vervolgens Staatsraad Gouverneur der Provincie *Utrecht* tot den 1sten September 1850. Hij stierf te *Utrecht* den 13den November 1853. A. BOOT vermoed ik dat de vader zal zijn geweest van den tegenwoordigen Minister van Justitie. Omtrent H. J. RINK zal HORA RUIT te *Tiel* inlichtingen kunnen bekomen. G. J. WEENINK is waarschijnlijk dezelfde als G. J. WEENINCK, voor eenige jaren te *Nijmegen* overleden, alwaar hij Lid der Arrondissements Regtbank was.

C/4.

Namen der Godheid (VIII. bl. 290, Vr. 334). HORA RUIT kan de verschillende oorspronkelijke Hebreeuwsche en Grieksche benamingen der Godheid in het O. en N. Testament vinden bij TROMMIUS, *Nederl. Concordantie*, art. *God*, *Heer*, en anderen.

G. H. VAN SENDEN.

[Voor het O. Testament zouden wij den schrijver naar FÜRST, en voor het N. Testament naar BRUDER verwijzen. De verschillende gevolgtrekkingen, uit het gebruik dier namen, waarin de Bijbelschrijvers zeer naauwkeurig waren, afgeleid, behooren meer in een tijdschrift uitsluitend voor godgeleerden t'huis.]

Radbraken (VIII. bl. 290, Vr. 336). In antwoord aan HORA RUIT, die naar latere voorbeelden van radbraken onderzoek doet, dan dat te *Utrecht* op den 3den Mei 1794, diene: Omtrent die doodstraf deelde mij een voormalig Schout van *Noordwijk* mede, dat hij in het jaar 1800 of 1801 getuige is geweest van het radbraken van eenen persoon bij het oude *'s Gravestein* te *Leyden*. Die ter dood gebragte was een der beruchte bende het *zwartjes goed;* vier anderen dier bende werden toen opgehangen.

Een der Leydsche Medewerkers zoude omtrent die rooversbende en het laatste radbraken te *Leyden*, eene meer volledige en belangrijke beantwoording der vraag van HORA RUIT kunnen geven.

G. H. VAN SENDEN.

Radbraken. In het kleine stadje *Heukelom*, bij *Asperen* en *Leerdam*, is in of omtrent 1806 nog geradbraakt een ADRIAAN ......, koekkramer, wegens het vermoorden zijner huisvrouw. Dit treurspel is aldaar nog *con amore* ten tooneele gevoerd, nadat de reep der justitieklok gebroken en men op het dak geklommen was, om den volke den aanvang aan te kondigen. C. G. B.

Radbraken. Den 10den December 1803 zijn er voor het Geregtshof van *Gelderland* drie manspersoonen geradbraakt, zijnde een complot van dertien personen, waarvan eene zeer ampele sententie bestaat, waarvan het hoofdzakelijke is, dat N°. 4, 5, 6, 7, 8 en 9 zijn opgehangen, N°. 1, 2 en 3 op een kruis gebonden en half gewurgd, de leden gebroken, en door een' slag op de borst ter dood gebragt, N°. 10, 11 en 12 zeer strengelijk gegeeseld en N°. 13 met roeden om den hals te pronk gesteld. Bij die strafoefening waren alle die personen te gelijk op het schavot, om van elkander dat schouwspel aan te zien. Ik bezit nog het gebed, toen uitgesproken door den Leeraar BOOT, vader van den tegenwoordigen Minister van Justitie.

V. A. H.

Xavier de Maistre (VIII. bl. 290, Vr. 339). Als eene kleine bijdrage dit. Zijn bekend werk gaf hij het eerst te *Turin* in 1794 uit, onder den titel van: *Voyage autour de ma Chambre par M. le Chevalier* X....., *o. a. s. d. s. m. s.* Zonder den naam van den boekverkooper. Wat de zeven letters beteekenen, is aan velen, zelfs in *Frankrijk*, onbekend. Later gaf DE MAISTRE een vervolg hierop uit, onder den titel: *Expédition nocturne autour de ma Chambre.*

In de opvolgende uitgave van die van 1794 maakte hij eenige veranderingen; zoo werd daarin niet herhaald eene aanhaling uit GRESSET, die men aan het hoofd der eerste uitgave vindt:

„Dans maint auteur, de science profonde,
J'ai lu qu'on perd à trop courir le monde."

L. D. R.

Proces tegen Prof. Petrus Burmannus (VIII. bl. 291, Vr. 341). In mijn bezit is een bandje

.met de volgende, alle op deze zaak betrekking hebbende, stukken:

1. *Proces, geventileert voor den Ed. Hove van Utrecht tusschen* DINA VAN SPANGEN, *wed. van* JAN VAN WOUDENBERG, *als moeder ende mombersse over hare onmondige Dogter* DINA VAN WOUDENBERG, *Imp*[ten] *in cas van defloratie c*[a] *den Heer ende Mr.* PETRUS BURMANNUS, *Professor inde Academie alhier ged. Tot Rotterdam. Gedrukt by* HERMANUS HERTS, 1709, in 4°. 36 bladz.

2. *Proces, geventileert voor den Ed. Gerechte van Utrecht tusschen den Heer ende Mr.* PETRUS BURMANNUS, *Professor in de Academie alhier, in cas van Injurien contra den Heer* DANIEL VOET, *Medicinae Doctor. Te Rotterdam. Gedrukt by* PIETER DE VRIES, *boekdrukker*, 1711, in 4°. 91 bladz.

3. *De gewaande weuwenaar met het bedrogen kermiskind. Blijspel. Gedrukt voor den Auteur.* 3 deelen, in 4°. (dl. I. 56 bl., dl. II. 53 bl., dl. III. 82 bl.)

4. *Catalogus van eenige raare, door veel moeijten bij een gezogte schoone Boeken en Manuscripten; nevens verscheijde fraaije Rariteijten, van den alom vermaarden en Hoog-geleerden Heer Professor* PETRUS BURMANNUS. *Zullende op den 28 van Wijnmaant dezes jaars bij Executie verkocht worden. Gedrukt voor de Koopers*, in 4°. 23 bladz.

5. *Zielwekker of deugdenspoor voor den Heere* PETRUS BURMANNUS, *over deszelfs Misval.* 1709, in 4°. 8 bladz.

6. *Een verzagtend zalfje op de smertelijke wonde van den Heer* PIETER BURMAN, in 4°. 4 bladz.

7. Zes liederen van zeer indecenten inhoud, zonder titelblad, in 4°. 7 bladz.

Welke de afloop van het proces is geweest, weet ik niet.

C. P. L.

Proces tegen Prof. Petrus Burmannus. Onlangs kocht ik, *qua curiositeit*, een boekwerk, in 4°. in perkamenten band en bevattende het navolgende:

1. Drie »Blijspelen," welke gezamenlijk den volgenden titel voeren: *De gewaande Weeuwenaar met het bedroge Kermiskind.* Ieder dezer blijspelen vormt een zelfstandig geheel, waarin deze historie behandeld wordt, evenwel strekt het een ten vervolg op het ander, en zij voeren, gelijk gezegd is, alle denzelfden titel, alleen met dit onderscheid, dat daarbij gevoegd is: *Eerste, Tweede* en *Derde Deel.* Op de titels is jaartal, plaats noch naam van den drukker of uitgever vermeld; alleen: *Gedrukt voor den Auteur.* Het eerste bevat 56, het tweede 53, het derde 82 bladzijden.

2. Volgt daarop onmiddellijk eene verzameling van spot-dichten, waarvan hier de opgave volgt:

A. *Een verzagtend zalfje op de smertelijke wonde van den Heer* PIETER BURMAN, 4 bladz.

B. 1. *Lof-dicht op de kindermakerij van Pieter-buer.* Voijs: *Van de Queezel.*

2. *Verjaarlied op Petrullis met Dijntje.* Stemme: *Tranquilles coeurs.*

3. *Op de geboorte van 't jonge Pietje.* Voijs: *Van de Queezel.*

4. *De gelukkige verlossing van Dina.* Voijs: *Ami partages notre Vie.*

5. *Een nieuw lied.* Stemme: *De jagt van jonge Juffers.*

6. *Beklag van een Jonge Dochter die bedrogen was.* Stem: *Jongman trekt uijt der muijten.* (te zamen 7 bladz.)

C. *Vroomaards ernstige aanspraak tot zijn Buurman Ritsaard.* 2 bladz. met apart titelblad.

De drie blijspelen leveren, naar het mij voorkomt, vrij goed den draad van de geschiedenis, ofschoon het *genre* van behandeling mij niet heeft aangelokt, ze geregeld door te lezen. De stijl herinnert eenigzins aan de blijspelen van PAFFENRODE, maar is minder plan- en regelmatig. Aan het slot van het derde deel schijnt op namen van personen gedoeld te worden; als proeve het volgende:

DANIEL.

Wij zullen den Rechter eens klaar aantoonen, op wat wijs,
Hoe dikmaals, en door wie zij mij hebben laten smeeken,
Dat ik 't Proces zou staaken, en dat ik dat leed niet meer zou wreken,
't Geen ze mij hebben aangedaan.

ABEL.

Dit schijnt nu u loon.

DANIEL.

'k Zal haar *Doornen-borgen* en te gelijk ook *Laken, man.*

JACOB.

U kroon
Kan geen sterflijk mensch van u hoofd doen zinken;
Maar haar schelmstukken zal ik door klinkende *Rinkinken*
En nieuwe bewijzen de wereld aantoonen, dat gebroed moet aan een kant.
't Is erger als Hermoes en Duivels-naai-garen in ons Land.

W. J. F.

Duisternis op klaarlichten dag te Amsterdam (VIII. bl. 291, Vr. 343). Het Bestuur had mij, in zijne haakjes, bijkans met zoovele woorden te kennen gegeven, dat ik mij door den vrager in de *Notes and Queries* had laten mystifiëren. Ik verdedigde mij tegen die onderstelling op de proef, door een noot (*) op de Bestuursaanmerking te doen volgen, en schreef daarin: »Van iets dergelijks te *Londen* op den 7den October 1757 nader;" doch de hand van Zetter, Corrector of Bestuurderen verplaatste mijne glosse naar het ligchaam der vraag, en maakte daarvan een' niet door mij bedoelden commentaar.

Dat eene plotselinge duisternis op klaarlichten dag mogelijk is, bewijst de volgende aanhaling uit *The Gentleman's Magazine for* 1757:

„7 October, 1757. Omstreeks tien ure des morgens werd te *Londen* en in de omstreken dier stad eene ongewone duisternis waargenomen, die bij vele kleingeestige luidjes vreeselijke angsten veroorzaakte, wijl ze haar als het gevolg beschouwden van de thans zigtbare komeet."

Ware de staart van die gevreesde ster in aanraking geweest met de aarde, dan zou de gevolgtrekking der kleingeestige luidjes welligt niet zoo dom zijn geweest. Maar het schijnt, gelijk nader blijken zal, in den morgen van den 7den te hebben *geregend.*

Wij deelen hier ten overvloede eene dubbele reeks van weêrkundige waarnemingen mede, ten einde te bewijzen, dat er, noch tijdens, noch vóór, noch na het verschijnsel, aan barometer of thermometer iets ongewoons te bespeuren is geweest.

Waarnemingen in *Ludgate Street* [te *Londen*], door JA. AYSCOUGH.

Oct.	Barom.	Thermometer op zijn hoogst.	Thermometer op zijn laagst.	Wind.	Weêr.
4.	30, 29	49	44	Z. O.	Den ganschen dag helder.
5.	30, 78	51	44	Z. O.	's M. helder; des nam. bewolkt.
6.	29, 46	54	50	N.W.	's Morg. regen; des nam. helder.
7.	29, 57	55	49	Z.W.	Evenzoo.
8.	29, 66	52	48	Z.W.	Over dag regen; 's av. helder.
9.	29, 74	52	49	Z.W.	Den ganschen dag helder.
10.	29, 56	52	50	N. O.	Evenzoo.

Waarnemingen te *Cumberland* bij *Carlisle.*

Oct.	Barom.	Therm.	Wind.	Weêr.
4.	29, 75	34	Z. O.	Den ganschen dag helder.
5.	29, 20	49	Z. O.	Des avonds regen.
6.	29, 30	47	Z.W.	Den ganschen dag helder.
7.	29, 10	55	Z.W.	Des morgens regen.
8.	29, 25	46	Z.W.	Regen van 1 tot 4 ure des namiddags.
9.	29, 30	50	Z.	Den ganschen dag helder.
10.	29, 40	36	Z.	Regen tusschen 2 en 5 ure des namiddags.

Zie *The Gentleman's Magazine for* 1757, p. 479 en 444. J. H. VAN LENNEP.

Duisternis op klaarlichten dag te Amsterdam. Noch den datum dier gebeurtenis, noch de nadere bijzonderheden daarvan kan ik mededeelen, maar ten bewijze, dat de duisternis geene *mystificatie* is, al is ze misschien alleen aan een' zwaren mist toe te schrijven, diene het volgende. Naar aanleiding dezer vraag berigtte mij iemand van omstreeks zestig jaar, dat hij meer dan eens ten huize zijner ouders eene prent met bijschrift gezien had, geheel ingerigt in den trant der nieuwjaars- en kermiswenschen van de courantenombrengers te *Amsterdam.* Het stuk was even als deze in drie kolommen gedrukt; boven de middelste kolom stond in een ovaal eene prent, voorstellende eene lijkstaatsie, die ten gevolge der duisternis bij het *Schippersgrachtje* in het water raakte; boven de beide zijkolommen stonden in kleiner ovalen prentverbeeldingen, waarop men drenkelingen uit de grachten zag ophalen. De prent is mij nooit voorgekomen en het exemplaar, door mijnen zegsman gezien, ging in 1825 verloren.

CONSTANTER.

Duisternis op klaarlichten dag te Amsterdam. Het berigt van J. H. in *Notes and Queries* zou volkomen naar waarheid vermeld zijn, ware er niet gezegd, dat er geene sporen van mist te ontdekken zouden geweest zijn. Integendeel was het juist de zeer zware mist, die deze duisternis veroorzaakte. Bedriegt mijn geheugen mij niet, dan had dit voorval plaats in den zomer van 1820 of 1821, en daar men weet dat de mist omtrent één voet hoogte van den grond afblijft, zoo nam ik, op raad van een' mijner vrienden, mijnen rotting, bevestigde onderaan een illumineer-blakertje met brandend kaarsje, en ging daarmede bukkenderwijze naar huis, dewijl ik langs den grond ziende, goed den weg kon vinden. Men weet dat er bij zware mist geen wind is en men geen nood heeft, dat het licht zal uitwaaijen. Verscheidene menschen vielen bij die gelegenheid in het water, bezijden de *Langebrug*, op het *Rokin*, doch werden meest alle gered door de daar tegenwoordig zijnde schuitevoerders. Een der drenkelingen echter was gezonken, en toen heb ik gezien, dat er een blaker met brandende kaars genomen werd, welken men op het water drijven liet, omdat die stil zou staan op de plaats, waar de gezonkene lag. Wat daar nu van zij weet ik niet, maar wél, dat men eenige oogenblikken daarna den drenkeling ophaalde en naar het Gasthuis bragt.

H. C. STRIK VAN WIJK.

[Ouderen van dagen herinneren zich dezen mist nog zeer goed. Aan de waarheid daarvan twijfelen wij niet, maar

wel houden wij nog altijd de duisternis op klaarlichten dag, waarvan J. H. spreekt, voor eene mystificatie, indien zijne vraag niet ontstaan is uit onjuiste berigten omtrent den mist, welken de Heer STRIK VAN WIJK beschrijft.]

Zendelingen in het begin der XVIIde eeuw (VIII. bl. 292, Vr. 346). Bijzonderheden desaangaande zijn te vinden in »*Het Evangelie onder de Heidenen, overzigt van de Prot. Zendingen, naar het Hoogd. van* J. C. WALLMAN, *met een voorberigt van* H. HIEBINK, Amst. bij S. J. PRINS, 1844. L. D. R.

Le Pays de Cocagne (VIII. bl. 292, Vr. 347). In de *Fabliaux ou Contes du XIIe et du XIIIe Siecle* van LE GRAND D'AUSSY, vindt men in de noot (*a*) bl. 228: »*C'est une chose risible de voir dans les Dictionnaires toute la peine que se sont donné les Etymologistes pour en chercher l'origine. La clé était perdue, & chacun est venu apporter la sienne.*"

Deze noot slaat op het woord »*pays de Cocagne*," voorkomende in een dezer *Fabliaux*, waarin een zoogenaamd »Luilekkerland" wordt beschreven, in denzelfden geest als dat land in onze kindersprookjes voorgesteld wordt. De afleiding van Gascogne is derhalve geheel ongerijmd. ***.

Le Pays de Cocagne. Ik laat hier volgen, hetgeen FURETIÈRE in zijn *Dictionnaire Universel* hierover zegt:

»*Cocaigne ou plutôt Cocagne. C'est le nom qu'on donne en Languedoc à un petit pain de pastel avant qu'il soit reduit en poudre, et vendu aux Teinturiers. On en fait grand trafic en ce païs-là; et parcequ'il ne vient que dans des terres fort fertiles, et qu'il apporte un très-grand revenu, vu qu'on en fait jusqu'à cinq ou six recoltes par an, quelques-uns ont nommé le haut Languedoc un païs de Cocagne: c'est là-dessus qu'est fondée la fable du Roiaume de Cocagne; ce païs imaginaire où les habitans vivent fort heureux sans rien faire. De là est venu aussi qu'on a appellé païs de Cocagne, tous les païs fertiles, et abondans, et où l'on fait grand chère.*

C. P. L.

[De vrager zelf zond ons later een antwoord, waarin hij een etymologisch verband tusschen het bluffen der Gaskonjers en »*het lant van Cockaenge*" meent te zien, maar tegelijkertijd de gissing oppert, dat het met *mât de Cocagne* of kokanjemast en *kokinje* in verband staat. Voorts verwijzen wij naar den Vden Jaarg. bl. 23 en 24.]

Stuerbout van Haarlem (VIII. bl. 292, Vr. 350). De Heer J. C. K. vraagt waarom de schrijver van het verslag der tentoonstelling van kunstwerken te *Rotterdam*, DIRK STUERBOUT kon noemen: »den oudvader der Nederlandsche landschapschilderkunst." Het antwoord is te vinden in de *Dietsche Warande*, 1858, N°. 1, bl. 22 en 23. De Heer E. VAN EVEN geeft daarin, uit de onuitgegeven *Geschiedenis van Leuven* van MONTANUS, de volgende mededeeling over de STUERBOUTEN, ook enkel BOUT of BOUTS genoemd, waarvan ik het gedeelte den vader betreffende, hier vertaald laat volgen:

DIERICK STUERBOUT, vader en zoon.

De eerste maakte zich beroemd door zijne vinding der landschapschilderkunst, hij stierf in het jaar 1400 den 6den Mei, oud 75 jaren, (dus geboren in 1325), enz.

Daar zijn zoon DIRK te *Haarlem* geboren werd en daar gewoond heeft, is het nagenoeg zeker dat zijn vader, zoo hij al niet mede te *Haarlem* geboren werd, althans daar gewoond heeft.

Een ouder schilder in 't vak van landschappen, is dunkt mij nog niet gevonden.

C. V.

J. J. Duguet (VIII. bl. 292, Vr. 351). Over dezen vindt men zeer uitgebreide berigten in den *Nouveau Dictionnaire historique par une société de gens-de-lettres;* in den *Dictionnaire historique par* LADVOCAT en in de *Siècles littéraires de la France par* DESESSARTS.

Nog meer uitgebreid is het artikel over DUGUET, toegevoegd aan de Duitsche vertaling der *Mémoires* van NICERON. (Zie NICERONS *Nachrichten*, u. s. w. V. p. 458—526).

C. P. L.

J. J. Duguet. JACQUES JOSEPH DUGUET werd te *Montbrison*, in *Forez*, geboren den 9den December 1649. Zijn vader was CLAUDE DUGUET, Advokaat des Konings, algemeen geacht om zijne kunde en solide deugd. J. J. DUGUET begon zijne studiën bij de Oratorianen in zijne geboorteplaats; toen hij den cursus der Philosophie daar geëindigd had, trad hij in 1667 toe tot de congregatie van het oratorie, en kwam te *Parijs* in het huis dier vereeniging inwonen. Twee jaren later ging hij in *Notre Dame des Ardilliers* te *Saumur* in de Theologie studeren. Daar men zijne groote talenten leerde kennen, deed men hem op het einde van 1671 de Philosophie in het collegie van *Troyes* onderwijzen, waardoor hij een grooten naam verwierf. Men belastte hem insgelijks met het catechetisch onderwijs, in de parochie van *St. Remy*. Door de voortreffelijke wijze waarop hij de waarheden van den godsdienst ontwikkelde, kreeg hij eene buitengewone menigte hoorders; doch vreezende dat zijne nederigheid daardoor lijden mogt, verzocht hij zijn ontslag uit deze betrekking.

In September 1677 werd hij als priester gewijd, en aan het Seminarie van *St. Magloire* geplaatst, om daar de Theologie te onderwijzen. In 1679 en 1680 hield hij aldaar openbare conferentiën over de Theologie, en over verschillende moeijelijke vraagstukken der H. Schrift, der kerkelijke geschiedenis en disciplinen. Nooit heeft welligt een

Professor op zulk eenen leeftijd zoo veel geest, zoo veel kennis, licht en godsvrucht in zich vereenigd. De naam, welken hij zich door deze conferentiën verwierf, was zoo groot, dat hij van alle kanten geraadpleegd werd. Aan zijne antwoorden hoofdzakelijk, hebben wij zijne collectie *Brieven*, in 10 deelen, te danken.

Om zijne zwakke gezondheid werd hij in 1680 uit zijne betrekking ontslagen; toen was het dat hij op aanzoek van Madame DAGUESSEAU zijn *Conduite d'une dame Chrétienne* opstelde.

Na een verblijf van een jaar te *Straatsburg*, keerde hij naar *Parijs*, in het collegie van *St. Magloire*, terug, waar hij op aanzoek van den Bisschop van *Lavaur*, DE LESCAR, zijn *Traité des devoirs d'un Évêque* schreef.

In 1685 was hij genoodzaakt het Oratorie te verlaten; toen begaf hij zich naar *Brussel*, waar hij eenigen tijd met den grooten ANTOINE ARNAULD en P. QUESNEL leefde.

In 1686 begaf hij zich, na een kort verblijf te *Straatsburg*, weder naar *Parijs*, waar hij zeer geretireerd en onbekend leefde. In 1690 verzocht de President DE MENARS, met toestemming des Konings, hem bij zich te komen inwonen, en had het genoegen hem 30 jaren bij zich te houden.

DUGUET stelde daar in zijne afzondering de meeste zijner werken, welke alle van zijne grondige kennis der H. Schrift en zijne solide godsvrucht getuigen. Daar schreef hij, op aanzoek van den beroemden ROLLIN, zijn *Commentair litterale et spirituelle sur la Génèse*, en van vele andere boeken der H. Schrift, welker *explications* alle evenzeer bewijzen dat hij eene grondige en veelomvattende schriftuurkennis bezat. Zijne moraal vooral is uitmuntend en doet ons zien hoe diep hij in de goddelijke waarheden was doorgedrongen.

Het kon niet anders of voor een' man als DUGUET moest de Pauselijke bulle *Unigenitus Dei filius* van 8 Sept. 1713, tegen de *Reflexions morales sur le Nouveau Testament*, door P. QUESNEL, een gruwel, eene praevaricatio in Sanctuario zijn; een stuk waarover zelfs heidenen zouden gebloosd hebben, en waarbij de voornaamste waarheden van den godsdienst werden gedoemd. Vandaar dat hij zich dadelijk tegen die bulle verklaarde, onder hare hevigste tegenstanders was, en deel had bijkans aan alle geschriften, welke daar tegen uitkwamen. De Koning, tegen hem verbitterd, vervolgde hem. Na een aangevangen verhoor wist hij zich te onttrekken, en nam zijn verblijf te *Neuville*, bij *Pontoise*. Men kwam, gelijk het in den tijd der lettres de cachet in *Frankrijk* toeging, om hem te vatten; doch hij wist te ontkomen, en nam zijn' intrek in *Savoye*, in de abdij van *Tamiers*. Daar stelde hij voor VICTOR AMEDEUS zijne *Institution d'un Prince*, waarvan eene uitgave in 4°., twee in kl. 8°. in 4 en een in 8 deelen. Voor de Londensche uitgaaf in 4 deelen vindt men een *Eloge Historique de* DU GUET.

In October van het volgende jaar, bij den aanvang van het regentschap, kwam hij naar *Parijs* terug. Toen werd ook zijn naam gevonden onder dien van hen, welke hun appel tegen de bulle *Unigenitus* vernieuwden. In dien tijd stond hij in naauwe betrekking met den beroemden Canonist VAN ESPEN, en den Bisschop van *Montpellier*, C. J. COLBERT, appellant gelijk hij.

Op 81jarigen leeftijd werd hij nog eens genoodzaakt eene veilige wijkplaats te zoeken tegen de vervolgingen om de bulle *Unigenitus*. Hij ging naar *Holland*, werd door den Aartsbisschop van *Utrecht*, BARCHMAN WUYTIERS, naar waarde ontvangen en vestigde zich te *Amersfoort*. De zucht naar zijn vaderland spoorde hem aan spoedig derwaarts terug te keeren. Na een kort verblijf te *Troyes* ging hij weder naar *Parijs*. Toen was het dat hij tot zijne vrienden zeide: *Het is* 50 *jaren dat ik vervolgd ben, zonder dat ik weet om welke goede daad dit gebeurt, want eenige kwade, waarom dit zou kunnen geschieden, ben ik mij niet bewust.*

Zoo leefde hij, de vriend en geheel doordrongen van den geest van *Port-Royal*, als een opregt Christen en gelijk de meeste der Port-Royalisten, om de waarheid vervolgd, door de handlangers van *Rome*, tot dat hij den 25sten October 1733, in den ouderdom van 84 jaren, te *Parijs* overleed, en op het kerkhof van *St. Medard*, naast zijn' vriend en geestverwant P. NICOLE, begraven werd.

Gedurende zijn leven stond hij in betrekking met de meeste groote Catholieken in en buiten *Frankrijk*.

Bij zekere gelegenheid dat de eenige BOSSUET met hem over de ellende en jammeren der kerk sprak, ontwikkelde hij eene helderheid van inzigten in de toekomst, aangaande de toekomstige bekeering van Israël, die tot dusverre niet gekend was, maar welke in lateren tijd meer en meer door elk die het opregt met het Christendom meent, naar waarde geschat wordt. Die zienswijze blijkt vooral uit zijne *Règles pour l'intelligence des S. Ecritures*, en uit zijne *Explication de la prophétie d'Isaie*.

Moge zijne exegese in den tegenwoordigen tijd niet altijd voldoen aan de eischen van hen, die bij voorkeur over het letterkundige des Bijbels twisten, waarbij slechts het verstand gescherpt wordt, zij getuigt daarentegen overal dat de Bijbel voor hem een boek des levens was, dat hij van hare waarheden was doordrongen, het oog niet sloot voor het bederf in de Christenheid, maar dat hij met vertrouwen een' blik op de toekomst

sloeg, waarvoor de belangstelling in deze dagen meer begint toe te nemen. Gaarne zeggen wij, gelijk DUGUET tot BOSSUET: *Il nous faut un nouveau Peuple!*

Over DUGUET kan men vinden in:

1. *Nécrologe des plus célèbres défenseurs et confesseurs de la vérité du* 18 *siècle*, 1re part. p. 214.

In tom. IV. van het *Supplement* vindt men op p. 227 vele zijner schriften, doch niet allen.

2. *Dictionnaire Historique et litéraire et critique*, tom. 2, de l'année 1758.

3. *Nouvelles Ecclésiastiques* (hoogst zeldzaam voorkomende), édition de Paris, feuille du 23 Nov. 1733, p. 190.

4. In de uitgave van zijne *Institution d'un Prince*, à Londres 1740, in de *Éloge Historique*.

5. MORERI, onder *G*.

6. *Histoire de lÉglise de France*, par GUETTÉ, tom. XII. p. 69 etc.

Nu eens vindt men zijnen naam DUGUET, dan eens DU GUET.

Zie hier eene lijst van bijna alle, misschien wel van alle zijne bekende geschriften, welke in druk zijn verschenen:

1. *Conférences Eccl. ou Dissertations sur les auteurs, les conciles, et la discipline des premiers siècles de l'Eglise.* à Cologne 1742, 2 vol. 4°.
2. *Explication de la Génèse*, 6 vol. in-12°.
3. *Explication de* 5 *Chapitres du Deuteronome, et des Prophéties de Habacuc et de Jonas.* 1 vol. in-12°.
4. *Explication de l'ouvrage des six jours*, 1 vol. in-12°.
5. *Explication des livres des Rois et Paralipomènes*, 5 vol. in-12°. le vol. 6 contient *l'Explication d'Esdras et Nehemias.*
6. *Explication du livre des Pseaumes*, 8 vol. in-12°.
7. *Explication du livre de Job*, 3 vol. ou 4 parties, in-12°.
8. *Explication du livre de la Sagesse*, 1 vol. in-12°. (DUGUET avec D'ASFELD.)
9. *Explication du Cantique des Cantiques*, 1 vol. in-12°.
10. *Explication de la prophétie d'Isaie*, 5 vol. ou 6 part. in-12°. (DUGUET avec D'ASFELD.)
11. *Observations générales sur Joël*, 1 vol. in-12°.
12. *Traité de la Croix ou Explication de la Passion*, 9 ou 11 ou 14 vol. in-12°.
13. *Explication du mystère de la Passion* (*J. C. Crucifié*) 1 ou 2 vol. en 12°.
14. *Explication du mystère de la Passion Jesus Christ devant Pilate*, 1 vol. in-12°.
15. *Explication du mystère de la Passion contenant les blasphèmes des passans*, 1 vol. in-12°.
16. *Explication du mystère de la Passion la côte ouverte*, 1 vol. in-12°.
17. *Le Tombeau de J. Ch.*, 1 ou 2 vol. in-12°.

18. *Explication de l'Épître de Saint Paul aux Romains*, 1 vol. in-12°.
19. *Explication des caractères que S. Paul donne à la charité*, 1 vol. in-12°.
20. *Règles pour l'intelligence des S. Écritures*, 1 vol. in-12°. ou 18°.
21. *Traité des Principes de la foi Chrétienne*, 3 vol. in-12°.
22. *Dissertations théologiques* 1. *sur les exorcismes*, 2. *sur l'Eucharistie* 3. *sur l'usure*, 1 vol. in-12°.
23. *Quatre opuscules contenants* 1. *Traité des devoirs d'un Évêque.* 2. *lettre sur la grace générale.* 3. *lettre à l'Evêque de Montpellier.* 4. *lettre à van Espen*, 1 vol. in-12°.
24. *Institution d'un Prince*, 1 vol. in-4°. ou 3 ou 4 vol. in-12°.
25. *Traités sur la prière publique et sur les dispositions pour offrir les S. S. Mystères*, 1 vol. in-18°. ou 12°.
26. *Conduite d'une dame Chrétienne*, 1 vol. in-18°. ou 12°.
27. *Traité des scrupules*, 1 vol. in-12°.
28. *Manuel Chrétien*, 1 vol. in-12°.
29. *Livre des Pseaumes.*
30. *Lettres sur divers sujets de piété*, 10 vol. in-18°. ou 12°. M. J. C.

[Enkele van zijne werken noemde ons ook J. H. VAN LENNEP.]

O. Belkampius (VIII. bl. 292, Vr. 352). Het *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, door VAN DER AA, geeft over dezen het volgende: OTTO BELCAMP, misschien wel een zoon van den voorgaande (JAN VAN BELCAMP), werd, na volbragte studie in het jaar 1641 naar *Leiderdorp* beroepen, vertrok van daar in 1647 naar *Harderwijk*, in 1649 naar *Deventer* en in 1653 naar *Amsterdam*, waar hij den 11den Julij 1685 overleed.

Hij zond de volgende werken in het licht:

Laatste uren, Amst. 1661, 4°.

Van de Scheppinge en Ondergangh der Wereld, Amst. 1661, 8°.

Zijn portret gaat in plaat uit.

(Volgens COMMELIN, *Beschrijvinge van Amsterdam*, is hij 69 jaren oud geworden).

C. P. L.

[T. A. R. noemde ons insgelijks de verschillende standplaatsen van BELKAMPIUS, volgens FR. DE PAAUW, *Vernieuwt Kerkelijk Alphabeth*, bl. 16. Ds. EVERTS berigtte ons bovendien, dat O. BELKAMP den 18den Febr. te *Amsterdam* beroepen en den 20sten April daaraanvolgende bevestigd werd. Zijn portret komt voor in MULLERS *Catal.* onder N°. 321. Zijn broeder THOMAS werd 1661 beroepen tot Predikant te *Oostwoud*, 1663 te *Noordwijk*, 1675 te *Purmerend* en 1677 te *Leiden*, waar hij in 1679 is overleden.]

Wernerus Helmichius (VIII. bl. 293, Vr. 353) is niet door GLASIUS over 't hoofd gezien, maar integendeel uitvoerig vermeld in diens *Godgel. Nederl.*, 5de aflev. bl. 60—64, met aanwijzing der bronnen. Ook in het *Be-*

knopt Biogr. Woordenb. v. Nederl. te *Zutphen*, bij A. E. C. VAN SOMEREN uitgegeven, 9de afl. in voce, wordt van hem gewaagd.
J. C. K.

Zilveren munt (VIII. bl. 293, Vr. 360). Men zal over deze dubbele of 2 mariengrosch zeer zeker meer licht aantreffen in SCHMIEDER, *Wörterbuch der gesammten Münzkunde*, Halle, 1811. De gekroonde V, waarin eene F, is waarschijnlijk FREDERIK ULRICH, Hertog van *Brunswijk-Lunenburg*. Deze Hertog had tot spreuk: *Deo et Patriae*, en men vindt van hem munten, onder anderen een 2 mariengros, ook van *fein Silber*, van A°. 1628, in de *Naamlijst van* P. SMIDT VAN GELDER, dl. II. bl. 221, N°. 4347.
C. G. B.

Glazen drinkschellen om Philips uit te luiden (VIII. bl. 294, Vr. 364). Zeer weinigen zijn er meer tot dezen tijd toe bewaard gebleven. Ons is er eene bekend met het omschrift: *Henrica van Marvelt A°.* 1621, doch zonder klepel, die er ook niet in schijnt geweest te zijn.
C. K. v. S.

Lijst van Kalifen (VIII. bl. 294, Vr. 365). HERMAN kan zijn verlangen bevredigd vinden in het *Conversations-Lexicon*, bij BROCKHAUS, op het woord *Khalif*.
v. O.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

„Welke ziekte is het," vraagt R., „die ik in een oud geschrift genoemd vind *het roo melizoen?*" Het woord *rood* is daar eigenlijk overtollig, want *melisoen* of *menisoen* beteekent op zich zelve reeds *roode loop*, *dysenteria*, het werd er echter reeds in KILIAANS dagen dikwijls bijgevoegd. De vorm *menisoen* schijnt ouder, wij vinden dien in al de ons bekende plaatsen onzer middeleeuwsche schrijvers waar het woord voorkomt. KILIAAN zegt ook: „*menisoen* est euphoniae gratia *melisoen*." Zijn „rubrum sive miniatum excrementum" schijnt te kennen te geven, dat hij het afleidde van het Lat. *minium*, ons *menie*.

AANTEEKENINGEN.

Woorden op het platte land in Noord-Holland nog gebruikelijk (vgl. IV. bl. 193, VI. bl. 196 en 361, VII. bl. 161, 259, 289 en 321; VIII. bl. 88, 183). De Heer BOUMAN heeft onder bovenstaand opschrift eene lijst gegeven op de aangeduide plaatsen, waarvoor de taalonderzoeker hem dankbaar behoort te zijn. Ik hoop, dat men het niet noodeloos zal achten, nu ik hier opgeve die woorden van de vermelde, die mij voorkomen niet provinciaal, maar nationaal te zijn, alsmede die, waarvan mij bekend is, dat zij ook in andere provinciën dan *Noord-Holland* gebruikt worden. Voor zooveel de eerstgenoemde betreft, verlaat ik mij niet daarop alleen, dat ik ze hoorde bezigen in de verschillende provinciën, waar ik in den loop van mijn leven verkeerd heb, maar meer nog daarop, dat zij gevonden worden in die woordenboeken onzer taal, die ten doel hebben den landgenoot te leeren, welke woorden bij de naburige volkeren in gebruik zijn, om dit of dat Nederduitsch woord terug te geven en omgekeerd den nabuur, hoe de woorden zijner moedertaal in het Nederduitsch moeten vertaald worden.

Ziet hier de woorden van de lijst, die ik voor nationaal houde:

IV. bl. 193 vlg. Achterbaks, aangaan (in de uitspraak gemeenlijk: *angaan*), bakbeest, bank (niet in de beteekenis van: *bergplaats*, echter; terwijl men het drukkende gevoel een' *band* noemt), bast, bulster, beuken, beun, beuren (ook in: geld *beuren* en op*beuren*), beurzig, biest, blad, blak (in: *blak stil*), blikken, boel (ook in: *boelhuis*).

VI. bl. 196 vlg. Bons (in: *iemand den bons geven*), broek (in: *voor den broek krijgen*), fleers. Bl. 361. Foef, gedoente, gelt, gerak, hakkeren (dikwijls: *hakkelen*), hul, kakelbont, keilen, klamp, knijf (in *Gelderl.* meestal gebruikt, elders meer zeldzaam), konkelen, mansch, meuken.

VII. bl. 161. Onbehouwen, oonen, **ontuig**, oogendiender, oorijzer, pardoes, pent, **pieren**, pik, pink, pittig, ploeteren, prengel, **preut.** Bl. 259. prut, pruttelen, puist (in: *hij heeft er een' puist aan*), puur, raam, raffelen, **rak**, rap, rijden, roezeboezen, rondje, ruigte, **rui**lebuiten, rutje, schiften, schooijer, schorteldoek (in *Gelderl.* zaâmgetrokken tot *schol-doek*). Bl. 289 vlg. Schranzen, slabakken, slenter, sliet, sloerie, smakken, smuigen, snaar, snakken, snippig (voor *snibbig*), snotterig, sollen, spul, strips (in: *strips krijgen*). Bl. 321 vlg. Sudderen, te met, uiltje knippen (meestal *knappen*), uitgestreken, verbouwereerd, verhandsen (meestal *verhandselen*), verpeuteren, verschielen, vleet (in: *bij de vleet*), vleug (in: *vleugje vóór den dood*), vrommes, waai (elders als *wei* uitgesproken), wammis, wateren (in *Gelderl.* weeteren), watjekaauw, weer, wijdwagen, woord (woerd), wrongel, wurf (eld. *werf*), zeunis (zeunij), zoor, zwad, zwelen, zwoel.

VIII. bl. 88. Aap, astrant, bakkes, bek of, belezen, bereddering, beschimmeld, bombarie, deinzerig, durabel, eenloopend, flussies (in *Zuid-Holland* voor *flusjes*, als *koppie* voor *kopje* enz.), galg, gastereren, goor, grif, happie (in *Zuid-Holland* als boven), honk, hurken.

De volgende woorden worden ook elders dan in *Noord-Holland* gebruikt:

IV. bl. 193. Betoegd (in *Zeeland* en *Noord-Braband*, even als op de *Veluwe* en in de Graafschap *Zutphen* (VI. bl. 197), als *betjoegd*

uitgesproken), bikkelen (indien deze vorm niet overal, maar meestal *bikken* voorkomt, dan ontmoet men toch b. v. in *Noord-Braband: bikkelen*).

VI. bl. 197. Bult (*Zeeland* naar ik meen), del (*Gelderland*), duig (*Gelderl.*), hakkepiel (*Gelderl.*), nok (*Zeeland*), opper (*Gelderland*, *Noord-Braband*), peet (*Zeeland*).

Er zijn er misschien meer onder; doch de woorden, bij het boerenbedrijf onder anderen in andere provinciën in gebruik, zijn mij niet zóó bekend, dat ik het wage anderen aan te duiden. Zeker zijn er anderen onder, die ik elders dan in *Noord-Holland* hoorde, zonder dat ik juist mij herinner waar, of durf beweren, dat zij niet uitsluitend Noord-Hollandsch zijn: b. v. *schrimmeljeus*, *smiesterig*, *teutoor*, enz. enz. (Ook *wrakstikken*, meestal uitgesproken *vrabstukken?*).

Dr. RÖMER.

Woorden op het platte land in Noord-Holland nog gebruikelijk. In het Zutphensche en op de *Veluwe*, zijn van de opgenoemde ook in zwang: *iemand den bons geven*, *voor den broek krijgen*, zeer gewone uitdrukking om een verlies te kennen te geven; *bult*, als *eene bult geld*, *heibult*, zooveel als een heuveltje, *del*, laagte.

Q. X. Z.

Woorden op het platte land in Noord-Holland nog gebruikelijk. Bij het nagaan dezer woorden is het mij gebleken, dat vele daarvan in de provincie *Groningen* eveneens in gebruik zijn. Ik vond het niet onaardig ze aan den *Navorscher* mede te deelen. Zoo gebruikt men daar: Onbehouwen, ontschieten, ontuig, onweerig, oogendiender, oorijzer, ootje, opper, ort, pardoes, peet, pieren, pik, pink, pittig, ponder, popje, preut, prut, pruttelen, puist, puur, rak, rap van leden, rijden, rijlijf, roezeboezen, rompje, rondje, ruigte, ruisschen, scharmaaijen, schiften, schooijen en schorteldoek, in denzelfden zin, als J. BOUMAN verklaart, dat daaraan in *Noord-Holland* gegeven wordt. — Gaarne zou ik weten, of dit in de andere provinciën ook het geval was; de respective Navorschers zullen daarover zeker gemakkelijk licht kunnen verspreiden.

J. J. B.

[De volgende zijn ook in *Friesland* in gebruik: IV. bl. 193, *aangaan, bakbeest, bank* (= reeks van wolken). *bast, beren, beuker, beuken, beuren, biest, blak;* VI. bl. 196, *bult, daaijig;* VI. bl. 361, *gedoente, geld* (niet *gelt*), *heisteren, ier, jaar, klamp, mansch;* VII. bl. 161, *nesk, onbehouwen, ontschieten, ontuig, onweerig, oorijzer, opper, ort, overspruiten, pardoes, ploeteren, poestig, ponder, popje;* VII. bl. 289, *schorteldoek, schranzen, schrooken, slenter, slikken, versloeren, snaar, snakken, spul;* VII. bl. 321, *strunen, tiemen, tit, ven, verbouwereerd, verschieten, vinken. vleug, vuilendig, waai, wijnsch, zangerig, zoor, zwad, zwelen;* VIII. bl. 88, *aap, astrant, bombarie, durabel, goor, grif, groezelig, honk;* VIII. bl. 183. *iendelijk, jaap, kasuweel, kleumsch, krap, krek, kullen, kwakkelen, kwalm, kwanselen, lappen, ligtenschip, loer, mem, mep.*]

Latijnsche verzen (vgl. VI. bl. 362, VII. bl. 165, 230 en 291). Ik herinner mij niet ergens, noch bij J. L. KESTELOOT, den bekroonden lofredenaar op HERM. BOERHAAVE, noch in ALBERTUS SCHULTENS schoone Lijkrede gelezen te hebben, dat onze groote geneeskundige onder diegenen behoort, die het Latijn in dichtmaat beoefenden.

Zoodanig een vers van BOERHAAVE aan PETRUS BURMANNUS toegewijd, vond ik achter diens *Carmen elegiacum auctoribus illustr. & ampl. etc., in celeberrima panegyri, quae ad decorandum academiae centesimum et quinquagesimum natalem die VIII Febr. CIↃIↃCCXXV. convenerat, dictum.*

In Typogr. Acad. PETRI VAN DER AA, *Bibliopolae & ipsorum Typographi ordinarii*, 1725, 4°.

L. D. R.

[L. D. R. kan het ook vinden in de *Deliciae Poeticae fasc.* IV. p. 52—54. Het wordt daar gevolgd pl. 56—59 door een ander gedicht van BOERHAAVE, *Adriano van Royen, Adr. Joan. Wesseliam domum ducenti*, 1734.]

Over de ligging van het Ultima Thule der oudere schrijvers.

EENE GEDACHTE.

Motto: *Toutes paroles sont sottises,*
Partant d'un homme sans éclat:
Ce seraient paroles exquises,
Si c'était un grand qui parlat.

BEAUMARCHAIS.

Er zijn tot op onzen leeftijd, door geleerden van vroegere en latere eeuwen, bij herhaling gissingen voorgedragen nopens de ligging van het *Ultima Thule* der oudere schrijvers, waarvan bij de Romeinen reeds TACITUS sprak. Eenige schrijvers hebben ondersteld dat een der westersche eilanden, anderen dat *Ierland* of dat een eiland *Foule* of *Foula* geheeten en ter westkust van *Schotland* gelegen, of dat zelfs nog meer noordelijk gelegen eilanden daarmede bedoeld konden zijn (*). Welligt kunnen zij allen gelijk hebben gehad, omdat de naam gegeven is en moest gegeven worden aan het verst verwijderde eiland, dat aan de zeevarende volken van die tijden bekend was.

Ik vermoed namelijk dat men ten onregte in het woord *Thule*, dat in de uitspraak van zuidelijke volken *Toele* wordt, een eigen zelfstandig naamwoord, of een' eigennaam gevonden heeft, en dat het alleen was eene verbastering, door het harder dialect van meer noordelijke volken, van het Maleische woord *poeloe*, eiland (†): of welligt zelfs dat *toeloe*, de tweede naamval van *poeloe* kan zijn.

(*) *Encycl. Brittann.*, Edinb. 1810, Article *Thule* en *Foula*. WASHINGTON IRVING, *Leven van Columbus*, dl. I. bl. 154. Meer omstandige berigten vindt men zeker bij andere schrijvers, als ik mij niet bedrieg o. a. bij ROBERTSON, hetzij in zijne *History of America*, hetzij in zijne *Inleiding tot de geschiedenis van* KAREL *V.*

(†) Zoo als *poeloe pinang* wil zeggen het eiland van den Areekboom.

Is deze onderstelling gegrond, en ik geloof dat daarvoor veel pleit, dan zou *ultima Thule*, dat volgens een bekend schrijver het verst verwijderde *Thule* was (*), alleen willen zeggen het verst verwijderde eiland, waarheen eerst de Romeinen, en later andere volken hunne zeevaart hadden uitgebreid.

Zoo zou dan het *ultima Thule* kunnen zijn het verst verwijderde eiland, niet maar in één, maar in iedere rigting van het kompas.

Tot dus verre, ik erken het, is dit alleen eene onderstelling, die eenige waarschijnlijkheid voor zich heeft, maar ik zal trachten die nader toe te lichten, door de oorzaken op te geven, die mij het eerst op dit denkbeeld hebben gebragt.

Toen in 1783 de Engelsche scheepskapitein WILSON met de *Antelope* op een koraalrif of eiland, in de Chinesche zee gelegen, strandde, dat bewoond of dat althans van bewoonde eilanden omgeven was, vroeg hij aan de bewoners naar den naam van dat eiland, en kreeg hij ten antwoord *poeloe*, eiland; vroeg hij naar een ander eiland, dan was het antwoord *poeloe*, want de bewoners dier eilanden, die nog in een' staat leefden, die het naast aan den natuurstaat grenst, hadden nog geen denkbeeld om die eilanden door eigennamen te onderscheiden. WILSON echter paste dit toe op de wijze, die het meest met zijne Europesche denkbeelden overeenkwam, en hij gaf aan die eilanden den naam van *Poeloe*-eilanden (*Pelew* naar het Engelsch dialect en de Engelsche orthographie), zonder te vermoeden dat dit even oneigenaardig was als in onze taal *porte-brisé*-deur (†).

Niet lang daarna werd WILSON ook bekend met het opperhoofd dier eilandengroep, aan wien de inboorlingen den naam gaven van *Abba Toele* of *Toeloe*, dat in de pen van WILSON alweder wordt *Abba Thulle*. Ook hier houdt WILSON alweder die beide namen, altijd naar zijne Europesche denkbeelden voor eigennamen van dat opperhoofd: hij dacht er niet aan, dat zelfs tot op zijnen leeftijd in *Europa* de groote meerderheid der bevolking onder geene eigennamen bekend was, maar zich hoogstens door een' doopnaam onderscheidde, die eerst veel later tot stamnaam verheven werd, en dat zich dit dus niet liet verwachten bij een volk, zoo geheel in den natuurstaat levende als hij zelf de *Pelew*-eilanders beschrijft (*).

Door de vraag uit dit gezigtspunt te beschouwen, hoop ik in het belang der wetenschap iets tot hare eindelijke beslissing te hebben bijgedragen, maar alleen taalkundi-

---

(*) Ik meen stellig te weten, dat ik bij dezen of genen bekenden schrijver *ultima Thule* door het meest verwijderde *Thule* heb vertaald gevonden, maar hier heb ik mijne bron niet kunnen wedervinden; ik vermoed echter dat de juistheid dier vertaling niet betwijfeld zal worden. Als er nu niets bevreemdends in gelegen is, dat een Nederlandsch schrijver, die het woord *Thule* voor een eigennaam houdt, alleen het daarvoor geplaatste bijvoegelijk naamwoord vertaalt, dan kan er ook niets meer bevreemdends in zijn, dat ook een Romeinsch schrijver in meer verwijderde eeuwen even zoo heeft kunnen handelen, en geheel onwaarschijnlijk is het mijns erachtens niet, dat een woord, eens op een ver verwijderd eiland toegepast, dat men dus had hooren noemen, later voor het verst verwijderde eiland of land een zeker soort van burgerregt heeft verkregen. Eindelijk is de Latijnsche taal eene afstammeling van de oudere talen van het Oosten, en met name van het *Sanskrit* (*), en welligt zal door taalkundigen de verwantschap der woorden *poeloe* en *insula*, en dat het eerste woord de wortel van het laatste is, bewezen worden.

(†) Ook over den naamsoorsprong van de *Pelew*-eilandengroep, zijn later verschillende gevoelens ontstaan, en, volgens de Engelsche *Encyclopedie* die ik daarover raadpleegde, zijn er meeningen geuit, dat die naam van *Palos*, — de haven van *Andalusie*, van waar COLUMBUS zijne eerste reis ter ontdekking van *Amerika* ondernam, — herkomstig, en door Spaansche zeelieden daaraan gegeven zou zijn. Geen enkel bewijs wordt echter voor dit vermoeden bijgebragt, en, zoo ver mij althans bekend is, is kapitein WILSON algemeen beschouwd geworden als de eerste, hoewel dan ook toevallige ontdekker van die eilanden, ten minste voor zoo verre hun bekend zijn aan *Europa* betreft. Dat zij den Portugezen van *Makao* bekend waren, is niet onwaarschijnlijk, daar WILSON er een Portugees aantrof, die zijn tolk was bij de Inlanders. In allen geval heeft kapitein WILSON, die onder den naam van *Pelew*-eilanden aan *Europa* bekend gemaakt, en ik blijf bij mijn gevoelen, dat het veel meer waarschijnlijkheid heeft, dat die naam is gegeven naar de uitspraak der eilanders van het woord *Poeloe*, eiland, zoo goed mogelijk in de Engelsche taal teruggegeven, dan dat die zou herkomstig zijn van eene vroegere ontdekking door de Spanjaarden, tenzij er bewijzen mogten bestaan, die mij althans niet bekend zijn, dat de Spanjaarden zich voor de rèis van WILSON, op de ontdekking van die eilanden beroepen, en daaraan dien naam gegeven hebben, of ze daaronder op hunne zeekaarten hebben vermeld. Ook ben ik overtuigd dat de naam van den Koning van *Pelew*, een Indiaan, niet meer gekleed dan de bewoners der *Admiraliteits*-eilanden, toen COOK die ontdekte of aandeed, dus nog geheel in den natuurstaat, ABBA THULLE, naar de Engelsche schrijfwijze, letterlijk niets anders heeft uitgedrukt voor het oor van den Inlander, dan *De vader van het eiland.* Dat *Abba* in de Oostersche talen vader beteekende, kan wel aan geen twijfel onderhevig zijn, en *Thulle*, dat zoo het al goed georthographieerd is door WILSON, in het oor van den oosterling als *Toeloe* moest klinken, kon zeer wel in de primitive taal des eilands eene verbuiging van het woord *Poeloe* zijn. Ieder die de ontdekkingsreizen van COOK gelezen heeft, weet hoe moeijelijk het den Engelschen reizigers, zelfs reizigers als COOK en de hem vergezellende JOSEPH BANKS en SOLANDER, viel, om de zachtluidende uitspraken van de zuidelijke natuurmenschen, in de harde talen van noordelijk *Europa* over te brengen. Wat de zamenvoeging betreft van het Latijnsche woord *ultima* met het Maleische *poeloe*, zoo ben ik overtuigd dat men bij onderzoek wel meer soortgelijke voorbeelden, ook in andere talen, vinden zal.

(*) *Revue des deux Mondes* 1857, Livr. 15 Avril p. 914—915.

(*) Zie de reeds aangehaalde werken van de schipbreuk der *Antelope*, waarvan ook eene Hollandsche vertaling in kl. 4°. bestaat, en het werk *de Mensch*, van D°. STUART.

gen, die, als de Heer W. VAN HUMBOLDT en andere geleerden in *Europa* en ook in ons vaderland, zich met het onderzoek der Oostersche talen bezig houden, kunnen daar uitspraak doen, waar de niet in hunne wetenschap doorgedrongen schrijver zich bepalen moet, om als eene gissing voor te dragen, hetgeen hij gelooft waarheden te zijn, die op aannemelijke gronden rusten.

DE SCHRIJVER.

[Zonder eenige tegenbedenking wordt dit stuk hier opgenomen, waarvan het *paradoxe* voor rekening van den schrijver blijft, die, naar wij hopen, sommigen onzer lezers aanleiding zal geven, om hunne gedachten over dit onderwerp, misschien niet zoo vernuftig als het bovenstaande, maar op vasteren historischen grond rustende, mede te deelen.]

Abraham Costerus. Van dezen Predikant— wiens naam ik te vergeefs in GLASIUS' *Godgel. Nederl.* zocht — kwam mij een boekske ter hand, dat onder zijne werken in V. D. AA's *Biogr. Woordenb. v. Nederl.*, niet is opgegeven. Het zou eene eerste, hoewel dan ook hoogst gebrekkige proeve van inleiding op de schriften des Ouden en Nieuwen Verbonds genoemd kunnen worden, en heeft ten titel: *Verdediginghe der h. schriftuere des Ouden ende Nieuwen Testaments, teghens die van de Roomsche kercke*, CASTALIONEM *ende syne navolgers, bewysende de zuyverheyt derzelver in de eyghene talen; ooc de onvasticheydt der apocryphe boecken ende der Griecser ende oude Latynscher overzettinghe. Door* ABRAHAMUM COSTERUM.... *Ooc een tractaet van de overzettinghe des Nieuwen Testaments teghen de Mennoniten. Tot Rotterdam by* JAN VAN WAESBERGHE, 1614, 8°. 166 blz.

Het laatstgenoemde *Tractaet* staat onder een afzonderlijken titel (*Parallelismus dat is Vergelyckinghe der overzettinghe* enz.), heeft eene nieuwe paginering, en wordt ook in het *Biogr. Woordenb.* opgegeven. Het verscheen echter niet afzonderlijk. »Het boecxken dat hier achter aenghevoecht is"—zegt de schrijver in de voorrede— »hadde ic ghemeynt alleen te laten, maer alzoo het den drucker belieft heeft 't zelve daer by te voeghen, zoo ben ic te vreden gheweest."

H. C. R.

Karel VIII, Koning van Frankrijk, in Rome. Het is bekend hoe de 24jarige opvolger van LODEWIJK XI, zijne aanspraken op het koningrijk *Napels* willende doen gelden, en tevens hopende zich van het Grieksche keizerrijk meester te maken, in den herfst van 1494 optrok met een aanzienlijk leger. Op dien togt drong hij in den nieuwjaarsnacht van 1495 *Rome* binnen, tot niet weinige verbazing van den Paus. Omtrent die komst en dat verblijf van KAREL VIII te *Rome*, vond ik in een zeldzaam pamflet het volgende:

Extract wt d'additie van MONSTRELET *in 't jaer* 1590.

Hoe de coninc binnen Romen quam met zijn armade ende van alle 't gene daer geschiede.

Den lesten dach van de maendt van Decembris quam de coninck CAROLUS, als d'overhandt hebbende, binnen Roomen, met al zijn volck, gewapent, met de princen voornaemste Heeren ende met alle zijne armade in goede ordeninghe, waer over vele verschrickt waren, want het was omtrent de nacht, sodat daer veel tortsen ende lanteernen ontsteecken wierden; ende also ginck hij door de poorte Flamine bij de kercke van Sinte Marie van Populo, ende doorgaende een groot deel van Roomen ginch hij ende zijn seigneurie logeren in 't palays van Sinte Marcus, daer hij zijn gheschut dede planten, ende de andere een yegelic in henluyden logys, gelijck de voorschreven heeren dat gheordineert ende bestelt hadden. De paus ALEXANDRE de VI, ghewaerschouwt zijnde van de armade ende groote macht des coninex, besloot sich in 't casteel van Sint Angeli, vreesende eenige commotie. Maer 't geluck was dat van den coninc ende van weghen zijnen raet tot hem ghesonden wierden de graven van Foix, van Bresse ende van Ligny, met de maerschalc van Gye ende den bisschop van Angiers, meester JAN VAN RELY, die het woord dede bij den paus in sulcker voegen dat hij sich te vreden stelde ende versekert was. Soodat van die tijdt af daer altijdt goede ghemeynschap ende vruntschap geweest is tusschen den voorschreven paus ende den coninck met alle de edele heeren. De coninc was alle dagen besich om zijne saecken te stellen ende ordineren met goeden raet, hij visiteerde seer devotelijck de kercken ende de heylighe plaetsen van Roomen, daer hem getoont wierden op vele plaetsen de heylighe reliquien ende wonderlijcke juweelen, waer inne hij ende de zijne groote geneuchte ende devotie hadden. Ende om oock te wesen, de coninck toonde dat hij doen ter tijdt sulcke groote macht ende magnificentie in de stadt van Romen hadde, dat hij daer drie of vier galgen dede oprichten ende dede daer selfs hangen, verworgen ende onthalsen eenighe dieven, moordenaers ende boosdoenders, als in 't vlacke velt. Hij dede daer oock insgelijcx met kluppelen slaen, geesselen, verdrincken ende de ooren afsnijden aen eenige andere misdadigers om te betoonen dat hij als een ware sone der kercke ende eenen christelicken coninck so wel binnen Romen, hooge, lege ende middelbare justitie hadde, als binnen zijne stadt van Parijs of eenige andere stadt van Vranckrijck. Ende gedueende desen tijdt soo viel daer sonder eenich ghewelt een groot stuck muers van 't casteel

S. Angeli in de grachte, waer over de paus eenichsins vertoornt ende verschrickt wiert, ende de Romeynen op d'ander zijde meynden dat sulcx bij mirakel geschiet was. De coninck visiteerde ende besocht de groote ende heerlicke plaetse van 't coliseum ende andere wonderheden van Romen. 's Vrijdaechs den sestiensten Januarii ginck de coninck, vergeselschapt met zijn edeldom, misse hooren in Sinte Pieters kercke te Romen, ende daer in goede vrede ende liefde de paus ende hij spraken familierlijck, t'samen malcanderen onder den arm hebbende als metgesellen. In somma daer wiert sulcken vrientschap getroffen tusschen hen beyden, dat de bisschop van Sinte Malot doen cardinael gemaeckt wiert; ende de coninck bleef daer eenige daghen met den paus. 's Dyensdachs daerna, zijnde den twintichsten Januarii, de coninck hoorde misse in een cappelleken genaemt Vranckrijc, daer hij aenraeckte ende genas vele krancken van de kropsweeren: sodat de Italianen, siende dat misterium, noyt so verwondert waren geweest. Denselvigen dach song de paus solemnelick misse bij den groten autaer van Sinte Pieter van Romen, daer de coninck tegenwoordich was ende alle zijnen edeldom, groote heeren ende bevelhebbers; ende daer waren vijf en twintich cardinalen in getale met omtrent dertich aertsbisschoppen, veertich bisschoppen, sonder de prothonotarissen ende andere geestelijcke heeren. Ende nadat de misse gesongen was quamen de paus ende de coninck t'samen met het voorsz volck in een bereyde plaetse int incomen van Sinte Pieter. En daer op een stellagie daer toe bereyt wiert voor het gantsche volck tot drie malen toe getoont het heylige aensicht Jesu Christi, ende als doen riep het volck met luijder stemme: misericorde! Ende daer na wiert de paus op een stellagie gedragen voor de voorsz kercke, ende daer na de cardinalen, elc na hunluijder orden, ende de heeren van den bloede. Daer na dede de heylige Vader het gantsche volck seggen: confiteor, om volcomen vergevinge te geven van schult ende straffe, gelijc in 't jubilesche jaer, ende hij hadde zijn rechter hant op des conincx schouder. Ende also wiert aldaer een yegelick gheabsolveert van straffe ende schult, met groote devotie. Doen ter tijdt was de Turck (*) int casteel S. Angeli, die al dat volc konde sien, waarover hij seer verwondert was. Nadat dat gedaen was ginck een yegelick met blijschap na huys. De coninck besocht de seven geprivilegierde kercken die binnen ende buyten Romen zijn. Ende sondaechs daerna de paus ende de coninck, om te bewijsen datse goede vrienden waren, gingen 't samen te peerde door de stadt van Romen. De coninck vertoonde de paus ende zijnen cardinalen het gevolgh van zijn armade, dewelcke hij binnen Romen hadde in goede ordinancie, die wonderlicke schoone was om te sien voor dengenen die hem beminden, ende tot vreese voor zijne vijanden; ende daerna warense noch eenighe dagen in de stadt van Romen. 's Dijnsdaechs den seven en twintichsten Januarii de coninck beval dat men alle zijnen train soude bereyden om wt Romen te vertrecken, ende ginck ootmoedelick oorlof nemen van den paus ALEXANDRO ende van vele van zijne cardinalen, die hem al te samen wel ontfangen hadden."

(*) De Turksche prins DSCHEM, die door den paus gevangen gehouden en aan KAREL uitgeleverd werd.

Het pamflet, waarin dit voorkomt, wordt niet gevonden in de *Bibl. van Pamfl. en trakt.* enz., en heeft ten titel: *D'Allarm-klok aen de coninc, de coninginne regente zijn moeder, die princen van coninckliche bloede, mitsgaders aen alle die parlementen, magistraten, officieren ende alle andere goede ende getrouwe ondersaten van de croone van Vranckrijck. Tegens het boeck van de tijdelicke macht des paus, nu onlancx wtgegeven door den jesuijtschen cardinael* BELLARMINUS. *Gemaeckt door dat beeld* MEMMONS, *met permissie van den goeden engel van Vranckrijck. Zeer onlancx te Parijs in 't Fransch...... ende nu in de Nederlantsche tale...... gedruckt tot Leyden voor* JACOB MARCUSZ, 1611.

H. C. R.

Sporen van Vlaamsche en van Nederlandsche kolonisatie en van droogmakerijen door Nederlanders en Vlamingen in Engeland en Wallis. Reeds bij eene vorige gelegenheid werd in den *Navorscher* (I. bl. 190) en in het *Bijblad* (voor 1853, bl. *cxl* en *clxxv*) de vestiging van Nederduitsche, of althans van Vlaamsche kolonisten in *Engeland* en *Wallis* behandeld. Wij zijn in staat daaromtrent nog het een en ander mede te deelen, en wel uit den voorraad, dien *Notes and Queries* ons aanbieden. Bereids had een vrager in dat tijdschrift (vol. IV. p. 272) inlichtingen verlangd, onder anderen betreffende eene Vlaamsche nederzetting in *Pembrokeshire* en eene Friessche volkplanting in *Lancashire*, toen, omtrent de eersten, een nieuwe vrager zich hooren liet in den persoon van F. M. (*Notes and Queries*, VI. p. 36). Men verwees den laatstgenoemde daarop naar de in *Wallis* gelegene koloniën *Rôs* in *Pembrokeshire* en *Gower* in *Glamorganshire*. »Beide deze nederzettingen," zegt SELEUCUS (*Notes and Queries*, VI. p. 151), »spreken de Engelsche taal, met volstrekte uitsluiting van het Gaalsch, terwijl zij echter verscheidene hun geheel eigenaardige uitdrukkingen blijven bezigen, die, naar allen schijn, een Vlaamschen oorsprong hebben. Ik zal er slechts zeer enkele van aanteekenen, naar-

mate zij mij op het oogenblik te binnen schieten; doch men heeft mij berigt, dat de beroemde volkenkenner Dr. LATHAM ze begonnen had te verzamelen, met het plan om ze uit te geven (*).

Semet, eene zeef. *Wieste*, woest, eenzaam, verlaten. *Eddish*, stoppels. *Mabsant*, een bruiloftsfeest. *Vlaithens*, eene soort van brij [*vlaai, vlade*]. *Perch*, gaan zitten. *Toit*, vrij, lustig, ongegéneerd. *Drownd* [*d'hond*], een hazewind. *Vorion*, de grond onder de heggen [*headlands*] van een geploegd veld. *Nummet* [*m'non'bijt*], alles wat men uit de hand eet, gelijk beteekenende met *luncheon* [tweede ontbijt] in het Engelsch.

Ook de meeste, onder de volkplanters voorkomende namen verschillen zeer van die hunner Gaalsche naburen, als: HOLLAND, HULLIN (welligt eene verbastering van den voorgaande), GUY, CLEMENT, GIVELIN, enz. Zij houden zich zorgvuldig van de Galen afgezonderd, terwijl dezen ze wederkeerig met den nek aanzien, en ze nog met den naam *de Vlamingen* bestempelen. Huwelijken tusschen de twee stammen vallen uiterst zelden voor, en, uit het oogpunt der volkenkunde, is het onderscheid tusschen de twee rassen zeer in het oogloopend. De Vlamingen zijn grooter en minder fijn gebouwd (*knit*) dan de Cymry; evenwel hebben zij schoone, onafhankelijke, regtopgaande gestalten, waarvan de uitdrukking nog sprekender wordt gemaakt door hunne groote helderblaauwe oogen, hunne vreedzame — misschien bijna phlegmatische — gelaatstrekken, en de rustigheid hunner bewegingen. De meest in het oog vallende trek van hun wezen is echter de groote afstand van den binnensten ooghoek en de neusgaten.

Indien de Vlamingen inderdaad, gelijk algemeen verzekerd wordt, door Koning HENDRIK I in *Wallis* zijn overgeplant geworden, met het doel om, door hen, den Galen het wolleweven te leeren, dan hebben zij hunne taak verwonderlijk wel volbragt, en, zelfs nu, zijn hunne mantels en gordels om het fijne weefsel en de schitterende scharlakenverw beroemd."

Men veroorlove ons eenige aanmerkingen omtrent het bovenstaande.

Dat de Vlaamsche kolonisten in *Wallis* geen Gaalsch, maar Engelsch spreken, met niet-Engelsche woorden ondermengd, is een bewijs van hunne afkomst, *laatstelijk* uit het gewest aan de Oostzijde van de *Tweed*, en *oorspronkelijk*, hetzij dan uit *Vlaanderen* of uit meer noordelijke streken. Hun Engelsch spreken bewijst buitendien, dat hunne vestiging in *Engeland* van vroegeren tijd moet dagteekenen dan HENDRIK I, die, naar HOLINSHED (*Bijbl.* 1853, bl. *clxxv*) verzekert, hen slechts *vier* jaren aan de *Tweed* verblijven liet; wij moeten dus veronderstellen, dat de Vlamingen, die, in de 12de eeuw uit hun land door overstrooming verdreven, zich in *Engeland* hebben nedergezet, eene vroegere Vlaamsche kolonisatie aldaar hebben aangetroffen, en wel de volkplanting uit de dagen van WILLEM *den Veroveraar*, wiens echtgenoote zelve eene Vlaamsche was. Het was geen wonder, dat de latere verhuizers uit *Vlaanderen* dáárhenen trokken, waar hunne landgenooten reeds waren, geen wonder, dat die toename in aantal het Koningrijk van *Engeland* overlast begon te geven, en evenmin wonder, dat HENDRIK I hunne overplanting naar het Zuiden van *Wallis* noodzakelijk achtte. WILLIAM van *Malmsbury* beweert dan ook, dat zij *allen*, met pak en zak, door den Koning naar *Rôs* werden overgevoerd (zie het *Bijblad* t. a. p.).

Wie nog meer over dit onderwerp weten wil dan hier is medegedeeld, raadplege, naar de aanwijzing van S. S. S. (*Notes and Queries*, VI. p. 152) FULLER's *Worthies*, op het artikel *Pembrokeshire*, en NORRIS's *Etchings of Tenby* etc., in 4°., uitgegeven te *Londen*, A°. 1812.

Eene andere herinnering aan mogelijke vestiging van onze spraakgenooten in *Engeland*, vinden wij in de vraag van J. B. C. (*Notes and Queries*, vol. II. p. 267). Deze had namelijk, bij het onderzoek van eenige Leenregisters (*Court Rolls*), een bepaald stuk gronds beschreven gevonden onder den naam van *Land Holland* of *Hollandland*. Hij zegt niet, waar het besprokene erf gelegen was, doch vermeldt, dat, bij verkoop of vervreemding daarvan, het de gewoonte was voor den beleende, om eene zekere som als *vaarwel* aan zijn' heer te betalen, boven en behalve de gewone boete, en verlangt den oorsprong en het doel van dit gebruik te leeren kennen. Op zijn' laatsten wensch krijgt hij geen antwoord, doch hem wordt door C. (*Notes and Queries*, vol. II. p. 345) berigt, dat *Holland*, het zuidelijk deel van *Lincolnshire*, wel dezelfde afleiding zal hebben als het Nederlandsche, van *Hol land*, land lager dan het vlak van het aanliggende water, en door dijken beschermd. Evenwel merkt C. W. G. (*Notes and Queries*, vol. III. p. 30) aan, dat het gemelde *Holland* in *Lincolnshire* door INGULPH wordt geheeten *Hoiland*, eene benaming, door dezen schrijver ten onregte uitgelegd als *hedgeland* (*haagland*), met verwijzing op de zeeweringen en heggen (sic: *hedges*), waardoor het voor overstrooming beveiligd werd. Andere afleidingen zijn tevens te berde gebragt geworden. Men zie GOUGH's *Camden*, art. *Lincolnshire*. In *Norfolk* echter — zegt FORBY — wordt de term *olland* gebruikt voor ploegbaar land, dat meer dan twee jaren heeft braak gelegen [*has been laid down in grass*], dus *oud land*. Voor eenige maanden had C. W. G. in eene Nor-

(*) We schrijven de woorden over, zoozls ze in het Engelsch gespeld zijn. J. H. v. L.

folksche Courant een' ploegstrijd zien aankondigen, waarin een prijs werd toegezegd aan den bouwman, van goede getuigenissen voorzien, die eene zekere hoeveelheid *olland* in den kortsten tijd het best beploegen zou.

Het vraagstuk wordt vervolgens nog nader toegelicht door L. B. L. (*Notes and Queries*, III. p. 70), want, in eene oude oorkonde onder hem berustende, gedagteekend 19 EDW. I., staan »GILEBERTUS dictus *ate Vorde*," en JAMES, zoon van wijlen PHILIP DE ESSCHE, af aan JAMES, den zoon van PAULINUS van *Wynchelse*:

»Dimidiam acram terre Flandrensis.. in villa de *Ickelesham*,"
om te hebben en te bezitten

»Una cum reditu et servitio mihi (sic) pertinentibus de alia dimidia acra terre Flandrensis."

De Hollandsche *polders* nu — zegt onze berigtgever — zijn aan alle reizigers bekend als landen, gelegen onder den spiegel van de zee, eens bloote moerassen, doch uit dien toestand vrijgewerkt en door dijken voor bebouwing geschikt gemaakt.

In eene andere charter, eenigzins ouder en op dezelfde landstreek betrekking hebbende, te weten op de buurt van *Winchelsea*, spreekt HAMO DE CREVECOUR van landen in *La more in Ideun*, welke de monniken van *Robertsbridge*, met vergunning van HAMO, zijn' vader, »*a mari incluserunt*," »uit de zee hebben ingedijkt." Die plek zal wel nog ingedijkt zijn en mogelijk niet moeijelijk te vinden wezen.

L. B. L. houdt de *terra Flandrensis*, »den Vlaamschen grond," waarvan zijne oorkonde gewaagt, voor land van denzelfden aard als de Hollandsche polders, en meent, dat de kunst van indijken uit ons land naar *Engeland* zal zijn overgestoken, en dat zij ook die *terra Flandrensis*, welligt later vertaald met *Holland land*, aan de zee zal ontwoekerd hebben. Eindelijk spreekt TUSSER, een Norfolksch poëet uit den tijd van HENDRIK VIII, van rijke graslanden als van *Hollands* (BLOWEN, in *Notes and Queries*, III. p. 212).

Over de verdiensten van CORNELIS VERMUYDEN, een' Zeeuw, verkregen door het droogmaken van *Hatfield Chace*, ten Z. O. van *Doncaster* in *Yorkshire*, heeft de *Navorscher* reeds vroeger gehandeld. Hij erlangde van de Engelsche kroon in 1629 niet alleen den titel van Ridder, maar ook de schenking van den ganschen polder, waarbij hem vergund werd eene of meer kerken daar ter plaatse op te rigten, waarin de dienst der Landskerk in het Engelsch en Nederduitsch mogt worden waargenomen (*Nav.* II. bl. 254). Reeds uit deze omstandigheid blijkt, dat een aantal van VERMUYDENS landgenooten, hetzij dan waterbouwkundigen, polderwerkers of kolonisten, zich in den polder ophielden of er zich bereids hadden gevestigd. En het was ook niet alleen Hollandsch geld, maar het waren ook Hollandsche handen, die hem hadden bijgestaan. De VALKENBURGEN, de VAN PEENENS en anderen hadden VERMUYDENS plannen ondersteund en Vlaamsche (d. i. naar allen schijn, *Hollandsche*) werklui waren, tot uitvoering daarvan, bij hoopen naar *Engeland* overgebragt geworden (zie den *Navorscher*, t. a. p.). »De gewonnen landen" — schreef ik (*Nav.* II. bl. 349) — »zijn in *Hatfield Chace*, gelijk bij ons, in kavelingen afgedeeld, en ieder stuk wordt er nog als een *cavell* aangeduid." *Notes and Queries*, I. p. 473.

J. H. VAN LENNEP.

Een paar opmerkingen betreffende MULLERS *Beschr. Catal. van* 7000 *Nederl. Portretten.* In den belangrijken Catalogus van portretten, beschreven door F. MULLER, vind ik op bl. 116 onder N°. 2373 vermeld: PONTUS HEUTERUS, *met het monogram*: D. V. L(AMSWEERDE?). Deze graveur (of schilder) is, zoo ver ik weet, niet bekend. Ik zou mij zeer vergissen, zoo het hier beschreven portret niet het monogram droeg D. V. L. is dit het geval, dan moet men denken aan NICOLAS DE LARMESSIN, fransch graveur uit de laatste helft der 17de eeuw, die nagenoeg niet dan portretten gegraveerd heeft en door zijnen zoon, die denzelfden naam voerde, en met den vader meermalen verward is, ver overtroffen werd. Zie BRULLIOT, *Dict. des Monogr.*, etc. I. p. 207, N°. 1635, (2e uitg.).

Ik lees in denzelfden Catalogus op bl. 117: JAC. HINLOPEN, *Herv. Pred. te Utrecht*, N°. 2387. *Door* J. HOUBRAKEN, 8°. *Proefdr. voor alle letter. Met adres van* de Wed. LOVERINGH *en* ALLART. De bijzonderheid, dat dit portret wel met een adres voorzien is, maar den naam des persoons mist, doet mij vermoeden dat het slechts een proefdruk in schijn is, en dat hier hetzelfde kunstmiddel is toegepast als bij de in mijne verzameling voorkomende portretten van WILLEM Baron VAN LIJNDEN en Mr. THOMAS HOOG, Commissarissen van H. H. M. tot het werk der nieuwe psalmberijming in 1773. Bij eene naauwkeurige beschouwing toch dezer portretten, die insgelijks door HOUBRAKEN gegraveerd zijn en gemeld adres hebben, is het mij gebleken, dat men voor het afdrukken der platen de plaats, waar de namen VAN LIJNDEN en HOOG stonden, met een strookje papier bedekt had. Het is echter zeker dat de firma de Wed. LOVERINGH en ALLART niet uitsluitend dit kunstmiddel in praktijk heeft gebragt; immers op een bij mij berustend exemplaar der afbeelding van het Rapenburg te *Leiden* vóór de ramp van 1807, door F. DITERICH naar F. A. MILATZ, zie ik hetzelfde middel aangewend.

J. C. D.

VRAGEN.

48. — *De Prins van Espinoy.* De Prins VAN ESPINOY, Stedehouder van *Doornik*, wiens dappere gemalin, tijdens zijne afwezigheid, de stad geruimen tijd tegen PARMA in 1581 verdedigde. Over beiden volgen hier deze vragen:

1. Behoorde hij tot het geslacht van MELUYN?
2. Wanneer is hij geboren en gestorven?
3. Hoe was zijn voornaam, en zijn er ook nadere levensbijzonderheden van hem bekend?
4. Was de naam zijner vrouw MARIA (volgens KOK, *Vaderl. Woordenboek*, dl. XIV. bl. 399—401), of PHILIPPA CHRISTINA VAN LALAING (volgens BOR, *Nederl. Oorl.*, dl. XVI. bl. 43)?
5. Zijn er ook meer levensbijzonderheden van haar bekend?

Alles wat hierop in antwoord dienen kan, zal in dank worden ontvangen door

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

49. — *Rekenkunstig vraagstuk.* Men heeft, aan het einde van den Jaargang 1857 van de *Illustrirte Zeitung*, het volgende vraagstuk opgegeven: »Men verlangt drie getallen, elk van twee cijfers, te vinden, zoodanig, dat het gedurig product dezer getallen bestaat uit dezelfde cijfers, welke in de factoren voorkomen."

Men heeft later een 23 tal antwoorden daarop bekomen, doch de regel, waardoor die gevonden zijn, wordt niet medegedeeld.

Nu is de vraag: Zou iemand mij dien regel kunnen mededeelen?

DE MACCABEëR.

50. — *Ontij-dinc.* Men vraagt naar de afleiding van *Ontij-dinc*, den naam eener buitenplaats bij *Gorsel*, die (waarschijnlijk zeer ten onregte) van *Ontiending* wordt afgeleid.

DE MACCABEëR.

51. — *Silhouetten.* Waarom worden ook broeken zonder horologiezak aldus genoemd?

DE MACCABEëR.

52. — *Noor.* Staat het woord *noor*, in den naam van den bekenden grooten diamant *Koh-i-noor*, en dat *licht* beteekent, in eenig verband met het Grieksche epitheton van χαλκός, het adject. νῶροψ? De gewone afleiding van νη en ὁρᾶν is vrij onaannemelijk.

DE MACCABEëR.

53. — *Nektar.* Is er ook eene aannemelijke derivatie bekend van het woord νέκταρ?

DE MACCABEëR.

54. — *Schieringers.* Vanwaar deze naam der Friesche partij in de XIVde eeuw, die tegen de *Vetkoopers* overstond?

Men heeft eene afleiding gemaakt van *schier-aal* (die zij aten), maar wat beteekent dan het woord *schier?*

DE MACCABEëR.

[De *schiere* aal is de *grijze* aal, die, zoo als elk liefhebber weet, de beste is.]

55. — *Baron de Zélandre.* Wie was de Baron DE ZÉLANDRE, die, volgens RAHLENBECK, *Wallenstein, dans ses rapports avec la cour de Bruxelles, etc.*, in 1619 Resident der Aartshertogen ALBERT en ISABELLA te *Weenen* was?

M°.

56. — *Begijnen en Albigenzen.* HUYDECOPER op M. STOKE, dl. III. bl. 449, zegt: »Ik meen, dat uit de Historien zou konnen beweezen worden, dat de *Begijnen*, in 't begin zo wel Mans als Vrouwen, zo genoemd zijn naar de *Albigenzen.*" Wie heeft lust dit historisch bewijs eens te leveren, of de ongegrondheid van HUYDECOPERS meening aan te toonen?

Bt.

57. — *De Wilde Kastanjeboom.* Een reiziger, vóór twee of drie honderd jaar geleden naar *Europa* wedergekeerd, had in *Amerika* den toen bij ons nog onbekenden wilden kastanjeboom zeer bewonderd, en een stuk twee, drie vruchten er van op zak gestoken en.... vergeten. Te *Parijs* gekomen, kwam hij eens het oude reispak aan te trekken en, zijne kastanjes weêrvindende, bekroop hem de gedachte ze te pooten in den hof van zijn hotel. Men zag er, het volgende jaar, een' kastanjeboom uit opschieten, die groot werd: en het is uit den hof van dat hotel, het is uit den zak van dien reiziger en uit die enkele vrucht, dat al de kastanjeboomen zijn voortgesproten, die onze steden en onze landen versieren. — *Almanach des Bons Conseils pour* 1859, tegenover *Avril.* Vrage: Wie was de reiziger?

J. H. VAN LENNEP.

58. — *H. Thombergens vertaling van een geschrift van Sebastiaan Frank en Herberts' Kort en klaar bewijs met het tegenschrift van Revius.* Volgens TRIGLAND (*Kerkel. Gesch.*, bl. 772), zou de Goudsche predikant HERBOLDUS THOMBERGEN, vóór 1616 hebben »getranslateert ende doen drucken een boecxken ghemaeckt bij SEBASTIAAN FRANCK, geintituleert *van het rijcke Christi.*" Is dit waar? zoo ja, dan stel ik er belang in den volledigen titel van dat boekske te kennen, en te weten of ook daaruit of van elders blijkt, dat THOMBERGEN werkelijk de vertaler was. De berigten toch van TRIGLAND zijn niet altijd te vertrouwen. Hij verhaalt ook (bl. 770), dat

HERBERTS, de ambtgenoot van THOMBERGEN, een werkje schreef, getiteld: *Kort en klaer bewijs uyt de heylige schriftuyr van 't gevoelen der gereformeerde leeraren, die.... van sommigen Remonstranten genoemt werden, enz.* dat J. REVIUS, toen predikant te *Deventer*, daartegen een *Tegenbericht* schreef, en dat HERBERTS »noyt raet geweten heeft om dat te beantwoorden." Dit is echter geheel onjuist; want in 1617 gaf HERBERTS eene *Christelijcke Verdedigingh* uit ter weêrlegging van REVIUS' boekje. Kan men mij ook zeggen, wanneer de eerste uitgave van HERBERTS' *Kort en klaer bewijs* het licht zag? Ik zag die nooit, wel de tweede en derde van 1616 en 1647. Verscheen REVIUS' *Tegenbericht* afzonderlijk en onder welken titel? Volgens TRIGLAND zou REVIUS het boekje van HERBERTS in 1617 »met een *Tegenbericht*" op nieuw hebben doen drukken. H. C. R.

---

59. — *Descendenten van Johan en Cornelis de Witt.* De Heer J. A. SUSANNA zegt in zijn levensberigt van wijlen C. J. TEMMINCK, geplaatst achter de *Handelingen der jaarlijksche Algemeene Vergadering van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leyden van* 1858, bl. 73, »dat eene der zusters van den Heer TEMMINCK te *Parijs* gehuwd is geweest met eenen DE WITT, afstammeling van de gebroeders DE WITT; dat twee zonen uit dit huwelijk, niet lang geleden, in echt vereenigd zijn, elk met eene dochter van den bekenden Staatsman GUIZOT." Nu verzoek ik dat niemand bij de uitdrukking van *afstammeling van de gebroeders* DE WITT meesmuile of gedachtig zij aan dien koopman, die de brieven van bekendmaking der bevalling van zijne echtgenoot, met de naamteekening zijner firma (M..... & C°.) onderschreef. JOHAN en CORNELIS DE WITT, die zoo veel te zamen brouwden, hadden afkomelingen aan beiden gemeen. Een zoon toch van den Raadpensionaris JOHAN DE WITT, mede JOHAN genaamd, was getrouwd met WILLEMINA DE WITT, jongste dochter van den Ruwaard CORNELIS DE WITT; uit dit huwelijk werden drie kinderen geboren: 1. WENDELE DE WITT, ongehuwd overleden; 2. JOHAN DE WITT, Heer van *Heeckendorp*, enz. geboren den 11den December 1694; en 3. CORNELIS DE WITT, geboren den 14den Mei 1696, Burgemeester van *Dordrecht*. Beide deze zoons zijn getrouwd en hebben kinderen verwekt. Nu wordt gevraagd, uit wien dier beide laatstgenoemde broeders JOHAN en CORNELIS (kleinzoons van de beroemde broeders JOHAN en CORNELIS) die DE WITT afstamt, welke de echtgenoot werd van de te *Parijs* wonende zuster van wijlen den Heer C. J. TEMMINCK, en hoe? C/4.

---

60. — *Jean d'Espagne.* In DRESSELHUIS, *de Waalsche Gemeenten in Zeeland*, vind ik vermeld, dat JEAN D'ESPAGNE in 1621 als Fransch predikant werd toegevoegd aan JEAN SANISSON, Fransch predikant te *'s Gravenhage*. Daar nu, in geene der door mij geraadpleegde schrijvers, omtrent JEAN D'ESPAGNE vermeld staat, dat hij te *'s Hage* als zoodanig kwam, zoo vraag ik, of het boven vermelde juist is, en hoe lang hij er dienst gedaan heeft? K. J. R. VAN HARDERWIJK.

---

61. — *Prent van het turfschip van Breda.* Ik heb met aandacht alle nommers van den *Vaderlandschen Atlas*, uit de verzameling van den Heer VAN VOORST, bij den Boekhandelaar F. MULLER dezer dagen verkocht, nagegaan, en ik kan niet anders dan instemmen met den lof aan eene zoo rijke en keurige verzameling geschonken. Ik zou het wel wenschen, dat alle liefhebbers zoo wel van onze geschiedenis als van onze teeken- en graveerkunst, bijdragen leverden tot dien Catalogus, niet om die te verkoopen, maar om de aandacht van deskundigen daarop te vestigen, ten einde eene nog kompleter galerij van voorstellingen uit onze geschiedenis bijeen te brengen. Nu herinner ik mij, dat ik, toen ik als schutter te *Breda* in garnizoen lag, naar voorstellingen heb gezocht van het beroemde turfschip van *Bredá*. Ik weet niet meer of het toen in eene mij nog bekende roode portefeuille op het stadhuis, of bij een' partikulier berustte, maar het bekende voorval van den soldaat, die zijnen hals aanbood, om door zijn hoesten zijne makkers niet te verraden, werd daar op eene zeer bijzondere wijze voorgesteld. Het was eene zeer slechte houtgravure, zoo als men in die tijden maakte, zonder inachtneming van het perspectief en met de namen der hoofdfiguren boven de hoofden geschreven. Zoo staat eene figuur met eene pluim op het hoofd op den uitkijk, en daarboven zoo iets als *Grave Mouwerits van Nassouw*. Voorts de kommandant van *Breda*, ZARICHAVECCHIA, en de aanvoerder der onderneming, de Heer VAN HERAUGIÈRE. Voor dezen ligt een soldaat geknield, die zijnen neus afsnijdt en aan den bevelhebber, in tegenwoordigheid van zijne kameraden, overgeeft. Onder de prent staat een verhaal van de gebeurtenis, en hoewel ik mij de woorden niet juist meer weet te herinneren, kwam het er op neêr, dat een lansknecht, ten gevolge eener zware verkoudheid, vreezende zich door het niezen te verraden, op het hagchelijk oogenblik zijnen neus afsneed. Die prentverbeelding, waarvan mij de voorstelling levendig bijgebleven is, heb ik sedert slechts eens teruggezien, en ik hoopte haar in eene zoo rijke verzameling aan te treffen. Onder de prent stond het letterteeken AR. Wie is die

teekenaar? Is het ernst en eene ware voorstelling van het feit of een vijandig paskwil? Is een der lezers van den *Navorscher* in het bezit van deze prent, en weet hij mij daarover iets naders te berigten?

SCRUTANDO.

62. —*Waarde van den grond in Amsterdam.* In de Verslagen van de Handelingen van den Achtb. Raad dezer stad, vindt men bij herhaling aanvragen om afstand van grond, waarvan één der belangrijkste in den laatsten tijd geweest is, zoowel van grond als van wallen, aan den Heer SARPHATI, voor het Paleis van Nijverheid, waarbij niet onopgemerkt is gebleven, dat daarbij één gedeelte grond is afgestaan, die op eene zeer doelmatige wijze werd gebruikt.

Kan men mij ook zeggen, in welke verhouding de waarde en prijs dier afgestane gronden staat, met hetgeen in vroeger' tijd door de stads-regering bij het afstaan van gronden werd bedongen. Als een voorbeeld van de opbrengst kan strekken, dat den 5den, 6den en 7den Januarij 1646 bij opveiling zijn verkocht, op het toenmaals pas gedempte Nieuwe Waalen Eiland, »tot Huis-Erven in drie perken, geteekent met A. B. C., honderd twee en twintig erve aan besondere burgers, voor *f* 475,808."

Aan beide de waterkanten zijn de langste erven van 120 voet, de breedte doorgaans 224, doch in de straten slechts 17 ook wel slechts 16 voet breed, de duurste hebben *f* 6508 gegolden en het erf op den hoek van de Kraansbrug, op beide burgwallen uitkomende, niet langer dan 88 voet en 22 voet breed *f* 6390. Dooreen zijn die 122 erven voor *f* 3900 per erf verkocht. Wat wordt thans voor afgestane erven bedongen? W. B.

63. — *Kleur der plantwortels.* De kleuren in de planten hangen af van het opnemen of terugkaatsen der lichtstralen. Vanwaar komt het echter dat in den grond, ook op eene diepte, waar de lichtstralen en zelfs de zonnewarmte niet doordringen, de kleuren in de wortels der planten bijna even uiteenloopende zijn, als in de deelen der plant boven den grond? Vanwaar de witte, de rozenroode en roode kleur in de radijs, maar niet de gele, de witte en zwarte in de rammelas, dat maar eene groote radijs is? Vanwaar de witte en gele kleur in de raap, zoo na verwant met de radijs, dat het geene zeer gewaagde stelling schijnt aan te nemen, dat zij eens eene natuurlijke of kunstmatige hybride is geweest van de wilde raap, *brassica rapa*, met den wilden mosterd, *sinapis arvensis*? Vanwaar het wit en rood in den wortel der beete, het lichter en hooger geel in dien van onzen gewonen tuinwortel? Vanwaar daarenboven, dat in vele dier planten het verschil van kleuren niet altijd heeft bestaan, want er is niet altijd witte, roode en donkerroode radijs geweest, en niet zelden kan men den tijd van het ontstaan der kleuren nagenoeg opgeven. Men kan daarom de vraag niet maar door een magtwoord beantwoorden en zeggen, dat verschil ligt in het zaad, hoezeer daarin ongetwijfeld de oorzaak te zoeken is, maar toch is uit het zaad der witte radijs, voor korter' of langer' tijd de roode verkregen. Vanwaar eindelijk het verschil in kleuren tusschen boomwortels, die tot eene zeer groote diepte doordringen, tusschen den grijzen wortel b. v. van den esch, den zwarten wortel van de linde en den gelen wortel van het verfhout, *Rhus cotinus*, of van het quassiehout, *quassia amara*, en den rooden van het campêchehout, *Haematoxylon Campechianum*? Is dit alles niet nog te meer opmerkelijk, daar de plantwortels, die van onzen tuinwortel b. v., bij hunne eerste ontwikkeling uit het zaad, en als zij nog boven aan den grond en dus het meest onder den invloed der lichtstralen zijn, wit zijn? Maar vooral, kan men zich eene reden denken, waardoor het groen, dat in de boven den grond wassende deelen der planten, en vooral in bladen en stengels, zoo algemeen verspreid is, hoewel men het zelden in de bloem der planten ziet, zich ook niet vertoont in de plantwortels, en dat ook het blaauw daarin evenmin voorkomt, als tot nu toe in de bloem der Dahlia, terwijl toch die kleur in andere bloemen lang niet zeldzaam is? V. D. S.

64. — *Rombout Verhulst.* Wie kan mij eenige levensberigten geven over den beroemden beeldhouwer ROMBOUT VERHULST, geboren te *Mechelen* 10 April 1624. — Is hij gehuwd geweest? Met wie? Waar? Wanneer en waar is hij gestorven? Heeft hij nakomelingen gehad en welke? IMMERZEEL zwijgt er van. — In *Nederland* kent men van hem de volgende monumenten: te *Amsterdam*, voor M. DE RUYTER en IS. SWEERS; te *Delft*, voor M. H. TROMP; te *Middelburg*, voor de EVERTSEN; te *St. Aagtenkerke*, voor THIBAUT, 1669; te *Leiden*, voor V. D. WERFF.

H. N. DA V.

65. — *Jaartal op munten.* Op de munten van Bisschop DAVID VAN BOURGONDIË, vindt men het eerst het jaartal 1466. VAN MIERIS, *B. M.* p. 268. In den *Catalogus van* V. DAMME, bl. 307, komt eene munt voor van *Castilië* en *Leon* met het jaartal mil CCCC (1400); KÖHLER, *Hist. Munzbel.* VI. 49. Op Friesche munten komt het jaartal 1491 in Arabische letters voor. BOHL., *Triersche Munzen*, p. 108.

In het kabinet van den Heer ESDRÉ te *Amsterdam*, was eene *Deventer* munt, waarop in Italiaansche cijfers 1503.

JOACHIM, *Münzhab.* II. 320, geeft als oudste munt met een jaartal op eene Keulsche van 1373.

Volgens het *Conversations-Lexicon* van BROCKHAUS, Suppl. SCHRÖDER, zoude de oudste Zweedsche munt, die men kent, van het jaar 1000 zijn. Daar ik dat werk evenwel niet bij de hand heb, weet ik niet of zulks op de oudheid alleen, of ook op het jaartal betrekking heeft.

Wie weet aan te wijzen, wanneer zulks in andere landen of plaatsen begonnen is?

D. *te D.*

---

66. — *Een oud burgerhuis te Amsterdam.* Op het Bagijnhof te *Amsterdam* bestaat nog een huis, dat merkwaardig is als waarschijnlijk het laatste overblijfsel van den burgerlijken bouwtrant der 15de en 16de eeuw. Het heeft een' vooruitspringenden houten gevel met hoog dak, en de vensters zijn geheel ouderwetsch. Hoe het van binnen ingerigt is, kan ik niet zeggen, maar waarschijnlijk zal het ook niet veel veranderd zijn, daar het er gansch niet sierlijk uitziet. Waarschijnlijk zal het wel vroeg of laat verdwijnen, om voor een huis in den tegenwoordigen karakterloozen bouwtrant plaats te maken. Zou er nu geene gelegenheid zijn, daarvan eene teekening of liever nog een klein model te laten maken, eer het te laat is en dat op de rariteitenkamer te bewaren? Men heeft toch zoo weinig juiste afbeeldingen van oude burgerhuizen, en voor schilders en novellisten kan zoo iets nuttig zijn.

B.

---

67. — *Stopeleberg bij Heemskerk.* De schrijver van den *Tegenwoord. Staat van Holland*, dl. VIII. bl. 212 en 232 verhaalt, dat de Graven oudtijds als Heeren van *Kennemerland* gehuldigd werden, op eenen heuvel bezijden den Heerenweg onder *Heemskerk*, welke daarvan nog den naam van *het Huldtooneel* behouden heeft, waartoe hij zich beroept op BEVERWIJK, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 106. Elders vond ik dien heuvel *Schepelenberg* genoemd, maar WAGENAAR, die hiervan ook gewag maakt, noemt hem, en ik geloof teregt, *Stopeleberg*, d. i. berg van de *meene werf* of van het geregt. Het woord *thingstapel* is nog in dien zin als verhevenheid voor het goding of de werf bekend. WAGENAAR deelt verder mede uit de grafelijke rekening van PHILIP ENGHEBRECHTSZ., dat Hertog JAN van *Braband* hier in 1418 gehuldigd werd.

Nu is mijne vraag: heeft dergelijke huldiging hier meermalen plaats gehad, of is dit het eenige voorbeeld? Kan men die gewoonte op goede gronden tot vroegere tijden terugbrengen en daarin eene oude maalstad aanwijzen, en wat weet men meer van dien merkwaardigen heuvel op te geven? Waar schuilt de rekening van PHILIP ENGHEBRECHTSZ?

B.

---

68. — *Werken van Hadr. Junius.* Op bl. 69 sq. der *Diatribe in* HADRIANI JUNII *vitam, ingenium, familiam, merita literaria; scripsit* P. SCHELTEMA, *Amst.* 1836, vindt men de volgende opgave van werken, *quae praeter enumerata edita ab* HADR. JUNIO *feruntur:*

Epicedia in mortem Caroli V, Ferdinandi Imperatoris et Erasmi (1).

Satyrae, inter quas Douzae nominantur Braccatus, Gerulus et Manicatus (2).

Annotationes in Plinium (3).

Isocratis Paraenesis ad Demonicum (4).

Theophylacti Symocatae Medicae Quaestiones (5).

Commentarius in utrumque Senecam (6).

Haec opera locis allatis edita quidem feruntur; ea autem typis mandata esse non adseverare audeo, siquidem certa mihi deficiunt testimonia. — Hierop volgt deze noot:

Lectorem Bonarum Literarum studiosum rogatum volo, ut, si aliquod horum operum exstare typis impressum cognoverit, mecum benevole communicet.

Of aan dit verzoek van elders voldaan is, weet ik niet; *mij* zou het aangenaam zijn, daaromtrent door middel van den *Navorscher* iets te vernemen.

Bt.

---

69. — *Amusement philosophique.* Wie is toch de auteur van het geestige in den vorm eens briefs geschreven werkje: *Amusement philosophique sur le langage des bêtes; à la Haye, chez* ANTOINE VAN DOLE, 1739, kl. 8°.? Wie is Mad...C., aan welke de brief gerigt is? Het boekske telt 135 bladz. en is verdeeld in drie afdeelingen: I. *De la connoissance des bêtes.* — II. *De la nécessité d'un langage entre les bêtes.* — III. *Du langage des bêtes.* — Uit deze laatste afdeeling hier slechts volgende proeve eener zamenspraak tusschen twee eksters: »Il n'y a plus rien ici à manger; allons ailleurs. Où allez-vous, ma compagne? Je m'en vais; suivez-moi, venez vite, accourez; voici de bonnes choses. — Où êtes-vous? — Me voici. — Ne m'entendez-vous pas? — Vous mangez tout, je vous battrai. — Ahi, ahi! Vous me faites mal.... Qui est-ce qui arrive là? J'ai peur; gare, gare! Allarme, allarme! Cachons-nous, sauvons-nous!" — Prof. P. VAN LIMBURG BROUWER maakt in zijne *Verhandelingen en losse geschriften*, bl. 271, van dit werkje geene melding.

Bt.

---

(1) VELIUS, *Chron. Horn.*, Lib. V. p. 640.

(2) Cf. VELIUS, l. c. MANICATI *fragm. superest in* 3 *Ed. Poem.* J. DOUZAE.

(3) Cf. VELIUS, l. c.

(4) Cf. VELIUS, l. c. et SWEERTS, *Ath. Belg.*, p. 98.

(5) LINDENIUS, *De scriptis medicis.*

(6) BAILLET, *Jugem.*, tom II. p. 172, N°. 382.

70. — *Gebruik van erfelijke titels.* Eertijds was de titulatuur van *Hertog*, *Graaf*, *Baron*, enz., even als thans nog die van *Keizer* en *Koning*, aan de waardigheid en aan het gezag gehecht. De zoons van de Hertogen van *Braband*, van *Gelre*, enz. noemde men geen *Hertogen*, die van de Graven van *Holland*, van *Vlaanderen*, enz. geen *Graven;* men vergenoegde zich hen met den titel van *Jonker* te begroeten. De *Hertog*, de *Graaf* was alleen de persoon die regeerde, aan wien het gezag toekwam; *Baron* was alleen hij die, òf eene erfelijke Baronnij bezat, òf er eene in leen hield. Hoe geheel anders thans! Men heeft geslachten, waarvan al de zonen en dochters *Hertogen* en *Hertoginnen*, *Graven* en *Gravinnen*, *Baronnen* en *Baronnessen* worden genoemd, hoezeer het Hertogdom, de Graafschap of de Baronnij niet bestaat, ja nooit bestaan heeft, waarnaar zij hunnen naam voeren. De namen van *Hertog*, *Graaf* en *Baron* zijn veelal bloote titels, zonder eenige beteekenis van gezag of waardigheid geworden. Wie kan den juisten tijd opgeven, wanneer dat gebruik is in zwang gekomen, den tijd, dat niet meer de waardigheid alleen, maar ook de beleefdheid of gunst de namen van Hertog, Graaf, Baron deed geven?

S. S. S.

71. — *Jonkheer.* *Jonkheer* noemt men ten onzent den *Edelman*, aan wien de titel van *Graaf*, *Baron*, *Erfridder* of *Marquis* niet is toegekend. Welke benaming hebben voor dien titel andere natiën? Wanneer is dat *Jonkheer* bij ons in gebruik geraakt? Ik spreek hier niet van *Jonker*, zoo als men veelal de zoons van adellijke landbezitters noemde, maar van *Jonkheer*, een' titel, die thans ook aan bejaarde edellieden wordt gegeven. S. S. S.

72. — *Carel Baron van Boetselaar.* Bij welke schrijvers, behalve bij Prof. BOSSCHA (*Nederl. Heldendaden te land*, dl. III. bl. 28 en volg.), kan men berigten vinden omtrent dezen bekenden verdediger van de *Willemstad?* Van wien was hij een zoon? C/4.

73. — *H. van Dam.* H. VAN DAM gaf in 1680 eene *Korte Beschrijvinge van het eylandt Westvoorn ende de Geschiedenissen van de stadt Goederede* in het licht, welk werkje thans zeer zeldzaam voorkomt. Wie was hij, en is er meer van hem bekend? †.

74. — *Ds. A. Heynsius.* H. VAN DAM geeft, in zijne *Beschrijving van het eiland Westvoorn en van de stad Goeree*, eene lijst van de Gereformeerde predikanten te *Goeree*, sedert de Reformatie, en voegt bij elk een vierregelig rijmpje. Dat bij den elfden predikant luidt als volgt:

»AMIS HEYNSIUS, boosaerdigh
Tot gekijf en schelden vaerdigh,
Hadt met ieder twist en strijdt
Doch, Godt danck, wy zijn hem quyt."

en daaronder:

»Begonnen (zijn dienstwerk) den 26 Mei 1658, geduyrende, tot ons leedt wesen, tot den 20 September 1676."

Wat weet men meer van dien predikant HEYNSIUS, die zoo smakelijk door zijn' tijdgenoot wordt uitgelucht? †.

75. — *Bilderdijk en Witte van Haemstede.* Wanneer en op welk eene wijze heeft BILDERDIJK het eerst zijn beweren, dat WITTE VAN HAEMSTEDE een echte zoon van Graaf FLORIS is geweest, openlijk bekend gemaakt?

S. S. S.

76. — *Teisterbant en Bilderdijk.* BILDERDIJK schijnt er behagen in te hebben geschept zijne afkomst uit de Graven van TEISTERBANT te rekenen. Op den titel van zijne in 1806 te *Brunswijk* uitgekomene *Observationes et emendationes*, noemde hij zich GULIELMUS À TEISTERBANT, *dictus* BILDERDIJK. Wat is er van die afkomst? Steunt zij op eenige de minste waarschijnlijkheid? Waar kan men deswege iets vinden? Wanneer komt de familienaam BILDERDIJK het eerst voor?

N. Q. I.

77. — *Eene bladzijde uit J. W(alvis), Beschrijving der stad Gouda.* Het ingevoegde blad in BRANDTS *Hist. der Reformatie*, herinnerde mij iets dergelijks in het werk van WALVIS. Op de *Naamlijst der Raden en Vroedschappen*, komt op bl. 123 zekere JAN VAN DAM voor, als in 1691 gestorven. In de weinige exemplaren, die ik van dit werk heb ingezien, was dit blad (bl. 123 en 124) duidelijk, in plaats van een ander, ingevoegd, zonder dat echter papier of letter verschilden. Wat stond er dan op het oorspronkelijk blad te lezen? Iemand deelde mij onlangs mede, dat aanvankelijk bij den naam JAN VAN DAM stond gedrukt: »Nadat hij (als Secretaris van de Weeskamer) veel weduwen en weezen door bedrog geruïneert hadt, en een groote quantiteit geld de weeskamer had ontstolen, is den 20ste Augustus 1691 gestorven; d'Heer bekend op hoedanigen manier, waarover onder de burgers veel speculatien zijn gevallen." Men (wie?) zou, bij de uitgave van het werk (1713), de verwijdering dezer aanteekening bevolen hebben, om den naam der toenmalige nakomelingen van VAN DAM niet te schandvlekken. Wie kan over deze geschiedenis eenig licht verspreiden, en mededeelen of er exemplaren van WALVIS' boek bestaan, waar-

in het oorspronkelijk blad niet voor het latere is verwisseld? R.

78. — *Verbetering in Johannis Uytenbogaerts Leven, kerckelijcke bedieninghe ende zedighe verantwoordingh.* Van dit werk van UYTENBOGAERT verscheen de eerste uitgave in 1645, in 4°. Waar hij in het 10de boek spreekt van allerlei lasteringen, die, na zijn vertrek uit het vaderland, te zijnen nadeele werden verspreid, verhaalt hij (bl. 199 op het einde en bl. 200 in het begin) ook het volgende: »De fabulen, van in *'s Hertogenbossche* ter Misse gheweest te zijn, ende Jesuiten t'mijnen Huyse ghelogeert te hebben; wilde men gelooft hebben; men ginck daermede om mostaert. De Heere Landt-Rentmeester van *Campen*, of *Overijssel*, WITTE, eertijdts Borghemeester aldaer, seyde seecker te weten, dat ick gelt trock van den Coningh van *Spangien*. Dit seggen nam ick in achtingh, om de aensienelickheyt des Mans, die 't hadde geseyt, ende was geresolveert naer *Campen* hierom te reysen, ende mij aldaer teghen denselven WITTE in te stellen, ende hooren wat bewijs hij hadde: Maer VOSCUYL, doe Predicant aldaer (die mij dit had aenghedient) badt mij met ghevouwen handen sulcx niet te doen, uyt vreese van in 's mans onghenade te vallen, om dat hij vermocht hem groot quaedt te doen."

In de 2de uitgave van UYTENBOGAERTS werk (1646, in 4°.) lees ik hetzelfde (bl. 161), behoudens kleine veranderingen in de spelling. Doch in mijn exemplaar is een reepje papier ingehecht, waarop regel 10 tot 5 v. o. met dezelfde letter staan gedrukt, met eene opmerkelijke wijziging. In plaats toch van het laatste gedeelte, lees ik op dit papiertje: »Maer de Persoon (die mij dit hadt aenghedient) versocht mij sulckx niet te doen, uyt vreese van in 's Mans onghenade te vallen," enz. Het was dus om den naam van VOSCUYL te verzwijgen; en het papiertje in mijn exemplaar was vroeger blijkbaar over de andere regels geplakt, doch is door den tijd losgeraakt.

Gelijk nu op dit reepje papier wordt gelezen, luidt werkelijk de tekst in de 3de uitgave van UYTENBOGAERTS werk (1647, in f°., achter zijne *Kerckel. Hist.*, bl. 70*b*).

Waarom die wijziging in de 2de en 3de uitgave? En bestaan er 2de uitgaven, waarin de verandering ook in den tekst is opgenomen? H. C. R.

79. — *De Krokjesdag.* In vroegere jaren bestond de gewoonte bij de wevers en andere lieden uit den min vermogenden burgerstand te *Haarlem*, om twee of drie achtereenvolgende zondagen over *Bloemendaal* naar de *Blaauwe Trappen*, de *Zandpoort*, *Velzen* en zelfs naar de *Beverwijk* te wandelen.

De zondagen, waarop die wandelingen plaats hadden, werden *Krokjesdag* genaamd. Deze wandelingen en de naam dier dagen moeten van eene oude afkomst zijn. Verschillend zijn de gevoelens omtrent den oorsprong dezer wandelingen; men wil dat het eene Grafelijke vergunning was, en dat even als aan de Haarlemmers een dag tot de vrije jagt zoude gegeven zijn, zoo ook door een der Graven zou vergund zijn om vrij in het veld te mogen wandelen, en zich met de inzameling van het hooi te vermaken; anderen meenen dat de boeren, die aan de wevers boter, kaas, melk en eijeren leverden en van hen een goed gewin hadden, ter vergoeding daarvan hen altijd in den hooibouw uitnoodigden, om zich des zondags op of in het hooiland te komen vermaken, en de hooikrok (het graszaad, dat bij het droogen uit het hooi valt) te zamen door te spoelen, dat is, op het wel slagen van den hooibouw te drinken; ook zijn er die meenen, dat deze dagen van eene godsdienstige instelling zouden wezen en van eene bedevaart naar het graf van ST. ENGELMUNDUS afkomstig zijn.

Wie kan mij evenwel iets met zekerheid hiervan zeggen, en tot wanneer die gewoonte in zwang geweest is? K. v. S. N°. 2.

80. — *Oorsprong van het woord Suriname.* Hieromtrent vind ik in *The Saturday Magazine*, Vol. XVIII, p. 185, het volgende opgegeven:

»Tegen het midden van de XVIIde eeuw verlijdde KAREL II van *Engeland* den Gouverneur der *Barbados*, Lord WILLOUGHBY, met alles wat de Nederlanders tusschen de *Berbice* en de *Corantijn* bezaten. De Graaf noemde deze landstreek *Surreyham*, ter eere van den Graaf van *Surrey*, een' naam later veranderd in *Suriname*."

Nu vraag ik: Is de naam *Suriname* werkelijk van *Surreyham* afgeleid, of moet men hier aan eene naamgeving denken, die eene Engelsche herinnering in de plaats wil stellen van een' bestaanden naam, en daartoe overeenkomst kiest in klank?

J. H. VAN LENNEP.

81. — *Afleiding van Canada.* In HUBNERS *Algemeen Konstwoordenboek*, dl. II, Tweeden druk, op het woord, wordt de oorsprong der benaming *Canada* opgegeven als volgt:

»Als de Spanjaarden by de arme Inwooners geen schatten vonden, noemden zy het Land daarom *Cabo de Nada*, dat is, *het Voorgebergte van Niets*."

JOHN TIMBS, echter, de schrijver van *Things not generally Known* (New Edition, *London*, DAVID BOGUE, Fleet Street, MDCCCLVII), p. 47, verhaalt de zaak anders. Hij zegt:

»Sir JOHN BARROW leidt den naam *Canada*

op de volgende wijze af. Toen de Portugezen, onder GASPAR COSTEREAL, in 1590 voor het eerst de groote rivier *St. Laurens* opvoeren, verkeerden zij in de meening, dat deze de groote zeestraat was, naar welke zij zochten, en door welke men een' doorgang zoude kunnen vinden naar de *Indische zee*. Maar, toen zij aan het punt gekomen waren, waar ze duidelijk bespeuren konden, dat hunne zeestraat maar eene rivier was, riepen zij, met den nadruk van te leur gestelde verwachtingen, herhaaldelijk uit: *Canada* (»Hier is niets!") — woorden, door de inboorlingen in 't geheugen behouden en herhaald, toen zij in 1534 Europeanen zagen aankomen: welke laatsten niet anders konden denken, dan dat het woord, hetgeen zij zoo dikwijls hoorden gebruiken, den naam moest beteekenen van het land."

Wie heeft nu gelijk, HUBNER of BARROW?

J. H. VAN LENNEP.

---

82. — *Daniel van de Poel.* Ridder DANIEL VAN DE POEL, zoon van WILLEM IV en van AALTJE VAN DER MERWE, geboren te *Geertruidenberg* en in 1408 in een gevecht gesneuveld.

Wie kan mij een en ander mededeelen van bovengenoemde, en mij zijn wapen opgeven en met wien hij gehuwd is geweest, en of hij kinderen heeft nagelaten, en zoo ja, of ook daar iets van bekend is?

K. v. S. N°. 2.

---

83. — *Anonyme werken.* Dezelfde vraag, VIII. bl. 258, Vr. 291 gedaan, geldt ook voor deze.

Debora en Barak, of de waare vrienden van hun vaderland. Antw. 1789.

Onpartijdige Raadgevinge tot eensgezindh. en moderatie, van BATAVUS, *aan alle waare liefhebberen des vaderl.* Utr. bij B. WILD, 1779.

Abbera Cadabbera. Alles verward. Zijnde een uitm. vertoog, waarin op een zeer klaare en duidelijk overtuig. wijze met een grote omslag van woorden eigentlijk niets gezegd word, enz. Alles uit het oorspr. Taitiaansch van den Heere OUTOUROUTOU *na eenige onechte handschriften slaafachtig vertaald door* JORIS SPILLEBEEN. Gedrukt te Limburg, Anno ....

Veldtogt van den Gen. BRUNE, *in de Bataafsche Republ., in het jaar* 1799. *Beschreeven door een officier van zijn état-major. Uit het Fransch.* Haarl. 1801.

Les Prussiens dénoncés à l'Europe; par une Société de Témoins et Victimes de leur invasion dans la Province de Hollande. Paris, 1789.

Wie vertaalde dit werkje onder den titel van *De Pruisschen aangeklaagd voor de vierschaar van Europa.* Parijs, 1789.

Nederland in 't miniatuur. Haarlem, bij A. LOOSJES, PZ., 1805. M°.

84. — *Baron van Delen.* Wie is de schrijver van onderstaand werkje, en waar is een omstandig berigt van den aan den Heer VAN DELEN beganen moord te vinden?

Die über den am hochwolgebohrnen Herrn Herrn Baron VON DELEN, *beider Rechten Doctor, verübten abscheulichen Mord klagende, und um Rache schreiende Gerechtigkeit. Mit poetischer Feder entworfen, und von dessen Frau Gemahlin, Freifrauen* VON DELEN, *gebohrnen* VON BRACKEL, *wie auch noch lebenden Frau-Mutter, Freyfrauen* VON DELEN, *gebohrnen* VON CRONSTROM, *zur schleunigen Beförderung der Justiz, und zur Bezeugung, ihres gerechten Schmerzens, zum Druck befördert.* 1773.

M°.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Sterfhuis gebruiken (II. bl. 24; vgl. bl. 371, *Bijbl.* 1853, bl. xiii, cix, cxxvi; 1855, bl. xviii; VIII. bl. 363). Ter aanvulling der verschillende teekenen, welke op verschillende plaatsen in gebruik zijn, ter aanduiding dat er een lijk in huis is, kan ik mededeelen, dat zulks ook in *Roermonde* het gebruik is bij de Roomschgezinden, door het plaatsen van eene plank voor het sterfhuis, waarop geschilderd is een doodshoofd met gekruiste beenderen, met het opschrift *Memento mori* en daaronder de woorden *Bid voor de ziel van zaliger*, en schijnt dan de naam en ouderdom met krijt ingevuld te worden. Op sommige dezer planken staat ook wel, *Wat gij nu zijt, was ik voor dezen, wat ik nu ben, zult gij eens wezen.* Deze plank (geplaatst tegen den post der deur, die, gedurende de dagen dat het lijk in huis is, openstaat, ten einde een ieder binnen kan gaan, die voor de rust der ziel van den overledene bij het lijk wil bidden) rust op een vierkant houten bankje.

K. v. S. N°. 2.

Sterfhuisgebruiken. In de *Streek*, eene reeks van 7 welvarende dorpen tusschen *Hoorn* en *Enkhuizen*, geeft men het aanwezen van een lijk in eene woning te kennen, de Roomschgezinden, die aldaar zeer talrijk zijn en zulks door uiterlijke teekenen aan hunne woningen doen kennen, door een zwart geverwd houten kruis tusschen de stoepsteenen te planten, en de Protestanten, door een breed zwart lint aan den bovendorpel der deurkozijnen te hangen. C. W. B.

Laatste wilsbeschikking van Piet Hein (IV. bl. 294, Vr. CXLIX, vgl. V. bl. 170, VII. bl. 333). Welligt heeft de naamsovereenkomst van het geslacht PITHAN of PITHAHN met dat van PIET HEIN aanleiding gegeven tot de

dwaling, waarin de Nassauers zijn vervallen. Tot eerstgenoemd — als ik wel heb, uit *Duitschland* herkomstig — geslacht, behoorde o. a. FREDRIK PITHAN, in de *Geslachtl. van* ALENDORP, *Ridder, Gouverneur van Gulik* en *Sergeant Majoor Generaal* genoemd.

M°.

Samuel van de Putte (V. bl. 38, Vr. XXXV, vgl. VI. bl. 113, 175; VII. bl. 141, VIII. bl. 328). Op bl. 328 en 329 van den vorigen jaargang, geeft LABORANTER eenige huwelijksopgaven van leden van dit geslacht, waartoe wel denkelijk de Vice-Admiraal van *Zeeland*, KAREL VAN DE PUTTE, zal behoord hebben, ten minste deze was ook van *Vlissingen* afkomstig. Het juiste jaar van zijne geboorte is mij echter onbekend, alzoo ook de naam van zijne ouders. Zou LABORANTER of eenig ander Navorscher mij een en ander niet kunnen mededeelen? C. P.

Pseudo-Lofredenen (V. bl. 200, Vr. CXXV; vgl. bl. 266, 342; VI. bl. 21, 45, 314; VII. bl. 172; VIII. bl. 8, 329 en IX. bl. 7). Mijn goed vertrouwen op den *Index* van het hierboven bl. 329 *a*. vermelde bundeltje, heeft mij drie kleine stukjes over het hoofd doen zien, welke er *niet* worden opgegeven en de laatste bladzijden van het werkje beslaan. Het onderzoek naar het aantal bladzijden had mij op de fout van den Index opmerkzaam moeten maken, — fateor.

De lezer ontvangt thans het achterstallige. De stukjes hebben tot algemeen opschrift: *Mantissa Itali cujusdam Authoris;* de afzonderlijke titels zijn:

Oratio funebris in gallum, Thessalae mulieris.
Oratio funebris in felem, FLORAE *viduae.*
Oratio funebris in canem LEONTEUM.

De *Navorscher* heeft deze Orationes nog nergens vermeld; ik twijfel dus geenszins aan eene welwillende opname daarvan. B^t^.

Eene bladzijde uit Brandts historie der Reformatie (VI. bl. 10, Vr. 9; vgl. bl. 184, 284; VIII. bl. 364). Mijn exemplaar verschilt weder van de beide exemplaren, die de Heer PROES met elkander vergeleken heeft. De letters H. K. enz. zijn bij mij zwaar en duidelijk gedrukt. Ik lees op bl. 419: *MDCXIX* en *knapen*, maar daarentegen ook: *tegenhielden, binnelandtsche* enz., volgens exemplaar *a*. Op bl. 420 heb ik: *troefspl blaederen*; verder lees ik volgens *b*. alleen *eenig*, de overige lezingen komen met *a* overeen. Wat de kantteekening op bl. 420 betreft, deze komt bij mij geheel met *a* overeen, alleen lees ik *Januar*. Ten slotte doe ik opmerken, dat in mijn exemplaar het blad met het bekende schimpdicht van veel grover papier is dan de andere bladen van dit deel, en voor het zetten ook een meer afgesleten lettersoort is gebruikt. Blijkbaar is bij mij het verbeterblad er uitgenomen, en op het resterende strookje het paskwilblad vastgehecht.

Er bestaan dus meer verschillende drukken van het paskwilblad, dan twee. De geschiedenis van dat blad is mij echter, door de gegevene verklaring, toch nog niet volkomen duidelijk geworden. Of LEYDEKKER het gekend heeft is niet zeker. In zijne *Eere van de Nation. Syn. v. Dordr. voorgestaan tegen de beschuldingen van* G. BRANDT, (dl. I. bl. 534), bespreekt hij deze plaats: »Dat men een doosken" — zoo schrijft hij — »wel toegepakt.... aan de president of aan de synode toesond.... met nog andere grollen, seer schamper daarbij, souden wy niet weten, ten ware het BRAND uit de ongedrukte notulen en brieven van SAPMA vertelde." Daar hij hierbij bl. 419 aanhaalt, zou men vermoeden, dat hij alleen het verbeterblad heeft gekend. Doch hij laat er ook weder dadelijk op volgen: »maar dat was soo min kunst te doen, als Pasquillen op te stellen, en die met BRAND weer levendig te maken." Ziet dit op het spotvers?

In hoeverre de verwijdering van het paskwilblad een gevolg is geweest van een verbod der regering, durf ik niet beslissen. Maar onmogelijk is het zeker niet. Eene zekere boekencensuur bestond er toch werkelijk. Werd TAURINUS' geschrift over de onderlinge verdraagzaamheid niet te *Amsterdam* verboden? En was ditzelfde niet het geval met vele pamfletten en dusgenaamde paskwillen, welke in die dagen in het licht verschenen?

Maar ik vraag: is er geen origineel exemplaar van het schimpdicht meer te vinden? Het werd zeker op een blad in plano gedrukt om gemakkelijk verspreid en aangeslagen te kunnen worden, gelijk werkelijk geschiedde aan de deuren der synodale vergaderplaats. Met hetzelfde doel gaf men in die dagen meer paskwillen uit, in denzelfden vorm. Bekend is SLATIUS' *Postbode* aan de schuurpredikers. BRANDT heeft waarschijnlijk zulk een oorspronkelijk stuk in zijn bezit gehad.

En wie is dan de steller van het schimpdicht? Werd het misschien bij de eerste verspreiding reeds verboden? H. C. R.

Wapens van Belgische steden (VI. bl. 74, Vr. 93; vgl. bl. 215 en 377). Het wapen van de stad *Hasselt* wordt VIde jaargang bl. 215 beschreven: »Au 1 burelé d'or et de gueules de dix pieces (qui sont les armes du comté de Looz) au 2 d'argent à la branche de chêne feuillée de sinople en pal." — Dat *chêne, eik*, moet zijn *noisetier, avelinier, hazelaar*. — MANTELIUS, die in 1663 te *Leuven* eene beschrijving dier stad (*Hasseletium sive ejusdem oppidi descriptio*) uitgaf, zegt p. 2: »vera verbi

Hasselt derivatio ab *Hasselaar*, id est corylo, arbuscula avellanarum ferace. — — — Et quo res illa ad posteros transiret, vicus *Hasselt* fere ab incunabulis pro insignibus sive communitatis tessera, praetulit arbusculam corylum, uti *Maseyckani* quercum, *Beringienses* ursum."

Een tak der familie VAN HASSELT voert dan ook tot wapen, goud met een' hazelaar van groen, welke boom door sommigen wel eens voor een' lindeboom wordt gehouden, zoo dat die tak soms door eenige genealogisten door de benaming *à Tilia* wordt onderscheiden. Zie o. a. A. FAHNE, *Gesch. der Kölnischen, Julichschen* etc. *Geschlechter.* (Köln und Bonn, 1848). En vergelijk »Naemen ende waepenen van die Heeren Canzelers, ordinaris- en extra-ordinaris Raaden in den Hove des Furstendumbs Gelre, enz." (1744). Zoo zegt Prof. A.F. POTT (*Die Personennamen, insbesondere die Familiennamen und ihre Entstehungsarten*, u. s. w. Leipzig, 1853, S.281), dat de familienamen HASSELQUIST (*quist*, zweig, tak) en HASSELGREEN afkomstig zijn »von *Hassel*, coudrier, noisettier."

C. & A.

Joachim Ambert (VI. bl. 127, Vr. 176; vgl. VII. bl. 17; VIII. bl. 329). In het te *Parijs* in 1856 verschenen werk van dezen geestigen en talentvollen schrijver: *Soldat. Etudes morales sur la carrière des armes*, noemt hij zich nog kolonel. Van zijne *Essais en faveur de l'armee*, gedrukt in 1839, verscheen in het volgende jaar eene tweede uitgave, kort na zijne terugkomst uit *Amerika.* Zie over hem den *Militairen Spectator*, dl. 9, 1e serie, bl. 92 en over zijn' vader, den Generaal Baron AMBERT, het gemelde werk: *Soldat.* Majoor K.

Van der Kemp en van Brussel (VI. bl. 269, Vr. 440; vgl. VII. bl. 57 en 117). T. a. p. staat: »Van hem (VAN DER KEMP) zien het licht:

Lierzang, enz.

Aanmerkingen op de verklaring der Unie van Utrecht, door Mr. P. PAULUS, *in X Brieven.* Leyden, 1781, 3 stukken, 8°.

Het eerste stuk nu, bestaat uit *drie Brieven aen een Heer van Regeering, geschreven door E. H. J.*

Het tweede stuk bevat twee *Brieven* (den vierden en vijfden), *aen een Heer van Regeering, geschreven door* FR. ADR. VAN DER KEMP, *V. D. M.* Leyden, 1781.

Onder welken titel en in welk jaar zijn nu de overige *Brieven* uitgegeven? M°.

Robinson Crusoe (VI. bl. 369, Vr. 576; vgl. VII. bl. 176). Eene korte beschrijving van ALEXANDER SELKIRKS lotgevallen, vindt men in *Captain* WOODES ROGERS (niet ROGINS) *Voyage round the World*, Vol. VI. van *The World displayed*, enz. Lond. 1760, terwijl mede van hem gewag gemaakt wordt in *A voyage to the South Sea etc. by Cap.* EDW. COOKE, Lond. 1712, en een in....? onder den titel van »*Seul*," verschenen roman zijnen geheelen levensloop bevat. M°.

Changuion (VI. bl. 391, Vr. 593; vgl. VII. bl. 177). Kan het volgende E. B. ook nog van dienst zijn?

Mr. PAULUS CHANGUION, Secretaris eerst te *Vlissingen*, daarna te *Middelburg*, was gehuwd met JOHANNA MARIA DE BEAUFORT, geb. 1741, dochter van Mr. JAN DE BEAUFORT; hadden 8 kinderen.

1. PIETER JOHAN CHANGUION, geb. te *Vlissingen* 23 Sept. 1763, tr. Oct. 1789 ELISABETH SUSANNA MEIJNERS, bij welke eene dochter PAULINA MARIA HENRIETTE CHANGUION, geb. 8 Sept. 1790.
2. JOHANNA ADRIANA CHANGUION, geb. te *Vlissingen* 10 Oct. 1768, tr. te *Middelburg* 1793, OTTO WILLEM BERG te *Amsterdam*, weduwnaar van N. GOLL VAN FRANKENSTEIJN.
3. ANNE FERDINANDA CHANGUION, geb. 2 April 1770.
4. Eene dochter, geb. 24 Aug. 1772.
5. PAUL ISAAC CHANGUION, geb. 28 April 1774.
6. PHOENIX JACOB CHANGUION, geb. 23 Junij 1775, overl. 30 Junij 1777.
7. Eene dochter, geb. 12 Junij en overl. 23 Junij 1777.
8. ADRIAAN MARINUS CHANGUION, geb. te *Middelburg* 10 Febr. 1779. C/4.

Jacob van Maerlant, een Zuid-Brabander (VII. bl. 264, Vr. 333; vgl. bl. 379). Zie ook *Belgisch Museum*, II. bl. 438—464.

M°.

Drie oude bokalen of bekers (VII. bl. 41, Vr. 80; vgl. bl. 218 en VIII. bl. 14, 75). Het doet mij genoegen, dat de Heer J. H. PEETSOLD mijn berigt omtrent de bezitster van den gouden kop, aan CORNELIS DE WITT vereerd, tegen de bewering van B. J. A. M. verdedigd heeft. Ik zou thans daar nog bij kunnen voegen, dat Mevrouw de Wed. HOOG, geb. DE WITT, de vriendelijkheid had, mij dezen kop ter bezigtiging aan te bieden. Genoemde Mevr. HOOG is ook in het bezit van een exemplaar in goud van den gedenkpenning op het ombrengen der DE WITTEN geslagen, bekend onder den naam van *de beestelijke woede.* Eene afbeelding van dien penning komt voor op bl. 24 en 25 van het 2de deel van *'t Swart Tooneel-Gordijn opgeschoren voor de Gebr.* C. *en* J. DE WITT. Op bl. 25 van het eerste deel van dit werkje vindt men de inscriptie, voorkomende in het deksel van voornoemden gou-

gouden kop, welke inscriptie ook gevonden wordt op bl. 167 van LOOSJES' werk, getiteld: *Johan de Witt*. Tegenover bl. 166 van dit werk, treft men ook aan een afbeeldsel van het emailleersel rondom den beker staande, en op bladz. 80 is de geheele kop in het klein afgebeeld. K. J. R. VAN HARDERWIJK.

Opvordering van een lijk (VIII. bl. 65, Vr. 75; vgl. bl. 174, 272, 333 en 371). Teregt merkt de Heer G. P. ROOS aan, dat deze zonderlinge regtsquestie van den Heer M. KEYZER, beter in eenig juridiek Tijdschrift te pas komt dan in den *Navorscher*.

Na al hetgeen echter reeds daarover geschreven is, komt het mij niet overbodig voor, nog het volgende er bij te voegen.

Voor zoo verre mij bewust is, bestaat er in de *Verordeningen voor het Israëlitisch Kerkgenootschap*, hier te lande, geene enkele bepaling, welke aan een Israëlitisch Kerkbestuur het regt geeft, over het lijk van eenen geloofsgenoot, om het op eene zijner begraafplaatsen ter aarde te bestellen, te beschikken. Deze beschikking blijft geheel en al aan den wil des overledenen of aan dien zijner naaste bloedverwanten. Veel minder kan dus zoo iets plaats hebben betreffende het lijk van iemand, die zijne godsdienst heeft verzaakt.

De Kerkbesturen vorderen alleen het lijk van eenen *Israëliet* op, in het geval dat b. v. een drenkeling of vondeling *bij vergissing* op de algemeene burgerlijke begraafplaats zal worden of reeds is ter aarde besteld; en de gemeentebesturen zijn altijd bereid op dusdanig verzoek gunstig te beschikken.

M.

Milkaton (VIII. bl. 67, Vr. 87; vgl. bl. 176 en 210). In het laatste der twee op bl. 176 van den vorigen jaargang geplaatste antwoorden wordt onderaan gezegd: De oude Spaansche naam der perziken is, volgens NEMNICH, *Elmelocoton*, waarvan de oorsprong te zoeken is in de Spaansche benaming *melocoton*, die hetzelfde beteekent als *malum cotoneum*, eene met zachte wol bekleede vrucht.

Ik geloof, dat dit de eenige gezonde uitlegging van dien naam is, die welligt later, door dezen of genen horticulturist gebruikt is, om, onder den naam van *melcotons*, de wollige perziken van de gladde te onderscheiden, zoo als later de Franschen, door de namen van *pêches* en *pavies* aan de wollige vrucht te geven, die ook van de gladde vrucht gescheiden hebben, die zij *nectarines* en *brugnons* noemen.

Alleen de eerste syllabe *el* van het Spaansche woord *elmelocoton* is daardoor niet opgehelderd. Nu vermoed ik dat, daar geheel zuidelijk *Spanje*, en vooral de *Vega* of tuin van *Spanje*, — *Grenada* en *Andaluzië*, — zoo lang in het bezit der Mooren is geweest, dit woord van de Arabieren of Mooren herkomstig is, maar dat in allen gevalle de eerste lettergreep *el* niets anders is dan het Arabische lidwoord, dat wij vertalen door *de*, maar dat de Spaansche taal behouden heeft.

Men behoeft toch, in onze dagen, geen orientalist te zijn, om te weten, dat, even als het Arabische woord, dat wij *Alkoran* schrijven, niets anders beteekent dan *de* Koran, zoo ook in andere woorden van die taal de lettergreep *el* van het woord, meermalen door *de* vertaald wordt en ons bepalend lidwoord vervangt, onder anderen in de woorden *El-achr*, *El-achoura*, enz. (Zie F. W. CONRAD, *Reizen naar de landengte van Suez*, *Egypte en Syrië*, 4de afl. bl. 231.)

Elmelocoton zou dus eigenlijk geschreven behooren te worden *El-melocoton*, en dan beteekenen de zachtwollige vrucht, nagenoeg overeenkomende met de Latijnsche woorden *malum cotoneum*, en waarschijnlijk acht ik het, dat het oudtijds ook dus geschreven is geweest, maar dat men later, gemakshalve, het afscheidingsteeken heeft weggelaten. Die vrucht nu was bepaald geene andere dan de perzik, want voor deze alleen hebben de Spaansche en ook de Fransche pomologen in latere eeuwen den naam *melcoton*, hoezeer nu eens in *milcoton*, en ook wel eens in *merlicoton* verbasterd, behouden.

Maar hetgeen eens, fruitkundig, een geslachtnaam was, waaronder vele wollige perziksoorten begrepen werden, is, in *Frankrijk* althans, geëindigd met een soortnaam te worden, die alleen nog maar als synoniem op den catalogus der Fransche perziken voorkomt: de naam *melcoton* wordt daarin nu meer bijzonder toegepast op de grootste der wollige perziken, wier zuidelijke herkomst reeds daaruit blijkt, dat zij zelfs te *Parijs* de heetste expositie vordert, de *Pavie de pompone*, die ook bekend is onder den naam van *Gros melcoton*. Zie *Le bon Jardinier. Almanach pour l'année* 1824, en *Le Jardin Fruitier de Noisette*, pl. 24. Beide deze werken hebben bij vruchtkundigen eene Europesche bekendheid.

Als nu het Arabische lidwoordje *el* in de Spaansche taal niet alleen het burgerregt heeft gekregen, maar onveranderd aan het Spaansche of Spaansch-Latijnsche woord *melocoton* gekoppeld is, is het dan zoo ongerijmd aan te nemen, dat, daar ons vaderland reeds zeer vroeg met *Spanje* in aanraking is gekomen, 't welk in de XVde eeuw aan het hoofd stond van de Europesche beschving, datzelfde, in de Spaansche taal gedomesticeerde woordeke *el* zich ook in onze taal heeft ingedrongen, en dat het ook bij ons in vele plaatsnamen het lidwoordje *de* heeft vervangen?

Hoe vele menschen gebruiken niet, bij voorkeur zelfs, vreemde woorden, ook dan als zij die niet verstaan, oordeelende zich daardoor een voorkomen van geleerdheid te geven. Ik beroep mij, ten bewijze daarvan, op de uit het Latijn vaak jammerlijk verbasterde woorden, die men in onze taal gewoon was geworden stadhuiswoorden te noemen.

Ook dit zou dus eene bijdrage kunnen zijn, ter beantwoording van de vraag, voorgesteld VIII. bl. 179. De syllabe *el* vóór plaatsnamen zou kunnen herkomstig zijn van het Arabische, later ook Spaansche lidwoordje *el*, maar dan zou de naam van *Elburg*, oorspronkelijk niet zijn *de Elburg*, maar *de Burg*, iets dat mij niet onwaarschijnlijk voorkomt, tenzij het tegendeel bewijsbaar is.

Ik wil echter deze naamsafleiding voor niets meer doen doorgaan dan voor eene gissing, waarvan ik vertrouw de waarschijnlijkheid te hebben bewezen. Ik wil niet beweren dat het op alle plaatsnamen zou toepasselijk zijn, die de lettergreep *el* vóór aan het woord hebben, zoo als die voorkomen in *Nav.* VIII. bl. 161, Vr. 179, hoezeer ik het daar voor waarschijnlijk houde, maar althans niet op woorden, die met *elle* of *els* zijn te zamen gesteld, dus ook niet op *Ellekom*, daar dit *Ellekom*, niet *El-kom* moet geschreven worden; zoo ook niet op *Ellemeet*, dat wel van *ellemaat* kon verbasterd zijn, enz. en nog minder op *Els-hout*, *Ela-huizen*, enz. (*Nav.* VIII. bl. 274), alle woorden, die mij voorkomen niet onmiddellijk in de vraag begrepen te zijn. Ik bepaal mijne bewering alleen daartoe, dat vóór vele onzer plaatsbenamingen de lettergreep *el* kan zijn afgeleid van het Spaansche en ook Arabische lidwoord *el*, en voor ons lidwoord *de* zijn in plaats getreden.

Wat betreft de beteekenis van het woord *milkaton* in *België*, waarvan sprake is in *Nav.* VIII. bl. 210, met de meening, dat daardoor zou worden verstaan de wilde perzik, uit eenen pit gesproten en ongeënt, die in *België marketons* of *merkatons* heeten, kan ik mij niet vereenigen, omdat het mij waarschijnlijker voorkomt, dat de woorden *marketons* en *merkatons* verbasteringen zijn van het Fransche woord *marcotte* voor *inlegger*. Ook deze geeft, even als de zaailing, een' ongeënten boom, en meermalen wordt in Fransche werken over hortikultuur het inleggen van perzikboomen voor goede soorten aanbevolen, omdat men gelooft dat die boomen minder onderhevig zijn aan het gommen dan de perzik, die op abrikoos of pruim geënt is.

V. D. S.

[Wij twijfelen niet, of onze lezers zullen met belangstelling de mededeelingen van V. D. S., aangaande *Milkaton*, vernemen; maar wij gelooven niet, dat zijn gevoelen omtrent *el* hun aannemelijk zal voorkomen. Het Spaansch heeft wel verscheidene woorden, welker eerste syllabe *al* het arabische artikel is; doch dat zijn geene spaansche woorden, waar men het arabische artikel vóór gezet heeft, maar arabische woorden, die men met het artikel, dat in die taal, zoo als in alle semitische talen, aan het subst. vastgehecht wordt, heeft overgenomen. Wat betreft het artikel *el*, de Spanjaarden hebben dit niet aan de Arabieren te danken. Vooreerst toch gaan noch het lidwoord, noch andere demonstrative woorden ooit uit de eene taal in de andere over. Ten anderen zou het zeer vreemd zijn, dat het Spaansch, eene taal, die verbuiging heeft, zijn lidwoord aan eene taal zou hebben ontleend, die geene verbuiging kent. Eindelijk het Spaansch is een taal, uit het Latijn ontstaan. Dit reeds doet vermoeden, dat zijn lidwoord van latijnschen oorsprong is. En dit vermoeden wordt tot zekerheid, wanneer wij de verschillende vormen, die het aanneemt, enkelv. mannel. *el*, vrouwel. *la*, meerv. mannel. *los*, vrouwel. *las*, vergelijken met die, welke het in de andere romaansche talen heeft, Portugeesch: *o*, *a*, *os*, *as*; Italiaansch: *il* of *lo*, *la*, *gli*, *le*; Fransch: *le*, *la les*, *les*. Men ziet dan duidelijk, dat in al die talen het lidwoord niets anders is dan het Latijnsche pronomen *ille*. — *El* in Nederlandsche plaatsnamen kan onmogelijk het arabische of spaansche lidwoord zijn, of het moest wezen in den naam van de eene of andere buitenplaats, in de XVIde eeuw of later door eenen Spanjaard aangelegd. Maar dan moet ook de geheele naam Spaansch zijn. Namen, welker eene deel een nederlandsch, en welker ander deel een vreemd woord is, hebben wij onder de namen onzer steden en dorpen niet. Maar al hadden wij ze ook in menigte, die uit een nederlandsch en een vreemd substantivum zamengesteld waren, dan konden wij nog geene zamenstelling hebben uit een vreemd lidwoord en een nederlandsch zelfst. naamwoord. *El burg* (gesteld dat *el* het spaansche artikel is) is even onmogelijk als *Le dorp* en *La stad*. Bovendien zijn de meeste onzer steden en dorpen ontstaan in eenen tijd toen nog niemand hier te lande Spaansch of Arabisch kende.]

Jozef Grammaye (VIII. bl. 97, Vr. 98; vgl. bl. 211 en 371). Of J. B. GRAMAYE langen tijd in *Groningerland* zijn verblijf heeft gehouden, kan ik niet mededeelen; het onderstaande is het eenige wat ik van JOH. BAPTIST GRAMMAYE heb kunnen vinden.

Hij was Pauslijke Protonotaris, Proost van *Arnhem* en Aartsdiaken van *Utrecht*, te *Antwerpen*, uit een geslacht uit *Gelderland* herkomstig, geboren. Na zijne letteroefeningen te *Leuven* te hebben verrigt, werd hij Historieschrijver van *Nederland*, en deed eene reize naar *Duitschland* en *Italië*. Op zijnen weg naar *Spanje* werd hij door zeeroovers van *Algiers* gevangen en in *Afrika* opgebragt, waardoor hij gelegenheid kreeg, vele landen te bezien, welke hij ook heeft beschreven. Na zijne terugkomst in de *Nederlanden*, deed hij eene reis naar *Moravië* en *Silezië*, alwaar hem het opzigt over het Collegie is toevertrouwd geworden. Op zijne terugreis naar *Nederland* werd hij te *Lubeck*, in 't jaar 1635, ziek, en stierf aldaar. Zijne schriften zijn: *Historia Brabantiae: Antiquitates Ducatus Brabantiae; Antiquitates Flandriae; Namurcum; Africa Illustrata*, enz.

(Dit kan evenwel niet de door M°. bedoelde J. B. GRAMAYE zijn, daar door hem, in de Vraag ZZ, op den Omslag van N°. 9, wordt melding gemaakt van een 'open' brief, opgesteld in *Groningen* den 26sten Julij 1684.)

K. v. S. N°. 2.

Jonkheer Jacob Duym (VIII. bl. 132, Vr. 158; vgl. bl. 237 en 372). De Heer C. KRAMM geeft wel een kort, maar geen afdoend antwoord. Dat JACOB DUIM wordt gezegd Jonkheer en Hopman onder Prins WILLEM I te zijn geweest, bewijst niets voor de regtmatigheid van het geven van den titel van *Jonkheer* aan DUYM in meergevorderden leeftijd. In den militairen stand geeft men wel eens, of gaf men weleer den titel van *Jonker* aan jeugdige personen, die men ook wel *cadet* noemde. Maar die benaming hield op zoodra men *luitenant* werd. — De vraag blijft: vanwaar de titulatuur van *Jonkheer*, aan DUYM in later' leeftijd, toen hij geen militair meer was, gegeven? Of behoorde hij tot den adel? Als zoodanig kwam mij dat geslacht nooit voor. Of werd hem dien titel alleen *par courtoisie*, waarvan meer voorbeelden zijn, gegeven?— De Heer . . ELSEVIER zal het best in staat zijn dit te beslissen. C/4.

El in plaatsnamen (VIII. bl. 161, Vr. 179; vgl. bl. 274). Men zie hierover ook het antwoord op VIII. Vr. 87, bl. 42 volg. van dezen Jaargang.

Prins van Hessen-Philipsthal (VIII. bl. 162, Vr. 192: vgl. bl. 277). Kan de bedoelde persoon ook zijn die Prins van HESSEN-PHILIPSTAL, die volgens het *Nederl. Geslacht-, Stam- en Wapenb.*, uitgegeven door JAC. KOK (Iste deel, gen. VAN DEN BOETSELAAR) getrouwd was met de eenige dochter van den Graaf VAN STIRUM en van ELISABETH PHILIPPA VAN DEN BOETSELAAR, dochter van den Baron KAREL, Heer van *Nieveen?*

C/4.

Czaar Peter en onze drukkerijen (VIII. bl. 225, Vr. 262; vgl. IX. bl. 13). Ten opzigte van de uitgave in het Nederduitsch en Russisch op last van Czaar PETER I, leest men in SCHELTEMA, *Rusland en de Nederlanden*, dl. III. bl. 396: »Reeds in 1717 verscheen te *Amsterdam* de kostbare en keurig bewerkte uitgave van het Nieuwe Testament in folio, welke in het Hollandsch geheel met kapitale letters ter halver blad was gedrukt, met oogmerk om hier tegenover in *Petersburg* het Russisch te doen drukken. In 1721 volgde het geheele Oude Testament met de Apocryfe Boeken in vier deelen, in alles wat de uitvoering betreft gelijk.

In de exemplaren van het Nieuwe Testament werd de Russische of Sclavonische tekst te *Petersburg* bijgedrukt, doch toen de balen met de in *Holland* vervaardige bladen van het Oude Testament aldaar aankwamen, was de Czaar afwezig in den veldtogt naar *Persie*. Na zijne terugkomst kwam er, door den drang der omstandigheden eerst eenig uitstel; na zijn overlijden werd de geheele zaak vergeten."

Dat er Russische typen door onze drukkers gebruikt werden, blijkt, dunkt mij, uit mijn exemplaar der *Symbola et emblemata* bij WETSTEIN uitgegeven, waarvan zoowel de titel als iedere spreuk met *Russische letters* in het Russisch gesteld is. Dit heeft steeds mijne aandacht getrokken, waarom ik vroeg of het werkje zeldzaam is.

In Bijlage VIII, dl. III van het aangehaalde werk van SCHELTEMA wordt gezegd:

»PETER heeft de letters waarschijnlijk doen vervaardigen in de lettergieterij van VAN DIJK en VOSKENS te *Amsterdam*, destijds zeer beroemd door de zuiverheid der stempels. Uit den catalogus der verkooping van deze gieterij, in den jare 1780 gehouden; wanneer de stempels enz. voor vreemde talen gekocht zijn door den Heer MAPPA, die later met dezelve naar *Noord-Amerika* is gegaan, blijkt het, dat aldaar alle stempels en matrijzen voorhanden waren, welke tot eene compleete drukkerij in het Russisch konden worden vereischt." φ^2—φ.

Joh. Huijssen van Kattendijke (VIII. bl. 226, Vr. 268; vgl. bl. 386 en IX. bl. 11). Tot de *bijzonderheden* dezen Staatsman betreffende, behoort, dat nog een ander portret dan de *twee* beschrevene van hem bestaat, en dat daarvan een exemplaar bij mij voorhanden is. Het is in 4°. formaat, links gekeerd, met opstaande haren, langen puntigen baard en snorren, geplooiden opstaanden kraag, een gebloemd en gestreept kleed, van voren toegeknoopt en waarover een koord hangt; het geheel in een ovaal, waarop het omschrift: *Aderitque vocatus Apollo. Natus 4a Octobris Anno* 1566. Boven het ovaal ziet men links het wapen van HUIJSSEN met helmdeksel, zonder aanwijzing der kleuren, hetgeen evenmin het geval is bij een wapen regts, in den vorm van eene ruit of losange, denkelijk dat zijner moeder (deze was HAANEMAN). Onder het ovaal, links: *Pax armis*, regts *Septa altior*. Het onderschrift heeft »Spectabili Doctissimoque viro ac Do. JOHANNI HUIJSSEN, Jur. Licent. ord. Zeelandiae nec non Rei Marinae apud Middelburgenses Mattiacorum a Consiliis summo artis Chalcographicae admiratori, amatorique posuit Anno 1598.

H. HONDIUS."

Men zie voorts over VAN HUIJSSEN en zijn geslacht, behalve SMALLEGANGE, *Zeeland*, bl. 426; SCHELTEMA, *Staatk. Nederl.*, de *Kronijk van het Historisch Genootschap te Utrecht*, 6de jaarg. bl. 123 en 7de jaargang bl. 128. V. D. N.

Handschoen (VIII. bl. 226, Vr. 269; vgl. bl. 336). L. D. R. geeft den *lateren* oorsprong

van het gebruik van den handschoen op, en zegt dit te doen »zonder daarom in oudheidkundige onderzoekingen te treden, die weinig bevredigen zouden," ofschoon hij desniettemin er bijvoegt, dat dit woord »als beschutting der hand reeds in de *Odyssea* voorkomt."

Wij vinden het gebruik van den *handschoen* echter reeds in de H. Schrift, en wel in het boek RUTH, hoofdst. IV: 7 en 8:

»Voormaals nu was het aldus in Israël: bij eene lossing of ruiling, of eenige andere zaak die bevestigd moest worden, *trok men zijnen handschoen uit*, en gaf dien aan den anderen, en dit strekte tot een getuigenis onder Israël."

Het is waar dat de meeste Bijbeloverzetters het hier gebezigde woord נַעַל (*naäl*) enkel met *schoen* vertalen, doch geheel verkeerdelijk. Want de Chaldeeuwsche vertaling van JONATHAN (die voor meer dan 2000 jaren leefde en werkte, en hoog gezag heeft) is ושלע גבר נרתק יד ימיניה hetwelk in de, in den *Polyglotton* zich daarbij bevindende, Latijnsche vertaling, luidt:

Extravit vir vaginâ manus dextra sua;

en zoo ook in vers 8.

Het gebruik van den *handschoen* is dus reeds meer dan 2800 jaren bekend.

S. I. MULDER.

Kornelis van Arkel (VIII. bl. 362, Vr. 315; vgl. IX. bl. 17). Over dezen Remonstrantschen predikant te *Rotterdam*, zie men het *Biogr. Woordenboek der Nederlanden* van VAN DER AA.

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

Duisternis op klaarlichten dag te Amsterdam (VIII. bl. 291, Vr. 343; vgl. IX. bl. 21). Schoon ik niet kan opsporen, wanneer zoodanige duisternis in *Holland* heeft plaats gevonden, was ik nogtans dezen zomer getuige van zoodanig verschijnsel. Zaturdag den 15den Augustus, op welk tijdstip ik mij te *Londen* bevond, werd het eensklaps, omtrent 4 ure 's namiddags, terwijl wij het middagmaal gebruikten, zóó duister, dat wij licht moesten opsteken. Letterlijk kon de een den ander niet onderscheiden; evenmin kon men iets zien, van alles wat er op tafel was, zoodat het maal gestaakt werd.

Hierbij kan ik met waarheid zeggen, dat, hoewel het den ganschen voormiddag erg had geregend, er een half uur vóór noch na de duisternis regen viel, of zelfs een zweem van onweder was waar te nemen. Ook was er geen mist of damp, gelijk meermalen in de maand November plaats vindt, en die met den naam van *London-fog* wordt bestempeld.

Algemeen hoorde ik zeggen, dat niemand zich ooit in de zomermaanden zoodanige duisternis op klaarlichten dag (zonder een opkomend onweder) kon herinneren. Eindelijk moet ik nog hierbij voegen, dat de duisternis ten hoogste 20 minuten heeft geduurd.

ALEXANDER.

J. J. Duguet (VIII. bl. 292, Vr. 351; vgl. IX. bl. 23). Een levensberigt van JACQUES JOSEPH DUGUET vindt J. C. K. in de *Biogr. Univ.*, t. VI. p. 300.

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

Otto Belcampius (VIII. bl. 292, Vr. 352; vgl. IX. bl. 25). Zijn portret komt ook voor in 8°., bij een stel der toenmalige Gereformeerde Amsterdamsche predikanten, zonder naam van graveur en met het enkele onderschrift: *Dominus* OTTO BELCAMPIUS.

C. W. B.

Lijst van Kalifen (VIII. bl. 294, Vr. 365 vgl. IX. bl. 26). De Egyptische van 1258 tot 1517 zijn, uit de eerste dynastie der Mamelukken: NOUR-ED-DYN-ALY-BEN-YBEK 1257, MELEK-EL-MOZZAFFER-QOTTOUZ 1259, BEYBARS-EL-BENDOQDARY 1260, BARKAH-KHAN-BEN-BEYBARS 1277, SALAMECH-BEN-BEYBARS 1279, MELEK-EL-MANSOUR-QELAOUN 1279, KHALYL-BEN-QELAOUN 1290, MELEK-EL-QAHER-BEYDARA 1293, MELEK-EL-NASSER-BEN-QELAOUN 1293, MELEK-EL-ADEL-KETROGHA 1294, MELEK-EL-MANSOUR-LAGYN 1296, BEYBARS-EL-DJACHENKYR 1308, ABOU-BEKER-BEN-EL-NASSER 1341, KOUTCHOUK-BEN-EL-NASSER 1341, AHMED-BEN-EL-NASSER 1342, ISMAYL-BEN-EL-NASSER 1342, CHAABAN-BEN-EL-NASSER 1345, HAGY-BEN-EL-NASSER 1346, HASSAN-BEN-EL-NASSER 1347, SALAH-ED-DYN-BEN-EL-NASSER 1351, MOHAMMED-BEN-HAGY 1360, CHAABAN-BEN-HASSAN 1362, ALY-BEN-CHAABAN 1376, HAGY-BEN-CHAABAN 1381, en uit de tweede dynastie: MELEK-EL-DAHER-BARQOUQ 1382, HAGY-BEN-CHAABAN 1388, FARAG-BEN-BARQOUQ 1398, ABD-EL-AZYZ-BEN-BARQOUQ 1405, IMAM-EL-MOSTAYN-B-ILLAH 1412, CHEYKH-EL-MAHMOUDY 1412, SEYF-EL-DYN-TATTAR 1421, MOHAMMED-BEN-TATTAR 1421, MELEK-EL-ACHRAF-BARSE-BAY 1422, YOUSSOUF-BEN-BARSE-BAY 1437, MELEK-EL-DAHER-DJAQMAQ 1438, OTHMAN-BEN-DJAQMAQ 1453, MELEK-EL-ACHRAF-YNAL 1453, AHMED-BEN-YNAL 1460, MELEK-EL-DAHER-KNOCHQADAM 1461, MELEK-EL-DAHER-YELBAY 1467, MELEK-EL-DAHER-TAMAR-BOGHA 1467, MELEK-EL-ACHRAF-QAYT-BAY 1467, MOHAMMED-BEN-QAYT-BAY 1495, QANSOU-KHAMS-MYEH 1495, QANSOU-ABOU-SAYD 1498, QANSOU-DJAN-BALAD 1499, MELEK-EL-ADEL-TOUMAN-BAY 1500, QANSOU-EL-GHOWRY 1501, MELEK-EL-ACHRAF-TOUMAN-BAY 1516.

Van *Spanje* geven wij de lijst der eerste Moorsche Gouverneurs en der Kalifen uit de dynastie Ommyaden.

Gedurende het kalifaat van ABD-EL-MELEK,

gelukte het zijn' bevelhebber MOUSA-BEN-NOSSEÏR, zijne veroveringen tot in *Spanje* uit te strekken en daar vasten voet te verkrijgen (begin der VIIIste eeuw); teruggeroepen zijnde, breidde zijn zoon ABDELAZIZ, onder den Kalif SOLIMAN, het rijk verder uit, tot dat hij omgebragt werd. De voornaamste hoofden kozen toen zijnen bloedverwant AYOUB tot aanvoerder, maar deze werd welhaast vervangen door EL-HORR-BEN-ABD-EL-RAHMAN-EL-TAKEFI (*Alahor*). Wegens klagten werd deze vervangen door ZAMAH, die in den strijd tegen *Frankrijk* sneuvelde; de soldaten kozen tot zijn' opvolger ABD-EL-RAHMAN, die echter niet door den Kalif erkend werd; hij zond integendeel AMBESSA, die mede aan zijne in den oorlog met *Frankrijk* bekomen wonden overleed. De volgende Gouverneurs waren HODHEYRAH, YAHYA, OTHMAN, EL-HAÏTAM en MOHAMMED, tot dat ABD-EL-RAHMAN wederom het gezag bekwam en insgelijks tegen de Franschen sneuvelde. Zijn opvolger was ABD-EL-MELECK, die wederom vervangen werd door OCBAH BEN-HEDJADJI-EL-SELOULI (*Aucupa*), die voor zijnen dood het bestuur weder aan ABD-EL-MELECK overgaf. De uit *Damascus* gezonden nieuwe Gouverneur werd door de oproerige Berbers verslagen, alvorens tot het gebied te komen, en ABD-EL-MELECK door hem te *Cordova* gekruisigd. Deels schaarde men zich nu om zijne twee zonen, deels om het legerhoofd BALEDJI, die zich Gouverneur deed verklaren, deels om het legerhoofd THAALABA, zoodat men toen drie partijen had. Het gelukte den zonen BALEDJI te verslaan, en tot herstel der orde zond de Gouverneur der Afrikaansche bezittingen ABOUL-KATAR, die echter omkwam in een' opstand, verwekt door ZAMAIL, broeder van THAALABA. THOUEBA werd toen tot Emir geproclameerd, maar ontevreden over zijn bestuur, vervingen de opperhoofden hem door YOUSOUF. Ook ontevreden over dezen verkoos men in 756 ABD-EL-RAHMAN (I)-BEN-MOAVIAS, later bijgenaamd *El-Daghel*, die een der twee kleinzonen van HESCHAM, tienden der Ommyaden-Kalifen, en voor ABOUL-ABBAS naar *Spanje* gevlugt was. Hij verhief de Moorsche koloniën aldaar tot een onafhankelijk rijk en overleed in 788. In regte lijn volgden nu zijn zoon, kleinzoon, enz. HESCHAM (*Issem*) † 796, AL-HAKEM, bijgenaamd *Aboul-Assi*, de vader des kwaads, † 822, ABD-EL-RAHMAN II, † 850, MOHAMMED I, † 886. Op zijn verlangen volgde hem op EL-MUNDHIR, die tegen den opstandeling KAUBOUL-BEN-HAFSOUN sneuvelde. Men proclameerde zijn' broeder ABD-ALLAH, † 912, wiens zoon, tegen hem opgestaan zijnde, in de gevangenis stierf, en alzoo opgevolgd werd door zijnen kleinzoon ABD-EL-RAHMAN (III)-BEN-EL-MACTOUL, † 961, eerst bijgenaamd *Emir-al-Moumenim* (opperhoofd der geloovigen) en later *El-Nassr-Ledin-Allah* (verdediger van de wet Gods). Hem volgden zijn zoon en kleinzoon, EL-HAKEM, † 976, en HESCHAM II; een volle neef van deze, MOHAMMED-AL-MAHADI, wist hem voor dood te doen doorgaan en in zijne regten te treden, met den bijnaam *Mahadi-Bi'llah* (bevrediger met Gods hulp), maar in 1002 werd hij onthoofd, en HESCHAM II weder uit de gevangenis gehaald en hersteld; naar *Afrika* vertrokken, is men onzeker omtrent diens uiteinde. *Cordova* werd nu, in 1013 veroverd door SOLEÏMAN, mede uit het geslacht der Ommyaden, bijgenaamd *El-Dhaffer-bi-Haoul-Bi'llah* (overwinnaar door Godsmagt). Hij werd mede onthoofd, 1016, door de wrekers van HESCHAM II, van welke een, ALY-BEN-HAMMOUD, na te vergeefs HESCHAM overal te hebben doen zoeken, Emir werd, met den bijnaam *Motawak-el-Bi'llah* (die zich aan God betrouwt). Zijn tegenstander HAYRAN deed echter reeds in het volgende jaar tot Kalif uitroepen ABD-EL-RAHMAN IV, achterkleinzoon van ABD-EL-RAHMAN III, bijgenaamd *Al-Mortadhy-Bi'llah* (de door God geroepene). ALY-BEN-HAMMOUD, die over een gedeelte zijn gezag had weten te behouden, werd in 1018 vermoord, en in zijne plaats door de Berbers verkozen zijn broeder AL-CASEM, bijgenaamd *Al-Mamoun* (de beroemde); hij deelde het gebied met den zoon van ALY, YAHYA, die hem vervolgens in de gevangenis deed werpen en zich zelven tot Kalif proclameren. Na den dood van ABD-EL-RHAMAN IV, koos men te *Cordova* in 1203 den broeder van MOHAMMED-AL-MAHADI, ABD-EL-RAHMAN V tot zijn' opvolger, met den bijnaam *El-Mostadhir-Bi'llah* (die hoopt op God); hij werd in 1024 door zijne soldaten geworgd, die zijnen neef MOHAMMED II, bijgenaamd *Mostafki-Bi'llah* (aan wien God genoeg is), op den troon plaatsten. Zijne traagheid veroorzaakte een' opstand, waarvan de reeds genoemde YAHYA partij zocht te trekken, maar deze viel in eene hinderlaag en werd onthoofd. Na zijnen dood kozen de inwoners van *Cordova* AL-MORTADHY, oudsten broeder van ABD-EL-RAHMAN, onder den naam van HESCHAM III en den bijnaam *El-Motadd-Bi'llah.* Geen' lust in de regering hebbende, trad hij in 1031 op verlangen zijner onderdanen af en sterft hetzelfde jaar, als de laatste uit het geslacht der Ommyaden. DJEHWAR, in zijne plaats gekozen, wilde den last der regering niet alleen dragen, maar deelde die met eenen raad. Sedert dien tijd werd het Moorsche rijk in verschillende kleinere staten verbrokkeld, waarvan wij later de gebieders hopen te vermelden.

C. W. BRUINVIS.

ANTWOORDEN.

Ceux que le ciel forma d'une race si pure (I. bl. 55). De meening, dat deze woorden den *eersten* regel van een vers uitmaken, heeft welligt de nasporing van PHILARCHUS zoo kwalijk doen uitvallen. VOLTAIRE legt ze in zijn treurspel: *Adelaïde du Guesclin*, Acte I, Sc. III. den Hertog DE VENDÔME in den mond, die, na eenige regelen te hebben uitgesproken, aldus voortgaat:

> Ceux que le ciel forma d'une race si pure,
> Au milieu de la guerre écoutant la nature,
> Et protecteurs des loix que l'honneur doit dicter,
> Même en se combattant savent se respecter.

B[t].

Wees trouw en vertrouw niemand (I. bl. 56). Deze woorden houd ik voor eene vertaling van het bekende adagium: *Fide, sed vide.* Men heeft de woordspeling in onze moedertaal willen behouden, en daaraan den zin van het oorspronkelijke opgeofferd. 't Is zoodoende eene geheel andere spreuk geworden. Het Hollandsch toch beteekent, m. i.: »Wees trouw, maar vertrouw niet, dat anderen zich evenzoo jegens u zullen gedragen;" de zin van het Latijn is: »Wees niet te karig in het schenken van uw vertrouwen, maar zie toe, aan wien gij het doet."

Dit *fide, sed vide* zocht ik vruchteloos in ERASMUS' *Adagia*. Ik vraag dus op mijne beurt: Wie is de eerste zegsman, en waar kan ik er iets over vinden? B[t].

[Is het adagium niet: *fide sed cui vide?*]

Maendelijksche Berichten uit de andere waerelt (III. bl. 3, Vr. III). Als knaap zag ik dikwijls in een' duisteren hoek der ouderlijke woning eene geweldig groote baliemand, gevuld met oude boeken in een' desolaten toestand. Bij overlevering wist ik, dat het *maandelijksche berigten* waren, defect en (zeker om mij van de inzage af te schrikken) »vol Latijn en Grieksch." Later zag ik een exemplaar bij een' mijner vrienden, gebonden in 67 half lederen banden; 't was compleet, verzekerde hij mij. Uit de vraag van den Heer J. R. EYLERS KOCH, waarin van 100 deelen gesproken wordt, is mij echter gebleken, dat mijn vriend zich vergist had.

Wie de schrijvers dezer *Berigten* geweest zijn, heb ik nog niet kunnen opsporen; maar dat het werk zelden compleet gevonden wordt, kan de Heer EILERS KOCH zien in den onlangs bij KEMINK EN ZOON te *Utrecht* verschenen *Catalogus van Boeken*, wier verkooping nu juist (6 Dec.) begonnen is. Aldaar wordt het bl. 47 aldus opgegeven:

»*Maandelijksche Berigten* uit de andere Waereld, of Sprekende Dooden; Zamenspraken van Vorsten en aanzienl. Personen over de politieke gebeurtenissen van 1721—1770, *Amst.*, 99 dln., h. bdn. met pl. *Zoo compleet komt dit weinig voor.*" B[t].

Volksgebruiken (III. bl. 30, Vr. 8). Het te dier plaatse gevraagd gebruik is mij niet bekend, en komt ook in *de Geschied- en Letterk. Meng. van* SCHELTEMA, die vrij uitvoerig de gebruiken, welke op het vrijen en trouwen betrekking hebben, behandelt, niet voor. Ik zal dus de vraag niet kunnen beantwoorden, maar zag gaarne meer gewoonten, die eertijds hier te lande bij zulke gelegenheid plaats hadden, vermeld, tot aanvulling van het werk van SCHELTEMA. D. *te D.*

De Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken (IV. bl. 31, Vr. 21). De deelen van dit werk, die in mijn bezit zijn, loopen tot de maand December 1798; ik voor mij meende daardoor de volledige uitgave te hebben, maar het is mogelijk, dat er in 1799 of 1800 nog meer deelen zijn uitgegeven. D. *te D.*

Dood luikes (IV. bl. 293, Vr. CXXXVII). Dit *luikes*, waarvoor men ook wel *leuk* hoort zeggen, is m. i. door WEILAND voldoende verklaard. Zie *Taalk. Woordenb.* op *leuk.* Vgl. A. YPEIJ en Dr. A. DE JAGERS *Taalkundig Magazijn*, IV. bl. 252. Dr. N. BEETS (*Taalk. Mag.*, III. bl. 513) spreekt, terwijl hij overigens, wat het gebruik des woords betreft, met WEILAND overeenstemt, van een verband met het Grieksche λευκός, en belooft bij eene nadere gelegenheid daarop terug te zullen komen, hetgeen, zooveel ik weet, nog niet geschied is. Welke nu ook de afleiding van het woord zij, *zich leuk* of *luikes houden* is z. v. a. zich stil, van iets onkundig, gesloten houden, zich niet uitlaten. De spreekwijze *dood luikes*, welke bij WEILAND niet vermeld wordt, zal wel weder uit het verklarende *dood stil* ontstaan zijn. Geschiedkundige herinneringen zijn er, meen ik, niet aan verbonden, wat mij wel het geval schijnt te zijn met het gelijkbeteekenende *zich sjakes houden*, waarbij wij onwillekeurig denken aan den spotnaam *Jacques bon homme* en de *Jacquerie* in de middeleeuwen. B[t].

Penning van S. Sjaardema (IV. bl. 320, Vr. 287). Wat mij van dezen penning uit andere werken dan dat van KOK bekend is, kan niet strekken om de geloofwaardigheid van KOK in dit opzigt te vermeerderen.

MEERMAN, *Gesch. van Graaf Willem van Holland*, dl. I. bl. 355—361, verklaart de geheele historie, waarop deze penning zoude doelen, voor onwaar.

WINSEMIUS in zijne *Friesche Kronijk* op 1289 maakt er melding van, doch dat jaartal is zeker te verdenken, omdat een der hande-

lende personen, Graaf WILLEM maar 11 jaar oud en nog geen Roomsch Koning was. (*Letteroef.* 1794, bl. 127).

MEERMAN zegt in eene noot t. l. a. p.: „Doch de *Handv. Chron. van* VAN DER HOEVEN, heeft dit (den datum 9 Aug. 1239) reeds in 1249 veranderd." D. *te D.*

Jan Pieterszoon Snoeck en zijne echtgenoote Margaretha Bal (IV. bl. 351, Vr. 308). Tot antwoord het volgende:

PIETER SNOECK,
trouwt
GRIETJE......
waaruit

JAN, geb. te *Amst.* 1562, tr. 3 Jan. 1586 aldaar MAGTELD GOVERTSdochter, geb. te *Amst.* 1569.

Deze zijn de personen door MA bedoeld, van welke de portretten op het Museum te *Amsterdam* nog voorhanden zijn.

Haar naam is eigentlijk MAGTELD BAL, genaamd HUYDECOPER, dochter van GOVERT en van BREGJE CLAASdochter.

Deze JAN SNOECK had bij zijne vrouw o. a. de volgende kinderen:

1°. GRIETJE SNOECK, geb. 1589, trouwt 15 Junij 1608 te *Amst.* DIRK BAS, Weduwnaar van GEERTRUID ALBERTSd. SCHAKEL, Schepen te *Amst.* 1566 en Burgemeester, zoon van JAKOB CLAASZ. en van MARGARETHA CODDE.

2°. AGATHA SNOECK, geb. 1594, tr. 16 Sept. 1622 te *Amst.* JACOB V. BRONCKHORST, geb. 1592, zoon van HENDRIK en van MARIA HAECK.

3°. AEGIDIUS (GILLIS) SNOECK, geb. te *Amst.* 1595, Weduwnaar, Doctor, Rekenmeester der stad *Amst.* 1633—37, Inspector van het Collegium Medicum, aldaar 1632, tr. 23 Aug. 1624 te *Amst.* WIJNTJE V. BRONCKHORST, geb. 1601 te *Amst.*, dochter van HENDRIK en MARIA HAECK, bij welke

MARIA SNOECK, tr. 1646 (?) HANS BONTEMANTEL, Raad te *Amst.* 1653, Schepen 1654 —1672, Bewindhebber der W. I. C., zoon van HENDRIK en van ALIDA DELFT. C. P.

Bilderdijk en het geslacht de Bye (V. bl. 38, Vr. XXXI). De moeder van BILDERDIJK was SIBILLA DUIJZENDDAALDERS, dochter van WILLEM DUIJZENDDAALDERS en van ISABELLA PELGROM DE BIE. Deze ISABELLA PELGROM DE BIE was eene dochter van EMANUEL PELGROM DE BIE en van SIBILLA VAN ALSTEE. Op eene geslachtlijst, in mijn bezit, gecopiëerd naar een handschrift, toebehoord hebbende aan een lid der familie BILDERDIJK, leest men boven aan „geslachtlijst van de oude familie DE BYE, gesproten uit den huize van AALST in *Vlaanderen*," en begint met JAN DE BYE in 1325, getrouwd met JANNE VAN EIJCK, denzelfden, die op de stamlijst van het geslacht DE BIE, (opgenomen in het *Geslacht-, Stam- en Wapenboek*, uitgegeven door J. KOK) in de 5de generatie, onder den naam van WILLEM voorkomt. — A. R. S. kan in gemeld *Geslacht-, Stam- en Wapenboek* de afstamming van de familie PELGROM of PILGRIM DE BIE, uit het geslacht DE BIE, leeren kennen. Daar toch vindt men in de 9de generatie HENDRICK STEVENSZ. DE BIE, die in de XVde eeuw leefde en den naam van PILGRIM (PELGROM) aannam. In die genealogie wordt in de 14de generatie, als zoon van PIETER PILGRIM, onder anderen genoemd LAURENS PILGRIM, van welken LAURENS, volgens het H.S., de grootmoeder van BILDERDIJK op de volgende wijze afstamt. Genoemde LAURENS PILGRIM, die zich ook PELGROM noemde, had bij MACHTELD PRICK onder anderén een' zoon HENRICH PELGROM, Majoor te *'s Hertogenbosch*, getrouwd met MARIA RODENBURCH (van *Amsterdam*), uit welk huwelijk o. a. EMANUEL PELGROM, getr. met FEMMETJE DUIJZENDDAALDERS, bij welke o. a. EMANUEL PELGROM, die den naam van DE BIE weder aannam en zich EMANUEL PELGROM DE BIE noemde en, bij SIBILLA VAN AALSTEÊ, de vader werd van ISABELLA PELGROM DE BIE, grootmoeder van BILDERDIJK, die den 23sten April 1781 overleed.

Deze ISABELLA PELGROM DE BIE had o. a. nog eenen broeder, HENDRIK PELGROM DE BIE Med. Dr. en Schepen te *Ysselstein*, getrouwd met HESTER ROMP, uit welk huwelijk o. a. is geboren, MICHILDA MARIA PELGROM DE BIE, gehuwd aan ABRAHAM ROGHÉ. Zoo ik mij niet vergis, is de echtgenoot van Prof. A. A. SEBASTIAN, geb. ROGHÉ, te *Amsterdam*, eene kleindochter van laatstgenoemde echtelieden.

Hoe de familie DE BIE uit het huis van AALST afstamt, is mij niet gebleken. SANDERUS maakt er in zijn *Flandr. Ill.* geene melding van. Maar wat hiervan zij, het beweren van BILDERDIJK, dat hij *door zijne afkomst uit de familie* DE BIE, *en daardoor uit het huis van* AALST, bijzonderheden betrekkelijk de tijden van ROBBERT DE VRIES, (uit de XIde eeuw) kende, die aan andere onbekend bleven, was zeker niet meer dan eene dichterlijke *illusie*.

A. R. S. vraagt verder van wien de geslachtlijst afkomstig is van het geslacht DE BYE, voorkomende bij FERWERDA, 2de uitgave door J. KOK (Boven aangehaald *Geslacht-, Stam- en Wapenboek*). Het antwoord is eenvoudig: KOK, *De Geslachtlijsten door* FERWERDA verzameld, op nieuw uitgevende, stelde die alphabetisch, maar vermeerderde ze, zonder het op te geven, met de geslachtlijsten, voorkomende in de *Genealogies des Familles Nobles et Anciennes des dix-sept Provinces des Pays-Bas, rangées par ordre alpha-*

bétique, uitgegeven in 1781, zonder naam van uitgever of plaats van uitgave. — Van dat werk verschenen drie stukjes, loopende tot en met de Letter G. In het eerste stukje (*Tome Premier*), vindt men, bl. 72—91, de genealogie, getiteld DE BREDA, *dit* DE BIE; SCHOYTE, *dit* DE BIE, en DE BIE, *dit* PELGRIM, welke geslachtlijst dan ook woordelijk vertaald door KOK in zijne uitgave van FERWERDA is opgenomen. Dat de tak van DE BIE, waaruit BILDERDIJK door zijne grootmoeder sproot, de oudste zou zijn, gelijk hij beweert, wordt door de geslachtlijst weêrsproken.

Het overige gedeelte van de vraag van A. R. S., zal welligt kunnen beantwoord worden door Jhr. Mr. P. J. Ridder VAN DER DOES DE BIJE te *Voorburg*. C/4.

Een sabel van de Ruyter (VI. bl. 127, Vr. 177). Waar de beide sabels van DE RUYTER gebleven, of door wien zij gekocht zijn op de verkooping der Boekverkoopers BACKHUYZEN en SCHEURLEER, kan ik niet zeggen; alleen geef ik op, dat er op den Catalogus der Tentoonstelling, die te *Vlissingen* gehouden is, bij gelegenheid der ontblooting van het standbeeld van DE RUYTER, de navolgende voorkomen, onder de oude merkwaardigheden:

N°. 4. Een gouden sabel van den Admiraal.

N°. 5. Rappier met gevest van bloedkoraal, geschonken aan den Admiraal, in den jare 1676, door den Marquis DE LOS VELEZ, Onderkoning van *Napels*.

N°. 7. De sabel door den Admiraal gewoonlijk gedragen.

N°. 8. Sabel, door den Admiraal verkregen in een gevecht tegen de Algerijnsche roofschepen bij *Salee*, Oct. 1655.

N°. 9. Sabel, door den Admiraal veroverd op den Franschen kapitein DE LA LANDE, bevel voerende over het schip *Regina*, als vrijbuiter in de Middellandsche zee, tusschen *Gorgona* en *Corsica*, op den 28sten Februarij 1657.

De N°. 5, 7, 8 en 9, ingezonden door den Hoog Welgeb. Heer Mr. W. PARKER DE RUYTER ROCHER VAN RENAIS, te *Hoorn*.

De sabel onder N°. 4, berustende op het Kabinet van zeldzaamheden te *'s Gravenhage*.

K. v. S. N°. 2.

Testament van M. Grunius Corocotta Porcellus (VI. bl. 268, Vr. 431). Op de aangehaalde woorden: »Volo mihi fieri — implesset," doet R. P. de vraag volgen: »Wat beteekent dit?" Ik neem de vrijheid haar aldus aan te vullen: »in goed Hollandsch." Eene andere verklaring toch zal R. P. wel niet verlangen van deze woorden, behoorende tot een stukje, blijkbaar *animi recreandi causa* geschreven. De moeijelijkheid schijnt gelegen te zijn in de woorden: »Quod si *semis* vixisset, mille annos implesset." Zij beteekenen: »Had hij nog een *halfjaar* mogen leven, hij zou duizend jaren oud geweest zijn." *Semis* beteekent de helft van ieder (vooral *twaalfdeelig*) geheel; zie GEORGES, v. *Semis*, en FORCELLINUS, v. *Semissis*. Hier zal er dus *zes maanden* mede bedoeld zijn. Intusschen moet ik bekennen, dit woord wel bij maten, gewigten, geld, erfenissen en landerijen, maar nog nooit bij *tijdsopgaven* te hebben aangetroffen. Male igitur GRUNNIUS! Overigens wordt dit testament ook gevonden in mijn exemplaar der *Adagia* van ERASMUS, *Francofurti*, *ex officina* JOHANNIS, PETRI ZUBRODT, 1670, en is aldaar denkelijk als *surprise* voor den ernstig gestemden lezer geplaatst. Bt.

Adel-karakteristiek (VII. bl. 104, Vr. 147). In *Bretagne* zeide men bij wijze van spreekwoord:

Hardi comme CHEFFONTAINES,
Fier comme RIEUX,
Beau comme ROHAN (*).

In *Bourgondië:*

Riche de CHALON,
Bel de CHATEAUGIRON,
Bon baron de BAUFFREMONT (*).

Te *Luik*:

Généreux comme un LIVERLO,
Bienfaisant comme un SURLET,
Riche comme CURTIUS.

Het oud-adellijk geslacht LIVERLO, ofschoon reeds voor omstreeks eene eeuw uitgestorven, zal te *Luik* altijd in gezegend aandenken blijven. Velen uit dat geslacht onderscheidden zich in het waarnemen van burgerlijke en geestelijke ambten, en bovenal door de bescherming, welke zij verleenden aan diegenen hunner medeburgers, die in de wetenschappen en kunsten uitmuntten.

Aan het geslacht SURLET is *Luik* de stichting of wederopbouwing van het hospitaal *des Incurables*, van het huis *des Repenties*, van het klooster der Minimen en van verscheidene andere instellingen van weldadigheid verschuldigd.

Het geslacht CURTIUS maakte van de onmetelijke schatten, die het te *Leganez*, in *Spanje*, vergaderd had, gebruik tot het bouwen van dat zonderlinge gebouw, nu de bank van leening te *Luik*, en tot het oprigten van onderscheidene nuttige gedenkteekenen, nog in die stad aanwezig. Zie *Notice sur l'anc.*

(*) Uit romans (*La Louve*, door FÉVAL, en *le Gentilh. compagn.*, door BERNARD) opgeteekend, zullen ze echter wel uit goede bronnen geput zijn.

Cathédrale de St. Lambert, à Liège, par le Baron VAN DEN STEEN DE JEHAY. M°.

Baron de Kinsky (VII. bl. 384, Vr. 423). Bijzonderheden, dien Baron betreffende, weet ik niet mede te deelen, doch v. B. zal hem zeker vermeld vinden in HUBNER's *Geneal. Tab.*, p. 972. Zijn geslacht, vroeger WCHINSKI geheeten, in den Rijksgraven- en Vorstenstand verheven, behoort tot de oudste van *Boheme*. M°.

Geadeld na den dood (VIII. bl. 68, Vr. 97). *Nonobstant qu'il est mort*, zal wel evenveel willen zeggen, alsof er stond, dat, op verzoek van KERRENBROUCKS weduwe, adeldom verleend werd aan hare kinderen *avec rétroduction de noblesse en la personne de feu leur père*.

Vele dergelijke voorbeelden kan S. v. W. vinden in *Listes des Titres de Nobl., Cheval.*, enz. en in het *Nobiliaire des Pays-Bas*. M°.

Geslacht Coomans (VIII. bl. 199, Vr. 244). Van dit geslacht kan ik de volgende leden vermelden:

CORNELIS JANSZ. COMIS, *alias* VAN EGMOND VAN DER NIJENBURG, Schepen te *Alkmaar* in 1560, 1590, 1591 en 1595, Weesmeester in 1564, 1565 en 1566, Kerkmeester in 1573, Burgemeester in 1574, 1581, 1583, 1584, 1587, 1590 en 1605, overleden den 28sten Januarij 1606.

JAN CORNELISZ. COMIS, *alias* als boven, Kerkmeester in 1564, 1565, 1566, 1572, 1581, 1587, 1588, 1589, 1590 en 1591, Weesmeesmeester in 1574, 1582, 1588, 1589, 1590 en 1593, Schepen in 1577, 1578, 1580, 1583, 1584, 1591, 1592, 1593 en 1596, Thesaurier in 1582, Burgemeester in 1597, Lid van de Vroedschap, overleden in 1597.

ALBERT CORNELISZ. COMIS, Weesmeester in 1575, 1584, 1585, 1595 en 1598, Thesaurier in 1586, Burgemeester in 1573, 1576, 1577, 1591, 1592, 1599, 1600 en 1602, stervende den 26sten Maart van dat jaar.

JAN DIRKSZ. COMANS, Weesmeester in 1576.

SYMON CORNELISZ. COMIS, Weesmeester in 1594, 1599, 1600 en 1601, Thesaurier in 1577, Schepen in 1589, 1594, 1596 en 1597.

Men vindt deze namen beurtelings COMIS en COOMANS geschreven; of de landmeter Mr. ADRIAEN COMES, in 1574 Schepen, mede tot het geslacht behoorde, is mij niet bekend. Het wapen der familie was gelijk C. P. opgeeft, maar bovendien gedekt door een surtout van keel, beladen met een zilveren' bijl, met gouden heft. 't Was tevens dat der VAN DE NIJENBURGEN. Wij achten het niet ondienstig hierbij aan te teekenen, dat wanneer ooit een geschilderd portret van A. CZ. COMANS te koop mogt worden aangeboden, het op onze verklaring voor fictief te houden is.

C. W. BRUINVIS.

Abbias Hattinga (VIII. bl. 199, Vr. 245). Volgens B. HUNNIUS, *Het Statische Vlaanderen of de Zeeuwsche Buise*, bl. 65, en in de *Naamrol der Predikanten* aldaar, kwam ABDIAS HATTINGA, den 12den Maart 1702 te *Sluis*, en werd denkelijk vervangen in 1709 door SAMUEL DE BAR. V. D. N.

Klok- en geschutgieters, Busmeesters (VIII. bl. 200, 201, Vr. 250 en 251). Zoo als door de Redactie is aangemerkt, heeft de *Navorscher* reeds berigt gegeven over JAN TOLHUIJS. Het daarbij aangewezen werk, het *Archief van kerkelijke en wereldlijke zaken van Utrecht*, door DODT van *Flensburg* uitgegeven, zal ook, ten aanzien van anderen door BUSMEESTER genoemde personen, met vrucht kunnen worden geraadpleegd; men zie daartoe in de *Registers* van de onderscheidene deelen, niet alleen op de namen van personen, maar ook op de woorden *Busmakers* en *Clockgieters*. Moeijelijk zoude het zijn een volledig *uittreksel* uit genoemd werk over de bedoelde onderwerpen voor den *Navorscher* te leveren, waarom wij dan ook alleen daarnaar verwijzen, met de bijvoeging, dat men o. a. THOMAS BOTH en AELBERT VAN MEURS op verscheidene plaatsen vermeld vindt, maar ook nog vele andere Busmakers en Klokgieters door BUSMEESTER *niet* genoemd; ook zal het hier en daar uit datzelfde werk kunnen blijken, waarin de betrekking van *busmeesters* of *busmakers* bestond.

V. D. N.

Geschrift van Reinier Donteclock (VIII. bl. 201, Vr. 260). Over REGINALD DONTECLOCKE (want aldus teekende hij zich met eene zeer nette hand, blijkens schrift van hem van den 4den September 1593) zie men ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Beschr. van den Briel*, BRANDT, *Hist. der Reformatie*, dl. II. REGENBOOG, *Hist. der Remonstranten*, dl. I. SCHOTEL, *Kerkel. Dordrecht*, dl. I. SOERMANS, *Kerkel. Register van Zuid-Holland*, TE WATER, *Hist. der Herv. Kerk te Gend.* Welligt zal de Heer R. bij een dezer schrijvers eenig antwoord op zijne vraag kunnen vinden. In het *Biogr. Woordenboek* van VAN DER AA, vervolgd door VAN HARDERWIJK, art. *Donteclock*, worden nog andere schrijvers over dezen voorvechter der Contra-Remonstranten vermeld, en tevens de titels van vele zijner schriften medegedeeld.

V. D. N.

Brandmerk op de wang (VIII. bl. 361, Vr. 309). Het brandmerken op den rug is van

lateren tijd. Vroeger brandmerkte men degenen, die zoo iets verdienden, op eene plaats, die niet door de kleederen bedekt werd, opdat ieder hen op het eerste gezigt als misdadiger erkennen mogt. Dit schijnt reeds zeer vroeg te hebben plaats gehad. SENECA verhaalt (*de Benef.* IV. 192), dat PHILIPPUS, Koning van *Macedonië*, eenen zijner onderdanen, die zich aan verregaande ondankbaarheid had schuldig gemaakt jegens iemand, die hem groote weldaden bewezen had, liet brandmerken (stigmata inscriberet). Cap. 28 laat hij PHILIPPUS tegen dien man zeggen: »Potius est, intra fines regni mei, te literas istas oculis inscribendas, durissima fronte circumferre — praebe in facie tua legendum istum decretum, quo cavetur, ne miseros tecto juvare capitale sit," waaruit blijkt, dat het brandmerk op het voorhoofd stond.

LAMED.

Verbuiging van zelve (VIII. bl. 264, Vr. 327). De medewerker, die zich teekent DOOR VRAGEN WORDT MEN WIJS, is verlegen met twee spreuken uit een stukje van het Nederl. Godsdienstig Tractaatgenootschap, namelijk,

»Zoolang de mensch *zich zelf* niet weet te onderscheiden van *zich zelven*, kent hij noch zich zelven noch God," en

»Als wij bouwen dan breekt de Heer af; maar als wij *ons zelve* afbreken dan bouwt de Heer."

Hij vraagt in de eerste plaats, wat die spreuken beteekenen. Ik zal hem in dit opzigt niet wijzer maken. Want ook ik versta deze spreuken niet, ja ik twijfel zelfs of iemand, de schrijver zelve niet uitgezonderd, die wel verstaat.

De andere vraag is, of *zelve* hier goed gedeclineerd is. Gelukkig kan ik den vrager hierop antwoorden. Daar hij zonder twijfel meer verlangt dan een enkel *neen*, zal ik hem aanwijzen, hoe *zelve* verbogen wordt wanneer het staat achter een persoonlijk voornaamwoord.

Het verwondert mij niet, dat hierover eene vraag gedaan wordt. Want zij betreft een onderwerp uit onze taalkunde, waaromtrent groote dwaling en verwarring bestaat. Ziet men de werken onzer beste schrijvers in, dan ontdekt men, dat ieder op zijne wijze met het woord *zelve* omspringt. Onze grammatici, zij althans wier werken ik er over naslaan kan, maken het niet beter. TEN KATE verbuigt aldus (*Aenleid.* 1e dl. bl. 499):

Enkelv. Nom. m. en vr. *zelve*, onz. *zelf*.

» Dat. en Acc. m. *zelven*, vr. *zelve*, o. *zelf*.

Meerv. Nom., Dat. en Acc., m. en vr. *zelven*.

Hij grondt zijne stelling op de verbuiging van het woord in het oudhoogduitsch. Dat hij op eenen verkeerden grond bouwde, zal ik beneden aantoonen.

Wat JACOB GRIMM, die over *zelve* in de overige talen van duitschen stam vrij uitvoerig spreekt, aangaande dit woord in onze taal zegt, is weinig. Omtrent het gebruik van *zelve* bij onze ouden zegt hij alleen, dat *selfs* niet alleen als gen. sing. masc., maar ook als gen. sing. fem. en als genit. pl. voorkomt; terwijl wij omtrent de declinatie van het woord in lateren tijd niets bij hem vinden, dan »bij het persoonlijke voornaamwoord staat *zelf*, plur. *zelven*: ik *zelf*, wij *zelven*, hij *zelf*, zij *zelve*." *Gramm.* IV. 362.

Het volgende vinden wij bij Prof. BORMANS in zijne aanteekeningen op *S. Christina*, bl. 113. »De oorsprong, zoowel als de adjectivische of substantivische natuur van *self* is in vele gevallen niet gemakkelijk te bepalen." En bl. 127: »wat *haer selve* (acc. sing. fem.) betreft, dat hier en elders in dit werk zoo gedrukt staet, zal ik eens voor altijd bekennen, dat het hs. overal bestendig *haer selven* heeft. Bij anderen komt het ook nog meermaels zoo voor. — Wat de verandering van *selven* in *selve* betreft, zoo deze verschooning behoeft en bekomen kan, zal de bijzonderste beweegreden om ze mij niet te weigeren, misschien bij GRAFF, *Sprachsch.*, VI. bl. 198—201 en bij GRIMM, IV. bl. 355, *c*, dat is, in het gebruik zelfs van 't Oudhoogd. te vinden zijn. — Voorbeelden van *zelve*, in die betrekking (acc. sing. fem.), ontbreken overigens ook bij onze oude schrijvers niet, als *Ferguut*, vs. 4488; maer zij zijn niet menigvuldig, en dikwijls staet er de verbuiging op *en* niet verre van af."

Aangaande het gebruik van *zelve* in onze tegenwoordige taal lezen wij bij Dr. BRILL, *Holl. Spraakl.* (uitg. 1846), bl. 480: »Bij de voornaamwoorden gevoegd, komt het in den nominatief doorgaans, en in den genitief immer in den sterkenvorm voor: *ik zelf*, *gij zelf*, *hij zelf; mijns zelfs*, *uws zelfs*, *zijns zelfs*. Om overeenstemming in de uitgangen te verkrijgen, zegt men *mijns zelfs* enz. en nimmer *mijner zelfs* enz. De genitieven *mijns zelfs*, *uws zelfs* gelden zoowel voor het vrouwelijk, als voor het mannelijk geslacht; ook staan zij bij uitsluiting vóór het naamwoord, waarvan zij afhangen, en zonder zulk een naamwoord worden zij niet gebruikt. De sterke genitief van het meervoud (*zelver*) komt in verbinding met zelfst. naam- en voornaamwoorden niet meer voor, ja in *uwes zelfs* dient de enkelvoudige vorm *zelfs* voor den genitief meervoud, daar *uws* zich tot meer personen laat richten en ook werkelijk tot het voornaamwoord van den 2den persoon meerv. behoort. In het meervoud dan wordt meestal de zwakke vorm *zelven* gebruikt: *zij zelven*, *de koningen zelven*, en in den genitief *der koningen zelven*, en de ge-

nitief meervoud der persoonl. voornaamwoorden in verbinding met dit woord wordt altijd door het voorzetsel *van* omschreven: *van ons zelven*, *van hem zelven*." In de aanteekening bl. 808 wordt gezegd: »Blijkens de verbuiging des woords in het Gothisch is de zwakke vorm *zelve* de oorspronkelijke, en in den Statenbijbel treft men dan ook dezen vorm overal aan. Nog verbiedt niets: *de man zelve*, *het kind zelve* te zeggen, en in de verbogen naamvallen *zelven*, behalve in die van het vrouwelijk enkelvoud en in den accusat. onzijdig enkelvoud."

Wat betreft de verbuiging van *zelve* in het nederlandsch der middeneeuwen, TEN KATE meent dat zij overeenkwam met die van het woord in het oudhoogduitsch. Prof. BORMANS is van hetzelfde gevoelen. Niettemin, hoezeer onze taal in vele opzigten met de overige talen van duitschen stam overeenkome, hier is verschil, hier verschilt zij van gothiesch en oudhoogduitsch, van angelsaksiesch en oudsaksiesch. In onze taal wordt *zelve*, waar het achter een persoonlijk voornaamwoord staat, als substantief beschouwd. Achter een voornaamwoord, dat op een vrouwelijk voorwerp terugziet, heeft het dus dezelfde declinatie als achter een, dat op een mannelijk voorwerp terugziet. Ja wat meer is, het heeft dezelfde declinatie achter een voornaamwoord, dat éénen en achter een, dat meer dan éénen persoon te kennen geeft. De declinatie is onregelmatig, namelijk:

Nom. selve.
Gen. selves.
Dat. selven.
Acc. selven.

Ik laat eenige voorbeelden volgen.

1. Achter een voornaamwoord, dat op een enkelvoudig mannelijk voorwerp terugziet.

Nom. Ic selve, *Lekensp.*, III. 17. 22; du selve, MAERL., *Sp. Hist.* (*), III. 20, 21; ghi selve, *Lanc.*, II. 2229; hi selve, *Lekensp.*, I. 3. 31.

Gen. Mijns selves, *Lekensp.*, II. 36. 810; dijns selfs, *ald.* II. 17. 135; sijns selves, *Lanc.* II. 5060; uwes selves, *Partenop.*, 87. 20.

Dat. Mi selven, *Lanc.*, II. 2. 3652; di selven, *Lekensp.*, III. 20. 46; u selven, *ald.*, III. 3. 518, 526; hem selven, *ald.*, I. 12. 65.

Acc. Mi selven, *Lanc.*, II. 5635; di selven, *Lekensp.*, II. 36. 702; u selven, *ald.*, II. 44. 529; hem selven, *Wapene Mart.*, I. 348.

2. Achter een voornaamw., dat op een meerv. mann. voorwerp terugziet.

Nom. Wi zelve, *Lekensp.*, II. 41. 176, MAERL., *Sp. Hist.* (*), III. 41. 99; ghi selve, *Lekensp.*, II. 36. 166, *Lanc.*, II. 36253; si selve, *Lekensp.*, II. 3. 29, III. 14. 239.

Gen. Uwes selves, *Lekensp.*, II. 36. 123, 235; haers selfs, *ald.*, I. 34. 26, 37, 79, 44. 55, III. 1. 20, 3. 1030, 13. 13, 16. 129, 20. 92, *Minnenl.*, I. 1819, III. 167, *Der Ystor. Bl.* 4153.

Dat. Hem selven, *Lekensp.*, I. 45. 69.

Acc. Ons selven, *Lekensp.*, III. 20. 49; hem selven, *ald.*, I. 23. 28, 31. 41, 34. 52, III. 20. 20, *Lanc.*, II. 33375, *Minnenl.*, I. 2388, III. 954.

3. Achter een voornaamw., dat op een enkelv. vrouw. voorwerp terugziet.

Nom. Ic selve, *Limb.*, I. 268; du selve, *Minnenl.*, II. 1920; gi selve, *ald.*, I. 1772; si selve, *Lanc.*, II. 19847.

Gen. Mijns selves, *Limb.*, IV. 415; dijns selves, *Minnenl.*, I. 1876, IV. 1066; uwes selves, *ald.*, I. 1720; hoirs selfs, *ald.*, I. 1953, 3180, II. 2171, 3275, III. 862, IV. 649, 976.

Dat. Mi selven, *Lekensp.*, III. 3. 840, *Limb.*, VI. 2541; u selven, *Minnenl.*, I. 1014, 1705; haer selven, *Lanc.*, II. 11315, 11512, 19557, *Minnenl.*, II. 1122, *Limb.*, III. 566, 593, IV. 209, 1622, V. 1622, VI. 2694.

Acc. Mi selven, *Lanc.*, II. 11982, 15469, 40253; di selven, *Minnenl.*, IV. 904; u selven, *Limb.*, I. 1232, VI. 1784, *Minnenl.*, IV. 2224; haer selven, *Partenop.*, 57. 22, 112. 21, *Lekensp.*, III. 6. 67, 14. 180, *Lanc.*, II. 1698, 12401, 46716, *Limb.*, I. 122, *Minnenl.*, I. 468, 872, 875, 2362, II. 889, 1742, 1770, 3986, 3993, III. 203, 415, 708, 1014, IV. 216. 1836.

4. Achter een voornaamwoord, dat op een meerv. vrouw. voorwerp terugziet.

Nom. Ghi selve, *Minnenl.*, IV. 426, 427; sy selve, *ald.*, II. 1693, IV. 926, 1949.

Gen. Uwes selves, *Minnenl.*, IV. 2271.

(Van den dativus is mij geen voorbeeld bekend.)

Acc. U selven, *Minnenl.*, IV. 1954, 2263; hem selven, *ald.*, IV. 730, 1670.

Eigenlijk kunnen de persoonlijke voornaamwoorden geene betrekking hebben op woorden van het onzijdige geslacht. Waar men ze er op laat slaan, denkt men zich de voorwerpen, welke die woorden te kennen geven als personen, en wel als personen van het mannelijke geslacht. Zoo hebben de genit. sing. *sijns zelfs*, fragm. uit *die Rose* in DE JAGERS *Magaz.*, dl. III. bl. 173, vs. 100 en 174 vs. 109, en de acc. in *hem selven*, *Lekensp.*, I. 23. 91, 41. 106, *Minnenl.*, III. 332, op neutra betrekking.

Behalve het *in hem selve*, *Limb.*, VI. 2008, blijkbaar eene fout van den afschrijver, zijn mij bij onze oude schrijvers slechts twee afwijkingen van den regel voorgekomen. De eene is de acc. sing. fem. *haer selve*, *Lanc.*, II. 7224, 18970, *Limb.*, VI. 1834. Doch ook dit is niets anders dan eene fout. Want tegenover de twee plaatsen uit het 2e boek vanden *Lancelot* waar *selve* voorkomt, staan er zes waar men *selven* leest, tegenover eenmaal

(*) Uitgave van Dr. VERWIJS.

selve in de eerste zes boeken van den *Limborch* staat driemaal *selven*, terwijl wij in den *Lekenspiegel*, den *Minnenloep*, den *Partenopeus* en de *St. Christina* (vgl. Prof. BORMANS t. a. pl.) altijd *selven* vinden. De andere, geene fout, maar werkelijk afwijking van den regel, is de nom. sing. masc. en fem. *selver*, *Minnenl.*, I. 159, 477, 1960, 2184, II. 2698. Men vindt dezen vorm, zonder twijfel een germanismus, in hetzelfde werk ook nu en dan achter substantiva.

Ziedaar dan de eerste afwijking van den ouden regel. Later volgde eene tweede, insgelijks ten gevolge van den invloed van het hoogduitsch. Men gebruikte in die taal reeds in het begin der 16de eeuw *selbst*. Men nam dit in de onze over met weglating der *t*. Dit *zelfs* gebruikt COORNHERT in alle naamvallen. Nu en dan echter vinden wij bij hem *zelven* in den acc. sing. masc., b. v. *Seneca, vanden weldaden*, I. cap. 8: »daeromme geve ic u alle dat in mijnder macht is, dat is *my selven*," ald. cap. 9: »ten is ooc niet te wanen, dat hi, die hem selfs een waerdige gave maecte, *hem selven* verachtet heeft;" en in den acc. sing. fem., ald. cap. 5: »wat heeft de croone doch dierbaers in *haer selven*." *Het leven van Seneca*, »op dat ghy [zegt SENECA tot zijne vrouw] niet en schijnt *u selven* te sere bemint ende mijn glorie te seer benijt te hebben." CATS gebruikt in den nomin. altijd *zelfs*, b. v. (*Amsterd.* DIEDERICHS, 1828) 1e dl. bl. 491:

Soo dient gy *selfs* te zijn getucht (sing. masc.)

bl. 491, wat gy *sellefs* blasen kont (pl. masc.), maar in den accusat. altijd *zelven*.

Bl. 407. Elcke sprake in sich *selven* een bijsonderen aert hebbende (sing. fem.).

Bl. 450. Het quaet leert sich *selven* (sing. neutr.)

Bl. 451. Vele — brengen sich *selven* in nogh grooter ongelegenheyt. (pl. masc.)

Eene derde afwijking was deze, dat men overal *zelf* schreef. Zoo doet o. a. HOOFT.

Men meene daarom niet, dat men in de 17e eeuw de echte verbuiging van *zelve* niet meer kende. Een bewijs van het tegendeel levert onze Statenvertaling des bijbels, waarin het woord goed gedeclineerd wordt. De volgende plaatsen bewijzen het. Verlangt men ook voor de overige naamvallen bewijsplaatsen, men zal die waarschijnlijk met hulp van TROMMIUS gemakkelijk vinden.

Masc. Sing. Nom. selve, *Matth.* XII: 45, *Luc.* VI: 42, *Rom.* XV: 14.

Masc. Sing. Gen. selfs, *Matth.* VI: 34, *Luc.* IX: 25.

Masc. Sing. Dat. selven, *Eph.* V: 27, *Tit.* II: 14.

Masc. Sing. Acc. selven, *Matth.* IV: 6, VIII: 4, XIX: 19.

Masc. Pl. Nom. selve, *Matth.* XX: 10, *Luc.* XI: 52, *Gal.* VI: 13.

Masc. Pl. Gen. selfs, *Phil.* II: 12.

Masc. Pl. Dat. selven, *Amos* V: 26, VI: 5.

Masc. Pl. Acc. selven, *Matth.* XIX: 12, 1 *Cor.* XI: 31, 1 *Joh.* I: 8.

Fem. Sing. Acc. selven, 1 *Cor.* XIII: 5, *Op.* II: 20.

Fem. Plur. Acc. selven, 1 *Tim.* II: 9.

Neutr. Sing. Acc. selven, *Matth.* XII: 25, *Rom.* XIV: 14, *Jac.* II: 17.

Vraagt men, hoe wij in onzen tijd het woord *zelve* moeten verbuigen, ik antwoord, niet anders dan onze middeleeuwsche schrijvers, dan nog in de 17e eeuw onze Statenvertalers het verbogen hebben. Vooreerst, omdat die wijze van declinatie nog niet beschouwd kan worden als verouderd en door eene andere vervangen te zijn. Want er heerscht daaromtrent in onzen tijd de grootste verwarring. De eene schrijver gebruikt, even als HOOFT, *zelf* in alle naamvallen. Een ander schrijft met TEN KATE *zelve* in den acc. sing. fem., *zelven* in het meervoud in alle geslachten en naamvallen. Weder een ander behoudt in het meervoud de *n* in het masc., maar laat die in het femin. weg. Nog een ander declineert het woord geheel als adjectivum. Ja men vindt er, die ook aan den acc. sing. masc. de *n* onthouden. Er is dus geen later gebruik, hetwelk ons verhindert tot het goede gebruik van den ouden tijd, dat nog tot in de 17e eeuw voortgeduurd heeft, terug te keeren.

Ten anderen, ons volk gevoelt nog, dat *zelve* achter het pron. pers. geen adjectief, maar substantief is. Dit blijkt hieruit, dat het nog dikwijls in plaats van dat pron. pers. een possessivum gebruikt, ja er bovendien een adjectivum, het adject. *eigen*, vóór plaatst. Nog hoort men zeggen: »hij benadeelt *zijn zelven* of *zijn eigen zelven*," ook in het meervoud »zij benadeelen *haar zelven* of *haar eigen zelven*." Men houde dit niet voor een misbruik in onzen tijd of een weinig vroeger ontstaan. Reeds bij CATS lezen wij, I. bl. 472:

Als niet gekomen is tot yet,
Soo en kent yet *sijn selven* niet.

en bl. 416:

Gaet maer slechts *u eygen selven*
Met een onvermoeiden vlijt
Ondersoecken, onderdelven
En beproeven wat gij zijt.

Waarschijnlijk zijn er nog wel vroegere voorbeelden van te vinden.

P. LEENDERTZ, WZ.

Hohenlohe-Langenburg (VIII. bl. 290, Vr. 340). »En date du 7 Janv. 1764, toute la maison de HOHENLOHE-NEUENSTEIN, attendu sa noble origine, et son ancienneté, et eu égard aux grands et loijaux services qu'elle avait toujours rendus à l'empereur et à l'em-

pire dans les occasions les plus importantes, l'empereur FRANÇOIS I lui conféra la dignité de prince du st. empire romain, érigea le comté en principauté relevant immédiatement de l'empire, et ses anciennes armoiries furent d'après l'ancien usage rétablies et augmentées." *Alm. de Gotha*, 1836.

WILHELMINA CHRISTINA HENRIETTE VAN HOHENLOHE-LANGENBURG, wordt zoowel met den titel van *Princes*, als FRIEDRICH ERNST, haar vader (uit den tak NEUENSTEIN gesproten), † 24 Oct. 1794, met dien van *Prins*, in de verschillende *Alm. de Gotha* aangewezen. In de *Aant.* op de *Geslachtl. der* VAN HARENS (*Stamb. van den Frieschen Adel*), wordt FRIEDRICH ERNST, den 7den Februarij 1773, te *Wolvega*, getrouwd met MAGDALENA ADRIANA, ONNO ZWIERS dochter, »des H.— R.— Rijks-Graaf van *Hohenlohe* en *Gleichen*, Majoor bij de Infanterie," genoemd.

Welke titel is nu de ware? M°.

De Bajert in het gasthuis te Amsterdam (VIII. bl. 292, Vr. 348). Te *Leeuwarden* is nog spoor van een *Beijer* of *Baijerd*. Zijn ontstaan dagteekent van het begin der XVIde eeuw, toen bij het Sint Anthonygasthuis nog eene groote afzonderlijke ziekenzaal werd aangebouwd, de *Beijer* of *Baijerd* geheeten, uitsluitend bestemd ,om daarin armen en gekwetste krijgslieden te verplegen en vreemde doortrekkende personen, inzonderheid »eerbare Luyden passerende heuren weghe in Pelgrimagie of andere verdienstige wercken," gedurende een of meer nachten verblijf te geven. Die *Beijer* had door eene poort ingang naar eene straat, welke daarnaar *Beijerstraat* werd genaamd, en dien naam tot heden heeft behouden. In 1565 herbouwd, kreeg hij de bestemming om arme burgers, burgerkinderen, dienstboden en dergelijke personen, met ziekten of kwalen bezwaard, te verzorgen en om doortrekkende arme lieden drie nachten te herbergen en te onderhouden. Als zoodanig voorzag deze algemeene ziekenzaal hier weldadig in den nood van vele behoeftige kranken en reizende personen. Gelijktijdig werden er ook krankzinnigen in dit gesticht besteed en in de zoogenaamde Dorekasten bewaard en verzorgd. Bij het geweldig heerschen der pest te *Leeuwarden*, van 1581—1583, werd, wegens het ontoereikende der overige verpleegplaatsen, de *Beijer* ook daarvoor ingerigt. Bij de behoefte in 1776 om een grooter lokaal, dan tot dien tijd daarvoor beschikbaar was, tot school voor de stadsarmenkinderen te erlangen, werd de *Beijer* (die, wegens de toenemende kosten van zijn onderhoud, in 1772 was opgeheven) daartoe genomen, welke bestemming hij tot 1822 bleef behouden. In 1824 werd de *Beijer* met nog een ander aangrenzend gebouw tot een magazijn voor militaire fournitures en tot woning voor den agent van kazernering ingerigt. Door het goed bestuur der fondsen van het St. Anthonygasthuis, waren de voogden van dat gesticht in staat om in 1843 bij de bestaande 58 nog 15 nieuwe kamers voor proveniers aan te bouwen, waarvan 7 ter plaatse van den *Beijer*, die daarmede kon worden gezegd geheel te zijn verdwenen.

WASSENBERGH, *Taalk. Bijdragen*, dl. I. bl. 14, en MEIJERS *Woordenschat*, houden *Beiert* of *Baiert* voor *chaos:* voor eene plaats, waar alles ondereen is vermengd; doch BILDERDIJK, *Verkl. Geslachtlijst*, dl. I. bl. 37, leidt den oorsprong des naams af van *beien*, beiden, d. i. *verblijf hebben* of *gelen*, *toeven*, hetwelk met de bestemming meer overeenkomst schijnt te hebben. (Men zie omtrent een en ander W. EEKHOFF, *Geschiedk. beschrijving van Leeuwarden*, dl. I. bl. 175, 200, dl. II. bl. 34, 158, 261, 350, 355.)

In verband met de oprigting en oorspronkelijke bestemming van den *Beijer* staat het bekende reeds eenige jaren hangende geschil tusschen de gemeente *Leeuwarden* en de voogden van het St. Anthonygasthuis, welke eerste beweert, dat dit gesticht de wezenlijke bestemming heeft van een armenhuis, oude mannen- en vrouwenhuis en ziekenhuis, de verzorging van krankzinnigen daaronder begrepen, en dat het gemeentebestuur niet alleen bevoegd is om werkelijk toezigt op het beheer en de bestemming der opkomsten van het gesticht te houden, maar ook om op dat beheer en die bestemming regtstreeks invloed uit te oefenen en als wetgever daarvoor op te treden. Ten gevolge daarvan werd het St. Anthonygasthuis door den gemeenteraad gerangschikt onder litt. *a* van art. 2 der wet op het armbestuur. Daartegen verzetteden voogden zich en, na vruchtelooze pogingen tot minnelijke beëindiging van het geschil, stelden zij bij de Arrondissements-Regtbank te *Leeuwarden* een' eisch in om te verklaren: 1°. dat die rangschikking onjuist is; 2°. dat *deels* gemeld gesticht niet is eene instelling van weldadigheid in den zin der wet en *deels* behoort tot de cathegorie van litt. *c* van gemeld wetsartikel. De eischers zijn echter onlangs door de Regtbank in hunnen eisch niet ontvankelijk verklaard, op grond dat de wet ten dezen geene splitsing kent. ARIE.

Portret van M. H. Tromp (VIII. bl. 321, Vr. 366). Indien ik mij niet bedrieg, hangt het portret van M. H. TROMP boven of tegenover den ingang van de schilderijenverzameling in het zeemansinvaliedenhuis te *Greenwich*. Ik verwijs den vrager voorts naar den *Navorscher*, III. bl. 378 en 379 en het *Nav. Bijbl.* voor 1854, bl. *xxxix*, *xl*.

J. H. VAN LENNEP.

Portret van M. H. Tromp. Ik meen een levensgroot portret van M. H. TROMP gezien te hebben bij Jhr. TEDING VAN BERKHOUT, op *Hoenloo*, bij *Olst*, provincie *Overijssel*, waar tevens vele andere merkwaardigheden en bescheiden, TROMP betreffende, bewaard worden. Ik twijfel er niet aan of eene briefwisseling van C. P. v. E. met genoemden Heer TEDING VAN BERKHOUT zal een gewenscht resultaat opleveren. VAN SENDEN.

Portret van M. H. Tromp. Aan den vrager in den vorigen Jaargang naar een geschilderd portret van TROMP, zij berigt, dat op de vergaderkamer in de kweekschool voor de zeevaart te *Amsterdam*, een oud geschilderd levensgroot portret berust; de naam des schilders is mij onbekend.

F. M.

Het Huis te Hatert of de Hatertsche Toren (VIII. bl. 321, Vr. 368). Het wapen van VAN DEN HATERT, *d'or, à deux fasces de sable, surmontées d'un croissant d'azur*, vindt men bij BALEN, *Geslachtl. van* ROEROM. M°.

Cornelis Musius (VIII. bl. 321, Vr. 370). De *Handvesten*, *Octrooijen*, *Privilegiën en Regten aen de stede Vlaardingen* enz. 's Gravenhage 1772, fol. cxiii, noemen hem een Vlaardinger van afkomst, en zijn' vader, JAN PIETERSZ., een gering, doch vroom en naarstig ambachtsman, die met der woon naar *Delft* vertrok en aldaar zijn' zoon CORNELIS teelde, die in 1500, volgens anderen in 1503, aldaar geboren, en naar zijn' peet CORNELIS MUIS genoemd werd. Zijn geslachtsnaam was anders SPANGEN. Hij was een zwaarlijvig man, van een deftig aanzien, enz.

De schrijvers der *Handvesten* enz. geven dus als zijn' geslachtsnaam SPANGEN aan, zonder hem in betrekking tot dat adellijk huis te brengen: en hoe menigeen, in den omtrek van een adellijk verblijf of dorp geboren, werd daarnaar niet genoemd.

G. BRANDT, *Hist. der Reformatie*, Amst. 1671, noemt hem dl. I. bl. 538, en haalt meer bronnen aan. Mr. JOH. MEERMAN spreekt van hem in zijne *Vergelijking der Gemeenebesten, door* H. DE GROOT, Haarlem 1802, dl. III. bl. 419, en de genoemde *Handvesten van Vlaardingen* verwijzen naar VAN BLEISWIJCK, *Beschrijving van Delft, Kerkelijke Oudheden van Delft*, en twijfelen aan zijne vermeende afkomst uit het geslacht van MUYS VAN HOLIJ.

L. D. R.

Malefijt (VIII. bl. 321, Vr. 371). Zou het niet afkomstig zijn van *male factum*, *slecht of verkeerd gedaan?* *Feit* is *factum; feiten* zijn de *facta*, waarvoor velen thans, doch zeer ontaalkundig, het woord *daadzaken* gebruiken. Zou het niet bespottelijk zijn te spreken van de *daadzaken* der voorouders, in plaats van de *feiten?* C/₄.

Malefijt. Hoewel ik nooit de spreekwijze: het is een malefijt, vernam, wil ik DIXI toch zeggen wat een malefijt is, en hij zal dan misschien het antwoord op zijne vraag zelf kunnen maken.

De malefijt is eene kleine zeezwaluw, welke bij stormweer in de nabijheid der schepen komt, en daarom stormvogel door de zeelieden genoemd wordt.

Daar is een versje, dat wel door een zeebard zal vervaardigd zijn, luidende:

Het zijn malefijten
Die regen en wind schijten.

Is de malefijt boven den wind of te loefwaart op, zoo vermeent men, dat de storm zich nog verheffen, althans aanhouden zal; daarentegen: schuilt de malefijt achter de zeilen, zoo vermeent men, dat het weder bedaren zal.

Malefijt is in het Engelsch *Petrel.* Geen dezer woorden vind ik echter in eenig woordenboek. S. — A. —

[Ook ons was de spreekwijze onbekend. DIXI zal ons genoegen doen, indien hij ons mededeelt wat zij beteekent.]

Tetje Roen (VIII. bl. 321, Vr. 372). De plaats bij SCHELTEMA, in de *Aant.* op de vraag bedoeld, is waarschijnlijk die in de beschrijving van *Volksgebruiken der Nederlanders bij het vrijen en trouwen* (*Geschied- en Letterk. Mengelwerk*, dl. IV. st. 3, bl. 170, en de *Aant.* bl. 225), waar aangaande TETJE ROEN wordt vermeld, dat hij omstreeks het jaar 1697 zijn dagelijksch verblijf hield in het wijnhuis *de Oliphant*, op de Botermarkt te *Amsterdam*, alwaar Czaar PETER *de Groote* zich meermalen met hem inliet en hem een groot aanbod heeft gedaan, indien hij naar *Rusland* wilde verhuizen; — dat hij later in het huis, *Blaauw Jan* geheeten, moet zijn aangenomen, om 's avonds het gezelschap te vermaken; — dat daarna zijn schoonzoon een wijnhuis of zoogenaamden »gemeenen haard" op de Nieuwmarkt gekocht of aangelegd heeft, waar 's morgens de trompet uit een bovenraam werd gestoken ter aankondiging, dat de schoonvader er komen zou, om zijne kunsten en grappen uit te kramen; — dat hij niet alleen zijn bestaan heeft gehad, door in of voor eene ton op eene stellaadje 's maandags en vrijdags zijne snakerijen en kwinkslagen aan de zamengevloeide menigte op de Botermarkt uit te kramen, maar dat hij ook dikwijls, bij bruiloften in den burgerstand, met zijne ton werd gehaald, om de gasten met zijne kwinkslagen, enz. te vermaken; — dat hij, naar men wil, in den tijd van den actiehandel veel geld zou gewonnen hebben, en later in burgerlijke ruimte op de Raamgracht gewoond, alwaar hij in den jare 1740 zou

overleden zijn, twee dochters nalatende met een vrij aanzienlijk vermogen.

Meer zegt SCHELTEMA t. a. en vermoedelijk bedoelde pl. niet aangaande dezen potsenmaker, en meer weet ik ook niet van hem te berigten. H. M. C. v. O.

[Hetzelfde deelde φ^2—φ. ons mede. Hij herinnert bovendien, dat dezelfde vraag reeds vroeger gedaan en V. bl. 315 beantwoord is. Daar ter plaatse zal DIXI nog eenige werken genoemd vinden, die iets aangaande TETJE ROEN behelzen.]

Portret van Mr. J. C. M. Radermacher (VIII. bl. 322, Vr. 375). Dit portret zal wel te vinden zijn bij de verzameling van portretten in olieverw der vroegere Raden van *Indië*, welke in eigendom toebehoorde aan de douairière DE GIJSELAER, geb. VAN SCHINNES, en zeer zeker als erfdeel aan de familie BRANSEN zal gekomen zijn, door verwantschap met de familie MOSSEL. De Heer DE GIJSELAER, te *'s Gravenhage*, was in die boedelbeschrijving betrokken en zal omtrent dit portret nadere aanwijzing kunnen doen.

V. A. H.

Ranselen, afranselen (VIII. bl. 322, Vr. 377). JOHANNES zal omtrent deze woorden bevredigende inlichting vinden in WEILANDS *Taalkundig Woordenboek*, op *Ransel* en *Ranselen*. Ik voeg er nog bij (wat WEILAND niet aanteekent), dat *afranselen* meer effect maakt dan *ranselen*, en eigenlijk beteekent: iemand al ranselende zijn *volle bekomst* geven. B[t].

Zaniken (VIII. bl. 322, Vr. 382). Meer dan één goed woordenboek onzer taal heeft dit woord niet. Dat geeft aanleiding tot het vermoeden, dat het eene nabootsing is van hetgeen hij doet, die *zanikt*, langzamerhand tot gemeengoed geworden. Mogt dit niet zoo zijn en het woord naar behooren eenen wortel hebben, dan zal het wel moeten beschouwd worden als vermaagschapt aan *zingen*. Of men evenwel vrijheid heeft *zanekerig* te nemen voor eene gerekte uitspraak van *zangerig*, durf ik niet beslissen. Dr. RÖMER.

Trictrac (VIII. bl. 322, Vr. 383). Niet zonder reden spreekt DIXI in zijne vraag van een Indischen of Arabischen oorsprong van dit spel. Ook ik heb wel eens aan zoodanigen oorsprong gedacht, zoo dikwijls mij een prachtig trictrac-spel vertoond werd, hetwelk uit de *Indiën* ten geschenke naar het moederland gezonden was. Omtrent eene Indische of Arabische afkomst heb ik niets kunnen vernemen. Ziehier echter wat ik vond in: *Académie Universelle des jeux, etc.; à Lyon, chez* B. CORMON *et* BLANC, 1805, tom. III. p. 46: »Je ne dirai rien de l'antiquité de ce jeu, et je n'entreprendrai pas de décider si ce sont les Français ou les Allemands qui en ont été les inventeurs: je sais qu'il y a eu des gens qui ont donné cette gloire aux Allemands, et que plusieurs autres l'ont attribué aux Français; mais je crois que si l'on en juge par ce qui nous paraît journellement, on se déterminera facilement en faveur des Français, et que l'on conviendra qu'on joue mieux ce beau jeu à la Cour de France qu'à celle de Vienne." — Een mager bewijs, inderdaad, voor de Fransche uitvinding!

Iets beter gaat het aanvankelijk met de verklaring van den naamsoorsprong: »Quant au nom de ce jeu, plusieurs prétendent qu'il lui vient du bruit qui se fait en jetant les dés, en remuant les dames, parce que ce bruit rend un son qui semble répéter incessamment tric-trac, ou tic-tac." Maar wanneer voorts de schrijver in allen ernst de voorkeur geeft aan de afleiding van zekeren geleerden en knappen speler, die beweerde, dat men ze moest zoeken in de Grieksche woorden τρὶς τραχύς, dan zeg ik, dat derzelver vertaling: »Trois fois difficile à jouer et à comprendre" liever moest zijn: »Risum teneatis amici!"

B[t].

Caius Plinius Secundus (VIII. bl. 323, Vr. 387). Het toeval heeft mij dezer dagen een' lateren druk van het door mij Vr. 387 ter sprake gebragte werk in handen gespeeld. De titel luidt C. PLINI SECUNDI *des wijdt-vermaerden Natuer-kondigers vijf Boeken* (wier inhoud vervolgens wordt opgegeven). *Hier zijn bijgevoeght de Schriften van verscheyden andere oude Autheuren, de Natuur der Dieren aengaende. En nu in desen laetsten Druck wel het vierde part vermeerdert, uyt verscheyden nieuwe Schryvers en eygen ondervindinge: en met veel kopere Platen verçiert.* T' Amsterdam. *By* ABRAHAM *en* JAN DE WEES, *Boekverkoopers, inde 4. Evangeliste.* Zonder jaart., kl. 8°.

Na aftrek van het passim in den tekst gevoegde en met eene andere letter gedrukte »vierde part," komt overigens deze uitgave (niettegenstaande de verdeeling in *vijf* boeken) volkomen overeen met den kwartijn der vraag. Maar bij nader onderzoek vind ik bl. 157 vlgg. woordelijk, schoon niet *letterlijk*, terug wat door H. W. K. (*Nav.* II. bl. 104) is medegedeeld. Heeft nu H. W. K. in zijne editie ook hetgeen in mijne vraag door »Doctor GESNERUS, ALBERTUS ende ARLUNNUS" gezegd wordt, dan lijdt het geen' twijfel, of de PLINIUS van den *Liefhebber* is een latere druk. Daar voorts hetgeen bij H. W. K. *omtrent* 45 *of* 50 *jaren geleden* is, in mijne uitgave op 25 of 30 jaren gesteld wordt, geloof ik, dat men haar (ceteris paribus) veilig op 1749 kan dateren. — Mijn *wie* en *wanneer* blijven echter voor den kwartijn gelden en den Navorschers aanbevolen. Op bl. 378

wordt gezegd, »dat noch voor weynigh jaren PHILIPPUS den Koninck van *Hispanien*, den Soon van Keijser KAREL den vijfsten, twee Satyros met sich ghevoert heeft." Hieruit meen ik te mogen opmaken, dat het werk in het begin der XVIIde eeuw in het licht verschenen is. FILIPS toch overleed in 1598. Maar nu de Duitsche zamensteller en de vertaler? Bt.

Een mier aan iemand hebben (VIII. bl. 323, Vr. 388). DIXI zal met zijne vraag wel iets meer bedoeld hebben, dan er bij de eenvoudige lezing uit kan worden opgemaakt. Het zal hem niet zoozeer om de beteekenis der spreekwijze (= een' hekel aan iemand hebben) te doen zijn, als wel om de afkomst en toepassing van het daarin voorkomende woord *mier*. Wil DIXI zich de moeite geven het *Nieuw Nederlandsch Taalmagazijn* van L. A. TE WINKEL, III. bl. 238 vlgg. op te slaan, hij zal daar al de gevoelens dienaangaande zien opgesomd, en aan het einde zijner lectuur met den Heer T. H. BUSER erkennen, dat de geleerden het alles behalve eens zijn.

Mogen ook wij eene gissing wagen — maar ook niets dan eene gissing — wij geven dan in bedenking, of het IJslandsche *mir*, mordeo (vgl. TEN KATE, *Aenl.* II. bl. 674), hier niet in het spel zou kunnen zijn. *Mier* is welligt een van die woorden, welke door onze zeelieden uit het Noorden naar ons zijn overgebragt. Een *mier* aan iemand hebben is dan z. v. a. een' *beet* aan iemand hebben, d. i. bij de gedachte aan iemand als ware het een'beet krijgen, m. a. w. *op iemand gebeten zijn*, wat men insgelijks in de wandeling dikwijls hoort.

Hetzelfde *mir*, *mur*, *mor*, gelijk TEN KATE het opgeeft, brengt dien schranderen taalvorscher op ons *morren*, hetwelk door hem onder de onomatopoioumena geplaatst wordt; misschien niet kwalijk. Wij zouden evenwel ook hier het *bijten* liever willen toepassen. Immers.... maar wij mogen geen zijpaadjes inslaan; dus punctum! Bt.

[Dezelfde bladzijde van TEN KATE heeft Dr. RÖMER tot dezelfde gissing gebragt. Wij gelooven nogtans niet, dat de door onze geachte medearbeiders voorgestelde afleiding de ware is. Wij vermoeden — daar wij geen oudnoordsch of ijslandsch woordenboek bij de hand hebben, kunnen wij niet met zekerheid spreken — dat TEN KATE zich ten opzigte van dit en vele andere ijslandsche werkwoorden vergist en ze voor sterk aangezien heeft, terwijl zij nogtans zwak conjugeren. Zijn *mir*, *murde* zal waarschijnlijk een werkwoord zijn, welks infinit. praes. in het oudnoordsch *myrja*, in het latere ijslandsch *mirja* en welks praeterit. o. n. *murdha* ijsl. *murde* is. De *y* van den infinit. is door de klankwisseling, die de Duitschers *umlaut* noemen, uit *u* ontstaan In het praeterit. valt de *j* weg en keert ten gevolge daarvan de oorspronkelijke vocaal terug. TEN KATE, die dit niet begreep, rekende dit en een aantal andere werkwoorden tot de sterke, in weerwil van den uitgang *dha* van het praeteritum. Dat nu aan een werkwoord, dat in het praes. de korte *i*, in het praet. de korte *u* heeft, ons *mier* met den klank *ie* ontleend zou zijn, achten wij zeer onwaarschijnlijk. Behalve dat gelooven wij, dat onze taal zeer weinig woorden heeft, aan de noordsche talen ontleend. — Wij nemen de vrijheid hier ook eene gissing omtrent den oorsprong dezer spreekwijze te wagen. Of zij misschien niet reeds in het door Bt. aangehaalde stuk in het *Nieuw Nederlandsch Taalmagazijn* voorkomt weten wij niet: dat stuk is ons onbekend. Wanneer wij letten op andere spreekwijzen, die hetzelfde uitdrukken, eenen *hekel* d. i. ekel, walg, *eene puist*, *het land*, d. i. de landziekte aan iets hebben (nog eene andere komt b. v. bij HUIJGENS, *Korenbl.* XIII. 46 voor), dan zien wij in al die spreekwijzen dat het substantivum eene ziekte of ongemak te kennen geeft. Zoo iets beteekent *mier* ook. Volgens KILIAAN beteekent het namelijk, *morbus qui foris corpus foedis tuberculis ac pustulis deformat, intus vero mordentis formicae sensum cruciatumque adfert*, en ook *morbus venereus*, *lues venerea*. Heeft nu in de spreekwijze *eene mier aan iemand of iets hebben*, het woord *mier* de eerste dezer twee door KILIAAN opgegevene beteekenissen, dan zegt zij bijna hetzelfde als *eene puist aan iemand of iets hebben*.]

Schobbejak (VIII. bl. 323, Vr. 389). Kan ik DIXI niet zeggen wanneer dat woord in de mode kwam, ik wil hem toch herinneren, dat *schobbe*, volgens TEN KATE (*Aenl. t. d. kennisse*, enz. dl. II. bl. 369), *schurft* beteekent. *Jak* zal wel een bijvoegsel zijn als *zak* enz., in dergelijke uitdrukkingen niet ongewoon.

Dr. RÖMER.

Schobbejak. Over dit woord zie men BILDERDIJK, *Geschiedenis des Vaderlands*, dl. I. bl. 292. De gemeenen, die slechts jakken of kolders droegen, werden *jakhalzen* genaamd, de edelen, die harnassen droegen, *schobbejakken*. C. K. v. S.

Schobbejak. Dit woord dagteekent reeds van de 13de eeuw. W. J. HOFDIJK beschrijft in zijn *Schets van de Geschiedenis der Nederlanden*, bl. 25 vlg., den krijgsdosch van die dagen, en gaat, na over de edelen, ruiters en boogschutters gesproken te hebben, aldus voort: »Het gewone voetvolk daarentegen, uit de laagste vasallen bestaande, en veelal slecht gewapend, werd luttel geacht; naar hunne kolven of knodsen heetten zij ook kolfkaerels, en in later tijd, toen de edelen meer in gesloten staal waren geharnast, en de maliekolders (schubbejakken) de dracht der mindere krijgsknechten werden, gaf men hun den naam van schobbejakken, die thands nog altoos eene verachtelijke beteekenis behouden heeft." — Men ziet dus, dat een *schobbejak* vroeger ook eerlijk man kon zijn. Vgl. verder KILIAAN op de woorden *schobbe* en *jack* en bij het laatste V. HASSELT; BILDERDIJK, *Verkl. Geslachtl.*, III. bl. 32.

Bt.

Schobbejak. Er is mij tweederlei gevoelen over den oorsprong van dit woord bekend. Het eene is dat van H. CONSCIENCE in zijn boekje: *Hoe men een schilder wordt*, (Antw. en Amst. 1844). Hij schrijft: »De werklieden, die aan het ontladen der schepen arbeiden,

dragen een kort hemd van grof lijnwaad over hunne kleederen. Dit hemd noemt men in *Antwerpen* een *schobejak*." Deze benaming zou dus van het kleed overgegaan zijn op personen van eene lage, gemeene klasse, en toegepast op menschen van een gemeen karakter.

Maar elders (*de Vriend van armen en rijken*, III. 2, 12) lees ik: »De lagere krijgsknechten der Kabeljaauwschen droegen kleederen als *schobben*, dat is, eene kleeding in schuinsche ruiten van blaauw en wit, als schobben of schubben, en kregen daarom den naam van schobbejak." Hiermede komt overeen wat W. J. HOFDIJK schrijft in zijne *Schets van de geschiedenis der Nederlanden*, bl. 26 (Amst. 1857).

Het blijkt dus, dat eene zekere kleeding van min geachte personen tot den scheldnaam aanleiding gegeven heeft. E. A. P.

Schobbejak. Komt van *geschubde jak*: een wapenrok, aanvankelijk bekleed met stukjes gekookt leder, in den vorm van vierkanten, ruiten of schubben, over elkander liggende als de leijen op een dak, of als de schubben op een' visch. Prof. L. G. VISSCHER, over kleeding en wapening der middeleeuwsche krijgslieden en ridders, in het *Tijdschrift over geschiedenis*, *oudheden en statistiek van Utrecht* 1841. Later werd de bekleeding in leder door ijzer vervangen; de hierdoor zeer zwaar gewordene wapenrokken werden in de negende eeuw door de voorname krijgslieden verlaten voor de *maliënkolders* of *halsbergen* der Noormannen. Het gemeene volk deze dure wapenrustingen niet kunnende bekostigen, behield voortdurend de lederen kolders, die sterk met wol, haar of hennep gevoerd, of wel »jacken van lynwaet, omtrent dertich doeck dick" (*Memorien van* FRESINGA, bl. 445) waren. Van geschubde jak tot schobbejak, il n'y a qu'un pas, en vermoedelijk is het scheldwoord uit dien »goeden ouden tijd" afkomstig. Majoor K.

[Het ons door Z. H—R. medegedeelde uit BOSSCHA, *Heldendaden te land*, dl. I. bl. 57, komt in de hoofdzaak hiermede overeen.]

A. L. F. en A. P. S. (VIII. bl. 324, Vr. 393). Onder deze letters gaven THEODOOR VAN SNAKENBURG en JACOB ELIAS MICHIELSZ, beiden (ni fallor) Advocaten te *Leiden*, in 1731 *Proeve van dichtoefening* uit. Wat die letters beteekenen, zal wel een raadsel blijven. De inhoud beantwoordt niet aan de fraaije uitgave, die prijkt met sierlijke platen van F. VAN MIERIS, FOLKEMA en PHILIPS. Beiden behoorden tot het legio poëtasters van dien tijd. Zie SIEGENBEEK, *Gesch. der Nederl. Letterkunde*, bl. 241, en WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Anthol. en Crit. Woordenboek der Nederd. dichters*, dl. V. bl. 308. J. C. K.

[Dr. RÖMER noemt dezelfde personen, volgens den Catalogus van de *Biblioth. der Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leyden*, dl. I. bl. 254.]

Anacreontische vragen (VIII. bl. 324, Vr. 394). Ode 14, vs. 12.

ἔβαλλ' ἐγὼ δ' ἔφευγον.

Dr. J. TH. BUSER zegt, dat hier ἔφευγον het tegenovergestelde schijnt uit te drukken van 't geen de dichter bedoelt. *Mij* schijnt dit niet zoo. Het komt er maar op aan, *hoe* men het woord vertaalt. De gewone opvatting: *ik ging op de vlugt*, kan er (ik ben dit met Dr. BUSER eens) niet door; zij contrasteert belagchelijk met de voorgaande woorden κἀγὼ λαβὼν — Ἔρωτι, en het vlugten zou bovendien, gelijk Dr. BUSER teregt aanmerkt, nergens toe gebaat hebben. Ik stel derhalve voor, ἔφευγον te vertalen door: *ik ontweek*, *ontdook zijn schot*. De dichter vlugtte niet, maar kon, met al zijn' heldenmoed, tegen AMOR slechts *defensief* te werk gaan. Dat hij zich, trots al zijne maatregelen, eindelijk op genade of ongenade moest overgeven, is niet te verwonderen.

Ik meen, dat bij deze mijne opvatting de allegorie der Ode goed wordt volgehouden, en eene door alle HSS. en editiën gewaarborgde lezing onaangevochten kan blijven.

B[t].

Henry Comte de Moens (VIII. bl. 325, Vr. 395). Bij opene brieven van den 1sten October 1724, verleende Keizer KAREL VI den titel van *Baron* aan HENRI en GERBRAND MOENS, te *Amsterdam*, zonen van wijlen BERNARDIJN MOENS, Vrijheer van *Klinckerlant*, *Grysoort*, enz., en van MARIA MAGDALENA VAN ORNIA, Vrijvrouwe van *Vryenesse*, *Sluypwyck*, *Ravensberg*, *Oud en Nieuw Gravecoop*, *Nieuwenbroeck*, enz. (*), (mede, bij brieven, van denzelfden datum, tot *Barones* verheven) met vergunning, om dien titel op de eene of andere bezitting, in de Oostenrijksche *Nederlanden*, te mogen overbrengen. Bij opene brieven van den 16den December 1724 werd, door genoemden Keizer, aan dezelfde personen de titels van *Graaf* en *Gravin*, met gelijke vergunning verleend. Zie *Listes des Titres de Nobl.*, *Cheval.*, *etc.*; *Nobil. des Pays-Bas; Suppl. aux Troph. de Brab.*, T. I. p. 446—454, en *Geslachtl.* van MOENS, ald. p. 456—463. M[o].

Coenraad Droste (VIII. bl. 325, Vr. 398). MATTHIJS DROSTE, *Kapiteyn van een Compagnie Voetknechten ten Dienste dezer Landen*,

(*) Te *Amsterdam* woonachtig († 1735), dochter van GERBRAND VAN ORNIA, uit *Friesland*, en van EMERENTIANA VAN ZELL, Vrouwe van gezegde heerlijkheden. Vgl. de opene brieven in b. a. *Suppl. aux Troph.*, enz.

(*na* 1664 *Colonel van een Regiment Voetknechten, en Gouverneur van Heusden,enz.*) huwde 1. KORNELIA DE WIT, dochter van JOHAN, Burgemeester van *Woudrichem*, enz., en van ADRIANA VAN HEDICKHUYZEN, bij welke hij ééne dochter verwekte; 2. EMERENTIA RUYSCH, dochter van KOENRAAD, Ridder, Burgemeester van *Dordrecht*, enz., en van MARIA VAN BEVEREN, bij welke hij onderscheidene kinderen kreeg, door BALEN (*) niet genoemd, een van welke de bedoelde COENRAAD DROSTE kan geweest zijn.

Naar het wapen (van keel, met een hartschild van zilver) te oordeelen, behoorde MATTHIJS DROSTE voornoemd, tot het oud-adellijke uit *Westphalen* herkomstige geslacht van dien naam, nog in dat land gevestigd, en den graaflijken titel voerende. M^o^.

Coenraad Droste. Dewijl ik vertrouw, dat de Heer J. H. VAN LENNEP wel in de gelegenheid is, om P. G. WITSEN GEYSBEEKS *Biogr. Anthol. en Crit. Woordenboek der Nederl. dichters*, op te slaan, verwijze ik hem naar het 2de deel van dat werk, bl. 215, waar het een en ander omtrent C. DROSTE te lezen staat.

J. C. K.

Coenraad Droste. Een levensberigt van dezen, alsmede een berigt dat er van zijne *Overblijfzels van geheuchenis* een belangrijk exemplaar voorkomt op de Bibliotheek van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde te *Leyden*, vindt men in het door mij voortgezette *Biogr. Woordenboek der Nederlanden* van A. J. VAN DER AA, dl. IV. bl. 356, 357.

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

E. W. Higt (VIII. bl. 325, Vr. 401). Een breedvoerig levensberigt van dezen geleerden man vindt men in het *Woordenboek* van NIEUWENHUIS (oude uitg.), dl. III. bl. 489—493. Van zijn Rectoraat te *Brielle* wordt aldaar geene melding gemaakt, en er is geen reden om het er niet voor te houden, dat zijn overlijden, en dus ook begraven, niet te *Alkmaar* zou hebben plaats gehad. De steller van de aangehaalde levensschets is blijkbaar goed onderrigt geweest, althans hij vermeldt op verzoek, dat het levensberigt voor de *Gedichten* van HIGT, door Prof. YPEIJ in 1803 uitgegeven, ofschoon naar mededeelingen van eenen zeer geloofwaardigen kweekeling van HIGT, geheel bezijden de waarheid is. Het is misschien niet overtollig dit laatste aan te teekenen, daar het eene of andere antwoord op de vraag naar de bedoelde voorrede zou kunnen verwijzen. Als de persoon, die de onjuistheid van het daarin ter neder gestelde heeft opgegeven, wordt genoemd HIGTS schoonbroeder, H. LEMKE, Predikant te *Wier*. H. M. C. v. O.

Adeleide (VIII. bl. 326, Vr. 409). Wie is ADELEIDE, in *de Geuzen* van VAN HAREN, 10den zang, 5de couplet? VAN HAREN drukt zich zeker wat duister, althans dubbelzinnig uit, toen hij na van MARIA VAN REYGERSBERG gesproken te hebben, aldus zong:

> Zie, welke harten zij (*de Natuur*) bereidde
> Wanneer ze en *U* en ADELEIDE
> Aan *beider Eeuw* tot luister schonk.

In prokureursstijl zou het duidelijker geweest zijn, b. v.: »in hare *respective* eeuwen." Er is toch geen twijfel aan, of VAN HAREN bedoelde hier met ADELEIDE zijne echtgenoot SARA ALEIDA VAN HULS. Dit blijkt ook uit zang XXIII, 9de couplet, beginnende:

> Misschien zal Haat in korte dagen
> (Bij Neerlands rust!) *aan man en vrouw*
> Het moordtuig door den boezem jagen,

en eindigende:

> Één zucht aan beider ongelukken,
> Één traan aan ADELEIDE's deugd!

Wanneer men op deze plaats de *noot* van VAN HAREN zelf (bl. 376 der uitgave van 1785) inziet, en let op de woorden: »aan mijn vaderland te toonen waaraan ik over dag bezig was, terwijl *aan mijn Huisvrouw en mij*, zulke nachten bereid werden," dan zal er, dunkt mij, geen redelijke grond tot twijfel overblijven.

W. M. Z.

Adeleide. De ADELEIDE in de *Geuzen* van O. Z. VAN HAREN, 10den zang, 5de coupl., zal wel niemand anders zijn dan VAN HARENS gade, SARA ADEL VAN HULS. Haar naam ADEL is dezelfde als ADELEIDE, ADELHEID. Als haar echtgenoot haren lof verheft, dan heeft hij het oog op de ontzettende rampen van zijn huis, onder welke die uitnemende vrouw haren echtgenoot innig en standvastig getrouw bleef, »schoon 't lot hem woedende overviel." Wie haar wil leeren kennen in haar aandoenlijk en liefdevol geloof aan de onschuld van haren gemaal, en wat zij te verduren had, leze hare *Deductie* ter zake der bestaande geschiedenissen in het huisgezin van den beroemden staatsman en dichter, O. Z. VAN HAREN, en men zal haar hoogachten, en misschien zoo ver boven MARIA VAN REYGERSBERG stellen, als hare rampen grievender waren dan die van de gade van H. DE GROOT.

Die *Deductie* bevindt zich onder de bekende verzameling van verschillende stukken aangaande het gebeurde met VAN HAREN en zijne dochters. V. GR.

Vindicae contra Tyrannos etc. (VIII. bl. 326, Vr. 412). In de Biblioth. der Koninkl. Akademie van Wetenschappen te *Amsterdam*, vindt men een exemplaar van bovengenoemd werk met het jaartal 1579. RESCH.

Stool of stoel (VIII. bl. 326, Vr. 413). *Stool* is de ware lezing. Zie hier wat wijlen Prof.

(*) *Geslachtl.* van BEVEREN en DE WIT.

LULOFS, in zijne *Drie proeven van opheldering over* J. VAN DEN VONDEL, Gron. 1830, bl. 26, over dit woord aanteekent: »*Stoel* maken sommigen hier wel eens van. *Stool* is de *stola* of kruisband, een deel van het misgewaad der Roomsche geestelijkheid.

Die stola und das Cingulum
Hängt er dem Priester dienend um,

zingt SCHILLER in zijne ballade: *Der Gang nach dem Eisenhammer*." T. H. BUSER.

Stool of stoel. Dat het woord in den aangehaalden dichtregel van VONDEL *stool* moet zijn, en niet *stoel*, is duidelijk. *Stool* is een geestelijk kleedingstuk. Van daar *gestoolden* voor *prelaten*. Men leze de *Verhandeling* van HIERONYMUS VAN ALPHEN, *over den eed der Utregtsche Bisschoppen, genaamd den eed met zeven stolen* (werken van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde te *Leyden*, IIde deel). Van daar de bijvoeging: *de mijter viel er mede.* De Bisschop had zich immers in een vroeger tooneel behoorlijk gekleed, zich omringd door nonnen, maar was op geen' stoel gaan zitten. C/4.

[De laatste bewering dat „de Bisschop op geen' stoel was gaan zitten," is minder juist. Reeds in het tooneel van de kerk (IV. B.) zegt de Bisschop tot inleidiug van den lofzang:

Nu kinders, *zet u hier,* —

en in dat zelfde verhaal van den bode (V. B.), vijftig regels vroeger, lezen wij:

Ick vloogh de kerkdeur in, daer GOZEWIJN noch *zat,*
In 't midden van den rey, die even vierigh badt.

Later wordt wel gezegd: Toen steghen de nonnen op — maar de geheele gang van het verhaal schijnt genoeg te kennen te geven, dat de oude afgeleefde GOZEWIJN bleef zitten, terwijl KLARISSE hem vasthield en omarmde.]

Stool of stoel. De »leste druk, vermeert en verbetert," Amst. Wed. AB. DE WEES, 1659, 4°., heeft *stoel*. Deze lezing komt mij voor de echte te zijn; het spreekt toch van zelf, dat de Bisschop omgerukt wordende, zijn gewaad, *stool*, meêgesleept werd: »*en al*" is dus overtollig, als men de andere lezing aanneemt.

L. J.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

De MACCABEËR zoekt ten onregte ons bijwoord *schier*, dat wij ook in de zamenstelling *schiereiland* gebruiken, in de eerste lettergreep van den naam *Schiermonikoog*. In dit laatste woord beteekent schier *grijs*, in welke beteekenis de Friezen het nog gebruiken. *Schiermonikoog* is *het eiland der grijze monniken.*

Dezelfde vraagt, of de afleiding, welke BILDERDIJK van *Komenijswinkel* geeft, namelijk van de Engelsche *shops of common-ease* te verwerpen is. Wij antwoorden: zeer zeker. Hij zie wat wij omtrent *koman* en *komenij* aangeteekend hebben *Nav.* VII. bl. 353 en VIII. bl. 309.

Het woord *rakkert*, waarnaar dezelfde vraagt, en dat oorspronkelijk *beulsknecht* beteekent, komt van *rakken*, door KILIAEN met *torquere, tendere, tormentis exprimere* vertaald.

Majoor K. zond ons de volgende toelichting op hetgeen wij VIII. bl. 338, over het woord *sergeant* mededeelden.

„De beteekenis van het woord *sergeant* is tweeledig: 1°. In onze middeleeuwsche romans en chronyken, is *seriant* letterlijk *serviens* = dienaar, wapenknecht. Zie HUYDECOPER op MELIS STOKE, dl. I. bl. 18; ook KILIAAN in voce.

„„M. BEUTON dans son *Histoire de la Guerre,* m'apprend que le sergent, qui trouvoit dans ce mot Latin l'étymologie de son titre, étoit un Gentilhomme qui pendant que la Milice des Fieffés, fut en vigueur, étoit tenu par la nature de son Fief, dit de sergenterie, à un service militaire envers son Suzerain, qui avoit du rapport aux fonctions d'un Adjudant."" *Dictionnaire Militaire, par Mr.* A. D. L. C. (AUBERT DE LA CHENAYE), Dresde 1742.

„„En waarom deeze aldus te paard dienende welgeboorene Mannen, om dien betoonden dienst, ons in de oude schriften altemets onder den naam van *knechten* (servientes) en dees Ridder, de twee Schildknaapen en hunne twee welgeboorene Mannen, nevens hunne negen, te weeten: vijf rey- en vier handpaarden gesaamelijk onder dien van *glavie*, bij de Duytschers eene speer en bij de Franschen een slagzwaard beteekenende, voorkomen."" Mr. GERARD VAN LOON, *Beschr. der aloude regeringswijze van Holland,* dl. IV. bl. 377 en 378, en de noten.

2°. „„Le sergent de Bande est différent. Il faut borner l'étymologie du nom de celui-çi dans notre François, et le faire venir de *Serre-Gens*"" (Nederduitsch: *rotsluiters*), „„ce qui sera suffisant pour montrer que cet officier tenoit la queue des files en opposition des Hauts-Officiers qui en tenoient la tête et qu'il étoit là pour faire serrer ces files selon le commandement qui en venoit d'enhaut."" *Dict. Militaire,* als boven.

Men ziet hieruit dat men eigenlijk „sergent" en niet „sergeant" zou moeten schrijven.

In de XVde en XVIde eeuw werden bij ons te lande de onder-officieren „weyffels" genoemd, naar het Hoogd. „webel," dat ook dienaar of knecht beteekent.

„„Item elcke tien knechten sullen hebben een Rotmeister en elcke tien Rotms. sullen hebben een Weyfel, daer sy onder staen sullen, en die vier Weyffels sullen staen onder den Capn. off syn Luytent.""

„*Ordonnantie hoe men 't lant van Hollant ende Vrieslant sal mogen beschermen tegen den vijanden,* enz. van het jaar 1521, te vinden in WAGENAARS *Vaderl. Historie,* dl. IV. bl. 430 en verv."

AANTEEKENINGEN.

Eenige minder bekende personen te Vlissingen (vgl. VIII. bl. 250). De Fransche Evangeliedienaar LOUIS D'OUTRELEAU wordt vermeld door J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, *De Waalsche gemeente in Zeeland.* V. D. N.

Eenige minder bekende personen te Vlissingen. Over LOUIS D'OULTRELEAU, nopens wien J. H. DE ST. eenig berigt verlangt, is mij bekend, dat hij als predikant bij de Waalsche gemeente van *Middelburg* reeds vóór 1579 werkzaam was. Hij verscheen als afgevaardigde dier kerk op de Synode van *Antwerpen* van 1579. Hij nam den post van Scriba waar bij die van 1582. Voorzitter der Synode was hij in 1581 te *Antwerpen*, en in 1585 te *Middelburg*. Zijn overlijden had plaats na 1602. Van hem vindt men eenig berigt bij J. W. TE WATER, *Historie der Reformatie in Zeeland*, bl. 193.

QUIESCENDO.

Dialect in het land van Kuik.

Aangebonden (Kort) zijn, ongeduldig, driftig, haastig zijn.

Afkleppen, omroepen: Dit wordt gedaan door den klepperman. Daarbij sloeg hij niet op een bekken, maar gebruikte voorheen zijne klep, thans een' hoorn.

Aks. Boomhouwers-bijl.

Ald. Oud.

Baard (Schouw-, gordiens-). Schoorsteen-, gordijnenval.

Ballen. Balspelen.

Barrevoets. Blootsvoets.

Bast. Schaal van peulvruchten.

Bed (In 't) zijn. In de kraam liggen.

Bederven (Iemand, zich zelven). Iemand, zich zelven in het ongeluk storten.

Begaaijen, begaaid. Verbruijen, verbruid.

Beheimd zijn. Achterhoudend zijn.

Bend. Hoepels.

Bescheid zijn. Slim zijn.

Bescheijen. Aanzeggen, bestellen om ergens te komen.

Bespreken. Een koop sluiten om het gekochte op zekeren tijd te ontvangen.

Bestaeken. Verjaarwenschen.

Beste moeder, vader. Grootmoeder, -vader.

Beteid. Voornemens, van plan.

Beworp. Plan, schets, opstel.

Bezorgd zijn. Iets zwaar tillen, een zwaar hoofd hebben.

Bezorgzaam zijn. Bezorgd zijn, zorgdragend zijn.

Bikkel. Stuiter (een speeltuig).

Blaak. Rook, mist, nevel.

Blein. Blaar.

Boest, boesten. Notenbolster, bolsteren.

Bogt. Nageboorte van 't vee.

Boks, bokstas. Broek, broekzak.

Borstel. Kleerschuijer.

Borstel (Verf-). Verfkwast.

Borstelen. Schuijeren.

Botten. Beenderen.

Brood. Roggebrood.

Brullen, schrouwen. Huilen, schreijen, weenen.

Bruud (Vule). Bruid (Zwangere).

Bruun. Paars.

Buitelen. Duikelen.

Buts. Buil.

Buul. Buidel, geldzak.

Catechismus. Catechismus en catechisatie.

Deel. Stal.

Deer. Meisje.

Dempig. Kortademig.

Doek (Flesse). Linnen.

Dol (drief-, pen-). Tol (drijf, pen-).

Doon, doonder. Digtbij, digterbij.

Door vijf, zes uur. Over vijven, zessen, enz.

Doorslag. Vergiettest.

Douane. Guano, vogelmest.

Droebelen, gedroebel. Trappelen, getrappel of gedreun.

Duk. Dikwijls, veeltijds.

Drij. Vlug, voortvarend, haastig.

Eek. Azijn.

Elling (Een) brood enz. Een *geheel* brood of iets anders.

Fabels vertellen. Leugens, onwaarheden verhalen.

Forket. Tafelvork.

Fijn, fijntjes. Zwak, zwakjes, door ziekte of gebreken.

Gaan. Loopen.

Geboert. Boerenvolk.

Gelp. Welig, in plantengroei.

Gemul. Turfmollem.

Gemuurd. Troebel.

Gendag wenken. Groeten, zooveel als goeden dag wenken.

Gerd, met de gerd visschen. Hengel, hengelen.

Gevel. Schoorten boven het dak uitkomende.

Gevlooren. Verloren.

Gewervelen. Gewrichten.

Griezel, griezelen. Hark, harken.

Griezel (Een) op 't lijf krijgen. Koud worden van schrik of akeligheid.

Grillen, een gril. Huiveren, eene huivering.

Grinzen, een grins. Brommen, een brompot.

Gruun. Groen, ook onrijp, raauw.

Gruijen. Dik, vet worden.

Haammaker. Zadelmaker.

Haerd. Keukenvloer.

Halskenf. Halswervel.

Heiwesser, wesser. Heiboender, boender.

Hel, ook *veeg, een hel, een veeg vrouwmensch of maat.* Vlug, handig, een vlugge handige vrouw of meid.

Hikkepik. Hik.

Hilt. Bikkel.

Hoed (Steile). Ronde hoed.

Hof, heuf. Tuin, tuinen.

Holen. Inhalen en gelukwenschen bij het betrekken eener nieuwe woning, of bij dienstboden in eenen nieuwen dienst komende. De holers worden getracteerd. In vroegere jaren was dat meer dan thans in zwang, zoodat eene meid of een knecht den ouden dienst verlatende, onder den arm een pakje kleêren en in de hand eene flesch jenever droeg.

Hommelen. Donderen.

Hommeles ('t Is er). Er is twist, 't spant daar.

Hompen. Kreupel gaan.

Hoos. Kous.

Hoozebendsels. Kousebanden.

Houtere lood. Roeden van 't glasraam.

Huus, in huus. Huis, in 't voorhuis.

Huuske (Het). Het secreet.

Inleijen (Iemand). Iemand feestelijk inhalen.

Jonk geweest zijn, hij is toen jonk geweest. Geboren zijn, hij is toen geboren.

Kapetuni. Band, omslag van een boek.

Kappen. Hakken.
Keeren. Vegen.
Kieven. Knorren.
Kieuw. Kaak.
Kips. Pet.
Kleven, *klevend*. Aansteken, aanstekend, bij ziekte.
Klooijen. Treuzelen.
Kluut. Gestoken turf (geen gebaggerde).
Kneuk (*De*). De knokkels, de leden.
Kniep. Knipmes.
Knooijen, *knooiachtig*. Drenzen, drenzerig.
Koffijdrats. Koffijdik.
Koken, *het kokt*. Koken, het kookt.
Kop, *hut*; *kop-*, *hutpien*. Hoofd, hoofdpijn.
Korf. Hengselmandje.
Korver. Mandemaker.
Kot. Hok, donker gat.
Kouw, *slagkouw*. Kooi, vogelknip.
Krang. Verkeerde kant, 't binnenste buiten.
Kries (*Een*) *laten*. Een gil geven.
Krouwen. 't Hoofd krabben.
Kruk (*Een*). Eene kruik.
Kruud. Wortelenstroop.
Kruzen. Zich zwart maken, bij ongeluk, met roet of iets anders.
Kummelig. Ongemakkelijk van humeur.
Kussentiek. Kussensloop.
Kuup. Tobbe.
Lam, *krom*, *de lamme*. Mank, de manke.
Liekstroo (*Op 't*) *leggen*. Afgelegd zijn (een lijk).
Liendriever. Jager, voor schip of schuit.
Loopen. Hard loopen.
Loos (*De*). De long.
Lorren, *lorder*. Smokkelen, smokkelaar.
Lugt, *lugter*. Lantaarn.
Maat (*De*). De meid.
Malie. Nestel.
Mangelen. Ruilen.
Mem, *de mem geven*. Borst, de borst geven.
Mensch (*Heur*, *mien*). Haar, mijn man.
Melk. Karnemelk.
Moer. Veen.
Mok. Mist, nevel.
Moor. Waterketel.
Mulder. Molenaar.
Muug, *muej worden*. Vervelen.
Muuske verbergen. Schuilhokje spelen.
Narrig worden. Kwaad worden.
Neusdoek. Vrouwe halsdoek.
Niets, *zoo niets iets doen*. IJverig, zoo ijverig iets doen.
Ongeltjes. Ouweltjes.
Ooren (*De*) *toeten*, *fluiten*. De ooren suizen.
Opheffen. Optillen.
Pelen. Met bloemen versieren.
Pellegoed. Tafellakenstoffen.
Pels. Dikke, gestikte vrouwerok.
Pitelaar. Jagtbuis.
Plavuus. Baksteen, tegel.
Printjes. Cits, gekleurden geglansd papier.
Proost. Leunstoel
Pruk. Pruik.
Punder. Bunsing.
Radmaker. Wagemaker.
Rakel-, *porkelieser*. Pook bij de kagchel.
Razend, *een razende hond*. Dol, een dolle hond.
Regtevoort. Tegenwoordig, thans.
Reuzelen. Ruijen.
Rief. Rasp.
Rieren. Rillen, beven.
Riffelen. Uitrafelen, pluksel maken.
Rip. Paardenruif.
Roome, *roomschenker*. Zoetemelk, melkkan.
Rijriem. Veter.
Schaaf, *op de schaaf*. Grendel, op den grendel.
Schaap. Kasplank.
Schaatsen. Schaatsenrijden.
Scharren. Naar zich toe schrapen.
Schei. Scheede, vulva, messe-, breischeê.
Scheefhand, *scheeve vingers*. Stijve handen, kromme vingers van de koude.
Schelm. Dief.
Scheper. Schaapherder.
Schink. Ham.
Schobben. Den rug schuren wegens de jeuking.
Schoer. Onweersbui.
Schooijen, *schooijer*. Bedelen, bedelaar.
Schortel. Boezelaar.
Schottelslet. Vaagdoek.
Schouw, *schouwveger*. Schoorsteen, schoorsteenveger.
Schrieven (*Zich*), *hij schrieft zich*. Hij is genaamd, hij heet, wordt genoemd.
Schudden (*Een borrel*). Een borrel tappen, schenken.
Schuffelen. Op de vingers fluiten.
Schulpen (*Visch-*). Vischschubben.
Schuverig. Huiverig.
Seeldraaijer. Touwslager.
Seeltje springen. Touwtje springen.
Seuren, *een seur*. Sammelen, beuzelpraten, een sammelaar, beuzelprater.
Slabben. Storten, morsen.
Slet. Tod.
Slibberen, *uitslibberen*. Glijden, uitglijden.
Slib of slip. Schoot.
Smooken. Tabak rooken.
Snuut. Bek der viervoetige dieren en vogels.
Slobschorteldoek. Werkboezelaar.
Sloor (*Een*). Eene slordig gekleede vrouw of meid.
Spaaijen. Spitten.
Spinnejager. Raagbol.
Spinning. Winter-avond, vrouwen-gezelschap.
Sprei. Gestikte katoenen deken.
Staef. Duig.
Stampsuiker. Gemalen of geraspte suiker.
Stevels. Laarzen.
Stief (*Blaauwe*). Blaauwsel.
Stik, *stik weeromkomen*. Oogenbliklijk, terstond, dadelijk. Dadelijk weêrom komen.

Stouwen. Drijven, voortdrijven.
Strouwen. Strooijen.
Stuulsproot. Stoelsport.
Suekken, 't kind suekt. Zuigen, 't kind zuigt.
Sulten, er sult iets. Branden, smeulen, er smeult iets.
Tar. Teer.
Tas, tasneusdoek. Zak, zakdoek.
Telder. Tafelbord.
Toeter. Klepperman. Bij zijnen nachtelijken omgang blies hij voorheen op een' koperen hoorn: dat noemde men toeten; vandaar toeter.
Ton. Vat.
Tottelen. Stamelen, stotteren.
Tussen. Omruilen.
Uutroep. Publieke verkoop van inboedel, vee, enz.
Uur. Uijer van het vee.
Varen. Rijden, met kar, rijtuig, enz.
Verbergen. Verschuilen, iets wegstoppen.
Verbouwereerd. Ontsteld, onthutst.
Verkeerde (Een). Een dwarsdrijver.
Verkeld. Verkouden.
Verloren Maandag. Koppermaandag.
Versleten. Uit-, afgeleefd.
Verven, de verver. Schilderen, de schilder.
Verzetten. Kleinigheden uit de hand verkoopen.
Vischweijer. Vischvijver.
Voesten. Vangen, den bal of iets dergelijks.
Vrind, 't is nog vrind. Famille, 't is nog famille.
Vrouwmensch. Eene vrouw of vrouwspersoon.
Vuurpot. Test.
Waai. Zegen (vischwant).
Wak weêr. Zacht winterweêr.
Waren. In acht nemen.
Wassen. Groeijen, groot worden.
Wassen, de wés. Wasschen, de wasch.
Wee doen. Zeer doen.
Weite wig. Witte- of tarwebrood.
Werskop, steiloor. Stijfhoofd.
Wiks. Glimmend schoensmeer.
Wissen (Uit-, af-). Uit-, afvegen.
Wonen. Nestelen der vogels.
Zaagmeel. Zaagsel.
Zat. Beschonken, dronken.
Zeeg, een zeeg beest. Mak, een mak beest.
Zingt ('t Water). 't Water raast, bijna op de kook.
Zoer, een zoere. Stuursch, een stuursch mensch.
Zoer weêr. Guur weêr.
Zooi (De). Het zuur.
Zwasem. Wasem.
Zweel. Eelt.
Zweester. Schoonzuster.

De *a* wordt dikwijls uitgesproken als *e*, de *ee* als *ê*, de *oe* als *u*, de *ui* als *uu*, de *ij* als *ei*, niet als *i*.

S. v. W.

De Tinhandel der Ouden (vgl. VIII. bl. 273). In een vorig nummer hebben wij bereids met een woord gewaagd van de waarschijnlijkheid, dat het tin, waarvan in overoude schriften zoo veelvuldig wordt melding gemaakt, hetzij dan onmiddellijk of middellijk uit *Indië* kwam. Wij hebben onze overtuiging, wat de Grieken betreft, gegrond op de omstandigheid, dat hun woord voor tin, met name κασσίτερος, wel van het Sanskrietsche *kastîra* (*) kon zijn afgeleid.

Een bewijs dat het tin, ook in *Chaldaea*, uit *Indië* kwam, zien wij hierin, dat de Targumisten, of Schriftverklaarders uit het Hebreeuwsch in het Chaldeeuwsch, het woord (*bedil* in de eerstgenoemde taal) met *kasteron*, *kastira* uitleggen (†).

Babylon nu had hoogstwaarschijnlijk zijn *kastira* voor tin aan het Sanskrietsche *kastîra* voor hetzelfde voortbrengsel te danken. Zouden dan de Chaldeërs met den naam, ook de zaak niet uit *Indië* hebben gekregen? En, als die van *Babylon* hun tin uit *Indië* hadden, mogen wij de herkomst van het Assyrische tin uit dezelfde mijnen dan niet mede voor hoogstwaarschijnlijk houden?

Ook het ivoor der Grieken kwam uit *Indië*, of zij ontvingen het althans door bemiddeling van volken, die met *Indië* handel dreven en het daardoor kenden. Dit maken wij op uit de bewering van BENFEY, dat het Grieksche woord ἐλέφας voor elpenbeen mede van Indischen oorsprong is (§).

Dat het tin, vóór de ontdekking der Westersche tin-eilanden, werkelijk uit *Indië* werd aangebragt, verzekert FORBIGER bij PAULY, *Real-Encycl.*, Bd. IV. S. 136, en hij steunt zijn gevoelen op de getuigenis van DIODORUS SICULUS II, 36. Nu levert het Schiereiland *Malacca* het zuiverste tin, en de waarschijnlijkheid zou er dus voor zijn, dat men dit voortbrengsel het meest dáár zal hebben gezocht, waar men het het best vond — ware het niet, dat de Indische handelsvloten haren koers niet zoozeer naar *Malacca*, waar slechts tin en lood voorkomen, als veeleer noorde-

---

(*) Naar BENFEY, Art. *Indien*, in ERSCHS *und* GRUBERS *Encycl.*, 2te Sect., 17ter Theil, S. 28, aangehaald in PAULY'S *Real-Encyclopaedie der Class. Alterthumswissenschaft* (*Stuttgardt*, METZLER, 1839—1852), S. 130, Art. *Indien*, door A. FORBIGER.

(†) BECKMANN'S *History of Inventions*, caet. (*London*, BOHN, 1846), Vol. II. p. 208, Note 1. Deze Bijbelverklaring werd vervaardigd voor de Joden, die, na de Babylonische gevangenschap, de Chaldeeuwsche taal beter verstonden dan hunne eigene.

(§) *L. c.*, S. 26 (, 28?) bij FORBIGER *t. a. p.*, S. 135. Het Latijnsche *ebur* (ons *ivoor*) schijnt met ons *ever* (wild zwijn, Lat. *aper*) verwant te zijn, en welligt hielden de oude bewoners van *Latium*, die, vóór PYRRHUS' tijd, nog geene olifanten gezien hadden, het elpenbeen voor niets anders dan voor groote evertanden. Ons *elpenbeen* (eelepenbeen) schijnt met *elephas* verwant.

lijker op, naar de kusten van het tegenwoordige *Siam* en hetgeen men thans het rijk der Birmanen heet, plagten te rigten. Aldaar treft men, behalve tin, ook goud en zilver aan, en deze laatste metalen zullen den handelaar wel het meest hebben getrokken.

Tegen de onderstelling echter, dat de Indiërs hun tin hetzij dan uit *Siam* of uit *Malacca* zouden hebben gehaald, pleit weêr de omstandigheid, dat de berigten, die wij over het *Guldene Schiereiland* hebben, wel van goud- en zilverstreken, maar niet van tin gewagen. Ondertusschen, het Indische voortbrengsel moest toch ergens van daan komen.

Wij hebben reeds hierboven gezien, dat STEPHANUS van *Byzantium*, op het gezag der *Bassarica* van DIONYSIUS, een eiland *Cassitira* vermeldt, in den Oceaan nabij *Indië*. De gelijkenis van dit *Cassitira* met het Sanskrietsche *kastîra*, doet ons vermoeden, dat de naam inderdaad Indisch is, van een werkelijk bestaand eiland, en van een eiland, evenmin door de Grieken verdicht, als de naam daaraan door hen werd gegeven. Ware dit laatste het geval geweest, zij zouden het *Cassitera* hebben genoemd. En uit het feit, dat reeds de Indiërs een eiland *Cassitira* hebben geheeten, maken wij op, dat er werkelijk in overouden tijd, een uitvoer van tin uit een eiland nabij *Indië* moet hebben plaats gevonden. En waar lag nu dat *Cassitira?*

Een gedeelte onzer tegenwoordige Oost-Indische bezittingen schijnt aan de Ouden niet onbekend te zijn geweest. Immers, oostelijk van *Taprobane*, het tegenwoordige *Ceylon*, maar op ietwat zuidelijker breedte dan de zuidkust, lag, volgens PTOLEMAEUS (VII, 2), een *Eiland van den Goeden Geest* (*ἀγαθοῦ δαίμονος νῆσος*), welligt ons *Sumatra*, en voorts onder de *Gulden Chersonesus*, de *Jabadii insula* (*'Ιαβαδίου νῆσος*), een groot eiland, waarvan de benaming ons reeds dadelijk het hedendaagsche *Java* voor den geest roept. Welligt is de tweede helft van dien naam, door de Grieken als tweeden-naamvals-uitgang (*δίου*) aangegeven, niet anders dan de zamentrekking van het Sanskrietsche *dvîpa* (eiland), eene zamentrekking, ook in *Diu Zokotora*, waarvan de Ouden *Διοςκορίδου νῆσος* hebben gemaakt, in *Selen Diu* (thans *Sihala Diva*, *Ceylon*) en in *Maladiven* (*Malaia Dwipa*, *Eilanden der Maleijers*) en *Lakadiven* (*Lakscha Dwipa*, *Meer van Eilanden*) enz. bemerkbaar. Op deze wijze uitgelegd, blijft ons de reine vorm *Java* over. Verg. FORBIGER in PAULY'S *Real-Encyclopaedie*, Bd. IV. S. 146, en de noot aldaar. PTOLEMAEUS noemt echter het eiland, waarvan wij den naam met *Java Diu* verklaren wilden, groot, vruchtbaar en goudrijk (FORBIGER bij PAULY, IV, S. 1), welk laatste kenmerk niet op *Java* past, maar hij kan verward hebben. *Sumatra* en *Borneo* zijn rijk aan goud. In het eerstgenoemde vindt men — even als in *Malacca* een' berg *Ophir* — den Goenong *Ophir* of *Passaman*, een' uitgebranden vulkaan, merkwaardige naamverwantschap met het *Ophir* des Bijbels! Beide *Sumatra* en *Borneo*, zoowel als *Banka*, leveren tin. Daar echter de tinmijnen van *Banka* eerst in 1711 schijnen ontdekt te zijn (BECKMANN, *t. a. p.*, p. 229), en *Borneo* welligt voor de oude Indiërs te ver af lag, moeten wij wel aan *Sumatra* als het *Tineiland* denken. Vóór de Portugeesche overheersching bezat het reeds eene groote tinnen munt (BECKMANN, *aldaar*). Volgens KRAMERS' *Woordenboek* hebben de eilanders in hunne gewoonten veel overeenkomst met de natiën aan gene zijde van den *Ganges*, zijn zij bijzonder bedreven in 't maken van goud- en zilverdraadwerk, en vervaardigen zij ook zijden en katoenen stoffen, aardewerk, wapens en velerlei huisraad. Zie op het woord *Sumatra*, bl. 819. Dit doet, zoo niet eene verwantschap, dan toch eene zeer vroege gemeenschap met de bewoners van *Voor-Indië* onderstellen. En, wat ons nog meer in de meening bevestigt, dat *Sumatra* oudtijds met den naam *Eiland van den Goeden Geest* is bestempeld geworden, is, hetgeen wij hebben opgeteekend gevonden (*), dat de Oosterlingen het houden voor den zetel van het Paradijs. Kwam het eerste tin der Grieken dus uit onze *Oost?*

J. H. VAN LENNEP.

Uitgaven der Wetten en Statuten der Leidsche Academie. In de *Bijdragen tot de vroegste geschiedenis en den toekomstigen bloei der Hoogeschool te Leiden*, door Prof. KIST in 1850 uitgegeven, vind ik op bl. 43, 2de aant.: *Wetten ende Statuten van de Vniversiteyt tot Leyden. Gearresteert by de Ridderschap, Edelen ende Steden van Hol. ende Westfrieslant. Gedr. tot Leyden, by* BONAV. *ende* ABR. ELZEVIER, *Anno* 1631, 4°. Tweede druk. Te *Leyden*, bij S. en J. LUCHTMANS, 1773, 4°. Omtrent deze opgave moet ik aanmerken, dat er nog een druk bestaat van 1699, te *Leyden*, bij ABR. ELZEVIER, 4°.; een van 1728, te *Leyden*, bij SAMUEL LUCHTMANS, 4°. en (volgens den *Catal. libr. Mss. etc. descr.* J. GEEL, L. B. 1852, 4°. p. 289); een van 1763, 4°. Er zouden dus nog drie drukken der *Statuten* bestaan tusschen den eersten druk en dien, welke door den Hoogleeraar KIST *de tweede* genoemd wordt.

J. C. D.

(*) *Algemeen Noodwendig Woordenboek der Zamenleving enz.* (Te) Amsterdam, (bij) Gebroeders DIEDERICHS, St. XXI, op het woord *Sumatra*, bl. 3331.

VRAGEN.

85. — *Mr. Hendrik Charles Focke.* Wie was hij? Wat heeft hij gedaan, dat hij een monument verdiende, welks plegtige onthulling den 3den Julij 1858, te *Paramaribo* plaats had (zie *Nieuw Amsterd. Effectenbl.*, 6 Aug. 1858)? Antwoorden hierop worden spoedig regtstreeks aan het adres van den ondergeteekende te gemoet gezien, die ze later in dit Tijdschrift zal bekend maken.

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

86. — *Brief over de Vrijheid.* Achter de Nederlandsche vertaling van de *Inleiding tot de wijsbegeerte*, door W. J. 'S GRAVESANDE, Amst. bij F. HOUTTUYN, 1747, komt een uit het Fransch vertaalde *Brief over de Vrijheid* voor, waarvan in de voorrede gezegd wordt, »dat hij aan den Heer 's GRAVESANDE geschreven werd, toen dit werkje voor de eerste maal was uitgekomen." Gaarne wenschte ik den auteur van dien brief te kennen, — ook in verband met eene andere vraag: wie 't eerst in *Frankrijk* de philosophie van 's GRAVESANDE gebragt heeft? Blijkbaar toch wordt het werk van dien *Protestant* nog voortdurend op de *Katholieke* seminariën in *Frankrijk* gebruikt en op prijs gesteld, zoodat zelfs nog in 1852 de *Introduction à la philosophie, par* G. J. 's GRAVESANDE, werd aangekondigd, als uitmakende een deel van de *Bibliothèque philosophique de la jeunesse, publiée par une société de professeurs, et approuvée par Mgr. l'Archevêque de Paris.*

D. B. K.

87. — *Als 't ware.* Veeltijds hoort en schrijft men *als 't ware;* b. v. hij is als 't ware blind voor dat gevaar. Moet de constructie niet zijn: *als ware 't?* Men zal toch niet zeggen: »hij betaalt dat tot een prijs als het ware goud," dan kon men twijfelen of *ware* adject. of verb. is. »Zij heeft dat kleed weggeworpen *als 't niet* deugde," wanneer de meening is: »*als deugde het niet.*" Het mag te dezer gelegenheid misschien niet ongepast zijn te herinneren, dat in het nu bijna 100jarig tijdschrift *De Letteroefeningen*, onder een schat van opstellen, waarvan sommige veel van hunne waarde verloren hebben, ook op de neologie in onze taal wordt gewezen. Met een ander doel eenige deelen doorbladerende, trof ik in den Jaargang 1800, *Mengelwerk*, bl. 31—38, 255—258, 399—408, een opstel daarover aan. Was LUBLINK *de Jonge*, of wie anders, de schrijver?

L. J.

88. — *Medaille van Doggersbank.* DAMBREVILLE, *Abr. chronol.*, p. 340, maakt melding van de *Ordre de Cincinnatus* »établi en faveur des officiers — qui avoient fait la guerre avec les Américains." Deze behoorde

dus tot de »Chevaleries de circonstance," gelijk hij die *de l'union parfaite* en *du mérite* van *Denemarken* in 1774, noemt, p. 335. Hij schijnt onze *medaille* van *Doggersbank* niet gekend te hebben, welke, even tijdelijk zijnde als die van *Cincinnatus*, door onze dapperen is gedragen. Slechts éénen heb ik gekend, die daarop uitzondering maakte; hij was, in latere jaren, zeide men mij, te veel Engelschgezind. Waar vindt men omstandig alles wat deze medaille van *Doggersbank* betreft? De slag is door den fraaijen penning van HOLTZEY mede vereeuwigd.

L. J.

89. — *Aardappelsoorten.* Wie helpt mij eene hand om de namen der verschillende aardappelsoorten in onderscheidene deelen onzes lands alfabetisch bij een te brengen?

BH'.

90. — *Appel- en peersoorten.* Men weet, dat de appel- en peersoorten in onderscheidene deelen onzes lands verschillende namen dragen: wij vragen daarom een overzigt van *alle* appel- en peersoorten onzes lands; wat kan men uit onderscheidene provinciën daartoe in den *Navorscher* zamenbrengen?

D. BH'.

91. — *Ketterbranden in Utrecht.* Zoo wij ons niet vergissen, komt daarvan reeds een voorbeeld voor, en wel van eene vrouw, in *Utrecht* op het einde der XIIIde eeuw wegens ketterij verbrand. Kan iemand mij ook teregt helpen, waar ik dat kan terug vinden?

SCR.

92. — *Latijnsch gedicht van G. Brandt.*

Quos planctus et quos gemitus mea pectora tangunt,
Quod aures sonitus perfundit? Tristia Musae
Fundunt verba, animusque mens mihi tristia portat
Omina, neve ulla mihi solamina cerno
Jam superesse; ipsae valles teneraeque volucres
Audisse nuper longam renovare querelam.
Nec mirum, nostri decus immortale Lycei
Amstelis rellinquit opes, veterisque resolvit
Jura sodalitii, patriae commotus amore.
Rottera nunc aperit gremium, atque nutristolum (?)
Excipit, ut referat fructus atque de ore fluenti
Verba legat. Sit non frustra fovisse videbit
Se juvenem. Sed tu juvenem doctissimus (*) nostrum,
Ante canis lupos et diliget aëra piscis,
Quam nostros vestri *tapent* (†) oblivia sensus.

G. BRANDT.

Dit vers is door G. BRANDT geschreven in een *Groote oprechte comptoir Almanach op 't jaer* 1671, toebehoorende aan den Heer J. HONIG, JZN. te *Zaandijk*, en mij voor eenigen tijd ter leen afgestaan. Bovendien heeft BRANDT in dezen Almanak ingevuld, hoe de predikbeurten in dat jaar bij de Remon-

(*) lees: doctissime. BESTUUR.
(†) Waarschijnlijk te lezen *capient.* BESTUUR.

strantsch-Gereformeerde gemeente te *Amsterdam* zijn vervuld, en over welke teksten gepredikt is. Tot heden kon ik niet met zekerheid te weten komen, op wien BRANDT dit gedicht vervaardigd heeft. Kan iemand mij hierin ook te regt helpen? H. C. R.

---

93. — *Onbekend wapen van* 1595. Ik vind onder oude papieren het volgende wapen: gevierendeeld, 1 en 4: drie slangetjes regt overeind met den kop naar boven (*en pal*) van zilver, elk in den bek een mij onbekend voorwerp houdende, (mogelijk moeten het tongetjes verbeelden), van goud, op een zwart veld; 2 en 4: eene zespuntige zwarte ster op een gouden veld. De overige insigniën, een helm, schildhouders, enz. ontbreken. Naast het wapen staat geschreven: Anno 1595. Wie voerde dit wapen? D. *te D.*

---

94. — *St. Stevens rijden.* Van waar is het gebruik ontstaan, dat op den tweeden Kersdag alle liefhebbers der rijkunst zich vereenigen, om eenige uren eenen wedren aan te gaan, een gebruik dat vroeger meer algemeen was, maar nu nog slechts in eenige dorpen van ons vaderland in zwang is? D. *te D.*

---

95. — *Graden bij de examina.* Van wanneer dagteekent het gebruik, dat er bij de examina aan de hoogescholen graden gegeven worden? D. *te D.*

---

96. — *Anakreontische vragen.* In de meeste uitgaven van ANAKREON en zelfs aan het hoofd van het Vatikaansche HS. vindt men een niet onaardig versje op hem, waarvan echter de maker onbekend schijnt te wezen: want alhoewel eenige geleerden het aan zekeren BASILIUS toeschrijven, bestaat hiervoor echter niet de minste autoriteit.

Intusschen is het stukje in den Anakreontischen vorm en overigens niet onwaardig eene plaats in den bundel in te nemen. Jammer evenwel, dat de tekst er van hier en daar nog al wat geleden heeft; want liever wil ik de platen matheden, die er in voorkomen, aan de onoplettendheid der afschrijveren of aan de onleesbaarheid van het voorschrift, dan aan de onkunde en wansmaak des dichters wijten.

Laat ons eens beproeven, of wij de leemten en slordigheden, die er werkelijk in zijn, eenigermate vermogen weg te nemen, en of de *critica conjecturalis* gelukkig genoeg mag wezen, om niet bloot te veranderen maar ook te verbeteren.

't Is ligt mogelijk, dat de pleonastische uitdrukking *λέγων προσεῖπε* in vs. 3 door voorbeelden uit andere dichters en schrijvers kan verdedigd worden; het komt mij echter voor, dat men tot zoodanige verklaring slechts spaarzaam en alleen uit nood de toevlugt moet nemen, vooral wanneer wij met die kleinere soort van versjes of dichterlijke vernuftspelingen te doen hebben, waarin niets te veel of overtolligs dient gevonden te worden, zal het naïefkorte, kern- en als ware 't spreukachtige niet verloren gaan: eerder toch zal men in de zoodanige eene *ellips* dan wel een *pleonasme* aantreffen en verwachten.

Intusschen is, dunkt mij, de tekst hier ter plaatse op eene andere wijze te helpen, en wel eenvoudig door de verzetting van slechts twee letters, t. w. door, in plaats van *λέγων*, te lezen *γελῶν*; als wanneer de zin volkomen in orde en de uitdrukking, naar alle waarschijnlijkheid overeenkomstig met des dichters gedachte zal wezen. Aldus gelezen, zegt hij: „in een' droom ontmoette ik ANAKREON, en toen deze mij zag of ontwaarde, sprak hij mij lagchende aan of toe."

Ziedaar eene lezing, die, mijns bedunkens, zich oneindig gemakkelijker laat uitleggen dan de *vulgata*, en welligt om haar eenvoud zich aanbeveelt.

De geheele 7e versregel dient noodzakelijk eenige verandering te ondergaan; zoo wij den dichter eene gezonde en geen brabbel- en beuzeltaal willen doen spreken.

Vooreerst toch bestaat er niet de minste noodzakelijkheid voor de herhaling van het woord *καλός*, er ligt geen nadruk in, 't is geestelooze tautologie. Wel kan en zal ANAKREON een schoon oud man geweest zijn; maar hierop zoo in 't bijzonder en bij herhaling te drukken, is eer hinderlijk dan aangenaam: en daarom gis ik, dat er moet gelezen worden *λάλος*; dat praatzieke toch komt geheel overeen met de natuur van een' grijsaard; 't geeft een' goeden, duidelijken, passenden zin, en de verandering bepaalt zich slechts bij ééne letter.

Maar nu blijft er in denzelfden regel een grooter struikelblok over, t. w. het woord *φίλευνος*, 't geen mij ten minste zoo stuit en hindert, dat ik het niet dan met weêrzin leze. 't Komt mij zelfs bespottelijk voor, om een' afgeleefd grijsaard, derwijze zwak op de beenen en bevend, dat hij geleid en ondersteund moest worden, nog aan het euvel eener ***verliebte schwärmerei*** te doen hinken. — Vandaar vermoede ik, dat er moet gelezen worden *φίλοινος*; iets dat met den aard en de doorgaande en bekende levenslustigheid van ANAKREON best strookt, en daarenboven bijzonder wel overeenkomt met den onmiddellijk volgenden regel, die er als ware 't het bewijs voor oplevert; terwijl overigens de gemaakte verandering weinig heeft te beduiden en den tekst geen geweld aandoet.

Er is welligt niets in de geheele Anakreontische nalatenschap, dat zoo hinderlijk is als de 13de regel van het onderwerpelijke stukje. Ik voor mij althans begrijp volstrekt niet, wat hij moet beduiden, wat voor kracht of nadruk er in gelegen zij: en vermoede ik alzoo, dat er, met uitwerping van het scheiteeken achter *δίδωσι*, ***kan*** gestaan hebben *ῥοδοῦν*, welk woord zich op eene eenvoudige en gansch natuurlijke wijze vereenigt met het voorgaande *στέφος*. Zoo althans krijgen wij een' goeden verstaanbaren zin: de gewone lezing is laf, geesteloos, mat, kinderachtig; geen dichter, die een weinigje smaak bezit en begrip heeft van het wezen der poëzie, zou aldus kunnen schrijven.

Wel is de door ons te dezer plaatse voorgeslagene gissing eenigzins vrijer dan de drie voorgaande; zij verschilt evenwel niet dermate van de gewone lezing, dat de eene niet voor de andere kon genomen worden, *τοδωζ* voor *ροδουν*: welligt is de handschriftelijke lezing wat onduidelijk geweest, en heeft de niet genoegzaam taalkundige en naauwlettende afschrijver zich, met het oog op den 8sten regel, laten verleiden, om dat *ὦζεν* hier nogmaals in te schuiven, waar het trouwens geheel misplaatst is.

Nu schiet er in dit stukje nog wel het een en ander over, dat wij anders zouden wenschen; doch dit is meer van ondergeschikt belang, en we hebben hier ook niet te doen met een' dichter uit den gouden en klassieken tijd der Grieksche poëzie, maar slechts met een' navolger van den liefelijken en zoetvloeijenden ANAKREON, en die bovendien waarschijnlijk eenige eeuwen na hem heeft geleefd. Anders zouden wij al ligt onze bevreemding kunnen te kennen geven

1°. Dat het hier meer een' droom van ANAKREON dan wel van hem zelven geldt, ten minste aldus voorkomt.

2°. Dat hij de lippen van den beminnelijken grijsaard naar wijn laat rieken; iets dat voor ons en naar ons gevoel alles behalve kiesch en aantrekkelijk is.

3°. Dat de Liefdegod zoo wat eigendunkelijk en *cavalièrement* den krans van ANAKREONS hoofd afneemt en dien op eens anderen kruin drukt, enz.

Edoch dit zijn meer kleinigheden, die men over 't hoofd zien en niet zoo naauwkeurig moet uitpluizen; zoo wij ten minste niet begeeren of vorderen, dat de dichter beter, juister, volkomener geschreven, en zich correcter uitgedrukt hebbe dan hij werkelijk heeft gedaan: ook zijn de genoemde zwarigheden mogelijk nog wel op te lossen.

Het zij ons genoeg, op eenige, naar ons gevoelen, kapitale fouten en leemten in den tekst gewezen te hebben: het gaarne aan geleerderen overlatende, om onze gissingen en beweringen te toetsen, ja zelfs, als men die ongegrond mogt bevinden, te wederleggen en iets beters in de plaats te geven. DR. J. TH. BÜSER.

---

97. — *Volksvooroordeelen.* Alhier (*Zwolle*) en op meer plaatsen in de provincie *Overijssel* heerscht onder het volk nog de meening, dat men een drenkeling, zoo lang de policie het lijk nog niet heeft geschouwd, niet geheel, maar alleen, voor zoo veel het bovenlijf betreft, uit het water mag halen.

Bestaat deze gewoonte — waartoe oude wetten of keuren aanleiding hebben gegeven (*) — ook elders?

T. H. BUSER.

---

98. — *Filippa of Philippe.* Kan iemand ook levensberigten mededeelen van FILIPPA of PHILIPPE, derde dochter van Graaf WILLEM III, in 1326 gehuwd met EDUARD III, Koning van *Engeland.* Alles wat men over haar kan mededeelen zal aangenaam zijn, zoo spoedig mogelijk, te vernemen, aan

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

---

99. — *Verkleinwoorden.* Behoort de *t* in *beentje, zoontje, Dientje, Kaatje, Naatje, Daatje,* enz. tot de eerste of de tweede lettergreep? In het eerste geval zou men die woorden moeten afbreken als volgt: *beent-je, zoont-je, Dient-je,* enz.; in het laatste geval zou men de drie laatste woorden aldus moeten schrijven: *Katje, Natje, Datje.* Wie kan ons dit ophelderen? F. v. A.

---

100. — *Paadje.* Zou het niet beter zijn in plaats van *paadje* (hofjonker) te schrijven *padje?* De *a* toch mag op het einde eener lettergreep niet verdubbeld worden, terwijl de *dj* als eene onafscheidbare letter moet worden beschouwd. F. v. A.

---

101. — *O. B. van Borcke.* Van OTTO BERNARD VAN BORCKE vinden wij een werkje aangekondigd, onder den titel: *Stoffe en geest, of bedenkingen over den aard der zielen en de bewijzen voor heure onsterflijkheid.* Amst. bij A. FOKKE, SZ. 1791. Was die BORCKE een Nederlander? Of is het boekje uit het Hoogduitsch of uit eene andere taal vertaald?

J. C. K.

---

102. — *G. van Vreeswijk.* In den *Holl. Spectator* van J. VAN EFFEN, komt de naam voor van GOOSSEN VAN VREESWIJK, een Paracelsist; VI. 1ste stuk, bl. 100 van den 2den druk. Hij geeft van zich zelven en van zijne kunstgenooten, in zijne *Zilveren Rivier,* enz. *ofte Koningsfontein,* het volgende heerlijk denkbeeld: »De natuur is een dienaar (*sic*) Gods, en wij zijn gebooren naar den beelde Gods. Zoo moet de natuur ons dienen en eeren." Behalve dit geeft het *Naamregister van Nederd. boeken* van J. VAN ABKOUDE en R. ARRENBERG, in voce, nog de volgende: *Licht der Mane of glans der Zonne. Gouden Leeuw of den azijn der wijzen, met 't vervolg.* Amst. 1646. *Kabinet der mineralen, metalen en bergen.* Ib. 1670, *met 't vervolg,* 2 stukken. *Roode Leeuw, of het zout der Philosophen.* Ib. 1672. *Groene Leeuw, of het licht der Philosophen.* Ib. 1674. Zijn er ook levensberigten van dezen alchymist bekend?

---

103. — *Meester Jan.* In den *Holl. Spectator* van JUSTUS VAN EFFEN, III. 2de stuk, bl. 675 van den 2den druk, vinde ik gewag gemaakt van een' blinden organist te *Valkenburg,* in 't land van *Overmaas,* bekend bij den naam van *Meester* JAN, en reeds vrij lang overleden (in 1733). »Die op 't gevoel wist te zeggen van wat kleur de zijden linten waren, die men hem in de hand liet nemen en bevoelen. Hij speelde met de kaart, en telkens als hij gaf, wist hij wat zijne partij in de handen had, waarvan Prins WILLEM III, naderhand Koning van *Engeland,* in 't jaar 1667 de proef genomen heeft." Dit berigt heeft mij opgewekt omtrent dien *Meester* JAN nader onderzoek te doen; maar tot hiertoe te vergeefs. In de hoop dat de een of ander Navorscher meer van hem weet en het zal mededeelen, heb ik dit berigt overgeschreven. J. C. K.

---

104. — *Oude kruik.* Onlangs kwam ik in het bezit van twee kruiken, waarvan de eene mij echter alleen eenigzins belangrijk voorkomt. Zij zijn gevonden in den grond, op eene plaats waar vroeger een Spaansch legerkamp geweest is. De hoogte van de gevraagde kruik is in Nederl. maat 2 palm, de omvang op de breedste plaats 5 palm, terwijl zij eindigt in een' hals, waaraan twee onder elkander geplaatste ooren. Om den buik der kruik staat twee malen achter elkander: *Des Heren Wart blein ekeit.* Boven en onder dit omschrift zijn drie koppen geplaatst, elk door lofwerk van den volgenden gescheiden. De kleur is bruin, gestippeld met witte plekjes en letters. In den hals is een wit pijpje

---

(*) Vergel. P. C. MOLHUYSEN, in den *Geld. Volks-Almanak* voor 1859, bl. 223, en den *Navorscher,* VII. bl. 47.

bevestigd, dat in eene kromme rigting er uitsteekt, en met het binnenste der kruik gemeenschap heeft, ofschoon niets van de witte stof, of het witte voorwerp, dat er zich in bevindt, daardoor er uit kan worden geschud.

Nu zag ik gaarne de volgende vragen beantwoord: 1°. Wat beteekent het omschrift? 2°. Waartoe heeft zulk eene kruik gediend (kan mogelijk het witte voorwerp, dat er zich in bevindt, een overblijfsel van een verbrand lijk zijn? ik betwijfel het)? 3°. Waartoe dient het pijpje dat er uitsteekt? 4°. Zijn er meer dergelijke kruiken bekend?

D. *te D.*

[In het omschrift zullen de beide laatste woorden wel verkorting zijn van *bleibt in ewigkeit.*]

---

105. — *Orde van St. Michiel en Ridder Baronet.* In *Nederland in 't Miniatuur*, 2de brief, leest men:

»HOOFT, het leven van HENDRIK *den Vierden* van *Frankrijk* en *Navarre* beschreven hebbende,(wie toont het ware afbeeldzel van den eenen, wie het valsche van den anderen?) werd ridder van sint Michiel; DE RUITER was het ook. Zoo gemeen werdt die ridderorde, dat men met de tekens derzelve den scherprechter omhing, waar voor toen niemand der ridderen wilde aangezien worden. Zie RICHARDSONS *Pamele.* KAREL *de Tweede* van *Engeland* maakte, volgens WENDEBORN, het runder-nierstuk, 't geen hij gaarne gebraden at, met alle plegtigheid, ridder BARONET, erflijke waardigheid."

Vindt men deze bijzonderheden bij andere schrijvers geboekt, en behoort de laatste niet onder de anecdoten gerangschikt te worden?

M°.

---

106. — *Opschrift aan de Zaan.* »Men bewaart aan *de Zaan* een oud tafereel, met dit opschrift: »Dits den boom met het wapen vā het geslachte vā WILLEM ADRIAENSZ. VĀ COUWENHOUE heer vā Holij, dewelcke overledē is tot Vlaerding dē 20 September 1609, out wesende omtrent 100 jare, achterlatende dus veel kinderē, kints-kinderē eñ ouer kintskinderē." Zie *Nederland in 't Miniatuur*, 10de Brief. Is dat tafereel met opschrift daar nog aanwezig?

M°.

---

107. — *Schimpdichten.* Zijn de volgende schimpdichten in eenig werk te vinden, of afzonderlijk in druk uitgegeven?

Napoleon en de Dorps Predikant of men kent de gek aan zijn kuren. Nieuw zangstuk zonder Melody.

Rapport van Xerxes den Tweede aan den Raad van zijn Ministers naar zijn ongelukkigen togt teegen de Tartaaren en Kalmukken. Satyre op NAPOLEONS togt naar *Rusland.*

Buonaparte is ziek!

Engeland schrijft hem een recept, en den Koning van *Napels* en *Westphalen* roept hij om hulp. *Rusland* voelt hem de pols. *Spanje* en *Portugal* zetten hem een Fontanel. *Oostenrijk* geeft hem het laatste Olijfsel. *Pruysschen* drukt hem de oogen toe. *Denemarken* en *Zweden* luiden de Doodsklok. De *Paus* leest eenen Psalm en BUONAPARTE geeft den geest. Amen!!!!!

Elk in zijn Vak of Onze voorouders en Wij.

Er wordt o. a. in gezegd:

Zich onafhankelijk verklaaren,
En strijden tachtig bange jaaren,
dat konde zij;
Naar veyligheid alleen verlangen,
Een Koning kiezen........ Neen ontfangen,
dit kunnen wij.

het eindigt met

Voor 't Land met roem zich overdekken,
En wonden tot cieraad doen strekken,
dat konde zij;
Maar kruipende als nieuwbakken Eed'len,
Heelhuids (?) om lint en kruissen beed'len
dit kunnen wij.

Inval of Naamvers op den gedemitteerden Zeecapitein Andries de Bruin (*).

Amsterdam.

1.

De Vaandrig BROUWER is den luipsten (?) braaven man
Die in het bespotten van een ander seer wel kan
Sijn montje roeren, maar *enz.*

2.

Sijn Buurman komt daarbij, den alderslimsten man
Die men in een k. . stoel met ringen setten kan,
Hij is 't, *enz.*

3.

'T Cousijntje van Jan Oom, dat moest er ook bij weesen
Schoon dat hij *enz.*

4.

Den Beursesnijder heeft sijn mond ook moeten snoeren
Maar in een valsche saak *enz.*

5.

Den mooijen EVERT komt hier ook mee in 't verschiet
Wijl hij *enz.*

6.

Den Phariseer SCHUURMAN, die met sijn fijne streeken
Een ander voerde aan, maar selfs is weg geweeken,
Schoon hij sijn eijgen hand had op 't papier gesett
Heeft nogtans *enz.*

(*) Men was, naar het schijnt, op dien DE BRUIJN zeer gebeten, want op een los stukje papier vond ik nog geschreven:

De Held der Maas verminkt aan eer en reputatie
Het werktuig van de Prins . . . . , . .
. . . .
. . . . hangt hier tot aas der raven.

Op ditzelfde stukje papier staat ook:

Ter zee is WILLEM Admiraal,
Te lande is hy Generaal
In de kerk Paus en Kardinaal
In 't Hoff, *enz.*

Dit sijn ses brave Lien
Die elk dient te vlien
Den Amptman doet er bij
Dan hang se op een rij
net een galg vol.

Beuls Disperatie overt Aff-sterven van Daniel Raap.

1. Den Beul is in den Diepen Rouw,
Verbrandt zijn beste dikke Touw,
Vernielt zijn koorden. . . . . . .
. . . .
. . . .
. . . .

2. Nu RAAP dien Oppersten Doelist,
Sterft op syn bet en hy hem mist,
Weet hij geen weg, syn schaa te boeten,
Dagvaart de Ravens, Kraay en Meuw,
Ter hulp; om met een schor geschreeuw,
Hun aller Rampe te Versoeten.

3. Zij roepen Wraak *enz.*

Grafschrift op Daniel Raap.

Antwoort op seker geschrift ontworpen door de soogenaemde Vrijcompagnie met haar aenhang.

Kort Antwoort op verschijdene Pasquillen door de Rebellen gefabriceert.

Droom (*).

Ik droomde van de nagt niet lang voor 't Oosterblosen
Dat ik geslingert wierd als in een dal van Roosen.
Ja selfs in 't Lusthuijs daar den Grooten Mogol woont,
Den Turck wel eer ons hooft, maar nu bijna ontroont.

drie en twintig regels lager, staat:

'T sal weer vergadering sijn, dan komt de Prins aan 't roer
Daar legt dan Lubbert Turck met sijn Frederik Broer:
Wie weet hoe 't ook sal gaan, met goud met lijf en leven,
Hoe sal men schranderen Willem de Rekening konnen geven
Daar hij so deftig siet? *enz.*

Ter ontsterfelijke gedagtenisse van de Baadtsoekende heerschzughtige en als Don Quichot verstandige schuijm der Borgers Ambassadeurs sonder Credentialen residerende binnen Nijmegen.

Op het beslooten Boek off het nieuw Hollandsen Silvergelt gemunt A°. 1681.

Epitaphe sur la Cabale Patriotique.

Ci git Madame la Cabale
Originaire de *Paris*,
Qui d'une main folle et brutale
Vendoit la Hollande a LOUIS.
Quoique nourri de fleurs d'Orange
Un petit Saumonneau du Rhin,
Ingrat soutenoit ce dessein,
Se gonflant d'orgueil dans la fange
Lors qu'un Aigle, brillant, grand, valeureux & fort,
D'un coup d'aile, en passant, lui a donné la mort.

Gravschrift op Mevrouw de Patriottischen Cabale.

Hier legt Mevrouw Cabaal begraven
Geboortig van *Parijs*,
Zij gaf, verblind door Fransche gaven,
Het Land aen LODEWIJK ten prijs.
Gevoed door malsche orange vrugten
Wou t lelyk Salmtje van den Rhijn
Ondankbaer, mede t land doen dugten,
Om deelgenoot des roofs te zijn
Een Adelaer geducht verheven
Redt Neerlands Staet in dezen nood;
Hy doet al t roofgedierte beven,
En slaet met eene wiek Mevrouw en 't Salmtje dood.

M°.

[Het *Rapport van Xerxes den tweede* wordt gevonden in *Rijmelarij* van mr. C. VAN MARLE, Leiden, J. VAN THOIR, 1814. Andere uitgaven buiten weten van den dichter verschenen en vol fouten vindt M°. vermeld *Nav.* VI. bl. 211.]

(*) Wie wordt in *Een Droom ter uitlegging opgedr. aan de meerderheid van de Magistraate der stad Arnhem*, 7 blz. druks, met „*Oome* HANNIBAL" bedoeld?

---

108. — *Brieven en predikatiën van Paschier de Fijne.* Men behoeft de monografie van dezen merkwaardigen man van den Hoogleeraar J. VAN VLOTEN slechts te lezen, om tot de zekere overtuiging te komen, dat PASCHIER veel meer brieven geschreven heeft, dan ons tot heden bekend zijn. Zijn die brieven verloren gegaan, of weet iemand waar ze schuilen?

PASCHIER schreef in zijn *Leeven:* »Ik heb nu tot het 72ste jaar mijns levens, ende het 26ste mijner bedieninge tot *Haerlem*, onverhindert gepredikt, gelijk ik nog alle sondagen doe, alhoewel ik voele, dat het seer verminderen van 't gesichte mij sulks haest sal beletten." Deze aanteekening doet mij veronderstellen, dat PASCHIER zijne preeken, althans gedurende de laatste jaren zijns levens, geheel of gedeeltelijk geschreven heeft. Daar ons van hem als kanselredenaar weinig of niets bekend is, zoo zou het te wenschen zijn dat van zijn predikwerk althans iets voor ons bewaard was gebleven. Mogt iemand hieromtrent mededeelingen kunnen doen, ze zullen zeer welkom zijn aan R.

109. — *Georg Eponis.* In REERSHEMIUS' *Ostfriesländisches Prediger-Denkmahl* komt onder de gereformeerde predikanten te *Grosz-Borssum*, omtrent 1566 een'predikant GEORG EPONIS voor, die waarschijnlijk in 1567 aan de pest stierf. Volgens VAN HARDERWIJKS *Biogr. Woordenboek der Nederlanden*, komt JURRIAAN EPESZOON ook onder den naam van GEORGIUS APONIUS voor. Deze kwam uit *Emden* naar *Amsterdam* in 1566, en onmogelijk is het dus niet, dat EPONIS en APONIS dezelfde personen zijn. Is dit zoo, dan gist REERSHEMIUS ten onregte, dat EPONIS aan de pest is gestorven. Wie kan dit uitmaken?

R.

110. — *Marcus de Bye.* Zeer gaarne zou ik van Jonkheer MARCUS DE BYE, die in 1622 kapitein, of eigenlijk luitenant der bezetting op *Loevestein* werd, iets meer weten, dan hetgeen VAN DAM VAN BRAKEL over hem heeft

opgeteekend (zie *Oorsprong van Loevestein*, enz. bl. 55). In VAN DER AA's *Biogr. Woordenboek* ontmoet ik hem niet. MARCUS DE BIE, die aldaar als kunstschilder voorkomt, zal toch wel dezelfde niet zijn. R.

---

111. — *Gedichten van Johan Beets en Joan Bodecheer Benningh.* HOOGERBEETS schreef den 11den April 1622 uit *Loevestein* aan zijn' neef JOHAN BEETS, die een geruimen tijd bij hem had doorgebragt: »Jamdudum tuorum editionem rythmorum desidero. Verum tu, nescio quid, latere eos sinis." Van JOHAN BEETS' *Dichtkonst van verscheide stoffen* is mij alleen eene uitgave in 4°. van 1668 (Hoorn) bekend, welke door zijn' schoonzoon na zijn dood werd uitgegeven. Heeft hij welligt zelf enkele stukken daarvan vroeger in het licht doen verschijnen?

In dien zelfden brief maakt HOOGERBEETS gewag van J. BODECHEER BENNINGHS *Lofsangh van Jupiter goude munt-goddin; Mengeldichten, velddeunen.* In VAN DER AA's *Biogr. Woordenboek* wordt hiervan geen gewag gemaakt. Zijn deze gedichten van BENNINGH misschien in eene latere verzameling opgenomen? R.

[Van BODECHEER BENNING zijn ons de volgende Nederlandsche gedichten bekend:

1°. *Leydsche Oorlof-Daghen of Nederduytsche Gedichten*, Amst. JACOB AERTSZ. COLOM, 1630, 4°. De *Gouden Munt-Godin* komt er in voor, maar is ook vroeger afzonderlijk uitgegeven, wij meenen in 1628.

2°. *Dido oft' heylloose Minnetocht.* Treurspel. Leyden by JACOBUS BEECKE, 1634, kl. 4°.]

---

112. — *Hubrechtsdag.* Onder oude stukken vond ik het volgende briefje:

Monsr. MUYEN.

Naerdien ick nu rechtevoert eene missive heb ontfangen wte den naem van mijn neve VAN RENES VAN DORP, de commandeur in *Maeslandt*, en jonkheer JACOP VAN ALMONDE, om den hubrechts dach by den houtvester genomineert te worden heb niet willen laten UE tselve te adverteren, om de here houtvester daervan te willen spreken, alsoe sy cortelicks met meer andere edeluyden in den hage sullen comen requeste presenteren nopens de capittel duynen, voerts de twee gasten om dienaers te wezen lopen my alle daech aen begeren van UE my een weinich antwort willen laten weten wat ick haer seggen sall hiermede godt bevolen mit grote haeste desen ix december 1596.

UE geaffectionneerde vrunt
Memorie J. VAN LENNIP.

Aen Monsr. MUYEN,
Secretaris van houtvesterye.

Vermits de gewone St. Hubertsdag op den 3den November invalt, vraag ik: wat hier onder »hubrechts dach" kan bedoeld zijn?

***

113. — *Palmboom.* Er zijn eenige spreekwijzen uit de natuur ontleend, die op verkeerde begrippen steunen, o. a.: *Zoo blind als een mol. Zoo doof als een kwartel.* Is het ook zoo gelegen met: *Het gaat hem als de palmboom, hij groeit in de verdrukking?* welke men bezigt om iemand aan te duiden, die moedig de rampen en wederwaardigheden, waardoor hij getroffen wordt, het hoofd biedt?

J. C. K.

---

114. — *Een vers van Rowley.* ROWLEY heeft in aandoenlijke verzen de uitwerking der aalmoezen beschreven:

How cheap are good prayers! a poor penny buys
That by which man up in a minute flies
And mounts to heaven . . . . .

Deze aanhaling vind ik in MEZIERES, *Een geneesmiddel der armoede.* Wie zegt mij wat er volgt? φ²—φ.

---

115. — *Gildepenning.* In mijn bezit is een geel koperen gegraveerde gildepenning, groot 37 millimètres.

Voorzijde. Een zeilend scheepje (tjalk), waaronder men leest: *Gij Moet Schoppe.*

Keerzijde. Een schop of spade, regtstandig op een' grond met eenige grashalmpjes geplaatst. Ter linker zijde des schops staat de letter C, en ter regter zijde eene S.

Boven den penning het getal 203 (waarschijnlijk het nummer van den gildebroeder).

Aangenaam zal het mij zijn van HH. Numismatici eenige inlichting te ontvangen, tot welk gild en plaats deze penning mag behooren. FREDERIK HENDRIK.

---

116. — *Verkooping bij Palmslag.* In de *Haarlemsche Courant* voor 13 Januarij 1859 wordt aangekondigd een »Verkoop bij *Palmslag* van Bovenveenen en Ondergronden" te *Hoogeveen.* Wat is een Verkoop bij *Palmslag?*

J. H. VAN LENNEP.

---

117. — *Mr. Casper van Poelgeest.* J. KONING, in zijne *Geschiedenis van het slot te Muiden*, bl. 133, zegt: »Mr. CASPER POELGEEST, organist te *Franeker.* Hij behandelde het orgel, de viool en een krijtend, schel of sterk sprekend instrument, bijzonder geschikt tot het langzaam voortbrengen van aandoenlijke, klagende en treffende toonen, destijds bekend onder den naam van *Lentumtirum.* J. J. STARTER noemt hem in een gedicht (*'t Vermaeck der Jeught, enz.* Leeuwarden 1616, in lang 4°, bl. 174), waarin hij hem veel lof toezwaaide: *den constrijcken Instrumentist.*

Vrage: Komt Mr. CASPER VAN POELGEEST ook elders voor, en was *Lentumtirum* of *Krijter* het nu onder den naam van *Fagot* bekende muzijkinstrument? J. D.
L.

---

118. — *Schrijvers der Bijvoegsels op Wagenaar.* Als schrijvers der *Bijvoegselen en Aanmerkingen* van WAGENAARS *Vaderl. Historie* worden genoemd: VAN WIJN, LAMBRECHTSEN, MARTINI, en anderen. Wie waren die anderen? T.

119. — *Paulus Buis.* Wie was en hoe na bestond den Curator der Leydsche Hoogeschool, ook een Amersfoorder, een andere (?) Mr. PAULUS BUIS, dien VAN HEUSSEN (*Hist. Episc. Foed. Belg.*, t. I. p. 162) nog in 1582 pater van het klooster van ST. AGNETA, te *Amersfoort*, noemt? T.

120. — *Ernst Brinck.* Jonkh. Ridder VAN RAPPARD geeft ergens in een *Overzigt eener verzameling van Alba amicorum*, uit de XVIde en XVIIde eeuw, zijn voornemen te kennen, om van den verdienstelijken ERNESTUS BRINCK, te *Harderwijk* in 1581 geboren en in 1649 overleden, een levensschets te geven, waarbij zijn WelEd. Geb. zijne *Alba* tot leiddraad zal nemen. Is dit gedaan? Bestaat er een gegraveerd portret van BRINCK? T.

121. — *Mad. de Panquille.* Wie was Madelle LARRIDON DE PANQUILLE, PHILIS DE LA TOUR DU PIN DE LA CHARGE, gestorven in 1703, wier beeldtenis te *Versailles* hangt? T.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Het dierlijk magnetismus (I. bl. 22; vgl. bl. 136, 199 en 261). Naar aanleiding der vraag van P. J. v. M. aan het slot van zijn antwoord op bl. 261 van den eersten jaargang, is dienende: dat Dr. VAN MARUM als *Secretaris* van de *Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen*, op den 30sten Maart 1816, den Hoogleeraar J. A. UILKENS (die zeer ingenomen was met Clairvoyance), schriftelijk heeft voorgesteld eene proef te nemen met eene verzegelde doos, waarin eenig schrift (*één* woord) zou besloten zijn en dat, zonder de doos te openen, te doen lezen door een' gemagnetiseerde; dat de *Holl. Maatsch. der Wetensch.* bij het welgelukken, behalve eene openlijke verklaring, nog *f* 200 aan het *Instituut van Doofstommen* te *Groningen* zou bezorgen. — In de werken van genoemde *Maatschappij* vindt men welligt veel, wat op deze zaak betrekking heeft; voorshands zie men het *Mengelwerk van de Vad. Letteroef. voor* 1817, bl. 541—559 en 700—708.

S. v. W.

Liedertafel (I. bl. 218; vgl. IX. bl. 11). Ofschoon volstrekt niet bevoegd om in het taalzuiverings-proces mede te oordeelen, in hoe ver die vreeselijke verbannings-vonnissen regtvaardig of minder noodzakelijk zijn, teeken ik appel aan ten opzigte van het hier boven geplaatste woord. Mij dunkt toch, eer men die vonnissen zoo spoedig uitspreekt, mogt men wel eens toezien, of men bij die verbanningen geen inwoners den lande uitwijst, die, al zijn zij van vreemde afkomst, belangwekkende personen zijn, of niet zoo goed door een' inboorling kunnen vervangen worden. Maar hier is meer.

1°. Is dat lid van het woord waaraan men zich het meest te ergeren schijnt, van gelijke spelling in onze taal als in de Duitsche, en duidt hetzelfde voorwerp aan; en, of de buiging van het eerste gedeelte (*lied*), dat ook in beide talen eenerlei is, tot vereeniging met het laatste lid in onze taal ook nog wel onverantwoordelijk is, laat ik aan deskundiger' over.

2°. Wat nu het geheele woord, als technischen term ter aanduiding van de zaak aangaat, het schijnt dat LAMED er vrede mede zoude hebben, als hij maar overtuigd was, dat datgene wat het aanduidt, *het zitten rondom eene tafel*, plaats heeft. Is dit zoo, dan kan ik hem geruststellen en mededeelen, dat ik het niet alleen van meer dan een gezelschap weet en gezien heb, maar zelf lid eener vereeniging ben, waar het van de oprigting af heeft plaats gehad, en waarschijnlijk altijd blijven zal. — Maar vooral

3°. In *Der Volksthümliche Deutsche Männergesang, seine Geschichte, seine geselschaftliche und nationale Bedeutung von Dr.* OTTO ELBEN, Tübingen, 1855, vindt men onder andere belangrijke en boeijende mededeelingen over ZELTER, den »tuchtigen, vielbeschäftigten Maurermeister" en de »Berliner Singacademie" het volgende:

»GÖTHE war ZELTERS Freund; der vertraute Umgang des Dichters, und die wohlthätige, mildernde Einwirkung auf die derbe Natur sind unverkennbar; ZELTER schuf die Melodien zu GÖTHE's Liedern und auch bei Gründung der würdigen Stätte, wo beider Liedern verwandte Schöpfungen ihre Geltung finden sollten, ist der Geist des Dichterfürsten, wenn auch nicht unmittelbar, doch anregend, aufmunternd thätig — bei der Gründung *der Liedertafel.*"

— — — — — —

»Die Gesänge dieses Abschiedsabends brachten ZELTER auf den Gedanken, die Liedertafel zu stiften. Ihm schwebte in der Begeisterung König ARTHURS Tafelrunde vor: Liedertafel wollte er seine Schöpfung nennen."

Ik heb, om niet te veel plaats in beslag te

nemen, het belangwekkende berigt bekort; voldoende echter is het om dit te bewijzen: ZELTER had een' romantisch-historischen grond voor zijnen naam, ZELTER gaf zijne „*Schöpfung*" een' naam. Wie ontneemt hem dat regt, wie heeft het regt tot eene alledaagsche herdooping?

Om nu hier niet ook nog uit te weiden, over het zoo hemelsbreed verschil van het karakter eener *Liedertafel* in den zin des woords en zoovele gezelschappen, (vooral gemengde) die men ook *zanggezelschappen* noemen kan, — een onderscheid, dat zoo onverstandig is voorbijgezien bij de beoordeeling der Liedertafels, en dat hier niet aan zijne plaats is om te behandelen — ik hoop mijn pleit voldongen te hebben, en daarmede voorzigtigheid bij de taalkundige vonnissen aan te bevelen, die reeds zoo veel doemden wat velen lief was. Hier, in ieder geval, zoude ik de verbanning ongeschikter vinden dan LAMED het gebruik noemt. W. J. F.

Sterfhuisgebruiken (II. bl. 24; vgl. bl. 371, *Bijbl.* 1853, bl. xiii, cix, cxxvi; 1855, bl. xviii; VIII. bl. 363 en IX. bl. 39). Te *Zwolle* schrobben de dienstmeiden van de naaste buren de openbare straat voor het belendende huis, waarin een lijk is, en wel nà het overlijden en vóór de begrafenis. Daarvoor ontvangen ze van de familie van den overledene een zeker handgeld of gift. Dit gebruik sterft echter uit, zoo het al niet geheel opgehouden heeft. Het is een overblijfsel van het Heidensche bijgeloof, volgens hetwelk de kwade geesten door water werden teruggehouden. Bij de boeren en in den minderen stand, wordt *één* venster der woning half digt gesloten en het andere afgehangen en op den grond, onder het raam gezet (*).

Betreffende dit onderwerp, zal v. O. nog veel wetenswaardigs vinden opgeteekend in den *Overijsselschen Alm. voor Oudh. en Lett.* van 1845 en 1846, bl. 166 en 281 volgg. („beschrijving van de thans nog in gebruik zijnde feesten of malen, onder de landlieden in de gemeente *Markelo*, bij gelegenheid van geboorte, doop, huwelijk en begraving," en „de dooden-lantaarn of luchte te *Deventer*,") medegedeeld door de Heeren G. BENTHEM en W. VAN DER LINDE HZ. T. H. BUSER.

De familie Back of Bax (II. bl. 60, III. bl. 56; *Bijbl.* 1853, bl. lix, cx, cxliv, 1854, bl. cxiv). De belangstelling in al wat deze familie betreft is ruimschoots gebleken, inzonderheid in den *Nav.* III. Ook wordt aldaar en in het *Bijblad* 1853, bl. cxi melding gemaakt van het *Praalgraf*, ter eere van MARCELLUS BAX in de Groote kerk te *Bergen op Zoom* opgerigt, doch in het bombardement van 1747 met de kerk verwoest geworden.

In de *Messager des Sciences Historiques*, etc. *de Belgique*, Année 1858, 1e Livraison, vindt men dienaangaande eenige bijzonderheden, inzonderheid de vervaardiging en oprigting van dat *monument* betreffende, die naar het schijnt tot heden niet bekend waren. — De Heer A. PINCHART aldaar, in zijne *Archives des Arts des Sciences et des Lettres* den beeldhouwer BERNARD JANSSEN vermeldende, berigt ons, dat deze kunstenaar, in 1617 te *Londen* woonachtig, in de maand Augustus van dat jaar te *Bergen op Zoom* is gekomen op aanzoek van Vrouwe ANNA MARIA BERCK, toen gehuwd met DAVID BALFOURE, Ridder, Kapitein bij de Infanterie in dienst der Vereenigde Provinciën, ten einde te handelen over de uitvoering van een monument in marmer, met een standbeeld ter eere van MARCELIS BAX, die de eerste man dezer Vrouwe en Gouverneur van *Bergen op Zoom* geweest is; dat voor de vervaardiging overeengekomen was tot eene somma van 2000 Caroligulden, en dat de meeste der daartoe vereischt wordende stukken, in de maand Mei van het jaar 1619, in de werkplaats gereed waren; dat na eenig verschil met den vermaarden Engelschen Beeldhouwer NICOLAAS STONE, over den toetssteen waarop het beeld moest liggen, het geheel werd ingescheept in de eerste maanden van 1620, en dat hij, nadat het *monument* in de kerk gesteld was, en hij zijne verklaring tot het bekomen van den voor zijn werk bedongen prijs, ingeleverd had, deswegens groote moeilijkheden heeft ondervonden, doordien ANNA MARIA BERCK toen in 3de huwelijk was vereenigd met GUILLAUME DE LIVIN *dit* FAMARS, zoo dat hij genoodzaakt is geworden hen daarover in regten aan te spreken. Al deze en meer andere bijzonderheden blijken geput te zijn uit de dienaangaande nog voorhanden stukken in het *Archief* der gemeente *Bergen op Zoom*, goedgunstiglijk door den Heer Mr. PROSPER CUYPERS aan den Heer PINCHART medegedeeld. Men leert daaruit den *maker* van het *monument* kennen, zijnde dezelfde BERNARD JANSSEN, door wien in *Engeland* veel gewerkt is, en van wien in de *Anecdotes of painting in Engeland*, t. II. p. 56 melding wordt gemaakt. Voorts, dat A. M. BERCK in 2e huwelijk heeft gehad den kapitein DAVID BALFOURE, in den *Navorscher* onvermeld gebleven, en dat G. DE LEVIN *dit* FAMARS haar 3de man geweest is, en meer andere bijzonderheden, wel waardig, naar mij dunkt, onder de aandacht van de belangstellenden in de familie BAX te worden gebragt. V. D. N.

(*) Omtrent het laatstvermelde gebruik vergelijke men VIII. bl. 33 en 145. BESTUUR.

Du Bois genaamde Predikanten (II. bl. 219, 243; III. bl. 231; *Bijbl.* 1853, bl. cxlvi; 1855, bl. cviii). Mij is in handen gekomen: *Christelijke Annotatien, zijnde een verzamelinge van vele uitgelezene Christelijke Ondervindingen, Spreuken, Sententien, Historien en Exempelen: Dienende tot levendigmakinge, verligtinge en verblijdinge van de ziele, door* MATTHEUS DU BOIS, *met een voorrede van* WILHELMUS EVERSDIJK, *Predikant te Rotterdam, vijfde druk, verbeterd en vermeerdert. Met Gods Wonderwerk voor en in de Wedergeboorte, door deselve Auteur. Te* Rotterdam, *bij* HERMANUS KERTLINK, 1735.

In *Gods Wonderwerk voor en in de Wedergeboorte* treft met tot bladvulling een veertigregelig gedichtje aan van MATTHEUS DU BOIS, hetwelk onderteekend is: MATTH. SILVIUS.

Of hij nu Predikant is geweest weet ik niet; maar volgens de opdragt aan WILLEM III, woonde hij in 1691 te *Haarlem.* De lijsten der Haarlemsche Predikanten zouden het kunnen uitwijzen. S. v. W.

Middelen tegen Slangengif (III. bl. 98, Vr. XLVII; vgl. IV. bl. 82; *Bijbl.* 1855, bl. xxxviii; VIII. bl. 8). Op *Java* is algemeen bekend, als het beste middel tot genezing van slangenbeten, de rhinoceroshoorn; een stukje in warmen azijn geweekt en op de wonde gelegd, doet als ware 't eene wonderuitwerking. Ligchamen, waarin het leven bijna reeds uitgebluscht is, heeft men zien herstellen. De rhinoceroshoorn, als tegengif, was reeds bij de ouden bekend.

I. HAGEMAN, J. CZ.

Tancredo de Rohan (IV. bl. 32, Vr. 31; vgl. bl. 333; *Bijbl.* 1855, bl. lvi, cxxxiv; VIII. bl. 8). In de te *Luik* in 1767, zonder naam des schrijvers, uitgegeven *Histoire de* TANCREDE DE ROHAN, komt dit grafschrift (benevens de fransche vertaling) voor, onder de *Pièces Justificatives*, N°. 27°. (EPITAPHE *Qui fut mise, à Geneve, sur le tombeau de* TANCREDE DE ROHAN, *en* 1654, *à la sollicitation de sa mere, & du consentement du Roi, & qui fut ôtée en* 1660, *par ordre des magistrats de Geneve, à la sollicitation du Roi.*) M°.

Mr. J. J. Mauritius (IV. bl. 68, Vr. XXXVI; vgl. bl. 360; *Bijbl.* 1855, bl. lix; VIII. bl. 36). Een der werkjes van zijnen vader is *Afgodendienst der Jesuiten in China*, door MAURITIUS, Amst. 1711, met pl., 8°. Vergis ik mij niet, dan zal men in de voorrede of inleiding meer over hem vinden. L. J.

Geslacht van der Heyde de Gouda (V. bl. 128, Vr. 108; vgl. bl. 227). Als eene bijdrage tot de kennis van dat geslacht, naauw verbonden met dat van VAN LEEUWEN DE GOUDA, deel ik uit het geslachtregister van VAN DER MEER nog mede:

»ANNA CORNELIA VAN DER MEER huwde DIRK VAN LEEUWEN DE GOUDA, Boekhouder van de Finantie, en wan daerbij:

1. Mr. FRANS VAN LEEUWEN DE GOUDA, DIRKSZ. Advocaat, obiit sine liberis.
2. MARIA, idem.
3. HUGO, idem.
4. CORNELIA, idem.

CORNELIA VAN LEEUWEN DE GOUDA huwt EPHRAHEM VELTHUYSEN, predikant, en wan daerbij:

ANNA MARIA VELTHUYSEN.

CORNELIA FRANCOISE VELTHUYSEN."

Het wapen van VAN LEEUWEN DE GOUDA is van goud met eene faas van keel, boven en onder drie figuren (rozen?) van sinopel?

φ^2—φ.

Namen van kruiden, insekten, visschen, enz. (V. bl. 158, Vr. 120; vgl. VI. bl. 113; VII. bl. 148, 203 en 333). Tot aanvulling der lijsten aangaande dit onderwerp, ben ik onlangs in de gelegenheid geweest de volgende namen, in *Gelderland* te *Borculo* en omliggende plaatsen in gebruik, op te sporen.

Kruiden.

Vettek, veldsalade.

Vogels.

Heggenteuter, bastaardnachtegaal.

Viervoetige dieren.

Starke, vaars.
Baar, beer.

Insekten.

Iemen, bijen.
Iemenschoer, bijenzwerm.
Pannenvogel, kapel.
Horntjes, horzels.
Iemken, krekel. D. *te D.*

Don Carlos (V. bl. 320, Vr. 364; vgl. VI. bl. 123, 176; VIII. bl. 43). Bij de opgegevene boeken over dezen geschiedkundigen persoon, zie men ook nog: GREGORIO LETI, *Leven van* PHILIPPUS II, in 't Hollandsch vertaald uit het Italiaansch, door N. J. WIERINGA, 's Hage 1699, dl. I. st. 2. bl. 670—709, welk werk ook uitvoerig handelt over de onlusten in de *Nederlanden.*

I. HAGEMAN, J. CZ.

Opera's in de Hollandsche taal (VI. bl. 106, Vr. 143; vgl. bl. 251; VIII. bl. 365). De ondergeteekende, op bl. 365 van den jongsten jaargang des *Navorschers* het antwoord op zijne vroeger gedane vraag gelezen hebbende, verzoekt B[t]. vriendelijk het reeds gezegde over *Opera's in de Hollandsche taal* wel te willen aanvullen met de opgave van de bij hem bekende vertalingen en navolgingen van zangspelen in andere talen, en met vermel-

ding tevens der oorspronkelijke schrijvers, vertalers of navolgers, toondichters of uitgevers. F. F. C. STEINMETZ.

Meermin tot wapen (VII. bl. 30, Vr. 36; vgl. bl. 185; VIII. bl. 331; IX. bl. 8). Dat het geslacht van OPMEER in *Delft* wel bekend was, blijkt mede uit het, *Nav.* VIII. bl. 331, aangehaalde *Suite du Suppl. du Nobil. des Pays-Bas*, t. II, waar ik genoemd vind: PIERRE VAN OPMEER, célèbre Ecrivain du seizième siècle, Trésorier de la ville de *Delft*, mort le 10 Nov. 1595 (*). Hij verwekte, bij SOPHIA SASBOUT, † 19 Maart 1562, dochter van PIETER SASBOUT, Burgemeester van *Delft*: PIETER VAN OPMEER, Raad ter Admiraliteit van zijne Cath. Maj. en van de Aartshertogen, † 11 Sept. 1625, die, bij MARIA VAN DEN BROECKE, Vrouwe van *Helmont* en *Groeninghe*, † 18 Febr. 1594, had LUCAS VAN OPMEER, Heer van *Contick*, *Helmont*, *Wytvliet*, *Reeth* en *Waerloos*, door Koning FILIPS IV Ridder gemaakt, bij Brieven, gegeven te *Madrid* den 1 Aug. 1630. Hij stierf 26 Junij 1659, en verwekte bij MARIA 'S MEESTERS, † 4 Mei 1644, dochter van JAN, Schepen van *Antwerpen*, en van MARIA VAN VISSENAKEN, drie dochters, gehuwd aan CANNART, ROBIANO en VILLEGAS.

KOK noemt ook LUCAS AB OPMEER onder de geleerden, die *Delft* heeft voortgebragt.
M^o^.

Palen in Oost-Indië (VII. bl. 63, Vr. 92; vgl. bl. 220; VIII. bl. 15 en 112). Mijn buurman, een levende kronijk, die in 1804 reeds kadet-vaandrig-ingenieur, en in 1809 kapitein-adjudant bij DAENDELS was, zegt mij, dat bij de Compagnie de paal een half uur gaans (1800), onder DAENDELS een kwartier uurs, — onder de Engelschen (1811—1816) twintig minuten gaans was. De oorsprong is hem onbekend. De tegenwoordige Java-paal is lang 1,506943 Nederl. mijlen, = 400 Rhijnl. roeden. Men rekent 75 palen per graad van den evenaar, of 48 geogr. seconden of 16 uurminuten. In 1778 was een paal $^1/_4$ uur gaans, = 300 roeden, = 1700 treden. (*Verh. Batav. Gen.* I. 46.) I. HAGEMAN, J. CZ.

Leycester (VII. bl. 72, Vr. 105; vgl. bl. 249; VIII. bl. 205). Het t. l. a. p. medegedeelde uit *The Life of Leicester*, dat men grootendeels aan de welwillendheid van HH. Bestuurders van den *Navorscher* verschuldigd is, is ook, hoewel beknopter, te vinden in GAUHEN'S *Helden- und Heldinnen-Lexicon*, art. LEICESTER.

RICHARD WARNER (*), die zijn portret zag in de *drawing-room* van *Lumley-Castle*, zegt van hem: »He is reported to have introduced into England a fashion which has fortunately not continued in such high estimation or constant use as the invention of his rival (†), namely, »the Art of Poisoning," having, according to »HOWEL'S Letters," vol. IV. p. 451, endeavoured to persuade WALSINGHAM that it would be lawful to poison MARY Queen of *Scots*." M^o^.

Buitengewone vruchtbaarheid (VII. bl. 232, Vr. 301; vgl. bl. 317, 370; VIII. bl. 20, 168; IX. bl. 9). Een voorbeeld van eene vrouw, die eens vijf, en meermalen twee kinderen ter wereld bragt, in zekere stad in *Rusland*, kan men, uit een medisch tijdschrift overgenomen, vinden in den *Konst- en Letterbode* van 1828. D.

Buitengewone vruchtbaarheid. Van den in 1792 overledenen Sultan van *Djokjakarta* zullen heden ongeveer nog drieduizend afstammelingen leven. De lezer wenscht zeker hun aller namen niet te kennen. In mijn *Oorlog op Java*, 1825—1830, bl. 80, heb ik er een 76 tal prinsjes van genoemd. Toen SOENAN BAGOES, van *Soerakarta*, den 1sten October 1820 overleed, oud 54 jaren, liet hij slechts 56 kinderen en 146 kleinkinderen na. Het getal der moeders kan echter niet worden opgegeven. I. HAGEMAN, J. CZ.

Elisa von der Recke (VII. bl. 319, Vr. 366; vgl. VIII. bl. 24 en IX. bl. 9). Dat het geslacht VON DER RECK tot de edelste en oudste van *Westphalen* behoort, blijkt voldoende uit VON STEINEN'S *Westph. Gesch.* Eenigen, zegt hij, willen *die* VON DER RECK *stammen aus Rom, und weil sie daselbst das Triumvirat geführet hätten, so wären zu dessen Andenken die drey Regiments-Stabe in ihrem Wappen geblieben*, anderen, dat zij uit *Reggio* of uit *Frankrijk* herkomstig zijn. *Ja sie geben vor, auf dem Hause Witten sey eine alte Nachricht vorhanden gewesen, in welchem gestanden, der grosse Kayser* CARL *habe ihnen zum Zeichen der Verwandschaft mit ihm, eine Krone auf ihren Helm zu führen, erlaubet.*

»Der Name *Reck* ist teutsch, und heisset bey den alten Teutschen, einen Helden, Herrn und König."

»Besagte *Recken*, waren bey den alten Teutschen die vornehmsten Führer und Beschützer, welche wie sie aus den Tapfersten, Geschicktesten und Redlichsten genommen wurden, also gab man ihnen dero Zeit ge-

---

(*) Zoon van PIETER en MARIA VAN ACKERSLOOT en, volgens LADVOCAT, *Dict. Hist.*, te *Amsterdam* (GOUTHOEVEN, f°. 224, zegt in 1526) geboren.

(*) *A tour through the Northern Counties of England*, vol. I. p. 304.

(†) HENDRIK, Graaf van ARUNDEL, die het eerst, onder ELISABETHS regering, het gebruik van koetsen in *Engeland* invoerde.

wisse Gowen (*Pagos*) oder Schlösser (*Burgos*) zu regieren."

»Und von diesen wolte ich am ersten glauben, dasz die VON DER RECK entsprossen, und zum Andenken ihres alten Ansehens, bey gebräuchlich gewordenen Stammnamen, den Namen RECK angenommen."

»Doch es sind blosse muthmassungen, . .
. . . .

Zij werden, naar onderscheidene heerlijkheden, *zu Heren*, *zur Kemna*, *zu Heessen*, *Witten*, *Haaren*, *Sümmern*, enz. toegenaamd.

Verschillende takken voeren thans den titel van Vrijheer; die van RECKE-VOLMERSTEIN, sedert 1817, dien van Graaf. Vgl. *Gräfl.- und Freyherrl.-Taschenb.* M°.

Paus Adriaan en Dedel (VII. bl. 352, Vr. 408; vgl. VIII. bl. 57, 119, 141, 229 en 331). Op bl. 229 van den vorigen Jaargang leest men: »dat uit de *Renseignemens inconnus sur la vie du pape* ADRIAN VI, van den Archivaris van *Leuven*, E. VAN EVEN, 1856, blijkt, dat ADRIAAN niet geheel onbemiddeld was, toen hij den 1sten Junij 1476 zich als ADRIANUS FLORENTII *de Trajecto inferiori* in het Album der Akademie liet inschrijven."

Maar weet die Archivaris dan niet, dat niemand zijn' zoon of pupil naar de Akademie zonder geld zendt? Weet hij niet, dat de Latijnsche schrijvers daarin overeenkomen, dat onze ADRIAAN van behoeftige ouders uit *Utrecht* was, en daarom in het Portsiener- of Varkens-Collegie te *Leuven* kosteloos studeerde? Of schreven soms al die geleerden onwaarheden? Laat de Archivaris die vroegere schrijvers eens naslaan en logenstraffen.

CASPAR HEDIO, 1492—1552, zegt: »ADRIAAN was van genoegzaam onbekende en door de fortuin karig bedeelde ouders."

PETRUS AB OPMEER (1526) schrijft: »Niemand is ooit uit een lageren stand tot eene hoogere waardigheid opgeklommen; want nadat ADRIAAN te *Zwol* het Latijn geleerd had, is hij te *Leuven*, uithoofde zijner behoeftigheid, onderhouden (in het Latijn staat: *bij genade levende*), en heeft hij in de wijsbegeerte bij de Portsieners gestudeerd."

JO. CRISPIJN (1572): »ADRIAAN, gesproten uit een arm geslacht, heeft te *Leuven* zijne studie volbragt onder de arme studenten van het Collegie van het Varken genaamd."

ONIFRIUS PANVINIUS verklaart: »dat ADRIAAN, door voorspraak, eene plaats in het Portsiener Collegie te *Leuven* verkreeg, alwaar behoeftige jonge lieden eenige jaren lang op algemeene kosten konden studeren."

Pater HAZART voegt er bij: »dat ADRIAAN, uit behoefte, gewoon was, bij de kaars te studeren, die des avonds op de Vischbrug te *Leuven* brandde."

Ik zal niet meer schrijvers aanhalen, maar den Archivaris vragen: of hij meent dat het schande is, dat een jongeling, die geen geld, maar lust voor de studie heeft, kosteloos studeert, en een groot man wordt, gelijk ADRIAAN van *Utrecht?*

L. E. BOSCH, SR.

Pluggedansjes (VIII. bl. 2, Vr. 7; vgl. bl. 121 en 229). Volgens de opgave van mijn buurman, die STAVORINUS zeer goed gekend, en menig »haagsch officiertje" mede gedanst heeft, was de »pluggedans" (ploegendans, dans met ploegen van twee, vier en meer) de tegenwoordige galoppade. De naam van 't »haagsch officierken" was er aan gegeven, omdat een Hagenaar dien dans aan de Samarangers had geleerd. Het was voor dien tijd een woeste, wulpsche dans. STAVORINUS was een heel klein manneke, die stipt de domine's preekteksten nazag. In 1778 was Fiskaal te *Samarang*, REYNIER HOUCQUÉ, en CAREL FREDERIK VON BOOSE Cornet of Luitenant. I. HAGEMAN, J. CZ.

Jozef Grammaye (VIII. bl. 97, Vr. 98; vgl. bl. 211, 371 en IX. bl. 43). Dat dit geslacht ook te *Dordrecht* bekend was, blijkt uit de lijsten van Schouten en Burgemeesters dier stad, waarop o. a. voorkomen:

JAN GRAMMAY, Schout in 1421.

WILLEM GRAMAY, HUGEMANSZ., Schepen en Tresorier 1407; Burgemeester 1415, 1416, 1433, 1434. Zie VAN BEVERWIJCK, *Begin van Holl. in Dordr.*; GOUTHOEVEN; VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, bl. 864.

Joffr. N.... GRAMAN (VAN LEEUWEN, bl. 864, noemt haar GRAMAY), uit hetzelfde geslacht als de voorgaanden, was gehuwd met JAN VAN BEVEREN, die, in 1399 met den Graaf van *Oostervant opten Vriezen* trok, en vermeld wordt in de Rekeninge van JAN VAN NAERSSEN en GILLIS HUGEMANS, in dat jaar Tresosiers der stad *Dordrecht*. Zie BALEN, bl. 952.

Dat GRAMAYE en GRAMAN één en hetzelfde geslacht is, blijkt niet alleen uit BEVERWIJCKS a. w., vergeleken met BALEN, doch wordt nog, mijns inziens, nader bevestigd door laatstgenoemden, wanneer hij in den geslachtb. van COOL zegt:

»Joffr. KLARA COOL, (HUGO en ANNA YDO'S dr.) Geboren 1546, was Getroud met THOMAS GRAMAN, eerste Reken-meester tot *Aarnhem*, hy sterff 1588, zy den 23 Mey 1577."

JOH. BAPT. GRAMAIJE (volgens KOK, *Woordenb.*, uit een uit *Gelderland* herkomstig geslacht geboren), de bekende schrijver van op b. a. blz. genoemde werken (*), die onder de geleerde mannen, welke *Antwerpen* heeft voortgebragt, opgenoemd wordt, en te *Arnhem* eenigen tijd verblijf heeft gehouden, kan echter

---

(*) Zie over hem en zijne werken, FOPPENS, *Bibl. Belg.*; JÖCHER, *Gel. Lex.*; *Biogr. Univ.*; *Nouv. Biogr. Gén.*, enz.

kwalijk, als zijnde reeds in 1635 gestorven, dezelfde persoon zijn als JOH.BAPT.GRAMAIJE, in *Westerdeel-Langewolt*, *Joncker* en *Hovelinck*. M°.

Hendrik Soeteboom (VIII. bl. 99, Vr. 112; vgl. bl. 213, 272, 298, 372). Het gezegde van SOETEBOOM, dat hij aan het bouwen van drie schepen te *Zaandam* medegewerkt heeft, *om in de Nederduitsche tale onderwesen te worden*, zou ik liefst, wat zijn vroegere stand in de maatschappij en beroep mogen geweest zijn, in verband met zijn' letterkundigen arbeid in dezen zin opvatten, dat hij daardoor grondig heeft willen bekend worden met de benamingen en uitdrukkingen, die tot scheepsbouw en scheepvaart betrekking hebben. De bedenking, die men hiertegen zou kunnen inbrengen, dat WINSCHOTENS *Zeeman of spreekwoorden uit de zeevaart ontleend*, reeds in 1631 in 't licht kwam en SOETEBOOM eerst later heeft begonnen te schrijven, laat zich m. i. genoegzaam oplossen, indien men onderstellen mag, dat hij, in 1616 geboren, op 15 of 20jarigen leeftijd dit boekje nog niet kende. Ware hij een vreemdeling of handwerksman geweest, dan zoude een scheepstimmerwerf hem een zeer onvolledig onderrigt in de taal, in haar geheel, gegeven hebben. L. J.

Ds. Louron (VIII. bl. 134, Vr. 172; vgl. bl. 238). Er moet nog, zooals mij onlangs verzekerd werd, eene dochter van Doctor LOURON in leven zijn, getrouwd en zoo men meende, nu te *Amsterdam* wonende. T.

Nazaat van Jacob Cats (VIII. bl. 197, Vr. 237; vgl. IX. bl. 12).

JACOB CATS, Raadpensionaris, † 12 Sept. 1660, geh. met ELISABETH (VAN) VALKENBURG.

ANNA (JOHANNA), geh. met CORNELIS VAN AERSSEN van *Wernhout*, Drost van de stad en Baronnije van *Breda*, † 1651. Hadden 4 kinderen (*a*).

1. ANNA CATHARINA, bragt KAREL Baron V. D. BOETSELAER, Raad en Rekenmeester ter Rekenkamer van *Holland*, geb. 13 (30) Aug. 1635, † (28 Jan.) in Febr. 1708, *Nieuwveen* en *Waalsdorp* ten huwelijk (*c*).

ELISABETH PHILIPPINA, (gest. te *Londen* in 1692), geh. met GEORGE ALBERT, Graaf van *Limburg-Stirum-Bronkhorst* (*f*), 1 Julij 1690, in den slag bij *Fleurus*, als Kolonel in Staatsche dienst gesneuveld.

MARIA, geb. 24 Oct. 1689, † 15 Dec. 1759, geh. 27 Aug. 1714, met PHILIPPUS, Landgraaf van *Hessen-Kassel-Philippsthal*, geb. 31 Julij 1686, † in Mei 1717, zoon van PHILIPPUS, den eersten, die den naam *Philippsthal*, naar een door hem gebouwd slot, aannam, en van CATH. AMALIA, Gravin van *Solms* (*g*).

ELISABETH, geh. met CORNELIS MUSCH, Ridder, Heer van *Waalsdorp*, *Karnis* en *Nieuwveen*, Griffier der Algem. Staten, † 15 Dec. 1650 (*b*).

2. (?) MARIA, Vrouwe van *Karnis*, tweede vrouw van MATTHIJS POMPE MICHIELSZ., Vrijheer van *Slingeland*, Heer van *Dordsmonde*, Schepen, 1642, 1643, 1646 en 1647 in *Dordrecht*, Baljuw van *Zuid-Holl.* 1653—1673, enz. (*d*).

2 Kinderen, jong gest., en ELISABETH JAKOBA POMPE van *Karnisse*.

3. ELISABETH MARIA, geh. met den Ritmeester HENRY DE FLEURY DE COULAN, Heer van *Buat*, den 11den Oct. 1666 binnen *'s Gravenhage* onthalsd (*e*).

M°.

(*a*) Zie Geslachtl. van *Aerssen*, bij FERWERDA, en KOK, *Woordenb.* op CATS.

(*b*) KOK, t. a. p.; *Bijv.* op WAGENAAR, XIIde dl., bl. 90; *Naleez.* II. bl. 58—60.

(*c*) *Geslachtl. van* BOETSELAER, bij VAN LEEUWEN, FERWERDA (Amst. uitg.) en KOK; BEEKMAN, *Beschr. van Asperen*; *Suite du Suppl. au Nobil. des P. B.*, t. I.

Hij was de derde zoon van PHILIP JACOB bij ANNA VAN DER NOOT, Vrouwe van *Hoog-* en *Aartswoud*, dochter van KAREL en van ANNA MANMAKER, Wed. van WILLEM VAN NASSAU-LA-LECK, en de grootvader van PHILIP JACOB, Rijksgraaf VAN DEN BOETSELAER. Zie, behalve de aangehaalde werken, ook *Suite du Suppl. au Nobil. des P. B.*, t. IV. p. 187.

(*d*) BALEN, *Dordr.*, bl. 1187, waar ook het wapen van MUSCH: van goud, met een' gekroonden adelaar van sabel voorkomt.

(*e*) KOK, *Woordenb.* op BUAT; WAGENAAR, dl. XIII; AITZEMA en anderen.

(*f*) KOK, FERWERDA, BEEKMAN, in de Geslachtl. van BOETSELAER; *Suite du Suppl. au Nobil. des P. B.*, t. I,; HUBNER, Tab 418; *les Souver. du Monde*, t. II. p. 526.

BEEKMAN noemt hem ook Heer van *Wisch*, *Borculo* en *Gemen*, Erf-Baanderheer des Furstendoms *Gelder* en Graafschap *Zutphen*. Hij was zoon van OTTO, † 1679, bij ELISABETH CHARLOTTE, dochter van Burggraaf CHRISTOFFEL VAN DOHNA.

(*g*) Zie HUBNER, Tab. 209, 418; *les Souv. du M.*, t. I., II.; *Suite du Suppl. au Nobil. des P. B.*, t. I.

Brieven van Franciscus Gomarus (VIII. bl. 199, Vr. 248; vgl. IX. bl. 12). Slechts één' enkelen brief van dien geleerde heeft J. C. gezien, en wel in de verzameling van *Epistolae* P. CUNDI *et doctorum virorum ad eum*, p. 325. Hij had daarbij mogen voegen den brief, waarin GOMARUS over zijn deel aan de bijbelvertaling handelt, en welken G. H. M. DELPRAT heeft medegedeeld in dl. X. st. 4 van de *Jaarboeken voor Wetenschappelijke Theologie* (1852). Behalve dezen brief worden er enkele anderen in HS. bewaard in de verzameling bij het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde te *Leeuwarden;* zoo als één, geschreven uit *Leiden* in 1598, waarin hij voor predikanten van *Groningen* de redenen openlegt, waarom hij geen gunstig geloofsgetuigenis verleenen mag aan NAERANUS (te weten SAMUEL NAERANUS, vroeger Hoogleeraar te *Sedan*, over wien CATTENBURCH, *Bibliotheca Remonstrantium*, p. 113, en SCHOTEL, *Kerkel. Dordrecht*, dl. I. bl. 185). Voorts twee brieven aan JOANNES CASIMIRUS JUNIUS (een geleerden zoon van FRANCISCUS JUNIUS, wiens verdiensten herdacht zijn door den Hoogleeraar DE CRANE, *de Vossiorum Juniorumque familiâ*, p. 55, alsmede bij NICERON, *Mem. Liter.*, t. XVI. p. 183). Zij zijn geschreven uit *Middelburg* in November 1613. Daarin kondigt GOMARUS aan, dat hem door een' brief van DUPLESSIS-MORNAY het Hoogleeraarambt te *Saumur* is aangeboden, en dat hij dat beroep heeft aangenomen. Eindelijk nog een brief uit *Groningen* van $\frac{24}{14}$ Mei 1630, gerigt tot BOGERMAN, destijds te *Leiden*, waarin GOMARUS over den goeden voortgang der Bijbelvertaling zijne vreugde te kennen geeft, en om aan het verlangen van BOGERMAN te voldoen, hem eene verklaring voorlegt van *Ps.* LV: 19 en 23.

QUIESCENDO.

Ziel, zalig (VIII. bl. 201, Vr. 256; vgl. bl. 335; IX. bl. 11). Het Bestuur zegt: Van woorden met den uitgang *sâl*, als in *drangsâl*, *schicksâl*, een uitgang met *sel* in oorsprong en beteekenis één, komen in 't hoogduitsch *armselig*, *glückselig*, enz. en ons *armzalig*, *gelukzalig*, en dergelijke. — Doch hoe maakt het Bestuur het dan met *rampzalig*, waarvan het eerste woord bepaald geen hoogduitsch is? Is dit slechts *ex analogiâ* gevormd naar *armzalig*, *gelukzalig* en andere óók hoogduitsche vormen?

J. H. VAN LENNEP.

[Volgens Dr. BRILL, *Holl. Spraakl.*, bl. 23, is *rampzalig* per metathesin uit *armzalig* ontstaan.]

Naamlijsten van Predikanten (VIII. bl. 201, Vr. 261; vgl. bl. 305, 373). In een' Catalogus van VAN BENTHEM en JUTTING, te *Middelburg*, Oct. 1858, zijnde de Bibliotheek van Dr. AB UTRECHT DRESSELHUIS, vond ik:

Naamlijst van Hervormde predikanten in de steden en dorpen der Nederlanden, 2 dn. HS.

Naamregister der predikanten in de Nederlanden van 1736, 1784, 1794, 1805, 1807, 1808, 1810, 1812, 1814, 1818, 1819, 1821—1832, 1836, 1838, 1850, 1853, te zamen 27 stuks.

H. CROESE, GZ., *Register der predikanten te Amsterdam tot* 1778.

H. GREVENSTEIN, *Naamlijst der predikanten te Bolswert en Workum tot* 1751.

Registre des noms de tous les pasteurs des Eglises Walones du Pays-Bas jusqu'à 1733.

In Handschrift: *Naamlijst der predikanten van Walcheren*, *Noordbeveland en Zeeuwsch-Vlaanderen* (waarbij vele belangrijke aanteekeningen), *Zuidbeveland*, *Schouwen*, *Duiveland*, *Tholen en Bergen op Zoom.*

Naamlijst der predikanten, die te *Middelburg* gepredikt hebben over den geheelen inhoud van den bijbel, van 1714—1767.

Naamlijst der predikanten, *ouderlingen en diakonen te Middelburg tot* 1766.

T.

Naamlijsten van predikanten. Na alles wat de ijverige opspoorders in *Nav.* III. bl. 348 en VIII. bl. 305 en verv. opgegeven hebben, en wat meerendeels ook bij mij bezeten wordt, kan ik hier nog, als bij mij voorhanden, bijvoegen:

Dordrecht. Het zoogenaamd Passieboekje, 1787, 8°., waarin, bl. 126—128, eene Naamlijst der Nederl. Herv. predikanten.

Amsterdam. Vervolg op H. CROESE'S *Kerkelijk register der Predikanten sints* 1792 (tot dat jaar toe door Mr. W. J. C. VAN HASSELT vermeld, *Nav.* III. 349, kol. *b*). *Voortgezet tot op het* 3de *eeuwfeest der Hervorming.* Amst. 1818. 8°.

Middelburg. Naamlijst van alle de Predikanten der Nederl. kerk te Middelburg tot op dezen tijd. Middelb. 1815. 8°. Niet in plano, gelijk N°. 22 van J. VAN DER BAAN (*Nav.* VIII. bl. 306, *b*.).

Zeeland. Waalsche kerk. J. AB UTRECHT DRESSELHUIS, *De Waalsche gemeenten in Zeeland, voor en na de herroeping van het Edict van Nantes.* Bergen op Zoom, 1848. 8°.

Behalve nog: *Règlements généraux et particuliers à l'usage des églises Wallonnes*, *du royaume des Pays-Bas.* la Haye, 1847, alwaar van bl. 305—345 te vinden is: (G. H. M. DELPRAT), *Liste des églises Wallonnes des Pays-Bas, depuis l'an* 1563. Zie dit in den Catalogus van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde. Bijvoegsel, dl. I. bl. 48.

Zeker bestaat er nog wel meer, vooral achter de gelegenheids-leerredenen van Nederl. predikanten, in deze en de vorige eeuw.

J. T. B. N.

Naamlijsten van predikanten. Overijssel. Gedenkboek van Stad en Lande, behelzende eene naamlijst van predikanten van *Overijssel*, 1594—1792, in 8°. Gron. 1792.

Gelderland. Naamlijst der predikanten van het Geldersche Synode, door H. DE JONGH, 8°. Voor *Nijmegen:* ARKSTEE, *Beschr. van Nijmegen*, p. 243, waar eene lijst voorkomt der Hervormde predikanten binnen *Nijmegen*, sedert 1592—1729. D. *te D.*

Brieven van Ph. van Marnix (VIII. bl. 225, Vr. 266; vgl. bl. 336). De zes brieven van PH. VAN MARNIX, waarvan TE WATER melding maakt (*Verbond der Edelen*, dl. III. bl. 52) en waarvan ∞. de inzage verlangt (*Nav.* VIII. bl. 225, Vr. 266) zijn nog hier te lande aanwezig, en het zal dus onnoodig zijn, om, op raad van den geleerden B. N., een' togt naar *Middlehill*, in *Worcestershire*, te ondernemen, om er afschriften van te nemen. De geschiedschrijver S. A. GABBEMA schreef ze af, en met meer andere belangrijke brieven van dien tijd, door dien onvermoeiden kopist aan de vergetelheid onttrokken, worden zij te *Leeuwarden* bewaard in de verzameling van oorkonden uit het GABBEMA's archief, bij het Friesch Genootschap aanwezig. De bedoelde afschriften (in pak O) zijn onlangs door mij vergeleken. Zij dragen de dagteekeningen door TE WATER opgegeven. Veel licht over staatkundige of kerkelijke geschiedenis geven zij niet. Men oordeele. In den brief uit *Souburg*, van den 21sten Augustus 1589, drukt MARNIX aan SIBR. LUBBERTUS (den bekenden Anti-Remonstrantschen ijveraar, Hoogleeraar te *Franeker*, † 1625) zijn' dank uit voor de toezending van *Theses* (waarschijnlijk de *Theses*, waarvan VRIEMOET gewaagt, *Athen. Fris.* I. 6), handelende over de vraag, »of de mensch, in dit leven, de wet van God volmaakt kan naleven." MARNIX zegt van die theses: *Non tam legi, quam devoravi.* Hij herhaalde den 17den December 1589 zijnen wensch, dat LUBBERTUS nog lang zijne kracht aan de dienst van Gods kerk wijde. Uit *Lyon*, in *Frankrijk*, meldt hij hem den 2den December 1597 (niet 1590, zoo als TE WATER opgeeft) de aanstaande bijeenkomst van eene Nationale Synode in *Frankrijk*, bepaald op den 5den Mei 1598, terwijl op den 20sten eene provinciale Synode van de kerken in *Languedoc*, tot welke gewoonlijk, zegt hij, 60 predikanten behooren, zal zamenkomen. Den 3den November 1596 belooft hij aan LUBBERTUS de toezending van de bekende *Alcoran des Cordeliers*. De Latijnsche uitgave, en de *Stella clericorum*, welke LUBBERTUS verlangt, weet hij niet op te sporen. De brief uit *Asperen* van den 22sten September 1591 meldt, dat MARNIX aldaar bij de zuster van zijne overledene vrouw eene wijle tijds vertoeft, om troost en afleiding te zoeken in zijn' treurigen weduwnaars-toestand. Zijne vrienden raden hem een derde huwelijk aan: »a quibus nuptiis," vervolgt hij, »etsi animus hactenus abhorruit, solitudinis tamen moeror et rerum domesticarum status non plane me avocare videtur." De brief uit *den Haag* (11 Jan. 1591) klaagt over den last, dien het bezoek van zekeren Franschen vicomte TURANIUS hem veroorzaakt. Hij kan niet van hem af. Gelukkig heeft de Franschman bij zich een' beroemden geneesheer, RIVIERE geheeten (vermoedelijk denzelfden arts, welken LIPSIUS hoogelijk roemt, *Lettres inédites publiées par* G. H. M. DELPRAT, p. 58). MARNIX hoopt van dezen de aanwijzing te erlangen van een geneesmiddel tegen de waterzucht, waarvan de beginselen hem beginnen te kwellen. Daarin drukt eindelijk MARNIX den wensch uit, dat het hem vergund worde zijne Psalmberijming tot een gelukkig einde te brengen.

Mij dunkt, dat deze opgave voldoende is, om de nieuwsgierigheid naar dezen letterschat te temperen. In allen gevalle wordt de reis naar *Middlehill* onnoodig.

QUIESCENDO.

Jan de l'Espine (VIII. bl. 257, Vr. 288; vgl. IX. bl. 14). Deze is JEAN SPINA, in het Latijn SPINAEUS, ook genoemd DE L'ESPINE, over wien men zie BAYLE, *Dictionnaire* op den naam SPINA. Hij is geboren in *Anjou*, werd Monnik van de Orde der Carmeliten, doch werd in zijne gesprekken met JEAN RABEC, wien hij in zijne gevangenis te *Angers* bezocht, om hem van de Hervormde godsdienst tot de Roomsche terug te brengen, zoodanig door dezen overtuigd, dat hij *zijne* gevoelens aannam, daarna die zelf verkondigde en, bedienaar der Hervormde godsdienst geworden, veel dienst aan die zaak bewees. Hij vervaardigde vele zeer stichtelijke boeken, waarvan eenige door BAYLE worden vermeld, die ook in het *Latijn* vertaald zijn, en waaronder dat *de Tranquillitate animi.* Hij stierf te *Saumur* in 1594, en schijnt door eene toevalligheid den moord van de St. Barthelemi ontgaan te zijn. Het zijn zeer waarschijnlijk van zijne schriften, die ook in het *Hollandsch* vertaald zijn. V. D. N.

De la Nove en J. de la Haije (VIII. bl. 258, Vr. 290; vgl. IX. bl. 14). Over DE LA NOUE is reeds voldoend antwoord gegeven. Op de *Lijst der handteekeningen* in het reeds genoemd boek *La Confession de Foy*, etc., komt voor die van DAVID DE LA HAYE 1618, doch *niet* die van JEAN DE LA HAYE, denkelijk doordien deze, die in 1611 Predikant werd bij de *Waalsche* gemeente te 's *Gravenhage*, vroeger in 1609 reeds tot de openbare *Gereformeerde* kerk behoorde. Hij stierf in 1618, en zijne weduwe MARGRIETE VAN ZEVENTER ontving den 19den Dec. van dat jaar, op haar verzoek, een vierendeel jaars gagie van haren overledenen man. DAVID DE LA HAYE zal zijn zoon geweest zijn. V. D. N.

Anonyme werken (VIII. bl. 258, Vr. 291; vgl. IX. bl. 15). SCHOTEL noemt in *Kerkel. Dordrecht*, II. bl. 353, SCHUTTE als den schrijver van de *Kleefsche Waterlust*. Hij behoorde tot een *Gezelschap, dat uit agt bestond, en in Amsterdam t'saem gekomen was*. Zie *K. Waterlust*, bl. 1. M°.

Der Sondaren troostelycke Morgenwecker (VIII. bl. 260, Vr. 295; vgl. IX. bl. 15). JODOCUS EKELIUS werd Predikant te *Sleen* in *Drenthe*, vandaar in 1621 te *Wanneperveen*, in 1625 te *Oldemarkt* en *Paeslo* en in hetzelfde jaar te *Deventer*, alwaar hij in 1649 stierf. Van hem schijnt overigens niets bekend te zijn dan het door REVIUS t. a. p. vermelde.

V. D. N.

Kartouw (VIII. bl. 261, Vr. 307; vgl. IX. bl. 17). De afleiding door het Bestuur, volgens welke in het spreekwoord »*zoo dronken als een kartouw*," de laatste term niets anders zou zijn dan eene verbastering van *karthuizer*, brengt mij een' brief in herinnering van »HANS COLDERMAN wonende tot *Harlem* in *Hollant*," geschreven uit *Luik*, »desen eersten van wedemaendt xv^c drie en veertich." Zie de *Kronijk van 't Hist. Gen. gev. te Utrecht*, 1857, bl. 79. Daarin wordt, waarschijnlijk aan de regering van *Brugge*, des briefschrijvers prijscourant medegedeeld van allerlei geschut, »zeer prouffijtelic ende oorboorlic in tijde van oorloghen." En wanneer ik nu in het besluit van dezen brief lees: »Dese voors. coopman es nu meest residerende tot *Luuyck bij den* fratres *daer men de voors. bussen ghietende es*, is het dan onnatuurlijk, dat ik denk aan een Karthuizersklooster, waarvan de monniken kartouwen goten en dan meen, dat *kartouw* van *karthuizer* komt? Nog bestaat te *Luik* een fort op den regter Maasoever, de *Chartreuse* geheeten, en nog handhaaft *Luik* den ouden roem zijner geschutgieterijen en wapensmidsen. Zouden welligt de eerste kartouwen uit het karthuizersklooster te *Luik* zijn gekomen?

J. H. VAN LENNEP.

Traktementen van Predikanten (VIII. bl. 261, Vr. 311; vgl. IX. bl. 17). Na het t. l. a. pl. door den Heer v. O. medegedeelde, zie ik het ongegronde der vraag zeer wel in; maar kom nog even op de zaak terug, om tot bevestiging der billijke klagten, welke over genoemde traktementen gedaan zijn, eene brochure (als men het zoo noemen mag) aan te halen, welk ten titel voert:

Bewys dat het een predikant met zyn huysvrouw alleen niet mogelyk en is op 500 *guldens eerlyck te leven*, enz. *Te Delft by* PIETER DE MENAGIE, 1666, *den vijfden Druck* (een half vel druks).

Dit *Bewijs* kan een denkbeeld geven van het verschil der prijzen van alle levensbehoeften van *toen* en *nu*. D. *te D.*

[Dit *Bewijs*, veelmalen herdrukt, is ook opgenomen achter den *Brief aan Philo-Ecclesiastes — opgesteld door* JUSTUS SALARIS, Amst. 1774, maar de verschillende prijzen zijn, naar de meerdere duurte der levensmiddelen in 1774 dan in 1666, veranderd en het resultaat is dan ook volgens den titel: het bewijs dat het een Predikant met zijne huisvrouw alleen, niet mogelijk is, om van eene jaarweddé van *zes honderd gulden* (niet langer 500) te leven.]

Kornelis van Arkel (VIII. bl. 362, Vr. 315; vgl. IX. bl. 17 en 45). In het huwelijks Puiboek der stad *Amsterdam* komt voor: »CORNELIUS VAN ARCKEL (niet VAN ARKEL) van *Rotterdam*, beroepen Remonstrants Pred^t. te *Waddinxveen*, out 23 jaer, woont op d'Egelantiersgracht, geadsist^d. met zyn moeder CATHARINA SCHELTINGA ter eenre (aangeteekend 12 July 1742) en MARIA CLARA VAN THEENEN van *Amsterdam*, out 26 jaar, woont op de Princegr^t. geadsist. met haar vader ABRAHAM VAN THEENEN ter andere zijde." — Hieruit blijkt, dat de echtgenoot van KORNELIS VAN ARKEL den vader, CATHARINA SCHELTINGA was, en dat zij als weduwe in 1742 te *Amsterdam* woonde. C/₄.

Daniel Dijke en Johannes Lamotius (VIII. bl. 262, Vr. 319; vgl. IX. bl. 19). Van D. DIJKE, waarschijnlijk denzelfden als DANIEL, vindt men eene menigte van geschriften vermeld door JOH. VAN ABKOUDE, in het *Aanhangsel op het Naamregister*, Leiden, 1745, bl. 63, beginnende de *Lijst* daarvan met het door LAMOTIUS vertaalde boek, *Verborgentheid, deszelfs Bedriegelykheid*, Delft, 1619, 4°. Over GODEFRIDUS LAMOTIUS zie men VAN HARDERWIJK, *Naamlijst der predikanten te Rotterdam*, bl. 35 en 145. Van dezen wordt ook gewag gemaakt in het *Archief voor Kerkel. Geschied.*, dl. IX. bl. 529. Hij kan de kleinzoon van JOHANNES LAMOTIUS geweest zijn.

V. D. N.

Johannes Lamotius. JAN LAMOT was predikant te *Brugge* en is als zoodanig vermeld in mijne *Kerkhervorming te Brugge*, dl. II. 287. Uit de acta der Brugsche classis (HS.) weet ik, dat hij te dier stede in dienst was althans van 8 Maart 1580 tot 12 Sept. 1581, maar zeker ook wel vroeger en later. Hij komt voor als JAN LAMOOT, predikant te *Kortrijk*, onder de onderteekenaars van den belangrijken brief van Vlaamsche predikanten, gedagteekend 26 Febr. 1579, uitgegeven en toegelicht door Dr. J. BORSIUS, in het *Jaarboekje Zeeland voor* 1852, bl. 55. Voorts zij het mij vergund hier af te schrijven, wat ik opgaf in mijn stukje, getiteld: *De Hervormde vlugtelingen van Yperen in Engeland, geschetst naar hunne brieven*, enz., te vinden in de *Bijdragen tot de Oudheidk. en Gesch., inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaand.*, dl. II. bl. 290, waar JAN

MOTTE vermeld wordt als medeonderteekenaar van de overeenkomst, die door den Yperschen magistraat in Sept. 1566 met de Hervormden der stad werd aangegaan. »JAN MOTTE (N°. 63), waarschijnlijk JAN LAMOT, leek, geboortig van *Yperen*, wever, die vóór meer dan dertig jaar het geloof verzaakt en zich Calvinist gemaakt had." Zoo schreef omstreeks 1580 JEAN BALLIN, waar hij LAMOT vermeldt als toen predikant te *Brugge*. (*Kerkherv. te Brugge*, t. a. p.) »JAN LAMOOT" was kerkeraadslid te *Londen* in 1562, volgens E. MEINERS, *Oostvrieschl. Kerkel. Gesch.*, dl. II. bl. 32; ook in 1569: zie beneden, aant. [1] van bl. 272. Er is ook nog een andere »JOANNUS LAMOTUS" te *Yperen*, echter geen Hervormde, enz. JAN LAMOT zal dus een geboren Yperling geweest zijn, die zich aan de Hervormde beweging in *Vlaanderen* aansloot en tijdens de vervolging aldaar naar *Engeland* vlugtte, om omstreeks 1566 naar zijne vaderstad terug te keeren. Vermoedelijk is hij daarna met de menigte zijner stadgenooten weder naar *Engeland* geweken, om vervolgens te *Kortrijk* en te *Brugge* predikant te worden. Wegens den kwaden reuk, waarin de Vlaamsche predikanten, met name die van *Gend* en *Brugge*, in *Holland* stonden, toen *Vlaanderen* aan *Spanje* overging, heeft hij zich misschien ten derden male naar *Engeland* begeven, en werd nu in 1592 uit *Engeland* te *Giessen-Nieuwkerk* beroepen. Te *'s Gravenhage* nam hij ook de dienst waar in de Fransche taal, zijnde er beroepen om in beide talen te prediken. Dit versterkt ons in 't gevoelen, dat wij in den Haagschen predikker LAMOTIUS onzen Yperschen LAMOT wedervinden, mogende hij, als van de grenzen van *Frankrijk* afkomstig, in de Fransche taal bedreven geacht worden. Zie de Resolutie van 29 Octob. 1604, waarbij zijn tractement als Fransch-Duitsch predikant te *'s Hage* geregeld wordt, in het *Kerkel. Placaatb. van* P. SCHELTUS, dl. II. bl. 166. Indien wij bij al het bovenstaande aan *denzelfden persoon* denken moeten, waaraan ik niet twijfel, dan moet J. LAMOT een' hoogen ouderdom bereikt hebben, toen hij in 1627 te *'s Hage* overleed.—Ik stel om meer dan ééne reden veel belang in dezen Brugschen predikant en zijne collegen en zie verlangend uit ook naar andere inlichtingen.

H. Q. JANSSEN.

Radbraken (VIII. bl. 290, Vr. 336; vgl. IX. bl. 20). In de *Algem. Vaderl. Lettoefeningen voor* 1804, bl. 673 en in hetzelfde werk voor 1805, bl. 716, worden nieuw uitgekomen boeken beoordeeld, waaruit men ziet dat omtrent 1804 geradbraakt is: JOHANNES KNOTS van *Katwijk a. d. R.*, en dat in 1805 diezelfde straf hebben ondergaan: HARMEN HENDRIK WIJNANDS en PETER ALBERT. Zij hadden op den 10den Februarij 1805 nog een' diefstal gepleegd en behoorden tot het zoogenaamde *zwartjesgoed*. S. v. W.

Hohenlohe-Langenburg (VIII. bl. 290, Vr. 340; vgl. IX. bl. 53).

GEORGE, Hertog van *Saksen-Meiningen*, geb. 1761, † 1803, geh. 27 Nov. 1782 met LOUISA-ELEONORA, Prinses van *Hohenlohe-Langenburg*, geb. 1763, † 1837 (*).

IDA, geb. 25 Junij 1794, † 1852, geh. 30 Mei 1816, met KAREL BERNARD, Hertog van *Saksen-Weimar-Eisenach*.

HERMAN-BERNARD-GEORGE, geh. met AUGUSTA, dr. van den Koning van *Wurtemberg*.	AMELIA-MARIA DA GLORIA-AUGUSTA, gehuwd met Prins HENDRIK der *Nederlanden*.

M°.

Duisternis op klaarlichten dag te Amsterdam (VIII. bl. 291, Vr. 343; vgl. IX. bl. 21 en 45). Op bl. 22 van dezen jaargang, gaf ik eene korte beschrijving van eene duisternis, door zware mist veroorzaakt, en hoewel ik 't eens ben met het Bestuur, dat er in ons land, althans bij menschen-geheugen te *Amsterdam*, nooit eene volslagen duisternis bij dag, zonder mist heeft plaats gehad, zoo blijkt het niettemin, dat men uit andere landen daarvan voorbeelden kan aantoonen. Heeft de Heer J. H. VAN LENNEP een voorbeeld bijgebragt uit *Engeland*, ik zal er een bijbrengen uit *Amerika*. In de *Alg. Vad. Letteroef. voor* 1804 *Mengelw.* bl. 727—729, leest men: *Uittrekzel uit eenen Brief van* HENRY BRISTOWE, *voerende het schip Poole*, *gedagteekend Miramichi*, 28 Junij 1804. — »Op mijnen togt herwaarts (van *Newfoundland* naar *Miramachi* in *Nieuw-Schotland*) gebeurde er iet ongemeens, 't welk dunkt mij, in eenige oorden van *Newfoundland* moet gezien zijn, hoewel het volk alhier er niets van zag; het viel voor op Zondag, den 17 deezer, ongeveer twee mijlen ten zuiden van het eiland *St. Pieter*. Met het aanbreeken van den dag was het donker en nevelagtig; de zon ging als een vuurkloot op, en verdween oogenblikkelijk, door dikke, donkere, roode en geele wolken verduisterd. Ten agt uure konde ik naauwlijks zonder kaarslicht ontbijten. Bij tusschenpoozen weerlichtte het een weinig; dit duurde tot elf uure, wanneer het volstrekt duister wierdt, zodanig, dat ik op het kompas niet meer kon zien, dan in een zeer donkeren nacht ten twaalf uure zonder licht. Mijn kok moest een kaars

---

(*) Dochter van CHRISTIAAN-ALBERT, † 1789, en, als ik wel heb, volle nicht van Prinses WILHELMINE, die den 3den Febr. 1858 te *'s Gravenhage* overleed.

ontsteeken, om te zien of zijn pot kookte. Het vuur hadt eene bleeke, of liever purperagtige kleur. Bijkans *twintig minuuten bleef het volstrekt duister*, wanneer het eerst in het Noorden, begon op te klaaren. Het eiland *St. Pieter* vertoonde zich even als het land doet in den nacht, wanneer de maan van agter eene dikke zwarte wolk ten voorschijn koomt, die over het land hangt, en (oogschijnlijk) een el of twee heldere lucht tusschen het land en de wolken, en voor 't overige rondom den horison zoo zwart als pik. Den geheelen dag hadden de wolken eene bloedroode en geele kleur. Het regende niet, en er waaide een slappe koelte uit het Westnoordwest. Al mijn volk was verschrikt. Het was eene grootsche, maar schrikwekkende vertooning. Gaarne, denk ik, zoudt gij dezelve gezien hebben."

Men zie verder de door mij aangehaalde plaats. S. v. W.

Malefijt (VIII. bl. 321, Vr. 371; vgl. IX. bl. 55) wordt ook wel *malefeyt* gespeld. Waarschijnlijk eene verbastering van *malum factum*. Te *Franeker* was in de vorige eeuw een *Malefeytsgeregt*, volgens de HS. notulen daarvan, ergens door mij gezien; het oordeelde in overtredingen door leden der burgerwacht, b. v. *verzuim* enz. gepleegd. J. D.
L.

[Ook C. G. B. houdt het woord voor *malum factum*, Fransch *malfait*.]

Zaniken (VIII. bl. 322, Vr. 382; vgl. IX. bl. 56), verwant met het Engelsche *zany*, een *hof-* of *tooneelgek*, is van het Latijnsche *insanire*, *onzinnig zijn*.

J. H. VAN LENNEP.

Schobbejak (VIII. bl. 323, Vr. 389; vgl. IX. bl. 57). De vrager kan teregt komen in BILDERDIJKS *Verkl. Geslachtlijst*, 2de druk, dl. III, op het woord, en daar vinden: »De *schobbejak* is die geen eigenlijke rusting draagt, maar een eenvoudigen *kolder* van *schobben*, dat een grover en minder soort van maliën is, en dus is 't een *lichtgewapende*, een gemeen *krijger* en van geen aanzien." Dit soort van krijgers behoort tot de tijden der ridderschap, en de benaming, die niets oneerlijks had, mag later tot een scheldwoord geworden zijn, gelijk dat b. v. met de *dorpers* plaats had, gemeene lieden, gemeene kerels. Misschien behoort het tot de tijden der Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten. v. GR.

Coenraad Droste (VIII. bl. 325, Vr. 398; vgl. IX. bl. 58). DE VRIES, *Gesch. der Nederl. Dichtkunde*, dl. II. bl. 105, geeft alleen zijn' naam op, en, in de noot, zijne *treur- en blijspelen* (waarover men kan nazien den *Catalogus van Tooneelspelen* van VAN DER MARCK en andere naamrollen), *Herders kouten* en *Odyssea en Ilias* van HOMERUS. Iets meer over hem heeft WITSEN GEYSBEEK, *Woordenboek*, dl. II. bl. 215. Zijne *Overblijfsels van gedachtenis* zijn berijmde *Mémoires*, als men ze zoo wil noemen, hebben geene dichterlijke verdiensten, maar leveren wetenswaardige bijzonderheden op, voor zoo veel mij, na het doorbladeren in vroeger' tijd, voorstaat.

L. J.

Coenraad Droste wordt ook genoemd in SCHOTELS *Letter- en Oudheidk. Avondst.*, bl. 134. M°.

E. W. Higt (VIII. bl. 325, Vr. 401; vgl. IX. bl. 59). Men vraagt, of E. W. HIGT ook Rector der Latijnsche school van *den Briel* geweest is en waar hij ligt begraven. De Hoogleeraar A. IJPEY, in zijne voorrede voor zijne uitgave der *Gedichten* van HIGT, Harderwijk 1803, zegt, dat HIGT in 1749 tot Rector der Latijnsche scholen te *Alkmaar* is aangesteld, en bijkans dertien jaren die betrekking waargenomen hebbende, in 1762 overleed, hoogstwaarschijnlijk te *Alkmaar*, alwaar HIGT dan ook wel begraven zal zijn. Noch in de *Levensschets* van IJPEY, noch in de *Bijdrage* van Mr. D. FOCKEMA, *over de afkomst van* HIGT in de *Vrije Fries*, dl. IV. bl. 265—268, is eenige aanduiding te vinden, dat HIGT, vóór dat hij op 26jarigen ouderdom Rector te *Alkmaar* werd, eene dergelijke betrekking te *Brielle* zoude bekleed hebben. Wanneer men echter met IJPEY aanneemt, dat hij in 1740/41 te *Franeker* is begonnen te studeren, dan kon het zijn, dat hij vóór 1749, toen hij te *Alkmaar* Rector werd, nog eenen korten tijd elders aan het hoofd van Latijnsche scholen geplaatst geweest is. De biographische berigten over HIGT zijn schraal.

J. D.
L.

[Onze lezers zullen zich wel van bl. 59 herinneren, dat de berigten van IJPEY over HIGT niet te vertrouwen zijn.]

Stool of stoel (VIII. bl. 326, Vr. 413, vgl. IX. bl. 59). In den eersten druk, t'Amsterdam, voor JOOST HARTGERTSEN, Boeckverkoper, woonende in de Gasthuyssteeg by 't Stadhuys, 1638, van VONDELS treurspel, *Gysbrecht van Aemstel*, gespeeld op de Amsterdamsche Kamer, den 4den Januarij 1638, zegt de bode:

»Zoo sprack de basterdzoon, en ruckte hem om veer
Met *stoel* met al in 't bloed: — —"

Zou dit niet de *ware* lezing zijn? DIRK.

ANTWOORDEN.

Beweging der slangen (I. bl. 155). Men zie hierover het *Album der Natuur*, Jaarg. 1858, bl. 97—127, waar een artikel voorkomt;

Kruipende, loopende, springende en klimmende visschen, door T. C. WINKLER. Men leze bl. 100—103. S. v. W.

Zinspreuken van beroemde en vermaarde personen (I. bl. 348). Tot aanvulling der lijst, welke in den *Letterbode* voorkomt, zijn er een veertigtal te vinden van vorstelijke personen bij VAN ORDEN, *Handl. voor verzam. van Nederl. Historiepenningen*, 2de st. bl. 145 volgg.
D. *te D.*

De Smeths verzameling van gesneden steenen (II. bl. 253). Ik vond onlangs in SMETIUS' *Kronijk van Nijmegen*, bl. 228, het volgende: »Den 16 Sept. 1703 is de onschatbare menigte van Romeinsche en Batavische oudheden, in den tijd van ruim 80 jaaren alhier, en in den omtrek der stad, onder den grond gevonden, aan den Keurvorst van *den Paltz* voor 20,000 Hollandsche guldens na den dood van JOHANNUS SMETIUS den Zoon, verkogt, en van *Nijmegen* naar *Dusseldorp* en vervolgens van daar naar *Manheim* vervoerd." Is deze verzameling de bedoelde? D. *te D.*

Kapitein Bernard (IV. bl. 195, Vr. XCIII). Dat de naam van dezen NICOLAAS BERNARD is, heeft mij ten overvloede Prof. VAN VLOTEN bevestigd, in *Nederlands opstand tegen Spanje, in zijn eerste ontwikkeling en voortgang* (1572—1579), bl. 7, waaruit tegelijk gezien wordt, dat hij van *Doornik* herkomstig was. Zoo staat het ook in het verslag eener *Examination tenue sur la personne de* ADR. DE FORVAQUES *Sr. de Lelaye*. In dit verslag, bij VAN VLOTEN in genoemd werk, *Bijlage* VI. bl. xxii, wordt hij ook genoemd NICOLAS BERNARD, *Gentilhomme natif de Tournay*, van wien FORVAQUES getuigt: dat hij met hem te *Vlissingen* kwam. Daar die *Examination* is van den 24sten Junij 1572, en FORVAQUES belijdt aldaar 5 à 6 weken gebleven te zijn, kan hij al niet later dan in het laatst van April of in het begin van Mei er zijn aangekomen. Wat den kapitein BERNARD, in de *Documents Hist. etc.* van KERVYN DE VOLKAERSBEKE, aangaat, het kan zijn dat het NICOLAAS was, maar is onzeker. Te *Vlissingen* was hij uit *Engeland*, en wel van *Londen*, gekomen, ten minste op een schip te *Londen* uitgerust. Zie VAN VLOTEN, in het aangehaalde werk l. l. v. GR.

Boksenbieren (IV. bl. 383, Vr. 329). Indien die festiviteiten overal zijn, dan zal de *Overijsselsche Almanak van Oudheden en Letteren* van 1845, bl. 145 volgg. het antwoord op de vraag kunnen leveren. Van de afleiding van den naam wordt echter niets gezegd, dan dat *Bokse* hetzelfde als *broek* is. Daardoor laat zich dus de naam moeijelijk verklaren.
D. *te D.*

Onbekend wapen (VII. bl. 168, Vr. 218). 1 en 4 is het wapen van VELDTMAN. Zie den *Boomgaert der Wapenen*, op den naam: VELDEMAN, FERWERDA'S *Wapenb.*, en SMALLEGANGE'S *Wapenen der Edele en Aensienl. Gesl. van Zeeland*. Een, onder mij berustend, in rood was afgedrukt zegel van OTTO GEORG VELTMAN, J. U. D., *Richter der beide Harksteden*, komt hiermede overeen. Het hartschild van azuur, met de lelie van goud, beteekent dat een lid van het geslacht, dat het als 2de en 3de kwartier omschreven wapen voerde, door Frankrijks Koning in den adelstand verheven, of Ridder van St. Michiel gemaakt was, met de vergunning om een der Fransche leliën in den hoek van — of, als *surtout*, op zijn wapenschild te mogen plaatsen.

De tusschen I en II en III en IV aangebragte hartschilden zullen wapens van heerlijkheden zijn. Het tweede: van sabel, met drie fasces van kêel, over alles heen een zeemonster (draak) van azuur, is, volgens den *Gron. Volks-Almanak* voor 1840, bl. 88, het wapen van de heerlijkheid *Slochteren* (door genoemden VELDTMAN bezeten), komende de door H. J. W. gegevene omschrijving echter niet overeen met die, t. l. a. p. te vinden.
M°.

Kanselredenen vóór 1618 (VII. bl. 200, Vr. 269). In de laatste dagen viel mijne aandacht op deze vraag, en het verwonderde mij, dat nog niemand daarop eenig antwoord had gegeven. Ik verwijs thans A. en S. in de eerste plaats naar hetgeen door J. WIARDA onlangs is medegedeeld, in zijne belangrijke dissertatie over HUIBERT DUIFHUIS, *den prediker van St. Jacob*. Behalve met de sermoenen van DUIFHUIS, die tot nog toe alleen in handschrift bestonden, zullen A. en S. daarin aanwijzingen vinden omtrent vele andere kanselredenen, zoo van Roomsche als Protestantsche Godgeleerden. WIARDA bepaalde zich alleen tot de tijdgenooten van DUIFHUIS, en zoo noemde hij van de Protestanten alleen: PIETER HASAERT, HERMANNUS BRASSIUS, BERNARDUS ARNOLDI of MUYSKENS en NICOLAAS PETERS. Wij voegen hier nog bij ISBRANDUS BALCKIUS of TRABIUS, wiens leerrede over *Mark.* IV: vs. 30—33, in 1858 op nieuw door GLASIUS is uitgegeven.

Van 1600 tot 1618 zijn ons de volgende Protestantsche kanselredenen bekend:

F. LANSBERGII *Verklaringe over den XXX Psalm.* Rotterd. 1607, 16°.

F. LANSBERGII *Christelijcke overdenckingen over Psalm XC:* 12. (Rotterd. 1604, 16°.)

P. LASSONIUS, *Korte verklaringhe van Ps. CXL:* 1, 2. (Rotterd. 1606, 16°.)

Predicatie, door JOHANNEM WTENBOGAERT *bearbeydet.* (Schied. 1610.) Zie *Bibl. van Pamfletten*, N°. 878.

De enge poort ofte predicatien, enz. *door* E. POPPIUM. Rotterd. 1616.)

Ziedaar iets ter beantwoording der vraag, doch ik twijfel geen oogenblik, of anderen zullen nog veel hierbij kunnen voegen. R.

Conradus Mirkinius (VIII. bl. 257, Vr. 286). Zijn naam was MARKINIUS; hij kwam in 1606 te *Capelle op den IJssel*. Zie SOERMANS, *Kerkel. Register*, bl. 85. V. D. N.

Daniel Castellanus (VIII. bl. 257, Vr. 289). Op de lijst der *Signatures des Pasteurs*, *depuis leur commencement en* 1580 *jusqu'à present*, voorkomende in het boek getiteld: *La confession de Foy des Eglises Reformées des Païs Bas*, Leyde 1769, p. 119 et suiv. ziet men die van DANIEL CASTEL 1603 en 1633; hij teekende zich alzoo CASTEL, en niet CHATELAIN. Ook is de naam van CASTEL van ouds in *Frankrijk* zeer bekend. JEAN LE CHATELAIN werd aldaar als ketter verbrand in 1525. Het vermoeden dat CASTEL tot het geslacht van dezen behoorde, heeft niet veel waarschijnlijks. DANIEL CASTEL, alias CASTELLANUS, broeder van PHILIPPE CASTEL, in 1610 te *Leiden*. Zie *Nav.* VIII. bl. 317, k. 2. V. D. N.

Vlier (VIII. bl. 260, Vr. 298). *Vlier* en *Vledder* heeft dezelfde beteekenis; zie PLANTIJN, *Schat der Nederd. Tael*, alwaar *vlier*, *vlierboom* en *vledder; vlierbesiën* of *vledderbesiën* voorkomen. KILIAAN, *Dict. Teut. Lat.*, heeft ook *vledderen*, *palpitare*, *leviter et frequenter movere*, vandaar ook *vleddermuis* of *vledermuis*. De naam van *vledder* en *vlier* zal dan hetzelfde zijn als *beweeglijke boom;* de landen van dien naam waren welligt vroeger met *vlier* of *vledder* bezet, vandaar ook de naam van de gemeente *Vledder*. V. D. N.

Vlier. KILIAEN geeft »*Vledder*, Sax. Sicamb. Holl. Fris. *Vlier*, Sambucus," en op »*Vlier*, *Vlierboom*, Sax. flederbom, wilde vlier, addick ebulus," en »vlier-busse, klaterbusse," en op dit laatste woord: »tubulus e sambucino ligno, quo pueri glandes stupeas cum bombo expellunt." — *Zóó* veel, wat aangaat de overeenkomst van *vlier* met *vledder*. Dezen naam vindt men in *Vledder*, een dorp in *Drenthe*, *Vlierden* is een dorp in *Noord-Braband*, *Fleringen* een buurt bij *Ootmarsum*, in *Overijssel*. Het verband tusschen deze plaatsnamen en het gewas aan te wijzen, blijve aan anderen overgelaten. Dat de *vlier* hier inheemsch is, blijkt uit de aanwijzingen in DE GORTER, *Flora Belgica* (1767), N°. 263—265. Over het voorbehoedmiddel, in de vraag N°. 297 aangewezen, zal men misschien iets vinden in ARNKIEL, *Cimbrische Heyden-Religion*. L. J.

Het Buskruid in Nederland (VIII. bl. 261, Vr. 308). Over dit onderwerp zie ook I. bl. 57, 106, 145; *Bijbl.* 1853, bl. xlix; 1854, bl. lxx; VIII. bl. 191. In de rekening, door WAGENAAR aangehaald, en in de vraag voorkomende, staat: »by myns Heeren behiet, JAN VAN MUERSEN, ghegheven, daer hy cruyt mede coopen soude, *Roosenburgh* mede te bernen" enz. WAGENAAR laat in de noot volgen:

»Sommigen plaatsen de vinding van 't Kanon of Buskruid eerst tien of twintig jaaren na deezen tyd. Doch uit eene Rekening van BARTHOLOMEUS DU DRACH, Thesaurier van Oorloge in *Frankryk*, blykt, dat men zig, aldaar, reeds in 't jaar 1338 van 't een en 't ander, in den kryg bediend heeft. *Vide* DU CANGE *Glossar. Voc. Bombarda.* Uit het aangehaalde zien wy, dat het, hier te Lande, ook al vroeg in gebruik geraakt is."

Nu vind ik den post in de Rentmeesters rekening niet duidelijk genoeg om *daaruit* omtrent het gebruik van buskruid hier te lande in 1350 te beslissen. Immers het »*cruyt ... om mede te bernen*" kan heel wel wat anders geweest zijn dan buskruid. Worden hier niet veeleer stoppelen, onkruid of iets dergelijks bedoeld?

J. H. VAN LENNEP.

Geschrift van Henricus Brandt (VIII. bl. 262, Vr. 321). In het *Algemeines Gelehrt. Lexicon* van JÖCHER leest men in het Art. BRAND (HENRICUS), dat deze verscheidene strijdschriften heeft geschreven tegen FRANC. COSTERUS en JOHANNES VAN GOUDA; hij vermeldt echter niet, van waar hem zulks is bekend geworden.

Behalve bij TE WATER, *Reform. van Zeeland*, vindt men BRANDT eenigzins breedvoerig vermeld door JOH. V. D. VELDE, 200*jarig Jubelfeest van Zierikzee*, 1776, *Bijl. M.* bl. 204, alwaar gezegd wordt dat hij in April 1627 overleden is. Door die van *Zeeland* werd hij 1618 bekwaam geacht tot het werk der nieuwe Bijbelvertaling, zie (KIST en ROYAARDS) *Archief van Kerkel. Gesch. in Nederland*, dl. V. bl. 118. V. D. N.

Paardenkuur (VIII. bl. 289, Vr. 329). Ik wil alleen mededeelen, dat het voorval vermeld wordt in den *Nederlandschen Mercurius* voor Januarij 1772; daar leest men:

»Den 30sten December 1771 (dus niet in Januarij 1772) heeft de Heer TUNNESTRIK in tegenwoordigheid van den Prins Erfstadhouder en verscheiden Professoren een ijzeren pen door de kop van een paard geslagen, waarna hij ze er met een nijptang uittrok, en zeeker spiritus door hem geinventeerd in de wonde goot, waardoor het paard binnen zes minuten hersteld was en men zelfs geen lidteeken zien kon." φ^2—φ.

Montleart (VIII. bl. 290, Vr. 335). MARIE

CHRISTINA van *Curland* huwde 24 Oct. 1797 CARL EMAN. FERDINAND, Hertog van *Savoye-Carignan*, deze stierf 16 Aug. 1800; zij moet alzoo eerst later hertrouwd zijn met den Vorst van *Montleart*, over welk huwelijk en de kinderen daar uit geboren, welligt opgave zal te vinden zijn in het *Genealogisch. und Staats-Handbuch*, uitgegeven te *Frankfort*, doch in eene latere uitgave dan van 1827, in welke daarvan alleen melding wordt gemaakt.

V. D. N.

Etienne de la Faye (VIII. bl. 293, Vr. 356). De Hoogleeraar te *Genève* was ANTONIUS FAYUS of FAGUS of DE LA FAYE GALLUS, *Dunensis;* hij heeft geschreven *Commentaria in Ecclesiasten; in Epistolam ad Romanos; in priorem ad Timotheum; in Psalmum XLIX et LXXVII*, en vele andere meer. Ook heeft hij LIVIUS in het Fransch vertaald en stierf in Augustus 1616. Zie G. VOET, *Hondertjarig jubelgedachtenis der Academie van Utrecht, vermeerdert door* ISAAC LE LONG, 1736, bl. 168; WITTE, *Diarium Biograph.* en JÖCHER, *Gelehrten Lexicon*, in voce FAYUS.

V. D. N.

Kapitein ter zee (VIII. bl. 323, Vr. 390), vroeger *schipper*. Het ging daarmede als met de *Vrouwen* = *Koopvrouwen* = *Jufvrouwen* = *Mevrouwen*. Men liet het zich eerst welgevallen en nam het toen over. De cognoscementen beginnen nog: Ik *schipper* naast God van mijn schip; en de wet op de tucht op de koopvaardijschepen heeft die benaming van *schipper* weder als officiëel geijkt.

J. D. L.

Koepok-inenting te Helvoet (VIII. bl. 325, Vr. 402). Van den Heer KOLY komt niets voor over dit onderwerp in de *Letteroefeningen*, 1800—1803, maar veel van anderen. Zie het *Mengelwerk* van 1800, bl. 518, *Boekbeoord.* 1803, bl. 114; *Meng.* 1803, bl. 103, 142, 290, 533, 579, 581 en 673. Meer algemeen zal het de aandacht hebben getrokken, dat de koepokken reeds bekend waren in de zesde eeuw, na J. C. A°. 570. *Mengelw.* 1800, bl. 320.

L. J.

Van Diest (VIII. bl. 325, Vr. 403). In de vraag heb ik melding gemaakt van éénen VAN DIEST, doch vond in eene latere aflevering van dit tijdschrift het volgende:

JOHANNES VAN WIELLEN, die in 1607 tot de Ev. Luth. gemeente overging, werd in 1625 naar *Amsterdam* beroepen en vertrok daarheen, na vooraf verlof erlangd te hebben, om bij ommekeer van zaken te *Lütgendortmund* in zijne vorige betrekking te mogen worden aangesteld. Hij bleef echter in *Amsterdam*, doch stond in 1638 zijn regt op het leeraarsambt te *Lütgendortmund* af aan HENDRIK VAN DIEST, SS. Th. Dr. en Prof. te *Harderwijk*, ten behoeve van diens zoon. In welke betrekking staan nu die personen tot elkander?

T.

Justinus van Nassau (VIII. bl. 326, Vr. 406). Dr. SWALUË in zijn *Justinus van Nassau*, Amst., P. N. VAN KAMPEN, bl. 60, meldt, dat genoemde Vorst een huis betrok op de Hooigracht, ten noorden van het *Annahofje*. Wie dus dit laatste kent, dat niet moeilijk zal te vinden zijn, weet waar J. VAN NASSAU te *Leiden* gewoond heeft. Dit huis zal dan het *Prinsen-Logement* wezen. Het blijkt niet, dat zijne achtergeblevene familie een ander huis bewoond heeft.

V. GR.

Iman Willem Falck (VIII. bl. 353, Vr. 414). Op mijne vraag, ter aangehaalde plaatse, ontving ik van de Heeren H. A. F. GOBIUS en L. C. HORA SICCAMA, beiden te *Utrecht*, en van den Heer Mr. G. R. FALCK te *Soest* voldoend antwoord. Mijnen dank aan genoemde Heeren brengende, vermeen ik niet ongepast te handelen, hunne berigten te vereenigen en alhier mede te deelen.

Het geslacht FALCK was van zeer oude Oost-Friesche afkomst. EDZERD VALCK was reeds in 1489 bekend. DIRK VALCK wordt bij UBBO EMMIUS (*Rer. frisic. histor.*), p. 682 en 724 vermeld. HAIJE EDZARD VALCK overleed in 1519. OCCO of OTTO WILLEM FALCK was de eerste van het geslacht, die zijn' naam aldus schreef. Een afstammeling van dezen was:

OTTO WILLEM FALCK, geb. 4 Aug. 1679, overl. 25 Dec. 1730, den 24sten Maart 1709 te *Keulen* gehuwd met CONSTANTIA MARGARETHA MEINERTZHAGEN, geb. 26 Julij 1684, overl. 4 Jan. 1764. Uit dit huwelijk sproten dertien kinderen, waaronder twee zonen:

1. FRANS WILLEM FALCK, J. U. D. geb. 7 Dec. 1710, overl. 5 Aug. 1737, was Koopman en Fiskaal op *Ceylon*, en Gezant aan het Candiasche hof. Hij werd in Januarij 1737 aangesteld als Dessave en gebieder van *Matura*. Hij was in 1735 gehuwd met ADRIANA GOBIUS, die in 1763 overleed. Zij hadden één zoon:

IMAN WILLEM FALCK, geb. op *Ceylon* den 23sten Maart of 23sten Augustus 1736. Door zijne ouders naar het vaderland gezonden, heeft hij te *Utrecht* in de Regten gestudeerd en zijn verblijf bij zijne grootmoeder gehouden. Na tot Meester in de beide Regten met veel lof in 1756 te zijn bevorderd, vertrok hij in datzelfde jaar als Onderkoopman naar *Batavia*, en werd, na zijne komst aldaar, tot Secretaris van den Gouverneur-Generaal MOSSEL, en in 1759 van de Indische regering aangesteld. In 1765 tot Gouverneur en Directeur van *Ceylon* verkozen, voerde hij roemruchtig den langdurigen en hevigen oorlog tegen de inlanders, totdat hij in 1767 met den Keizer van *Candia* eenen eerlijken en voor-

deeligen vrede voor zijne meesters sluiten kon. Hij werd in 1767 tot buitengewoon en in 1776 tot gewoon Raad van *Neêrlandsch Indië* verkozen. Men droeg hem in 1781 de waardigheid van eersten Raad en Directeur-Generaal op, maar hij bedankte voor dezen zwaarwigtigen post. Hij was in 1782 nog Gouverneur op *Ceylon* en stierf te *Colombo* den 6den Februarij 1785 aan eene uitterende ziekte. Hij was in 1764 op *Batavia* gehuwd met THEODORA RUDOLPHINA DE WENDT, uit welk huwelijk geene kinderen geboren zijn.

2. ANTHON REINHARD FALCK, geboren 23 April 1712, gesneuveld als Luitenant der Infanterie den 11den October 1746 in den slag bij *Rocoux*. Hij was gehuwd in 1736 met ANGELICA RICHARDA DE FLAVARD, overl. 1773. Zij verwekten 4 kinderen:

1. CONSTANTIA MARIA, jong gestorven.
2. OTTO WILLEM, zie lager.
3. AMALIA LOUISA, gebor. 25 Julij 1742, gehuwd 1770 met W. F. DE WOLF, Med. Dr. en Burgemeester van *Lochem*.
4. GEORGE CAREL, J. U. D., geb. 12 Julij 1744, was Raad van Justitie te *Batavia*, gehuwd 1770 met WA. M. D'EVERDINGEN VAN DER NYPOORT.

OTTO WILLEM FALCK, geb. te *Zutphen*, den 9den Aug. 1738 was in dienst der Oost-Indische Compagnie, en had eenige jaren te *Patna* in *Bengalen* als Resident doorgebragt. Op zijne terugreis had hij zich eenigen tijd opgehouden aan de *Kaap de Goede Hoop*, en was aldaar in 1776 gehuwd met ENGELA APOLONIA BERGH. Hij zette zich, in het vaderland teruggekeerd, te *Utrecht* neder, en werd in 1785 Directeur der Oost-Indische Compagnie, waarna hij zich naar *Amsterdam* met der woon begaf. De tijd van zijn sterven is niet bekend. Hij verwekte drie kinderen:

1. ANTON REINHARD FALCK, geb. te *Utrecht* den 19den Maart 1777, was de bekende Staatsman. Hij huwde in Dec. 1817 met R. A. Baronesse DE ROISIN, uit *Henegouwen*.
2. EGBERTA ANGELIQUE, geb. 2 April 1778 te *Utrecht*, gehuwd in Dec. 1804 met H. SINGENDONCK van *Nijmegen*.
3. AMELIA CAROLINA, geb. 24 Sept. 1779 te *Utrecht*, gehuwd 25 Febr. 1801 met H. H. HORA SICCAMA van *Groningen*.

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

[Hetgeen C. G. B. uit de *Nieuwe Nederl. Jaarboeken* mededeelt, komt hiermede overeen.]

Het groote vlot te St. Malo (VIII. bl. 353, Vr. 415). In den *Nederl. Mercurius* voor 1798, bl. 246, vindt men mede eene afbeelding van het door den Heer KRAMM vermelde vlot, benevens eene *Uitvoerige beschrijving van het nieuw gebouwd vlot of kasteel der Franschen, volgens de opgave van den Burger* LE BLANC, *Ingenieur*.

Dit vlot of kasteel wordt genaamd *La Chute de l'Angleterre*, is lang 700 en breed 300 ellen (de afmetingen verschillen dus vrij wat met de opgave op de prent van den Heer KRAMM) en geschikt voor 10,000 man; gebouwd op zeven lagen zware balken, met ijzeren klampen vastgehecht. Op mijne afbeelding ziet men:

A. Het geheele vlot in platten grond.

B. Het kasteel, zijnde een zeshoekig opgemetseld gebouw van twee verdiepingen, voorzien van een menigte kanonnen en luchtgaten; het verdek is van digte balken, zandzakken en vastgestampte klei zamengesteld en bomvrij; boven het kasteel bij de vlag is een soort van uitkijkpost.

C en D. Hooge en lage borstweringen van aarde met geschutgaten voorzien.

E. Twee gebouwen voor den wind- en rosmolen, welke het vlot in beweging moeten brengen. De as der molenwieken brengt een horizontaal rad in beweging, waaraan eene schroef zonder eind, die een vertikaal rad omdrijft; onder dit laatste is weder een ander rad, hetwelk, als de molens niet werken kunnen, door paarden wordt bewogen, en dus de stengen, die aan de riemen gehecht zijn, doet werken.

F. Het stengwerk, dat door de molens op en neder en heen en weder getrokken wordt.

G. De standplaats der troepen.

H. Vier magazijnen, zijnde tweedeks vaartuigen, in welke de ammunitie geborgen wordt; de verdekken zijn mede als het kasteel gedekt.

I. Vier stuurroers.

K. Twaalf ankers.

L. Een dwarswal, mede van aarde, waarachter de bezetting tegen het vijandelijk vuur is beveiligd.

Onder aan de prent ziet men de geheele machine van de linkerzijde, in volle werking.

Uit de bovenstaande beschrijving zou ik opmaken, dat het vlot werkelijk tot stand is gekomen, of liever dat men er aan gearbeid heeft. Als het kunststuk bij *Aboukir* of *Trafalgar* had dienst gedaan, zoude het waarschijnlijk als eene curiositeit in de eene of andere Engelsche zeehaven bewaard worden. Misschien wilde men er echter alleen maar het kanaal mede over, en dan is het een nieuw bewijs, dat die smalle straat den Franschen al vrij wat hoofdbreken heeft gekost.

φ^2—φ.

Het groote vlot te St. Malo. Zoo mijn geheugen mij niet misleidt, had die uitrusting werkelijk plaats. Het Directoire decreteerde den 26sten October 1797 een' inval, *guerre d'invasion*, in *Engeland*; in 't begin van 1798 werden daarvoor groote toebereidselen gemaakt, waartegen, in April, de kusten in *Engeland* algemeen gewapend werden. De onlusten in *Ierland* boden eene goede gelegenheid aan, om aldaar eene landing te beproe-

ven; een korps Franschen onder den Generaal HUMBERT, den 22sten Augustus bij *Killala* ontscheept, gaf zich den 8sten September op discretie over aan Generaal LAKE; den 12den October behaalde de Engelsche vloot, onder Sir BORLASE WARREN, de overwinning op de Franschen, van welke slechts 2 fregatten ontkwamen. Reeds twee jaren vroeger was eene Fransche vloot van 17 liniescheрen, 12 fregatten en 14 kleinere vaartuigen, onder den Admiraal MORAND DE GALLES, met 2000 man landingstroepen, onder den Generaal HOCHE, den 15den December 1796 uit *Brest* gezeild, den 20sten bij *Bantry*, op de Z. O. kust van *Ierland* willende landen, door storm verstrooid en met verlies van verscheidene schepen naar *Brest* teruggekeerd. Die mislukte ondernemingen deden echter NAPOLEON het plan niet opgeven, om den vijand op eigen grond te bestoken, en hij verklaarde in November 1806 de Britsche eilanden in staat van blokkade. Of nu het bedoelde vlot tot dezen tijd of tot dien van NAPOLEONS Consulaat behoort, zal wel in het werk van THIERS te vinden zijn; de vrijheidsboom en muts op de plaat doen het jaar 1796 onderstellen, maar daartegen strijdt de groote en mislukte onderneming, zoo even vermeld, die niet wel gelijktijdig met die van *St. Malo* denkbaar is.

L. J.

De Thouars (VIII. bl. 353, Vr. 416). Over de verwantschap van C. A. C. W. Marquis DE THOUARS, aan het huis van *Oranje*, door het huwelijk van diens voorvader CLAUDE DE LA TREMOUILLE, Hertog DE THOUARS, zie men des eerstgenoemden *Hulde aan Neêrlands dierbaren Koning ter gelegenheid van hoogstdeszelfs komst in het landschap Drenthe*, (Sneek, 1841, 8°.) bl. 34—37.

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

G. Paape (VIII. bl. 353, Vr. 417). Zijn geboortejaar 1752, den 4den Febr. te *Delft*, staat aangeteekend, maar naar zijn sterfjaar heb ik te vergeefs gezocht. Men heeft van hem eene *Autobiographie* in een zijner werken, getiteld: *Mijne vrolijke Wijsgeerte, Republikeinsch speelreisje van Frankrijk naar Holland*, waaruit WITSEN GEIJSBEEK geput heeft in zijn *Biogr. Anthol. en Crit. Woordenb.* V. bl. 42, enz.

J. C. K.

Tulpenhandel (VIII. bl. 354, Vr. 420). Één voorbeeld van zoodanig opschrift kan ik H. R. opgeven. Voor een nieuw huis, daar het oude verbrand was, ten tijde van de tulpenisten te *Haarlem*, in de Groote Houtstraat:

Toen men dit huis uit asch herbouwde,
Kocht menig mensch, dat hem berouwde.

K. v. S. N°. 2.

Tulpenhandel. Van *Haarlem* herinner ik mij geene voorbeelden, maar betreffende *Hoorn* vind ik bij ABBING, *Vervolg op* VELIUS, bl. 16, opgeteekend, dat aldaar voor drie tulpbollen een huis verkocht werd, staande aan de westzijde van het Noord, tusschen den Roôsteen en de Geldersche steeg; en voor eenige tulpbollen een huis buiten de Koepoort, met een stuk land, het tweede voorbij de Drie-boomde laan. Ter gedachtenis draagt het eerstvermelde huis, thans aan de R. K. kerkgemeente toebehoorende, drie tulpen, in hartsteen uitgehouwen, in den gevel. Vgl. *Beknopte Gesch. van Hoorn* van denzelfden schrijver, bl. 45 in de noot.

CONSTANTER.

Pieter Paulus (VIII. bl. 354, Vr. 421). Hij overleed den 7den Maart 1796, hoogstwaarschijnlijk te *'s Gravenhage*. Men kan eenige bijzonderheden hem betreffende vinden in de *Vaderl. Historie*, Amst. J. ALLART, 1805, XXXIV, bl. 303 en volg., in de noot.

***.

Regering te Zwolle in 1672 (VIII. bl. 354, Vr. 422). »Kan iemand de namen opgeven van de Roomsch-Katholieke leden der regering van *Zwol*, welke in 1672 ten gevolge van de Fransche overheersching aldaar moesten verkoren worden?" Ja! met behulp van Mr. B. J. VAN HATTUM, *Geschied. van Zwolle*, dl. IV. bl. 78. Tot gemeenslieden werden voor 1673 verkoren JELLIS VERMEER, OTTO BORGEL, EVERT VELTCAMP, WILLEM LUNENBERCH, GERRIT VAN REES, allen tot de R. Katholieke geloofsbelijdenis behoorende. In den Raad werden als zoodanig opgenomen LUCAS BRUINS, AREND MOL, H. F. KOCKMAN, R. KNOPPERT, E. VAN TWENHUYSEN, WERNER HOEFSLAG, A. T. DE SWIERSEN, G. WEIJER. Bij de herovering der stad door de Staatschen werden zij dadelijk van hun ambt ontslagen.

QUIESCENDO.

Prof. Beireis (VIII. bl. 354, Vr. 425). Omtrent dezen zonderlingen man en zijne liefhebberijen, vindt men merkwaardige aanteekeningen in GÖTHE'S *Tag- und Jahres-Hefte als Ergänzung meiner sonstigen Bekenntnisse.* — In de uitgave van COTTA, 1830, kl. 8°. XXXI, bl. 212 en volg.

***.

Prof. Beireis. Wat van dezen zonderlingen GOTTFRIED CHRISTOPH BEIREIS, geb. te *Mühlhausen*, 28 Febr. 1730, gest. te *Helmstedt*, 17 Sept. 1809, gelezen wordt bij FALCK, *Brieven*, N°. 50, is deels waar, deels te weinig gezegd, en moet deels *cum grano salis* worden opgevat. Wij verwijzen H. R. naar het *Conversations-Lexicon*, in voce, waar hij zijnen weetlust ten volle zal kunnen bevredigen, zoodat hem, behalve andere wetenswaardige

bijzonderheden, ook duidelijk zal worden, welke zaken het curieuse kabinet al zoo bevatte, — hoe het mogelijk was, dat BEIREIS drie dingen te gelijk deed, — welke die *eigengemaakte* diamanten kunnen geweest zijn, — hoe er een 60,000,000,000 maal vergrootend mikroskoop *in het brein* van BEIREIS kon bestaan, — en eindelijk, hoe onze goede FALCK door de charlatanerie van den man, »der sich," gelijk het *Conv.-Lex.* zegt, »ein geheimniszvolles Ansehen zu geben bemüht war," heeft kunnen worden overbluft.

B[t].

Bocarmé (VIII. bl. 354, Vr. 426). BESTUURDERS hebben op deze vraag uit eene landstreek, die aan *Belgie* paalt, een ongeteekend antwoord ontvangen, waarbij de vrager H. R. van de schandelijkste en laagste bedoelingen met het doen dezer vraag wordt verdacht. Schoon wij zelfs in de verte niet kunnen gissen, wie de Heer H. R. is, meenen wij toch, dat er deugdelijker gronden voor zulk een kwaad vermoeden moeten bestaan, dan de steller van het antwoord ons mededeelt. Wij schorten liever ons oordeel op, gelijk wij indertijd zonder eenigen argwaan de vraag plaatsten, schoon we in het plaatsen van andere door H. R. gelijktijdig ingezondene vragen bezwaar maakten, juist omdat H. R. een onbekende voor ons is: zie *onze Brievenbus* van December. Tot antwoord op Vr. 426 diene intusschen, dat de achtenswaardige staatsman, van wien FALCK spreekt, al zijne titels en waardigheden, na het gebeurde met zijn' woesten neef, heeft nedergelegd en met zijne overige verwanten den helaas! zoo jammerlijk geschandvlekten naam heeft verzaakt, om voortaan VISART te heeten.

Geschriften over het Notaris-Ambt in Nederland, vóór 1811 (VIII. bl. 355, Vr. 427). Bij de reeds opgegevenen kan men nog voegen:

Mr. JOH. VAN DER LINDEN, *Verhandeling van het Ambt der Notarissen*, 1e dl. 1809, Amst., gr. 8°. *Theoretisch gedeelte.*

G. VAN WASSENAAR, *Practijk Judicieel en Notariaal*, 2 dln. Utrecht, 1746, 4°.

H. FELICIUS, *De Societate*, Gorinchem, 1666, 4°.

Mr. HOBIUS VAN DER VORM, *Verhandeling van het versterfregt*, Hoorn, 1702, 8°. 7 drukken.

D°., vermeerderd door Mr. VALENTIJN JAN BLONDEEL, Amst. 1774, gr. 8°.

ARENT LIJBREGTS, *Aanmerkingen op het redeneerend Vertoog en Practijk over het Notaris-Ambt*, 2 dln. Amst. 1778, 4°.

C. G. B.

Tienstuiverstuk van 1808 (VIII. bl. 355, Vr. 431). Van deze munten, geslagen onder Koning LODEWIJK NAPOLEON, vindt men:

Van 1807.

Bij VOÛTE, N°. 2472.
» ESDRÉ, » 1412.
» KEER, » 2250.

Van 1808.

Bij KEER, N°. 2261.
» SMIDT VAN GELDER, N°. 5667, brons.
» VERKADE, pl. 194, N°. 5.

Van 1809.

Bij DE SMETH V. A.,	N°. 3098—3101.
» VOÛTE,	» 2480.
» WINKELMAN,	» 563 en 564.
» RUBENKONING,	» 331.
» BIJNKERSHOEK,	» 2654.
» J. A. MULLER,	» 191.
» BECKER,	» 953 en 958.
» SNOUCKAERT,	» 1277.
» ESDRÉ,	» 1418.
» BERNAART,	» 1551.
» H. J. CROES,	» 1148 en 1788.
» SCHETSBERG,	» 2817.
» HEUSSNER,	» 1900.
» VAN DAM,	» 6055.
» K. KAAN,	» 4337.

Werwaarts zij bij de veranderingen van garnizoenen zijn opgerukt, is uit de sloopings-procesverbalen zeer goed na te sporen. Het Koninklijke Haagsche penning-kabinet bezit er ongetwijfeld ook afslagen van.

C. G. B.

Stap met mij vernoegd in 't bootje (VIII. bl. 355, Vr. 435). Het geheel luidt bij mij als volgt:

Stap met mij vernoegd in 't bootje,
Het gaat naar Cytheraas kust:
Cupido is 't togtgenootje!
Vaar naar d'overkant gerust.
Hij zal 't ranke vaartuig sturen
In die onbekende zee:
't Is een togt van weinig uren, } *bis.*
Kom, vaar met mijn bootje meê. }

'k Durf met u de reis niet wagen,
Want uw stuurman is een kind,
't Knaapje telt slechts weinig dagen
En daarbij is hij nog blind.
Hij mogt op een klip verzeilen
In die onbekende zee! —
't Is een togt van weinig mijlen: } *bis.*
Kom, vaar met mijn bootje meê. }

Kom, stap toch maar in mijn bootje,
Want de zee is kalm en stil:
Gij, gij hebt een togtgenootje,
Die wel met u varen wil.
't Oog maar in het zeil gehouden,
Geef gehoor toch aan mijn beê
En wil op mijn boot vertrouwen; } *bis.*
Kom, vaar met mijn bootje meê. }

Maar als eens in 't barre noorden
Ons een felle storm bestookt.
O geloof dat 't in deze oorden
Somtijds wel eens vreeslijk spookt!
Als de lucht, van donder zwanger,
Ons bedriegt op deze zee! —
O spreek mij daarvan niet langer, } *bis.*
'k Vaar niet met uw bootje meê. }

Eene wedervraag: wie is de auteur, wie de componist van dit liedje? PRIMO.

[De bijgevoegde melodie zonden wij op naar den vrager.]

Meenen, *Kortrijk*, *Gekieremierd* (VIII. bl. 356, Vr. 436). Aangaande het laatste dezer woorden lezen wij bij SCHELTEMA, *Geschied- en Letterk. Mengelwerk*, dl. IV. 4. bl. 139: »Op de prenten bij CATS, VAN HEEMSKERK, QUINTIJN, LUYKEN en anderen, bruilofts-tafels voorstellende, ziet men versierde schotels en allerlei pronk met veren, tot paauwstaarten toe. Overal zijn er taarten met opstaand werk, *gekieremierd*, zoo als ROEMER VISSCHER en JAN VAN DER VEEN zulks noemden. Bij CATS ziet men zelfs eene taart met het geheele Paradijs er op, met ADAM en EVA naast een' boom." — Terwijl SCHELTEMA ons hier omtrent de *afleiding* van het woord in het duistere laat, zal misschien HUYDECOPER ons in zijne *Breeder Aanteekeningen* op MELIS STOKE, III. vs. 463, bl. 144 vlgg., een weinig licht geven, alwaar hij ter verklaring van het moeijelijke woord *karine*, o. a. zegt, dat de slingers en krullen, enz. in borduur- en loofwerk, enz. wanneer ze te klein, te menigvuldig, en dus verward zijn, *kirimiri* heeten, en het gansche werk *kirimirig*. Hij leidt dit *kirimiri* af van het Oud-Fr. *Carimara*, hetwelk hij gelooft te kunnen vertalen door *Rommelzode*. Zou dus een schotel, gelijk SCHELTEMA dien beschrijft, niet met regt *gekieremierd* kunnen genoemd worden? B[t].

Erfgrafelijke bediening van Holland (VIII. bl. 357, Vr. 441). Zie *Nav*. VII. bl. 288, Vr. 345. M[o].

H. van Elvervelt (VIII. bl. 357, Vr. 443). In den Catalogus der boekerij van Mr. C. P. E. ROBIDÉ VAN DER AA, in 1851 bij NIJHOFF te *Arnhem* verkocht, komt op bl. 110, N°. 380 voor: H. VAN ELVERVELD, *Tooneelpoëzy*, Amst. 1734—1777, 17 deeltjes. Daarbij wordt in eene noot gezegd: zeldzaam zoo volledig voorkomend exemplaar op schrijfpapier, waarbij ook *De mislukte onderneming* met den *Sleutel*. CONSTANTER.

Ridderorden, *Ridders* (VIII. bl. 358, Vr. 445). VITRARIUS zegt in zijne *Institut. jur. publ. Romano-Germanici:* »Equitum nomine nos non intelligimus omnes equites, quales etiam sunt illi, quos Imperator creat vel Rex Romanorum, sed istos tantum *die eine Ritter-Orden haben*." Verder: »Eques est, qui certo ordini summi Principis authoritate adscriptus, illius ordinis honoribus beneficiisque gaudet, et muneribus obligatur. Tales sunt Johannitici, et Mariani," caet.

Ik geloof, dat de schrijver de zaak niet juist beoordeelt. Immers: nog heden ten dage is er wel degelijk onderscheid tusschen *Ridders*, zoo als b. v. die der Duitsche Orde, die door gemeenschappelijke goederen en anderszins onderling verbonden zijn, en eene vereeniging of orde uitmaken, en *Ridders* b. v. van den Nederlandschen Leeuw, die door geenerlei band vereenigd zijn, maar alleen dit gemeen hebben, dat zij alle voor *verdiensten* een onderscheidingsteeken ontvangen hebben. Ook waren de eigenlijke ridders b. v. die van de orde van St. Jan, door gelofte en eed, verpligt weerloozen te beschermen, enz. hetgeen tegenwoordig geenszins het geval is.

Nu is het echter uiterst moeijelijk te bepalen, wanneer zulk een onderscheidingsteeken voor verdiensten het eerst gegeven zij. Volgens DE ROUCK, *Nederl. Herauld*, zoude ARISTOTELES uitgevonden, en ALEXANDER *de Groote* het eerst in praktijk gebragt hebben, om gouden ketenen, ringen of andere zaken tot onderscheidingsteeken aan soldaten te schenken, die zich in den oorlog verdienstelijk hadden gemaakt. Dit zoude door de Romeinen nagevolgd zijn, die echter gouden kroonen of kransen van laurier, in plaats van ketenen gaven.

Nu bestaat er echter tusschen die onderscheidingsteekenen van dien en van lateren tijd, dit onderscheid, dat zij tegenwoordig uit voorwerpen bestaan, die meer door de eer er aan verbonden, dan door innerlijke waarde zich onderscheiden en steeds eenvormig zijn.

De eerste vastgestelde ridderorde is volgens DE ROUCK die van den *hond*, ingesteld door het huis van MONTMORENCY. Bij de *Orpre van de Gennette* haalt hij BELLAY aan, die beweert, dat deze orde in 738 door KAREL MARTEL zoude zijn ingesteld. Daar de schrijver evenwel verder geen gewag maakt van de verpligtingen of voordeelen, die aan de orde van den *hond*, of aan die van de *genette* verbonden waren, zoo durf ik niet bepalen of deze orde wel aan het vereischte voldoet, van alleen een onderscheidingsteeken of bewijs van verdiensten te zijn. Inlichtingen zullen steeds aangenaam zijn aan D. *te D.*

Legioen van eer (VIII. bl. 358, Vr. 446). DAMBREVILLE, *Abregé Chronologique de l'hist. des ordres de Chev.*, p. 356 (ed. in-8°.), noemt de vier graden, »la légion se divise en grands officiers, commandans, officiers et légionnaires," en spreekt bij herhaling, p. 347, van

»les *membres* de la légion." Het bijvoegsel *ordre de*, dat hij bij alle de anderen gebruikt, laat hij, p. 352, weg. Bij de *Ordre de la couronne de fer*, p. 360, »établi comme la légion d'honneur," zegt hij, »composé de cinq cents *chevaliers*." Dit schijnt te pleiten voor de meening dat het verkeerd is te spreken van ridders van het Legioen van eer. Daartegen kan men aanvoeren, dat het spreken van leden, voor allen, zonder bijvoeging van *honorair* of iets dergelijks, eene gelijkstelling aanduidt, die strijdt tegen eene verdeeling in graden. Bovendien ligt hier het *ridderlijk* beginsel van trouw, even als bij andere orden, hoezeer door verloop van tijden gewijzigd, ten grondslag. Het vermelden bij de *Ordres de Chevalerie*, kenmerkt de *Légion d'honneur* ook als zoodanig. Men kan hier nog bijvoegen, dat de Minister GUIZOT, namens LOUIS PHILIPPE, 22 April 1843, »la croix de *chevalier* de son ordre royal de la légion d'honneur" toezond aan den Generaal-Majoor NAHUYS VAN BURGST. Zie bl. 272 der *Herinneringen uit het Leven enz.* 's Bosch, Gebr. MULLER, 1853. Welke der decoratiën van het Legioen van Eer, bij DAMBREVILLE, pl. XXVIII, aangewezen en omschreven p. 357 en 358, deze geweest zij, kan niet moeijelijk zijn na te gaan, daar zij in 't bezit der familie is gebleven, a. w. bl. 214. Hebben de Koningen van *Frankrijk* na de restauratie veranderingen gemaakt omtrent de Légion d'honneur? Waarin bestaan en waar vindt men die?

L. J.

Legioen van Eer. Den 9den prairial 10de jaar der Fransche Republiek, (29 Mei 1802) werd eene wet afgekondigd van 29 floreal (19 Mei 1802) te voren, waarvan art. 1 luidt als volgt:

»En exécution de l'Art. 87 de la constitution (29 primaire 8e jaar, 20 Dec. 1799) concernant les récompenses militaires et pour récompenser aussi les services et les vertus civiles, *il sera formé une Légion d'Honneur*."

Dat het bij deze *geheel republikeinsche instelling* niet te pas kwam om van *Ridders* te spreken, ligt in de reden: de wet noemt dan ook alleen Groot-Officieren, Commandanten, Officieren en *Légionnaires*, en het eereteeken bestond eenvoudig in eene ster met vijf dubbele stralen, zonder de knoppen op de stralen en zonder de kroon.

Hoe NAPOLEON het souverein gezag gekregen hebbende, over de instelling dacht, valt af te leiden uit het tijdstip, wanneer en de wijze, waarop hij de inwijding der orde tot stand bragt, maar ook tevens uit de veranderingen, die hij de oorspronkelijke instelling had doen ondergaan.

De inwijding van het Legioen van Eer en de eerste uitdeeling der eereteekenen had plaats, den 16den Augustus 1804, in het kamp van *Boulogne*, ter plaatse waar nog heden de gedenkzuil wordt gezien.

NAPOLEON was gezeten in den stoel van Koning DAGOBERT, en hield op zijne knieën den helm van *le chevalier sans peur et sans reproche* (BAYARD), uit welken helm hij de eereteekenen aan de titularissen overreikte.

Dat die inwijding twee en een half jaar na de creatie der orde, de veranderingen in de oorspronkelijke wet, het zitten in den stoel van Koning DAGOBERT, maar vooral de helm van den Ridder zonder vrees en zonder blaam, waarin de eereteekenen werden verzameld, en waaruit ze werden uitgereikt aan de benoemden, weinig overeen te brengen zijn met republikeinsche denkbeelden, zal, hoop ik, de steller der vragen met mij wel willen aannemen, en insgelijks zal hij zijne eenigzins duistere derde vraag uit de vermelde omstandigheden toegelicht vinden.

Bij het Senatus Consult van 14 Augustus 1806, houdende de instelling van den Adel in *Frankrijk*, is in art. 11 letterlijk bepaald:

»Les membres de la Légion d'Honneur et ceux qui à l'avenir obtiendront cette distinction, *porteront le titre de chevalier*."

Art. 12 luidt:

»Ce titre sera transmissible à la descendance directe et legitime, naturelle ou adoptive, de mâle en mâle, par ordre de primogéniture, de celui qui en aura été révêtu, en se retirant devant Nous afin d' obtenir à cet effet nos lettres patentes, et en justifiant d'un revenu net de 3,000 francs au moins."

Dat mitsdien een lid van het Legioen van Eer een Ridder is, en wel een Ridder, zooals de steller der vragen schijnt te bedoelen met de aanwijzing *Eques*, is nog al vrij duidelijk.

Het bestek laat niet toe om de geschiedenis van het Legioen van Eer in haar geheel te behandelen, ofschoon het dan ook eene belangrijke bijdrage zoude zijn omtrent de staatkunde, van den voor eenige jaren zoo verguisden, nu wederom zoo bewierookten NAPOLEON.

Het Senatus Consult hier boven vermeld, spreidt een schitterend licht over den geest, die NAPOLEON bezielde in den beginne zijner grootheid: toen wilde hij meer dan bajonetten! Het volk had de taal der bajonetten geleerd, en daarom wilde hij nog iets anders. Hij wilde zijn' troon schragen door *Edellieden*, wier brieven niet herkomstig waren van CHARLEMAGNE en zijne opvolgers, of van den Paus of van de Koningen, maar wier brieven waren uitgegaan van hem.

Het Legioen van Eer is in stand gehouden bij de restauratie in *Frankrijk*, en is gereorganiseerd den 26sten Maart 1816.

Ik heb voor mij liggen een Brevet, uitgereikt door KAREL X, den 12den Junij 1827,

ter bevestiging van een brevet van NAPOLEON van 31 Mei 1810. — Het luidt als volgt:

CHARLES etc. voulant donner une preuve de Notre Satisfaction Royale au Sieur...... l'avons admis et l'admettons *en qualité de chevalier* dans l'ordre Royal de la Légion d'Honneur *à dater du* 31 *Mai* 1810.

Met het bovenstaande zullen de drie vragen van C/4 genoegzaam beantwoord zijn.

Archieven van 1751 (VIII. bl. 358, Vr. 449). De archieven der Erfstadhouderlijke Secretarie van 1751 zullen wel, deels in het Rijks-Archief, deels in het Huisarchief van Z. M. te vinden zijn. Vergelijk BAKHUIZEN V. D. BRINK in de *Verslagen en mededeelingen der Kon. Akademie*, *Afd. Letterkunde*, dl. IV. bl. 55—56 en diens *Overzigt van het Ned. Rijks-Archief*, dl. I. bl. 41, enz. J. D.

L.

A. Pels (VIII. bl. 358, Vr. 450). WAGENAAR in zijne *Beschrijv. v. Amst.*, dl. XI. bl. 379, berigt, dat ANDRIES PELS een inboorling dier stad was, doch dat hem de juiste tijd zijner geboorte niet is voorgekomen, en dat hij overleden is den 3den Julij 1681. Zijne dichterlijke verdiensten worden niet hoog geroemd. LE JEUNE in zijne *Verhand. over de Volkszangen*, bl. 59, zegt van PELS' liederen, »dat ze geestigheid, vinding, aandoenlijkheid en vrolijkheid missen, en dat de dosis daarvan zoo gering is, dat het geregt zeer smakeloos is uitgevallen."

J. C. K.

A. Moonen (VIII. bl. 358, Vr. 452). Het berigt omtrent de laatste levensjaren van MOONEN, door W. A. E. in de aanteekeningen zijns vaders gevonden, is stellig onjuist. MOONEN was laatstelijk Predikant te *Deventer*, deed den 11den Januarij 1711 zijne laatste predikatie, werd in April daaraanvolgende Emeritus, en overleed den 17den December van genoemd jaar. Zie over MOONEN den *Overijsselschen Alman. voor Oudh. en Lett.*, 1854, bl. 102—117.

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

Vijsve (VIII. bl. 358, Vr. 453). In het aanhaalde manuscript is denkelijk eene schrijffout. Althans vind ik bij KILIAAN: **Vijue, vijuer, fijue, fijuer.** Verminatio, cyclus: morbus periculosissimus animalium, cum à verme praecipuè infestantur. *Gal. auiue.*

***.

[Wij twijfelen niet, of φ^2—φ zal, even als wij, de verklaring, door *** gegeven, juist achten, en het goedkeuren, dat wij zijn antwoord hebben teruggehouden.]

J. H. Reisig (VIII. bl. 359, Vr. 456). Als bijdrage tot zijne geschiedenis kan ik melden, dat hij omtrent 1786 te *Zutphen* is woonachtig geweest, en aldaar eene Nederduitsche proza-vertaling van MILTONS *Verloren Paradijs* heeft bewerkt, waarvan 2 stukken het licht hebben gezien (*Zutphen*, bij VAN ELDIK, 1791, kl. 8°.), de zes eerste zangen behelzende, met eene opdragt in dichtmaat aan zijn' vriend D. DELPRAT, later predikant bij de Waalsche gemeente in *'s Hage*. Van *Zutphen* verplaatste REISIG zich naar *Schoonhoven*, alwaar hij, behalve de redactie van de Schoonhovensche Courant, aan welke later de bekende N. G. VAN KAMPEN deel nam, ook de uitgave bezorgde van het *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudheden*, vroeger door ABR. RADEMAKER in het licht gezonden. Toen het zevende deel verscheen, was REISIG niet meer in leven. Hij was overleden te *Schoonhoven* in het begin van 1794, nalatende eene weduwe met twee kinderen, een' zoon en eene dochter, waarvan de eerste later hoogen lof van eerlijkheid en naauwkeurigheid verwierf, als Procureur bij de Regtbank te *Amsterdam*. De beroemde JACOBUS KANTELAAR was gehuwd met de zuster van REISIG, ANNA GESINA geheeten. Tusschen KANTELAAR en REISIG bestond naauwe vriendschap, ofschoon des laatsten meer gematigde zin hem een minder levendig aandeel deed nemen in de staatkundige bemoeijingen van 1795 en volgende jaren, waarin KANTELAAR een der hoofdleiders werd.

QUIESCENDO.

Slag bij Nancy (VIII. bl. 360, Vr. 458). JÄGER, *Gesch. Carls des Kühnen*, verwijst ook, voor de beide Fransche opschriften, naar *Itinerarium per nonnullas Galliae Belg. partes*, ABR. ORTELII *et* JO. VIUIANI. *Ap.* GERARD. MERCATOREM *Cosmographum*, Antverp. 1584, 8. p. 39 sq., en zegt verder: »Bey diesem Monument ist zu bemerken, 1. dasz die Angabe des Jahres 1476, sich auf die damals in Frankreich und einigen angränzenden Ländern gewöhnliche Zeitrechnung gründet, nach welcher das Jahr erst mit Ostern anfieng. Mithin gehörte der 5. Januar noch zu 1476. (welke opmerking reeds onder Br.'s vraag door het Bestuur gemaakt is (*).) 2. Das *departir le gasteau* beziehet sich auf die Gewohnheit, am Vorabend des Festes der H. drey Könige oder der Erscheinung Christi eine Bohne in einen Kuchen zu stecken. Wer das Stück bekam, indem sich die Bohne befand, war König bey der Gesellschaft."

(*) Vgl. MORERI, *Grand Dictionn.*, en vooral SCRIVERIUS, *Beschr. van out Batavien of Cort verh. van 't Leven*, enz. *van* KAREL *van Burgognien*, uit genoemd werk van SCRIVERIUS getrokken, en geplaatst achter het *Goudtsche Kronycxken* en in GOUTHOEVENS *Chronycke*.

Het blijkt dus geenszins uit die beide opschriften »dat men 46 jaren later den datum van den slag reeds vergeten was, en wel op de plaats zelve."

Onder de *Preuves et Observat. sur les Mém. de* COMINES, liv. V., vindt men ook (zie tome V der Brusselsche uitg. bij FOPPENS, 1723) het grafschrift van KAREL *den Stoute*, *tiré du Tombeau d'iceluy Duc, qui est enterré dans l'Eglise Sainct George de la vieille ville de Nancy, en une chapelle, qui est à main gauche du Choeur, au dessous des Orgues, du costé de la teste de l'Effigie*, en de verzen die eindigen met

ECCE LEO CECIDIT, JAM PAX QUÆSITA VIGEBIT. (*)

CHRONOGRAPHE.

NOCTE REGUM SUCCUB UIT CAROLUS.

Men vervaardigde nog andere grafschriften, voorkomende bij PONTUS HEUTERUS, GOLLUT (†), TESCHENMACHER, enz.

Bij het eerste Fransche opschrift vond ik, in Dom CALMETS *Hist. de Lorraine*, in folio, t. II. p. 1077, aangeteekend:

M. D'HARAUCOURT Gouverneur de *Nancy*, fit réparer cette croix au mois d'Août 1610, comme on le lit sur celle qui s'y voit aujourd'hui en ces termes:

Et tombée en mil six cent & dix.
De Haraucourt Gouverneur de Nancy,
Seigneur d'Acraigne, Dulem & Murevaul,
En Aoust m'a fait refaire de nouveau.

M°.

Slag bij Nancy. Indien het den steller dezer Vraag te doen is om het ware te weten van den dag, waarop KAREL *de Stoute* is gesneuveld, dan veroorlooft men zich hem vriendelijk op te geven: MEYERUS *Baliolanus*, *Annales rerum Flandricarum*, Liber. XVII. p. 372, mitsgaders *De Gedenkschriften van* PHILIPPE DE COMMINES, 5e boek, 8e hoofdstuk.

Hij zal vinden, dat Paschen van 1476 inviel op 14 April, en dat mitsdien de daarop volgende maand Januarij, ofschoon volgens onze tijdrekening vallende in 1477, vóór de afschaffing van den ouden kalender behoorde tot 1476.

De vrager kan volkomen gerust zijn, dat men hem altijd goed heeft geleerd, toen men hem opgaf, dat KAREL *de Stoute* in 1477 gesneuveld is, en zoo hij zich de moeite wil geven van de twee opgegevene classieke werken na te slaan, dan zal hij almede overtuigd zijn, dat er noch schijn, noch schaduw van verwarring in de opgegevene chronogramme of verzen bestaat.

In het voorbijgaan meent men te moeten doen opmerken, dat het gebeente van KAREL *den Stoute*, door zijn achterkleinzoon Keizer KAREL uit de kerk van St. Joris te *Nancy* is overgebragt in de L. V. Kerk te *Brugge*, en aldaar onder een allerprachtigst monument is ter nedergelegd bij het overschot zijner dochter. Bij het uitbarsten der Fransche revolutie, zijn de monumenten van KAREL en MARIA weggenomen en verborgen gebleven in de kelders van een particulier huis te *Brugge*. — In 1811 vertoonde men die aan MARIE LOUISE, en deze kreeg van haren gemaal Keizer NAPOLEON de magtiging tot het wederoprigten der prachtige monumenten. Zij hadden vroeger gestaan in het koor voor het hoogaltaar, doch die plaats bij de herstelling minder geschikt zijnde, wees NAPOLEON daartoe de kapel en den grafkelder aan van PIETER LANCKHALS, den getrouwen dienaar van MARIA en MAXIMILIAAN, en die voor den laatsten de marteldood had geleden. Deze kapel werd op kosten des Keizers allersierlijkst opgemaakt, en ieder vreemdeling, die *Brugge* bezoekt, gaat naar die kapel om de monumenten van KAREL en MARIA te bewonderen.

(*) Het Grafschrift, Tijdvers en beide de Fransche opschriften, door ORTELIUS medegedeeld, beslaan ook bl. 151 en 152 van het *Goudtsche Kronycxken.* Zie ook SCRIVERIUS, *Corte Beschr. van Holl., Zeel. en Vriesl.* enz. (uitg. van BRUGMAN) bl. 458, waar CeCIdit staat, in plaats van CeCIdIt, en *Wegh- Wyser door Vranckryck*, 2en druk, bl. 359 en volg.

Of men in de werken van FABERT, DE BARANTE, CHEVRIER, *Mém. pour serv. à l'Hist de Lorraine*, den abt LIONNOIS, *Hist. des Villes vieille et neuve de Nanci*, iets over die opschriften vindt, weet ik niet.

(†) »GOLLUT (LUDOV.), hat 1592 *l'Hist. de la Franche-Comté de Bourgogne* zu *Dole* in folio ediret." JÖCHER, *Gelehrt.-Lex.*

Jan Janszoon Starter (VIII. bl. 361, Vr. 461). Men vraagt levensbijzonderheden van STARTER. Reeds in 1840 deed de Heer W. EECKHOFF eene oproeping tot *mededeeling van bijzonderheden*, STARTER *betreffende*, in de *Leeuwarder Courant*, N°. 92, en sprak over STARTERS *leven, verdiensten en invloed op het eerste tijdperk der nieuwere Friesche Letterkunde*, in eene vergadering van het Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde in 1842. Zie *Verslag*, 1841/42, bl. 11. Over STARTERS *Friesch Lusthoff* sprak dezelfde geschiedvorscher in eene dergelijke vergadering in 1845/46. Zie *Verslag*, bl. 178. Eene uitvoerige verhandeling over STARTER *en zijne Gedichten in betrekking tot den toestand der Letterkunde in Vriesland in het eerste gedeelte der XVIIde eeuw*, werd, in 1851 als gereed liggende en welligt eerlang zullende verschijnen, door hem in zijne *Geschiedenis van Friesland*, bl. 402 (*), aangekondigd. Uit het daar vermelde (waarbij men dl. I. bl. 27—28 van de *Geschiedk. beschrijving van Leeuwarden* vergelijke) blijkt het, dat JAN JANSZOON STARTER, een Engelschman, op twintigjarigen leeftijd zich te *Leeuwarden* als boekverkooper vestigde, en aldaar tot 1620 verbleef. Inmid-

dels had hij aldaar eene Rederijkerskamer, onder de zinspreuk: *Och mogt het rijzen!* opgerigt. De tooneelvertooningen, daaruit voortvloeijende of daarmede verbonden, werden gegeven in het ledigstaande tuchthuis, dat later tot de Westerkerk veranderd is. Doch bij resolutie van Gedeputeerde Staten van den 9den Januarij 1619 werd aan STARTER en de zijnen gelast, dat gebouw te verlaten, als zijnde »tot den gebruike van het (zegt de Heer EECKHOFF) destijds nog bij velen veroordeelde comediespelen ingenomen." Hierdoor, alsmede door het kort daarop gevolgd vertrek uit *Leeuwarden* van STARTER, ging de bloeijende en 80 leden tellende Rederijkerskamer ten gronde, waarvan STARTER trouwens de ziel was. Van zijne dichtwerken is het meest bekende het *Friesche Lusthof*, vele malen gedrukt. De Heer EECKHOFF heeft het voornemen om bij zijne belangrijke *Verhandeling*, boven vermeld, eene *Bloemlezing* uit STARTERS *Lusthof*, vol met bevallige minneliederen, te geven. Wij mogen welligt een en ander nu spoedig te gemoet zien. Intusschen kan het niet anders dan bevorderlijk voor diens arbeid zijn, om in den *Navorscher* de aandacht op STARTER te vestigen, en de lezers daarom uit te noodigen hunne bijdragen over dezen bevalligen dichter mede te deelen.

HEEMSKERK, in zijne *Minnekunst* (2den druk, bl. 116—119, bij J. SCHELTEMA, *Mengelwerk*, dl. I. 3. bl. 79), zong van hem:

„Of STARTER, die van nieuws ons op zijn Vriesche luit
Komt brommen in het oor een aangenaam geluid,
Een aangenaam geluid, vol zoete minnetreken,
Met klagtjes en gevlei op 't geestigst ondersteken."

GYSBERT JAPIKS bezat zijn *Lusthof*. Zie de *Hulde aan* G. JAPIKS, door J. H. HALBERTSMA, dl. II. bl. 328.

Zonder voor de volkomene juistheid der opvolging der verschillende drukken te willen instaan, daar er welligt nog veel meerdere zullen zijn, zoo meenen wij voorloopig, dat die drukken aldus verschenen zijn:

Eerste druk, zonder jaartal of plaats, maar blijkens het privilegie van het jaar 1621, langw. 4°. (*Bibliotheek Friesch Genootschap.*)

Tweede druk, Amst. 1624.

Derde druk, Amst. zonder jaartal, langw. 4°. (*Cat. Maatschappij van Letterkunde*, dl. I. bl. 237.)

Vierde druk, met den titel: *Friesche Lusthof, beplant met verscheyden stichtelijke Minneliedekens, Gedichten ende Boertighe Kluchten.* Met platen en muzijk. Amst. HESSEL GERRITSZ, 1627. (*Cat. Prov. Bibl. van Friesland*, bl. 471.)

Vijfde druk, Amst. 1634.

J. KONING, in zijne *Geschiedenis van het slot te Muiden*, haalt bl. 133 een gedicht van STARTER aan, getiteld: *'T vermaeck der Jeught*, etc. Leeuwarden 1616, in langw. 4°. Het schijnt nog al uitvoerig te zijn, daar bl. 174 geciteerd wordt.

Een ander stuk werd ook nog vóór den *Friesche Lusthof* uitgegeven; het voert ten titel: J. J. STARTERS *blijeyndich treurspel van* TIMBRE DE CARDONE *ende* FENICIE VAN MESSINE, *met een vermaecklijck sotte-clucht van een Advocaet ende een Boer, op 't plat Friesch.* Tot Leeuwarden, van JAN JANSEN STARTER, Boeckvercooper bij de Brol, in d'Engelsche Bijbel. Anno 1618. 10 vel druks. De toegevoegde *Klucht* werd met aanteekeningen in de *Vrije Fries* (dl. I. bl. 302—320), door J. M. DE HAAN HETTEMA herdrukt.

Een fraai lied van STARTER, tot lof van Prins MAURITS, met de bijvoeging van zijne spreuk: *Const baert nijd*, was in 1837 onder de MSS. (N°. 199) van VAN HULTHEM, in eene verzameling gedichten van WILLEM DE GORTTER (dichter te *Mechelen*). Zie WILLEMS, *Belgisch Museum*, 1837, bl. 372.

Waarschijnlijk was dit het lied van STARTER, op de ontzetting van *Bergen op Zoom* in 1623, getiteld: *Prince Mauritius van Nassau*, in 4°. in het licht verschenen (*Cat. Maatsch. van Letterk.*, dl. I. bl. 237). Ook op den dood van Prins MAURITS (1625) vervaardigde STARTER een vers, onder de zinneprent: *Tranen over den dood van* MAURITS, geplaatst (*Hist. Atlas van Voorst*, 1858, N°. 334, folio).

Behalve de bovengemelde *Kluchtspelen*, vonden wij nog in den *Catalogus der Maatschappij van Letterkunde, Tooneelstukken*, dl. I. bl. 198, vermeld: JAN JANSZ. STARTER, SS. LL. St(udiosus). *Boertigheden: Kluchtigh Tafelspel van Melis Tyssen: — Kluchtigh t'zamen Gesang van dry Personagien; Knelis Joosten, een half-backen Vrijer, Lysje Flebkous, syn Vryster, een Deurtrapt Meysje; Griet Kaecks, een Waerdinne*, langw. 4°. alsmede *Jan Soetekaauw*, kluchtspel (Utrecht 1632, Delft 1649), Amst. 1735, de laatste druk met bijvoeging van de *Klucht van Melis Tyssen.*

Eindelijk verdient nog melding, dat de *Angeniet* van G. A. BREDERO, vertoond op d'oude Kamer *In liefde bloeijende*, in 1623, en in 1638 uitgegeven, door STARTER is afgewerkt. Zie *Cat. der Maatschappij van Letterkunde, Tooneelspelen*, bl. 66. Enkele zijner gedichten zijn herdrukt in onze dagen, b. v. het lied *tot lof van Friesland* in den *Frieschen Volks-Almanak* 1839, en een paar andere in LE JEUNE'S *Nederl. Volkszangen.* Vergelijk ook J. VAN LENNEP in VONDELS *Werken*, dl. I. bl. 636 en de *Woordenboeken.*

J. D.
L.

Engelsch Kolonel de Morgan (VIII. bl. 361, Vr. 463). Over DE MORGANS is reeds gehandeld in den *Nav.* IV. bl. 8—10.

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

Helm van Just. van Nassau (VIII. bl. 361, Vr. 467). Dr. E. B. SWALUë schrijft in zijn *Justinus van Nassau, meest naar onuitgegevene stukken*, Amst., P. N. VAN KAMPEN, 1858, bl. 63, dat de oorlogshelm, dien hij (JUST. VAN NASSAU) jaren lang gedragen heeft, nog te *Leiden* voorhanden is en er zorgvuldig bewaard wordt. Of er twee helmen van dien krijgsman bestaan, weet ik niet, maar een' helm en ringkraag, waarvan men zeide, dat zij hem hadden toebehoord, heb ik meermalen gezien, en het zal wel dezelfde helm zijn, dien Dr. SWALUë bedoelt. Maar een oorlogshelm was het niet. Noch helm noch ringkraag kunnen lang in den oorlog gebruikt zijn. Wel droegen zij blijken van ouderdom, maar waren geheel in orde en ongeschonden, alleen hier en daar met een weinig roest bedekt; ik meen dat zij in vroeger' tijd zwart waren geverwd. Waarschijnlijk was het de helm en ringkraag, bij de plegtige begrafenis van JUST. VAN NASSAU achter het lijk gedragen, en daarna, volgens de gewoonte dier tijden, boven zijn wapenbord, opgehangen in de Hooglandsche kerk, waar hij met zijne gade begraven is, geplaatst. Toen die wapenborden, in of na 1795, uit de kerk genomen of vernield werden, zijn die stukken van JUSTINUS' wapenrusting waarschijnlijk verkocht, en later in de handen, ook door aankoop, van mijnen overleden' vriend C. STEENHAUER, predikant te *Ooster-* en *Wester-Blokker*, gekomen, toen hij te *Leiden* studeerde. Zij zijn of nog bij de familie van Ds. STEENHAUER, te *Leiden*, of in het bezit van Ds. HUPKENS, te *Winkel*, die de bibliotheek des overledenen heeft overgenomen.

V. GR.

Geerende huizen (VIII. bl. 362, Vr. 480). Indien men den platten grond van *Amsterdam* beschouwt, bemerkt men, dat de sloten aan den westkant buiten de stad, dezelfde rigting hebben als de grachten in de zoogenaamde *Jordaan*. Deze waren dan ook reeds vóór het bebouwen dier stadswijk aanwezig en niet regthoekig tegen de Prinsengracht eindigende, bekwamen de huizen natuurlijk ook eene schuine rigting. De *Reguliersgracht* en *Spiegelstraat* de boogsgewijze hoofdgrachten niet haaks kunnende snijden. moesten mede geerende huizen bekomen. Voegt men hierbij de kromming van het *Singel* bij de Munt, de slingeringen van de *Nieuwen-* en *Zeedijken*, vroeger waterkeeringen, en eenige andere plaatselijke oorzaken, dan wordt de vraag genoegzaam opgelost.

C. W. B.

De dood moge angst en schrik enz. (VIII. bl. 363, Vr. 481). De Fransche vlugschrijvers, die iets te zeggen of te vragen hebben, wat beter ongezegd of ongevraagd zou blijven, spreken veel van *enfants terribles*. Van die kindertjen worden er nog al dikwijls in den *Navorscher* aangetroffen, en DAVID doet eene vraag, die tot de vragen van een *enfant terrible* behoort. Zoo men toch alles ging verhalen wat op den maaltijd, waarvan DAVID gewaagt, is gebeurd en gesproken, en hoe daarover werd geoordeeld, dan zou er nog al veel verhaald worden, dat op vele thans nog levende achtenswaardige personen een' onaangenamen indruk maken zou.

Het tafelstuk, waarop het vers in questie voorkomt, was het middelste van de vijf plateaux, die op de tafel waren gesteld, en volgens eene naauwkeurige beschrijving, die voor mij ligt, stelde het voor: JOHAN VAN OLDENBARNEVELD, staande op eene graftombe. »Voor zyne voeten lag de Nyd in eene verbaasde houding met neergeslagen ogen (*sic*), dien hy met zynen regtervoet vertreedt, terwyl hy met zyne regterhand op zyn krukje steunt," enz. enz.

»Aan de voorzyde van de Tombe" zag men eene opene deur, »waaruit de Dood te voorschyn komt en met zyn opgeheven zeis den ouden Vader begrimt (*sic*)." Aan de achterzijde zag men de onthoofding, terwijl aan de eene zijde het opgegeven vers was gesteld, en aan de andere zijde het bekende vers van VONDEL op de afbeelding van OLDENBARNEVELD.

Dat appetijtelijk stuk, een graf met een' grimmenden dood van voren en met een schavot van achter, was geflankeerd met twee andere monumenten, voorstellende het eene »een Bataafsche Held met een Leeuwenhuid omhangen, met zyn linker arm een schild dragende," met de woorden: »Majestas populi," met welk schild hij de Hollandsche Maagd, die in onmagt lag, beschermt.

Men schijnt in 1783 magtig veel smaak te hebben gevonden in costumes, van leeuwenhuiden vervaardigd, volgens de snit van dat der beelden op de vijffranksstukken, waarvan gesproken wordt in Vr. 434, want de oude Batavieren werden vroeger altijd anders voorgesteld, en de Amerikaansche maagd, die op het andere monument voorkwam, had ook een leeuwenpakje aan, en hield een Herculische knods in de hand, waarmede zij alles omver sloeg wat haar omringde, en zulks niettegenstaande de Amerikaansche dames gewoonlijk in het paradijscostuum worden afgebeeld, waaraan veêren in plaats van vijgenbladen zijn toegevoegd.

De Hollandsche maagd stond ook bij de Amerikaansche schoone, doch van hare flaauwte bekomen, althans zij stond met een' sluijer om het hoofd, houdende in de linkerhand den speer met den hoed der Vrijheid daarop, en de regterhand met eenige *beschroomdheid* aan de Amerikaansche Maagd reikende, ver-

mits heerschzucht en vleijerij, die achter haar stonden, haar zochten terug te houden.

Of het edelmoedig is, om de beschroomdheid van een Hollandsch meisje, dat blijkens de meeste afbeeldingen en verzen van dien tijd als van de eene flaauwte in de andere vallende, wordt voorgesteld, toe te schrijven aan de intrigues van heerschzucht en vleijerij, laat ik in het midden. KAAT MOSSEL, die toch zoo heel schroomvallig niet was, zou zeer zeker niet zonder beschroomdheid de hand gereikt hebben aan eene jufvrouw met eene leeuwen-crinoline en met eene knods en *guise de parasol*. Het monument aan het benedeneinde van de tafel was meer vreedzaam. Het moest voorstellen »de Vrije Zee, zynde een Gedenkzuil van de Corinthische orde (*sic*)." Boven op de zuil stond de Geregtigheid, begrimd door een' luipaard, die door een' leeuw, een' haan en eene slang werd tegengehouden. Tegen de zuil zag men eene rots, waarop al de vlaggen der Europesche zeemogendheden wapperden, »*hangende alleen de Engelsche Vlag omlaag.*"

Bitter evenwel contrasteerde daarmede het vijfde stuk aan het boveneind van de tafel. Het vertoonde de overwonnen Dwingelandij. Op den voorgrond zag men een boer met een' grooten hond achter zich en eene hooivork in de handen, waarmede hij een rijk gekleed man nedervelde, en tevens een' anderen boer eere bewijzende aan zekere wapenen, maar daarentegen weer andere vertrappende.

Hoe het moest toegaan aan een' maaltijd, waar de tafel op de beschrevene wijze was gekroond, kan men ligt bevatten, en alzoo ook, dat de tijd nog niet geboren is om in het breede daar over te spreken, en de namen der handelende personen te noemen.

Of het vers, door DAVID opgegeven, expresselijk voor de smakelijke graftombe is vervaardigd, geloof ik niet. Onder stond: J. C. DE LANNOY, en het is dus waarschijnlijk getrokken uit den bundel der gedichten van JULIANA CLEMENTINA DE LANNOY, de beroemde dichteres van het bekende *Vaarwel van Regulus.*

Zoo DAVID iets meer van de zaak wil weten, dan sla hij de 1ste en 3de deelen op van de *Nederl. Jaarboeken* van 1783, bl. 577 volgg. en die van 1717 tot 1723.

Harnas van M. A. de Ruyter (VIII. bl. 363, Vr. 482). In den *Catalogus van zeldzaamheden in het Koninklijk Kabinet te 's Gravenhage*, komt voor onder N°. 691: Wapenrusting, (zijnde het harnas en den helm); sabels, ketting met medaille en bevelhebberstaf van M. A. DE RUIJTER. B. J. A. M.

[Ook K. v. S. N°. 2 wijst den vrager daarheen.]

Afbeelding van den schouwburg te Amsterdam (VIII. bl. 363, Vr. 483). De bovenste galerij is inderdaad in later' tijd aangebragt en wel toen de fondsen reeds minder voordeelig waren dan bij de oprigting. De ornamenten toch, op de lagere galerijen gebeeldhouwd, zijn daar slechts geschilderd. Daardoor kan het gebouw thans meer dan 1600 aanschouwers bevatten, waartoe het oorspronkelijk was ingerigt. C. W. B.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

De beide werken, waar M°. naar vraagt, zijn inderdaad, zoo als hij vermoedt, volksromans. De *Floris en Blanceftoer* is ontstaan uit den berijmden roman van DIEDERIC VAN ASSENEDE; van de *Destructie van Jeruzalem* is de auteur onbekend. Hij kan er meer over vinden bij Mr. L. PH. C. VAN DEN BERGH, *De Nederlandsche Volksromans*, bl. 1—5 en 65—69. Dat het schoolboekje, waarvan hij spreekt, hetzelfde is als de laatstgenoemde roman, is zeer waarschijnlijk. Bijna al onze volksromans werden in vroegeren tijd als schoolboeken gebruikt.

De Echo op de Dordsche Synode, waarvan T. de verklaring vraagt, kan ieder Latinist hem ophelderen, vooral, wanneer hij in den voorlaatsten regel niet *cessio*, maar *sessio* leest.

De Fransche Bijbel van 1558, waarover S. v. W. ons eenige vragen deed, is niets anders dan eene vertaling der gewone Latijnsche Vulgata, die altijd begint met de *epistola sancti* HIERONYMI *ad* PAULINUM en de *praefatio sancti* HIERONYMI *presbyteri in Pentateuchum* MOYSI, welke laatste met de vermelding van zekeren DESIDERIUS aanvangt. HIERONYMUS en DESIDERIUS waren tijdgenooten; beiden behooren tot de vijfde eeuw.

L. J. zal ten aanzien der dichteres P. MOENS zijn' wensch bevredigd zien in de levensschets, onder den titel *Petronella Moens*, in 1843 te *Amsterdam* uitgegeven en door W. H. WARNSINCK BZ. en J. DECKER ZIMMERMAN vervaardigd. Evenzoo bevelen wij hem de lezing van het onlangs uitgekomen werk van Graaf NAHUYS, over de munten, ordes, eerteekenen enz. onder Koning LODEWIJK aan, waar hij de *ordre du mérite* of *de l'union* in het breede zal besproken vinden. — De uitdrukking: *ik geef mij de eer*, blijven wij, ondanks alle tegenwerpingen, voor een' leelijken gallicismus houden.

AANTEEKENINGEN.

Zingen met de ster aan boord (vgl. VI. bl. 301). Bijkans op dezelfde wijze had deze Christelijke plegtigheid der oude tijden nog plaats aan boord van Z. M. linieschip *Holland*, in 1824, 1825, 1826, toen de vlag van den Schout-bij-Nacht WOLTERBEEK van den kruistop des scheepsbodems wapperde; en deze te *Port-Mahon*, op het eiland *Minorka*, met vele schepen van het eskader, in winterkwartier lag. De kapitein ter zee P. DE LANGE was bevelhebber van dat schip; de kapitein-luitenant J. C. KOOPMAN zijn eerste officier, en dit zij genoeg gezegd, om te doen gelooven, dat men de gepaste, nationale, oude en voorvaderlijke scheepsgebruiken, zoo veel

mogelijk naar den geest des tijds gewijzigd, deed herleven, ten einde het nationaliteitsgevoel, ook in godsdienstig opzigt, te bevorderen, en de equipage een' vrolijken voormiddernacht te doen genieten. Op die avonden waren bovengemelde Schout-bij-Nacht en diens adjudant Jonkheer CLIFFORD KOCQ VAN BREUGEL gasten bij de H. H. het étatmajor uitmakende. Om 8 uur, dus met 8 glazen der platvoet, werd eene Commissie in de *longroom* binnengelaten, en het kerslied door *drie* matrozen, *twee* blanke en *een* zwart gemaakte, goed in hunne karakters gecostumeerd, de prachtige enorme ster dragende, met smaak gezongen. Eene bus ging rond, en voor de ruime gift genoot de equipage (600 man sterk) een genoegelijken kameradenavond aan hunne bakken. Het geheele tusschendeks was met gekleurde papieren lantaarns verlicht, de bakstafels goed voorzien met brood en allerhande vruchten, benevens voor elk' man eene halve flesch goeden Spaanschen wijn. Menig vaderlandsche toast werd door Janmaat flink ingesteld, en met het gul Hiep, Hiep, Hiep, hoera begroet. Vooral was er geen einde aan, toen de Schout-bij-Nacht met het geheele état-major hun eene visite bragt en bij de bakken rondging. Wezenlijk nuttig zijn zulke feesten in *alle* opzigten. Ik weet het niet zeker, maar te betreuren zoude het zijn, indien zulks thans niet meer plaats greep op Z. M. scheepsbodems, klein en groot, even zoo wel als de bekende mythologische festiviteit bij het zoogenaamde passeren der linie.

DIXI.

Sic transit gloria mundi. Gedachtig aan het »indocti discant," geef ik hier den oorsprong op van eene bekende Latijnsche zegswijze.

CL. PARADIN verhaalt in zijne *Princelyke Devyzen*, bl. 181, dat het oulings de gewoonte was, wanneer een Paus was gehuldigd, hij dan voorbij de kapel van Sant Gregorius, in welke de meeste Pauzen begraven liggen, door den Ceremoniemeester werd geleid; die in elke hand een' rietstok droeg, den eenen aan den top omwoeld met hennep of werk, en den anderen bovenop met eene brandende kaars voorzien. Als hij het hennep met de vlam der kaars ontstoken had, keerde hij zich om naar den nieuwen Paus, zeggende: »*Pater Sancte: Sic transit gloria mundi*, Heilige vader, aldus vergaat de roem der wereld."

JOHANNES.

Zinstorende drukfouten. Mr. I. DA COSTA zegt in zijne schoone uitgave van BILDERDIJKS *Dichtwerken*, bij KRUSEMAN, dl. XV. bl. 610: »De oorspronkelijke editie van den *Tyrtéus*, A°. 1787 heeft in den tweeden Krijgszang (bl. 3) de volgende, inderdaad ongerijmde lezing:

Vliegt heen! stort tusschen 't heir van vluchtende en *vervolgen*!
Vliegt, jongelingen! stuift op beider menigte af!
Die staan durft, waagt zich 't minst; en 't krijgsgevaar *verzwolgen*
Naauw' een', uit al den hoop, die niet zichzelv' begaf.

Te vergeefs zochten wy in deze regelen een dragelijken zin te ontdekken, toen de Heer KRUSEMAN de gissing voorstelde, die wy niet aarzelden, wegens hare eenvoudigheid en klaarblijkelijkheid, voor de wezenlijke en volkomene herstelling der plaats te houden. De plaats wordt thands in onze uitgaaf op deze wijze gelezen:

Vliegt heen! stort tusschen 't heir van vluchtende en *vervolger*,
Vliegt, jongelingen! stuift op beider menigte af!
Die staan durft, waagt zich 't minst; en 't krijgsgevaar *verzwolg er*
Naauw' een', uit al den hoop, die niet zichzelv' begaf."

Deze verandering nu is gelukkig te achten en volkomen juist, want ik ben in 't bezit van een' afdruk van den *Tyrtéus*, van hetzelfde jaartal 1787, waarin op bl. 3 de bewuste drukfout *niet* aanwezig is, maar juist gelezen wordt, zoo als er volgens den Heer KRUSEMAN moet verbeterd worden.

Het komt mij voor, dat men, onder het afdrekken, de fout heeft opgemerkt en de volgende exemplaren er van gezuiverd.

Bij het bovenstaande neem ik de vrijheid nog het volgende te voegen.

In den door Dr. WAP bezorgden bundel *Nasprokkeling* (uitgave KRUSEMAN, XIV, 61) leest men, bl. 70:

.... ons harte
Draagt de smarte
Die uw hand ons zendt gedwee;
Ja we danken
Ze als de de kranken
't *Zich te* heelend lichaamswee!

De laatste regel kwam mij bedorven voor. en deze, dacht ik, moet dus luiden:

't *Ziekte* heelend lichaamswee!

Ik deelde mijne gissing mede aan Dr. DE JAGER, die, bij inzage van 's dichters handschrift, bevond, dat daarin staat te lezen, zoo als volgens mijn gevoelen moest gelezen worden, zie het *Archief voor Nederl. Taalkunde*, 1853—1854, IV. 299.

Deze laatste verbetering, ofschoon in een geaccrediteerd werk voorkomende, is denkelijk aan de aandacht van den Heer DA COSTA ontsnapt.

T. H. BUSER.

Het getal zeven. Omtrent dit getal kwam reeds een en ander in den *Navorscher* voor, naar aanleiding eener vraag (I. bl. 225) over de viering van den zevenden dag onder de oude Heidenen: zie b. v. ald. bl. 338, II. bl. 203 en het *Bijblad* van 1854, bl. xx. Ik wil er niet over dien *dag*, maar over dit *getal* het

volgende bijvoegen. Welligt is er geene plaats aan te wijzen, waar het getal *zeven* meer op alles is toegepast dan de stad *Brussel*, en ik vermeen dat dit, nevens al het reeds daarover medegedeelde in den *Navorscher*, ook mag worden vermeld. VAN LOON, in zijne *Ned. Historiepenningen*, enz., III. bl. 319, over de Spaansche en Fransche brandschattingen handelende, die door tusschenkomst van LODEWIJK XIV gedeeltelijk verminderd en gedeeltelijk kwijtgescholden werden, zegt, op gezag van ER. PUTEANI *Bruxella Septenaria* en *Suppl. aux Troph. de Brabant*, het volgende: »Aldus alles zynde vereffend, bespeurde men alom geen kleyne vreugde, vooral aan 't Hof te *Brussel*. In welke stad, gelyk haar naam uyt zeven letteren bestaat, het zevengetal eene byzondere aanmerking verdient, zulks ik niet ongerymd oordeel daarvan alhier te melden. Want behalven dat de naamen van *Goedela* en *Michaël*, beyden voor Beschermheyligen by de inwoonders dier stad gehouden, mede uyt zeven letteren bestaan, zoo vindt men in de Vorstlyke stad daarenboven nog zeven Adelyke of Burgermeesterlyke geslachten, waaruyt driemaal zeven tot Schepenen benoemd, doch zeven verkooren werden; zeven Heerlykheden onder *Lake*, driemaal zeven Magistraatspersoonen, zeven Lighaamen die op 't Stadhuys hunne vergaderingen houden, zevenerleye Burgermeesterlyke rechtzaaken, zeven Schepenen van *Ulke* in de stad hunne rechtbank houdende, zeven Koninglyke rechtbanken, zeven Leden in den Raad van *Brabant*, zeven eerste Geheymschryvers, zeven Kamerbewaarders, zeven vergaderplaatsen der Edelen op 't Stadhuys, zeven Brusselaars als Heyligen gevierd, zeven Parochiën, zeven Laage schoolen, zeven tafels van den Heyligen Geest, zeven Godshuyzen, zeven Gasthuyzen, tweemaal zeven beelden van onze Lievevrouw, als wonderwerkende vermaard, zeven openbaare Uurwerken, zeven Nachtwachters, zeven Stadsmuzykanten, viermaal zeven Trommelslagers, zeven Uytdraagsters, zeven Vroedvrouwen, zeven Bidsters ter begraavenisse, zeven doodgraavers, zeven onbestorve weduwlyke jaaren, welke de Mannen, op de Kruysvaarten naar 't Heijlige Land getrokken, afweezig waaren, zeven Bidsters ter Bruylofte, zeven poorten, zeven heuvels in de stad, zeven poelen, tweemaal zeven Markten, zeven groote openbaare straaten op de Markt uytkomende, zeven andere, die geheym zyn, en tot binnen in 't Raadhuys loopen, zeven huyzen op de Markt van de zelfde bouworde, zeven groote torens, zeven verdiepingen in den Stadhuystoren, zeven trouwplaatsen, zeven overdekte putten, tweemaal zeven fonteynen, alom door de stad verspreyd, zeven andere aan of in het Stadhuys, zeven armen van de rivier de *Zenne*, tweemaal zeven bruggen, zeven Koninglyke persoonen, die aldaar tegelyk zyn gehuysvest geweest, eertyds zeven sloten om de vesten, midsgaders zeven Burgheeren van dezelve. En dewyl het geslacht van ROOZE niet alleen zeven Raadsheeren, zoo in den Hoogen als andere Raaden, maar ook zevenmaal eenen Schatmeester in deeze stad had uytgeleverd, in welke het zevengetal dus merkwaardig is, zoo heeft dit aanleyding tot het munten van deezen legpenning in dit jaar gegeeven. — Op de voorzijde ziet men het gehelmde wapenschild van deezen Huyze," enz. Het randschrift is: *Quæstor toties, totiesque senator.* (*Zooveelmaals schatmeester, en zooveelmaals raadsheer.*) De tegenzijde het stadhuis van *Brussel*; het randschrift: *Bruxella Septenaria numero gaudemus eodem.* 1685. (*Het zeventallige Brussel. Wij verheugen ons met hetzelfde getal.* 1685.) C. KRAMM.

Verongelukte schilderijen (vgl. VII. bl. 290 en 357). v. D. v. B. zegt, zoo hij zich niet bedriegt, dan zou de beroemde schilderij *De Schoolmeester* van GERARD DOU bij kaarslicht, welke in het kabinet van G. VAN DER POT te *Rotterdam*, voor *Rusland* was aangekocht, op zee zijn vergaan. De gemelde schilderij was N°. 28 van den Catalogus, en is den 6den Junij 1808, op last van Z. M. LODEWIJK, Koning van *Holland*, voor *f* 17500 aangekocht, en in *'s Rijks Museum*, (Trippenhuis) te *Amsterdam*, geplaatst, alwaar dat Europeesch beroemde stuk onder den naam van *De Avondschool*, nog heden te zien is.

C. KRAMM.

Albums van Heemraadschappen. In deze komen soms opmerkelijke aanwijzingen van personen en zeden voor. Als staaltjes van koddige notaas laat ik de onderstaande volgen:

Evacuate scyphum, dicunt, ne gutta supersit,
Unde suam possit musca levare sitim.

Wyn te drinken tot aen den dag,
Te slapen tot aen den middag,
En een gebrade capoen daer by:
Dat maekt de droeve geesten bly.
1723.

Hony soit qui mal y *passe*
EMOND ELS COLLOT D'ESCURY melanch.
verliefd 1751. cap. dam. DEUTZ.

Ecce Belgicorum mos est laudabilis iste
Ut bibat arbitrio pocula quisque suo.

Het gelt heeft met den wijn bijnaar hetzelfde lot,
De gekken maakt het wijs, den wijzen maakt het sot.
HUBERT BROUWER.

Qui bibit, arte bibat!
JASON VAN BYLANDT 1709.

Praeteritam primus, praesentem proximus haustus,
Venturam extinguat tertius ille sitim.

Wie deelt er ons meer mede?

HORA RUIT.

VRAGEN.

122. — *Anakreontische vragen.*

Ode 4.

Hoe meer ik den inhoud van dit stukje naga, des te meer word ik versterkt in mijn vermoeden, dat hier niet Eros of de liefdegod zelf, maar wel een slaaf van dien naam wordt bedoeld.

Zie hier, op welke gronden en om welke redenen:

1°. De Liefdegod wordt naakt afgebeeld, en hier komt hij met opgeschorte of opgestrikte kleeding voor; dat evenwel geheel strijdt met het eigendommelijke van den God.

2°. Hij draagt voorts het gewaad van een' slaaf, zoo als blijkt uit de stoffe zijner kleeding, t. w. de *papierplant* of papiervezelen. Ook dit strijdt tegen de achtbaarheid en den eerbied jegens eenen God. Wilde men hem gekleed doen verschijnen, dan moest hij ten minste een purperen of ander kostbaar zijden kleed aan hebben; opgestrikt b. v. met een gouden of zilveren koord en niet met een end touw.

3°. Is het eenigzins vreemd, hem zoo maar willekeurig en eigendunkelijk tot mondschenker van een sterveling te verlagen.

4°. Is het strijdig met allen eerbied en het *decorum,* om den God te belasten met begrafenis en lijkoffers; zich door hem te laten zalven en kransen, en eindelijk van hem nog wel een *postillon d'amour* te maken: — doch vooral

5°. Is het eene volslagene ongerijmdheid, om ook den God als onderhevig aan den dood voor te stellen; en dit ligt toch duidelijk in het meervoud *κεισόμεσθα* opgesloten: en eindelijk

6°. Is het onverklaarbaar, hoe de dichter den Liefdegod eerst in den *derden* persoon voorstelt, hem vervolgens in den *tweeden* aanspreekt, om eindelijk ten slotte hem nog eens in den *derden* te laten optreden.

Dit alles nu zaâmgenomen zijnde, komen wij als van lieverlede tot de gedachte, dat (willen wij niet met sommige geleerden aannemen, dat het lied uit twee afzonderlijke fragmenten zij zaâmgeflanst) hier niet de God Eros, maar wel een slaaf van dien naam bedoeld wordt.

Doch, zal men natuurlijk vragen, hoe rijmen wij deze veronderstelling met des dichters eigen woorden? en, geven deze daartoe geene volledige en ongedwongene aanleiding, op welke wijze moeten ze dan op de gevoegelijkste en eenvoudigste wijze veranderd worden?

Laat ons hiervan eens de proef gaan nemen.

Het *παπύρῳ* in den 5den regel laat zich mogelijk en des noods verklaren als een *band of koord uit papierdraden,* aanduidende, waarmede het kleed van den slaaf werd opgestrikt en boven den schouder vastgemaakt, en door welke handeling deze vaardiger de handen als uit de mouw kon steken en niet door de wijdte of de golving zijner tuniek of kiel in de prompte bediening van zijnen heer gehinderd werd.

Het wil mij echter niet regt bevallen, omdat hier volstrekt niets van den aard of de grondstof van het kleed zelf wordt gewaagd en alleen van een ondergeschikt ding, den band, wordt gesproken, en wel met naauwkeurige bijvoeging, waaruit die is vervaardigd.

Het komt mij haast voor, dat wanneer er gelezen werd *παπύρου* (*χιτῶνα παπύρου*), de uitdrukking volkomener en de beschrijving er welligt beter en gepaster door zou worden.

De Egyptische slaven en werklieden droegen, zoo als bekend is, gewoonlijk een boven- of overkleed, gesponnen, geweven of geslagen uit de fijnere vezelen der papierplant. Welnu, ANAKREON kan zeer ligt mogelijk aan het weelderige hof van POLYKRATES of van HIPPARCHUS eenen Egyptischen slaaf tot zijnen dienst gehad hebben (want deze zullen ook wel tot de Aziatische pracht der grooten van dien tijd behoord hebben), of wel hem in eigendom bezeten hebben; en dan is het niet onvoegzaam, dat de gebieder den zoodanige in zijn oorspronkelijk kostuum of kleederdragt — als teeken van *luxe* of uit *pure fantaisie* — roept of laat roepen, om eenige diensten te verrigten. Op deze wijze nu krijgt de bediende, geheel overeenkomstig zijnen landaard, niet bloot een' papieren band, maar een geheel papieren kleed: terwijl overigens de woorden *δήσας ὑπὲρ αὐχένος* wel genoegzaam en voldoende zullen wezen, om het zamenbinden er van en de wijze waarop aan te duiden. — Zoo althans komt het mij voor.

Wat nu het vermoeden betreft, alsof wij hier eenen slaaf en niet eenen God voor ons zouden hebben: — het is toch in allen gevalle voegzamer en veel gepaster, om onder zijne slaven er een aan te wijzen en tot zich te roepen dan eenen God, verondersteld dat beiden zich in des dichters onmiddellijke nabijheid bevonden; den slaaf toch kon hij gebieden en oogenblikkelijk voor zich doen verschijnen (iets dat men uit hetgeen volgt ook moet opmaken); doch den Liefdegod tot zijn' dienaar te maken, zou, als eene vrijwillige daad en als blijk van bijzondere toegenegenheid en gunst jegens den dichter, er mogelijk door kunnen; maar dit veronderstelt dan toch altoos meer een verzoek van des dichters zijde en eene gereede inwilliging van den anderen kant: gebod, bevel, last, order kon het wezen. En toch staat er de imperatief *διακονείτω.* — Ook dit versterkt mij in de opvatting, dat hier van een' slaaf, met name Eros, spraak zij en niet van den Minnegod.

Ik wil er ten slotte nog eene kleine opmerking bijvoegen, die voor mijn vermoeden niet ongunstig schijnt, t. w. ik vat het *ὁ δ'* in den 4den regel in zijne demonstratieve beteekenis en *δεικτικῶς* op, als *hicce, deze, die daar:* op die wijze toch mogen wij als ware 't gerust besluiten, dat de slaaf in de nabijheid was en, *ἅμα ἔπος, ἅμα ἔργον,* terstond en onverwijld zijne dienstverrigting heeft aanvaard.

In de volgende zes regels nu redeneert de dichter eerst over de broosheid en vergankelijkheid van het menschelijke aanzijn en de onbeduidendheid van den gestorvene, als spore tot levensgenot; doch zoo, dat hij er den slaaf ook in betrekt, door hem zijne eigene sterfelijkheid als mensch te herinneren, en hem vervolgens als slaaf te belasten met zijne *exsequiae;* iets dat zoo wel tegen de natuur als met de achtbaarheid van eenen God zou strijden, doch in den mond van den goeden en menschlievenden dichter, *vis à vis* een' beminden slaaf, niet alleen schoon en edelaardig voorkomt, maar ons zelfs noopt, er hem te liever om te hebben.

In de zes laatste versregels geeft de dichter met ronde woorden te kennen: dat hij de geneugten des levens denkt te smaken en op den oogenblik er zijn hart aan verlangt op te halen; want, zegt hij, zich bij name tot zijnen slaaf wendende, vóór dat ik het leven moet verlaten, wil ik mij nog eens regt te goed doen. — En daarom zou ik den reeds veel en veelzijdig besproken 16den regel wel aldus wenschen te veranderen:

πρὶν, Ἔρως, δέῃ μ' ἀπελθεῖν

Mij dunkt op deze wijze vervallen eene menigte zwarigheden, die men hier ontmoet en door verschillende veranderingen, ofschoon dusverre met geen genoegzaam bevredigend gevolg, heeft getracht weg te ruimen.

Het geheele stukje, dat zeker vrij aardig gedacht en uitgewerkt is, krijgt, naar mijne zienswijze, als ware 't eene zekere ronding; het heeft een' goeden afloop; er is niets in, dat ons billijkerwijze meer kan hinderen: want dezelfde slaaf Eros, dien hij aanvankelijk tot zich roept en bij zich neemt, blijft hem tot aan het einde toe bij, en wel in zoodanig eene betrekking, die hem verhoogt zonder zijnen meester te verlagen.

Overigens ligt er over het geheele stukje als ware 't een zekere uitheemsche en Egyptische tint of kleur, ten minste wat den aanhef er van betreft; zoodat wij schier genoopt worden, om niet ANAKREON, maar wel een' later' Alexandrijnschen dichter voor den maker er van te houden. — Doch dit in 't voorbijgaan.

Dr. J. TH. BÜSER.

---

123. — *Blauhengst.* In de belangrijke opgave uit de trouwboeken van *Amsterdam*, waarvan wij meer, ook uit andere steden, met genoegen te gemoet zien, wordt in dit Tijdschrift, VIII. bl. 316, HENDRIK ALUTARIUS genoemd Predikant te *Blauhengst.* Waar is dit *Blauhengst* gelegen of geweest? Of heeft het thans eenen anderen naam, welken dan?

T. A. R.

---

124. — *J. Deknatel.* Wie geeft mij eenige levensbijzonderheden van JEME of YEME DEKNATEL? Hij was de zoon van ABRAHAM DEKNATEL uit *Norden*, werd in 1724 tot proponent aangesteld, nam vervolgens als hulpprediker een gedeelte van den dienst in de Doopsgezinde gemeente bij *'t Lam*, te *Amsterdam* waar, en aanvaardde bij diezelfde gemeente het hem opgedragen leeraarsambt in 1726. Hij stierf in 1759. Bestaat er eene lijkrede op hem? Wat weet men mij van zijne betrekking tot de *Hernhutters* te zeggen? Wie was zijne vrouw? Was zijne dochter met.... VAN DER SMISSEN gehuwd, zijn één̈ig kind? Zijne *Biddagpreêk*, 1755, en zijne drie preekbundels, 1755, 1758 en 1760, ken ik, maar ze geven mij geen licht. CONSTANTER.

---

125. — *Orvalistes.* Hoeveel gerucht de *Bulla Unigenitus* in de eerste helft der vorige eeuw maakte, en hoe zij ten gevolge had, dat vele zoogenaamde *Jansenisten* uit *Frankrijk* naar *Holland* de wijk namen, is uit de geschiedenis genoeg bekend. Onlangs werd mij eene losse plaat vertoond, doelende op deze omstandigheid en voorstellende eene menigte geestelijken, van welke velen een ontrold papier in de hand houden, waarop het woord *appel* gelezen wordt. Het onderschrift der plaat is: *Appels des Archévêques*, *Evêques des Chapitres du Clergé d'Utrecht et de Harlem, du P.* QUESNEL, *des Orvalistes et des Chartreux, etc. qui se sont réfugiez en Hollande, pour éviter la persécution. Voyez en l'histoire dans le recueil précieux et intéressant, qui renferme tous ces appels, que l'on donne maintenant au public ce* 1 *Janvier* 1753. De vragen, welke ik gaarne beantwoord zag, zijn deze:

1. Is deze plaat los uitgekomen, of behoort zij tot eenig werk, — en welk?
2. Wat zijn *Orvalistes?* Waar vindt men iets aangaande hen?
3. Onder welken titel is dat *recueil précieux et intéressant* in het licht verschenen?

Bt.

---

126. — *Raaitienden.* Wie weet mij iets te zeggen aangaande de beteekenis en afleiding van dit woord? Bt.

---

127. — *Waterpoort te Zutphen.* Wat is de geschiedenis van de schilderachtige *Waterpoort* te *Zutphen?* Bestaan er afbeeldingen van? Ook photographiën voor den stereoskoop? J. H. VAN LENNEP.

---

128. — *Chinesche Houding-geneeskunde. Oorzaken van onwillekeurige houdingen.* Ik herinner mij, dat ik, voor eenige jaren, in een uitgebreid werk over *China* eene verhandeling heb ontmoet over de manier, waarop de Chinezen sommige ziekten genezen, door hunne patienten bepaalde houdingen te doen aannemen. Is er iets waars in deze geneeswijze, en ligt haar grond niet daarin, dat sommige ziels- en ligchaamstoestanden, ook onwillekeurig, bepaalde houdingen doen aannemen, als, het denken, den vinger tegen het voorhoofd, de slaap, b. v. de hand onder 't hoofd? Elk onzer weet bij ondervinding, dat bepaalde houdingen bij het slapengaan helpen, als b. v. het optrekken der kniën (eene herinnering aan de houding van de vrucht in het moederlijf?). Er moet eene reden zijn, waarom men dit zoo doet; is het de gewoonte, dan is zij toch instinctief. Ligt zij in de wijziging van den bloedsomloop door de veranderde plaatsing der leden?

J. H. VAN LENNEP.

---

129. — *Toren van de St. Walburgskerk te Zutphen.* Is de toren van de *St. Walburgskerk* te *Zutphen* met opzet hellende gebouwd naar den kant vanwaar de meeste stormen waaijen? Zoo verzekert althans het volksgeloof, en wil van geene verzakking weten. En is het een historisch feit, dat de bliksem, waardoor die toren, op verschillende tijden, tot tweemaal toe getroffen is, telkenmale in denzelfden balk zou geslagen zijn, zoodat men dien balk ten leste heeft weggenomen? En wat is er van een' steur, die bij een hoos of orkaan uit den *IJssel* zou geligt en op het kerkdak neêrgeworpen zijn?

J. H. VAN LENNEP.

---

130. — *Portret van Erasmus.* Mijne familie is in 't bezit van een portret van ERASMUS. Het is fiks geschilderd en zeker geen copie, volgens het oordeel van deskundigen. De groote Rotterdammer is voorgesteld zittende voor eene tafel, met een rood kleed bedekt. Hij is gehuld in een' zwarten pelsrok met bruinbonten rand en opslagen. Voor hem ligt een geopend boek, waarop geschilderd staat: ERASMVS ROTEROD, boven aan de paginaas. De linkerhand rust op de pagina, waar ERASMUS boven staat, terwijl de regterhand het boek zóó vasthoudt, dat de duim op de pagina drukt, waar ROTEROD gelezen wordt. Verder is zijn hoofd bedekt met de bekende muts. Aan de regterzijde van het paneel, bovenaan, staat het jaartal 1530. Links vermoed ik dat de naam van den schilder moet staan. Ik zie daar wel eenige spo-

ren van letters, maar een' naam of monogram kan ik niet ontdekken. Alleen meen ik te ontcijferen: *pinxit* in gothische letters; daaronder staat nog wat, maar dit is onleesbaar. Kenners vermoeden dat HOLBEIN de schilder is. Achter op het paneel is een *eenhoorn* gebrand, en onderaan regts: E. L. TOLLIUS; anderen lezen er TALLING of TOLLINQ uit. Zou iemand mij ook eenige inlichtingen omtrent den schilder van dit portret kunnen geven?

J. S.

131. — *Officiëel berigt van den slag bij Waterloo.* Wie is daarvan de overbrenger geweest, en aan wie is de tijding in *Holland* het eerst bekend geworden, en welke zijn de eerste openbare indrukken op de gemoederen geweest, en hoe hebben zich die geuit?

J. H. VAN LENNEP.

132. — *Burgemeester Hooft.* Men vindt soms bijzonderheden, die betrekking hebben op de vaderlandsche geschiedenis of persosonen, in het een of ander boek, waar men ze niet zoekt. Zoo vond ik onlangs in een periodiek werk: *Boekzaal der leesgierigen*, enz. uitgegeven te *Leiden*, bij C. VAN HOOGEVEEN JR. en C. HEIJLIGERT, 1774, 2 dn. in 4 stukken, in 't 1ste deel, 2de stuk, bl. 96, enz. *De Staet van Holland in 't jaer* 1711 *en* 1720. *Op een vrijen trant uit het Hoogduitsch van den Heere* ... VAN LOEN, bl. 101, het volgende: »Men verhaelt van den Burgemeester HOOFT van *Amsterdam*, dat hij op zekeren tijd zijne vrienden bij zich te gast genodigd en dezelve op de volgende manier en wijze onthaeld hadde. Eerstelijk wierden 'er enkele gemeene spijzen opgedischt, die in aerde schotelen gedaen wierden. »»Zie, mijne vrienden — zeide de Burgemeester; — zoo is deeze *Republiek* opgekomen."" Het tweede gerecht bestond in iets betere toegemaekte spijzen op tinne schotels: »»Dus heeft de *Republiek* in haeren welstand 'er uitgezien,"" — herinnerde hierbij deeze schrandere gastheer. Ten derde wierden 'er kostelijke gerechten met een nagerecht in verscheide zilvere vaten en schotels opgedischt. Hierbij was de aenmerking van den Heer HOOFT, dat het zoo nog zoude kunnen gaen. Maer toen het vierde gerecht in enkel zilver en fijn porcelein, met allerhande lekkere confituuren en vreemde wijnen opgedragen wierden, was de tael van dien Heer: »»zoo moet dit Gemeenebest ten gronde gaen.""—Deze geschiedenis is zeer leerzaem."

Nu is de vraag: Steunt deze anecdote op ware gronden? Wie was dan de Burgemeester HOOFT, van wien hier gewaagd wordt? Wie was de Heer ... VAN LOEN? Deze vragen mogen, naar mijn' wensch, voldoende antwoorden uitlokken in den *Navorscher*.

J. C. K.

133. — *Nederlandsche vertalingen van Hesiodus.* Bestaan er in onze taal navolgingen van de *Gedichten* van HESIODUS, behalve de meesterlijke vertaling, welke D. J. VAN LENNEP van de *Werken en Dagen* geleverd heeft?

C. DE S.

134. — *Afbeelding van eene kerk zonder naam.* Welke kerk wordt van binnen voorgesteld op eene plaat zonder letters, in den trant der uitgaven van MAASKAMP, en uit het begin dezer eeuw? De predikstoel staat links, eene bank met uurwerk regts, het orgel op eene galerij, werwaarts twee trappen toegang verleenen, op den achtergrond; de muren zijn versierd met Jonische pilasters, en aan de ter zijden gewelfde, maar in het midden vlakke zoldering hangen vier kroonen, kennelijk geschikt om van lampen voorzien te worden.

C. W. B.

135. — *Spotprenten op een' luchtbol.* Twee gekleurde platen stellen voor: het vullen van een' luchtbol en het verkoopen der plaatsbriefjes voor een' voorgenomen togt. Op de laatste bedient een gepruikte bureaulist zich van een vat met zink tot lessenaar, waarover een papier hangt, met de woorden: *Uiterste wille van de Heeren* HOPMAN *en* LOUDE & *Cie*. Waar en wanneer moest de opstijging plaats hebben, welke in zulk een bespottelijk daglicht werd gesteld?

C. W. B.

136. — *Het woord »Mysterium" op den Pauselijken Tiara.* In *De Profeet Daniël* enz. door LOUIS GAUSSEN (te *Amsterdam* bij W. H. KIRBERGER, 1854), bl. 40, lees ik het volgende:

»Die zijde van de tiare, welke het voorhoofd bedekt, heeft gedurende eenigen tijd tot opschrift gevoerd het woord Mysterium, verborgenheid (*Openb.* XVII: 5), welk woord verscheidene geloofwaardige reizigers met bewondering daarop hebben gelezen."

Ik vraag, *wie* zijn die geloofwaardige reizigers, en welke is de laatste, die het woord *Geheimenis* op den pauselijken tiara gezien heeft? Iemand omstreeks de Reformatie?

J. H. VAN LENNEP.

137. — *Mr. Abraham Perrenot.* Kan Mr. ABRAHAM PERRENOT, Ontvanger van de Graaflijke Domeinen en Geestelijke goederen, onder *Culenborg* en *Buren* gelegen, en Schepen van eerstgenoemde stad, omstreeks het midden der vorige eeuw, uit GRANVELLE'S geslacht gesproten zijn?

Hij maakte een *Treur-Gedicht* op het afsterven van Prins WILLEM CAREL HENDRIK FRISO, in druk uitgegeven, en ook te vinden in VOETS *Beschr. van Culenborg*, dl. I. bl. 417.

M°.

138. — *Dagvaarding van Symon Speyaert* (*) *en Claes van den Gheer, te Oudewater in hechtenis zittende, voor den Hove van den Haag.* »Item Saterdages na *Omnium Sanctorum*, wort overgedragen bi den gemeinen Rade dat SYMON SPEYAERT ende CLAES VAN DEN GHEER sullen wesen in den *Hage* tegens malcanderen ter antwoorde des Donredages na *Martini* naestcomende, ende des wort der Stede van *Oudewater*, die op die tyt was bi minen Heer bevolen, dat si CLAES voerschreven uter vangenesse doen souden ende goede seeckerhede ende borchtochte van hun nemen, daer myn heer mede bewaert waer, en desgelyx van SYMON voerschreve, ende op ten tyt voersz: soe sal die scout van *Oudewater* oeck in den *Hage* wesen." *Handv., Privil., enz. der stad Oudewater*, bij KINSCHOT, N°. XXXIX, op het jaar 1396.

Wat had tot het in hechtenis nemen en dagvaarden van genoemde personen aanleiding gegeven? M°.

139. — *Opschrift en naamlijst in de kerk van Asperen.* »Tegen den muur van den toren aan, binnen in de kerk sied men eene afbeelding van de stad *Asperen*, so als die in het jaar veiftienhonderd seventien was, eer de Gelderse Vriesen (†) de selve innamen, en verbrandeden, doodende alle, die sy vonden: tot welker gedachtenis deese afbeelding der stad met het volgende opschrivt, en alle de namen der geenen, die men wist dat dood gebleeven waren waren, is gesteld.

1517.

In 't jaar 1517 *namen de Oost-Vriesen, die men noemde Gelderse Vriesen, deese stadt Asperen met geweld in, en sloegen al dood, man, weiv, en kinderen, geestelyke en waereldlyke, en daar bleeven vyfhonderd Gelderssen verslagen.*

Daar ondervolgd eene leist van twehonderd vier en sestig naamen der geene, die hier wierden omgebragt, en welker naamen bekend waren, synde behalven die, noch seer veele omgekoomen, welker naamen men niet geweeten heeft, en daarom hier niet vermeld staan." BEEKMAN, *Beschrijving van Asperen*, Hoofdst. III. bl. 84.

Is die afbeelding met opschrift en naamlijst nog te *Asperen* aanwezig? M°.

140. — *Petrus, Bernardus en Abraham* (*de*) *la Faille.* De eerste was van 1614 predikant te *Koudekerk*, en ging tot de R. C. godsdienst over (zie VAN HARDERWIJKS *Biogr. Woordenb. der Nederl.*). De tweede was predikant te *'s Gravenhage*, en werd met zijn zoon ABRAHAM, predikant te *Nieuwe Tonge*, in 1619 afgezet (zie KIST, *Synod. Hand. in de zaak der Remonstr.*). Men vraagt of er familiebetrekking bestaat tusschen den eerste en de beide laatsten, en wat er van de afkomst en het leven des tweeden bekend is? H. C. R.

141. — *»De Vrienden geven de Vensterglazen."* Het spreekwoord zegt: »Wanneer iemand een nieuw huis bouwt, dan geven de vrienden de vensterglazen." Was dit oudtijds werkelijk een vaderlandsch gebruik, of wordt hier slechts gedoeld op de omstandigheid, dat, zal men in staat zijn om een nieuw huis te zetten, men ook dit »van de vrienden moet hebben"? J. H. VAN LENNEP.

142. — *Zegel van het Westerkwartier.* Wie weet op te geven of het Westerkwartier in de *Ommelanden* een afzonderlijk zegel voerde, even als *Hunsingo* en *Fivelingo*; en hoe was het? D. D. V. D. F.

143. — *Familiën in den adelstand erkend sedert* 1848. Zijn er na de invoering der *tegenwoordige* grondwet, familiën *ingelijfd* of *erkend* in den Nederlandschen Adelstand? (*Verheffing* wordt niet bedoeld.)
D. D. V. D. F.

144. — *Ruïne bij Maastricht.* Op eene mijner wandelingen om *Maastricht*, ontdekte ik een zeer oude ruïne, op een' heuvel gelegen, en gedeeltelijk onder eene wildernis van kreupelhout en distels bedolven. Op mijne daaromtrent gedane vragen bij de boeren van het naburig dorp, vernam ik het volgende: Dat het de bouwvallen waren van eene burgt, waarop voor veel honderd jaren ridders huisden, die, hoewel geestelijk zijnde, in de naburige oorden rooftogten deden en het land zeer hadden geplaagd. Die uittogten geschiedden te paard, hunne paarden waren met zilver beslagen, en het beslag was het achterste voren gelegd, ten einde als zij des nachts uitgetogen waren, door het spoor der hoeven de buurt te doen gelooven dat zij thuis gekomen waren. Eindelijk waren zij op een' en denzelfden nacht om het leven gebragt. Zij noemden bedoelden bouwval de *Burghoebel*, en men verzekerde mij, dat er nog een *hoebel* had bestaan in de buurt, die met de eerste in betrekking stond, maar deze was kleiner geweest en verdwenen. Daar nu te *Maastricht* een klooster van Tempelbroeders heeft bestaan, is het niet onmogelijk, dat het bovenvermelde het gewoon verblijf dier heeren was, terwijl het binnen de stad gelegene huis hun tot refuge diende, evenzoo als de Duitsche ridders, de kloosterdames van *Hacht*, *Her-*

(*) Het blijkt uit *Handv., enz.* (N°. XL) *der stad Oudewater*, dat SIJMON SPEIJAERT Baljuw van *Woerden* was.

(†) »Of de Swarte hoop, so genaamd, om dat se na den dood van den Hertog van *Brunsweik*, tot een teken van rouw met swartlaken gekleed wierden." *Beschr. van Asperen*, bl. 329.

kenrade en meer andere hier toevlugtsoorden hadden. Weet iemand hierin eenig licht te geven? V. D. N. N°. 2.

145.— *De Dood en 't sterven in de Volkstaal.* Wie geeft ons eene verzameling van spreekwijzen uit den mond des volks, waarmeê 't sterven aangeduid, of de dood figuurlijk uitgedrukt wordt? Er moet er een rijkdom van bestaan. Al aanstonds geef ik de volgende:

1. 't Hoekje omgaan.
2. Den laatsten adem uitblazen.
3. Den geest geven.
4. Het tijdelijke met het eeuwige verwisselen.
5. Vriend Hein.
6. De vork neêrleggen.
7. De oogen toedoen.
8. Er geweest zijn.
9. Ontslapen.
10. Insluimeren tot beter leven.
11. Verzameld worden tot zijne vaderen.
12. Ontbonden worden.

△K

146. — *Een geschrift van Fénelon.* Men weet dat FÉNELON een *Memorie* heeft opgesteld en aan LODEWIJK XIV gezonden, waarin hij de gestrenge maatregelen tegen de Hugenoten op krachtigen toon afkeurt. Die *Memorie* werd eerst in 1825 gevonden en uitgegeven. Zeer zou men mij verpligten, als men mij den titel er van volledig wilde noemen in dit Tijdschrift. 23 April.

147. — *Bullebakken.* »Im Riesengebirge droht man," nl. ondeugende kinderen, »mit dem Rübezahl, in Thüringen mit dem Quinte (CAROLUS QUINTUS), in Franken mit dem Pelzmärtel, in der Schweiz heiszt dieser Kinderschrecken der Böllimann oder der Kindlifresser, im Allgäu der Klaus (NIKOLAUS), in Schwaben musz sich der harmloze Kaminfeger dazu hergeben." Alzoo schrijft Dr. OSKAR HEYFELDER in zijn lezenswaardig geschrift: *Die Kindheit des Menschen* (2e Aufl.), bl. 88.

Ook in ons vaderland hebben kindermeiden, bakers en onverstandige ouders de ellendige gewoonte, om kleine kinderen, als zij ondeugend zijn, met de verschijning van het een of ander denkbeeldig wezen bang te maken. Ik wenschte te weten, hoe die kinderschrikken in verschillende provinciën genoemd worden. — De zwarte man is uit VAN ALPHEN bekend genoeg, — ook de *schoorsteenveger* en *Sinterklaas.* In *Drenthe* zit, op sommige plaatsen, een dikke molenhond in de put of ook wel de boezekerel of boezeman, die de stoute kinderen komt halen. Wie geeft mij er meer op? 23 April.

148. — *Lambertus de Beveren.* Wie is LAMBERTUS DE BEVEREN, van wien gezegd wordt dat hij ophelderende aanmerkingen schreef op BUNYANS bekend boek, *Eens Christens reize naar de eeuwigheid?* Die 't weet, zegge 't mij. S. V. PL.

149. — *Joannes Sybing van Hernikhuizen.* Heeft er in 't begin der vorige eeuw een predikant van dien naam te *Utrecht* gestaan? Vanwaar werd hij aldaar beroepen? Is hij aldaar overleden? Wanneer? Gehuwd? Is hij ook als schrijver bekend? Zoo ja, van welke werken? Δ.

150. — *Hermanus Hubert.* Deze moet, nu ongeveer eene eeuw geleden, predikant te *Amsterdam* geweest zijn. Kan men mij ook opgeven vanwaar hij kwam? Welke zijn eerste standplaats geweest is? Waar hij geboren was? Wanneer hij stierf? Of hij ook geschriften naliet? Δ.

151. — *Ds. Is. Sannes.* Ik wenschte omtrent twee zaken, betreffende dezen geachten kerkleeraar, die in 1856 te *Veendam* overleed, naauwkeurig te worden ingelicht:

1°. Van welk Hoogduitsch gedicht van eenige uitgebreidheid is hij de vertaler, en waar vindt men die vertaling?

2°. Voor welke beroepingen heeft hij bedankt? L./V.

152. — *Geschiedenis van Nederland in de Fransche taal.* Onlangs vroeg mij iemand ten behoeve zijner kinderen naar eene vaderlandsche geschiedenis in de Fransche taal. Ik ken alleen: *Abrégé de l'histoire de la Hollande, formant la Partie Septent^{le} du Royaume des Pays-Bas,* enz. *Par feu* PHILIPPE GIGOT. Sec. Ed. *Brux.* P. J. DE MAT, 1826. Bestaan er latere uitgaven van dit werk of andere fransche werken over dit onderwerp?

G. P. ROOS.

153. — *Drie rijmende regels.* In den *Reinaert* (uitg. *Gent*, F. en E. GIJSELINCK, 2^{e} druk) zegt WILLEMS, in de voorrede: »Intusschen moet ik zeggen, dat ik de door GRIMM met stippen aangevulde regels 1076, 1087, 1162, 1972, voor geene uitlatingen in het Comburgsche handschrift aenzie. Het zijn blijkbaer drieregelige rijmen, dergelijke men bij onze ouden op meer plaetsen ontmoet."

Let wel: men ontmoet ze bij *onze ouden op meer plaatsen*, zegt WILLEMS.

Geven de volgende regels geenen goeden zin?

(1076) Bi Gode, dat jan ik u wale!
Wat coste Reinaerde scone tale?
Al seget sine tonge wale, —

De druk heeft na den eersten regel een

tweeden uit stippen, doch dat zou dan immers een regel op *wale* rijmende, moeten wezen? En — wij zouden in plaats van drie — vier rijmende regels verkrijgen; zijn daar voorbeelden van bij de ouden? Wat zou men in plaats der stippen kunnen stellen? de drie rijmende regels geven immers, in verband met het voorgaande eenen goeden zin?

»Reinaert sprac: Tibert, helet vri
Neve, gi sijt mi willecome;
God geve u ere ende vrome:
Bi Gode dat jan ic u wale!
Wat coste Reinaerde scone tale?
Al seget sine tonge wale,
Sine herte die es binnen fel."

Wanneer men 't nu modernizeert, dan is 't immers als volgt:

REINAART sprak: TYBAART, brave held! (eigenlijk vrije). Gij zijt welkom neef, God schenke u eere en dapperheid! want dat gun ik u waarlijk! Wat konde REINAART mooi praten, maar — al ging zijn tongetje nog zoo wel, zijn hart was boos! (fel)!

»Dit wert Tiberde getoget wel,
Eer die line werd gelesen
Ten ende —"

Dat ondervond TYBAART nog eer het liedje uit was!

Vs. 1087, 1162 behoeven mede geene aanvulling en misschien 1072 ook niet, indien men *gereet* laat rijmen op *Tibeert* en *geleert*.

Ik zou deze opmerking niet gemaakt en er geene vragen aan ontleend hebben, indien ik niet uit de geschriften van den dag moest leeren, verwijderd als ik ben van de bronnen der kennis, die aan deze landsgrens zeer schaarsch zijn, en indien ik niet kort geleden (*Vaderl. Letteroef.*, Oct. 1858, XIII) het volgende van de hand des Heeren P. L. Wz., dus een der HH. Bestuurderen van den *Navorscher*, had gevonden:

»Want, hoewel er geleerden zijn, die er anders over denken, ik geloof dat onze epische dichters nooit drie regels op elkander hebben laten rijmen, en dat dus overal, waar men bij hen drie rijmende regels vindt, een regel te veel of te weinig is." Beoordeeling der *Bloemlezing uit Middel-Nederlandsche dichters*, van Dr. E. VERWIJS.

Wat kan er in plaats van de volgende stippen moeten staan, zonder den zin te storen?

Reinaert 1085.

Ende morgen willen wi, metten dage,
Te hove waert, sonder sage.
. . . .
In hebbe ooc onder alle mine mage
Niemen, Tibert, daer ic mi nu
Bet op verlate, dan op u."

1160. »So gaen wi dan; wi sijn hier
Al te lange" sprac Reynaert.
. . . .
Doe so namen si op die vart
Tibert ende sijn oom Reynaert,
Ende liepen —

1971. Nu waren die drie heren gereet.
. . . .
Dat was de wulf ende Tibeert
Ende her Bruun. —

G. P. ROOS.

154. — *Malchus.* De Apostel JOHANNES vermeldt in zijn Evangelie met zijne gewone naauwkeurigheid: »de naam van den dienstknecht was MALCHUS." In zijne *Bijbeloefeningen* zegt de Heer VAN HEIJNINGEN, dat JOHANNES dit welligt deed, omdat die naam MALCHUS later in de kerk nog beroemd geworden is. Ik sloeg WINER en anderen na op het Art., doch vond er niets van. Wie licht mij bij? G. P. ROOS.

155. — *Levensbeschrijvingen van Vorsten uit het huis van Oranje-Nassau.* Mij zijn er bekend van WILLEM I, MAURITS, FREDERIK HENDRIK, WILLEM II, WILLEM III, JOAN WILLEM FRISO, WILLEM IV en V, FREDRIK WILLEM KAREL en de latere WILLEM I en II. Maar bestaan er ook nog van anderen, b. v. van LODEWIJK VAN NASSAU en zijne broeders? G. P. ROOS.

156. — *Jansen en Johannes Marcus.* Wie waren de zendelingen JANSEN, te *Freetown* (Sierra Leona) en JOHANNES MARCUS in *Zuid-Afrika?* De laatste was een Fries, vermeld in de *Lotgevallen van den Holl. kolonist* JAN VAN DIJK, in 1858 bij NIJGH te *Rotterd.* verschenen. G. P. ROOS.

157. — *Helwicus.* DE KANTER verhaalt in zijne *Chronijk van Zierikzee*, 2e uitg. bl. 48 volg., dat ten jare 1726 aldaar in het koor der groote kerk drie boeken achter het dakverwelfsel gevonden zijn, waarvan hij één nader beschrijft, er bij meldende, dat er geen aanwijzing van tijd of plaats van druk op is te vinden. Het begin geeft inhoud en schrijver op:

Incipit opus perutile et validum praedicatoribus, de quacunque materia dicturis. Venerabilis atque doctissimi magistri helwici teutonici professoris sacre theologie ordinis praedicatorum — quod intitulatur ab autore, liber de exemplis et similitudinibus rerum.

Nergens iets aangaande dien HELWICUS TEUTONICUS (dat zal zijn: *den Duitscher*) hebbende kunnen vinden, even weinig als omtrent het boek, wend ik mij tot de HH. Navorschers met de vraag, of iemand er iets van weet te berigten? H. M. C. v. O.

158. — *Verhuizing van Nederlanders naar Brandenburg in* 1170. Was het mij bekend, dat in de Vaderlandsche geschiedenis van eene verhuizing van Hollanders, Vriezen en Zeeuwen naar *Duitschland* gewag gemaakt werd, (WAGENAAR, II. bl. 231), zoo wist ik echter niet, dat deze aan eene bepaalde oorzaak was toe te schrijven,

en wel aan eene overstrooming in deze landen, waardoor een aantal lieden hunne bezittingen en bestaan verloren. Dit nu vond ik onlangs opgeteekend in CARLYLE'S *History of Friederich II of Preussen* (TAUCHNITZ edit. I. pag. 111), alwaar deze schrijver het volgende daarvan mededeelt: „None of Albert's wars are so comfortable to reflect on as those he had with the anarchic Wends; whom he now fairly beat to powder, and either swept away, or else damped-down into Christianity and Reeping of the peace. Swept them away otherwise; „peopling their lands extensively with colonists from Holland, whoman inroad of the sea had rendered homeless there." Which surely was a useful exchange. Nothing better is known to me of Albert the Bearthan this his introducing large numbers of *Dutch Nederlanders* into those countries; men thrown out of work, who already knew how to deal with bog and sand, by mixing and delving, and who first taught Brandenburg what greenness and cowpasture was. The Wends, in presence of such things, could not but consent more and more to efface themselves, — either to become German, and grow milk and cheese in the Dutch manner, or to disappear from the world.... — The actual inhabitants of Brandenburg, therefore, are either come of Dutch Bog-farmers, or are simple lower Saxons, *Platt-Teutsch* of the common type; an *unexceptionable* breed of people." En verder pag. 159: „In the year 1240, one Ascanier Markgraf" fortifies Berlin; „that is makes Berlin a *German Burg* and inhabited outpost in those parts: — the very name, some think, means „*Little Rampart*" (Wehrlin) built there, on the banks of the Spree against the Wends, and peopled with *Dutch*, of which latter fact, it seems, the old dialect of the place yields traces. (NICOLAI, *Beschreibung der Königlichen Residentzstädte Berlin und Podsdam* (Berlin, 1786) pag. 16, 17 of „Einleitung")."

Het schijnt derhalve, dat deze volksverhuizing van groote uitgebreidheid moet geweest zijn, en dat onze landgenooten zich kunnen beroemen de grondleggers des Pruissischen Staats en de stichters van *Berlijn* geweest te zijn. Toen GIJSBRECHT VAN AMSTEL na den beganen moord aan FLORIS V, eene eeuw later, het land verliet en zich naar het vette land van *Pruissen* begaf, ging hij derhalve niet naar een hem vreemd gewest, maar naar zijne stamgenooten, die aldaar in grooten getale gevestigd waren, en met wier hulp hij dan ook het stadje *Holland* stichtte tusschen *Elbingen* en *Liebstat*, waarvan MORERI (*Dictionn.* in voce) het volgende zegt. „On dit qu'elle doit son origine à quelques Gentilshommes Hollandais, qui après avoir assassiné Florent V Comte de Hollande, s'étaient sauvés dans ces quartiers et avaient bâti cette ville en 1296, qu'ils appelèrent *Holland* pour conserver le souvenir de leur patrie."

Wat nu deze volksverhuizing betreft, de waarheid daarvan schijnt boven allen twijfel verheven; maar wie kan mij mededeelen of de oorzaak, waaraan CARLYLE die toeschrijft, de ware geweest is? en of van deze overstrooming iets in de geschiedenis wordt vermeld?

J. VAN H.

[Vgl. *Nav.* V. bl. 133, Vr. 81, VI. bl. 62, Vr. 69, bl. 200, Vr. 309; de antwoorden daarop VI. bl. 212, 285 en 357, en vooral F. NAGTGLAS, *De vestiging van Nederlanders in verschillende streken van Europa*, *Letteroef.* 1859, Mengelw. bl. 24 en volgg.]

---

159. — *Overstrooming in Vlaanderen in de elfde eeuw.* Uit de aanhalingen uit HOLINSHED en de *Welsh Chronicle* van POWELL, medegedeeld door het *Navorscher's Bijblad* voor 1853, bl. clxxv, blijkt, dat in de jaren 1107 of 1108 een groot aantal Vlamingen, door overstrooming uit hun vaderland verdreven, naar *Engeland* zijn verhuisd. Die overstrooming moet wel eene buitengewone zijn geweest om de huisvaste Vlamingen een ander vaderland te doen zoeken. In de Geschiedenissen, onder mijn bereik, heb ik echter daaromtrent geen spoor van vermelding aangetroffen. Weet iemand mij teregt te helpen?

J. H. VAN LENNEP.

---

160. — *Slag van Martinestie,* 22 *September* 1789, *tusschen de Russen en Turken.* Waar is die voorgevallen? Waarschijnlijk ligt dit dorp in een der vorstendommen (*Wallachije* of *Moldavië*), of in *Bessarabië*. Doch waar is eene geschiedenis van den destijds tusschen die volkeren geleverden krijg te vinden?

B.

---

161. — *Moro St. Paolo.* Vóór mij liggen twee schetsteekeningen van deze stad en haven, bewerkt tusschen de jaren 1625 en 1640. Waar is zij gelegen? Is het ergens in *Brazilië?* of waar elders? *Loando di S. Paolo* is het niet.

B.

---

162. — *Kasteel te Geertruidenberg.* Omstreeks 1321 bouwde WILLEM VAN DUVENVOORDE een kasteel te *Geertruidenberg*, dat in 1420 door de Kabeljaauwschen overweldigd en gesloopt werd, en waarvan de steenen dienden tot den bouw van het Karthuizer klooster te *Raamsdonk*. Zou ook iemand op goede gronden kunnen aanwijzen de *juiste* plaats, waar voormeld kasteel gestaan heeft? Zou daarmede ook de naam van *Burgstraatje*, dat nog heden ten dage aanwezig is, in eenig verband kunnen staan? Zou hieruit ten minste geene bepaalde gevolgtrekking mogen gemaakt worden, ten aanzien van de ligging van dit kasteel *buiten* of *binnen* de stad, iets waarover de gevoelens der deskundigen nog steeds verdeeld zijn?

G. K. Hzn.

---

163. — *Ooit, immer; Nooit, nimmer.* Toen wij nog onderwijs ontvingen in onze moedertaal, werd ons als regel geleerd: „*Ooit* wordt gebruikt van het verledene, *immer* van de toekomst; en hetzelfde geldt van *nooit* en *nimmer*."

Voorbeelden: „Zaagt gij *ooit* iets schooners?

Voorzeker hebt gij *nooit* iets schooners gezien?

Men moet voortaan *immer* zorgen, dat enz.

Pas op, dat gij u *nimmer* daaraan schuldig maakt enz."

Onlangs vond ik in een werk over de Nederlandsche taal, dat die onderscheiding van *ooit* en *immer*, *nooit* en *nimmer* weinig beteekende, ja, geheel op een *aangenomen* gebruik steunde. HH. Navorschers zullen mij zeer verpligten, daaromtrent hun oordeel mede te deelen.

H. v. K.

---

164. — *Joannes Episcopius.* In de onlangs verschenen aflevering van VAN HARDERWIJKS *Biogr. Woordenboek*, komt zekere JOANNES EPISCOPIUS voor als dichter van een *Poëmatium.* Gelijktijdig trok in M. NIJHOFFS *Bulletin de livres anciens et modernes*, N°. 13, een andere of misschien dezelfde J. EPISCOPIUS mijne aandacht, als schrijver van *Paradigmata graphices variorum artificum* en *Signorum veterum icones*, waarbij echter geene jaren van uitgave worden opgegeven. Wie zijn die Heeren EPISCOPIUS? Behoorden ze tot de familie van SIMON EPISCOPIUS? R.

165. — *Papau.* In het 3de *Keurboek* van *Delft*, bl. 432, vind ik vermeld, dat er een seditieus geschrift in de stad was verspreid, beginnende met de woorden: *Vive Papau.* De publicatie, waarbij bevolen was gemeld schotschrift aan den Magistraat over te geven, indien men daarvan exemplaren bezat, enz. is van Maart 1587. Weet iemand mij ook te zeggen, wat genoemde woorden bedoelde en wat de inhoud van het *libel* was? Cf. VAN EFFEN, *Holl. Spectator*, dl. VI. bl. 302, die vermeldt, dat de kinderen, zoo dikwijls er eene stad door onze legers werd bemagtigd, de straten deden weergalmen van dit of diergelijk onbetamelijk deuntje: »Heruit Papou, Een spel op je mou, Een bril op je neus, *Maastrigt* is geus." Dit had hij van zijne geloofwaardige grootmoeder hooren verhalen, als eene herinnering uit hare jeugd.

J. S.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Sint Nikolaas (I. bl. 21, 45, 190, 199, 361; vgl. *Bijbl.* 1853, bl. xlvi, lxvii, cxxxviii, clxxii; 1854, bl. xvii). In geen der antwoorden op deze vraag vindt men aangehaald *La Vie de Saint Nicolas*, een gedicht in 1508 achtregelige verzen van ROBERT of RICHARD WACE (1112—1175?), uitgegeven door MONMERQUÉ, in de *Mélanges publ. par la Société des Bibliophiles*, tom. VII. Paris 1834. Prof. VAN HENGEL, wiens fraaije verhandeling over *Sint-Nikolaas en het Sint-Nikolaasfeest* in 1831 het licht zag, kon van deze uitgaaf nog geen kennis dragen. J. M.

[Deze toelichting van de hand van wijlen JURRIAAN MOULIN, is door eenen vroegeren Bestuurder onlangs terug gevonden en ons ter hand gesteld.]

St. Nikolaas. Dat onze voorouders in de XVIIde eeuw den kinder-heilige geheel anders beschouwden dan wij nu doen, blijkt uit een keur (*) van het jaar 1600, in 1607 hernieuwd. Daarbij wordt verboden: »opten Ve decembris twelck genaemt wort Nicolaes auondt," kramen op het marktveld op te slaan, »in welcke craemen vercoft worden verscheijden goederen, *die men den cleynen kinderen dyets maeckt dat den zelffden Nicolaes henluijden geeft*, twelck een saecke is nyet alleen strijdend ende teghens alle goede ordre ende politije, maer oock de luyden affleydende van *de ware Godesdyenst* ende streckende tot *waengelooff*, *superstitie* ende *afgoderije*, de welcke in een gepolitierde *Christelicke gereformeerde* stadt nyet en behoort getolereerd te werden," enz. In de Keur van 1607 vind ik bovendien: »Verbieden gheen broot, couck, suijcker ofte andere eetwaren te vercopen — hebbende *tfacoen* van eenige *beelden* ofte daer eenich *beelt* ofte *beelden* an ofte opgebacken ofte gestelt sijn." J. S.

(*) Van *Delft?* BESTUUR.

Haantje Pik (I. bl. 22; vgl. bl. 77, 136, 324; II. bl. 30, 61, 97; *Bijbl.* 1853, bl. i). Onlangs in ZORGDRAGERS *Groenlandsche Visscherij* (Amst. 1720) snuffelende, schoot mij HAANTJE PIK in de gedachte, bij het nazien eener lijst van bedieningen bij de walvischvangst. Daaronder toch trof ik *Piekeniers* of *Haakje Piks* aan.

HAANTJE PIK is immers de *zwarte man?*

Ik lees toch in de *Amsterdamsche Zangburg:* »gedrukt voor rekening van den Autheuren, 1761," (bl. 37).

„Want 'tis puur als of mijn bloed
Lag te blaaken in den gloed,
Daar Heintje, Heintje, pik, pik, pik in smookt,
In kookt, en spookt en rookt,
En brand zoovele zielen,
Als in zijn klauwen vielen."

En (op bl. 43)

„. . . . . 't warme land:
Daar Heintje Pik de Negers brand."

Nu verhaalt ons ZORGDRAGER, dat de Haakje Piks ten taak gesteld is om het walvischspek met hunne haakjes voor de strandsnijders te trekken, het onder 't snijden daarmede vast te houden, en met dezelfde haakjes den afval over boord te werpen.

Geene ongeschikte alegorische voorstelling van 't werk Satan toegeschreven, heeft men welligt de zwarte man HAAKJE PIK genoemd, om er de kinderen meê bang te maken, doch hebben wij in *Aardenburg* daarvoor hetzelfde meubel in »JAN AKE" (JAN HAAK), die de kinderen in regenbakken, putten, enz. trekt, als zij er te digt bij komen. In J. C. MAIJVOGELS *Gulden spiegel ofte opwekking tot Christelijke deugden* (Dordr., HENDRIK WALPOT, 1734), komt op bl. 107 eene houtsneê voor, illustrerende een rijm op den breeden weg (*Matth.* VII: 13, 14). Op dien weg wandelt en rijdt de menigte naar de hel, en HAAKJE PIK staat druk bezig met ze er in te trekken, even als de piekeniers het walvischspek deden.

Maar HAANTJE en HEINTJE? In *Zuid-Beveland* ligt het dorp *Heinkenszand*, voerende (volgens eene wapenkaart in SMALLEGANGE'S *Chronijk van Zeeland*) een sprekend wapen: een haan op een zandhoop.

Hoe is het met dat *Heinken* en *Haan?*

Aan 't einde der Aardenburger haven lag nog in 't begin der XVIIde eeuw het dorp *Hanekenswerve*. Ook daarvan heeft men *Heinkenswerve* gemaakt: dit is misschien eene slechte lezing van oude bescheiden.

G. P. ROOS.

Wees trouw en vertrouw niemand (I. bl. 56; vgl. IX. bl. 47). Het Bestuur vraagt in de aanteekening op het antwoord, hier in parenthesi vermeld, of het adagium niet is: *fide sed cui vide?* Hierop durf ik geen bevestigend antwoord geven. 't Is waar, in *Catonis disticha;* Amst. *apud* FR. HOUTTUYN, 1759, wordt het p. 272 ὡς ἐν παρόδῳ aldus opgegeven en *pervulgatum proverbium* genoemd; de vraag van het Bestuur heeft dus haren grond; — maar in de *Zinnebeelden der Tonge*, door M. BROUëRIUS VAN NIDEK, lees ik op bl. 19, dat CHRISTIAAN *de Eerste*, Keurvorst van *Saxen*, tot zinspreuk voerde: *fide et vide*, waarop de schrijver in éénen adem laat volgen, dat Keurvorst JOHAN FREDERIK daartoe deze woorden gebruikte: *fide sed cui.* Wat wonder nu, dat er eindelijk *fide*, *sed vide* van geworden is, gelijk ik het dikwijls uit den mond van letterkundigen hoorde en ook wel hier en daar meen gelezen te hebben? Het verschil in lezing was mij, toen ik het antwoord schreef, niet onbekend, maar de vermelding daarvan scheen mij minder noodzakelijk, daar het bij 't adagium, hoe ook gelezen, toch altijd op *fide* en *vide* neêrkomt. Bovendien dacht ik, dat, wanneer mij de *eerste zegsman* uit eene of andere klassieke bron genoemd werd, ook het adagium wel in zijne oorspronkelijke gedaante zou worden opgegeven.

B[t].

Geboorteplaats van W. Jz. Blaeu (I. bl. 156, 236, 354; *Bijbl.* 1854, bl. xviii). Niet alleen in het *Handboekje der Aardrijkskunde van het Koningrijk der Nederlanden*, door P. H. WITKAMP, maar ook in het *Aardrijksk. Woordenboek der Nederlanden*, door A. J. VAN DER AA, en ook nog in andere werken, is *Alkmaar* als geboorteplaats van W. JZ. BLAEU opgegeven en werd hij daarom vroeger ook WILLEM JANSZ. VAN ALKMAAR geheeten. Zie ook *Biographisch Woordenboek* van VAN DER AA, voortgezet door VAN HARDERWIJK.

K. v. S. N°. 2.

[Een ander medewerker verwijst naar Mr. J. T. BODEL NYENHUIS, in *Nieuwe Werken van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde*, 1834, dl. III. 2de st. bl. 322, en naar *Navorscher* VII. bl. 103, Vr. 143.]

H. Elisabeth (I. bl. 250; vgl. bl. 340, 363; *Bijbl.* 1853, bl. lxix, civ.) Wie over haar iets goeds wil lezen en ook opheldering omtrent de bedoelde prent erlangen, leze het bij A. L. SCHOLTENS, te *Groningen*, uitkomend *Nieuw Nederl. Tijdschrift voor onderwijs en opvoeding.* 1858. Aflev. 4.

G. P. ROOS.

Nederlandsche spot- en scheldnamen (III. bl. 6, Vr. IX; vgl. bl. 372; *Bijbl.* 1854, bl. xxxvii, lxii, lxxxviii; 1855, bl. xxii; VI. bl. 109, 206, 239, 311; VII. bl. 14, 74, 140, 171, 295; VIII. bl. 104, 167). Zoo als de bewoners van vele steden in ons vaderland een *alias* hebben gekregen aan het een of ander, meestal minder lofwaardig feit, of ook wel aan het stadswapen ontleend, mogen ook de Delvenaars (gelijk ieder bekend is) zich in den niet zeer sierlijken bijnaam van *Kalveschieters* verheugen. De legende zegt, dat de oorsprong van dien *nuchteren* schimpnaam te zoeken is in eene vergissing, die, in abstracto beschouwd, zeker nog al vrij bespottelijk mag heeten. Immers wordt er verhaald, dat men eens van de wallen van *Delft* een *kalf* heeft getroffen, dat door den afstand en de duisternis voor een Spanjaard was aangezien geworden (*). Wanneer er nu *niets* anders wordt bijgevoegd en men verzwijgt *in welken tijd* en *onder welke omstandigheden* dit feit plaats had, moet ik toegeven, dat de dwaze vergissing om een kalf voor een vijand aan te zien (even als *Don* QUIXOTE eene kudde schapen voor een leger van Mooren hield), alle aanleiding kon geven om de Delfsche burgers ten eeuwigen dage met een hatelijk *epitheton* te brandmerken, dat in VAN EFFENS dagen zeer goed bekend was, daar hij in dl. VI van zijn *Holl. Spectator*, bl. 302 volgg., 332ste vertoog (met het motto: »Falsum maledictum malevolum mendacium est"), waar hij de kwade gewoonte gispt, den Nederlander eigen, om niet alleen den vijand, maar ook de bewoners van vele Nederlandsche steden schimpnamen te geven, in het breede melding maakt van de *kalfschieters*, in gezelschap van *gapers*, *koekvreters* en *sleuteldragers* (†). Ofschoon ik nu niet wil instaan voor de juistheid van het vermoeden, dat ik hierna zal trachten te ontwikkelen, reken ik het niet overbodig eenige feiten en omstandigheden aan te voeren, die, in verband met het voorval, dat de Delvenaars in zoo'n on-

(*) Zie hierover VAN EFFEN, *Holl. Spectator,* dl. VI. bl. 307 volgg.

(†) Zoo moeten de burgers van *Naarden* den schimpnaam van *kalven* gekregen hebben (zoo luidt althans de legende), omdat zij de Spanjaarden in 1572 *te veel* vertrouwden en juist de omgekeerde fout der Delvenaars begingen. VAN EFFEN schijnt hierop te doelen l. l. bl. 309, als hij zegt: »En 't is duizendmaal beter *kalven voor vijanden*, dan *vijanden voor kalven te nemen.*"

gelukkig daglicht heeft geplaatst, misschien iets kunnen bijdragen om hen van onverdiende blaam te zuiveren en hunne *eer* te herstellen, zoo die namelijk door een *bévue* als de genoemde is aangetast geworden.

Bij het nalezen van het 3de *Keurboek* van *Delft*, loopende van het jaar 1568 tot 1592, bleek het mij, dat de Prins van *Oranje*, in de maand Januarij van het jaar 1573, maatregelen deed nemen door den Magistraat van *Delft*, om de stad met sterkere fortificatiën te voorzien, opdat ze daardoor des te beter tegen een' onverhoedschen aanval van den vijand zou gedekt wezen, die, gelijk bekend is, zich toen met de herovering der afgevallen Hollandsche steden bezig hield. Aanvankelijk vorderde men met het »bolwercken" niet veel, vooral uit hoofde van de ongeschiktheid der arbeiders en de ongeregelde wijze van werken. Evenwel was men in den aanvang van Augustus 1573 zoo ver gekomen, dat het bolwerk of de lunette voor de Waterslootsche poort afgewerkt was, hetgeen daarom van veel belang moest geacht worden, omdat de Spanjaarden, wanneer zij soms een' aanslag op de stad mogten wagen, waarschijnlijk het eerst dat punt zouden attaqueren. In de maand April van hetzelfde jaar hadden de regeerders van *Delft* eenige gecommitteerden laten rondgaan om »coperwerck" op te zamelen, ten einde daarvan »groff gescut" te doen gieten, dat op de wallen hier en daar ontbrak. De ordonnantiën voor de schutters werden op nieuw afgekondigd en met strengere bepalingen vermeerderd. Zij werden bevolen »scharpe ende naerstige vuytsicht van de bolwercken, vesten ofte poirten" te houden, terwijl elk van de beide leden der Vroedschap, die 's nachts op het stadhuis moesten blijven waken, met een van de twee rotten schutters gehouden waren, »alle mergens ter gesetter tijd ende vuijre (eer dat zij-luijden thuijs gaen)" te gaan, om de poorten dezer stad met de sleutelen te openen, »naer voirgaende *scharpe* en *naerstighe vuytsicht* van de bolwercken, vesten ofte poirten, buijten der stede ende oock binnenwairts gedaen te hebben" enz. Deze beide ordonnantiën werden in Augustus en September 1573 afgelezen. In de ordonnantie op de »Buijerwacht" van den 13den December 1573, werden ook strengere straffen op nalatigheid en »slappe wacht" gesteld, »ouermits den viandt hem hier ontrent heeft begeuen" (*). Om nu het rooven van het vee uit de weiden zoo veel mogelijk te beletten, werd er op den 22sten van evengenoemde maand met de klok van het stadhuis gepubliceerd, dat de huisluiden van *de Schie* tusschen *Delff* en *Ouverschie* gehouden zouden wezen »al haer *beesten* vóór desen auont binnen deser stede te brengen." Nu stel ik mij voor, dat het niet onmogelijk is geweest, dat de burgers, die op de wallen of de poorten wacht hielden, bij het vallen van den avond een troep »bestiael", dat stadwaarts gedreven werd door eenige huisluiden, voor eene vijandelijke bende hebben aangezien, die onder begunstiging van den duisteren avond een' aanslag wilde beproeven. Voegt men nu daarbij de spanning, die in dien benaauwden tijd onder de burgers en de bezetting (*) heerschte, en de herhaalde aanmaningen om toch scherpe wacht te houden, is het dan wel zóó ongehoord, dat men bij het naderen van een' troep, die niet gemakkelijk te onderkennen viel, en die zeer waarschijnlijk door den steeds dreigenden vijand kon zijn afgezonden geweest, een schot gelost heeft, om daardoor zoo wel te toonen, dat men naarstig uitkeek, als dat men zich wilde vergewissen omtrent de bedoelingen van de verdachte bende? Met VAN EFFEN voeg ik hierbij: dat de waakzaamheid, aldus uitgevallen, geenszins te berispen is, »ik laat staan een' gansche Burgerij tot schande kan verstrekken, ten ergste genomen, de man is wat al te haastig geweest," enz. Evenwel kan ook het jaar 1575 (misschien is deze gissing niet zoo aannemelijk) getuige geweest zijn van een toeval, dat mijns inziens meer vóór dan tegen de Delfsche burgers pleit. Ik vind althans onder de keuren en ordonnantiën van dat jaar er twee van de maand Julij, die betrekking hebben op het »bestiael", buiten de stad weidende, dat door den »viandt", die, zoo als uit een ordonnantie van den 21sten Julij 1574 blijkt, »hem nairder de stadt begheuen heeft," telkens werd weggeroofd; weshalve er besloten werd, dat men het vee, zooveel doenlijk was, vóór zonsondergang in de stad zou moeten drijven (†). terwijl tevens bepaald werd, dat een wachter op 't stadhuis geposteerd zou worden om »een teicken te proponeren, als de viandt het bestiael komt rooven." Mij dunkt, dat genoem-

---

(*) De bezetting (Spaansche) van *den Haag* maakte zich in November van *Maassluis* meester, en men verwachtte dus met grond, dat de Spanjaarden eerlang van daar op *Delft* zouden trekken om de stad aan de westzijde, waar de Waterslootsche poort stond, met een' aanslag te bedreigen of, zoo mogelijk, te overrompelen. Over een' mislukten aanslag der Spanjaarden in 1574 zie men E. VAN METEREN, Vde boek, bl. 95.

(*) De vreemde soldaten der bezetting bestonden uit Engelschen, Schotten, Hellebardiers (vooral tot lijfwacht van den Prins) en het vendel Sta. Maria. Onder de officieren vind ik genoemd: Coronel EDUARD CHESTER en Capiteyn HARRY BEAUFORT.

(†) Den 25sten Julij 1574 werd er afgelezen, dat de poorten met zons op- en ondergang geopend en gesloten zouden worden. Het saizoen in aanmerking genomen, komt het mij minder waarschijnlijk voor, dat het ongelukkige »kalverschot" in *Julij* 1574 is gevallen. De duisternis is om dien tijd van 't jaar 's avonds zoo dik niet, als ze soms in December wezen kan.

de maatregelen wel eens *valsch alarm* hebben kunnen veroorzaken, en dat daaraan vooral eene te groote voortvarendheid is toe te schrijven, die een onschuldig *slagtoffer* deed vallen en welligt doodelijk »grieuen". In September van hetzelfde jaar verlieten de Spanjaarden het dorp *Schiplui*, op een uur afstands ten westen van *Delft* gelegen, van waar zij dikwijls strooptogten ondernamen tot in de onmiddellijke nabijheid der stad. Zij verborgen zich dan tusschen den haver en het gras rondom de benaauwde vesten, en menigeen werd door hen overvallen en gedood (*), zoodat er door de regering geboden werd alles af te maaijen en binnen te halen. In den loop van Augustus 1575, na de inname van *Oudewater*, kreeg men door den Prins berigt, dat de vijand vermoedelijk ook een' aanslag op *Delft* zou wagen, dat echter niet geschiedde. Verder werd de stad niet ernstig meer bedreigd.

Zie hier de omstandigheden, die in verband staan met het beruchte feit, zoo naauwkeurig mogelijk van het jaar 1573 tot 1576 bijeen gebragt. Meer heb ik tot hiertoe niet kunnen vinden om den *juisten* tijd, waarop te gelijk met het kalf »een bok" geschoten werd, vast te stellen. Echter meen ik, dat de oorsprong van den bijnaam tusschen de genoemde onrustige jaren te zoeken is.

J. S.

Philippus de Gruijtere en Jan Diemer (III. bl. 36, Vr. XXVI; vgl. IV. bl. 24—27; *Bijbl.* 1854, bl. xliv, lxii, xciii; VII. bl. 15 en 140). MARIA VAN ASPEREN GERRITSdr., bij MARIA VAN ZUIJDLAND (dochter van den Heer van *Moermont*), huwde 1°. met JOHAN DIMMER, Burgemeester en Dijkgraaf van *Steenbergen*; 2°. met Jonkr. JOHAN VAN HARSTEEN. Zij had bij den eersten eene dochter, JOHANNA, bij den tweeden geene kinderen. Zie *Geslachtl.* van DE JONGE van *Baardwijk*, bij BALEN, bl. 1101.

M°.

Afstammelingen van Balthazar Gerardts (III. bl. 63, Vr. 53; vgl. IV. bl. 42, *Bijbl.* 1854, bl. xcv). GACHARD, *Correspondance de Guillaume le Taciturne*, tom. VI. p. 227 zegt: »On a prétendu, que en 1816, une famille Belge, du nom de GEERAARTS, s'était adressée à S. M. le Roi GUILLAUME I, pour faire reconnaître sa noblesse, fondée sur le diplome accordé en 1589 aux frères et aux soeurs de BALTHASAR GERARD. D'après des renseignements puisés à des sources officielles, je puis certifier que rien de pareil n'a eu lieu. Il eut été d'une rare impudence celui qui aurait osé demander au descendant de Guillaume le Taciturne de rectifier le prix du meurtre de son aïeul."

V. B.

(*) Zoo werd op den 26sten Augustus van het vorige jaar de stalknecht of lakei van MARNIX, die toen Gouverneur van *Delft*, *Rotterdam* en *Schiedam* was, »ontrent die hoornbrugge (halfweg *den Haag* en *Delft*) vermoert."

Bij kris en bij kras zweren (V. bl. 190, Vr. 147; vgl. bl. 236, VI. bl. 20 en 45). Het is eene verbastering van *bij kas en bij kruis zweren*. Zoo luidt de spreekwijze bij SARTORIUS, *Adagiorum Chiliades tres*, Amst. 1670, p. 380. De *kas* waarbij gezworen wordt is de hostiekas.

LAMED.

Pseudo Lofredenen (V. bl. 200, Vr. CXXV, vgl. bl. 266, 342; VI. bl. 21, 45, 314; VII. bl. 172; VIII. bl. 8, 329, IX. bl. 7, 40). *The Honour of the Gout, plainly demonstrating that the Gout is one of the greatest Blessings that can befal Mortal Man*, 1699, 8°.

Don Carlos, Prins van Spanje (V. bl. 320, Vr. 364; vgl. VI. 123, 176; VIII. bl. 43 en IX. bl. 73). Zie over Don CARLOS ook de *Aant.* achter V. D. VYNCKT, *Hist. des Troubl. des P. B.*, t. III. p. 334 suiv. Men leest aldaar o. a.:

»Il a paru en 1819 à *Amsterdam* (*), sans nom d'auteur, une tragédie intitulée: *De dood van Karel*, où, malgré une intrigue foible et des incorrections de style assez nombreuses, il y a des beautés remarquables. L'auteur a marché sur les traces de CHENIER qui a traité ce sujet ainsi qu'ALFIERI et SCHILLER" etc.

M°.

De gekortwiekte faam (VI. bl. 62, Vr. 70; vgl. bl. 212). Tot de redacteurs behoorden J. HORA SICCAMA en C. STAR NUMAN. Zie *Handel. der Algem. Verg. van de Maatsch. der Ned. Letterk.*, 1858, bl. 174.

Werken van F. Ridderus (VI. bl. 235, Vr. 368; vgl. VII. bl. 45, 173, 335 en VIII. bl. 9). Onder de opgenoemde werken vind ik ook eene *Weegschaal des Heiligdoms*; heeft dit werk ook eenige betrekking op of overeenkomst met een gelijknamig werk van BALDUINUS HUNNIUS, *Midd.*, SIMON CLEMENT, 1714. 4°.?

G. P. ROOS.

Kerkelijke zegels (VI. bl. 334, Vr. 525; vgl. VII. bl. 124, 341; VIII. bl. 9, 70, 135). In de *Handel. der Algem. Verg. van de Maatsch. der Ned. Letterk.*, 1858, bl. 72, worden nog de volgende beschreven.

Classis van Zuidbeveland. Eene brandende kaars op een driehoekig voetstuk. Links eene duif, regts eene slang. Omschr.: *Onnosel als eene duif, vorsichtig als eene slang.*

Bergen op Zoom (Waalsche kerk). Een berg met twee randschriften, buitenste: *Eglise*

(*) Chez les héritiers de GARTMAN et VAN DER HEY.

Walonne de Bergen op Zoom. Binnenste: *l'Eternel est mon rocher.*

Maastricht (Eglise Consistoriale). Een geopende bijbel, waarop L. E. (Lex et Evangelium). Randschr.: *Attende lectioni.*

Classis Schouwen. Randschr.: *Sigill. Class. Schald.*

Oude maten en gewigten (VI. bl. 336, Vr. 538; vgl. VIII. bl. 10, 330; IX. bl. 8). »Eene pondemate is in *Friesland* eene benaming van een stuk land, 't welk 250 koningsroeden in zijn vierkant heeft, en dewijl elke morgen lands $2^1/_2$ pondematen in zich vervat, zoo is iedere pondemate $^2/_5$ van een morgen en 5 pondematen maken twee morgen. Raakende de koningsroeden staat ter deser gelegenheid nog te zeggen, dat de koningsroede merkelijk grooter is dan de gemeene Rhijnlandsche roeden, *want daar van deze laatste* 1500 *tot een uur gaans gerekent worden*, *behooren tot een uur gaans niet meer dan* 1200 *koningsroeden.*"

Niet altijd en niet overal werd in ons vaderland het uur gaans op 1500 Rhijnlandsche roeden berekend: dit blijkt uit het werk van onzen beroemden Hoogl. J. H. VAN SWINDEN (*). Wel zegt de Hoogl. bl. 188, noot (*b*): »Men houdt het er algemeen hier te land voor dat 1500 roeden of 18000 voeten, een uur gaans uitmaken," maar iets later en in dezelfde noot volgt, dat anderen dit op maar 1400 stellen, en op bl. 599 wordt de lengte der mijl op 1470 Rhijnlandsche roeden bepaald.

Het zij er nu echter 1500 of maar 1470, of zelfs maar 1400 Rhijnlandsche roeden op een mijl gaan, de Friesche koningsroede, waarvan er maar 1200 op de mijl gaan, is blijkbaar vrij wat grooter dan de Rhijnl. roede, en is dit waar voor de lengteroede, het is het althans voor de □ roede.

En daar nu het Rhijnlandsche morgen maar groot is 600 Rhijnlandsche roeden, en dus $^2/_5$ daarvan maar 240 zoodanige roeden, zoo kunnen 250 Friesche koningsroeden, die ieder voor zich grooter dan de Rhijnlandsche roede zijn, onmogelijk gelijk zijn aan $^2/_5$ van een *Rhijnlandsch* morgen. Zij kunnen daarom $^2/_5$ zijn van een Friesch morgen, maar dat morgen zal meer gelijk staan met ons bunder dan met ons Rhijnlandsch morgen.

In het 3de deel van het *Magazijn van Landbouw* van den Hoogl. J. KOPS, komt op bl. 134 de beschrijving voor van »eene veeboerenplaats in *Friesland*, door H. W. VAN DER KOLK, Med. Dr., Lid der Commissie van landbouw in *Vriesland*." In de noot, onder aan die bldz. staat: »*Drie en een halve pondemaat maken een morgen uit.*"

(*) *Verhandeling over de volmaakte maten en gewigten.* Amst., *bij* P. DEN HENGST, 1802.

Naar dien maatstaf, en als dan dat morgen een Rhijnl. morgen was, zou de pondemaat maar $171^3/_7$ in plaats van 240 Rhijnl. roeden groot zijn. Hier evenwel was het eene drukfout, waaraan men te minder in dit werk denken zou, omdat er zoo weinige in voorkomen. Zij is echter vermeld op de laatste blz. van het deel, onder het hoofd: Verbeteringen, en zij is de eenige die als zoodanig aangewezen is: het moest zijn $^2/_5$ morgen.

Ook hier wordt dus gezegd, zoo als in het opstel in den *Navorscher*, $^2/_5$ van een morgen maken eene pondemaat, maar volgt daaruit nu dat dat morgen een Rhijnlandsch morgen moet zijn? De schrijver was een Fries: kon hij niet van Friesche morgens spreken? Noch in het stuk, dat in den *Navorscher* ter sprake is gebragt, noch in het *Magazijn van Landbouw* worden de morgens, waarvan gesproken wordt, gekwalificeerd, en ik meen bewezen te hebben, dat 250 Friesche koningsroeden noodzakelijk veel grooter zijn dan 240 Rhijnl. roeden, die gelijk zijn aan $^2/_5$ morgen Rhijnlandsche maat.

De schrijver die het stuk van maten en gewigten zoo grondig heeft behandeld, zegt op bl. 313 § 91 en noot van zijn hiervoor aangehaald werk:

»In *Groningerland* meet men met grazen van 240 □ roede" enz. ». . . . . In *Vriesland* telt men bij *Pondematen*, *Einzen*, *Penningen*: te weten 240 roeden maken eene pondemaat," enz. en in de daarbij gevoegde noot (*a*): »De roede bevat 12 voet, maar die voet staat tot den Rhijnlandschen als 1042 : 1000."

Oppervlakkig beoordeeld, zou dus het gras in *Groningen* ook $^2/_5$ Rhijnl. morgen zijn, want het heeft even als de pondemaat 240 □ roeden; en toch is het gras in *Groningen* niet $^2/_5$ morgen, maar $^2/_5$ bunder (*), en dus nagenoeg 282 Rhijnl. □ roeden.

Is het dan niet waarschijnlijk, dat het gras in *Groningen* van 240 □ roeden en de pondemaat in *Friesland* van 2400 roeden niet zoo heel veel onderling verschillen, en dat beide zijn, of althans in den oorsprong geweest zijn, onderdeelen, niet van het Rhijnlandsch morgen maar van het bunder, en ieder voor zich groot $^2/_5$ bunder. Dat daarin door den tijd eenig verschil kan ontstaan zijn, zal weinig bevreemden als men in aanmerking neemt, dat in *Engeland* en *Frankrijk* en in ons vaderland nagenoeg alle matrijzen en slapers van maten en gewigten, hoe zorgvuldig ook zamengesteld en bewaard, in den loop der eeuwen veranderingen ondergaan hebben (†):

(*) Hoogl. V. HALL, *Tijdschrift voor de Nijverheid*, 10e deel, 2e stuk, bl. 219, noot.

(†) V. SWINDEN, dl. I. bl. 31—63. De Hoogl. gelooft de zelfs (zie bl. 54), dat de Rhijnlandsche voet, niet zoo als SNELLIUS wil, de oude Romeinsche voet was, maar dat hij uit den ouden Romeinschen voet verbasterd was.

hoe veel meer dan die, welke dagelijks in gebruik waren.

»Het woord Pondemaat," zegt de Hoogl. VAN SWINDEN (*), is volkomen hetzelfde als het Fransche woord *Arpent*, want dat komt van het Gallisch *Arpenne*, *Arepennis*, gelijk COLUMELLA zegt (*de Re rustica*, 5, cap. I. §6), dat de Galliërs het halve *jugerum* der Romeinen noemden: en *Arepennis* komt van *Arepondium*, een meetsnoer om de landen te meeten. *Pondium*, *Pondo* een gewigt eene maat: en de Romeinen hadden eene landmaat, die even als een pond door *Libra* werd uitgedrukt: gelijk de Franschen er ook eene hebben, genoemd *Livre terrierre*."

Het woord pondemaat was dus blijkbaar van de Romeinen herkomstig, maar was het ook de maat, en hoe groot was die maat?

»Indien men," zegt dezelfde schrijver, »de grootte van de Pondemaat in Romeinsche maat overbrengt, vindt men juist $1^1/_2$ *jugerum* of 3 *Actus quadrati* en het *jugerum* is maar $^1/_{10}$ grooter dan het Fransch *Arpent* van 10 *Perches*, iedere Perche op 18 voeten gerekend en zeer ten naastenbij de grootte van het *Journal* in het voormalig Guyenne; waarbij het opmerkelijk is, dat de Friesche zoogenaamde koningsvoet, welke tot de Rhijnlandsche staat als 1042 : 1000, niet veel afwijkt van den voet van DRUSUS, die volgens HYGINUS (*de Limit. constituendis*), in *Germanie* bij *Tongeren* gebruikt wordt. De voeten in *Zuid-Holland*, van de *Noordercogge* en van *Purmerend*, komen er nog naderbij dan de Friesche. *Het Rhijnlandsch morgen bedraagt ten naastenbij* 10 *Romeinsche Versus of* 7 *Actus quadrati*, of naauwkeuriger 10 *Modos* (†).

Het jugerum had, volgens den Hoogl. VAN SWINDEN, 2 *Actus quadrati* (§). De pondemaat gelijk aan $^1/_2$ *jugerum* had 3 *Actus quadrati*, en het Rhijnl. morgen bedraagt ten naastenbij 7 *Actus quadrati*. Daar nu het Rhijnl. morgen gelijk is aan 600 □ Rhijnl. roeden, moet een *Actus quadratus* gelijk zijn geweest aan $\frac{600}{7}$ = nagenoeg 85,71 □ Rhijnl. roeden. Het jugerum dus aan 171,42 en de pondemaat zou dan vrij nabij gelijk zijn aan 257,13 □ Rhijnl. roeden, dus grooter dan $^2/_5$ Rhijnl. morgen, die maar 240 □ Rhijnl. roeden bevat.

Er is echter ook nog eene andere lezing, want de Hoogl. zegt in dezelfde noot: het *jugerum* (»$^2/_3$ van de pondemaat") is maar $^1/_{10}$ grooter dan het Fransch *Arpent* van 10 *Perches*, de Perche gerekend op 18 voeten (*). Nu zijn (volgens *Tafel* 17 A. 0,029249 *arpens* = 0,0117,5254 Rhijnl. morgens en daarom ook 1 *arpent* = 241 Rhijnl. □ roeden vrij nabij. (Vergel. VAN SWINDEN, bl. 699) (†).

Het arpent zou dus ruim $^2/_5$ van ons Rhijnlandsch morgen zijn, het *jugerum* dat $^1/_{10}$ dus 24,1 □ Rhijnl. roeden grooter is, zou dus ruim 265,1 Rhijnl. □ roeden worden; maar de pondemaat is $1^1/_2$ *jugerum* en zou dus zijn = aan 397,55 Rhijnl. □ roede of vrij nabij $^2/_3$ van ons morgen.

Dit is evenwel geheel onwaarschijnlijk, ook zou dan de pondemaat niet kunnen zijn gelijk aan 3 *Actus quadrati*, die eene landgrootte van 257,13 □ Rhijnl. roeden uitmaken.

Er is dus in deze opgave eene misstelling ingeslopen in den druk, dien ik van het werk heb, die ik niet zie dat in de errata verbeterd is.

Had er Deel I. bl. 315, regel 8 van onderen, in plaats van: »en het *Jugerum* is maar $^1/_{10}$ gedeelte grooter dan het Fransch *Arpent*" gestaan: en de *pondemaat* is maar $^1/_{10}$ gedeelte grooter dan het Fransch *arpent;* dan bragt dat de pondemaat tot 257,13 □ Rhijnl. roeden. Deze onderstelling komt mij bijna voor eene zekerheid te zijn, omdat dat getal volkomen overeenkomt met het cijfer, dat men voor uitkomst krijgt, als men 3 *Actus quadrati*, grootte van de pondemaat, tot Rhijnl. roeden herleidt.

Aannemende dus dat de pondemaat zou zijn = aan 257,13 Rhijnl. roeden, dan zou die zeker grooter zijn dan $^2/_5$ van het Rhijnl. morgen, maar zij zou toch nader daarbij komen dan bij het gras in *Groningen*, dat $^2/_5$ van het bunder is, en de afwijking zou dan niet zoo groot zijn, of het liet zich aannemen dat de pondemaat eens van ons Rhijnl. morgen herleid en $^2/_5$ Rhijnl. morgen groot was.

En toch komt het mij twijfelachtig voor, of ook niet (in den oorsprong althans) de pondemaat in *Friesland*, even als het gras in *Groningen*, een onderdeel van het bunder geweest is: eensdeels uithoofde van hetgeen gezegd is in het begin van dit opstel, over de overeenkomst, volgens den Hoogl. VAN SWINDEN, tusschen het gras in *Groningen* en de pondemaat in *Friesland*, als hebbende ieder 240 roeden: en vooral over de verhouding van de Friesche koningsroede tot de Rhijnl.

Maar was nu die voet kleiner of grooter geworden dan de Romeinsche, dan moesten ook noodzakelijk de roeden en morgens, waarvan die voet een onderdeel was, grooter of kleiner worden dan de Romeinsche landoppervlakte, waaraan zij in den oorsprong hadden beantwoord.

(*) Bl. 314, noot (*c*).

(†) V. SWINDEN, bl. 315, (*d*). De *Versus* en de *Actus quadratus* waren vierkanten, wier zijden 100 en 120 Romeinsche voeten hadden.

(§) Bl. 314, (*c*).

(*) Dit is het gewoon Fransch *arpent*, dat de Hoogl. voor zijne berekeningen ten grondslag neemt.

VAN SWINDEN, bl. 664, 665 en *Tafel* 17, A. B.

(†) Het arpent is dus $^2/_5$ van het Rhijnl. morgen, en naar het schijnt, heeft de pondemaat wel den naam, maar niet de grootte van het *arpent* ontleend, althans niet behouden.

roede, die als mijne rekening juist is, en als men het uur gaans maar op 1400 lengteroeden berekent, de pondemaat op 340 Rhijnl. □ roeden zou brengen: maar ook daarenboven, omdat men tusschen de landmaten van *Groningen* en *Friesland* eer overeenkomst zou vermoeden, (althans in den oorsprong) dan een verschil, dat niet bestaat tusschen de landmaat in onze provincie *Groningen* en die van overzeesche volken.

Immers het gras in *Groningen* is = $^2/_5$ bunder = 282,05 Rhijnl. □ roe.

Het mud land te *Deventer* (landmaat) is = $^2/_5$ bunder = 280,— Rhijnl. □ roe (*).

Maar het Engelsch *acre* is ook = $^2/_5$ bunder = 285,35 Rhijnl. □ roe (†).

Dat die drie maten eenzelfden oorsprong hebben, is dunkt mij zeker, en ook komt het mij zeer waarschijnlijk voor, dat zij in den oorsprong, gelijk waren aan het *jugerum* der Romeinsche schrijvers van 2 *Actus quadrati*. Ook de *Ton*, die in *Zweden* eene landmaat is, is, zegt Jufvr. FREDERIKA BREMER, aan het Engelsche acre gelijk (§).

Zou nu de Friesche pondemaat alleen van al die maten afwijken, terwijl toch, niet slechts de naam van die maat, maar ook hare indeeling in 12 *Einzen* en 20 *Penningen*, zoo bepaald voor hare Romeinsche herkomst schijnen te pleiten? V. D. S.

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 92, 298; VIII. bl. 13, 204, 270 en IX. bl. 8).

Dr. L. H. VERWEY, *die Homöopathie gegen über den anderen Heilsmethoden, Deutsch von Dr. Med.* ALTSCHUL.

Dr. H. J. KOENEN, *der Christliche Heidenbote. Ein gedicht aus dem Holl. übersetzt von* A. KNAPP, Stuttg. 1858.

Erbauungsstunden von NICOLAAS BEETS, *übers. von* F. MEIJERINGH, Bonn. 1858.

Dissertation sur les variétés naturelles, qui caractérisent la physionomie des hommes etc. Oeuvre posthume de Mr. PIERRE CAMPER, *trad. du Hollandais par* H. J. JANSEN. Paris et la Haye, 1791. Eene Hoogduitsche vertaling van CAMPERS *Verhand. over den besten schoen*, komt voor in P. CAMPERS *Sämmtl. kleinere Schriften, von* HERBELL. Leipzig, 1784.

De *Lofzang op J. C. van* DANIEL HEINSIUS is door OPITZ in 't Hoogduitsch vertaald. Ook HUGO DE GROOTS *Bewijs voor de ware godsdienst.*

BOETIUS à BOLSWERT, *Duyfken ende Willemynken*, in 't Fransch vertaald onder den titel: *Pélerinage de Colombaine et Volontairette vers leur Bien-Aimé dans Jerusalem*, 1684.

Van *de Grot van Fosto door* HERMAN VAN APELTERN [Mr. A. W. ENGELEN], bestaat eene (vrije) Hoogduitsche vertaling door J. D. VON BETAZ, onder den titel van *Der Schutsgeist.* Stuttgart, 1844.

Van de *Sara Burgerhart door* ELISABETH WOLFF, verscheen eene Fransche vertaling te *Lausanne* in 1788, in 4 deelen in 12°.

Van *De geschiedenis van Willem Leevend* door dezelfde schrijfster bestaat eene Hoogduitsche vertaling (van 1798), van de hand des schrijvers van den *Siegfried van Lindenberg.* L—n.

Changuion (VI. bl. 391, Vr. 593; vgl. VII. bl. 177; IX. bl. 41). Met dankzegging aan C/$_4$ voor 't medegedeelde, vraag ik thans nog aan ZEd., of hij mij nu ook verder de namen der echtgenooten kan opgeven, met wie de genoemde kinderen van Mr. PAULUS CHANGUION misschien gehuwd zijn geweest? — En voorts, of uit het boek of manuscript, waaruit zijn excerpt genomen is, niet blijkt, wie de *moeder* van genoemden PAULUS CHANGUION was? E. B.

Adellijke geslachten onder de Israëlieten (VII. bl. 39, Vr. 70; vgl. bl. 209, 267, 300). De Schrijver der aangehaalde artikelen in den *Navorscher* verbond zich (VII. bl. 274) tot de mededeeling van nog enkele bijzonderheden omtrent *geslachten* en *namen* (zoo voor- als familie*namen*) bij de Joden en afstammelingen van Joden in *Spanje* en *Portugal.*

Over oorsprong en beteekenis van personeele en familienamen in het geheel zouden uitvoerige werken te schrijven zijn. In het bijzonder is dit het geval met betrekking tot de Joden van allerlei tijden en plaatsen. Wij mogen over dit onderwerp thands eene bepaalde verhandeling te gemoet zien van den geleerden Israëliet STEINSCHNEIDER (*). Wij bieden hier slechts eenige weinige algemee-

---

(*) *Tijdschrift de Boeren Goudmijn*, 1ste Jaargang, N°. 10, bl. 345. In de veronderstelling, namelijk, dat de roede te *Deventer* gelijk of nagenoeg gelijk aan de Rhijnl. roede is.

(†) Vergelijk voor de grootte van het Engelsch *acre*, V. SWINDEN, *Tafel* 17, A. op bl. 699.

Oudtijds had men ook in *Normandije* eene landmaat *acre* genaamd. V. SWINDEN, dl. II. bl. 665 en noot.

In *Suriname* is even als in *Noord-Amerika* het Engelsch *acre* als landmaat ingevoerd, reeds sedert 1650 onder het octrooi, door KAREL den IIden, Koning van *Engeland*, aan Lord WILLOUGHBY verleend, en zij is daar in gebruik gebleven, maar hare grootte schijnt in het verloop der jaren veranderd te zijn. Jonkh. C. A. VAN SYPESTEYN zegt in het *Tijdschrift voor Nederl. Indië* (1e deel, bl. 61, noot) dat het Surin. acre = is aan 0,43 bunder, dus 303 Rhijnl. □ roeden. Het moest 0,40 bunder zijn, als het Surin. *acre* gelijk was gebleven aan het Engelsch *acre.* (*Aanteek. van den schrijver.*)

(§) *Die Heimat in die neue Welt*, Th. VI. S. 79, 81.

(*) *Catalogus Codicum Hebraeorum Bibliothecae Academiae Lugduno-Batavae Auctore M.* STEINSCHNEIDER (1858), p. 86.

ne opmerkingen, of liever voorbeelden aan, in verband met nog enkele genealogische en historische bijzonderheden, uit de oorkonden der familiën van Joodsche Godsdienst of Joodschen oorsprong in het Spaansche schiereiland.

Voornamen, door de Joden gedragen, zijn aldaar en elders, zijn zoo in *Europa* als in *Asië*, mitsgaders in *Africa*, velen en velerlei. Zij zijn ontleend niet slechts uit den Bijbel, en alzoo van onmiddelijk Israëlitischen oorsprong, maar ook uit *Persië*, *Babylonië* en andere oorden, alwaar de Joden vóór en na het begin der Christelijke tijdrekening verstrooid zijn geweest. Zij zijn in *Spanje* ook veelal door hen overgenomen geworden van de Mohammedanen. Als dezen, of liever als de mannen en vrouwen in den Bijbel, voeren de Joden oorspronkelijk éénen persoonlijken naam, (later enkel gebruikt als *voornaam*) b. v. JACOB, DAVID, ELI, HILLEL, JACHIA, enz.; doch met bijvoeging veelal, eershalve, van den naam des vaders: SAUL, de zoon van KIS; DAVID, de zoon van ISAI. In *Spanje* en *Portugal* plaatsen mannen van historisch oude of aanzienlijke afkomst, ook nog den naam van grootvader, overgrootvader, enz. achter hun eigenen. Dus b. v. noemt zich de vermaarde MAIMONIDES, in zijn *Commentarie op de Mischna:* »MOSES, zoon van R. MAIMON, de Richter, zoon van R. JOSEPH, de Wijze, zoon van R. JOSEPH, de Richter, zoon van Dr. SALOMO, zoon van OBADJA, de Richter." De niet minder bekende ISAAC ABARBANEL laat op zulke wijze in de Voorrede van een zijner werken op zijnen voornaam een reeks van namen zijner voorvaderen volgen, opklimmende tot ongeveer twee eeuwen vóór zijne geboorte te *Lisbon*, A°. 1437. Insgelijks, onder de velen, ook de leden der Spaansch- en Portugeesch-Joodsche familie der JACHIAS. Uit de combinatie van den naam des zoons met dien zijns vaders, vormden zich intusschen al vroegtijdig in *Spanje* blijvende familienamen onder de Joden (*patronymica*), een vorming trouwens die de Joden gemeen hebben met eene menigte andere geslachten, wier namen van ouds *patronymica* zijn, bepaaldelijk in *Nederland*, maar ook in *Spanje* en *Portugal* (*). In beide laatstgenoemde gewesten is het aantal onnoemelijk van dergelijke familienamen, als LOPES (de *S* en de *Z* wisselen elkander onverschillig in al deze uitgangen af), HENRIQUES, SUARES, FERNANDES, GUTIERRES, XIMENES, enz., allen gevormd uit eigen namen, allen zonder eenige andere bijvoeging doorgaans van bezittingen, of andere localiteiten, aangeteekend op de oudste adelregisters, b. v. op dat van Graaf *Dom* PEDRO, door ons vroeger aangehaald (VIII. bl. 74). Wat verder de oude Israëlitische familiën en hare namen in het Spaansche schiereiland aangaat, van de vroegste tijden aan in die gewesten hebben zoo wel de Joden als de Mohammedanen, wanneer zij (hetzij dan uit dwang, of om politieke redenen, of uit overtuiging) tot het Christendom overgingen, zoo wel van voornaam als van familienaam moeten veranderen. De Christen-voornaam werd, als natuurlijk, overgenomen van den doopgetuige; de familienaam werd ontleend òf van Christelijke geslachten, in welke zij b. v. door aanhuwelijking als het ware werden overgeplant, òf wel van bezittingen, òf ook wel van de steden of plaatsen hunner afkomst of geboorte. Wij komen met voorbeelden op deze algemeene opmerking nader terug. Eerst nog wilden wij enkele bijzonderheden mededeelen aangaande oorspronkelijk Joodsche *geslachtsnamen*, mitsgaders familiën en personen, door welke zij gevoerd zijn geworden.

Hier komen, voor alle anderen, in aanmerking de stamnamen van COHEN en LEVI, beide afkomstig, overeenkomstig de H. Schrift, van den Patriarch LEVI, de COHENS bepaaldelijk door ARON. In den meest eigenlijken zin zijn alzoo de namen van COHEN en LEVI familienamen, die men over geheel de wereld, waar immers Synagogen van Joden bestaan, door alle eeuwen heen tot op den huidigen dag in grooten getale overal aantreft. Wel is de naam LEVI (nimmer evenwel die van COHEN) ook soms (doch, zoo veel ik mij herinner, nimmer bij de *Sephardim*, d. i. Joden van of uit het Spaansche schiereiland) een bloot personeele *voornaam;* maar als familienaam wordt de naam dadelijk erkend aan een voorafgaanden anderen voornaam, als b. v. in het oude *Spanje* JUDA HALLEVI (d. i.

(*) Ik heb de bedoeling niet recht begrepen van C. & A., wanneer hij (dl. VII. bl. 268, n. *) beweert, „dat een *patronymicum*, zoo als I—A schijnt te bedoelen, voor zoo ver hem (C. & A.) bekend is, geen wapen heeft." Zijn er dan ook niet in *Nederland* vele familienamen, die eigenlijk *patronymica* zijn, en ook adelijke wapens voeren, als b. v. RENGERS, HUBRECHTS, enz.? Misschien evenwel verstaat C. & A. door *patronymicum* de bloote toevoeging van den voornaam des vaders tot dien eens zoons, zonder dat het nog een blijvende naam in de familie werd. De vergelijking tusschen VOLKERTS en LOPES laat ik daarom gaarne varen, en voor bloote jokkernij gelden, mits erkend blijve, dat LOPES = zoon van LOPO (of LOPE), oorspronkelijk een *patronymicum*, straks blijvende familienaam geweest is. Intusschen is in den geslachtsnaam LOPES SUASSO de tweede naam altijd beschouwd als de karakteristieke, schoon het aan den anderen kant wederom waar is, dat de familie, zoo ik meen, hare afkomst rekent van de LOPES DE HARO'S van *Biscaye*. Doch ook alzoo is LOPES niet de hoofdnaam, en zijn althans de twee *stappende zwarte wolven* het wapen der HARO'S. Die van den naam van LOPES enkel (in *Portugal*) blasoneeren anders. — In elk geval is in *Spanje* en *Portugal* (als wij zeiden) niets meer bekend en gebruikelijk, dan het naar willekeur aannemen of weglaten van een gedeelte van den vollen naam door de onderscheidene leden of takken van het geslacht.

uit den stam van LEVI), of in het hedendaagsche *Frankrijk*, MICHEL LEVY. Men vindt de beide familienamen der Joden van allerlei staat en stand, onder de armsten zoowel als onder de rijksten. Aan dezelve is in de Joodsche Synagoge over geheel de wereld een onheuchelijk erfelijk recht verbonden, even onvervreemdbaar als onmededeelbaar. Al wat mannelijk is en tot de jaren van onderscheid, of personeele verplichting onder de wet van MOSES gekomen is, uit de familiën die COHEN heeten, vereenigt zich op sabbath- en feestdagen in de Synagoge tot het gezamenlijk uitspreken van den plechtigen priesterzegen van 4 *Mos.* VI: 25—27. Al wat gelijkerwijs manlijk is uit LEVI, staat den COHENS daarbij ten dienste met waterkan en bekken tot het wasschen der handen voor die plechtigheid. Ook nog een andere onderscheiding wordt in de Joodsche Synagoge van ouds toegekend aan de familiën COHEN en LEVI, wederom om het even van welken maatschaplijken rang of stand. Van de zeven mannen uit de Gemeente, die op den sabbath opgeroepen worden om bij de voorlezing uit de Wet van MOSES den Voorzanger ter zijde te staan (eigenlijk en oorspronkelijk om zelve elk voor een zevende gedeelte de afdeeling van de Wet, *Parascha*, voor elke week voor te lezen), moet rechtens een COHEN altijd de eerste, een LEVI de tweede zijn.

In deze van onheuchelijke tijden vastgehouden gewoonte, of liever wetbepaling in de Synagoge, ligt het onwraakbaar bewijs voor de wezenlijke Aronitische en Levitische afkomst dier familiën, dewijl er geen reden of omstandigheid denkbaar is, waarom, ten behoeve van wie het ook zij, deze (materieel zoo geheel onbeduidende) privilegiën aan anderen dan dezen zouden zijn vergund geworden, en de erfelijke opvolging hier alzoo, reeds alleen op moreele gronden, zoo vast staat als die van eenig adelijk geslacht in de Christenheid. Wij deden vroeger reeds, bij gelegenheid der vermelding van de familie DE PINTO, opmerken, hoe deze, ten gevolge van eeuwenlange belijdenis der Roomsch-Catholijke Godsdienst in *Spanje* en *België*, hare priesterlijke afkomst slechts *beweeren*, niet *bewijzen* kunnende, gedurende het uitspreken van den priesterlijken zegen gezegd wordt zich uit de Synagoge, bij wijze van protest, te verwijderen. Op oude grafzerken der PINTO's vindt men boven hun bekende wapen, ook nog de *uitgebreide handen* (of *tien vingers, twee aan twee verbonden*, waarmede de Priesters in de Synagoge zegenen) afgebeeld. — Opmerkelijk is deze eigenaardige conservatie van de beide geslachten, bij de vergelijking der treffende plaats bij JEREMIA Hoofdst. XXXIII: 19—26.

De voornaamste uitgewekene geslachten die, tot den COHENS-stam behoorende, dien naam te zamen met den Spaanschen of Portugeeschen familienaam voerden of nog voeren, zijn die van COHEN PEIXOTO, COHEN DEL MONTE (wel te onderscheiden van BELMONTE), COHEN DE LARA, COHEN NASSI, COHEN DE AZEVEDO. De laatstgenoemden voeren voor helmteeken op hun wapen, boven den *zwarten wolf* der AZEVEDO's, de reeds gemelde *uitgebreide priesterhanden* (*manos abiertas*). — Slechts enkele familiën in de Spaansche en Portugeesche Synagoge dragen den naam van COHEN alleen; onder deze de familie, tot welke JUDA COHEN behoorde, Regent der Synagoge in 1641, enz. die ook Rentmeester geweest is van Graaf JOHAN MAURITS, in *Brazilië*. Tot de niet-Spaansche-en-Portugeesche Synagogen behoorden in *Nederland*, onder anderen, ook de even aanzienlijke als talrijke familie der COHENS, van welke afstamt de WelEerw. M. COHEN STUART, leeraar van de Remonstrantsch Gereformeerde Gemeente te *Utrecht*.

Levitische familiën bij de Sephardim waren die van LEVI REZIO, LEVI GOMES, LEVI XIMENES, LEVI MONTESINOS, (afstammelingen van dien Spaanschen Kapitein ANTONIO DE MONTESINOS, in het Jodendom ARON LEVI, aan wien MENASSEH BEN ISRAEL, in zijne *Hope Israëls* (*Esperança de Israël*, A°. 5410—1650), zijne berichten omtrent de Israëlieten der tien stammen in *America*, voor een deel dank weet. Zeer enkele familiën dragen ook onder de Spaansche en Portugeesche Joden den geslachtsnaam van LEVI zonder meer.

Wat de LEVI'S of HALLEVI'S (gelijk zij veelal met het Hebreeuwsche artikel geschreven worden en zich noemen) in het Spaansche schiereiland zelve betreft, opmerkelijk is het, hoe veel meerdere mannen en geslachten van bekend- of vermaardheid *deze* afdeeling van het nageslacht des Aartsvaders, wiens naam zij dragen, aldaar heeft opgeleverd, dan die van COHEN of HACCOHEN, afstammelingen van ARON. Gedurende het duizendtal jaren (wij zeggen niet van het verblijf, maar) van den hoogen bloei der Joden in *Spanje*, ontmoet men telkens in de rangen der geleerden, der dichters, der aanzienlijken, leden uit het overvruchtbare geslacht der LEVI'S.

Wij hopen in een volgend artikel (dat tevens ons slot zal zijn, en de slotsom zal geven van het behandelde in deze bijdrage tot de geschiedenis der *Sephardim*), ook nog op enkele dier leden van den huize LEVI terug te komen, inzonderheid op den Stamvader en het ridderlijke en heldhaftige geslacht der CARTAGENAS, gesproten uit den vermaarden R. SALOMO LEVI, sedert zijne bekeering tot het Christelijk geloof, in het laatst der XIVde eeuw, *Don* PABLO (PAULUS) DE SANTA MARIA en DE CARTAGENA genaamd. I—A.

Prince-sale te Dordt (VII. bl. 137, Vr. 186; vgl. bl. 285 en VIII. bl. 18). Dr. G. D. J. SCHOTEL zegt in zijn onlangs verschenen werk: *Winterkoning*, Tiel, 1859, bl. 1. »Hier (te *Dordrecht*) trad hij met CHARLOTTE BOURBON, dochter van MONTPENSIER »»een Prins van koninglijken bloede,"" in den echten werden hem CHARLOTTE BRABANTINE en (1576) LOUISE JULIANE geboren."—Dit ter nedergestelde van den ijverigen geschiedonderzoeker herinnerde mij het vroegere daaromtrent in den *Navorscher* medegedeelde. De lust bekroop mij een nader onderzoek in te stellen.

Vooreerst sloeg ik daartoe op de *Beschrijving van de stad Briele, door* KORN. VAN ALKEMADE en P. VAN DER SCHELLING, *Rotterd.*, 1729, maar hier vond ik niets. Evenzoo zocht ik te vergeefs bij JOANNIS MEURSI *Gulielmus Auriacus*, L. B. 1621, deze spreekt p. 3 en 9 alleen van zijne beide eerste huwelijken.

Daarentegen heeft E. VAN METEREN in zijne folio uitgave van 1652, fol. 99*b* van het Vde boek. »Terwyle den vrede-handel noch duerde heeft den Prince van Orangien getrouwt, den 12 Juny, in de stadt van den *Briel*, syn derde Huysvrouwe, CHARLOTTE VAN BOURBON."

THUANUS, *Historiae sui temporis*, Genevae, 1626, spreekt tom. III. p. 72 insgelijks van *den Briel.*

P. BOR, 8ste Boek, fol. 644, heeft zeer bepaald: »arriveerden binnen *den Briel*, aldaer sy van den Prince seer feestelijk onthaelt, en den 12 Juny 1575 met groter blyschap getrout werd, en daerna werd sy tot *Dordrecht* seer statelijk ontfangen, en getracteert met alle tekenen van blyschap en vreugde."

Zoo mede het *Kort Kronijkje*, *behelsende alle de voornaemste geschiedenissen*, enz. Amst. 1670, 12°. bl. 61. — P. C. HOOFT, *Nederl. Hist.*, fol. 429. — J. KOK, *Vaderl. Woordenb.*, dl. VII. bl. 887. — *Het leven van* WILLEM *I*, *door* ****, Leyden, 1732. Dl. II. bl. 564: »Zy (CHARLOTTE DE BOURBON) quam vervolgens in *den Briel*, daer zy door de Prins staetiglyk wiert ontfangen, en door hem met groote blydschap getrouwt." »En vandaer bragt hy haer nae *Dordrecht*."

Doch waartoe meer aanhalingen? de genoemde zijn buiten kijf voldoende.

Maar wat weet men elkander nu nog in *den Brielle* in betrekking tot die feestviering te verhalen?

Men wijst daar ter stede in de *Nobelstraat*, wijk 1, een huis, N°. 9 gemerkt, aan, waarin het huwelijk van den Prins met CHARLOTTE zou plaats gehad hebben. De kamer, waar die plegtigheid in zoude geschied zijn, wordt in genoemd huis aangewezen, maar is zoodanig gemoderniseerd, dat zij alle kenmerken van oudheid mist; alleen, zegt de eigenaar, de muren en de togen in deze, nu door het behangsel voor het oog verborgen, dragen blijken van vroegere dagen. Dit vertrek is hoog 8 el 25 duim, lang 6 el 50 duim en breed 6 el 10 duim.

Zooverre de geschiedenis en de overlevering; maar wat zegt nu de kritiek tot deze dingen?

De geschiedenis van het feit, dat WILLEM den I met CHARLOTTE VAN BOURBON in *den Briel* huwde, kan niet wedersproken worden. Het *Geuseliedtboeck* gewaagt van de blijdschap en feesten. Zie J. VAN VLOTEN, *Nederl. Geschiedz.*, Amst. 1852, dl. II. bl. 154, maar alles zwijgt van de woning, waarin het huwelijk zou voltrokken zijn.

Het archief der stad, dat bovendien vrij schraal is, vermeldt niets; evenmin treft men eenige bijzonderheden door H. VAN WIJN opgeteekend, aan, die van 1771 —1779 Pensionaris van *den Brielle* zijnde, en toegang tot de toen nog rijke Verlijdboeken, Pandzettingboeken en Thesauriersrekeningen hebbende, voorzeker van bijzonderheden desaangaande in zijne *Bijvoegsels en Aanmerk. op* WAGENAAR zoude gewaagd hebben, indien hem iets desbetreffende ware voorgekomen. Men moet hieruit de slotsom ontleenen, dat er op het einde van de 18de eeuw in het stedelijk archief reeds niets bijzonders daartoe betrekkelijk te vinden was.

Zij eindelijk, die geen vertrouwen aan de medegedeelde overlevering schenken, zijn veeleer genegen als de plaats, waar de feestviering plaats vond, aan te nemen het zoogenaamde Prinsenkwartier, gelegen achter de groote kerk, alwaar men gist, dat de Prins zijn verblijf gehouden heeft.

L. D. R.

Jan Tolhuys. Zakpistool van Koningin Elizabeth (VII. bl. 364, Vr. 418; vgl. VIII. bl. 83, 142, 169). Dat het wapen van MAXIMILIAAN van *Egmond* voorkomt op het monsterkanon te *Dover*, laat zich op de volgende wijze verklaren. MAXIMILIAAN was in 1540 door KAREL V tot *Kapitein-Generaal* van al de *Nederlanden* benoemd geworden, en waarschijnlijk zal aan hem derhalve de Keizer het bevel hebben gegeven, om het geschenk voor den Koning van *Engeland* te doen vervaardigen. VAN TOLHUYS heeft dus, zoowel om den onmiddellijken besteller te vereeren als in erkenning van diens waardigheid, MAXIMILIAANS wapen op het geschut doen plaatsen.

J. H. VAN LENNEP.

[Ons werd door CORNELIUS LIXA eene fraai gegraveerde afbeelding van het *zakpistool* toegezonden, waarop het opschrift aldus luidt:

Breeck scuret al mure ende wal
Bin ic geheten.
Doer Berch en dal boert minen bal
Van mi gesmeten.]

Baron de Kinsky (VII. bl. 384, Vr. 423; vgl. IX. bl. 50). B. w. Baron DE KINSKY, Kapitein, behoorde tot het garnizoen van *Rijnberk*, toen die stad den 6den Junij 1672 *zonder eens te recht berent, of belegert te zijn, door Schelmen, en Verraders, en de lafhartigheyt van de meeste vordere Officieren, aan den Koning van Vrankrijk overgelevert werd.* Zie *Ontr. Nederl.*, I. 150—156.

»Als tot *Dordrecht* in 't begin van de Maant Sept. 1672. de Compagnie Burgers van de Kromme-Elleboog-steeg, de wacht op 't Stadhuys hadde, sneden zy alle de *Heeren Kussens* tot 40 in 't getal aan stukken, zeggende, dat deze Heeren zoo wel zonder Kussens konden sitten als zy, en *Nieuwe Heeren, nieuwe Kussens.* De Sakke-dragers sloegen alle hare Koorn-maten ook aan stukken, om datze te groot om te hanteeren waren, en smeetense in 't vuyr, zeggende *Nieuwe Heeren, Nieuwe Maaten.* De Wapens van DE WIT, en van de vier Burgermeesteren wierden van het nieuwe Orgel, dat in de Groote Kerk gemaakt wierdt, afgenomen. 't Wapen van den *Baron* KINSKI wiert met een swartselquast doorstreeken, en de Kroon daar af gehaalt, op voorgeven van zijne quade gangen in *Rijnberk* en elders. Op alle de Poorten wierden gezet nieuwe kostelijke Vlaggen, en op 't Groote Hooft een met Sijn Hoogheyts Afbeelding in 't harnas, met een Stadhouders Staf in de Hand, en dit versjen daar onder:

Hier na heb ik gewacht, Daarom waak ik dagh en nacht."

Zie *Binnenl. Borgerl. Ber. in Holl. en Zeel. in* 1672, achter het eerste deel van 't *Ontr. Nederl.*, bl. 191. M^o^.

J. C. Radermacher (VIII. bl. 34, Vr. 58; vgl. bl. 147, 210 en 332). JOAN CORNELIS RADERMACHER, overleden te *'s Hage* in 1748, was de zoon van DANIEL RADERMACHER bij eene dochter van WITTE CORN. DE WITH; deze DANIEL was een zoon van JOHAN RADERMACHER, overl. 1704, zoon van DANIEL RADERMACHER, zoon van JOHAN RADERMACHER, die geboren was in 1538 te *Aken* en in 1599 zich te *Middelburg* metter woon had nedergezet. J. C. RADERMACHER was de eerste Grootmeester der Hollandsche vrijmetselaren in *den Haag.* Zie omtrent hem, *de Amsterdamsche Saturdagsche Courant van* 5 November, 1735: besluit der Staten van *Holland* en *West-Vriesland*, 30 November 1735.—WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, dl. XIX, 167 en WAGENAAR, *Amsterd.*, I. XXIII, 740. — *Geschriften van 't Ind. Genootschap te 's Gravenhage.* — Ook *Vrijmetselaars Wijsgeerig Woordenb.*, dl. III. bl. 13.— *Eerste halve eeuwfeest der Ned. VV∴ MM∴* 1808 en *Nav.* VI. bl. 99.

J. HAGEMAN, J. CZ.

[Volgens *Nav.* VIII. bl. 332 was eene dochter van WITTE CORN. DE WITH niet de moeder, maar de grootmoeder van J. C. RADERMACHER.]

Zamensmelting van het lidw. met het zelfst. naamwoord (VIII. bl. 36, Vr. 72; vgl. bl. 149, 170 en 230). Van lidwoorden voor geslachtsnamen zijn in *Aardenburg* en omstreken verschillende voorbeelden: DHONDT was voorheen DE HOND; DHOOGE, DE HOOGE; DOUWE, DE OUDE, enz. G. P. ROOS.

Milkaton (VIII. bl. 67, Vr. 87; vgl. bl. 176, 210 en IX. bl. 42). Ik betuig het Bestuur mijnen dank voor de aandacht, waarmede het mijne in het midden gebragte aanmerkingen over het woord *Melcoton* heeft willen vereeren; al kon het zich ook niet vereenigen met de door mij voorgedragene onderstelling, dat het *El* in *Elmelcoton* van Arabische herkomst zou zijn, en dat het Spaansche lidwoord *el* aan een Hollandsch naamwoord verbonden, den naam aan eenige plaatsen van *Nederland* kan gegeven hebben.

Ik zal het Bestuur niet volgen op een terrein, dat buiten de grenzen van mijne bevoegdheid zou liggen, en ik neem onvoorwaardelijk aan, wat daar gezegd wordt, dat de aangehaalde Romaansche talen, het Spaansch, het Portugeesch, het Italiaansch en het Fransch, alle (»naar de taalregelen,") in het Latijn haren wortel vinden, en dat het Spaansche lidwoord *el* de plaats heeft vervangen van het Latijnsche voornaamwoord *ille*, en niet van het Arabische lidwoord *al*, dat in die taal, zoo als in alle Semitische talen aan het subst. vastgehecht blijft. Alleen veroorlove mij het Bestuur gedachtig aan de spreuk: *hoort de wederpartij*, ter verdediging van mijn gevoelen, hetgeen volgt, met bescheidenheid aan zijn oordeel en aan dat der lezers van den *Navorscher* te onderwerpen.

Is niet in al de talen, die er aangevoerd zijn, het Latijnsche lidwoord gewijzigd; en waaraan is dit toe te schrijven? Deels, ongetwijfeld, aan een verschil in dialect, maar ook daaraan, dat vóór de invoering der Latijnsche taal, in die landen eene volkstaal bestond, die wel door de Latijnsche taal vervangen, maar die toch niet zonder invloed op deze gebleven is. Toen *Spanje*, na de nederlaag van HANNIBAL en na den val van *Carthago*, door de Romeinsche legers onder SCIPIO, SERTORIUS en MARIUS geheel tot een Romeinsch wingewest gemaakt werd, was het reeds een bevolkt land, door Pheniciërs of Syro-Arabieren — en ook de Carthagers waren van dien stam — dus door volken van Semitische afkomst, bewoond. Heeft daar dan niet in den aanvang eene smelting tusschen het Latijn en het Arabisch, dus tusschen de Pelasgische en Semitische taaltak-

ken moeten plaats grijpen, en zouden daar niet van toepassing zijn de volgende woorden van ALFRED DE MAURI?

»Il faut admettre aussi que le mélange des races à eu sa part dans les altérations de certains idiomes;" en

»L'influence du mélange des races est encore bien plus prononcé, quand deux peuples d'un dévéloppement très inégal se trouvent en présence, que les populations qui les parlent sont soumises à un perpétuel frottement ou même s'allient entre elles." (*).

Bewijst niet het woord *Elmelocoton* de aaneenschakeling van het lidwoord *el* aan het zelfstandig naamwoord, dat — in dit woord althans, — veel meer het Arabische dan het Latijnsche lidwoord behouden, en aan een uit het Latijn verbasterd naamwoord verbonden is? Immers daar in het Arabisch het lidwoord aan het zelfstandig naamwoord gehecht blijft, en het Latijnsche voornaamwoord *ille* dat niet doet, zou men in het Spaansch *el melocoton* geschreven hebben, zooals men schrijft *el hidalgo*, enz., en toch is, als de naamsafleiding die is opgegeven juist is, het lidwoord hier zeer blijkbaar verbonden, niet met een Arabisch, maar met een Latijnsch zelfstandig en bijvoegelijk naamwoord. Het woord *melocoton* stamt zeer duidelijk af van *malum cotoneum*, en hier is dus niet het geheele woord, » *een Arabisch woord dat met het artikel uit die taal is overgenomen* (†).

Ten bewijze, dat de zamenvoeging van het lidwoord uit de eene taal met een zelfstandig naamwoord uit eene andere taal niet geheel zonder voorbeeld is, beroep ik mij op de naamsafleiding van het Engelsche woord *Apricock* of *Apricot*, onze *Aprikoos*, zoo als LOUDON die geeft. Wel vereenig 'ik mij niet met het gevoelen, dat LOUDON heeft uitgedrukt, en daarvoor zal ik mijne gronden geven, maar het bewijst in alle geval, dat ook die schrijver de mogelijkheid onderstelde van de bijeenvoeging van het lidwoord uit de eene taal — hier het Celtisch, — bij een Latijnsch zelfstandig naamwoord.

Ik zal echter dat bewijs hier niet laten volgen, maar het afzonderlijk geven, als eene afleiding van ons schijnbaar niets beteekenend woord *aprikoos* of *abrikoos*.

Maar zegt het Bestuur: »*El* in Nederlandsche plaatsnamen kan onmogelijk het arabische of spaansche lidwoord zijn, of het moest wezen in den naam van de eene of andere buitenplaats, in de 16de eeuw of later door eenen Spanjaard aangelegd. Maar dan moet ook de geheele naam Spaansch zijn."

Dit herinnerde mij *Eldorado*, dat ik geloof, dat wel eens als opschrift voor eene buitenplaats gebezigd is geworden. Ook in dat woord, dat in alle geval een Spaansch woord is, schijnt, even als in *elmelocoton*, de aaneenhechting van het lidwoord aan het zelfstandig naamwoord zijne herkomst te bewijzen van het Arabische lidwoord *al*.

Als dus het geheele woord *Eldorado* niet uit het Arabisch in het Spaansch is overgenomen (*), dan zou ook dit woord, dunkt mij, bewijzen voor eene zamensmelting der beide talen, waardoor het lidwoord van de eene taal aan het zelfstandig naamwoord van eene andere taal verbonden was; zeker niet met inachtneming van de regelen der taal, maar juist ten gevolge van de verwaarloozing daarvan.

Voorbeelden van woorden in onze taal, waarin het lidwoord met het zelfstandig naamwoord is ineen gesmolten, zijn talrijk: maar dan zijn, zooals het Bestuur aanmerkt, die woorden geheel aan de Arabische taal ontleend, en niet uit een Arabisch lidwoord, aan een woord uit eene andere taal verbonden te zamengesteld; zoo schreef men in onze taal de Alkoran, de Alchymie, de Algebra: dus de De Koran, de De Chymie, enz.

Vooral echter, zegt het Bestuur, is het eene onmogelijkheid, als het de zamenvoeging betreft van een vreemd lidwoord in een Nederlandsch zelfstandig naamwoord. »*Elburg* (gesteld dat *el* het Spaansche artikel is) is even onmogelijk, als *le dorp* en *la stad*."

Ik ben overtuigd, dat het Bestuur hier en in alles, wat het heeft voorgedragen, volkomen gelijk heeft, als er sprake is van hetgeen kan zijn, met inachtneming van de regelen der taal; maar ik heb er, bij het uiten mijner voordragt, volstrekt niet aan gedacht om die te gronden op de regelen van talen, waarmede ik niet altijd bekend ben — op dit terrein onderwerp ik mij aan het gezag van den desbevoegde — maar aan hetgeen heeft kunnen zijn, ten gevolge van het verwaarloozen van die regelen, en ik hoop dat het Bestuur de zaak ook uit dit oogpunt zal willen beschouwen.

Zeker als in dat woord *El* het Spaansche lidwoord was, zou de naam *Elburg* evenzeer tegen de regelen der taal zondigen als *le dorp* en *la stad*: maar is daarom die zamenvoeging onmogelijk? Heeft men niet kunnen schrijven *Elburg*, zoo als men heeft geschreven *Alkoran*? Hoe veel woorden hebben er niet in iedere taal het burgerregt verkregen, die men niet aan taalregelen, maar aan eene verwaarloozing van taalregelen, of aan eene verbastering en ineensmelting van talen moet toeschrijven? Het is zeker niet naar de regelen der taal, dat wij van het Hoogduitsche woord

(*) *Revue des Deux Mondes*, 15 *Avril* 1857. *La Philologie comparée*, pag. 911, 912.

(†) *Nav.* IX. bl. 42, 43.

(*) *Dorado* is echt Spaansch. BESTUUR.

Meerrettig ons woord *mierikwortel* gemaakt hebben, of dat de Franschen van ons woord *kortoor*, op een paard toegepast, *un courteaud* of *cortaud* gemaakt hebben: het is veel meer aan eene gebrekkige uitspraak en gebrekkig afschrijven naar het gehoor, dat die woorden en zoo vele andere hun aanwezen verschuldigd zijn. Zouden nu de plaatsnamen daarop altijd noodzakelijk eene gelukkige uitzondering maken?

Om mij bij het woord *Elburg* te bepalen: is het niet zeer mogelijk dat die plaats langen tijd een onbemuurd vlek is geweest, dat alleen bekend was onder den naam van den *Burg*, en dat in den tachtigjarigen oorlog, of reeds vroeger, onder de regering van KAREL den Vden, Spanjaarden, die met onze taalverbuigingen niet bekend waren, dien genoemd hebben *El Burgo;* en dat daardoor dien naam ten platte lande in gebruik is gekomen, zonder veel op zijnen oorsprong te letten, en met weglating van den verzachtenden uitgang op *o*, zonder dat iemand er eigenlijk aan gedacht heeft om aan de plaats eenen naam te geven?

Wat betreft dat de meeste van onze namen van steden en dorpen ontstaan zijn in eenen tijd, toen niemand nog hier te lande Spaansch of Arabisch kende, zoo geef ik dit gaarne toe; maar ik heb ook in het minst niet gedacht aan een' opzettelijk gegeven naam, en hoe weinige van onze steden of dorpen hebben dien; zij ontleenen doorgaans hunnen naam aan toevallige omstandigheden van ligging of anderzins: *Amsterdam* b. v. was zeker *Amsteldam*, lang voor dat het eene stad was.

Maar de vraag is hier niet van wat jaar de eerste beginselen van eene stad of dorp dagteekenen, maar wanneer die het eerst ommuurd, of door Graven of Vorsten met stads regten beschonken is geworden, wanneer de dorpelingen poorteren geworden zijn. Was *Elburg* al de stad *Elburg* geweest, vóór dat er, onder de Graven uit het huis van *Bourgondië*, handels- of andere betrekkingen tusschen ons land en *Spanje* bestonden, die het waarschijnlijk maakten, dat die taal aan het hof van invloed worden, en zich daardoor verder verspreiden kon, dan zou natuurlijk mijne gissing vervallen, maar zij zou daarom geene ongerijmdheid zijn geweest. Dan zou welligt de naamsoorsprong evenzeer in het duister liggen, maar men zou haar dan niet meer in die reden zoeken kunnen.

Maar een aantal dorpen, die later tot steden zijn aangegroeid, zijn bij ons, even als overal elders, uit burgten ontstaan, en zijn in den omtrek, waar zij gelegen waren, langer of korter, enkele welligt eeuwen lang bekend geweest onder de namen van het kasteel, de burgt of burg, het slot, de stins en het huis; en welligt zijn die verschillende namen niet willekeurig gegeven, maar hingen die af van de eeuw waarin die gebouwen gesticht zijn, of van de uitgebreidheid der bezittingen; somtijds werd bij die namen de naam van den goedsbezitter gevoegd, maar ook werd die wel eens weggelaten, zoo als *de Burg* te *Leiden* en op *Texel* daarvan voorbeelden schijnen. Nabij zoodanige burgten hadden onder het leenroerig stelsel de vasallen hunne hutten gebouwd, waarvoor van lieverlede, maar toch eerst veel later huizen in plaats gekomen zijn. Zoo lang die plaatsen onbemuurd bleven, bleven zij in den omtrek meermalen alleen den naam van burg, bij de Franschen *bourg*, *bourgeade*, behouden; en zoo heb ik mij voorgesteld, dat ook de toestand van *Elburg* in de 15de of 16de, welligt nog in de eerste helft der 17de eeuw kon geweest zijn, en dat die plaats tot daartoe ten platten lande onder den naam van *burgt* of *burg* kon zijn bekend gebleven.

Hetgeen ik tot toelichting van het door mij voorgedragene gezegd heb, heeft niet het doel om te beweren, dat de door mij geuite *gissing* — want zoo heb ik die genoemd, — de eenige mogelijke afleiding van den naam der stad *Elburg* is, maar wel om te bewijzen, dat zij niet op losse en gewaagde stellingen, maar op redelijke gronden rust.

V. D. S.

[Wij nemen de vrijheid, na eene aandachtige lezing van het stuk van V. D. S., het volgende te antwoorden.

1°. Woorden, waarmeê het artikel zamengesmolten is kennen wij, eenige familienamen uitgezonderd, in onze taal niet. Het Fransch heeft er eenige (zie *Nav.* VIII. bl. 36, 149, 170, 230). *Elmelocoton* en *Eldorado* zijn spaansche woorden met het spaansche, niet het arabische artikel.

2°. De aangehaalde woorden van MAURY beteekenen iets anders dan V. D. S. schijnt te meenen. Gemengde talen, in den zin waarin V. D. S. dit woord verstaat, zijn er niet. Een volk mag substantiva, verba, zelfs adjectiva in menigte uit eene andere taal overnemen, zoo als b. v. de Engelschen dit uit het Fransch gedaan hebben, maar declinatie- of conjugatievormen, lidwoorden, persoonlijke, bezittelijke of aanwijzende voornaamwoorden nooit.

3°. Ook daarom is eene zamenstelling van een substant. met een vreemd lidwoord onmogelijk.

4°. Al hadden in lateren tijd, toen de Spanjaarden ons vaderland overheerschten, zulke zamenstellingen kunnen ontstaan, dan zou *Elburg* er toch niet toe behooren, een naam, die reeds in 1291 gevonden wordt.]

Geadeld na den dood (VIII. bl. 68, Vr. 97; vgl. IX. bl. 50). Er bestonden vroeger, en welligt nog, adellijke kapittels en stiften, waartoe niemand kon worden toegelaten, die niet kon bewijzen *vier* of *acht*, ja soms *zestien* adellijke kwartieren te bezitten. Als nu de Vorst iemand bijzonder wilde begunstigen, dan verhief hij diens ouders of grootouders, al waren die overleden, ten einde aan zoodanigen persoon of zijne kinderen, den toegang tot die kapittels of stiften te openen. Ik zag eens zoodanigen brief, waarin een overledene werd

veradeld, *om de diensten die hij onze voorouders* (namelijk van den *Vorst*) *heeft bewezen, en zulks nog zou hebben bewezen, indien hij in het leven ware gebleven.* Het geschiedde ook wel om aan een geslacht een ouder adel te geven, dan anders het geval zou zijn geweest. Men rekende het toch tot meer eer tot eenen ouden adel te behooren, dan om eigene verdiensten de eerste edelman van zijn geslacht te zijn. C/4.

[M°. heeft ons verzocht de lezers opmerkzaam te maken op den drukfout in het artikel over dit onderwerp, IX. bl. 50, waar *rétroduction* staat, in plaats van *rétroaction*.]

Jozef Gramaije (VIII. bl. 97, Vr. 98; vgl. bl. 211, 371; IX. bl. 43 en 75). Uit een afschrift van zeker *Requeste an den Coninck gepresenteert bij* MATHIAS MELANELUS (?), *medecijn, in dato den naestlesten dach augusti A°.* lxj (1561), en het *daarof* gedaan rapport (*Actum tot Bruessele iij^e^ Septembris XV^C^LXI*), geteekend: T. GRAMAIJE, is mij gebleken, dat genoemde THOMAS GRAMAIJE, *Ontfanger Generael van Gelrelant* was (*).

Het geslacht GRAMAIJE vind ik in *Holland* nog vermaagschapt met STALPERT VAN DER WIELE. MARIA en JACOBINA STALPERT VAN DER WIELE, JACOBSdrs., bij ANNA VAN CRABBENMORSCH, huwden, de eerste met JACQUES GRAMEIJ, *Ontfanger van de Staten van Hollandt*, en hadden zes kinderen; de andere met THOMAS GRAMEIJ, JACOBS *broeder voorsz.*; hadden vier kinderen. Zie VAN LEEUWEN, *Batt. Ill.*, bl. 1170. In *Gelderland* met MOM. OTTO MOM tot *den Roodentoren*, zoon van WALRAVEN, 1544 met den *Roodentoren* beleend, en van CATHARINA, dochter van JAKOB VAN WILDE tot *Kessenich*, bij MARIA IMPEL, *gen.* HONNEPEL, was gehuwd met ANNA VAN GRAMEIJ. *Geschlechten von denen* V. MUMM.

M°.

Koningen van Arles (VIII. bl. 102, Vr. 131; vgl. bl. 233). BUWINUS, een Frankisch Graaf; zijn zoon was BOSA, in 877 Koning van *Provence* en *Dauphiné*, door toedoen van KAREL *de Kale*. Naar de residentiestad *Arles*, wordt hij Koning van *Arles* genoemd. Hij stierf 889. Zijn broeder RICHARD *de Regtdoende*, ook Hertog van *Bourgondië*, volgde hem op; na dezen kwam zijne dochter ERMINGARDE, deze huwde met GISELBERTUS, Graaf van *Bourgondië*, die bij haar verwekte:

LUITGARDE, welke huwde met den zoon van HUGO *den Groote* of *den Abt* Hertog van *Bourgondië*:

OTTO, † 963. Zijn opvolger was zijn broeder EUDO; deze schijnt kinderloos overleden te zijn, want hem volgde

HENRICUS, mede een broeder, gehuwd met GERBERGA, weduwe van ADELBERT, Koning van *Italië*, wiens zoon was

OTTO WILLEM I *de Vreemdeling*, Graaf van *Bourgondië* en *Nevers*, † 1027.

Zoon: REGINALD, † 1057.

Zoon: WILLEM II, † 1087.

Zoon: STEPHANUS, † 1101, gehuwd met AGNES van *Zaringen*.

Zoon: WILLEM, Graaf van *Vienne* en *Maçon*.

Zoon: STEPHANUS, gehuwd met JUDITHA van *Lotharingen*.

Zoon: STEPHANUS, Graaf van *Bourgondië* en *Autin*, † 1239, gehuwd met BEATRIX, dochter van WILLEM III, Graaf van *Chalons*.

Zoon: JOHANNES I (*de Wijze*), Graaf van *Bourgondië* en Heer van *Chalons*, † 1267.

Zoon: JOHANNES II, Graaf van *Chalons*, Heer van *Arles*.

Zoon: HUGO.

Zoon: JOHANNES III.

Zoon: LODEWIJK I, wiens gemalin was MARIA DE BEAUX, Erfprinses van *Oranje*.

Zoon: LODEWIJK van *Chalons*, Prins van *Oranje*, † 1463.

Zoon: WILLEM, † 1475.

Zoon: JAN, † 1502.

Zoon: PHILIBERT, † 1530, wiens erfgenaam was zijne zuster CLAUDIA van *Chalons*, gehuwd met HENDRIK, Graaf van *Nassau*, † 1538.

Zoon: RENÉ van *Chalons*, † 1544, wiens erfgenaam was WILLEM I (*de Zwijger*), zoon van WILLEM *den Oude*, die een broeder was van HENDRIK van *Nassau*, echtgenoot van CLAUDIA van *Chalons*.

BILDERDIJK had welligt deze geslachtlijst op het oog. Hoe wonderbaar de regtstitel ook is, BILDERDIJKS verwantschap met de Graven van TEISTERBANT was 't misschien eveneens. G. P. ROOS.

Jonker Everhard Meyster (VIII. bl. 103, Vr. 139; vgl. bl. 236, 299; IX. bl. 10). Het zeggen van SCHELTEMA, dat het geslacht MEYSTER ook in *den Haag* voorkomt, bevestigt zich in den persoon van Mr. HENDRIK MEISTER, welligt denzelfde, die vroeger te *Alkmaar* in 1573 voorkomt, en vermeld wordt als *Secretaris Extraordinaris* van het Hof van *Holland*, *Zeeland* en *Westfriesland* in 1586, aangesteld in plaats van DIRCK HANNEMAN. Hij doet eed 18 Nov. van dat jaar. In de memorialen van het Hof stond aangeteekend zekere Commissie op den Substituut-Griffier CRIEP, tot het administreren der goederen van Mr. HENDRIK MEYSTER, wonende te *Wassenaar*, ten verzoeke van zijne huisvrouw en hare overgeleverde attestatiën, in dato 13 Julij 1600. Hij stierf in 1608. Zijn wapen was hetzelfde als dat van EVERARD MEYSTER. V. D. N.

(*) „De gemakkelijke vaart tusschen *Nimweegen* en *Arnhem* delfde THOMAS GARMAY (*sic*), met goedvinden des Spaanschen Konings PHILIPS *de tweede*: hoewel nu Kaisar HENRIK *de zevende* tot dit werk gunstig verlof gaf." MONTANUS, *Leven van* WILLEM III, in 8°., dl. I. bl. 304.

De merken (VIII. bl. 129, Vr. 141; vgl. bl. 236). De teekens ziende, merk ik op, dat in de oude Aardenburger acteboeken eene menigte *handteekeningen*, door middel van merken, gesteld zijn, b. v. 't merk van JAN DHONDT, dat een gelijkzijdige driehoek is, met een loodregt streepje op elke zijde en een stip in het midden. Wil de geëerde vrager afteekening daarvan?

G. P. ROOS.

Schavuit (VIII. bl. 131, Vr. 153; vgl. IX. bl. 12).

"..... die ule entie scuvuut,
Die daer nestelen in dat cruut,
Of enich ander vogelijn."

De schuifuit is dus een vogel. WILLEMS, *Reinaert de Vos* (Ed. Gent 1850), teekent aan: Scuvuut, schavuit, bubo, fr. chouette (dus katuil), een vogel, die er schavuitachtig (om 't gebruik om te keeren) genoeg uitziet.

G. P. ROOS.

Schavuit. Zoude de afleiding van het hoogduitsche *Schufut*, *Schubut* = *Uhu*, groote ooruil, niet juister zijn, dan van *chouette*? — De afleiding van *scaven* is genoegzaam door de Redactie wederlegd, welligt is ons spreekwoord »hij gaat schuiven," van dat *scaven* afkomstig.

***.

[Moet ook *Schufut* niet van *chouette* afgeleid worden?]

C. Ursinus (VIII. bl. 134, Vr. 174; vgl. bl. 238, 272 en 333). Ik vond nog vermeld JOHANNES HENRICUS URSINUS, als schrijver van *Analecta sacra* in 1713. Wie was deze?

T.

De Romeinsche vrijgelatenen (VIII. bl. 193, Vr. 213; vgl. bl. 302). DIXI kan de godin FERONIA in de oude schrijvers, die haar vermelden, vinden op het woord in SABATIER DE CASTRES, *Les siècles payens ou Dictionnaire de l'antiquité payenne*, t. III. p. 277. Vergl. VENUTI, *De dea Libertate apud Romanos et de libertinorum Pileo.* Rom. 1762, 4°.

L. J.

Hendrik Stromberg (VIII. bl. 196, Vr. 226; vgl. bl. 376). De waarschijnlijkheid dat de *Anloër Predikant* en de *Kamper Rector*, beiden HENDRIK STROMBERG genaamd, dezelfde personen geweest zijn, zal door het volgende meer versterkt worden. In het jaar 1602 werd HENDRIK STROMBERG, toen Proponent, door de Gedeputeerde Staten van de stad *Groningen* en *Ommelanden* eene gratificatie van 24 Car. guldens gegeven, voor een Latijnsch vers, door hem aan Hun Edelen opgedragen. Toen hij zich in Julij 1606 tot Predikant te *Anlo* aanbood, was hij Rector der Latijnsche school te *Oldenzaal;* werd door Drost en Gedeputeerde Staten voor één jaar aangenomen, en bekwam eene acte van benoeming tot Predikant te *Anlo*, tegen het gevoelen der Gemeente, van welke hij nooit eene kerkelijke beroeping ontvangen heeft. Hij is eindelijk in 1608 van zijnen dienst ontzet, door medewerking van JOHANNES ACRONIUS, Predikant te *Groningen*, die ook bij deze gelegenheid weder zijn streven om de Burgerlijke Regering uit de kerk te weren, zoo duidelijk heeft doen blijken. Wij verzoeken om in dit Maandwerk mede te deelen, wat men van den Kamper Rector H. STROMBERG weet, ten einde daardoor eene Naamlijst der predikanten van *Drenthe*, die voor de pers bestemd is, vollediger te doen worden.

T. A. R.

Schout-bij-Nacht Houttuyn (VIII. bl. 197, Vr. 236; vgl. bl. 335). Een overste HOUTTUYN, uit *Friesland* verbannen, diende later den Bisschop van *Munster*, en nam in 1672 *Elburg* en *Harderwijk* bij verdrag in. DEPPING, *Keul. en Munst. Oorl.*, bl. 73, 74. De schrijver van *'t Ontr. Nederl.*, noemt hem, dl. I. bl. 252: »HAUTEYN, een Inboorling uyt het *Sticht Uytrecht* (*), en Bandiet uyt *Vriesland;*" MONTANUS, *Leven van* WILLEM III, dl. I. bl. 247: »NICOLAAS VAN HOUTIJN, zoon eens baardscheerders tot *Wijk te Duurstede*, en om schelm-stukken uit *Vriesland* gebannen."

M°.

Naamlijsten van Predikanten (VIII. bl. 201, Vr. 261; vgl. bl. 305, 373; IX. bl. 77). Behalve de daar opgegevene, zijn mij nog bekend:

1. CROESE, *Register der predikanten te Amsterdam* tot 1778.
2. Naamlijst van predikanten van *Staphorst*, *Rouveen* en *IJhorst*, in *Plaatsbeschrijving der gemeente Staphorst, door* F. A. EBBINGE WUBBEN, Gron. 1835.
3. *Registre des noms de tous les pasteurs des églises Walonnes du* (sic?) *Pais-Bas jusques à* 1733.
4. Naamlijsten van predikanten bij de Nederd. Hervormde, de Fransche en de Engelsche gemeenten te *Amsterdam*, in CASP. COMMELIN, *Beschrijving der stad Amsterdam*, bl. 484 en v., 493.
5. Naamlijsten van de predikanten in de provincie *Groningen*, van 1594 tot 1792, in H. H. BRUCHERUS, *Gedenkboek van Stad en Lande*, Gron. 1792.
6. Naamlijsten van Hervormde predikanten van *Koevorden*, *Schoonebeek*, *Dalen*, *Oosterhesselen*, *Sleen*, *Emmen*, *Roswinkel*, *Odoorn*, *Borger*, *Gasselte*, *Gasselter-Nieuwveen*, *Zweelo* en *Westerbork*, allen in *Drenthe*, vindt men in

(*) Volgens VALKENIER, bl. 564, was hij de zoon van eenen barbier te *Wijk*.

Drenthe in losse en vluchtige omtrekken, door drie podagristen, passim.

6. Naamlijst van predikanten der Herv. gemeente te *Assen*, in A. H. PAREAU, *De oude kerk te Assen.*

7. Naamlijst van predikanten te *Dwingelo*, in *Drentschen Volks-Almanak* 1850.

8. Soortgelijke lijst van *Amstelveen*, *Ouderkerk*, *Sloten*, *Sloterdijk* en *Waverveen*, in D. WILLINKS *Amstellandsche Arkadia*, passim.

L.

Handschoen (VIII. bl. 226, Vr. 269; vgl. bl. 336; IX. bl. 44). Noch Orientalist, noch Theoloog zijnde, veroorloof ik mij alleen aan te merken, dat in de Fransche bijbelvertaling *revue et corrigée sur les textes Hébreux et Grecs*, de aangehaalde tekst *Ruth* IV: 7, 8, spreekt van *soulier*, volgens 't gebruik voorgeschreven *Deuteron.* XXV: 9, waar uitdrukkelijk staat: *lui déchaussera le soulier de son pied*, gelijk in den Staten Bijbel *zijne schoe van zijne voet uittrekken:* »tot een teeken," zegt de kantteekenaar, »dat hij in zijns broeders erfenis niet zou mogen treden." Is nu deze opvatting in de boven aangehaalde vertalingen uit den Hebreeuwschen grondtekst, of de Chaldeeuwsche, de meest aannemelijke?

L. J.

Handschoen. Schon die Uebertragung des hebräischen *naäl* mit *handschuh*, welches Wort im Arabischen alle mögliche Bedeutungen, als: Schuh, Sandalen, Stiefel, Hufeisen, Klaue etc., nur nicht die von Handschuh hat, darfte man von einem so gewandten und geübten Kenner des Hebräischen, wie Herr Dr. S. I. MULDER ist, nicht erwarten. Noch weniger aber die Berufung auf die Chaldäische Uebersetzung von RUT, die nicht vor 2000 Jahren und nicht von JONATHAN BEN USIëL, sondern erst im 5 Jahrhundert, vielleicht von JOSEPH *dem Blinden* abgefaszt ist. In der *Polyglotte* steht warscheinlich: *extraxit vir vaginam manus dextrae suae;* die von Herrn Dr. M. angeführten Worte geben keinen Sinn. Dr. F.

Geslacht Gockinga (VIII. bl. 227, Vr. 278; vgl. bl. 337). Dit geslacht en dat van GAIKINGA (ook voorkomende met de spelling GAYKINGA of GAICKINGA) zijn van elkander onderscheiden geslachten. Het eerstgemelde is in het *Oldampt* gevestigd geweest en had een slot te *Zuidbroek*, dat tijdens de twisten met de stad *Groningen* in de magt der stad is geraakt. Het geslacht GAIKINGA behoorde te huis in het *Westerkwartier*, het derde deel der *Ommelanden* van *Groningen*, en had daar twee sloten, het eene aan den Gaikingadijk, tusschen *Dorkwert* en *Aduard*, het andere te *Zuidhorn;* het eerste was het stamhuis. Beide huizen zijn gesloopt in 1738, toen ook vele andere adellijke sloten zijn verdwenen. Zie *Beknopt Kronijkje van Groningen en de Ommelanden*, van 1727, bl. 62. *Kronijk van Groningen en de Ommelanden*, van 1743, op het jaar 1520, bl. 151, 152, 154, en op het jaar 1738, bl. 295. *Tegenw. Staat van Stad en Lande*, dl. II. bl. 397. Mr. H. O. FEITH, *Korte schets van de oude gewoonte om in houten huizen te wonen*, en NIJHOFF, *Bijdragen*, dl. I. bl. 254 in nota.

C. H. G.

Brandmerk op de wang (VIII. bl. 261, Vr. 309; vgl. IX. bl. 50). In OUDENHOVEN, *Beschrijving van 's Hertogenbosch*, uitgave van 1670, bl. 134, leest men: »Vele swacken, die uyt vreese des doodts haer geloove afginghen, wierden verwesen tot verscheijde penitentien, als op 't schavot te staen, een kruis op haer aengesicht te branden," enz. Dit geschiedde in 1534. ***.

De bajert in het gasthuis te Amsterdam (VIII. bl. 292, Vr. 348; vgl. IX. bl. 54). Misschien is dit *bajert* of *beijert* af te leiden van *beijeren* = klokluiden. Dan zou *beijert* de plaats onder den toren kunnen aanduiden, waar de klok getrokken wordt en waar tevens landloopers, passanten en dergelijke personen op last der overheid gelogeerd werden.

CONSTANTER.

[De Heer J. H. VAN LENNEP vraagt, of de naam *gasthuis* (= huis voor gasten) niet veeleer ziet op de herberging, welke de *beijert* gaf, dan op het verplegen van zieken.]

Wernerus Helmichius (VIII. bl. 293, Vr. 353; vgl. IX. bl. 25). Deze werd geboren te *Utrecht* in 1551, predikant der Waalsche gemeente aldaar in 1578, behoudens eer en naam ontslagen in 1589, beroepen naar *Delft* in April 1590, van daar naar *Amsterdam* den 10den Julij 1601, bevestigd den 12den Junij 1602, en overleed aldaar den 29sten Augustus 1608. Zijn portret in groot 8°. werd uitgegeven door C. KONING. C. W. B.

Het Huis te Hatert of de Hatertsche Toren (VIII. bl. 321, Vr. 368; vgl. IX. bl. 55). Het geslacht VAN DEN HATERT zat te *Dordrecht* in de regering. Zie BALEN, bl. 329, 330, 331, enz.

M°.

Malefijt (VIII. bl. 321, Vr. 371; vgl. IX. bl. 55 en 81). De door C/4 opgegeven afleiding is juist; althans in den *Dictionnaire Allemand-François* van A. KÖNIG, vindt men *Malefiz* vertaald door *le crime capital.* ***.

Zaniken (VIII. bl. 322, Vr. 382; vgl. IX. bl. 56 en 81). Is het niet het Hoogd. *zanken*, gedurig twisten, kibbelen, in ons taalgebruik eenigzins gewijzigd in den zin van dikwijls

herhaald en vervelend praten over dezelfde kleinigheid, leuteren? L. J.

[23 April is van hetzelfde gevoelen.]

Trictrac (VIII. bl. 322, Vr. 383; vgl. IX. bl. 56). Waarschijnlijk zal DIXI onbekend zijn met hetgeen over dit spel, de Fransche benaming van ons *Verkeerbord*, of het Italiaansche *Toccodille*, in den *Navorscher* breedvoerig gezegd is; hij sla daartoe op dl. I. bl. 347, dl. II. bl. 211, 261, maar ook *Bijbl.* 1853, bl. clxiii en clxiv, of wel de *Registers* op de woorden *Tokkodille* en *Schaakspel.*

V. D. N.

Cajus Plinius Secundus (VIII. bl. 323, Vr. 387; vgl. IX. bl. 56). Ik houd het werk van Bt. voor eenen nadruk of valsche uitgave; 1°. door vergelijking met het mijne; 2°. wegens het gemis van jaartal; 3°. omdat te *Hoorn* voor een Amsterdammer gedrukt is; 4°. om de vermelding *uijt den Hoogduijtschen.* Het is blijkbaar eene Nederduitsche compilatie, grootendeels naar PLINIUS. Men vindt er aanhalingen in uit LINSCHOTEN en verzen van VONDEL. Vroeger bezat ik een' fraaijen druk gr. 8°. met zeer goede afbeeldingen in koperdruk en nieuwe letter; mijn tegenwoordig exemplaar is een kl. 8°. met slechte houtsnêe-figuren. Het voorwerk is een paradijs, waarboven staat: »PLINIUS *vijf Boecken van de Menschen. Beesten. Vogelen. en. Visschen.*", en waaronder: »*Tot. Leeuwarden.* Bij. GIJSBERT SIJBES. 1.6.56." Ik schrijf den titel af:

C. PLINI SECUNDI *Des wijdt-vermaerden Natuerkondigers vijf Boecken, handelende van de Natuere,*

I. *Van de Menschen,*
II. *Van de viervoetige en kruypende Dieren.*
III. *Van de Vogelen.*
IV. *Van de kleijne Beestjes, of on-gedierten.*
V. *Van de Visschen, Oesters, Kreeften, &c.*

Hier zijn bygevoeght, de schriften van verscheijden andere oude Autheuren, de Natuer der Dieren aengaende; en nu in dezen lesten Druck wel het vierde part vermeerdert, uyt verscheijden nieuwe Schrijvers en eighen ondervindinghe (!): *en met veel schoone* (!) *Figuren verciert. Tot Leeuwarden, by* GYSBERT SYBES, *Boeckverkooper, wonende in de Klockstraet. In 't Jaer* 1657. De titelplaat is dus een jaar ouder. Op dezen titel staat een schild waarin de bazuin blazende en fakkelzwaaijende Israëlieten de Midianiten slaan, met het omschrift: *Ensis Domini ac Gideonis. Jud.* 7. 20.

Op bl. 215 komt, bij mij, het door Bt. aangehaalde letterlijk voor, doch de afbeelding ontbreekt. Is PASTEUR de eerste die een beter zoölogisch werk leverde? G. P. ROOS.

Henry Comte de Moens (VIII. bl. 325, Vr. 395; vgl. IX. bl. 58). Tot het door M°. in antwoord op deze vraag gegevene, vermeen ik te mogen toevoegen, dat ongetwijfeld bij BUTKENS, *Troph. de Braband,* t. a. p. het meest volledige berigt betreffende den persoon van HENRY *Comte* DE MOENS en zijn geslacht te vinden is, doch ook in hetzelfde werk, in het *Supplement* van Tom. II. p. 207—210, ziet men de afschriften der *lettres patentes de Baron et Baronne* aan hem, zijnen broeder GEREBRAND, en zijne moeder MARIE MAGDALEINE ORNIA, *libre Dame de Vryenesse, Sluypwyck, Ravensberg, des vieux et nouveau Gravecoop, Nieuwenbroeck,* etc. *Veuve de feu* BERNARDIN MOENS, *Ecuyer, vivant libre seigneur en Klinckenlant, Grysoort,* etc., door KAREL VI verleend den 1sten October 1724, terwijl later, den 26sten December van datzelfde jaar, insgelijks de titel van *Comte* en *Comtesse* aan hen werd gegeven. Daarbij wordt verklaard, dat zij toen te *Amsterdam* woonachtig waren; dat dit geslacht sedert meer dan twee eeuwen de R. C. godsdienst getrouwelijk had aangekleefd en beleden, en dat zij ten allen tijde het geslacht van KAREL ijverig waren toegedaan. Dat de naam van MOENS werd verwisseld met dien van MONS, MOONS en MOINS, zegt het hoofd der geslachtlijst bij BUTKENS, Tom. I. *Suppl.* p. 456.

HENRY MOENS was gehuwd met LUCIE EMERENTIA VAN BURMANIA, die vroeger gehuwd had H. J. Baron VAN SCHARENBERG. Zij stierf 1740, oud 40 jaren; zie *Genealogie* van BURMANIA, bij FERWERDA, 14de generatie. Van haar bestaat almede een portret, zijnde het pendant van dat van haren man, ook door en naar ENDLICH vervaardigd.

V. D. N.

Henry Comte de Moens. De pendant van het in de vraag bedoelde portret is dat van »Dame LUCIE EMERENTIANE, *Comtesse* DE MOENS, nee de *Burmania,* dame de *Ravensberg, Cronenburg, Loenen, Vryenesse, Slupwick,* etc. etc." eveneens door ENDLICH allerheerlijkst gegraveerd, en met het grafelijk wapen prijkende. C. W. B.

E. W. Hight (VIII. bl. 325, Vr. 401; vgl. IX. bl. 59 en 81). Zie een uitvoerig artikel in het *Woordenb. der Zamenleving,* waarschijnlijk overeenkomende met dat in NIEUWENHUIS' *Woordenboek.* Daarbij kan gevoegd worden, dat hij den 23sten April 1723 geboren werd uit het huwelijk van TJEERD HIGT, Lid van de Vroedschap en later Burgemeester van *Dokkum,* met GEERTRUID ELISABETH CRAMER. Hij trouwde in November van 1749 met DOROTHEA LEMKE, en overleed kinderloos. Deze bijzonderheden nam ik over uit een vroegeren jaargang van het Tijdschrift *de Vrije Fries.* Hij is waarschijnlijk, zoo als de Heer v. O.

vermeent, alhier (te *Alkmaar*) begraven, hoewel geen der zerken in de groote kerk zijnen naam draagt. Van zijn rectoraat te *Brielle* vernam ik nooit iets. Ten onzent was hij de opvolger van BERNHARD PAGENSTECHER, en werd opgevolgd door GIJSBERT KOEN, die later naar *Gouda* vertrok. C. W. B.

S. (*H?*) *van Diest* (VIII. bl. 325, Vr. 403; vgl. IX. bl. 84). De bedoeling met deze vraag is mij niet duidelijk. Indien T. het *Woordenboek* van VAN DER AA, maar vooral het werk van Prof. BOUMAN, *de Geldersche Hoogeschool* heeft ingezien, zal hem gebleken zijn, dat de vader van SAMUEL VAN DIEST, HENDRIK was genaamd, en dat hij de eenige zoon van dezen geweest is, zie BOUMAN, t. a. p. dl. I. bl. 68, alwaar tevens gezegd wordt dat hij te *Harderwijk* werd geboren; hij stierf te *Deventer* 1694. Zie ook BOSSCHA, *Tweede Eeuwfeest van Deventer*. Er blijft nu alleen overig aan te toonen, dat SAMUEL dezelfde was als S. H., hetwelk, na het vermelde, vrij zeker is. Of hij de schrijver was van het genoemde geschrift, is mij niet gebleken, en Prof. BOUMAN t. a. p. dl. I. bl. 213, noot (3), zegt, dat hij zijne in het licht gegevene schriften niet naauwkeurig heeft aangehaald gevonden. V. D. N.

De Thouars (VIII. bl. 353, Vr. 416; vgl. IX. bl. 86). Een Colonel THOUARS (*) behoorde tot het garnizoen van *Wezel*, toen die stad in 1672 door CONDÉ bemagtigd werd. Hij was destijds afwezig, voerende de Kapt.-Luitenant DE (DU) FOUR het bevel over zijne kompagnie. *Ontr. Nederland*, dl. bl. 169.

LODEWIJK, Heer van *Amboise*, Burggraaf van *Thouars* (†), Prins van *Talmond* (§), Graaf van *Guines*, enz. (*), werd, wegens verstandhouding met de Engelschen, in 1431 ter dood veroordeeld, en zijne bezittingen ten behoeve des Konings (KAREL VII) verbeurd verklaard (†). Zijne derde dochter en erfgename, MARGARETHA (§), bragt, den 20sten Augustus 1446, door haar huwelijk met LODEWIJK DE LA TREMOILLE, het Burggraafschap *Thouars* in dit geslacht. MORERI, en *Addit. à l'Hist. de Louis XI*.

Dit Burggraafschap *Thouars* werd vervolgens (1563 en 1599) tot een Hertogdom en Pairschap verheven, ten behoeve van het Huis van LA TREMOILLE. Dat een jonger zoon uit dit Huis de stamvader der Markiezen DE THOUARS zoude zijn, is mij niet gebleken. LE CARPENTIER maakt ook, *Part.* III. *p.* 1036, gewag van een geslacht THOUARS, in het *Kamerijksche* bekend, 't welk voerde: *d'azur, ou de gueulle à un leopard d'or, l'escu semé de billetes de mesme*. Bij LE BLOND, *Quart. Généal.*, p. 173 komt THOUARS: *De gueul. semé de Treffles d'or, au Leopard de même*, voor onder de kwartieren van FILIPS VAN DER WALLE.

ANNA en AMARANTA VAN CUYCK VAN MIEROP, dochters van JOHAN en van MARIA DE VLAMING VAN OUTSHOORN, huwden, de eerste met GEORGE LE VASSEUR CONGNIES, Marquis *de Thouars*, de andere met LOUIS GASPARD LE VASSEUR CONGNIES, Marquis *d'Ardenné*. VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, geslacht CUYCK VAN MIEROP. M°.

[G. P. ROOS vermeldt nog eenige verzen en lotgevallen, die den bekenden Markies weinig eer aandoen.]

(*) Zeker dezelfde, als de Markies DE THOUARS, die, 27 Nov. deszelfden jaars, *commandeerende aan de Goverwelle-Sluys*, zich meester maakte van 30 *Schepen met Ruygh-voeder, willende naar Utrecht en Woerden*. In December met drie regimenten naar *Gouda* gezonden, bevond hij zich nog daar in het begin des volgenden jaars. Vgl. *Ontr. Nederl.*, dl. I. bl. 428, 474; dl. II. bl. 85, 748; *Ontr. Leeuw*, dl. II. bl. 19. De Kolonel TUARS werd in den slag van *Senef* gekwetst. *Ontr. Leeuw*, dl. V. bl. 72.

(†) *Thouars* was in het geslacht der Heeren van *Amboise* gekomen door de tweede vrouw van INGELGER I van dien naam, Heer van *Amboise*, *Montrichard*, *Chevreuse*, enz., † 1373, ISABELLA DE THOUARS, Vrouwe van *Rochecorbon*, weduwe van GUY DE NESLE, Heer van *Mello*, Maarschalk van *Frankrijk*, en dochter van LODEWIJK, Burggraaf van *Thouars*, Heer van *Talmond*, enz. bij JOHANNA, Gravin van *Dreux*. Zij nam in derde huwelijk WILLEM VAN HARCOURT, Heer van *la Ferté-Imbault*. MORERI, *l. c.* LODEWIJK, Burggraaf van *Thouars*, voerde: *semé de France, au canton dextre de gueules*. Vgl. BUTKENS, *Troph.*, t. I.

(§) *Talmond* werd, benevens andere Heerlijkheden, in 1472 door LODEWIJK XI aan FILIPS VAN COMINES geschonken, doch later aan de kinderen van LODEWIJK DE LA TREMOILLE afgestaan. *Annot. sur la vie de* COMINES, V. p. 534, 539 e. v. der uitg. van GODEFROY'S *Mém. de* COM.

(*) Zoon van INGELGER II, Heer van *Rochecorbon*, † 1410, en van JOHANNA VAN CRAON; kleinzoon van INGELGER I van dien naam, † 1373, en van zijne tweede vrouw ISABELLA VAN THOUARS.

(†) Dit vonnis werd in zooverre gewijzigd, dat de doodstraf in gevangenschap veranderd werd. Later ontslagen, diende hij den Koning gedurende het beleg van *Pentoise* (1441) en de herovering van *Guyenne* (1451—1453), en stierf in 1469. *Thouars* werd door de Gravin-Regentes, ANNA VAN BEAUJEU, aan het Huis van LA TREMOILLE wederom afgestaan. MORERI en *Addit. à l'Hist. de Louis XI*.

(§) Verwekt bij MARIA VAN RIEUX. Bij zijne tweede vrouw, NICOLA VAN CHAMBES, dochter van JAN, Heer van *Montsoreau*, en van JOHANNA CHABOT, Vrouwe van *Montsoreau* (in *Anjou*) en *Argenton* in *Poitou*, had hij geene kinderen. Zij was eene zuster van HELENA VAN JAMBES of CHAMBES, die, in 1472 met FILIPS VAN COMINES gehuwd, dezen de Heerlijkheid *Argentor* aanbragt. Hunne dochter JOHANNA, † 19 Maart 1514, huwde RENATUS VAN BROSSE, *gez.* BRETAGNE, Graaf van *Penthieure*. MORERI en *Annot.*, a. b.

Tulpenhandel (VIII. bl. 354, Vr. 420; vgl. IX. bl. 86). Het huis, in het antwoord bl. 86 vermeld, is in het begin der XVIIde eeuw verkocht voor een' tulpenbol. Verleden jaar is de gevel gemoderniseerd en de inscriptie daaruit weggenomen. Wijders zegt men, dat eene buurt even buiten de groote Houtpoort,

het geldelooze pad genaamd, naar dien windhandel genoemd is. C. G.

Prof. Beireis (VIII. bl. 354, Vr. 425; vgl. IX. bl. 86). Wil H. R. ook het verhaal lezen van een bezoek bij dezen »Hexenmeister, Alchimist, Charlatan, Marktschreier, Windbeutel," u. s. w., — hij kan het vinden in het werkje, bij gelegenheid van GÖTHE'S »hundertjähriges Geburtsfest" verschenen, en getiteld: *Aus* GOETHE'S *Leben. Wahrheit und keine Dichtung. Von einem Zeitgenossen.* Leipzig, HERMANN HARTUNG, 1849, bl. 14—22, alwaar o. a. de manier beschreven wordt, waarop Prof. BEIREIS zijnen bezoekers zand in de oogen plagt te werpen. Enkele bijzonderheden worden er ook anders en uitvoeriger verhaald, dan in het *Conversations-Lexicon.* Is H. R. niet in de gelegenheid en verlangend bovengenoemd werkje in te zien, hij geve zulks te kennen, en gaarne wil ik mijn exemplaar beschikbaar stellen. B[t].

Geerende huizen (VIII. bl. 362, Vr. 480; vgl. IX. bl. 93). DAVID vraagt t. e. a. pl.: waarom onze Amsterdamsche voorouders geheele rijen scheeve of zoogenaamde geerende (*gierende* zegt men hier) huizen in het nieuwe gedeelte onzer stad gebouwd hebben? Dat hij zoo op het nieuwe gedeelte drukt is te vreemder, omdat in het oude gedeelte der veste het geeren of gieren van sommige »koopmans huizen" zulke proportiën verkregen heeft, dat men zich zoo oppervlakkig zoude afvragen, of de toenmalige bouwmeesters ook kolderden? Immers, kan men zich iets leelijkers en onaangenamers voorstellen, dan die scheeve zijkamers, die men ons hier zoo dikwijls ter bezigtiging aanbiedt? En toch mogen wij onze vaderen niet onverhoord veroordeelen! DAVID neme eens een platte-grondskaartje der stad en oordeele bij haren halvemaansvorm, of de keus voor de toenmalige Aedilen, rooimeesters of bouwopzigters, zoo als we ze nu zullen gaan noemen, niet uiterst moeijelijk was! Of de grachten, straten en pleinen moesten geeren en scheef loopen, of wel de woningen zelven! Wij voor ons gelooven dus, dat men van twee kwaden het beste gekozen heeft, en dat het voorkomen der stad er eerder door gewonnen dan verloren heeft. Tot staving van mijn gevoelen neem ik een bouwstuk, waaraan wij allen hebben kunnen zien werken, »de nieuwe Walen kerk," die onze fraaije Keizersgracht zoo droevig ontsiert! De architekt of teekenaar van dat curieuse gevaarte heeft zeker tot zich zelven gezegd: regt is regt: »périsse tout hormis un principe," met dat gevolg, dat de kerk (puisque »kerk" il y a!) van binnen *niet* geert, het is waar, maar zich van buiten vertoont als ware zij niet tusschen de belendende huizen gebouwd, maar er tusschen gevallen! DAVID ga er eens voor staan en bedroeve zich, hoe, regts van hem af, het heerlijke hotel door den nieuwen aanbouw in de schaduw is geplaatst, terwijl, links van hem af, het belendende perceel een' sprong van eenige palmen vooruit heeft gedaan, zonder zich te hebben bewogen. Zulk willekeurig timmeren mag men eerst zonde tegen de schoonheidsregelen noemen; aan zulke »peccadilles" maakten onze voorouders zich toch niet schuldig; en ware het niet beter ze in hunne graven te laten rusten, dan zou ik VAN KAMPEN, DANCKERTS, VAN DER HART en ZIESENIS wel eens aan de overzijde van de door ons besprokene nieuwe Walen kerk willen brengen en hun afvragen: »Heeren! hoe vindt gij die middeneeuwsche schiet- en luchtgaatjes aan gevel N°. 1? hoe bevalt u dat zoo goed in 't oog vallende pannendakje, dat gevel N°. 1 van den zoo geestig bepleisterden gevel N°. 2 afscheidt? wat zegt gij bovenal van de vitrine, die het werk kroont en die men gevel N°. 3 zou kunnen noemen?" »Er moesten bouffantes en wollen kousen achter hangen, om volmaakt eene winkelkast te gelijken," hoor ik ZIESENIS zeggen, terwijl hij zich met zijne verontwaardigde kunstvoorgangers verwijdert! Neen DAVID, laat de dooden onaangeroerd, de levenden hebben het bonter gemaakt; de eersten gaven ons ten minste het Stadhuis, de Muider poort, de Wester kerk, de gevels van *Felix* en van TRIP, en wat de anderen? de beurs!! die naamlooze afschuwelijke steenklomp! den achtergevel van de Illustre school (met een' hammenkelder er onder, o BARLAEUS!), de zoo volmaakt overeenstemmende nieuwste vleugels van het gemeentehuis (gemeentedorp zou bij al die verschillende gevels, waaruit het is zamengeflanst, eene betere benaming zijn), en om van een aantal andere moderne bouwcuriositeiten niet te gewagen, de Zaag-, Raam- en Wetering-barrières, die ons, en dan is het nog zeer flatteus, aan *Heusden*, *Oudewater* of *Montfoort* doen denken, maar geenszins aan toegangen tot het »*Venetië* van 't noorden." MARS.

Afbeelding van den schouwburg te Amsterdam (VIII. bl. 363, Vr. 483; vgl. IX. bl. 94). DAVID vraagt t. e. a. pl. naar eenige opheldering omtrent de afbeeldingen van het inwendige des gebouws, missende hij daarin de schellings (nu kwartjes) gaanderij. Geen wonder: die gaanderij behoorde niet tot het inderdaad wel fraaije oorspronkelijke plan, en is naderhand (wanneer?) aangebragt, gelijk DAVID er zich van vergewissen kan, met onze tegenwoordige engelenbak eens naauwkeurig gade te slaan, wanneer hij zal bevinden, dat die suppletie bergruimte meer doelmatig dan mooi is; dat die gaanderij niet

even als de overige met lijstwerk versierd is, met ijzers en stangen aan de kap hangt, en, tegen alle regelen van architektuur,in de kapiteelen der portiekskolommen uitloopt. Het is bovendien bekend, dat toen onze hulpschouwburg in gebruik kwam, de schellingsplaats (toen eene staanplaats) het terrein besloeg van het tegenwoordige eerste amphitheater en met traliewerk van de bak was afgescheiden. Het valt evenwel zeer te betwijfelen, of in die beperkte ruimte toenmaals even veel menschen staan konden, als er naderhand op de schuine gaanderij konden zitten of hangen; en veeleer mag het er voor gehouden worden, dat men er later op bedacht is geworden, en om het luidruchtigste gedeelte der bezoekers wat te verwijderen of te verheffen, en om er in het belang van »d'ouden stok en d'ouderlooze weezen," een grooter aantal te kunnen bergen. MARS.

ANTWOORDEN.

Melchior Winhoff (I. bl. 156). Het schijnt dat van dezen Overijsselschen regtsgeleerde niets meer bekend is, dan hetgeen J. A. DE CHALMOT in de uitgave van diens »*Landrecht van Auerissel*," 2e druk, Campen 1782, in het voorberigt bl. vi, vii en Aant. 10, bl. 16. volgens Mr. J. W. RACER, van hem meldt.

Zeeuwsche kunstschrijvers (II. bl. 182). Gedeeltelijk beantwoord VII. bl. 365.
S. v. W.

De Amazonen (III. bl. 227, Vr. CXXI). GÖTTLING zegt in zijne *Commentatio de Amazonibus*, etc. Jenae, 1848, p. 5 not. van de afleiding van dezen naam het volgende: »Falluntur qui a μάζω et α privat. τὴν Ἀμάζονα derivant, quum ab eodem α et μάσσειν compositum sit vocabulum. Igitur Ἀμαζὼν est ea quae contrectari sese a viro non patitur i. e. nuptiis seu matrimonio adversatur. Quemadmodum igitur ab eodem μάσσειν deducitur μᾶζα, ita etiam Amazonis vocabulum."

Ik zelve heb dit woord wel eens bij mondelinge verklaring afgeleid van ἀμάω, *afmaaijen* = dooden, waarvan een intensief ἀμάζω, en daarbij op de analogie van ἀλαζών (ἀλάω (—ομαι), ἀλάζω) gewezen. Het is dan oorspronkelijk een adjectivum, van een participium gevormd; zooals ἀρηγών. De strijbare aard der Amazonen komt hier even goed uit als bij WESSELINGS *Am azzon*, of het Kalmuksche *aëmetzaine*, wat ik, de Hemel weet waar, gelezen heb. B[t].

De Reuzenberg bij Oost-Voorn (III. bl. 287, Vr. 274). Dezen Burg betreffende, sla men op de bekende *Beschrijving van de stad Briele en den Lande van Voorn*, door KORN. VAN ALKEMADE *en Mr.* P. VAN DER SCHELLING, Rott. 1729, dl.I. fol. 13 en A. J. VAN DER AA, *Aardrijksk. Woordenb. der Nederl.* in voce *Oostvoorne* (*Burg van*).

Deze burg, waarvan thans niets overig is dan de heuvel waarop hij eenmaal stond, werd niet bepaald beschreven. De hoogte, waarop zij stond, zal wel op dezelfde wijze aangebragt zijn, als zoo vele andere, die weder afgekrooijen zijn.

Wat de spil daar aanwezig — ik hoorde steeds van spillen spreken — aangaat, voor eenige jaren zag ik die nog, later zijn zij weggenomen. De volksoverlevering schreef die spillen toe aan de kruiwagens, die de Reuzen, welke oudtijds den burg bewoonden, gebruikten. L. D. R.

Brieven van Gerard Dumbar (III. bl. 350, Vr. 327). Het is den Heer CH. M. S. den bekenden weg wijzen, indien ik hem *Deventer* en den geachten Burgemeester dier stad noeme. L. D. R.

Theens Cornelis, *poppenmaker uit Franeker* (IV. bl. 30, Vr. 13). Op de vraag naar dezen persoon is nog geen antwoord gegeven. Ik weet er ook niet op te antwoorden, maar wil alleen vragen: is de naam wel juist opgegeven? Een friesche naam THEENS is mij nooit voorgekomen: ik vermoed daarom dat schrijver of afschrijver eene fout gemaakt hebben, en dat de man THEEUS zal geheeten hebben. THEEUS of THEEUWIS is eene in *Friesland*, zoowel als in andere provinciën, zeer gewone afkorting van MATTHEUS.

Inval der Oranje emigranten in Overijssel (IV. bl. 232, Vr. CX). Zie hierop de aanteekening V. bl. 33. S. v. W.

Treusneus (IV. bl. 384, Vr. 360). Verschillende gevoelens omtrent den oorsprong van dit woord, vindt de vrager in DE JAGERS *Nieuw Archief voor Nederlandsche Taalkunde* bl. 437—439.

Oud grafschrift (VI. bl. 201, Vr. 313). R. W. T. vraagt naar de letterlijke vertaling van het grafschrift op JACOB VAN DER CAPELLEN VAN DER WONINGEN gemaakt; ik deel hem gaarne mede wat ik er van gemaakt heb.

De letterlijke vertaling kan welligt tot geen' verstaanbaren zin leiden. 1°. Omdat in de eerste helft der 15de eeuw het aantal goede Latinisten niet groot was, en 2°. omdat ten gevolge hiervan in dit grafschrift woorden voorkomen, die of geen Latijn zijn, of door den steller foutief zijn geschreven.

Policella zou, *polycella* geschreven, kunnen beteekenen met vele *cellen*; hier wordt aller-

waarschijnlijkst, met zinspeling op den naam VAN DER WONINGEN, bedoeld *de Hemel* = het huis met vele woningen. *Deprecati* zal moeten zijn die om iets *gebeden heeft*, want *vervloekt* kan slecht overeengebragt worden met iemand, aan wien de monniken (die voor de stellers van dit grafschrift zullen moeten gehouden worden), zooveel verpligting hadden. *Later*, tigchelsteen; hiermede zal bedoeld zijn de *hoeksteen* of liever de *grondvester* van het klooster; *fundi*, van die stichting, hier het klooster zelf. *Stater*, geen Latijnsch woord, kan staan voor *stator*, maar is waarschijnlijk zoo geschreven om op *pater*, *later* te cadanceren. *Stator* kan zeer goed beteekenen *behouder*.

Zoo zou men het volgende voor den bedoelden zin kunnen houden:

Moge hierna de schoone hemel geopend worden voor JACOB VAN DER CAPELLEN, den zoon van den stichter, die hierom heeft gesmeekt of gebeden,

Wiens (JACOBS) vader met groote kosten de eerste stichter en behouder (beschermer) van dit klooster is.

Ut post bella
policella
de Capella
Jacobo
Reseretur deprecati
fundatoris filio.
Cujus pater
primus later
fundi stater
exstat grandi precio.

DIE 'T BETER WEET MAG 'T ZEGGEN.

Willem van Swanenburg (VI. bl. 359, Vr. 540). Levensbijzonderheden zijn mij van den schilder en dichter WILLEM VAN SWANENBURG niet bekend. Ik vind die nergens aangeteekend; alleen zegt IMMERZEEL van hem, dat hij zich berucht heeft gemaakt door zijnen *Parnas, of de Zanggodinnen van een schilder*, krielende van wansmaak en winderigen bombast, en dat hij zich zelven den rang van kunstenaar heeft toegeëigend. Zijn schilderwerk is onbekend, maar schijnt in landschappen te hebben bestaan. Wartaal in rijmen werd naar hem een Swanenburgsche stijl genoemd. In 1728 is hij te *Amsterdam* overleden. K. v. S. N°. 2.

Bocatius Pontanus (VII. bl. 12, Vr. 20). Ik ken dezen Fries niet. Bij het onderzoeken naar hem en zijne familie vergete men echter niet, dat zijn naam een in het Latijn vertaalde is, en dat hij waarschijnlijk BOKKE VAN DER BRUGGE zal geheeten hebben. Als men in aanmerking neemt, dat familienamen in dien tijd onder burgerfamiliën in *Friesland* nog alles behalve algemeen waren, is het zelfs de vraag, of deze BOKKE niet misschien de eerste van zijn geslacht geweest zij, die zich VAN DER BRUGGE noemde, omdat zijns vaders huis bij de eene of andere brug stond. Met den Gelderschen geschiedschrijver PONTANUS zal hij wel niet tot dezelfde familie behoord hebben.

Jan Briltjes (VII. bl. 192, Vr. 256). »Het is Jan Brieltjes goud," zegt J. P. HARREBOMEÉ, *Spreekwoordenb.*, I. bl. 253, »is een friesch spreekwoord, ter aanduiding van valsch goud, genoemd naar JAN BRIELTJE, die looden penningen sloeg."

Proces-Verbaal (VIII. bl. 98, Vr. 108). Zonder op den naam van geleerd Navorscher aanspraak te maken, denk ik dit: Proces is handeling, werkzaamheid enz., heeft vele beteekenissen: verbaal = verbal = woordelijk. En inderdaad een proces-verbaal, eener zitting b. v. is een woordelijk verhaal van het gebeurde. G. P. ROOS.

Regters van Stade (VIII. bl. 133, Vr. 168). Wij herinneren, dat de Stadingers door den Paus in den ban waren gedaan, en dat onder anderen door Graaf FLORIS IV van *Holland* een kruistogt tegen hen ondernomen werd. De Regters waren misschien zoo wat Inquisiteuren. G. P. ROOS.

Gesneuvelden bij Malplaquet (VIII. bl. 163, Vr. 196). In het *Leven van zijn Hoogheid Johan Willem Friso*, uit het Fransch door HALMA, *Amst.* J. OOSTERWIJK, 1716, vindt men bl. 156, dl. 2: »Volgens de *gedrukte lijsten* hebben de troupen der Staten 8 of 10000 dooden en gequetsten verloren."

Deze lijsten zijn waarschijnlijk in 's Rijks Archief voorhanden. G. P. ROOS.

Stollberg, Beschreibung eines Weibes (VIII. bl. 289, Vr. 332). Dit alleen kan ik mededeelen, dat het bedoelde stukje niet voorkomt in de *Gedichte der Brüder* C. *und* F. L. *Grafen zu* STOLBERG, herausgegeben von H. C. BOÏE, Leipzig, 1779, kl. 8°. eene, voor dien tijd in *Duitschland*, zeer nette uitgave. — Op mijne beurt vraag ik nu: is er eene latere meer volledige? — Het metrum van het stukje wijkt geheel af van dat, waarin zij doorgaans gedicht hebben. L. J.

[Het BESTUUR heeft een afschrift van het bedoelde stuk ontvangen, maar plaatst het niet in de overtuiging, dat onze lezers geen' smaak zouden hebben in dergelijke vuiligheden. 't Schijnt dat HORA RUIT er wèl smaak in heeft; wij zijn bereid het stuk hem toe te zenden, wanneer hij zijn' naam en adres opgeeft.]

Communisme (VIII. bl. 290, Vr. 333). Onder anderen de Puelchen en Pescheraas (vuurlanders) zijn allen arm. Hun land is zoo arm, dat niemand het wil. G. P. ROOS.

Zeetienden (VIII. bl. 322, Vr. 378). Indien bij deze vraag vermeld ware, in welken tijd en waar deze benaming aan P. is voorgekomen, zoude daarop een meer bepaald antwoord kunnen worden gegeven; nu *vermeen* ik, dat, indien die benaming bestaan heeft, zij in onbruik geraakt is, nadat de aanleidende oorzaak daartoe opgehouden heeft te bestaan. Naar ik veronderstel, zal zij haren oorsprong gevonden hebben in het regt, of *Tiendregt*, aan *Admiralen* en *Opperste zeevoogden* toegekend, tot het tiendedeel der genomen prijzen en goederen, inzonderheid in *Frankrijk*, alwaar aan den *Admiraal* van ouds toekwam een *tiende* van alle opgebragte en verbeurdverklaarde schepen. Ook in *Nederland* behoorde tot de aanzienlijke inkomsten van den *Admiraal-Generaal*, een *tiende* van alle de prijzen, welke *beneden*, en een *dertigste* van die, welke *boven* den keerkring door 's Lands schepen of bijzondere Commissievaarders veroverd werden. Zie *Groot Plakkaatboek*, art. *Admiraliteit*, aangehaald door VAN DER SCHELLING, *Hollands Tiendregt*, dl. I. bl. 346, verv.

V. D. N.

Wapen der familie van Helmont (VIII. bl. 322, Vr. 381). In antwoord aan M^o^. op zijne, naar het schijnt, bijzonder tot mij gerigte vraag, kan ik mededeelen, dat de *wapens* der *drie* door hem genoemde personen VAN HELMONT, *alle* verschillend zijn: dat van PAULUS VAN HELMONT is hem bekend, het naast daar bij komende is dat van JOHANNES BAPTISTA AB HELLMONT, *Toparcha in Merode*, *Oirschot*, *Royenborch*, *Pellines* etc. *Bruxellensis*, Hippocraticus etc. mortuus 30 Dec. 1644, aet. 67. Zie FOPPENS in *Bibl. Belg.* p. 570, ook de *Biogr. Univers.*, Brux. 1845. Het wapen van dezen ziet men bij zijn portret door G. P. BUSCH, voorkomende in een zijner gedrukte werken. Het bevat *een aanzienden stieren-* of *koeijenkop*, en *en chef een opkomenden arend*; doch de kleuren zijn daarbij niet aangewezen; bij dat portret zijn nog de wapens, denkelijk zijner heerlijke goederen, gevoegd. — Het wapen op de *Wapenkaart van Amsterdam* is gevierendeeld: 1 en 4 *van goud*, *met een' klimmenden leeuw van sabel*, 2 en 3 *van lazuur*, *met drie starren*, 2 en 1, *van goud*.

V. D. N.

Ter aardebestelling van Prinsen en Prinsessen van Oranje (VIII. bl. 356, Vr. 437). In den *Catalogus van den Historischen Atlas van Ds.* J. J. VAN VOORST, verkocht 29 en 30 November 1858, vindt men onder

N°. 133. *Begrafenis van* WILLEM *I te Delft*, *door* H. GOLTZIUS. Met adres van C. J. VISSCHER, 12 pl. br. fol.

N°. 304. *Begrafenis van* WILLEM LODEWIJK, *Graaf van Nassau*, (*door* P. (FEDDES) HARLING). 4 bl. br. fol.

N°. 333. *Afbeelding van het praalbed van* MAURITS, *door* J. VERSTRAELEN. Met vers van VAN DER VENNE, fol.

N°. 335. *Begrafenis van* MAURITS, *door* G. VAN SCHINDEL, 4 bl. gr. fol. Aaneengehecht.

N°. 336. *Begrafenis van* MAURITS, 20 bladen, br. fol. Door A. VAN DE VELDE? (de letters geëntrelaceerd), juxta direct. J. DE GHEYN. Dedic. J. VELDIUS et JUD. HONDIUS. *Amst.* ex offic. J. HONDII.

N°. 337. Dezelfde plegtigheid, op 1 blad br. fol.

N°. 379. ERNST CASIMIR begraven (1633). Zijne lijkstatie, naar J. REYNERS, door J. HERMANN. Met adres van C. FONTANUS, 20 bl. br. fol. Met beschrijving op 1 blad in 30 afdeelingen.

N°. 465. *Sterfbed van* FREDERIK HENDRIK, *naar* A. VAN DER VENNE, *door* C. VAN DALEN, fol.

N°. 466. *Paradebed van* FREDERIK HENDRIK, met vers *naar* A. VAN DER VENNE, *door* A. MATHAM, gr. fol. fraai gekleurd.

N°. 467. *Lijkstatie van* FREDERIK HENDRIK, *naar* P. POST, *door* P. NOLPE, 30 pl. op 15 bl. Uitmuntend fraai met goud en kleuren gekleurd.

N°. 468. *Lijkstatie van* FREDERIK HENDRIK op 1 blad, met 73 N^o^. uitlegging. 1 blad, br. fol.

N°. 506. *Lijkstatie van* WILLEM II. Met adres van VAN BEUSECOM en 73 N^o^. uitlegging, br. fol.

N°. 665. *Lijkstatie van* AMALIA VAN SOLMS, 21 Dec. 1675, *door* R. DE HOOGHE, 2 bladen br. fol.

N°. 785. WILLEM IV (sterft 1751), etsdruk. Zijne kinderen op 1 bl., beide door TANJÉ. Zijn sterfbed met vers, 3 st. fol. Paradebed, door PUNT, 3 st. br. fol.

N°. 786. *Lijkstatie*, *door* PUNT. Kleiner, door FOKKE. Verkl. door J. B. br. fol.

N°. 792. ANNA VAN ENGELAND (sterft 1759). Borstbeeld met hare kinderen. *Praalbed*, 5 pl., *door* FOKKE. *Lijkstatie*, 1 blad. *Begrafenis*, *de Graftombe*, enz. 8 bladen.

N°. 793. *Lijkstatie van* ANNA *van Engeland*, 16 bl. br. fol. *door* FOKKE, op 8 bladen.

N°. 797. MARIA LOUISA, Wed^e^. van JAN WILLEM FRISO (sterft 1765). *Borstbeeld*, *door* HOUBRAKEN. Hetz. verklaring, 8°. *Lijkstatie* 1 blad folio.

N°. 798. *Lijkstatie te Leeuwarden*, 21 bladen, met beschrijving op 11 bladen, fol.

N°. 863. Prins WILLEM GEORGE FREDERIK neemt te *Osnabrück* in 1799 afscheid (sterft). Zijn portret door VRIJDAG, 4°. — *Monument*. Zinneprent door WIJSMAN, fol. 4 stuks.

N°. 872. *Sterfbed van* WILLEM *V*, *door* J. WIJSMAN. *Gedenkzuil*, *door* denzelfden.

N°. 955. *Paradebed en lijkstatie van* WILLEM *IV*. 's Hage, 1752, 40 platen, met Fr. en Holl. text in een band.

N°. 956. *Zaal en praalbed van* WILLEM *IV, door* J. PUNT, 4 pl. met beschrijving, fol. in h. fr. bd.

N°. 957. *Paradebed en lijkstatie van Prinses* ANNA, 's Hage, 1759, 4 en 16 platen door S. FOKKE, met Holl. en Fransche beschrijving in h. fr. band.

N°. 958. *Lijkstatie in* 1667 *te Berlijn van* LOUISA VAN BRANDENBURG (dochter van FREDERIK HENDRIK), gemalin van FREDERIK WILLEM VAN BRANDENBURG. — Justa funebria Sereniss: Electr. Brandenb. Lud. Aur. fol. oblong.

J. D. / L. en B. J. A. M.

Ter aardebestelling van Prinsen en Prinsessen van Oranje. Bij steller dezes (bij het Bestuur bekend), kan de Heer C. M. A. H. de volgende begrafenissen uit het huis van *Oranje* zien.

N°. 333 (met vers van ZEVECOTIUS), 335, 465, 466, 467 (40 bladen), 665, 797 en 798 in het vorige antwoord vermeld (*). Bovendien de begrafenissen van

Prins WILLEM I, door H. GOLTZIUS, de tweede staat in 12 bladen.

WILLEM LODEWIJK, Stadhouder van *Friesland*, in 4 bladen, door P. FEDDES HARLING.

WILLEM FREDERIK CASIMIR, in 25 bladen, door NOÉ en C. APPENS.

Praalbed van Prins WILLEM I, door mij beschreven *Nav.* VIII. bl. 131, en waarop ik nogmaals de aandacht vestig.

Paradebed van MARIA VAN ENGELAND, door R. DE HOOGHE.

Van nadere beschrijving zal ik mij onthouden, daar eensdeels deze prenten genoeg bekend zijn, en zij, voor zoover niet beschreven, eene plaats zullen vinden in een vervolg op den beschrijvenden Portret-Catalogus van den Heer MULLER.

D. F.

[In de *Verzameling der Maatschappij van Oudheden* bevindt zich, volgens mededeeling van den Heer S. I. MULDER, de lijkstaatsie van FREDERIK HENDRIK. De Heer M. D. TEENSTRA te *Ulrum* bezit N°. 797 en 798 en verklaart zich bereid, den vrager, indien hij het verlangen mogt, beschrijvingen of afbeeldingen der daarop voorkomende personen mede te deelen.]

Ter aardebestelling van Prinsen en Prinsessen van Oranje. Deze worden in verschillende boekwerken gevonden; de mij bekende, behalve die door den vrager vermeld, zijn te vinden:

1°. In *Nassauer Heldens Pronk-Tooneel*, Amsterdam, bij JAN JANSEN, A°. 1663, op bl. 415, portret van MAURITIUS, Prins van *Oranje*; en onmiddellijk daarop volgende Zijn Excellenties begrafenis.

2°. In *Willem de Iste; Maurits; Frederik: Willem de IIde en Willem de IIIde van Nassouw. Haar Leven en Bedrijf. Te* Amsterdam *ghedruckt by* BARENTSE SMIENT *en* JOOST OTTO SMIENT, *Boeckdruckers op de Reguliers Bredestraat, in de nieuwe Druckery*, A°. 1664.

Een plaatje van de lijkstatie van Prins MAURITS, tusschen den text ingedrukt.

Een plaatje, voorstellende de lijkstatie van FREDERIK HENDRIK, (dit laatste is houtsnede).

3°. In het *Leven van Willem den IIIden, door* A. MONTANUS *en vervolgd door* J. V. *Te* Amsterdam, *bij* S. VAN HOORN, A°. 1703.

In het *Tweede Vervolg* vindt men op bl. 17 eene plaat, voorstellende: Plegtigheden tot den Krooning van WILLEM III en MARIA II, tot Koning en Koninginne van *Groot Brittanniën*, gevierd den 20sten April 1689 binnen *Londen.*

Op bl. 46. De lijkstatie van MARIA STUART, Koninginne van *Engeland.*

Bl. 368. Sterfbed van WILLEM den IIIden.

Bl. 446. Lijkstatie van WILLEM den IIIden.

4°. In het *Leven van Willem Karel Hendrik Friso, Prince van Oranje*, enz. enz. en *van H. K. Hoogheid Anna van Brunswijk Luneburg, Kroon-Princes van Groot-Brittanien, Hoogstdeszelfs Gemalinne. Gedrukt voor rekening van den autheur*, worden in het Eerste Deel twee portretten gevonden.

In het Tweede Deel, bl. 56. Eene plaat op de geboorte van Nederlands Erfprins, 8 Maart 1748.

Bl. 62. De doopplegtigheid van Z. H. WILLEM, Erfprins, op den 11den April 1748.

Bl. 198. Een dito, voorstellende de afkondiging van WILLEM IV als Stadhouder, 2 May 1747.

In het *Derde* Deel, bl. 190. Afbeelding van het sterf- en paradebed van WILLEM IV.

Bl. 210. Afbeelding van de lijkstatie, 4 Februarij 1752.

In het *Vierde* Deel, bl. 202. Lijkstatie van H. K. H. Prinses ANNA, Douarrière van *Oranje*, 23 Februarij 1759.

Bl. 222. De grafkelder in de kerk te *Delft.*

Op de vraag naar het praalbed van WILLEM IV kan ik antwoorden, dat er een werk in folio bestaat, waarin de afbeeldingen van de zaal en het praalbed van WILLEM den IVden naauwkeurig nageteekend zijn door den Heer DE SIVART, Architect van 't Hof en in 't koper gebragt door JAN PUNT. Uitgegeven te *Amsterdam*, bij FRANCOIS CHANGUION, A°. 1752.

Hierin vindt men eerst de beschrijving van de zaal en 't praalbed, en vervolgens vier platen, voorstellende:

1°. Afbeelding van de paradezaal, waarin

(*) Om onnoodige herhaling te vermijden, hebben wij in plaats der opgegevene titels de nommers gesteld, waaronder zij in het vorige antwoord voorkomen.

het lijk van Z. D. H. voor een ieder heeft ten toon gelegen.

2°. Platte grond van de vertrekken met zwart bekleed, die men moest doorgaan, om het lijk van Z. D. H. op het paradebed te zien.

3°. Meetkonstige Aftekeninge van de agterzijde der zaal met de cieraden, zoodanig als die door den Heer DELAGE, Luit.-Coll., Ingenieur en Intendant der gebouwen is geordineert, om het lijk van Z. D. H. te plaatsen op het praalbedde.

4°. Meetkunstige afbeelding der regterzijde van de zaal en de linkerzijde van het praalbed, met het profyl van 't lijk Zijner Doorluchtige Hoogheid. W. B.

Schilderij van het opbreken van het beleg van Dordrecht in 1418 (VIII. bl. 356, Vr. 438). De plaat, in het 1ste deel der *Bijvoegselen en Aanmerkingen* van VAN WIJN en anderen op WAGENAARS *Vaderl. Historie*, voorkomende, is gevolgd naar eene schilderij, welke thans nog in de raadzaal van het stadhuis te *Dordrecht* gevonden wordt. Deze schilderij echter is de copie van eene vroegere, welke, lang verloren geraakt zijnde, eenige jaren geleden, door wijlen mijn'vader, die haar zocht, teruggevonden is. In eene korte beschrijving der schilderijen van het Dordtsche stadhuis (geplaatst in het *Mengelwerk* van het *Jaarboekje voor Dordrecht* 1841) teekende mijn vader, omtrent de beide schilderijen, het origineel en de copie, eenige bijzonderheden aan, die ik, gevoegd bij het resultaat van een dezer dagen opzettelijk door mij gedaan onderzoek, hieronder mededeel, om zooveel mogelijk te strekken ter beantwoording van de in dit Tijdschrift gedane vraag.

De oudste der beide schilderijen is niet met olieverw geschilderd, doch met eene compositie van water, gom en eiwit, met de kleurstoffen. Volgens BEVERWIJKS *Beschrijving van Dordrecht*, in of omtrent 1627, was zij reeds zeer geschonden, toen hij lid der stadsregering was, en had hij er daarom voor zich eene olieverw-copie van laten maken. Deze copie kocht de stad, na BEVERWIJKS dood, in 1664, van zijn' zoon, voor 110 pondvl., blijkens de Tresoriers-rekening van dat jaar. Intusschen bleven vooreerst, zoo als blijkt uit een *Calendarium* van 1673, beide schilderijen ter bezigtiging hangen, doch weldra werd de oudste, omdat zij te veel geschonden en kleurloos werd, weggenomen. In 1797 was zij nog (zie de *Voorrede* van VAN WIJN, c. s.) in een bovenvertrek van het stadhuis te zien, maar later werd zij naar een' zolder overgebragt en daar, onder en achter prullen van allerlei aard, in een' hoek geworpen, waar zij eenige jaren geleden, zoo als boven gezegd is, met stof en vuil bedekt, is teruggevonden.

Zoo goed mogelijk schoon gemaakt, werd die schilderij in eene nieuwe lijst gezet, en zij berust thans op het Museum te *Dordrecht*. Hoewel zeer beschadigd en bijna geheel kleurloos, is daarop nog veel zigtbaar, en blijkt uit eene naauwkeurige beschouwing en vergelijking van beide schilderijen het volgende:

Het geschut, in den linkerhoek der olieverw-copie afgebeeld en op de gravure getrouw daarnaar gevolgd, is op de originele waterverw-schilderij geen mortier, bomketel of werpgeschut, maar een zóógenaamd *slangstuk*, dat van zijn affuit of rolpaard gevallen is en eenigzins in het verkort gezien wordt, waardoor het den niet oudheidkundigen copiïst, in 1620 of daaromtrent, toescheen een bomketel te zijn. Ook is de afbeelding van schanskorven, ter regterzijde en op den tweeden grond der plaat, blijkbaar uit het brein van den copiïst gesproten. Op de oorspronkelijke schilderij toch, vindt men te dier plaatse een' dus genaamden *tuin*, eene dubbele rei van gevlochten horden, wier tusschenruimte met aarde werd opgevuld, zoo als o. a. reeds gebruikt werden in 1360, toen, in den strijd tusschen *Holland* en *Arkel*, de weg van *Goudriaan* naar *Nieuwpoort*, door den Heer VAN LANGERAK *betuind* was. Wat den driemaster met verheven achterkasteel, op den achtergrond der gravure, betreft, ook deze is alleen aan eene onjuiste navolging toe te schrijven; immers op de oudste schilderij is, ter linkerzijde van den stads toren, in de rivier *de Merwede*, afgebeeld eene *oorlogskog*, met kasteelen op de voor- en achterstevens, voerende één' grooten mast in het voorste gedeelte van het schip en een standaard of kleinen mast (welligt om eene vlag of banier aan te hijschen) op het achterkasteel (*); een vaartuig overigens bijna gelijk aan dat, waaruit eenig krijgsvolk ontscheept wordt, en hetwelk op de gravure ter regter zijde van en even boven de stad afgebeeld is. De *kleeding* eindelijk der wapenknechten op den voorgrond is, in de latere schilderij en op de plaat, vrij getrouw naar het oudere schilderstuk gevolgd. Alleen dragen, op het laatstgenoemde, de soldeniers, die bij het brandende wachthuis zijn, geene pluimen op hunne mutsen of stormkappen, en is er ook geen vederbos op den hoed, dien een dienaar van den Hertog, voor de tent staande, in de hand houdt. Wij meenen overigens, dat die kleeding geenszins tot een later tijdvak behoort, maar, als zijnde van Duitsche herkomst, toen reeds in het leger van den Brabandschen Hertog kan gedragen zijn, ofschoon zij welligt in *Holland* nog onbekend was. Het zijn hier niet die bolmouwen, welke uitsluitend tot de kleeding in den zoogenaam-

---

(*) Cf. DE JONGE, *Nederl. Zeewezen*, 2de uitgave, dl. I. bl. 12 volgg. en bl. 59 volgg.

de Spaanschen tijd behooren, maar veeleer eene snede, die van veel ouder dagteekening is en in *Zuid-Duitschland* gebruikelijk was.

Omtrent de kleuren der vlaggen op de schepen geeft de waterverw-schilderij geene inlichtingen. Indien zij tijdens het maken der copie nog duidelijk te onderscheiden waren en getrouw gevolgd zijn, dan zijn het die, welke én de stad *Dordrecht*, én de Graven van *Holland* destijds voerden, namelijk rood en wit. Alle vlaggen en wimpels toch, op de latere schilderij, voeren die kleuren, nu eens in smalle opstaande strepen verdeeld, dan weder één witte opstaande balk op een rood veld.

Naar ons gevoelen, is de oudste schilderij kort na 1418 en door een' tijdgenoot, misschien ooggetuige, van het beleg vervaardigd. De twijfel van VAN DER WAL, aangaande de gelijktijdigheid, gold ook slechts het latere schilderstuk. Het schilderen in olieverw, in de eerste jaren der XVde eeuw uitgevonden (*), is spoedig algemeen in zwang geraakt, en het is zeer onwaarschijnlijk te achten, dat te *Dordrecht*, toenmaals de voornaamste Hollandsche stad, waar zoo veel verkeer met *Vlaanderen*, de bakermat van het olieverw-schilderen, bestond, eene waterverw-schilderij zoude gemaakt zijn, toen men reeds met de kracht en waarde der olieverw bekend was. Er is ook, zoo als wij boven aantoonden, in *die* schilderij niets wat hare gelijktijdigheid wederspreekt.

Aangaande het *locale* der voorstelling verdient alzoo die schilderij geloof, en wij kunnen ons met de meening van VAN BRAAM (in de *Voorrede* van VAN WIJN c. s.), omtrent de plaatselijke gesteldheid, zeer goed vereenigen. Mr. W. P. SMITS.

Munten met kloppen (VIII. bl. 357, Vr. 439). Wegens gebrek aan specie werden op de eilanden *Curaçao* en andere daartoe behoorende, gebruikt Spaansche matten, die in vijven werden gesneden en met een klop, even als onze oude schellingen, voorzien, en als dan cours hadden en *pattiegne* genoemd werden. Kan het muntstuk N°. 1, waarvan de vrager spreekt, daar ook toe behooren?

C. G.

J. J. Schuurman (VIII. bl. 359, Vr. 455). In den *Catalogus* van VAN VOORST, Tome I. (*Théologie*), komen, N°. 1299, twee werken van J. J. SCHUURMAN: *De Prophetie Joelis*, Wesel 1703, en *Het Gesighte Daniëls*, ald. 1703, voor. M°.

(*) Het schilderen met olieverw was, hier te lande, voor wapenborden en banieren reeds vroeger in gebruik. Toen Graaf JAN VAN BLOYS in 1363 naar *Duitschland* reisde, werden zijne vlaggen, schilden en wapenborden door zijnen heraut HUGO VAN BARBENCHON reeds gedeeltelijk met goud en *olyvarwen* bemaald. Zie DE LANGE VAN WIJNGAERDEN, *Gesch. der Heeren van der Goude*, dl. I. bl. 554, 562 en 563.

Wagenaar (VIII. bl. 361, Vr. 470). Aan het einde der vraag lees ik: »Tevens heb ik nog den *Advocaat van Frank en Vrij, schrijver der Oranjeboomen voor de Vierschaar der rede*, en *Aanspraak aan Willem V door* HARMODIUS FRISO. Wie zijn de genoemde personen?"

Tot antwoord kan dienen hetgeen gevonden wordt in de »*Verantwoording van* PIETER VREEDE, Lid van het voormalig uitvoerend Bewind aan de Bataafsche natie en hare vertegenwoordigers ingegeven bij de Eerste Kamer der wetgevende vergadering, den 9den October 1798. Gedrukt te *Leyden*, bij H. COSTER en P. H. TRAP." op bl. 49, alwaar P. VREEDE schrijft:

»Mijn handboek was Dr. PRICE, over den *aart der burgerlijke vrijheid*, een Engelsch werk, door hem vertaald, en reeds omstreeks het jaar 1780 schreef ik zamenspraken, onder den titel van *Waermond en Vrijkout*, meerendeels bij WILD, te *Utrecht*, gedrukt. Hierin werden de regten van den mensch en burger ontwikkeld, en de oorlog ontstond tegen de Aristocraten. Onder een oneindig aantal anderen zijn de *Oranjeboomen* en de HARMODIUS FRISO, een *Poëtische aanspraak aan Willem V*, ook van mij." L.

Valsche Testamenten (VIII. bl. 362, Vr. 479). FOKKE SIMONSZ zegt in zijn *Moderne Helicon* reeds, dat verscheidene ornamenten ter stoffering van dichtstukken, op de boedelhuizen van MILTON en in *Frankrijk* gekocht zijn geworden.

Ik denk dat het even zoo is met »valsche Testamenten."

Deze meubelen zijn Engelsch of Amerikaansch, en zijn in *Nederland*, *Frankrijk* en *België* onbruikbaar. 'k Weet wel dat *en* ik *en* de vrager zich misschien aan CONSCIENCE's renommée vergrijpen, doch ik bid u, wat is CONSCIENCE bij LOOSJES, VAN LENNEP en OLTMANS, te wier koste hij opgehemeld wordt?

G. P. ROOS.

Knoopen met het beeld der Vrijheid (IX. bl. 1, Vr. 3). Deze knoopen zijn partijleuzen van de patriotten van 1787 of 1795: dit is onzeker. Welligt droeg dezelfde partij ook andere met een opgetuigd hollend paard en dezelfde woorden: *Vrijheid Blijheid*. Deze komen als penningplaat wel eens voor. Zie *Tweede lijst vervolg van Loon*, N°. 294. Of was dat *hollend* paard eene zinspeling der andere partij op het *hollen* der patriotten, en droeg juist de Oranjepartij die, of liet deze die penningplaatjes maken? Wedervraag van J. D.

L.

VRAGEN.

166. — *Eenige vragen betreffende de Geesteranussen.* Zekere EVERT GEESTERANUS had twee zonen, JOHANNES en PETRUS, die beiden in 1619 als predikanten te *Alkmaar* en te *Egmond op zee* en *op den hoef* werden afgezet. Wie was die EVERT? Was hij de broeder van den gorcumschen predikant JODOCUS, wiens beide zonen, CORNELIUS en ARNOLDUS, als Remonstranten bekend zijn? Bestond er ook familiebetrekking tusschen hem en zekeren HENDRIK GEESTERANUS, wiens zoon HENDRIK in 1610, als predikant te *Assendelft*, de remonstrantie onderteekende? Later komen als remonstrantsche predikanten nog twee andere GEESTERANUSSEN voor, met name: JUSTUS en THEODORUS (zie TIDEMAN, *Remonstrantsche broederschap* op het register). Waren zij broeders? En wie was hun vader? In 1619 werd op de zuidhollandsche synode de predikant van *den Briel*, NANNIUS GEESTERANUS afgezet. In welke familiebetrekking stond deze tot de anderen?

BRANDT geeft van JOHANNES GEESTERANUS een latijnsch gedicht, *Idolelenchus*, op. *Hist. der ref.* IV. bl. 855. Welk is de juiste titel van dit geschrift? Waar en wanneer verscheen het? En wanneer werd het door CAMPHUIZEN vertaald?

SANDIUS (*Bibliotheca anti-trinitariorum*, p. 114), noemt bovendien de volgende geschriften van JOH. GEESTERANUS: *De dilectione; de magistratu; Verborum seu dictorum distinctio* en *Consensus Pauli et Jacobi.* Hebben deze het licht gezien? Zoo ja, waar en wanneer? Het laatste moet omstreeks 1620 uitgegeven zijn, aangezien NAERANUS hierover in een' brief aan VORSTIUS melding maakt (*Epist. eccl. et theol. ed.* 1704, p. 644).

BRANDT (t. a. p.) geeft nog als geschrift van JOHANNES op: *Inleiding tot het christelijk lijden.* SANDIUS kent ditzelfde aan zijn' broeder PETRUS toe, en noemt eene uitgave van 1644 in 8^{0}. en 1665 in 12^{0}. Wie van beiden heeft gelijk?

Verder spreekt BRANDT nog van JOHANNES' »predikatiën over 1 *Cor.* XIII en *Rom.* XIII, die nooit te voorschijn syn gekoomen." Zijn die predikatiën spoorloos verdwenen? SANDIUS vermeldt ook onuitgegevene leerredenen van PETRUS. Misschien bedoelde hij dezelfde.

Is van PETRUS GEESTERANUS het geboorte- en sterfjaar ook bekend?

Is ergens iets opgeteekend omtrent de lotgevallen van CORNELIS GEESTERANUS na 1647?

Wordt elders ook van NANNIUS GEESTERANUS gewag gemaakt, behalve in de bekende werken van BRANDT, KIST, TIDEMAN en ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Beschrijv. v. d. Briel?* H. C. R.

167. — *Brak.* Men geeft den naam van *brak* aan water, dat onzuiver of met zoutdeelen bezwangerd is. Vanwaar dat woord *brak?* C/$_{4}$.

168. — *Ramee van Lempitt, Jan van Belcamp.* In *Notes and Queries*, 2de Serie, dl. VII. bl. 161, komt eene rekening voor van uitgaven, gedaan in den jare 1647, ten behoeve van KAREL *den eerste* van *Engeland.* Ik lees daarin op bl. 162 het volgende:

»Betaald aan den Heer RAMEE VAN LEMPITT, portret-schilder, voor het vervaardigen van 't portret van den Koning, de Koningin en twee van hunner Majesteiten kinderen in één stuk, met vergunning der (Schotsche) Commissarissen, op 19 Aug. 1647. . . £ 50.

Betaald aan HENRY NORRIS, Mr. Schrijnwerker, voor twee gebeeldhouwde en vergulde schilderij-lijsten, op de verklaring van den Heer JAN VAN BELCAMP, met toestemming van gezegde Commissarissen, op 22 Julij, 1647. £ 7."

Wie waren de Heeren RAMEE VAN LEMPITT (LEEMPUT?) en JAN VAN BELCAMP?

J. H. VAN LENNEP.

169. — *Chronicon anonymum.* QUIESCENDO spreekt op bl. 84 des vorigen jaargangs van een verhaal, bewaard door P. CALOMIES in zijn *Recueil de particularités*, en volgens hetwelk de gouden kleur der colchische vacht zinspeelt op de hoogblonde kleur van een gevonden hairtje.... Ik heb onlangs in de *Sapientia insaniens* van JACOBUS TOLLIUS, Amst. 1689, p. 48, aangaande de instelling der Gulden-vliesorde eene vrij scabieuse anecdote gelezen, wier mededeeling den *Navorscher* mij zal willen schenken. 't Is voor mijn doel toereikend hier aan te stippen, dat TOLLIUS' anecdote wel eenige overeenkomst heeft met CALOMIES' verhaal, en ook bij hem de toepassing der kleur niet achterwege blijft. Dit een en ander doet mij vermoeden, dat beide schrijvers uit dezelfde bron geput hebben. TOLLIUS zegt, dat zijne *Vera historia* getrokken is »*ex antiquisimae impressionis* chronico anonymo." Mag ik nu van QUIESCENDO of een' anderen Navorscher vernemen:

1^{0}. Of CALOMIES (wiens werk ik niet in de gelegenheid ben te raadplegen) ook van het *Chronicon anonymum* spreekt?

2^{0}. Welk chronicon *antiquissimae impressionis* hier kan bedoeld zijn? B^{t}.

170. — *Rombout Hoogerbeets en Jan Beets.* In welke bloedverwantschap stond HOOGERBEETS tot SIMON ARENDSZ (ADRIAENSZ.), die gehuwd was met ANNA JANS, en wier zoon JAN BEETS, als dichter genoeg bekend, HOOGERBEETS zijnen neef noemt? H. C. R.

171. — *Verwanten van Rombout Hoogerbeets.* In de brieven van ROMBOUT HOOGERBEETS, op *Loevestein* geschreven, vond ik gewag gemaakt van eene »zuster HERMANS," van een »nichtje DUIFJE HOOGERBEETS," en van eenige neven, als, »neef BEETS, kapitein," »neef CORNELIS VEEN, burgemeester van *Hoorn*," en »neef DIRK BROUWER." Wie kan mij met een enkel woord de parentatie duidedelijk maken? VELIUS en ABBING zijn op dit punt zeer duister. H. C. R.

---

172. — *Cornelis Geselius.* De naam van dezen predikant, die in het begin der XVIIde eeuw te *Rotterdam* zich als ijveraar tegen de Remonstranten deed kennen, is zeker aan de beoefenaars onzer vaderlandsche en kerkelijke geschiedenis niet geheel onbekend. Maar omtrent het jaartal en de plaats zijner geboorte schijnt men in onzekerheid te verkeeren. Misschien ligt het aan ons, maar wij zien in hetgeen GLASIUS in eene aanteekening van dl. I. bl. 517 van zijn *Godgel. Nederl.* heeft gezegd, nog volstrekt geen bewijs, dat KOK zoo geheel ongelijk heeft, als hij *Dordrecht* de geboorteplaats van GESELIUS noemt, en tevens opmerkt dat hij aldaar in 1572, bij de eerste hervormde predikatie, gedoopt zou zijn. Wie kan ons hieromtrent nader inlichten?

Was deze GESELIUS misschien ook verwant aan, of wel een zoon van den amersfoortschen rector JOHANNES CORNELIUS GESSELIUS?

Is dit laatste het geval, dan voorzeker zou KOK gedwaald hebben. R.

---

173. — *Elisabeth van Overveld; nakomelingen van Duifhuis.* HUIBERT DUIFHUIS was gehuwd met KRIJNTJE PIETERS. Uit dit huwelijk zijn kinderen gesproten, die mij onbekend zijn. Vier en zestig jaren toch na DUIFHUIS' dood stonden de kerkmeesters zijn graf aan zijn' kleinzoon af, wiens naam ik niet genoemd vind. Zekere HUIBERTJE VAN OVERVELD, van wie ons verder niets bekend is, was DUIFHUIS' achterkleindochter. Deze HUIBERTJE had eene zuster, ELISABETH, welke eene vrome vrouw schijnt geweest te zijn. Zij werd geboren te *Rotterdam* den 4den November 1648, en stierf aldaar den 30sten September 1693. Ik vermoed dat zij eenige gedichten heeft gemaakt, althans ik maak dit op uit een klein pamflet, 8 bladzijden groot, in 4°., behelzende een gedicht: *Op het gelukkig afsterven van* ELISABET VAN OVERVELD, *bejaarde dochter. Aan haar zuster,* HUIBERTJE VAN OVERVELD. *Micat inter omnes.*

Genealogische mededeelingen omtrent DUIFHUIS' nageslacht, en enkele berigten of verwijzingen aangaande ELISABETH VAN OVERVELD zullen mij welkom zijn. R.

---

174. — *Maria Junius.* ISAAK DIAMANTIUS, in 1616 te *Delft* beroepen en gestorven, was gehuwd met MARIA JUNIUS, aan welke eenige brieven van EPISCOPIUS en HOOGERBEETS zijn gerigt. Wie was zij? Behoorde zij tot het geslacht van FRANCISCUS JUNIUS? Volgens HAAG (*La France protestante*) huwde deze FRANCISCUS vier malen. Zijne eerste echtgenoot, AGNES CHAMPION, uit *Luik*, liet hem geene kinderen na. Zijne tweede gade, de dochter van den burgemeester van *Breda*, JEAN CORPUT, schonk hem vele kinderen, waarvan HAAG alleen JEAN CASIMIR en ELISABETH noemt, welke laatste in 1607 met VOSSIUS in den echt trad. FRANCISCUS had uit zijn derde huwelijk met JEANNE LHERMITE, van *Antwerpen*, slechts eenen zoon, naar hem genoemd. Of zijne laatste vrouw, MARIA GLASER, hem ook kinderen heeft geschonken, meldt HAAG niet. R.

---

175. — *Schlaffius of Sclaaffius.* In twee paskwillen door eenige antwerpsche Jezuïten in 1609 tegen de leidsche geleerden geschreven, komt met MOLOSSUS of BURDIUS (SCALIGER), BAUDAEUS (BAUDIUS), SALMUSIUS (SALMASIUS), LATIUS (JAN DE LAET) en RUYTGERSIUS (JOH. RUTGERS) ook SCHLAFFIUS of SCLAAFFIUS voor. Wie is hiermede bedoeld? X.

---

176. — *Volkslied.*

Hoort toe al die vol liefde zijt,
Het lust mijn geest te zingen
Een lied, enz. —

Dit is de aanvang van een oud lied, eene romance of zoo iets, waarin een ridder voorkomt, die om de hand zijner geliefde, welke hem door haar' vader geweigerd is, magtig te worden, zijne ruiters wapent, diens kasteel aanvalt, in den brand steekt en de jonkvrouwe medevoert.

Het lied schijnt op een historisch feit te steunen, en in *Limburg*, het land van *Kuik* of *Gelderland* te huis te behooren, waar ik het, in de *Overbetuwe* in mijne jeugd meermalen hoorde zingen. Wie kan mij dit schoone volkslied in den *Navorscher* mededeelen?

D. BUDDINGH'.

---

177. — *Geboorte- en sterfjaren van engelsche schrijvers.* Welke zijn de juiste *geboorte- en sterfjaren* (voor zooverre dit laatste te pas komt) van de volgende *engelsche schrijvers* en *dichters?*

C. C. COLTON, schrijver van *Lacon, or many things in few words*, uitgegeven in 1820, alsmede van eenige satyren. WASHINGTON IRVING; van zijn geboortejaar verschillen de opgaven. PINNOCK, schrijver van een *History of England.* G. LONG, vertaler van TACITUS. W. H. PRESCOTT, geb. 1796. W. CARLETON,

geb. 1798. F. B. HEAD, geb. 1784. LEIGH HUNT, geb. 1784. BARTON, geb. 1784. T. HAYNES BAYLY; de opgaven verschillen. WILSON, geb. 1789. R. MONTGOMERY; van zijn geboortejaar verschillen de opgaven. CROLY, geb. 1790. X².

178. — *Engelsche vertalingen van Don Quixote.* Welke engelsche vertalingen bestaan er van den *Don Quixote* van CERVANTES? X².

179. — *Joost van Robijs.* Onlangs vond ik ergens aangeteekend, ik meen haast in het *Boek der Uitvindingen*, dat ten tijde van COLBERT zekere JOSSE VAN ROBIJS, de voornaamste lakenfabriekant uit *Haarlem* naar *Frankrijk* verhuisde, daar hij door de stedelijke regering gebannen was, omdat hij geweigerd had de betrekking van *diaken* op zich te nemen. Deze schijnbaar onbeteekenende zaak zou niet weinig tot het verval onzer lakenfabrieken hebben medegewerkt.

Waarschijnlijk heeft deze uitwijking, zoo genoemde reden er aanleiding toe gaf, in der tijd nog al gerucht gemaakt, en er zal dus wel wat van opgeteekend staan. Wie deelt mij zulks mede? φ²—φ.

180. — *Bibliotheca Sarraziana.* Wie kan iets melden over den bezitter der *Bibliotheca Sarraziana*, in 1715 te *'s Hage* verkocht? Hoe heette hij (welligt DE LA SARRAZ?), met voor- en toenaam; welk ambt bekleedde hij; wanneer is hij gestorven? Heeft iemand ook voor mij dien Catalogus met prijzen en namen der koopers? Men zoude mij zeer verpligten.

FRED. MULLER.

181. — *Zilveren Rijders* (*Ducatons*). Zijn de zilveren Rijders (Ducat.) met eenen, door liefhebbers van fraaije muntsoorten, zoo genoemden *rozenrand*, zeldzamer dan die, om welke slechts een gewoon gekartelde rand gevonden wordt? Zoo ja, dan is de reden zeker de meerdere zeldzaamheid der eerste. Of weet men daar nog eene andere oorzaak voor op te geven? H. v. K.

182. — *Bezitters van allodiale goederen. Ridderhofsteden.* Hadden de bezitters van allodiale goederen in de vorige eeuw regt op den titel van *Vrijheer?* Wie kan mij eene definitie geven van eene *ridderhofstad?* En zijn deze benamingen bij door de bevoegde magt genomene besluiten opgeheven, of alleen in onbruik geraakt? Met de beantwoording dezer vragen zou men mij zeer verpligten.

X.

183. — *Cornelis Pieterszoon Hooft.* Zijn er van CORNELIS PIETERSZOON HOOFT, den vader van PIETER CORNELISZ. HOOFT, geschriften in druk bekend? Zoo ja, waar en wanneer zijn die uitgegeven? Zijn er in vroeger' of later' tijd ook eigenhandige geschriften van hem in veiling gebragt? Zoo ja, wie kan mij aanwijzing doen van den Catalogus, met opgave van vroegere en latere eigenaars?

C.

[Op de stadsbibliotheek te *Amsterdam*, C. P. HOOFT, *Mengelschriften*, eigenhandig geschreven, 2 dln. Vroeger in bezit van A. VAN CATTENBURCH en B. HUYDECOPER.]

184. — *Carlier Cafatier.* Wie was CARLIER CAFATIER, die in 1617 een geschrift uitgaf tot wederlegging van een ander geschrift van den Waalschen predikant SIMON GOULART? C.

185. — *Simon Goularts familie.* SIMON GOULART, vóór 1619 waalsch predikant te *Amsterdam*, maar toen om zijne remonstrantsche gevoelens afgezet, was gehuwd en schijnt kinderen gehad te hebben. Wie kan mij daaromtrent iets mededeelen? De Hoogleeraar TIDEMAN vermoedt, dat DANIEL GOULART, die in 1645 als predikant bij de remonstrantsche broederschap overleed, zijn zoon was. C.

186. — *Simon Goularts geschriften.* Ofschoon wij van dezen predikant der waalsche gemeente te *Amsterdam*, die in 1619 om zijne remonstrantsche gevoelens werd afgezet, noch zijn *Brief traité de la grace de Dieu*, (Amst. 1616), noch zijn *Traité de la Providence* (1627), ooit in handen konden krijgen, zoo zullen beide toch wel ergens voorhanden zijn. Doch HAAG zegt in *La France protestante* van GOULARTS *Examen des opinions de Fabrice Bassecourt*, »qu'il est devenu introuvable."

Wie kan dit logenstraffen? C.

187. — *Maroni Gualtherus en zijne gedrukte en onuitgegevene geschriften.* MARONI GUALTHERUS, in 1606 Rector te *Kampen* geworden, maar in 1619 afgezet, gaf omstreeks 1616 een latijnsch geschrift tegen den predikant van *Hattem*, URBANUS, in het licht. Wie kan mij er den juisten en volledigen titel van opgeven en zeggen, waar het aanwezig is? Ook gaf hij zijne *Oratio de vita et obitu* C. VORSTII uit; maar waar en wanneer?

Die *Oratio* schijnt zeer zeldzaam gevonden te worden. Alle mijne pogingen om haar te vinden zijn nog te vergeefs geweest.

GUALTHERUS liet vele handschriften na, die grootendeels in handen der regering van *Kampen* zijn gekomen. BRANDT heeft veel uit zijne geschrevene aanteekeningen geput. Is er van een en ander nog iets bewaard gebleven? GUALTHERUS was uit den Palts afkomstig. Stond hij in familiebetrekking tot RUDOLPH GUALTHERUS? Hij was gehuwd en had

kinderen. Wie was zijne vrouw? Zijn zijne kinderen hem naar *Frederikstad* gevolgd, en hebben zij zich daar gevestigd? C.

---

188. — *Verheijen.* Ik bezit een schimpversje van 8 regels in HS. op zekeren VERHEIJEN,

„Die het roer van Staat in zijn vuist grijpt,"

vermoedelijk van het laatst der vorige of het begin der tegenwoordige eeuw, want het woord *Bataaf* komt er in voor. Wie kan die VERHEIJEN geweest zijn? S. S. S.

---

189. — *Pater Berendse.* Wie was *pater* BERENDSE, op wien in het laatst der vorige eeuw een schimpdicht werd vervaardigd, getiteld,

„Een gedicht, zo vol van gratie,
Gemaakt op de heerlijke meditatie,
Van Pater BERENDSE, dat geestelijke baasie,
Over de fransche temtatie,
Die ze zullen doen aan de natie.
Als zij hier doen eene invasie."?

Hij wordt er in genoemd *de groote Saint te Maarssen.* C/4.

---

190. — *Ouders van Willem Krul.* Wie waren de ouders van den bij *St. Eustatius* gesneuvelden schout-bij-nacht WILLEM KRUL? N. Q. S.

---

191. — *Dichtregels van C. Loots.* Is het antwoord van LOOTS op de vraag van GYSBRECHT VAN AEMSTEL,

„Waar vrienden in den nood, waar zijn de bondgenooten?"

gedrukt? En zoo ja, waar is het te vinden? †.

---

192. — *Kapitein Andries Bruin.* Wanneer leefde die kapitein ANDRIES BRUIN of DE BRUIN, van wien M°., IXde jaarg. bl. 68, spreekt? En wat is er van hem bekend? C/4.

---

193. — *Klopjes.* In dit tijdschrift is meermalen gesproken over *Bagijnen*, maar welke geestelijke zusters zijn de *Klopjes?* C/4.

---

194. — *Zilveren bruiloftszang van C. Loots.* Zijn de dichtregelen van C. LOOTS, *ter zilvere bruilofte van den Heer* ARENT VAN HASSELT *en Mevrouw* MARIA ELISABETH SCHARFF, (23 Nov. 1785) in een van zijne werken opgenomen? †.

---

195. — *Windvlagen in drieën.* Is het meer opgemerkt, dat de windvlagen meest in drieën gaan: sterk, sterker en zeer sterk? J. H. VAN LENNEP.

---

196. — *Inslaan van den Bliksem des Winters.* Hoe komt het, dat het onweder in den winter meer inslaat dan des zomers? J. H. VAN LENNEP.

---

197. — *Appels loopen op gouden beenen. De klok van Bazel.* Wat is de beteekenis van het eerste spreekwoord? En waarom is het, dat, zooals HARREBOMÉE zegt (*Spreekwoordenboek*, I. bl. 33), de klokken van *Bazel* altijd een uur voorloopen? Nog? Sedert wanneer? L. 5.

---

198. — *Het is nu geen tijd, dat Bertha spint.* Waar doelt dit spreekwoord op? L. 5.

---

199. — *Hij heeft zijne handen in de wolken gewasschen.* Wat beteekent dit? L. 5.

---

200. — *Ladere.* »Zoo wie die wordt bedragen van valscher waerhede, verbeurt vijftig pond, en men zal hem drie dagen zetten in *die ladere* of in den stok." Zoo luidt eene van *Aardenburgs* aloude keuren. Welk straftuig wordt door de *ladere* bedoeld? J. H. v. D.

---

201. — *Gedenkpenningen te Neurenburg geslagen, op het uitwijken der saltsburgsche emigranten.* Kan iemand mij berigten, of deze penningen in een of ander werk afgebeeld of beschreven zijn? J. H. v. D.

---

202. — *Adriaan Sticke, Heer van Breskens.* In 1638 werd de Ridder STICKE door den Keurvorst van *den Palts* beschonken met de heerlijkheid *Breskens* (*Bijdragen tot de Oudheidk. en Geschied., inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen*, II. bl. 168, noot 1). 't Zal wel dezelfde geweest zijn, die het *Lof-en grafdicht van den geestrijcken ende seer kloecken* JAN VAN DER VEEN vervaardigde, geplaatst achter diens *Zinne-beelden oft Adams-appel.* Hij noemt zich daarin VAN DER VEENS trouwen vriend. Kan iemand berigten waaruit de vriendschap tusschen den Ridder STICKE en VAN DER VEEN ontstaan zij? Beoefende STICKE welligt ook de dichtkunst? J. H. v. D.

---

203. — *Johannes Stuerbout.* Deze werd den 25sten Aug. 1659 bevestigd als eerste predikant bij de hervormde gemeente op den *Ouden-man* (*Waterland*). Hij stond daar tot 25 Nov. 1668, als wanneer de gemeente, terwijl zij tot het oefenen der godsdienst bijeen was, door acht spaansche ruiters werd overvallen en de leeraar zoo gruwelijk mishandeld, dat hij aan de gevolgen dier mishandelingen bezweek. Deze STUERBOUT moet uit de roomsche kerk tot de hervormde over-

gegaan zijn. 't Zou mij zeer aangenaam zijn, iets omtrent zijne afkomst te vernemen, en tevens, waar hij zich tot het leeraarsambt heeft voorbereid, wat waarschijnlijk wel te *Leiden* zal geweest zijn. Alle berigten, zoo omtrent hem, als omtrent zijne kinderen, zullen mij hoogst welkom zijn, 't zij ze geput zijn uit gedrukte of ongedrukte stukken.

Tot narigt voor hen, die zoo goed willen zijn, mij de vrucht hunner nasporingen mede te deelen, dient, dat mij bekend is, wat omtrent STUERBOUT vermeld staat in de navolgende geschriften: *Zeeuwsche Volks-Almanak voor het jaar* 1846, de werken, vermeld in de aanteekeningen op bl. 66 en 67 van genoemd jaarboekje; A. J. VAN DER AA, *Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden*, in voce *Waterland; Volks-Almanak voor Ned. Protestanten* voor 1857.

J. H. v. D.

---

204. — *Geschiedenis der Bataafsche Republiek.* De Bataafsche Republiek heeft eigenlijk slechts tien jaren, van 1795 tot 1805, bestaan. De mannen, welke de rollen in die dagen vervulden, zijn van het tooneel der wereld verdwenen, andere zijn opgetreden. — Eene onpartijdige geschiedenis van dat tijdvak bestaat nog niet: de vervolgen toch op WAGENAAR kunnen dien naam niet dragen. — En BILDERDIJK? wie zal het den balling euvel duiden, dat hij tegen hen, die de oorzaak van zijne verwijdering waren, min gunstig gestemd is? — De tijd is thans gekomen, dat men met bedaardheid en zonder hartstogt die woelige dagen kan herdenken. Zij, die in die dagen hunne jeugd doorbragten, ja de zoons van de hoofdorganen van dien tijd zijn door de opvolgende gebeurtenissen afgekoeld, en hebben zich naar de omstandigheden gevoegd. Ook hunne haren zijn reeds grijs, want meer dan eene halve eeuw is verdwenen sedert Mr. R. J. SCHIMMELPENNINCK, op den 29sten April 1805, den eed als Raadpensionaris in de vergadering van het toenmalig staatsbewind heeft afgelegd en het bijna koninklijk gezag aanvaard, om het een jaar later aan LODEWIJK NAPOLEON over te dragen. — Om tot het schrijven eener goede en volledige geschiedenis van dat tijdvak te geraken, moeten de bronnen worden bijeenverzameld. Die bronnen liggen verspreid in verschillende werken, o. a. door Prof. TYDEMAN, in het XIIde deel van BILDERDIJKS *Vaderl. Geschiedenis*, bl. 332, vermeld, in monographien, als daar zijn het leven van SCHIMMELPENNINCK, van WISELIUS, van KRAIJENHOFF, de *Bijdragen* van PIJMAN, in vlugschriften, waartoe ik ook de *Lantaarns* van AMURATH-EFFENDI HEKIM-BACHI reken. — Ja zij zijn te vinden in werken in den vreemde uitgekomen: in de *Memoires* van fransche, van engelsche, van duitsche tijdgenooten. — Die bronnen op te geven zal den geschiedschrijver het werk gemakkelijk maken. Ieder, daartoe geschikt, brenge een steen aan. Hiertoe strekt deze vraag. — De geschiedenis der Bataafsche Republiek, is niet onbelangrijk en kan welligt tot les voor volgende tijden strekken.

C/4.

---

205. — *A. F. R. E. Baron van Haersolte.* Bestaat er eene levensschets van ANTHONIUS FREDERIK ROBBERT EVERT Baron VAN HAERSOLTE, die in Augustus 1798 tot lid van het uitvoerend bewind van de Bataafsche Republiek werd benoemd, en het tot October 1801 bleef, toen hij met PIJMAN en BESIER medewerkte tot eene herziening der toenmalige staatsregeling? Waar en wanneer is hij gestorven?

N. Q. S.

---

206. — *Halsbandes Orden.* Te *St. Goor aan den Rijn* bestond eertijds, en bestaat welligt nog, een gezelschap of vereeniging, genaamd *Hans-Bursch oder Halsbandes Orden*, van zeer ouden oorsprong, waartoe nieuwelingen met vele ceremoniën tot leden werden aangenomen. WICKELMAN maakt er in zijne *Hessische Chronik*, Th. I. S. 55, melding van. Waar kan men meer inlichtingen omtrent die orde of dat gezelschap vinden?

†.

---

207. — *J. L. van Laar Mahuët.* De Amsterdamsche boekverkooper VAN LAAR MAHUËT zegt in een in 1795 uitgekomen vlugschrift, dat hij tien jaren lang om de zaak der vrijheid is gestraft. Waarin heeft die straf bestaan, en wat is er van hem verder bekend?

S. S. S.

---

208. — *Zeelands Chronijk verkort.* In mijn bezit bevindt zich *Zeelands Chronijk, verkort. Gesteld, tot dienst van de jeugd, in Vragen en Antwoorden. Te Middelburg, bij* W. A. KEEL *en Comp. Met Privilegie*, zonder jaartal, drie dikke deeltjes in miniatuur formaat, elk deel plus minus 480 bladzijden groot, met niet onaardige plaatjes en afbeeldingen. Ik heb wel eens gehoord dat L. VAN DEN SPIEGEL voor den schrijver wordt gehouden. Bestaat er voor deze bewering grond en is het werkje zeldzaam?

Achter het derde deeltje, hetgeen in 1792 schijnt te zijn uitgekomen, is o. a. opgenomen het bekende *Roosje, eene vertelling*, zonder vermelding van den naam des dichters BELLAMY.

C/4.

---

209. — *Ockerse.* Heeft Prof. TYDEMAN aan zijne belofte omtrent OCKERSE (zie de *Vaderl. Geschiedenis* van BILDERDIJK, dl. XII. bl. 330) voldaan? Zoo ja, waar?

†.

---

210. — *J. Valckenaer.* Waar kan men de onpartijdigste berigten omtrent J. VALCKENAER vinden? Het is waar, Prof. TYDEMAN (*Ophelderingen op de geschiedenis des vaderlands* van BILDERDIJK, dl. XII. bl. 330) wanhoopt aan een goed overzigt over het staatkundig leven van dien staatsman, maar er zal toch wel ergens iets omtrent hem op te delven zijn.

C/4.

---

211. — *Oorlog der Doctoren.* Ik bezit eene verzameling van 41 Tractaatjes van de jaren 1677 en 1678, te zamen gebonden, met het opschrift: *Oorlog der Doctoren.* Vooraan vindt men een gedrukt *Register der Boeckjens, rakende het verschil tusschen Dr.* BONAVENTURA

VAN DORTMONT *en Mr.* ANDRIES BOECKELMAN, *zo als dezelve na malkanderen uytgekomen zijn.* Het verschil loopt over een *obstetrisch* voorval, en behoort niet tot mijne kennis. Zeker is het, dat partijen elkander niet sparen, en dat zij soms niet zeer kiesch zijn in hunne middelen van verdediging, veel min in hunne uitdrukkingen. Dr. FREDERICK RUYSCH, die de partij van Mr. A. BOECKELMAN trok, krijgt ook zijn deel, en wordt vooral in de *Koeckoecxzang* duchtig uitgelucht. Sommige der titels luiden vreemdsoortig, b. v., *Horrel in de wacht; Pijls aftocht; Bruijerij, elk sijn weer; Luyelack; Dorschvlegel, of knuppel uyt de sak; Koeckoecx-zang; Stok in 't Hondert; Den Cocceaansen Doctor; Strijk op den bruy;* enz. — *Mr.* vóór den naam van BOEKELMAN beteekent *Heelmeester;* het was toch de gewoonte, tot nog in het begin der vorige eeuw, vóór den naam van een heelmeester of chirurgijn *Mr.* te plaatsen, even zoo als men dit nu vóór de namen van in de Regten gepromoveerde personen doet. Men zeide in mijne jeugd nog zeer algemeen, *de meester is er bij*, als de patient onder handen van een chirurgijn was; *den meester halen*, enz. Nu vraag ik, is die verzameling van tractaatjes zeldzaam en heeft zij nog eenige wetenschappelijke waarde? Als register van scheldnamen en gemeene uitdrukkingen van dien tijd, zijn eenige tractaatjes *curieus*, maar ook veelal walgelijk. C/4.

---

212. — *N. S. van Leeuwarden.* Levensbijzonderheden van dezen door vele geschriften bekenden godgeleerde worden gevraagd.

J. D.
L.

---

213. — *Hagjesdag, Poespas.* Men vraagt de afleiding van de woorden *hagjesdag* (*Staatsblad van Neërl. Indië* 1816, N°. 2). en *poespas* (als boven, 1819, N°. 50). J. D.
L.

---

214. — *Billard royaal.* Het opschrift *Billard royaal* wordt nog dikwijls ter aanduiding, dat een billardtafel aldaar aanwezig is, voor koffijhuizen, herbergen, enz. gevonden. Ziet het bijvoegelijk naamwoord *royaal* op een brevet van uitvinding door een' franschen koning gegeven, of duidt het de goede *royale* hoedanigheid van de billardtafel aan? Wanneer kwam het billardspel hier te lande in zwang? J. D.
L.

---

215. — *R. Stapel Zalt.* In den *Wegwijser door de heerlijkheid Roosendaal ofte Roosendaalsche vermakelijkheden met een geestelijk en zedelijk ooge beschouwt en in Digtmaat, gestelt door* JOHANNES D'OUTREIN, Amst. 1718, 3de druk, wordt als »een groot kenner der Nederduitsche spraek en dichtkunst," door D'OUTREIN, »weerdig gekeurd om zijn rijmelwerk te beoordeelen," genoemd de Heer R. STAPEL ZALT. Hij oordeelde omstreeks het jaar 1700, toen de eerste druk der *Roosendaalsche Vermakelijkheden* het licht zag, dat werk »der drukperse dobbel waardig(*)." Wie weet iets van dezen »groote kenner van de Nederduitsche spraak en dichtkonst"? J. D.
L.

---

216. — *Hinjosa.* In het zoo even vermelde werk, 3de druk, 1718, bl. 12, komen deze regels voor:

»Die stukken met haar vieren
Sijn gedenkteekens van den Heere President
HINJOSA, dien de Heer van Roosendaal erkent
Onder den rang van sijn Hoog Eedle Bloedverwanten."

Wie was die President HINJOSA? J. D.
L.

---

217. — *J. Pluimers, Gezang op Roosendaal in den jaare MDCXC*, is geplaatst voor het zoo even vermelde werk, en wordt ook aldaar, bl. 1 (8), vermeld. Is het ook opgenomen in een' dichtbundel van dien rijmer of elders gedrukt? Bezong hij ook andere lusthoven? J. D.
L.

---

218. — *Jan de Moor en Jan de Witt.* In het jaar 1616 werd door SCHOUTEN en LE MAIRE de straat, die naar laatstgenoemden den naam draagt, ontdekt. Zoodra de Koning van *Spanje* hiervan berigt ontving, lokte hij eenige bekwame hollandsche zeelieden in zijn rijk, waaronder genoemd worden JAN DE MOOR en JAN DE WITT.

De Koning zond in 1617 twee karavelen, die onder de bevelen van de gebroeders NODAL stonden, naar deze straat, om die nader te onderzoeken enz. Zij kwamen in 1619 terug en gaven er een zoo gunstig verslag van, dat de Koning er bijzonder over te vreden was.

Toen ik nu, eenige maanden geleden, het *Collegio Naval Militar* te *San Carlos*, op een paar uren afstands van *Cadix* gelegen, bezocht, zag ik onder meer andere beroemde *Spaansche* zeevaarders, ook den naam van GARCIA NODAL boven een der leerzalen opgehangen, met dit onderschrift:

»Los Hermanos de este nombre BARTHOLOMÉ y GONZALO mandando dos carabelas reconoceron en 1618, por ordres del Gobierno de España cuestas, costas y canales del

---

(*) De tweede druk met het vervolg zag het licht in 1713. D'OUTREYN zegt, dat zijn vertrek naar *Dordrecht* en drukke bezigheden aldaar, en vervolgens ook naar *Amsterdam*, alsmede het schrijven van andere boekdeelen over enkel godgeleerde stoffen enz., hem verhinderd hadden zijn dichtwerk te voltooijen. De tweede druk was in 8°. De derde druk met den platten grond van geheel *Roosendael*, 18 platen, het portret (naar het leven) en het wapen van JOHAN Baron VAN ARNHEM, Heer van *Roosendael*, zag, in 4°., bij GERARD VAN KEULEN, te *Amsterdam*, in 1718 het licht.

cabo de *Hornes*, montado por unos particulares *Hollandeses* en 1616, le cituaron en 56, mumo en sexmo."

De volgende vragen kwamen bij mij op:

1°. Hebben de genoemde Hollanders JAN DE MOOR en JAN DE WITT, de gebroeders NODAL op hunne reis vergezeld?

2°. Waren ze ook aan boord bij SCHOUTEN of LE MAIRE, en zoo ja, in welke kwaliteit?

3°. Zijn er van hen of hunne verrigtingen ook bijzonderheden bekend? Hunne namen zijn mij niet voorgekomen in oude reizen, die mij ten dienste stonden.

LABORANTER.

219. — *Wit metaal op Macassar.* Resolutie van de 17en van den 12den April 1657:

»Is ter vergadering gelesen seecker memorie van Dr. LANSBERGEN over eenig *wit metael* op *Macasser* vallende, dat noch *goud* noch *silver* sijnde, echter door cunst en wetenschap van seecker persoon hier te lande tot *goud* gebracht kan worden. Het voorschreven metaal valt oock op *Borneo* en *Japan*. Naar *Indiën* te schrijven om daer van een seecker getal ℔ te laten comen en de prijs er van te laten opgeven."

Van welk metaal kan hier sprake zijn?

LABORANTER.

220. — *Het wapen van Malakka.* »Het wapen van *Malakka*, sijnde een *Chineesche Joncq, nevens een vrouwmensch voorop staende met een palmtacq in de hand*, omdat de *Portugesen* met een joncq onder schijn van *Chineesche* Handelaers de plaets eerst geconquesteert en de celebratie van dien op *Sancte Julianus* dagh gedaen hebben ende daerbij door de onse cort na de veroveringh gevoeght *een gewapent man met een gekroondt sweert in de vuist, nevens 't merck van de generale Oost-Indische Comp.*, tot een eeuwige gedachtenisse, dese stadt door haer met den sweerde gewonnen en aen de vereenighde *Nederlandtsche* Staet gebracht is."

Men vraagt den datum der resolutie van gouverneur-generaal en raden van *Indië*, waarbij dit wapen wordt vastgesteld?

LABORANTER.

221. — *Willem Jansz, ontdekker van Nieuw-Guinea.* Wie helpt mij op den weg om den waren WILLEM JANSZ te vinden uit de verschillenden, die er van dien naam uit dat tijdvak zijn, als:

1. WILLEM JANSZ, schipper op *'t Lam*, vloot van SPILBERGEN, 1601.

2. WILLEM JANSZ, van *Amsterdam*, schipper op *'t Duyfken*, vloot van VAN DER HAGEN, 1603.

3. WILLEM JANSZ, schipper van de *Caraeck*, door WAERWIJCK veroverd, 1605.

4. WILLEM JANSZ ADMIRAAL, eerst schipper, daarna buitengewoon raad van *Indië* en landvoogd van *Banda*, 1623—1627.

Is WILLEM JANSZ, onder N°. 2 voorkomende, dezelfde met de overige?

Zie mijne vraag *Nav.* 1855, bl. 296, Vr. 339.

LABORANTER.

222. — *Prof. Jacob Gool, Mattheo à St. Joseph.* »1663, 21 Augustus. Is gelesen seecker versoeck door den Heer Professor JACOB GOOL, schriftelijck ter vergaderinge ingedient, tenderende ten eynde de gunst soude mogen genieten, dat order na *Suratte* bij de custe van *Malabar* soude mogen worden gegeven om van seecker religieus met naeme MATTHEO à ST. JOSEPH, een *Napolitaen* van geboorte, hem in die landen onthoudende, over te nemen en met onse schepen herwaerts over te doen komen eenige boecken bij hem gemaeckt of geschreven van de *planten* in *Indië* vallende, neffens de *eygenschappen* in gebruyck van dien, bestaende in acht boecken en over de *duysent teyckeningen* en *figuren*, die hij Professor GOOL voornemens soude sijn, alhier begonnen hebbende, tot den *druck* te prepareren. Waarop gedelibereert sijnde, heeft de vergadering in 't voorschreven versoeck geconsenteert en sulcx verstaen, dat daertoe in de brieven die *over land* na *Suratte* staen te gaen, de vereyschte ordre sal worden gegeven."

Is door genoemden Professor aan zijn voornemen gevolg kunnen gegeven worden?

LABORANTER.

223. — *Maarten Luther.* Bekend is het, dat deze groote hervormer zijn' voornaam gekregen heeft, omdat hij op den *St. Maartensdag* geboren is. LUTHER echter is op den 10den November geboren, terwijl men den *St. Maartensdag* op den 11den November viert. Wie kan mij hierin teregt helpen?

DE MACCABEëR.

224. — *Munniken.* Heeft dit woord, dat *lastig zijn* beteekent, eenig verband met *monnik*, en werd het door oude schrijvers in die beteekenis gebruikt?

DE MACCABEëR.

225. — *Van esse 't ende.* Deze zeeuwsche uitdrukking beteekent: *Van het begin tot het einde.* Reeds lang zocht ik wat het woord *esse* toch eigentlijk is of waaruit het verkort mogt zijn, maar te vergeefs. Wie helpt mij?

DE MACCABEëR.

226. — *Kinnetje.* Is ook de afleiding bekend van dat woord in: *kinnetje bier*, een klein vat?

DE MACCABEëR.

227. — *Gemarineerde haring.* Deze in azijn gelegde haring is, geloof ik, overal bekend, doch waarom de naam *gemarineerd?* Wanneer men in pekel (zeewater) gelegde haring zoo noemde, was het begrijpelijk, daar de naam toch wel in verband zal staan met het latijnsche *mare.* Wie helpt mij?

DE MACCABEËR.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

M. S. Genealogie van het geslacht Oem (I. bl. 289; vgl. II. bl. 138). Alhoewel het wapen van CLAES OEM of OOM, zoo als het beschreven wordt in de *Wapendichten op 's graven ridders* (*Belg. Mus.* voor 1841): van zilver, met twee getinneerde baren van keel en een getanden schildsrand van lazuur, niet overeenkomt met het, door BALEN en anderen, aan dit geslacht toegekende wapen, blijkt het toch uit de stamlijst, door genoemden schrijver medegedeeld, dat CLAES OEM tot het bekende, uit *Dordrecht* oorspronkelijke geslacht van dien naam behoorde. Hij was de oudste zoon van CLEYS OEM, Ridder, die in 1260 in 't Leenregister van *Holland* vermeld wordt, en van ELISABETH, dochter van VRANK van *Dordrecht* (*), ambachtsheer van *Dubbeldam* en schout van *Dordrecht.* Bij JOHANNA VAN ARKEL van *Bokhoven* verwekte hij onderscheidene kinderen, waarvan twee te *Dordrecht* in de regering zaten.

Het wapen van OEM, door . . ELSEVIER, volgens BALEN medegedeeld, is onjuist; men zie dien schrijver bl. 1171, 1337, GOUTHOEVEN, VAN LEEUWEN, enz.

Het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat het oude Dortsche geslacht HEIMANS (BALEN, 1085), dat voert: van zilver, met een fasce van keel, beladen met twee verkorte St. Andrieskruisen van goud, en vergezeld van 15 turven (die men wel eens met de zoden verwart) van sabel, uit OEM is voortgekomen. Wie weet er meer van?

M°.

Sterfhuisgebruiken (II. bl. 24; vgl. bl. 371; *Bijbl.* 1853, bl. xiii, cix, cxxvi; 1855, bl. xviii; VIII. bl. 363; IX. bl. 39 en 72). Het is bij de R. C. te *Heumen*, Prov. *Gelderland*, het gebruik, dat, wanneer eene vrouw bij, of ten gevolge harer verlossing sterft, haar lijk door hare vriendinnen ten grave wordt gedragen.

De kist wordt alsdan door acht vrouwen, alle in diepen rouw gekleed, met witte boezelaars en groote witte halsdoeken naar hare laatste rustplaats gedragen, terwijl echtgenoot en verdere familie deze sombere plegtigheid volgen.

Na de begrafenis hecht men een' fijnen doek van lijnwaad op den grafheuvel vast, waarop de naam, de ouderdom, de oorzaak en dagteekening van het overlijden der ontslapene kunstig geletterd worden.

Kan men mij ook opgeven of dit gebruik op meer plaatsen in zwang is?

K. v. S. N°. 2.

Staatkunde van het kerkezakje (III. bl. 164, Vr. XCV; vgl. IV. bl. 146; *Bijbl.* 1855, bl. xxiv; VI. bl. 271; VII. bl. 74, 106 en 171). In het collectezakje van wijk 60 te *Amsterdam*, vond men den 14den Januarij 1789 de volgende regels, waaruit de geest des tijds duidelijk blijkt.

»Zo lang de Hoog Gedugte Heeren,
De brave lieden removeeren
Uit kerkenraad en burgerstand,
Of door Oranje zugt bewoogen,
Het kwaad doen straffeloos gedoogen,
Sluit ik voor altoos mijnen hand. —
Dat zij nu selvs die voor hun (*hen*) woeden,
Uit eigen beurs, als certijds voeden,
Zoo redt men 't slegte volk uit nood.
Wij zullen steeds de schaamle keezen,
Zelfs ongevraagd, behulpzaam weezen:
Die vreeten geen Oranje brood."

†.

Spreekwijze: 'k Ben in de boonen (III. bl. 351, Vr. 332; vgl. IV. bl. 277). De wijsgeer PYTHAGORAS had onder meer andere ook deze spreuk: »*Wacht u voor de boonen.*" Dat is, zegt F. HEERMAN: »Wacht u voor de Regeringh, 't welk alsoo geseidt is, omdat eertydts en als noch in eenige plaetsen de Magistraet door 't loten van witte en swarte boonen, verkoren worden."

Zou de oorsprong van bovengenoemd spreekwoord ook hier gezocht moeten worden?

J. BOUMAN.

Handschrift als toetssteen van het karakter (IV. bl. 384, Vr. 342; vgl. V. bl. 150; *Bijbl.* 1855, bl. lxxxviii; VII. bl. 172, 235, 333; VIII. bl. 38 en 107). Uit *The Economist* van 11 December 1858, schrijf ik de volgende advertentie uit.

»Know Thyself—The secret art of discovering the true character of individuals from the peculiarities of their handwritings has long been practised by MARIE COUPELLE with astonishing success. Her startling delineations are both full and detailed, differing from anything hitherto attempted. All persons wishing to »know themselves" or any friend in whom they are interested, must send a specimen of their writing, stating sex and age, inclosing thirteen penny stamps to Miss COUPELLE, 69 *Castle street*, *Oxford Street*,

---

(*) Tot welk geslacht behoorde VRANK van *Dordrecht?* Tot dat van VAN DIEMEN (zie BALEN, bl. 1037)?

London and they will receive in a few days a minute detail of the mental and moral qualities, talents, tastes, affections, virtues, etc. of the writer, with many other things hitherto unsuspected." I am pleased with the accurate description you have given of myself. Miss JONES. φ²—φ.

Verboom, Spaansch Ingenieur (V. bl. 100, Vr. LXIX; vgl. VI. bl. 49). In het *Suite du Suppl. au Nobil. des Pays-Bas*, t. V. leest men p. 22, dat GEORGE PROSPER, Markies VAN VERBOOM, Kapitein-Generaal van de legers des Konings van *Spanje*, en Gouverneur van de Citadel van *Barcelona*, gestorven in 1744, het plan van die Citadel ontworpen en er veel toe bijgebragt heeft om haar in den staat te brengen, waarin zij zich thans bevindt. In 1718 werd hij, toen Ingenieur-Generaal zijnde, tot Gouverneur van die sterkte aangesteld. Hij was in 1697 gehuwd met eene dochter van JAN BALTHAZAR DE VISSCHER, eersten Baron van *Celles*, † 1694, en van KATHARINA MARGARETHA VAN GOTTIGNIES, † 1690.

Een geslacht VERBOOM, met LOKHORST en PIJLL vermaagschapt, was te *Rotterdam* bekend. Zie BALEN, bl. 1030, 1033. — DINGMAN EIJNOUTS VERBOOM NIKOLAASZ., gest. 1603, zat te *Zierikzee* in de regering, was in 1561 gehuwd met ARNOLDINA HALLINCG, † 1630, POUWELS dochter bij MARGRIETE OEM, en verwekte bij haar o. a. eene dochter, LIVINA, geb. 1563, † 1636, die de vrouw werd van KORNELIS DE VRIES WILLEMSZ., Burgemeester, Schepen, enz. van *Dordrecht* en Muntmeester van *Holland*, † 1603. Zie BALEN, bl. 1076. SMALLEGANGE noemt VERBOOM een voortreffelijk geslacht in *Zeeland*.

M°.

Namen van Kruiden, Insekten, enz. (V. bl. 158, Vr. 120; vgl. VI. bl. 113; VII. bl. 148, 203, 333; IX. bl. 73). Meermalen te *Borculo* aanwezig, en bekend met het dialect aldaar, heb ik nooit gehoord, dat *iemenschoer* een' *bijenzwerm* zou beteekenen, maar wel een *bijenstal*. *Horzels* noemt men daar *honten*, de *o* uitgesproken als in *kolde* (koorts); in de *Over Betuwe*, *danen*. — Welligt kunnen de volgende het lijstje van D. *te D.* aanvullen.

Froesselen, worstelen.

Bos, bij SWAVING z. nw. een deuvik, tap in een ton. Wordt ook als bijvoeg. naamw. gebruikt: b. v. *Mien beurs is bos* = ledig. *Hi hef mi bos e'speuld.* De *o* uitgesproken als in os.

Brugge voor boterham, ook wel *smakke*.

Piel-ende voor eend.

Jeuzeworst voor zure worst; en andere.

J. C. K.

Oude maten en gewigten (VI. bl. 336, Vr. 538; vgl. VII. bl. 344; VIII. bl. 10, 330; IX. bl. 8 en 108). Notabilia ex lib. Senodochii St. Spiritus et aliis van roeden en morgen landes tot diverscher maten en naemen.

11 duym = een voet in *Mastebroek*.

16 voeten = een roede.

100 roeden = een hondt landts.

600 roeden = een margen.

Een hove landes = 16 margen.

Een schacht daer men wegen eñ weteringen mede metet, is 19 voet in *Mastebroek*.

Een schaer is twee hondt ende maeken 3 schaere een morgen landts.

3 Greese landts maeken een margen landts int lant van *Gelre*.

1 Geldersche margen = iiij hont lants int Sticht.

ix voeder velt = een margen.

Drie koeganck = een margen.

Een ghee landes is een swat ofte seyssenslach van acht voet.

iiij gheen landts maeken een mannemat ofte een dachmaet landes.

vj gheen maeken een morgen landts te *Vollenhoe*.

Een dachmaet landts = een mannemat t *Vollenhoe* eñ inde *Cuynder* eñ elck is van iiij roeden.

Een olt schuytten stal inde *Cuynder* is drie dachmaet.

Een nieuwe schuyttenstall is twee dachmaet.

ij mannemat = een morgen.

vij garden maecken thyn dachmaet.

Een strenck is breet xiiij voet.

Een acker is breet xxviij voet.

Een acker in *Drenthen* is breet xxiiij voet.

vj hondt landes = een margen landts.

100 roeden lanck ende eene breet maekt een hondt.

Ergo 100 lanck eñ sesse breet maeken een margen.

100 roeden lanck eñ 3 breet = ½ margen.

50 roeden lanck eñ 12 breet = 1 margen, enz.

Een Camper copp botter is xiiij pont.

Een Vollenhoofsche kop botter is thyn pont.

xvj Vollenhoofsche coppen bint ½ vath.

Een Swolsch vierendeel is xiiij pont.

xx Swolsche vierendeelen maecken een groff vath botter.

xxij Vollenhoofsche coppen maeken een Hamburger tonne.

Een cluytte botter is ij ℔ iiij loet.

Een Camper cluytte is iij pont.

Een emmer botter is 4 Swolsch vierendeels ijder vierendeel xiiij pont. Dat vierendeel zwaere is lvj pont.

Vijff gemene treden maecken een roede.

Drie mudden haever lants maecken een

margen in *Gelderlant* ende ij mudde roggelants maecken een margen. D. *te D.*

Buitengewone vruchtbaarheid (VII. bl. 232, Vr. 301; vgl. bl. 317, 370; VIII. bl. 20, 168; XI. bl. 9 en 74). Onder de voorbeelden van buitengewone vruchtbaarheid, mag ook het navolgende gerekend worden, wat wij uit een onzer dagbladen voor den *Navorscher* hier overnemen. De *Morning Chronicle* deelt mede, dat de vrouw van een' timmermansknecht dezer dagen is bevallen van tweelingen (Febr. 1859), nadat zij in Maart 1857 van drie, in September 1855 van twee, in Mei 1854 van één, in October 1852 van twee, en in 1851 en 1849 telkens van één kind bevallen was, zoodat zij, na negen jaren getrouwd te zijn, twaalf kinderen had ter wereld gebragt. Hierbij wordt tevens een niet minder merkwaardig voorbeeld van dien aard aangehaald, namelijk dat van zekere MARIA ANNA ELLEN, de vrouw van een' armen wever te *Neulerchelfield*, die in elf bevallingen 32 kinderen, namelijk 26 zoons en 6 dochters, het leven schonk, die zij allen zelve gezoogd heeft, en waarvan er nog 28 in leven zijn. De laatste maal beviel zij van drielingen, waarvan er twee levenloos geboren zijn. Opmerkelijk is het, dat haar echtgenoot een tweelingsbroeder heeft, en dat zij zelve het aanzijn is verschuldigd aan eene bevalling van vier kinderen. De moeder dezer vrouw, die 38 kinderen ter wereld heeft gebragt, overleed op het oogenblik dat zij van tweelingen beviel. Het grootste aantal in eene bevalling geboren kinderen, schijnt te zijn geweest 6, zijnde allen doodgeboren zoons, en wel van eene vrouw, die de tweede maal gehuwd was en in het geheel van 44 kinderen bevallen is. Uit haar eerste huwelijk zijn in 27 jaren 27 jongens en 3 meisjes geboren, waarbij zich de omstandigheid voordoet, dat zij de eerste maal van 3, de tweede maal van 5 en de derde maal van 6 kinderen beviel. Te *Moskou* bestaat nog het voorbeeld van eene moeder, die, na 27 maal in het kraambed te hebben gelegen, van 69 kinderen, en daaronder 4 maal van 4, 7 maal van 3 en 16 maal van 2 kinderen bevallen was. Zie *Nieuwe Rotterd. Courant*, N°. 59 van 28 Febr. jl.

D. BUDDINGH'.

Gedenkpenningen voor Nederl. Indië (VII. bl. 331, Vr. 383; vgl. VIII. bl. 54 en 77). In VALENTIJNS *Oud en Nieuw Oost-Indiën* komen de afbeeldingen der volgende gedenkpenningen voor:

1. Een gouden penning op de trouw van *Amboina*, 1667.
2. Op het overlijden van J. C. COYETT, 1705.
3. Een gedenkpenning op den dood van NICOLAES SCHAGHEN, 1696.
4. Dito op den dood van Mevr. HILLEGONDA CRANENDONCK, gemalin van A. VAN DER STEL, 1708.
5. Op den dood van GERBRAND SCHAGHEN, 1692.
6. Op het overlijden van CORNELIS SPEELMAN, 1684.
7. In 1768 is een penning geslagen ter gedachtenis der 25jarige huwelijksvereeniging van PET. ALB. V. D. PARRA en ADRIANA JOHANNA BAKE, geschied 11 Junij 1743.

Deze gedenkpenning is in het Koninkl. Kabinet aanwezig, waar tevens een andere op P. A. VAN DE PARRA zich bevindt; ik weet echter niet waartoe die geslagen zij.

D. *te D.*

Soebatten (VIII. bl. 34, Vr. 57; vgl. bl. 147, 210 en 271). In eene der afleveringen van den *Navorscher* van den vorigen jaargang, vinden wij verschillende afleidingen van dit woord, welke ons toeschijnen de waarschijnlijkheid niet voor zich hebben. Wij houden het er voor, dat dit woord, even als onderscheidene andere in het dagelijksch leven, uit *Oost-Indië* is overgekomen. In het Maleisch en in het Javaansch is zeer gebruikelijk het (eigenlijke Arabische) woord *sobat* of *soebat*, *vriend*, hetwelk, inzonderheid in brieven, zeer dikwijls gebezigd wordt, vooral tegen personen, die men voor zich wil innemen, wier gunst men tracht te verwerven. *Iemand soebatten* is dus misschien niets anders dan iemand *soebat noemen*, hem vleijen om iets gedaan te krijgen. X^2.

Petten (VIII. bl. 66, Vr. 78; vgl. bl. 174). De oudsten onder het thans levende geslacht herinneren zich nog zeer goed den tijd, toen ook in *Noord-Holland* nog geene petten, maar alleen hoeden of steken gedragen werden. De eerste petten waren van leder.

LAMED.

Jozef Gramaije (VIII. bl. 97, Vr. 98; vgl. bl. 211, 371; IX. bl. 43, 75 en 117). Bij GACHARD, *Archives de l'Ancienne chambre des comptes à Lille* (Brux. 1841), komt op bl. 352 de volgende post voor:

A Sire JEAN-BAPTISTE GRAMAYE, prévôt d'*Arnhem* doyen de *Leuze*, pour soixante-dix-sept jours de vacations faites en 1617, en *Frise*, *Hollande* et *Allemagne*, pour en apporter des *ossements et reliques des glorieux Saints* etc. 1948 Livres. ..ELSEVIER.

Belabberd (VIII. bl. 131, Vr. 151; vgl. bl. 301; IX. bl. 10). Het woord *Palabber* wordt wel op de kust van *Guinea* gebruikt om eene raadsvergadering aan te duiden, die, in reisbeschrijvingen over *Afrika*, in de XVIIde en XVIIIde eeuw geschreven, meermalen

voorkomt onder den naam van *Palaver*, en het zal dus door de negers op de kust ook wel gebruikt worden om eenen twist of strijd aan te duiden, daar eene raadsvergadering doorgaans het voordragen van strijdige gevoelens medebrengt. Maar het is geen woord dat daar oorspronkelijk te huis behoort; het is er door de Portugezen of door de Spanjaarden, maar waarschijnlijk door de eerstgenoemden, ingevoerd en vindt vermoedelijk zijnen wortel in het Spaansche *palabra*. Dat ons *belabberd* van het in *Afrika* verbasterde woord *palabber* herkomstig zou zijn, is mijns erachtens niet onwaarschijnlijk.

V. D. S.

Ds. Louron (VIII. bl. 134, Vr. 172; vgl. bl. 238; IX. bl. 76). De weduwe van Doctor LOURON was eene dochter van Mr. HENDRIK SCHIM, Oud-Schepen der stad *Leiden*, en is, ruim 20 jaren geleden, hertrouwd met den Luitenant ter zee A. LEHMAN DE LEHNSFELD, zich toen met ter woon vestigende te *Haarlem* met haar in vorig huwelijk verwekt kind, genaamd HENDRINA LOURON, wonende te *Amsterdam*.

MONTANUS.

Daniel Castellanus (VIII. bl. 257, Vr. 289; vgl. IX. bl. 83). DANIEL CASTELLANUS was denkelijk te *Cantelburg*, in *Engeland*, geboren, ten minste zijn broeder PHILIPPUS was er in 1586 geboren.

In 1602 heeft hij eenigen tijd den dienst in de Hollandsche kerk te *Leiden* waargenomen; doch was in 1603 als Waalsch predikant te *Leiden* benoemd, zoo als door zijn huwelijk aldus bevestigd wordt:

»1 April 1603. DANIEL CASTELLANUS, Dienaer des Woorts van de fransche gemeente alhier, vergeseld met GERARD VAILLANT zijn bekende en BARBERA ROBBE zijn nich; met SARA TRELCAT, jd. van *Brussel*, verg. met JACOMIJNTJE GODOT haer moeder en Mr. LUCAS TRELCATIUS haer broeder."

Op den 11den Augustus 1611 vereerde de Leidsche regering hem met *f* 75,— uit hoofde hij haar opdroeg een boek, genaamd: *De Peys van Roomen, met de afradinge van het Pausdom*, zijnde dus hetzelfde werk dat in de *Bibliotheek van Pamfletten en Traktaten* vermeld is.

Als eene bijzonderheid zij hier vermeld, dat hij en FRANCISCUS GOMARUS in Augustus 1607 belast waren, om voor de Engelsche gemeente te prediken. (Zie mijn opstel *over de eerste vestiging der Engelsche gemeente te Leyden in* 1607, in de *Kronijk van het Hist. Genootschap te Utrecht*, 1850, bl. 98.)

..ELSEVIER.

Le pays de Cocagne (VIII. bl. 292, Vr. 347; vgl. IX. bl. 23). De aanteekening van BROSSETTE op BOILEAU, Sat. VI. vs. 119 (uitg. van SAINT-MARC, Amst. 1772, I. p. 122), geeft, behalve de verklaring van FURETIÈRE (vgl. boven, bl. 23), nog het volgende:

»En Italie, sur la route de Rome à Lorette, il y a, dit-on, une petite contrée, qu'on nomme *Cucagna*, dont la situation est très-agréable et le terroir très-fertile, mais sur-tout les denrées y sont excellentes et à bon marché. Ne seroit-ce point le *Païs de Cocagne?*

»Mr. DE LA MONNOYE..... est persuadé, que cette façon de parler vient du fameux MERLIN COCAYE, qui, tout au commencement de sa première Macaronée, après avoir invoqué *Togna*, *Pedrala*, *Mafelina* et autres Muses burlesques, décrit les Montagnes où elles habitent, comme un séjour de sausses, de potages, de brouets, de ragoûts, de restaurans; où l'on voit couler des fleuves de vin, et des ruisseaux de lait. Il y a bien de l'apparence, qu'un tel païs à tiré son nom de celui de son Inventeur, et que de COCAYO on aura fait *Cocagna*. Cette façon de parler n'est pas ancienne dans notre Langue: on ne la trouve ni dans RABELAIS, ni dans MAROT, ni même dans REGNIER. Elle s'est établie un peu tard en France, parce que MERLIN COCAYE, dont le jargon n'est pas fort aisé à entendre, y a trouvé peu de lecteurs; et que la traduction, qu'on en a faite en prose Françoise, n'a été imprimée qu'en 1606. Enfin, le savant Mr. HUET..... croit, que *Cocagne* vient de *Gogaille: Païs de Gogaille* et par corruption *Païs de Cocaigne*. Selon lui, *Gogaille* vient de *Gogue*, qui est une espèce de Saupiquet ou de Farce. Quoi qu'il en soit, cette diversité d'opinions sur le mot de *Cocagne* sert du moins à faire voir que l'on n'en sait pas la véritable origine. MÉNAGE n'en à rien dit."

AMAR noemt in zijne uitgave van BOILEAU (Par. 1821, I. p. 127) de afleiding van DE LA MONNOYE »la plus vraisemblable des opinions avancées à ce sujet," en juicht haar, na de korte vermelding, aldus toe: »Voilà, sans doute, une étymologie bien digne de l'acception reçue du mot *cocagne!*"

Van bovengenoemden MERLINUS COCAJUS (THEOPH. FOLENGUS) verscheen in 1521 te *Tusculum* (*Frascati*) een werk, getiteld: *Opus Macaronicorum*, waarin de *Descriptio patriae Casei* (zie vorigen Jaargang, bl. 329*b*) te vinden is.

B^t^.

Het Huis te Hatert of de Hatertsche Toren (VIII. bl. 321, Vr. 368; vgl. IX. bl. 55 en 119). ANTHONIA ROEROM, dochter van ADRIAAN ROEROM en van MARIA VAN GAMEREN, en kleindochter van KORNELIS ROEROM en MARIA SIJBERTSdr. VAN DEN HATERT, trouwde LENARD VAN DEN HATERT SIJBERTSZ., Schepen 1607, 1608, Tresorier, enz. in *Dordrecht*, die bij haar verwekte SYBERT en ADRIAAN, beiden ongetrouwd overleden, en GEERTRUIJD VAN

DEN HATERT, eerst getrouwd met WOUTER DE BOEFKENS of BOUFKENS MARTENSZ., Acht en veertig in *Dordrecht*, daarna met GILLIS VAN DER HULK JANSZ. De kinderen, uit beide huwelijken verwekt, trouwden aan BLOK te *Geertruidenberg*; DE MOOR te *Hoorn*; VAN DE GRAAFF en FRANKEN te *Dordrecht*. Zie BALEN, *Beschrijv. van Dordrecht*, bl. 1206, 1211, 1212.

Het is bekend, dat het kind, dat in den grooten watervloed van 1421, in eene wieg kwam aandrijven, de vrouw werd van JAKOB ROEROM. Zij waren de ouders van KORNELIS ROEROM, die bij MARIA VAN DEN HATERT voorsz., naliet ADRIAAN ROEROM, die de vader was van ANTHONIA, getrouwd met LENARD VAN DEN HATERT SIJBERTSZ. — Dat ROEROM en POT hetzelfde geslacht was, komt mij niet onwaarschijnlijk voor. Beide waren te *Dordrecht* bekend, en voerden eenerlei wapen (*). M°.

S. (*H?*) *van Diest* (VIII. bl. 325, Vr. 403; vgl. IX. bl. 84 en 121). HENDRIK VAN DIEST, Theol. Doctor, geb. te *Altena*, was eerst predikant te *Emmerik*, vervolgens Hoogl. in de Godgeleerdheid en de Hebreeuwsche taal te *Harderwijk*, en later te *Deventer*, waar hij den 17den Junij 1673, op 78jarigen leeftijd overleed. Zie VON STEINEN, *Westph. Gesch.*, III. Th. XX Stück, S. 1185, die t. z. p. onderscheidene leden der familie VAN DIEST opnoemt, als:

JOHAN VAN DIEST, Raad en Vice-Kanselier te *Kleef*, vader van

FREDERIK WILLEM VAN DIEST, Schepen te *Kleef*, Geheimraad, Vice-Kanselier, Gezant bij de Algem. Staten en Proost te *Utrecht* 1695.

JOHAN GEORGE VAN DIEST gaf in druk uit, *Disp. Inauguralem de foro competenti.*

SAMUEL VAN DIEST HENDRIKSZ., geb. in 1638, die zich, behalve door zijne *Disp. de lite & pace religiosa Evangelicorum*, ook anders genoegzaam bekend heeft gemaakt.

M°.

S. (*H?*) *van Diest.* De schrijver van de „*Theologische en Politijcke bedenkingen over den bedroefden toestand der Vereenigde Nederlanden*, Amst. 1673, 12°. heette niet gelijk in het *Biogr. Woordenboek* van VAN DER AA vermeld is, S. H. VAN DIEST, want zijn voornaam was slechts SAMUEL. Zijn vader heette HENRICK. Hij is, zoo als uit eene eigenhandige aanteekening in zijn „memoriale pro familia SAMUELIS DIESTII" blijkt, te *Harderwijk* den $\frac{3}{13}$ Aug. 1631 geboren en overleed, volgens het handschrift van zijn' zoon HENRICUS te *Deventer*, den 3den Mei 1694, 's avonds tusschen 5 en 6 uur, ongeveer 63 jaren oud zijnde. Een kleinzoon van genoemden SAMUEL heette SAMUEL HENRICUS. Deze is te *Hattem* in 1738 geboren en den 20sten Sept. 1822 te *Bathmen* als Emeritus predikant overleden.

W. A. VAN DIEST.

Justinus van Nassau (VIII. bl. 326, Vr. 406; vgl. IX. bl. 84). Het *Prinsenhof* of *logement*, dat JUSTINUS VAN NASSAU te *Leiden* betrok, was gelegen aan de noordzijde van het Rapenburg, tusschen de Langebrug en de Breedestraat, op den hoek der overwulfde Poldersgracht of Langebrug; daarvan draagt het huis, tegenwoordig door Prof. STUFFKEN bewoond, uiterlijk nog eenige kenteekenen. Eene uitvoerige beschrijving, benevens eene afbeelding van het Prinsenhof, is te vinden bij ORLERS, bl. 168. Het Prinsenhof was eertijds het St. Barbaren convent, dat korten tijd na het beleg is bekwaam gemaakt en getimmerd, „omme de Princen ende groote Heeren dewelcke ofte hier voor eenen seeckeren tydt woonen, ofte deze stadt mochten comen besichtighen, te logeren ende te herberghen." (ORLERS, t. a. pl.).

Later woonde hij op de Hooigracht, ten noorden en dus niet naast het St. Annahofje, denkelijk in het huis, voorheen door Prof. BORGER, thans door Prof RIJKE bewoond en diens eigendom.

MONTANUS.

Vindiciae contra Tyrannos etc. (VIII. bl. 326, Vr. 412; vgl. IX. bl. 59). Bij BAYLE, *Dict. Histor.* etc. achter het *laatste* deel, ziet men *Dissertation concernant le livre*

(*) PIETER POT of POTS, Ridder, Heer van *Bautershem*, *Contebroeck* en *Pluysegem*, „die ter Goude, zoo als men verteld, op een doorvarend schip van eenen kinderloosen handelaar in eenen yseren pot, die hem het wapenteken, en toenaam, zoo men zeid, naderhand gaf, ten vondeling gelegd, of geworpen" is (Zie WALVIS, *Beschr. van der Goude*, dl. I. bl. 198), doch, door LE CARPENTIER, gezegd wordt af te stammen van het geslacht van WILLEM POT, Ridder, Luitenant van den Burgtvoogd van *Douay* in 1309, was de stichter van de Abtdij van St. Salvator te *Antwerpen*, en deed *rijke geschenken aan het H. Geesthuis ter Goude*. Hij stierf in 1447, en verwekte bij MARIA TERREBROOTS, † 1459, onder meer andere kinderen, JAN POT (bij MARIA DE KONINK, Vrouwe van *Kouwesteyn*, vader van JAKOB, Heer van *Hoogherheyden*, die met JAN VAN SCHAGEN, in den slag van *Montlehery*, 16 Julij 1465, door den Grave van *Charolais*, Ridder geslagen werd) en JAKOB POT, Ridder, Baljuw van *Zuid-Holland* in 1459, Schout van *Dordrecht* in 1477 (in welk jaar hij, bij het bemagtigen der stad door de Hoekschen, de wijk nam naar *Antwerpen*, en aldaar, volgens BALEN, bl. 236, in 1479 stierf) en Amman van *Antwerpen* in 1479. Zie *Hist. de Cambray*, part. III. p. 902, 903; *Théatre Sacré de Brab.*, t. II. part. I. p. 108; *Nobil. des P. B.*, t. I. p. 8; GOUTHOEVEN, BEVERWIJCK, BALEN, in de lijsten van Baljuwen, Schouten, en in de *Staml. van* NISPEN; *Troph. de Brab.*, t. II. p. 480. — De geslachtlijst van POT vindt men bij SANDERUS, in *Brab. Sacra*, 's Hage 1727, t. I.

d'Etienne Junius Brutus, imprimé l'an 1579; zijnde de naam onder welke het genoemde werk *Vindiciae* etc. het *eerst* verscheen en wel, naar het schijnt, te *Edimburg* in 1579; eene *Fransche* vertaling verscheen 1581 in 8°. In eene breedvoerige *noot* bij BAYLE t. a. p., p. 571, worden de verschillende meeningen over de *eerste* en verdere uitgaven van dit boek vermeld, en L. D. R. zal daar ook een antwoord op zijne vraag vinden. Hij zal tevens kunnen vernemen, dat behalve LANGUET en MORNAY, door sommigen HOTTOMANNUS als de schrijver wordt genoemd, doch dat het niet meer in twijfel getrokken kan worden, of het werk moet aan HUBERTUS LANGUETUS worden toegekend. — Nu wenschte ik te vernemen de *plaats*, alwaar het exemplaar van 1579, te *Amsterdam* voorhanden, is gedrukt of uitgegeven.

V. D. N.

Iman Willem Falck (VIII. bl. 353, Vr. 414; vgl. IX. bl. 84). OTTO WILLEM FALCK, geb. te *Zutphen* den 9den Augustus 1738, trad na het overlijden van ENGELA APOLONIA BERGH, op nieuw in den echt, uit welk huwelijk mede kinderen zijn geboren. O. a. OTTO WILLEM FALCK, Controleur der directe belastingen te *Amsterdam*, en in 1830 en volgende jaren, Majoor-Commandant der mobile Amsterdamsche schutterij.

†.

Pieter Paulus (VIII. bl. 354, Vr. 421; vgl. IX. bl. 86). Den 7den Maart 1796 »gaf de Secretaris VAN DE KASTEELE de Vergadering de weete, dat eene zwaare *verkoudheid* den Voorzitter verhinderde om ter Vergadering te verschynen.... De afwisselende tydingen van beterschap en verergering van die ongesteldheid.... liepen uit op de leedmare van diens dood, den *zeventienden* der gemelde Lente maand," zoo leest men in de *noot* op bl. 306 van dl. XXXIV der *Vervolgen op* WAGENAAR, 1805, zonder dat iets daarbij gevoegd is, waarop vermeende vergiftiging doelt. Het zou dan ook, zoo als uit de tien dagen ongesteldheid blijkt, een langzaam werkend vergif moeten geweest zijn. In de meeste deelen van het genoemde *Vervolg* wordt van PIETER PAULUS melding gemaakt. Voorts vindt men in het werk van J. SCHELTEMA, *Staatk. Nederland*, dl. II. bl. 172, 173, een kort berigt over hem, met verwijzing naar CHALMOT, *Verzamel. van Stukken*, en almede den 17den Maart (en niet den 7den) genoemd als de datum van zijn overlijden; even als in het *onderschrift* van zijn portret, door HODGES (*Catal.* MULLER, N°. 4110).

V. D. N.

Geschriften over het Notarisambt vóór 1811 (VIII. bl. 355, Vr. 247; vgl. IX. bl. 87). Bij de opgegeven schriften zijn nog te voegen:

Practique des Notarisschaps, seer nut, profijtelick ende noodigh alle jonckheyt die haer willen oeffenen in dese konst, enz. *Beschreven door* DIRCK HEYMANSZ VAN DER MAST, *Notaris, den derden druck oversien, gecorrigeert en veel vermeerdert. Tot Delf, bij* J. PIETERSZ. WAELPOT, 1649, kl. 8°. Achter aan volgt: *Woord-Boeck waarin alle de kunstwoorden*, enz. en een *Tafel van alle de kunstwoorden der Rechtsgeleertheyt van* HUGO DE GROOT. Voor het geheel staat eene fraaije titelplaat, en op het titelblad ziet men het wapen van *Delft*, hebbende boven eene kroon; ter wederzijde staat *Delfs-Goet*, alles in een' krans van laurieren.

Het werk van S. VAN LEEUWEN, *Nederl. Praktijk*, enz. uitgave Rotterd. 1742, bestaat in 2 deelen kl. 8°.; de *Bijvoegselen* zijn naar HSS., in de boekerij van Mr. P. V. D. SCHELLING berustende, nooit te voren gedrukt.

Van het werk van A. LIJBREGHTS, *Redenerend Vertoog over 't Notaris Ampt*, bestaat een 4de druk van 1758, te *Amsterdam*, bij J. HAYMAN, J. ROMAN en anderen, in 4°. formaat.

V. D. N.

Tienstuiverstuk van 1808 (VIII. bl. 355, Vr. 431; vgl. IX. bl. 87). De Heer C. G. B. heeft in de beantwoording der vraag van H. R. over het hoofd gezien, dat de vraag van H. R. alleen doelde op de tienstuiverstukken van 1808 en 1809, afgebeeld bij VERKADE, pl. 194, N°. 5, en NAHUIJS, pl. VIII. N°. 59, terwijl die van 1807 niet bedoeld zijn door H. R., als zijnde van geheel anderen stempel en afgebeeld bij VERKADE, pl. 193, N°. 3, en NAHUIJS, pl. VI, N°. 39.

J. H. v. G.

Stap vernoegd met mij in 't bootje (VIII. bl. 355, Vr. 435; vgl. IX. bl. 87). Een eenigzins verschillende tekst van dit versje kwam ons later ter hand, door toezending van den Heer A. DUPARC, te *Leeuwarden*, die tevens bewijst dat de muziek gecomponeerd is door den Heer S. SAMEHTINI.

BESTUURDERS.

Gekieremierd (VIII. bl. 356, Vr. 436; vgl. IX. bl. 88). *Kieremier* is eigenlijk het nog gebruikte *Kierewier* (*Keereweêr*), de nederduitsche term voor het thans bij ons in zwang gekomene *Arabesque*. Men spreekt nog van de deur op een *kier*, voor *keer*.

J. H. VAN LENNEP.

[*Kier* en *keer* zijn woorden van geheel verschillenden oorsprong. Over het eerste zie men Prof. DE VRIES in DE JAGERS *Archief*, dl. IV. bl. 187—201.]

J. J. Schuurman (VIII. bl. 359, Vr. 455; vgl. IX. bl. 128). Het portret van dezen behoort tot de zeldzaam voorkomende,doordien het, naar mijn vermoeden, voor een of ander boekwerk zal gediend hebben, welligt tot een van zijne schriften over *Genesis*, *Daniël* en *Joël*, bij MOURIK, *Naamrol*, en ABCOUDE, *Naamlijst*, 1745, vermeld, en te *Wezel* in 1703 in 4°. uitgegeven. Als predikant te *Kleef* wordt hij genoemd in 1707, en ook nog in 1734; meer is mij van hem niet bekend.

V. D. N.

J. H. Reisig (VIII. bl. 359, Vr. 456; vgl. IX. bl. 90). QUIESCENDO verhaalt dat J. H. REISIG in het begin van 1794 te *Schoonhoven* is overleden. Is dat jaartal niet eene schrijffout? Hoe toch kwam anders de daarop volgende opmerking te pas, dat REISIG, in de staatkundige bemoeijingen van 1795 en volgende jaren, een minder levendig deel nam dan zijn zwager JACOBUS KANTELAAR? Hoe toch zou de *doode* man een *levendig* deel aan die bemoeijingen hebben kunnen nemen? De zoon van J. H. REISIG was de ook door mij hoog geachte Mr. JOANNES REISIG, Procureur te *Amsterdam*, in den jare 1836 of 1837 overleden. — Waar kan men SIEGENBEEKS levensschets van J. KANTELAAR vinden?

C/4.

Jan Janszoon Starter (VIII. bl. 361, Vr. 461; vgl. IX. bl. 91). Ofschoon mij geene levensbijzonderheden van dezen dichter bekend zijn, meen ik evenwel hun, die in STARTERS dichtwerken belang stellen, geen' ondienst te doen door het volgende mede te deelen:

Het meest bekende dichtwerk, door STARTER uitgegeven, is zijn *Friesche Lusthof*, waarvan de eerste uitgave, met fraaije platen, verscheen »te *Amstelredam*, (bij) DIRCK PIETERSZ. VOSCUYL, Boeck-verkooper by 't Bos-huys in den witten Engel, ofte in sijn Cas onder het Stadthuys, 1621."

Reeds tijdens dit werk in het licht verscheen vond het, om deszelfs dartelen en wulpschen inhoud, zeer veel afkeuring, vooral was dit het geval bij den zoo verdienstelijken en regtschapen menschenvriend, DIRK RAFELSZ. CAMPHUYSEN, die STARTERS minnedichten voor zeer »dertel en ontuchtig" uitkreet, en aan dit zijn gevoelen openbaarheid gaf door aan het slot van zijn bekend werk: »*Stichtelycke Rymen*," STARTER als sprekende in te voeren; welk curieus dichtstuk uit zestien coupletten, elk van vier regels, bestaat en tot titel heeft: *Klagte van* JAN JANSZ. STARTER, *Gedaen, als uyt het Graf, over sijn dertel, en ontuchtig Lied-boeck*, en welks vier eerste coupletten aldus luiden:

1. Hier leg ick nu in 't Graf, die met mijn geyle dichten,
En fieltsche liedtjens plag gantsch Nederlant t'ontstichten,
Hier leg ick nu int Graf, der wormen spijs en spel,
En waght den jongsten dag, die mij voor 't oordeel stel.

2. Godt wil genadelijck de zonden mij vergheven,
Die ick en groot en veel, op aerden heb bedreven.
Want soo hij vonnis strijckt na dat ick heb misdaen,
Hoe sal ick eenigsins (*) het helsche vier ontgaen?

3. Foey mij dat ick mijn Pen en wel bespraeckte reden,
Den Duyvel heb' geleent tot stijving van qua zeden,
En recht of niet genoegh verijdelt waer de jeught:
Heb geyle vrijery geleert in plaets van deught.

4. Wat seg ick vrijery! och waer 't daer bij gebleven,
En had mijn snoode hant noyt arger iets geschreven!
Maer laes! mijn dertelheyt, dat alder-meest my druckt,
Heeft nu, tot guyterij en ontucht my verruckt.

Bij dit dichtstuk is eene plaat, voorstellende het inwendige eener kerk, waarin men eene graftombe ziet, waarop men leest: *Hier legd begraven* J. J. STARTER. De deksteen der tombe werd door STARTER opgeligt, als willende hij uit het graf komen om te weeklagen. Achter de pilaren, die vier in getal zijn, houden eenige personen schuil, die met verbazing STARTERS klagen en jammeren aanhooren.

Als aanhangsel tot het dichtstuk heeft CAMPHUYSEN er een *Toespraak aan den lezer* bij gevoegd, van den hier volgenden inhoud:

»Goet-gunstige Leeser: dat JAN JANSZ. STARTER alleen klaegt over sijn Liedt-boeck, en geschiet niet, als of daer geen meer en waeren van gelijcke stoffe (och daer zijnder al veel meer, gelijck hij in dit gedicht selfs te kennen geeft in de aenspracke tot de Overheyt in het twaelfde ende veertiende veers) maer hij klaegt over 't sijne in 't besonder, om dat hem dat in 't bijsonder meeste aengaet, ende om dat het selve aldergemeenste is, ende meest over al gevonden wert, oock selfs dick-wils in seer treffelijcke ('twelck te beklagen is) andersins Godt-vruchtige huysgesinnen. De Liedtjens aen te wijsen, daer in dit gedicht voornamelijck op gesien wort, acht ick ende onnoodig, dewijl sij veel en niet dan te veel bekent sijn, en onbehoorlijck, dewijl sy al te schandelijk sijn."

WITSEN GEYSBEEK, die, zoo als uit zijn *Biogr. Anthol. en Crit. Woordenboek* blijkt, niet onder de femelaars is te tellen, zwijgt over STARTERS verdiensten als dichter en deelt slechts vijf regels over hem mede, waarin hij zegt dat STARTER »verscheiden dichtwerken in het licht gaf, doch meest van dartelen en wulpschen inhoud." A. D. S.

Jan Janszoon Starter stond te *Amsterdam* in betrekking met JAN ZOET, P. VAN MALSEM en andere dichters, doch vertrok van daar naar *Leeuwarden* (*Holl. Spectat*, VI. (1) bl. 96) en

---

(*) *Eenigsins*, dat is hier zoo veel als *op eenigerlei wijze*.

was in 1621 student in de regten te *Franeker*. G. BAUDART deelt in zijne *Memoriën*, enz. dl. II. 13de boek, bl. 117—122, een uitvoerig dichtstuk van STARTER mede, getiteld: *Cuijperije*, waarin hij een *Edelman*, *Doctoor*, *Pastoor*, *Politicus* en *Chrijchsman* sprekende invoert; 't welk niet gevonden wordt in den *Frieschen Lusthof* van 1634. J. C. K.

Helm van Just. van Nassau (VIII. bl. 361, Vr. 467; vgl. IX. bl. 93). De helm, behoord hebbende tot de graftombe in de Hooglandsche kerk te *Leiden*, was in de verzameling van Dr. W. GREVE, te *Delft*, en aldaar verkocht in 1814, en nu onlangs wederom verkocht te *Rotterdam*, door de Heeren J. VAN BALEN *en Zonen*, den 20 November 1858, Cat. bl. 99, N°. 27 der *Varia*. V. D. N.

ANTWOORDEN.

Herlaar, van Loon, Arkel (I. bl. 250). Eene geslachtlijst van VAN LOON, door KIJFHOEK, uit ARKEL gesproten, vindt men bij GOUTHOEVEN en VAN LEEUWEN. Eenigen uit dit geslacht zaten te *Dordrecht* in de regering.

Waar heeft A. & A. gevonden, dat HERLAER uit LOON of ARKEL gesproten is? Veel liever denk ik, dat HERLAER en SCHOTEN één geslacht zijn. M°.

Franciscus Cornabé (I. bl. 354). In het midden der vorige eeuw was er in onzen dienst een regiment *Walen* van CORNABÉ, dat bij de reductie van 1752 met LILLERS en SMISSAERT genoemd wordt in het voor militairen zeker niet onbelangrijke *Project om de troupen van den Staat te brengen op een meer soliden en min kostelijken voet dan tegenwoordig*. Zie *Nederl. Jaerboeken* voor April 1752, bl. 262.

De Generaal-Majoor CORNABÉ komt voor onder de vier en twintig lijkdragers, twee en twintig Generaals en twee Schouten-bij-Nacht, bij de plegtige begrafenis van WILLEM IV in Febr. 1752 en vervulde denzelfden post bij de ter aardebestelling der Princes-gouvernante in Februarij 1759.

Zijn afsterven wordt in den *Nederl. Mercurius* van April 1762 aldus vermeld.

»Den 14den Maart overleed seer subiet in *'s Hage*, de Heer Generaal-Major CORNABÉ, Gouverneur van de *Willemstad* en de *Clundert* enz."

In zijne plaats werd het bevel over die vestingen door hunne Hoog Mog., op nominatie van den Hertog van *Brunswijk*, verleend aan den Baron J. A. J. DE BIGOT.

φ^2—φ.

De dans der bloemen (V. bl. 215, Vr. 212). Wij vinden dezen mimischen dans onder meer anderen bij ATHENAEUS, *Deipnos.* L. XIV. C. 27 (Ed. SCHWEIGH. t. V. p. 282), kortelijk aldus beschreven: »Ἦν δὲ καὶ παρὰ τοῖς ἰδιώταις ἡ καλουμένη ἄνθεμα. ταύτην δὲ ὠρχοῦντο μετὰ λέξεως τοιαύτης, μιμούμενοι, καὶ λέγοντες·

Ποῦ μοι τὰ ῥόδα; ποῦ μοι τὰ ἴα;
ποῦ μοι τὰ καλὰ σέλινα;
Ποῦ μοι ταδὶ τὰ ῥόδα; ταδὶ τὰ ἴα;
ταδὶ τὰ καλὰ σέλινα;"

Zulke lieve, zangerige woorden kunnen slechts de zacht golvende *motus Ionicos* eener bevallige schoone begeleid hebben, al zegt ons ATHENAEUS daarvan niets.

Voor diegenen der lezers van den *Navorscher*, welke met het bovenstaande Grieksch niet teregt kunnen, laat ik hier volgen, wat Prof. VAN LIMBURG BROUWER van dezen dans zegt:

»De bloemendans (*anthema*) was eene nabootsing van een zeer eenvoudig, maar bevallig onderwerp, van een meisje, namelijk, dat de bloemen zoekt, welke zij verloren heeft, en waarbij men dan zong: » »Waar zijn mijne rozen, waar mijne viooltjes?" " enz." — *Charicles en Euphorion*, Hoofdst. IX. Aant. 1), bl. 357. Schoon aldaar de bron verzwegen wordt, is deze echter geene andere, dan de bovengemelde plaats uit ATHENAEUS.

Dat ook andere volken dergelijke mimische dansen (al was het die der *bloemen* niet) gehad hebben, valt geenszins te betwijfelen, schoon de Grieken hierin de hoogste volkomenheid bereikten. B^t.

Wapen van het geslacht Pous (V. bl. 319, Vr. 348). Ik heb voor mij liggen verschillende lakafdrukken, afkomstig uit de vorige eeuw, van het wapen van het geslacht POUS, alle echter zonder schildhouders. Dat van MATHIAS POUS te *Middelburg* heeft als helmteeken een' half opstijgenden vogel, naar het schijnt eene zwaan. φ^2—φ.

Libertus Fraxinus (VI. bl. 235, Vr. 366). Mijne aandacht trok hetgeen in de *Brievenbus* van 1857 voorkomt over Vr. 366, betreffende den predikant LIBERTUS FRAXINUS, en daar ik vermeen, dat aan het aldaar te kennen gegeven verlangen *niet* is voldaan, zoo wil ik als nog, of het welligt kon dienen, dienaangaande mededeelen, dat uit SOERMANS *Kerk. Register van Zuid-Holland*, Haarlem 1702, bl. 109 en 128 blijkt, dat deze FRAXINUS in 1585 van *Antwerpen* te *'s Gravenhage* kwam als derde predikant, en in 1606 vertrok naar *den Briel bij leening*, en van *den Briel* vertrok in 1613. Of hij te *'s Gravenhage* terugkeerde blijkt niet, en evenmin dat, zoo als de redactie van den *Navorscher* meende, zie VI. bl. 160, hij door *den Briel* naar elders *geleend* werd, hij kwam al-

daar in 1606 van *'s Gravenhage* geleend, en vertrok in 1613. Het schijnt alzoo, dat geen der genoemde *passieboekjes* hiermede overeenstemde; doch bij SOERMANS t. a. p. leest men, dat NICOLAAS DAMMIUS in 1606 te *'s Gravenhage* kwam, van *den Briel* geleend, en in 1607 naar *Goeree* vertrok; waarschijnlijk heeft er eene *verwisseling* plaats gehad, en is, na het vertrek van den laatstgenoemde in 1607, deze door HENRICUS ROSEUS, CLEM. fil. vervangen.

V. D. N.

Weesje (VI. bl. 327, Vr. 503). Te vergeefs heb ik over de afleiding van dit woord de mij ten dienste staande taalkundige woordenboeken geraadpleegd. Ik wil echter trachten het κὰδ δύναμιν te verklaren en daartoe den weg inslaan, mij door het eerste gedeelte der Vraag zelve aangewezen.

Het komt mij, namelijk, niet onwaarschijnlijk voor, dat wij in *prieeltje* en *weesje* (het eene van Fransche, het andere van Duitsche afkomst) twee oorspronkelijk gelijkbeteekenende woorden bezitten. Judicent periti.

KILIAEN: »**Prieel**: Stibadium, torus, scena, umbraculum, frondea casa. *Gal. Préau.*" (*) De uitgang *eel* pleit voor KILIAENS juiste afleiding van *préau*: denken wij slechts aan *chapiteau*, kapit*eel*, *maquereau*, makr*eel*, *plateau*, plat*eel* = schotel, e. a. — Gelijk nu *prieel* oorspronkelijk beteekende: *weide*, weldra ingekrompen tot »een groen plekje gronds, en voorts bijzonder een groen plekje, dat door loofwerk overschaduwd wordt, een lusthuisje, dat uit lommerrijk geboomte zamengesteld is," (†) of een plekje, waar men vertrouwelijk kon zitten kouten (§), en hetwelk men vervolgens voor dat doel ook afsloot en overdekte; zoo is *weesje* het Hoogd. *Wiese.* KILIAEN: » **Wisch**, **wische**, *Sax. Sicamb.* Pratum: dicitur aliis **wiesen**," (zie op dit woord). TEN KATE, *Aenl.* II. bl. 502: »*Wiese*, *wisch*, *wische.* Hoogd. **wise**, *pratum.*" Uit dezen ouderen vorm *wise* is reeds vroeg *wese* met zachtlange *e* ontstaan, en zoo vervolgens ons *wees weesje*, welke zachtlange *e* wederom in het Nieuw-Hoogd., gelijk in vele andere woorden tot *ie* is overgegaan. Men herkent dit *wise*, *wese* nog in eenige Hoog- en Nederduitsche plaatsnamen, die wij vertrouwen, dat den nadenkenden lezer gemakkelijk voor den geest zullen komen, gelijk wij (indien het bovenstaande door deskundigen beaamd wordt) niet twijfelen, of de Heer D. BUDDINGH' zal zijne in Dr. A. DE JAGERS *Archief*, dl. III. bl. 52, gedane vraag: »*Wesel*, *wesele* = *wese-lo*: maar wat is *wese?*" thans beantwoord achten (*).

Ten opzigte van het hier behandelde woord *weesje* vragen wij nu ten slotte: Kan de *wese* niet even goed tot »een groen plekje gronds" geworden, — niet even goed met loofwerk overdekt en tot een *berceau* ingerigt zijn, als het *prieel?*

Bt.

[Ook G. P. ROOS verwijst ons naar het hoogd. *wiese.* Wij nemen echter de vrijheid onze geachte medewerkers het volgende in bedenking te geven. Van *wisch* kan *weesje* geen verkleinwoord zijn. *Wiesen* is hoogduitsche vorm, In onze taal moet het *wese* geweest zijn, zoo als uit het oudhoogd. *wisa* (met korte *i*) blijkt. Dit *wese* evenwel komt behalve in eenige plaatsnamen niet voor; waarschijnlijk is het dus reeds sedert verscheidene eeuwen niet meer in gebruik. Het woord *weesje* daarentegen, dat noch KILIAEN, noch TEN KATE kennen, is vermoedelijk eerst in de vorige eeuw ontstaan. Is dit zoo, dan is er tegen de afleiding van *wese* nog al bezwaar, terwijl daarentegen de door C. & A. voorgestelde ons zeer aannemelijk voorkomt.]

Veeziekte (VII. bl. 169, Vr. 231). Het bedoelde middel zal waarschijnlijk wel het volgende zijn. In de *Nederl. Jaerboeken* voor Febr. 1749, bl. 89, leest men: »Door hun Ed. Mog. de HH. van de rekening van *Gelderland* was, het volgende Recept, waardoor eene menigte van zieke Beesten, ja *zoovelen als zulks gebruikt hebben* hersteld zyn geworden, publiek gemaakt.

I. In 't algemeen moet alle naeukeurigheit en voorzorge in acht genomen worden, zoowel als aen zieke menschen.

II. In 't byzonder moeten waergenomen en gebruikt worden, deze navolgende zaken:

1°. Zoo ras de ziekte aen de beesten bespeurd word, moet hun alle Hooi onthouden worden, hoe gretig, ja dikwyls by het begin der ziekte aldergretigst, zy naer Hooi mogen zyn, en hun niet anders gegeven worden als Stroo, en 't beste zulk Stroo dat lichtst verteerd, welke onthouding en handelwyze, naeukeurig zonder eenig verzuim moet duren, door de geheele ziekte, tot dat zy wederom al een' dag 2 à 3 met continuatie, en telkens na het Stroo voeren, geweerkaeuwd of herkaeuwd hebben, en dan moet hun noch in 't begin maer een weinig Hooi allengskens toegelangd worden, als men ziet dat het herkaeuwen wel continueert.

2°. Wanneer men de ziekte aan de Beesten bescheidenlyk zien kan, moet ieder Beest worden ingegeven, een half Loot beste Rhabarber, omtrent een half kwartier-uurs ge-

---

(*) Men schreef oudtijds ook *praieel* (b. v. KAREL *de Groote en zijne XII Pairs*, II. vs. 1852); of *prayeel* (ald. vs. 2011 en 2014), ook *proyeel* (V. VELTHEM, *Sp. Hist.* B. III. C. XXXI. vs. 13). Het thans nog gebruikelijke *prieel* is reeds van ouden datum; zie het aangehaald in Dr. JONCKBLOETS *Specimen*, p. 109*a*.

(†) WEILAND in voce.

(§) BILDERDIJK, *Geslachtl.* in voce, denkt aan het Eng. *to pray*, bidden (!). TUINMAN schijnt in zijnen *Fakkel*, o. h. w., KILIAENS afleiding van *préau* niet goed te keuren; althans hij wijst op 't Lat. *pergula*, hetwelk twee woorden verder bij KILIAEN, v. *prieelken*, gevonden wordt.

(*) Wij weten niet, of anderen dit reeds gedaan hebben. — Vgl. ook *Verhandeling over het Westland*, bl. 205 (*Wesen-horst*).

kookt in een kleine kop vol water, als het afgegoten en wederom laeuw geworden is; zoo dat dan deze Vocht wordt ingegeven, en de stoffe wordt weggedaen; welk ingeven van deze Rhabarber-Vocht meest dagelyks of ook wel daegs tweemael, als de ziekte hart aenzet, moet geschieden, byzonder ook als zy sterk aen de Dongeloop zyn, zelfs tot zoo lang dat zy al wederom een dag à twee hebben begonnen te herkaeuwen.

3°. Doch na den eersten dag à 2 van de ziekte, dient in plaets van eens Rhabarber, of ook beneffens dien een weinig na dezelve, ieder Beest een kleine kop vol raeuwe Raapolie ingegeven te worden, een weinig laeuw gemaekt: en vervolgens een dag 2 à 3 na malkander, of om den anderen dag een kop vol Honig, Olie en Rooden Wyn, te zamen een weinig gekookt, en dan weder laeuw geworden.

4°. Moet ook de Rugge en het Kruis der Beesten met warme Karnemelk gewreven worden, dagelyks of om den dag à 2 naer den toestand.

5°. Maer onder dit alles, van 't begin der ziekte tot na 't einde, het Beest onder een warm Dekkleed, om de vier beenen en om het lyf gebonden, gehouden worden, en alle koude, zoo veel mogelyk is, afgeweerd worden.

6°. Onder, en zelfs by het einde der ziekte, moet ook 't Beest geen Brood gegeven worden, als zynde te zwaer, maer wel een wortel à twee tot verversching, en zomtyds een weinig Wyn-Azyn om de snuit gewreven.

Dit zyn de Middelen by ons gebruikt, waer op tot hiertoe een gelukkige genezinge gevolgt is, zonder dooden gehad te hebben.

Het Hooi word onthouden, omdat 't zelve zonder herkaeuwen niet verteerd, en dan kwade gevolgen heeft.

De Rhabarber word gegeven tot zuivering, en om natuurlyk te doen dongen; gelyk ook tegen de vurige loop.

De Olie word gegeven om af te zetten, en met minder beschadiging van de Ingewanden en Darmen te doen ontlasten.

De Honig, Olie en Wyn, gekookt, mede tot een zachte zuivering, afdryving, uitzetting en lossing, byzonder van 't dikwyls opgestopt Water, waervan het effect by ondervinding gezien is.

Alle welke dingen het toedekken te meer noodzakelyk maken.

Het Wryven van de Rug is, tegen het Lendebloed, enz." ♀²—♀.

De koebrug (VIII. bl. 293, Vr. 363). Ofschoon een leek in het vak der marine, waag ik het de aandacht van DIXI te vestigen op hetgeen WINSCHOTENS *Zeeman* zegt, dat aan boord een *koebrug* beteekent een *ondiep verdek*, daar iets onder verborgen wordt, en dat een *verdek* een verwulfsel is, daar men over loopt. Het woord *brug* laat zich dus goed begrijpen; doch met *koe*, waaraan WINSCHOOTEN het denkbeeld hecht van *log* of *traag* (*de koe inwachten*, voor een schip inwachten dat traag zeilt, is gebruikelijk) weet ik geen raad, tenzij die *brug* of dat *verdek* soms tot andere einden wordt gebruikt. V. D. N.

Engeland zigtbaar van de Hollandsche kust (VIII. bl. 321, Vr. 369). STRABO, die ten tijde van Keizer AUGUSTUS leefde, vermeldt, dat men van den mond des Rijns het voorgebergte of den oostelijken hoek van *Engeland* beschouwen kon (*De situ Orbis*, Lib. IV. p. 193). Evenwel schijnt men hier te moeten denken aan het eiland *Brittie*, dat in de noordzee tusschen *Holland* en *Engeland* lag, op welk eiland de toren van CALIGULA gebouwd werd, en dat van het vaste land door het water was afgescheiden, omtrent 300 roeden van den toren der kerk te *Katwijk aan zee*.

MONTANUS.

J. Lansperg (VIII. bl. 325, Vr. 396). JO. JUSTUS LANSPERG, van *Landsberg* in *Beijeren*, Karthuizer monnik, werd prior in een klooster bij *Gulik*, heeft zich zeer beijverd de Lutheranen en Gereformeerden afbreuk te doen, en eene menigte van schriften in het licht gegeven; hij stierf in 1539 te *Keulen*. Hij wordt vermeld door JÖCHER, *Algem. Gelehrt. Lexicon*, die tevens over hem verwijst naar POSSEVIUS *Apparatus Sacer*, en PETREJUS, *Bibl. Carthus.* Indien deze de schrijver van het *Enchiridion* is, heeft hij zeker niets gemeen met de Remonstrantsche LANDSBERGENS hier te lande.

V. D. N.

L'Abbé Yvon (VIII. bl. 325, Vr. 400). Deze abt werd geboren in *Normandië*, was een weinig beteekenend letterkundige, en is door DIDEROT en D'ALEMBERT gebruikt voor de redactie van de *Encyclopedie*. Behalve eenige artikelen in dat werk, heeft hij onderscheidene geschriften geschreven, waaronder *Lettre à Rousseau*, Amst. 1763, denkelijk geschreven op het verlangen van den Aarts-Bisschop van *Parijs*, ter beantwoording van den brief door ROUSSEAU aan dezen gerigt. D'YVON eindigde met, bij den titel van geschiedschrijver van den Graaf van *Artois*, een kanonikaat te *Coutances* te erlangen, alwaar hij omstreeks 1790 is overleden. Zie *Biogr. Universelle*, Brux. 1847. V. D. N.

Baron van Merode (VIII. bl. 326, Vr. 405). JAN VAN MERODE (zoon van HENDRIK, Heer van *Petershem*, enz. † 1554, en van FRANÇOISE VAN BREDERODE, Vrouwe van *Riederkerke*), Heer van *Perweys*, *Duffel*, *Geel*, *Leefdaal*, *Westerloo*, *Riederkerk*, *Ysselmonde*, enz. † 1601, was tweemaal gehuwd, 1. met MENTIA, Mark-

gravinne van *Bergen op Zoom;* 2. (in 1563) met MARGARETHA VAN PALLANT, † 1613, zuster van den Graaf van *Culemborg*. Bij de eerste had hij ééne dochter, MARGARETHA, die JAN VAN WITTHEM, Heer van *Bautershem* en *Bersele*, het Markgraafschap van *Bergen* aanbragt; bij de tweede onderscheidene kinderen, als FILIPS, † 1627, vader van den eersten Markies van *Westerloo;* ANNA, gehuwd 1. met THOMAS MORGAN; 2. met JUSTINUS VAN NASSAU; ODILIA, te *Dordrecht* gehuwd met THOMAS KNAULLIS of KNOLLES (KNOWLES?) Engelsch Kolonel (*); HELENA-MENTIA, gehuwd met KAREL VAN RIETWIJK, uit een oud Hollandsch geslacht gesproten; JULIANA, gehuwd met LAMORAAL VAN HOORNE, Burggraaf van *Furnes*, enz. Zie *Troph. de Brab.*, t. II. p. 53; VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, bl. 888, 889, 1099; GOUTHOEVEN, bl. 122.
M°.

Anna van Merode (VIII. bl. 326, Vr. 407) huwde 1589 THOMAS MORGAN, Engelsch Kolonel, en later JUSTINUS VAN NASSAU, Admiraal van *Zeeland* en Gouverneur van *Breda*, die 1631 stierf. Zij overleed den 1sten October 1654, oud 72 jaren, de plaats waar wordt niet vermeld. Zie FERWERDA, *Adelijk Wapenboek*, geslacht MERODE, 12de en 13de generatie; dezelfde, geslacht AERSSEN, 7de generatie.
V. D. N.

[Hiermede komt niet overeen wat MONTANUS ons medegedeelt, namelijk dat zij den 8sten October 1633, 71 jaren oud, te *Leiden* gestorven en aldaar in het koor der Hooglandsche kerk begraven is.]

Uitgave van het Polityck Handboexken (VIII. bl. 355, Vr. 433). Dit boekje is eene vertaling van dat van M. Z. BOXHORN, *Commentariolus de statu confoed. Prov. Belgii*, uitgegeven te 's Hage 1649, en in 1650, beide in 16°.; zie FOPPENS, PAQUOT, op het art. *Boxhorn*, en DE WIND, *Biblioth. van Nederl. Geschiedschrijvers*, bl. 589 (opgave van B. N.); zie ook *De vriend des vaderlands*, dl. IV. N°. 3, bl. 261. Dit nu zoo zijnde, kan onmogelijk de *Nederduitsche* uitgave van *Leiden*, 1650, als zoodanig de *derde* geweest zijn, doch zal vermoedelijk het vermelde op het titelblad, als zijnde *doorgaens verbetert ende vermeerdert, de derde editie*, òf slaan op de andere daarbijgevoegde stukjes, òf daarmede worden bedoeld, dat dit boek voor de *derde maal* wordt uitgegeven, zonder daarbij van de *vertaling* er van te spreken of die in aanmerking te nemen. Men weet dat de Staten-Generaal van dien tijd zeer ontevreden waren over de verschijning van dit boek, waardoor dan ook de latere uitgaven zijn gewijzigd geworden. Dit neemt niet weg dat over de *eerste* uitgave, die zonder naam verscheen, iets geheimzinnigs bestaat. De zesde uitgave, of volgens het titelblad *den Sesten Druck*, heeft in mijn exemplaar het jaartal 1674, zonder plaatsnaam, en eene korte *Voorrede aen den Leser*.
V. D. N.

Dominospel (VIII. bl. 358, Vr. 444). Genoegzaam dezelfde vraag komt reeds voor in den *Nav.* 1851 of eersten Jaargang, bl. 23, doch is tot heden, wat de tijd der uitvinding betreft, onbeantwoord gebleven. Alleen in *Nav.'s Bijbl.* 1853, bl. cxxxix, wordt verwezen naar LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Nat. Hist. van Holland*, alwaar deze t. a. p. zegt: »dat *onlangs* een nieuw spel gebooren is, dat den naam draagt van het *Domineespel*." Het zoude alzoo in de vorige of in de XVIIIde eeuw in zwang gekomen zijn.
V. D. N.

[Wij nemen de vrijheid den Heer V. D. N. te doen opmerken, dat deze vraag eene andere is dan die welke I. bl. 23, gedaan wordt. Daar wordt naar den oorsprong van den naam, dien het spel draagt, hier naar den oorsprong van het spel zelve gevraagd.]

Bijvoegelijke naamwoorden van eigennamen (VIII. bl. 359, Vr. 457). Wij hebben op deze vraag een antwoord ontvangen van V. D. S. Doch liever dan dit over te schrijven, gelijk wij zouden moeten doen omdat het met andere antwoorden op één stuk papier geschreven is, willen wij mededeelen hetgeen JACOB GRIMM, *Gramm.* I³. 27 zegt aangaande het gebruik van kapitale letters als beginletters van substantiva. V. D. S. zal daaruit zien dat zijn gevoelen steunt op eene verkeerde voorstelling der geschiedenis van het gebruik der kapitale letters. »Die häszlichste entstellung ist ohne zweifel der römischen majuskel widerfahren, deren anwendung unter der minuskel nur sein kann, den beginn der sätze und reihen, dann aber eigennamen hervorzuheben. so wird sie allenthalben in griechischen oder lateinischen büchern, namentlich auch in deutschen handschriften der ganzen mittelalters, und noch in den drucken des 15, zum theil des 16 jh. gebraucht. Der majuskel andere ausdehnug einräumen heiszt die würde der sprache verletzen, welche der schrift keinen vorrang gestatten, sondern völlige neutralität von ihr fordern därf. wozu sollen substantiva, die in der rede nicht stärker betont sind als adjectiva und verba, vor diesen ausgezeichnet werden? spuren des misbrauchs zeigen sich bis ins 14 und 13 jh. hinauf bei urkundenschreibern, denen geringere sprachkunde beiwohnte als den abschreibern der bücher. im laufe des 16 jh. dringt jedoch in unsere drucke diese schwankende erweiterung des rechts der groszen buchstaben: auszer der eigennamen verlieh man sie erst den appellativen, allmä-

---

(*) ANNA en ODILIA, waren beiden, volgens VAN LEEUWEN, heimelijk te *Dordrecht* getrouwd; de eerste, in 1589, met MORGAN, de andere, in ...., met KNOWLES.

lich sächlichen und abstracten, endlich allen und jeden substantiven. zur zeit des 16 jh., als unsre sprache wie nimmer niederlag und sank, konnte sich der unfug fester einnisten, gleich als müste deutsche rede, innen bereits um ihre gedrungenheit gebracht, auch äuszerlich schleppend dargestelt werden. Dabei gieng jener eigentliche zweck der majuskel ganz verloren, weil es dem überblick nunmehr erschwert statt erleichtert wird, den beginn der sätze und die aufgesuchten, den inhalt lenkenden nomina propria unter der menge gleich ausgezeichneter wörter heraus zu finden. sogar bei heiligen wörtern, die keinen eigennamen enthalten, wie gott, herr könig scheint das hervorheben nur kleinlich: man hat auch wol in lat. drucken Deus, Dominus, Rex versucht, in griechischen nimmt an *θεός, κύριος, βασιλεύς* keiner anstosz."

Volgens GRIMM was dus de kapitale letter aan het begin van eigennamen reeds in de middeneeuwen in *Duitschland* algemeen in gebruik. Bij ons niet. Wel worden in nederlandsche handschriften uit de middeneeuwen eigennamen met kapitale letter gevonden, doch meestal hebben zij, althans in de handschriften, die wij door eigene inzage of uit facsimile kennen, kleine letter.

Men schrijft nu algemeen de groote letter aan het begin van eigennamen. Doch wij gelooven dat men het daarbij moet laten. Tegen het gebruik van eene kapitale beginletter bij bijvoegelijke naamwoorden, van eigennamen afgeleid, is, dunkt ons, het volgende te zeggen.

Vele groote letters tusschen de kleine letters in ontsieren het schrift en den druk. Niemand, gelooven wij, zal dit tegenspreken. Wie er nog aan twijfelen mogt, vergelijke b. v. eens de bladzijde van GRIMM, die wij afschreven, met eene, waarop een groot aantal eigennamen voorkomen, en wij houden ons overtuigd dat zijn twijfel zal ophouden.

Met alle onderscheidingen moet men spaarzaam zijn. Een spreker die op te veel woorden den klemtoon legt, maakt daardoor dat de woorden, die het meest moesten uitkomen, niet genoeg opgemerkt worden. Een componist, die schuiftrompet en pauken gedurig laat werken, een koning, die met kwistige hand ridderkruisen uitdeelt, en ook een schrijver wiens bladzijden rijkelijk met kapitale letters bezaaid zijn, handelen even verkeerd.

Het schrijven van eigennamen met kapitale letter kan de duidelijkheid bevorderen. Men zou zich anders somtijds vergissen, vooral ten opzigte van woorden die en als eigennamen en als appellativa voorkomen, b. v. *bakker, koster, bergen, huizen, broek*, enz. Hadden onze middeneeuwsche schrijvers op dezelfde wijze als wij doen, de eigennamen onderscheiden, dan zou b. v. de schrijver van het haagsche hs. van *der Minnenloep* (I. vs. 2485) het voornaamwoord *hij* niet voor een' vrouwennaam aangezien hebben, en de uitgevers van het 4de deel van den *Spiegel historiael* zouden (bl. 271) BEHOERDE (verbogen casus van den eigennaam BOHORT) niet hebben verklaard door *boerde*, en zoo doende MAERLANT eenige regels klinkklaren onzin in den mond gelegd. Maar bij adjectiva van eigennamen afgeleid achten wij zulk eene vergissing ter naauwernood mogelijk. In de XVIIde eeuw had zij kunnen plaats hebben bij het adject. *engelsch*, dat toen zoowel *anglicus* als *angelicus* beteekende, maar nu sedert lang alleen in de eerste dier twee beteekenissen in gebruik is.

Aan eigennamen geven wij eene hoofdletter, omdat zij eigennamen en als zoodanig van gemeene zelfst. naamw. werkelijk onderscheiden zijn. Maar tusschen de adject. van eigennamen afgeleid en de overige adjectiva bestaat dat onderscheid niet meer. En *cessante causa cessat quoque effectus.*

Eindelijk, men moet consequent zijn. Men wil aan de adjectiva van eigennamen afgeleid eene groote letter geven. Maar dan geve men die ook aan alle: dan schrijve men ook b.v. eene Goddelooze daad, Christelijke liefde, eene Nederlandsche el, eene Spaansche vlieg. Hebben zulke adjectiva regt met eene kapitale letter te pronken, omdat zij van eigennamen zijn afgeleid, welnu, er zijn ook substantiva, die van dezelfde adellijke familie afstammen. Men zij dan billijk en onthoude ook hun dat sieraad niet. Doch wat gruwelijke onregtvaardigheden moet men dan niet begaan. Wij geven het nog toe dat men den *Keizer* boven *koning, prins, paus* enz. verheft door den eersten alleen onder alle gekroonde hoofden de eere der kapitale letter toe te kennen. Maar wat zijn *Dahlia, Fuchsia*, ja de leelijke geele *Afrikaan* met zijnen onaangenamen geur meer dan zoo vele bloemen, wier naam geen mensch met eene groote letter versiert? Wat heeft de lompe *Samoureus* boven *fregat* en *brik* en *bark* vooruit? Waarmeê hebben de *Fiacre* en het *Brommertje* eene eere verdiend, die niemand aan de deftige *koets* of de ruime *omnibus* toekent? Wij zijn nog niet aan het einde, er bestaan nog meer leden van dezelfde familie. Het zijn de zamenstellingen wier eerste deel een eigennaam of een daarvan afgeleid woord is, b. v. *Rijnwijn, Spaanschgezind*. Eindelijk hoe zal men het maken waar de eigennaam of het daarvan afgeleide woord het tweede deel der zamenstelling uitmaakt? Zal men schrijven *onGoddelijk* en *onRoomsch*, *geKerstend* en *verFranscht*, *afGod* en *loterijJood*, of *Onchristelijk*, *Verfranscht*, *Afgod*, enz.?

Wij vertrouwen, dat, mogen zij onder onze lezers, die er anders over dachten, misschien door onze bewijzen niet ten volle overtuigd

zijn, zij althans zullen erkennen dat er tegen het schrijven der van eigennamen afgeleide bijv. naamw. groote bezwaren bestaan.

BESTUURDERS.

Wapen van Wassenaer te Maastricht (IX. bl. 1, Vr. 1). MATTHIAS-VICTOR VAN CANNART-D'HAMAL, Schout van de stad en den lande van *Sichem* (*), tr. 1. JULIA-MAGDALENA PROOST, dochter van HENDRIK (-JAKOB), Drost van *Diest*, *Sichem* en *Montaigu* (*Scherpenheuvel*), bij ANTOINETTA S' GRAEUWEN? uit *Breda*; 2. (†) MARIA-CLARA-CHRISTINA VAN DER LAEN (§), Vrouwe van *Liauckama* in *Friesland.*

Kinderen bij de eerste vrouw:

I. MARIA-ALEXANDRINA-JAKOBA, † te *Antwerpen* in 1783, getr. met JAKOB-ALBERT VAN WASSENAER, na zijns broeders (WILLEM) dood, Heer van *Warmond*, Overste der kavallerie, † te *Antw.* 26 Julij 1774. Hij was de laatste Heer van *Warmond* (**) uit den huize van WASSENAER, en zoon van THOMAS-WALRAVEN, Heer van *Alkemade*, *Nieuwkoop*, enz. in 1702 getr. met MARGARETHA VAN LIJNDEN en in Dec. 1726 gestorven.

Kinderen:

a. THOMAS (††), geb. 1742, Kanunnik van St. Servaas te *Maestricht*, waar hij stierf.

b. ELISABETH, geb. 1744, in 1763 te *Gastel*, getr. met FLORIS DE COUSEBANT, Heer van *Groot Waspick*, enz. Hadden verscheiden kinderen.

c. HENDRIK-MATTHEUS-JOSEPHUS, geb. 1746, Kapit. der kavallerie ten dienste dezer landen, tr., te *Antw.* in 1775, HELENA-MARIA-LUDOVICA-JOSEPHA DE HEUVEL, die hij overleefde, en waarbij hij geene kinderen verwekte, dochter van JOANNES-SIMON-JOSEPHUS, Heer van *Overmeer*, *Uitbergen* en *Terstraete*, en van MARIA-REGINA-THERESIA-JOSEPHINA DE WITTE, Vrouwe van *Bouwel.*

d. JOANNES-JOSEPHUS, Heer van *Nieuwkoop*, geb. 1748, Overste der kavallerie ten dienste dezer landen, tr. 1782 te *Bonn*, ODILIA, Barones VON STEINEN (STEIN?). Zij gingen te *Maastricht* wonen, en hebben o. a. een' zoon gehad.

e. MARGARETHA-JAKOBA, geb. 1755, in 1779 getr. met THEODOOR-JAN-ROEST-VAN-ALKEMADE, Heer van *Werkendam*, geb. 1752 (zoon van JAKOB-THEODOOR bij ELISABETH-MARIA-KORNELIA OEM (*), Vrouwe van *Moesienbroeck*), die bij O. B., gegeven te *Weenen* den 26 (16) Jan. 1782, tot Baron verheven werd. Zij stierf te *Leiden*, in...., en heeft hem verscheiden kinderen nagelaten.

(*) In de geslachtl. van WASSENAER, bij FERWERDA, wordt hij Hoofmeijer voor Z. H. den Prins van *Oranje* en *Nassau*, in den lande van *Sichene* en *Scherpenheuvel*, genoemd. — Hij was uit het bekende geslacht van HAMAL gesproten, stamde af van SIMON, gezegd BRIALMONT, bijgenaamd *Cannart*, naar een leengoed in het dorp *Steevoord*, bij *Hasselt* gelegen, en voerde HAMAL gebroken met eene zwarte meerle. Vgl. DE HERCKENRODE, *Collect. de Tombes*, enz. p. 98.

(†) Te *Soel* in *Brabant*, 19 Nov. 1733 *Stamb. v. d. Friesch. Adel.*

(§) Geb. te *Sexbierum* 15 Junij 1718, † te *Warfhuizen* in *Groningerland*, in 1787, dochter van ALEXANDER-JOZEF, Heer van *Merchten* (in *Brabant*) en *Liauckama*, geb. te *Mechelen* 5 Sept. 1681, † 4 Maart 1724, geh. (28 Julij 1717) met MARIA-WALBURG VAN COUDENHOVE, † 19 Febr. 1721, dochter van KAREL-EDUARD, Heer van *Tongerle* (zoon van JAN-FRANS, Heer van *Tongerle* en *Beauregard*, bij zijne tweede vrouw, LOUIZA-THERESIA SANDELIJN-HERENTHOUT) bij MARIA-CHRISTINA SNOY of SONOY, dochter van JAN-KAREL, eersten Baron van *Oppuers*, en van JAKOBA-ISABELLA VAN STEELANT. Zij (MARIA-CLARA-CHRISTINA) hertrouwde, op St. Pieter en Paulusdag 1740, met ERNST (-HERMAN) VAN EWSUM, Kapit. bij het Inf.-Regiment *Oranje-Friesland*, † 26 Nov. 1748, en had bij hem 6 kinderen; daarna, in Sept. 1750, met BERNARD-ALLART, Baron VAN HACKFORT, Kapit. bij het Inf.-Regiment van BRAKEL, van wien zij zich later liet scheiden. Vgl. het *Stamb. van den Frieschen Adel* en *Suite du Suppl. au Nobil. des P. B.*, I. p. 36, 109; IV. p. 46.

(**) Zijne weduwe verkocht die Heerlijkheid aan den Heer VAN LEIJDEN te *Haarlem*. TE WATER, III stuk, bl. 363.

(††) „GUILLIELMUS JACOBUS THOMAS Baron DE WASSENAER, fils d'ALBERT Baron DE WASSENAER-*Warmont* et de M. A. DE CANNAERTS-D'HAMALE, né le 10 Sept. 1742, chanoine le 26 Mai 1755, fut investi de la prévôté par les Etats-Généraux de la *Hollande*, pour la somme de 30 mille florins. Il eut pour co-adjuteur ADRIEN, comte D'OULTREMONT, chanoine de *St. Lambert à Liège.*" Hij was de laatste kanunnik van het kapittel. „Déporté par ordre du directoire français pour le refus de prêter serment à la république," had hij het slechts aan eene in het bestuur van *Frankrijk* voorgevallen verandering te danken, van niet naar *Cayenne* verbannen te worden. Hij keerde naar zijne vaderstad *Luik* terug, en stierf aldaar den 17den Sept. 1817 (*). Zie ARN. SCHAEPKENS, *Les Prévôts de l'Eglise collég. de St. Servais à Maestricht* (*Annal. de l'Acad. d'Archéol. de Belg.*, t. III.

(*) Dochter van ANTONY-HERMAN OEM, J. U. D., Heer van *Moesienbroeck*, † 1728, en van ELISABETH VAN KUIJCKHOVEN, † 1727, en gesproten uit een der oudste en edelste patricische geslachten van *Dordrecht.* Bij O. B., gegeven te *Weenen* den 20sten April 1781, verkreeg zij van Keizer JOSEPH de vergunning om haar' jonger' zoon, JAKOB-GODESCHALK ROEST-VAN-ALKEMADE, den naam en 't wapen van OEM te mogen doen aannemen. Bij O. B. van 1 Dec. 1786, verkreeg dezelfde JAKOB-GODESCHALK ROEST-VAN-ALKEMADE, *gez.* OEM van *Moesienbroeck*, den titel van Baron. De titel van Burggraaf was reeds in 1739 in zijn geslacht gekomen, werd bij O. B. van 19 Aug. 1779 bekrachtigd, en overgebragt op de Baronnie *Stalle.* TE WATER, III stuk, bl. 389, 390; *Nobil. des P. B.*, p. 791; *Suite du Suppl. au Nobil.*, V. p. 194; *Listes de Titres de Nobl.* (*Brux.* 1847), p. 162, 243, 246, 254, 279; *Liste Gén. des Lettr. de Nobl.*, en *Liste des titr. de Duc, Prince, etc. présentee à la Chamb. des Compt., le* 28 *Déc.* 1784 (in *Annal. de l'Acad. d'Archéol. de Belg.*, t. II.).

(*) „Lors de l'érection du royaume des *Pays-Bas*, le prévôt WASSENAER sollicita vivement le rétablissement des chapitres, mais ses démarches n'eurent aucun succès; il revint à *Maestricht* où il mourut le 17 Sept. 1817." PERREAU, *Rech. hist. sur le Chap. Imp. de St. Servais.*

II. JULIA VAN CANNART-D'HAMAL, in 1758 te *Turnhout* getr. met PAUL GUIOT, Ridder, Heer van *St. Quentin*, oudsten zoon van MATTHIAS GUIOT, Ridder, Heer van *Doignon* en *St. Quentin*, bij MARTHA FEIJDAU (getr. 10 Jan. 1722); kleinzoon van PAUL, Ridder, Heer van *Doignon* en *St. Quentin*. Zij woonden eerst te *Turnhout*, daarna te *Gastel*, en vestigden zich later in *Frankrijk*, in *Neder-Marche* (*). TE WATER, *Verb. d. Edel.*, III stuk, bl. 389, 525, 526; DE HERCKENRODE, *Généal. de la maison de Proost de Turnhout* (*Annal. de l'Acad. d'Archeol. de Belg.*, t. III.) FERWERDA, *Wapenb.* M°.

Baronnen van Aerssen (IX. bl. 1, Vr. 2). Ten aanzien van dit onderwerp is het opmerkelijk, dat in de genealogie van dit geslacht, voorkomende in FERWERDA, *Adelijk en Aanzienlijk Wapenboek*, Leeuwarden 1763, 2de stuk, bij geen der leden de titel van *Baron*, en evenmin de bijvoeging VAN BEIJEREN is geplaatst; alsmede dat de laatste eenige overeenkomst heeft met den naam van een Friesch geslacht uit de 18de eeuw. In 1856 heb ik daarvan mededeeling gedaan aan den Heer Baron VAN AERSSEN VAN BEIJEREN VAN VOSHOL, destijds Raad van legatie te *Parijs* (waar ik hem leerde kennen), en sedert verplaatst naar *Lissabon*, waar hij kort daarna is overleden. Van die berigten heb ik de volgende aanteekening bewaard, welke ik thans, nu dit onderwerp in den *Navorscher* ter sprake komt, mededeel tot toelichting; tevens met uitnoodiging, om mij nadere berigten aangaande dezen geleerde te willen mededeelen, zoo iemand daartoe in de gelegenheid mogt zijn.

HIPPOLYTUS BEYEM VAN AERSSEN heeft zich onder de Friesche Wiskundigen bekend gemaakt door een geschrift, getiteld:

„*Eygenschappen der Driehoecken met een half en anderhalf Rechtenhoek, waer onder verscheydene voorstellen sijn, die de rechthoeckige ende andere driehoecken betreffen. Met noch een tractaet handelende van vierkantinghe en deelinghe van verscheydene Figuyren door circkel boghen besloten. Door* HIPPOLYTUS BEYEM VAN AERSSEN, *JCtus et Mathematicus. Gedruckt tot* Leeuwarden, *bij* EYVO TAECKES WIELSMA, 1671, in 4°."

Dit zeldzame werkje, in de stads-bibliotheek van *Leeuwarden* voorhanden, groot 117 blz., is opgedragen aan den toen nog jeugdigen Stadhouder van *Friesland*, Prins HENDRIK CASIMIR; hoewel het tweede gedeelte eene afzonderlijke opdragt heeft aan den Raadsheer JOANNES VAN GLINSTRA, aan wien hij zich door weldaden, aan zijn' vader en hem bewezen, verpligt achtte.

Zoo als uit een Album, thans in het bezit van mijn' vriend den Heer A. P. H. KUIPERS te *Leeuwarden*, blijkt, studeerde hij 1654 te *Utrecht* en schreef hij zijn' naam toen: HIPPOLYTUS AB ARSSEN BEIJMA, en voegde hij bij zijn wapen (drie sterren op een zwart veld), zijn symbolum: *Non Marte sed Arte.*

In 1657 werd hij onder den eerstgenoemden naam, dien hij later behield, den 3den Mei in de Matricula der Advocaten voor den Hove van *Friesland* ingeschreven, terwijl hij eerst twee jaren later, den 17den Mei 1659, als burger van *Leeuwarden* werd aangenomen.

In het *Stamboek van den Frieschen Adel*, waarin hij onder het geslacht VAN ARSSEN is opgenomen, als de laatste van zijn' stam (I. 306, II. 206 en zijn wapen N°. 162) wordt van hem gezegd, dat hij ook een tractaatje: *de Quadratura circuli* heeft geschreven. Zou daarmede het bovenvermelde geschrift bedoeld zijn of een ander?

In het 1ste stuk van FERWERDA's *Wapenboek* komt, op tab. VII, bovenvermeld wapen (drie sterren) ook voor met bijvoeging: AARSEN TOT BEIJEM. In het tweede stuk van dat werk (1763) vindt men eene uitvoerige genealogie van het (Hollandsche) geslachte VAN AERSSEN, waarop geen der Friesche VAN ARSSENS, in het stamboek voorkomende, gevonden worden, zoodat die familiën niet verwant geweest schijnen te zijn; terwijl ook de wapens geheel verschillend waren.

Of nu de later aangenomen bijvoeging van VAN BEIJEREN bij VAN AERSSEN eene verbastering van BEIJEM is, durf ik niet beslissen.

W. EEKHOFF.

Koperen munt van 1700 (IX. bl. 2, Vr. 5). Bedoelde penning is geslagen te *Luik*, door het kapittel van *St. Denis*, en diende waarschijnlijk tot broodpenning (teeken). Van hetzelfde kapittel bestaan onder meer andere penningen 1. *Voorzijde.* Het hoofd van den H. DIONYSIUS, met het omschrift: DIONISIUS. *Keerzijde.* Een offerkelk met het jaartal 1659. Omschrift: CAPELLANI. 2. *Voorzijde.* Het hoofd van genoemden heilige en een krans, waaronder gekruiste olijftakken. Omschrift: DIONISIJ. *Keerzijde.* MANDATA 1711 en een krans. 3. *Voorzijde* als bij 2, *Keerzijde.* Een offerkelk 1758. Omschrift: CAPELLANI en een parelkrans. V. D. N.

Koperen munt van 1700. Deze munt is een wel bekend presentiepenningje van het kapittel of de collegiale kerk van S. DIONYSIUS

(*) Dit geslacht GUIOT voert: van goud met drie papegaaijen van sinopel, gebekt en gepoot van keel. De stamlijst vindt men in den *Dictionn. généal., hérald., hist. et chronol. de France, au tome* V, *ou* 11 *vol. du supl.*, *fol.* 269. Het komt reeds in 1391 als adellijk voor, en is gevestigd in *Neder-Marche*, *Poitou*, *Berry*, enz. DE HERCKENRODE, in gen. *Généal.* — GUIOT-DU-PONTEIL, thans in *Beijeren* den graaflijken titel voerende, heeft eenerlei wapen. Vgl. *Taschb. d. Gräfl. Häuser.*

te *Luik*, afgebeeld bij DE RENESSE BREIDBACH, *Histoire numismatique de Liège*, pl. 73, N°. 2. p. 199. J. D. / L.

[Naar hetzelfde werk verwijst D. *te D.*]

Krapschuiten (IX. bl. 2, Vr. 6). Volgens KILIAEN krab-schuyte, kaghe. Navicula aperta. Barque ouverte.

S. v. W.

[V. D. S. meent dat het schuiten waren, waar men de *krap* of *meekrap* mede vervoerde. Dat dit de oorsprong van het woord niet is, blijkt uit de spelling *krabschuite*, die wij, behalve bij KILIAEN, ook bij HOOFT aantreffen. Waarschijnlijk is het hetzelfde als *krabber*, door VAN LENNEP, *Zeemans Woordenboek*, verklaard: »Soort van vischschuit, waarschijnlijk gebezigd om krabben, oesters en garnalen te vangen, en daarnaar geheeten."]

Karveelschepen (IX. bl. 2, Vr. 7). Ik weet niet of ik de vraag van den Heer EVERTS geheel en juist kan beantwoorden, doch geef, onder verbetering, gaarne hetgeen ik weet, in het vertrouwen, dat mij dit door meer kundigen niet zal worden ten kwade geduid. Wanneer ik KILIAEN opsla, dan lees ik: »*Kareveel, korveel.* Cercurus minor Latini veli, circerus brevior auriti veli. Lembus lingulati veli. *Caravelle. Vaisseau de mer rond, de mediocre qualibre, à voiles Latines ou à oreilles de lièvres, portant voiles quarrés, à angles pointus.*" Karveelschepen, of zoo als HOOFT die bij verkorting noemt, »Karvelen," zijn, mijns inziens, zeeschepen, opgetuigd met vierkante of razeilen, waarbij achteraan, doch *voor* het roer, aan een' kleinen masteen zeil wordt aangebragt, in den vorm van een hazenoor, zoo als in *Indië* en in de Middellandsche zee gebruikt wordt. Mr. L. G. VERNÉE.

[Volgens mededeeling van J. H. VAN LENNEP, zegt HUBNER, *Algem. Kunstwoordenboek*, o. h. w.: »*Caravalle*, een schip, wiens achter-steven vierkant is, schoon het ovaal rond is: het heeft vier driekantige zeylen, kan by de 140 ton voeren, en word van de Portugeezen en Spanjaarden op de Middelantsche zee gebruikt." S. v. W. verwijst naar KILIAEN en het *Novum Diction. tetraglott.* waar het genoemd wordt Corbita, een groot schip om volk ende koopmanschap te voeren; G. P. ROOS naar WASHINGTON IRVING, *Leven en reize van* C. COLUMBUS, waar dl. I. en vooral dl. IV. bl. 182 en verv. de schepen en caravellen van COLUMBUS beschreven worden; V. D. S. naar hetzelfde werk, dl. V. bl. 245 en 257, en ROBERTSON, *History of America*. Het admiraalschip van COLUMBUS, zegt hij, was eene karveel en onderscheidde zich daardoor van de twee andere die hij bij zich had, dat het een tusschendek had.]

Eerste reis naar Guinea (IX. bl. 2, Vr. 9). Onder de nagelatene papieren van DANIEL VERMEULEN, die te *Leiden* in 1602 overleed, vindt men eenige rekeningen van volbragte reizen:

1. Naar de *O. I.* onder HANS V. D. VEECKE en PIETER VERHAGEN.

2. Naar *Guinea* en *West-Indië*, onder JACQUES DE VELAER.

3. Naar *St. Thomas*, met het schip *den Hermite.*

4. Naar *Guinea* en *Benijn*, met het schip *de Groene Papegaai.*

5. Naar *St. Thomas*, met het schip *de Drie Koningen.*

6. Naar *Angola* en *Soffala*, met den Generaal KERCHOVEN. ..R. E.

Eerste reis naar Guinea. In BRANDTS *Chronijk van Enkhuyzen* worden op het jaar 1593 eenige bijzonderheden medegedeeld over de eerste reize uit deze gewesten naar *Guinea*, getrokken uit de aanteekeningen van BLAUHULK, o. a.: »In 't selve Jaer (van drie en negentig) quam Schipper CORNELIS FREEKSZ VRIJER, van *Medemblik*, uit *Angola*, voor die van *Enkhuijzen*, sijnde de eerste die uit dese landen daer ter plaetse was geweest om te handelen." Deze zal wel de bedoelde zijn en, daar BRANDT die bijzonderheden uit particuliere aanteekeningen had, zou ik het betwijfelen of er wel eenig journaal van die reis bestaat. H—g.

Eenige predikanten (IX. bl. 3, Vr. 15). De naamlijsten der predikanten melden ten opzigte der gevraagden, het volgende:

1. CORNELIS BOSCH, proponent, werd te *Renswoude* beroepen den 16den December 1656, te *Maasland* in Maart 1663, in *den Briel* bevestigd den 30sten Januarij 1667, vertrok in hetzelfde jaar naar *Alkmaar*, en te *'s Gravenhage* bevestigd den 5den Julij 1676, werd emeritus den 18den Augustus 1713 en overleed den 28sten Maart 1715.

2. LAURENTIUS HOMMA, geboren te *Amsterdam*, trad in dienst te *Hem* in 1649, te *Monnikendam* in Julij 1652, te *Enkhuizen* in Mei 1654, te *Amsterdam* den 16den of 18den December 1661, en is daar gestorven den 4den Januarij 1681, oud 54 jaren.

3. HUGO VAN DER HELST, trad in dienst te *Kalslagen* in 1682, werd van daar verroepen naar *Nooddorp* in 1683, naar *Alkmaar* in Januarij 1686, naar *Amsterdam* den 19den September 1694, en is daar gestorven den 11den Julij 1727.

4. PETRUS DE WITTE trad in dienst te *Koudekerk*, in *Zuid-Holland*, in 1644, werd naar *Hoorn* verroepen in Julij 1650, te *Delft* bevestigd den 14den September 1653, ging naar *Leiden* in 1656 en is daar gestorven in 1669.

5. THEODORUS WOLFSKUYL, geboren te *Amsterdam*, proponent, werd te *St. Maartensdijk* beroepen den 20sten Augustus 1678 en is aldaar gestorven in 1689 vóór Junij.

6. PAULUS STEENWINKEL was de zoon van THEODORUS STEENWINKEL, als predikant te *Wijk bij Duurstede* overleden, waar PAULUS was geboren; hij trad in dienst te *Schelluinen*, bij *Gorinchem*, in 1691, werd naar *Wijk bij Duurstede* verroepen in Junij 1693, naar

's Hertogenbosch in October 1696, te *Amsterdam* bevestigd den 28sten November 1700, en is daar gestorven den 7den April 1740, oud 77 jaren en ruim 11 maanden.

7. PHILIPPUS VAN DER VLIET, was de zoon van CORNELIS VAN DER VLIET, als predikant te *Utrecht* gestorven; geboren te *Klundert*, waar zijn vader toen predikant was; hij trad in dienst te *Krabbendijke* in Augustus 1678, vertrok naar *Noordeloos* in 1681, naar *Voorburg* in 1685, naar *'s Gravenhage* in 1688 en is daar gestorven in 1708.

8. DINGEMAN WOUTER SMITS was geboren te *Geertruidenberg*, trad in dienst te *Zuilen* den 6den December 1772, te *Amersfoort* den 12 September 1773, te *Rotterdam* den 31sten Maart 1776, werd aldaar in 1787 Hoogleeraar in de Godgeleerdheid en overleed den 12den Januarij 1806, in den ouderdom van ruim 58 jaren, zijnde hij bekend als een ijverig aanhanger van het huis van Oranje. Zijne twee laatste leerredenen, te *Rotterdam* gehouden, werden door J. SCHARP, op verzoek van een groot deel der gemeente, benevens eenen lijkzang op hem uitgegeven; ook vervaardigde deze op zijne afbeelding een bijschrift, volgens de *Naamlijst en levensbijzonderheden der predikanten* enz. van *Rotterdam*, waar het bijschrift voorkomt op bl. 95.

T. A. R.

[De antwoorden, die wij van R. A., H. M. C. v. O., E. A. P., C. W. B., K. J. R. VAN HARDERWIJK en J. VAN DER BAAN ontvingen, stellen ons in staat hier het volgende bij te voegen:

1. Geboren te *Utrecht*. Hij schreef *Over de wedergeboorte* en *Het heil der koningen*. Zie VAN DER AA, *Biogr. Woordenboek der Nederlanden*, i. v. [v. H]

2. Leerling van VOETIUS. [C. W. B., E. A. P., V. D. B.] Hij schreef *Laatste uuren en woorden* en *Laatste en eerste predikatiën te Amsterdam gedaan*. Zie CROESE, *Kerkel. Register der Predikanten*, bl. 83, 84 [v. H.] en WAGENAAR, *Amsterdam*, dl. VII. bl. 489. [v. O.] Zijn portret in zwarte kunst in f⁰. werd in 1673 vervaardigd en uitgegeven door W. VAILLANT. [C. W. B.]

3. Zie WAGENAAR, t. a. p., bl. 491. [v. O.] CROESE, t. a. p., bl. 133. [v. H.] Zijn afbeeldsel komt voor in f⁰. in zwarte kunst door N. VERKOLJE. [C. W. B.]

4. Geboren te *Leiden* 1622, 23 Aug. [C. W. B., v. H.] Hij schreef *Over den Catechismus*, Amst. 1728, 8⁰. [v. H.] Zie het *Leydsche Passieboekje*. [v. O.] Zijne beeldtenis door J. HOFFSPANYEN, is in f⁰. uitgegeven door J. TANGENA.

6. Zie CROESE, t. a. p., bl. 139 en 9. [v. H.] Waarschijnlijk is hij het, aan wien, benevens aan J. AALSTIUS, JOHANNES LEYDECKER *een brief* uitgaf *over derselver seedige aanmerkingen, waarin getoont word, dat hare gronden uit de Cartesiaansche philosophie de dwalingen van Ds.* BEKKER *niet konnen wegnemen, maar daar selfs toe heenleiden* (Utrecht 1693). Die »seedige aanmerkingen" zijn mij niet bekend; maar zoo deze P. STEENWINCKEL dezelfde is met den later Amsterdamschen predikant, is het nog al opmerkelijk, dat een schriftelijk verdediger van BEKKER en zijne leer zoo kort na diens veroordeeling te *Amsterdam* werd beroepen. Uit dit oogpunt verdient de al of niet identiteit dier P. STEENWINCKEL'S nader onderzoek. [v. O.] Dat hij het inderdaad was die met JOH. AALSTIUS, toen predikant te *Hoornaar*, dit werkje uitgaf, verzekert v. H. Hij komt drie malen in portret voor, twee malen in zwarte kunst bij M. CLYNHENS, te *Haarlem*, en door en bij J. GOLÉ, en eens in gravure door M. POOL, naar A. BOONEN, bij W. KONING, alle in f⁰. [C. W. B.]

7. Zie SOERMANS, *Kerkel. Register van Zuid-Holland*, bl. 96, 129, 133; BRANS, *Kerkel. Register*, bl. 143. [v. H.]

8. v. O. verwijst naar GLASIUS, *Godgel. Nederland*, dl. III. bl. 372. en zegt dat zijne *Drie laatste leerredenen*, Rotterd. 1806, door SCHARP zijn uitgegeven. Volgens R. A. was hij geboren in 1748.]

J. C. van Alckmaer (IX. bl. 3, Vr. 19). De eerste druk van het gemelde Liedt-boecxken verscheen bij denzelfden uitgever in 1615.

De Afrikaansche olifant (IX. bl. 4, Vr. 21). Wanneer de Heer VAN LENNEP den trap van beschaving in aanmerking neemt, waarop de Afrikanen en de Indiërs staan, dan zal hij daarin ongetwijfeld het verschil vinden.

Ook het verschenen zonderling zamengestelde werk van JAN VAN DIJK, *De Holl. Kolonist in Zuid-Afrika*. (Rott. H. NIJGH, 1858) spreekt hiervan.

G. P. ROOS.

De Afrikaansche olifant. In de *Hedend. Hist. of Teg. Staat van Afrika*, Amst. 1763, bl. 482, leest men: »Ook is men aangaande de langleevigheid deezer dieren (olifanten) tamelijk verzekerd, uit de berigten der *Indianen, die dezelven tam maken*, en er hebben, welke reeds van hunne *voorouders* bezeten en bereeden waren."

S. v. W.

Aschpotten (IX. bl. 4, Vr. 22). Beteekenis en afleiding. Tot oplossing kan ik het volgende meêdeelen. Het werkwoord *aschpotten* wordt afgeleid van *aschpot*. Wanneer men water in de heete asch laat vallen, stijgt er uit den aschpot eene alleronaangenaamste lucht op. Bij den burgerman wordt het *verbum* gebruikt, wanneer men te kennen wil geven, dat de maag bedorven is door indigestie en zich daardoor oprispingen openbaren. Een geneesheer heeft mij verzekerd, dat hij dikwijls van dezen en genen hoort: »dokter, 'k heb den *aschpot*."

J. S.

Aschpotten beteekent te *Amsterdam* bij de dienstmeiden in de keuken uit vrijen gaan, inzonderheid wanneer mijnheer en mevrouw er op uit zijn.

EEN AMSTERDAMMER.

Lacquistes (IX. bl. 4, Vr. 25). Engelsch *Lakists*. Dezen naam gaf men aan een vijftal Engelsche dichters: WORDSWORTH, MONTGOMERY, KIRKEWHITE, COLERIDGE en ROBERT SOUTHEY, die zich, omstreeks de jaren 1820—1830, gezamenlijk met het bezingen van de schoonheden der natuur bezig hielden. Zij kregen dezen naam, wijl zij zich meestal ophielden in de schoone streek van het noordelijk *Engeland* (in de graafschappen *Cumberland* en *Westmoreland*) die door de Engelschen —

wegens de veelvuldig daar voorkomende meeren — »*the Lakes*" wordt genoemd, en waar WORDSWORTH een buitengoed had.

, CHR.

Lacquistes. Ter beantwoording der vraag van W. M. Z. diene het volgende: De Lacquistes (Eng. Lakists) zijn de Engelsche dichters WORDSWORTH, COLERIDGE en SOUTHEY. Hunne school wordt de *Lake-school* genoemd, om dat de dichters, daartoe behoorende, allen wonen of gewoond hebben nabij de meeren van *Westmoreland* en *Cumberland*. Zij zelven heeten dus *Lakists*, fr. *Lacquistes*. De rigting van deze school is bijzonder Duitsch, zegt Prof. VETH in zijne *Introductory essay of Engl. literature, Spec. from the Engl. Classics*. De Lakisten hebben zekere eigenaardige dichterlijke gevoelens; hunne poezy bevat eene philosophie, die geheel van idealiserenden en mystieken aard is. Zij zijn vurige bewonderaars van de beginselen der eerste Fransche omwenteling geweest, tot dat zij uit hunne dwaling geraakten door hare afgrijselijkheden; thans zijn de Lakisten Tory-gezinden.

J. H. P.

[Hetzelfde werd ons medegedeeld door SNOEK, W. C. DICKHOFF, J. S. en φ^2—φ.]

Tiberius en de kunstenaar (IX. bl. 4, Vr. 26). »Faber fuit, qui vitrea vasa fecit tenacitatis tantae, ut non magis quam aurea vel argentea frangerentur. Quum ergo phialam hujusmodi de vitro purissimo et solo, ut putabat, dignam Caesare fabricasset, cum munere suo Caesarem adiens admissus est. Laudata est species muneris, commendata manus artificis, acceptata devotia donantis. Faber, ut admirationem intuentium verteret in stuporem et sibi plenius gratiam conciliaret Imperatoris, petitam de manu Caesaris phialam recepit eamque validius projecit in pavimentum tanto impetu, ut nec solidissima et constantissima aeris materia maneret illaesa. Caesar autem ad haec non magis stupuit, quam expavit. At ille de terra sustulit phialam; quae quidem non fracta erat, sed collisa, ac si aeris substantia vitri speciem induisset. Deinde martiolum de sinu proferens vitrum correxit aptissime et tanquam collisum vas aeneum crebris ictibus reparavit. Quo facto se coelum Jovis tenere arbitratus est, eo quod familiaritatem Caesaris et admirationem omnium se promeruisse credebat. Sed secus accidit. Quaesivit enim Caesar, an alius sciret hanc condituram vitrorum? Quod quum negaret, eum decollari praecepit Imperator, dicens: quia si hoc artificium innotesceret, aurum et argentum vilescerent quasi lutum."

Om den vrager de moeite van het naslaan te besparen, heb ik hier deze anecdote afgeschreven uit: T. PETRONII *Arbitri Satyricon, cum selectis variorum commentariis*, etc. *Accurante* SIMONE ABBES GABBEMA. *Trajecti ad Rhenum, typis* GISB. à ZYLL *et* THEOD. ACKERSDYCK, 1654, p. 68 sq. (*).

Dat de woorden, door W. M. Z. achter sommige van BREDERO's blijspelen gelezen, op het bij PETRONIUS en anderen (†) vermelde voorval doelen, lijdt geen twijfel. Maar wat beteekenen zij achter BREDERO's blijspelen? Zou ook de plotselinge lotsverwisseling van den armen kunstenaar voor de aardigheid moeten dienen ter herinnering aan 's dichters bekende spreuk: *'t kan verkeeren?* Nu, de geschiedenis biedt waarlijk wel andere voorbeelden aan, die meer onder het bereik vallen van den gewonen lezer!

B'.

[Ook J. G. O. deelt ons de plaats uit PETRONIUS, benevens die uit PLINIUS mede. CHR. verwijst naar de *Algem. Geschiedenis* van H. CURAS. Het antwoord van J. C K., waarmede dat van C. G. nagenoeg overeenkomt, laten wij volgen ten dienste van diegene onder onze lezers die geen Latijn verstaan en voor wie dus het verhaal van PETRONIUS niet voldoende is.]

Tiberius en de kunstenaar. De stelling in het werk van BREDERO: dat »TIBERIUS de kunstenaar van het glas liet dooden," rust op het berigt dat PLINIUS daarvan mededeelt. Mij alleen bekend uit P. LAURENBERG, *Zes honderd nuttige en gedenkwaardige geschiedenissen*, 3de druk, vermeerderd en verbeterd uitgegeven door J. HAJENIUS, Rector der Latijnsche scholen te *Nijmegen*, bl. 352, waar wij lezen: »PLINIUS en andere schrijvers maken in het leven van Keizer TIBERIUS gewag, dat er op zekeren tijd een Meester tot hem gekomen is, met zich brengende een zeer kostelijk en kunstig *Glas*, hetwelk hij aan den Keizer vereerde, en zeide: »*Dit glas kan niet aan stukken gebroken worden, schoon het tegen den grond gesmeten wordt*. De keizer hier over lagchende, liet het glas vallen, 't welk niet brak, maar evenwel door 't vallen eenige builen gekregen had. De Meester dit ziende, kreeg aanstonds zijn' hamer met een klein aanbeeld uit zijn zak, sloeg de builen daar uit, en gaf het den Keizer terug. De Keizer hier over verwonderd, vroeg den kunstenaar: *of er nog eenige andere waren, die deze kunst wisten, en zulk glas maken konden?* Waarop de Meester, — geen achterdocht hebbende, — antwoordde: *dat hij alleen de uitvinder van deze kunst was, en dat het hem niemand kon nadoen*. De Keizer liet hierop een gebod uitgaan, *dat men den Meester met zijne*

(*) Het verdient opmerking, dat dit boek, waarin bovendien opgenomen zijn de *Priapeia*, het *Pervigilium Veneris*, de *Cento Nuptialis* van AUSONIUS en andere opuscula moralia, gebonden is in een' fraai vergulden prijsband, aan beide zijden voorzien van het wapen der stad *Nijmegen*.

(†) B. v. ISIDORUS (Lib. XVI. c. 15), DIO CASSIUS (Lib. LVII), XIPHILINUS (in vita TIBERII) en PLINIUS (*H. N.* Lib. XXXVI. c. 56), welke laatste slechts van het opheffen der werkplaats, niet van den dood des wondermans melding maakt. GONSALIUS ad PETRONII l. l.

knechten dooden, en al zijn werktuig vernietigen zou, waarvan hij deze reden gaf: *als zulk glas gemeen wordt, zoo zal het goud en zilver in prijs afslaan, en weinig geacht worden*. Maar TIBERIUS heeft voor ongelegde eijeren gezorgt, en dezen kunstenaar al te slecht voor zijne kunst beloond; want men kon zoo veel *glas* maken als men wilde, maar geen goud." — Deze opmerking van LAURENBERG wordt nog overtroffen in geestigheid, door de volgende, welligt van HAJENIUS: *Was de Meester met zijne kunst te huis gebleven, hij had niets verzuimd*. J. C. K.

Wapens van Amsterdamsche geslachten (IX. bl. 4, Vr. 28). SWEERTS. Zie *Nav*. VIII. bl. 330. M°.

Naamlijst van Bewindhebbers der voormalige O. I. Compagnie in de 17de en 18de eeuw (IX. bl. 5, Vr. 29). De naamlijst van de bewindhebbers der O. I. Compagnie is te vinden in FRANÇOIS VALENTIJN, *Oud en Nieuw Oost-Indiën* van het begin tot, ik meen, 1732, of iets vroeger; die van de W. I. Compagnie zal wel te *Amsterdam* in het stads archief te bekomen zijn. C. G.

De badwaters Bethesda en Siloam (IX. bl. 5, Vr. 30). Van het eerste, waarvan de gebouwen reeds ten tijde van ATHANASIUS in puin lagen, zag CHATEAUBRIAND nog sporen bij de Stefanuspoort, en noemde het, het eenig overgebleven gedenkstuk der aloude Joodsche bouwkunde te *Jeruzalem*. Sedert is het droog en digt gemaakt en beplant. Dat te *Siloam* ontvangt, volgens RICHARDSON, een sterk stroomend water, door een' in de noordzijde van den berg *Sion* gehouwen gang, hetwelk uit den vijver van HISKIA schijnt voort te komen. Zie *Ned. Mag*. 1858, bl. 172, met eene afbeelding.

De badwaters Bethesda en Siloam. Van de overblijfselen van het eerstgenoemde badwater wordt kortelijk melding gemaakt in: *Het Oosten en het Westen. Tafereelen van den Donau, Turkije*, enz. *Naar het Hoogduitsch* (van CARL VON HAILBRONNER (*)) *door* STEENBERGEN VAN GOOR. *Amst*. H. FRIJLINK, 1842, waar wij, dl. II. bl. 326 het volgende lezen: »Schilderachtig doet de tempel van SALOMO zich voor, en niet minder schilderachtig is al wat hem omgeeft, bijzonder de aangrenzende partij van den grooten waterput *Bethesda*, met »hare half vervallene en met klimop begroeide muren."— Breedvoeriger worden zij besproken in: *Het Noorden en het Oosten. Reisherinneringen van Mr*. J. VAN 'S GRAVENWEERT, Amst. JOH. VAN DER HEY EN ZOON, 1841, dl. III. bl. 47. Hooren wij wat de schrijver er van zegt: »Niet wijd van den voorhof (des ouden tempels van SALOMO) vindt men, buiten de gedenkteekenen van het dal *Josafat* en de *graven der Koningen*, het »eenige overblijfsel van het oude *Jeruzalem*:" het is *Bethesda*, de plaats waar de offerlammeren gewasschen werden; de vijver van SALOMO, in vijf zalen afgedeeld, aan welks water joodsche bijgeloovigheid en overlevering de kracht hadden toegekend van verlamden, kreupelen en verdorden te genezen, mits men na zekere beroering of beweging in dit water, die men waande door een' Engel te geschieden, het eerst in hetzelve nederdaalde, — waar JEZUS (*Joh*. V: 8, 9) den ongelukkige, die acht en dertig jaren verlamd was geweest, het gebruik zijner ledematen wedergaf. *Bethesda* is nu een geheel verdroogde en zeer langwerpige diepe waterbak, waarin eenige boomen zijn opgegroeid, en welks grond men duidelijk zien kan, dat even als de muren die het omgeven, gemetseld was; men vindt er nog lage afscheidingen en een paar bogen, die tot eenige der badzalen gediend hebben." Uit de boven aangehaalde woorden: »het eenige overblijfsel van het oude *Jeruzalem*," mag nu de Heer v. L. opmaken, waar het badwater *Siloam* den reiziger nog heden zijne bouwvallen doet zien. B[t].

(*) Met den Heer S. v. G. (Voorrede, IIde deel), betuig ik niet te weten, wie die CARL VON HAILBRONNER is. Op den titel van het oorspronkelijke werk duidt hij zich slechts aan als *Verfasser der Cartons*. Zou een der HH. Navorschers mij ook inlichting kunnen geven?

Kleuren der militaire gebouwen (IX. bl. 5, Vr. 32). Was het niet beter: kleuren der openbare gebouwen? In *Zeeuwsch-Vlaanderen* gaan ze langzaam weg. Men vond de deuren en vensters van wachthuizen, kazernen, gast-, wees- en armhuizen, barakken en landsgebouwen, alle geteekend met een' witten zandlooper op een rood veld, en het hout der ramen en kozijnen rood en wit. Ik heb wel eens gehoord dat het om de goedkoopte dezer kleuren was. Zoo heet dat rood hier wagenmakers rood, omdat de ploegen, wagens, zelfs soms schuren en stallen, met deze kleur, die inderdaad goedkoop is, en wegens hare vloeibaarheid spoedig kan verwerkt worden, geverwd zijn.
G. P. ROOS.

Kampvelden (IX. bl. 5, Vr. 33). Wanneer de vrager in *'s Hage* komt, zal hij, op een der bordjes aan de gebouwen lettende, ook vinden het Tournooiveld, loopende van den Vijverberg naar het korte Voorhout. Van de andere steden weet ik het niet. G. P. ROOS.

De kampvelden. Zie hier een en ander ter opheldering van het gevraagde. Ik vermoed, dat men het *kampveld* van *Leiden* moet zoeken ter plaatse, waar nu de zoogenaamde *kamp* gevonden wordt, een wijk der stad, be-

grensd door een gedeelte der Haarlemmerstraat, het water van de Mare, een deel van de Oude Vest en de Turfmarkt. Of het *Tournooiveld* te *'s Hage* oudtijds tot kampplaats gediend heeft, durf ik niet beslissen. — Nu nog iets omtrent het *Delfsche* kampveld. Het was gelegen aan den Noordwesthoek der stad, beneden aan den wal, omtrent de plaats, waar nu de zeepziederij van den Heer HARTSINCK, met woonhuis en tuin, gevonden worden. Zie BOITET, *Beschrijving van Delft*, bl. 582 volg., die daarbij aanhaalt een werk over het *Kamprecht* van den oudheidkundige K. VAN ALKEMADE. — Het kampen was hier in *Delft* oudtijds geoorloofd, mits geen geweer gebruikende. Later is het verboden geworden, zoo als onder anderen blijkt uit het privilegie van WILLEM II, in 1246 gegeven. In het klein privilegieboek van *Delft* vind ik genoemd handvest uit het *oorspronkelijk Latijn* vertaald (*) in het Nederlandsch; echter staat bij elk nieuw caput de rubrica in 't Latijn er voor. In caput XLVII met de rubrica: *Nullus extraneus vel miles vel aliquis alius*, lees ik het volgende: »Voirt en ghiē mā van butē noch ridder noch nyemēt anders en sel enigen burger van delf enig̃ manyre mogē ropen te *cāpe* noch poirter enē poirter ergen bīnē minē lande of bīnē mȳre macht ofte mīre nacomēder." Van dit voorregt wordt melding gemaakt bij MELIS STOKE in zijne rijmkronijk, bij gelegenheid van een geschil ontstaan tusschen Heer OLOUD, Balliu van *Noord-Holland*, en de regering van *Dordrecht*, gedurende het leven van JAN I. — In BOITET wordt de plaats uit STOKE aldus aangehaald:

„Ja sprac hi, ic wil vechten
Enen *camp*, ieghens wien dat es.
Een Scepene van *Delf* sprac, sijts ghewes,
Hier ne vecht gijs ghenen camp.
Dat waer ons te zwaren scamp,
Soude al onser *Poerten recht*
Staen aen eens mans ghevecht,
So mocht *onse Recht* wel arghen," enz. (†)

In een handvest van MARGRIET VAN HENEGOUWEN, aan de »goede ludē vā noirthollāt" geschonken, van het jaar 1346, cap. 2 en 3, wordt omtrent het Kampregt het volgende bepaald: »Voirt wair dat zake dat onse baliu of yemēt vā onser wege *mit onsen kēpe* enigē mensche dien hi goet genoech wair te *cāpe* aenspraeke van dootslage of van vredebrake zo zel die gene die men aenspreket *die wairheit* hebben also verre als hi se begeert eñ die wairheit zal onse baliu bezitten met sinē clercken eñ mitten ambochtsheren eñ mitten vijf wel geborē mānen wtē ambocht die ghene p̃tye en dragen noch des bailiuwes knapen niet en zijn noch vā sinē onthouden," enz. »Voirt waer yemēt die den anderē te *cāpe* aensprake eñ die aengesproke worde die waerheit begeerde die soud se hebben ende die waerheit soud mē besitten in allen manieñ als voorsz. staet." Het zou te veel van het geduld der lezers gevorderd zijn, nog meer uit dit privilegie aan te halen, hetgeen men trouwens ook in VAN MIERIS kan naslaan.

J. S.

(*) Itē nullus extraneus nec miles nec aliquis alius poterit aliquem burgensem de delf aliquo mō ad *duellū* prouocare neque opidanus opidanū usque infra terrā meā aut meā potestatē vel meorum successorum.

(†) B. VI. vs. 500 en verv. — Wij hebben de lezing verbeterd volgens den tekst van HUYDECOPER.

BESTUUR.

Het schuitje in den Vijverberg te 's Hage (IX. bl. 5, Vr. 35). Men vindt van deze proef melding gemaakt in SCHELTEMA, *Rusland en de Nederlanden*, dl. III. bl. 359. Er is van deze uitvinding niets aan het licht gekomen, zegt deze schrijver, alleen werd bekend dat de Czaar de proeven met aandacht had gade geslagen en den vermeenden kunstenaar (die voorgaf de lengte op zee te kunnen vinden, volgens P. LE CLERCQ, *Geschiedenis der Nederlanden*, een' ouden Zwitser) dikwijls door vragen had in verlegenheid gebragt. Deze betuigde zelfs later, niet gedacht te hebben in eenen vorst zulk een' bekwamen wiskundige te zullen vinden.

De Czaar had ook met gelijke aandacht zeker water-werktuig, door JACOB VAN BRIEMEN uitgevonden, op de hofstede *Watervliet*, bij *Voorburg*, bezigtigd. Zie *Europische Mercurius* 1717, dl. I. bl. 209.

Daar wij nu toch over lengte op zee spreken, wil ik hier nog bijvoegen, dat men in den *Nederlandschen Mercurius* voor 1793, eene curieuse puff-advertentie vindt van DANIEL HÖPKER, voor als nog woonachtig te *Amsterdam*, op de zuidzijde der Egelantiersgracht, tusschen de twee middelste bruggen, die zich noemt de *uitvinder van het bepalen der lengte en breedte in een en hetzelfde oogenblik over den geheelen aardkloot*, en nu adverteert te hebben gevonden een instrument *eenvoudig en niet kostbaar*, om zonder cijfering en zonder uit de kajuit te gaan, te bepalen de *miswijzing van het kompas*, terwijl hij later zal bekend maken onder welke conditiën hij dit geheim wil mededeelen. Het is eene aankondiging, die de uitvinders der Hollowaypillen of der Revalenta waardig zou wezen.

φ^2—φ.

Carl Cockiel (IX. bl. 5, Vr. 36). Zonder te kunnen antwoorden op al de gedane vragen, ben ik in staat enkele bijzonderheden van hem op te geven. De Heer CHARLES RAHLENBECK, Consul van *Saksen*, te *Brussel*, heeft in de *Revue de la numism. Belge*, t. I. 3e série, eene medaille van hem uitgegeven, die hij houdt voor zooveel als een loodje of bewijs van toegang tot de vergaderingen der Luther-

schen te *Antwerpen.* Zij heeft aan de éène zijde het schoone portret van COCKIEL, met het randschrift: CARLE. COCKIEL. Æ. 53. Aan de andere zijde draagt zij zijn wapen met het omschrift: PASSONS. 1561. PAS. A. PAS, 't welk door RAHLENBECK als eene zinspeling op het bijwonen der geheime vergaderingen wordt aangemerkt. COCKIEL was lid van het Luthersche Consistorie te *Antwerpen.* In eene lijst van verdachte personen, opgemaakt omstreeks 1566, wordt hij als zoodanig vermeld in dezer voege: »CHARLES COCQUICL et son beau filz nommez MATERNUS SCHOOF et tous ses beaux filz et enfans." Zie denzelfden schrijver in *L'inquisition et la reforme en Belgique.* Anvers, p. 269. »In 1567," zegt RAHLENBECK in zijn bijschrift bij de medaille, »nam hij de bediening waar van armmeester bij zijne kerk; maar in 't volgende jaar werd hij gebannen en genoodzaakt het land te verlaten." Er is nog een JAN KOCKEEL, welligt tot deze familie behoorende, die de tweede voorkomt op de lijst der onderteekenaars van het verdrag met de Hervormden, gesloten in September 1566 door den magistraat van *Yperen.* Zie de *Bijdragen tot de Oudheidkunde en Geschiedenis, inzonderheid van Zeeuwsch-Vlaanderen*, dl. II. bl. 279, 281. H. Q. JANSSEN.

Philippus en Petrus Lansbergen (IX. bl. 6, Vr. 38). Onder de eerste predikanten der Hervormde gemeente te *Goes* behoorde PHILIPPUS A (of VAN) LANSBERGEN, een Gentenaar van geboorte. Hij is inzonderheid als sterrekundige vermaard. Zijn zoon PETRUS werd hem als ambtgenoot toegevoegd, maar oneenigheden met den Goeschen magistraat bewerkten beider afzetting; zij begaven zich met der woon naar *Middelburg*, waar zij de geneeskunde uitoefenden, in welke wetenschap althans de zoon gepromoveerd was.

FRANCISCUS VAN LANSBERGEN en zijn zoon SAMUEL waren predikanten te *Rotterdam*, en zijn beiden in 1619, wegens Remonstrantschgezindheid, afgezet.

Stonden, vraagt R., deze LANSBERGENS in eenige familiebetrekking? Indien de vraag gedaan was aan VAN HARDERWIJK, *Naamlijst* enz. *der Rotterdamsche predikanten*, zou bl. 17 het antwoord gevonden zijn, dat PHILIPPUS en FRANCISCUS »waarschijnlijk" broeders waren. Trouwens beiden waren Gentenaars, verschilden weinig in jaren, en, hetgeen echter weinig bewijst, beoefenden de geneeskunde, terwijl beiden te gelijker tijde de zaak der hervorming in *Vlaanderen* en omstreken bevorderden. Het »waarschijnlijk" van den Heer VAN HARDERWIJK is echter later zekerheid geworden. In *l'Union, revue religieuse, Bruxelles, chez* PERICHON, *Avril* 1855, N°. 4, komt een merkwaardig Fransch stuk voor, bestaande in eene naamlijst en soort van chronique scandaleuse van Vlaamsche predikanten omstreeks 1582, op zijne wijze opgesteld door JAN BALLIN, kloostergeestelijke te *Clermaretz.* JANSSEN, die de »naamreeks" vertaald heeft opgenomen in de *Bijlage* tot zijne *Kerkhervorming te Brugge*, dl. II. bl. 286, vindt, bij alle hevigheid en vooringenomenheid tegen de hervorming bij den monnik toch »eene zoo ongezochte en treffende overeenstemming met andere berigten," dat hij er »in dit opzigt geheel zijn vertrouwen aan hecht en het waardeert als de opgaven van een ooggetuige en tijdgenoot."

Die »naamreeks" nu noemt PHILIPPUS en FRANCISCUS VAN LANSBERGEN broeders, die veel kwaad hebben gedaan op onderscheidene plaatsen van *Vlaanderen*, zoo als te *Kortrijk*, *Brugge*, enz. Nopens FRANCISCUS voegt de monnik er nog de bijzonderheid bij, dat hij uit *Kortrijk* over de muren is gevlugt den 27sten Februarij 1580, toen de stad door de Spanjaarden werd hernomen, met achterlating van boeken, brieven en huisraad.

H. M. C. v. O.

Josias Houtenus (IX. bl. 6, Vr. 39). Zijn eigenlijke naam schijnt geweest te zijn J. VAN DEN HOUTE, volgens SMALLEGANGE, *Chronijk van Zeeland*, bl. 769, of VAN HOUTE, volgens een HS. der predikanten van *Zeeland*, in mijn bezit, waarvan, naar het gebruik in vroegere tijden, de Latijnsche benaming HOUTENUS en HOLTENUS. Hij was, volgens gemeld HS., waarschijnlijk de zoon van GILLIS VAN HOUTE, als predikant te *'s Gravenpolder*, † in 1594 en kinderen nalatende, en te *Sluis* in *Vlaanderen* geboren; hij trad in dienst te *Renesse* en *Noordwelle* in 1610, vertrok van daar in 1621 naar *Zierikzee*, waar hij in Januarij 1623 overleed. T. A. R.

Theodorus Aemilius (IX. bl. 6, Vr. 40) was volgens SOERMANS, *Kerkel. Register van Zuid-Holland*, bl. 66, in 1566 predikant te *Oudewater.* V. H.

Chrestien de la Quellerie (IX. bl. 6, Vr. 41). Een CHRESTIEN DE LA QUELLERIE kwam in 1583 uit *Oudenaarde* naar *Utrecht*, en was er eenigen tijd hulpprediker en later legerpredikant. ABRAHAM DE QUEVELLERIE of QUEVELLERIUS, de vierde Waalsche predikant te *Rotterdam*, was welligt zijn' zoon. Zie VAN HARDERWIJK, *Naamlijst en levensbijzonderheden der predikanten te Rotterdam*, bl. 123.

V. H.

Chrestien de la Quellerie. Hij viel den Spanjaarden in handen bij het innemen van *Oudewater* in 1575. Hoe kwam die Waalsche predikant aldaar? Hierop kan ik berigten,

dat CHRESTIEN DE LA QUELLERIE, of liever DE LA QUEVELLERIE, destijds veldprediker was. In 1581 verkondigde hij het woord te *Oudenaarde*, in 1582 te *Gend*, werd wederom in 1588 *Ministre entre les gens de guerre;* later vindt men hem als predikant te *Utrecht*, en eindelijk nogmaals *parmi les gens de camp*. Hij overleed omtrent 1623. Vóór dat hij het leeraarambt bekleedde behoorde hij onder de weversgezellen. Zie ROIJAARDS, in *Nederl. Archief van Kerkel. Geschiedenissen*, dl. VII. bl. 302. Zijne verschillende standplaatsen worden gekend uit de Handelingen der Waalsche Synode, Anvers, Sept. 1581, § 9. 1582, § 16. Gand 1583, § 4. Op het Synode van *Delft* 1618, § 5, werd hij verklaard tot de Remonstrantsche dwaalbroeders te behooren. Daar hij zich evenwel onderwierp aan de hem voorgeschrevene nieuwe belijdenis, nam de Synode van *Middelburg*, 1618, § 25, hem weder aan. De Waalsche Synode van *Amsterdam* 1623 verleende hem vrijstelling van de verpligting om ter kerkvergadering te verschijnen, uit hoofde van zijnen hoogen ouderdom. Men vindt verder iets over hem bij TE WATER, *Hist. der Herv. kerk te Gent*, bl. 71, 72, en HARAEUS, *De tumult. Belg.*, L. I. p. 139, 140, aangehaald door J. W. TE WATER, *Tweede Eeuwgetijde*, bl. 35. QUIESCENDO.

[Hetzelfde meldt voor een gedeelte C. G. volgens *Noms des pasteurs qui ont desservi le saint ministère dans les églises Wallonnes du Royaume des Pays-Bas.*]

Chrestien de la Quellerie. Bij TE WATER, *Historie der Herv. kerk te Gent*, bl. 71, leest men, dat hij predikant bij de Fransche troepen was, die te *Oudewater* in garnizoen lagen. Bij de overrompeling van *Oudewater* door de Spanjaarden in 1575, gaf hij zich den naam van ANTHONIE en voor eenen soldaat uit, waardoor hij los raakte, met betaling van honderd kroonen (*). In 1582 was hij predikant te *Gent*.

In 1583 kreeg hij van de stad *Utrecht* *f* 12, voor huishuur, als zijnde nu te dier stede »Lezer en Schoolmeester der Waalsche Gereformeerde gemeente" (†). Wij zien daaruit tevens dat hij te *Zelle* geboren is.

Hij werd naderhand legerpredikant (§) en stierf omstreeks 1623.

Hij moet een' zoon gehad hebben, genaamd GUILLAUME, die te *Oudenaarde* geboren is, en den 3den Januarij 1614 te *Leiden* huwde met ANNA VAN BROUCKHUYSEN, geboren te *Utrecht*. ..ELSEVIER.

Schieten op Nieuwjaar (IX. bl. 6, Vr. 44). In *Zeeuwsch-Vlaanderen*, westelijk deel, wordt er geschoten op 's konings verjaardag en bij huwelijksvoltrekkingen. Mij heugt nog, hoe op *St. Anna ter Muiden* op nieuwjaarsdag voetzoekers werden afgestoken. In het naburige *Vlaanderen* wordt het bij iedere festiviteit gedaan, ook bij de verkiezing van officieren der guarde civique (schutterij), die door de manschappen gekozen worden.

G. P. ROOS.

Perziken bij maneschijn (IX. bl. 6, Vr. 45). De perziken, zegt het volksgeloof, moeten bij maneschijn geplukt worden, omdat zij dan, door den invloed der volle maan, het sappigst zijn. G. P. ROOS.

[Bekend is de weddingschap, die men dikwijls aangaat, dat iemand geen perzik, die door de maan beschenen wordt, terstond van den boom kan eten.]

Honk (IX. bl. 6, Vr. 46). BILDERDIJK, *Geslachtl.*, dl. I. bl. 318, zegt, dat dit woord is »van *ho-ing*, in den zin van *verblijf*, *onthoud*, of wel *vasthouding*, retentio, bezitting, en de oorsprong van 't Engelsche *home*. Van het thema *ha*." — Dr. N. BEETS wijst in zijne vernuftig geschrevene *Tweede proeve van etymologie*, geplaatst in Dr. A. DE JAGERS *Taalkundig Magazijn*, dl. III. bl. 97 vlgg., op eene bijzondere eigenschap, welke de keelklank (G, CH, H, K) zoowel in de oude als nieuwe talen bezit: hij geeft namelijk in vele woorden eene *onaangename gewaarwording*, het *hinderlijke*, het *scherpe*, het *hakende* te kennen. De schrijver staaft dit door eene menigte voorbeelden. Vervolgens worden, bl. 106 vlgg., ook voor het *hoekige* een aantal getuigen opgeroepen, en eindelijk, bl. 109 vlg., aangetoond, dat de gutturaal ook somtijds met N versterkt wordt (NG), om alweder het *hoekige* uit te drukken. De schrijver gaat nog verder. »Plaats," zegt hij bl. 110, »voor dit thema (NG met eene vocaal, welke dan ook) verschillende consonanten, die het wijzigen, zoo krijgt gy nog eene menigte woor den, die allen tot dezelfde groep behooren. B. v. bank, d. i. *be-ank* (eng. bench), opgezette hoek; bonk, *hoekige massa*; stronk, hetzelfde, maar nog ruwer, uit kracht van de str; kink, *ge-ink* (een kink in den kabel), *kinken*, *kuchen* (kinkhoest) (*), *schonk*, *schinkel;* honk, d. i. *schuilhoek*, fr. *gîte*, eng. *nook*," enz. Wij willen hier niet beslissen, wie van beide taalkundigen gelijk heeft, en laten liever den Heer VAN LENNEP de keuze tusschen de nog al uiteenloopende themata *ha* en *ng*, ja zelfs de vrijheid om te verklaren, dat hem de zaak *ha-ng*ende schijnt. Bt.

[Het stuk van Dr. BEETS schijnt wel eene persifflage te zijn van BILDERDIJKS etymologische dwaasheden. De daar gegevene afleiding van *honk* is dan eene aardigheid,

---

(*) HOOFT, *Nederl. Hist.*, Boek X. bl. 402.

(†) DODT, *Kerkel. Archief*, dl. III. bl. 260.

(§) In 1622 woonde hij te *Leiden* met zijne vrouw MARIA POLLE, en wel ten huize van den boekverkooper JAN DE LA QUELLERIE, denkelijk zijn' zoon.

(*) Vgl. *Nav.* VIII. bl. 24 en 77, en aldaar de aanteekeningen van het Bestuur.

niets meer. Wat de oorsprong en eigenlijke beteekenis van het woord is, weten wij niet. Vóór de XVIIde eeuw hebben wij het niet aangetroffen. Noch bij PLANTIJN, noch bij KILIAAN is het te vinden. In het begin der XVIIde eeuw komt het dikwijls voor, b. v. bij HOOFT, HUYGENS en BREDERO. Zie *Woordenboek* van het Instituut op HOOFT en OUDEMANS, *Woordenboek* op BREDERO. HOOFT gebruikt het voor het Lat. *meta*, een kegelvormige paal, vooral die welke in den circus stond. *Honkscher wijze opgaande* is bij hem naar boven spits toeloopende gelijk zulk een paal, het *metae modo exsurgens* van TACITUS.]

Prins van Espinoy (IX. bl. 33, Vr. 48). De genealogie van het geslacht DE MELUN (niet MELUIN, MELUYN, MELLUIN, waar de verkeerde uitspraak der Fransche *u* tusschen twee medeklinkers als Hollandsche *ui*-klank duidelijk is) en van den tak, die in de *Nederlanden* meer bekend is onder den naam van EPINOY (ESPINOY), vindt men in MORERI'S *Grand Dictionnaire Historique*, uitg. 1740, op het artikel *Melun;* zij is veel vollediger dan die, welke in LE CARPENTIER'S *Hist. de Cambray* en in het *Nobiliaire des Pays-Bas* worden medegedeeld. Tot dit geslacht behoorde onder anderen:

JEAN I, Vicomte de *Melun*, qui épousa en secondes noces, 1327, ISABEAU dame d'*Antoing*, d'*Espinoi*, Vicomtesse de *Gand*, etc., veuve de HENRI DE LOUVAIN, Seigneur de *Gaesbeek*, et d'ALFONSE D'ESPAGNE, *dit* DE LA CERDA, Seigneur de *Lunel*, fille *unique* de HUGUES VI, Seigneur d'*Antoing*, et de MARIE D'ENGHIEN, dame de *Sottenghien*. MORERI. Uit dit huwelijk is o. a. geboren:

HUGUES DE MELUN, Seigneur d'*Antoing* et d'*Espinoy*, tige de la branche des Princes d'*Espinoy*, Vicomtes de *Gand*, Marquis de *Richebourg*, Connétables et *Sénéchaux* héréditaires de *Flandres* et de *Hainaut*. MORERI. Deze HUGUES, de eerste van dien naam, vestigde zich in de *Nederlanden* en was de betoud-over-grootvader van

HUGUES DE MELUN, den eersten Prins van *Epinoy*, Connétable héréditaire de *Flandre*, et Châtelain de *Bapaume*, mort dans un combat près de la rivière d'*Authie*, le 13 Août 1553. Il avait épousé le 3 Août 1545 YOLANDE DE BARBANÇON, dite DE WERCHIN, dame de *Roubaix*, Sénéchale de *Hainaut*, fille aînée de PIERRE DE BARBANÇON, Seigneur de *Werchin*, Chevalier de la Toison d'Or, Sénéchal de *Hainaut*, et de HÉLÈNE DE VERGY. MORERI. KAREL V verhief *Epinoi* (in *Vlaanderen*, tusschen *Lille* en *Douai*) tot Prinsdom in 1545. Zie KERVYN DE VOLKAERSBEKE et J. DIEGERICK, *Documents historiques inédits concernant les Troubles des Pays-Bas*, t. II. p. 210; HENNE, *Hist. du règne de Charles-Quint*, in 't begin; TE WATER, *Verbond der Edelen*, dl. III. bl. 124, en de ald. aangeh. schrijvers. ROBAULX DE SOUMOY, in eene noot op de *Mémoires de* FERY DE GUYON, p. 118, zegt, dat dit plaats had in 1541. Het verhaal van de ontmoeting bij de rivier de *Authie* (niet *Anthie*, zoo als in de noot van ROBAULX DE SOUMOY op de aangehaalde *Mémoires*, p. 130, gevonden wordt) is te lezen in diezelfde *Mémoires*, p. 121, waar als tooneel van dien strijd wordt genoemd de rivier de *Sonne*, d. i. *Somme*, in *Picardië*, niet ver van de eerstgenoemde. — Kinderen van dezen HUGUES waren:

A. CHARLES DE MELUN, Prince d'*Epinoy*, mort à *Venise* 1579. MORERI.

B. PIERRE DE MELUN, die na den dood van CHARLES als »Prince d'*Epinoy*" voorkomt. Hij voerde buitendien de titels van Marquis de *Roubaix*, Baron d'*Antoing*, etc., Connétable et Sénéchal héréditaire de *Hainaut*. MORERI en KERVYN DE VOLKAERSBEKE. Vóór den dood van CHARLES werd PIERRE in onze geschiedenis genoemd *de Senechal van Henegouwen*, b. v. op den 17den Jan. 1577, in *Correspondance de Guill. le Tac.*, t. III. p. 181—187; AREND, *Algem. Gesch. des Vaderlands*, dl. II. st. 6. bl. 77; nog Januarij 1579 in *Archives*, t. VI. p. 522 (hij bevond zich toen te *Doornik*).

In 1577 was PIERRE DE MELUN met zijn' broeder ROBERT aan de zijde der Algemeene Staten; waarschijnlijk was hij toen reeds belast met het opperbevel te *Doornik*. HOOFT, bl. 531, zegt: »dat in 1577 het kasteel te *Doornik* gespaard werd, omdat het de woning was van den Stedevoogd," — d. i. den Senechal van *Henegouwen*, omdat hij aan de zijde der Staten was. En toen in 1579 zoo velen, waaronder ook zijn broeder, hunne diensten aan *Spanje* verkochten en zich daarvoor lieten betalen, met titels, ambten, of met klinkende munt (STRADA zegt, dat zij onverzadelijk, *inexplebiles*, waren) konden PARMA'S schitterende aanbiedingen den Prins VAN EPINOY, bevelhebber van *Doornik*, niet van der Staten zijde troonen. AREND, dl. II. st. 6. bl. 389. Hiertoe behooren eenige brieven van den Prins VAN EPINOY, van de jaren 1579 en 1580, onderteekend PIERRE DE MELEUN, en opgenomen in het aangehaalde werk van KERVYN DE VOLKAERSBEKE, dl. I. bl. 438, dl. II. bl. 210, enz.

De Prins VAN EPINOY werd den 23sten October 1579 door de Algemeene Staten aangesteld tot Surintendant of oppergezagvoerder van *Henegouwen*, *Artois*, *Doornik* en het Doorniksche, *Valenciennes*, *Lille*, *Douai*, *Cambrai*, *Landrecies*, *Bouchain*, enz., met volmagt om belastingen te heffen, den magistraat te veranderen en troepen te werven. Zie de aanstelling bij KERVYN DE VOLKAERSBEKE, dl. I. bl. 456; en vergel. AREND, dl. II. st 6, bl. 353. Over 't aandeel 't welk hij met de bezetting van *Doornik* aan de krijgsverrigtingen in October 1580 had, zie WAGENAAR, *V. II.*, dl. VII. bl. 319; AREND, dl. II. st. 6. bl. 389. In 't voorjaar van 1581 vinden wij hem met de bezetting

van *Doornik* het platte land van *Henegouwen* afloopende. WAGENAAR, dl. VII. bl. 376, die, bl. 416, de redenen van 's Prinsen afwezigheid vermeldt, terwijl de Prinses *Doornik* verdedigde October en November 1581. In Julij en Augustus 1582 vinden wij hem met ORANJE, EGMONT-GAVRE en anderen te *Brugge* bij ANJOU, wien zij een rapport inleverden over den toestand des lands. Zie dit rapport en wat daar verder op gevolgd is bij WAGENAAR, dl. VII. bl. 447; en vergel. VAN DER VYNCKT, *Hist. des Troubles* (Brux. 1822), t. III. bl. 13, in de Holl. uitgave (Amst. 1825) dl. III. bl. 59. Over het gebeurde bij *Gend* den 29sten Augustus 1582, WAGENAAR, dl. VII. bl. 457.

De Prins van *Chimay*, CHARLES DE CROY, die zich later bij de Spanjaarden beroemde, »dat hij als een wolf onder 't schijn van een schaep onder de Gereformeerde ghecomen was," werd den 22sten Julij 1583 tot Stadhouder van *Brugge*, en den 7den Augustus daaraanvolgende tot Stadhouder van *Vlaanderen* gekozen. ORANJE had vroeger daartoe den Prins VAN EPINOY aanbevolen, welke om zijne verdiensten op deze onderscheiding de volste aanspraak had, doch nu, beleedigd dat men hem dus voorbijging, zich voor goed in *Frankrijk* vestigde, alwaar hij, hoewel Roomschgezind, zijn vaderland steeds alle mogelijke diensten bewezen heeft. *Archives*, t. VIII. p. 226; HOOFT, bl. 878; MORERI; AREND, dl. III. st. 1. bl. 60.

Toen de Staten-Generaal hunne gezanten in Januarij 1585 naar *Parijs* zonden, gaven zij hun brieven van aanbeveling mede aan den Prins VAN EPINOY, die hen reeds te *Senlis* bezocht en te *Parijs* ook te zijnen huize ontving. HOOFT, bl. 970, 973, 976.

Hij overleed in *Frankrijk*, waarschijnlijk te *Parijs*, in 1594. HOOFT, MORERI, KERVYN DE VOLKAERSBEKE, t. a. p. De laatste voegt er, t. I. p. 438, bij: »De tous les seigneurs qui se liguèrent contre la politique oppressive de l'Espagne, le Prince D'EPINOY est peut-être celui qui servit la cause nationale avec le plus de désintéressement. PHILIPPE II, n'ayant pu le gagner par de nombreuses et brillantes promesses, confisqua ses biens pour les donner à son frère, ROBERT DE MELUN, plus connu sous le nom de Marquis DE ROUBAIX. Ces deux frères, qu'une étroite amitié unissait naguère, et qui avaient combattu ensemble pour l'indépendance de leur patrie, devinrent par les séductions perfides de la cour, des ennemis acharnés et irréconciliables."

De confiscatie zijner goederen geschiedde, volgens MORERI, in 1582 en 1584. Bij het teekenen van het twaalfjarig bestand, den 9den April 1609, verklaarden de gemagtigden der Staten, *op het aanhouden der Fransche gezanten*, »dat, onder hen, die gerekend zouden worden, wederom te mogen treden in het bezit hunner goederen, ook begrepen zouden zijn de erfgenamen van den Prins VAN EPINOY, die eertijds de zijde der Staten gehouden had; en dat, zoo het huis van LIGNE, welke thans deze goederen bezat, zwarigheid maakte, om dezelve weder te geven, de Staten, daarentegen, den huize VAN EPINOY zouden toewijzen de heerlijke goederen van *Wassenaar* in *Holland*, den huize VAN LIGNE toebehoorende." JEANNIN had deze gunst verworven, uit aanmerking van de diensten, den Staten gedaan door den Hertog VAN SULLY, die de geldmiddelen in *Frankrijk* bestuurde, en veel had toegebragt tot het spoediger overmaken der onderstandsgelden aan de Staten. WAGENAAR, dl. IX. bl. 444.

»Want SULLY's dochter was gehuwd aan het huis van ESPINOI," voegt DE GROOT er bij, *Hist.* XVIII, 566. Het tegendeel blijkt uit de geslachtlijsten van SULLY, BETHUNE en MELUN met EPINOY, bij MORERI, die de huwelijken opgeeft der kinderen van SULLY en EPINOY: volgens die lijsten was in dezen tijd geene SULLY met EPINOY gehuwd. Alleen in vroegeren tijd vindt men vermeld: ADAM, IV du nom, Vicomte de *Melun*, Seigneur de *Montreuil-Bellay*, etc. (mort vers 1304) épousa JEANNE DE SULLY (morte 4 Mai 1306), fille de HENRI, II du nom, Seigneur de *Sully* et de PERENELLE DE JOIGNY.

Maar EPINOY was verwant aan het huis van NAVARRE en BOURBON: FRANÇOIS DE MELUN, Comte *d'Epinoy*, etc., Chevalier de la Toison d'Or (vader van HUGUES, eersten Prins van *Epinoy*), connétable héréditaire de *Flandre*, Chambellan de l'Empereur CHARLES-QUINT, fonda le monastère des Annonciades de la ville de *Bethune* et mourut 1547. Il épousa 1°. 7 Juillet 1514 LOUISE DE FOIX, fille de JEAN, II du nom, Comte de *Candale* et de *Benauges*, Chaptal de *Buch* et d'ISABEAU D'ALBRET, soeur de JEAN, Roi de *Navarre*; 2°. ANNE D'AUTRICHE, fille naturelle de l'Empereur MAXIMILIEN I, dont il n'eut point d'enfants. Du premier lit sortirent 1. HUGUES DE MELUN, premier Prince *d'Epinoy*; 2. CLAUDE DE MELUN, mariée 9 Août 1531 à ADRIEN DE CROY, Comte de *Roeulx*, Chevalier de la Toison d'Or. MORERI. JEAN D'ALBRET, Koning van *Navarre*, is de overgrootvader van HENDRIK IV; ISABEAU D'ALBRET, JEANS zuster, is de overgrootmoeder van PIERRE DE MELUN. Waarschijnlijk heeft HENDRIK IV de bepaling in het bestand doen opnemen ten behoeve van zijn' bloedverwant PIERRE DE MELUN, wiens weduwe in 1609 nog in leven was. *Resol. v. Holl. en Westfr.* 3 April 1609.

PIERRE DE MELUN was eerst getrouwd 2 Julij 1572 met PHILIPPE-CHRÉTIENNE DE LALAIN, fille de CHARLES, II du nom, Comte de

Lalain, et de MARIE DE MONTMORENCY-HORNES. MORERI. Deze MARIE DE MONTMORENCY-HORNES was zuster van den Admiraal PHILIPPE DE MONTMORENCY, Graaf van *Hoorne*, onthoofd met EGMONT. Uit dit huwelijk is een zoon geboren, jong overleden.

Met BOR, dl. XVI. bl. 43, noemt ook HOOFT, bl. 795, de Prinses van *Epinoy*, die *Doornik* bij afwezigheid van haren echtgenoot, van 1 Oct. tot 29 Nov. 1581 tegen *Parma* verdedigde, PHILIPPA CHRISTINA. KERVYN DE VOLKAERSBEKE in de aangehaalde *Doc. Hist.* I. 438, noemt haar MARIE-PHILIPPINE, maar zegt tevens, dat eenige geschiedschrijvers haar den naam van PHILIPPOTE-CHRISTINE geven. Noch WAGENAAR, VII. 416, noch BILDERDIJK, VII. 42 vermelden haar' voornaam. De uitgever van BILDERDIJKS werk verwijst VII. *Opheld.* bl. 287, naar het tooneelstuk van NOMSZ: *Maria van Lalain of het beleg van Doornik.* De naauwkeurige BOR en de welonderrigte HOOFT worden gevolgd door AREND, dl. III. st. 1. bl. 3.

PHILIPPE-CHRÉTIENNE'S broeder, EMMANUEL DE LALAING, Baron de *Montigny*, het hoofd der *malcontenten*, en haar zwager ROBERT DE MELUN, Markgraaf van *Rijsborgh* waren onder de belegeraars van *Doornik*, en stelden te vergeefs pogingen in 't werk om hunne zuster, toen zij in triomf uit *Doornik* trok, tot de Spaansche partij over te halen. HOOFT, 795.

In *Frankrijk* hertrouwde PIERRE DE MELUN, 19 Augustus 1586, met HIPPOLYTE DE MONTMORENCY, fille de JEAN, Seigneur de *Bours*, et de BERNARDE GAILLARD-LONJUMEAU, dont il eut: 1°. GUILLAUME DE MELUN, né 1580 [drukfout], Prince *d'Epinoy*, etc., Chevalier de la Toison d'Or, grand Baillif de Hainaut, *qui rentra dans les biens de son père l'an* 1602 (waarschijnlijk drukfout voor 1609). 2°. HENRI DE MELUN, Marquis de *Richebourg, filleul du Roi* HENRI *IV*, tué en duel. 3°. autre HENRI mort en Juin 1601 sans alliance. 4°. MATTHIAS DE MELUN, mort en bas âge des piqûres qui lui firent des mouches à miel. 5°. HENRI-ANNE DE MELUN, Marquis de *Richebourg*, Capitaine d'une compagnie de cuirassiers, qui se signala à la bataille de *Prague* au service de l'Empereur et mourut sans alliance au mois de Novembre 1630. 6°. HIPPOLYTE DE MELUN, mariée 1610 à PHILIPPE DE LIGNE, Prince *d'Aremberg*, Duc *d'Arschot*, morte 16 Février 1615. 7°. ANNE DE MELUN, mariée 5 Sept. 1611 à ALEXANDRE, I du nom, Duc de *Bournonville*, Comte de *Hennin-Liétard*, etc., Chevalier de la Toison d'Or.

C. ROBERT DE MELUN (DE MELEUN in zijne brieven bij KERVYN DE VOLKAERSBEKE, dl. I. bl. 81 en in de *Correspondance de Guill. le Tac.*, t. V.), om 't leven gekomen door 't springen van een der brandschepen bij 't beleg van *Antwerpen*, 4 April 1585, sans postérité D'ANNE ROLLIN, dame *d'Aimeries* et de *Duisant*, fille de GEORGE, Seigneur *d'Aimeries* et de JEANNE DE HAMAL. MORERI. Tot in 1579 wordt hij in onze geschiedenis genoemd de *Burggraaf van Gend.* HOOFT, bl. 531, 555, 617, 626, 631; WAGENAAR, dl. VII. bl. 166; AREND, dl. II. st. 6. bl. 77, 238, enz. In dat jaar verzoende hij zich met FILIPS, die hem beloonde met den titel van Marquis de *Roubaix*; van toen af aan werd hij bij de meeste geschiedschrijvers onder dien titel aangeduid. Zie zijne brieven aan PARMA in de *Corresp. de Guill. le Tac.*, t. V; KERVYN DE VOLKAERSBEKE, etc. dl. I. bl. 438; *Archives*, VIII. bl. 136. Maar hij was Marquis de *Roubaix* et de *Richebourg*: KERVYN etc., in den index; zoodat hij nu eens onder dezen, dan onder genen titel voorkomt. In den Zomer van 1580 spreekt HOOFT, bl. 699, van *den Burggraaf van Gend, nu getitelt Markgraaf van Rijsburch of Rubaix* en noemt hem vervolgens tot aan zijn' dood den Markgraaf van *Rijsburgh* (ook wel *Rijsborgh* zonder meer), bl. 700, 710, 819, 833, 914, 999 en volg. Verg. DE TASSIS, *Comm. de Tum. Belg.; passim.* En zie een voorbeeld van zijne ruwheid bij HOOFT, bl. 914.

FILIPS gaf hem de (in 1582 en 1584, volgens MORERI) verbeurd verklaarde goederen van zijn' broeder PIERRE, met den titel van Prins van *Epinoy* en de orde van het Gulden Vlies. CHIFFLET, *Insignia Gentil.* N°. CCLXXVI en CHRISTIN., *Jur. Her.*, t. I. p. 492 noemen hem dan ook, in de lijst der Ridders, Prins van *Epinoy* en Markies van *Roubaix*; maar, voegen zij er bij, hij overleed *sans avoir reçu le collier:* hij overleed, ook vóór dat hij den titel van Prins van *Epinoy* had aangenomen.

De aanteekening van GROEN V. PRINSTERER, *Archives*, dl. VI. bl. 67: »ROBERT DE MELUN, *Comte* et plus tard *Prince d'Epinoy*, signataire de la confédération des nobles; en 1577 au service des Etats-généraux," kan aanleiding geven tot verwarring. Den titel van Comte *d'Epinoy* hebben alleen gevoerd ROBERTS grootvader FRANÇOIS, en zijn' vader HUGUES, korten tijd vóór dat hij Prins van *Epinoy* werd. De Prins van *Epinoy*, die na 1579 bij de geschiedschrijvers wordt vermeld, is overal PIERRE DE MELUN.

Er was een DE MELUN onder de verbonden edelen in 1566; hij behoorde tot hunne *gedeputeerden*, die met eene zending naar de provincien gezonden werden. TE WATER, *Verbond*, dl. IV. bl. 24, waar men DE MELLEYN leest; *Archives*, t. II. p. 62, waar DE MELLYN. TE WATER meent, dat het waarschijnlijk is dat hier bedoeld wordt ROBERT DE MELUN, wiens levensbeschrijving hij dan mededeelt dl. III. bl. 123. Maar welke zijn de gronden

voor die waarschijnlijkheid? Er zijn *drie* broeders, welke aan het verbond hebben kunnen deel nemen: CHARLES in 1566 ongeveer 20 jaren oud, PIERRE 19, ROBERT naauwelijks 18. Van 1567—1577 wordt niets vermeld aangaande deze broeders. In 1577 wordt ROBERT DE MELUN, Burggraaf van *Gend*, door de Algemeene Staten aangesteld tot een der chefs van het leger; zijn broeder de Senechal van *Henegouwen*, is Gouverneur van *Doornik*. In 1579 en later is ROBERT DE MELUN, Marquis *de Roubaix*, Gouverneur van *Artois*, voor de Spanjaarden, terwijl in diezelfde streken de Prins VAN EPINOY het bevel voert voor de Staten. Die twee broeders waren dus zeer bekend; maar bij de meeste geschiedschrijvers wordt bij den Burggraaf van *Gend* zijn familienaam ROBERT DE MELUN gevoegd, terwijl de Senechal van *Henegouwen* misschien nergens met die bijvoeging voorkomt. Welligt is daarom ROBERT, meer dan zijn' broeder, bekend als een DE MELUN. Doch ook PIERRE kan het verbond geteekend hebben. En de oudste broeder CHARLES sterft te *Venetië* 1579; het is niet onmogelijk dat hij, door zijne deelneming aan het verbond gecompromitteerd, ten tijde van ALVA, met zoo velen uit den lande geweken en in den vreemde overleden zij.

D. JACQUES DE MELUN, Seigneur de *Saulty*, mort 1560, sans alliance.

E. HÉLÈNE DE MELUN, mariée 1565 à FLORIS DE MONTMORENCY, Seigneur de *Montigny*, chev. de la Toison d'Or (broeder van HOORNE, en die met BERGHEN zijn' dood in *Spanje* vond).

F. MARIE DE MELUN, mariée à LAMORAL, Prince de *Ligne*, Comte de *Faucambergue*, Gouverneur d'*Artois*, chev. de la Toison d'Or. (Aan háar vermaakte ROBERT zijne goederen.)

N. D. W. P. DE FREMERY.

[Wat *** en V. D. N. ons volgens MORERI en DE CARPENTIER mededeelden, stemt hiermede overeen.]

Ontijdinc (IX. bl. 33, Vr. 50). Het is bekend dat vele namen van buitenplaatsen en hofsteden in *Overijssel*, door middel van den uitgang *ing*, die afstamming of bezit te kennen geeft, van eenen persoonsnaam zijn afgeleid. Zoo is ook *Ontijdinc* zeer waarschijnlijk genoemd naar eenen vroegeren bezitter, wiens familienaam ONTIJD was.

LAMED.

Noor (IX. bl. 33, Vr. 52). Bij 't doorbladeren van den *Navorscher* verwonderde ik mij over den inval, om analogie voor den bekenden diamant, in *Azië* Koh-i-noor genoemd, te vinden in de Grieksche taal. De reeds veroordeelde afleiding van νη en ὁραν dunkt mij nog dwazer. Bij de naauwe verwantschap tusschen de Semitische talen, dacht ik onwillekeurig aan het Hebreeuwsch, niet alleen is dáár het woord אור (oer) *Licht* (van waar het Hoogepriesterlijke Urim en Thummim, »Licht en regt"), van het wortelwoord, het werkwoord אור (oor), *schijnen*, *lichten*; maar er bestaan ook vormen met de *n* er voor, als: נהר *nahar*, ook in het Syrisch in gebruik, voor *lichten* (werkwoord), maar vooral נור (noer) werkw. *lichten*, zelfs het substant. van denzelfden vorm, in de beteekenis van *vuur*. Dit laatste werkwoord *Noer* heeft ook de Arabische taal; ontegensprekelijk verwant met de Indische talen. Op grond van dit laatste vooral, geloof ik, dat dáár de verklaring van ons *Noor* moet gezocht worden.

J. C. V.

Noor, *Nektar* (bl. 33, Vr. 52 en 53). Auch sonder Koki-noor's Dasein lehrt uns die arabische, syrische und hebräische Sprache, dass *noor*, *nuur*, *ner* Licht, Feuer, Leuchte bedeute. Der gewöhnlichen Annahme, νῶροψ sei aus νη und ὁρᾶν zusammengesetzt, stehen die Regeln der Contraction entgegen, nach welchen es νῆροψ oder νοῦροψ heissen müsste.— Wenn demnach »DE MACCABEËR" die Ableitung eines griechischen Wortes aus dem semitischen Sprachstamm nicht scheut; so kann Derselbe auch νέκταρ im arabischen *mukatar* (von *katara* duften, hebräisch: *kiter* räuchern) *odorem fundens*, *fragrans aroma* wiederfinden, da sich μ in ν (wie μίν in νίν, μή in *ne*) zuweilen verwandelt.

Dr. F.

Schieringers (IX. bl. 33, Vr. 54). Volgens de *Kronijk* van OCCO SCARLENSIS, bl. 122, noemden die van *Westergoo* zich *Schieringers*, uit hoofde zij overvloedig van visch en schieraal waren voorzien, terwijl hunne tegenpartij, die van *Oostergoo*, zich *vetkoopers* noemden, vermits zij hooge en schoone landen en vette weiden bezaten.

De schier-aal is de beste en oneindig beter dan de zomeraal. Zij wordt in den herfst gevangen, is zwart van boven en wit van onderen of op de buik, zeer vet en geschikt om in te maken.

Men bezigt het woord *schier* voor helder, proper, zuiver, b. v. eene schiere boedel.

H. J. W.

Baron de Zelandre (IX. bl. 33, Vr. 55). Bij GACHARD, *Archives de l'Ancienne Chambre des Comptes de Flandre*, *à Lille*, Bruxelles 1840, wordt op bl. 350, uit de rekening van CHRISTOFFEL GODIN, A°. 1614, de volgende post vermeld:

»A JACQUES DE ZEELANDRE, pour un voyage qu'il allait faire en Allemagne à la cour de l'Empereur, 500 livres."

..R. E.

VRAGEN.

228. — *Johan Celé.* In de *Oudh. en Gestichten van Deventer*, dl. II. bl. 208, 209, wordt JOHAN CELÉ Rector van de Fraterschool te *Zwol* genoemd. Om zijne uitstekende godvruchtigheid en geleerdheid was hij de boezemvriend van GERARD GROOTE geworden. Veertig jaren lang stond hij aan het hoofd der Zwolsche inrigting. Is er van dezen man iets meer bekend? of liever, kan iemand zijne levensbeschrijving mededeelen, zoo als die moet voorkomen in het 2de boek, 68ste Hoofdstuk van J. BUSSCHIUS, *Chron. Windesh.*, welk werk ik niet bezit? Eene spoedige beantwoording zal aangenaam zijn aan

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

229. — *Smijt ze maar op den wagen.* In den aanvang dezer eeuw werd in *Gelderland*, en zoo ook zeker in andere deelen onzes lands, dikwijls gezongen een spot- of hekellied, waarin LUCIFER wordt voorgesteld, die met zijn' helschen wagen rondrijdt, de bedriegerijen in neringen en handteringen der menschen met welgevallen gadeslaat: van den bakker, die zijn brood te ligt maakt, van den koopman of grutter, die geene goede maat geeft, van den kleermaker, die de lappen steelt, enz. Bij al die opmerkingen, waarin de oneerlijkheid der menschen wordt gehekeld, staat achter ieder couplet het referein:

Maar LUCIFER roept, wees maar content,
En gooi (of smijt) ze maar op mijn wagen!

Wie kan mij ook dat lied, benevens nog andere spot- of hekelliederen uit den mond des volks, in den *Navorscher*, dien wij wenschen dat ze wel wil opnemen, mededeelen?

D. BUDDINGH'.

230. — *Werken van Fransche en andere Zoölogen.* Welke zijn de volledige titels der werken van G. CUVIER, F. CUVIER, DESMAREST, LESSON, DE BLAINVILLE, GEOFFROY ST. HILAIRE, ISIDORE GEOFFROY ST. HILAIRE, benevens van ILLIGER, OGILBY en de voornaamste engelsche zoölogen? X.

231. — *De Simir.* Ik bezit eene afbeelding, voorstellende een dier van de algemeene gedaante der hyenaas, met stompen kop, lange ooren, een' tamelijk langen dikken staart, en onregelmatige vlammen en strepen op de vacht. Onder de plaat staat de naam *Simir.*

Wie kan mij opgeven welke diersoort deze plaat voorstellen mag? Ik voor mij dacht aan *Hyenoïdes.* X.

232. — *Heer van Berbice.* Een Heer VAN PERE, te *Vlissingen*, moet in 't begin der vorige eeuw Heer van *Berbice* geweest zijn. Is dit waar? en zoo ja, welke waren zijne voornamen, verdere titels, ambten, echtgenoot en descendenten? X.

233. — *Gerrit van Lennep.* GERRIT VAN LENNEP gaf in 1794 te *Leiden Jeugdige Gedichten* uit, die door J. W. VAN SONSBEECK met een lofdicht werden vereerd. Wie was die GERRIT VAN LENNEP? en wat is er meer van hem bekend dan in het *Woordenboek* van WITSEN GEYSBEEK omtrent hem staat aangeteekend? †.

234. — *Nepotismus van* 1798—1801. De kundige schrijver van het zoo belangrijke werk: *De staatkundige partijen in Noord-Nederland* (1837), zegt bl. 332: »Men had onder de Republiek der *Vereenigde Nederlanden* over nepotismus geklaagd. — Het *nepotismus der democratie* was, onder het vijfmanschap van 1798, *niet minder* dan dat *der aristocratie* immer geweest was." Hier wordt klaarblijkelijk mede bedoeld het vijfmanschap, dat van Augustus 1798 tot October 1801 het uitvoerend bewind uitmaakte, want van het ephemerisch vijfmanschap, dat in Januarij van dat jaar werd aangesteld, en nog geen halfjaar duurde, kan hier wel geen sprake zijn. Nu behoorden tot eerstgemeld vijfmanschap, behalve de vijf in Augustus 1798 benoemde J. W. VAN HASSELT, A. W. HOEDT, A. F. R. E. VAN HAERSOLTE, FR. ERMERINS en J. F. R. VAN HOOFF (de laatste in plaats van den oorspronkelijk benoemden MONTANUS HETTEMA), bij opvolging de Hoogleeraar J. H. VAN SWINDEN, G. J. PIJMAN en BESIER. Deze acht mannen waren gedurende genoemde jaren successivelijk leden van het uitvoerend bewind; aan hen stond de begeving der meeste ambten en bedieningen. Te vergeefs zoek ik nu onder die namen een vriend van het *nepotismus*, en vraag alzoo of de gedurende die drie jaren plaats gehad hebbende benoemingen tot ambten en bedieningen, de bovengemelde beschuldiging van *nepotismus* te hunnen opzigte kunnen wettigen? Bedoelde de schrijver ook het twaalfmanschap van 1801? Doch dat bewind kan niet wel *democratisch* genoemd worden. Vergelijk J. VAN LENNEP, *De voornaamste geschiedenissen van Noord-Nederland*, IVde Afd. 2de st. bl. 112 en 113, en BEELOO, *Gesch. des Vaderlands*, bl. 357. S. S. S.

235. — *Loevestein.* Men zou mij verpligten met eene opgave:

1. Van alle afbeeldingen van het slot *Loevestein*, zoo uit- als inwendig. Behalve eene aanwijzing, waar die afbeeldingen gevonden worden, zou ik tevens gaarne weten, door wie ze vervaardigd zijn en in welk jaar.

2. Van alle beschrijvingen van *Loevestein*, zoo wel van het uit- als inwendige. De *Ge-*

schiedkundige aanteekeningen betreffende Loevestein van BOONZAJER en MERKES; *De oorsprong van Loevestein* van VAN DAM VAN BRAKEL, en hetgeen over *Loevestein* gevonden wordt in NIJHOFFS *Bijdragen voor Vaderl. Geschiedenis*, — dit alles is mij bekend.

R.

236. — *Tieleman Cupus, Historie van de reformatie in Nederland.* Wie het *Biogr. Woordenboek der Nederlanden* van VAN DER AA en VAN HARDERWIJK, dl. III. bl. 929, opslaat, zal daar lezen dat TIELEMAN CUPUS, van 1586 tot 1612 predikant te *Nieuwpoort*, eene *Historie van de reformatie in Nederland* schreef, welke, volgens hetgeen er van gezegd wordt, vele belangrijke aanteekeningen kan behelsd hebben. Evenwel »de uitgave van dit werk heeft geen voortgang gehad," lezen wij. Is er dan niets van uitgekomen? En is het handschrift van CUPUS sedert spoorloos verdwenen? R.

237. — *Onder Jan.* Hoe is men gekomen aan het bekende gezegde: *onder Jan blijven*, dat bij zoo vele soorten van spelen gebezigd wordt? F. v. A.

238. — *Straffen op het tweegevecht.* In de resolutie van H. Ed. Gr. Mog., dd. 22 Maart 1657, wordt bepaald, dat iemand, die in duel of aan de wonden, daarbij bekomen, komt te overlijden, niet over dag zal mogen begraven worden; dat buiten de dragers niemand het lijk zal mogen vergezellen of volgen; dat er geen vertoon van blazoenen of familiewapenen bij de begrafenis mag plaats hebben: alles op eene boete van *f* 100.—; voorts »bij soo verre den Needergeslaagenen in Duel bevonden word geweest te sijn Autheur van de querelle, en den Appellant, dat in sulken cas desselfs doode Ligchaam tot een publicq scandaal voor seekeren tijd, ter arbitragie van den Regter te termineeren, op het Schavot, ofte de plaatse daar men gewoon is openbaarlijk de executiën van justitie te doen, aan een Paal, ofte op andere schandelijke maniere voor alle de weereld ten toon gesteld, ofte tot een spectacul gelaaten sal worden."

Tot wanneer is deze resolutie van kracht gebleven (in 1740 was zij nog niet ingetrokken)? Werden die gestrenge bepalingen in den regel ten uitvoer gebragt? Zijn er voorbeelden, dat in het laatst der voorgaande of welligt ook nog in deze eeuw iemands lijk zoo schandelijk is ten toon gesteld, als in die resolutie werd bepaald? F. v. A.

239. — *Rijbieren en quanselbieren.* Na de verklaring van *bokse-bieren* gegeven, blijf ik vragen, wat *rijbieren* en *quanselbieren* beteekenen, die met de *buxembieren* in het *Egtreglement* van den 18den Maart 1656 voorkomen? F. v. A.

240. — *Gezant te Constantinopel in* 1708. Wie was de hollandsche gezant te *Constantinopel* in het jaar 1708, die, omdat de Groot-Vizier ontevreden op hem was, en hij vreezen moest in zijn hotel niet zeker te zijn, zich om bijstand wendde tot den engelschen ambassadeur, maar hier werd afgewezen, waarna hij de hulp inriep van den franschen afgezant FÉRIOL, die ze hem bereidwillig verleende, en dit niettegenstaande in den spaanschen successieoorlog de *Nederlanden* en *Engeland* te zamen tegen *Frankrijk* streden? Is deze gebeurtenis ook van elders bekend, en had zij ook gevolgen? D*.

241. — *Hocko.* WESTERMANS *Illustrirte Deutsche Monatshefte*, Nov. 1858, p. 233: »den Hocko, der in *Holland* vor der französischen Revolution bereits eingebürgert war." Welk dier wordt hier bedoeld, en is het feit waar? Zoo ja, zijn er nog sporen van dat acclimatiseren over, en wáár? D*.

242. — *Een Metternich in* 1708. SAINT SIMON verhaalt in zijne *Mémoires*, tom. IV. p. 249, dat na den dood van den bisschop van *Munster* in 1708, onder de mededingers zich voordeed zekere baron VAN METTERNICH, wiens candidatuur zeer ondersteund werd door de Hollanders, en dat hij inderdaad tot die betrekking werd gekozen, en daarin gehandhaafd, niettegenstaande de tegenkantingen van den keizer van *Duitschland.* Is deze METTERNICH van dezelfde familie als de thans grijze kanselier te *Weenen?* D*.

243. — *Thomson.* Is de engelsche dichter JAMES THOMSON ooit getrouwd geweest; zoo ja, met wie, en welke zijn zijne nakomelingen?

Is er ook een familieregister van zijne acht broeders en zusters? DE MACCABEËR.

244. — *Johannes Murmellius.* JOHANNES MURMELLIUS, medeleerling van ERASMUS, was te *Roermond* geboren en bekleedde het leeraarsambt te *Keulen*, *Munster*, *Alkmaar* en te *Deventer*, alwaar hij in 1517 overleden is.

Wie kan mij zeggen waar ik iets meer over hem zou kunnen vinden?

J. B. S[é].

245. — *Zonderling zegel.* Dezer dagen kwam mij een stuk in handen, geteekend *Rotterdam* den 21 Nov. 1791, voorzien van het volgende zonderlinge zegel, in lak opgedrukt. In 't midden van den ronden stempel staat een halfronde bol binnen twee cirkels. Aan gemelde cirkels hangen twee wapenschilden, schuinslinks de leeuw, schuinsregts

de adelaar met dubbelen kop. Aan den onderkant des cirkels vertoont zich de wereld, met het kruis opwaarts. Onder de wereld staat weder een wapenschild met eene zespuntige ster. Tusschen deze ster en den arend is eene ronde plaat, waarop eene sfeer is afgebeeld; tusschen de ster en den leeuw eene andere, die een' berg, en daar naast een' boom vertoont. Beide stellen dus wel hemel en aarde voor. Boven dit alles drijven, langs den rand van 't zegel, eenige wolken, waar, links, eene linker- en, regts, eene regterhand uitsteekt. Beide handen wijzen echter niet met één' maar met twee vingers, naar een zestal kleine rondten, die in twee rijen van een hoepel afhangen, in welks midden een beker staat. Ze duiden zeker het planetenstelsel of de dagen der week aan. Regts namelijk zien wij ☼ ♂ en ♄, links ☾ ♀ en ♃. In 't midden der beide rijen staat, echter niet op een afzonderlijk rond, nog eene grootere ♀, zoodat de vroeger genoemde ☿ zal moeten zijn. 't Randschrift, voor zoo verre leesbaar, luidt: VISITA IN .....Æ RECTIFICANDO INVENIES OCCULTUM LAPIDEM.

Wie weet er iets meer van? S. J.

246. — *Cosmo de Pescarengis.* COSMO DE PESCARENGIS was de zoon van een' piemontees, die in *Vlaanderen die Lombarde ofte Tafel van Leeninge opgehouden hadde*, zoo als VAN METEREN schrijft; in zijn vonnis staat echter, *eertijts Lombaert off Tafelhouder binnen dezer stadt Leyden.* Zijn portret werd door J. STOLKER geteekend, onder welk geteekend portret staat: »COSMO PASCARENGIS Piemonteesch Cornel op den 26 October 1587, benevens JACOB VOLMAER en Kapitein MAULDE binnen *Leyden* onthoofd, wegens eene conspiratie om aan den Grave van *Leicester* meer authoriteit te bezorgen, zijne misnoegdheid tegen de Heeren Staten ontstond, omdat men eene compagnie soldaten, die hij zelfs geligt had, gecasseerd had." Zie E. VAN METEREN, Lib. 14, p. 259 (p. 278 in mijne editie).

Naar welk portret maakte STOLKER deze teekening? Is het origineel nog ergens voorhanden? J. STOLKER, geb. 1724, overl. 1785 te *Rotterdam*, heeft misschien aldaar het portret gevonden en er eene teekening naar gemaakt. C. K. v. S.

247. — *Reinier Crabeth.* Den 24sten Julij 1768 overleed te *Gouda* in den ouderdom van 83 jaren de Oud-Burgemeester REINIER CRABETH. Was deze een afstammeling der glasschilders DIRK en WOUTER CRABETH, aan wie *Gouda* de vermaarde kerkglazen te danken heeft, en is met dien burgemeester, zoo als ik meen ergens gelezen te hebben, het geslacht dier beroemde kunstenaars uitgestorven?

φ^2—φ.

248. — *Gezondheidskruiden.* Het nederl. oorlogschip de *Amazone*, Kapitein WILLEM MAY, zeilde in December 1767 uit *Plymouth* naar de kust van *Guinea* en vertrok den 13 Junij 1768 van *Elmina* naar *Suriname*, waar het den 18den Julij op de rivier het anker liet vallen. Op de geheele reis was er van de 230 schepelingen niemand ziek geweest, wat als een groote zeldzaamheid werd aangemerkt en »vooral," zegt de *Nederl. Mercurius*, »vermits men de volmaakte gezondheid der schepelingen verschuldigd is aan *zekere kruiden*, waarvan zij gebruik gemaakt hebben."

Het is, dunkt mij, de moeite waard te onderzoeken, welke wonderkruiden dat wel geweest zijn. φ^2—φ.

249. — *Volle veldslag.* Ik bezit eene op perkament geschrevene acte, waarbij op den 20sten October 1631 Burgemeesteren en Regeerders der stede *Naerden*, met consent en goeddunken van de Vroedtschappen verkoopen voor zestig carolijnen van XL grooten aan GERRIT CORNELISZ. NAGTGLAS »Poorterschap en *volle veltslagen* op ter gemeynte en gebruyck van heyde en weyde van *Goylant* en aancleven van dien, soo voor hem selven als syne soonen en successeuren t' sy deselve getrouwt ofte ongetrouwt souden mogen wesen."

Was het toekennen van »*volle veldslag*" nog iets anders dan het toestaan van het gebruik der gemeene weide, en had het bestuur van *Naerden* destijds te beschikken over de heide en weiden van geheel *Gooiland?*

φ^2—φ.

250. — *De tien geboden in twee regels.*

Dient God alleen, geen beeld; eert Gods naam; viert Zijn' rust;
Eert d'ouders; doodt noch boêlt, noch steelt, noch liegt, noch lust.

Wie is de dichter van bovenstaande regels? Zijn ze van HUYGENS, of van wien anders? H. v. K.

251. — *Handschriften van Arnoldus Geesteranus.* De aanteekeningen van ARNOLDUS GEESTERANUS, wegens zijne gevangenneming te *Amsterdam*, vervoer naar, verblijf op en vlugt van *Loevestein* (1624—1631), werden in 1805 door Mr. J. SCHELTEMA uitgegeven in het tijdschrift *de Schouwburg* (N°. 2, bl. 75), en daarna in zijn *Geschied- en Letterkundig Mengelwerk*, dl. III. st. III. Het oorspronkelijke berustte toen, benevens eenige andere familiestukken, bij een' van GEESTERANUS' nakomelingen, met name den

Wel-Eerw. Heer C. VAN SCHOONE, predikant der Remonstrantsche gemeente te *Amsterdam*, en in 1808 overleden. De vraag is, waar die handschriften gebleven zijn. t. t.

252. — *Keizers van Japan.* Hij zoude mij zeer verpligten, die mij de namen en regeringsjaren wilde opgeven van de keizers of Djogouns van *Japan*, van YEYE NARI af, die in 1786 den troon beklom, tot en met den tegenwoordigen; liefst met opgave der bronnen. HERMAN.

253. — *Charles de Niëlles.* CHARLES DE NIËLLES was waalsch predikant te *Utrecht*, toen hij in 1618 ter Dordsche Synode gedaagd en mede verbannen werd. Na verloop van twee jaren kwam hij weder in het land, doch werd eerlang gevat en op *Loevestein* gezet. In zijne verbanning en ook op *Loevestein* volgden hem zijne vrouw en beide kinderen. Doch met wie en wanneer was hij gehuwd, en hoe heetten zijne kinderen?

Deze vrouw schijnt op *Loevestein* of kort na zijne bevrijding gestorven te zijn. Althans in 1632 huwde hij andermaal ter wille zijner jeugdige kinderen met....?

De juiste tijd, waarop DE NIËLLES gestorven is, was mij nog altijd onbekend, toen ik onlangs in het werk van M. U. HAAG: *La France protestante* (in voce *Niëlle*), vond aangeteekend, dat hij den 27sten Dec. 1652 gestorven zou zijn. De Hoogleeraar TIDEMAN (zie de *Remonstrantsche broederschap*, bl. 227) heeft echter ter plaatse, waar men dit het eerst zoeken zou, niets van dien sterfdag gevonden. Op welken grond steunt dus het berigt van HAAG?

Ook het jaar en de plaats zijner geboorte schijnen geheel onbekend. Wie mij dienaangaande en omtrent zijne afkomst en geslacht iets kan mededeelen, zal zeer verpligten H.

254. — *Wapen van Lumey.* Weet men op te geven het wapen van WILLEM DE LUMEES, Graaf van der *Mark*, Vrijheer van *Lumey*, vermaard ten tijde van den Prins van *Oranje* in 1568. Ik heb een wapen van DE LUMEES, zijnde het schild *goud*, gedekt met *zes klaverbladen van lazuur*, gedeeld 3, 2 en 1. V. A. H.

255. — *Palemaillebaan.* FR. HALMA, *Toneel der Vereenigde Nederlanden* van de stad *Utrecht* sprekende, zegt »doch nergens vindt men het lustiger dan aan en in de *Palemaillebaan*, welke de kroon spand boven alle anderen, etc." Waar wordt dat woord van afgeleid, en wat zegt het eigenlijk? Men zeide in mijne jeugd, toen ik het spel dikwijls mede gemaakt heb, altijd enkel *maliebaan*, en de hamer, waar men de ballen mede sloeg, werd ook de *malie* genoemd. V. A. H.

256. — *F. Borri.* In den *Deenschen Spectator* van den Hoogl. L. HOLBERG, uit het Hoogduitsch in 't Nederlandsch vertaald, dl. II. bl. 179 enz. vind ik het volgende: »Gelijk verscheide krankheden uit de *imaginatie* spruiten, worden ook verscheide door dezelve *gecureert*. Van wat uitwerking de *imaginatie* bij de *patiënten* kan zijn, is ongelofelijk. De bekende *chymicus* FRANCISCUS BORRI genas enen langen tijd alle ziekten, en verkreeg daardoor zulk ene *reputatie*, dat zich *patiënten* van *Parijs* naar *Amsterdam* deden brengen, om aldaar van hem *gecureert* te worden; doch als men eindelijk merkte, dat hij gene anderen helpen konde, dan die eene sterke *imaginatie* hadden en zijn *credit* geheel begon te dalen, konde hij daarna gene meer *cureeren*."

Wie weet meer van F. BORRI?

J. C. K.

257. — *P. J. Convenent.* Van dezen maakt IJPEY melding in zijne *Kerkel. Geschied. van de* 18*de eeuw*, dl. X. bl. 658; hij noemt hem een kundig man, die eerst te *Middelburg*, later in *den Haag* woonachtig was en ten jare 1796 uitgaf eene *Proeve over de menschmooglijke voorwetenschap in de aloude starrenvoorzegkunde, als een middel ter uitbreiding van dezelve.* Ik zou gaarne van PAULUS JOSEF CONVENENT, in 't register CONVENANT genoemd, meer bijzonderheden weten. J. C. K.

258. — *Gouverneur van Ceylon.* Wie was de gouverneur van *Ceylon*, die in 1740 de zendelingen der Evangelische broeders of Hernhutters, door zijn' voorganger (?) gunstig ontvangen, van dat eiland verdreef? Zie A. IJPEY, *Kerkel. Geschied. der* 18*de eeuw*, dl. I. 1ste stuk, bl. 99. J. C. K.

259. — *Levade.* LEVADE was, volgens A. IJPEY, *Kerkel. Gesch. van de* 18*de eeuw*, dl. II. bl. 89 enz. een welsprekend predikant bij de waalsche gemeente te *Amsterdam*, en naderhand te *Lausanne*. Hij gaf in 't licht 6 leerredenen over het ongeloof, die te *Amsterdam* in 1777 door hem gehouden zijn, met nog 3 andere over verschillende onderwerpen, te *Lausanne* gehouden in 1791, onder den titel: *Sermons prononcés dans les Eglises d'Amst. et de Lausanne.* Hieruit wordt door IJPEY l. c. bl. 69 in not. een staaltje medegedeeld, dat niet pleit voor de goede zeden der Amsterdammers van dien tijd. Wie kan mij levensbijzonderheden van hem mededeelen?

J. C. K.

260. — *Samuel Prince.* Volgens de *Geschiedkundige aanteekeningen betreffende Loe-*

vestein van BOONZAJER en MERKES (Gorinchem, 1849), zou SAMUEL PRINCE, vroeger predikant te *Baartwijk* bij *Heusden*, na op *Goedereede* betrapt en naar *'s Gravenhage* gevoerd te zijn, in 1624 op *Loevestein* zijn gebragt. Hij zou den Prins met eenig geld hebben willen opligten. In Mei 1626 zou hij des nachts uitgebroken, door de gracht gezwommen, doch in het riet verward geraakt en verdronken zijn. Op welken grond steunt dit berigt? BRANDT zegt alleen, dat hij, na door SAPMA uit het tuchthuis te *Amsterdam* verlost te zijn, tot een ergerlijk leven is vervallen. In de brieven der Loevesteinsche gevangenen vonden wij nooit van hem gewag gemaakt. Ook PASCHIER DE FIJNE noemt hem niet in zijn *Protest van het Loevesteynsche huijs*. H.

---

261. — *Galante dichtluimen van Mr. W. Bilderdijk.* Wat is er van de echtheid dezer stukken? De advertentie, waarbij dit bundeltje herhaaldelijk in de *Amsterdamsche Courant* is geannonceerd, zal ook wel de aandacht van anderen getrokken hebben. Slechts eenmaal heb ik hiertegen eene advertentie van den Heer KRUSEMAN opgemerkt, maar ik bezit den Jaargang van den *Konst- en Letterbode* niet, waarop in zijn artikel gewezen wordt. H.

---

262. — *Kerkgezang.* Gaarne zou ik een antwoord ontvangen op de volgende vragen, of althans eenige aanwijzingen van bronnen, waarin ik hierover iets zou kunnen vinden.

Heeft men in ons vaderland, nadat de gereformeerde kerk hier omstreeks 1572 gevestigd was, altijd psalmen gezongen, totdat de tegenwoordige gezangen zijn ingevoerd?

Of zong men misschien op sommige plaatsen, ook nog andere liederen, en welke?

Heeft men in de Remonstrantsche gemeenten, bij hare organisatie na 1630, overal ook de psalmen gebruikt, en naar welke berijming? Hoe was het dienaangaande bij de Doopsgezinden en Lutherschen?

H.

---

263. — *Willem Usselinx.* WILLEM USSELINX was, volgens C. COMMELIN, »een *Antwerps Koopman*, metter woninge hier t'*Amsterdam* gekomen (alsoo die van de Herformde Godsdienst uyt *Braband* geschopt wierden), hebbende lang in *Spanjen* en andere vergelegen *Eylanden* verkeert. Hij openbaarde de Kooplieden den gehelen handel in *America*, en door al de *Westerse Indien*, sprekende daarover veel met zeker Predicant, PETRUS PLANSIUS enz." (*).

De Heer Mr. H. J. KOENEN zegt, in zijne historische beschrijving van *den Nederl. Boerenstand*, bl. 58: »Later heeft ook de beroemde Antwerpsche handelaar WILLEM USSELINX met den Amsterdamschen koopman DIRK VAN OSS de droogmaking van de *Beemster* ter hand genomen, ofschoon het schijnt dat hij daarbij een gedeelte van zijn vermogen, zoo zorgvol in den handel gewonnen, verspeeld heeft." Dit schrijven versterkt mij in de meening, dat DIRK VAN OSS vroeger te *Antwerpen* gewoond heeft (*).

Intusschen is mij uit het archief van de *Beemster* niet gebleken, dat WILLEM USSELINX onder de eerste oprigters en deelhebbers van de *Beemster*-bedijking gerekend kan worden.

Eerst na de droogmaking in 1612 komt zijn naam als voornaam participant voor, en worden hem als zoodanig bij de verkaveling der gronden 400 Rijnl. morgen bij het lot toegedeeld.

Kort daarna is hij tot Opperpoldermeester van de *Beemster* verkozen; dit is dan ook de eenige betrekking, die hij bij het Beemster Dijkscollegie bekleed heeft: nooit is hij Hoofd-Ingeland van de *Beemster* geweest. Integendeel schijnen zijne zaken al spoedig achteruit gegaan te zijn. Door verkeerde administratie, pleidooijen als anderzins, heeft hij zijne bezittingen in de *Beemster* zeer verwaarloosd, en aan het Beemster Dijkbestuur vele onaangenaamheden veroorzaakt; ten slotte zijn zijne eigendommen in de *Beemster* bij executie verkocht geworden. Alle de hiertoe betrekkelijke stukken zijn, blijkens een nog voorhanden register, tot een paket verzameld, en bij het archief van de *Beemster* nedergelegd, doch later verloren geraakt.

Gaarne vernam ik meer bijzonderheden aangaande de levensgeschiedenis van dezen beroemden handelaar en eersten grondlegger der West-Indische Maatschappij.

Was hij de schrijver van een werkje, getiteld: *Waerschouwinge over den Treves met den Koningh van Spaegnien*, Vlissingen 1630 (†)?

Was JAN WILLEM USSELINX, die in 1619 als Remonstrant uit *Amsterdam* moest vlugten (§), een zoon van hem? J. BOUMAN.

[Men zie over W. USSELINX: Mr. W. J. E. BERG VAN DUSSEN MUILKERK, *Bijdragen tot de geschiedenis onzer kolonisatie in Noord-Amerika*, in den *Gids* 1848, bl. 702 en verv., 1849, bl. 522 en verv. en de daar genoemde werken.]

(*) B. COMMELIN, *Beschrijvinge van Amsterdam*, dl. II. bl. 1107.

(*) Zie *Navorscher*, dl. VIII. bl. 132, Vr. 156, welke vraag tot nog toe onbeantwoord is gebleven.

(†) Zie *Troisième Catalogue*, chez MARTINUS NIJHOFF, 1855, N°. 959.

(§) Zie WAGENAAR, *Amsterdam*, dl. I. bl. 475, en G. BRANDT, *Hist. der Reformatie*, dl. IV. bl. 176.

---

264. — *Gedenkpenning van* 1777. Ik ben in het bezit van eenen penning ter grootte van een' rijksdaalder. Het gehalte is zilver.

Voorzijde. Eene maagd, regts door een licht bestraald, houdt in de linkerhand den mercuriusstaf, het zinnebeeld van den koophandel. Aan hare linkerzijde schepen in het verschiet. *Omschrift:* »Consulte pergentes Dei favorem speramus." *Onderaan:* »Uniti corde manuque J. M. LAGEMAN."

Keerzijde.

»Als deugt en ijver werd
betragt
Ziet men zijn hoop en wens
volbragt
Want door haar en 's Hemels
zeegen
Wert, wat wenselijk is
verkregen
Dus wagt gij een gelukkig
lot
Weest ijverig, weys en
vreest u Godt.
1777."

Bovenaan een bijenkorf tusschen twee takken.

Is dit een gelegenheidspenning, zooals LAGEMAN er meer vervaardigd heeft? Is het misschien op de vereeniging van handel en zeevaart? Inlichtingen zullen aangenaam zijn aan D. *te D.*

---

265. — *De boekdrukkers Craesbeeck te Lissabon.* Onder een aantal werken in de XVIIde eeuw te *Lissabon* in de Portugeesche taal gedrukt, komen als drukkers voor: PEDRO CRAESBEECK, 1602; LOURENZO CRAESBEECK, 1636; PAULO CRAESBEECK, 1646; ANTONIO CRAESBEECK DE MELLO, 1670; FRANCISCO XAVIER DA SERRA CRAESBEECK, 1702.

Kan men ook opgeven van waar deze boekdrukkersfamilie afkomstig was en of er omtrent hen ook eenige bijzonderheden bekend zijn? de jaartallen, achter hunne namen gesteld, zijn die welke op eenige hunner werken voorkomen. LABORANTER.

---

266. — *Regten der O. I. Compagnie.* Wie is de schrijver van eene latijnsche dissertatie tot bewering van het regt der *Nederl. O. I. Compagnie*, binnen de limieten van haar octrooi?

In het jaar 1723 werd een exemplaar hiervan door de vergadering der 17° naar *Indiën* gezonden, hetgeen mogelijk in verband staat met de reis van JACOB ROGGEVEEN, 1721—1723. Zoude men er ook inzage van kunnen bekomen? LABORANTER.

---

267. — *Heenvliet.* Wie noemt mij de eigenaren der heerlijkheid *Heenvliet*, sedert den dood van JOHAN VAN KERKHOVE (POLYANDER), die haar in 1627 kocht, tot op 1737? VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Beschr. van Brielle en Voorne; de Tegenwoordige Staat*, en VAN DER AA zwijgen er van.

LAMED.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Groote Brabandsche zwijgende landtol (I. bl. 19; vgl. bl. 39). Uit het antwoord op deze vraag zou men, mijns inziens, opmaken, dat die tol geheven werd van passerende personen. Het tegendeel had plaats: niet de persoon, maar de door hem vervoerd wordende koopmansgoederen, paarden enz. waren met tol bezwaard. Eenige dagen geleden kwam mij in handen:

»*Ordonnantie en Lijste van den Grooten Brabantschen zwijgenden Landtol, Geleijde en Peerdgelt, over de Steeden, Vrijheeden, Dorpen, Heerlijkheeden en Plaatsen, gelegen in Brabandt, ressort van dezen Staat, enz.*

Art. I.

In den eersten, dat niemandt, wie dat hij zij, hem en sal mogen vervorderen eenige goederen te scheepen, ofte te wagen te laden, om van de een Stadt ofte Plaatse in de andere gevoert te worden, sonder de selve eerst en alvoorens op het Comptoir van den Landt-tol aangegeeven, ende gerechtigheijt daar af bepaaldt te hebben, op poene enz.

Art. XI.

Dat oock eenen yegelijcken, komende binnen den Lande van Brabandt, onder den Staat van de Geunieerde Provincien gehoorende, uyt eenige andere Landen, sal schuldigh zijn de Goederen t'schepe ofte wagen gelaaden, aan te geeven op de eerste Wachten, die hij, op twee mijlen na, in het innekomen van het Landt aldernaast sal wesen."

Deze Ordonnantie bevat 29 artikelen, eene lijst der met tol bezwaarde goederen, en is groot 30 bladz. in 4°. Het slot luidt:

»*Dese tegenwoordige Lijste is in den jaare* 1651 *geconfereert tegen de oude Lijsten, daar op men tot noch toe desen Landt-tol heeft ontvangen en op gebeurt, en nader gerevideert en gearresteert in den Raade van Staate in 's Gravenhage den* 20 *Augusti* 1716.

Was geparapheert: J. H. V. WASSENAAR, *vt.*

Ter ordonnantie van den Raadt van Staate:

S. VAN SLINGELANDT."

S. v. W.

Ananasteelt in Nederland (I. bl. 23; vgl. bl. 53, 78, 138; II. bl. 98, 349). Op bl. 138 van den eersten jaargang wordt melding gemaakt van het werkje van M. VAN DOORNINCK. Daar ik in het bezit ben van het exemplaar, waarin de schrijver zijne aanteekeningen en latere bevindingen heeft opgeteekend, zal ik misschien sommigen geenen ondienst doen, door te melden hetgeen op den penning van AGNETA BLOK betrekking heeft. AGNETA BLOK was geboren den 29sten October 1629, trouwde den 2den Mei 1649 aan J. VAN DE WOLF, zoon van VONDELS zuster, hertrouwde den 9den September 1674 met SYBRANT DE FLINES (niet DIVLINES, zoo als op bl. 5), die eene zijdeweverij had. Uit VONDELS leven blijkt, dat hij zeer veel vriendschap bewees aan DE WOLF en diens huisvrouw, die zich met schilderen en poëzy bezig hield. SCHELTEMA, *Mengelwerk*, dl. IV. st. 2, bl. 313 (5), 278, bevestigt dat de ananas op *Vijverhof* gekweekt werd.

VONDEL heeft op de beide huwelijken van AGNETA BLOK huwelijksgedichten vervaardigd; het tweede, in den ouderdom van 87 jaar, wordt voor zijn laatste van dien aard gehouden.

»VAN EIJNDEN en VAN DER WILLIGEN, *Geschiedenis der Schilderkunst*, dl. I. bl. 288. J. BOSKAM leeren wij door buitenlandsche

schrijvers als een beroemd stempelsnijder kennen. FUESZLI zegt dat hij een Nijmegenaar was; geen spoor van hem, noch van zijn geslacht vonden wij echter meer in die stad; doch bij VAN LOON worden verscheidene gedenkpenningen gevonden, die bewijzen, dat hij in de XVIIde en XVIIIde eeuw bloeide. BOSKAM en VAN LOON waren tijdgenooten, beiden in *Amsterdam* woonachtig. Het komt mij zeer zonderling voor dat VAN LOON overal BOSKAMS naam verzwijgt, want ik bezit een' penning van den Rijswijkschen vrede (bij VAN LOON, dl. IV. bl. 206, N°. 2), waarop duidelijk aan weêrszijden gegraveerd is J. BOSKAM. f., terwijl de naam in de afbeelding aldaar is weggelaten. BOSKAM arbeidde in 1703 en volgende jaren te *Berlijn*. FUESZLI, th. II. p. 104."

Voorts komen er de prijzen in voor, die de penning op verschillende verkoopingen gedaan heeft. »TIJSSEN, 1802, *f* 45,— NIEUHOFF, 1832, *f* 20,—" Onlangs bij VAN DAM *f* 34.— D. *te D.*

PS. »Ce n'est qu'en 1733 que le culture d'ananas a obtenu en France les premiers fruits." NOËL et CHARPENT., *Hist. d. Orig.*, t. I. p. 44.

Melchior Winhoff ook Wijnhoff (I. bl. 156; vgl. bl. 216 en IX. bl. 123). Wij zijn in staat, het volgende omtrent dezen overijsselschen regtsgeleerde en zijn geslacht mede te deelen.

JOHAN WIJNHOFF, Med. Dr. bij den graaf van *Oldenburg*, geboren in 1449, trouwde in 1472 met FEMMA TEN HAEM, dochter van Jonker ROLOFF TEN HAEM en MECHTELD VAN DER MARCK, bij welke hij eenen éénigen zoon, MELCHIOR, verwekte. Hij is 54 jaren getrouwd geweest en overleed in 1526, in den ouderdom van 77 jaren.

MELCHIOR WIJNHOFF, J. U. Lic., geboren in 1500, getrouwd met ZWANIDA VAN BEVEREN, eenige dochter van Jonker HERMAN VAN BEVEREN en JOHANNA HONDEPIJPER. Hij woonde te *Ootmarsum*, alwaar hij burgemeester was, en werd als regtsgeleerde hoog gewaardeerd en dikwijls gebruikt (*). Zijne verdiensten in het bewerken van het landregt van *Overijssel* zijn genoeg bekend. Naar de rekeningen der rentmeesters van *Twenthe* werden hem, in 1556, eenige erven en inkomsten van het domein in pandschap gegeven, die eenige jaren na zijn' dood nog niet ingelost waren, waarschijnlijk wel nooit ingelost zijn. Hij overleed in 1572. Zijne kinderen waren:

(*) Volgens de rekening van den rentmeester van *Twenthe* over 1549, werd hij o. a. gebruikt in eene procedure tegen Borgmannen en Schepenen van *Diepenheim* om zich de tollen en het weggeld niet meer toe te eigenen, maar die aan den Keizer te laten. Hij genoot voor vacatie daags 2 ponden van 20 stuivers.

1°. ANDRIES en 2°. JOHAN, beiden jong gestorven.

3°. ANDRIES, de tweede van dien naam, gehuwd met ENGELINA MEIRINCK, van welke zeven kinderen, die allen jong zijn gestorven. Hij was geheimraad van den graaf VAN EMDEN.

4°. CATHARINA, gehuwd aan JOHAN VAN WILLET, waaruit een zoon, die zonder lijfserven gestorven is.

5°. WOLTERA, getrouwd met GERHARDUS ROVENIUS, die van 1563 tot 1567 conrector aan de scholen te *Deventer* was, in 1568 en vervolgens, na het vertrek van JOHAN VAN BRONCKHORST, Rector, totdat hij den 17den Jan. 1579, na den overgang der stad aan de Staten, werd afgedankt. Hij werd toen rector te *Emmerik*. Hij had acht kinderen, t. w. vier dochters, die in den geestelijken stand traden, en vier zonen:

a. HENRICUS ROVENIUS, wordt genoemd superintendent van het Clarissenklooster in *Braband*, of biechtvader van het adellijke vrouwenklooster van *Voorst* buiten *Brussel.*

b. WOLTER ROVENIUS, jong gestorven.

c. GERRIT ROVENIUS, getrouwd met WEMMA TEN HOLTEN, bij welke twee zonen: GERRIT, priester te *Oldenzaal* en CHRISTIAAN, een krijgsman.

d. PHILIPPUS ROVENIUS, te *Deventer* in 1575 geboren, de beroemde Deken van het Oldenzaalsche kapittel, Aartsbisschop van *Philippi* en Vicaris-Generaal voor de *Nederlanden.* Bij de vervolgingen van de zijde der Staten, nam hij dikwijls den naam zijner moeder WINHOVIUS aan, om des te meer onbekend te blijven.

6°. JOHAN, de tweede van dien naam, J. U. Lic., geboren in 1540, is drie malen gehuwd geweest: in 1570 met HENDRIKA VAN BASTEN, in 1572 met CATHARINA VAN HOËVELL, en na 1588 met GORSELA MEIRINCK. Hij was elf jaren geheimraad van den graaf van *Bentheim* en vier en twintig jaren burgemeester van *Zutphen*, waar hij in zijn 89ste jaar gestorven is. (Conf. de lijst van Schepenen van 1601 tot 1624 bij TADAMA, *Gesch. van Zutphen*). Zijne zonen waren:

a. EVERARDUS, J. U. Dr., gedeputeerde en burgemeester van *Groenlo*, ongehuwd gestorven.

b. MELCHIOR had in zijn derde huwelijk CORNELIA VAN HOLLAND, en was burgemeester te *Zutphen* (bij TADAMA, van 1660 tot 1670), alwaar hij, de laatste van zijn' naam, zonder lijfserven overleden is.

7°. MECHTELD, getrouwd met GERHARDUS PONTANUS, in 1579 na de belegering door RENNENBERG eene poos *Lector Scholae* en van 1580 tot 1584 Secretaris der stad, op 38 goudg. jaarlijks. In 1591 woonde zij als weduwe te *Utrecht*, met de opvoeding van zes

vaderlooze kinderen belast, »waartoe zij," zoo schreef haar broeder HERMAN den 19den Sept. »zeer cleene middelen heeft, overmitz van haer vaderlike successie op d' vterste limiten van den Lande van Ouerissell gelegen tot deser tydt zeer wenich komt."

8°. HERMAN, J. U. Dr., getrouwd met ANNA BIESE, dochter van den syndicus of pensionaris der stad *Delft* en ANNA VAN HELL. (GERRIT BIESE komt te *Delft* van 1565 tot 1567 als pensionaris en in 1581 als commissaris der huwelijkszaken voor.) Hij was secretaris van WILLEM VAN NASSAU, prins van *Oranje*, en daarna in 1586 raadsheer in het hof van *Utrecht*. Hij had vier dochters, waarvan er twee gehuwd zijn.

9°. FENNA, getrouwd met EVERWIJN CROLL rigter te *Nieuwenhuis* en *Veldhuizen* in het graafschap *Bentheim*, bij wien vijf kinderen.

10°. ELISABETH, eerst getrouwd met BAREND VAN BASTEN, later met ANDRIES BOOSEN te *Winterswijk*. Bij beiden had zij kinderen.

Christianus Meese (I. bl. 346; vgl. III. bl. 7; *Bijbl.* 1853, bl. xxii—xxxv, lxvi; 1856, bl. xx). Ofschoon het reeds lang geleden is, dat over dien regtsgeleerde, te *Amsterdam* in het begin der XVIIde eeuw gebloeid hebbende, eene vraag gedaan is, kan ik slechts vermelden, dat hij te *Brugge* is geboren en in 1601 aan de Leidsche hoogeschool heeft gestudeerd. Deze opgave kan strekken tot nader onderzoek. ..ELSEVIER.

De familie Bacx (II. bl. 60; vgl. III. bl. 56; *Bijbl.* 1853, bl. lix, cx, cxliv; 1854, bl. cxiv; IX. bl. 72). De belangstelling in al wat deze familie betreft, doet mij bij deze protesteren tegen het ter laatstgemelde plaatse vermelde, namelijk, dat Vrouwe ANNA MARIA BERCK in 1617 gehuwd zoude zijn geweest met DAVID BALFOUR, en zij in de maand Augustus van dat jaar met den beeldhouwer JANSEN, te *Londen* woonachtig, over de uitvoering van een monument, ter eere van haren *eersten* man, den Gouverneur MARCELIS BACX, zoude gehandeld hebben, enz.

Aangezien nu het bewezen is, dat bovengenoemde Gouverneur eerst in October 1617 overleed, en ANNA MARIA BERCK nooit met bedoelden DAVID BALFOUR huwde, zoo zal het wel geen verder betoog behoeven, dat men zich in deze grovelijk vergist heeft.

Alleen zal ik hier bij voegen, dat zij wel hertrouwde, doch met WILLEM VAN LEVIN, genaamd FAMARS, die bij het beleg van *'s Hertogenbosch* in 1629 sneuvelde; en dat hare nicht ANNA, dochter van PAULUS BACX, vroeger Gouverneur van *Bergen op Zoom*, den 30sten October 1607 met DAVID BALFOUR in den echt trad. VAN EMDE.

François Caron (II. bl. 151; III. bl. 141, *Bijbl.* 1853, bl. cxvi; 1855, bl. cviii). In de geciteerde artikelen, betreffende FRANÇOIS CARON, komt onder anderen voor, dat hij, in 1650 opontboden zijnde, in 1652 eerst zijn verzocht ontslag bekwam. Dit is zoo: in de notulen der Vergadering der 17 van den 28sten September van dat jaar, wordt dat ontslag vermeld. Maar mij is tevens uit diezelfde notulen gebleken, dat men hem sedert meermalen raadpleegde in zaken *Indië*, maar vooral *Japan* betreffende. De Bewindhebberen gingen verder; in de maand Mei 1662 besloten ze »FRANÇOIS CARON te versoecken, de betrecking als Raed ordinair van *India* te willen aannemen." Een bewijs, dat welke redenen zijn opontbod ook noodzakelijk hadden gemaakt, men die echter vergeten had en zijnen verderen dienst bij de Compagnie op prijs stelde.

Hoe nam CARON dit aanbod op? Den 22sten December van genoemd jaar kwamen de gecommitteerden uit de vergadering der 17, de Heeren HULFT en REUS, uit den *Haag*, »die ter Vergadering hebben gerapporteert, dat Haer Ed. den E. FRANÇOIS CARON, door geen redenen van inductie, hebben cunnen disponeren, tot het aannemen van de bewuste qualiteyt aan hem gedefereert; *dat hij verclaert heeft sijne genegentheyt tot den dienst van de Comp^e. wel te strecken, maer dat sijn hooge jaren, seven jonge kinderen, ende aversie van sijn huysvrouw*, tot het aenvaerden van soodanige sware reyse, hem genootdruckt hadde sich te excuseren; doch niettemin dat hij dese Vergadering *voor de voorschreven bewesen eere ten hoochste bedanckt.*"

Den man, die verklaarde zijne genegenheid tot den dienst der Compagnie wel te strekken, maar door hooge jaren enz. die betrekking niet te kunnen aanvaarden, zien wij nog geen twee jaren daarna, in dienst eener vreemde maatschappij treden.

Teregt zegt dan ook, onzes inziens, de schrijver van *Een gevecht van den Commandeur* CORNELIS QUAELBERGEN, *tegen de Engelschen in Oost-Indiën*, op den 1sten September 1673 (*), van CARON sprekende: »Een man, vroeger in dienst der *Oost-Indische* Comp^e. en daarin van den laagsten rang tot dien van Raad van *Indië* en Directeur-Generaal, een rang, onmiddellijk op dien van Gouverneur volgende, en doorkneed in de behandeling der Indische zaken, opgeklommen, had zich door *gekrenkte eerzucht* zoo verre kunnen vergeten, dat hij de vleijende aanbiedingen van *Frankrijks* schranderen Minister COLBERT aannam, om zijne verkregene ondervinding, ten dienste van eenen vreemden

(*) *Verhandelingen en Berigten betrekkelijk het Zeewezen*, 1856, 2de Afd. N°. 2.

vorst, te besteden. Hij, wiens naam daardoor teregt met eene zwarte kool in de geschiedenis van ons vaderland moet worden opgeteekend, was FRANÇOIS CARON; hij werd den Franschen vlootvoogd (DE LA HAYE VENTELAY) als raadsman toegevoegd." Het was gekrenkte eerzucht die hem zoo deed handelen; had men hem den rang van Gouverneur-Generaal aangeboden, welligt had hij dien niet van de hand gewezen. Hij verkeerde ook in geene bekrompen omstandigheden; nog in 1654 deed de kamer *Amsterdam* hem *f* 61,200 uitbetalen: zoodat ook te dezen aanzien er wel geen redenen zullen bestaan hebben, om de Compagnie, aan wie hij alles te danken had, met zulk een' ondank te beloonen.

Uit eenen eigenhandig door hem geschreven brief van den 10den December 1665, uit *Rochelle* aan SALOMON SWEERS, gewezen Raad van *Indië*, schijnt het, dat hij met dezen in briefwisseling stond over zaken, die hem in *Indië* konden dienen, terwijl hij zich beijverde, om mannen van kunde en bekwaamheden bij de Compagnie, in wier dienst hij stond, aan te bevelen. De brief is van den volgenden inhoud:

Mijn Heer!

Mijnen vorigen aen UE. was van den 13e verleden maent November, bij den welcken ick was dienende over de saeck UE. bekent, doch dat die niet smaeckelijck wert aengenomen.

Hier sijn gedruckte boecken van deselffde soort als de Chineesen, bij de Jesuiten eerst gestelt en daer naer gedruckt doch bij de .....del (?) noch grooten in geen extime.

UE. vrient JENS HANSSEN, heb ick voor mijn vertreck uijt *Parijs* nae *Rochiel* de compe. voorgestelt ende bij geschrifte vertoont, waer en hoedat se hem sullen bevragen; namentlijck .... UE. persoons adres .... twijffele niet off het sal in corten geschieden, *want goede dienaren hebben sij noch van doen*, zoo dra iets weder mach van UEd. dienst, gelieft te gebieden ende ik blijve Mijn Heer

UE. bereytwilligen

Rochiel, (*get.*) FR. CARON.

den 10 December 1665.

Het adres:

Mijnheer

Mijnheer SALOMON SWEERS,

op de Keysersgracht, tot *Amsterdam*.

Hoe weinig echter hij in zijn ontwerp geslaagd en hoedanig zijn einde geweest is, leest men in de boven aangehaalde artikelen van dit maandwerk. Ik wilde er slechts nog bijvoegen dat, behalve de kinderen, in zijn huwelijk verwekt, hij er nog vijf had bij eene Japansche vrouw, die omstreeks 1642 overleed, welke kinderen in 1644 gelegimiteerd zijn. LABORANTER.

De nieuwe Nederlandsche Jaarboeken (IV. bl. 31, Vr. 21; vgl. IX. bl. 47). Het t. l. a. pl. gemelde jaartal (1798) wordt bevestigd door EBERTS *Bibliogr. Lexicon*, hetgeen mij aan het bestaan der volgende jaargangen doet twijfelen. D. *te D.*

Grafschrift op Aelia Laelia Crispis (IV. bl. 37, Vr. XVII; vgl. bl. 335; *Bijbl.* 1855, bl. lvi; VI. bl. 139). AELIA LAELIA CRISPIS, nec vir, nec mulier, nec androgyna, nec puella, nec juvenis, nec anus, nec casta, nec meretrix, nec pudica, sed omnia. Sublata neque fame, neque ferro, neque veneno, nec igne, nec peste, sed omnibus. Nec coelo, nec aquis, nec terris, sed ubique jacet. LUCIUS AGATHO PRISCIUS, nec maritus, nec amator, neque necessarius, neque moerens, neque gaudens, neque flens, hāc nec molem, nec pyramidem, neque sepulcrum, sed omnia, scit et nescit cui posuerit.

Hoc est sepulcrum intus cadaver non habens:
Hoc est cadaver extra sepulcrum non habens.
Sed cadaver idem est, et sepulcrum sibi.

In Ecclesia S. PETRI *Bononiensi.*

In hoc Epitaphium commentarios scripserunt JOANN. TURIUS BURGENSIS, et RICARDUS VITUS editos Patavii apud Lour. Posquatum. Aldus overgeschreven uit het werk van NATHAN. CHITRAEUS, *Variorum in Europa itinerum deliciae. Herbornae Nassoviorum*, 1594, p. 229.

Bij vergelijking met hetzelfde raadselachtige grafschrift, medegedeeld in *Nav.* IV. bl. 37, Vr. XVII. (vgl. IV. bl. 335, vooral *Bijblad* 1855, bl. lvi—lvii en VI. bl. 139), zal men zien, dat de drie laatste cursief gedrukte regels aldaar ontbreken. L., in het *Bijblad* 1855, bl. lvii, gewaagt ook van *twee* lezingen. Deze zal de volledigste zijn. J. D.
L.

Sergeanten-Majoor en Brigadiers in het Staatsche leger (IV. bl. 63, Vr. 49; vgl. bl. 343). Met betrekking tot de vraag van C. & A. leest men in het *Groot Militair Woordenb.* van DIBBETZ:

Rang tusschen Officieren (Hooge en Subalterne): In het derde Placaat-boek, f. 73: is goedgevonden en verstaan, »Dat (onverminderd de Dispositie die namaals sal werden gedaan, ontrend den Rang van den Generaal van de Artelerye, en in wat Classe die sal werden geplaast) onder de andere, soo Hooge als Subalterne Officieren, sal worden gehouden den Rang in maniere hier na volgende: Te weeten: Dat den eersten Rang competeerd aan den Generaal of het Chef van het Leeger: Den tweeden Rang aan de Veld-Maarschalken: Den derden Rang aan de Generaals van de Infanterye ende Cavallerye in paralleliteyt en collateraliteyt met den anderen:

Den vierden Rang aan de Luytenant-Generaals van de Infanterye en Cavallerye, mede in paralelliteyt en collateraliteyt onder den anderen: Den vyfden Rang aan de Serjiant-Majors ofte Wagtmeesters-Generaal van de Infanterye, ende de Commissarissen ofte Wagtmeesters Generaal van de Cavallerye, mede in paralelliteyt en collateraliteyt met den anderen: In voegen dat, sonder eenige contradictie, de voors: Serjiants-Major ofte Wagtmeesters-Generaal van de Infanterye, en de voornoemde Commissarissen of Wagtmeesters Generaal van de Cavallerye, Rang sullen neemen ende hebben voor alle Collonellen te voet en te paard, sonder onderscheyd of deselve Collonellen ouder ofte jonger Commissie van Collonel souden moogen hebben: Ook schoon de voors: Serjiant-Majors of Wagtmeesters Generaal van de Cavallerye geen Collonels mogten syn, maar ten tyde van het obtineeren van de voors: Bedieninge een minder Character hebben: Dat na de voors: Serjiants-Major of Wagtmeesters Generaal van de Infanterye en Commissarissen of Wagtmeesters Generaal van de Cavallerye, den sesden Rang competeerd aan de Collonellen te voet of te paard, mede in paralelliteyt en collateraliteyt onder den anderen: Dat den sevenden Rang competeerd aan de Lieutenant-Collonels te voet en te paard, mede in paralelliteyt en collateraliteyt onder den anderen, soo wanneer haar Hoog Mog: sullen koomen goed te vinden eenige Lt.-Collonels te paard aan te stellen: Dat na de voors: Lieutenant-Collonels te voet en te paard, den agsten Rang competeerd aan de Serjianten-Major te voet en te paard, van gelyke in paralelliteyt en collateraliteyt onder den anderen: Dat den neegenden Rang competeerd aan de Capiteynen te voet, en de Capiteynen of Ritmeesters te paard, ook in paralelliteyt," enz.

Dat er overigens ten tijde van de Sergeanten-Majoor, waarvan hier sprake is, ook verschil van gevoelen bestond, nopens 't geen zij te verrigten hadden, blijkt uit het onderstaande, 't welk uit hetzelfde werk is overgenomen.

Commissie voor de Serjiant-Majors te voet Luyd aldus:

»De Staten-Generaal der Vereenigde Neederlanden, etc.: Doen te weeten, dat wij ons betrouwende op de kloekheyd ende ervarendheyd in het stuk van den Oorloge van den....... hebben denselven, by deliberatie van den R: V: Staten der voorsz: Vereenigde Neederlanden gesteld en gecommitteerd, stellen en committeeren by deesen, tot Serjiant-Major van een Regiment Voetknegten: Geevende hem volkoomen last, magt en bevel denselven staat te bedienen, 't sy in Steeden, Sterkten of te Velde, aldaar goed regard en de toezigt neemen [*uyt het geen hier in cursyf volgd, blijkt dat den onbedreven Opstelder van deese Commissie geen onderscheyd heeft geweeten tusschen een Major de la Place of Wagtmeester, en tusschen een Major van een Regiment, en dat mag egter niet verbecterd worden* (*God beeterd!*) *al soo weynig als het ouwerwets Manuaal en de Evolutiën in het Exercitie-boekje: het is bedroefd!*] *dat de Togten en Wagten na geleegendheyd van de Plaatsen wel waargenoomen en volbragd worden: Tot dien eynde het Woord ofte Leuse aan den geenen die 't competeerd te geeven, ende weeder afeysschen als 't hem goeddunken sal, ook naarstelyk de Ronde te doen, sorg dragende, dat by versuymenis van de Corps du Gardes ende Schildwagten geen inconvenientiën en gebeuren:* Mede goede opzigt te neemen op de gemeene Soldaaten," enz.

Met betrekking tot het woord *Brigadier*, verwijzen wij C. & A. naar het boven aangehaalde werk van JOHAN DIBBETZ, »Collonel van een Regiment Infanterye ten dienste deeser Landen, en Groot-Major van *Sluys* in *Vlaanderen* en de onderhoorige Forten, 1740."

F. v. A.

Boksenbieren (IV. bl. 383, Vr. 329; vgl. IX. bl. 82). Het door D. *te D.* aangewezen artikel in den *Overijss. Almanak* nalezende, is het mij duidelijk geworden, dat het woord *bokse* = broek, met dit bier niets te maken heeft. Het is toch het biermaal, dat jonggetrouwden verpligt waren te geven aan de jonge maats, die bij het voltrekken van hun echt geschoten hadden, nadat hun aanvoerder vooraf verlof daartoe had gevraagd met de gewone formule: »of men *de bokse*" (d. i. de buks) »ook wilde geschoten hebben."

CONSTANTER.

Namen van kruiden, insekten, visschen, enz. (V. bl. 158, Vr. 120; vgl. bl. 113; VII. bl. 148, 203, 333; IX. bl. 73 en 137). Ter aanvulling of bevestiging van het l. c. medegedeelde kan nog het volgende dienen, door mij uit de Geldersche en Overijsselsche dialekten opgezameld; *G.* is *Gelderland*, *O. Overijssel.*

Kruiden, Planten, Boomen, Vruchten.

Aardappels (Kleine), *Kriel, G. O.*

Aardappels (Zekere fijne soort van), *Muusies, O.*

Aardappels (Groote soort van), *Stobben, G.*

Aardbeziën, *Eerbèzen, O.*

Appelsina, *Sientiesappel, O.*

Bietwortel, *Kroot, G.*

Biezen (Fijne soort van), *Russchen, G. O.*

Boerenkool, *Broenekool, O.*

Boomgaard, *Bongert, O.*

Boschbessen, *Knapkorrels, O.*

Braambezie, *Brummel, G.*

Eiken hakhout, *Akkermaalshout, G. O.*

Etgroen, *Etgert, O.*

Gras in de slooten en op verdronken landen, *Vlotgras*, *G. O.*
Groote boonen, *Boeren teenen*, *O.* (*Twenthe*).
Heidestruik, *Heet* (erica), *G. O.*
Kabuiskool, *Boesekool*, *O.*
Klis, *Klas*, *G. O.*
Koorn, *Zoâd*, *G. O.*
Kruisbeziën, *Kriezebèzen*, *O.*
Kruizemunt, *Oâlkruut*, *O.*
Latuw, *Latteke*, *O.*
Madelief, *Meizoentje*, *G.*
Netel(doove), *Pappezoeger*. De Holl. benabenaming is *pijpezuiger*, de Lat. *lamia alba*, *O.*
Peulen, *Pollen*, *O.*
Plompenblad, *Pompeblad*, *O.*
Plompeblåren, *Kanneblaren*, *G.*
Plompenbloem, *Kannekebloem*, *G.*
Pluimen (Soort van riet), *Bollepezen*, *O.*
Populier, *Peppel*, *G. O*,
Pruimen (Soort van wilde), *Belzen*, *G. O*,
Rapen, *Ruven*, *G.*
Rijswaarden, *Twiegweerden*, *O.*
Ruigte, onkruid, *Roet*, *O.*
Salie, *Zelve*, *G. O.*
Schijver (Appel), *Kannechiesappel*, *O.*
Sneeuwklokje, *Nakenneersien*, *O.*
Snijboonen (Soort van grove), *Pronkers*, *wollewanten*, *O.*
Suiker- of princesseboonen, *Slôaboonen*, *O.*
Tarwe, *Weite*, *O.*
Uijen, look, *Siepel*, *G.*
Uitspruitsels op het plat der knotwilgen, *Haar*, *O.*
Veldsalade, *Vetteke*, *O.*
Vlaschdodder (Soort van oliezaad), *Huttentut*, *O.*
Weide (Eerste en tweede snede van de), *Vluus*, *O.*
Wijngaard, *Wienstok*, *O.*

Viervoetige dieren.

Bigge, *Keu*, *O.*
Bunsing, *Ulk*, *G.*
Eekhoren, *Eeker*, *O.*
Geit, *Sik*, *O.*
Hond (Soort van kleine krompootige), *Taks*, *O.*
Kalf (Mannelijk), *Bolkalf*, *O.*
Kalf (Vrouwelijk), *Veerskalf*, *O.*
Moedervarken (Zeug), *Motte*, *G. O.*
Paard of hond met afgeknotten staart, *Bolstart*, *O.*
Stier, *Bol*, *O.*
Varken, ter mesting op het hok liggende, *Schotvarken*, *G. O.*

Vogels.

Doffer, *Arend*, *G. O. Hoorn*, *G.*
Duif (Het wijfje), *Minne*, *G. O.*
Duif (Wilde), *Schor*, *O.*
Eendvogel, *Pielende*, *G. O.*
Geelborstige, *Gèle gorze*, *O.*
Kaauw, *Ka*, *O.*
Kievit, *Kiefte*, *O.*
Kippen, *Tuten*, *G. O.*
Kip (Zekere soort van), *Boârdhen*, *G.*
Koolmees, *Biemees*, *G.*
Kwartel, *Wachel*, *G. O.*
Kwikstaart, *Bouwmeester*, *bouwmannetje*, *G.*
Meerkol, *Merklouwe*, *O.*
Merel, *Gieteling*, *G. O.*
Ooievaâr, *Heileuver*, *G. O. Uiver*, *G.*
Patrijs, *Veldhoen*, *G. O.*
Rietmusch, *Karrekiek*, *G.*
Ringduif, *Ringeldoeve*, *G. O.*
Ringelmusch, *Ringeltuite*, *O.*
Roerdomp, *Iperon*, *G.*
Spreeuw, *Sproâ*, *O.*
Spreeuw (Jonge), *Doddekonte*, *O.*
Vogel (Zekere grijze), veel overeenkomst hebbende met de robijn of tukker, *Barmpien*, *G. O.*
Vogeltje (Het jongste) in een nest, *Nöstdodde*, *nöstekuken*, *O.*
Wulp (Soort van), *Grutto*, *O.*

Visschen.

Blei (Soort van kleine), *Kolvoren*, *O.*
Nebaal, nebbeling, *Schieroâl*, *O.*
Vischje (Klein langwerpig), *Alfertien*, *overleupertien*, *bovenleupertien*, *O.*
Voorn (Soort van), *Munne*, *O.*
Zeelt, *Louw*, *O.*

Insekten.

Bloedzuiger, *Echel*, *G.*
Glazemaker, *Spar*, *snorrebot*, *O.*
Insectje (Schildvleugelig), *Goldkukentien*, *Lievenheerskukentien*, O.
Krekel, *Heimtje*, *G.*
Luizen, *Pioten*, *O.*
Meikever, *Mulder*, *O.*
Mier, *Emte*, *G. O.*
Pissebed, *Keldermot*, *O.*
Rups, *Roepe*, *G. O.*
Spin op hooge pooten, *Hooiwagen*, *G.*
Wesp (Dubbele of groote), *Honte*, *G.*
Witje (Kapel), *Schillebillechien*, *O.*

T. H. BUSER.

Het geslacht Sweers (VI. bl. 135, Vr. 194; vgl. bl. 318; VIII. bl. 330). Uit de onder mij berustende afteekening der door CONSTANTER beschrevene grafzerk en verdere bescheiden blijkt, dat de op dien steen vermelde wapens zijn: links boven SWEERS, regts boven VAN GELDROP, links beneden VAN EYK, regts beneden is mij onbekend. De wapens aan den dorren boom hangende zijn, het eene dat van VAN GELDROP, het andere dat van SWEERS, gevierendeeld met dat van VAN DE WATER. De beschrijving van CONSTANTER is naauwkeuriger dan die op bl. 318 voorkomt.

De Zeeuwsche duit met luctor et ementor (VI. bl. 137, Vr. 208; vgl. bl. 324). De muntmeester wien het opgelegd was zoo lang in de gevangenis te blijven tot hij al die munten weder inleverde, is daarover heen gestorven.

Des anderen daags, nadat de muntmeester gearresteerd was, werden zij verkocht voor (*f* 1,—*f* 1½ en *f* 2,— het stuk. Uit Couranten van dien tijd.)

D. *te D.*

Nicolaas Muys van Holy (VI. bl. 204, Vr. 330; vgl. VII. bl. 18, 81, 150, 239 en 366). In mijne bijdrage over NICOLAAS MUYS VAN HOLY (*Nav.* VII. bl. 18 volgg., 81 volgg., 150 volgg. en 239 volgg.), beloofde ik t. e. a. pl., hetgeen mij later nopens hem bekend mogt worden, te zullen mededeelen. Dezer dagen nu trok mijne aandacht N°. 2689 van den *Catalogue de la Bibliothèque de Théologie de M. M.* VAN VOORST, welk nommer bestaat uit een' bundel met geschriften van, voor en tegen MUYS VAN HOLY, benevens eenige geschrevene aanteekeningen. Ik vermoedde daarin nog het een en ander te zullen aantreffen, dat mijne bijdrage vollediger kon maken, en mijn vermoeden werd dan ook in ruime mate bevestigd. Vooreerst dan vond ik er een mij nog onbekend geschrift van MUYS, getiteld: *Overweging Van het Hooftpoint In D°. Bekkers Boek, Genaamt de Betoverde Weereld, Te weten, Of de Duyvel op een Mensch werken kan. Vermeerdert met oplossinge van eenige nadere tegenwerpingen. Na de Copye t'Amsterdam, By* PIETER ROTTERDAM, *Boekverkooper op de Vygendam*, 1692, 4°. 15 blz. In een berigt *van den Autheur aan den Leeser*, wordt verhaald, dat de drie eerste drukken in weinige weken uitverkocht waren, en dat de schrijver het hierbij zou hebben laten berusten. »Doch naerdemael een voornaem Heer(*), die sich, soo het scheen, meer als ik aen de saek liet gelegen syn, my ernstig versocht heeft, deselve verhandeling op nieuw onder de pers te brengen, en eenige objectien, syn Wel Ed. Gestr. by desen en genen daer tegen voorgekomen, hiernevens te willen oplossen, ben ik genoodsaeckt geworden, met een vierden druck, enigsints vermeerdert, daer in te bewilligen."

Ook de *Insinuatie*, waarvan ik (*Nav.* VII. bl. 152) gewag maakte, komt in dezen bundel voor. Zij was ingesteld den 16den Febr. 1699 door THEODORUS GEEL VAN GREVENBROEK, als gevolmagtigde van PH. MUYKENS. Het voor mij liggende exemplaar is groot 4 blz. in kl. folio, en heeft achteraan: *De tweede druk, tot Amsterdam, by* ALLARD AALTSZ. *over de Pypemarkt*, 1699. Voor verdere bijzonderheden, verwijzen wij naar 't geen t. a. pl. omtrent deze zaak door ons is medegedeeld.

De persoon, die aan MUYS had opgedragen om de erfgenamen van JAN GEERKENS uit te betalen, eerst *f* 4035 en later nog *f* 1500 (zie a. pl. bl. 240), wat, gelijk uit eene der vele geschrevene aanteekeningen blijkt, zekere weduwe GOETBLOET te *Antwerpen*, welke dit geld per wissel aan den koopman PHILIP DE COUTURIER te *Amsterdam* had overgemaakt. Deze had het geld gegeven aan MUYS VAN HOLY »opdat het zonder naarmaning aan den rechten erfgenaam van J. GEERKENS zou overgegeven worden." Waarschijnlijk beroept MUYS zich daarom in een zijner geschriften op dezen koopman (zie a. w. bl. 243 in de noot).

Eene andere geschrevene aanteekening vermeldt, dat RICHARDUS SCHEFFERS (zie a. w. bl. 243) niet de Pensionaris DE LA BASSECOUR was, maar zekere VERWY, »die door FR. HALMA het schrijven der *Boekzaal*, waarom hij had verzocht, geweigerd was, omdat de HH. BROEKHUISEN, FRANCIUS en HOOGSTRATEN zijne lat. en duitse geschriften in rijm en prosa, gans slegt en vitieus vonden. Ook is hem naderhand ontsegt de Comtoirdienst van de Heer CLAUDE LOUIS DE SURMONT, koopman te *Amsterdam*." Zijn tegenschrijver, BURGHARD VAN SEENUM, was, volgens eene andere aanteekening, H. VAN DEN BURG, »de soon uyt de sissewinkel op de Vygendam."

Men vindt in dezen bundel in HS. het vonnis dd. 8 Sept. 1708 (zie *Nav.* VII. bl. 246), waarbij hij veroordeeld wordt om »staande rol, op sijn knieje leggende met ongedekte hoofde God en de Justitie om vergiffenisse te bidden, wegens de aenstotelijke, impertinente, injurieuse, lasterlijcke, quaataerdige en seditieuse expressien vervat in het Request, midsgaders de bijlagen den 28 Sept. 1706 door hem Aen de Heeren Schepenen gepresenteert, daerna het gemelde Request en bijlagen met eygene handen in stukken te scheuren en condemneren hem daerenboven in de costen van de processen."

In het voornemen om van dit vonnis bij het Hof van *Holland* te appelleren, werd hij verhinderd. Terwijl hij namelijk, volgens eene andere geschrevene aanteekening, op den 11 Sept. daaraanvolgende te half één op den Dam wandelde, werd hij door de drie onderschouten BOGAERT, VOETKNEGT en ENGELBREGT met 9 dienaars omsingeld en in de pijnkamer onder het stadhuis gebragt. Zijne vrouw moest borg stellen voor *f* 9 's daags, zoo lang hij daar zat. Uit het door zijne vrouw C. S. ingediende request (zie *Nav.* VI. bl. 262) blijkt dan ook, dat de kosten dezer voorloopige gevangenis hebben bedragen de aanzienlijke som van *f* 577: 9 st. Hij zat daar tot den 19den October en werd toen veroordeeld tot een vijfentwintig jarig confinement in een rasp- of tuchthuis buiten acces. Zijne vrouw mogt niet dan eens om het halfjaar bij hem komen, en dan altijd vergezeld van een' onderschout.

Dat het *Nav.* VII. bl. 246 vermelde briefje

(*) Eene geschrevene aanteekening zegt, dat deze »voornaem Heer" de Amsterdamsche Burgemeester HUDDE was.

werkelijk aan de Luthersche kerk is aangeplakt geweest, blijkt uit eene, mede in meergemelden bundel voorkomende Notificatie van de Regering te *Amst.*, in d. 19 Oct. 1708, gedrukt bij JAN RIEUWERTS in de Beursstraat, met Privilegie, folio plano, waarin bedoeld briefje voorkomt, en waarbij *f* 500 wordt uitgeloofd aan dengene, die schrijver of aanplakker zou aanwijzen.

Behalve de ten gunste van MUYS in 't licht gegevene geschriften, door ons t. l. a. pl. bl. 246 en 247 vermeld, vonden wij in dezen bundel nog het volgende zesregelig gedicht, met eene aanteekening, gedrukt op eene blz. in 4⁰., alleen met het jaartal 1709, zonder plaats of naam van dichter of drukker.

Gansch Israël wierd wel eer getroffen met hongersnood,
Om dat het SAULS Eed aan GIBEON geschonden
Met swygen aansag, en den Koning in syn sonden
Niet had gestuyt. Maar waar syn thans op 's aardryks kloot
Veel SAULS in een stad, en d' overvloed van Broodt
So rykelyk, dat men geeft selfs 't heylige den honden?

De aanteekening luidt:

»De reeden of oorsaak, dat geheel Israël om de schuld van SAUL met een dierentyd wierd besogt, schryven de voornaamste Godsgeleerden, en daaronder meede de kantekenaars van den Staaten Bybel, toe aan 't volk self: ten opsigte dat se de misdaad gedoogd, en 's Koonings meyneedigheden niet belet, maar de saak op haar beloop hadden gelaaten. Sie 2 *Sam.* XXI: 1, en aldaar de Gereformeerde Neederduytsche kanteekening onder *Num.* 2."

Tot de personen, welke zich voor MUYS geïnteresseerd hebben, behoorde ook zekere koopman FURLY te *Rotterdam.* Meergemelde verzameling bevat namelijk een boekje, getiteld: *Brief Van een Heer van Rotterdam* (in d. 10 Nov. 1709), *geschreven aan zijn Vriend tot Amsterdam: aangaande den Persoon en het gedrag van den Heer* BENJAMIN FURLY, *Burger en Koopman tot Rotterdam. Gedrukt tot Amsterdam voor de Liefhebbers van ware Godzaligheyt*, 1709 (4⁰. 8 blz.), waarin men leest:

»De Heer FURLY, hebbende den Advocaat MUYS lang voor een zeer Cordaat, Eerlyk en verstandig Man gekend, en berigt zynde, op wat voor een erbarmelyke wijs deselve by een Sententie van de Heeren Schepenen van *Amsterdam* in 't Rasp-huys buyten toegang en aanspraak van Sijne Vrienden in een ellendig gat gehouden wierdt, en dat men Hem alle verkwikking onthield, zoo dat Hy zig met de kost van de snoodste Rasp-boeven moest behelpen; zyn Christelyk medelyden daar door zodanig ontstooken is, dat Hy zelfs in een tyd, daar Hy met zware lighaams-gebreeken behebt was, zig naar *Amsterdam* heeft begeeven, met voorneemen om de Magistraat van die Stad tot mededoogen en barmhertigheid op te wecken, en te gelyk den gevangenen, indien Hy desselfs beschuldiging mogt weeten, in gemoede te ondertasten, en Hem tot een behoorlyke onderwerping te beweegen; en zoo doende beyde den luyster van de Regeering te bewaaren, en den Gevangenen dienst te doen.

Gelyk de Heer FURLY dan verzogt denzelven tot dien eynde te mogen spreeken, niet twyfelende, of Hy zoude Hem overtuygen, schuld doen bekennen, en belooven van nooit meer van die berugte zaak te spreeken of te schryven: langs welken weg Hy niet alleen voor had om de Heeren aanleyding te geven tot het oeffenen van barmhertigheyt naa zulken ongewoone rigueur, maar ook te verzeekeren, dat zy op zoo een belofte staat konden maaken, met zijn grys Hoofd, en al wat Hij heeft, te pand te zetten, en de sententie in eigen persoon te vervullen, indien de Advocaat MUYS zijn gegeeven woord mogte breeken. Zelfs heeft hy niet eens mogen weeten, waarover dan de Advocaat MUYS zoo ongewoonlijk hard en streng gehandeld werd: dat 'er geen Exempelen sijn, dat ooit iemand in *Amsterdam* op die wys gestraft is."

Nav. VII. bl. 247 vroegen wij, wanneer MUYS overleden is. Ook hierop vonden wij het antwoord in deze verzameling. Op eene strook papier staat het volgende gedrukt: »Werd Bekent gemaakt Dat overleden is Mr. NICOLAAS MUYS VAN HOLY. In *Amsterdam*, den 18 May 1717 (*). Geen Rouwbeklag."

Omtrent de ter aardebestelling van het lijk verhaalt eene geschrevene aanteekening 't geen volgt: »Den 19 's nachts wierd het lijk bij de vrouw en kinderen, die hem in eenige maanden niet gezien hadden, thuis gezonden, met order hem stilletjes te begraven, sonder dat de zoon en nog 4 bloedverwanten het lijk in orde mogten volgen langs de straat. Het lijk werd stil door het kostershuis ingelaten, ter aarde besteld in den nacht tusschen Zaturdag en Zondag, omtrent 6 uur met 14 dragers en 2 aansprekers in de Nieuwe kerk. Niettegenstaande alle stille voorzorgen, volgden honderden het lijk en drongen in weerwil van den doodgraver in de kerk."

MUYS was dus overleden kort nadat de Staten van *Holland* het *Nav.* VII. bl. 247 vermelde afwijzende antwoord aan PETER *den Grooten* hadden gegeven. Volgens eene geschrevene aanteekening had deze hem reeds vóór 18 jaren naar *Rusland* willen hebben, en had men hem op zijne herhaalde verzoeken tot de in vrijheidstelling van MUYS eindelijk geantwoord: »dat de tegenwoordige Heeren van de Regeering geen Vonnisse van de vorige Schepenen vermogte te niete te doen: dat zij-

(*) Eene geschrevene aanteekening laat hierop volgen: »op Dingsdach morgen."

ne K. Majesteit toenmaals in *Parijs* zijnde zeer qualijk nam." Vgl. *Nav.* VII. bl. 247.

M. ROEST, MZ.

Libertus Fraxinus (VI. bl. 235, Vr. 366; vgl. IX. bl. 143). Misschien verdient het eenigzins de belangstelling van den vrager, dat ik bij BALEN, *Dordrecht*, bl. 1088 vind aangeteekend, dat Joffr. HEYLWIG HEYMANS, ANDRIESdochter, eerst met HENRIK VAN DE CORPUT, pred. in *Dordrecht*, trouwde en ten tweede met LIBERTUS FRAXMAKS (sic!), predikant in *den Briel*, uit welk tweede huwelijk geen kinderen geboren werden. Een vroeger bezitter van het exemplaar, dat voor mij ligt verbeterde deze opgave met de volgende aanteekeningen, *vooreerst* dat het eerste huwelijk voltrokken werd 6 Jan. 1585, *ten tweede* (waarschijnlijk uit de trouwboeken, die den kundigen verbeteraar kennelijk ten dienst stonden): »HEYLKEN ANDRIESdr. weduwe van HENDRICK VAN DEN CORPUT, eertijts dienaer des woords in *Dordrecht*, trouwde 1 Aprilis 1603 LIBERTUS FRAXINUS, dienaar des goddelyken woords in *den Haghe*."

CONSTANTER.

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 92, 298; VIII. bl. 13, 204, 270, 330; IX. bl. 8 en 110).

Geschichte der Apologetik von den frühesten Zeiten bis auf unsere Tage, von G. H. VAN SENDEN, *Pred. in Zwolle, übersetzt von* P. WILL. QUACK *und Dr.* RUD. BINDER; zwei Theile. Stuttgart, 1846.

BATO, *Blumenlese Holländischer Gedichte älterer und neuerer Zeit. Uebersetzt von Dr.* LUDWIG TROSZ. *Nebst einer Zugabe von* G. H. VAN SENDEN. Siegen und Wiesbaden, 1845.

Die Holländer auf Nova Zembla, Gedicht von H. TOLLENS CZ. *Aus dem Holländischen von* T. M. DUTTENHOFER. Stuttgart, 1850.

Algemeine Geschichte für das Volk. Vom Standpunkt des christlichen Glaubens von J. DE LIEFDE. *Aus dem Holländischen übersetzt von* P. W. QUACK *und* H. L. ROOSCHÜZ. Stuttgart, 1850.

Adellijke geslachten onder de Israëlieten (VII. bl. 39, Vr. 70; vgl. bl. 209, 267, 300; IX. bl. 110). Ter laatst aangehaalde plaats zegt de geleerde schrijver:

»Wel is de naam LEVI ook soms (doch, zoo veel ik mij herinner, nimmer bij de Joden uit het Spaansche schiereiland) een bloot personeele voornaam; enz."

Bij nader onderzoek zal I—A vele *Sephardim* vinden, welke den voornaam LEVI hebben gedragen. Ik noem slechts eenige, die mij het eerst in het geheugen komen:

De beroemde R. LEVI BEN GERSOM (RALBAG), *Hispanus*; R. LEVI BEN HABIB, uit *Sephard*, naderhand Opperrabijn te *Jeruzalem*. R. LEVI, uit *Barcelona*; R. LEVI, *Laniado*; R. LEVI, *Hispanus*.

S. I. MULDER.

[Op het bovenstaande, aan den schrijver I—A medegedeeld, ontvingen Bestuurders het volgende antwoord:]

De geleerde S. I. MULDER heeft volkomen gelijk. I—A had alleen de *uitgewekene* SEPHARDIM voor oogen, bij name die te *Amsterdam*, schoon het mogelijk is, dat ook daar een enkele maal de naam van LEVI als voornaam is gedragen. Althands erkent hij gaarne, dat zelfs van de *uitgewekene* SEPHARDIM bedoeld, zijne uitspraak te algemeen is geweest. Een der twee vermaarde uitgevers van den Bijbel van *Ferrara*, in het Spaansch, heette althands JOM TOB zoon van LEVI ATHIAS.

I—A.

Adellijke geslachten onder de Israëlieten, (vervolg op bl. 112). De naam van LEVI als geslachtnaam (of HALLEVI) is onder de Joden in *Spanje*, of uit *Spanje* afkomstig, op allerlei gebied vermaard en aanzienlijk geweest. Geleerden, dichters, staatslieden, mitsgaders stichters van Spaansche stamhuizen bij overgang tot het Christendom, hebben dien alouden Israëlitischen naam als familienaam onder de *Sephardim* gevoerd. Onder de groote Hebreeuwsche dichters, die het middeleeuwsche *Spanje* voortbracht, bekleedt, naar het oordeel van alle kenners der latere Joodsche letterkunde (*), de hoogste plaats JUDA BEN SAMUEL HALLEVI, in het Arabisch ABUL HASSAN, voorts ook wel naar het land zijner geboorte (A°. 1080?) *de Castiliaan* genoemd.

Onder de Joodsche staatsdienaars en schatmeesters van Mohammedaansche en Catholieke Vorsten in het Spaansche schiereiland is er geen, die door het schitterende van zijnen stand en rijkdom, maar ook straks door zijn ontzettend uiteinde grooter naam heeft gemaakt dan *Don* SAMUEL LEVI. Langen tijd gunsteling van Koning PEDRO *den tweede* van *Castilië*, in 1358 nog door hem met twee andere Castiliaansche Heeren met een gezantschap naar Koning PEDRO van *Portugal* belast (†), werd hij in 1360 door den ondankbaren Vorst onder ijzingwekkende folteringen te *Sevilla* ter dood gebracht (§).

Welke familiën voorts, ook nog buiten de gene die wij hier reeds noemden of kortelijk beschrijven gaan, uit den stam van LEVI in *Spanje* mogen afkomstig zijn, mij is er geene bekend, wier leden met meerder glans in de Castiliaansche Jaarboeken staan opgetee-

(*) Zie onder anderen Dr. MICHAEL SACHS, *Die religiöse Poesie der Juden in Spanien* (Berlin 1845), S. 287, Dr. S. J. KÄMPF, *Nicht andalusischer Poesie andalusischer Dichter aus dem elften, zwölften und dreizehnten Jahrhundert* (Prag, 1858), I. 241—289. Vgl. DA COSTA, *Israël en de Volken*, bl. 277 en volg.

(†) Dr. HEINRICH SCHÄFER, *Geschichte von Portugal*, I. 406.

(§) Verg. *Israël en de Volken*, bl. 228 en volg.

kend, als het geslacht van CARTAGENA, dat zijne geschiedenis als Christenstamhuis dagteekent van R. SALOMO HALLEVI, te *Burgos* geboren A°. 1350, en na de dagen zijner bekeering tot het Christelijk geloof als *Don* PABLO DE SANTA MARIA (*), eerst Bisschop van *Cartagena*, straks van *Burgos*, tevens als Groot-Zegelbewaarder van *Castilië*, beroemd. De kronijken van zijnen tijd, zoo wel als de latere geschiedschrijvers, onderscheiden hem allen van wege zijne groote hoedanigheden en bekwaamheden, zoo op het gebied van den Staat als van de Kerk, doorgaans met den titel van den *Varon esclarecido*.

Omstreeks veertig jaren was deze zoon uit ISRAEL en LEVI oud, toen hij, na van zijne jeugd af het Christendom bestreden te hebben, tot de overtuiging der waarheid van het Nieuwe Testament gebracht werd, door de studie der Schriften van THOMAS AQUINAS. Hij werd diensvolgens met zijne vijf kinderen op den 21sten Julij van het jaar 1390 te *Burgos* gedoopt door D. GARCIA ALONSO DE COVARRUVIAS, Abt der collegiale kerk van de stad van dien naam, en Tresorier van de Hoofdkerk van *Burgos*. Eerlang volgden hem in zijnen overgang tot de Kerk, zijne moeder, twee broeders en vier zusters. Zijne vrouw (*D.* JOANNA) bleef lang van de keus haars Echtgenoots afkeerig. Zij blijkt evenwel later ook zelve toegetreden te zijn, en den Christendoop ontfangen te hebben.

R. SALOMO HALLEVI, naar de gelijkenis van den bekeerden vervolger SAULUS, bij zijnen doop PAULUS (in het Spaansch PABLO) genoemd, begaf zich onmiddelijk tot de prediking van het beleden geloof met grooten ijver, welsprekendheid, en voorspoed, aan zijne stamgenooten zoo wel als in den boezem der Christelijke kerk. Hij werd te *Parijs* tot Doctor in de Godgeleerdheid bevorderd, straks te *Avignon* (alwaar Paus BENEDICTUS XIII toen zijn verblijf had) tot *legatus a latere* in *Spanje* benoemd. In 1402 begiftigde hem Koning HENDRIK III van *Castilië*, met het Bisdom van *Cartagena* in *Murcia*, A°. 1402 (*). Dezelfde Vorst benoemde hem eerlang tot Kanselier des rijks bij (de eerlang gevolgde) ontstentenis van *Don* PEDRO LOPES DE AYALA. Deze waardigheid werd later verbonden aan die van den Aartsbisschop Primaat van *Toledo*. Na het overlijden van HENDRIK III (A°. 1406) werd, overeenkomstig 's Konings testament, de opvoeding van zijnen jongen opvolger JOHAN II, toebetrouwd aan den voortreflijken *Converso* (bekeerling), die tot mede-executeur benoemd was, en, gedurende de minderjarigheid, nevens de Koningin weduwe en den Infant *Don* FERNANDO (des overleden Konings broeder, later zelf tot Koning van *Arragon* verkoren) het Castiliaansche rijk grootelijks bestuurde. De jonge Koning werd, vooral ook na het vertrek van zijnen Oom naar diens Arragonsche Staten, door *Don* PABLO opgeleid in de kunst van regeren, gelijk hij aan dezen zijnen leermeester onder anderen ook te danken heeft gehad zijne kennis van het Spaansch en Latijn, waarin Koning JOHAN II ook goede verzen schreef. Gelukkig, ware die ongelukkige en toch veelzins begaafde Vorst niet later in de handen en geheel onder de macht gekomen van zijn beruchten gunsteling *Don* ALVARO DE LUNA, die ten laatste zijn hoofd verloor op een schavot. *Don* PABLO intusschen werd (A°. 1415) bevorderd tot den Bisschopszetel van *Burgos* (†), waarop hij tot in hooggevorderden ouderdom, zonder de werkzaamheden van zijn ambt als Rijkskanselier en Medevertegenwoordiger der hooge Geestelijkheid van *Castilië* te verwaarloozen, zijne geestelijke verplichting getrouwelijk ter harte nam. Hij overleed in het zes en tachtigste jaar zijns ouderdoms, na dat hij kort te voren door zijnen tweeden zoon, *Don* ALONSO DE CARTAGENA, als Bisschop van *Burgos* vervangen, en te gelijk zelve met den titel van Patriarch van *Aquileja* vereerd geworden was. Ook als Godgeleerde heeft hij zich bij het nageslacht grooten lof verworven, zoo door zijn *Scrutinium Scripturarum* (zijnde eene apologie

---

(*) De naam van SANTA MARIA werd door deze HALLEVI'S aangenomen ter eere der Moedermaagd, of (gelijk de Biograaph van *Don* PABLO het uitdrukt) *eo quod non solum ex eâdem Virginis Deiparae tribu sed ex ejus etiam praeclarâ stirpe originem traxerint.* Ik haal de anders nog al gewaagde stelling aan, ook omdat daaruit blijkt, dat het denkbeeld dat de moeder des Heilands even als hare nicht ELISABETH door ARON uit LEVI stamde, ook in de Roomsch Catholijke kerk niet vreemd is. Dit zelfde denkbeeld spreekt zich ook uit in een (anders vrij belachelijke) legende van het stamhuis der Hertogen DE LEVIS in *Frankrijk*. Een familiebehangsel stelt aldaar den stamvader van dat geslacht voor, de Maagd MARIA bloots-hoofds toesprekende, maar met een beleefd *Couvrez vous, mon cousin!* beantwoord. De ongerijmdheid niet slechts van de legende, maar ook van geheel de traditie dat de Fransche DE LEVIS (ongetwijfeld naar eene bezitting dus genoemd) uit de Israëlitische LEVI'S zouden afkomstig zijn, loopt in het oog.

(†) Volgens de Biographie van Don PABLO DE SANTA MARIA, door Don CHRIST. DE SANCTOTIS, zal, ter gedachtenis van die gebeurtenis, het wapen der COVARRUVIAS, zijnde *op een veld van sinopel een lelie van zilver*, door het geslacht der CARTAGENAS overgenomen zijn. Althands door beide werd dat wapen gevoerd, gelijk ook met een gering verschil van kleur door twee geslachten, genaamd SAINTE MARIE, in *Frankrijk*, t. w. dat van STE. MARIE D'OLLONDE, in *keel*, en dat van STE. MARIE (van *Normandije*), in *lazuur* de *zilveren lelie* voerende.

(*) Naar dat Bisdom namen *Don* PABLO'S zonen sedert den naam van CARTAGENA aan. BURGENSIS of DE BURGOS wordt hij zelf dikwerf, het zij naar zijn geboorte, het zij naar zijn Bisschoplijk ambt te *Burgos*, geheeten.

(†) Onjuist spreekt de geleerde Dr. M. KAYSERLING in zijne *Sephardim* van een *Aartsbisdom van Burgos*; het was in die dagen een *Bisdom*, overigens het eerste in rang in het koninkrijk, en werd eerst later een *Aartsbisdom*.

van de Christelijke Godsdienst tegen het Jodendom in den vorm eens *Dialoogs tusschen* SAULUS *en* PAULUS) als door zijne *Additiones* op de *Postillen van* NICOLAUS DE LYRA, onder vele anderen geprezen en tegen een naijverigen Franciscaner monnik (MATTHIAS DORING), gehandhaafd door RICHARD SIMON, in zijne *Historia Critica Vet. Test.* III. 11. Zijn *Scrutinium* wordt onder velen door VIVES, MORINUS, CASAUBONUS, hoog gewaardeerd. Beide schriften bracht hij òf kort voor zijnen dood òf in zeer hoogen ouderdom ten einde. Hij schreef ook onder meerdere Tractaten van minderen omvang eene Verhandeling over het *Tetragrammaton*, in later eeuw door den Hoogleeraar DRUSIUS hier te lande op nieuw uitgegeven. Als Spaansch schrijver en dichter heeft hij mede zich een naam verworven onder de sieraden der vijftiende eeuw in *Spanje*, door zijne berijmde *Historia Universal*, in drie honderd twee en twintig *octavos* (*). Eindelijk bevindt zich ook nog op de nationale Bibliotheek in *Spanje* een Handschrift van den vermaarden Kerkvoogd over den *oorsprong en adel van zijn geslacht.*

Als Stichter en Hoofd van een bij uitnemendheid ridderlijk en verdienstelijk geslacht in *Spanje* is voor het oogmerk dezer Bijdrage *Don* PABLO, eertijds R. SALOMO HALLEVI, niet minder merkwaardig. Bij de opnoeming van enkele leden uit dat geslacht komen tevens in aanmerking die naaste betrekkingen van den eerbiedwaardigen *Converso*, die te gelijk met, of korten tijd na hem, zijn ingelijfd in de gemeenschap der Catholijke Kerk van die dagen.

Allereerst zijne moeder, die nog de inwijding van haren toen reeds vijf en zestigjarigen zoon tot Bisschop van *Burgos* beleefde en bijwoonde. Zij overleed in het volgende jaar 1416, algemeen vereerd en betreurd wegens hare voorbeeldige levenswijze en weldadigheid. Al wat voornaam was in de stad *Burgos* begeleidde haar ten grave. In de kapel van *St. Paulus*, ter linkerzijde van het altaar, is hare grafstede kenbaar aan het opschrift: *Hier ligt D.* MARIA, *moeder van Don* PABLO, *Bisschop van Burgos, en van* ALVAR GARCIA, *des Konings Kronijkschrijver.* Niet ver van haar rusten de stoffelijke overblijfselen van hare vier dochteren, waarvan drie het kloosterleven hadden gekozen, de vierde met een voornaam Edelman gehuwd is geweest.

(*) Men zie de gronden waarop Don JOSÉ AMADOR DE LOS RIOS, in zijne *Estudios sobre los Judios de España* (Madrid, 1848), p. 341—351, dezen dichterlijken arbeid toeschrijft aan onzen Don PABLO, nadat Don EUGENIO DE OCHOA dien in zijne verzameling van oude Castiliaansche gedichten, (Parijs, 1844) nog toeschreef aan een jonger tijdgenoot, vriend en vereerder van den Bisschop t. w. den *Markies* DE SANTILLANA, stamvader der MENDOZAS, Hertogen *del Infantado.*

Behalve deze vier zusters heeft *Don* PABLO van *Burgos* ook nog twee broeders gehad, in het Christendom genaamd ALVAR GARCIA DE SANTA MARIA, en PEDRO SUAREZ DE SANTA MARIA. De eerste, dien wij reeds als 's Konings Geheim- en Kronijkschrijver leerden kennen, werd A°. 1410 in den adel des rijks en der stad *Burgos* opgenomen, lid van den Raad des Konings, en vertrouweling van den edelen Koning FERDINAND van *Arragon.* Niet enkel als schrijver van de algemeen geprezene *Cronica de Don* JUAN II, tot op het jaar 1434 (het vervolg tot op den dood des Konings is van de hand van den Ridder FERDINAND PEREZ DE GUZMAN, Heer van *Batres*), maar insgelijks als Dichter bekleedt ook hij eene plaats van eer onder zijne tijdgenooten. De evengenoemde Ridder droeg hem met eenige regelen vol eerbied en liefde zijn *Tratado de vicios y virtudes* op.

De andere broeder des Bisschops, PEDRO SUAREZ DE SANTA MARIA, was ten tijde van het overlijden van Koning HENRIK III Lid van de regering der stad *Burgos.* Als Voorzitter der Cortes in zijne hoedanigheid van Afgevaardigde der stad *Burgos* werd hem door den Infant FERDINAND, des overleden Konings broeder, in handen gesteld een der vier sleutels van de ijzeren kist, waarin des Konings Testament bewaard werd. De drie andere sleutels bleven onder bewaring van den Infant FERDINAND, den Bisschop van *Cartagena*, en den Bisschop van *Siguenza*, respectivelijk.

Wij zeiden reeds, dat op éénen dag met den toekomenden Bisschop ook gedoopt zijn zijne vijf kinderen. Een daarvan was eene dochter, even als haars vaders zuster sedert genoemd MARIA, en even als deze gehuwd aan een voornaam Edelman, indien hier althans geene verwarring in de opgave plaats heeft van den ouden Spaanschen Biograaph, die een der hoofdbronnen is voor de geschiedenis van het geslacht dezer uit LEVI gesproten CARTAGENA's of SANTA MARIA's (*).

De oudste zoon van *Don* PABLO was hem, nog in de Synagoge zijnde, geboren in 1379. Hij werd later genaamd *Don* GONZALO DE SANTA MARIA, en is geweest Bisschop van *Astorga*, *Placencia* en *Siguenza.* Van wege *Arragon*

(*) Die Biograaph is de Augustijner monnik CHRISTOVAL DE SANCTOTIS, die voor het *Scrutinium* (t. w. de uitgave van 1591 te *Burgos*) een zeer uitvoerig Bericht van het Leven en de nakomelingschap van *Don* PABLO DE SANTA MARIA geplaatst heeft. Men kan verder over den vermaarden Bisschop van *Burgos*, behalve in de Kronijken en alle Geschiedboeken van *Castilië*, belangrijke bijzonderheden vinden bij *Don* NIC. ANTONIO, *Biblioth. Española*, WOLF, *Biblioth. Rabbin.* en anderen *in voce*; voorts over onderscheidene leden van het geslacht bij *Don* JOSÉ AMADOR DE LOS RIOS, *Estudios sobre les Judios de España*, en bij eene menigte Spaansche schrijvers van verschillenden leeftijd. Vergelijk ten slotte de meer beknopte opgaaf in DA COSTA'S *Israël en de Volken*, bl. 294 en volg.

werd hij afgevaardigd naar het Concilie eerst van *Constans*, daarna van *Bazel*. Ook liet hij èn als Prelaat èn als geleerde een algemeen geëerden naam na. Hij wordt evenwel in die laatste hoedanigheid wel eens verward met zijn bloedverwant GONZALO DE SANTA MARIA, die in de *vijftiende eeuw* te *Saragossa* een rechterlijk ampt bekleedde, en schrijver is van een *Leven van Koning Johan II van Arragon*, ook nog door DE LOS RIOS onlangs abusivelijk toegeschreven aan den Bisschop van *Siguenza*.

Op hem volgt naar de tijdsorde der geboorte (A°. 1384) *Don* ALONSO GARCIA DE SANTA MARIA of DE CARTAGENA. Niet minder dan zijn vader heeft hij zich èn als Prelaat, èn als Staatsman, èn als Spaansch Schrijver en Dichter onderscheiden. Eerst Aartsdeken van *Compostella*, later opvolger van zijnen vader in het Bisdom van *Burgos* (1435—1456), vindt men hem, even als dezen, tegenwoordig en werkzaam in alle groote Staats- en Kerk-aangelegenheden van zijnen leeftijd (*). Hij werd ook afgevaardigd voor *Castilië* naar de Kerkvergadering van *Bazel*, werwaarts hem de Graaf van CIFUENTES uit het huis der SILVA's verzelde. Ten jare 1440 werd hij nevens den Graaf DE HARO (VELASCO) en den Markies DE SANTILLANA (MENDOZA) afgevaardigd, om de Prinses BLANCA van *Navarre*, bruid van den Troonopvolger, later Koning HENDRIK IV, af te halen en te begeleiden. De vorstelijke feesten, bij die gelegenheid beurteling door den Graaf DE HARO op zijn kasteel te *Briviesca* en door den Bisschop te *Burgos* aan de Prinses en hare moeder, de Koningin van *Navarre*, gegeven, zie men in de *Cronica van Koning Johan II* (van *Castilië*). — Men vindt zijnen naam en handteekening, nevens die van de overige hooge Prelaten en Grandes van *Castilië*, nog onder de huwelijksacte van Koning HENDRIK IV, met de Prinses JOHANNA van *Portugal* (dochter van Koning EDUARD) ten jare 1456 hertrouwd.

De minst vermaarde der zonen van *Don* PABLO is geweest een jongere ALVAR GARCIA DE SANTA MARIA, ook wel ALVAR SANCHES DE CARTAGENA in de *Cronica* genoemd, en geboren A°. 1388. Deze schijnt, misschien ter zake der verwikkelingen tusschen den Koning van *Castilië* en zijne neven, de Infanten van *Arragon*, althans een tijd lang in ongenade bij den Koning en bij zijnen vader, den Bisschop, geweest te zijn. DE LOS RIOS, terwijl hij te recht den schrijver der *Cronica* voor den broeder, niet den zoon, van *Don* PABLO houdt, schijnt dien zoon geheel vergeten te hebben. Het jaar 1461 kan toch niet wel (gelijk de geleerde Spanjaard t. a. p. bl. 371, meent) het sterfjaar van den broeder, maar zeer goed dat van den zoon van *Don* PABLO geweest zijn. In elk geval vergist zich MARIANA, die dezen ALVAR den zoon, als den eenigen voortplanter van *Don* PABLO's geslacht vermeldt. Daar zijn waarschijnlijk, behalve uit zijnen zoon PEDRO, ook nog uit de broeders van den Bisschop van *Burgos* nakomelingen geweest; althands is de oudere ALVAR gehuwd geweest. De Biograaph zijns vaders maakt uitdrukkelijk melding van zijne naast hem te *Burgos* begraven gade. — In elk geval behoorden tot de maagschap van den Bisschop zoo wel de reeds vermelde GONZALO DE SANTA MARIA te *Saragossa*, als de voortreffelijke *Don* JUAN ORTEGA DE MALVENDA, Bisschop van *Coria* (*).

De stamvader der CARTAGENA's, aldus bij voortduring genoemd in *Spanje*, is geweest een vierde (in tijdsorde *derde*) zoon van *Don* PABLO, hem geboren in 1387. Hij werd, gelijk zijne broederen, te zamen met zijnen vader, als vijfjarig kind gedoopt, en is genaamd geweest PEDRO DE CARTAGENA. Gelijk zijne broeders op het gebied van Kerk, Staat en Wetenschap, zoo heeft hij uitgemunt op dat van krijgs- en ridderfeiten. Hij wijdde zijn leven (gelijk de Biograaph zijns vaders het uitdrukt) aan het voeren van den krijg op eigene kosten, voor God en den Koning. Met groote lichaamskrachten zoo wel als met een bij uitnemendheid moedig hart begaafd, heeft hij zich op slag- en tournooivelden van jongs af onderscheiden. Dus, b. v. toen hij in tegenwoordigheid en ter eere des Konings ten jare 1425 te *Burgos* den kampprijs behaalde als *mantenedor* (verdediger), terwijl de niet minder beroemde Ridder RUY DIAZ DE MENDOZA dien van de zijde der *aventureros* (aanvallers) verkreeg. In de krijgen van zijnen tijd behaalde hij in het bijzonder grooten roem in den veldslag bij *Granada*, ten jare 1431, tegen de Mooren, zoo wel als in dien van *S. Vicente*, ten jare 1430, in *Navarre*. Koning JOHAN II stelde hem aan tot Bevelhebber zijner lijfwacht. Als *Regidor* van zijne geboortestad *Burgos*, de oudste stemgevende stad van *Castilië*, voerde hij meermalen het woord uit naam der Cortes. In zijn prachtige naar de wijze dier tijden versterkte woning aldaar, onthaalde ook hij en logeerde, bij de boven vermelde gelegenheid in 1440, de Vorstinnen van *Navarre* en haar gevolg.

Men zie van dit alles, mitsgaders van het voorgevallene in zijn huis bij gelegenheid der gevangenneming van den gunsteling *Don* ALVAR DE LUNA, de *Cronica* van JOHAN II, op onderscheidene jaren.

Gelijk PEDRO DE CARTAGENA, de zoon des Bisschops, zoo is ook zijn nageslacht met *Castiliës* hoogen adel, als daar zijn de OSORIO's, ROJAS, VELASCO's, door huwelijken verbonden en op gelijken voet gebleven. Dappere

(*) Men zie over hem de boven aangehaalde schrijvers. In *Israël en de Volken* (bl. 302—304) is hij abusivelijk als de *oudste* der zonen van *Don* PABLO opgeteekend.

(*) Zie van hem CLEMENCIN, *Elogio de la Reina Catolica Dona Isabel*, p. 484.

Ridders, als hij zelve, zijn van geslacht tot geslacht zijne naneven geweest. Een zijner zonen, ALVAR DE CARTAGENA, sneuvelde ten jare 1473 in het gevecht tusschen de Graven DE HARO en DE TREVINO, sedert lang in binnenlandsche vete met elkaêr. De ruiterij van den eerstgenoemden Grande van *Castilië*, waaronder hij diende, leed, tegen het voetvolk der tegenpartij, tengevolge der ongunstige localiteit, eene zware nederlaag. Een ander van PEDRO'S zonen, met name GONZALO (PEREZ) DE CARTAGENA, commandeerde het contingent van *Burgos* in de ruiterij der *Hermandades* in de dienst van Koningin ISABELLA A°. 1477. Hij was ook Gouverneur van het sterke door zijnen vader veroverde *Lara*, en werd in deze destijds bijzonder eervolle betrekking, opgevolgd door zijnen zoon HERNANDO.—Wederom een andere PEDRO DE CARTAGENA onderscheidde zich in die zelfde dagen in de dienst van Koningin ISABELLA, wier lof hij in Spaansche verzen bezong. In het laatst dier zelfde en het begin der XVIde eeuw was wederom een ALONSO DE CARTAGENA Lid der Regering van *Burgos*, als zoodanig met *Don* DIEGO OSORIO Afgevaardigde op de Cortes van het jaar 1505 te *Toro*, en woordvoerder uit naam dier Vergadering tot Koning FERDINAND, destijds Administrateur en Gouverneur van *Castilië*, *Leon* en *Granada*, voor zijnen schoonzoon en dochter, Koning PHILIPS *den Schoone* en Koningin DONA JUANA.

Later (A°. 1520 en volg.) vinden wij te *Burgos* wederom een PEDRO DE CARTAGENA, Heer van *Olmillos*, (waarschijnlijk een zoon van evengenoemden ALONSO), een dapper Ridder, die zich roemrijk onderscheidde tegen de bewegingen der *Communeros* in zijne vaderstad. Ook hij voerde als Voorzitter der Castiliaansche Cortes het woord bij gelegenheid eener deputatie tot de Koningin, toen weduwe, moeder van KAREL V, *Dona* JUANA, te *Valladolid*. Hij is gehuwd geweest eerst met *D.* MARIA SARABIA, daarna met *D.* MARIA DE ROJAS, dochter van *D.* ISABELLA DE ROJAS en van *Don* DIEGO OSORIO van de tak der Markiezen van CERRALVO, en van hetzelfde geslacht met de Graven van TRANSTAMARE, Markiezen van ASTORGA.

De verdere afstamming der familie is ons in de bijzonderheden onbekend, uitgenomen misschien nog eenen *Don* ANTONIO DE CARTAGENA, vermeld onder den jongen Spaanschen adel, die zich vrijwillig bij de Spaansche Armada van 1588 bevond. De genealogie van het huis van CARTAGENA tot op de dagen van PHILIPS IV werd in 1640 met groote naauwkeurigheid door een ongenoemden Auteur beschreven, wiens arbeid alleenlijk in MS. hier en daar in Spaansche Bibliotheken gevonden wordt.

Volgens het getuigenis van *D.* JUAN HEYDECK, in zijne *Defensa de la religion Christiana*, T. IV. p. 360 (Madrid 1798), bestond althands nog in het laatst der XVIIIde eeuw in *Spanje* eene *posteridad illustre y nobilissima*, volgende de voetstappen van haren voortreflijken stamvader *Don* PABLO, vroeger R. SALOMO HALLEVI. I—A.

(*Het slot in een volgend nummer*).

Lofdichten op M. H. Tromp (VII. bl. 137, Vr. 189; vgl. bl. 286; VIII. bl. 18, 136; IX. bl. 9). Wij vonden nog het volgende tweetal van zeer ongelijk gehalte.

1. *Op de doot van* M. H. TROMP. S. INGEN.

Euterpe van KANTELAAR en SIEGENBEEK, I. bl. 120.

2. *Grafschrift ter eeren van* MARTHYNUS TROMP. W. DE LANGUE.

Parnassus Kunstkabinet, Amst. 1735, bl. 148.

—— B^t^.

Veeziekte (VII. bl. 169, Vr. 231; vgl. IX. bl. 144). Hoewel de *Navorscher* voor geen receptenboek mag gehouden worden, zullen Bestuurders om het belang der zaak mij wel vergunnen, om bij het recept, dat ik ten gevolge eener vraag van LABORANTER uit de *Nederl. Jaerboeken voor* 1749 schreef, ook nog het volgende te voegen uit den *Mercurius* van 1768, bl. 191.

»Neemt drie eijeren met de schalen, een handvol roet uit den schoorsteen en een oort of pintje Raapolie, dit alles wel dooreen gemengd en het beest alle dagen en bij continuatie ingegeven. Neemt voorts leem, mengt die met wijnazijn en smeert daarmede het beest over den ruggegraat tot aan den staart; dekt het met dekens wel toe in veel stroo, zet het vervolgens op paardenmest, maar niet al te bedompt, vermits het beest luchtig staan moet.

Dit recept is bij continuatie gebruikt op den huize *Netelhorst*, en zijn allen die het gebruikt hebben, gebeterd tot zeventien in getal." φ^2—φ.

Buitengewone vruchtbaarheid (VII. bl. 232, Vr. 301; vgl. bl. 317, 370; VIII. bl. 20, 168; IX. bl. 9, 74 en 138). Onder de vele voorbeelden van buitengewone vruchtbaarheid, zouden wij ook nog kunnen voegen, dat zekere JANNETJE THEUNIS, volgens echte bescheiden, zes en dertig wettige kinderen ter wereld heeft gebragt. Zij was geboren en woonde te *Hoorn*, en moet in zeer behoeftige omstandigheden verkeerd hebben, zoodat men dan ook leest in de *Resolutiën der Algemeene Staten van den jare* 1603, op de dagteekening van den 24sten Junij, dat aan genoemde JANNETJE THEUNIS eene aalmoes van twaalf guldens, van 's Lands wege was toegelegd.

K. v. S. N°. 2.

Paus Adriaan en Dedel (VII. bl. 352, Vr. 408; vgl. VIII. bl. 57, 119, 141, 229, 331 en

IX. bl. 75). De Heer L. E. BOSCH, SR. valt den Archivaris E. VAN EVEN heftig aan over zijne bewering, (door ons in den *Nav.* VIII. bl. 229 medegedeeld), dat ADRIANUS FLORENCIUS (de latere Paus ADRIAAN) *niet geheel onbemiddeld* was, toen hij zich den 1sten Junij 1476 in het album der Universiteit van *Leuven* liet inschrijven: VAN EVEN zegt er van: »On a prétendu que notre ADRIEN était un jeune homme *entièrement depourvu de ressources.* Cette assertion nous parait erronée. Un fait assez prépondérant milite en faveur de notre opinion; le recteur avait toujours soin en portant un élève peu fortuné sur la matricule de l'Université, de placer le mot *pauper* en marge de l'inscription nouvelle. *Or cette indication fait complètement défaut devant le nom* D'ADRIEN, *bien qu'on la remarque une ligne plus bas, en tête des noms de deux autres élèves, appartenant également au diocèse d'Utrecht.. qui furent reçus ce même jour que lui.*" Mij dunkt dat VAN EVEN een goed bewijs voor zijne stelling heeft aangevoerd. J. D.
L.

Hendrik Geldorp (VIII. bl. 4, Vr. 18; vgl. bl. 122). Hij is dezelfde als HENDRIK CASTRITIUS, door VAN DER AA in het *Biographisch Woordenboek der Nederlanden* vermeld, welk artikel echter eenige aanvulling kan ondergaan. K. J. R. VAN HARDERWIJK.

Landschrijver (VIII. bl. 131, Vr. 152; vgl. bl. 273). In den *Tegenwoordigen Staat van Staats Brabant*, bl. 262 volg. leest men: »De *Griffier* of *Landschrijver* volgt in rang ná den Schout. Hij zit in de Regtbanken van het *Land* en houdt aantekening van de Vonnissen, Besluiten, en 't gene 'er verder voorvalt. Hij heeft 'er egter geene stem; doch alzo hij doorgaans een Regtsgeleerde is, dient hij den Schepenen van zijnen Raad. — De papieren van het *Land* zijn in bewaaringe van den *Landschrijver*. Hij geeft 'er afschriften of uittreksels van, die, met zijne hand ondertekend zijnde, in Regten dienen konnen. De Besluiten en Bevelen der *Schepenen* moeten door hem ondertekend worden. Hij geniet geene vaste *wedde;* doch de bijzondere voordeelen, welke aan zijn *Ampt* vast zijn, verschaffen hem een zeer eerlijk bestaan. Behalve het *Ampt* van *Landschrijver*, bekleedt hij dat van *Vendumeester*. Hij zit over de openbaare Verkoopingen, ontvangt de Penningen, die 'er van komen, en deelt die aan de Verkoopers uit, waar voor hij *drie guldens vijftien stuivers* van de *Honderd Guldens* trekt. De *Landschrijver* heeft ook een zeker Regt van de *Verpondingen* en van alle *Handelingen*, die voor *Schepenen* geschieden." S. v. W.

Naamlijsten van Predikanten (VIII. bl. 201, Vr. 261; vgl. bl. 305, 373, IX. bl. 77 en 118). Ik vind nog wat ik bij mijne vorige opgave (VIII. bl. 374) had over het hoofd gezien: *Naaml. der Predikanten, Ouderlingen en Diakenen, die de Engelsche Gereformeerde gemeente te Middelburg bediend hebben, sedert hare oprechting in den jare* 1623 *tot op den tegenwoordigen tijd.* (Middelburg, 1770). v. O.

Handschoen (VIII. bl. 226, Vr. 269; vgl. bl. 336; IX. bl. 44 en 119). Ik heb niet gedacht, dat nopens de beteekenis van het woord נַעַל (*Naäl*) in *Ruth* IV: 7 en 8, thans nog een verschil van gevoelen zoude bestaan, nadat reeds in 1788 door Dr. WOLFSSOHN en den gel. BENSEW op zoo goede gronden is aangewezen, dat het met *handschoen* moet worden vertaald.

Naäl alleen beteekent *de bedekking der hand*; en wanneer die des *voets* moet worden uitgedrukt, voegt men er het woord רֶגֶל, *voet*, bij, behoudens wanneer de zin die bijvoeging onnoodig maakt. Bovendien worden bij den *schoen* gebruikt de werkwoorden נשל en חלץ, en bij *den handschoen* שלף, en dit is het geval in de aangehaalde plaats van RUTH.

De Chaldeeuwsche vertaling zegt ons dit duidelijk. En daarbij is het vrij onverschillig of die vertaling is van JONATHAN, (gelijk ik gaarne erken, dat zij *niet* is, ofschoon zulks in eenige voor mij liggende gedrukte exemplaren wordt vermeld), of wel van R. JOSEPH *den blinde*, of wel van eenen anderen, die in de 3de, 4de of 5de eeuw leefde. Zij blijft toch altijd eene hoogere autoriteit, dan de door L. J. vermelde vertalingen. Betreffende zijne aanhaling van *Deuteronomium* verwijs ik hem tot den Hoogl. VAN DER PALM, die in zijne aanteekening op *Ruth* IV: 7 (2) zegt:

»De plaats *Deuteron.* XXV: 7—10 is, op den kant der gewone overzetting, verkeerdelijk aangehaald." S. I. MULDER.

Handschoen. Met groot genoegen heb ik t. l. a. pl. de teregtwijzing van Dr. F. gelezen. Welk denkbeeld moet de geleerde Duitscher zich wel gevormd hebben van de beoefening en het tegenwoordige standpunt der *Jüdischen Wisschenschaft u. Literatur* hier te lande, toen hij de *blunders* las, waartegen hij teregt is opgekomen! Hoe, het woord *naäl* (*Ruth* IV: 7, 8) zou dáár, en wel dáár alleen, in strijd met alle analogie en gezonde exegese, *handschoen* beteekenen, omdat de *Targum* er deze beteekenis aan hecht! En de *Septuaginta* dan, die reeds *schoen* heeft: eene vertaling, die, volgens bedoelden schrijver »geheel verkeerdelijk" is! Wij betwijfelen, of er, in eenig Hebr. Woordenboek, behalve misschien in dat van BENSEW en in het *Hebr.-Nederd. Handwoordenboek* van LEMANS en MULDER, bewerkt naar dat van VAN BENSEW en het *Handwörterb. van* GESENIUS (*), de ver-

---

(*) Die echter *schoen* en niet *handschoen* heeft.

taling van *naäl* door *handschoen* zal aangetroffen worden, van het oudste, dat van MENACHEM BEN SERUG (Xde eeuw), tot de nieuwste, die van MEIER, FÜRST, DIETRICH e. a. Evenmin zal men die vertalingen aantreffen in de nieuwste bijbelvertalingen van Israëliten, b. v. die van SALOMON, ZUNZ, HERXHEIMER, PHILIPPSON, enz. De *Talmud* geeft, voor zooveel wij weten, nergens aanleiding, dat daar ter plaatse *naäl* de beteekenis van *handschoen* heeft, en met de vertaling van den *Targum* zal het wel zijn, gelijk PHILIPPSON in zijne verklaring op de aangehaalde verzen zegt, »wahrscheinlich nach seiner Zeit." Maar juist over schrijver en tijd van den *Targum* van *Ruth* maakt de schrijver van 't artikel op bl. 44 het nog erger. Wat zijne vertaling betreft, hoe ongerijmd die ook is, kan hij zich beroepen op den voorgang van ARAMA, LÖWE, HEIDENHEIM en misschien van anderen, wat ik niet weet; maar hoe kan hij op kritische gronden betoogen, dat bedoelde Chaldeeuwsche vertaling van JONATHAN BEN USIËL is? Waarlijk, Dr. F. merkte teregt op, dat men van bedoelden schrijver zoodanige vertaling niet mogt verwachten, maar nog veel minder om den *Targum* van RUTH aan JONATHAN toe te schrijven. Reeds de Talmud (*Megillah*, fol. 3*a*.) verklaart uitdrukkelijk, dat de *Hagiographen niet* door dezen vertaald zijn.

Als ware er over de Aramesche bijbelvertalingen nog niets geschreven! Bepalen wij ons alleen tot *Israël.* schrijvers, en gaan wij dan na wat er sedert 1822, om niet reeds van ASARIA DE ROSSI (1570—1573), AZULAÏ en nog vroegere en latere schrijvers te gewagen, door ZUNZ (1), RAPOPORT (2), LUZZATTO (3), GEIGER (4), BÄR (5), GRÄTZ (6), JOST (7), HERZFELD (8), LEVI (9), SELIGSOHN en TRAUB (10), CHAJES (11), FRANKEL (12), FÜRST (13), LEBRECHT (14) en a., door den eenen meer, door den ander' minder uitvoerig over de *Targumin* geschreven is, dan moeten wij met Dr. F. tot het resultaat komen, dat de *Targum* van *Ruth* »nicht vor 2000 Jahren und nicht von JONATHAN BEN USIEL," maar eerst in veel lateren tijd »abgefaszt ist."

Dr. F. vergunne ons echter de bescheidene opmerking, dat hij zich niet juist heeft uitgedrukt, als hij op de zoo even aangehaalde woorden laat volgen: »sondern erst im 5 Jahrhundert, vielleicht von JOSEPH *dem Blinden*," daar hij, zoo goed als wij, zal weten, dat deze niet in de 5de, maar in 't laatst der derde en 't begin der 4de eeuw geleefd heeft. — De lat. vertaling van den IX. bl. 45 aangevoerden chald. tekst luidt in WALTONS *Polyglotton* inderdaad, zoo als Dr. F. vermoedt. I. D. N. V. B. H.

A.

Daniël Castellanus (VIII. bl. 257, Vr. 289; vgl. IX. bl. 83 en 139). Ik moet hierbij nog doen opmerken, dat deze CASTELLANUS in 1579 of 1580 in *Engeland* is geboren, en in 1599 aan de Leidsche Akademie heeft gestudeerd, toen oud zijnde 19 jaren. Hij is den 4den Februarij 1621 in de Pieters kerk te *Leiden* begraven, nalatende bij zijne vrouw 5 kinderen, waaronder een' zoon, mede DANIEL genaamd, geboren in 1608, en die op den 20sten Julij 1620 en den 1sten September 1623 van de Leidsche regering telken jare *f* 60,— ontving ter voortzetting zijner studiën aan de Latijnsche school te *Leiden*.

Het is deze DANIEL CASTELLANUS, *de jonge*, die in 1633 als ouderling voorkomt bij de gehoudene Synoden der Waalsche gemeente, want zijn vader was reeds in 1621 overleden.

Ik vermoed, dat DANIEL CASTELLANUS, *de oude*, een zoon was van den Franschen predikant te *Londen* in 1580.

..ELSEVIER.

De la Nove en J. de la Haye (VIII. bl. 258, Vr. 290; vgl. IX. bl. 14 en 78). In geen van al de in den *Nav.* geciteerde werken over DE LA NOUE vind ik vermeld: *La vie de Francois, Seigneur de la Noué, dit Bras-de-Fer, ou Sont contenuës qvantité de choses memorables, qui servent à l'éclaircissement de celles qui se sont passées en France & au Pays-bas depuis le commencement des troubles survenus pour la Religion, jusques à l'an* 1591. *Par Mr.* MOYSE AMIRAULT. Leyde, chez JEAN ELSEVIER CIC IDƆ LXI. 4°. Dit zeer zeldzame en lijvige werk, bevattende viii en 368 bladz. en 2 geslachtlijsten, waarvan ik geene melding vind gemaakt bij EBERT en GRAESSE, en dat bij BRUNET alleen in diens methodische lijst voorkomt, is aanwezig in de boekerij der Koninkl. Akademie van Wetenschappen. Tot mijne bevreemding vond ik het niet in de lijst der Elzeviersche drukken, voorkomende in BRUNETS *Manuel*, dl. V. Vgl. over de zeldzaamheid van het werk: ADELUNG in diens

(1) In zijne *Gottesdienstl. Vortr. d. Juden* en in 't Art. *Jüdische Literatur* in de twee of drie laatste uitgaven van BROCKHAUS' *Convers.-Lexic.* — (2) In *Kerem chemed*, dl. V en VI. — (3) In zijn werk *Oheb Ger* en in GEIGERS *Wissensch. Zeitschr. f. jüd. Theologie*, Thl. V. — (4) In zijn in de voorg. noot gecit. tijdschrift, dl. III. en V., en in zijn *Urschrift und Uebersetzungen der Bibel in ihrer Abhängigkeit von der innern Entwickelung des Judenthums*. — (5) In FRANKELS *Monatsschrift für die Gesch. u. Wissensch. d. Judenth. voor* 1852. — (6) In zijne *Gesch. d. Juden*, Thl. IV. — (7) Laatstelijk in zijne *Gesch. d. Judenth. u. seiner Sekten*, Abtheil. 2. — (8) In zijne *Gesch. d. Volkes Israël* (Nordhausen, 1855—1857). — (9) In GEIGERS *Zeitschrift*, Th. V. en *Orient* voor 1845 (vgl. KEIZER, *Palaestina*). — (10) In FRANKELS *Monatschrift* voor 1857. — (11) In *Iggereth Bikkoreth* (vgl. *Orient* 1840). — (12) In zijne *Vorsstdien zu der Septuaginta; Ueber den Einfluss der palästinischen Exegese auf d. alexandrinischen Hermeneutik*, en in zijn *Zeitschr. f. die religiöse Interessen d. Judenthums* voor 1846. — (13) In zijne *Kultur- und Literaturgesch. d. Juden in Asien*, Thl. I., ook voorkomende in *der Orient*. — (14) In ERSCH u. GRUBERS *Encyclopädie*, art. JOSEPH BAR CHIJA.

Zusätze u. Ergänzungen zu JÖCHERS *Gelehrten-Lexicon*, in voce *Amyrault*.

RÊSCH.

Kornelis van Arkel (VIII. bl. 262, Vr. 315; vgl. IX. bl. 17, 45, 79) pretendeerde een afstammeling uit het beroemde geslacht der Heeren VAN ARKEL te zijn, en wel van JAN VAN ARKEL, uit zijn tweede huwelijk met eene dochter van den Heer VAN TEYLINGEN, en verzekerde, zulks te kunnen bewijzen. KORNELIS VAN ARKEL, *de jonge*, in 1750 predikant te *Rotterdam*, schreef daarover aan KASP. BURMAN, die in zijne *Utrechtsche Jaerboeken*, dl. I. bl. 469, eenen misslag zou begaan hebben, toen hij schreef: »JAN VAN ARKEL, Heer van *Heukelom*, de eenigste overgebleve manlijk oir van het oudt en aanzienlijk geslacht der ARKELS." Zie het *Voorbericht*, dl. II der *Jaerboeken*.

De koebrug (VIII. bl. 293, Vr. 363; vgl. IX. bl. 145). Bij het reeds door mij op deze vraag geleverde, wenschte ik nog het navolgende te voegen:

In het werk van CORNELIS VAN YK, *de Nederlandsche Scheepsbouwkonst*, Amst. 1697, wordt door dezen, sprekende van *de koebrug*, en die willende beschrijven, over de benaming daarvan eene gissing daarbij gevoegd, te weten: »*Koe, of misschien wel Koybrugge*," zie bl. 85, en ook het *Register* van hoofdstuk XVI. Het blijkt alzoo. dat aan dien scheepsbouwkundige de beteekenis van den naam *koebrug* evenzeer onbekend en zeker niet duidelijk was, en hij uit dien hoofde aan verbastering van het woord heeft gedacht. Indien nu onder of boven die brug de *kooi* mogt te vinden zijn, zoude zijne gissing veel waarschijnlijks hebben. V. D. N.

Engeland zigtbaar van de Hollandsche kust (VIII. bl. 321, Vr. 369; vgl. IX. bl. 145). Bij geen' onzer oude Vaderlandsche schrijvers, die ik mogt raadplegen, heb ik iets betreffende deze »overlevering" aangetroffen. Kan ook het berigt van STRABO, L. IV. p. 193 (Ed. MÜLLER et DÜBNER p. 196), in dezen iets afdoen? Hij zegt aldaar, dat het voorgebergte *Cantium* tegenover de monden van den *Rijn* lag, en wel zóó nabij, dat het van daar gezien kon worden. CLUVERIUS beweert echter, dat STRABO, wegens zijne mindere bekendheid met de woonplaatsen der *Morini* en *Menapii*, in zijne geographische bepaling heeft gedwaald. Zie *Germania antiqua*, L. II. c. XVI. *de Menapiis*, en c. XXX. *de Batavis*.

Bt.

Zeetienden (VIII. bl. 322, Vr. 378; vgl. IX. bl. 125). Zoodra ik bemerkte, dat op deze vraag een antwoord was ingekomen, verheugde ik mij zeer. Zij toch was mij opgedragen geworden door iemand, van wiens bepoote duinen men onder de benaming van *zeetienden* schatting had willen heffen. Maar, hoezeer werd ik teleur gesteld, toen ik het antwoord las! Ik meende toch duidelijk genoeg te zijn geweest. Welligt speelde mij bij het laatste gedeelte der vraag eene soort van strandregt voor den geest. Om het even, ik herhaal de vraag in het belang van mijn' lastgever. P.

Caius Plinius Secundus (VIII. bl. 323, Vr. 387; vgl. IX. bl. 56 en 120). Den Heer G. P. ROOS betuig ik mijnen dank voor zijne bibliographische mededeeling, welke mij weder met eene editie van den PLINIUS bekend maakte. Maar tevens moet ik ZEd. doen opmerken, dat in mijne *kwarto-uitgave* (gedrukt te *Hoorn* voor den Amsterdammer) de aanhalingen uit LINSCHOTEN en de verzen van VONDEL niet voorkomen, en er zelfs geen enkele Nederduitsche schrijver vermeld wordt. Minder juist is dus de haar gegeven naam van »Nederduitsche compilatie." Als zoodanig zou men alleen kunnen beschouwen het »vierde part," waarmeê de *latere* uitgaven (ook die van den Heer ROOS en de mijne, *Amst.* bij A. en J. DE WEES) vermeerderd zijn. Het is bij wijze van aanmerkingen en bijvoegsels door het gansche werk verspreid en, ter onderscheiding van den ouden tekst (althans in *mijn* exemplaar), met eene andere letter gedrukt, — een maatregel, waarvan de lezer in de voorrede (onderteekend T. V. D.) wordt onderrigt. Tot dit »vierde part" nu behooren de bewuste aanhalingen uit LINSCHOTEN en verzen van VONDEL. De Heer ROOS schijnt zich dus vergist en den *Amsterdamschen* druk met den *Hoornschen* verward te hebben.

Dat het werk eene overzetting uit het Hoogduitsch is, kan, dunkt mij, niet betwijfeld worden. Niet alleeen de titel van den Hoornschen druk vermeldt dit, maar ook de voorrede »aen den goetwilligen leser." Daar wordt ons, behalve eenige zeer stichtelijke wenken aangaande »de nutticheyt diemen kan hebbē uyt de kennisse der Dieren," nog het volgende medegedeeld: »Dewijl dan nu dit teghenwoordige Boeck, met groote moeyte uyt verscheyden Autheuren by een ghebrocht is: Als uyt PLINIO, ende GESNERUS, ende andere treffelijke Schrybenten, ende in Hoochduytsche sprake verscheyden malen ghedruckt, so hebbe ick ghesien, dat het van eenige onse Nederlanders gekocht ende begheert is worden. Om dan nu den ghemeynen Man die de Hoochduytsche sprake niet en verstaet, sulcx mede de deylen, so hebbe ick dit selve Boeck in onse Nederlantsche sprake doen oversetten" enz. En inderdaad, het valt niet moeijelijk de waarheid van dit berigt

door bewijzen, aan het werk zelf ontleend, te staven. —

Zouden wij den Hoornschen druk niet voor den *eersten* mogen houden? Mij dunkt, het boek draagt daar alle blijken van: de vorm der letter, het eigenaardige karakter der houtsneden en vooral het ontbreken van het »vierde part" pleit voor deze meening.

Wil nu de Heer ROOS de *Amsterdamsche* uitgave (bij A. en J. DE WEES) een' nadruk van de zijne noemen, ik geloof, dat hier het resultaat der vergelijking iets beter zal zijn. Hier hebben we bij denzelfden inhoud hetzelfde voorwerp (een paradijs) met hetzelfde opschrift; maar adres en jaartal ontbreken. De daarop volgende titel is weder geheel eensluidend; alleen de » schoone Figuren" zijn hier »koperen Platen," het jaartal is achterwege gebleven en het schild met de bazuinblazende Israëlieten is vervangen door eene menigte driehoeksgewijze geplaatste eikeltjes.

Na het hier aangemerkte meen ik voor den kwartijn mijne vroeger (*Nav.* IX. bl. 57) gedane vraag: »Maar nu de Duitsche zamensteller en de vertaler?" te mogen herhalen.

Bt.

Vindiciae contra Tyrannos etc. (VIII. bl. 326, Vr. 412; vgl. IX. bl. 59, 140). Ik haast mij om aan het door V. D. N. t. l. a. pl. te kennen gegeven verlangen te voldoen. Het exemplaar, voorhanden in de boekerij der Kon. Akademie van Wetenschappen, heeft den volgenden titel: *Vindiciae, contra Tyrannos: sive, de Principis in Populum, Populique in Principem, legitima potestate, Stephano Junio Bruto Celta, Auctore.* Edimbvrgi, Anno M.D.LXXIX. Het heeft (XIV), 236 en (III) bladz. in kl. 8°. De keerzijde van den titel bevat de opgave van de vier behandelde vraagpunten; bl. (III), twee citaten; bl. (IV) een 16regelig gedicht, met het opschrift: »L. Scribonius Spinter, Belga, Lectori." De voorrede, (bl. (V) — (XIV), is gedagteekend: » Kal. Jan. M.D.LXXVII. Soloduro," en heeft het opschrift: »Cono Svperantivs Vasco principibus Reipublicae, Piis, Fidelibus." De laatste (III) bladzijden bevatten een gedicht met het opschrift: »Alphonsvs Menesivs Benauides, Tarraconensis, Galliam adloquitur.

Ik acht het niet onbelangrijk hierbij uit BRUNET, *Manuel*, 4ième éd., t. I. p. 480, het volgende te voegen:

»BRUTUS (STEPH. JUNIUS) [AUBERTUS LANGUET]. *Vindiciae contra tyrannos.* Edimburgi (Basiliae) 1579, in 8°.

Cette édition, celles de 1580, de *Francfort*, 1608, ou d'*Amsterd.*, 1660, ont à peu près le même prix" etc.

»Plusieurs critiques ont attribué cet ouvrage au célèbre DU PLESSIS MORNAY, lequel, selon M. BARBIER, en aurait seulement été l'éditeur.

BRUTUS. *De la puissance légitime du prince sur le peuple et du peuple sur le prince, écrit en latin par* EST.-JUNIUS BRUTUS, *et trad. en françois* (*par* FR. ESTIENNE). (sans lieu d'impression), 1581, in 8°.

Traduction plus recherchée que l'original latin. La préface sous le nom de C. SUPERANTIUS, et datée de *Soleurre*, 1577, est aussi d'HUBERT LANGUET," etc.

Van eene uitgave, 1589, (in 't bezit van L. D. R.) maakt BRUNET geen melding.

RÊSCH.

Prof. Beireis (VIII. bl. 354, Vr. 425; vgl. IX. bl. 86 en 122). In 1827 is door J. LEITZMANN de Catalogus van B.'s muntkabinet uitgegeven, hetwelk den 2den April 1828 stuksgewijze, per afdeeling en in massa zoude geveild worden. De Catalogus bevat: 16 Grieksche gouden, 94 dito zilveren en 95 koperen munten; Romeinsche 163 gouden, 585 zilveren en 683 koperen, waaronder echter ook de Bizantijnsche begrepen zijn; 504 middeneeuwsche munten, 65 Aziatische; niet minder dan 755 gouden en ruim 1100 zilveren munten en medailles van den nieuwen tijd.

D. *te D.*

H. van Elvervelt (VIII. bl. 357, Vr. 443; vgl. IX. bl. 88). Van den bundel Tooneelpoëzij van HENDRIK VAN ELVERVELT, waarvan Bt. een exemplaar bezit, zijn er eerst *zestien* exemplaren gedrukt geweest, zonder adres noch jaartal, doch *alle*, naar het schijnt, met des Dichters handteekening voor echt verklaard. Van de in dien bundel voorkomende spelen, is dat van *het Eiland der Verwarring*, Blijspel, in 1765 afzonderlijk uitgegeven, en de overige zes stukjes, te zamen in het jaar 1768; of daarbij verandering of *vermeerdering* heeft plaats gehad, wordt niet gezegd, doch de uitgave geschiedde bij IZAAK DUIM. Men vindt deze opgave vermeld in Mr. JOHAN VAN DER MARCK AEZN., *Naemrol der Nederd. Toneelspelen*, *Leiden* 1784 en in den *Catalogus* of *Register der Nederl. Tooneelspel Dichteren*, *Delft* 1743.

V. D. N.

A. Moonen (VIII. bl. 358, Vr. 452; vgl. IX. bl. 90). Dat deze dichter in de laatste jaren van zijn leven niet tot eenen staat van kindschheid vervallen is, blijkt ook daaruit, dat hij zich in het jaar van zijn overlijden nog met de dichtkunst bezig hield. Immers, in het *Vervolg der Poëzij*, in 1720 uitgegeven, vonden wij bl. 56 een lijkdicht van 26 Maart 1711, en bl. 26 een bruiloftzang van 19 Mei 1711, waarin hij het paar begroette

»Met zijn Duitsche poëzy,
»In den ouden dagh noch bly."

Wapens van Amsterdamsche geslachten) IX. bl. 4, Vr. 28; vgl. bl. 153). COEYMANS. A - gaande het wapen van dit geslacht, zal ik ter inlichting mededeelen, dat bij mij het familieportret berust van JERONIMUS COEYMANS, *natus* 1500 *et dena:* 1580, wiens wapen is: gevierendeeld, 1 en 4 van zilver met drie golvende fasen van lazuur en een schildhoofd met 3 gouden ballen, die ik vermeen dat volle manen moeten verbeelden, naar aanleiding van FERWERDA, vermits deze bij het wapen der COEYMANS spreekt van *halve manen.* — Wat belangt de drie ossekoppen, gis ik, dat dit een sprekend wapen is of was van het geslacht VAN DRIEOSSEN, vermits ik aangeteekend vind: »GILIS DE KEMPENAAR *liet als posterityten na de* COEMANS *en de* VAN DRIOSSE." Deze drie ossekoppen van natuurlijke kleur op een veld van goud staan ook bij mij in het wapen van J. COEMANS. Doch van het geslacht VAN DRIOSSE zijn bij mij verder geene sporen te vinden. V. A. H.

Chr. de la Quellerie (IX. bl. 6, Vr. 41; vgl. bl. 155). Ik voeg hierbij nog, dat er een request (copij) voorhanden is op het Leidsch Archief, van dien predikant van den 21sten October 1621, waarin hij zich noemt Dienaer des Goddel. woorts van het Regiment der Walons, ten dienste dezer Landen, daarbij verzoekende kwijtschelding van huur, à *ƒ* 30 's jaars, over de jaren 1617—1620, wegens de bewoning van een huis op het Bagijnenhof te *Leiden.* Dit verzoek werd hem toegestaan uit hoofde van zijnen hoogen ouderdom en geringe middelen.

Zijn zoon WILLEM (GUILLAUME) was goudsmid te *Leiden;* deze was in 1623 uit de stad gebannen, omdat hij van eenen jood geld geleend, en hem tot onderpand een valsch stuk zilver gegeven had. Op den 13den Junij verzocht hij aan de regering om weder in de stad te komen en in het gild ingeschreven te worden. Dit werd hem vergund, te meer daar hij verscheidene kinderen had, en zijne vrouw op *krukken* moest loopen, ten gevolge eener bevalling. Het is waarschijnlijk dat CHRÉTIEN DE LA QUELLERIE te *Leiden* is overleden.

..ELSEVIER.

ANTWOORDEN.

Schillers Geestenziener (I. bl. 251). Toen ik onlangs de onbeantwoorde vragen doorliep, trok deze vraag mijne aandacht en deed mij besluiten SCHILLER na te zien, en ziet, in de *Sämtliche Werke* in zwölf Bände (J. G. COTHASCHEN Buchhandlung 1838), komt het op bl. 129 voor. Na de lezing herinnerde ik mij het vroeger gelezen te hebben, en wel bepaald in wat wij noemden eenen »Nuttigen Almanach," en inderdaad, in den *Almanach tot Nut van 't Algemeen voor het jaar* 1793, *door* G. BRENDER à BRANDIS, *Matthematicus* enz. te *Amsterdam,* komt (bl. 148) voor:

»Geestbezweering. Eene waare Geschiedenis." Het is hetzelfde verhaal als bij SCHILLER, doch geene vertaling daarvan, en behandelt alleen den Geestenziener, zonder van de verdere lotgevallen des prinsen te gewagen.

BRENDER noemt prins N. SCHILLER zegt alleen »den Prinzen von **."

SCHILLER laat Gr. O. zelven spreken, deze verhaalt dat hij op zijne terugreis naar *Koerland* was.

Wie de prins was is uit de letter N. in het geheel niet op te maken. Men zou latere geslachtstafelen dan die van HUBNER moeten kunnen raadplegen, om de gissing waarschijnlijk te maken, 't zij dat het een Saxisch, Pruisisch of Koerlandsch vorst was; in alle geval was dit slagtoffer der Italiaansche list een protestant, zoo als uit het bittere briefje zijner zuster blijkt. Verder meldt Gr. O. dat hij weinig kans op den troon had, als zijnde de derde zoon.

Wanneer het gebeurd is, is mede moeijelijk te bepalen. Von O. zegt in 17**, BRENDER à BRANDIS, in 1793 schrijvende, zegt: »Zeker Duitsch prins N. logeerde *voor eenige jaren* te *Venetië.*" Zeker echter is het geval na den zevenjarigen oorlog, dus na 1763, voorgevallen (*Almanach*, bl. 162). SCHILLER zegt: »Im vorigen Kriege."

Of het waar is? Dit geloof ik zeker.

BRENDER à BRANDIS schreef: »Waare geschiedenis," en raadpleeg ik den inhoud van het deel van SCHILLER, dan vind ik: »Der Verbrecher aus verlorner Ehre. *Eine Wahre Geschichte.*

Spiel des Schicksals. Ein Bruchstück aus einer *Wahren Geschichte.*"

Bij »der Geisterseher" vindt men dit bijvoegsel niet, doch er staat bij: »Aus den Papieren des Grafen von O."

Het schrijven van den jongen Baron F., de verhaaltrant van von O. en het bittere briefje van 's prinsen zuster, zij laten bijna niet toe aan de echtheid van het verhaal te twijfelen, hoewel ik bekenne, dat de romanciers het in de kunst van »gefundeerd liegen" zeer verre gebragt hebben.

G. P. ROOS.

Jan van Loenen (II. bl. 151). De zaak is te onbeteekenend om er veel naar te zoeken, doch zoo BRINIO er bijzonder veel belang in mogt stellen, kan hij misschien op den weg raken door de mededeeling, dat den 7den Mei 1768 in de Nieuwe kerk te *Amsterdam* begraven is AALTJE, eenigste dochter van wijlen JAN VAN LOENEN. Nu zal men wel kunnen navorschen, wat genoemde JAN VAN

LOENEN uitvoerde, dan zou het misschien blijken, dat zijn beroep in eenig verband stond met dat van de Hongaren of kwakzalvers.

φ^2—φ.

Namen van koningen vóór den zondvloed (IV. bl. 261, Vr. CXXV). Op welken grond, vraagt NIZZA, kan men deze koningen van vóór den zondvloed mededeelen? Ik heb in beraad gestaan om reeds vroeger te antwoorden: daarvoor is geen grond, want ik heb met de Fransche geleerdheid in dergelijke zaken bitter weinig op. BEROSUS toch is een Mythologist. Dezer dagen kwam mij echter HEEREN, *Handbuch der Geschichte der Staaten des Altherthums* ter hand, (Göttingen, 1799). Hij zegt op bl. 29: »Aus der ersten Periode nur blosze fragmentarische Nachrichten. Schon im grauesten Altherthum kannte man nicht nur den Nahmen von Babylon, sondern in der *Hebräischen Sage* erscheint diesz Land auch als erster Schauplatz von politischen Verbindungen, und als ältester Sammelplatz der Völker in *Asien*. Sagen von Nimrod — von babylonischen Thurmbau. — Vergleichung dieser Sagen mit der babylonischen Mythologie bey BEROSUS. — Dürftige historische Nachrichten bey den folgenden Jüdischen Schriftstellern aus dieser Periode und wahrscheinliche Abhängigkeit Babylons vom Assyrischen Reiche." Ook HUBNER laat NIMROD, van NOACH afstammende, als den eersten *vorst* voorkomen. Volgens de Mythologie in het boek van HENOCH, leerde EXAEL de tiende vorst wapenen maken; ook hem zou men voor een' vorst der Babyloniërs kunnen houden.

G. P. ROOS.

Het stoomschip van Blasco de Garay (VIII. bl. 33, Vr. 51). Onder de namen der personen, welke zich in *Spanje* bij de zeevaart beroemd hebben gemaakt, en die opgeteekend staan in het *Colegio Naval Militar* te *San Carlos*, las ik dien van BLASCO DE GARAY, als uitvinder van een stoomvaartuig in 1545.

LABORANTER.

Uitvinding van S. Keyser Semeins (VIII. bl. 227, Vr. 277). De vraag naar de uitvinding van het in de vraag omschreven metaal, kan ik tot nog toe niet beantwoorden: wel, de vraag naar het geslacht van den uitvinder SAMUEL KEYSER SEMEINS. Uit verschillende opgaven bij BRANDT en CENTEN in hunne *Chron. van Enkhuizen*, vooral dl. II. bl. 9 en 207, blijkt, dat SIMON SEMEIN vader was van PIETER, JACOB en MEINDERT, de bekende gebroeders, die zooveel tot de bevrijding hunner vaderstad hebben bijgedragen. PIETER had eene dochter, wier naam mij niet bekend is, met zekeren LUCAS getrouwd; uit dit huwelijk werd geboren LIEFJE LUCAS, die met REMMERT KEIZER getrouwd, moeder was van Mr. CORNELIS KEIZER, den vader van SAMUEL, in de vraag genoemd. Waarschijnlijk zal de luister van den familienaam SEMEINS of ook het daaraan verbonden privilegie onzen SAMUEL KEIZER er toe gebragt hebben, om dien bij zijn eigen geslachtsnaam te voegen.

CONSTANTER.

D. Legeri Metaphysicae, etc. (VIII. bl. 326, Vr. 410). LEGERUS; zeer waarschijnlijk dezelfde als ANTONIUS LEGER, zoon van ANTONIUS, geb. 1652 te *Geneve*, die in 1684 tot predikant *aldaar* aangesteld, twee jaren later (1686) met het onderwijs in de *Philosophie* werd belast, welke betrekking hij tot in 1713 bekleedde, wanneer hij die met eene in de Godgeleerdheid verwisselde; hij overleed in 1719.— Hij wordt zeer geroemd als een diepzinnig *Metaphysicus*. Van hem zijn vele leerredenen en onderscheidene andere schriften, vooral door zijn' zoon MICHIEL LEGER, predikant te *Geneve*, in het licht gegeven; of daaronder ook het *Compendium* behoorde, wordt niet gezegd. Men zie over een en ander, *dass Algem. Histor. Lexicon*, aangewezen door JÖCHER, in zijn *Algem. Gelehrten Lexicon*.

V. D. N.

Treveskamer (VIII. bl. 358, Vr. 451). De opgave in den *Gids* van WITKAMP is blijkbaar fout; het twaalfjarig bestand werd te *Antwerpen* gesloten den 9den April 1608. Dit neemt niet weg, dat de onderhandelingen daartoe, vooral in 1607, te *'s Gravenhage* onderscheidene malen en vele dagen plaats gehad hebben, en dat de zaal, waarin men alsdan tot die *Treves* vergaderde, de *Treveskamer* is genoemd geworden. Men zie over het *Bestand* vooral BAUDIUS, maar ook VAN METEREN, *Nederlandsche Historie*.

V. D. N.

De wilde kastanjeboom (IX. bl. 33, Vr. 57). Wanneer in het *Conversations-Lexicon*, art. *Kastanien*, hoewel niet op stelligen toon, gezegd wordt, dat C. CLUSIUS de wilde kastanje in 1550 het eerst uit *Noordelijk Azie* naar *Europa* zou hebben overgebragt, is dit onjuist. Bekend toch is het, dat CLUSIUS op al zijne botanische reizen nooit een' voet buiten *Europa* gezet heeft (*). Intusschen geloof ik, dat, voor zooverre *Duitschland* betreft, waar hij geruimen tijd zijn verblijf gehad heeft, de eerste *aankweeking* der wilde kastanje niet zonder grond aan hem kan worden toege-

(*) Zie het *Conv.-Lex.*, art. *Lecluse* (*Charl. de*). Vgl. VORSTII *Oratio funebris*, geplaatst achter CLUSIUS' *Exotica*; MEURSII *Ath. Bat.*, p. 186; PAQUOT, *Mém.*, t. XVII. p. 413—428; V. KAMPEN, *Gesch. d. Ned. Lett.*, I. bl. 319, vgl.

schreven. Althans wij lezen in zijne *Rariorum plantarum historia*, L. I. p. 8, dat hij, na vele vruchtelooze pogingen te hebben aangewend ter verkrijging van eenige losse kastanjes, er eindelijk een ontving, »cum suo echino communicatum a doctissimo viro CHRISTOPHORO WEXIO, ex sua peregrinatione Aegyptiaca, Syriaca, Asiatica et Byzantina reduce, A. MDLXXXVII." Of wij nu in dezen CHRIST. WEXIUS den vreemdeling mogen zien, die te *Parijs* zijne lang vergeten kastanjes aan den schoot der *alma Tellus* toevertrouwde, en aldus *Frankrijk*, gelijk CLUSIUS *Duitschland* (*), van kastanjeboomen voorzag, is eene vraag, die ik in den *Navorscher* gaarne bevestigend of ontkennend, hetzij door de opgave van eenig levensberigt aangaande WEXIUS (die zich tot nog toe hardnekkig voor mij heeft schuil gehouden), hetzij door het bewijs, dat de kastanje *later* uit *Duitschland* naar *Frankrijk* is overgeplant, hetzij eindelijk door andere aanwijzingen beantwoord zag.

Daar ik zelve hier den lezer het *candidus imperti* heb toegeroepen, wil ik mij geen oordeel aanmatigen over het gezag der aanteekening in den *Almanach des bons conseils*, welke den reiziger uit *Amerika* doet komen, evenmin als ik mij geroepen acht de toevallige plaatsing »tegenover *Avril*" in verband te brengen met den alom bekenden *poisson d'Avril.* Bt.

———

Jean d'Espagne (IX. bl. 34, Vr. 60). In de naamlijst van predikanten bij de Waalsche gemeenten, gevoegd achter de »Réglements généraux et particuliers, à l'usage des églises Wallonnes du Royaume des Pays-Bas," komt JEAN DE L'ESPAGNE (niet D'ESPAGNE) voor op het jaar 1620 als toegelaten tot den predikdienst, te *'s Gravenhage*, en als in 1629 ontslagen. Zijn ambtgenoot, JEAN SANISSON, afgezet in 1630, werd in 1665 *emeritus*.

D. J. V.

[Hetzelfde meldde ons C. G.]

Jean d'Espagne. In het werkje, getiteld: *Namen der Herv. Pred. van 's Gravenhage*, *'s Gravenhage*, bij J. A. DE LA VIETER, 1851, wordt onder de »vaste Predikanten der Waalsche kerk te *'s Gravenhage*" vermeld: 1621 J. D'ESPAGNE, ber. van *Orange*, vertr. naar *Engeland* 1629. J. VAN DER BAAN.

———

Rombaut Verhulst (IX. bl. 35, Vr. 64). Behalve de in de vraag vermelde beeldhouwwerken, vervaardigde hij ook de graftombe van MEERMAN in de Pieterskerk te *Leiden*, het beeldwerk in de fronten van de waag en het boterhuis, als ook aan de binnen- en buitenzijde van de Zijlpoort aldaar, de graftombe der Heeren VAN KATWIJK in de kerk te *Katwijk-binnen*, die van CAREL HIERONYMUS, Baron *von Inn und Kniphausen* (voor *ƒ* 7,600), later door B. EGGERS vermeerderd met het beeld van den tweeden man der stichtster ANNA VAN EWSUM, in de kerk te *Midwolde;* die van ADRIAAN CLANT VAN STEDUM, Heer van *Nittersum*, in de kerk te *Stedum*, en die van PIETER MOGGE VAN RENESSE, Heer van *Dreischor*, in de kerk aldaar. VERHULST woonde te *'s Gravenhage.* C. W. B.

———

Jaartal op munten (IX. bl. 35, Vr. 65). Eenigen tijd nadat de t. a. p. voorkomende vraag door mij was ingezonden, verzocht ik de redactie haar niet te plaatsen, met het voornemen om haar later, eenigzins gewijzigd, aan te bieden. Daar zij echter reeds geplaatst was, zie ik mij genoodzaakt, gedeeltelijk zelf een antwoord op de vraag te geven, door te vermelden, wat daaromtrent voorkomt in: *Gedenkpenningen en munten uit de penningkas van een liefhebber te Deventer*, 1833, een boekje, dat niet in den handel is geweest, en waarvan slechts weinige exemplaren gedrukt zijn. Tot aanvulling dan der vraag moge het volgende strekken.

Volgens VAN LOON en VAN MIERIS komt op Bisschoppelijke legpenningen van *Utrecht* het eerst 1468 voor, hoewel ALKEMADE verzekert dat 1472 of 1474 het oudste jaartal is.

In APPELS *Repertorium*, Th. IV. S. 1, komt eene munt voor van *Aken*, met het jaartal 1375. Op eene gouden munt van PIERRE LE CRUEL treft men 1398 aan. KÖHLER, *Münzb.*, VI. 69. MADER zegt 1372 gevonden te hebben op eene munt van den Heer VAN SCHOVORST. Zie *Krit. Beyträge*, V. 157, hetgeen LELIEWEL bevestigt in zijne *Numismatique du moyen âge*, II. 296.

Wat ik vroeger van BROCKHAUS zeide, is mij gebleken onjuist te zijn, daar hij niet vermeldt dat het jaartal 1000 op eene munt gevonden werd. D. *te D.*

[H. J. W. doet ons opmerken dat in de *Chronijk* van OCCO SCARLENSIS, bl. 277, gesproken wordt van eenen penning van HARALDUS CAMGA, anno 794, en eenen van UBBO RAYNALDA, anno 812 geslagen. Het is ons evenwel uit zijn antwoord niet duidelijk of de schrijver zegt dat de jaartallen er op stonden of niet. Maar al ware dit zoo, dan zou het toch zeer weinig ter zake doen; want ook hetgeen vooral door FOCKEMA, *Proeve van Taal- en Geschiedkunde*, bl. 43 en verv., ten gunste van deze *kronijk* gezegd is, heeft ons niet kunnen overtuigen dat zij grootere waarde heeft dan die van KLAAS KOLIJN.]

———

Amusement Philosophique (IX. bl. 36, Vr. 69). ARCHENHOLTZ, het werk van den Jezuïet BOUGEANT, *Hist. des Guerres et des Négoc. qui précédèrent le Traité de Westph.*, aanhalende, zegt, t. II. der *Mém. concern. Christ. de Suede*, p. 52, aant. (†): »Il est connu que ce

———

(*) Alleen dáár kan CLUSIUS den kastanjeboom hebben aangekweekt. Van 1587 tot 1593 leefde hij in stille afzondering te *Frankfurt a/M*, en vertrok toen als Hoogleeraar naar *Leiden*. *Parijs* heeft hij na 1571 niet meer bezocht.

même P. BOUGEANT, est l'Auteur du *Traité du langage des Bêtes*, lesquelles il suppose être possedées chacune de quelque Démon, et où entr'autres il fait conter fleurettes à des petits chiens couchés sur le sein des Dames, à qui ces Créatures là tiennent les discours les plus galants, comme si notre Rév. Père avoit été élevé dans l'Ecole de *Cythère* (*)."

Volgens LADVOCAT, *Dict. Hist.*, is GUILL. HYACINTHE BOUGEANT den 4den November 1690 te *Quimper* geboren, en den 7den Januarij 1743 te *Parijs* gestorven. M°.

Jonkheer (IX. bl. 37, Vr. 71). De aanmerkingen van den vrager zijn onjuist, daar reeds eeuwen vroeger in 1500 en 1600 de aanzienlijkste edelen onder den titel van *jonkheer* niet alleen, maar ook van *jonker* voorkomen, en verschillende malen ook gevonden wordt *jonkheer*.... graaf van.... en *jonkheer*.... baron van.... Wil de vrager meer toelichting hebben, hij vrage: maar voor'shands kwam de geheele vraag mij voor te weinig waarde te hebben, om er veel meer van te zeggen. C. G.

Bilderdijk en Witte van Haemstede (IX. bl. 37, Vr. 75). BILDERDIJK was de eerste niet, die beweerde dat WITTE VAN HAEMSTEDE een echte zoon van Graaf FLORIS V zou zijn geweest. In 1766 verscheen te *Amsterdam* een werk in twee deelen of stukken (hetwelk thans, als ik het wel heb, zeldzaam voorkomt), ten titel voerende: *Korte levensbeschryving der Nederlandsche Vorsten, Helden en vermaarde Mannen*, enz. Op bl. 164 en 165 van het eerste stuk vindt men melding gemaakt van Graaf FLORIS en diens zoon WITTE. Na te hebben verhaald dat SCRIVERIUS en anderen WITTE een bastaard van FLORIS noemen, zegt de onbekende schrijver (†) op bl. 165.

»Omtrent het een en ander nu is ons een nader bericht ter hand gekomen van een liefhebber der Vaderlandsche Oudheden, hetwelk den Leezer een groote opheldering kan geeven nopens het Geslacht van HAEMSTEDE, en dat wij ten dien einde hier zullen plaatzen."

» »Volgens oude Manuscripten (zegt die Heer) welke ik veele reizen in 't jaar 1723 tot 1729 in handen gehad en geëxamineerd heb, gekomen uit den boedel van JORIS LIEVENSE VAN HAEMSTEDE, die met MARIA BERNARDTS getrouwd was, welke in de vorige Eeuw Ouderling en Diakonesse geweest zijn in de Gereformeerde Kerke te *Amsterdam*; heb ik gezien *Trouwbelofte* en *trouw-cedul* van Graaf FLORIS den V. met de dochter van JAN *den VII*, *Heere van Heusden*: als mede een Extract van het Doop-Billet van een' zoon genaamd WITTO, waarin de ouders echte luiden genoemd worden: Verders dat het valsch is, dat deze WITTO VAN HOLLAND ooit Basterdt geweest is, maar wel WILLEM VAN HOLLAND, by de meeste schrijvers voor WITTO genomen. Dezen WILLEM VAN HOLLAND had FLORIS by een Bijzit of Maitres geprocureerd (sic) en heette niet WITTO, maar WILLEM Basterd van *Holland*, die met de dochter van de Heere van *Montenach* getrouwd is geweest: dezen heeft Graaf JAN (zoon van FLORIS) ook nooit voor zynen broeder erkend, maar wel WITTO van *Holland*; gelyk het blykt uit de Acte, door hem gepasseert te *Dordrecht* — om dezen zijnen lieven broeder WITTO te bevestigen in de Heerlyke Goederen van *Haemstede* etc. Van welke Acte Copy voorhanden is." "

Wij laten die *trouwbelofte* en *trouwcedul* van Graaf FLORIS en dat *doopbillet* en die *benaming* van *echtelieden*, in de XIIIde eeuw, voor rekening van den schrijver.

Prof. H. W. TYDEMAN heeft in den *Konst- en Letterbode* van 1826, (welke mij thans niet bij de hand is) van die plaats melding gemaakt.

In den jare 1766, toen BILDERDIJK nog slechts 10 jaren oud was, werd er dus reeds over de echte geboorte van WITTE VAN HAEMSTEDE gesproken. BILDERDIJK was alzoo niet de eerste, die WITTE een' echten zoon van FLORIS noemde. Doch er is meer in het zeer zeldzaam voorkomend IIIde deel van het werkje, getiteld: *Genealogies des Familles nobles et anciennes des Dix-Sept Provinces des Pays-Bas*, in 1781, zonder vermelding van drukker of plaats waar (*) uitgekomen, vindt men p. 9—15 de genealogie der familie ELSHOUT, dus beginnende:

»JEAN DE HEUSDEN, Chevalier à la Terre-Sainte, ou de *Jerusalem*, ou il meurt.

ARNOULT, dix septieme Seigneur de *Heusden*, mort en 1273, épousa

CATHERINE fille du Comte de LOOZ, desquels JEAN, dix-huitieme Seigneur de *Heusden*, Chevalier de *St. Jacques*, mort en 1303, épousa

1°. La fille du Comte de WITGENSTEIN.

2°. ERMGARDE, fille du Seigneur de *Wickerode*.

Du premier Lit:

I. ANNE DE HEUSDEN, épousa FLORIS, Comte de *Hollande*.

II. JEAN, dix-neuvieme Seigneur de *Heusden*, mort en 1318, épousa

1°. MARGUERITE de *Cuyck*.

2°. SOPHIE de *Cranenbourg* etc."

(*) On n'a qu'à lire le Traité même (elders geeft hij denzelfden titel op als Bt.), impr. à Paris, 1739, et à Amst. 1741, 8°.

(†) Hij zegt in het *Voorberigt* voor het 2de stukje, dat hij vroeger eene *Korte beschrijving der Nederlanden* had uitgegeven.

(*) Gewoonlijk wordt *Leuven* de plaats genoemd waar dit werkje het licht zag.

JACOBUS KOK heeft deze *genealogie*, even als al de andere, in voornoemd werkje voorkomende, overgenomen in zijn in 1781 uitgekomen *Nederl. Geslacht-, Stam- en Wapenboek*, zonder de bron te noemen.

De familie BILDERDIJK maakt aanspraak uit het geslacht van HEUSDEN af te stammen. Ik bezit eene geslachtlijst der familie VAN VEEN: daarin komt voor JUDITH VAN VEEN, gehuwd aan LAURENS PELGRIM. Uit deze echtelieden nu stamde in den 6den graad ISABELLA PELGROM DE BIE, grootmoeder van WILLEM BILDERDIJK (zie boven bl. 48).

Op voornoemde geslachtlijst, gecopiëerd naar een HS., behoord hebbende aan een lid der familie BILDERDIJK, staat als kantteekening: »De afcompste van die VAN VEEN, gesprooten ende gedessendeert van H. JAN VAN VEEN Riddere, die welcke een jonger soon was van JOHAN de V van dien naam, Heer ROBBRECHTS zoone des XVI Heer van *Heusden;* welcke heerlyckheyt oorspronckelijke descendeert van een jongher zoon uyt den Huyse van *Cleve*."

Had de voorliefde van BILDERDIJK voor het Huis van *Holland* en voor WITTE VAN HAEMSTEDE, ook hier uit zijn' oorsprong? Men weet dat de groote man veel met zijne afkomst op had. C/4.

Teisterbant en Bilderdijk (IX. bl. 37, Vr. 76). Dezelfde vraag deed ik vóór eenige jaren aan iemand die ik geloof, dat met adellijke bijzonderheden wel bekend was, en kreeg tot oplossing, dat BILDERDIJK den naam TEISTERBANT verklaarde *geteisterde band* (omringing), als beteekenende 't zelfde als *gebilde*, door 't *bulderen* van den wind en 't slaan van den stroom geschokte, *dijk*; en zijne afkomst daarop grondde.

Was dit nu eene van 's mans vernuftig gevonden etymologische spelingen, was het ijdelheid of overtuiging en ingenomenheid, die hem voor erfelijken adel bezielde en hem deze regels ingaf:

Verga, wie in den rang der grooten
Gods ordning en Zijn beeld belacht,
Uit edel bloed te zijn gesproten
Een hersenschim der eerzucht acht.
Dit voegt verwaten roekeloozen
Of wie hun afkomst dwingt te blozen,
Wij voelen 't wat geboorte zij.

Op het afsterven van Z. D. H. Prins W. G. F. van Oranje en Nassau.

of moesten zijne *Observationes* hem in het adelrijke *Duitschland* aanbevelen?

L. J.

Daniel van de Poel (IX. bl. 39, Vr. 82). »Het huys van *Poel* ofte *Padden-poel*, eertijdts gelegen in *Rhijnlant*, (onder *Oegstgeest*) behoorde in den jare 1393. (in welk jaar het, op bevel van Hertog ALBRECHT, door KOENRAAD KUSER vernield werdt) den Heere van *Wassenaer*, (PHILIPS, Burggraaf van *Leyden*, medepligtig aan den dood van ALEID VAN POELGEEST.) is daer nae (nadat het herbouwd en in 1420, gedurende het beleg van *Leiden* door Hertog JAN VAN BEIJEREN, andermaal vernield was, in 1429) verandert in een Iof-frouwenklooster, ende *Nonne-poel* (of *Marien-poel*) genoemt. (Zie GOUTHOEVEN, bl. 82, 136, 408, 442; VAN LEEUWEN, *Bat. Ill.*, bl. 1261, 1327; *Oudh. en Gest. van Rhijnl.*, bl. 410 e. v. *Vaderl. Chron.* (Leyd. 1784), bl. 641, 642; VOSSIUS, *Jaerb.*, enz.). Is met het beleg van *Leyden* 1573. verbrant. (Vgl. WAGENAAR, *V. H.*, VI. bl. 451. VAN LEEUWEN zegt t. a. p. dat het in de tweede belegering van *Leiden* afgebroken werd, en niet weder opgebouwd is). Hier van hebben haren naem de Edelen VAN DEN POEL, gekomen van WILLEM den vierden, Grave van *Hollandt*, (1345 in *Friesland* by *Stavoren*, verslagen.) die teelde buyten houwelick by Ioffr. ALIT VAN DER MERWEDE, Heeren DANIELSdochter, Ridders, (wier broeders, DANIEL en FLORIS, Ridders, met den Graaf bij *Stavoren* verslagen werden) Heer DANIEL VAN DEN POEL, Ridder (*a*), die in 't jaer 1408. van de Luyckenaers (met Heer HENDRIK VAN WASSENAER, Ridder, en andere Edelen, bij *Othée*) verslagen bleef, seer out zijnde, ende hadde gewonnen Heer GIJSBRECHT, (»Gysken, casteleyn ende schout van *St. Geertrudenberge*" in 1409. *Kron. van het Hist. Gen. te Utr.*, VIII. bl. 453 en eld.) Heer DIERCK, ende Heer IACOB VAN DEN POEL, Ridderen, met CLAUWERT (of CLAUWAERT) VAN DEN POEL, (Baljuw van *Zuid-Holland* 1412, V. OUDENH., V. D. EYCK, BALEN, en) Casteleyn van *Geertruidenberge* (*b*). GOSWIJN

(*a*) »Dese Grave WILLEM van *Henegouwen*, *Hollant* eñ *Zeelant*, liet achter een bastaert soon, geheeten Heer DANEEL VAN DEN POEL Ridder, die hy gewonnen hadde by een schoon Jonckvrouwe, gheheeten ALIJT VAN DER MERWEN, woonende tot *S. Geertruydenberch* [ende bleef namaels doot indẽ strijt tegen de Luyckenaers. An. 1408. naerlatende kinders.]" GOUTHOEVEN, bl. 381; vgl. bl. 425.

DANIEL VAN DEN POEL was in 't jaar 1405 met Graaf WILLEM VI voor *Hagestein*, en wordt, met zijne zonen, onder de Edelen, destijds in *Holland* bekend, vermeld. GOUTHOEVEN, bl. 421, 432. — Den 21sten van Oogstmaand 1395 deed WILLEM (bastaard van DUVENVOORDE), Heer van *Oosterhout*, Ambachtsheer van *Raamsdonk*, afstand van een gedeelte der heerlijkheid van *Raamsdonk*, ten behoeve der stad *Geertruidenberg*, welken afstand Hertog ALBRECHT bevestigde. »Deze afstand is ook bevestigd door DANIEL VAN DEN POIL, den leenopvolger van WILLEM VAN OOSTERHOUT, in dit ambacht van *Raamsdonk*." *Vaderl. Chron.*, bl. 310, 311; volg. MIERIS, *Charterb.* dl. III. bl. 633.

(*b*) Dat DANIEL VAN DEN POEL, behalve de genoemde zonen, ook eene dochter verwekt had, blijkt uit *Troph. de Brab.*, t. II. (*Desc. de* JEAN D'AERSCHOT, *Sire de la Riviere et* CHARLES *son frere*), waar gezegd wordt dat MARGARETHA VAN DEN POELE, dochter van DANIEL, Ridder, bastaard van *Holland*, en van JOHANNA, doch-

VAN DEN POEL, Heeren IACOBSZ. voorsz. (*c*) hadde getrout Ioffr. GEERTRUYT VAN DORP, in 't jaer 1412. (Dochter van DIRK VAN VEEN en van HADEWY, Heer ARENTSdr. VAN DORP, bij N. Heer FLORISdr. VAN RODENRIJS, en zuster van PHILIPS VAN VEEN, gen. VAN DORP, Ridder, Tresorier van *Holland.* »Sy wan DIERC VAN DER POEL, die sterf sonder kinders." GOUTH., *Staml. van* DORP). Noch was van dese IAN VAN DEN POEL (*d*), daer Heer DANIEL over-groot-vader van was: hy hadde te wijve Ioffr. LIJSBETH (bastaard-) dochter Heer en WILLEMSZ. van *Abcoude*, ende *Wijck*, ende haddē kinderen (*e*). Als oock Ioffr. MARIE VAN DEN POEL, DIRCKSdr., ende huysvrouwe van NICOLAES VAN DER LAAN. (Zie de *Staml. van* VAN DER LAAN, bij FERWERDA.) Zijn mede eenige Borgers te *Dordrecht*, genoemt van den *Poel*, die haer rekenen van 't selfde geslacht te wesen (*f*)." BEVERWYCK, *Beschr. van Dordr.*, bl. 67. Vgl. GOUTHOEVEN, VAN LEEUWEN, BALEN en anderen, in de *Staml.* van MERWEDE.

»PALUDANUS, en VAN DE POELE, komen," zegt SMALLEGANGE in zijne *Beschr. van den Zeel. Adel*, »uit natuurlyk bloed der Graven."

De eersten geeft hij voor wapen: van lazuur, het eerste kwartier van *Henegouwen;* de anderen: MERWEDE, het eerste kwartier van *Henegouwen.* Zie zijne *Wapenen der Edele en Aensienel. gesl. van Zeel.*

Het blijkt dus uit dien schrijver, dat dit geslacht mede in *Zeeland* gevestigd geweest is. In zijn' tijd leefde Mr. JOHAN VAN DE POELE, Schepen, Raad en Thesaurier der stad *Middelburg*, Bewindhebber van de W. I. Comp., enz. Zie zijne *Cron. van Zeel.*, boek IV. bl. 429, 438, 439, 443.

Onder de bastaarden van Graaf WILLEM III, komt mede een JAN VAN DEN POELE voor, [DE JONGE, *Hoeksche en Kabelj. Twisten*, bl. 67, aant. (69)], die dezelfde kan geweest zijn als JAN UTEN POELE, Ridder, die 2 Febr. 1349, *belooft* JAN VAN ARKEL *schadeloos te houden voor eenen borgtogt van* 2000 *schilden*, (*Codex Diplom. van het Hist. Gen. te Utr.*, 2de serie, 1ste dl., 1ste afd., bl. 70), of Heer JAN VAN DEN POEL, van wien de *Vaderl. Chron.*, (Leyd. 1784, bl. 197, 198) vergel. met MIERIS, *Charterb.* (III. bl. 133), op het jaar 1361 gewaagt. In dat jaar waren Heer SIMON VAN TEILINGEN en Heer JAN VAN DEN POEL, met de stad *Geertruidenberg*, tegen Hertog ALBRECHT opgestaan, »zo dat 'er van wederzyden vyandlykheden bedreven, en gevangenen bekomen waren: doch zy werden eerlang (op zeer bittere voorwaarden) met hem verzoend." Zie ook HUYDECOPER op MELIS STOKE, III. bl. 571, 574, 575. — Een JAN VAN POELE was in 1366 groot Baljuw van *Henegouwen*; een ander, van denzelfden naam, in 1367 kastelein van *Ath.* LE CARPENTIER, *Hist. de Cambray*, part. III. p. 907.

DANIEL VAN POELE, zoon van JAN VAN POELE, Ridder 1394, wordt bij BUTKENS, t.

---

ter van COLAERT VAN ESPREMONT, Ridder, eerst getrouwd was met RASO VAN RIVIERE, Heer van *Gres* en, voor een gedeelte, van *Linter*, *Wilspinoit*, enz. (zoon van RASO, Heer van *Gres, Neerlinter*, enz., † 1425, en van CECILIA, Vrouwe van *Hers*, † 1421, en broeder van ALEYDA, † 1445, DIRK VAN ZUILENS vrouw, uit den Huize van BORSELEN), die bij haar vier kinderen verwekte, en daarna met MATHYS, Heer van *Landas* en *Warlaing*, met wien zij leefde in 1448. 6 Aug.

GODSCHALK OEM, eerste Heer van *Wyngaerden*, zoon van TIELMAN, Schepen van *Dordrecht* in 1412, en van MARGARETHA VAN SLINGELANDT, is »by Brieven van Hertog PHILIPS VAN BORGOIGNE, als Grave van *Holland*, Verlijd geweest mette Ambachts-Heerlijkheyd van *Raamsdonk*, mette Molen, Visscherye, en alle zijnen toebehooren, en dat by Opdragte, en Quijtscheldinge van Jonkvrouwe MARGRIETE VAN DEN POEL, zijnde de Brieven in date den XV. December 1435." Zie *Extr. uit de Geneal. van* OEM VAN W., bij BALEN, bl. 1338.

(*c*) JAN, GOOSWYN en DIERCK VAN DEN POEL worden bij GOUTHOEVEN, bl. 480, opgeteld onder de *Ridderen eñ Schilt-knapen die in Hollant en Zeelant waren, ten tyde van Hertoge* PHILIPS VAN BOURGONGIEN.

WOUTER VAN MATENESSE en GOESWYN VAN POEL werden, op den 20sten van Wiedemaand 1402, door Hertog ALBRECHT aangesteld tot zijne kapiteins te *Stavoren*, »van den 24 dezer maand tot den 11 van Slachtmaand daar aan volgende." *Vaderl. Chron.*, bl. 552, volgens SCHWARTZB. *Charterb.*, dl. I. bl. 333, 334. Den 25sten van Wijnmaand 1402, »heeft Hertog ALBRECHT aan WOUTER VAN MATENESSE en GOOSSEN VAN DEN POEL, wien Hy te voren reeds de bewaring der stad *Staveren*, voor een korten tyd, had aanbetrouwd; dezen hunnen dienst verlangd, en hen bevolen, om als zyne Capitainen die Stad te bewaaren tot 's Hertogs eer en oirbaar; ...... Nog heeft Hertog ALBRECHT, ten zelfden dage, Heer PHILIPS VAN DORP, zynen Thesaurier, verlyt en beleend met het zand, slik en aanworp, genaamd *Duvenoorde*, leggende, naar luid van den daarvan uitgegeven Leenbrief, *dat diep van Duivenoirde Oist of, Scelvliet Zuyt of, Cats, Noirtbevelandt, 't Worighe sant West of; ende 't Lant van Scouden Noirt of;* met die voorwaarde, dat, indien deze zynen Thesaurier VAN DORP aflyvig wierde zonder wettige geboorte natelaten, het zelve Leen dan zoude komen op GOESWYN VAN DEN POEL, zoon van den zuster van hem VAN DORP." *Vaderl. Chronijk*, a. b., bl. 571, 572.

(*d*) Een JAN VAN DEN POELE, die in 1436 leefde, komt bij BUTKENS, *Troph.*, t. II, in de *Geneal. des Sires d'Assche* voor. Hij trouwde de weduwe van JAN VAN CALSTEREN, ALEYDA VAN ASSCHE, dochter van WILLEM, Amman van *Brussel* en kastelein van *Vilvoorden*, in 1421 onthalsd, en van ALEYDA VAN HEETVELDE, en verwekte bij haar een' zoon, WILLEM VAN DEN POELE.

(*e*) »Met de ambachts-heerlijckheydt van den dorpe van *Wijck* is anno 1403. verlijdt BOUDIJN KUYST ridder, by gifte van de majesteyt. (Zie *Vaderl. Chron.*, bl. 581.) Anno 1413. BOUDIJN KUYST, by doode van heer BOUDIJN KUYST sijn vader. Anno 1435. ADRIAEN VAN DEN POELE, by doode van JAN VAN DEN POELE sijn broeder. Anno 1435. JAN SPIRINGH, by overgifte van ADRIAEN VAN DER POELE voornoemt." JAC. VAN OUDENHOVENS *Beschr. van het Landt van Heusden*, in HERMANS' *Bijdr. tot de Gesch., Oudh., enz. van Noord-Brab.*, dl. II. bl. 233.

(*f*) Dit geslacht VAN DEN POELE te *Dordrecht* was aanzienlijk vermaagschapt, en heeft regeringsleden en kanunniken ter Groote Kerk uitgeleverd. Zie BALEN, bl. 87, 922, 1040.

II., onder de banier van *Bergen* vermeld. Hij trouwde JOHANNA VAN ESPINOIT, COLAERTS-dochter, Ridder, † 1387, bij MARGARETHA, dochter van JAN, *gez.* CRAYE VAN DER HOFSTAT (onder de Edelen en Leenmannen van *Braband*, in Hertogin JOHANNA's tijd bekend), en van MARIA, Vrouwe van *Wilre*, *Brecht*, *Woestwesel* en in *Ekeren*, (GODFRIED's dochter, die in eerste huwelijk gehad hadt GERARD VAN WESEMALE, Heer van *Merchem* en *Schoten*, (tweeden zoon van GERARD, eersten Heer van *Bergen op Zoom* uit dit geslacht), wiens eerste vrouw MARIA (MARGARETHA) VAN BORSELEN was, en daarna ARNOLD, Heer van *Crainhem*, † 1346).

Opt tractaat van payse in 1419, tusschen JAKOBA en Hertog JAN VAN BEIJEREN, binnen *Woudrichem* gemaakt, was ook een DANIEL VAN DEN POELE, met andere Heeren en Edelen, uit *Holland*, *Zeeland* en *Henegouwen*, tegenwoordig. Zie GOUTHOEVEN, bl. 440, 441.

Nog zijn mij voorgekomen:

GOVERT VAN DEN POEL, *een Premonstreits Heer*, (waarnemend?) pastoor te *Pynaker*, in 1351. *Oudh. en Gest. van Delfl.*, bl. 258, 262, 263.

Wissen kinder vijtten Poele, in 1359 onder de *knapen* van den Grave van *Blois* genoemd. DE LANGE V. WISSEN, *Heeren van der Goude*, I. bl. 525.

Heer RUTGER VAN DEN POEL, Priester, een der eerste begunstigers van het in 1366 gestichte kapittel van *St. Pancras* te *Leiden*. GOUTH., bl. 117, 400; *Oudh. en Gestichten van Rhijnl.*, bl. 91; ORLERS, *B. van Leyd.*, I. bl. 79.

FRANCO T' SERJACOBS, *gez.* VAN POEL, POELE, VAN DEN POEL, VAN DEN POELE, Schepen van *Brussel*, 1423, 1429, 1434, 1448, 1460, 1465, 1472. Tresorier 1452, 1461, 1466 en 1473, toen hij stierf, en HENDRIK DE MOL in zijne plaats kwam.

EVERARD T' SERJACOBS, *gez.* VAN POELE en VAN DEN POELEN, Schepen van *Brussel*, 1447, 1452, 1466; Tresorier 1454, 1467, toen hij stierf, en DIRK DE MOL in zijne plaats kwam. *Liste des Eschev. de Brux.* bij BUTKENS, *Troph.*, t. II.

Broeder GYSBERT POEL, *Regent* (met) *het konvent van St. Mariaas huis ter Goude, op de Gouwe* en andere konventen en priors, in het 4 Mei 1444 opgerigte kapittel van *Sion* getreden. W(ALVIS), *Beschr. van Gouda*, II. bl. 128; *Oudh. en Gest. van Delfl.*, bl. 253.

ELISABETH VAN DEN POELE, vrouw van EVERHARD T' SERCLAES, Heer van *Ter Nath* en *Cruyckenburg*, zoon van EVERHARD, Ridder, Heer van gezegde heerlijkheden, van *Maisnil*, *Wambeke* en *Lombeke*, † 1421, bij KATHARINA TAYE, en broeder van JAN T' SERCLAES, Ridder, eersten Heer en stamvader der latere Graven en Vorsten van *Tilly*. Hunne kinderen en verdere nakomelingen werden door huwelijk vermaagschapt met de geslachten VAN DER RYT, TAYE van *Ruysbroeck*, TONIS, DE MOL, BLAESVELDT, DE SART, MOREL en anderen. *Troph. de Brab.*, t. II. *Livre* V., *Staml. von* T' SERCLAES-TILLY. Men zie over het oud-patricische geslacht van T' SERCLAES, reeds in 1344 te *Brussel* in de regering, TE WATER, *Verb. der Edelen*, stuk III. en de aldaar aangehaalde werken.

JAKOB VAN DEN POELE, onder de Edelen, 1477—1500 in *Holland* bekend, opgenoemd door GOUTHOEVEN, bl. 555.

ROBERT VAN DEN POELE (DE LACU), stichter van het collegie van den H. IVO, (voor in de beide regten studerenden) aan de Hoogeschool te *Leuven*, in 1483. *Suppl. aux Troph. de Brab.*, t. II. p. 399; *Théâtre Sacré de Brab.*, t. I. p. 136. In *Het Schouwburg der Nederl.*, dl. I. bl. 239, wordt hij Hoogleeraar in de Regten genoemd.

N. POEL en N. VAN POELE, met de geslachten van BEAUFREMEZ en YSEBRANT (uit den stam van BEVERVOORDE, en den klimmenden bever en *bande*, op goud voerende) door huwelijk verbonden. LE CARPENTIER, part. III.; VAN DER HEYDEN, *Nobil. de Belg.*, t. I. p. 153—155.

Dat er onderscheidene geslachten van dien naam bestaan hebben, blijkt uit SMALLEGANGE en LE CARPENTIER. De eerste gewaagt van een geslacht VAN DEN POELE, uit den stam van SCHENGEN gesproten, dat in het wettig mansoir uitgestorven zoude zijn met HUGO VAN DEN POELE, die, luidens TE WATER, *Hoogadel. Zeel.*, *Voorr.*, bl. 83, in de vijftiende eeuw, of later, zoo als blijkt uit den giftbrief door Hertog ALBRECHT in 1395 aan FLORIS en WOLFAERD VAN DEN POELE, als meede-*Heerschappen van Oudelande en Serarnoutskerke*, gegeven, geleefd moet hebben. *Cron. van Zeel.*, bl. 737, 738 en, voor den giftbrief, 279. Vgl. VAN LEEUWEN, in SCHENGEN; *Vaderl. Chron.*, bl. 313—315. *Codex Diplom. van het Hist. Gen. te Utr.*, 2de serie, 1ste dl., 1ste afd., bl. 104. „Voorts," zegt TE WATER, t. l. a. p., „vint men zeer weinige aentekeninge van dit geslacht, behalven by den Heer RUISCH DE BRUIN, M.S. (*Geneal. van den Huize van Borselen*) getuigende dat ADRIANA VAN DER HOOGERDEURE in 't jaer 1462 getrouwt is geweest met ADRIAEN VAN DER POELE, wier Dogter ten Man hadde ADRIAEN VAN BORSSELE, eerste *Heer van ter Hooge* in die Branche (*g*).

(*g*) Op bl. 38 van de *Voorreede* van 't *Hoogadel. Zeel.*, staat echter, dat ADRIANA VAN DER HOOGERDEURE, Vrouwe van *Spreuwestein*, [elders, bl. 85, 86, volgens RUISCH DE BRUIN M.S., dochter genaemd van MAERTEN VAN DER HOOGERDEURE, (vermoedelijk denzelfden, aan wiens dood JACOB FLORIS *de Basterd, zone van* BORSSELE, schuldig was. V. ERMERINS, *Heeren van Vere uit den Huize van* BORSSELE, bl. 77 en *Bijl.*

By welke gelegentheit die schryver zegt, *de Geslachten* VAN DER HOGERDEURE *en* VAN DE POELE *zyn goet, en vinde van beiden, in de oudste Registers, veele Ridders, ook haere quartieren onder de beste Familiën van Zeelant.* Onder de vrienden, en hulperen der Heeren VAN BORSSELEN, tegen de Stadt *Middelburg*, wort genoemt PIETER VAN DE POELE, in den Zoenbrief van Hertog AELBRECHT, *Graeve van Hollant, en Zeelant*, gegeeven op *Gregorius dag 's jaers* 1358, dien ik vinde by den *Edelen Heer van Grypskerke.* (*Over de Lyst uit de Abdye*, bl. 91 van *'t Hoogadel. Zeel.*)" Het wapen van deze VAN DE POELE'S, 't geen SMALLEGANGE onbekend gebleven was, vindt men bij denzelfden TE WATER onder de *Wap. der Edel. en Riddersch. van Zeelandt.* — *Heer* JAN VAN DEN POELE, *een Zeeuw*, behoorde, als leenman, in 1358 tot de ridderschap der Graven van *Blois.* DE LANGE V. W., *Heeren van der Goude*, I. bl. 523. — LE CARPENTIER spreekt van twee geslachten van dien naam, in *Artois* en de kasteleinye van *Ryssel* bekend. Het eerste, 't welk voerde van lazuur, met eene fasce van goud, vergezeld van 3 luipaardenkoppen van 't zelfde, heeft eenen SIMON VAN POULLE, Ridder, die in 1328 de Abtdij van *St. Andries*, te *Kameryk*, begiftigde, met goedvinden van zijne vrouw, ISABELLA VAN TRIVIERE, en zijne kinderen, WALTER, DANIEL en AMAURY VAN POULLE, uitgeleverd, van wien vermoedelijk, volgens denzelfden schrijver, afstamde DANIEL VAN POULLE die, naar het berigt van FROISSART, met zijnen broeder GUY, eenig krijgsvolk wierf om den Graaf van *Henegouwen*, zijnen Heer, die in 1386 eenen togt tegen de Friezen in den zin had, bij te staan. Het andere, uit de kasteleinye van *Ryssel*, voerde van zilver, met eene fasce van lazuur, en, *en pointe*, eene hen (*poulle*) van sabel. »Il y a diverses Familles de POELE," merkt genoemde LE CARPENTIER, in zijn meer aangehaald werk, *part.* III. p. 907, ten slotte aan, »que les Flamans prononcent comme POULLE, dont nous traiterons en d'autres Oeuvres (welke?). L'Abbaye de Vaucelles (in het Kamerycksche) conserve une Charte de l'an 1260, qui fait mention de PHILIPPES DE POELE Chevalier, etc."

Dat er nog in den laatsten tijd een geslacht van dien naam in *Belgie* bekend was, blijkt uit het, den 18den Oct. 1820, te *Gent* gesloten huwelijk, tusschen MARIA AGNETA ALBERTINA VAN DE POELE, (dochter van HIERONIMUS, regter in de regtbank te *Gent*, en van MARIA JAKOBA DE ROO) en FILIPS BERNARD VERHULST, Schepen van *Brugge* sedert 1835, (zoon van KAREL, advocaat bij den raad van Vlaanderen, en van FERDINANDINA JOHANNA BREYDEL, en kleinzoon van DOMINICUS VERHULST, die, uit een adellijk geslacht, uit Fransch Vlaanderen herkomstig, zich te *Brugge* vestigde, en van JOHANNA MULIER) toen weduwnaar van ANNA ELISABETH VAN HERBE. Zij stierf te *Brugge*, den 27sten Mei 1848, en liet hem twee dochters na, van welke de oudste gehuwd is met ERNST FRANS VAN HEULE. Zie VAN DER HEYDEN, *Nobil. de Belg.*, t. I. p. 487, 488. M⁰.

Daniël van de Poel. Het geslachtswapen van VAN DE POEL is als VAN DE MERWEDE, au *franc-quartier* van goud, *écartelé*, 1 en 4 met een' leeuw van keel (*Holland*) 2 en 3, met een' leeuw van sabel (*Henegouwen*). Het bevindt zich nog op de buitenplaats *Poelwijk* (op het eiland *Walcheren*), met dat van STOOP, zijnde het eerste mannen-, het tweede een vrouwenwapen. X.

[Ook van onzen medewerker φ^2—φ. ontvingen wij een antwoord op deze vraag: de inhoud komt ten deele met het antwoord van M⁰., ten deele met dat van X. overeen.]

Mr. H. C. Focke (IX. bl. 65, Vr. 85). Mr. HENRI CHARLES FOCKE was een kleurling, geboren en gestorven te *Paramaribo*, in de kolonie *Suriname*, publiek gepromoveerd tot doctor in de regten te *Utrecht*, den 19den Junij 1827, met eene dissertatie of specimen *de pretio in emtione et venditione*, was in 1830 advokaat te *Alkmaar*. Uitgetrokken als vrijwilliger met de Alkmaarsche mobiele schutter-kompagnie, was hij later 2de luitenant bij de 2de afd. 1ste batt. mobiele schutterij van *Noord-Holland*. Bij zijn overlijden was hij president van het collegie van kleine zaken.

A.) getrouwd met Jonkvr. JANNE VAN SPREUWESTEIN, GODEVAERTS dochter] door haar huwelijk met ADRIAEN VAN BORSSELEN, eerste Heer van *ter Hooge* in die Branche, de Heerlijkheid van *Spreuwestein* in 't geslacht van BORSSELEN bragt; („'t welk in het MS., van *d'Heer* RUISCH DE BRUIN, uit de Leenbrieven omstandig is beweezen, en ook gemelt wort door S. VAN LEUWEN (*Bat. Ill.*, bl. 988") terwijl de schrijver, op bl. 138, 139 van 't genoemde werk, berigt, dat het Huis *Spreuwestein*, (*geleegen in 't Eyland van Westvoirne*, en een bastaardtak der Heeren van *Voorne* behoorende,) na door JACOB VAN SPREUWESTEIN, *naer doode zyns Vaders* GODEVAERT, A⁰. 1435 verheven te zijn, door *Jonkvrouw* ADRIANA VAN HOGEDEURE, *by overgifte van Jonkvrouw* ADRIANA VAN DE POELE, *haer moeder, en consente van* ADRIAEN VAN SCHOONHOVEN, *haer man*, (Heer van *Nieustryen*, Schepen van *Middelburg?*) in 't jaar 1473 verheven werdt, *doende den eedt, voor haer*, ADRIAEN VAN BORSSELEN, *Heere van der Hooge, haeren man.* „Naar dit verhef," vervolgt TE WATER, „en vinde nergens meer gewag van Edelen, met den naem van SPREUWESTEIN." (Dus begaat SMALLEGANGE, de tweede vrouw van ADRIAEN VAN DER HOOGE, ADRIANA, *Vrouwe van Spreeuwestein* noemende, een' misslag in zijn geslacht-boom van B. VAN DER HOOGE? VAN LEEUWEN spreekt slechts van ééne vrouw, ADRIANA, *Vrouwe van Spreeuwesteyn, uyt den huyse van Voorne*, die hij later ADRIANA VAN DER HOOGEDEUR noemt, en ook, bij vergissing, aan JOOS VAN DER HOOGE, ADRIAENSzoon, tot vrouw geeft. *Batt. Ill.*, bl. 988, 989.) Er is hier, op de aangehaalde bladz., dan geen sprake van eenen ADRIAEN VAN DE POELE.

Hij was een opgeruimd, kundig en regtschapen mensch, die veel voor anderen over had, en had dus zonder twijfel, even als vroeger aan de akademie en later als krijgsman, vele vrienden. Bovendien was hij een hartstogtelijk liefhebber van de muzijk. Het ter zijner gedachtenis opgerigte monument is te beschouwen als een vriendschapsoffer en blijk van achting. Indien de vrager denkt dat er andere redenen zouden kunnen zijn, dat hij er dan mede voor den dag kome. C. G.

Brief over de vrijheid (IX. bl. 65, Vr. 86) gerigt tot den heer 's GRAVESANDE, en in eene Nederlandsche vertaling uit het Fransch gevoegd achter de *Inleiding tot de wijsbegeerte* door H. J. 's GRAVESANDE (Amst. bij F. HOUTTUIN, 1747). Wie, vraagt D. B. K., is de auteur daarvan en wie heeft 't eerst in *Frankrijk* de philosophie van 's GRAVESANDE doen kennen? De schrijver van den brief wordt door PROSPER MARCHAND (*Dictionn. histor.* II. 328) aangeduid als een »Négociant Anglais, homme d'esprit et amateur des sciences." Zijn' naam schijnt hij echter niet te kennen, ofschoon hij t. a. pl. wijdloopig over zijne bedoelingen, zijne beschuldigingen tegen 's GRAVESANDE, en de onwaarde van zijne wijsgeerige begrippen handelt.

Tot den opgang, dien 's GRAVESANDE'S werken en bepaaldelijk zijne philosophie in *Frankrijk* heeft gemaakt, kan men als eerste aanleiding beschouwen de uitgave van zeker zeer algemeen verspreid tijdschrift in de Fransche taal, waarin, onder den titel van *Journal littéraire*, 's GRAVESANDE aan het hoofd, en met hem PROSPER MARCHAND, VAN EFFEN, SALLENGRE en ST. HYACINTHE gewoon waren de letterkundige voortbrengselen van dien tijd vrijmoedig te beoordeelen en ter kennis van het Fransche publiek te brengen (1713—1722, en 1729—1732).

De geschriften, waarin 's GRAVESANDE zich met de voorstelling van de Newtoniaansche natuurkundige en wijsgeerige leerbegrippen veel roem ook in het buitenland had verworven, hadden inzonderheid den leerlust van een' der latere toongevers in het gemeenebest der letteren, in hooge mate opgewekt. VOLTAIRE hield zich bezig met de uitgave van zijne *Elements de la philosophie de Newton*. Hij besloot, om, alvorens die in het licht te zenden, daarover het oordeel in te winnen van 's GRAVESANDE, als van den meest bevoegden regter. Hij maakte alzoo gebruik van een tijdelijk verblijf in *Holland*, om, ten jare 1737, opzettelijk eenige maanden te *Leiden* door te brengen. Hij las hem daar de voornaamste deelen van het uit te geven werk voor, en was een getrouw toehoorder van 's GRAVESANDE'S natuurkundig collegie, waarin, naar men verzekert, voor het eerst de Leidsche Hoogeschool het voorregt had een' volledigen cursus over de physica te hooren voordragen. Zoo men VOLTAIRE gelooven mag, dan had hij toen veel van 's GRAVESANDE geleerd. »Je me souviendrai toujours (dus schrijft VOLTAIRE aan 's GRAVESANDE in Februarij 1737) des vérités que vous m'avez enseignées. Je n'ai qu'un regret, c'est de n'en plus apprendre de vous. Je vous lis au moins, ne pouvant plus vous entendre. L'amour de la vérité m'avait conduit à *Leyde*, l'amitié seule m'en a arraché." (z. *Correspondance de* VOLTAIRE, éd. RENOUARD, t. 47, p. 94). Er was in *Frankrijk* ten nadeele van VOLTAIRE het gerucht verbreid, dat hij met 's GRAVESANDE over godgeleerde vraagstukken geredetwist, en zich des laatsten ongenoegen op den hals gehaald had, inzonderheid ten aanzien van de opvatting van het Spinozisme. VOLTAIRE verzoekt 's GRAVESANDE, dien hij noemt *son aimable et respectable philosophe*, om ter zijner regtvaardiging een' brief af te zenden aan den kardinaal FLEURY, en aan den aartsbisschop FÉNÉLON. Hiertegen had de Leidsche hoogleeraar gegronde bedenking: toch was hij gezind, om VOLTAIRE een getuigschrift over te zenden, dat men FLEURY en FÉNÉLON zou kunnen voorleggen. Nog vindt men in dezelfde verzameling een' uitvoerigen brief van de maand Junij 1738 door VOLTAIRE aan 's GRAVESANDE gerigt, handelende over onderscheidene wijsgeerige vraagstukken, onder anderen over de *Pensées de* PASCAL: alweder getuigt dit schrijven van des dichters hooge ingenomenheid met zijnen Newtoniaanschen vriend 's GRAVESANDE (ibid. p. 180—185). Geen wonder dus, dat des laatsten schriften meer en meer in de achting der Fransche geleerden begonnen te deelen. In *Engeland*, zoo wel als in *Frankrijk*, waren zijne schriften algemeen bekend. Reeds in 1736 verscheen te *Venetië* eene uitgave, of nadruk van de *Introductio ad philosophiam*, voorzien van de goedkeuring van de Inspectoren ad studia te *Padua*, welke verklaren, in de Introductio niets te hebben gevonden, dat met de leerstellingen der R. Kerk in strijd mag heeten. Misschien is het ook wel daarom, dat de Katholieke Seminariën in *Frankrijk* zich nog tot op den huidigen dag met 's GRAVESANDE'S leerboek mogen voeden.

Van den hoogen dunk, dien de Fransche geleerden 's GRAVESANDE'S wijsgeerige, voor den tijd waarin hij leefde, vrij verlichte denkbeelden nog algemeen toedragen, getuigt onder anderen het levensberigt, dat de bekende Fransche wijsgeer DÉ GÉRANDO over hem in de *Biographie universelle* van MICHAUD heeft ingelascht. Ook onlangs heeft C. MALLET ten aanhoore van de *Académie des sciences morales et politiques* te *Parijs* een zeer lezenswaardige *Mémoire* voorgedragen *sur la vie et les*

écrits philosophiques de 'S GRAVESANDE. Dit, voor onzen landgenoot, in allen opzigte vereerend onderzoek is in druk opgenomen in de *Compte rendu des séances et travaux de l'académie des sciences morales et politiques*, Janvier 1858. (1°. Livraison, p. 35-66).

QUIESCENDO.

Als 't ware (IX. bl. 65, Vr. 87). In het *Magazijn van Nederl. Taalk.*, dl. I. bl. 222 volg., in de beoordeeling van SIEGENBEEKS *Lijst van woorden* enz. *met het Nederl. taaleigen strijdende*, schrijft de Heer A. C. OUDEMANS het volgende:

»Onder het woord *Als* hadden wij ook gaarne vermeld gezien de, volgens ons oordeel, gebrekkige en met de Nederlandsche taalvormen strijdende uitdrukking *als het ware*, welke wij bij de meeste en netste schrijvers, op bijna elke bladzijde, als mede reeds bij CAROLUS TUINMAN aantreffen. Dit vroeg en algemeen gebruik beslist echter niets anders, dan dat men niet naauwlettend genoeg op den gewonen vorm geweest is, die de uitdrukkingen, met *als* beginnende, aannemen. Immers men zegt: *hij sprak*, als ware hij *een advocaat; hij hield zich* als hadde hij *het recht aan zijne zijde; hij streed*, als wilde hij *een voorbeeld van dapperheid geven*, enz., enz. In al deze uitdrukkingen wordt, zoo als het behoort, de persoon achter het werkwoord geplaatst, alleen schijnt de goede vorm: *als ware het* het hoofd uit den poel der taalverbastering niet meer te kunnen opheffen. Even goed als men thans schrijft als het ware, zou men ook kunnen schrijven: hij sprak, als hij ware *een advocaat*.

Maakte men gebruik van *alsof*, dan zou de vorm omgekeerd zijn, want men zegt: *even alsof* hij sliep; *het was alsof* hij *mij* toelachte, enz. Sommige taalgeleerden schijnen ook over de schikking van het voornaamwoord wel te hebben nagedacht, en men vindt het dan ook van tijd tot tijd juist, d. i. *achter* het werkwoord, geplaatst. Onder anderen vindt men *als ware het* bij KINKER, in zijne beoordeeling van BILDERDIJKS *Spraakleer*, bl. 155; bij BILDERDIJK in zijne *Perzius' Hekeldichten*, bl. IV, en bij WEILAND in het *Kunstwoordenboek*, bl. IV."

Medaille van Doggersbank (IX. bl. 65, Vr. 88). Terstond na het gevecht bij *Doggersbank* verscheen Prins WILLEM V in de vergadering der Staten, met eene propositie ter belooning onzer dappere zeelieden. De Schout-bij-nacht ZOUTMAN werd tot Vice Admiraal, de Kapiteins DEDEL, VAN BRAAM en VAN KINSBERGEN tot Schouten-bij-nacht extraordinair bevorderd. ZOUTMAN kreeg van den Prins bovendien een' gouden degen; de genoemde Kapiteins eene gedistingeerde sabel met ceinturon; de Heeren BRAAK en STARINGH eene sabel met ceinturon, benevens de vergunning om als de Vlag-Officieren eene witte pluim te mogen dragen; de Kapiteins MULDER, DEKKER, Graaf VAN WELDEREN en de 2e Kapiteins ABERSON, STARINGH, BOSCH en SMAASEN ontvingen eene sabel met ceinturon; de Luitenants der schepen, die de linie geformeerd hadden, twee gouden epauletten op de montering en de adelborsten een gouden epaulet op den linkerschouder.

De Staten besloten aan ZOUTMAN te vereeren eene gouden medaille ter waarde van dertien honderd gulden, hangende aan een' ketting van hetzelfde metaal en aan DEDEL, VAN BRAAM, VAN KINGSBERGEN, BENTINCK, BRAAK en STARINGH, die de schepen in de linie van bataille hadden gekommandeerd, ieder eene dergelijke medaille hangende aan een *oranje* lint, terwijl voorts aan de Officieren, Onder-Officieren, Matrozen en Soldaten twee maanden gage werd toegelegd.

Wijders besloot de Prins ter gedachtenis te doen vervaardigen eene medaille, welke aan de Officieren, Onder-Officieren en gekwetste Matrozen en Soldaten als een eerteeken, hangende aan een lint uit naam van Z.H. zou worden geschonken.

Die medaille was spoedig gereed en door den graveur SCHEPP vervaardigd. Op de voorzijde vertoont zich de *Overwinning*, staande op den voorsteven van een antiek schip, houdende in de eene hand een' laurierkrans, in de andere hand een' palmtak met een' olijftak doorvlochten. De voorsteven vertoont tevens den Leeuwenkop met de zeven pijlen, zijnde het Wapen der Unie. Onderaan leest men *Doggersbank V Aug. MDCCLXXXI.* Het opschrift luidt *Pax Quœritur Bello.* Op de keerzijde staat een lauwerkrans, waarin *Eximiae Virtutis praemium* en het omschrift is *Munificentia Principis Auriaci.*

De Adjudant-Generaal Ridder VAN KINSBERGEN deelde in November 1781 namens den Prins aan boord van het linieschip *De Admiraal-Generaal* deze medaille, in het *zilver*, aan alle Luitenants, Adelborsten en Onder-Officieren plegtig uit; zij werd gedragen aan een *oranje* lint. De Vlag-Officieren, die in het gevecht het bevel over de schepen gevoerd hadden, begaven zich naar *'s Hage* en ontvingen uit de handen van den Prins het *gouden* eerteeken, hangende aan een *rood, wit en blaauw* lint. Bij die gelegenheid kregen zij ook namens de Staten den door dezen toegekenden gedenkpenning (Zie *Ned. Mercurius* voor Aug. en Nov. 1781).

Twee en zeventig jaren na den slag in September 1853 werd door Z. M. Koning WILLEM III de Heer A. LOSGERT, te *Utrecht*, als schepeling bij den slag van *Doggersbank*, benoemd tot Ridder der orde van de Eiken-

kroon. Dit zal wel de laatste »Doggersbanker" zijn geweest. φ²—φ.

[Hetzelfde werd ons door J. H. v. G. medegedeeld. ROCHEMONT en BISSCHOP, *Ridderorden*, 1843, bl. 140. Hij voegt er bij, dat de afbeelding der medaille te vinden is aldaar pl. 22, en in LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Zee-triumph*, dl. II, tegenover bl. 444.]

Appel- en peersoorten (IX. bl. 65, Vr. 90). De vraag naar *alle* appel- en peersoorten in ons land, zal wel nimmer volledig beantwoord kunnen worden, om de volgende reden: dezelfde soorten dragen dikwijls, in onderscheidene landstreken, verschillende namen, of worden genoemd naar hare standplaats, naar den gever of kweeker, of ter vereering van dierbare betrekkingen of beroemde personen. Ik zou dit met vele voorbeelden kunnen bewijzen, doch zal, kortheidshalve, slechts de volgende aanvoeren: 1. De *winterrietpeer* noemt men te *Utrecht* en elders de *Silesische peer*. 2. Een appel- of peerenboom, die bij eene put, schuur of bakhuis staat, heet dikwijls *putappel*, *schuurpeer*, enz. 3. Den schenker of kweeker herkent men in de namen van *Pater Vos appel*, *pastoorspeer*, *oemskinder*, *oom te Rellekersappel*, enz. 4. De door mij uit pitten voortgeteelde appel- en peerenboomen, als ze goede vruchten dragen, worden gedoopt met de namen van mijne dierbare betrekkingen, of van hen aan wie ik ze schenke. 5. Onzen vruchtboomkweekers zijn zeker de namen niet onbekend van *Alexanderappel*, *Napoleonspeer*, enz. Slechts sommige, b. v. de *paradijsappel*, *gouden pippeling*, *vijgepeer* en andere, dragen, zoo ver ik weet, overal in ons land dezelfde namen. Breedvoerige lijsten van appel- en peersoorten komen voor in de *Pomologia* van KNOOP, en in de 2 deelen van J. F. SERRURIER, *Fruitk. Woordenboek*.

J. C. K.

Ketterbranden in Utrecht (IX. bl. 65, Vr. 91). Het oudste voorbeeld daarvan dagteekent niet van het einde der XIIIde eeuw, maar klimt tot 1135 op, toen eenige zoogenoemde Berengarianen te *Utrecht* verbrand werden. Later heeft dit meermalen plaats gehad. CONSTANTER.

Graden bij de examina (*eigenlijk bij de toekenning van het Candidaatschap of Doctoraat*) (IX. bl. 66, Vr. 95). Deze zijn geen »gebruik," maar ingesteld bij Koninkl. Besluit van den 14den Maart 1826. Of dat Besluit in het *Staatsblad* te vinden is, weet ik niet; het gewone: dat het er in zal worden geplaatst, staat niet aan het slot, alleen: dat de »Minister van Binnenlandsche Zaken belast is met de uitvoering," en dat »een afschrift aan den Raad van State zal worden gezonden." D. te *D*. kan het vinden in den *Utrechtschen Studenten-Almanak* voor 1828, bl. 169, waaruit ik het voor hem, heeft hij het noodig en kan hij het anders niet bekomen, wel wil afschrijven. H. M. C. v. O.

[MONTANUS wijst den vrager op hetzelfde Koninkl. besluit.]

Volksvooroordeelen (IX. bl. 67, Vr. 97). Vrij algemeen is het vooroordeel, dat men een drenkeling, zoo lang de politie het lijk nog niet heeft geschouwd, niet geheel, maar alleen zoo veel het bovenlijf betreft, uit het water mag halen. Het was oudtijds stellig verboden, iemand die, hetzij in het water, hetzij op den grond dood gevonden werd, op te nemen, te vervoeren of te begraven. De justitie moest eerst onderzoeken, op welke wijze de dood veroorzaakt was; het kon zijn door ongeluk, of door eigen toedoen, of door gewelddadigen aanslag van anderen. Om dit onderzoek te bewerkstelligen en alle omstandigheden daarbij in aanmerking te nemen, moest de doode blijven in den staat, zoo als hij gevonden was. Vergel. ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Beschrijving van Brielle en Voorne*, dl. I. bl. 331.

Maar er schijnt nog eene andere reden geweest te zijn. Het was een spreekwoord: *wat den grond beroeret, den Heer behoeret*. Dit werd niet alleen toegepast op gevallen van schipbreuk en op aangespoelde goederen, maar ook op alles wat bij eenen verongelukte gevonden werd, op het geld, dat hij bij zich had, op den wagen, de paarden en het schip, waardoor hem de dood was aangedaan. Voorbeelden uit *Gelderland* vindt men in den *Volks-Almanak* 1859, bl. 223. Het verbod van aantasting en vervoer kwam de berooving voor en verzekerde het regt van den fiscus. Het was hard, nabestaanden op eene ongelukkige wijze te verliezen en daarbij nog van hunnen eigendom afstand te moeten doen of in onderhandeling te treden over den uitkoop. Op den Landdag te *Nijmegen* van 1537 noemde men het eene *quaede gewoonte van alden tijden* en bepaalde men, dat er niets aan verbeurd zou zijn, indien het buiten moedwil geschied was. VAN HASSELT, *Hof van Gelderland*, bl. 58. Bij de reformatie der Zutphensche Landregten werd dan ook opgenomen, dat, zoo iemand bij ongeval verdronken of op eene andere wijze dood gevonden werd, de heer zich niet verrijken zoude met het geld of goed, dat hij bij zich had, maar het den regten erfgenaam zou laten toekomen, indien er eenigen kwamen en zulks behoorlijk konden bewijzen.

Het Veluwsche Landregt schafte ook de breuke voor den heer af, zoo iemand onvoorziens bij ongeluk dood bleef of verdronk. In dien zin was ook de instructie voor den schout van *Harderwijk* in 1551. Niemand mogt verdronken menschen, aan strand gedreven of in zee gevonden, van geld of kleederen berooven

of hen aanroeren, vóór dat de schout gehaald was, die dan gedaante en gestalte, geld en kleederen opteekende en den doode op het gewijde liet begraven; kwamen dan de vrienden, zoo mogten zij, tegen betaling der onkosten, geld en kleederen tot zich nemen. SCHRASSERT, *Beschrijving van Harderwijk*, I. bl. 106. — In *Overijssel* werd in 1546 geklaagd over de schraapzucht der ambtenaren, die, in zulke gevallen van ongeluk, het goed, hetzij geld, wagen, kar, paard of wat het ware, dat door den doode nagelaten werd, aan zich trokken »nyet ansyende die redelicke billicheit, dan soeckende oer eygen profyt vth anderluyden schaden." De reformatie der Landregten in dit jaar, onder den Stadhouder MAX. VAN EGMOND, wees zulke goederen aan de erfgenamen toe, bewijsbaren zelfmoord uitgezonderd. RACER, *Overijss. Gedenkstukk.*, III. bl. 289, WINHOFF, *Landr. van Overijssel* door CHALMOT, bl. 229. — In *Holland* matigden zich de ambtenaren ook confiscatie van goederen bij eenen verongelukte aan. Zie hier een paar voorbeelden uit de rekeningen van Baljuwen en Schouten: *Zuid-Holland*, 143$\frac{4}{5}$. » Ontf. van een Scuyt, die an minen heer comen was en daer een arme knecht wt verdroncken was, en die scuyt weder vercoft om vrientswille en bede van goede mannen des voirs. verdrencts knechts vader, om dattet een arme man was, om enen gouden pieter, fac. ij p. xij s. vj d."

Beverwijk, 1471—1473. MEYNAERT CLAESZOON reed met een wagen met vier paarden om schulpen te halen te *Wijk op zee*. Hij schijnt slapende van den wagen gevallen te zijn en kwam onder den wagen om. De baljuw liet den wagen met de paarden, als verbeurd, in beslag nemen en daarna voor 30 Beijers-gulden verborgen. Toen hij de voorschr. penningen met regt zoude inmanen, werd hem de hand gesloten bij den Hove van *Holland*.

Schoonhoven, 1476. Een man van *Arnhem* kwam verdronken in het baljuwschap aan en werd als een zelfmoordenaar in ongewijde aarde begraven. Na eenige weken kwamen de vrienden van den doode en bragten bewijs, dat hij een goed kersten-man was, die zich zelven niet verdaan had; weshalve hij opgegraven en in gewijden grond gelegd werd. Daar de baljuw moeite en kosten had gehad, gaven hem de vrienden zes Rijnsgulden, welke de baljuw voor zijn emolument behield, en bragt den heer slechts 25 stuivers in rekening, die bij den doode gevonden waren.

Haarlem, 1494. Een molenaar werd in het Sparen verdronken gevonden. De schout nam de zes Rijnsguldens en tien stuivers, die de man bij zich had, voor zijn regt, dat hij consenteerde, het ligchaam op gewijde aarde te begraven, enz. — Eene oude keur voor *Zuid-Holland* verordende: »zoo iemand met versuymtheden, vallen, drencken of sonder toedoen van andere menschen doot bleve onnooselijcken, daer en sal van dies aen den Bailliu of Ambachtsheer niet meer gebreuckt zijn dan thien pont." Dit schijnt dus het *maximum* geweest te zijn. Men mogt hem evenwel niet zonder vergunning begraven, terwijl het goed van zelfmoordenaars, als van ouds costuum geweest was, verbeurd bleef. VAN OUDENHOVEN, *Zuyt-Hollandt*, bl. 502. — Naar het handvest van JACOB, grave van *Hoorne*, voor *Woudrichem* en het land van *Altena*, 18 Dec. 1476, was de breuk voor iemand, die dood viel of onnooselijk verdronk »maar tweemaal vijftalf pond." Ook hier mogt men den doode niet zonder vergunning begraven, en zelfmoordenaars verbeurden hun goed, als van ouds. KEMP, *Beschr. van Gorinchem*, bl. 368.

Intusschen waren er van tijd tot tijd mildere vergunningen gedaan omtrent de behandeling van drenkelingen. Een handvest van JACOBA van *Beijeren* aan de ingezetenen van den *Grooten Waard* in *Zuid-Holland*, van 16 Julij 1417, bevat: »Item waer dat yemant quam daer hy eenen mensch verdrenckt ofte in noode vonde, die sal hy vuyt moegen trecken op 't land ende tbeste daer mede doen sonder verbeuren, behoudelijck dat hijs niet ter aerde en sal brengen buyten consente van onser heerlicheyt." VAN DE WALL, *Handv. van Dordrecht*, bl. 438. — GIJSBERT VAN VIANEN gaf aan die van *Noordeloos* en *Grooten Waard*, in 1434, het privilegie: »iemand een verdroncken mensch vindende, mag bij toelaten van den heer uit het water trekken en helpen begraven." KEMP. a. w. bl. 250. — Aan de ingezetenen van *Kennemerland* vergunde PHILIPS van *Bourgondië*, den 12den Maart 1455 (hofstijl, dus 1456), dat iedereen drenkelingen, levend of dood, uit het water mogt trekken, mits men hem aan den baljuw of schout vertoonde, om voor de begrafenis beschouwd te worden. LAMS, *Handv. van Kennemerland*, bl. 61. — Vooral komt hier in aanmerking het groot privilegie van MARIA van *Bourgondië*, van 1476 (1477). Het verbiedt den ambtenaren om iemand te molesteren van lijf en goed, waar iemand dood gevonden werd, onder voorwendsel, dat de doode zich zelven verdaan zoude hebben. »Ende men sal een yegelick uitten watere moghen trekken, diemen daerinne vint, hy sy levende of doot, sonder verbeuren, maer indien hy doot bevonden wort, so sal men weder metten voeten int water leggen." *Groot-Placaetb.*, II. bl. 670. — In de Zeeuwsche keur van 1495 vinden wij, dat men iemand, die in nood van water was, mogt uithalen en, zoo mogelijk, helpen; maar bleef hij dood, dan moest men hem op de plaats nederleggen en er binnen drie dagen

kennis van geven aan het geregt. Het wegvoeren van de plaats en het eigendunkelijk begraven, waarvan de straf elders aan de bepaling der vierschaar of aan de overeenkomst met den regter overgelaten was, werd hier met eene boete van 60 pond bedreigd. SMALLEGANGE, *Cron. van Zeeland*, bl. 350.

Dergelijke verordeningen bleven hier korter, daar langer van kracht; maar het vooroordeel, dat het niet vergund is, eenen drenkeling te vervoeren, is nog niet geheel verdwenen. In het jaar 1765, dus kort voor de stichting van de Maatschappij tot redding van drenkelingen, schreef A. R. VAN HEECKEREN in zijne *Dissert. amoenitates quasdam juris publici Gelrici complectens*, te *Harderwijk* onder P. BONDAM verdedigd, p. 15: »Het is van algemeene bekendheid (*lippis et tonsoribus notum*) dat het *overal* gewoonte is, dat zij, die in het water vallen, wel uitgetrokken kunnen worden, maar zóó, dat zij, indien zij dood bevonden worden, met de voeten weder in het water moeten gelegd worden, totdat de plaatselijke regter zulke lijken onderzocht heeft." Hij vraagt, waarom die dooden, althans voor een gedeelte, met de voeten juist in het water moesten achtergelaten worden, waaruit zij getrokken waren, en meent, dat dit nog terug zag op het overoude regt, dat de fiscus èn op het lijf èn op het goed van schipbreukelingen had. Zelfs wanneer deze den dood ontkomen waren en het leven gered hadden, waren zij de eigendom van den landsheer, aan wiens kusten zij strandden, en moesten hem dienen of zich loskoopen. De bewijzen zijn er van in de vroegste tijden. Drenkelingen nu waren in zeker opzigt met schipbreukelingen gelijk gesteld en werden, daar zelfs de nabestaanden geen regt op hen hadden, gelaten, waar men hen gevonden had, d. i. in het water, opdat de landsheer, door zijnen baljuw of schout, zijn regt konde laten gelden. De som, voor de breuke bepaald, konde als een uitkoop of losgeld worden aangezien.

Hoe het zij, de dwaling, dat dergelijke verordeningen nog van kracht zijn, heeft menigmaal de middelen doen verwaarloozen, door welke de verongelukten nog hadden kunnen gered worden. De regering zelve heeft haar meer dan eens openlijk tegengesproken en het geoorloofde van het vervoer bekend gemaakt, met aanbeveling der maatregelen tot behoud.

J. D. / L.

[J. D. / L. verwijst naar een stukje van Mr. U. A. EVERTS, getiteld: *Drenkelingen*, geplaatst in den *Frieschen Volks-Almanak* van het jaar 1858, bl. 107—110, waarin dezelfde plaats uit het groot privilegie van Vrouw MARIA wordt aangehaald. — »Alhoewel," voegt hij er bij, » in 1507 in *Friesland* eene verordening door den Graaf HENDRIK VAN STOLBERG werd uitgevaardigd, »dat men yemande die int waeter ghefallen is, deen mach yeghelijck *sonder sorge* well helpen ofte wuytnemen, ende allen vlijt doen, oft hij bij den leven the holden waere," zoo heeft zich ook aldaar het bovengenoemde begrip gevestigd. In de *Leeuw. Courant* van 12 Junij 1856 werd nog door den Commissaris des Konings daarop de aandacht der Besturen gevestigd. Zie EVERTS, t. a. p. — De Heer J. H. VAN LENNEP herinnert wat over dit onderwerp voorkomt *Nav.* II. bl. 184; III, bl. 181; *Bijbl.* 1855, bl. vi en IX. bl. 47.]

Filippa of Philippe (IX. bl. 67, Vr. 98). De Heer K. J. R. VAN HARDERWIJK kan hierover nazien: W. VAN GOUTHOEVEN, *Chronycke van Holland*, enz. Amsterdam, 1636, pag. 371 en volg.; alsook J. VAN HEEMSKERK, *Batavische Arcadia*. Amsterdam, 1678, pag. 200 en volg. en de aldaar aangehaalde schrijvers.

J. BOUMAN.

Opschrift aan de Zaan (IX. bl. 68, Vr. 106). Het oude tafereel, waarnaar M°. vraagt, is nog aanwezig; het is in het bezit van Mevr. de Wed. ADRIAAN COUWENHOVEN SIMONSZ, geb. COUWENHOVEN, te *Zaandijk*, die, ofschoon de geslachtsregisters verloren zijn geraakt, afstamt van een der personen in het bedoelde tafereel gemeld. Ik ken »*Nederland in 't miniatuur*", waaruit de vraag schijnt voortgekomen, niet, maar heb mij overtuigd, dat het daarin voorkomende opschrift juist is; alleen moet er nog bijgevoegd worden, dat het tafereel geschilderd is — 1619 — vernieut 1792. — Mogt de vrager er belang in stellen, het op dezen geslachtsboom voorkomend wapen te kennen, alsmede de personen er bij genoemd, ik wil hem gaarne de behulpzame hand bieden.

H—g.

Schimpdichten (IX. bl. 68, Vr. 107). Het rijmpje door M°. bl. 68, in de noot aangehaald, vind ik onder mijne *varia* aldus:

»De Held der Maas verminkt aan eer en reputatie,
Het werktuig van de Prins, de schandvlek van de natie,
De laage DRIES DE BRUIN, verfoeit bij alle Braaven,
De Breeker van zijn eed, hangt hier tot aas der Raven."

Het is kennelijk eene navolging in *malam partem* van het bekende kernachtig grafschrift op EGB. MEEUWSZ. KORTENAER, *Luitenant-Admiraal van de Maas*, gesneuveld 1665, luidende:

»De held der Maas, verminkt aen oog en rechter hand,
En echter 't oog van 't roer, de vuist van 't vaderland,
De groote KORTENAAR, de schrik van 's vijands vlooten,
De ontsluiter van de Zond, ligt in dit graf beslooten."

Schimpdichten. In »*de Nederduitse en Latijnse Keurdigten; Bijeenverzamelt door de Lief hebberen der Oude Hollandse Vrijheit op nieuws overzien en wel met een derde vermeerderd: De meeste noit voor dezen gedrukt* (Rotterdam bij PIETER VAN DER GOES, 1710) zijn te vinden:

Op pag. 224: *'t Beslote boek op de Hollandsche Munt:*

»Onlangs was er twist gerezen" enz.

Op pag. 226: *Op de Zeeuwse munt:*

„Luctor et Emergo is weer de munt der Zeeuwen" enz.

Op pag. 227: *Geeft den keizer dat des keizers is:*

„Indien des keizers is, daar 's keizers beeld op staat" enz.

B. IJ.

[Het schimpdicht op NAPOLEON. dat onze medewerker J. BOUMAN mededeelde, behoort niet tot die, naar welke M°. vraagt.]

Georgius Eponis (IX. bl. 69, Vr. 109). In de Aflezingsboeken (Publicatiën) der stad *Leiden* beginnende met 1515, komen op het jaar 1568 verscheidene personen voor, die toen ingedaagd werden.

Men vindt daaronder:

1. GEORGIUS YPONIS, predikant; 2. WOUTER SYMONS, predikant; 3. COPPYN ROELOFS, predikant; 4. ADRIAAN LAMBRECHTS, predikant en 5. Heer CORNELIS, eertijds pastoor te *Woerden.*

In de Naamlijst der Leidsche predikanten (bij COUVÉE te *Leiden,* A°. 1857) bl. 92, wordt gezegd:

JURRIAEN EPESZ, overgekomen uit *Embderland* in 1566, was aan de Augsburgsche confessie toegedaan. Hij was in 1570 nog te *Leiden,* alwaar PIETER ADRIAANSZ. VAN DER WERVE, met last »van den Prins van Oranje voorzien" penningen tot den oorlog verzamelde. Later was hij te *Hoorn* en stierf aldaar in 1575.

Deze omstandigheid doet vermoeden, dat de ingedaagde YPONIUS, dezelfde zal zijn die in 1575 te *Hoorn* is overleden.

.. ELSEVIER.

Palmboom (IX. bl. 70, Vr. 113). Aan de beoefenaars van de geschiedenis der botanie overlatende, te onderzoeken vanwaar of uit welken tijd het bedoelde vooroordeel aangaande het groeijen van den palmboom »onder de verdrukking" afkomstig mag zijn, teeken ik alleen het volgende aan:

Ps. XCII: 13 wordt het gedijen van »den regtvaardige" vergeleken bij »het groeyen van een palmboom," en »het wassen van een cederboom op Libanon." De randteekenaars op onze Staten-vertaling hebben het derde van vergelijking niet alleen daarin gevonden, dat »desen boom hoog en regtop wast, met schoone groene tacken," maar ook daarin, dat hij »of hij schoon met gewichte of swaerte nedergebogen wordt, evenwel groeijt ende bloeijt." Daarom wordt er in de aant. op die plaats bijgevoegd, »is hij een teecken of figure van victorie, Apoc. VII: 9." Inderdaad, een maal de bedoelde eigenschap van den palmboom aangenomen zijnde, moet men zeggen, dat dit derde der vergelijking Ps. XCII: 13 uitnemend in het verband zou passen, ook wegens het onderscheid, in dat geval bestaande tusschen het opschietend, als onkruid, groeijen van den goddelooze, vs. 8, en het onder verdrukking gedijen van den regtvaardige, als een palmboom, waar dan de ceder wat lastig bijkomt.

Indien men geen blijk van eigenlijke botanische dwaling hieromtrent van elders mogt weten bij te brengen, gis ik, dat zij uit verkeerde opvatting van Ps. XCII: 13 ontstaan is; althans zij is kerkelijk geijkt, daar onder de kerkzegels bij KIST (*kerkhistorisch Archief,* Dl. I) die van *Dordrecht, Hanau* (misschien ook die van *Hoogkarspel*), *Horden, Oldersum, Zierikzee* dit groeijen van den palmboom uitdrukken. Bij de beschrijving van het Dordsche kerkzegel, vraagt Prof. KIST dan ook o. i. ten onregte, of het drukkende voorwerp een steen of de Bijbel is. Buiten twijfel een de uitspruitsels (want eigenlijke takken hebben de palmboomen niet) drukkende steen, blijkens het onderschrift: *Pressa valentior.*

Als ik L. LEMNIUS, *Similitudinum ac parabolarum, quae in Bibliis ex herbis atque arboribus desumuntur, dilucida explicatio* bij de hand had, zou ik kunnen nazien, hoe men in de XVIde eeuw over deze bijzonderheid dacht. Maar dit boek is thans zeldzaam. Het zal mij benieuwen, of mijn vermoeden zich bevestigt, dat de meening, en dus ook het spreekwoord langs den kerkelijken weg is ontstaan.

H. M. C. v. O.

Schrijvers der Bijvoegsels op Wagenaar (IX bl. 71, Vr. 118). Zoo onder de Bijvoegsels ook de *nalezingen, aanmerkingen* enz. gerekend worden, zijn als medewerkers de volgenden bekend: PETRUS LOOSJES ADRIAANSZ, H. VAN WIJN, N. C. LAMBRECHTSEN, ANT. MARTINI, E. M. ENGELBERTS (zie EBERT, *Bibliogr. Lexicon* n voce *Wagenaar*). D. *te* D.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

De volgende vraag zond onze medewerker B^t. in.

»Bezit soms een der lezers van den *Navorscher,* of is hem wel eens voorgekomen een treurspel in vijf bedrijven en getiteld: *Eduard de Derde?* Naar een bij mij berustend HS. van dit treurspel, geef ik hier volgende aanwijzingen:

Op den titel het motto:

— Neque enim lex aequior ulla,
Quam necis artifices arte perire sua.
OVID.

Personen:

EDUARD *de Derde,* zoon van EDUARD *den Tweeden,* een nog minderjarig Prins en tot troonopvolger van *Engeland* benoemd.

EDMUND, Graaf van *Kent,* broeder van EDUARD *den Tweeden* en oom van EDUARD *den Derden.*

Graaf van *Nordfolk,* tweede broeder van EDUARD *den Tweeden.*

HENRIK VAN LANKASTER, vertrouwde vriend van EDMUND.

SEEWALD, Aartsbisschop van *York*, gewezen leermeester van den Prins.

MORTIMER, Staatsminister en minnaar van Koningin ISABELLA.

ISABELLA, gemalin van Koning EDUARD *den Tweeden*, Regentes van *Engeland*.

(Het tooneel is op een slot bij *Bristol*.)

LANKASTER opent de handeling met deze woorden:

„Ja, vriend, dit is de dank, dien men ten hove vindt,
Waar men den ed'len haat en den verrader mint," enz.

Vruchteloos heb ik tot dusverre in de boekenwereld naar dit treurspel gezocht. Wel vond ik achter den *Spartacus*, treurspel naar SAURIN, door PIETER PYPERS, *Amst.* 1805, op eene lijst van ongeveer 450 treur-, blij- en kluchtspelen, verkrijgbaar bij ABRAHAM MARS te *Amsterdam*, ook *Eduard den Derden* vermeld, maar vergis ik mij niet, dan is dat stuk hetzelfde dat in een' mijner bundels treurspelen voorkomt. Het werd, volgens den titel, uit het Fransch van GRESSET door wijlen GERARD MUISER vertaald en in 1760 door P. ZWEERTS verkort en verbeterd (zie *Voorberigt*), uitgegeven. Het heeft geen de minste overeenkomst met den EDUARD III, in deze vraag bedoeld.

Mogt ik, behalve van het typographisch bestaan des treurspels, ook van den naam des vervaardigers onderrigt worden, het zoude mij dubbel aangenaam zijn."

Het stuk, dat Bt. bezit, is eene vertaling. Het oorspronkelijke is van WEISZE. Er bestaat nog eene vertaling van, namelijk van P. J. KASTELEYN, waarvan wij eene uitgave bezitten, *Amsterdam*, WILLEM HOLTROP, 1786. Deze laatste is echter eene zeer vrije vertaling. Er is nog al het een en ander weggelaten en bijgevoegd. De aartsbisschop b. v. is uit het stuk verdwenen. Bij KASTELEYN begint EDMUND met de woorden:

Hoe wreed verdrukt men ons hier op des vorsten slot,
Waar ieder vliegt en beeft op MORTIMERS gebod,
Zints hij in *Bristol* zelfs, hier zoo nabij gelegen
Als in gantsch Albion, een' aanhang heeft verkreegen!

Daarop antwoordt LANKASTER:

Ja, vriend! dit is het loon, dat men aan hoven vindt,
Waar men den eedlen haat en den verrader mint, enz.

Voor H. v. K., die eene beschrijving of afbeelding van eenen zilverling verlangt, schrijven wij het volgende over uit WINER, *Bibl. Realwörterb.* i. v. *Sekel.* „Im nachexil. Zeitalter erhielten die Juden durch Fürst SIMON, welchem von *Syrien* das Münzrecht im J. 173 oder 174 aer. Seleuc. verliehen worden war, die ersten einheimischen Münzen; es waren ganze, halbe und viertel-Sekel aus Silber, dergleichen in europäischen Münzcabineten noch mehrere Exempl. übrig sind. Nicht alle Exempl. sind ächt. Die Legenden in hebr. Sprache und althebr. Schrift enthalten die Werthbezeichnung, שקל, (gew. שקל ישראל oder חצי השקל, oder רביע) das Jahr der Ausprägung (z. B. שנת אחת לגאלת ישראל oder שנת שלוש) auch oft den Namen שמעון, und als Zeichen bald einen Becher, bald ein Mannafass, bald eine Palme etc. Diese noch vorhandenen jüd. Sekel fand BARTHELEMY 256 bis 271¾ Par Gran. schwer. Die Münzen der Nachfolger SIMONS, so wie der Herodier haben mit geringer Ausnahme nur Griech. Inschriften."

„Sommige schrijvers," zegt dezelfde medewerker, „ontsieren hunnen stijl door het gebruiken van het deelwoord *geworden* achter een deelwoord van een ander werkwoord. Zoo las ik o. a. *de onderaardsche kanalen in Rome zijn meer bewonderd geworden*, dan enz.

Het is alzoo dikwijls opgemerkt *geworden* enz. De oorsprong van dit misbruik zit zeker in het overnemen van het Hoogd. **worden**. Of weet men er eene andere oorzaak voor op te geven?"

Wij moeten H. v. K. doen opmerken, dat er onderscheid is tusschen het part. praet. met en zonder *geworden*. Laten wij het door een voorbeeld duidelijk maken. *A is in Noord-Braband besteed geworden* is iets anders dan *A is in Noord-Braband besteed.* Het eerste geeft eene handeling te kennen, het tweede den toestand waarin *A.* zich ten gevolge van die handeling bevindt. *Geworden* is echter ook waar men eene handeling wil te kennen geven overtollig, en wordt daarom beter weggelaten, indien die weglating geene onduidelijkheid of dubbelzinnigheid veroorzaakt. Zoo b. v. in het laatste der door H. v. K. gegevene voorbeelden, waar het adverb. *dikwijls* reeds aanwijst, dat wij aan eene handeling, niet aan eenen toestand moeten denken. Hindert den vrager het woord *geworden* ook daar, waar het om den wille der duidelijkheid bij het part. praet. niet gemist kan worden, dan kunnen wij hem een eenvoudig middel aan de hand geven om er zich van te ontslaan. Hij kan het wel niet altijd, maar toch zeer dikwijls toepassen. Hij gebruike dan in plaats van het passivum het activum, en zegge niet *het is opgemerkt geworden*, maar *men heeft opgemerkt.* De stijl zal er gewoonlijk in kracht en levendigheid door winnen. Dat *geworden* dikwijls voorkomt waar het zonder schade gemist kan worden, is misschien voor een gedeelte aan invloed van het Hoogduitsch toe te schrijven; wij gelooven echter, dat gebrek aan taalkennis, gebrek aan goeden smaak en slordigheid er de voornaamste oorzaken van zijn.

„Zijn de woorden: *zeerst, op het zeerste,* — die mijn gehoor zoo *zeer* hinderen, — taalkundig te verdedigen?" vraagt J. C. K., en wij antwoorden: ja. *Zeer* is een bijwoord van een bijv. naamw. gevormd, dat dikwijls enkel als versterkingswoord (intensivum) gebruikt wordt. Wij bezitten er vele. Te *Amsterdam* zegt men *heel mooi*, in *Noord-Holland erg mooi*, op de *Veluwe vinnig mooi*, in *Vriesland miserabel mooi*, enz. enz. Er is, naar ons gevoelen, niets wat verbiedt van zulke bijwoorden eenen comparativus of superlativus te vormen. Men zegt b. v. *A.* is erg ziek, *B.* erger, *C.* het ergst, en wij hebben nooit hooren beweren, dat men dit niet zou mogen zeggen. Wel zijn er onder deze intensiva, waarvan de compar. en superl. in het geheel niet in gebruik zijn, en die ook wel niemand gebruiken zal, omdat zij anders gevaar zouden loopen niet verstaan te worden, b. v. *heel.* Maar *zeer* behoort hier niet toe. De comparat. *zeerder* komt bij onze oude schrijvers veel voor, doch is nu niet meer in gebruik. Even goed als deze compar. is de superlat. *zeerst,* dien wij in *ten zeersten* hebben. *Op het zeerste* echter gelooven wij niet dat goed is.

X. (zoo wij meenen een ander, dan degene van wien wij reeds meermalen bijdragen ontvingen, met deze letter onderteekend) wenscht den oorsprong en de beteekenis van den naam ZWEDER te kennen. Het is eene verbastering van *Swidheer*, eene zamenstelling uit *swid* en *heer*. Het eerste deel van den naam, dat ook in *Swidger* en *Swidbrecht* voorkomt, is het adject. *swid* of *swind*, en beteekent *groot*, *sterk*. Zie HUYDECOPER op STOKE, dl. I. bl. 397. Het tweede deel is het subst. *heer* (exercitus). Dit *heer* evenwel behoort tot die subst., welke, wanneer zij met voorgevoegd adject. eenen eigennaam uitmaken, eene zeer zwakke beteekenis hebben, ja bijna zonder beteekenis zijn. Vgl. *Nav.* VII. bl. 373. *Zweder* zal dus *de sterke* beteekenen.

De Heer J. H. VAN LENNEP heeft uit de *Notes and Queries* eene vraag overgenomen, omtrent eene afleiding van het woord *pekel*, van den bekenden WILLEM BEUKELSZOON. De Engelschman, die haar bedacht, weet zeker niet dat in onze etymologie zulk een overgang van *b* in *p* eene onmogelijkheid is. Ook meenen wij (de plaats is ons ontgaan) het woord *pekel* reeds vóór de dagen van BEUKELSZ. te hebben aangetroffen.

Op de vraag „waarom *huisraad* onzijdig is, terwijl nogtans als regel wordt opgegeven dat de zamengestelde zelfst. naamw. hetzelfde geslacht hebben als het laatste deel der zamenstelling," antwoorden wij dat *huisraad* staat voor *huisgeraad*, en derhalve geene uitzondering maakt op den gemelden regel.

De verzen Utrumque dulci Tyndare fistula enz., die X³. in BULWERS *What will he do with it* aantrof, zijn van HORATIUS, Lib. I. od. 17.

Het lied „hoe werk je niet leeuwerk?" door D'OUTREIN aan HUGO DE GROOT toegekend, kan $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ vinden in LE JEUNE, *Nederlandsche Volkszangen*, bl. 296.

Ditmarsen is *Ditmarsheim*, en zal wel naar eenen anderen DITMAR heeten, dan dien, waar DE MACCABEËR in zijne vraag van spreekt. De naam DITMAR is in *Duitschland* niet zeldzaam, en was het in vorige eeuwen nog minder.

In *dat mogt je de koekoek* en eenige andere spreekwijzen, neemt de koekoek de plaats in die eigenlijk aan den duivel toekomt.

H. v. K. zie over *Samoureusen Nav.* II. bl. 343; III. bl. 337; *Bijbl.* 1854, bl. xv; 1855, bl. xxi; VIII. bl. 104; IX. bl. 6; DE MACCABEËR over *faliekant*, VII. bl. 96.

De *Hegira* of *Hedsjra* begint op den datum, door den MACCABEËR opgegeven, maar het verschil, dat hij meende te ontdekken tusschen dien datum en het jaar 1276 als het jaar, dat met ons 1859 overeenkomt, verklaart zich daaruit, dat de Muzelmannen niet bij zonnejaren, maar bij maanjaren van 354 dagen tellen.

Een ander onzer medewerkers vraagt naar de beteekenis van den uitroep: *Allaf Köln;* hij zal die in het platduitsch vinden, waar *allaf* hetzelfde is als het hoogduitsch *halt auf*. — Mr. J. S. stuitte op het woord *gouden suffletten,* als benaming van een' prijs aan het bootsvolk, ter gelegenheid van een' wedstrijd, in *den Haag* uitgeloofd. Hij vergelijke eens *Nav.* VIII. bl. 361, Vr. 466, en sla het *Woordenboek* van den Heer A. C. OUDEMANS op BREERO *in voce: sufflet* op, waaruit hem blijken zal, dat hier *siffletten* of *fluitjes* bedoeld worden. — *Goochem* (waarvan afleiding en beteekenis ons gevraagd werden) is eene gewijzigde uitspraak van het Hebr. חָכָם, *wijs, verstandig, ervaren, geleerd,* dat, in den *Asjknazischen* tongval gelezen, *goochoom* luidt.

F. v. A., die bijzonderheden aangaande den kolonel G. C. H. Graaf VAN TOTTLEBEN wenscht te vernemen, kan dat zelfde verlangen reeds uitgedrukt vinden *Nav.* VI. bl. 134, door φ^2—φ., die daar ter plaatse iets zeer bijzonders omtrent dien kolonel aangeteekend heeft. — De *bolk*, welken naam volgens F. v. H. een logement te *Delft* draagt, is volgens KILIAEN de kabeljaauw.

Het kerkgezang *Dies irae* kan X. o. a. vinden bij RAMBACH, *Anthologie Christl. Gesänge aus allen Jahrh. d. Kirche*, I. B. S. 321. 't Is, naar men meent, van THOMAS VAN CELANO.

AANTEEKENINGEN.

Taalzuivering (verv. van VIII. bl. 338). Tot de adjectiva, die, behalve de vroeger genoemde, afkeuring verdienen, behooren eenige met den uitgang *baar*. Woorden met dezen uitgang, van werkwoorden afgeleid, beteekenen de geschiktheid om dat te ondergaan wat het werkwoord te kennen geeft. *Eetbaar*, *deelbaar*, is hetgeen gegeten, gedeeld kan worden. Men kan derhalve zulke woorden alleen vormen van transitive werkwoorden. *Betaambaar*, *sterfbaar*, *onverwelkbaar* en een aantal andere van intransitive werkwoorden afgeleide adject. op *baar*, die men bij BILDERDIJK aantreft (zie DE JAGER, *Invloed van* BILDERDIJKS *dichtwerken*, bl. 32—38), zijn dus te verwerpen. Immers men kan niet spreken van iets dat betaamd, gestorven, verwelkt wordt, en dit toch alleen kunnen zij beteekenen. Wat BILDERDIJK er mede wil te kennen geven, namelijk hetgeen betaamt, hetgeen sterven, hetgeen niet verwelken kan, drukken wij uit door *betamelijk*, *sterfelijk*, *onverwelkelijk*. Men meene niet in *kostbaar*, *schijnbaar*, *blijkbaar* bewijzen te vinden dat woorden op *baar* van werkwoorden afgeleid ook active beteekenis kunnen hebben, want deze zijn niet van werkwoorden, maar van zelfst. naamwoorden afgeleid. In navolging van den grooten dichter, hebben eenige schrijvers, vooral dichters, dezelfde en meer soortgelijke adjectiva gebezigd. Zoo vinden wij b. v. *gruwbaar* bij K. W. BILDERDIJK meermalen (BILDERDIJK, *Poëzy*, dl. I. bl. 53; dl. II. bl. 43). Elders lazen wij:

> Gij die Python, 't wangedrocht
> Neêrvelde in zijn *gruwbre* krocht.

Tot de volkstaal echter zijn die woorden nog niet doorgedrongen (*).

Houdt men in het oog, wat wij zoo even herinnerden, dat de adj. op *baar* van werkw. afgeleid, passive beteekenis hebben, dan zal men erkennen, dat *bedriegbaar* voor bedriegelijk, *beweegbaar* voor bewegelijk, *bezielbaar* voor bezielende en dergelijke, bij BILDERDIJK in vrij groot aantal te vinden (DE JAGER, t. a. pl.), niet goed zijn. *Bedriegbaar* is wie bedrogen, *beweegbaar* wat bewogen kan worden.

Schatbaar beteekent in het hoogduitsch wat verdient hoog geschat te worden, maar in onze taal wat geschat worden kan. Men mag daarom niet schrijven, zoo als wij onlangs in een tijdschrift lazen: „Zij mogen 't aan ons niet kunnen wijten, indien zij zich op hunne uitgave van dit *schatbare* boek niet in 't ruimste debiet hadden te verheugen."

In de volgende verzen van BILDERDIJK:

> Geliefde! had u 't lot een leven
> (Dus zucht zij, stervensdiep geroerd)
> In *onvergangbre* kracht gegeven,
> *Onscheurbaar* aan mijn zij' gesnoerd!

is niet alleen *onvergangbaar*, maar ook *onscheurbaar* af te keuren. DIANA wenscht hier toch niet dat ENDYMION zoo taai moge worden, dat het onmogelijk zal zijn hem te scheuren (en dit staat er toch), maar dat hij altijd bij haar moge zijn, dat het onmogelijk zij hem van haar af te scheuren. Om zijne meening goed uit te drukken had de dichter *onafscheurbaar*, of nog liever *onafscheidelijk* moeten zeggen.

Over *zonderbaar* hebben wij VIII. bl. 340 gesproken.

(*) Zelden, maar toch enkele malen ziet men die woorden op *baar* in active beteekenis gebruikt, waaraan ook in het hoogduitsch wel eens eene active beteekenis gegeven wordt. Zoo vonden wij in de *Haarlemmer Courant* van den 7den Februarij te koop aangeboden „een tuin met vele draagbare boomen," waarmede blijkbaar vruchtdragende boomen gemeend zijn.

»In het algemeen," zegt onze medewerker H. M. C. v. O., na een paar andere opmerkingen, die wij onze lezers later zullen mededeelen, »worden bijvoeg. naamw., op *ig* uitgaande, dikwijls verkeerd gebruikt. Zoo is, dunkt mij, de uitdrukking *een aandachtig gebed* bepaald verkeerd. Een gebed kan geene aandacht bezitten. Een toehoorder, een bidder — deze kunnen aandachtig zijn." Wij zijn het hierin met onzen geachten medewerker niet eens. Het is zeer waar, een gebed kan geene aandacht bezitten; maar een gebed kan ook niet eerbiedig, eene daad niet stout zijn; hij die bidt is eerbiedig, hij die de daad bedrijft is stout. Toch spreekt men van een eerbiedig gebed, eene stoute daad, een zachtmoedig woord, eenen kwaadaardigen lach enz., en men mag er, dunkt ons, van spreken. Het is eenvoudig het toekennen eener eigenschap, die aan den handelenden persoon toekomt, aan de handeling of het product der handeling, eene soort van metaphora, die tot de allergewoonste behoort. Men merke echter op dat *aandacht* in het hoogduitsch eene andere beteekenis heeft dan bij ons. ZSCHOKKE'S *Stunden der Andacht*, b. v. zijn geene *uren der aandacht*, maar *uren aan den godsdienst gewijd*, zoo als de vertaler ze zeer goed genoemd heeft. In dien zin evenwel wordt *godvreezende aandacht* bij HOOFT, en het enkele *aandacht* en het adject. *aandachtig* bij sommige schrijvers van onzen tijd gevonden. *Een aandachtig gebed* kan dus ook een germanismus zijn.

Doorzigtig treffen wij bij schrijvers van den tegenwoordigen tijd dikwijls aan in de beteekenis van *wat men doorzien kan* b. v. »Het edele is de in de daad, in het leven van den individu doorbrekende, daarin *doorzigtige* en het individuele als terugdringende zedelijke wereldorde of zedelijke idee." — »Heerschende denkbeelden oefenen onwillekeurig invloed op elken mensch die voor zichzelven nog niet volkomen *doorzigtig* is geworden." — »Beschaving en maatschappelijke wijzigingen mogen een waas over 's menschen inborst uitspreiden en dat donkere tooneel met een schoonschijnend, maar toch altijd half *doorzigtig* floers bedekken." *Doorzigtig* in deze beteekenis is uit het hoogduitsch overgenomen, maar is in die taal evenzeer af te keuren als in de onze. Want *doorzigtig* is afgeleid niet van het werkwoord *doorzien* maar van het zelfstandig naamwoord *doorzigt*. Ware het van dat werkwoord afgeleid, dan zou het *doorzienig* zijn, even als *voorzienig* van voorzien; doch ook dan zou het active beteekenis hebben, want *voorzienig* is die voorziet, *nalatig* die nalaat enz. Gelijk nu *voorzigtig* beteekent wie voorzigt heeft, vooruitziet, *omzigtig* wie omzigt heeft, gedurig omziet, zoo kan *doorzigtig* niet anders beteekenen dan wie doorzigt heeft, doorziet. Zoo zegt b. v. GIJSBRECHT VAN AEMSTEL in VONDELS *Treurspel:*

> Dat weet hij, die het al bezichtight uit den hooghen,
> En wat in duister schuilt met zijn *doorzichtighe* ooghen
> Ontdeckt tot op den gront, en alle harten kent.

Inkomstig wordt door Dr. DE JAGER, *Archief*, dl. I. bl. 175, afgekeurd in den volgenden zin: »dat bij de examens voor de drie laagste rangen *inkomstig* werden toegelaten onderwijzers en kweekelingen boven de 15 jaren oud." Wij kennen het stuk niet waaruit deze woorden genomen zijn en bekennen, dat wij ze niet verstaan. Wij gissen dat men er mede meent dat zij *als hoorders* worden toegelaten, dat zij mogen binnenkomen wanneer die examina worden afgenomen. Is onze gissing juist, dan keurt Dr. DE JAGER het woord met regt af.

Levendig. Bij VAN DER PALM, *Bijbel voor de Jeugd*, dl. XII. bl. 133, lezen wij »dat het voor den moedwilligen en hardnekkigen zondaar vreesselijk is te vallen in de handen van den *levendigen* God." De meesten zeker zullen hem dit voor eene fout aanrekenen en zeggen dat hij *levenden* had moeten schrijven: want met HUYDECOPER (*Proeve*, dl. III. bl. 310) houden zij het er voor, dat *levend* is wat leeft, *levendig* wat vol beweging is of wat het leven zeer wel nabootst. Wij gelooven echter dat het onderscheid door velen tusschen *levend* en *levendig* gemaakt, noch door de etymologie, noch door het gebruik wordt geregtvaardigd. Dat in dit woord eerst eene *n*, naderhand eene *d* zou zijn ingevoegd, zoo als Dr. BRILL vermoedt, wil er bij ons niet in. Wij kennen wel voorbeelden van ingevoegde *nt* voor *r* of *l* als *vestentlijck*, *loventlijck*, *claghentlik*, *erentrijck*, in *der Minnen Loep*, maar niet van *nt* of *nd* voor den uitgang *ig*. Dr. M. DE VRIES in de aanteekeningen op Dr. BRILLS *Spraakleer*, bl. 777, meent er een voorbeeld van te vinden in *doeghendich*, dat ook in *der Minnen Loep* voorkomt, doch daar is alleen de *n* ingeschoven. Naar onze meening is *ig* in *levendig* een toevoegsel zonder eenige beteekenis, dat wij wel meer aantreffen. Wij denken hier niet enkel aan *gloeiendig*, dat, voor zooverre wij weten, bij niemand anders dan bij VONDEL en in navolging van dezen bij VOLLENHOVE gevonden wordt, maar ook aan *alleenig*, dat wij nog dagelijks hooren en dat volkomen hetzelfde beteekent als *alleen*, en aan verscheidene adjectiven op *baar* en *zaam*, die wij met den uitgang *ig* bij hollandsche schrijvers uit de 15de eeuw aantreffen. Zoodanige zijn *in der Minnen Loep*, *lydsamich*, I. 142, *troestsamich*, II. 4172, *eersamich*, II. 832, IV 1283, in de *Gesta Romanorum*, *gehoersamich*, cap. 9, 20, 57, 100, 111, *onghehoersamich*, cap. 83, 160, 178, *lydsamich*, cap. 15, 127, *onvruchtbarich*, cap. 177, in het *Leven van* JEZUS MS. (eigendom der Maatsch. van Nederl. Letterk.) *ghehoersamich*,

f. 6, 84, 303, *lydsamich*, f. 330, *eersamich*, f. 260, *vruchtbarich*, f. 5 v., *vreedsamich*, f. 63 v., 136, *volchsamich*, f. 84, *vlijdsamich*, f. 84, *ondanckbarich*, f. 292, r. en v. In beteekenis verschillen deze niet van *lijdzaam*, *gehoorzaam* enz. Ook tusschen *levend* en *levendig* bestaat oorspronkelijk geen verschil van beteekenis. Dat men er vóór VONDELS tijd geen onderscheid in maakte heeft HINLOPEN door eenige voorbeelden aangetoond (HUYDECOPERS *Proeve*, dl. III. bl. 313). Dat VONDEL beide door elkander gebruikt, en VOLLENHOVE insgelijks, erkent HUYDECOPER zelf. Evenzoo doen de Statenvertalers. Zij zeggen *Matth.* XXII: 32, »Godt en is niet een Godt der doode maar der levende" en in dezelfde beteekenis gebruiken zij *levendig*, *Luc.* XV: 24, »want dese mijn soon was doot ende is weder *levendigh* geworden," De voorbeelden uit HOOGVLIET door HUYDECOPER en uit FEITAMA door HINLOPEN aangehaald bewijzen, dat er onder de naauwkeurigste schrijvers van de eerste helft der achttiende eeuw waren die dit onderscheid niet kenden of ten minste niet in acht namen. Bij de schrijvers uit onzen tijd vindt men het meestal in acht genomen: zij hebben het op de scholen zoo geleerd. Maar er zijn er toch, die het in latere jaren vergeten hebben en geen wonder waarlijk! want het volk blijft *levendig* voor synoniem met *levende* houden, het blijft spreken van den *levendigen* visch dien het op de markt en de *levendige* slangen die het in de diergaarde gezien heeft, van JAN DE BAKKER die *levendig* verbrand en ALBRECHT BEILING die *levendig* begraven is. Eene onderscheiding als deze, waartoe de woorden zelve niet den minsten grond opleveren, die men sedert eene eeuw in de schrijftaal meestal, maar niet altijd heeft in acht genomen, vooral op gezag van HUYDECOPER die den oorsprong van het woord *levendig* niet begreep, doch die tot de spreektaal niet doorgedrongen is, meenen wij derhalve dat eene geheel willekeurige onderscheiding is en niets meer.

Ondadig gebruikt BILDERDIJK, *Nalezing* I, bl. 52,

Ik zwijg, en zit *ondadig* neêr,
Terwijl ik 't doodlijkst uur zie naderen,

en op nog een paar andere plaatsen door DE JAGER aangewezen (*Invloed van* BILDERDIJKS *dichtwerken*, bl. 129) in de beteekenis van werkeloos. Het is het hoogduitsche *unthätig*. Dit woord is goed, want het is eene zamenstelling van *un* en *thätig*. Wij echter hebben geen adj. *dadig*, en *ondadig* kan dus niet anders zijn dan eene afleiding van het zelfstandig naamwoord *ondaad*, en bij gevolg niet anders beteekenen dan wie ondaden, slechte daden, bedrijft. Het komt in deze beteekenis reeds bij onze ouden dikwijls voor. Men zie b.v. *Lekenspieghel*, Woordenl. o.h.w.

Ondeelig voor individu wórdt door SIEGENBEEK (DE JAGERS *Mag.* II. 170) een woord van duitsche afkomst genoemd, welks deugdelijkheid hem verdacht voorkomt. Wij denken er althans niet gunstiger over dan hij. Wij zouden het een ongelukkig woord vinden, al had *ondeelig* de beteekenis van *ondeelbaar*. Maar niettegenstaande men bij KILIAAN vindt ondeelig=individuus, meenen wij dat het die beteekenis niet hebben kan. Het woord toch is zamengesteld uit *on* en *deelig*. Komt dit laatste van het subst. *deel* dan beteekent het deel hebbende, komt het van het werkwoord *deelen* dan beteekent het gezind tot deelen.

BESTUURDERS VAN DEN NAVORSCHER.

Eenheid van het Menschelijke Geslacht. »Wij willen thans het hoofdhaar beschouwen als onderscheidend attribuut der rassen. Op dit kenteeken zich steunende heeft men den armen neger, alsof hij niet reeds genoeg vernederd ware, tot zelfs zijn' titel van mensch betwist, en aldus zijne slavernij willen regtvaardigen. Zijn wollig hoofdhaar heeft hem uit het menschengezin doen uitsluiten en onder de dieren verbannen. Maar het is een der zegepralen des tegenwoordigen microscopischen onderzoeks, dat het het haar des negers heeft ontwold en de eenzelvigheid daarvan bewezen met dat van den fronzenden Europeaan. Wol en haar vertoonen zich verschillend onder het microscoop; deze heeft de zijden getand, dit is volmaakt glad. Dit verschil van maaksel verklaart de gemakkelijkheid, waarmede men de wol tot vilt maakt, en de onmogelijkheid om dit te verrigten met het haar van menschen en beesten. Want, in deze manier van behandelen, bevordert werkelijk het getand zijn der wol de aaneenhechting der vezelen, die men aan druk onderwerpt, terwijl de gladde oppervlakte der hoofdharen zich tegen dezen uitslag verzet. De gekrulde en kroezige haarmassa, die het hoofd des negers bedekt, is anatomiesch dezelfde als de lange en platte haren van den Eskimo, en hun schijnbaar verschil wordt veroorzaakt door het klimaat. Voor het overige zijn wol en dierenhaar zeer gevoelig voor de werking van verschillende luchtgestellen. De huishonden, de schapen der *Andes* en andere dieren bewijzen klaarblijkelijk de wijzigende kracht der uiterlijke omstandigheden op harige vellen en wollige vachten. Men kan dus een zoo veranderlijk kenmerk geenszins gaan beschouwen als een' natuurlijken scheidsmuur tusschen den éénen mensch en den anderen, vooral niet, terwijl men somtijds platte lokken ziet op het hoofd van een' Ethioop en een kroezig en verward haargemengel op dat van een' Caucaas." — *Revue Brittannique*, Juin 1850, p. 653. J. H. VAN LENNEP.

VRAGEN.

268. — *Colisca.* In een verslag door den Maire van *Amsterdam*, VAN BRIENEN VAN DE GROOTE LINDT, aan den Graaf DE CELLES, de levenswijze der Hollanders betreffende, lezen wij bij HOFDIJK, *Het Nederl. Volk*, 1856, bl. 401: »Het Russische vermaak *Colisca* begint bij de mindere klasse ook in zwang te komen onder de uitspanningen van den zomer." Wat is *Colisca?* Waarin bestaat dat vermaak?

SCR.

269. — *Zelfmoord in* 1809. Onder Koning LODEWIJK NAPOLEON in 1809 of 1810, zoo ik mij wel herinner, heeft er te *Amsterdam* eene romaneske en overdrevene liefdeshistorie plaats gehad, namelijk dat een officier, genaamd M. zich zeer intiem verstond met eene jonge dochter, en deze beiden (de bijzondere aanleidende oorzaak weet ik niet) besloten, zich op den vloer neder te leggen, en dan elkander dood te schieten, hetwelk het gevolg had, dat de luitenant dadelijk dood was, terwijl het meisje slechts een schampschot aan den schedel bekwam. Daar deze zaak eenige overeenkomst heeft met eene andere, die, kort geleden, heeft plaats gehad, zoo vraag ik: weet men op te geven, of er destijds regtsingang tegen dat meisje is ingesteld, en welke daarvan de uitslag geweest is? v. A. H.

270. — *Houding van Rotterdam in Mei en Junij* 1672. Zeer gaarne zou ik mededeeling ontvangen van enkele bijzonderheden, betreffende de houding van *Rotterdam*, gedurende Mei en Junij van het voor ons vaderland zoo gewigtig jaar 1672. Vooral inlichtingen omtrent de beraadslagingen der vroedschap zullen mij welkom zijn. Ik verlang slechts korte aanduidingen, doch vooral met opgave van namen en verwijzing naar bronnen. v. L.

271. — *De Beelden in de Verte van Moser.* Wat zijn de »Beelden in de Verte van MOSER," waarvan VON HUMBOLDT spreekt (*Kosmos, Ned. Vert.*, dl. I. bl. 205)? LP.

272. — *De Wel.* Men verzekert, dat de wel het sterkst is tusschen elf en twaalf uur 's nachts. Is dit werkelijk zoo? Zoo ja, wat kan daarvan de oorzaak zijn?

J. H. VAN LENNEP.

273. — *Afstammelingen van Lucas van Leyden.* LUCAS JANSZ. VAN WASSENAAR, in 1635 te *Voorschoten* overleden, had in zijn testament van den 19den November 1629, aan de afstammelingen van LUCAS VAN LEYDEN, den beroemden schilder, eene som van *ƒ* 4000 vermaakt, uit te keeren binnen 2 jaren na den dood van den testateur. Toen dit bekend werd, kwam eene familie uit *Schiedam* dit kapitaal opvorderen, te weten:

1. JAN LUCAS DE HOY, kleermaker, wonende te *Schiedam.*
2. DAMMAS HUYGENS DE HOY en BARTOLOMEUS CORNELIS, kuiper te *Woerden.*
3. LUCAS LUCAS DE HOY, vijlmaker tot *Utrecht.*
4. ROELAND CORNELIS DE HOY, glaskooper te *Rotterdam.*
5. GLAUDE DR HOY, schilder in *Frankrijk.*

Men vindt dit vermeld in het protocol van den notaris J. VAN NIEUWPOORT, van *Schiedam*, dato 18 Nov. 1635, bl. 151, en thans berustende bij de Arrondissements-Regtbank te *Rotterdam*, zonder dat mij de afloop dezer zaak gebleken is.

Volgens ORLERS, *Beschr. van Leiden*, behoorde de familie DE HOY of HOEY, wel tot het geslacht van LUCAS VAN LEYDEN, zoodat het waarschijnlijk is, dat de Schiedamsche DE HOY's, met overlegging hunner bewijzen, het legaat zullen hebben bekomen. Wie weet hiervan iets te vermelden?

..R. E.

274. — *Wapen van Loenen.* Toen voor eenige jaren bij een handboogschuttersfeest te *Utrecht* ook eene vereeniging uit de gemeente *Loenen aan de Vecht* daarbij optrad, voerde deze in hare banier het wapen van het geslacht VAN LOENEN, gelijk dit op de wapenkaart van *Utrecht* voorkomt. Daar nu het in de banier gevoerde wapen voornamelijk diende ter onderscheiding van de verschillende gemeenten, waaruit de vereenigingen concurreerden, zoo meenen wij te mogen vragen: voert de gemeente *Loenen aan de Vecht*, in de provincie *Utrecht*, hetzelfde wapen als dat van de familie VAN LOENEN, op de wapenkaart van *Utrecht* afgebeeld? Zoo ja, hoe moet dan die gelijkheid van wapenen verklaard worden? L. v. J.

275. — *Gelkinge.* In de XIIIde eeuw was er een aanzienlijk geslacht van dezen naam in *Groningen*, dat vijandig gestemd was tegen de Burggraven der Utrechtsche Bisschoppen (zie o. a. VAN DER CHIJS, *de Munten van Friesland, Groningen en Drenthe*, bl. 378, 571, 581, 582). Zijn er ook van dit geslacht personen bekend, wier daden bepaald worden opgegeven? K. J. R. VAN HARDERWIJK.

276. — *Guilielmus Maranus, Tolosas.* Wie was GUILIELMUS MARANUS, *Tolosas?* Ik bezit een exemplaar van zijn portret, door J. C. PHILIPS in 1740 in koper gegraveerd. Hij overleed in 1621 in den ouderdom van 72 jaren. J. BOUMAN.

277. — *J. Aitzema.* Wie was J. AITZEMA, die in 1685 te *Amsterdam* in het licht gaf: *Spiegel der Sibijllen, van vierderleij vertooningen, enz.*? Zijn naam komt niet in het werk zelve voor, doch dat het AITZEMA was heb ik ergens vermeld gevonden; ik meen in de *Boertige Reis door Europa* van FOKKE SIMONSZ. De auteur woonde op de Bloemgracht te *Amsterdam*, nabij de drukkerij van den Heer BLAAUW. C. P. L.

278. — *G. D. Bay.* Wie was G. D. BAY, die in 1670 uit het spaansch vertaalde en te *Amsterdam*, in twee deelen, uitgaf: *'t Leeven en bedrijf van den doorslepen bedrieger, meester van bedrogh en fielterij, door Don* ALONSO DE CASTILLO Y SOLORZANO, en welke is de spaansche titel van dezen roman?
C. P. L.

279. — *J. Sijbrands, Hz.* Voor mij ligt een werkje van twee deelen, kl. 8°., gedrukt te *Westzaandam*, bij ANDRIES VISSCHER, A°. 1737, met den volgenden titel: *De mislukte list of de bedroge landsdief, zijnde het verhaal eenes gevangen Grutter, versierd met veele merkwaardige historien, schrandere uitvindingen en listige bedriegerijen, door* J. SIJBRANDS, HZ. Wie was deze SIJBRANDS? C. P. L.

280. — *De Hetich.* In 1557 leerde de Fransche reiziger JOHANNES LERIUS in *Brazilië* een' wortel of knolgewas kennen, aldaar *Hetich* genaamd, welke aardvrucht daar destijds even algemeen was, als de witte rapen in *Savoije*. Deze knollen, somtijds twee vuisten dik en anderhalf voet lang, schenen, als men ze uit de aarde trok, gelijk van kleur; doch, gekookt, waren sommige *violetkleurig*, andere *goudgeel*, en eene derde partij *wit*. De schrijver gelooft dat er verschillende soorten van zijn, en verzekert dat ze, onder de asch gebraden, even smakelijk zijn als de beste gebraden peeren in *Frankrijk*. De vorm van de Hetich is als die van den komkommer; de bladeren breiden zich uit en kruipen voort gelijk de *Bryonie*. De wortel draagt geen zaad, de vrouwen snijden ze in kleine stukjes en zaaijen ze in 't wild daarheen. »Een verschijnsel," zegt LERIUS, »in den landbouw onbekend." De in de aarde geworpene stukjes brengen spoedig daarna ieder eenen nieuwen knol voort.

Is dit dezelfde wortel, die JOH. HAMKINGS in 1565 uit *Santa Fé* naar *Ierland*, en FRANCIS DRAKE een jaar later naar *Engeland* overbragt?

Behalve deze beschrijft LERIUS ook nog een' anderen meelachtigen wortel, die, onder de asch gebraden, zeer smakelijk is en veel overeenkomst heeft met gebraden kastanjes. Vindt men deze Braziliaansche wortelgewassen, die veel overeenkomst met onze aardappelen hebben, ook elders nader beschreven? Maakt de Fransche reiziger ANDRÉ THEVET er geen melding van?

J. BOUMAN.

281. — *Midderich.* Wie was MIDDERICH, die in Januarij 1798 President van de *Nationale Vergadering* der Bataafsche Republiek was? en wat is van hem geworden?

S. S. S.

282. — *Nederlanders door vreemde vorsten geadeld.* Gedurende het bestaan van de *Republiek van de Vereenigde Nederlanden* (1581—1795), zijn verscheidene Nederlanders door vreemde Vorsten tot den adelstand verheven. Bekend is het dat de Admiraal DE RUYTER tot Hertog werd benoemd. De Admiraal MAERTEN THYSSEN, werd door den Koning van *Zweden* in 1644, in den adelstand opgenomen, onder den naam van ANCKER-HELM; gelijke gunst genoot in 1674, de Amsterdamsche Secretaris DIRK SCHAEP. Wie kan mij helpen in het bijeenbrengen van eene zoo volledig mogelijke lijst van Nederlanders, die door vreemde Vorsten zijn geadeld? Welke regten of voorregten gaf die vreemde adel aan de bezitters in *Nederland*? C/4.

283. — *Symboliek der kleuren.* Aan de kleuren, immers aan onderscheidene daarvan, wordt eene zinnebeeldige beteekenis toegekend, b. v. groen de kleur der hoop, blaauw die van trouw, enz. Vragen: 1°. naar eene volledige opgave van beteekenende kleuren en beteekende zaken; 2°. kent men den oorsprong dier beteekenissen? Geheel willekeurig zullen zij wel niet zijn; ten minste bij ons, waar het zwart voor de kleur — het doet er hier niet toe, dat zwart geen kleur, maar een geheel gemis van kleur is — van rouw geldt, heet zulks de uitdrukking van het sombere der droefheid over afgestorvenen, terwijl bij die volken, waar de gele kleur den rouw aanduidt, hiervoor de kleur van het gestorven herfstblad genomen heeft. Hoop, in den meer beperkten zin van hoop op leven na den dood, zou omgekeerd kunnen worden geacht uitgedrukt te zijn in de kleur van den in de lente ontluikenden plantengroei; maar dit geldt minder van hoop in het algemeen.

v. O.

284. — *Jacobus Geusius.* Voor eenigen tijd kwam mij in handen een oud boekje, 282 bladz. in 12°., van welks zeer geschonden titel ik alleen kan opgeven, dat het is eene *Historie der Reusen*, enz. door JACOBUS GEUSIUS, »Theologus en Medicus." Het is uitgegegeven »Tot *Leeuwarden*, bij EVO TAKES WIELSM(A), (Boek)verkooper in de speelman-

straat," zonder jaartal. Nergens heb ik iets aangaande den schrijver kunnen vinden. Blijkens de, mede geschondene, opdragt (aan twee juffers) moet hij Latijnsche geschriften hebben in het licht gegeven. Weet iemand iets aangaande dezen, zoo als uit den inhoud blijkt, geleerden man te berigten? En weet men te zeggen of het waar is hetgeen mij een paar liefhebbers verzekerden, dat het boeksken voor eene groote bibliographische zeldzaamheid doorgaat? H. M. C. v. O.

285. — *C. van Waenen.* CORNELIS VAN WAENEN, pred. te *Maassluis*, heeft het Arabische HS. der bibliotheek van de Leidsche academie, bevattende schoone spreuken van ALI EBN ABI TALEB, den schoonzoon van MOHAMMED, naauwkeurig afgeschreven, zeer zuiver in 't latijn vertaald, met geleerde, philologische en critische aanmerkingen verrijkt, al hetwelk door den Oxfordschen Hoogl. JOSEF WHITE, met eene voorrede van HERMAN MUNTINGHE, uitgegeven is, onder den titel: ALI EBN ABI TALEBI *Arabice et Latine e codicibus Manuscriptis descripsit, Latine vertit et annotationibus illustravit* CORNELIUS VAN WAENEN, *Oxonii e Typographeo Clarendoniano*, 1806.

Volgens 't gevoelen van A. YPEIJ in zijne *Kerkel. Gesch. van de* 18*de eeuw*, dl. XI. bl. 331 in not., zou VAN WAENEN met grooten luister den hoogleeraarspost in 't *Oostersch* bekleed hebben, als hij daartoe geroepen was. Dit maakt mij begeerig meer van hem te weten, door middel van den *Navorscher*.
J. C. K.

286. — *J. Orobio.* Wie kan eenige berigten mededeelen over den geleerden Jood ISAAK OROBIO, die een werk schreef, getiteld; »*Certamen philosophicum propugnatae veritatis divinae et naturalis, adversus* J. BREDENBURGII *principia, ex quibus, quod Religio rationi repugnat, demonstrare nititur*, 1703 en herdrukt in 1731? J. C. K.

[PH. V. LIMBORGH, *Vriendelijke onderhandeling met den geleerden Jood* ISAAC OROBIO DE CASTRO, *over de waarheid van de Christ. godsdienst.* Amst. 1723. Uit het latijn vertaald. De titel van het oorspronkelijke is, herinneren wij ons wel, *Contra Orobium*.]

287. — *Eenige predikanten.* Van de volgende predikanten, die zich zoo door hunne schriften, als anderzins hebben verdienstelijk gemaakt, zou ik gaarne meer willen weten dan de namen.

1. AGGAEUS HAITSMA, theol. doctor en pred. te *Midlum*, † 1784.

2. ARNOLDUS LANDREBEN, pred. te *Franeker* in 't laatste gedeelte der 18de eeuw, gaf in 't licht: *Over de brieven aan de Thessal. met toegift van Paulus bekeer.*, 2 dln. Amst. 1742, 4°. *Over de Philippensen*, Rott. 1746, 4°.

3. ELBERTUS NOORDBEEK, pred. te *Workum* in *Friesland*, gaf in 1716 aldaar uit eene *Verklar. van den profeet* MALEACHI, 4°. en in 1730, te *'s Hage*, *Over den profeet* JEREMIA, 2 dln. 4°.

4. AMBROSIUS DORHOUT, pred. te *Dokkum*, die in 1746 te *Harlingen* liet drukken een werkje, getiteld: *De eigen aart van het Avondmaal, nagespoord uit Matth.* XXVI: 26, 27, 28 *en* 1 *Cor.* X *en* XI. 8°. J. C. K.

288. — *Mr. Willem Bartjens.* In de kameraasrekeningen der stad *Zwolle*, over de jaren 1620 tot en met 1630, vindt men onder anderen dezen post:

»Mr. WILLEM BARTGIENS voir pennemessen, pennen eñ andere dingen in de secretarie gecoemen, etc." In die van 1636: »betaelt an Mr. WILLEM BARTGIENS voir een caerte van *Engelant*, die opt wynhuis gecoemen is, ende mede voir enige schryffcoeckers in de secretarie gelevert tsamen 5 gg. 10 st." Later komt hij niet meer voor. Kan hiermede bedoeld zijn de man, wiens naam door zijn cijferboekje zoo populair is geworden? Zijn er meer bijzonderheden betreffende 's mans leven en werken bekend? Waar, wanneer en door wien werd dat boekje voor het eerst gedrukt, met welken titel, en welke waren zijne verdere lotgevallen?

In de jaarrekeningen van 1632 en 1633 komt voor: »Betaelt an GERRYT BARTGIENS boeckebinder voir 20 Almenacken met taeffelboeckgiens eñ noch 20 andere Almenacken ande Magistraet vereehrt 30 car. gl. facit 21 gg. 12 st." Wie was deze? Majoor K.

[Van zijne poëzy vindt men een proefje bij WITSEN GEYSBEEK, *Biogr. Woordenb.*, dl. I. bl. 220.]

289. — *Prophetia de futuris pontificibus Romanis.* Zoo luidt de titel van een boek, uit de 12de eeuw, waarvan, volgens SCHRÖCKH, schrijver moet zijn zekere aartsbisschop MALACHIAS. Onderscheidene vertalingen bestaan er van, zegt VAN ALPHEN in zijn *Predikt het Evangelie*, bl. 244. — De vraag is: ook eene nederlandsche? Voorts: is ook een der lezers van den *Navorscher*, die 't, òf in de oorspronkelijke taal, òf in een andere overgezet, hetzij in leen, hetzij in koop zou willen afstaan aan den ondergeteekende? (Adres uitgever dezes, mits franko!) Of zoo niet, wie, die 't bezit, wil mij daaruit in dit tijdschrift opgeven, wat er over de *laatste* pausen daarin voorkomt, te rekenen van dien, die door hem genoemd wordt AQUILA RAPAX?
N. G. A.

290. — *Winandus Pighius*, geb. te *Kampen* in 1520, overl. in 1604, was beoefenaar der klassieke letterkunde. Wie weet mij iets meer van hem op te geven? NOË.

291. — *Eene zonderlinge wetsbepaling.* In het werk van J. A. D(ULAURE), *Des Divinités génératrices etc.* Paris 1805, leest men:

„Une maladie épidémique avait emporté une grande partie des habitants de *l'Islande;* le Roi de *Danemarck* pour le repeupler permit en 1707 a chaque *fille* d'avoir jusqu'a *six bâtards* sans que son honneur put en souffrir."

Is deze bijzonderheid, zoo in strijd met Noordsche zeden, waar, en wordt zij ook van elders bevestigd? φ²—φ.

---

292. — *Heiloërpolder.* In VAN DER WOUDE's *Kronijk van Alkmaar,* wordt onder de polders in *Alkmaars* omstreken ook genoemd de *Heiloërpolder.* Daar tegenwoordig de verschillende polders onder en nabij *Heilo* gelegen, onder andere namen bekend zijn, zoude ik gaarne weten, welke der tegenwoordige polders oudtijds bovengenoemden naam droeg. SCAPHA.

---

293. — *Schilderijen op het stadhuis te Amsterdam.* In het werk van Dr P. SCHELTEMA, vindt men, onder meer andere curieuse bijdragen, op bl. 134 van het eerste deel, eenige betaalposten uit het resolutie-boek van Thesaurieren van de Jaren 1657 tot 1662; het geldt de prijzen, die GOVERT FLINCQ (FLINK of FLINCK), JAN LIEWESSEN (LIEVENSZ) en JACQUES JORDAENS respectivelijk verkregen of bedongen hadden, voor de door hen geleverde of te schilderen historiestukken ter opluistering van het in aanbouw zijnde nieuwe stadhuis. Weet nu ook iemand mij op den weg te brengen of met eenige waarschijnlijkheid te gissen, waarom REMBRAND en VAN DER HELST, verreweg de eerste figuurschilders in dien zoo overrijken kunstenaarstijd en die beiden ten tijde van den opbouw van het raadhuis nog in hun volle kracht waren, niets aan de regering geleverd hebben? Waren die meesters te duur of ontbrak het hun aan zekere handigheid of aan den wil, om groote historische lappen (de Heeren schilders vergeven mij het woord!) binnen een bepaald tijdsbestek te leveren, zoodat men zijne toevlugt moest nemen tot JORDAENS, die toen al mooi oud begon te worden en te *Antwerpen* thuis behoorde. Of wel, beschouwde men toen reeds het behangselschilderen, even als een eeuw later meer als een ambacht dan wel als eene vrije kunst, zoodat mannen van genie, als REMBRANDT en van onvolprezen talent als VAN DER HELST, er zich niet onledig meê wilden houden? Aan de liefhebbers der oude vaderlandsche schilderschool wordt deze vraag dringend ter overdenking en beantwoording voorgedragen door

MARS.

---

294. — *Tertianen te Amsterdam.* In Dr. SCHELTEMA'S werk „*Aemstels Oudheid,*" eerste deel, komt eene fraaije verhandeling voor over de voormalige kloosters onzer stad, en in dat stuk worden de verschillende monnikenorden noch al uitvoerig behandeld; speciaal geeft de schrijver het meest over de Franciscanen, die te dezer stede in hunne drie hoofdafdeelingen of regelen van Observanten, Klarissen en Tertianen, verre weg het talrijkste schijnen geweest te zijn; immers van de Tertianen (tertiaansche vrouwen wel te verstaan!) alleen bestonden er niet minder dan tien kloosters, zegt Dr. SCHELTEMA. Maar naar de omschrijving, die hij ons van deze derde afdeeling of regel geeft, waren hare leden eigenlijk geen geordende geestelijken, maar eerder klopbroeders of klopzusters, immers het was hun geoorloofd te trouwen, allerlei werkzaamheden te doen, ambten te bekleeden, over hun geld en goed te beschikken, zoodat de som hunner geloften niet zeer groot was, en eigenlijk niets anders te noemen is, dan een fatsoenlijk en ingetogen levensgedrag, te weten niet vloeken, niet kijven, niet spelen, niet dansen, enz. — Zulk een weinig verbindend programma kan ik niet rijmen met kloosterleven, met het administrative van eene communiteit of van een convent. Liepen, vraag ik, die tertiaansche zusters hare tien kloosters willekeurig uit en in? Welk habijt droegen ze? Waren ze althans voor langeren of korteren tijd niet aan huishoudelijke reglementen gebonden, of heeft men de toenmalige tertiaansche maagden slechts te beschouwen als onze tegenwoordige hofjesjufvrouwen? Wie heeft lust en bronnen om voor mij Dr. SCHELTEMA'S données hieromtrent wat aan te vullen?

MARS.

---

295. — *Woordafleiding.* In zeker werkje vond ik de volgende vraag:

„In hoeverre zou men de woordafleiding eene *belagchelijke* en hoeverre eene *aangename* studie kunnen noemen?"

Die vraag komt *mij* nog al vreemd voor. Immers, zoo er *iets* belagchelijks in de studie der woordafleiding *kan* te vinden zijn, dan *moet* het *dit* zijn, dat etymologische gronden niet altijd *mathematische* gronden zijn, of dat de etymologie van den eenen nog al wat verschilt van die des anderen. Doch, naar mijn gevoelen, heeft de studie der etymologie *dat* gemeen met de beoefening der meeste andere vakken van wetenschap.

Of wil iemand eene meer afdoende beantwoording geven van de bovenstaande vraag, dan acht zich daardoor zeer verpligt

H. v. K.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Jacob en Johan de Vos (III. bl. 163, Vr. XC; VII. bl. 72, Vr. 103; vgl. bl. 249, 300; VIII. bl. 15). Een JAN DE VOS was Schout van *Breda* in 1583. Zie VAN GOOR, *Beschr. van Breda,* bl. 213 en 152.

Grafschrift in de kerk van het klooster der Arme Klarissen te *Brussel.*

D. O. M.

Cy gissent Noble Homme MATHIEU DE VOS filz de JEAN, Escuyer, & Damoiselle CLAIRE DE JONGE, en son vivant Receveur general des vivres des Armées de sa Majesté, & de leurs Altesses Serenissimes. Qui trepassa le xxv. de Juin xvi^c & x.

Et Damoiselle JENNE BERCKMANS sa femme, fille de JEAN & de Dam^le JENNE SWEERTS, laquelle deceda le xix. d'Avril.

Avec iceux reposent 3. filz & 2. filles leurs Enfans, dont l'un fut JEAN DE VOS, Escuyer, grand Bailly de la Ville de Grammont, dequi la femme Dam^le PHILIPPOTE DE HERSELLES fille de CHARLES, Ecuyer, & de Dam^le ANNE LE GRAND fut ici enterrée près de son mary.

Priez Dieu pour leurs Ames. (Zie *Théatre Sacré de Brab.*, t. I. p. 282.)

JAN VAN STRAELEN en M. JAN DE VOS waren in 1577 en 1578 Burgemeesters van *Antwerpen*. Zie *Liste des Eschevins d'Anvers* in *Troph. de Brab.*, t. II. p. 511, 512.

Men vindt van dien naam (DE VOS) mede te *'s Hertogenbosch* en te *Mechelen* in de regering. Zie t. b. a. p., p. 558, en *Suppl.*, t. II. p. 334, 335, 337 enz.

Dat de bedoelde penning voor JOHAN DE VOS te *Emden* te huis behoort, zoude men, zoo als D. W. Z. te regt opmerkt, uit het wapen, dat men omstandig beschréven vindt in HARKENROTHS *Oostfr. Oorspr.*, dl. I. bl. 115—126, moeten opmaken.

Of JOHAN DE VOS tot het Vlaamsche geslacht van dien naam behoorde, is geenszins zeker, doch niet onwaarschijnlijk, zoo als blijkt uit HARKENROTHS a. w., dl. I. bl. 140, waar men leest:

»Te vooren (d. i. vóór dat de Groninger Ballingen 1581 te *Emden* kwamen) zijn veele *oude* Familien ook te *Emden* met de *Engelsche* en *Vlaamsche* vlugtelingen omtrent het jaar 1553 gekoomen, daar onder ook was JOHANNES van *Harkenroht* uit het Limborgsche, met zijne Huisvrouw JUDIT PETERS (elders PIETERS) en Twee kinderen, hy is in hoogen ouderdom te *Emden* overleden, in 't jaar 1614 den 18 Januarij, volgens zijn Grafschrift op 't groote kerkhof ten zuiden; zijn ander maagschap zette zig te *Keulen*, zie MICHAEL AB ISSELT, *De Bello Colon., lib.* 3, *pag. m.* 399, 512 en 522, (*Edit. Colon.* 1620) desgelijks zijn ook veele vlugtelingen uit geheel *Nederland* te *Emden* gekomen, omtrent het jaar 1566, ten tijde van de woede van den Hertog van *Alba*." Men vergelijke hiermede hetgeen de schrijver in het 2de deel, op bl. 562, aanteekent, zeggende voorts: »Van deeze *Vlaamsche* en *Engelsche* vlugtelingen is te *Emden* de oorsprong van de *Diakonie* der *Vreemdelingen* Armen, door Gods goedheid nog op heden in staat, hebbende haare eigene *Diakonen*,...." Zie ook dl. I. bl. 136, 466.

Wie JACOB DE VOS was, is mij nog niet gebleken. Misschien stamde hij af van JAKOB DE VOS, Heer van *Idewalle* en *Beaupré*, en ISABELLA VAN HALEWYN (*a*), wier dochter, ADRIANA DE VOS, bij JAKOB DE BLASERE, Raad van *Vlaanderen*, moeder werd van BARBARA DE BLASERE, Vrouwe van *Beaupré*, † 11 Oct. 1580, getrouwd in 1527 met JAN DE VOS, Ridder, Heer van *Herlebaut*, Voorschepen van *Gent*, 1540, 1546, 1549, 1553, 1557 en 1562, gestorven den 25sten April 1571 (*b*), die bij haar verwekte

PIETER DE VOS, Heer van *Herlebaut*, Voorschepen van *Gent*, 1575 en 1576, ongehuwd gestorven den laatsten van Julij 1581 (*c*).

GERARD DE VOS, Heer van *Beaupré*, Afgevaardigde wegens den adellijken stand van het land van *Artois*, Lt. Gouverneur van *Atrecht*, gestorven omstreeks het jaar 1590. In 1556 getrouwd met GILEINTJE LE MARTIN-DE-MESPLAU, werd hij vader van

PIETER, Heer van *Beaupré*, geb. 1564, den 28sten Nov. 1600, door den Aartshertog ALBERT, ridder geslagen (*d*), en in 1611 gestorven. Bij KATHARINA CABILIAU, KORNELISdochter, Heer van *Hamme*, verwekte hij eene dochter, KORNELIA, Vrouwe van *Beaupré* en *Hamme*, gestorven den 26sten Junij 1636, den 20sten September 1629 getrouwd met PIETER COLOMA, derden Baron van *Bornhem*, Burggraaf van *Dourlens*, Heer van *Bobadilla* en van *Moriensart* (*e*).

FERDINAND, Heer van *Metz*, *Flobecq* en van *Herlebaut*, vader van ISABELLA, de laatste van dit geslacht van DE VOS, vrouw van NIKOLAAS FRANS VAN MARNIX, Burggraaf van

---

(*a*) Dochter van BERNARD, † 1476, broeder van JAN VAN HALEWYN, Ridder van *Jeruzalem*, President van den Hove van *Holland* en *Zeeland*, † 1478, wiens dochters, bij BEATRIX VAN DEN RYNE, Vrouwe van *Swevezeele* (JANSdr. bij IDA VAN MOMPRÉ), verwekt, trouwden aan STEELANDT en WIELANDT. *Troph. de Brab.*, t. II. p. 87, 88.

(*b*) Met zijne vrouw, voor het altaar van het H. kruis, in St. Bavo's kerk, te *Gent*, begraven:

Sepulture van Edele ende Weerde Heere M'Her JAN DE VOS, Ruddere, die overleet in 't jaar XVCLXXI. den XXVen dach van April ende van Vrauwe BARBELE DE BLASERE zyn gheselnede die overleet den XI. Octobre Ao. LXXXtich.

Bidt voor de Zielen.

Kwartieren:

DE VOS, MOERE, SCHORISSE, STEELANDT.

BLASERE, JONCHEERE, VOS-D'IDEWALLE, HALEWYN.

In dezelfde kerk zag, of ziet men welligt nog, deze acht kwartieren, met volgend bijschrift:

Cy gist noble Chevalier Messive JEAN DE VOS luy vivant Seigr. de *Herlebaut*, lequel trespassa le 25. Avril 1571.

Priez Dieu pour son Ame.

Kwartieren:

DE VOS, DE CALCKENE, MOERF, S'RYCKEN.

SCHORISSE, MARCKE, STEELANDT, BELLE.

Andere op- en grafschriften vindt men in LINDANUS, *de Teneræmudâ, Lib.* 3. *Cap.* 3. en in VAN GESTEL, in *Hist. Archiep. Mechl., tom.* 2. *fol.* 225 & 293. Zie *Addit. aux Troph. de Brab.*, geplaatst achter dl. II van 't *Suppl.*

(*c*) Een PIETER DE VOS, geb. te *Gent* 1 Sept. 1545, aanvaardde 23 Maart 1574 [in welk jaar hij, volgens KOK, *Woordenb.*, dl. IV. bl. 1324, »mits de Spaansche Oorlogen en Vervolging om de Religie, zijn Vaderland en Geboortepl. de Stad *Gent*, (*alwaar zijn Vader* JAN DE VOS, *Voorschepen geweest was*) verlaaten had"] te *Vere* het Ambt van Secretaris, »deed den 6 Juli 1587 eerst Eed als Poorter, overleed 21 Sept. 1604." Zie ERMERINS, *Beschr. der stad Vere*, st. III. bl. 173. Vgl. SMALLEGANGE, bl. 581, 582.

(*d*) Vgl. *Nobil. des P. B.*, p. 131.

(*e*) *Sudpl. aux Troph. de Brab.*, t. II. p. 74; *Nobil. des P. B.*, p. 353; CHRISTYN, *Jurispr. Her.*, Part. I. p. 317.

Ogimont, gestorven te *Doornik* den 15den Januarij 1680, zonder hem kinderen na te laten (*f*).

ISABELLA, getrouwd met ISAMBART DE LANDAS, Heer van *Thun*, *Fermont* en *Ivergnies* (*g*).

JAN DE VOS, Voorschepen van *Gent*, 1605, 1611, 1613, 1617, 1621 en 1623, ongetrouwd gestorven in 1631. Zie *Troph. de Brab.*, t. II. p. 87—89; *Suite du Suppl. au Nobil. des P. B.*, t. I. p. 58; t. II. p. 158.

't Kan zijn, dat de moeder van den door K. v. S. bedoelden JACOB DE VOS, BROECHOVEN heette, en hij daarom dat wapen met het zijne gevierendeeld voerde, 't is mij echter niet gebleken. De naam BROECKHOVEN ging door het huwelijk van AMELBERGE VAN BRUHESE, Vrouwe van *Broeckhoven*, met GODFRIED VAN STAKENBORCH, in dit, uit DE ROOVER gesproten, geslacht over. Haar wapen was: *van sabel, met drie jagthorens van zilver, beslagen van goud*, d. i. BRUHESE; *en een vrijkwartier van lazuur, met twee fasces van goud*, d. i. BROECKHOVEN. Zie *Suite du Suppl. au Nobil. des P. B.*, t. IV. p. 59.

Het hartschild zal het wapen eener heerlijkheid (mogelijk *Vossenpoorte*) bevatten.

M°.

Staatkunde van het kerkezakje (III. bl. 164, Vr. XCV; vgl. IV. bl. 146; *Bijbl.* 1855, bl. xxiv; VII. bl. 74, 106 en 171; IX. bl. 136). In de onrustige dagen van 1795 werd in het kerkezakje te *Tiel* gevonden het volgend tweeregelig rijmpje:

„O KAREL LODEWIJK, gij brave, vrome ziel!
Zijt Paus der Kerkenraad, en Poppen-Prins in Thiel."

Zinspelende op een aanzienlijk ingezetenen dier stad, wiens voornamen KAREL LODEWIJK waren.

D. C. O.

Ferdinand Freiligrath (IV. bl. 159, Vr. 135; vgl. V. bl. 22; *Bijbl.* 1855, bl. lxii; VII. bl. 107 en 172). Dr. B. TER HAAR heeft eerst in den *Gids*, en later in een zijner dichtbundels eene vertaling laten drukken van een gedicht van FREILIGRATH, *De Komeet*, *Anno Domini* .....? Even als BRUNHILD aan den staart van een paard door de legerplaats werd gesleept, wordt daar de aarde aan den staart van eene komeet vastgeknoopt, en zoo het heelal doorgejaagd! Het is een merkwaardig stuk, dat het nageslacht zal kunnen dienen om te bewijzen welke heldere begrippen van sterrekunde men in de XIXde eeuw had. *Braga*, ware hij toen niet reeds dezer wereld overleden, zou het gaarne opgenomen hebben, waarschijnlijk onder de rubriek dolhuispoezij.

Eene vertaling van FREILIGRATHS *De dooden aan de levenden*, vindt men in de *Provinciale Friesche Courant* van 1848 of 1849.

ALIQUIS.

Ferdinand Freiligrath. In de gedichten van B. TER HAAR vindt men onder de vertaalde poëzy:

De Komeet. Anno Domini.......? Naar het Hoogduitsch van FREILIGRATH, en *Het Weerlicht in den Pinksternacht*. Het Hoogduitsch van FREILIGRATH vrij gevolgd.

In de *Verstrooide Rijmen* van J. J. A. GOEVERNEUR vindt men ook twee gedichten naar FREILIGRATH: *Eene Geuzenwake in* 1572 en *Hebt lief elkaâr*.

K. v. S. N°. 2.

Factieteekens (IV. bl. 222, Vr. 181; vgl. V. bl. 56; *Bijbl.* 1855, bl. lxvii, cxliv; VI. bl. 240, 372; VII. bl. 295; VIII. bl. 37). Als bijdrage tot dit onderwerp strekke nog het volgende. Zoo omstreeks 1786 ontwikkelde zich te *Amsterdam* eene groote zucht voor den wapenhandel. Er kwam een genootschap tot stand, onder den naam: „Tot nut der schutterij." De leden van dat genootschap, veelal patriotten, immers velen van hen droegen knoopjes om zich kenbaar te maken. Ik bezit zoodanig knoopje van zilver, ter grootte van een oud dubbeltje (iets grooter dan ons tegenwoordig 10 centsstuk), waarop keurig is gegraveerd de Amsterdamsche Stedemaagd, hebbende in de regterhand eene speer met den vrijheidshoed, en aan den linkerarm een schild, waarop het wapen van *Amsterdam*, staande het beeldje in eene omheining of tuin, even als de Hollandsche leeuw in den zoogenaamden Hollandschen tuin meermalen wordt voorgesteld. Het randschrift luidt: *Tot nut der schutterij*. Ik behoef wel niet te zeggen dat die knoop, even als het *keeshondje*, even als de oranjestrik en de lussen op den hoed, enz., tot de factieteekenen van dien tijd behoorden.

EEN OUD AMSTERDAMMER.

Een vermomde beul (IV. bl. 351, Vr. 296; vgl. V. bl. 137; *Bijbl.* 1855, bl. lxxxv). In den *Hollandschen Mercurius* voor Mei 1670 leest men: „In dese tijd stierf in de *Virginies* in *America* de moordenaar die op sijn dootbedde en leste ure met berouw heeft bekend ghehad aan den predikant zijner residentie, hoe dat hij te weten PEACHEL, was den selfden man, welke den goeden (?) koning KAREL I voor *Whitehall* had vermoord."

♀² — ♀.

(*f*) *Nav.* VIII. bl. 78, 267.

(*g*) Volgens LE CARPENTIER, die hem RAMBAUT, en zoon van KAREL DE LANDAS, Heer van *Ivrigny*, en van KATH. DU FRESNOY, Vrouwe van *Thun*, noemt, verwekte hij bij ISABELLA DE VOS eene dochter, LOUISE, die de vrouw werd van N. LE BLANC *Sr. de Neurchin*. Zie *Hist. de Cambray*, Part. III. p. 1061.

Operaas in de Hollandsche taal (VI. bl. 106, Vr. 143; vgl. bl. 251; VIII. bl. 365, IX. bl. 73).

1. *Annette en Lubijn*, naar het Fransch.
2. *De Apothecar en de Doctor*, naar het Hoogd.
3. *Alexis en Iristina.*
4. *Armand en Constance*, naar het Fransch. Muzijk van CHERUBINI.
5. *Adolf en Clara*, naar het Fransch. Muzijk van DALEYRAC.
6. *Blaise en Babet*, naar het Fransch. Muzijk van DEZÈDE.
7. *Brama en Zoloé*, naar het Fransch. Muzijk van AUBER.
8. *De Calif van Bagdad*, naar het Fransch. Muzijk van BOYELDIEU.
9. *De Deserteur*, naar het Fransch. Muzijk van MONSIGNY.
10. *De drie landbouwers*, naar het Fransch. Muzijk van DEZÈDE.
11. *Het gestoorde offerfeest*, naar het Hoogduitsch. Muzijk van VON WINTER.
12. *De Hoefsmid*, naar het Fransch. Muzijk van PHILIDOR.
13. *De hut in het gebergte*, naar het Fransch.
14. *De Karavaan van groot Kaïro*, naar het Fransch. Muzijk van GRÉTRY.
15. *De Melomanie*, naar het Fransch.
16. *Paulus en Virginia*, naar het Fransch. Muzijk van KREUTZER.
17. *Panurge*, naar het Fransch. Muzijk van GRÉTRY.
18. *Preciosa.* Muzijk van C. M. VON WEBER.
19. *Roosje en Colas*, naar het Fransch.
20. *Richard Leeuwenhart*, naar het Fransch. Muzijk van GRÉTRY.
21. *Het Rozenfeest van Salency*, naar het Fransch.
22. *Renaud d'Aste*, naar het Fransch. Muzijk van NICOLO.
23. *Raoul Blaauwbaard*, naar het Fransch. Muzijk van DALEYRAC.
24. *De Roofspelonk*, naar het Fransch. Muzijk van LESUEUR.
25. *De schoone Arsène*, naar het Fransch.
26. *De schaking uit het Serail*, naar het Hoogd. Muzijk van MOZART.
27. *Seid en Palmyre*, naar het Fransch. Muzijk van MEIJERBEER.
28. *De Tooverfluit*, naar het Hoogd. Muzijk van MOZART.
29. *De twee woekeraars*, naar het Fransch.
30. *'t Vrouwtje van den Donau*, naar het Hoogd. Muzijk van SCHIKANEDER.
31. *Zemire en Azor*, naar het Fransch. Muzijk van GRÉTRY.
32. *Asschepoester*, naar het Fransch. Muzijk van NICOLO.
33. *Cordelia*, naar het Hoogd.
34. *'t Doorluchtig bedrog*, naar het Fransch.
35. *Het geheim huwelijk*, naar het Fransch. Muzijk van CIMAROSA.
36. *Joseph in Egypte*, naar het Fransch. Muzijk van MEHUL.
37. *Norma*, naar het Italiaansch. Muzijk van BELLINI.
38. *Het sprakelooze meisje van Portici*, naar het Fransch. Muzijk van AUBER.
39. *Het Tooverklokje*, naar het Fransch. Muzijk van HEROLD.
40. *De zangzieke Kleermaker*, naar het Fransch. Muzijk van GAVEAUX.

De Heer F. F. C. STEINMETZ vraagt in den *Navorscher* IX. bl. 73, naar eene opgave ook van Hollandsche (vertaalde) opera's, ik bied er hem hier een veertigtal aan, die respectivelijk bij HELDERS en MARS — ABRAHAM MARS (niet bij mij wel te weten!) VAN HULST, WESTERMAN enz. uitgegeven zijn, en ook alle op het Leidscheplein zijn vertoond geworden. Dit lijstje is intusschen zeer onvolledig, en wanneer men den toegang kon verkrijgen tot de bibliotheek van den Hollandschen schouwburg, zou het mij niet verwonderen, dat het getal der Hollandsche operatexten (gedrukte wel te verstaan), het vierdubbele mijner opgave bedroeg, immers in de laatste jaren der vorige eeuw en in de eerste twintig jaren der tegenwoordige, werd er op het Leidscheplein nog al werk van den zang gemaakt; NEITZ (de vader van een quasi-tenor, dien enkele oude schouwburgliefhebbers zich nog kunnen herinneren en grootvader van een quasi-bas, dien ook jongere habitués niet vergeten kunnen zijn), had de zangstukken bij ons ingevoerd, en zong zoo goed en zoo kwaad als hij vermogt met zijn vlaamsche troep de ligte muzijk van PHILIDOR, GAVEAUX, DÉZAIDES, MONSIGNY en DALEYRAC. Later toen de hulpschouwburg gereed was (want NEITZ had in een tent gezongen (?)), werd zijn repertoire overgenomen en aangevuld met opera's seria die vooral, toen wijlen HENDRIK OOGELWICHT Junior medebestuurder van den schouwburg was, nog al opgang maakten en zoo zoo gezongen, maar fraai gemonteerd werden. — SARDET-MAJOFSKI, de Jufvrouwen DE BRUIN en KAMPHUIZEN (de laatste als *Asschepoester*, *het Vrouwtje van den Donau*, enz.), werkten daartoe niet onverdienstelijk meê, ook ROMBACH kon noch al met smaak een aria voordragen, maar toen men eindelijk ook de muzijk van MOZART, VON WINTER, CHERUBINI, AUBER en MEIJERBEER aantastte, liep het er wel eens doorheen, en daar de krachten ten eenenmale onvoldoende waren, moest het zingen in het Hollandsch worden opgegeven. »Le combat cessa faute de combattants."

MARS.

[De muzijk van het *Rozenfeest van Salency* (La rosière de Salency) is van GRÉTRY.]

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 298; VIII. bl. 13, 204, 270, 330; IX. bl. 8, 110, 174). G. H. M. DELPRAT, *die Brüderschäft des Gemeinsamen Lebens, ein Beitrag zur Geschichte der Kirche, Litteratur und Pädagogik des* 14, 15 *und* 16 *Jahrhund., deutsch bearbeitet und mit Zuzätse und einen Anhang versehn von* Dr. GOTTL. MOHNIKE, *Cons. Schulr. u. Superint. zu Stralsund*, u. s. w. (Leipzig 1840).

EWALD KIST, *Christl. Ascetik oder Uebungslehre.* (Wezel 1827) 2 dln.

Prof. G. J. MULDER, *die Chemie des Bieres. Aus dem Holländ. übersetzt von* Dr. CHR. GRIMM. (Leipzig 1858.)

J. H. VAN SWINDEN, *Elemente der Geometrie* (Aus d. Holländ.). Jena 1834.

G. BRANDT, *Hist. abregée de la reformation des Païs-Bas, trad. du Holl.* La Haye, 1726, 3 vol. in 12°.

Hollandsche boeken vertaald. Onder den titel van *Etudes poétiques imiteés de divers auteurs Hollandais, par* AUG. CLAVAREAU, is te *Gent* bij G. BUSSCHER *en Zoon*, in 1824 uitgegeven een bundeltje, waarvan de Heer CLAVAREAU, o. a. dit zegt:

»J'entreprends aujourd'hui d'offrir à mes compatriotes quelques feuilles de la couronne de laurier dont les Muses ont paré le front des poètes hollandais. Ce ne sont pas des *traductions*, que j'ai faites, mais des *imitations.* J'ai conservé souvent les formes de la langue et presque toujours le fonds des pensées etc. etc."

De stukken, waarvan eene *imitation* geleverd wordt, zijn de volgende:

Guillaume premier, naar TOLLENS; *Soupir vers l'Italie*, naar HELMERS; *Zaïde et Almanzor*, naar BILDERDIJK; *Le Combat naval des quatre Jours*, naar TOLLENS; *Le Museum de la Peinture*, naar HELMERS; *Elmire*, naar BILDERDIJK; *Meditation*, naar HELMERS; *La mort d'Ossian*, naar denzelfden, en *La Fleur cueillie*, naar TOLLENS.

Bij F. BURY LE FEBVRE, te *Maastricht*, is ook uitgegeven: *A mon Enfant, traduit de* BORGER, *par* AUG. CLAVAREAU.

H. v. K.

Zwanenzang (VI. bl. 367, Vr. 564; vgl. VII. bl. 125, 205, 265; VIII. bl. 13). In »*'t Nieuw vermeerderde Acerra Philologia, dat is, Ses Hondert Nutte, Uytgelesene Gedenckwaerdige Historien ende Vermaeckelijcke Discoursen, door* PETRUS *en* SEBAST. LAUREMBERGH, *Hoogh Leer-meesters, in de vermaerde Schoole tot Rostock*," uitgegeven te *Amsterdam* in 1675, vind ik op bl. 196 e. v. van 't 1ste deel, onder 't opschrift: »*Van der Swaens Gesangh, en van de Oyevaers*," 't volgende:

»Van de *Swanen* wordt geseydt en gheschreven, dat, wanneer haer uyr van sterven voor handen is, sy soo lieffelijck aenvangen te singen, als een gesang soude konnen gevonden worden. OVIDIUS dien uytnemenden *Poëet* schrijft van haer als volgt:

Cantator cygnus funeris ipse sui.

Dat is:

Wanneer de uyr gekomen is
Van 't sterven van een swaen,
Dan singt hy lustig ende fris,
Tot dat hy moet vergaen.

»Daer van komt het spreeck-woordt, *Cantio Cygnea*, dat is, de leste woorden die een mensch spreeckt ofte schrijft, wanneer hy uyt dit leven scheyden sal. Alsoo noemt men des *Patriarchen* JACOBS, ende MOYSIS *Testament een Swanen-gesangh*: van ghelijcken oock de leste woorden DAVIDS, het gesangh van SIMEON, de leste woorden CHRISTI aen 't kruys, en diergelijcke.

»Wat het *Swanen-gesang* aengaet, dat selve is gantsch onvaerachtigh, versiert, ende louter fabel-werck. In *Vranckrijck*, *Duytsland*, en op andere plaetsen, ja te *Rostock* selver, seydt den ouden LAURENBERG, zijn al eer eenige hondert Swanen geweest, waer onder veel haer natuerlijcken doodt gestorven zijn: maer niemant heeft oyt gehoort, dat sy voor haer eynde singen: maer wanneer sy sterven sullen, dan leggen sy op haer buyck neder, strecken haer geheel uyt, leggen den hals voor haer neer, heffen die so lang op, tot dat sy eyndelijck leggen blijven. Wat haer gesang dan aengaet, dat is even als het gnorren en gillen van een *Kraen*-voghel, ofte van een *Gans*, die by de strot gedragen wordt. De *Swanen* hebben seecker niet een *Nachtegaels* hals, maer een *Gansen* hals, met soo een snavel, stemme ende tonge. PLINIUS heeft al voor menigen tijdt aen dit *Swanen-gesangh* getwijffelt, welcke van haer aldus schrijft: Men seydt dat de *Swanen* een droevig gesang aenstellen, wanneer sy sterven sullen, maer ick houde het voor leugen, uyt verscheyden en veele experientien.

»Hetgeen RANTZOUW in sijn *Almanach* vertelt, kan voor de waerheydt opgenomen worden, want, hy seyt, dat hy een *Swaen* heeft hooren singhen; maer hoe verstaet hy dat? hy meent soo een gesangh, als de *Gansen* over haer hebben. Dat men onse *Heere* CHRISTUS leste woorden aen het Kruys, of het Gesang van SIMEON, *Nunc demittis etc.* by een leelijck *Gansen* of *Swanengesang* wil vergelijcken, is heel on-christelijck van ons gedaen."

A. L. LESTURGEON.

Van Oort (VI. bl. 369, Vr. 573; vgl. VII. bl. 158, 206 en VIII. bl. 110). Zonder nog het verhaal omtrent de afkomst van de familie VAN OORT, door φ^2—φ. medegedeeld, direct te kunnen logenstraffen, meen ik even-

wel de geloofwaardigheid er van, waarvoor dan ook niet de minste grond is bijgebragt, in twijfel te mogen trekken, daar toch reeds JACOB VAN OORT in 1609, toen weduwenaar in *Utrecht*, aldaar is hertrouwd; terwijl in 1613 reeds JAN CORNELIS VAN OORT te *Utrecht* tot diaken gekozen werd, en ook nog in 1624 aan WYNANT ANTONISSEN VAN OORT, jong gezel van *Utrecht*, attestatie is afgegeven, om te *Oudewater* te trouwen.

Daar nu daarenboven twee der zonen van den door φ^2—φ. waarschijnlijk bedoelden Mr. FRANS (?) VAN OORT eerst in 1678 en 1679 te *Utrecht* getrouwd zijn, doch de weduwe van JAN CORNELIS VAN OORT boven genoemd, te *Utrecht* reeds in 1629 begraven is, nalatende mondige en onmondige kinderen, en ook nog HENDRIK PETERS VAN OORT, jong gezel van *Utrecht*, en ARIAEN JACOBS VAN OORT van *Utrecht*, respectivelijk in 1661 en 1662 te *Utrecht* getrouwd zijn, terwijl in 1665 nog aan JAN GEURTS VAN OORT, weduwnaar te *Utrecht*, attest is gegeven om te *Amerongen* te trouwen met ALBERTIE TEUNIS VAN OORT van *Amerongen*, en alzoo blijkt, dat in den aanvang en het midden der 17de eeuw verschillende geslachten VAN OORT reeds te *Utrecht* of in de provincie aanwezig waren, van welke ook in den *Navorscher*, VIII. bl. 110 geen melding gemaakt wordt, zoo heb ik nog geen grond gevonden, om de opsporing van de geboorteplaats en van den stellig aan te wijzen vader der 3 gebroeders, in de laatste helft der 17de eeuw te *Utrecht* levende, te staken, aan welke opsporing misschien de inzender N.T., eigenaar van den huwelijkspenning der 25-jarige echtvereeniging van PAULUS VAN UCHELEN en FRANCINA VAN OORT, sub anno 1667, vermeld in *Nav.* VI. bl. 257, door opgave van de opschriften van dien penning zoude kunnen te hulp komen, waartoe wij hem bij deze beleefdelijk uitnoodigen, doordien misschien daaruit blijken kan, waar dit feest gevierd is; wij stellen daarop te meer prijs, naardien de naam FRANCINA blijkbaar een familienaam is, die bijna in alle latere geslachten van den zoogenoemden FRANS VAN OORT weder terug gevonden wordt. —

Mogt φ^2—φ. omtrent het geslacht der 3 gebroeders VAN OORT in opklimmende lijn, of omtrent de plaats hunner geboorte reeds eenig nader onderrigt kunnen geven, zoo zal hij daardoor zeer verpligten hem, die gaarne bereid is in afgaande lijn alles mede te deelen, wat hij bezit, tot aan den dood van FRANCINA VAN OORT, overleden te *Utrecht* 20 Nov. 1836 of van ALETTA MARIA VAN OORT, overleden te *Utrecht* 27 Junij 1824.

Ook wat de namen der buitenplaatsen betreft, twijfel ik aan de juistheid van het berigt van φ^2—φ., daar ik vermeld vind, dat BERNARD VAN OORT vermoedelijk een der bedoelde 3 broeders, bij den doop der eerst bekende dochter te *Utrecht* in 1683, op *Caesbergen* woonachtig was.

Eindelijk kan misschien nog aan L. D. R., bezitter der geslachtlijst van de familie VAN OORDT te *Rotterdam*, tot inlichting dienen, dat hoewel blijkbaar op het verschil in spelling van »VAN OORDT" of »VAN OORT" in de helft der 17de eeuw ook te *Utrecht* niet gelet is, ik nog aldaar vond opgeteekend, dat HENRIE PETERS VAN OORDT, welligt een zoon van PIETER, die in 1593 geboren is, den 23 April 1661 te *Utrecht* waar hij woonde, getrouwd is met GIJSBERTJE AERTS, jonge dochter van *Utrecht*, uit welk huwelijk alleen blijkt geboren te zijn eene dochter MAGDALENA, te *Utrecht* gedoopt 16 Februarij 1664.

L. V. J.

Randschrift onzer munt (VII. bl. 31, Vr. 54; vgl. bl. 189). In *Frankrijk* vindt men op eene medaille van HENDRIK II van 1555, *soli deo honor et gloria* als kantschrift; en op eene munt van HENDRIK III: *Paci, quieti et felicitati publicae.* CROMWELL echter zoude de eerste geweest zijn, die kantschriften in de mode heeft gebragt. Hij liet de munten bestempelen met: *has nisi periturus mihi adimet nemo.*

Zeer verschillend en karakteristiek zijn vele dezer kantschriften. Zoo leest men op bisschoppelijke daalders: *ne me falsificans rodat avara manus.* Op Zweedsche rijksdaalders 1692: *manibus ne laedar avaris.* Hieruit blijkt, dat zulks als voorbehoedmiddel tegen het muntsnoeijen gebezigd werd.

KAREL II van *Engeland*: *decus et tutamen.*

FREDERIK IV van *Denemarken*: *Servant et decorant.*

Op Fransche kroonen: *Salvum fac regem, Domine.*

Op gouden en zilveren *med. de confiance* (1792): *Ornant sed non tuentur.*

Op een *Deventer* driegulden is het eerste geweest: *in te Domine speravi, non confundar in aeternum.*

Op een' Embder vroedschapspenning 1728: *salus populi suprema lex esto.*

Op een scudo Romano van paus PIUS VII: *In terra pax.*

NAPOLEON: *Dieu protège la France.*

Dukaton van *Dordrecht* 1671: *Nervos reipublicae accidere facinus morte piandum.*

(Vgl. SCHMIEDER, *Handw. d. ges. Münzk.* Halle, 1811). D. *te D.*

Oorsprong der dagbladen in Nederland (VII. bl. 263, Vr. 325; vgl. bl. 378 en VIII. bl. 49). In de *Stadsrekening van Middelburg* over het jaar 1595, komt de volgende post voor:

Betaelt CORN. COOLS, nieuwstydinghe schryver, ter cause dat hy een jaer lank alle weken aen de stadt gesonden heeft de nouvelles ofte couranten.... £ 4. φ^2—φ.

Eduardus Puppius en Henricus Stromberg (VIII. bl. 196, Vr. 226; vgl. bl. 376 en IX. bl. 178). Wij hebben een gedicht van den laatstgenoemden: *Dialogus Brabantiae et Hollandiae in quo tractatur de pace reconcilianda. Versibus conscriptus ab* HENRICO STROMBERGIO *apud Campenses ludi literarii conrectore. Anno* CIↃ IↃ IIC. 16 bl. in 4°. Het is opgedragen aan Prins MAURITS en de zoo algemeene als bijzondere staten der provinciën. Hij was geen rector maar conrector te *Kampen*. Den 9den Nov. 1605 vereerden Schepenen en Raad te *Deventer* HENR. STROMBERGIUS, gewezen conrector te *Kampen* een rozenobel »voer sijne epigrammata der stadt thogesonden vnd solx noch voer ditmal vnd sonder in gewoenheit getogen te worden, alsoe hie solx mennichmal gepleget hefft."

Lijst van Kalifen (VIII. bl. 294, Vr. 365; vgl. IX. bl. 26, 45, 46). Om de vraag van HERMAN volkomen te beantwoorden, die de Moorsche heerschers in *Spanje* tot 1492 wil kennen, als wanneer het gezag der Kalifen reeds meer dan 400 jaren had opgehouden, zullen wij trachten ook de gebieders der voornaamste Moorsche koningrijken te vermelden. DZI-EL-NOUN had WADAH, den hadjeb van HESCHAM II, geholpen om den zoon van MOHAMMED-AL-MAHADI uit *Toledo* te verdrijven, maar toen HESCHAM zijnen hadjeb deed onthoofden, verklaarde zich DZI-EL-NOUN souverein van *Toledo*. Hem volgden zijn zoon YAHYA I, bijgenaamd *Al-Mamoun* (*Almenon*) *de beroemde*, † 1077, vader van S. CASILDA, en HESCHAM, bijgenaamd *El-Kader-Bi'llah*, *de sterke met Gods hulp*, † 1078, wiens opvolger was zijn broeder YAHYA II, die bij de inneming zijner hoofdstad in 1085 door ALPHONSUS van *Castilië* naar *Valencia* vlugtte, waaruit zijn grootvader in 1065 ABD-EL-MELECH, zoon van ABD-EL-AZIS, kleinzoon van ABD-EL-RAHMAN, en achterkleinzoon van MOHAMMED-AL-MANSOR verdreven had.

De Gouverneurs van *Ceuta* en van *Algesiras*, ALY-BEN-HAMMOUD en zijn broeder AL-CASEM-BEN-HAMMOUD, door HESCHAM II te hulp geroepen, bleven souvereinen van *Malaga* en *Algesiras*; tijdens ALPHONSUS was gebieder van *Malaga* BEN-YAKOUB, die door de gezamentlijke Moorsche Vorsten werd afgezet. De Koning van *Saragossa* was toenmaals AHMET I, bijgenaamd *Al-Moktadir Bi'llah*.

HAYRAN, na den dood van WADAH, hadjeb van HESCHAM II, maakte zich na diens verdwijning meester van *Almeria*. MOHAMMED-ISMAËL-BEN-ABED, Gouverneur van *Sevilië*, die YAHYA (zie bl. 46) deed dooden, behield daarna voor zich zelven zijn gebied. YOUSSOUF-BEN-TASCHFYN, Emir van *Fez* en *Marokko*, Prins der Almorabiten, tot hulp ingeroepen zijnde tegen Koning ALPHONSUS, behaalde den 22sten October 1086 de overwinning en werd op het slagveld tot Emir der Emirs van *Spanje* uitgeroepen; denzelfden avond den dood zijns zoons vernemende, keerde hij huiswaarts, SCHYR-BEN-ABOU-BEKR (Koning *Bucar*) in zijne plaats latende. De Almorabiten maakten welhaast misbruik van hunne magt: ABOU-BEKR veroverde *Bajadoz* en vermoordde den Vorst OMAR-BEN-AFTHAS tegen het verdrag, YOUSSOUF vermeesterde in 1090 *Grenada*, geregeerd door Koning ABD-ALLAH-BEN-BALKIN-BEN-BADIR, en in 1091 *Cordova*, waar hij 2 zonen van MOHAMMED-BEN-ABED deed ombrengen, die hetzelfde jaar ook *Sevilië* overgaf en nog 40 jaren in *Afrika* leefde. *Murcia* werd mede in 1091 genomen en *Valencia* door het verraad van den Kadi AHMED-BEN-DJEHAF-EL-MOAFERI, die tot loon daarvan het bestuur bekwam. *Algarvië* viel in 1093 deels in handen van ALPHONSUS, deels van de Almorabiten, en de Koning van *Albaracin* verklaarde zich in 1094 vassal van YOUSSOUF, zoodat deze over alle Moorsche Staten, *Saragossa* uitgezonderd, gebood.

Valencia werd wel in 1094 door den Cid ingenomen, die in 1095 den Kadi EL-MOAFERI deed verbranden, maar in 1101 viel de stad weder in handen van ABOU-BEKR. In 1106 overleed YOUSSOUF, 100 jaren oud, en werd als Emir in *Afrika* en *Spanje* opgevolgd door zijnen zoon ALY-BEN-YOUSSOUF.

De Koning van *Saragossa*, ABD-EL-MELECH, bijgenaamd *Amad-Dawlah*, de hulp der Almorabiten ingeroepen hebbende, had zich daarover spoedig te beklagen en verliet zijne hoofdstad (welke zich in 1118 aan ALPHONSUS VII moest overgeven), eenige steden behoudende, en † 1130. Zijn zoon ABU-GIAFAR-AHMED, bijgenaamd *Saïf-Al-Dawlah*, *de degen van den Staat*, ruilde zijn gebied voor eenige bezittingen van ALPHONSUS.

Inmiddels had ALY-BEN-YOUSSOUF in *Afrika* vele nederlagen geleden door de Almohaden, aangevoerd door ABD-EL-MOUMEN, die zich in 1133/4 tot Emir deed proclameren. Daarom riep ALY zijn' zoon TASCHFYN-BEN-ALY, in 1126 na den dood van zijnen oom ABU-TAHIR-TEMIN Landvoogd in *Spanje* geworden, in 1138 tot zich, die op zijne beurt tot Landvoogd liet ABU-ZACARI-YAHYA-BEN-GANIA, gesneuveld in 1149 tegen de Almohaden. De bevolking van *Cordova* tegen de Almorabiten opgestaan zijnde, vermoordde den Kadi en riep tot Emir uit ABU-GIAFAR-HAMDAIN-BEN-MOHAMMED-BEN-HAMDAIN, die 14 dagen later reeds verdreven en vervangen werd door den reeds genoemden ABU-GIAFAR-AHMED, toen bijgenaamd *Al-Mostansir-Bi'llah*, *die Gods hulp vraagt*; 8 dagen na zijnen intogt werd hij ook te *Grenada*, *Murcia*, *Malaga* en *Jaen* verkoren; later verklaarde hij

zich vassal van Keizer ALPHONSUS, riep diens bijstand in tegen de Almohaden, geraakte wegens verschil met zijne helpers gevangen en werd doodelijk gewond, terwijl men over zijn lot twistte, 1146. Bij het wijken der Almorabiten proclameerde zich tot Emir van *Sevilië* ABD-ALLAH-BEN-MAYMON, *Almeria* koos MOHAMMED-BARDANIS en *Valencia* ABD-EL-MELECH-MERWAN-BEN-ABD-EL-AZIS, die welhaast in 1145 afgezet en vervangen werd door BEN-AYAD; deze bezat, na den dood van ABU-GIAFAR-AHMED, met BEN-HAMDAIN van *Cordova*, ook gezamentlijk *Grenada*, *Malaga* en *Murcia*, en sneuvelde tegen de Christenen; zijn opvolger was ABU-ABD-ALLAH-MOHAMMED-BEN-SAID, Koning van *Valencia*, *Murcia* en *Jaen*, † 1172, en van dezen ABUL-HEGIAG-YOUSSOUF-BEN-MOHAMMED-BEN-SAD. AHMET-BEN-HUSSEIN-BEN-QUOSAY, een zendeling van ABD-EL-MOUMEN, werd in 1144/5, met behulp van zijnen meester, Gouverneur van *Algarvië*. *Cordova* was in 1147 door den Landvoogd ABU-ZACARI-YAHYA-BEN-GANIA ingenomen, die vassal van Keizer ALPHONSUS werd, doch de Almohaden, die in 1147 *Sevilië* vermeesterd hadden, veroverden ook *Cordova*, gelijk in 1161 *Grenada*.

ALY-BEN-YOUSSOUF was in 1144/5 overleden en opgevolgd door zijn' zoon TASCHFYN-BEN-ALY, die, door ABD-EL-MOUMEN geslagen, vlugtende stierf. De Almorabieten kozen zijnen zoon ABU-ISAK-IBRAHIM, die reeds in 1147, bij de inname van *Marocco* door ABD-EL-MOUMEN, den dood vond.

ABD-EL-MOUMEN, die zijn gezag in *Spanje* door zijne bevelhebbers BEN-QUOSAY, ABU-AMRAN-MUZA-BEN-SAÏD en SIDI-RAY had gevestigd, kwam in 1160 derwaarts en † drie jaren later; hem volgden in regte lijn: YOUSSOUF-ABU-YACOB, gehuwd in 1174 met de dochter van den in 1172 overleden Koning van *Valencia*, en † in 1184 aan zijne tegen de Christenen bekomen wonden; YACOB-BEN-YOUSSOUF, † 1199; MOHAMMED-ABU-ABD-ALLAH, bijgenaamd *al-Nassir-Leddin-Allah*, *de onderhouder van Gods wet*, in 1213 in *Afrika* vergeven, na vele nederlagen in *Spanje* geleden te hebben; en YOUSSOUF-AL-MOSTANSIR-BI'LLAH, kinderloos † in 1224. De drie broeders van *al-Nassir* kwamen nu aan het bestuur: ABU-MOHAMMED-ABD-ALLAH-YACOUB, die reeds voor *al-Nassir* de Spaansche bezittingen bestuurd had, bleef daar, werd vassal van FERDINAND III van *Castilië*, en daarom door zijne onderzaten vermoord in 1226/7; ABU'L-MELECH-ABD-EL-VAHID-BEN-YACOUB, die reeds in het jaar zijner verheffing, 1224, door partijgangers te *Marocco* vermoord werd, en vervolgens AL-MAMOUN-ABU'L-OLA-EDRIS-BEN-YACOUB; deze wilde hervormingen invoeren, waarom de Afrikanen tegen hem opstonden en zijn' neef ABU-ZACHARIA-YAHYA-BEN-AL-NASSR verkoren. Hij stak dus in 1227 naar *Afrika* over, waar hij den neef overwon, na vóór zijn vertrek zijn' broeder CIDI-ABU-ABD-ALLAH het bevel over *Andalusië* opgedragen te hebben, terwijl zijn andere broeder CIDI-MOHAMMED (*Abul-Zeïf*) als onafhankelijk Koning *Valencia* regeerde. Toen deze vassal werd van Koning JAYME (dezelfde die in 1229 het Moorsche koningrijk der Balearische eilanden veroverde), stonden zijne onderzaten op, onder aanvoering van ABU-GIOMAIL-BEN-ZEYAN-MUDAFE-AL-GIUSAMI, die hem in 1230 dwong te vlugten en Koning werd, maar in 1238 de stad aan *Don* JAYME moest overgeven.

ABU-ABD-ALLAH-MOHAMMED-BEN-YOUSSOUF-BEN-HUD, uit koninklijken bloede van *Saragossa* gesproten, werd in 1228 door de tegen de Almohaden opgestane oproerigen, tot Koning der Muzelmannen in *Spanje* verheven; hij sloeg in 1229 AL-MAMOUN en nam in 1230/1 ook *Grenada*, door CIDI-ABU-ABD-ALLAH verdedigd, in, tot Koning waarvan hij geproclameerd werd. Hij † in 1236, terwijl hij ZEYAN van *Valencia* te hulp toog; hetzelfde jaar nam S. FERDINAND zijne hoofdstad *Cordova* in. *Murcia* koos bij zijnen dood ALY-BEN-YOUSSOUF-BEN-HUD, bijgenaamd *Adid-Dawla*, die bij eenen opstand onthoofd werd; de laatste Koning van *Valencia* zocht van deze verwarring gebruik te maken en *Murcia* in te nemen, maar de bewoners riepen de hulp in van S. FERDINAND, die de stad ontving van MOHAMMED-BEN-ALY-BEN-HUD. *Sevilië* een republiek geworden zijnde, werd in 1248 mede door den Koning van *Castilië* genomen.

Bij den dood van AL-MAMOUN, 1232, kozen eenigen ABU-ZACHARIA-YAHYA-BEN-AL NASSR, bovenvermeld, † te *Fez* 1236; anderen zijnen neef ABU-MOHAMMED-ABD-EL-WALID, † 1242 in een moeras; vervolgens den broeder van den laatsten ABU'L-HASAN, bijgenaamd *Saïd*, gesneuveld in 1243 tegen den opgeworpen Sultan van *Tlemcen;* zijn opvolger was OMAR-BEN-ABU-IBRAHIM-ISHAC, in 1266 vermoord door een' slaaf, die hem hielp ontvlugten voor zijn' opgestanen bloedverwant ABU'L-OLA-EDRIS, bijgenaamd *Abu Dibus*, *de vader der menigte*, gesneuveld in 1269 tegen de hem vroeger toegedane Beni-Merines.

Na het vertrek van ABU-ZACHARIA-YAHYA-BEN-AL-NASSR naar *Afrika*, koos de tegenpartij van BEN-HUD tot opperhoofd MOHAMMED-BEN-ALMAHAR, *de zoon van den roode*, die welhaast *Arjona*, *Jaan*, *Baza*, *Grenada* en een groot deel van *Andalusie* onderwierp en later vassal van S. FERDINAND werd. Na den dood van dezen Vorst, veroverden de Mooren *Murcia* weder, doch ALPHONSUS X herwon dit verlies en versloeg ALHAMAR, die in 1273 overleed. Hij was de eerste van de nieuwe reeks der Koningen van *Grenada*, welke wij in eene laatste bijdrage zullen optellen.

C. W. BRUINVIS.

Engeland zigtbaar van de Hollandsche kust (VIII. bl. 321, Vr. 369; vgl. IX. bl. 145 en 181). MONTANUS veroorlove mij eene enkele aanmerking op zijne gissing, dat in de »oude overlevering" het eiland *Brittie* kan bedoeld zijn. Het bestaan van dit eiland is vrij problematisch. Wijst men op eene plaats bij PROCOPIUS (*Bell. Goth.* L. IV. c. 20), waar van een eiland *Brittie* gesproken wordt, de aldaar gegevene beschrijving past blijkbaar op *Brittannië* (*), terwijl *Hibernië* (*Ierland*) door PROCOPIUS bij vergissing *Brittannië* genoemd wordt. Zie CANNEGIETERS *Dissertatio de Brittenburgo*, c. VII. Voorts wordt VAN MIERIS' bewering, dat de toren van *Calla* (†) op het eiland *Brittie* gebouwd was (*Beschrijving der stad Leyden*, dl. I. bl. 4), voldoende wederlegd door LE FRANCQ VAN BERKHEY, *Nat. Hist. van Holland*, dl. I. bl. 118 vlg.

B[t].

Anna van Merode (VIII. bl. 326, Vr. 407; vgl. IX. bl. 146). Bij nader onderzoek ten gevolge der aanmerking van het Bestuur, blijkt, dat bij FERWERDA t. a. p. eene drukfout bestaat, en men voor 1654 lezen moet 1634; ook het huwelijk met MORGIN in 1589 maakt dit waarschijnlijk, denkelijk was zij toen 27 jaren, en zou dan in 1654 den ouderdom van 92 jaren moeten bereikt hebben, in 1634 overleden dien van 72 jaren, hetgeen meer overeenkomt met het medegedeelde door MONTANUS. De grafzerk in de kerk te *Leiden* stelt haar overlijden in 1634 den 8sten October, oud 71 jaren, zie SWALUE, *Justinus van Nassau*, bl. 62, welk opschrift men mag veronderstellen het naast aan de waarheid te zijn. Welligt is de Heer ELSEVIER te *Leiden* in de gelegenheid, in de *dood-* of wel in de *grafboeken* na te zien, van waar haar lijk bij de begrafenis is ingevoerd, en dus ook waar haar overlijden, indien zulks niet te *Leiden* maar elders plaats heeft gehad, is voorgevallen.

V. D. N.

Dominospel (VIII. bl. 358, Vr. 444; vgl. IX. bl. 146). Indien het juist is dat, gelijk het Bestuur t. l. a. p. opmerkt, deze vraag niet, zoo als ik zeide, *genoegzaam* dezelfde is als die vroeger in *Nav.* I. voorkomt, dan is het tevens niet minder waar, dat de nu *latere* vraag reeds een antwoord heeft gevonden in het *Nav. Bijblad* 1853, bl. cxxix, door het aangehaalde zeggen van LE FRANCQ VAN BERKHEY. Wat nu den oorsprong van den naam betreft, deze zal ongetwijfeld moeten worden gezocht in het *en domino*, het gemaskeerd zijn der steenen waarmede gespeeld wordt.

V. D. N.

[Hoewel naar aanleiding van eene vraag naar den oorsprong van het woord dominospel, t. a. pl. iets aangaande den oorsprong van het spel zelve gezegd is, gelijk V. D. N. zeer juist opmerkt, is dit toch zoo weinig afdoende en onwaarschijnlijk tevens, dat de vraag, dunkt ons, geenszins overtollig te achten is.]

J. H. Reisig (VIII. bl. 359, Vr. 456; vgl. IX. bl. 90 en 142). C/$_4$ heeft volkomen gelijk. J. H. REISIG heeft wel van zijne belangstelling in de beginselen, welke tot de staatsomwenteling van 1795 en later hebben geleid, kunnen doen blijken; maar een *levendig* deel heeft hij aan de gebeurtenissen van dat tijdperk niet mogen nemen. Immers in het berigt van J. B. STRABBE van 26 Octob. 1795, geplaatst vóór het 7de deel van het *Kabinet van Nederlandsche en Kleefsche Oudheden*, leest men, dat J. H. REISIG »de eerste ondernemer ter verbetering en omarbeiding van dat werk in het begin des jaars 1794 dezer waereld is overleden." De lijkrede op JACOBUS KANTELAAR, uitgesproken in de vergadering der Maatschappij van Nederl. Letterkunde te *Leiden* op den 8sten Maart 1822 door den Hoogleeraar M. SIEGENBEEK, is opgenomen achter de *Redevoeringen en Dichtstukken van* JACOBUS KANTELAAR, uitgegeven door denzelfden, te *Haarlem* 1826, 8°.

QUIESCENDO.

[De Heer A. L. LESTURGEON bezit een boekje in kl. 8°. 204 bl., op welks titelblad alleen »van J. H. REISIG" staat, met een vignetjen in koper daaronder. Het is uitgegeven te *Amst.* bij W. HOLTROP, 1789, en bevat 10 gedichten. »Deze verzen," zegt hij, »nemen wel geen hooge vlucht, maar ademen toch een godsdienstigen geest en laten zich aangenaam lezen. Er heerscht een evangelische toon in.

Uit den *Lijkzang* blijkt, dat REISIG bij zijn sterven in 1794 of 1795 (vgl. *Nav.* IX. bl. 90 en 142), zijn *tweede* vrouw naliet. De eerste, HANNA geheeten, overleed in 1778 en op haar is die *Lijkzang* vervaardigd. Hij had bij haar een' zoon, die zijne moeder overleefde. Stervende beval zij hem dat kind aan, zoo als wij lezen bl. 63:

»Ach!" sprak die waarde mond, op 't naadren van den dood:
»Uw gade sterft! zij was alleen uw lust, uw leven,
Gedenk haar in uw' zoon, de vrucht van haaren schoot..."

J. C. K. verwijst naar SIEGENBEEKS *Levensschets van* J. KANTELAAR voor diens *Redevoeringen en Dichtstukken*, door SIEGENBEEK verzameld en uitgegeven, met portret in 1825; *Galerie des Contemp*, VI. 3; VAN KAMPEN, *Bekn. Letterk. Gesch.*, II. 503, III. 217; WITSEN GEIJSBEEKS *Biogr. Woordenb. der Nederl. Dichters*, in voce; *Woordenb. v. Kunst en Wetensch.*; *Nederl. Kerkl. Gesch. van* YPEIJ *en* DERMOUT, III. 663; C. L. VITRINGA, *Gedenkschrift*, I. 267 en II. passim.]

Jan Janszoon Starter (VIII. bl. 361, Vr. 461; vgl. IX. bl. 91 en 142). Mogen de gedichten van dezen loshoofd den toets der zedelijkheid niet kunnen doorstaan, wie zal hem, wanneer het *kunstgevoel* en *smaak* geldt, den eiloofkrans ontzeggen? Wij stemmen volkomen in met het door A. D. S. (boven,

---

(*) Niet op ons *Batavië*, gelijk de schrijver der *Nat. Hist. van Holland* wil.

(†) MONTFAUCON, *L'antiq. expl.*, IV. Suppl. Tab. 50, plaatst dezen toren in *Gallië*, nabij *Bononia* (*Boulogne*), en zulks »met meer waarschijnlijkheid." (Zie *Bijv. en Aanm. op* WAGENAAR, I. bl. 54; vgl. *Nalez.* I. bl. 32, noot (*u*).

bl. 142) aangehaalde oordeel van CAMPHUYSEN en hebben er geen woord bij te voegen. Maar dat STARTER in het *werktuigelijke* der kunst bij uitstek bedreven was, daarvan kan ons reeds een enkele onbevooroordeelde blik in zijn' *Frieschen Lust-Hof* overtuigen. En heeft al WITSEN GEIJSBEEK, naar het schijnt, in zijn *Biogr. Anthol. en Crit. Woordenboek* geen hoog denkbeeld van STARTERS verdiensten als dichter, — de gustibus non est disputandum: *mij* deed het waarlijk genoegen, dezer dagen op bl. 264 der bekroonde verhandeling van den Heer J. TEN BRINK: »GERBRAND ADRIAENSEN BREDEROÔ. *Historiesch-aesthetische studie van het Nederl. blijspel in de XVIIde eeuw*" de volgende woorden te lezen: »Los en vlug, als de zangerige kompozitie eens zuidelijken Maestroos, schalt STARTERS lied met zóo veel meesterschap over maat en melodie, zóo veel weelde van toonschakeering en tooneffekt, zóo veel smaak en rijkdom van uitdrukking, dat het waarlijk niet te veel gedaan zou zijn, als men thands eens mocht aanvangen eener bijna onbegrijpelijke miskenning zijns talents een eind te maken."

Uit een gedicht van GANSNEB TENGNAGEL deelt ons de Heer TEN BRINK t. a. p. tevens mede, dat STARTER als *gemeen soldaat* gestorven is. B^t^.

Jan Janszoon Starter. A. D. S. meent »aan hen die in STARTERS dichtwerken belang stellen, geen ondienst te doen," door hun mede te deelen, hoe D. R. CAMPHUYSEN, die zeer fijn was, hevig tegen hem is uitgevaren, en hoe WITSEN GEYSBEEK, die geheel niet fijn was, vrij luchtig over hem is heengestapt; terwijl beider slotsom deze is geweest, dat STARTERS liederen *wulpsch* en *dartel* zijn.

Ik moet bekennen, niet zonder innig leedgevoel, ja niet zonder eenigen spijt ontwaard te hebben, dat de pogingen door Prof. VAN VLOTEN en zoo vele anderen — ook herhaaldelijk door mij — in 't werk gesteld om een der liefelijkste dichtbundels uit de zeventiende eeuw te zuiveren van onverdienden blaam, zoo weinig hebben kunnen baten, en dat men nog altijd, in stede van zelf te onderzoeken en op eigen bevinding af te gaan, het gemakkelijker blijft vinden, den afgebakenden en afgetreden weg te volgen en een vonnis, vroeger door onwetendheid of scheeve opvatting geveld, blindelings te onderschrijven, of het althans zonder aanmerking, laat staan tegenspraak, op te disschen.

Indien wij de waardeering van STARTER van de bestaande getuigenissen moeten laten afhangen, dan wil ik aan de autoriteiten, door A. D. S. aangehaald, er nog drie toevoegen, die vrij wat gewicht hebben en evenzeer te zijnen nadeele uitloopen. LOOSJES verziert in zijn »*Maurits Lijnslager*" een gesprek tusschen dezen en CAMPHUYSEN, waarin laatstgemelde MAURITS ernstig onderhoudt over den »*Frieschen Lusthof*," welken deze als reislektuur bij zich had, en hem afraadt zulk een zedeloos boek te lezen. JERONIMO DE VRIES noemt in zijne *Geschiedenis onzer Dichtkunde* STARTER niet dan in een noot, tusschen een paar dozijn pruldichters; en WILLEM DE CLERCQ in zijn Prijsverhandeling noemt hem in 't geheel niet. Men zou hieruit moeten opmaken, dat hij in beider oog geen afzonderlijke melding verdiende; — maar beiden hebben mij later, niet zonder eenige zelfbeschuldiging bekend, dat zij, toen zij hunne verhandelingen schreven, de werken van STARTER *niet gelezen* hadden, en daarvan afgeschrikt waren geweest door de bovenvermelde plaats uit »*Maurits Lijnslager*." Het lijdt bij mij geen twijfel, dat WITSEN GEYSBEEK evenmin met STARTER bekend was, en dat LOOSJES hem alleen op het krediet van CAMPHUYSEN zoo zwart heeft gemaakt.

Maar ik ga verder, en ik beweer, dat CAMPHUYSEN zelf even min den »*Frieschen Lusthof*" gelezen had, toen hij er tegen te velde trok. Ik noodig A. D. S. ernstig uit, die moeite te eens te nemen, en, na de lezing, eerlijk te verklaren of hij niet tot dezelfde gevolgtrekking gekomen is als ik. Zeker bevat de »*Friesche Lusthof*" geen *stichtelijke* (,ofschoon nu en dan zeer *ernstige*) *rijmen;* maar stellig is er geen enkel gedicht in te vinden, dat den naam van *wulpsch* of zelfs van *dartel* (in een slechte beteekenis genomen) verdienen zoû: geen enkel, 't welk zelfs in onze preutsche eeuw, een vader des huisgezins niet aan zijn dochters zoû durven voorlezen. — Daar ik nu CAMPHUYSEN houde, niet slechts voor een gemoedelijk, maar ook een rechtschapen man geweest te zijn, wien ik niet verdenken wil, tegen beter weten en eigen overtuiging aan gesproken te hebben, moet ik het er voor houden, dat hij den »*Frieschen Lusthof*" — immers een ander *Liedeboek* van STARTER bestaat er niet — niet heeft ingezien, en den inhoud daarvan van gelijke gehalte heeft geacht als enkele min kiesche voortbrengselen van denzelfden schrijver, in diens »*Boertigheden*" opgenomen. Dat men die »*Boertigheden*" in latere uitgaven achter den »*Frieschen Lusthof*" gedrukt heeft, is niet aan STARTER te wijten: en ik zie in allen gevalle niet in, dat zelfs die »Boertigheden" *gantsch Nederland* meer zouden hebben *ontsticht* dan zoovele kluchten van honderd anderen, onder zijne tijdgenooten, of dat men den vrolijken Franeker student naar de hel zou moeten verwijzen, omdat hij enkele reizen gedaan heeft wat de hoofsche HUYGENS en de deftige HOOFT zich even min geschaamd hebben te doen.

Wat daarvan zij, het wordt naar mijne

overtuiging hoog tijd, dat ook met betrekking tot den »*Frieschen Lusthof*" een einde kome aan dat ongelukkige *jurare in verba magistri*, dat oordeel vellen op grond van *respectabele autoriteiten*,— hoog tijd, dat regt gedaan wordt aan de verdiensten van den geestigen zanger, die, tijdgenoot van CATS en van HOOFT den eerste in kracht en zwier, den laatste in zoetvloeiendheid te boven streefde, en die, meester evenzeer van taal en maat en rijm, als minnedichter door geen tijdgenoot geëvenaard, door geen lateren schrijver overtroffen is.

Ik meen nu op mijne beurt geen *ondienst* te doen aan de lezers van den *Navorscher*, door hun het navolgende staaltjen te geven van STARTERS poëzy, uit dienzelfden »*Frieschen Lusthof*" getrokken. Men zal dan meteen kunnen zien, dat er nog iets anders dan minneliedtjens in voorkomt:

Vive le Prince de Orange
Vive ons Bescherm-Heer tegen Spange
Vive ons Vryheyds vaste Borgh
Vive de Baeck, daer wy na zeylen.
Vive de Loots-man van ons peylen.
Vive ons allerhooghste Sorgh.

Vive den oorsprong van ons blyheyd,
Vive d' Handhaver van ons Vryheyd,
Vive die schrijft *ie maintiendray*.
Vive die onse saeck houdt staende,
Vive die onse weeld' houdt gaende,
Vive dat groene Pluym-geway.

Vive de Vorste van Nassouwen.
Vive den Held daer wy op bouwen.
Vive naest God ons toeverlaet.
Vive den Geessel der vyanden.
Vive den troost der Nederlanden.
Vive den Stuerman van ons Staet.

Vive ons Roem in kloecke Daden.
Vive ons Sorgh in wyse Raden.
Vive de Waker voor ons Rust.
Vive ons Hoop in bange tyden.
Vive de Leydts-man van ons stryden.
Vive de Vinder van ons lust.

Vive de Spiegel aller deughden
Vive de Schild van onse vreughden
Vive daer elck voor sterven sou.
Vive de Veld-Heer in de Velden.
Vive de Roem van alle Helden.
Vive MAURICE de NASSOU.

J. VAN LENNEP.

Baronnen van Aerssen (IX. bl. 1, Vr. 2; vgl. bl. 149). De Heer W. EEKHOFF heeft mijne vraag omtrent de Baronnen VAN AERSSEN niet begrepen. De familie VAN ARSSEN-BEYMA heeft niets gemeen met die van VAN AERSSEN VAN BEIJEREN. Ik heb, dunkt mij, genoegzaam aangewezen hoe de familie VAN AERSSEN er vermoedelijk toe is gekomen, om den bijnaam VAN BEIJEREN aan te nemen. BEYMA (de Friesche genetivus van BEYEM) heeft niets te maken met VAN BEIJEREN, even min als ARSSEN met AERSSEN. Mijne vraag had dan ook geene betrekking op den naam VAN BEIJEREN, maar op de bijzonderheid dat de familie VAN AERSSEN den titel van *Baron* voert; en mijne vraag bepaalde zich alleen tot deze: hoe kwam die familie in de vorige eeuw aan dien titel, en wanneer is die titel door de leden van dat geslacht het eerst gevoerd? C/₄.

[BEYMA is geen genitivus van BEYEM, maar patronymicum van BEYE.]

Baronnen van Aerssen. Het vermoeden van C/₄. betreffende de aanneming of bijvoeging van den naam VAN BEIJEREN, vertrouw ik dat zeer juist is, te meer om dat de grootouders van moederszijde van ALBRECHT NICOLAAS VAN AERSSEN, *beide* uit het geslacht van SCHAGEN waren; hoe de Heer EEKHOFF, die zegt met den Heer VAN AERSSEN VAN BEIJEREN VAN VOSHOL over het onderwerp in 1856 gesproken te hebben, aan eene verbastering van BEYEM kan denken, is niettegenstaande al het door hem bijgebragte, naar ik meen, onverklaarbaar. Wat den titel van *Baron* aangaat, vermeen ik, dat die aan dezen tak der familie VAN AERSSEN is toegekend bij *Besluit* van Koning WILLEM I, van 25 Julij 1825. Zie *Staatsblad* 1825, N°. 61.

V. D. N.

Karveelschepen (IX. bl. 2, Vr. 7; vgl. bl. 150). Bij het reeds in antwoord hierop geleverde, wil ik nog vermelden hetgeen mijne aandacht trok in WINSCHOTENS *Seeman*, bl. 101, alwaar genoemd wordt *karvielschip*, een soort van vaartuig, en *karvielwerk*, planken met hare kanten over malkanderen heenschietende, indien nu *karviel* en *karveelschip* voor synoniem mag gehouden worden, zoude welligt de opgegeven *bewerking* der planken van het schip, aanleiding tot de benaming kunnen gegeven hebben.

WEILAND, *Taalk. Woordenboek*, zegt: »*Karviel*, *karvielblok*, misschien van *kerven*, om de inkerving van dat blok," dat, naar mij toeschijnt, ook op ander houtwerk, ook op planken van toepassing kan zijn.

Karveel bij WEILAND, t. a. p., is een soort van Portugeesch schip, doch een vaartuig ook bij de Grieken bekend.

V. D. N.

Eerste reis naar Guinea (IX. bl. 2, Vr. 9; vgl. bl. 150). T. l. a. p. beantwoordt H—g. deze vraag, met verwijzing naar BRANDTS *Hist. van Enkhuizen*, dat CORNELIS FREEKSZ VRIJER in 1593 naar *Angola* voer, zonder op te merken, dat in hetzelfde werk, eenige regels hooger, BARENT ERIKSZ als de eerste genoemd wordt, die in 1593 van *Enkhuizen* naar *Guinea* voer en ter eerstgenoemde plaats in Maart 1594 met rijke lading terugkeerde. Ook PIETER DE MAREEZ, *Beschr. van de Goudkust*, de *Hist. Gén. de Voyages*, t. V. p. 88,

en nu onlangs de Heer FRUIN, in zijn dit jaar van wege het Leidsche gymnasium uitgegeven programma, noemen BARENT ERIKS als den eersten Nederlander, die op *Guinea* voer. Evenwel verhaalt dezelfde DE MAREEZ, dat de Portugezen in 1592 bij *Cabo Corsso* de sloep van ERMAN TAAI, uit *Amsterdam*, bemagtigden, en BRANDT, dat tijdens de anderhalfjarige gevangenschap van ERIKS op het eiland *St. Thomas*, aldaar in 1592 een bark uit *Amsterdam* aankwam; men heeft dus van *Amsterdam* reeds terzelfder tijd, zoo niet vroeger dan uit het *Noorder kwartier* naar de *Kust van Guinea* gevaren, en BARENT ERIKS is waarschijnlijk slechts de eerste *Enkhuizer*, die aldaar handel dreef. De Heer ..R. E. (bl. 150) op deze vraag antwoordende, meldt dat onder de papieren van DANIEL VERMEULEN, † 1602, zich de rekeningen bevinden van verschillende reizen naar *Guinea*, *St. Thomas* en *Angola*. ZEd. zoude mij zeer verpligten met de mededeeling in dit tijdschrift van de jaren waarin die reizen plaats hadden, en vooral waar gezegde papieren van VERMEULEN te raadplegen zijn.

Eindelijk zouden de lezers van dit maandschrift mij zeer dankbaar vinden voor inlichtingen:

1. Over de mij onbekende *Verzameling van Reizen*, door BARLAY uitgegeven.
2. Over den door PLANCIUS, nevens MARCO POLO aangehaalden LUDOVICUS VAN TOMANNUS.
3. Of de *Reisverzameling* van NAVARETE hier te lande ergens te vinden is.

PIETER VAN DER AA.

De Afrikaansche Olifant (IX. bl. 4; vgl. bl. 151). In het door den Heer S. v. W. aangehaalde uit de *Hedend. Hist. of Tegenw. Staat van Afrika* blijkt niet regt of, met *Indianen*, bewoners van *Afrika* of *Aziaten* bedoeld worden. En dit is juist het punt in kwestie, of de Afrikaansche Olifant even tembaar is als de Indische. De zaak schijnt echter beslist te worden door de *National Cyclopaedia* (London, KNIGHT, 1848), Vol. V. p. 777:

»Het was de Afrikaansche Olifant, waarvan oudtijds de Carthagers zich als krijgsgevaarte bedienden, en ook uit *Afrika* kwamen de olifanten, welke HANNIBAL in *Italië* bragt, en waarmede de Romeinen het eerst in meer praktischen zin bekend werden. De olifanten, door CAESAR en POMPEIUS in de Romeinsche *Arena* vertoond, waren Afrikaansche."

J. H. VAN LENNEP.

Wapens van Amsterdamsche geslachten (IX. bl. 4, Vr. 28; vgl. bl. 153 en 183). RAEP of RAAP, het *veld* van goud, de *band* van lazuur, de *sterren* van goud, de *leeuw* van sabel, de *rozen* van keel.

SNOEK, het *veld* van (......?), de *visch* denkelijk van zilver of naturel.

COMMELIN, het *veld* van lazuur, de *faas* van goud, de *eenhoorns* van zilver.

COYMANS, 1 en 4 het *veld* van lazuur, de *golven* van zilver, het *schildhoofd* van keel, de *ballen* van goud; 2 en 3 het *veld* van goud, de *ossenkoppen* van sabel.

SWEERS, het 3de kwartier van zilver, met drie halve palen van sabel.

De wapens op het glas in Nieuwe kerk te *Amsterdam* zullen zijn:

N°. I van C. JACOBSE WEIJER.

N°. II van JAN CLAASSE VLOOSWIJK, die beiden in het midden der XVIIde eeuw leefden; de *banden* in het wapen van VLOOSWIJK zijn groen (van sinopel).

V. D. N.

Kleuren der militaire gebouwen (IX. bl. 5, Vr. 32; vgl. bl. 153). Vergelijk hier mede de vraag, dl. I. bl. 315: *rood en geel de staatskleur.* V. D. N.

Kampvelden (IX. bl. 5, Vr. 33; vgl. bl. 153). Wat over dit onderwerp reeds medegedeeld is, kan zeer aanmerkelijk vermeerderd worden uit de belangrijke verhandeling: *De vuurproef en geregtelijke tweekamp in de XIVde eeuw*, door P. C. MOLHUIJSEN, geplaatst in de *Bijdragen voor Vaderl. Geschiedenis en Oudheidkunde*, *nieuwe reeks*, dl. I. bl. 159—174.

I. A. N.

Carl Cockiel (IX. bl. 5, Vr. 36; vgl. bl. 154). In het *Suppl. aux Troph. de Brab.*, vindt men, *Tom.* I. *Livr.* VII. *p.* *** 189, dat Mr. GEORGE VAN DEN DRIESCHE (*a*), die bij O. B. dd. ..... 1581 aangesteld werd tot Secretaris van 's Konings Geheimen Raad, getrouwd was met MAGDALENA DE COCQUIL, dochter van KAREL, *Ecuier*, Raad en Ontvanger Generaal van het Land en Hertogdom van *Gelderland*, en van MAGDALENA DE GREVE, LAMBERTSdr. Genoemde KAREL DE COCQUIEL ligt met zijne vrouw in de St. Jakobskerk te *Antwerpen* begraven, met het volgende grafschrift op eenen blaauwen lijksteen:

D. O. M.

Honestae Matronae MAGDALENAE DE GREVE GUILIEL: fil: quae vixit ann. XLIV. Obiit die XII. Aprilis anno Christ. M.D.LVIII.

CAROLUS DE COCQUIEL dulciss. a secundo thoro conjugi, nec non & sibi post morituro

(*a*) Zoon van JAN VAN DEN DRIESSCHE, Ridder, Schepen van het *Vrye* van *Brugge*, en van BARBARA VAN DER GRACHT, PIETERSdochter, Ridder, Heer van *Geneve* (*Geneau*), Burgemeester van *Kortryk*, bij ISABELLA VAN MOORSLEDE, JANSdr. bij PHILIPPOTTE VAN BAENST. *Suppl. aux Troph. de Brab.*, t. b. a. p. en t. II. p. 279; *Suite du Suppl. au Nobil. des P. B.*, t III. p. 267, 268.

adhuc dum vivens pos. ipse vixit ann .... de functus vita die .... A°. Chr. ....

(Zie *Théatre Sacré de Brab.*, tom. II. part. I. p. 79.)

De twee gebroeders MICHIEL en NIKOLAAS COCQUIEL werden door Keizer KAREL V, bij brieven gegeven te *Toledo*, den 10den Januarij 1539, in den adelstand verheven. Zie *Nobil. des P. B., part.* I. *p.* 41 (*b*). Hun wapen, t. z. p. omschreven, was: *doorsneden van keel en zilver; het eerste beladen met een' gaanden leeuw van goud, gekroond van't zelfde; het andere met drie driebladen,* 2 *en* 1, *van sinopel.*

Dat MAGDALENA DE COCQUIEL, KARELSdr., bovengenoemd, tot hetzelfde geslacht behoorde, blijkt uit haar wapen, voorkomende onder de kwartieren van MARIA ANNA DE LONGIN, † 1692, vrouw van ALEX. LE COMTE, Heer van *Liere*, † 1668, beiden in de kerk van O. L. V.-ter-kapellen, te *Brussel*, begraven (LONGIN, STEELANT, VAN DEN DRIESCHE, D. (gezegd) VAN DER GRACHT, DE COCQUIEL), en onder die van MADALEINE VAN DEN DRIESCHE, † 1648, vrouw van WILLEM DE LONGIN, schildknaap, Heer van *Liere*, † 1653, begraven in de Abtdijkerk van *Grimbergen:* VAN DEN DRIESCHE, VAN DER GRACHT, DE COCQUIEL, DE GREVE (*c*). Zie *Théatre Sacré de Brab.*, t. I. part. II. p. 227, 317. Pl. N°. 1. Zie ook de kwartieren van ALBERTUS DE COXIE, Baron van *Moorsele*, Heer van *Bousval* (*d*), en die van JAN ANTONY DE LOCQUET, Burggraaf van *Humbeke*, Kanselier van *Braband*, † 1687 (*e*), op beider graftomben in de kerk der Dominikanen te *Brussel* en de Parochie-kerk van het dorp *Hom-* of *Humbeke*, in *Braband*, t. a. p., p. 260, Pl. N°. 6, en p. 381, en in *Troph. de Brab.*, t. II. p. 378. — De leeuw wordt ook zonder kroon, de driebladen als klaverbladen afgebeeld.

Eenigen uit dit geslacht komen voor onder de nakomelingen van ARNOUT BERTHOUT, Heer van *Grimbergen*, *'t Land van Mechelen, Ranst*, enz., (vgl. *Troph. de Brab.*, t. II. *Livr.* III. p. 248) als blijkt uit de volgende geslachttafel:

ADRIAAN VAN RANST, zoon van WILLEM VAN RANST (*f*) en van ALIX VAN SAEMSLACH, en kleinzoon van DANIEL VAN RANST (*g*), † 1461, en van KATH. DE PAEPE, JANSdr. bij BEATRIX VAN DUFFEL (*h*), trouwde MARIA VAN BULLESTRATEN, en testeerde te *Brussel* den 5den Aug. 1544. Hadden vier kinderen, als:

I. MARGARETHA, tr. EUSTATIUS DE COCQUIEL, *gez.* LE MERCHIER, Heer van *Lillo* en *Berendrecht*, bij koop van 25 Aug. 1533. Kinderen:

a. CHRISTOFFEL DE COCQUIEL, Ridder, tr. ELISABETH VAN VRIMERSSEM (*i*), AARNOUDSdr.

(*b*) Op de *Troisième liste des Familles nobles de Belg., titrées sous les anc. Souver. des P. B., et reconn. par le roi* GUILLAUME *Ier., rédigée par M.* VAN WELEVELD, *membre corresp. de l'Acad. d'Archéol. de Belg.*, komt voor:

COCQUIEL (CHEVALIER DE). Créé chevalier en 1521, par diplôme du roi de *Danemarck* CHRETIEN VI, et confirmé pour tous les descendants mâles par diplôme de l'empereur CHARLES V. comme souverain des *Pays-Bas* en 1539. Zie *Annal.* van gezegde *Acad.*, t. II.

(*c*) Het wapen van DE GREVE is als CHÂTILLON, gebroken, in het hoofd des schilds, met eenen springenden vos van sabel.

(*d*)	DE COXIE.	DEL PLANO.
	VAN BEKERCKE.	DE AYALA.
	VAN DER BOYE.	MENCIER.
	VAN BERINGE.	COCQUIEL.
(*e*)	LOCQUET.	TAEDTS. (als dat in het *Sticht van Utr.*)
	SAINCT JEAN.	COCQUIEL.

Zie ook *Nobil. des P. B.*, p. 482, 514. Hij was de zoon van WILLEM LOCQUET en van PETRONELLA TAEDTS, BALTHAZARSdochter bij MARIA COCQUIEL. — TAEDTS, vind ik nog vermaagschapt aan COURTOIS (zie *Nobil.*, a. b., p. 476) en DE RENIALME. Zie *Suite du Suppl. au dit Nobil.*, IV. p. 39.

(*f*) Hij verhief, 26 Sept, 1461, de heerlijkheid van *Hautain-le-Val*, die in zijn geslacht gekomen was, door het huwelijk van zijnen grootvader, COSTIJN VAN RANST, Ridder, Heer van *Mortsele, Edegem*, enz., Raad en Keukenmeester van Hertogin JOHANNA van *Braband*, met JOHANNA, natuurlijke dochter van JAN III, Hertog van *Braband*, en van ISABELLA VAN VEEN, genaamd ERMENGARD VAN VILVOORDEN.

JOHANNA VAN RANST, WILLEMS kleindochter, eenige dochter van JAN, Heer van *Canticrode*, en *Mortsele*, bij zijne tweede vrouw, CLAUDIA VAN ARSCHOT-RIVIERE, bragt *Hautain*, 't welk zij 19 Maart 1525 verhief, [*Canticrode* en *Mortsele* verkocht zij in 1547 aan CLAUDIUS VAN PONTAILLIER, Heer van *Flagey* in *Bourgondië*, man van ANNA VAN HOORNE, JANSdr., Heer van *Baucignies*, bij ADRIANA VAN RANST, Vrouw van *Boxtel*, (elders staat, dat zij (ADRIANA) den Heere van *Baucignies*, *Canticrode* aanbragt) van wier erfgenamen, de kardinaal GRANVELLE eerstgenoemde heerlijkheid bij koop verkreeg] in het geslacht van ZOETE, door haar huwelijk met ALEXANDER ZOETE, Ridder, grootvader (volg. TE WATER, *Verb. d. Edelen*, IV stuk, bl. 461) van den Heer van *Villers* en van WILLEM, Heer van *Hautain*, Admiraal van *Zeeland.*

(*g*) Heer van *Hautain, Haeren, Thielen, Ghierle*, enz., Kameraar van JAN IV, Hertog van *Braband*, broeder van KATH. VAN RANST, getr. met DIRK VAN DER MERWEDE, Heer van *Eethen, Meeuwen* en *Baertwyck*, Baljuw van *Zuid-Holland*, Kastelein van *Geertruidenberg*, † 1459.

(*h*) BEATRIX VAN DUFFEL, HENDRIKSdochter, uit het huis van BERTHOUT, bij AGNES, Vrouwe van *Thielen* en *Gierle*, hertrouwde aan JAN VAN RANST, Ridder, Heer van *Canticrode*, enz., † 1443, en baarde hem éénen zoon, die in 1476 zonder nakomelingen stierf. *Troph. de Brab.*, t. b. a p., p. 141, 144, 241, 242, 247.

(*i*) Vermoedelijk hetzelfde geslacht als van VIVERSHEM (VYVERSHEM) *alias* VAN DIEST, ook LOON VAN DIEST, *alias* VIVERSHEM genoemd. — FRANS D'OGNIES, Heer van *Coupigny*, † 1590, tweede zoon van CLAUDIUS, Heer van *Estrées*, enz., en van JAKOBA MALLET, Vrouwe van *Berlettes* en *Coupigny* in *Artois*, trouwde 1. MAXIMILIANA VAN DER MEEREN, Vrouwe van *Morckhoven, Steenvoorde*, *Ophem* en *Hollaecken*, wed. van BOUDEWIJN D'OGNIES, Heer van *la Deuze*, enz., en dochter van JAN VAN DER MEEREN, Ridder, Heer van *Morckhoven, Steenvoorden*, enz., en van MARGARETHA LOON VAN DIEST *alias* VYVERSHEM, Vrouwe van *Hollaecken* en *Beyerlant*, en had bij haar CLAUDIUS, eersten Graaf van *Cou-*

bij HEYLWIG VAN HOLTMOLEN, LIBRECHTSdr. bij HEYLWIG VAN BROECKHUIZEN.

b. MARIA DE COCQUIL, tr. PIETER BUTKENS, Ridder, President van de Rekenkamer in *Braband*, bij brieven van 16 April 1574 (*Suppl. aux Troph. de Brab.*, t. I. p. 208), † 5 Junij 1588, en had bij hem: 1. MATTHIJS BUTKENS, Ordinaris Krijgs-Commissaris en Burgemeester van *Roermond*, † 2 Mei 1618, bij ELISABETH DE COCQUIEL VAN VRIMERSSEM, CHRISTOFFELSdr., vader van ANNA BUTKENS, Vrouwe van *Crayenhove*, † 4 Oct. 1625, getr. 18 Sept. 1607, met JAN VAN BEJAR, Ridder (*k*), Edelman van den monde van den Kardinaal ANDRIES VAN OOSTENRIJK, en eersten Burgemeester van *Antwerpen* in 1633, zoon van BLASIUS, Ridder [Heer van *Westacker* en *Oosthoven*, 22 April 1598 Ridder gemaakt, † 1630, en van JOSINA VAN GEMERT. (Zie *Nobil. des P. B.*, p. 111, 232, 330.)], die bij haar verwekte FRANS, † als Tresorier van *Antwerpen*, den 31 Oct. 1660, wiens dochter bij JOHANNA HELENA DELLA FAILLE VAN-NEVELE verwekt, de vrouw werd van den eersten Baron van *Moriensart* uit het Huis van COLOMA (zie *Suppl. aux Troph. de Brab.*, t. II. p. 75) en JAN VAN BEJAR, Deken van de Cathedraal van *Gent*, † 9 April 1709. 2. MARIA BUTKENS, Vrouwe van *Crayenhove* en *Ransbeek*, getr. met FRANS LE VASSEUR, Ridder (Heer van *Moriensart*, *Neder-* en *Over-Hembeke*, Geheimschrijver van den Raad van State en den Geheimen Raad, bij O. B. van 1 Jan. 1578, Lid van den Krijgsraad en Griffier van het Gulden Vlies, † 16 Maart 1603 (*l*). Zie *Suppl. aux Troph. de Brab.*, t. I. Livre VII. p. ** 191; t. II. p. 70; *Jurispr. Her.*, part. I. p. 316, 503), zonder kinderen.

c. ANNA DE COCQUIEL, Vrouwe van *Lillo*, bij regt van benadering van 't jaar 1554, tr. PAULUS VAN DAELE, Ridder, broeder van JOSINA VAN DAELE, Vrouwe van *Staebroeck* († 15 Maart 1580, 2de vrouw van GERARD STERCK, Ridder, Heer van *Wyneghem* en *Bucquoy*. FERWERDA, *Staml. van* DAELE). PAULUS was, volgens dezelfde *Staml.*, zoon van ARNOLD, † 1558, en van GEERTRUID TEERLINCKS.

d. CATHARINA DE COCQUIEL, tr. 1. BLASIUS VAN BEJAR, † 3 Mei 1555, zoon van VELASCO VAN BEJAR-LERMA, en van KLARA VAN SORIA, Vrouwe van *Westacker* en *Oosthoven*, zuster van LEONORA VAN SORIA, vrouw van DIEGO VAN S. VICTOR. 2. JAKOB NIEULANT. 3. In Aug. 1561. JAN VAN MIRANDA VAN DER LOO, schoonbroeder van ALONZO VAN SALAMANCA Y SANTACRUZ. Zij had bij den eerste, BLASIUS VAN BEJAR, Ridder (*m*), Schepen en negenmaal eersten Burgemeester van *Antwerpen*, van 1569—1618, getr. met JOSINA VAN GEMERT, † 1623 (2 *Oct. aetatis* 78), PAULUSdr. bij ISABELLA DE BEER van *Strythagen*, wier zuster, ISABELLA VAN GEMERT, getrouwd was met ERASMUS SCHETS, zoon van BALTHAZAR, Heer van *Hoboken* (bij zijne eerste vrouw, MARIA VAN STRAELEN), die een broeder was van GASPARD SCHETS, Ridder, Heer van *Grobbendonck*, Baron van *Wesemaele* (dat hij kocht van KAREL VAN BRIMEU, Grave van *Megen*, in 1561), vader van den bekenden ANTONIE SCHETS, Baron (1602) en Graaf (1637) van *Grobbendonck*, Gouverneur van *'s Hertogenbosch*, † 1640. Vgl. *Nobil. des P. B.*, p. 111, 136, 137, 232; *Théatre Sacré de Brab.*, t. II. Part. I. p. 40; *Troph. de Brab.*, t. II. p. 265, 266; *Suppl.*, t. I. p. 289, 363; t. II. p. 10.

II. MAGDALENA, sterft, weduwe van THOMAS NAGELS, Drossaard van *Braband*, in 1545 (*Suppl. aux Troph. de Brab.*, t. I. p. 164), zonder kinderen in 1568.

III. ELISABETH, tr. NIKOLAAS DE COCQUIEL, EUSTATIUS' broeder, en

IV. BARBARA VAN RANST, vrouw van ADRIAAN BACK (BAX), Ontvanger voor den Koning in *Braband*, alle vier in het voormelde testament van hunnen vader genoemd.

Het aanzien van dit geslacht, ook COCQUEL, COCQUILLET, genoemd, blijkt wijders uit de

---

pigny. 2. MARIA BOUDAEN-VAN-MAUVILLE, Vrouwe van *Courieres*, moeder van den eersten Baron van *Courieres*. Zie *Suite du Suppl. au Nobil des P. B.*, t. II. p. 61, 62; *Troph. de Brab.*, t. II. p. 287. Genoemde MARGARETHA, die eene dochter kan geweest zijn van FRANS LOON VAN DIEST *alias* VYVERSHEM, Ridder, Heer van *Beyerlant* en *Hollaecken*, en van MARGARETHA VAN OYENBRUGGE, JOOSTdr., † 1506, bij MARIA VAN URSEL (Zie *Suite du Suppl.* a. b., t. III. p. 167, 168.), voerde: gevierendeeld, 1 en 4 van zilver, met vijf spitsruiten van keel, geplaatst en fasce (HAMAL); 2 en 3 van lazuur, met een keper van goud, vergezeld van drie zespuntige sterren van zilver. Zie de kwartieren van COSMUS CLAUDIUS D'OGNIES, Grave van *Coupigny* en *Morchoven*, in *Jurispr. Her.*, part. I. na folio 158, en wijders over het geslacht VYVERSHEM, aangehaald in *Suite du Suppl.* enz., t. I. p. 83; t. V. pl 154 en *Theatre Sacré de Brab.*, t. I. p. 47.

(*k*) Hij stierf, volgens zijn grafschrift in de kerk der Dominikanen te *Antwerpen*, den 8sten Oct. 1634; zijne vrouw den 5den Sept. 1625. Zie *Théatre Sacré de Brab.*, t. II. part. I. p. 117

(*l*) Rust, met zijne vrouw, in de Abdijkerk van *Cauwenbergh*, te *Brussel*, onder eenen lijksteen met opschrift en volgende kwartieren:

VASSEUR, PINEL, CARRÉ, ...,
BUTKENS, VAND. VOIRT, COCQUIEL, VAN RANST.

Zie *Théatre Sacré de Brab*, t. I. p. 222, 223, 378, 379. Uit het *Nobil. des P. B.*, p. 69 blijkt, dat hij een zoon was van WILLEM LE VASSEUR, Heer van *Valhuon*, in 1547 veradeld, en van ANNA QUARRÉ; den 23 Jan. 1569 bij contract trouwde; in 1582 (19 Mei) door Koning FILIPS II, Ridder gemaakt werd, en zonder kinderen stierf. Vgl. *Suppl. aux Troph. de Brab.*, t. II. p. 70 e. s.

(*m*) † 4 Dec. 1630, volgens zijn grafschrift in O. L. V. kerk te *Antwerpen*. Zijn wapen ter zelfder plaats opgehangen, vertoont de volgende kwartieren:

DE BEJAR-LERMA, DE COCQUIEL,
DE SORIA, DE RANST.

huwelijksverbindtenissen met FACUWEZ, VAN DER HOEVEN, MENCIER, SUCCA (in den *Boomgaert der Wapenen* voorkomende), TUCHER (oud Neurenbergsch geslacht), VAN VEEN, WOLFWINKEL en anderen. Zie *Suite du Suppl. au Nobil. des P. B.*, t. I. p. 116; III. p. 241; V. p. 85; *Théatre Sacré de Brab.*, t. I. part. I. p. 219, 220, 245; t. II. part. I. p. 74, 88, 90, 102, 123, 124, 151; LE CARPENTIER, *Hist. de Cambray*, part. III. p. 410. Nergens vond ik in het wapen den *keper*, die er op den penning bij VAN LOON wordt bijgevoegd.

M°.

Theodorus Aemilius (IX. bl. 6, Vr. 40; vgl. bl. 155). Vergelijk over dezen het medegedeelde *Nav.* VII. bl. 25, in antwoord op *Nav.* VI. bl. 233, Vr. 350. Of THEODORUS tot het geslacht van MELIS behoorde, zal C. & A. kunnen zeggen. V. D. N.

Chrestien de la Quellerie (IX. bl. 6, Vr. 41; vgl. bl. 155 en 183). In de *Beschrijving van Oudewaters Moord*, door ARNOLDUS VAN DUYN, leest men van dezen, dat hij predikant was van de Walsche *Compagnie:* hij kwam alzoo aldaar als veldprediker. Voorts wordt daarbij vermeld, »dat hij niet is bekend geworden, als hebbende zijn naam verandert, en heeft zich laten noemen ANTOINE DE LACUEILLERI, soldaat; dat hij is gerantsoeneerd geworden op hondert kroonen, die JAQUES TAFFIN, predikant van den Prins van *Oranje*, bestelde aan den Heer VAN SWIETEN, Gouverneur van *Gouda*, verzoekende dat hij hetzelve door eenen trommelslager zoude willen zenden, dezelve wel gelastende hem geen andere naam te geven dan ANTOINE DE LACUEILLERI; alzoo is hij na vijf weken uit de gevangenis losgelaten.”

In 1580 teekende hij op de Synode, vergaderd uit de Walsche gemeenten in de *Nederlanden* te *Antwerpen*, het eerste formulier van vereeniging, zijnde de *Confession de Foy* bij die gelegenheid vastgesteld. Op de gedrukte lijsten daarvan is de naam DE LA QUUELLERIE. Die zelfde geloofsbelijdenis werd in 1620 geteekend door ABRAHAM DE LA QUEWELLERIE, welligt een zoon van CHRESTIEN. Zie *La Confession de Foy des Eglises reformées des Pais-Bas*, etc. Leyde 1769.

V. D. N.

Baron de Zelandre (IX. bl. 33, Vr. 55; vgl. bl. 160). Kan hier gedacht worden aan ROGER-ROBERT ROELANTS *dit* DE ZELANDRE, Heer van *Cuerne*, *Merry* en *Ackere*, zoon van ROGER ROELANTS en van MARIA DE ZELANDRE, volgens 't *Nobil. des P. B.*, p. 297, 298, ridder gemaakt bij brieven van den 23sten Dec. 1648? M°.

Appel- en peersoorten (IX. bl. 65, Vr. 90; vgl. bl. 193). Te *Aardenburg* heeft men onder de *zure appelen:*

Korpenduums (*Court pendu*), roode en witte calvijns, tarwenappelen, roode en witte franschappelen, wijnappels, kaneelappels of renettingen = reinettes, graauwe (beter: bruine) zuren, ijzerlingen, dubbelde dito, jufvrouwtjes, lantaarntjes, peperappels, pippingen (pepins) roode heeren, dunne peulen, kaapsche groeningen, keesappels (kersappelen), ter grootte van eene morel.

Zoete appelen.

Zoete ollêzen (hol-aarzen), Vlaamsche dito, bruine zoetingen, zoete ribbingen.

Peeren.

Enkele en dubbelde jutten, soppede groentjes, suikerpeeren, lange luiten, bergamotten, kraaipeeren, kaljerozen, vijgenpeeren, pondspeeren. G. P. ROOS.

Georg Eponis (IX. bl. 69, Vr. 109; vgl. bl. 196). In de naamlijst van predikanten achter FEYKEN RIJPS *Cron. van Hoorn*, bl. 135, komt op het jaar 1573 voor als te *Hoorn* beroepen JURIAEN EPESZ of GEORGIUS APONIS en evenzoo in ABBINGS *Vervolg op* VELIUS, *Bijlagen*, bl. 88. De plaatsen uit BRANDT en VELIUS, waarnaar Dr. ABBING verwijst, leeren ons, dat hij zich in 1566 op aandrang van CORNELIS KOOLTUIN, uit *Emden* naar *Holland* met eenige andere predikanten begaf, en waarschijnlijk kort daarop leëraar te *Leiden* werd, waar hij nog in 1569 dienst deed. Waarschijnlijk bleef hij er tot op zijn beroep naar *Hoorn* in 1573. Zijn ontzettend en haastig einde in 1575, te midden van vele gewetenswroegingen over zijne onchristelijke handelwijze jegens zekeren PIETER NANNING, vindt men bij VELIUS, bl. 440, BRANDT, *Hist. der Ref.*, dl. I. bl. 563. CONSTANTER.

ANTWOORDEN.

Theophilus Rubema (III. bl. 384, Vr. 386). In de gerechtsdagboeken van *Leiden*, vindt men de volgende beschikking over dien persoon, van dato 19 Nov. 1587:

»Op 't verzouc van THEOPHILUS RUBEMA, te kennen gevende dat hy veel jaren lang in verscheyden landen en steden geverseert eñ gestudeert hebbende, namelick binnen *Rome*, *Parijs* en *Cambridg*, verkregen heeft de Laconicque en loflycke dexterheyt van leeren en schoolhouden, gebruyct in *Sicilen*, *Napulien* en andere plaetsen uit de boucken JACOBI SPIRENSIS en GEORGIJ HALONI .... dynaste, gelyc hy tzelve binnen *Sneec* en elders te werc heeft geleyt, by welcke *middel hy een yegelic binnen ij jaren zo perfect en prompt can leeren als by andere in vi of vij jaren wert ge-*

leert; van gelycken *t lesen* en *scryven in ij maenden* als in andere scholen in ij jaren, ten fyne omme op zyn te kennen geven naerder gehoort zynde, hem octroy en assistentie verleent te werden den voorn. middel van schoolhouden alhier te mogen in t werc stellen en exerceren, is geappostileert:

Die van den Gerechte hebben mits dezen gecommitteert Mr. FRANC DUYC haer medebroeder, omme de Toonder naerder in zyn versouc op alles te hooren en tzelve doende van hem te verstaen, wat octroy en assistentie hy zoude begeren, en van zyn bevinden en wedervaren aen de Vergadering Rapport doen, daerby vougende zyn advys ten eynde tzelve gehoort opt versouc gedaen en gedisponeert te werden als bevonden zal werden te behoren.

De voors. THEOPHILUS heeft vertoont de volgende attestatien:

1°. Van EDWYN, Bisschop van *London* van dato xv Oct. 1573 in Latyn.

2°. Van JOHN GYBON, ROBERT SFORTHE, GEORGE HARRISSON en ROY. PARKER, van den 23 Mey 1574 in Engels gescreven.

3°. Van JOHN WHITGIFTE, Vice-Cancelier der Universiteyt van *Oxfort*, gedateert den 17 July 1574 gescreven in Engels.

4°. Van ED. LONDON, gescreven tot *Fulham*, gedateert den 10 Oct. 1574 in Engels.

5°. Van de Grave van *Oost-Vrieslant*, die hem gegeven heeft gehadt de schoole ende costerye tot *Fitterbuyr*, gedateert den 3 Mey 1577, gescreven in Overlands.

6°. Van JOHANNES LYPHARDO, Minister tot *Sneec*, gedateert den 29 Julij 1583 (Stylo Vetr.) in latyn.

7°. Van PETRO AMILIO ecclesiaste in *Warraga*, *Wartena* et *Warstiens*, gedateert den 15 Sept. 1583, gescreven in Latyn ooc in nederduyts en ten lesten

8°. Van RICHES, GROVESTEYN, en GODEFROY, gegeven tot *Leeuwerden*, gedateert den xxij Sept. 1583, gescreven in Nederduyts aen die van *Dockum*.

Het gevolg daarvan was, dat de regering van *Leiden* den 3 Dec. 1587 het volgende besluit nam:

»Die van de Gerechte gehoort 't rapport en advys van Mr. FRANC DUYC haer medebroeder, hebben den toonder toegelaten en geconsenteert laeten toe en oorloven mits dezen omme binnen dese stede school te mogen houden, en zulx alle personen tzy out of jong die t aen hem verzoucken zullen, te mogen leeren en onderwyzen, zo wel in de Latynsche, Franchoyse als Nederduytsche Spraecken, op zodanige Laconycke manier, als hy zegt gevonden te hebden, mit verclaringe dat hy tzelve doende, in t vorder hem gehouden is, te gedragen naer de ordonnancie op t stuc van schoolhouden gemaect of noch te maken, voornemelicken int point van geen kinderen noch andere personen in handen te geven om te leeren, boucken contrarie de Gereformeerde religie en genieten zal mogen de Vryheden van der Universiteyt, mits hem bij de achtbaeren Heer Rector als een Lithmaet van dien doen opscryven. Ende dit alles by provisie en tot kennelic wederzeggen toe van die van de Gerechte."

Op den 16 Dec. 1587 is hij als student te *Leiden* ingeschreven: THEOPHILIS RUBEMA, *Frisius Stud. Litt.*

Ik vind hem nog op den 11 Feb. 1588 vermeld, waarbij hij het volgende verzoek doet:

»Op te requeste van Mr. THEOPHILUS RUBEMA, versouckende van dese stede geassisteert te zyn, mit twee gouden *Croonen* vlaems alleenlick te leenen, wt oorsaecke hy jegenwoordich in *Vrieslandt* van zyne goederen geen genoth en can crijgen, vermits dezelve onder den viandt gelegen zyn, en dat hy oock alsnu deur de dood van TIARA (alwaer hy.... huyshuyr van genoot) niet meer gehanthout zou connen werden, is geapostilleert: *nihil ut petitur*."

Na dien tijd verdwijnt hij spoorloos uit de Leidsche registers, zoodat het wel kan zijn dat hij spoedig overleden is, of zich elders gevestigd heeft.

Intusschen ware het te wenschen dat er iets over zijne leerwijze moge opgespoord worden, en welke boeken van JACOB SPIRENSIS en GEOR. HALONIUS (beiden mij onbekend) hij gebruikt heeft.

Ofschoon dit stuk wat lang is, geeft het echter stof tot nadenken en onderzoek.

. . ELSEVIER.

Jan van Bokholt (V. bl. 192, Vr. 177). Op de registers van den Magistraat te *Rotterdam*, van 1337 tot 1780, komt deze niet voor; alleen vindt men D. VAN BOCKHOLT, Schepen aldaar in 1679 en 1680, die waarschijnlijk de bedoelde persoon zal zijn. Van zijn wapen is niets bekend. V. D. N.

Rotterdamsche Courant (VI. bl. 31, Vr. 24). Deze Courant is met den aanvang van dit jaar eene nieuwe loopbaan ingetreden; bij die gelegenheid heeft de verdienstelijke geschiedschrijver, de hoofddirecteur van dit dagblad, *aanteekeningen* geleverd betreffende hare geschiedenis vóór het nieuw ingetreden tijdvak (zie N°. 4 van die Courant van den 5den Januarij 1859), uit welke J. L. A. I. de verlangde meerdere inlichting zal kunnen verkrijgen, alhoewel het daarbij blijkt, dat van het bestaan van *Rotterdamsche* nieuwspapieren, vroeger dan de XVIIIde eeuw, niets officiëel, maar alles slechts onvolledig bekend is. Alleen weet men, dat

JOHANNES NAERANUS (*) in 1666 eene *Rotterdamsche Zee- en Posttijding* heeft uitgegeven, die echter evenmin als eenig ander Nieuwsblad schijnt geoctroijeerd geweest te zijn. Eerst in 1717 werd de *Rotterdamsche Courant* met het stads-wapen voorzien, hetwelk tot op heden onafgebroken voortduurt en, gelijk het te wenschen is, onder de nieuwe directie en bij de vele moeite en kosten, die aangewend worden tot het leveren van eene op de hoogte van haren tijd zijnde Courant, nog steeds lang zal mogen voortduren, en door een toenemend uitgebreid debiet beloond worden. V. D. N.

Eiland St. Lorenzo (VI. bl. 174, Vr. 276). Zoo als ik vroeger dacht is het *Madagascar*. Onlangs werd het mij duidelijk. Op eene kaart van *Aethiopie*, van G. VALK en P. SCHENK, te *Amsterdam*, komt een gedeelte van het eiland voor, en wel het westelijke, met den titel: *Madagascar Lusitanis Sancti Laurentii Insula*. Men vindt er *Terra de S. André* en *Terra del Gada*, terwijl een der zuidelijke kapen *Sint Sebastiano* heet. Op eene Fransche kaart van *Zuid-Afrika* (zonder jaartal) komt het eiland mede voor. Ten noorden vindt men de nog zoo genoemde kaap en *Port St. Sebastiaan*, de kaap en *Terra St. André* op de westkust, en *Terra del Gada*, op dezelfde kust. Insgelijks op eene kaart van *Congo* en *Caffraria*, van COVENS en MORTIER, te *Amsterdam* (mede zonder jaartal). De overige punten vind ik niet. De westkust zal wel het best bekend wezen, terwijl de Portugezen meest door het kanaal van *Mozambique* voeren.

Mijne kaarten zijn in folio-formaat, waarop *Madagascar* ongeveer $^1/_3$ van de hoogte inneemt, of de kaart is van 0^0 tot 35^0 Z. B. en *Madagascar* nagenoeg van 10^0 tot 20^0. De eerste ontdekkers (Portugezen) noemden het eiland *Sint Lorenzo*. G. P. ROOS.

Jakettenhuis (IX. bl. 1, Vr. 4.) Ik geloof dat het *jaquette* moet wezen, en dan zal het wel eene soldatenherberg beteekenen.

Schobbejak en iemand op het jak geven, Fr. secouer la Jaquette à. q. u. zijn, dunkt mij, aan het schobbig jak der soldaten en hun lederen wambuis ontleend. 't Fransch heeft jacque = wambuis (ook dat men onder het harnas droeg); het verkleinwoord is jaquette. G. P. ROOS.

(*) Mr. JACOBUS SCHELTEMA, *Mengelwerk*, dl. III. st. III. bl. 57, noemt JOHANNES NAERANUS den *geleerden* boekverkooper te *Rotterdam*. JOHANNES en ook ISAAK NAERANUS, de laatste almede zeer bekend boekverkooper, behoorden tot de Remonstrantsche gemeente aldaar, gelijk uit de Doopboeken, o. a. van het jaar 1664, blijkt. THEOPHILUS NAERANUS, de broeder van ISAAC, en beide zonen van JOHANNES en van ANNA RIJCKWAERT, maakte zich in 1672 zeer verdienstelijk door zijne zorg voor de lijken van de gebroeders DE WITT.

Aardappelsoorten (IX. bl. 65, Vr. 89). In *Aardenburg* kent men als wezenlijke hoofdsoorten, gezwegen van de, na de aardappelziekte verschenen tallooze bijsoorten, die aan persoonen of plaatsen den naam ontleenen, de volgende:

Negen weken. De vroege soort, zomeraardappelen, wordt gerooid en gegeten, naderhand, belegen zijnde, tot beestenvoeder gebruikt.

Zaailingen. Van middelmatige grootte, zeer geacht.

Bolle zaailingen. Als voren, doch ruig van schil.

Blaauwe zaailingen. Naar de kleur.

Rooije (*roode*) *bollen*. Een vaste soort van vrucht, niet zoo melig als de zaailingen en met roode vlammen.

Witte zeeuwen. Een groote soort en wit, terwijl de zaailing naar het geele helt.

Geithoorns. Naar den langwerpigen vorm.

Dolle koppen. Zeer groote bollen. Slecht eetbaar; beestenvoeder.

Thoolsche aardappelen. In de volkstaal kozakken (buizen) genoemd, omdat ze veel met den schil er om gekookt en gegeten worden. Zeer gezocht. G. P. ROOS.

Orde van St. Michiel en Ridder Baronet (IX. bl. 68, Vr. 105). Dat de Fransche ridderorde van St. Michiel onder LODEWIJK XV en LODEWIJK XVI niet meer in zoo hoog aanzien stond als de ridderorde van den H. Geest, enkel voor Pairs, Hertogen en Ministers bestemd, en zelfs niet eens zoo hoog als de militaire ridderorde van den H. Lodewijk, zal den beoefenaars der Fransche geschiedenis tot aan de omwenteling wel in het oog gevallen zijn; een diep verval als waarvan M^o^. gewaagt, is van nergens officiëel bekend. Het omhangen van de gouden keten aan den scherpregter zal dan ook, gelooven wij, wel onder de anecdoten mogen gerekend worden. Zooveel is zeker, dat de ridderorde van St. Michiel in DE RUYTERS tijd nog hoog stond aangeschreven, dermate dat de hovelingen van LODEWIJK XIV het niet zonder ijverzucht aanzagen dat »die republikeinsche zeebonk" met de kostbare insigniën begiftigd werd. — EUGÈNE SUE geeft in zijn *Histoire de la Marine Française*, — een werk als roman ingekleed en dus met omzigtigheid te gebruiken, maar dat door een' schat van officiële stukken inderdaad groote historische waarde heeft — een lang verhaal van RUYTERS receptie in de orde, waarvan hem de insigniën (die zeer kostbaar waren), uit naam van LODEWIJK XIV, door diens Ambassadeur bij de republiek, Graaf D'ESTRADES, werden omgehangen. Hoe DE RUYTER zich bij die gelegenheid gedroeg, en wat al om en bij die plegtigheid voorviel, dat alles zal wel uit het fantastische brein van den romanschrijver geput zijn. Maar

wanneer SUE na de ceremonie D'ESTRADES met den Marquis VAN BELLEFOND in zamenspraak brengt, en den eerste doet zeggen: »Je pense comme vous, mon cher BELLEFONDS, que rien n'est plus fâcheux que de voir de telles grâces tomber de si haut lieu sur de pareils croquans" (hoe vereerend voor onzen eenigen DE RUYTER!) etc., — dan mag men toch aannemen, dat de St. Michielsorde toen nog eene zeldzame onderscheiding was, immers zeldzaam genoeg, om het die verwaande Fransche adellijke Heeren te doen betreuren, dat er een buitenlandsche plebejer mede vereerd werd.

De nierstuk-anekdote van KAREL II zal inderdaad wel een anekdote zijn, ofschoon men dien Vorst geen klad aanwrijft, met hem zulk eene gekheid toe te dichten; het huiselijk leven van dat fraaije exemplaar der STUARTS is vol van zulke en nog ergere excentriciteiten, en dat hij, tusschen »NELL GWIJN" en ROCHESTER gezeten, onder den invloed van den champagnewijn zijn rundernier tot baronet hebbe geslagen, dat zal noch NELLY, noch ROCHESTER verwonderd hebben, en zoo verwondere het ook noch ons, noch M°.

MARS.

Blauhengst (IX. bl. 98, Vr. 123). Of in het trouwboek van *Amsterdam*, of door den afschrijver is een' *misslag* begaan; zulks blijkt uit MELCHIOR VEERIS, »*Kerkelijk Alphabeth, behelsende de Naemen van al de Leeraren die onder het Synodus van Noord-Holland, tzedert de Reformatie van het Jaer.* 1566 *tot in het loopende Jaer* 1705 *den Kerkendienst bekleed hebben.* Daar leest men: »HENRICUS ALUTARIUS, als proponent in den dienst gekomen tot *Blanckenham*, in *Overijssel*, omtrent An. 1612; tot *Ouderkerk aan den Amstel*, An. 1616; tot *Woerden*, An. 1619; tot *Rotterdam*, An. 1627; tot *Gorinchem*, An. 1632, en daer gestorven An. 1627." Hieruit blijkt dat *Blauhengst* eene schrijffout is, hetzij in het trouwboek, hetzij door den afschrijver begaan.

A. D. S.

J. Deknatel (IX. bl. 98, Vr. 124). BLAUPOT TEN CATE vermeldt in zijne *Gesch. der Doopsgezinden in Holland, Zeeland, Utrecht en Gelderland*, het 2de deel, van J. DEKNATEL slechts het volgende: 1. dat JOHAN DEKNATEL, Leeraar bij de Doopsgezinde Gemeente van *het Lam* en *den Toren* te *Amsterdam*, vergadering hield met de Hernhutters (bl. 36 en 99); 2. dat van 's mans geschriften er twee in het Hoogduitsch zijn vertaald geworden, n. l. *Anleitung zum Christlichen Glauben*, Amst. 1756, en *Kurzer Auszug von* MENNO SIMONS' *Schriften*, Büdingen 1758 (bl. 129). Het eerstgenoemde werk verscheen in het oorspronkelijke te *Amsterdam*, onder den titel van: *Aanleiding tot het Christelijk geloove, met de woorden Gods* (bl. 142). J. VAN DER BAAN.

Orvalistes (IX. bl. 98, Vr. 125). Wat zijn Orvalistes? Waar vindt men iets aangaande hen?

Hierop kan ik B^r. alleen mededeelen, dat GILLES D'ORVAL, aan wien ik denk dat de Orvalistes hun naam ontleenden, een monnik was, te *Luik* geboren, en die in de XIIIde eeuw bloeide. Hij heeft eene geschiedenis geschreven der Bisschoppen van *Tongeren* en *Luik*, welke tot 1246 loopt en een gedeelte uitmaakt der *Historiens de Liege*, in 1622 uitgegeven door CHAPEAUVILLE.

K. v. S. N°. 2.

Portret van Erasmus (IX. bl. 98, Vr. 130). In het werk getiteld: *Van Duitschen Bodem*, dl. II. bl. 213, (*Groningen*, J. OOMKENS JZN. 1858) leest men: »Het was juist op Pinkster-Zondag, toen men hoorde mompelen, dat de hoogwaardige Burgemeester der stad *Basel* voornemens was, een groot altaarblad aan den prachtigen dom te schenken, tot dank voor de genezing van zijnen oudsten zoon, die bijna een jaar lang zwaar ziek had gelegen. Dienzelfden dag werd HANS HOLBEIN bij den edelen heer ontboden, die hem vriendelijk vroeg, of hij wel voor hem eene Hemelskoningin zou willen schilderen tot opsiering van den munster. »»Ik heb goed vertrouwen op uwe kunst,"" zeide hij; »»gij hebt van mijnen hooggeleerden vriend ERASMUS van *Rotterdam*, eene kostelijke beeldtenis geleverd en weet het penseel te voeren, als geen tweede hier in *Basel*. Beproef nu uwe kracht eens aan het verhevenste werk, jonge meester, en schilder mij eene moeder Gods, onze hooggebenedijde MARIA, op een gouden troon, en mij, mijne vrouw en zoons en dochters biddend aan hare voeten geknield. Ik wil u het werk rijkelijk betalen, maar de roem, dien het u aanbrengen zal, is toch nog kostelijker, dan al het goud der wereld.""

Op bl. 208 van genoemd werk leest men nog: »dat zijn vader met vrouw en kinderen van *Augsburg* naar *Zwitserland* waren overgekomen." Ook nog leest men, »dat het altaarstuk hem door den Burgemeester van *Basel* opgedragen, in de kunstgalerij van *Dresden* berust. In 1554 is hij te *Londen* aan de toen aldaar heerschende pest gestorven en in den algemeenen grafkuil geworpen."

H. L. K.

Officiëel berigt van den slag bij Waterloo (IX. bl. 99, Vr. 131). De overbrengers hiervan waren de Majoor VAN HOOFF en de Luit. WEBSTER. De laatste was de overbrenger van het rapport van den Hertog VAN WELLINGTON; de Majoor VAN HOOFF, ook adjudant van den Prins van ORANJE, overbrenger van het rap-

port van dien Prins. Het rapport was gedagteekend 19 Junij 1815 en werd den 23sten Junij des morgens op het huis in het Bosch aan Z. M. den Koning overhandigd. In een post scriptum beveelt de Hertog den Lt. Adjudant in de gunst van Z. M. aan. De Majoor VAN HOOFF overhandigde even zoo het rapport van zijn' Prins, welke daarin insgelijks zijn' Adjt. in de gunst van Z. M. aanbeveelt. Daar deze twee rapporten bijna twee foliokolommen groot zijn, vrees ik, dat de redactie die niet gaarne zal plaatsen, doch ik ben anders bereid die mede te deelen.

De indruk, dien zij te weeg bragten, was, zoo veel ik weet, groot, zoo wel in *'s Hage* als te *Utrecht*, waarvan ik nog in brieven bewijzen vinden kan. Uit *'s Gravenhage* schrijft men onder anderen: *wij zijn dronken van vreugde*, en uit *Utrecht* schrijft men mij, (voor *Valanciennes* liggende) »van daag" (d. i. na die tijding), »heb ik een weinig moed gekregen, want van nacht 11 ure was het hier vreugde van alle kanten, de *Schutterij*, zoo ook de *vrijwillige Jagers*, zijn met volle muzijk de stad doorgereden, om overal de blijde tijding te verkondigen."

v. A. H.

Spotprenten op een luchtbol (IX. bl. 99, Vr. 135). De mislukte opstijging van de Heeren HOPMAN en LOUDE viel voor in 't begin van Junij 1804 buiten *Amsterdam*, op den Overtoomschen Weg, achter of ter zijde van de toenmalige herberg *Braamenburg*. Men kan daarvan een zeer uitvoerig berigt vinden, medegedeeld door A. FOKKE SIMONSZ., in de *Alg. Vad. Letteroefeningen voor* 1804, *Mengelwerk*, bl. 422—428. Den 29sten Augustus daaraanvolgende, des namiddags circa 4 ure, gelukte het den Heer HOPMAN te *Rotterdam*, met den luchtbol tot eene aanmerkelijke hoogte op te stijgen en een uur daarna behouden neêr te komen. Men zie hierover mijne aanteekening *Nav.* VIII. bl. 310—311.

S. v. W.

Mr. Abraham de Perrenot (IX. bl. 99, Vr. 137). »A. DE PERRENOT, époux de ANNE CORNELIE MOLLERUS (later gehuwd met JOH. MEERMAN), tirait son origine de la même maison, et la même race d'où étaient issus le Chancelier PERRENOT et le Cardinal de GRANVELLE son frère, tous deux célèbres du temps de PHILIPPE II. »»Les Huguenots,"" — dit HEMSTERHUIS, — »»ont décrié le Cardinal comme cruel, mais sans contredit c'étoit un des plus grands personnages de son temps."" — Zie *Oeuvres Philosophiques de* FRANC. HEMSTERHUIS. *Nouv. édit. par* L. S. P. MEYBOOM, III. 168. Hij was geb. in *Zwitserland* ten jare 1726, † 1784, ontving in *Nederland* zijne opvoeding en heeft daar zijne overige dagen doorgebragt. Hij was eerst Burgemeester te *Kuilenburg*, daarna Domeinraad van Prins WILLEM V. Hij bezat veel geleerdheid, zoo als uit zijne Latijnsche en Fransche schriften blijkt. Zie C. SAXII *Onomast.* VII. 130. — Hij hanteerde ook de Latijnsche lier, blijkens zijne: *Querela ad Culenburgenses in obitum Gulielmi* IV; dus geen nederd. treurgedicht, zoo als M°. opgeeft. Wijders heeft hij zich beroemd gemaakt door zijne pogingen om de lijken buiten de steden te begraven. Hem werd door de Staten van *Holland* in de Scheveningsche duinen eene plek gronds afgestaan, geschikt voor eene begraafplaats. Op den steen, welke aldaar zijn graf bedekt, leest men:

Exuviae jaceant putres procul urbe! Nocebam
Qui nemini prudens, noceam nec mortuus opto.

Meer van hem in 't *Bijvoeg. op 't Vaderl. Woordenb. van* KOK, III. 261, en in 't *Beknopt Biogr. Woordenb. v. Nederl.* in voce.

J. C. K.

Mr. Abraham Perrenot. Dat de Heer PERRENOT beweerde uit het geslacht van den Kardinaal DE GRANVELLE af te stammen, kan ik stellig verzekeren. — In mijn bezit is een gesneden steen, uit een door hem gebruikt cachet. Het veld is van zilver met drie regtsche schuinbalken van sabel, met een *chef* van lazuur, waarin een winkelhaak van zilver, tusschen twee sterren van hetzelfde metaal. *Cimier*: het bovendeel eener gems (?).

Welligt kan het voor M°. belangrijk zijn te weten, dat mede een levensgroot portret in olieverf, van PERRENOT voorhanden is. — Zijne eerste vrouw was HELENA IMANS, zijne tweede ANNA CORNELIA MOLLERUS, later echtgenoote van Mr. JOHAN MEERMAN. ***.

Opschrift en naamlijst in de kerk van Asperen (IX. bl. 100, Vr. 139). De afbeelding van de stad *Asperen* tegen den muur van den toren der kerk, is nog aanwezig, doch de, oorspronkelijk voorzeker heldere, kleur is zeer flaauw geworden, zoodat de bijzonderheden der teekening moeilijk te onderscheiden zijn.

De afbeelding is, in plaat, te vinden bij BEEKMAN, *Beschrijving van Asperen.*

De naamlijst der verslagenen onder de afbeelding, vijf kolommen beslaande, is zeer beschadigd. Zij vermeldt, zoo ver zij leesbaar is, in *roode* letters de straten, waarin de verslagenen gewoond hebben, en in *zwarte* letters hunne namen, die met een paar uitzonderingen geene andere zijn dan: JAN MATTHYSZEN, AERT GERRITZEN en dergelijke. Éêne bijzonderheid, bij BEEKMAN, bl. 85, vermeld, is in *roode* letters aangeteekend:

»PIETER de Mandemaecker. . . . . wijf die haer kindeke uijt hare buijck gesneden."

D. B.....k.

[Dr. RÖMER heeft, volgens zijne opgave, dit opschrift medegedeeld in den *Gelderschen Volks-Almanak* van 1857, bl. 42 vv.]

De vrienden geven de vensterglazen (IX. bl. 100, Vr. 141). In de daad gaven voorheen, althans bij den bouw der kerken, de vrienden de vensterglazen. Zie hier enkele aanteekeningen dienaangaande uit de kerke-rekeningen mijner geboorteplaats *Oudewater:*

(Reken. 1578.) »Item PIETER ROELOFFSZ gegeven van dat die glaesmaecker van *Rotterdam* v'teert heeft doen hij de glazen van *Amsterdam* sette twee h. gul. ix sts."

(Reken. 1579.) »Noch de knechts van CORNELIS PIETERSEN, glaesmaecker van *Rotterdã* gegeven tot drinckgelt van drie glazen als een vañ prins een vande princesse eñ een vuyten haech, fit 1 g. xiii sts."

(Reken. 1580.) »Item dglaesmaecker gegeven tot drÿckgelt doen hy tglas in de kerck brocht van mÿ heer VAN VLIET xiii sts."

(Reken. 1580). »Item dglaesmaeckers tot drynckgelt geschoncken als zij die vier glazen brachten teen van *Haerlem*, dtwee vañ staten eñ teen van CORÑ. HOVEN, fit ij gul. ij sts." enz. enz.

De beroemde kerkglazen te *Gouda* werden ook aan de kerk aldaar geschonken. (Zie WALVIS, *Beschr. van der Goude*, dl. II. bl. 65 volgg.) Dr. RÖMER.

[Even zoo wordt het spreekwoord verklaard door C. W. B.]

De vrienden geven de vensterglazen. Het spreekwoord zegt: »Wanneer iemand een nieuw huis bouwt, dan geven de vrienden de vensterglazen." De Heer J. H. VAN LENNEP vraagt of zulks oudtijds werkelijk een vaderlandsch gebruik was? Ik meen daarop toestemmend te moeten antwoorden, mij o. a. beroepende op de rekening d. d. 21 Julij 1615 der ontvangst en uitgaaf voor den bouw der kerk te *Leur*, waarop onder de geschenken, ten behoeve der kerk gedaan, zeer vele glazen, onder anderen van den beroemden turfschipper ADRIAAN VAN BERGEN, voorkomen. Zoo toch staat er aangeteekend: *Noch heeft* ADRIAAN VAN BERGEN *met sijn huisvrouw onse kerck vereert met twee glazen aan de Oostzijde.* Zoo ook gaf, blijkens die zelfde rekening, de kerk op hare beurt aan den Bredaschen predikant HENRICUS BOXHOORN, — die vele diensten aan de jonge gemeente bewezen en haren eersten predikant GUALTERUS GERBRANDI POMERANUS, *den* 10 *Junij op den Sonnendag Trinitatis* bevestigd had, — een glas; *aan een glas daar men* Ds. BOXHORNIUS *mede vereert heeft in zijn huis f* 15. Dat hier meer of min kostbare vensterglazen bedoeld worden, spreekt wel van zelf. G. H. VAN SENDEN.

De vrienden geven de vensterglazen. Dat dit oudtijds, althans in sommige streken van ons land, gebruik was, zou men met een lange lijst van voorbeelden kunnen staven. Bij het opbouwen en vernieuwen van kerken en huizen werd het òf verzocht, òf uit eigene beweging aangeboden. Wat *Overijssel* betreft, kunnen wij o. a. verwijzen naar de *Overijs. Alman.* van 1841, bl. 228, en 1842, bl. 148. Zóó gaf, om slechts een paar voorbeelden te noemen, de regering van *Deventer* den 4den Julij 1604 een glas aan de verbrande kerk de stad *Borkelo;* den 31sten Augustus een aan JAN WITTEN, rentmeester generaal van *Salland*, in zijn nieuw huis bij *Kampen;* den 8sten Januarij 1605 een dubbel glas aan UNICO RIPPERDA, drost van *Haeksbergen*, op zijn huis te *Boekelo;* den 27sten Februarij een glas in de kerk te *Goor*. En de Overijsselsche afgevaardigde bij de Staten-Generaal, DERK STICKE, schreef den 16den September 1612 aan de Deventer regering: »Mede hebbe goet gefonden U. E. te aduiseren, dat de Aduocaet [OLDENBARNEVELT] hier een seer koestellick hus timmert ende dat ick well spore dat anderen heeren glase presentiren; dan of hi sie nimpt dat en weet ick niet, ofte U. E. ock goet vinden dat ick hem van wege U. E. een glaes presentire."

[Naar de hier aangehaalde plaatsen verwijst ook D. F.]

Bullebakken (IX. bl. 101, Vr. 147). Alhier, te *Vierlingsbeek* en in den omtrek, maakt men de kinderen bang met de *Beu-kaeël* (denkelijk *booze kerel*) en met de *Bed-uul* (*bed uil*). S. u. W.

[Behalve *Sinterklaas*, zegt de Heer J. BOUMAN, heeft men in *Noord-Holland* nog den *Krolleman*, die zich in het water ophoudt, de *Nachtmerrie*, die de kinderen in den slaap bezoekt.]

Lambertus de Beveren (IX. bl. 101, Vr. 148) was een zoon van THEODORUS DE BEVEREN, en zijne moeder, eene dochter van den bekenden veelschrijver LAMBERTUS VAN DEN BOSCH of BOS, te *Dordrecht*, geb. in 1714, † 1742. Hij heeft waarschijnlijk zijne theologische studiën te *Groningen* volbragt. Zijne eerste standplaats als Herv. predikant was *Noordhorn*, in 't westerkwartier van de prov. *Groningen;* zijne tweede *Meppel*, en zijne laatste *Hoorn*. Hij is tweemalen getrouwd geweest, 1. met CATHARINA STEGNERUS, dochter van ANTH. STEGNERUS, predikant te *Groningen*, waarbij hij één zoon en twee dochters heeft verwekt. 2. Met eene dochter van den advokaat FELTMAN, te *Groningen*, die hem één zoon baarde, die bij zijn naam THEODORUS DE BEVEREN den naam zijner moeder heeft aangenomen. Men heeft van hem eenige schriften, in dien tijd zeer in trek. *Gelukzaligheid van het volk wiens God de Heere is*, Hoorn 1725. *Agt uitgelezene Leerredenen*, na zijn' dood uitgegeven, Utrecht 1750. en *Aanteekeningen op* BUNJAN'S *Christens reize naar de eeuwigheid*, Gron. 1729.

Zie VROLIKHERT, *Vliss. Kerkhemel*, bl. 257. J. A. DE CHALMOT, *Biogr. Woordenboek*, dl. III. bl. 38. *Beknopt Biogr. Woordenboek*, dl. I. bl.

151. GLASIUS heeft hem niet opgenomen in zijn *Godgel. Nederland*, gelijk zoo vele niet. Welligt heeft A. J. VAN DER AA, in zijn *Biogr. Woordenboek*, dat ik niet heb kunnen raadplegen, nog meer bijzonderheden van hem.

J. C. K.

Lambertus de Beveren. LAMBERTUS DE BEVEREN was ten tijde zijner bekende en niet zeer zeldzame uitgave van BUNJANS *Christens reize*, enz. predikant te *Hoorn*. Er moeten ook gedrukte leerredenen van hem bestaan en een *Onderwijsboekje*. Men zegt ook dat hij eene vertaling van FLAVIUS JOSEPHUS, in f°. formaat, met platen, zou bezorgd hebben; dit zou dan eene nieuwe uitgave moeten geweest zijn van die van 1732, bij MARTEN SCHAGEN, te *Amsterdam*. De jaren van den aanvang en het einde van zijnen dienst te *Hoorn* zullen op te maken zijn uit de kerkeraadsboeken aldaar, en dat van zijn overlijden uit de *Boekzaal;* bij vele gemeenten bestaan ook *Passieboekjes*, waarbij naamlijsten der voormalige predikanten; ook zou het *Woordenboek* van CHALMOT kunnen nagezien worden, waartoe wijlen de geleerde M. TYDEMAN, die eene kleindochter van L. DE BEVEREN in huwelijk gehad had, bijdragen heeft geleverd; een achterkleinzoon van deze is thans officier van justitie bij de Regtbank te *Hoorn*, en zou het gemeld onderzoek aldaar kunnen bevorderen. L. DE BEVEREN had twee zonen, beide predikanten, de eene was THEODORUS FELTMAN DE BEVEREN, vroeger predikant te *Vlissingen*, en als zoodanig vermeld in VROLIKHERTS *Vlissingschen Kerkhemel*, naderhand te *Utrecht;* wiens tweede dochter de moeder is geworden van den beroemden behartiger van het lager onderwijs, THEODORUS VAN SWINDEREN. De andere zoon van L. DE BEVEREN is gestorven als predikant te *Middelburg*, door wiens nazaten de familienaam nog bestaat te *Amersfoort* of te *Wijk bij Duurstede*. Ook over de beide zoons predikanten kunnen de nasporingen in kerkeraads-acten, *Passieboeken* en *Boekzaal*, voor wien 't er om te doen is, niet moeijelijk zijn. De ongenoemde opgever der vraag zou veelligt vollediger inlichtingen kunnen erlangen door des *Navorschers* bereidwilligen medewerker Mr. J. T. B. N. te *Leiden*.

E. B.

[De kortere mededeelingen van J. VAN DER BAAN, Dr. RÖMER en G. P. ROOS komen overeen met hetgeen de beide geplaatste antwoorden bevatten.]

Joannes Sybing van Hernikhuizen (IX. bl. 101, Vr. 149). Op de *Naamlijst der Predikanten*, achter het zoogenaamde *Utrechtsche Passieboekje*, ten jare 1763 gedrukt, staat onder het jaar 1724:

»JOHAN SIBING VAN HERMKHUYSEN, Theol. Doct., gestorven 1740, oud 50 jaaren."

Op de overige vragen van Δ. moet ik het antwoord schuldig blijven.

Dr. RÖMER.

[Hetzelfde deelde J. VAN DER BAAN ons mede uit dezelfde bron.]

Hermanus Hubert (IX. bl. 101, Vr. 150). Ik kan alleen berigten dat Ds. HERMAN HUBERT (zoo was zijn naam), van *Kampen* te *Amsterdam* beroepen is den 3den Maart 1763, en den 15den Mei aldaar bevestigd is. Hij overleed den 10den Julij 1809. Er zal dus in de *Boekzaal* van dat jaar wel meer van hem berigt zijn. Van door hem uitgegeven geschriften is mij niets bekend. E. A. P.

[Nog werd ons toegezonden 's mans portret, naar eene schilderij van S. TROOST, gegraveerd door J. HOUBRAKEN, 1769, bij G. DE GROOT *en Zoon*, waaronder staat: HERMAN HUBERT, geboren te *Noordhoorn*, in het graafschap *Benthem*, den 18den April 1729, proponent geworden te *Leyden* den 5den Mei 1750, en bevestigd als predikant der Herv. kerke te *Koldeveen* den 15den Aug. 1751, te *Campen* den 17den Dec. en te *Amsterdam* den 15den Mei 1763. C. W. B. beschreef het ons; J. VAN DER BAAN, die de *Naamlijst der Geref. Predikanten te Amsterdam* raadpleegde, L. D. W. die naar WAGENAARS *Amsterdam*, fol. dl. III. bl. 146, verwijst, en D. W. deelen ons niet meer dan het in antwoord vermelde mede.]

Ds. Is. Sannes (IX. bl. 101, Vr. 151). In de *Boekzaal* van Nov. 1856, waar bl. 718—721 zijn overlijden wordt berigt, vindt men vermeld, dat Ds. ISAÄC SANNES den 1sten Januarij 1787 geboren is te *Molkwerum*, waar zijn vader predikant was. Hij aanvaardde de heilige bediening den 28sten Mei 1807 te *Burum* en *Munnikezijl* in *Friesland*; in 1808 vertrok hij naar *Noordlaren*; in 1812 naar *Noorddijk* en in 1822 naar *Veendam*, waar hij den 21sten Nov. 1856 overleed. Behalve onderscheidene aanbiedingen van andere standplaatsen, heeft hij 23 beroepingen ontvangen, zonder dat deze evenwel bepaaldelijk worden opgegeven. J. VAN DER BAAN.

Geschiedenis van Nederland in de Fransche taal (IX. bl. 101, Vr. 152). In mijn bezit is een werk in vier 8°. deelen ten titel voerende: *Abrégé de l'Histoire de la Hollande et des Provinces Unies, depuis les tems les plus anciens jusqu'à nos jours, par Mr.* F. G. F. KERROUX, Leide 1778. S. v. W.

[»Er bestaat" zegt D. W. »nog eene oorspronkelijke in het Fransch geschrevene geschiedenis der Vereenigde Nederlanden, de titel is: *Tableau de l'Histoire générale des provinces Unies*, tien deelen, kl. 8°. te *Utrecht* bij J. VAN SCHOONHOVEN en Comp. en daarna bij B. WILD, het eerste deel uitgegeven in 1777, het laatste in 1784; de drie eerste deelen zonder naam van den schrijver. Het derde deel is voorzien van een gelukwensch aan de Vereenigde Staten van *Amerika*, geteekend A. M. C., het vierde en de volgende is met den naam van den schrijver A. M. CERISIER uitgegeven."]

Malchus (IX. bl. 102, Vr. 154). CORN. A LAPIDE zegt, dat hij tot het Christendom be-

keerd is, en VAN NUYS KLINKENBERG heeft bij *Joh.* XVIII: 10 aangeteekend, dat JOHANNES hem eershalve bij zijnen naam noemt, om dat hij een Christen is geworden. Waarop echter die verzekeringen rusten is mij onbekend. E. A. P.

Levensbeschrijvingen van Vorsten uit het huis van Oranje-Nassau (IX. bl. 102, Vr. 155). In 1835 verscheen te *Utrecht* bij J. ALTHEER: *Diatribe in* GUILIELMI LUDOVICI NASSAVII *vitam, ingenium, merita. Scripsit* J. A. C. VAN HEUSDE. gr. 8°., met portret en facsimilé.
Bt.

Helwicus (IX. bl. 102, Vr. 157). HELWICUS TEUTONICUS is dezelfde persoon als JOHANNES DE S. GEMINIANO. Zie HAIN, *Repertorium Bibliographicum*, die van het bedoelde werk 6 verschillende uitgaven opnoemt, van welke alleen de eerste zonder opgave van tijd, plaats en drukker, doch te *Keulen* bij JOHANNES KOELHOFF VAN LUBECK. In de Koninklijke Bibliotheek te *'s Hage* bevindt zich deze, benevens eene, door HAIN niet vermelde Deventersche uitgave.

JOHANNES DE S. GEMINIANO was een Dominikaner monnik; hij leefde in het begin der XIV eeuw. Het was op zijn aanraden dat THOMAS DE AQUINO zich ook in deze orde liet opnemen. Zie verder over hem CAVE, *Historia litteraria* en JÖCHER, *Gelehrten-Lexicon*.
C. P. L.

AANTEEKENINGEN.

Ontruiming van Utrecht, 1787. De ontruiming van *Utrecht* door de troepen onder den Rijngraaf VAN SALM, in September 1787, heeft natuurlijk zoo wel toen als later, tot veelvuldige aanmerkingen aanleiding gegeven. Wij willen hier slechts mededeelen wat ons in handen is gekomen; de geschiedenis van die dagen is nog geenszins uitgeput, en wij meenen dat vele bijzonderheden omtrent het verlaten van *Utrecht*, hetwelk de patriotsche partij, toen er geen vijandelijk leger in aantogt was, tot haar hoofdbolwerk scheen gemaakt te hebben, weinig of niet bekend zijn.

Hoe ellendig was het toen in ons land met de militaire zaken gesteld! Is het toe te schrijven aan verschil van inzigt, dat bij de verschillende hoofden bestond, of aan het ontbreken van een hoofd waarin algemeen vertrouwen gesteld werd, dat de zaken niet beter gingen en vooral in militaire zaken groote verwarring en gemis aan eenheid zoo duidelijk bleek? Wie zal het thans, nu wij ruim 70 jaren van die tijden verwijderd zijn, beslissen, en de schuld werpen op mannen, die 's lands onafhankelijkheid wilden verdedigen, hoewel zij zich in de uitvoering bedrogen hebben? Maar wij leeren uit de geschiedenis dier tijden, en laten wij dit ter harte nemen, hoe ongelukkig het land is, waarin de partijen gewapend tegenover elkander staan en eene buitenlandsche magt noodig geoordeeld wordt om een der beide partijen te ondersteunen en in haar gezag te herstellen; waar vreemde gelukzoekers, die geen vertrouwen verdienen, zich indringen en in goede betrekkingen plaatsen, in hun belang van de verdeeldheid gebruik maken of haar nog meer weten aan te blazen.

De Pruissen hadden den vrede tusschen de twee partijen onmogelijk gemaakt, zij waren de brug, waarover naderhand *Sans-Culottes* en eenige onzinnige Bataven *Nederland* binnenstormden. De herstelling van het Huis van *Oranje* door Pruissische sabels, kwam *Oranje* te staan op eene achttienjarige ballingschap, en het vaderland op eene nooit te vergeten slavernij!

De stukken, hier door ons medegedeeld en onder oude papieren gevonden, zijn:

I. *Memorie van den Generaal* VAN DER BORCH.

II. *Aanteekeningen op die Memorie.*

III. *Extrait du Journal de* Mr. DE FRECHEVILLE, *en Hollande depuis le* 13 *Septembre jusqu' au* 4 *Novembre* 1787.

IV. *Remarques sur le Journal de Monsieur* DE FRECHEVILLE..

V. *Een stuk zonder titel over een onderhoud tusschen den Rijngraaf* VAN SALM *en den Graaf* VAN CALLEMBERG.

Meer over deze stukken zeggen kunnen wij niet, en wij geven die zoo als zij ons in handen zijn gekomen.

N°. 1 is, hoewel niet geteekend, blijkbaar eene copij der *Memorie* van den Generaal VAN DER BORCH, ter verdediging van zijn gehouden gedrag. Van N°. 2, bloote aanteekeningen op die *Memorie*, is de opsteller ons niet bekend.

N°. 3. Het *Journal de* Mr. DE FRECHEVILLE zal zeker gestrekt hebben ter beantwoording of wederlegging van de *Memorie* N°. 1.

N°. 4. Ook omtrent den opsteller der *Remarques sur le Journal de Monsieur* DE FRECHEVILLE weten wij niets mede te deelen.

N°. 5 is een stuk zonder titel over een onderhoud tusschen den Rijngraaf VAN SALM en den Graaf VAN CALLEMBERG. Het is ons niet mogen gelukken over dezen laatsten iets te vinden; hij behoorde waarschijnlijk bij de officieren, die de troepen in het kamp te *Zeist* kommandeerde en was in aanzien bij den Prins.

Dat er gesprekken tusschen de officieren der beide legers gevoerd zijn, schijnt zeker, daar wij in de *Post van den Neder-Rhijn*, N°. 605, bl. 1203, in de aanmerkingen op de daar vermelde *Memorie* van VAN DER BORCH, onder de 12de vraag vonden:

„Heeft de Heer VAN DER BORCH, nog de Rhijngraaf niets geweeten van die mondelijke conversatien, welke reeds lang te vooren zijn gehouden tusschen officieren van den Rhijngraaf en tusschen officieren uit de Zeister-armee?"

Omtrent de personen, die er in voorkomen, teekenden wij het navolgende op:

a. Mr. DE FRECHEVILLE, Le Chevalier DU FRESNE, PREVOT, BELLONET (BELLONÉ, DE BELLONAY), Fransche officieren in dienst van het patriotsche leger; de twee eersten bleven ons onbekend, de beide laatsten worden wel eens genoemd. DE BELLONET was officier der artillerie, en een der vijf, die in 1787 met de verdediging van *Amsterdam* belast waren.

b. Aan Mr. D'AVERHOULT was in 1786 met GORDON en KEER opgedragen alles wat tot de verdediging van *Utrecht* vereischt werd, en hij behoorde onder de 15 nieuwe raden aldaar. In Mei 1787 was hij bevelhebber der troepen die uit *Utrecht* trokken en bij *Jutphaas* met eene bende krijgsvolk in gevecht geraakt zijnde, de overwinning behaalden. Zijne kunde werd toen zeer geroemd en de Staten van *Holland* stelden hem aan tot Colonel en Chef bij een Hollandsch regiment artillerie: de oprigting van het regiment had echter, door de kort daarop gevolgde omwenteling, geen' voortgang. In 1792 was hij onder de uitgewekene Nederlanders te *Parijs* en diende in het Fransche leger, hij was een vriend van LA FAYETTE,

na wiens vertrek ook hij het leger verliet; bij de grenzen geraakte hij in handen van een' troep landlieden, en vreezende weldra naar het schavot gebragt te worden, benam hij zich, door een pistoolschot, het leven. (*Vaderl. Hist.*, dl. XXV. bl. 74. *Biographie Universelle.*)

c. Rijngraaf VAN SALM. Over zijn gehouden gedrag zie men *Vaderl. Hist.*, dl. XVII. bl. 262, en vooral het patriotsche tijdschrift *de Post van den Neder-Rhijn*, dl. XII. bl. 1180, dat zich aldus over hem uitlaat:

„God geve, dat nimmer de Nederlanderen zich wederom zoo verre vergeeten, dat zij aan vreemdelingen een bepaald vertrouwen schenken, en zich blindelings laaten leiden door dezulken, dewelken niets anders zoeken dan eenen onbepaalden invloed en uitsteekend gezag op en over eene ligtgeloovige en alles goedsvertrouwende meenigte."

d. Generaal VAN DER BORCH. In 1787 had de Vroedschap van *Utrecht* hem de waardigheid van Groot-Majoor en Commandant en seconde over het krijgsvolk en de vrijwilligers opgedragen.

In *de Post van den Neder-Rhijn*, dl. XII. N°. 605, bl. 1198, wordt gevonden eene verdediging van zijn gedrag, *na* het verlaten van *Utrecht*, en zijn kort daarop gevolgd vertrek of vlugt uit het vaderland naar *Frankrijk;* dit stuk is geteekend L. W. B. VAN DER BORCH, en wordt gevolgd van eenige bloote gedachten en aanmerkingen, die, als zij gegrond zijn, ons geen gunstig oordeel over het gedrag van dezen bevelhebber zouden doen vellen.

Over het verlaten van *Utrecht* zie men ook den *Post van den Neder-Rhijn*, dl. XII. N°. 602, bl. 1173—1180.

Tot ons leedwezen bleef veel ons onbekend, wij hopen echter door deze mededeeling ook die van anderen uit te lokken en daardoor de minder bekende zaken en personen van dien tijd te zullen mogen leeren kennen.

KNEPPELHOUT VAN STERKENBURG.

I. *Memorie.*

Men meent hier vooraf eene generale idee te moeten geven van de differente plaatsen in 't sogenaamde hollandse Cordon, als meede de staat van defensie, waarin deselve sig bevonden op den 15 Sept. 1787, waardoor de leeser in staat sal gesteld worden om beeter te kunnen oordeelen van de positie, waarin de stad *Utrecht* sig ter dier tijd bevond.

De Stad Gorcum is op sig zelfs genomen een plaats, die door deszelfs legging eene goede defensie kan maken, wanneer namelijk deselve met eene sterke bezetting voorzien is, de dijken so veel nodig doorgestoken zijn, en eene behoorlijke inundatie rondsom deselve geformeert is. Maar wanneer dit alles ontbreekt, dan kan sig deselve tegens eene vijandlijke sterke overmagt niet souteneeren, gelijk sulx bij de laatste overgave gebleken is.

Vianen is geheel niet geschikt, ja 't is selfs onmogelijk deeze plaats met eene bezetting van 5 a 600 man tegens 5000 man vijandelijke Trouppen maar slegts een ogenblik te kunnen defendeeren, voornamelijk wanneer de inundatie van *de Lek* en van *de Linge* niet genoegzaam geformeert is. Dit was nu 't geval, waarin voorschr. plaats sig bij den inval van de Pruissische Trouppen bevond, waarbij nog gevoegd moet worden, dat 't Regiment, 't welk aldaar verdeelt lag sig opentlijk verklaarde teegens de Prins niet te willen vegten, en geen tegenstand te zullen bieden.

NB. NB. Een vijand, die de overmagt heeft, en niet door de inundatie opgehouden word, kan gemakkelijk door de *Alblasserwaard* in *Holland* indringen, zonder zelfs zig met het inneemen van *Gorcum* ofte *Vijanen* op te houden, te meer wanneer hij zeeker is, dat hij overal waar hij passeert de poorten van de steeden zal open vinden, en dat zijne onderneming so wel door 't graauw als door de differente garnisoenen, die hij aantreft, zal ondersteund worden.

De Vaart bij Vianen was in de somer 1787 door eenige werken die aldaar aangelegd waren, in staat gebragt, zig van de kant van *Gelderland* voor een tijd lang te kunnen defendeeren, dog moest de *Lekkendijk* vooraf op verscheijde plaatsen doorgestoken worden 't geen bij gebrek van tijd en van arbeijders niet geschied was, maar de geheele defensie van deeze werken verviel, so dra deeze post van de Hollandse zijde kon geattaqueert worden, alzo deselve van die kant geheel open lag.

Nieuwersluijs kan sig genoegzaam teegens een vijandelijken aanval verdeedigen, wanneer de inundatie behoorlijk geformeert is, en 't garnisoen sterk genoeg is, alle de werken te kunnen bezetten waartoe circa 1500 man Trouppes, 80 stukken canon en 400 canoniers vereijscht word. Dit Fort nu, waardoor *Holland* van die zijde moet gedekt worden was den 15 Sept. 1787 bezet met een Battaillon, 't welk reeds tot op 180 man gesmolten was, en die zig opentlijk uitlieten bij de eerste attaque de geweeren te zullen wegsmijten ('t geen ook naderhand gebleeken is), voorts waren er nog in 't voorschreeven Fort 5 of 7 canoniers, 40 a 50 stukken canon, weinig of geen amunitie, geen brood ofte andere levensmiddelen hoe genaamd, en eijndelijk was er nog geen inundatie omstreeks dit fort, so dat de vijand op verscheijde plaatsen door de Bossen en plantagien tot aan de voet van 't glacis konde komen, zonder eens gezien te worden.

De differente passagis over *de Vecht* tusschen *Nieuwersluijs* en *Muiden* als namelijk te *Loenen*, *Vreedland* en andere plaatsen meer, waaren niet bezet; nogte ook de weegen en toegangen so weinig door de inundatie als door de nodige coupures in deselve onbruikbaar gemaakt, ja zelfs was de brug te *Loenen* niet eens afgebroken, dus konde de vijand tusschen *Nieuwersluijs* en *Muijden* zeer gemakkelijk en zonder eenig gevaar doordringen, en tot onder de muren van *Amsterdam* komen zonder eenige verhindering of resistentie te vinden.

Naarden is bekend voor een plaats, die niet genomen kan worden, wanneer de inundatie behoorlijk geformeert is, en de comunicatie met *Amsterdam* kan behouden worden, daartoe word vereijst een garnisoen van 5000 man Trouppes en 800 kanoniers. Men meent te weeten, dat deeze plaats den 15 Sept. met 8 a 900 man bezet was, en niet meer dan 7 of 8 canoniers, de inundatie was zeer weinig geavanceerd, en dus was dezelve gelijk alle andere buijten staat eene behoorlijke defensie te kunnen maken.

Muijden en *Weesep* waren zo veel men weet met eenige burgercorpsen bezet, dog waaren dezelve op verre na niet toereijkende zig teegens eenen vijandlijken aanval te kunnen dekken.

De Stad Utrecht kan geen beleg, ja zelfs geen gesoutineerde attaque van een vijand, die de overmagt heeft, uitstaan al is deselve ook van al 't nodige voorzien; om reedenen, dat deselve geen buijten werken heeft en de avenuen rondsom de stad sodanig met huijsen, boomen en plantagien bezet zijn, dat de vijand overal met swaar geschut tot onder de stads muuren kan koomen, en dus in minder dan 24 uuren in staat is sig de nodige brechen te kunnen maken, om de capitale wal van alle kanten te kunnen beklimmen, 't welk so veel te gemakkelijker kan geschieden, alzo de muur van de capitale wal op verscheijde plaatsen te bouvallig is, dat deselve geene resistentie aan 't canon kan bieden, en daarbij nog de wal op veele plaatsen so smal is dat men de gemaakte brechen op geenerleij wijze kan verdeedigen. Waarbij men verders nog moet voegen, dat de faces van de

capitale wal door desselfs lengtens en bij gebrek van uitspringende hoeken niet behoorlijk door het canon kunnen beschoten worden, dus men op geene manier de nodige resistentie aan den vijand in cas van storm kan bieden.

Verders is hier nog aan te merken, dat er geene kruijtmagazijnen zijn (NB. het kruijtmagazijn was in eene hooge tooren op de wal die van alle kanten kon beschoten worden, en niet vrij was voor bomben) terwijl tot een plaats van so eene groote uitgestrektheijd ten weinigsten 2 a 300000 ℔ kruijd vereijst word, en die waarschijnlijk in cas van beleg met de geheele stad in de lugt zouden vliegen. Als men nu hier bij voegt dat de uitgestrektheijd van deeze plaats, tien à twaalf duijzend man vereijst, met 300 stukken canon en 1500 canoniers, om de wallen na behooren te kunnen bezetten, en dat men daarteegens nagaat, dat 't garnisoen te *Utrecht* ingevolge de voorhanden zijnde lijsten, maar slegts bestond uit 2430 man Burger Corpsen en 591 Burger canoniers; voorts 2870 man militaire corpsen en 170 militaire canoniers, dus te zamen 5300 hoofden en 761 canoniers, waarvan wederom moet afgerekent worden, 300 man Amsterdamsche schutterij, die reeds orde hadden te vertrekken; 600 man, die gedetacheerd moesten worden na *de Vaart* en *Jutphaas*, alzo deeze posten anders sig niet konden soutineeren; 540 man Cavalerie, Dragonders en Huzaren, die men op de wallen niet gebruijken kon; 300 Recruten, zieke en onbekwame manschappen, totaal 1740 Hoofden, so blijven na aftrek van deselve niet meer als 3560 weerbare manschappen over, die men in cas van attaque teegens den vijand zoude hebben kunnen gebruijken, en die in een omtrek van meer als $1^1/_2$ uur gaans geene defensie van eenig belang kan uitleeveren.

Men had om alle deeze inconvenienten so veel mogelijk te remedieeren in de somer van 1787, wanneer men meende voor vreembde Trouppes zeeker te zijn, eenige buijten werken aangelegt, en men had daartoe zodanige plaatsen verkosen, dat wanneer deselve door eene behoorlijke inundatie gedekt wierden in staat was de binnenlandse vijand aan de kant van *Gelderland* so ver van de stad te kunnen houden, dat deselve voor geen bombardement ietz te vreesen had en de voorsteeden en avenuen van deselve veilig en gedekt waren.

Dog 't nut van deeze werken verviel, so dra deselve niet door de inundatie teegens eene attaque gedekt wierden, ofte de stad van agteren te weeten van de zijde van *Holland* geattaqueerd wierd.

Den 15den Sept. 1787 was de inundatie omstreeks *Utrecht* nog so weinig geavanceert, dat alle deeze werken geensins door deselve gedekt waaren, en eenige werken buijten de Tolsteegpoort en buijten de Weerdpoort waren nog niet voltooijt, eenige geheel zonder canon, en andere maar met zeer weinig canon bezet, en dus alle te zamen buijten behoorlijke defensie.

In deeze situatie bevond sig de stad *Utrecht*, wanneer men den 14 September 's avonds door een Expresse te paard de positive tijding ontfing, dat de Pruissische armee, 's nagts tuschen den 13 en 14 September te *Nimweegen* de Waal gepasseert, en voorts in drie Colonnes op march gegaan waaren, waarvan eene Colonne a 6000 man was gemarcheert op *Gorcum*, de tweede à 5000 man op *Wijk bij Duurstede* en de derde à 9000 man over *Arnhem* op *Amersfoort*. Deeze tijding verwekte te meer verbaastheijd, also men tot dat ogenblik toe in de ongelukkige verbeelding geweest was, dat de Pruississe Trouppes niet op 't territoir van de Republicq zouden komen, en men in die verbeelding so wel 't werk van de inundatie als 't geen verders tot defensie van de Stad vereijscht wierd, niet met de behoorlijke ijver had voortgezet, niet teegenstaande de Rhijngraaf en de Heer VAN DER BORCH dikwerf 't defensie weezen te *Utrecht* de sterkste representatien daarover gedaan hadden.

De Rhijngraaf vertrok 's nagts tuschen 14 en 15 Sept. met bovenstaande tijding na *Woerden*, om kennis daarvan te geeven aan Heeren Gecommitteerdens ter defensie van *Holland*, en Hoogstdesselfs orders te vragen.

De Heeren Staten van de Provintie van *Utrecht* vergaderden meede 's morgens den 15 Sept. en lieten de Heeren VAN DER BORCH, FRECHEVILLE, PREVOT en DU FRESNE requireeren om binnen te staan. De Heer VAN DER BORCH gaf bij absentie van de Rhijngraaf opening aan H. H. E. E. M. M. van de differente ingeloopene tijdingen van den aanmarch der Pruississe Trouppes, en gaf daarbij aan Hoogstdeselve te kennen, dat men van goeder hand geïnformeert was, en de dispositie der vijandlijke Trouppes ook genoegzaam te kennen gaf, dat de Hertog van *Brunswijk* de stad *Utrecht* niet zoude aandoen, maar dat 't voornemen was om langs *Vianen* en *Nieuwersluijs* direct in *Holland* in te dringen, dat de bezetting van *Utrecht* daardoor niet alleen alle comunicatie met *Holland* zoude komen te verliesen, maar ook teffens in 't geval zoude geraken, om van agteren geattaqueerd te worden, en men van die zijde geheel buijten staat was, de nodige teegenstand te kunnen doen.

De Heer FRECHEVILLE avoueerde, dat de Stad *Utrecht* aan de kant van *Holland* in een zeer slegte staat van defensie was, dog meende de vijand te kunnen afwagten zonder egter eenige reedenen van zijn gevoelen te geeven. De Heer PREVOT verklaarde geen canon nog amunitie genoeg te hebben om de buijten werken, die onder zijn opzigt stonden behoorlijk te kunnen verdedigen. De Heer DU FRESNE zeijde dat 't te wenschen was, dat men *Utrecht* konde bezet houden, maar dat 't zeer te vreesen was, dat men van *Holland* zoude afgesneeden worden, en dat de Stad *Utrecht*, aan de zijde van *Holland* geattaqueerd wordende, eene slegte defensie zoude maken. De Heer VAN DER BORCH verzogt vervolgens H. E. M. geen finaal besluit te willen neemen tot 't retour van de Rhijngraaf, waar op H. E. M. de bovengenoemde Heeren lieten afgaan.

Inmiddels kreeg men den 15 Sept. teegen den avond van alle kanten berigt, dat de eerste Collonne Pr. Trouppen tot op 3 uuren van *Gorcum*, de tweede tot op de hoogte van *Wijk*, en de derde tot op 4 uuren van *Nieuwersluijs* genadert waren, en aldaar gelegert stonden. 's Avonds vergaderden de Heeren Staten van *Utrecht* weederom en lieten de Heeren Rhijngraaf, VAN DER BORCH en BELLONÉ weederom requireeren om binnen te staan. De Rhijngraaf droeg H. E. M. den toestand der zaken voor, en toonde daarbij aan, dat 't meer dan waarschijnlijk was, dat de Pruissen 's anderen daags *Vianen* en *Nieuwersluijs* zouden attaqueeren, en aangezien de slegte staat van defensie van gemelde twee plaatsen deselve ook zonder teegenstand zouden inneemen, en dus *Utrecht* van *Holland* zoude afgesneeden zijn; dat de staat van defensie van de stad geen hoop gaf deselve met eenig succes te zullen kunnen verdeedigen, en besloot dus, dat 't behoud van de algemeene zaak de ontruijming van de stad noodzakelijk maakte, en men den vijand te gemoet moest gaan om de weegen en toegangen na *Holland* te besetten, en zeijde daartoe de nodige ordres van de Heeren Gecommitteerdens te *Woerden* ontfangen te hebben. H.H E.E. M.M. deeze omstandigheeden in overweeging neemende, gaven toe aan de noodzakelijkheijd en lieten zig de ontruiming van *Utrecht* welgevallen.

De Rhijngraaf gaf ingevolge van dien de nodige ordres tot den uitmarsch: eene Colonne onder de ordres van de Rhijngraaf marcheerde over *Woerden*, en de andere onder bevel van de Heer VAN DER BORCH moest op *Nieuwersluijs* marcheeren, om dit fort en de

verdere passages over de Vegt te bezetten. De Commandanten der respective corpsen wierden hierop bij de Heer VAN DER BORCH 't zamen geroepen, en ontfingen aldaar de ordre en de dispositie tot den uitmarch. Dit geschied zijnde, vervoegde zig de Rhijngraaf en de Heer VAN DER BORCH bij de geconstitueerdens van de Burgerij dewelke op het Stadhuijs vergaderd waren, de Rhijngraaf bragt aan H.Ed. de omstandigheeden van zaaken onder 't oog en toonde daarbij aan, dat 't in het teegenswoordige geval beeter was de poorten vrijwillig te openen, dan de stad aan eene totaale ruine bloot te stellen, zonder hoop zig teegens de groote overmagt der vijanden te zullen kunnen verdeedigen. De Geconstitueerdens hoe zeer ook getroffen over 't noodlot, 't welk de burgerij boven 't hoofd hing, konden de reedenen, die de Rhijngraaf haar voorstelde niet teegenspreeken, en onderwierpen sig dus aan 't geen niet te vermijden was. 't Garnisoen rukte dus 's morgens ingevolge de gegeevene ordres uit, en vervoegde zig op de aangeweezene vergaderplaatsen om van daar verders af te marcheeren. De Heer VAN DER BORCH bleef met zijn Regiment tot 't aanbreeken van den dag en marcheerde teegens 5 uur in behoorlijke order af. Aan de Weerdpoort gekomen zijnde, zette zig de Colonne volgens de gegeevene dispositie in marsch, 't welk alles zonder de geringste confusie ter uitvoer gebragt wierd. Dog de Heer VAN DER BORCH was niet weinig verwondert te verneemen, dat de Colonel DE WIN met zijn onderhebbend Regiment, alsmeede de Capitain THIERRY met 't Corps Amsterdamsche militie hadden kunnen goed vinden om reeds twee uuren vroeger zonder ordre ofte voorkennis af te marcheeren, zeggende: dat zij order hadden van het defensie weesen te *Amsterdam* zig aan 't comando van de Heer VAN DER BORCH te ontrekken. De Colonne settede dus de march in behoorlijke order voort Te *Nieuwersluijs* gekomen zijnde, liet de Heer VAN DER BORCH een tijd lang aanhouden, om aftewagten wat de vijand zoude willen onderneemen, en alzo hij toen geinformeert wierd, dat de Pr..... Trouppen zig meer regts na *Naarden* getrokken hadden, verdeelde hij de Trouppes onder zijne ordres om de differente passages over de Vegt te bezetten. Hij bragt vervolgens die nagt door met de nodige arrangementen te neemen ter defensie van *Nieuwersluijs* ging 's anderen morgens vroeg de differente plaatsen zien, waar de Trouppes geposteerd stonden, gaf de nodige instructien aan de respective comandanten, en ging vervolgens na *Ouwerkerk* om rapport te doen aan H. E. M. de Heeren Gecomitteerdens van de gemaakte dispositie en verdeeling der Trouppes, die hij 's daags te vooren geleijd had. H.H. E.E. M.M. approbeerden de gemaakte dispositie, en vonden goed de differente Corpsen op de aangeweezene plaatsen te laten liggen, waarop de Heer VAN DER BORCH nog dienzelfden avond na *Nieuwersluijs* terugkeerde.

Zie daar de voornaamste epoques en omstandigheden, die met opsigt tot de ontruijming van de Stad *Utrecht* verdienen in aanmerking te komen. De waarheijd daarvan kan ten allen tijde met de nodige bewijsen gestaafd worden. Geringe voorvallen, die niets ter zake doen, kunnen aan 't oog en aan de memorie van den schrijver ontsnapt zijn, dog hij betuijgd, dat deselve niet met eene kwade intentie zijn weg gelaaten of versweegen geworden, sig offereerende van alle nadere opening te geeven, so er omtrent 't een of ander eenige reflexie mogte vallen.

Wat nu de gevoelens van den Schrijver omtrent de ontruijming van de stad *Utrecht* betreft, so nopens de tijd *wanneer* als de wijze *op welke* so zal hij deselve hier agter laten volgen met bijvoeging van de reedenen, waarop zijne gedagten steunen. Aangaande de tijd *wanneer* so meent de Schrijver, dat 't tijdstip daartoe zodanig door de omstandigheeden is bepaald geweest, dat deselve nog vroeger nog later heeft kunnen geschieden. Om hiervan overtuijgd te zijn, behoeft men maar de datums van al 't gebeurde in 't voorafgaande narré met eenige attentie nategaan, men zal daaruit zien, dat men den 14 Sept. 's morgens nog geen vrees had voor den aanmarsch der Pr. Trouppen, ja zelfs vleijde men sig nog na de aankomst van de Courier, die den 14 's avonds de zeekere tijding daarvan overbragt, dat gemelde Trouppes niet buijten *Gelderland* zouden komen, en 't was dus eerst den 15den 's avonds dat men met zeekerheijd geinformeert wierd, dat de vijand tot op weinige uuren genadert was, en men alle ogenblikken in gevaar stond, om van alle kanten geattaqueert te worden.

Men behoeft maar zeer weinige kundigheijd van militaire operatien te hebben en maar slegts een enkel oog te slaan op 't bekende Caracter van den Hertog van *Brunswijk*, en op de violente manier, waarop hij ageerde, so konde men geen ogenblik twijffelen, of *Vianen* en *Nieuwersluijs* zouden den 16 's morgens geattaqueert, en aangezien de slegte staat van defensie, waarin deselve waaren ('t welk aan de vijand ook genoegzaam bekent was) ook dadelijk en zonder eenige resistentie zijn ingenoomen geworden, 't welk tot gevolg zoude gehad hebben, dat de vijand aanstonds in 't hart van *Holland* zoude ingedrongen zijn, de comunicatie tuschen alle plaatzen zoude afgesneeden, alle garnisoenen en detail zoude hebben opgeligt, en eijndelijk ook de inundatien waarvan 't heijl der Provintie van *Holland* afhing, zoude belet hebben. Alle deeze gevolgen, die zeer klaar uit de zaak moesten voortvloijen, konden niet verhindert worden, als door de vijand te gemoet te gaan, en aan denselven de weegen en toegangen op *Holland* af te snijden. Dit konde nu bij gebrek van andere Trouppes niet geschieden, als door het verlaaten van *Utrecht*, en wel voor dat men door de vijand daarin geprevenieert wierd, dus moest deeze ontruijming in weerwil van alles tuschen den 15 en 16 Sept. ter executie gelegd worden, 't behoud van de geheele zaak hing daarvan af. De Schrijver, die heijlig betuijgd nooijt eenig plan van defensie gezien ofte nooijt zelfs daarover te hebben horen spreeken, en nog op dit ogenblik ignoreert *op welke wijze* men van intentie was den vijand te keer te gaan, begrijpt, dat 't eenigste middel om resistentie te kunnen bieden, alleen daarin bestond, om de geringe magt die men had, bijeen te trekken, met deselve eene goede positie omstreeks *Amsterdam* te neemen, en deese positie door de nodige inundatien, en verdere middelen, dewelke men daartoe in handen had, inattaquabel te maken. De Staten van *Holland* zouden langs die weg hunne deliberatien in *Amsterdam* hebben kunnen voortzetten, de vijand zoude daardoor het avantage van de groote overmagt verloren hebben, omdat men slegts eenige weegen en toegangen zoude te dekken gehad hebben, de onwillige Trouppes zoude men alsdan in bedwang gehad hebben en tot haar pligt hebben kunnen aanhouden, men zoude tijd gehad hebben zig na vreembde hulp om te zien, en als alles mislukte, dan zoude men nog in deese positie eene goede en voordeelige capitulatie hebben kunnen maken. Dit zijn de gronden waarop de schrijver met reeden meent te kunnen besluijten, dat 't verlaten van *Utrecht* volstrekt noodzakelijk was, en dat het een onvergeeflijke fout zoude geweest zijn, so men sig door de vijand in een plaats had laten insluijten, die buijten staat was, sig maar slegts eenige tijd te kunnen defendeeren, terwijl de geheele zaak daardoor onvermijdelijk moest verloren gaan, en men deselve ook alsdan met reeden daaraan zoude hebben moeten toeschrijven.

Thans overgaande tot de wijze *op welke* de stad *Utrecht* is verlaten geworden, so betuijgd de Schrijver niet te weeten hoe men deeze retraite in de korte

tijd, waarin zulx moest ter executie gelegd worden, met meer order zou hebben kunnen verrigten, en wat men in 't voorhanden zijnde geval meer zoude kunnen gedaan hebben, als in der daad geschied is. Altoos durft hij verseekeren, dat men van de weinige middelen, dewelke men in handen had, so veel mogelijk gebruijk gemaakt heeft, en dat hij bij de meenigvuldige retraites, die hij in 't beloop van vijf campagnes heeft bijgewoont, geene meerdere of andere precautien heeft zien neemen, als bij deeze geleegenheijd genomen zijn, en hij durft zig opentlijk roemen dat de Colonne Trouppes, die hij geleijd heeft, van 't begin tot aan 't eijnde in de beste order gemarcheert heeft, en altoos in staat geweest is den vijand het hoofd te kunnen bieden. Indien er Confusie heeft plaats gehad bij 't Regiment DE WIN en bij 't Corps militie van *Amsterdam*, die buijten zijn order en voorkennis zijn weggegaan, zulx is aan hem niet toeteschrijven. Integendeel 't is te beklagen, dat een comandeerend Officier in 't geval gebragt word, dat heele Corpsen in zulke critique momenten aan zijn gezag en authoriteijt ontrokken worden, zonder daarvan eenige kennis te dragen. Eene zaak die bij welgereegelde Trouppes nooijt meer gehoort of gezien is. 't Was voor 't welzijn van de zaak te wenschen geweest, dat men 't garnisoen te *Utrecht*, en voornamelijk die geene, aan wie men de directie daarvan toevertrouwd had, niet tot op 't laatste ogenblik geabuseert had, en dat men dezelve bij tijds in staat gesteld had, om na tijds omstandigheden te kunnen handelen, dan had men sig op alles kunnen prepareeren, en dan zoude men alles hebben kunnen redden, 't geen nu volstrekt onmogelijk was. Maar wat zal een comandeerend Officier doen, die geene instuctien ontfangt, waarna hij sig kan reguleeren, die van niets geinformeert word, die van alle middelen, die andere Trouppes hebben, beroofd is, die telkens als hij 't nodige vraagt tot antwoord krijgt: *de Pruissen zullen in Holland niet komen*, en dan eijndelijk door de omstandigheeden genoodzaakt word binnen weinige uuren een plaats van zo eene groote uijtgestrektheijd, en van zo eenen oneijndigen omslag als *Utrecht* was, te moeten verlaten? De Schrijver heeft al vroeg al 't gebeurde voorzien, de differente plans van defensie, die hij van tijd tot tijd heeft opgemaakt, om des gerequireerd wordende zijne gedagten te kunnen opgeeven, kunnen zulx getuijgen. Deeze plans moeten sig tuschen zijne geplunderde papieren, die hij meent te weeten, dat men sorgvuldig bewaart en doorgezogt heeft, nog te vinden zijn, en hij begrijpt dat zonder mirakel de zaken niet anders uitvallen konden, als deselve uitgevallen zijn. De reedenen daarvan kan jeder onbevooroordeelde, die eenigzints de staat der zaken kent, zonder moeijte nagaan. Wat konde men dog voor resistentie verwagten van een corps van 6 à 8000 man, die in een omtrek van meer als 20 uuren verstrooijd lagen, die in de plaatzen, waarin deselve verdeeld lagen, van alles ontbloot waren, wat tot een behoorlijke defensie vereijscht word, die met heele Benden tot den vijand overgingen, en waarvan die geene die nog terug bleeven, voor 't grootste gedeelte weijgerden om te obedieeren aan de orders van den Souverain ofte van de comandeerende Officieren? Wat konde men van de verdere directie van zaken verwagten, als men nagaat dat de magt en authoriteijt in so veele differente defensie weesens verdeelt waren, die alle na haar particuliere begrippen te werk gingen, en sig dikwijls in de voornaamste zaken contrarieerden, waardoor de comandeerende Officieren meestal in de grootste verleegenheijd gebragt wierden?

Uit alle welke omstandigheeden de schrijver vertrouwt genoegzaam te hebben doen zien, dat er bij de ontruijming van *Utrecht* niets van zijn kant versuijmt is, wat maar eenigzins tot de goede order ofte tot behoud van de zaak heeft kunnen contribueeren, en dat hij zig daarbij ook geenzints in 't geval gesteld heeft, om van verraad, lacheteijt ofte onkunde gesoupconneert te kunnen worden. Hij zal dus deeze memorie besluijten met betuiging, dat hij geene intentie gehad heeft jemand daarin te beleedigen, maar dat hij in teegendeel verscheijde facta, die tot bewijs van zijne gezegdens zouden hebben kunnen strekken, heeft weggelaaten, omdat mogelijk d'een ofte de andere sig daaraan zoude hebben kunnen stooten, 't geen hij liefst heeft willen éviteeren.

Eijndelijk meent hij hier nog te moeten remarqueren, dat deeze memorie ter goeder trouw door hem zelfs is opgestelt, en hij dus vertrouwt dat men deselve alleen maar zal beoordeelen na de intentie, die hij daarbij gehad heeft, om namelijk de toedragt der zaaken na waarheijd op te geeven, maar geensints om sig zelfs daardoor in een gunstiger dagligt te zetten, als zijn gedrag zoude kunnen meriteeren en waaromtrent hij 't scherpst onderzoek is solliciteerende.

II.

Het is aan een jder genoegzaam bekent dat de stad *Utregt* op den 17 Sept. 1787 in geen behoorlijke staat van defensie sig bevont, om tegens soo een magtige vijant als toen in aanmarsch was te kunnen soutineeren gevolglijk was een retrette om de Provintie van *Holland* te dekken nootzakelijk.

Dog wat de quantitijt van ammonutie betreft die sig toen ter tijd in *Utregt* bevont, heb ik veel malen van de Heer BELLONÉ gehoort dat genoegsaam toerijkende souden zijn om de vijand het hooft te kunnen bieden alsoo de Enundatie toen omtrent *Utregt* begon te werken en gevolglijk op wijnig plaatsen kon geattaqueert worden.

De Retrette soo als dezelve geschiet is, is voor een officier van kunde onverantwoordelijk: de reden van de Retrette was *Holland* of liever *Amsterdam* te dekken.

De Heer VAN DER BURG was de situatie van de *Nieuwer Sluijs* door de dagelijkse rapporten seer wel bekent en dat dezelve van alles bijna ontbloot was.

Waarom, toen sijn H. W. G. het commando over een collone wert opgedragen die op de *Nieuwer Sluijs* moest ployeeren, sig niet van de nodige ammonutie voorsien? die in *Utregt* in overvloet gereet lag,

Mijn is seer wel bewust dat de meeste regimenten en corpsen sijn uitgetrokken sonder de minste amonutie, dat de manschappen doorgaans niet meer als van 6 scherpen patroonen sijn voorsien geweest, het heeft aan geen tijd ontbrooken om dezelve mede te voeren;

en waarom de agter blijvende niet voor den vijant onbruijkbaar gemaakt?

Aan de *Nieuwersluijs* koomende is de Heer VAN DER BURG direct na het defensie wezen te *Ouderkerk* vertrokken om rapport te doen van de arangementen die hij gemaakt had ontrent de plaatsing der troepen als andersins,

dog had sijn H. W. G. de Commissie onder het oog gebragt de onmogelijkheid om gemelde fortres te behouden,

ik geloof niet dat H. H. E. E. M. M. orders souden gegeeven hebben de selven beset te houden, maar het guarnisoen te laten retireeren na *Abkoude* of elders om 't selve voor een vijandelijke afsnijding die notoir moest volgen te bevijligen;

bij zijn retour in de *Sluijs* heeft hij het Commando aan de Heer D'AVERHOULT opgedragen onder voorwensel direct weder na *Ouderkerk* bij de Commissie te moeten gaan,

daar bij voegende ik denk wel dat ik morgen vroeg weder terug sal sijn. Schoon het onmogelijk is deeze fortresse te houden, dog *Amsterdam* wel, en daartoe sullen wij ons best doen dog in plaats van dat heeft

hij nog dien zelfden nagt het land in sulke cretique ogenblikken verlaaten. Laatende alle die manschappen die onder sijne orders stonden aan hun ongelukkig lot over, die ook meest in 's vijands handen, sonder in staat gestelt te zijn sig als mannen van Eer te kunnen verdedigen, sijn gevallen.

Of nu de conduite van de Heer VAN DER BURG in deese gehouden te defendeeren is twijfele ik seer sterk aan; en de meeste onser lotgenooten kunnen en sullen met regt de Heer VAN DER BURG van lacitijt en pligt versuijm moeten en kunnen beschuldigen.

Sig te dekken dat hij geen Commando gehad heeft doet niets ter zaak.

Wij weeten seer wel dat de Rijngraaf niets sonder sijn wete heeft ondernoomen en was sulks als geschiet, dan was hij VAN DER BURG als Commandant en secon verpligt, wanneer hij sag dat de zaken niet in order gedirigeert wierden daarvan ter plaats het behoort de nodige kennis te geeven, en wat de conduite van den Rijngraaf en de Heer VAN DER BURG in *Utregt* gehouden betreft, daar soude mijns bedunkens nog veel meer op te capteeren sijn.

III.

Extrait du Journal de Mr. DE FRICHEVILLE *en Hollande depuis le* 13 *Septembre jusqu' au* 4 *Novembre* 1787.

Le 13 Septembre le Rhijngrave DE SALM, qui commandoit à *Utrecht* a reçu la nouvelle, que le Roi de France acceptoit les propositions de la Province d'*Hollande*, et que les trouppes marcheroient. C'est le Chevalier DE BOURGOING, Ministre du Roi à *Hamburg*, mais actuellement à la *Haye*, qui le lui à mandé. Le Rhijngrave est allé à *Woerden*, ainsi que BELLONET. Ils ont été demandé par la commission de defense. Il est question d'évacuer *Utrecht*. On a tenu
A. un conseil des états, ou le Général VAN DER BORCH, le Chevalier DU FRESNE, PREVOT et moi avons été appellés. Le Général VAN DER BORCH y a dit: que les Prussiens marchoient sur trois Colones, une de 6000 hommes sur *Gorcum*, une de 5000 hommes sur *Via-*
B. *nen*, dans laquelle il n'y a que 3000 hommes, et que 9000 hommes se joignoient au Camp de *Zeist* et *Amersfoort*, ce qui portoit cette armée à 17000 hommes, que nous n'avions que 2000 hommes de trouppes à leur opposer et que nous devions évacuer la place. Le
C. fait est qu'il y a 8000 hommes y compris les bourgeois armées, dans la place, mais qu'il n'y en a guere que 2000 de disciplinées. Mr. PREVOT, ancien officier d'artillerie en *France*, et qui étoit passé au service d'*Hollande*, ou il étoit chargé du Parc, dit n'avoir que 30 milliers de poudre et pas assez de canon ni de boulets pour tenir longtems. Le Chevalier DU FRESNE, Capitaine d'artillerie au Regiment de Toul commandant les trois detachemens de canoniers francois, auroit desiré, qu'on tint, mais il craint, que *Vianen* emporté, on ne nous coupât la retraite.
D. J'ai fait remarquer, que nous étions en défense partout, excepté au Fauxbourg du Weerdpoort, ou l'on pouvoit jetter l'inondation, si l'on vouloit empêcher qu'elle ne s'écoulat sur *Woerden* qu'on pau-
E. voit soutenir l'attaque parce qu'en supposant, que nos postes avancés fussent forcés, on avoit encore le corps des places bien revêtu avec des bons fossés pour capituler, que l'ennemi était trop peu nombreux pour nous investir et nous couper. J'ignorois que le Rhijngrave fait évacuer le *Vaart* et *Jutphaas*, je ne l'ai su que depuis, et qu'en cas, que nous resistassions, on pourroit renouveller la partie, et on a fini par conclure, qu'on attendroit le retour du Rhijngrave et de Mr. DE BELLONET pour prendre un parti definitif.

A neuf heures du soir le conseil s'est assemblé de F.
nouveau, le Rhijngrave a montré ses pouvoirs pour évacuer, sous pretexte de manque de vivres dans une ville, dont les derrières sont libres, et les communications non interceptées.

On n'a pris aucune precaution pour nos bagages, de sorte que nous sommes tres embarrassés et obligés de les abandonner. On craint beaucoup la fermentation des habitans, dont quelques uns menacent de mettre le feu. On ne laisse sortir personne.

Il y a eu vers les onze heures une assemblée des Chefs G.
des Corps chés le General VAN DER BORCH, ou BELLONET m'a envoyé, et comme on y parloit hollandois je n'y ai rein compris (*); jai eu même bien de la peine a apprendre, que jétois attaché à la seconde Colonne sans decouvrir ni l'heure de son depart, ni son point d'assemblée. J'ai rejoint le Chevalier DU FRESNE a deux heures après minuit le 16. Nous nous sommes portés sur la place de *Friburg* (*Vreeburg*). La premiere colonne conduite par le Rhijngrave s'est por- H.
tée sur *Woerden*. Elle étoit composée de la legion de SALM, du Regiment de VAN CITTERS, des Dragons de BIJLAND, et du detachement des Canoniers francois du Regiment de LA FERE, commandé par le Chevalier DE LA BARIERE. BELLONET y étoit attaché. La seconde colonne commandée par le General VAN DER BORCH, marcha sur *Nieuwersluys*. Elle étoit composée des Houlans des Regimens de VAN DER BORCH et DE WIN des compagnies d'*Amsterdam*, et des détachemens d'artillerie des regement de TOUL et d'AUXONNE, commandés par le Chevalier DU FRESNE, j'y J.
étois attaché. Toutes ses trouppes sont sorties sans ordre. On nous avoit laissé nous autres françois sans nous faire marcher et sans relever les postes. Nous L.
nous sommes mis en marche avec trois pièces de trois. Nous avons fait une demie lieue sans rencontrer per- M.
sonne nous rejoignimes enfin les trouppes d'*Amsterdam* et le Regiment de WIN. Nos detachements furent aussi asses heureux pour nous rejoindre, et la marche fut fermée par le Regiment de VAN DER BORCH, mais avec si peu d'ordre, que 20 Haussards nous auroient dispersés. Nous n'avons eu des nouvelles du General qu'une bonne heure après notre arrivée, et heureusement, que le Commandant du Fort nous à reçu. Chacun a demandé au General VAN DER BORCH sa destination, il a repondu: que N.
rein n'étoit decidé, mais il m'a envoyé à *Amsterdam*, et a dispersé les Trouppes dans les villages. Nous n'avons pas eu des nouvelles de notre arrière Garde, commandée par Mr. D'AVERHOULT. Il est impossible de concevoir et d'executer un projet comme notre évacuation ou l'on a abandonné 200 pièces de canon et O.
40 milliers de poudre sans les rendre inutiles.

Le 17 la commission de defense d'*Amsterdam* m'a appris que BELLONET, qui étoit arrivé la veille, avoit commancé une tournée avec les Magistrats pour tendre les inondations. Le Rhijngrave a fait son possible pour être reçu à *Amsterdam* on lui en a refusé l'entrée, ainsi qu'a sa legion.

IV.

Remarques sur le Journal de Monsieur DE FRECHEVILLE.

L'assemblée des Etats d'*Utrecht*, dont Mr. DE FRE- ad A.
CHEVILLE parle, à été tenue le 15 Sept. au matin. Mr. VAN DER BORCH y a été demandé pendant l'absence de Mr. le Rhyngrave, et y a trouvé Mrs. DE FRECHEVILLE, PREVOT, DU FRESNE. Mr. VAN DER BORCH a communiqué aux dits états les differentes nouvelles

(*) Opmerkelijk, wat deden zij dan in den Raad? om er als figuranten bij te zitten?

qu'on avoit recues, et qui affirmoient touttes, que l'armée Pruissienne avoit passé la nuit du 13 au 14 Sept. le *Waal* a *Nimegue*, et qu'elle s'étoit mise ensuite en marche sur trois colonnes, dont l'une avoit derigé sa marche sur *Gorcum*, la seconde sur *Vianen*, et la troisième sur *Amersfoort*. Mr. VAN DER BORCH ne s'est pas expliqué décisivement sur la necessité d'abandonner *Utrecht*, mais il a fait remarquer a L. L. N. N. P. P. qu'on savoit de bonne part, que le Duc de *Brunswic* n'attaqueroit pas la ville d'*Utrecht*, mais que la direction que prennoit les colonnes, faisoit craindre, qu'on ne tombat sur *Nieuwersluijs* et *Vianen*, qu'il seroit facile à l'ennemi d'emporter ces deux postes vu le mauvais état de defense, dans lequel ils étoient, et que dans ce cas la garnison d'*Utrecht* seroit non seulement coupé de la *Hollande*, mais aussi que la ville ne pourroit pas se soutenir, si elle étoit attaquée du coté de la *Hollande*, ou elle est très mal defendue. Au reste Mr. VAN DER BORCH a prié L. L. N. N. P. P. de vouloir reprendre les deliberations ulterieures à cet egard au retour du Rhyngrave, qui étoit allé à *Woerden* pour prendre les ordres de Messrs. les Deputés d'*Hollande*.

ad B. Mr. VAN DER BORCH a dit: que les Troupes Prussiennes, qui marchoient, montoient a 20000 hom̃es. Les listes prouvent, qu'il y en a eu au dela, et on peut faire voir, que la colonne qui marchoient sur *Vianen* étoit de 5000 hom̃es, y compris les détachemens qui escortoient les pontons et les bateaux d'amunitions et qui ont tous rejoint la colonne le 15 au soir a *Culenburg*.

ad C. Des listes authentiques prouvent du reste, qu'il n'y a eu a *Utrecht* 5692 combattans, y compris la Cavalerie, les detachemens, qui devoient sortir pour aller soutenir en cas d'attaque les postes au *Vaart* et *Jutfaas*, les recrues, les malades, et ceux, qui n'étoient pas en état de combattre. En.... tout cela on peut prouver, qu'il ne restoit en tout, que 3560 combattans effectifs pour deffendre le rempard et les ouvrages, et dont 1580 hom̃es étoient militaires, et le reste des corps bourgeois.

ad D. Mr. DE FRECHEVILLE dit: qu'il a fait remarquer, qu'on étoit en defense partout. Mais on seroit bien aise de savoir, sur quoi il fonde ses remarques. Il suppose, qu'il y a 8000 hom̃es pour defendre la ville, tandis que les listes prouvent, qu'il n'y en avoit que 3560. Il suppose que le terrain devant le Weerdpoort pouvoit etre inondé tandis qu'il est demontré, que tout le fauxbourg du Weerdpoort, ainsi que le terrain entre le Vegt et le vieux Rhyn, et depuis le vieux Rhyn jusques pres du Tolsteegpoort, qui fait la moitié de l'enceinte de la ville, est si élevé, qu'il est physiquement impossible de faire monter l'eau à cette hauteur, la même en empechant, que l'eau ne s'écoulat sur *Woerden*, ce qui etoit impossible de prevenir dans ce moment la. L'auteur ne repond rein sur le manque de canon et d'amunitions, ni sur le mauvais etat de defense de la ville du coté de la *Hollande*, cependant il dit: qu'il a fait remarquer, qu'on étoit en defense partout. Quelle absurdité!

ad E. Il ne s'agissoit pas de soutenir une ou deux ou plusieurs attaques, car on savoit, que l'ennemi n'en vouloit point à la ville d'*Utrecht*, mais il s'agissoit d'empecher qu'on ne fut coupé de la *Hollande*, et com̃e on n'etoit pas asses en force pour defendre le tout, et que tout le terrain entre *Utrecht* et *Muyden* (qui sont a peu près 8 lieus) n'etoit deffendu, que par un seul Battaillon, qui étoit reduit a 180 hom̃es et qui se trouvoit a *Nieuwersluys*, ou il pouvoit etre enlevé le lendemain, il est clair, qu'il auroit été impardonnable de se laisser enfermer, dans un endroit, qui ne pouvoit pas tenir, et d'abandonner la *Hollande*, ou on avoit pu prendre plusieurs positions inattaquables si l'on avoit pris pour cela des mesures convenables.

ad F. Dans l'assemblée des Etats, qui s'est tenu le soir Mr. le Rhyngrave a mis sous les yeux de L. N. P. la position, ou se trouvoit les choses. Il a fait voir, que la première colonne des Prussiens s'étoit avancé jusqu'a 3 lieus de *Gorcum*, la seconde jusqu'a deux lieues de *Vianen*, et la troisième jusqu'a 4 lieues de *Nieuwersluijs*, et qu'on devoit par consequent s' attendre, que l'ennemi attaqueroit le lendemain les trois places. Il a prouvé par des raisons tres solides qu'il falloit prevenir l'ennemi dans ses attaques en se repliant sur *Woerden*, et en soutenant *Nieuwersluijs* et les passages le long du *Vegt*. Il n'a parlé du manque de vivres et de fourages, que dans le cas, ou la ville se trouveroit, lorsqu'elle auroit perdu la comunication avec la *Holande*.

ad G. Mr. VAN DER BORCH a fait rassembler à onze heures du soir tous le com̃andans des corps pour leur comuniquer les ordres et la disposition da la marche, on peut prouver, que le com̃andant des françois y a été et qu'il a reçu ses instructions com̃e tous les autres. Mr. DE FRECHEVILLE, qui n'avoit point de corps a com̃andes, avoit pu demander ce qui lui etoit necessoire de savoir pour sa personne. Au reste on pouvoit et on devoit supposer, qu'il n'ignoreroit pas, qu'un Officier Ingenieur, qui est attaché a une colonne, doit se tenir auprès de celui, qui la com̃ande, et qu'il auroit trouvé par consequent sa place, sans qu'on eut besoin de la lui indiquer.

ad H. On voit par le detail que l'auteur donne ici, qu'il est tres mal informé et qu'il avance les choses absolument au hazard, car ni le Regiment de BYLAND Dragon, ni le Battaillon de VAN CITTERS n'ont été nom̃és pour marcher avec la premiere colonne sur *Woerden*, et il ne dit mot des autres corps, qui etoient encore de la seconde colonne.

ad J. La note G. prouve le contraire. quant aux detachemens des francois qui étoient de garde, ils ont été avertis et ils sont revenus avec les gardes aux quelles ils étoient attachés. Une preuve de cela c'est qu'ils ont rejoint en son tems la trouppe, com̃e l'auteur en convient lui même.

ad L. Il est faux que les trouppes ayent été en desordre pendant la marche, et que le Regiment de VAN DER BORCH aye fermé la marche. Le fait est, que Mr. VAN DER BORCH est resté dans la ville jusqu'a la pointe du jour, qu'il en est sorti alors à la tête de son Regiment, qui a marché dans le plus grand ordre, ce que des milliers de temoins peuvent attester. Etant arrivé au Weerdpoort, ou étoit le point d'assemblée il a mis la colonne en marche d'après la disposition, qui en avoit ete donné la veille. Le Regiment de VAN DER BORCH a eu la tête de la colonne, et le Battaillon de VAN CITTERS a fermé la marche. Les differends detachemens, qui avoient été de garde, ont fait l'arrierre garde sous les ordres de Mr. d'AVERHOULT. Tout cela s'est executé sans le moindre desordre, si ce n'est, que le Regiment de DE WIN (WIT?) et les milices d'*Amsterdam* se sont mis deux heures avant la colonne en marche en l'insue de Mr. VAN DER BORCH en disant, qu'ils avoient reçu l'ordre de la commission de defense d'*Amsterdam* de se soustraire a ses ordres. Au reste Mr. VAN DER BORCH a eu dans sa colonne 2 obusiers et 12 pieces de 6 et 3 ℔ sans compter deux pie- ad M. ces qu'il a fait tirer encore de la ville, lorsqu'elle etoit deja évacuée, et qu'il a fait amener par des chevaux, que le hazard lui fit rencontrer au moment, que la colonne se mettoit en marche. Les trois pieces, dont l'auteur parle, étoient aparement celles, qui etoient destinés a rester avec le Regiment de WIN (WIT?) et les milices d'*Amsterdam*, et qui ignoroient aparement ce que ces deux corps étoient devenus. Ce qu'il y a de plus singulier dans tout ceci c'est que Mr. DE FRECHEVILLE se voit attaché aux troupes, qui quittoient la colonne, et qui se faisoit un devoir de desobéir, et qu'il avance après cela des choses, qu'il n'a pas vu et qui sont arrivées longtems après son de-

part. Il auroit été à souhaiter, que le comandant du fort ne l'eut pas laissé entrer, par ce qu'il auroit vu alors, qu'il n'etoit pas à sa place. S'il s'y étoit tenu il auroit vu marcher le Regiment de VAN DER BORCH à la tête de la colonne, il auroit vu le Regiment DE BYLAND Dragons, il auroit vu le train d'artillerie, il auroit vu le Regiment de PALLARDI et le Bataillon de BYLAND Infanterie, dont il ne parle pas, il auroit vu enfin le Battaillon de VAN CITTERS fermer la marche, et à la queue de tout cela Mr. AVERHOULT avec l'arriere garde. Il auroit pu se convaincre par ses propres yeux, que tout cela marchoit en bon ordre, et que le projet de retraite n'étoit pas si mal conçu, ni si mal executé, qu'il s'est imaginé. On ignore au reste ce qui s'est passé au Regiment de DE WIN (WIT?) et à la milice d'*Amsterdam*. On ne peut pas repondre des troupes, qui sont authorisées a desobeir, s'il y a eu du desordre, il faut s'en prendre a ceux qui les ont comandés.

ad N. Arrivé à *Nieuwersluijs* Mr. VAN DER BORCH a fait faire halte aux trouppes qui étoient sous ses ordres pour attendre le retour d'un Emissaire qu'il avoit envoyé pour avoir des nouvelles des mouvemens de l'ennemi. En apprenant, qu'ils s'étoient jetté sur la droite, il a distribué les differends corps le long du *Vegt* pour en occuper les passages. Quant à Mr. DE FRECHEVILLE, il se trompe en disant, qu'il a été envoyé à *Amsterdam*, la verité est, qu'il est venu demander lui même pour y aller. On lui a repondu: qu'il en étoit le maitre. Sur cela il est partis, et on ignore ce qu'il est devenu ensuite, car il ne s'est plus montré.

ad O. Mr. PREVOT a été chargé de faire jetter la poudre dans le Canal tout près de son magazin, quant au canon, qui n'a pas pu etre transporté faute de chevaux, il a été encloué.

V.

Eenige dagen voor den uitmarsch uit *Utrecht* ontdekte de Rhijngraaf VAN SALM aan de Heer VAN DER BORCH, dat zeekere Lieutenant MARQUET, dewelke als Adjudant bij de Graaf VAN CALLEMBERG fungeerde, bij hem geweest was, om hem uit naam van voorgemelde Graaf eene conferentie aan *de Bilt* voor te slaan. De Rhijngraaf deeze voorslag suspect houdende sond voorschr. Lieutenant terug, en liet aan de Graaf VAN CALLEMBERG weeten: dat zo hij hem spreeken wilde, hij bij hem aan *de Gilbrug* moeste komen. De Rhijngraaf liet vervolgens een paard aan meergem. Lieutenant geeven om deeze boodschap aan zijn Committent overtebrengen, dog deselve wierd daarin verhindert door een detachement Drugenders, dewelke geembusceert waren en verscheijde schoten op hem deeden in de verbeelding dat het de Rhijngraaf zelfs was. Hij wierd daardoor genoodzaakt terug te deinsen, en de voorgeslagene conferentie wierd voor ditmaal daardoor verijdelt. 'S avonds kwam gemelde Lieut[nt] wederom terug, en verklaarde dat de Graaf VAN CALLEMBERG niets van bovengemelde embuscade geweeten had, en dat het niets anders als de ordinaire patrouille geweest was, waarop de Lt. MARQUET bij geval gestooten had, dat de Graaf VAN CALLEMBERG sig aan de *Gillbrug* vervoegt had, en aldaar op hem was wagtende.

De Rhijngraaf reed vervolgens met verscheijde Heeren daar na toe, en hield een kort gesprek met voorschr. Graaf, dewelke hem in generale Termen zeijde: dat 't te wenschen was, dat de zaaken op een goeden voet konden bijgelegt worden, en de Stadhouder daartoe zeer inclineerde, waarop de Rhijngraaf geantwoord heeft: dat zulx zeekerlijk zeer te wenschen was; maar dat het hem toescheen, dat de Propositien daartoe door Zijne Hoogheijd moesten geschieden also deselve de laatste Conferentien had afgebroken en dus dezelve 't eerst wederom moest opvatten. De Graaf VAN CALLEMBERG versogt hierop nog eene tweede conferentie te mogen hebben en ging vervolgens terug.

Korte dagen daarna liet de Graaf VAN CALLEMBERG wederom aanhouden om eene conferentie met de Rhijngraaf te mogen hebben te *Houten* (een uur van *Utrecht*), dog vermits de Rhijngraaf te gelijk tijding kreeg, dat men vijandelijke patrouilles na die kant ontwaar geworden was, liet hij aan gemelde Graaf antwoorden: dat hij hem niet konde komen spreeken, ten zij dan, dat hij zig wilde vervoegen in de voorstad van *Utrecht*. De Graaf kwam dus na gemelde voorstad en liet de Rhijngraaf daarvan adverteeren, waarop hij Rhijngraaf zig vervoegde bij de Heer Burgemeester EIJK om van 't een en ander kennis te geven, en die hem aanried de Graaf VAN CALLEMBERG te gaan spreeken, om zijn voordrag aantehooren, en teffens te tenteeren om eenige nadere informatie van den aanmarsch der Pruijssische Troupen te bekomen, alzo men wist, dat de Graaf VAN CALLEMBERG bij verscheijde Conferentien met den Hertog van *Brunswijk* was present geweest.

De Rhijngraaf zond vervolgens de Colonel VAN GUERIKE aan meergem. Graaf, en liet hem verzoeken om bij hem aan huijs te komen, alzo hij bezig was, met eenige affaires te depecheeren, dewelke geen uitstel konden lijden De Graaf VAN CALLEMBERG dienvolgens bij de Rhijngraaf aan huijs gekomen zijnde, moet hem als toen gezegd hebben: dat hij gelast was, hem eene groote some gelds te beloven, indien hij de zaken tusschen de Patriotten en de Prins tot genoegen van den laast gemelden op d'eene ofte andere manier konde afdoen, en zeijde hem deeze penningen in geaccepteerde wissels op *Frankfort* te zullen doen geworden. De Rhijngraaf moet daarop geantwoord hebben: dat de Prins hem voor geen ARNOLD moeste aanzien (*), en hem dus in 't vervolg met zoortgelijke voorslagen moest verschoonen, maar dat indien Z. H. aanneemelijke voorslagen te doen had, hij zonder eenig interest daarin te zoeken, gaarn zoude mede werken om de zaaken tot een accomodement te brengen. De Rhijngraaf moet vervolgens de conversatie op de pruijssische Trouppen hebben laten vallen en aan de Graaf VAN CALLEMBERG gezegd hebben: dat hem de intentie van Z. H. suspect voorkwam, alzo men scheen de zaken door de Pruissische wapens te willen laten beslissen en afdoen, waarop meergemelde Graaf moet gerepliceerd hebben: dat de Prins liefst zijne personeele verschillen met de Provincie *Holland* in der minne wilde arrangeeren, en de Pruissische Trouppen alleen maar in beweeging waaren om satisfactie voor de Princesse te verkrijgen, bij welke occasie sig VAN CALLEMBERG moet hebben laten ontvallen: dat men de stad *Utrecht* niet zoude attaqueeren, maar dat de Hertog van *Brunswijk* direct na *Holland* zoude marcheeren, om zig van deeze Provintie meester te maken, en langs die weg de geeijschte satisfactie weegens 't voorgevallene met de Princes neemen zoude. Deeze conferentie alzo afgelopen zijnde, versogt de Graaf VAN CALLEMBERG nog eene derde Conferentie te mogen hebben en retireerde zig vervolgens. dog deeze laatste Conferentie heeft geen plaats gehad, en ik gelove niet, dat men naderhand iets verders van de Gr. v. CALLEMBERG vernomen heeft.

Dit is al 't geen aan de Heer VAN DER BORCH van deze zaak bewust is, zijnde hij daarin in geene opsigten hoegenaamd gemeleerd geweest, so als sulx genoegzaam aan alle die geene bekend is, die in deeze zijn zaak geemploijeerd geworden.

(*) ARNOLD, Generaal. Hij had eerst de Amerikanen gediend, doch was naar de Engelschen overgeloopen.

VRAGEN.

296. — *Tweede uitgave van het Historisch verhael van 't ghene sich toeghedraghen heeft binnen Dordrecht* 1618 *en* 1619. Gedrukt 1623. f°.

Van ditzelfde geschrift vermeldt LEYDEKKER eene 2de uitgave van 1648 (Vgl. VAN HARDERWIJK, *Biogr. Woordenboek der Nederlanden*, dl. IV. bl. 452). Wie kan mij hiervan den volledigen titel opgeven? Verscheen het ook in f°. en afzonderlijk? H. C. R.

297. — *Uitgave van Poppius' Enge poorte*. Behalve de uitgaven van 1616 (*Gouda*, J. TOURNAY) en 1630 (*Rotterdam*, M. BASTIAENSZ) van POPPIUS' *Enge poorte ofte predicatiën*, is mij nog eene andere uitgave in 4°. bekend, beslaande 530 bladzijden zonder het register. De inhoud is gelijk aan de uitgave van 1630; doch in plaats van het *Tractaet over de erghernissen*, wordt hier eene predicatie gevonden over *Ephez.* V: 15, 16. Ik mis het titelblad van die uitgave. Wie kan 't mij geheel afschrijven? Daaruit zal mij van zelf blijken van waar en wanneer die uitgave is.

H. C. R.

298. — *Geschrift van R. Dwinglo van* 1648. CATTENBURGH (*Bibl. rem.* p. 56) vermeldt als laatste geschrift van DWINGLO: *Predikatie en meditatie by forme van bid- en dank-sermoen over den eeuwigduirende vrede*, *gepubliceert op den* 5 *Junii* 1648, *waar in*, enz., te *Amsterdam* 1649, in 4°. Wie geeft mij den titel juister en beter op, en wijst mij aan waar ik het stuk zou kunnen vinden? Onder de pamfletten der Remonst. Bibl. te *Amsterdam* zocht ik het te vergeefs. H. C. R.

299. — *Geslacht de Peyster*. Kan iemand eene genealogie van het aanzienlijk geslacht DE PEYSTER aanwijzen, dat zich ook DE PESTER schreef? Wij vragen dit ten behoeve van den nog steeds zeer aan het oude vaderland gehechten Generaal DE PEYSTER, wonende te *New-York* in de *Vereenigde Staten*. De oude man bezit de grootste bibliotheek van nederlandsche werken in *Amerika*. Zijn familiewapen is hem ontvreemd en hij is nog steeds zoekende naar afdrukken, maar hij vreest dat ze alle vernietigd zijn. Hij geeft ons op, dat in 1705 een Schepen te *Rotterdam*, met name DE PEYSTER, huwde met Mejufvrouw RAMMELMAN. Men vindt eenen Graaf DE PEYSTER, die DE PESTER schreef en tot dezelfde familie behoorde, in *Antwerpen* in 1768, Graaf van *Turnhout* en *Seneffe*. Omstreeks 1800 was er eene Gravin DE PEYSTER aan het Hof te *Weimar*. Dertig jaren geleden was een Kolonel DE PEYSTER *Aide de Camp* van Koning WILLEM I en zekere Artillerie-Kapitein DE PEYSTER diende onder CHASSÉ op de Citadel van *Antwerpen*. In *Franche Comté* bevond zich in den aanvang dezer eeuw ook een Graaf DE PEYSTER. Allen behoorden tot dezelfde familie. C. N°. 3.

300. — *Fontein van Heron*. Kan men mij opgave doen van de hoogte en breedte van ieder buisje en bakje in 't bijzonder van eene fontein van HERON, die slechts 3½ Nederl. palmen of daaromtrent hoog mag zijn. Ik heb er twee laten vervaardigen. De eerste was 2 Nederl. palmen, en sprong slechts een oogenblik, en de andere van 3½ Nederl. palmen, ook maar één minuut, terwijl het toch immer moet blijven springen, daar het water van boven telkens weêr bakken en buizen genoegzaam voorziet. Zie b. v. P. VAN DEN BURGH, *Natuurkunde*, bl. 180.

DE MACCABEëR.

301. — *C. Stephani Praedium Rusticum en Tusser Hundred Points of Good Husbandry*. Het oudste werk na de middeleeuwen geschreven over de wetenschap van den landbouw, dat in druk bestaat, is vermoedelijk C. STEPHANI *Praedium rusticum, in quo cujusvis soli vel culti vel inculti plantarum vocabula ac descriptiones earumque conserendarum atque excolendarum instrumenta suo ordine describantur*. Lutet. 1545, 8°. De schrijver was een Nederlander. Zijn werk is vertaald in het Nederlandsch (*), Fransch, Italiaansch, Hoogduitsch en Engelsch. Laatstgenoemde vertaling verscheen te *Londen* 1606. De eerste uitgave van TUSSERS werk is van 1557, de tweede verbeterde en vermeerderde onder den titel van *Five hundred points of good husbandry* van 1587. TUSSER had aan de school van *Eton*, en in *Trinity-hall* te *Cambridge* eene geleerde opvoeding genoten. Hij verstond dus Latijn en kon van het werk van STEVENS gebruik maken. In hoeverre heeft hij daar gebruik van gemaakt? V. D. S.

302. — *Regulateur*. Men heeft een uurwerk régulateur genoemd; waaraan is het toe te schrijven, dat dit het naast bij den middelbaren tijd blijft? P.

303. — *Brieven van Cornelis Pietersz. Hooft*. Zijn er brieven van hem, den vader des beroemden historieschrijvers, in druk of in handschrift voorhanden? H.

304. — *Bezoldiging van staatspersonen in de XVIIde eeuw*. Kan men mij ook opgeven hoe groot de bezoldiging in de XVIIde eeuw was voor alle lands-, provinciale, staats- en

(*) *De lantwinninghe en hoeve van Mr.* KAERLE STEVENS *en Mr.* JEAN LIEBAULT. Antw., PLANTIJN, 1582.

regterlijke betrekkingen, of mij bronnen aanwijzen waar ik hieromtrent een en ander vinden kan? H.

305. — *Passionaal*, *Doopsel*, *Ketterboek*. Terwijl ik de volgende, zeker hoogst zeldzame, boeken onder de aandacht van belangstellenden breng, zijn misschien sommige lezers in staat mij daaromtrent een en ander mede te deelen.

Passionael-boecxken Tracterende van dat lijden ons Heeren JESU CHRISTI *met noch veel meer andere troostelike stucken, allen Christenen seer nootsakelijck te weten. Die Tafel vindy int omkeeren des bladts.*

Een titelprentje stelt de geeseling van JEZUS voor. Het boekje, in kl. 8°. gedrukt, beslaat 216 bladzijden. Waar en wanneer kan het verschenen zijn? Wie was de schrijver?

Dit is een seer schoon christelijcke onderwijsinghe van dē Doopsel, teghen die Wederdoopers, Papisten en alle valsche secktē, Ende hoe men een oprechte wandelinghe, ende Christelijck leven sal leydē, alle mēschen seer profytelijck in desen lesten tijden te lesē eñ waer te nemen. Ghedruckt by my MAGNUS VAN DEN MERBERGHE VAN OESTERHOUT.

Dit kl. 8°. boekske is 30 bladz. groot. Op het titelblad is het laatste oordeel afgebeeld. Op de laatste bladzijde lees ik onderaan: »ERASMUS ALBERUS." Is deze de schrijver, dan hebben wij hier eene vertaling, en is de vraag waar, wanneer en onder welken titel het oorspronkelijke verscheen?

Van Ketteren. Of men die oock ver.....gen, off hoe men met haer hand.... sal, der Doct. MARTINI LUTHERI, *ende* JOHAN BRENTIJ, *oock andere veele der Olden, eñ by onsere tyden, Geleerder meyninghe ende bericht. Een Boecxken in deser sware tijt gants notelick allen minschē, sonderlinge den Voorstanders ende Overicheyden seer nuttelick, daer wt te leeren wat haer Ampt sy, in een soo twyvelachtigen ende perycklosen saecke. Het inholt van desen Boecxken sult ghy achter int Register vinden. Galat.* IV: (29).

Waar en wanneer werd dit in kl. 8°. gedrukt geschrift uitgegeven? Het beslaat 316 bladz. De »overzetter" heeft zijn naam verzwegen. H. C. R.

306. — *Arminii Opera* 1635. WINER geeft in zijne *Comparative Darstellung des Lehrbegriffs der verschiedenen christlichen Kirchenparteien* (Leipzig 1837), S. 24, als nieuwste uitgave der gezamentlijke werken van ARMINIUS, eene van 1635 te *Frankfort* op. Alle 4°. uitgaven te *Frankfort* mij bekend, zijn van 1631. Is dit eene drukfout bij WINER? Of bestaat er werkelijk eene latere uitgave van 1635? H. C. R.

307. — *H. Pagius.* In 1616 verscheen er een pamflet van zekeren student in de godgeleerdheid, H. PAGIUS, tegen den onrustigen en dweepzieken VINCENT VAN DRIELENBURCH. Het komt niet voor in de *Bibliotheek van Nederl. Pamfletten*, doch is op DRIELENBURCH vermeld in VAN HARDERWIJKS *Biogr. Woordenboek*, dl. IV. bl. 336. Wel is in de *Bibl. van Pamfletten*, onder N°. 1339, een ander stuk van denzelfden schrijver opgenomen. Is er van dien PAGIUS ook nog iets meer bekend? H. C. R.

308. — *Mr. Elbert Spiegel*, Ontvanger-Generaal der Admiraliteit van *Amsterdam*, maakte het grafschrift en vers onder aan den voet der grafstede van JOHAN VAN GALEN. Waar kan ik zijne levensgeschiedenis vinden, of wie geeft mij die? T.

309. — *Eggericx*, die de tombe van JACOB VAN WASSENAAR vervaardigde; wie was deze? T.

310. — *Artus de With* vervaardigde de tombe van ABRAHAM VAN DER HULST, meester beeldhouwer te *Amsterdam*. Wie meldt mij iets meer van hem? T.

311. — *Graftomben.* Achter de *Medalische Historie* van BIZOT vindt men de afbeelding van eenige tomben. Zou men mij nu ook kunnen melden wie de vervaardigers zijn der tomben van JACOB VAN HEEMSKERK; van LAMBERT MOY, te *Rotterdam;* van PIET HEIN, te *Delft;* van CORNELIS JANSZ, bijgenaamd het *Haantje:* van JOHAN VAN GALEN; van WITTE CORNELIS DE WITH en van FILIPS VAN ALMONDE? T.

312. — *Verklaring van letters op een cachet.* Op een cachet vind ik afgebeeld een St. Andrieskruis met een gewoon kruis daarover heen, in dier voege, dat de acht verschillende armen zich vertoonen in den vorm van een achtpuntige ster. Op de drie bovenste staat I D C, op den middelarm D E H, op de onderste drie D H D. Wie kan mij de beteekenis van die letters opgeven? †.

313. — *Spanjaarden gelden.* In het vervolg van het *Groot Charterboek van* VAN MIERIS, uitgegeven door het Provinciaal Utrechtsche Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, komt op bl. 48 een brief voor van 26 Januarij 1445 (1446), luidende aldus:

»De Secretaris VAN ZWIETEN verzoekt President en Raden beslag te leggen op een poorter van *Naarden*, zich in *'s Hage* bevindende, en dien in arrest te nemen, als een middel tot verhaal van zekere, door die van *Naarden* nog verschuldigde *Spanjaarden gelden.*"

Men vraagt wat hier onder *Spanjaarden gelden* verstaan wordt? ..R. E.

314. — *Jo. van der Aa.* Dezen vond ik vermeld in A. GISLENII BURBEQUII *Omnia quae extant*, L. B. ap. ELZEV., 1633, p. 13, maar ik zocht hem te vergeefs in het *Biographisch Woordenboek der Nederlanden.* Zou hij ook onder de rubriek gerangschikt moeten worden, waarvan in het voorberigt van laatstgenoemd werk, bl. 2 gesproken wordt, of is er meer van hem bekend, dan hetgeen BUSBECQ t. a. p. zegt, dat hij, namelijk als Secretaris van FERDINAND I, hem in 1554 te *Weenen* bij dien Vorst introduceerde?

B[t].

315. — *Simon van Beaumont en de Cid van Corneille.* Wie kan mij eenig berigt geven omtrent het bestaan eener vertaling van den *Cid* van CORNEILLE, door SIMON VAN BEAUMONT, naar welke SCHELTEMA (zie *Gesch. en Letterk. Mengelw.*, III. 3, bl. 99), en na hem J. TIDEMAN (uitg. der *Gedichten van* SIMON VAN BEAUMONT, Inleiding, bl. 38), te vergeefs onderzoek gedaan hebben? B[t].

316, — *De Geneeskundige Correspondentie-Societeit.* Wat is of was deze Societeit, die ook werken heeft uitgegeven, zoo als blijkt uit (ik had het in mijn pen om te schrijven *blijkens*) het *Tijdschrift voor Geschiedenis enz. van Utrecht*, dl. I. St. II. bl. 329. Een Navorschers-gezelschap voor het vak?

J. H. VAN LENNEP.

317. — *Glazen drinkkan met zilveren klep en wapen.* Onlangs werd mij vertoond eene glazen drinkkan met zilveren klep, waarop aan de binnen- en buitenzijde, in het midden, cirkelvormige afbeeldingen gezien werden, die juist aan de beide zijden tegenover elkander waren geplaatst, en ook wat haren vorm betrof, mij het vermoeden gaven, dat de beide afbeeldingen stempelslagen waren van de eene of andere medaille.

De afbeelding aan de buitenzijde stelt voor eene zittende vrouw, gekleed en omhangen met een' opwaaijenden mantel; op haar lang golvend hoofdhaar draagt zij eene gesloten keizerskroon, omgeven met lichtstralen, en in de regterhand draagt zij eenen schepter. Op hare linkerknie draagt zij een naakt kind, dat met de regterhand een' wereldbol vasthoudt, en den regterarm hemelwaarts heft. Het hoofd des kinds is insgelijks met een' stralenkrans omgeven. Tegen hare linkerdij rust het wapen van *Beijeren*, behangen met de keten van het gulden vlies, en het omschrift luidt:

1694. *Clijpevs omnibvs in te sperantibvs.*

De andere zijde, binnen in het deksel afgedrukt, stelt eene mansbuste voor, regts, geharnast en eene groote pruik op het hoofd. Rondom die voorstelling leest men: MAX. EMANVEL. D. G. V. B. & P. S. D. C. P. R. S. R. I. A. D. & E. L. L.

Ik meen, de beide figuren aan de buitenzijde te mogen houden voor die van de maagd MARIA en het kindeke, ofschoon zij dan ook niet naar de wijze der Roomsche kerk zijn voorgesteld.

Wie zou mij de beteekenis der laatste geheimzinnige letters kunnen en willen opgeven?

318.— *Storm van den* 1*sten Augustus* 1674. Gaarne vernam ik eenige nadere bijzonderheden omtrent dezen verschrikkelijke storm, die naar luid van den onderstaanden brief (opgenomen in het *Tijdschrift voor Geschiedenis enz. van Utrecht*, dl. I. bl. 372), voor *Utrecht* en omstreken zulke vreeselijke gevolgen had.

„Mijnheer!

Deze letteren zullen U met korte woorden melden de schrickelicke oordeelen Godts die heden over onze Stadt *Uytrecht* gevallen zijn: Want op Woensdag avont tusschen seven en half achten is hier zo schrickelicken Tempeest geweest, dat in de tijt van een kleyn half uur de gantsche Stadt als tot een puynhoop geraakt is, zo dat de desolaatheyt desselven met geen penne is te beschrijven, gelijk UE. uyt het volgende eenigermaten zult kunnen oordeelen; want

Den *Dom-kerk*, van de Toren tot aan het Choor is gantsch tot een puynhoop geworden, zulks dat de pilaren niet hoger als 6 a 7 voet van de gront zijn blijven staan.

De Toren van de *Jacobus Kerk*, met het klockespel, is tot aan de Wijzer afgebroken, en door het dak in de Kerk ter nedergestort.

Van de *Buur-kerk* is een groot gedeelte van het dak, en beyde de zijd-muren van bovenen in de Kerk nedergestort.

Beyde de Torens van de *Peters Kerk* zijn om verre geslagen, als mede de eene Toren van de *Nicolaes Kerk*, en het Torentje van de *Angniete Kerk*.

De Toren en de grootste helft van *Duytsen huys Kerk* is ingevallen.

Alle de Molens, op de Stadts vesten, gantsch om verre op twee na.

De Brouwery van *de Boog* is gantsch ingestort.

Het huys van de Heer VAN DE HAAR is de Gevel nedergestort, en vele andere Gevels en Zijd-muren zijn deerlik geschonden en beschadigt.

In de *Zant-straat*, en elders, diversche Huysjens om verre.

De groote Kaatsbaan in de *Zuyle-straat*

(wel vier duysent guldens weert geschat) is gantsch om verre geworpen.

De *Palmagie-baan* is omtrent een derde van haar boomen berooft. Van gelijken zijn de meeste boomen op het *Jans Kerk-hof*, aan de *Geerten Kerk*, langs de *Vesten*, op de *Bree-straat*, op 't *Vree-burg*, by de *Peters-Kerk*, en elders, uyt de gront gerukt, gescheurt, en stuckent gebroken.

De Torens van *Houten*, *Bunnick*, *Jutfaas* en *Ysselsteyn*, die over de *Vesten* gezien wierden, zijn wech.

Een Herberg buyten de *Witte-Vrouwe-Poort*, waar vele lieden in gescholen waren, is ingevallen, zulks dat daar vele doodt gebleven zijn. Van gelijcken zijn diversche Menschen op de weg, en onder huysen en torens doot gebleven, die als noch onmogelik te particulariseren zijn: Want men zeyt dat een gantsche wagen vol volk is opgenomen en wech gevoert, zonder dat iemant weet waar die gebleven is, welcker twee paarden met toom en gareel alleenig hier zijn binnen gekomen. Ook is van 4 bekende Wandelaars op den weg eene van hun wech gevoert, en als noch niet wederom gevonden. Dusdanige voorvallen zijn 'er vele geschiet, die wonderlik en schrickelik zijn.

Een Turf-schip, in d'*Oude Gracht* leggende, is in de gront geslagen, en vele andere Schepen zijn aan masten, roers, verdek &c. beschadigt.

Voorts alle de Kercken, Torens en Huyzen door de gantsche Stadt zijn zo deerlik van Leyen, Pannen en Tegels ontbloot, dat alle de Straten als een enckele puynhoop leggen. Ik hope dat andere Steden van dit schriklick Tempeest zullen bevrijt zijn, hoewel de Post van *Aernhem*, hier door reyzende, zeyt niet meer als een Kerk-toorntje onder wegen over endt gezien te hebben, &c. In 't kort, onze schade is zo groot, dat onmogelik te remedieren zal zijn. Gelieft niet na te laten en my cito mede te adviseren of dit onweer ook in UE. Stadt is voorgevallen. Waar mede, &c."

Spreken andere tijdgenooten ook van dezen storm, uit deze plaats of van elders?

J. H. VAN LENNEP.

---

319. — *W. Writs.* Bijzonder aangenaam zou het mij zijn, eenige levensberigten te mogen ontvangen van »WILLEM WRITS, stigter der Maatschappije van Verdiensten, ten spreuke voerende *Felix Meritis* te *Amsterdam*." Zóó staat er onder zijn portret, waarvan welligt de namen van schilder en graveur zijn afgesneden; 't is trouwens geene fraaije gravure. In F. MULLERS *Portretten-Catalogus* wordt hij niet vermeld, maar waarschijnlijk in het *Vervolg op* WAGENAARS *Beschr. v. Amst.*, dat niet in mijne kast staat.

J. C. K.

---

320. — *J. Cools.* Bij DE WIND, *Bibliotheek der Nederlandsche Geschiedschrijvers*, I. bl. 593 en bij VAN DER AA, *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, III. bl. 686 wordt opgegeven het volgende werk: » *Templum Pacis, Legatis ducentis, omni Europâ, quâ dulcedine, quâ necessitate publicae quietis tam Monasterium, quam Osnabrugam exitis*, etc. *et alia opera prosa et poetica*, Munster 1648, 4°. Behoort tot deze laatste ook het volgende voor mij liggende werkje, *Fama bonum, sive tuba prodroma pacis Hispano-Batavae. Ebuccinata candide, in destinato praefectoque Paci Universali Amphitheatro Monasterii, mox atque Subscriptionem Articulorum Pacis, sub seram altamque vesperam diei trigesimi Mensis Januarii*, 1648, *inter Illustrissimo-Excellentissimos Hispaniarum ac Ordinum Generalium Foederati Belgii Legato-Plenipotentiarios solenniter feliciterque utrinque fieri contingit. Animâ et Auctore praepropero* JOHANNE COOLS. *J. C. Hornâ-Batavo, negotiorum Pacis, quadriennali consequenter, Publicae Pacis Amore, privato suo Aere, inspectore. Anno* 1648. *Monasterii Westphaliae, Typis* BERNARDI RAESFELDI, in 4°.? Het geheel is 28 bladzijden groot.

C. P. L.

---

321. — *Middel tegen ijzerroest.* In J. F. MARTINETS *Katechismus der Natuur*, dl. I. bl. 213, vond ik:

» *Vr.* Hadden we maar de kunst om het *roesten* van het *ijzer* te beletten!

A. Ze is er geweest, doch ze is verloren!

De leuningen der Damsluis te *Edam*, zijn, al voor lang door eenen vaderlandschen kunstenaar, van yzer gemaakt, die ze tot heden toe tegen het roesten heeft weten te beveiligen. Men zoeke op nieuw naar eene kunst, die de ondervinding getoond heeft gevonden te kunnen worden."

Nu wenschte ik te weten: 1°. Wie de kunstenaar was wiens kunst verloren geraakt is? 2°. Of die kunst thans nog niet weêrgevonden is? Zoo ja, wie ze dan gevonden heeft? En eindelijk, waar aangaande die nieuwe vinding iets te lezen is?

Nog meen ik hierbij te mogen voegen, ergens gelezen te hebben: »gegalvaniseerd ijzer roest niet." Ik wenschte nu wel te weten of door de uitvinding van het galvanismus aan het verlangen naar de kunst, om ijzer voor roesten te bewaren, zóó voldaan is als we vooronderstellen, dat door MARTINET bedoeld is, of niet.

H. v. K.

322. — *Anakreontische vragen.* Ode 9.

Ongetwijfeld behoort deze Ode tot de schoonste van de geheele Anakreontische verzameling; ook heeft zij, naarmate van hare uitgebreidheid, minder van tijd of afschrijvers geleden dan andere: en toch komen er enkele plaatsen in voor, door de kritiek nog niet ten volle gezuiverd, en die wij wel anders zouden wenschen te lezen.

Laat ons eens beproeven, of wij zelven, hoe luttel dan ook, iets vermogen toe te brengen tot verbetering, waar het noodig schijnt, van den tekst; of, zoo wij daarin niet slagen, dan toch de geleerden opmerkzaam kunnen maken op eenige gebreken, die dit heerlijk kunstgewrocht ontsieren; ten einde een gelukkiger hand die welligt verhelpe en wegneme.

In de eerste plaats dan vestigen wij de aandacht op den 6den versregel, in de uitgave van BRUNCK aldus luidende:

τίς εἶ, τί σοι μέλει δέ;

en die op verschillende wijzen wordt opgevat en veranderd. Er zijn toch geleerden geweest, die de aangehaalde woorden voor het begin hebben gehouden van het antwoord: maar dan komt het eenigzins vreemd voor, dat het duifje, ná zulk eene min of meer bitse en snibbige wedervraag of interpellatie, al aanstonds zooveel gaat vertellen en, als ware 't, al zijne bijzondere levensomstandigheden onverholen aan eenen onbekende opbiecht; dit is onwaarschijnlijk, laf, onnoozel, kinderachtig. — Wat ons betreft, wij houden den aangehaalden regel voor noodzakelijk tot sluiting der aanvankelijke vraag, en alzins gepast, om die behoorlijk af te ronden: den tekst evenwel achten wij bedorven, en in weêrwil der velerhande conjecturen, die men heeft voorgeslagen, nog niet volkomen gereinigd. Wat toch beduidt dat τίς εἶ, en waartoe dient het? Het geheele uiterlijk immers van het diertje toonde genoegzaam, dat men een' brievenbode vóór zich had, zoo als ten overvloede blijkt uit vss. 15—16. Stond er τίνος εἶ, „wien behoort gij? wie is uw meester?" we zouden er vrede meê hebben; maar zoo als er nu wordt gelezen, is dit gedeelte der vragen althans geheel overtollig.

Wat de tweede vraag betreft, τί σοι μέλει δὲ; deze woorden geven wel een' verstaanbaren zin; doch dat achteraan hinkende δέ wil ons maar niet bevallen.

En daar wij, als boven gezegd, het vers nu eenmaal voor bedorven houden, en ons met de dusverre door de geleerden voorgestelde gissingen niet gaaf kunnen vereenigen; zoo zij het ons vergund, er eene voor te dragen, die, mogt zij ook niet voldoen, in allen gevalle een' goeden en passenden zin oplevert; zij is deze:

τί σοι τόσον μέλημα;

„hoe hebt gij zoo'n drukte? wat is er toch aan de hand?" *judicent acutiores!*

Vss. 31—32.

καὶ δεσπότην Ἀνακρέοντα
πτεροῖσι συσκιάζω.

Reeds voor eenigen tijd (zie *Nav.* VII. bl. 331.) hebben wij onzen twijfel medegedeeld aan de echtheid der onderwerpelijke verzen, en alstoen ten slotte de vraag voorgesteld, of wij in de conjectuur van Prof. PEERLKAMP — καὶ δεσπότην κάρηνα — gevoegelijk zouden kunnen berusten, of wel naar eene betere behoorden uit te zien?

Hierop tot dusverre geen genoegzaam bevredigend antwoord ontvangen zijnde, zoo hebben wij de plaats nogmaals overwogen, en zijn we tot de overtuiging gekomen, dat hier stellig iets hapert; als kunnende wij noch in de handschriftelijke lezing, noch in eene der voorgedragen conjecturen, ja, 't zij met eerbied gezegd! niet eens in de gissing van den grooten STEPHANUS — καὶ δεσπότην ἐμοῖσι — berusten, ofschoon die zelfs in vele der volgende editiën is opgenomen. — En waarom niet? zal men welligt vragen.

1°. Om den voor ons gehoor ten minste misselijken en alles behalve Anakreontisch luidenden οι-klank, ἐμοῖσι πτεροῖσι.

2°. Dewijl dat ἐμοῖσι geen den minsten nadruk, geene beteekenis heeft. Er kon toch niet wel van andere vleugels sprake zijn, dan van die der duive.

3°. Uithoofde er tot nog toe met geen woord gerept werd van des dichters zang of citerspel; iets dat men toch hier, ná al het voorgaande en tot completering van 't relaas, billijk verwachten zou en haast uit het 34ste vers opmaken.

De geëerde philoloog schijnt dan ook zelf deze zijne verbetering voor niet hooger dan eene gissing te hebben aangezien; daar hij later nog eene tweede conjectuur heeft voorgesteld, te weten:

καὶ πότην Ἀνακρέοντα.

dan, ook deze aan te nemen, schijnt aan zwarigheid onderhevig; naardien het geheele stukje, als ware 't, een' lofdicht op ANAKREON zijnde, het gevolgelijk wat ongepast konde schijnen, zoo het duifje den goeden meester hier als *beschonken* of als een' *dronkaard* deed voorkomen.

En hiermede beleefdelijk en dankbaar van dien geleerde afscheid nemende, en de velerlei lezingen van andere literatoren onvermeld latende, — daar men die, des verkiezende, in de uitgave van FISCHER kan naslaan, — willen wij kortelijk vermelden, dat het ons wel eens is voorgekomen, alsof de kwestieuze regels volgenderwijze zouden kunnen verbeterd worden, n. l.

καὶ δεσπότην μέτωπα
of καὶ δεσπότην γέροντα
of eindelijk καὶ δεσπότην, κροτοῦσα
πτεροῖσι, —

thans echter wil ons geene dezer drie conjecturen meer bevallen; wij nemen ze dus gaarne terug, en deelen den lezer daarvoor liever een' lateren inval van ons mede, die wij hopen dat toch niet als uit de lucht gegrepen zal beschouwd worden; hij is deze:

Er zijn in ANAKREON, natuurlijk om den geringen omvang van het boekske minder, maar dan toch, even als bij de overige dichters der oudheid, duidelijke sporen voorhanden, dat de tekst hier en daar, om welke reden dan ook, inlasschingen, bij- en tusschenvoegselen of uitbreiding heeft ondergaan. Is dit nu zoo, en wie zal het betwijfelen? — dan kunnen er ook even goed nu en dan woorden zijn weggevallen, uitlatingen hebben plaats gevonden en zoodoende in het oorspronkelijk lacunen zijn ontstaan, die den tekst hebben gealtereerd en deerlijk verbasterd.

Welnu, zulk eene plaats meenen we hier voor ons te hebben; en zoo verbeelden wij ons, dat in een vroeger handschrift ligt mogelijk *kan gestaan hebben*

καὶ δεσπότην, ———
——— ἀνακρουοντα.

De afschrijver zich hieruit niet wetende te helpen, en de gaping in den tekst, welstaanshalve wenschende weg te nemen, heeft van de twee regels er één gemaakt, maar het ἀνακρουοντα tevens veranderd in Ἀνακρέοντα, of wel het daarvoor, bij het weinige letterverschil, aangezien; zonder te bedenken, dat hij dusdoende tegen het metrum zondigde en volkomen tautologie schreef.

Laat ons nu, dit eens toegestemd zijnde, zien, of wij het tusschen beide uitgevallene ook op eene voegelijke wijze kunnen aanvullen, op de navolgende wijze:

καὶ δεσπότην, ἀδύ τι
μέλος ἀνακρούοντα,
πτεροῖσι συσκιάζω.

Zeker veroorzaakt een en ander een' goeden en passenden zin en geeft het ingelaschte, of iets dergelijks, er een vrij natuurlijk complement aan: ook zal men bezwaarlijk kunnen voorwenden, dat de rede van het duifje er door afdwaalt of iets gezochts er aan wordt toegevoegd. — Na toch wat ruim uit ANAKREONS beker te hebben gelept en daardoor in eene opgewonden stemming te zijn geraakt, gaat het lieve vogeltje aan 't spelen; het doet allerlei

sprongen en tuimelingen ter vervrolijking mede van zijnen heer, en houdt daarmede aan, tot dat de dichter zijne lier in handen neemt en een verrukkelijk schoon lied aanheft. Nu houdt het met zijne *gambades* op; zet zich luisterend op zijne schouders neder en spreidt, ter verkoeling en verfrissching, de vleugeltjes om zijnen schedel uit.

Wanneer wij nu de gedachtenreeks wél overwegen, en den loop van het verhaal op deze wijze opvatten, dan gaat alles eenen gansch natuurlijken gang, de eene inval ontwikkelt en spint zich als uit den anderen voort, er komt eene zekere ronding in het tafereel, en, wat er van ANAKREON wordt gewaagd, stamt met zijnen gewonen aard en bekende levenswijze niet alleen volkomen overeen, maar ook wordt ten slotte aan zijne dichterlijke en muziekale talenten eene eenvoudige en naïeve, eene billijke en hartelijke hulde door het aanminnige diertje gebragt. — *Sed haec hactenus.*

We voegen bij al het bovenstaande nog dit: dat het ons beter voorkomt, in den 33sten regel *ἀυτõυ* dan *ἀυτῷ* te lezen; en wel, omdat wij niet inzien, waartoe het laatste noodzakelijk zij, maar het zeer wel als een soort van praerogatief voor en met het duifje kunnen aanzien, dat het op des dichters lier mogt gaan slapen.

Eindelijk hindert ook ons het *ἄπελϑε* in het 35ste vers, en zouden wij wel haast geneigd wezen, om te denken, dat er vroeger *ἀπεῤῥε* heeft gestaan — *pak je weg!* of, met andere woorden: *hoû me niet langer op! vaarwel!*— 'tgeen door den afschrijver met het zachtere *ἄπελϑε* werd verwisseld; ofschoon de zin er eenigzins door heeft geleden, en de duif, zoo doende, iets gelastte, waarover zij eigenlijk niet had te beschikken: terwijl dat *ἀπεῤῥε* vrij wel past bij het volgende min of meer plompe en onheusche *ἄνϑρωπε*.

Dan, het wordt hoog tijd, dat wij dit ons reeds al te uitvoerig geschrijf af breken en van het geduld des lezers niet meer vergen.

En, alzoo doende, veroorloven wij ons, hem tot afscheid beleefdelijk en bescheiden, de bekende woorden van HORATIUS te herinneren:

—— si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti; si non, his utere mecum.

Dr. J. TH. BÜSER.

---

323. — *Porselein.* Wie der Heeren medewerkers van dit tijdschrift weet iets of veel van Chineesch en Japansch porselein, en gevoelt lust om mij op de volgende punten geheel of gedeeltelijk te antwoorden?

1. Is blaauw porselein van Chineschen en rood van Japanschen oorsprong of omgekeerd, of wel, hebben beide die landen de twee soorten geproduceerd?

2. Vonden onze O. I. Compagnieschepen, toen die voor 't eerst *China* en *Japan* aborderdeerden, het porselein aldaar als gewoon handelsartikel van dagelijksch fabrikaat? en zoo ja:

3. Welke waren dan de provinciën en steden, waar zich de voornaamste fabrieken van die weergalooze nijverheidsvrucht bevonden?

4. Van welke eeuw dagteekent het Chinesche en Japansche porseleinfabrikaat?

5. Wanneer en om welke oorzaken heeft de uitvoer naar *Holland* opgehouden?

6. In welk tijdvak onzer handelsgeschiedenis was de toevoer het grootste; wie voerde het in, de Compagnie of particulieren? Uit welke havens kwam het?

7. Hoe en wanneer is zoo wel in *Japan* als in *China* de oude grondstof niet alleen, maar ook de kunst om die te bewerken, verloren gegaan? dermate verloren, dat wat men tegenwoordig onder de benaming van O. I. porselein invoert, noch in stof, noch in vorm, noch in bewerking of verscheidenheid, de minste overeenkomst heeft met het vroegere fabrikaat.

8. Bestaan er werken (onverschillig in welke taal), die den porseleinhandel opzettelijk behandelen? Welke zijn die werken? Wie zijn de schrijvers? Immers onze oude Hollandsche reizigers, die trouwens zelden door details uitmunten, zeggen er zoo goed als niets van; ook de Fransche en Portugesche Jesuïten, anders zoo uitvoerig, geven er weinig over.

Indien ik niet vreesde de beperkte ruimte van den *Navorscher* voor een (betrekkelijk) zoo futiel onderwerp te misbruiken, zoude ik gaarne het getal mijner vragen verdubbelen, omdat, geloof ik, het door mij besprokene handels- en ruilartikel wel eene gezette, ja zelfs wetenschappelijke of geschiedkundige behandeling verdiende; immers de zoo veel eeuwen volgehouden aanmaak van voorwerpen tot pronk of huiselijk gebruik in eene zoo tallooze verscheidenheid als die ons de Chinezen en Japanners hebben aangeboden en nu niet meer aanbieden, dicteert onder die volken groot verval van nijverheid en teruggang in weelde en beschaving, waarvan ik de oorzaak gaarne weten wilde, ook met behulp van informatiën over het »pieterselie," »de zes merken" en de »lange lijzen."

MARS.

---

324. — *Koetsen te Amsterdam.* Er is wel eens verhaald, dat het rijden met koetsen door de straten van *Amsterdam* verboden was om de gesteldheid van den grond, waarop de stad gebouwd is. Het verbod schijnt werkelijk bestaan te hebben, naar hetgeen wij lezen in het *Journal des voyages de M.* DE MONCONYS, Lyon 1665. In Augustus 1663 verhaalt hij, t. II. p. 176, *que M.* BLOT *alla demander au Bourgue-Maistre la permission d'aller en carosse.* En p. 179 beschrijft hij de gewone sleepkoetsjes, *les carosses estant deffendus.* Wat is van elders omtrent dien maatregel van policie bekend? Was het ook om aan de weelde geen voedsel te geven?

---

325. — *Alethophilus Eleutherius en Eleutherius N. Batavus.* Wie waren de schrijvers die zich achter deze pseudonymen hebben verborgen? Van eerstgenoemde ken ik: *Onderzoek van gevoelen van den heere professor* VAN DER MARK, *benevens der tegenwerpingen tegens hetzelve ingebracht nopens de vragen: I. Of het met de regelen van eene gezonde Staat-*

kunde overeenkomstig zij, het Romeinsch Recht in ons Vaderland tot een Behulprecht (jus subsidiarium) aan te nemen. Dan, of het met die regelen beter overeenkome, de Natuurlijke Billijkheit te volgen? II. *Welk een nut en gezag het Romeinsch Recht hebbe in het beslissen van Pleitzaken, in de Provincie van Groningen en Ommelanden?* Te Groningen, bij LUBBARTUS HUISINGH, 1767, in 8°.

Van laatstgenoemde ligt voor mij: *Kort Vertoog van den Ouden stand der Regts-pleegingen. Als meede der Oude Gebruiken ende Wetten in Holland ende West-Vriesland: Mitsgaders: De Veranderingen daar omtrent ten tijden der Graven voor-gevallen.* Tot Amsterdam, bij JAN RIEUWERTS, *de Jonge*, 1682, in 4°. Hiervan kwam in 1741, bij GIJSBERT LANGERAK, te Leiden, in 8°., een nieuwe druk uit, met deze aanduiding op den titel: *Deeze Nieuwen Druk is met een Bladwijzer vermeerdert.* —ll.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Vertalingen der »*Legenda Aurea*" (I. bl. 90; vgl. II. bl. 63, 254 en 318). Van het t. l. a. p. door V. D. N. vermelde *zeldzame* werk van SYMON RUYTINCK een exemplaar bezittende, geloof ik, dat de mededeeling van eenige nadere bijzonderheden niet overbodig kan geacht worden. Wat den titel betreft, LE LONG heeft dien onvolledig opgegeven en er voor den lezer de beschrijvende woorden: *in rijm en prosa*, bijgevoegd. Zijne opgave doet bijna denken aan eene *kerkelijk goedgekeurde* vertaling, terwijl het mij integendeel niet verwonderen zou, als het boek in een' of anderen *Index librorum prohibitorum* te pronk stond. 't Is een vinnige kritiek der *Legenda Aurea*, geheel in den geest van MAGYRUS' *Almanachsheiligen*. De volledige titel luidt: *Gulden Legenden van de Roomsche Kercke; mitsgaders hare Heylighdommen ende Aflaten, aenden toetsteen der Waerheyt beproeft. Door* SYMEON RUYTINCK, *Dienaer des H. Euangeliums* (als motto: *Gal.* III: vs. 1). *Tot Londen, bij* THOMAS SNODHAM, 1612. RUYTINCK volgt in zijne vertaling het oorspronkelijke niet altijd geregeld op den voet; hij geeft, waar het hem noodig schijnt, slechts een uittreksel, waaromtrent hij in de voorrede zegt: »Wy scheydender zomtyds cort af, voirnemelic alsser niet bysonders op en valt te seggen: ofte alst yet is, dat te vooren verhaelt was." Wat den vertaler bewogen hebbe, om deze Legenden in een poëtisch kleed te steken, is mij niet regt duidelijk. Immers hij mogt zich niet beroemen, dat de Muzen hem bijzonder genegen waren. Schier in elken regel zondigt hij tegen stijl, rijm en maat, — kortom, 't is broddelwerk. Achter elke legende zijn eenige, soms vrij breedvoerige aanteekeningen gevoegd. Deze zijn van beter allooi en dragen blijken van groote belezenheid. De bronnen worden overal *in margine* opgegeven. Het werk wordt besloten met een *Historisch lied van dat schrickelick Bus-cruyd-verraed*, enz. *Op de wyse van Guillelmus van Nassauwen: ofte den* 130 *Psalm, Wt der diepten, etc.*

Het leven van EMMANUEL VAN METEREN, geplaatst voor diens *Nederlantsche Historien*, is van RUYTINCKS hand. Vader CATS betreurde 's mans verscheiden in een *Klaeghgedicht*, te vinden in den *Zeeuwschen Nachtegaal*, dl. III. bl. 12, en in de *Dootkiste voor de levendige*, uitgave van FEITH, dl. XVII. bl. 78. Men zie voorts over RUYTINCK: ADR. 's GRAVESANDE, *Tweehonderdjarige gedachtenis van de eerste Synode.... gehouden te Wesel.* Middelburg, 1769, bl. 113, aant. (*a*).

B^r^.

Dichters der Evangelische Gezangen (I. bl. 282; vgl. II. bl. 51, 70, 71, 107, 136, 195, 196; *Bijbl.* 1853, bl. xxiv, lxx, xciv; 1854, bl. cxv; 1855, bl. ciii, civ). In het *Maandboekje der stad Goes, en eilanden Zuid- en Noord-Beveland*, V den Jaarg. 1830, Goes, bij F. KLEEUWENS, vindt men, op bl. 7, eene uit onderscheidene afschriften en veeljarige aanteekeningen vervaardigde, zeker niet *alzoo* bekende lijst van de makers der Evangelische Gezangen, sedert 1807 in gebruik bij de Hervormde Kerk in *Nederland*. Ik zal mij vergenoegen met de afwijkingen te laten volgen van de in den *Navorscher*, dl. II. bl. 51, en *Bijbl.* 1854, bl. cxv, te vinden lijsten.

3. VAN DEN BERG en RUTGERS.
8. BILDERDIJK (Fr. Cant. 65).
11. VAN DEN BERG.
17. RUTGERS, naar UL. VAN SALIS.
22. VAN DE KASTEELE.
25. H. FEITH.
34. VAN DEN BERG, naar CRAMER.
62. Oorspronkelijk van LODENSTEIN, hier de vertaling van RUTGERS, volgens het Cleefsche Gezangboek.
69. VAN DE KASTEELE.
72. A. RUTGERS en SCHARP.
73. VAN DEN BERG, naar GELLERT.
75. VAN DEN BERG, naar SCHLEGEL.
82. FEITH, het slot naar GELLERT.
90. VAN DEN BERG.
94—97. A. RUTGERS.
98. J. SCHARP.
101. VAN DEN BERG, naar KLOPSTOCK.
105. VAN DEN BERG, naar HERMES.
106. VAN DEN BERG, naar KLOPSTOCK.
115. VAN DE KASTEELE, naar GELLERT.
125. SCHARP, naar VOLLENHOVEN.
135. HINLOPEN, naar GELLERT.

138. VAN DE KASTEELE, uit een lied van VAN ALPHEN en VAN DER ROEST.
147. W. VAN DE VELDE.
156. VAN DEN BERG, naar GELLERT.
161. VAN DE KASTEELE.
163. VAN DEN BERG en SCHARP.
164. VAN DEN BERG, naar STURM.
165. BILDERDIJK, naar MUNTER.
167. J. C. BOOT.
169. Naar SCHUTTE.
174, 175. W. VAN DE VELDE.
176. VAN DEN BERG en RUTGERS.
180. Naar GELLERT, door VAN DEN BERG, BRUINING, RUTGERS.
183. Jufvr. P. MOENS.
187. FEITH, naar C. F. WEISSE.
189. RUTGERS, naar VAN ALPHEN.

Aan het slot volgt eene korte verdediging van het gebruik der Gezangen. C. P. L.

De familie Bacx (II. bl. 60; vgl. III. bl. 56; *Bijbl.* 1853, bl. lix, cx, cxliv; 1854, bl. cxiv; IX. bl. 72 en 168). De Heer VAN EMDE is mij vóór geweest; reeds had ik een berigt voor den *Navorscher* gereed gemaakt, zoodra ik den *Messager des Sciences*, 1859, *Liv.* I. p. 103/4, had gelezen, alwaar ook zijn protest is aangeteekend, echter zonder eenige weêrlegging of opgave der aanleidende oorzaak van de vroeger gedane vermelding en waaruit mijne mededeeling (*Nav.* IX. bl. 72) geheel was ontleend. Het protest, nu in den *Navorscher* opgenomen, is alzoo *niet zoo zeer* tegen het *door mij* vermelde, maar tegen het zeer onjuiste berigt van den *Messager* van 1858, 1e Livraison. V. D. N.

Nederlandsche spot- en scheldnamen (III. bl. 6, Vr. IX. vgl. bl. 372; *Bijbl.* 1854, bl. xxxvii, lxii, lxxxviii; 1855, bl. xxii; VI. bl. 109, 206, 239, 311; VII. bl. 14, 74, 140, 171, 295; VIII. bl. 104, 167; IX. bl. 105.)

Hengelo, in *Overijssel:* wind.

Borne: Melvretters (meeleters), omdat van ouds in deze plaats drie of vier molens zijn geweest. Bovendien zegt men tot spot: dat het meel van *Borne* verstuift door den Hengeloschen wind.

Delden: Kwekweschudders.

Oldenzaal: Gruppendrieters. D. *te* D.

Tusschen twee Stoelen in de Asch zitten (III. bl. 62, Vr. 40; vgl. IV. bl. 28). Is dit niet: »hij is zoo verlegen, dat, ofschoon er naast hem twee stoelen staan, hij echter daartusschen in de asch is gaan zitten?"

J. H. VAN LENNEP.

Staatkunde van het kerkezakje (III. bl. 164, Vr. XCV; vgl. IV. bl. 146; *Bijbl.* 1855, bl. xxiv; VI. bl. 271; VII. bl. 74, 106, 171; IX. bl. 136).

Dat onze giften zijn vermindert,
Omdat ons oogmerk is verhindert,
Dat tijgt men ons ten onregt aan; —
De waare reden is te vinden,
In de order om bij *Prins*gezinden,
En bij geen *Kees* ter markt te gaan. —

W. A. v. A.

C. G. B.

Baron Sijberg (III. bl. 382, Vr. 365; vgl. IV. bl. 299; *Bijbl.* 1855, bl. li). De volledige titel van het door den Heer ..ELSEVIER (IV. bl. 300) vermelde werkje, is: *De gewaande Baron en bedriegelijke Goudmaker ontmaskert; of, het leven en de gepleegde bedriegerijen van* JOHAN HENDRIK VAN SIJBURG, *openlijk ten toon gestelt, en met Authentike Bewijzen gesterkt, door* JOH. CHR. WOLFF. J. U. D. *Medelid der Keizerlijke Leopold-Karolinische Academie Naturae-Curiosorum. Uit het Hoogduits vertaalt. Te* Utrecht. *Bij* WILLEM KROON, 1732. Het geheel is, behalve de voorrede, 60 bladzijden groot.

JOHAN HENRIK VAN SIJBORG werd den 6den April 1696 uit een aanzienlijk Maagdenburgsch geslacht geboren. Zijn vader, AELBRECHT FREDERIK VAN SIJBORG, J. U. D, was eertijds Burgemeester dier stad. Zijne moeder was ANNA MAGDALENA DURFELDT. Onze SIJBORG studeerde te *Halle*, doch gedroeg zich aldaar zoo slecht, dat hij anno 1714 *in perpetuum* van die Akademie *gerelegeerd* werd. Door voorspraak werd hij echter weder aangenomen, en huwde in 1715 met de oudste dochter van den Heer REDEL, Raad der stad *Halle*. Deze heeft hij echter spoedig verlaten, nadat hij twee kinderen bij haar verwekt had, en zwierf sedert dien tijd overal rond, in gezelschap zijner maitresse MARIA CUNIGUNDA RHEIN, welke hij nu eens voor eene freule VON FRIESBACH, dan weder voor een prinses deed doorgaan. In de jaren 1729—1731 schijnt hij zijne kunst, om de menschen op te ligten, hier te lande in praktijk te hebben gebragt. Bovengemeld boekje handelt alleen over zijne bedriegerijen in *Duitschland*. Welk zijn uiteinde geweest is, weet ik niet.

C. P. L.

Afstammelingen, familie en wapen van Adriaan van Bergen (IV. bl. 295, Vr. CLII; vgl. V. bl. 115. Zie ook III. bl. 162, Vr. LXXXVII; vgl. met IV. bl. 141; *Bijbl.* 1855, bl. v, cxxii). Uit de resolutiën van *Holland* (IV. bl. 141 medegedeeld) blijkt, dat aan ADRIAEN ADRIAENSZ. VAN BERGEN en zijne twee neven, WILLEM JACOBSZ. VAN BERGEN en ADRIAEN JOOSTEN VAN BERGEN, toegelegd werd een pensioen van 300 ponden voor den eerste, en van 150 ponden voor de twee laatsten elk. Dit komt ook zóó voor op de *Staten van Oorlog* van 1595 tot 1599: ADRIAEN ADRIAENSZ,

schipper, *een jaerlijx pensioen* van iij^{C} p. En ADRIAEN JOOSTEN en WILLEM JACOBSZ, *mede schippers*, elck *cl p. 'sjaers.* — In 1610, 1613 en 1617 vindt men ADRIAEN VAN BERGEN, *schipper van Breda*, met iij^{C} p. en WILLEM VAN BERGEN, *schipper van Breda*, met cl p. — In 1621 komt WILLEM VAN BERGEN, *schipper van Breda*, niet met 150, maar met 200 p. alleen voor. In 1650, 1658, 1661—1665 had JOHAN VAN BERGEN (zonder nadere bepaling) een pensioen van 75 p.

Kan deze laatstgenoemde ook een zoon van ADRIAEN of WILLEM geweest zijn? In Julij 1663 leefde een zoon te *Breda*, zoo als blijkt uit de aanteekening in het zeldzaam voorkomende en toch voor ons land niet onbelangrijke *Journal des Voyages de M.* DE MONCONYS. Lyon 1665, t. II. p. 126, die aldus luidt: *Le* 30 *ie fus chez le fils de celuy que l'an* 1590 *introduisit* 60 *Hollandais sur un bateau de tourbe dans le château, qui couperent la gorge aux sentinelles et au corps de garde et firent entrer les troupes qui prirent la ville. Il s'appelle* VAN BERGUE *et a vn bateau de tourbe dans ses armes.* Het blijkt hieruit ook, dat het familiewapen een turfschip werd.

Werken van F. Ridderus (VI. bl. 235, Vr. 368; vgl. VII. bl. 45, 173, 335; VIII. bl. 9; IX. bl. 107). Onder de opgegeven werken van F. RIDDERUS vind ik niet het volgende, in den Catalogus VAN VOORST voorkomende: FR. RIDDERUS, *Aanmerkingen* (*Leerredenen*) *over verscheidene texten der H. Schrifture.* Amst. 1681. 4°. T.

Stalen pennen (VI. bl. 267, Vr. 427; vgl. VII. bl. 57; VIII. bl. 297; IX. bl. 8). De vraag wordt door *Notes and Queries* (dl. VII. p. 444) aldus beantwoord:

»Het spijt mij, dat ik op het oogenblik niet in staat ben INDAGATOR met eene *Queber Pen* te verheugen: maar welligt zal mij dit weldra vergund zijn. Deze pennen staan mij nog zeer goed voor, en, hoeveel lof men daaraan ook moge hebben toegekend, ik herinner mij duidelijk dat zij niets deugden. De eerste stalen pen, die ik ooit zag, kwam mij onder de oogen, toen ik nog een schooljongen was in *Ierland.* Ik betaalde een schelling (*f* 0,60) voor *twee pennen en een houder;* deze was mooi, de pennen afschuwelijk."

(*was get.*) S. REDMOND.

J. H. VAN LENNEP.

Weesje (VI. bl. 327, Vr. 503; vgl. IX. bl. 144). Beide tot nog toe gegevene verklaringen voldoen mij niet, noch die van *wise, wese* = stuk weiland, noch die, waarover Bestuurders vrij gunstig schijnen te denken, van *wees* = ouderloos kind, waaraan de beteekenis *eenzaamheid* ondergeschoven wordt, om er vervolgens eene *eenzame* zitplaats in een' tuin van te maken. Eigenlijk zijn wij er ook zóó nog niet, want *eenzaamheid* is juist niet een noodzakelijk attribuut van een *weesje.* Vergis ik mij niet, dan verstaat men onder een *weesje* eene zitplaats in de open lucht, die rondom en van boven met latwerk voorzien is, waarlangs boomen of planten in dier voege geleid en vastgebonden zijn, dat het loof tot een soort van dak verstrekt en niet zelden ook de zijwanden vormt. Het gebruik heeft gewild, dat men de ouderwetsche halvecirkelsgewijs geplante en glad geschoren iepen- of beukenhagen met dito halfkoepeldak bij voorkeur *priëelen* en de overgroeide latwerken, die ik beschreef, doorgaans *weesjes* noemt. 't Laatste is, meen ik, een provincialismus, die in de oosterprovinciën van ons land en in *Gelderland* t'huis hoort, van waar het woord, ten gevolge van het drukke verkeer der Hollanders in die streken, eerst laat naar *Holland* verhuisd is. Maar wat is nu in *Drenthe* en *Overijssel* (ook in *Gelderland?*) *wees* of *weze?* Een compositum leert het ons. *Wezeboom* heet daar de boom, waarmeê de boer het hooi op den wagen van boven neêrdrukt en zóó vastbindt. HALBERTSMA voegt er in zijn *Overijsselsch Glossarium* (*Almanak voor Oudh. en Lett.* 1836) bij: *wezeboom* voor *wedeboom*, bindboom. Dat *wede* treffen wij in onze oude woordenboeken dikwijls aan. De *Teuthonista* heeft: *weede, teene* en verwijst naar *ruedeken;* de *Vocabularius* van 1424 (uitg. HOFFMAN VON FALLERSLEBEN, 1845) *wede* of *bant;* KILIAEN schrijft er reeds *verouderd* achter en verklaart het met *vimen, virga, salix*, het Hoogd. *weyde* en Eng. *withie* er meê vergelijkende, maar heeft *wedeken*, d. i. *virgula, vimen*, als nog in gebruik. Van dit woord zegt de *Vocab. Gemma*, 1497: viburnum est minuta virga qua vitis ligatur *een wedeke.* Zeker hangt met *wede* het woord *wedewinde* zamen, d. i. klimop, bij KILIAEN en andere woordenboekschrijvers te vinden en, naar ik meen, ten onregte door HUYDECOPER (*Proeve*, dl. II. bl. 102 in de noot) voor verbasterd van *wederwind* aangezien. Dat het oude *wyde* of *wye* voor *wilg* (KILIAEN, *Teuthon.*) ook hiertoe behoort, ziet ieder gereedelijk in. Het *weesje* zal dus wel heeten naar de *wedekes* of wilgerijsjes, waarmeê de takken aan het latwerk gebonden worden.

CONSTANTER.

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 92, 298; VIII. bl. 13, 204, 270, 330; IX. bl. 110, 174). *Kleine Gedichte fur Kinder des zarteren Alters, von* HIERONYMUS VAN ALPHEN, *nach dem Niederländischen bearbeitet.* Utrecht, *bei* J. G. VAN TERVEEN *& Sohn*, 1835. W. B.

Adellijke geslachten onder de Israëlieten (VII. bl. 39, Vr. 70; vgl. bl. 209, 267, 300; IX. bl. 110 en 174). (Vervolg van bl. 174). De medegedeelde bijzonderheden omtrent het Spaansche geslacht der CARTAGENA's, kunnen tot voorbeeld tevens strekken van een aantal dergelijke Castiliaansche, Arragoneesche en Portugeesche geslachten, op gelijke doch niet zoo algemeen en openbaar bekende wijze van Israël afkomstig. Omtrent naam- en wapenvoering van die familiën en hare eerste christelijke of gedoopte stichters, straks nader. Eerst hebben wij ons verbonden tot de opgave van namen en bijzonderheden van Joodsche geslachten als zoodanig, in de evengenoemde gewesten. Deze namen, gelijk reeds gezegd en aangetoond werd, maakten, bij overgang tot de Catholijke kerk, meestal plaats voor louter Spaansche of Portugeesche. Bij terugkeer tot de Synagoge, of in het geval van onafgebroken belijdenis der Joodsche Godsdienst, werden de Israëlitische namen weder aangenomen of behouden, en wel in het eerstgenoemde geval, het zij met bijvoeging van, of afwisselend met, den insgelijks alouden Spaanschen of Portugeeschen.

Zie hier dan eenige voorname familiën van *Sephardim*, met eenige zeer weinige bijzonderheden van de lotgevallen harer leden.

ABAZ de Joodsche, DIAZ JORGE (GEORGII), de Portugeesche familienaam van een geslacht, hetwelk bij diploma van 12 Maart 1614 door Keizer MATTHIAS in de personen van PHILIPPUS en FRANCISCUS DIAZ GEORGII, ter zake van het aanzien, de diensten, en verdiensten van hunne voorouders *gedurende een lange reeks van tijden*, in den adel van het Duitsche rijk werd opgenomen. Hun aloud geslachtswapen (*in sinopel een leeuw van zilver*) werd bij datzelfde diploma vermeerderd met een kroon van goud op den leeuw, en een open (tournooi-) helm met vijf traliën, in plaats van den vroegeren gesloten helm; helmteeken: *de leeuw van het wapen, maar issant, met de keizerlijke kroon gekroond en voerende in de rechterklaauw een astrolabium van goud* (*).

De familie ABAZ is in hare onderscheiden takken nog langen tijd in de Synagoge aanzienlijk geweest, te *Hamburg* en te *Amsterdam*. Een lid van het geslacht was onder anderen ook de geleerde R. SAMUEL, zoon van ISAAC ABAZ, die (A^{o}. 5430=1670) de *Hobat Alebaboth* (*Verplichting der harten*), van *Rabbenu* BAHYÉ *de Richter*, zoon van *Rabbi* JOSEPH, die ze in het Arabisch schreef, uit de Hebreeuwsche vertaling van JUDA ABEN TIBBON, in sierlijk Portugeesch overbracht. In verminderde omstandigheden kwam het geslacht reeds in het midden der vorige eeuw; in de mannelijke lijn is het thands, voor het minst te *Amsterdam*, sedert ongeveer een halve eeuw uitgestorven. In de vrouwelijke lijn stammen aanzienlijke familiën, van ouds met hetzelve vermaagschapt, af.

(*) Het *astrolabium* in het wapen of helmteeken van oud-Joodsche geslachten in het Spaansche schiereiland, verklaart zich uit de verdiensten van de Israëlieten aldaar in het vak van Sterre-, Zeevaart- en Aardrijkskunde. Zie *Israël en de Volken*, bl. 267 en 346—352. Een uitvoerige arbeid van Rabbi ZAG (ISAAC) DE SUJURMENZA op last van Koning ALFONSUS X. over het *Astrolabium* bevindt zich in HS. op de Bibliotheek van het Escuriaal. Men zie de rubrieken bij RODRIGUES DE CASTRO, *Bibl. Española*, I. 123 en volgg.

ABARBANEL. Een oud Spaansch en Portugeesch geslacht, dat met dat der JACHIA's speciele aanspraak maakt op de Davidische afkomst, die in het algemeen door of voor de Joden van het schiereiland wordt gevindiceerd. De familie, zeer zeker, in het Spaansche schiereiland van den hoogsten ouderdom, heeft langen tijd te *Sevilla* gewoond, later te *Lisbon;* de naam, misschien oorspronkelijk een personeele bijnaam (ABARBANEL, ABRABANEL, ABRABANIEL, later in *Nederland* ook wel eens tot BARBANEL afgekort), werd in 1368 althands reeds gevoerd door eenen D. SAMUEL ABARBANEL. — Het geslachtswapen, gelijk het onder anderen voor schriften van R. *Don* ISAAC ABARBANEL, te *Venetië* uitgegeven, op het titelblad gevonden wordt, bestaat uit een klimmenden leeuw, gekeerd naar een kasteel. Van laatstgemelden vermaarden (helaas!) bestrijder van het Christendom, en zijne schriften, kan men overal bijzonderheden opgeteekend vinden. Insgelijks van zijne zonen, van welke een, *Don* SAMUEL, gezegd wordt het Christendom omhelsd te hebben, een ander, *Don* JUDA, schrijver is van de in schier alle talen overgezette Platonische *Zamenspraak over de Liefde* (*). *Don* ISAAC ABARBANEL, betrokken in de ongunst van zoo vele vrienden, gelijk ook hij was geweest, van den ouden Koning ALFONSUS V van *Portugal*, bij diens zoon JOHAN II, bijgenaamd *de Strenge*, ontkwam ter naauwernood (A^{o}. 1483) eene vervolging ter zake der zamenzwering van den Hertog van BRAGANZA, die het met zijn hoofd boette. ABARBANEL week uit naar *Castilië*, alwaar hij tot op 1492 in de rust en voorspoed der aldaar zoo machtige Joden deelde, en ook bij FERDINAND en ISABELLA gezien was. In 1492 moest ook hij evenwel ten gevolge van het groote verbanningsdecreet uitwijken, doch (ter zake der evengemelde omstandigheden) niet, gelijk zoo vele zijner stam- en geloofsgenooten naar *Portugal*, maar naar *Napels*. Hij overleed te *Venetië*. Zijn nageslacht vindt men later niet slechts in *Italië*, maar ook in *Hamburg*, vooral, en te *Amsterdam*. De Portugeesche Synagoge aldaar heeft

(*) Zie een kort overzicht van vader en zonen in *Israël en de Volken*, bl. 353—356.

onder hare aanzienlijken, langen tijd geteld ABARBANELS van de volgende takken:

ABARBANEL BARBOSA; — tot deze tak behoorde ook de echtgenoote van MENASSEH BEN ISRAEL, die op dien grond bepaaldelijk op de afstamming uit DAVID voor zijne kinderen aanspraak maakte; — voorts ABARBANEL ARREDES, ABARBANEL DORMIDO, ABARBANEL DA VEIGA (Sp. VIEGAS), ABARBANEL (RODRIGUES) DE SOUSA.

Alle die onderscheidene takken zijn gevormd door huwelijken, het zij van zonen of van dochteren van het geslacht in familiën, door den Spaanschen of Portugeeschen naam aangewezen. Het geslachtswapen is daarom dan ook niet bij allen hetzelfde.

Dus b. v. voerden de ABARBANELS DA VEIGA het wapen der VEIGA'S: *in keel een adelaar van zilver gekwartierd met drie leliën van lazuur op een veld van zilver.* De Heer VAN EEKELEN ontdekte en ontcijferde eenige jaren geleden, op de oude Portugeesche begraafplaats te *Middelburg* een aantal zerken met opschriften, adelijke wapens, priesterteekenen (*de uitgebreide handen*), allen van tusschen 1655 en 1716; onder dezen ook het even beschreven wapen op den grafsteen van JOSEPH ABARBANEL DA VEIGA, te *Middelburg* A°. 1665 overleden.

ABARBANEL DE SOUSA voerde ABARBANEL, gekwartierd met de *vier wassenaren, kringswijze verbonden, van keel op een veld van zilver* der SOUSA'S. Dus heeft Dr. A. CAPADOSE, die door verschillende lijnen van de ABARBANELS DE SOUSA afstamt, het wapen onder zijne kwartieren.

Zoo veel ik weet, zijn in de mannelijke lijn alle die takken, uitgenomen het laatstgenoemde, uitgestorven.

Enkele takken insgelijks, zoo ik meen, althands in *Nederland* uitgestorven, bleven zich alleen ABARBANEL noemen. Dus onder anderen een der vroegst overgekomene Portugeesche Joodsche familiën in *Amsterdam.* Lid van een dezer takken was in de eerste helft der zeventiende eeuw EPHRAIM ABARBANEL, in *Portugal* THOMAS DE MEDEIROS genaamd. Naar dezen voerde een van de twee stamvaders der familie FRANCO MENDES hier te lande (die de Synagoge *Neve Schalom* in 1608 stichtte en in 1616 de begraafplaats te *Ouwerkerk* voor de Portugeesche Joden aankocht) den naam van ISAAC (FRANCISCO) MENDES MEDEIROS. De nog heden bestaande familie FRANCO MENDES, behoort tot de oudste en edelste uit *Portugal* uitgewekene geslachten hier ter stede. Zij vestigde zich in 1598 alhier in den persoon van MELCHIOR (ABRAHAM) MENDES FRANCO en diens twee zonen, den reeds genoemden ISAAC, en MORDOCHAI (CHRISTOVAL). Vermaagschapt aan de familiën BELMONTE, CURIEL, MOCATTA (NUNES MARCHENA), OSORIO, TEIXEIRA, DE LIMA, DE PRADO, HENRIQUES DE MESQUITA, enz. staat zij bij geene van die in voornaamheid van afkomst en aanzien hier te lande achter. Zij heeft zich ook nog lang, bij de vermindering in dit opzicht van velen van hare gelijken, in tijdelijken voorspoed staande gehouden. In 1770 nog vereerden de Prins en Prinses *van Oranje* het echtfeest van JACOB FRANCO MENDES en SARA TEIXEIRA met hunne tegenwoordigheid, en openden met den gebruikelijken *Menuet* respectivelijk met Bruidegom en Bruid den dans. — De naam van FRANCO MENDES in onzen tijd is met roem bekend in de muzijkale wereld. — Of en op welke wijze de familiën FRANCO DRAGO, FRANCO PACHECO, FRANCO DA SILVA, FRANCO DA COSTA, of ook die van de Engelsche FRANCO'S, die in het Baronetschap hunnen oom *Sir* MENASSEH LOPEZ zijn opgevolgd (zie BURKE), met FRANCO MENDES verwant zijn, is mij onbekend. Het wapen althands dezer Engelschen is een ander dan dat van onze FRANCO MENDES, welke *in keel* voeren *drie halve leeuwen van goud*, *roodgetongd*, 2 *en* 1, *en in het midden een ring van goud*; helmteeken: *boven een muurkroon een der leeuwen van het schild.*

ABENDANA (*). Wij hebben bij het hier reeds aangeteekende omtrent dit geslacht (*Nav.* VII. bl. 217) niets te voegen, dan de opmerking, dat — hoezeer (gelijk wij reeds opmerkten en nader toelichten zullen), bij overgang tot het Christendom, de Joodsche zoo personeele als familienamen wegvielen — de naam van ABENDANA evenwel nog misschien erkenbaar is in dien onder den Castiliaanschen adel wel bekenden van AVENDAÑO. — ABENDANA voert *een adelaar op een aardbol*, *omziende naar eene zon;* helmteeken: *eene linkerhand.*

ABENSUR, familie vermaagschapt aan die van ABENDANA, NAMIAS DE CASTRO, LEVI XIMENES en anderen. Hare leden vond men vooral te *Livorno*, en te *Hamburg*, alwaar meer dan één ABENSUR Residenten zijn geweest van *Polen.* Een dezer werd te *Parijs* gedoopt in de kerk van St. Germain de l'Auxerrois. Hij was tot die belijdenis gebracht door den Cardinaal DE NOAILLES. Koning LODEWIJK XIV deed zich als *parrain* bij den doop vertegenwoordigen door den Markies en Markiezin DE DANGEAU. (Zie *Mémoires du Marquis de Dangeau*, uitgegeven A°. 1817 door Madame DE GENLIS, op het jaar 1706). Of de ABENSURS afstammen van het vermaarde geslacht der ABEN ZOARS, in de elfde en twaalfde eeuw de vaders der geneeskunst in *Spanje*, durven wij niet beslissen; ook is het niet geheel uitgemaakt of deze ABEN ZOARS Joden dan wel Mohammedanen zijn geweest. Zie *Israël en de Volken*, bl. 262 en 263.

(*) Dat *Aben* in deze en dergelijke familienamen de Spaansche uitspraak van het Arabische *Ibn* (zoon) is, werd reeds opgemerkt.

ABENHACAR (een zelfde naam met ABEN WAKAR). D. SAMUEL ABENHACAR heeft, nevens D. SAMUEL BENJAES en R. MOSES ABUDIEL, insgelijks Geneesheeren van Koning ALFONSUS XI van *Castilië*, grooten invloed gehad in den Raad van dien Vorst. De naam is in de Amsterdamsche Synagogen door de familiën: ABENHACAR DA COSTA, ABENHACAR PIMENTEL en ABENHACAR XIMENES, gevoerd.

ABOAB (ook ABUAB gespeld). Een in de rangen van geleerden en aanzienlijken onder de *Sephardim*, zeer voornaam, en ontzachlijk uitgebreid geslacht. Het week in den persoon van een zijner hoofden, R. ISAAC ABOAB, in 1492 van *Castilië* naar *Portugal* uit, en behoorde aldaar onder de dertig van *Spanje* uitgewekene familien, aan wie in 1492 Koning MANUEL een wijk der stad *Oporto* ter bewoning afstond.

In 1497 ging een lid van het geslacht met zoo vele anderen, ten gevolge der gewijzigde gezindheid van dien Vorst, tot de Kerk over. Hij heette ABRAHAM ABOAB, en sedert zijnen doop DUARTE DIAZ. Eene genealogie van den tak der familie, van dezen ABRAHAM ABOAB afstammende, en beginnende alzoo met het jaar 1497, is in het bezit van den Schrijver dezer aanteekeningen. Het is een merkwaardig document voor de kennis van die, meermalen reeds hier aangeduide, verdeeling van zoo vele oorspronkelijk Israëlitische geslachten van het schiereiland, in Catholijke en Joodsche takken of individueele leden. Een paar bijzonderheden uit de genoemde stamlijst volgen.

Vooreerst de curieuse vermelding van de negen DUARTE'S, kleinzonen uit de overtalrijke nakomelingschap van het hoofd der familie, allen, naar dezen hunnen grootvader, DUARTE DIAZ geheeten, en wederom op hunne beurt voorvaders van talrijke nakomelingen in *Spanje*, *Portugal*, *België*, *Italië* en *Nederland*: DUARTE DIAZ (bijgenaamd *de Schoone*), van wien de uitgebreide en aanzienlijke familie DE PAZ in *Brazilië* en in de *Nederlanden* afstamde; — DUARTE DIAZ (bijgenaamd *de Leelijke*) van *Oporto*, Ridder (*miles*) en dichter van *La Conquista de los Reyes Catholicos en Granada*(Madrid,1598)(*). Van hem stamde in de Amsterdamsche Synagoge een bijzonder aanzienlijke tak van ABOABS af, — DUARTE DIAZ HENRIQUES, wiens dochter de bekende dichteres ISABELLA HENRIQUES was (†); — DUARTE DIAZ *de Frandes* (*Vlaanderen* of *België*), — DUARTE DIAZ BRANDON, anderen.

Door twee dochters van DUARTE DIAZ (den grootvader der negen DUARTES), uitgehuwelijkt in de voornaamste geslachten van *Spanje*, *Portugal* en *Napels*, vinden op dien zelfden ten aanzien der Godsdienst zoo zeer gemengden stamboom, ook nog hunne plaats de Graven VAZ DE SOUSA en VAZ DE ANDRADE, — de Contador (Lid van de koninklijke Rekenkamer) SIMON VAZ (*) te *Sevilla*, — *Don* JUAN DE SALAMANCA van *Burgos*, lid der XXIV van *Sevilla*, — *Don* DUARTE DE RIBEIRA, — de *Baron* DE CAMPO MARINO, later Hertog DE SANTO DONATO, de Markies DE POLIGNANO, — de Prinses DE PERCITI, enz.

Voorts, naast een zes-en-dertigtal leden der familie, die zich met IMANUEL ABOAB (*Chacham* of *Wijze*) naar *Jerusalem* begaven om aldaar te sterven, wederom niet weinigen aangeteekend op den stamboom met een uitdrukking, die geen twijfel overlaat, dat zij werkelijk overtuigde Christenen waren, waaronder dan wederom *kloosterlingen*.

In *Amsterdam*, *Londen*, en *Hamburg* hebben gebloeid de grootendeels uitgestorvene familiën: ABOAB, ABOAB DA FONSECA, ABOAB CARDOSO, SEMACH ABOAB, ABOAB OSORIO.

ABUDIENTE. Een geslacht, na de verdrijving uit *Spanje* en *Portugal*, sedert het laatst der zestiende eeuw gevestigd te *Florence*, *Hamburg*, *Amsterdam* en *Londen*. MOSES BEN GIDEON ABUDIENTE was een Hebreeuwsch dichter en geleerde te *Hamburg*, die onder anderen een niet onbelangrijk boek over Oudtestamentische prophecy aangaande het koninkrijk van den Messias schreef, doch (helaas!) in het belang van het opgeworpen sectehoofd SABETAY ZEVI, die ten jare 1666 eene zoo voorbeeldelooze scheuring onder de Joden van geheel *Europa* te weeg bracht.

Tot zijne nakomelingen, later in *Engeland* gevestigd, behoorde de schatrijke ROWLAND GIDEON, wiens zoon SAMPSON GIDEON, tot de Engelsche kerk overging en lid van het Parlement werd, eerst voor *Cambridge*, daarna voor *Coventry*. Zijn zoon is geweest de eerste Lord EARDLEY Pair van *Ierland* (A°. 1789), met wiens zoon, Kolonel Lord EARDLEY jong en ongehuwd gestorven (A°. 1824), titel en pairschap hebben opgehouden te bestaan. Met eene dochter uit dat zelfde geslacht is gehuwd geweest de Generaal Burggraaf Lord GAGE; met eene andere, Lord SAYE AND SELE (11de Baron van dien titel); met wederom eene andere, Sir CULLING SMITH, wiens zoon is Sir CULLING EARDLEY SMITH, wel bekend in onzen tijd door zijne ijverige bemoeijingen voor de zaak van Christendom, Protestantisme en gewetensvrijheid. Hij is de tegenwoordige bezitter van *Belvedere* in *Kent*, en van *Spalding* in *Lincoln*, beide afkomstig uit de erfenis van SAMPSON GIDEON. Nabij de cederboomen in het park van *Belvedere*, ziet men

(*) Zie D. NICOLAS ANTONIO, *Bibl. Hisp. Nova*, in voce.

(†) Zie *Israël en de Volken*, bl. 411.

(*) Ook nog in *Amsterdam* zijn uit de vroegste tijden der Synagoge aldaar, mitsgaders in *Hamburg*, familiën: VAZ, VAZ DE OLIVEIRA, VAZ NUNES, VAZ FARO bekend.

nog heden den grafsteen van een der vaderen van dat geslacht, met zijn Hebreeuwsch letterschrift.

BENVENISTE (ook BEN BENISTE geschreven). Een oud Israëlitisch geslacht uit *Arragon*. Don VIDAL BEN BENISTE was een der Joodsche Geleerden, die de vermaarde conferentie bijwoonden, ten jare 1413 te *Tortosa* aangelegd door Paus BENEDICTUS XIII (PEDRO DE LUNA), om de groote strijdvraag tusschen Joden en Christenen aangaande den persoon van den Messias te bespreken. TODROS (THEODORUS) BENVENISTE van *Saragossa* heeft, met nog zeven andere leden van zijn geslacht, volgens ZURITA, behoord tot degenen, die ten gevolge dier zamenspreking het Christelijk geloof hebben omhelsd (*).— Een ander lid van dit Arragoneesch Israëlitisch geslacht is geweest *Don* ABRAHAM BENVENISTE, die in die zelfde eeuw (onder de regering van *Don* JOHAN II in *Castilië* en van ALFONSUS V in *Arragon*), nevens JUAN HURTADO DE MENDOZA, vader van den beroemden Ridder RUY DIAZ DE MENDOZA, in *Castilië* een aanzienlijk deel in het bestier des Rijks had (†). — In *Nederland* en in *Hamburg* zijn ook onderscheidene BENVENISTES bekend geweest, als b. v. de aanzienlijke boekdrukker IMANUEL BEN VENISTE; voorts een SAMUEL BENVENISTE, die met een Hollandschen brander den Spaanschen bodem, door D'OQUENDO gecommandeerd, in de brand stak, hetgeen hem door den dichter DANIEL LEVI (*Don* MIGUEL) DE BARRIOS in een Spaansch sonnet niet zoo zeer tot lof als tot blaam, als zijnde eene daad tegen zijn eigen oud vaderland verricht, wordt toegerekend (§).

SENIOR (eigenlijk SENEOR). Te zamen met *Don* ISAAC ABARBANEL heeft tot op het jaar 1492 ook *Don* ABRAHAM SENIOR de geldmiddelen bestierd der Catholieke Koningen FERDINAND en ISABELLA. Maar ook buiten dit vak moeten zijne diensten gewichtig zijn geweest, alzoo men hem onder de weinige namen aantreft, wier pensioenen bij de reductie van 1480 (die anders zich tot velen der aanzienlijkste personen uitstrekte) niet zijn verminderd (*). Die gunst heeft hij waarschijnlijk te danken gehad aan het groote deel dat hij had (A°. 1473) in de welgelukte pogingen van zijn bijzonderen vriend den Majordomo *Don* ANDRES DE CABRERA, (later Markies DE MOYA), om Koning HENRIK IV met zijne zuster de Infante, straks Koningin ISABELLA, en haren gemaal *Don* FERDINAND te verzoenen, en alzoo de *intrigues* van den Grootmeester *Don* JUAN PACHECO te verijdelen (†). Dit verhindert evenwel niet, dat ook hem waarschijnlijk het verbannings-edict van 1492 trof. Nog bij de inneming van *Malaga*, had hij een aanzienlijk losgeld betaald voor zijne met de Mohammedanen aldaar gevangen gemaakte geloofsgenooten. — Zijn nageslacht en naam is nog lang in wezen gebleven, en ook nog niet geheel uitgestorven, in de onderscheidene familiën te *Venetië*, *Hamburg*, *Amsterdam* en elders: SENIOR, SENIOR HENRIQUES, SENIOR TEIXEIRA, SENIOR SARAIVA, SENIOR CORONEL. I—A.

(*Het slot in een volgend Nommer.*)

(*) *Anales de Aragon*, t. III. p. 108. Verg. R. SALOMON BEN VERGA, *Vara de Juda*, p. 143 en volgg., bij wien *Don* VIDAL genaamd wordt *zoon van* BENVENISTE.

(†) Zie *Cronica de Don* JUAN *II*, p. 68. Verg. *Zurita*, t. III. p. 363.

(§) Zie BARRIOS, *Decimas*.—Onder de talrijke afstammelingen uit LEVI, die onder de *Sephardim* in onderscheidene tijden en vakken zich een naam hebben gemaakt, had ook wel in een onzer vorige artikelen mogen vermeld worden de Kapitein *Don* MIGUEL DE BARRIOS, in de Synagoge DANIEL LEVI DE BARRIOS, een dichter, waarvan met vele ingenomenheid zoo het leven als de werken onlangs beschreven zijn door Ds. KAYSERLING. — Zijne poëzy in *Spanje* (zijn vaderstad was *Montilla*), overtreft zeker verre zijne veel minder degelijke, voor het meest aan gelegenheidsverzen besteed, in *Nederland*. Die gelegenheidsverzen zijn voor historische en genealogische bijzonderheden steeds eene niet onbelangrijke bron. Maar zijn *Coro de las Musas*, voor het grootste deel uit zijn leeftijd in *Spanje*, heeft vele dichterlijke verdiensten. Verg. over hem *Israël en de Volken*, bl. 411 en 412.

(*) CLEMENCIN, *Elogio de la Reina Catholica Doña* ISABEL, p. 145—147.

(†) *Ald.* p. 105.

Palen in Oost-Indië (VII. bl. 63, Vr. 92; vgl. bl. 220; VIII. bl. 15, 112; IX. bl. 74). De palen op *Java* en *Sumatra* (niet in »*Oost-Indië*") zijn 400 Rhijnl. roeden lang, een afstand van 16 minuten gaans, alzoo een afwisselende halte. Op *Java* kent ieder Javaan den paal-afstand, de roede-maat, maar de horologie-tijdmaat is nog zoo veel niet bekend. De rustpunten op de wegen in een zoo volkrijk land zijn in 't begin dezer eeuw ingevoerd, en worden aangeduid door palen aan den weg, waarop het nummer van den afstand, en meestal de naam van 't nabijliggend gehucht. De graad van den evenaar, 20 uren gaans, is verdeeld in 75 deelen, ieder van 16 uurminuten. De afdeeling in uren — mijlen — zou voor de Javanen even vreemd zijn, als het denkbeeld is, dat door hen de Staats-Courant gelezen wordt. De vragen kunnen *dus* worden beantwoord: De Javaan kent de roede, tjingkal; vier honderd roeden gaans is voor een' drager een passelijke afstand, om telkens te rusten; om afstanden op een klein traject te deelen; om elken afstand weegs aan de zorg van een gehucht of dorp toe te vertrouwen en over te laten; en van ouds was op *Java* die afstand als maatstaf bekend. DAENDELS heeft dien bepaald en aangeduid met palen langs de wegen. Van daar de naam »palen."

J. HAGEMAN, JCZ.

Emanuel, Prins van Portugal (VIII. bl. 66, Vr. 79; vgl. bl. 175 en 272). Ofschoon de bekeering van *Don* EMANUEL uit de geschiedenis bekend is (men zie o. a. KOK, *Vaderl. Woordenboek*, dl. XIII. bl. 268 volgg. in voce EMANUEL (*Don*), en de door hem aangehaalde schrijvers), zoo meen ik, dat het toch niet onbelangrijk is mede te deelen, wat ik dien aangaande gevonden heb in het: *Livre I des Actes du Consistoire de l'Eglise Wallonne de Delft*, 1585—1668, p. 196, waar men het volgende vindt aangeteekend:

Monsr. le Prince de *Portugal* fait abjuration de la religion Romaine.

Du 4me Avril 1643.

»Monsieur le Prince de *Portugal* ayant comparu en cette compagnie comme il luy avoit esté mandé, d'autant qu'il avoit désiré d'estre derechef admis à la communion de la Ste Cene, Dieu luy ayant faict la grace d'estre eschapé de la puissance de ses ennemis, qu'apres l'avoir pris en guerre, en combatant contre eux devãt la vile de Gueldre, ne l'auroient traicté comme prisoñier de guerre mais rétrudé dedans le monastere des Carmes des chaucés, de l'ordre desquels il avoit, passé plusieurs annees, fait profession, et qu'il avoit abjuré, avec toutes les idolatries et superstitions et veux monastiques de la Religion pretendue romaine des l'an mil six cẽts trẽte 4, a confesse que par apprehension de leurs cruautes, il a cedé par tres grande infirmité de retourner dedans le bourbier dont Dieu l'avoit heureusement delivre, qu'il en demãdoit de bõ coeur pardõ a Dieu et a sõ Eglise et abjuroit derechef et de tres bõ coeur toutes les abominations susdites, et desiroit estre receu ẽ la paix de l'Eglise, protestãt a l'advenir de prier Dieu le vouloir fortifier pour perseverer constãmẽt mesme au prix et perte de son sãg, ẽ la profession de sa vérité, de quoi le consistoire s'étãt resjoui avec luy, l'a receu a la paix de l'Eglise dõt le peuple sera adverti."

De dochters van *Don* EMANUEL (zie KOK, t. a. pl. bl. 269 volg.) liggen in de Waalsche kerk te *Delft* begraven. De wapens van haar geslacht vindt men aan het gewelf van genoemde kerk, vroeger de kapel van het Princenhof, bevestigd. De plaats van haar graf wordt door eene zerk aangeduid, voorzien van een opschrift, dat ik niet kan mededeelen, daar het door een' houten vloer bedekt is. Het Princenhof verstrekte haar eenigen tijd tot woonplaats. Zie BOITET, *Beschr. van Delft*, bl. 508. Ook de Gravin van *Dona*, URSULE VAN SOLMS, zuster van de gemalin van FREDERIK HENDRIK en gehuwd met den Baron van *Dona*, die Gouverneur van het Prinsdom *Oranje* is geweest, hield met hare kinderen en haar gevolg in een der gebouwen van voornoemd hof haar verblijf. Dit is mij gebleken uit twee brieven, op het archief te *Delft* berustende, waarop ik later hoop terug te komen. Haar aangaande vindt men een en ander aangeteekend in de *Geschiedk. Aanteekeningen omtrent* FREDERIK HENDRIK, *zijnen tijd*, enz., uitgegeven door de Commissie tot regeling der Maskerade. Te Leiden, bij JAC. HAZENBERG, CS. ZOON en J. H. GEBHARD *en C^o*., 1850, bl. 148.

Mr. I. S.

El in plaatsnamen (VIII. bl. 161, Vr. 179; vgl. bl. 274; IX. bl. 10 en 44). In den *Tegenw. Staat van alle volken*, dl. XIII. Amst. IZAAK TIRION, 1741, bl. 483, vond ik het volgende omtrent den naam *Elburg*.

»Zij bedriegen zich groflijk, die den naam van *Elburg* van zekeren AELIUS GRACILIS, die onder KLAUDIUS, of NERO, hier te lande over het Romeinsch Krijgsvolk geboodt, willen afleiden. Anderen willen dat *Elburg*, naar eene lange straat, *Elle* geheeten, genoemd zij. Wederom anderen zijn van gedagten dat men *Elburg* naar *El*, zekeren polder of stuk lands genoemd heeft. Op de *Oostermehen*, onder *Harderwijk*, heet zekere streek: *de lange elle*.

DE MACCABEëR.

Handschoen (VIII. bl. 226, Vr. 269; vgl. bl. 336; IX. bl. 44, 119 en 179). T. l. a. pl. verklaart de Heer MULDER niet gedacht te hebben, dat er nopens de beteekenis van *naäl* in *Ruth* IV: 7, 8 nog een verschil van gevoelen zoude bestaan, nadat reeds in 1788 door WOLFSSOHN en BENSEW op zoo goede gronden is aangewezen, dat het met *handschoen* moet worden vertaald.

Deze verklaring heeft ons bevreemd. Immers de Heer M. zelve schrijft in zijn eerste artikel (IX. bl. 44), dat de meeste bijbelovérzetters het met *schoen* vertalen. Dit is het geval — en de Heer M. zal dit zoo goed weten als wij — niet alleen bij de bijbelovérzetters van vóór, maar ook bij die van ná 1788. Dr. F. is dus de eerste niet, die, in weêrwil van de »zoo goede gronden", door bovengenoemde schrijvers voor de beteekenis van *handschoen* aangewezen, — die wij echter, voor zoo veel BENSEW betreft, te vergeefs in diens *Otsar haschârâschîm* gezocht hebben — aan de vertaling van *schoen* de voorkeur geeft. Of hetgeen WOLFSSOHN in zijn commentaar op *Ruth* IV: 7 voor de beteekenis van *handschoen* aanvoert, inderdaad de toejuiching van den Heer M. verdient, willen wij den lezer zelven laten beoordeelen.

Na o. m. het gevoelen van ABARBANËL omtrent het onderscheid der synoniemen *nâschal*, *châlatz* en *schâlaf* medegedeeld te hebben, gaat WOLFSSOHN dus voort: »De Chald. vertaling van JONATHAN (*sic*) echter heeft hier als beteekenis van *naäl*: handschoen der regterhand. Deze vertaling komt mij juist voor. Het mag toch onwelvoegelijk heeten zich voor het oog der toeschouwers te ontschoeijen. Immers ook het uittrekken van den

schoen des Levirs geschiedde om er smaad en verachting mede aan den dag te leggen, zoo als de Schrift (*Deut.* XXV: 9, 10) zegt: zij zal voor hem uitspuwen en men zal zijn' naam noemen: huis des barrevoeters. Daarom heeft het woord *naäl* in *Deut.* רגל (*voet*) bij zich, terwijl dat er hier niet bij voorkomt.... Daarom heb ik vertaald *handschoen*, want ook het Hoogd. heeft voor de bedekking der hand hetzelfde woord als voor die des voets. Hierbij moet herinnerd worden het overoude gebruik om, bij eene uitdaging tot een tweegevecht, der tegenpartij den handschoen toe te werpen, die, wanneer ze dien opneemt, daarmede te kennen geeft den strijd aan te nemen. Zoolang die niet opgenomen was, nam het gevecht geen' aanvang. Even zoo was ook hier het uittrekken van den handschoen een teeken, dat de zaak ter uitvoering gereed was. De oorsprong van dat gebruik in hunnen tijd is echter onbekend."

Onze lezers zullen het ons gewis ten goede houden, dat wij den tijd niet aan eene wederlegging van dezen onzin verbeuzelen. Gaan we liever na wat de Heer M. nader aanvoert om de beteekenis van *handschoen* in de aangehaalde bijbelplaats te handhaven.

Meenden we voorheen, dat genoemde Heer de beteekenis van *handschoen* niet als de eigentlijke of hoofdbeteekenis nan *naäl* beschouwde (*), dan is het zeker aan de voortgezette studiën van dezen »so gewandten und geübten Kenner des Hebräischen" te danken, dat hij ons thans met eene gansch nieuwe leer *verrast*. Immers t. l. a. pl. van den *Navorscher* stelt hij den volgenden regel: »*Naäl* alleen beteekent de *bedekking der hand;* en wanneer die des voets moet worden uitgedrukt, voegt men er het woord רגל, *voet*, bij, behoudens wanneer de zin die bijvoeging onnoodig maakt." Op hetgeen de Heer M. verder laat volgen, komen wij straks terug.

Menig lezer, die, zonder zelfonderzoek, alleen afgaat op het gezag en den naam van den Heer M. als Hebr. taalleeraar, zal hem na het lezen van de op zulken stelligen toon gedane uitspraak gaarne geloof schenken, en de Hebr. archeologie gaan vermeerderen met een bij de oude Hebreërs ongekend kleedingstuk, een kleedingstuk, evenmin vermeld bij WINER, *Bibl. Realwörterbuch* (†) en in het *Bijb. Woordenb.* der Hoogleeraren MOLL, VETH en DOMELA NIEUWENHUIS als bij EWALD, *Alterthümer d. Volkes Israël* en SAALSCHÜTZ, *Archäologie d. Hebräer.* Ja, misschien is thans iemand nog zoo gelukkig te ontdekken dat het *glacé*-handschoenen waren!

Ons echter, die niet gewoon zijn het gezag van anderen blindelings te volgen, hoe gevierd hun naam als geleerde ook zijn moge, zij 't vergund den hier aangehaalden regel eens van nabij te beschouwen en te onderzoeken, of die uit den Hebreeuwschen taalschat is afgeleid, of dat men dien er willekeurig aan wil opdringen.

Volgens BUXTORFS *Concordantie* komt het woord *naäl* als verbum en als subst., in verschillende vormen, 23 malen in 't O. T. voor. Als *verbum: Ez.* XVI: 10 en 2 *Kron.* XXVIII: 15. Daar in 't meer aangeh. *Handwoordenb.* van LEMANS en MULDER het eerste met: ik *schoeide* en het laatste met (zij) *schoeiden hen* wordt vertaald, mogen wij het er voor houden, dat de Heer M. met ons instemt, dat *naäl* als verbum de beteekenis van *schoen*, niet die van *handschoen* bevat.

Als substantief treffen wij *naäl* aan: *a. Gen.* XIV: 23; *b. Ex.* III. 5 en *c.* XII: 11; *d. Deut.* XXV: 9, *e.* XXV: 10 en *f.* XXIX: 4; *g. Joz.* V: 15, *h.* IX: 5 en *i.* IX: 13; *k.* 1 *Kon.* II: 5; *l. Jes.* V: 27, *m.* XI: 15 en *n.* XX: 2; *o. Ez.* XXIV: 17; *p. Amos* II: 6 en *q.* VIII: 6; *r. Ps.* LX: 10 en *s.* CVIII: 10; *t. Cant.* VII: 2; *u. Ruth* IV: 7 en *v.* vs. 8. — Wij zullen deze plaatsen, volgens den regel van den Heer M., onder drie rubrieken rangschikken: I. waar het woord רגל (*voet*) er bij staat; II. waar de zin die bijvoeging onnoodig maakt, en III. welke niet onder de beide vorige rubrieken te brengen zijn. Tot I. behooren: *b, c, d, f, g, h, k, m, n, o* en *t;* tot II: *e* en *i.* Wij willen er ook toe rekenen *a* en *l*, ofschoon ze, strikt genomen — altoos naar den regel des Heeren M. — er niet toe behooren. Vermits de Heer M. zelve echter, in zijne vertaling van den *Pentateuchus*, *a.* met *schoen*riem vertaalt en *l*

(*) Zie *Hebr.-Ned. Handwoordenb.* van LEMANS en MULDER, bl. 391, alwaar bij het woord *naäl* aangeteekend is: »*schoen,* ook *handschoen,*": het eerste alzoo hoofd- of eigentlijke beteekenis.

(†) Wanneer wij beweren, dat de *handschoen* bij de Hebreërs onbekend was, dan bedoelen wij bij hen, die vóór of gedurende den tijd des schrijvers van het boek *Ruth* geleefd hebben; van een gebruik van den handschoen in dien tijd zal men bij de aangehaalde schrijvers niets vermeld vinden. Want hetgeen WINER a. w. 3e Aufl.. S. 663 schrijft: »*Handschuhe* (קסיר oder כפה) waren nicht unbekannt, doch scheinen sie nicht ein Theil des Putzes gewesen, sondern nur von Arbeitenden zum Schutz der Hände gegen Verwundung und Beschmutzung getragen worden zu sein. Vgl. *Mischna Chelim* 16, 6; 24, 15; 26, 3" — kan alleen op lateren tijd van toepassing zijn. Volgens eene daar voorkomende noot moet er in het *Wiener Zeitschrift f. Kunst, Literatur,* u. s. w. voor 1827, N°. 71 volg., een opstel voorkomen over handschoenen der Hebreërs, dat WINER niet kon raadplegen. Ook ons is het onbekend, en de vriendelijke in het bezit daarvan zijnde lezer, die ons de aangehaalde nommers, door tusschenkomst van het Bestuur, voor een paar dagen ter lezing wilde afstaan, zou ons zeer verpligten. Doch mogten wij ook in dezen dwalen en de handschoen wel bij de oude Hebreërs, zelfs in meer algemeen gebruik dan WINER vermeldt geweest zijn, dan bewijst dit gebruik nog niets voor de beteekenis van *naäl,* hetwelk op de straks aan te voeren gronden, naar ons gevoelen, niet anders dan *schoen* kan beteekenen.

dezelfde uitdrukking bevat, hebben we van zijne zijde geen tegenspraak te duchten. Er blijven dus over voor III: *p*, *q*, *r*, *s*, *u* en *v*. *Amos* II: 6 en VIII: 6 (*p* en *q*) worden in 't gecit. *Hebr.-Nederd. Handwoordenb.* overgebragt met *een paar schoenen; r* en *s* vertaalt de Heer M. zelve in zijne overzetting der *Psalmen* met *schoen*. Men zou nu den Heer M. kunnen vragen, waarom in de vier laatstgemelde plaatsen *naäl* met *schoen* is overgezet, naardien ze toch, als alleen staande en door het verband van den zin niet toegelicht, volgens zijn' regel, *handschoen* moesten beteekenen. Vermits we echter vermoeden, dat hij op zijn thans aangenomen standpunt het antwoord op deze vraag zou moeten schuldig blijven, willen we er niet bij stilstaan. — Wij zien dus, dat, behalve *Ruth* IV: 7 en 8, het woord *naäl* èn als verb. èn als subst., volgens de vertalingen van den Heer M. zelven, hoewel in strijd met den door hem gestelden regel, overal *schoen* beteekent. De beteekenis van *schoen* is alzoo *regel*, die van *handschoen* zou *uitzondering* zijn. Maar, wanneer het spraakgebruik ons nu leert, dat *naäl* doorgaans, althans op 21 van de 23 plaatsen, de beteekenis van *schoen* heeft (waarvoor, dunkt ons, de bijvoeging van *voet* te meer pleit); — wanneer wij nergens eenig spoor vinden dat de handschoen bij de oude Hebreërs in gebruik was; — wanneer de verwante Oostersche talen het woord *naäl* in de beteekenis van *handschoen niet* kennen; — wanneer de oudste overzettingen: de Septuaginta, de Pschito, de Vulgata, de Arabische, het reeds met *schoen* overzetten; — wanneer de oudste Hebr. lexicographen en exegeten het niet anders dan in de beteekenis van *schoen* opvatten; — wanneer wij, hetgeen bij het leviraats-huwelijk in *Deut.* is voorgeschreven, in verband brengen en vergelijken met hetgeen *Ruth* IV: 7, 8 vermeldt (*): — kan er dan, vragen wij, eenigen gegronden twijfel bestaan omtrent de vertaling van *naäl* in *Ruth* met *schoen?* In alle geval: waar blijft de regel van den Heer M.?

Doch, zal men ons welligt tegenwerpen, gij overziet een tweede bewijs of regel, door den Heer M. voor de juistheid zijner opvatting aangevoerd. De Heer M. immers laat op de straks aangehaalde woorden volgen: »Bovendien worden bij den *schoen* gebruikt de woorden *nâschal* en *châlats*, en bij den *handschoen schâlaf*, en dit is het geval in de aangehaalde plaats van *Ruth*." — Hierop antwoorden we, dat de Heer M. ook hier al eene zeer zonderlinge wijze van bewijsvoering gebezigd heeft. De *eenige* plaats toch waar het verb. *schâlaf* bij *naäl* voorkomt is *Ruth*. Waar van daan kon nu de Heer M. dezen zijn' regel afgeleid hebben? — alleen uit deze plaats en van nergens anders. Hoe kan hij er nu dien op toepassen en beweren: »dit is het geval in de aangehaalde plaats van *Ruth*"? — Neen; hij had eerst òf moeten bewijzen, dat *naäl* daar ter plaatse inderdaad *handschoen* beteekent, waaruit hij dan de gevolgtrekking zou hebben kunnen afleiden, dat *schâlaf* bij *handschoen* gebruikt wordt, òf hij had moeten bewijzen, dat etymologie en beteekenis van *schâlaf* noodwendig eischt, dat men het daarbij voorkomende *naäl* met *handschoen* moet overzetten en het de beteekenis van *schoen* niet bij zich duldt. Nu is het alleen het gezag der Chald. overzetting, dat de Heer M. inroept; maar dat dit hier niets beteekent is, meenen we, voldoende door ons betoogd.

Meergenoemde vertaler erkent dan nu ook, dat deze overzetting niet van JONATHAN is, ofschoon *»gedrukte exemplaren"* het tegendeel aangeven. Ook deze hier onderstreepte uitdrukking heeft ons van een' geleerde van naam als de Heer M. zeer bevreemd. Als men toch afgaat op hetgeen »gedrukte exemplaren" soms omtrent oude schrijvers aangeven, dan zal men — om ons nu maar alleen bij de Chald. bijbeloverzetting te bepalen — ook die van den *Peutateuchus* van den Pseudo-*Jonathan* voor die van JONATHAN moeten houden, omdat »gedrukte exemplaren" die vermelden als *»vertaling van* JONATHAN BEN USIËL"! Terwijl nu dienaangaande de Heer M. reeds in de voorrede voor *Genesis* van den eersten druk zijner vertaling van den *Peutateuchus*, in navolging van MENDELSSOHN, zich niet aan »gedrukte exemplaren" gehouden heeft, moest aangaande die van het boek *Ruth* eerst in 1859 eene opmerking van Dr. F. hem tot de erkentenis brengen, dat hij tot dusverre zich verkeerdelijk op zoodanige opgave heeft vertrouwd. Inderdaad zeer bevreemdend!

Wij gelooven, zonder laatdunkendheid, na al het hier en in ons vorig artikel (bl. 179) door ons gestelde, van den Heer M. zelven te mogen verwachten, dat hij in de thans aangekondigde nieuwe uitgave zijner vertaling van de *Vijf Rollen* (*), wanneer het daartoe niet reeds te laat is, *naäl* niet langer door *handschoen*, maar door *schoen* zal overzetten.

I. D. N. V. B. H.

A.

Brandmerk op de wang (VIII. bl. 263, Vr. 309; vgl. IX. bl. 50 en 119). Dat was, gelijk ter eerstgemelde plaatse wordt aangemerkt, geene ongewone straf. Zij was bij de Romeinen niet onbekend en komt ook in de wetten

(*) Om niet al te wijdloopig te worden, verwijzen wij den weetgierigen en belangstellenden lezer, die nopens dit punt onderrigt verlangt, o. a. naar de geciteerde werken van EWALD en SAALSCHÜTZ en naar des laatsten *Mosaisch Recht*.

(*) Gevoegd bij den mede thans reeds gedeeltelijk verschenen 4den druk zijner *Peutateuchus*-vertaling.

van Koning LUITPRAND voor. Omtrent den dief, op herhaalde dieverij betrapt, wordt gezegd: *ponat in eo (judex) signum in fronte et in facie. Leg.* VI. 26. Meineed en valsche getuigenis (valsche oorkonde) werden oudtijds in het land van *Brielle* en *Voorne* geregt met brand in het zigtbaarste van het aangezigt door eenen wit gegloeiden sleutel of ijzer. VAN ALKEMADE en VAN DER SCHELLING, *Beschrijving van Brielle en Voorne*, dl. I. bl. 330. — Naar het Poorterboek van *Wijk* werden kwade eeden gestraft »mitten sleutel." MATTHAEUS, *de Jure gladii*, p. 22. — Ook op andere misdaden, meestal van falsiteit, werd het toegepast. Uit vele voorbeelden slechts deze. Om dieverij werd, in 1459, te *Utrecht*, eene vrouw op de kaak gezet, een oor afgesneden, een *sleutel* in de wang gedrukt, tot het dragen van den schandsteen veroordeeld en eeuwig uit de stad gebannen. In 1480 werd er een persoon, die eenen koopman het zijne »mit valsheyden" had afhandig gemaakt, twee uren op de kaak geplaatst, een *penning* in de wangen gebrand en voor altijd tien mijlen van de stad gebannen. MATTHAEUS, *de Nobilitate*, p. 476. Op het ondeugdelijk en zwaarlijk beliegen van den domproost te *Utrecht*, in 1462, volgde de veroordeeling om op de kaak te staan, door de stad gevoerd te worden en in elken kinnebak geteekend te worden met eenen brandenden *sleutel*, voorts eeuwig bannissement. BURMAN, *Utr. Jaarb.*, dl. II. bl. 430. — In 1475 had MARGRIETE JANSd. van *Leiden*, een geconterfijt zegel aan Leidsche lakenen gehangen en werd daarom gestraft met de kaak, met een *zegel* in hare wangen en eeuwig bannissement. DODT VAN FLENSBURG, *Utr. Arch.*, dl. V. bl. 117. — Dat ook te *Amsterdam*, nog in 1620, brandteekenen in de wang of het aangezigt, wegens bedriegerij, sluikerij en falsiteit, gegeven werden, vinden wij bij KONING, *Aant.*, bl 69. — En te *Deventer* komt het geven van *brandteykens op de kinnebakken*, in de oude Kameraarsrekening, dikwijls voor, zonder dat de misdaad gemeld wordt. Uit later tijd, toen men de vonnissen geregeld opteekende, hebben wij o. a. deze gevallen. In 1523 had zekere AREND HERMANS, geboren van *Peize*, bij *Groningen*, eene Meijersche bij *Tiel* geld en kleinooden afhandig gemaakt, onder voorgeven van eene openbaring van St. HUBERT in de *Ardennen* te hebben ontvangen, dat haar overleden man niet uit het vagevuur gelost kon worden, tenzij zij hem al haar geld en kleinooden gaf. Hem werd te *Deventer* bij de kaak in beide zijne kinnebakken een *sleutel* gebrand en de stad bij verlies van zijn lijf ontzegd. En in 1540 kreeg een man één en zijne vrouw twee brandteekens op de kinnebakken, omdat zij met elkander getrouwd waren, terwijl hij reeds eene andere echte vrouw en zij eenen anderen echten man in leven had. Het was gratie, naardien zij, volgens *Deventer* strafregt, den dood door het zwaard hadden verdiend. *Overijss. Alm.* 1842, bl. 81, en 1846, bl. 178. Men zie ook MATTHAEUS, *de Criminibus*, *Tit.* XVIII. *de Poenis*, 11.

Lijst van Kalifen (VIII. bl. 294, Vr. 365; vgl. IX. bl. 26, 45 en 210). Na den dood van MOHAMMED (I)-BEN-ALHAMAR werd zijn zoon MOHAMMED II de tweede Koning van *Grenada*, die in 1301 †, weder werd opgevolgd door zijnen zoon MOHAMMED (III)-ABD-ALLAH; een opstand noodzaakte hem in 1309 het gebied af te staan aan zijn' broeder MULEY-AL-NASSR, † 1322. Een zusterszoon van beiden, ISMAÏL-ABU-WALID-BEN-FERAG, vermeesterde, toen MOHAMMED III in 1314 verdronken was, *Grenada* en volgde later MULEY-AL-NASSR op. In 1325 door een' neef vermoord, kwam zijn zoon MOHAMMED (IV)-BEN-ISMAÏL aan het gezag, die zich vassal verklaarde van ALPHONSUS XI. In 1333 bij het beleg van *Gibraltar* door Afrikaansche officieren vermoord, volgde hem zijn broeder YUZUF-ABU'L-HEGIG, die, na de overgaaf van *Algesiras*, mede vassal van *Castilië* en in 1354, in de moskee biddende, vermoord werd. Zijn zoon MOHAMMED V, insgelijks vassal van *Castilië*, werd in 1359 verdreven door zijnen broeder ISMAÏL en zijnen bloedverwant ABU-SAÏD, zoodat hij naar *Guadix* vlugtte en daar, gelijk later te *Ronda*, koning werd. ISMAÏL, koning geworden, erkende almede den koning van *Castilië* als zijnen leenheer, maar reeds in 1360 deed ABU-SAÏD (ALHAMAR *de roode*) hem vermoorden en zich zelven tot koning verklaren. PEDRO *de wreede* van *Castilië* deed hem verraderlijk gevangen nemen en ter dood brengen, waarop MOHAMMED (V)-BEN-YUZUF, bijgenaamd *Lagus de oude*, weder te *Grenada* hersteld werd. Zijn opvolger was MOHAMMED (VI)-ABU'L-HAGEN, bijgenaamd *Guadix*, gevolgd door zijnen zoon ABU-ABD-ALLAH-YUZUF, † 1396. De tweede zoon van dezen, MOHAMMED (VII)-BEN-BALBA, maakte zich meester van het gezag, maar, na zijnen dood, werd zijn gevangen gehouden oudere broeder YUZUF, † 1422/3, door het volk tot koning verkoren. Zijn zoon MULEY-MOHAMMED (VIII)-NASSR-BEN-YUZUF, bijgenaamd *el-Hayzari*, *de linksche*, moest naar *Tunis* vlugten, toen een opstand zijn' neef MOHAMMED (IX)-*el-Zaquir*, *de kleine*, tot koning verhief, maar hij heroverde in 1429, met hulp van *Don* JUAN van *Castilië*, den troon, en liet zijn tegenstander onthoofden. In 1431 moest hij naar *Malaga* vlugten, toen YUZUF-BEN-ALHAMAR, kleinzoon van ABU-SAÏD, met behulp van denzelfden Spaanschen vorst, koning werd. Toen deze echter in het volgende jaar stierf, aanvaardde hij voor de derde maal het gezag,

om in 1444 weder onttroond te worden door zijnen neef MOHAMMED (X)-BEN-OZMIN, bijgenaamd *el-Ahnaf*, *de kreupele*, die op zijne beurt in 1454 weder verdreven werd door MOHAMMED (XI)-BEN-ISMAÏL, die daartoe ondersteund was door koning JUAN en ABD-ELBAR, een' bevelhebber van MOHAMMED VIII, en in 1465 †. Zijn zoon ALY-MULEY-ABU'L-HASAN, *de oude*, zag zich verpligt naar *Malaga* te wijken, dat hem met *Guadix* en *Baza* getrouw bleef, toen zijn zoon ABU-ABD-ALLAH (*Boabdil*) bijgenaamd *el-Zaquir*, *het kind*, tegen hem opstond en de kroon bekwam. In 1483 werd deze in een' slag tegen de Christenen gevangen genomen, waarop zijn vader weder naar *Grenada* terugkeerde. Zijn gevangen zoon, FERDINAND als leenheer erkend hebbende, wist bij nacht in *Grenada* terug te keeren en aanvaardde daar weder het gebied, waarom ALY-MULEY-ABU'L-HASAN zijn' eigen' broeder ABU-ABD-ALLAH, bijgenaamd *el-Zagal*, *die in de kracht der jeugd is*, die in 1483, als gouverneur van *Malaga*, eene overwinning op de Christenen had behaald, tot koning verklaarde en hem de *Alhambra* tot woning gaf, gelijk EL-ZAQUIR op de *Albaycin* resideerde, zoodat beiden het gezag deelden. Toen EL-ZAGAL in 1487 een' slag verloor, wilde men te *Grenada* niets meer van hem weten, zoodat hij zich naar *Guadix*, *Almeria* en *Baza* begaf, en toen laatstgenoemde stad in 1489 door FERDINAND ingenomen was, gaf hij aan dezen ook zijne andere steden over, vertoefde nog eenigen tijd op de hem in *Spanje* toegestane bezittingen en vertrok daarop naar *Afrika*, welk lot hij deelde met EL-ZAQUIR, nadat diens hoofdstad *Grenada* ook in handen der Christenen gevallen, en dus het rijk der Saracenen in *Spanje* vernietigd was. C. W. BRUINVIS.

Portret van M. H. Tromp (VIII. bl. 321, Vr. 366; vgl. IX. bl. 54). De door C. P. v. E. gevraagde *portretten* van de zeehelden TROMP, zijn in *den Briel* levensgroot, in olieverf, goed geconserveerd.

De eigenaar wil die echter niet ter copiëring afstaan, maar wel *verkoopen*. Adres: Lett. R. wijk 3, N°. 6, *Brielle*. F. M.

Schobbejak (VIII. bl. 323, Vr. 389; vgl. IX. bl. 57 en 81). De Heer v. GR. haalt BILDERDIJKS *Verklarende Geslachtlijst* aan, om te bewijzen dat *schobbejak* een krijger was, die een *geschubd jak* droeg. Hierin stemt dan ook iedereen, geloof ik, met hem overeen; maar verder komt het in dat opstel voor, alsof de krijgers met geschubde jakken eerst tot de tijden der ridderschap en der Hoeksche en Kabeljaauwsche twisten behoorden, terwijl toch het gebruik van geschubde jakken van oudsher dagteekent.

In G. ENGELBERTS GERRITS, *Ons Vaderland*, 6de en 7de deel, wordt er veel gewag gemaakt van deze kleedingstukken, b. v. 6de deel, bl. 260: »De zeventienjarige Merovingier (DAGOBERT) droeg een' schitterenden *schubkolder*," enz. Telkenmale spreekt hij ook over de Friesche *schubkolders*, die niet zoo fraai waren als die der Franken. Dit nu toch is in de 7de eeuw na CHRISTUS. Ook in de oude geschiedenis maakt men al melding van deze kleedingstukken, zie o. a. HERODOTUS, lib. VII. cap. 61:

»*Πέρσαι εἶχον περὶ τὸ σῶμα κιθῶνας χειριδωτοὺς ποικίλους, λεπίδος σιδηρέης ὄψιν ἰχθυοειδέος* etc."

DE MACCABEËR.

Schilderij van het opbreken van 't beleg van Dordrecht in 1418 (VIII. bl. 356, Vr. 438; vgl. IX. bl. 127); *Mortieren of Bomkanonnen* (Ald.) Terwijl ik den Heer Mr. P. W. SMITS dank zeg voor zijn uitvoerig en voldoend antwoord op mijne vraag de *Schilderij van het opbreken van 't beleg van Dorddrecht in* 1418 *betreffende* — is het mij aangenaam iets naders te kunnen mededeelen omtrent het gebruik van mortieren of bomkanonnen, bij 't beleg van het Utrechtsche Blokhuis *Gildenburg* aan *de Vaart*. Ik vind namelijk daaromtrent door Mr. A. M. C. VAN ASCH VAN WIJCK, in het *Tijdschrift voor Geschiedenis enz. van Utrecht*, jaarg. 1841, bl. 363 en volgg., het na te melden opgeteekend:

»De Hollandsche belegeraars bemerkende, dat het aanwezige geschut niet genoegzaam was om eene bres in het blokhuis te schieten, werden bedacht om den Bisschop, die zich den 16den September 1482 naar het leger had begeven... te verzoeken, zijne twee groote stukken geschut, *mortieren* genaamd, welke waarschijnlijk de dienst gedaan hebben van de hedendaagsche bomketels, naar het leger te laten vervoeren. Doch ook deze bussen deden de gewenschte uitwerking niet, waarschijnelijk uit gebrek van genoegzame kunde, om dezelve behoorlijk te bedienen, daar zij, zoo als bij MATTHAEUS gezegd wordt, wel werden afgeschoten, *mer zy niet raekten*."

T. a. p. vindt men nog in de noot (1) de volgende aanhaling uit MATTHAEUS, 489:

»Doe sende die Bisschop van *Utrecht* voert op den xxx dach in September twee groote bussen, die men mortieren heet, ende *die schiet men in de lucht*, *ende* [!] *vallen van boven neder*."

Dat de Heer VAN ASCH VAN WIJCK de bij 't beleg voornoemd gebezigde Gorkumsche bus van 17 voet een *monstermortier* noemt, zal wel niets meer zijn dan eene herinnering aan het schutgevaarte van dien naam, 't welk men op de *Citadel van Antwerpen* spelen liet. Mijn geëerde berigtgever spreekt immers van eene *bres* bij 't tweede schot, en met mortieren schiet men geen bres. J. H. VAN LENNEP.

J. H. Reisig (VIII. bl. 359, Vr. 456; vgl. IX. bl. 90, 142 en 212). De *vraag* aan het slot van de (IX. bl. 142) gemaakte aanmerking over REISIG, zal, zoo ik meen, kunnen beantwoord worden door te verwijzen naar de *Handelingen der Maatschappij van Letterkunde te Leiden* van het jaar 1822, in welk jaar Prof. SIEGENBEEK naar zijne gewoonte, in de toen gehouden algemeene vergadering, den overledenen JACOBUS KANTELAAR heeft herdacht.

V. D. N.

Jean d'Espagne (IX. bl. 34, Vr. 60; vgl. bl. 185). JEAN SAUISSON was predikant bij de Waalsche gemeente te *'s Gravenhage*, van 1618 tot 1630, toen hij werd afgezet. JEAN D'ESPAGNE kwam aldaar in 1621, in de plaats van JOH. UITENBOGAERT; hij was pred. te *Orange*, onder het synode v. *Dauphiné*, en werd beroepen voor den tijd van drie jaren, welke later verlengd is tot in 1629, wanneer hij zijn ontslag verzocht en bekwam, en naar *Engeland* vertrok. Dat hij aan SAUISSON zoude zijn toegevoegd, schijnt alzoo alleen te beteekenen, dat hij zijn medehelper in den dienst werd. Er bestaat een *portret* van JOHANNES D'ESPAGNE, volgens omschrift, geboren in 1591, overleden 25 April 1659, hebbende een zesregelig Hollandsch vers van P. SINDT, waarvan de twee eerste regels luiden:

Ziet hier D'ESPAGNES beeld, die wars van schoolverkeerdheid,
In *Eng'land* steigerde ten toppunt van geleerdheid.

Het is alzoo vermoedelijk van denzelfden persoon; doch of van hem, dan wel van een zoon de *schriften* zijn, bij BAYLE, *Dict.*, vermeld, mag ik niet bepalen. Zie voorts DE RIEMER, *Beschr. van 's Gravenhage*, dl. I. bl. 410.

V. D. N.

Mr. Hendrik Charles Focke (IX. bl. 65, Vr. 85; vgl. bl. 191). In antwoord op deze mijne vraag, die ik deed in het belang van het door mij bewerkte *Biographisch Woordenboek der Nederlanden*, ontving ik de volgende berigten, waarvan ik vertrouw dat de mededeeling aan de lezers van den *Navorscher* niet onwelkom zullen zijn. HENDRIK CHARLES FOCKE werd geboren te *Paramaribo* den 16 Augustus 1802. Hij genoot zijne opvoeding in *Nederland* en werd aan de Hoogeschool te *Utrecht* tot Meester in de regten gepromoveerd. Hij keerde naar *Suriname* terug, werd aldaar Auditeur-militair en later President van het collegie van kleine zaken. Hij overleed in zijne geboorteplaats den 29sten Junij 1856.

FOCKE was een man die om zijne braafheid, minzaamheid, regtschapenheid en buitengewone kunde, gepaard met eene bijzondere nederigheid, algemeen geacht en bemind was. Als letterkundige en botanist maakte hij zich door zijne geschriften beroemd en als componist bekend.

In 1854 was hij, met de Heeren Ds. C. VAN SCHAICK, Dr. CH. LANDRÉ, Jhr. C. A. VAN SYPESTEYN en Dr. F. A. C. DUMONTIER oprigter, en later een zeer ijverig medewerker van het tijdschrift *West-Indië*, Haarl. 1854—1856 8°. 2 deelen. Vooral zijn daarin merkwaardig zijne verhandelingen *Over de Arrowakken en hunne taal* (1ste deel, bl. 42), *Over de Surinaamsche Vanille* (1ste dl. bl. 275) en *Over de Surinaamsche Negermuzijk* (2de dl. bl. 93).

Voorts plaatste hij in den *Fakkel* (dl. X. 1834, bl. 377 en volg.) eene verhandeling getiteld *Muizenissen*, terwijl vele botanische bijdragen van zijne hand gevonden worden vooral in de werken van het Koninklijk Nederlandsch Instituut en van de Academie van Wetenschappen, waarvan FOCKE corresponderend lid was. Als kundig beoefenaar der Neger-Engelsche taal, deed FOCKE zich kennen door zijn *Neger-Engelsch en Nederduitsch Woordenboek*, Leid. 1855, 8°.

Op den 29sten Junij 1858 had op het kerkhof *de Nieuwe Oranjetuin* te *Paramaribo*, in tegenwoordigheid van eene groote menigte, de onthulling plaats van het gedenkteeken, dat door de zorg van den Wel-Eerwaarden Zeer geleerden Heer C. M. MOES en de Heeren H. HEYLIDY, C. JZ. en Dr. CHS. LANDRÉ, op het graf van den te vroeg ontslapenen en algemeen geachten FOCKE geplaatst was. Dat gedenkstuk, geplaatst op een gemetseld voetstuk, en omgeven van een fraai ijzeren traliehek, is van gegoten ijzer, en vervaardigd in de fabriek van de Heeren DE WAAL en C°. te *Utrecht*. Hetzelve munt uit zoowel door groote eenvoudigheid als door sierlijkheid in uitvoering. De volgende opschriften zijn er op geplaatst.

Op het front:

HENDRIK CHARLES FOCKE, J. U. D.
President van het Collegie van kleine zaken in Suriname; Corresponderend Lid van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen enz. enz.

Op de keerzijde:

Geboren den 16 *Augustus* 1802 *te Paramaribo, en aldaar overleden den* 29 *Junij* 1856.

Op de andere zijde:

Hulde van Suriname's Ingezetenen aan Verdienste en Deugd.

En op de vierde zijde:

De Ootmoedige zal Eer ontvangen.
Spr. van SALOMO XXIX 23*b*.

Hoe de Heer C. G. (ter laatst aangehaalde plaatse) uit mijne vraag heeft kunnen opmaken, dat ik zou denken, dat er andere redenen zouden kunnen zijn voor de oprigting van het boven beschreven monument, dan die voor de hand liggen, verklaar ik niet te begrijpen.

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

Volksvooroordeelen (IX. bl. 67,Vr. 97, vgl. bl. 193). Dit vooroordeel bestaat nog gedeeltelijk in *Zeeuwsch-Vlaanderen* onder minkundigen en menschen van bekrompene godsdienstige denkwijze. Mij heugen gevallen, waarin een drenkeling er het slagtoffer van werd. G. P. ROOS.

Filippa of Philippe (IX. bl. 67, Vr. 98; vgl. bl. 195). Haar kan wel geen grooter lof gegeven worden dan door LARREY, *Gesch.v. Engeland*, dl. I. bl. 594, kol. 2, die zegt, dat »EDUARD III eene gemalin hadt die hem wel geene grote Staten ten huwelijk aanbragt, maar van eene schoonheid, die voor geene vrouw van haren tijd behoefde te wijken, en zoo deugdzaam dat niemand haar kon evenaren; haar naam was PHILIPPE VAN HENEGOUWEN, en hij werd bij haar vader van twaalf kinderen." D. HUME, *Historie van Engeland*, dl. II. bl. 631, noemt PHILIPPA VAN HANAU, 't geen ongetwijfeld eene fout is; HUBNER, *Geslachttafelen*, Tab. 67 en 73, noemt haar de dochter van WILLEM III, *Graaf van Henegouwen*, enz., gehuwd in 1327 en overleden in 1369. Het gebeurde vóór en bij haar huwelijk leest men bij WAGENAAR, *Vaderl. Hist.*, dl. III. bl. 210 volgg. en de schrijvers *aldaar* aangehaald. Doch waartoe meer vermeld, daar aan den Heer v. H. dit alles moet bekend zijn. V. D. N.

Schimpdichten (IX. bl. 68, Vr. 107, vgl. bl. 195). *Beuls Disparatie* en *Grafschrift op* DANIEL RAAP, zijn met menigte van anderen deze zaak betreffende stukken, ingedrukt in het *Dichtkundig Praaltooneel van Neerlands wonderen*, zesde deel; de spelling is echter min of meer anders. V. D. N.

De Vrienden geven de Vensterglazen (IX. bl. 100, Vr. 141; vgl. bl. 223). Den 22sten Junij 1616 o. s. schreef STICKE uit *'s Gravenhage.*

»Wy worden hir gemant vmme 37 gulden vor glase, dye gesat synnen mit der Lantschapz waepen in dye huesser van den Ambassadoer ARTSEN. Dor wiens last sulcks geschiet is konnen wy nit weten ende sulcks by vornomden ARTSENS tho vragen is vnbehorlick, ende dye glaesemaeker wit it vns nyet te seggen, mar loep dagelix vm sin gelt. U.E. will believen vns mit den ersten tschryuen wat wy doen sollen."

Lambertus de Beveren (IX. bl. 101, Vr. 148; vgl. bl. 223), die zich ook wel VAN BEVEREN schreef; men zie over hem VAN DER AA, *Biogr. Woordenb.* Tot aanvulling diene, dat zijne geboorteplaats die daar twijfelachtig gesteld wordt, *Heusden* is, volgens zijne eigene aanteekening in het *Album Acad.* te *Groningen* in 1688; de Synodale Handel. van *Stad en Lande* in 1622 en familieaanteekeningen, waaruit, alsmede uit de opdragt van *Bunjan* aan zijne moeder, mij gebleken is, dat hij de oudste der kinderen was, tien jaren oud bij het overlijden van zijnen vader, dat zijne moeder MARIA was genaamd, die met vijf kinderen nableef en vier maanden na den dood van haren man, van een zesde kind beviel. LAMBERTUS' tweede vrouw, waarmede hij in 1703 te *Groningen* huwde, was eene dochter van THEODORUS FELTMAN en HELENA ALLEGONDA METTING van *Engersum.*

T. A. R.

Joannes Sybing van Hernikhuizen (IX. bl. 101, Vr. 149; vgl. bl. 224). Hij schreef zich altijd, volgens zijne voor ons liggende naamteekeningen van 1716 tot 1724, VAN HERMKHUIZEN, was *Theol. Doct.*, *Propon.* toen hij pred. werd te *Rolde* in 1716, van waar hij in 1724 vertrok naar *Utrecht*, en overleed den 28sten Januarij 1740. Was hij ook een bloedverwant van de predikanten en broeders BERNARD en FREDERIK VAN HERMKHUIZEN, vermeld bij SOERMANS, *Reg. der predikanten van Zuid-Holl.*, bl. 52, 75, 146 en 156? Waar en wanneer was hij geboren? Waar promoveerde hij? Heeft hij ook iets in het licht gegeven? Elke inlichting hieromtrent zal ook welkom zijn aan T. A. R.

ANTWOORDEN.

»*Der Hinkende Bote*" (I. bl. 55). Door dezen titel heeft de uitgever of redacteur van den welbekenden kalender zeker willen te kennen geven, dat zijn almanak »een bode der waarheid" was. Men weet, almanakken hebben gewoonlijk den naam van *leugenzakken*. En, volgens de vaderlandsche spreekwoorden: »zeggen *hinkende boden* de waarheid" en »verwacht men," aleer men zich verontrust, liever eerst nog »den *kreupelen* bode." Deze toch wordt in zijn langzamen gang door het »ware nieuws" achterhaald, terwijl de faam, als »telegraphische boodschap," (vroeger heette zij *Duivenpost*) hem vooruitsnelt. J. H. VAN LENNEP.

Kunstmatige Schijndood (III. bl. 162, Vr. LXXXVI). Eene herhaling van deze vraag in eenigzins anderen vorm en met nieuwe bijzonderheden verrijkt, vindt men in ons maandblad, IV. bl. 262, Vr. CXXIX. Het geheele verhaal zal wel tot de periodieke sprookjes behooren, daar men naauwelijks gelooven mag, dat eene christelijke regering ter liefde eener booze en onnoodige wetenschap, een levend — al ware het ook een ter dood veroordeeld — meisje aan een' geleerde tot zulke proefnemingen zou afstaan. En dit mag eene regering niet. Een ter dood veroordeelde staat niet tot hare beschikking,

staat haar niet te begeven. Ware het geval werkelijk geschied, het ware een tweeledig gruwel, door geen *Europa* te verdragen.

J. H. VAN LENNEP.

Kapitein Schaap (IV. bl. 127, Vr. 107). Vermoedelijk zal de te *Woerden* bestaande graftombe voor eenen kapitein SCHAAP (wiens voornaam P. C. K. niet opgeeft en die toch wel denkelijk op de tombe zal te lezen zijn) opgerigt zijn ter eere van kapitein DIRCK SCHAAP, vermeld bij DE JONGE, *Zeewezen*, dl. III. bl. 282, en dl. IV. bl. 172, alwaar deze eerst in 1677 voorkomt als schipper op den straatvaarder *Constantinopel* van 32 stukken, waarmede hij zich dapper tegen twee Fransche schepen gedroeg; later, in Julij 1700, behoorde hij tot de vloot vóór *Koppenhagen*, toen hij als kapitein op het fregat *de Beschutter* bevel voerde, onder het opperbevel van den Vice-Admiraal GELEYN EVERTSEN.

V. D. N.

Johan Adam Steinmetz (IV. bl. 166, Vr. LXXXI). Bij mij is een exemplaar van het portret van dezen, in kl. 8°., SYSANG sc.; het onderschrift heeft alleen zijn' naam: J. A. S. *Abt zu Berga*, *gebohren A°.* 1689, *d.* 24 *Sept.*; het is waarschijnlijk uit een of ander zijner uitgegeven schriften genomen. Voorts staat daarbij door mij aangeteekend, dat hij in 1763 overleden is, en dat er een werk bestaat, getiteld: W. BERNHARDI, *Godseliges Leben und Werken von* STEINMETZ, Berlin 1840; meer is mij daarvan niet bekend. Het portret stelt STEINMETZ voor met mantel en bef en groote alonge paruik op het hoofd, de regterhand rustende op een op de tafel staand boek of bijbel. V. D. N.

Albums uit de XVIIde eeuw (V. bl. 249, Vr. CLXIII). Onder het getal der tot heden bewaard gebleven *Albums*, zijn die, op de Dordsche Synode verzameld, niet de minst belangrijke, daarbij ook minder talrijk, als tot een bepaald tijdstip in de kerkelijke geschiedenis behoorende, en daardoor dan ook meer zeldzaam voorkomende. Tot deze soort behooren die van JOH. DIBBETZIUS, van DANIEL en van PHILIPPUS EILSHEMIUS, denkelijk ook dat van ANTH. WALAEUS, en van HENRICUS AB ESSEN, allen leden van de Synode; nog die van THEOD. AERARIUS en van REGNERUS BOGERMAN, ofschoon geen leden daarvan. In het eerstgenoemde, volgens opgave van den tegenwoordigen bezitter, den Heer SCHINKEL, te *'s Hage*, ziet men de inschriften van alle de leden der Synode; in dat van BOGERMAN, die een broeder was van den Voorzitter JOHANNES BOGERMAN, zijnde toenmaals predikant te *Harlingen*, ziet men 81 inschrijvingen, uitsluitend van leden der Synode, waaraan alzoo eenigen ontbreken; van de buitenlandsche leden ontbreken alleen dat van J. DEODATUS, en van de politieke Heeren die van MUYS VAN HOLY, BOELIUS en HAGEN; indien dit nu het door TRAJ. MOS. bedoelde Album is, doet het mij genoegen het bestaan daarvan te berigten. V. D. N.

Johannes Kellenberch Dortsman (VI. bl. 223, Vr. 341). Waarschijnlijk zal D. F. nu reeds bekend zijn, wie DORTSMAN was, zoo niet, dan kan hij betreffende den persoon van ADRIAAN DORSMAN of DORTSMAN berigt vinden in het werk van den Heer C. KRAMM, *de Levens en Werken der Hollandsche en Vlaamsche Schilders*, ook bij VAN DER AA, nu VAN HARDERWIJK, *Biogr. Woordenboek*, in voce, en aldaar gelijk ook uit den *Navorscher* VIII. bl. 14 vernemen, dat hij de bouwmeester was der Nieuwe Luthersche kerk, op den Singel te *Amsterdam*, in 1688. Een exemplaar van zijn fraai, maar volgens KRAMM zeer zeldzaam, portret is bij mij vóór de letter, of eenig bijschrift.

V. D. N.

Verveer (VII. bl. 31, Vr. 45). De voornaam van dezen Generaal-Majoor was JAN; hij is geboren te *Rotterdam* in 1776, en aldaar in de maand Augustus gedoopt bij de Remonstrantsche gemeente; hij heeft eene dochter nagelaten, die weder naar *Amerika* is vertrokken en denkelijk nog in leven is.

V. D. N.

Copij (VIII. bl. 66, Vr. 82). Het handschrift, dat ter drukkerij wordt gezonden, heet *copij*, omdat het den geschreven *voorraad* (Lat. *copia*) bevat, waaraan de zetter zich bij zijnen arbeid te houden heeft. Zie WEILAND, in voce. Of zou het ook *copij* zijn, wegens de voor menigen zetter zoo welkome *gelegenheid* (*copia*) om het geduld van den armen corrector weder eens duchtig op de proef te stellen? Ook een *afschrift* wordt *copij* genoemd, — volgens WEILANDS gissing, omdat in de middeleeuwen door het afschrijven de zaak vermenigvuldigd en onder velen verspreid werd. Bt.

Olivier Goldsmith te Leiden (VIII. bl. 68, Vr. 95). Ten jare 1753, terwijl de Hertog van *Richemond* met zijn' broeder, den zestienjarigen GEORGE LENOX, en hun gevolg, hunnen Geneefschen Gouverneur TREMBLEY, hunnen Franschen kok HONORÉ JUSTE, en vijf bedienden, tegelijk met niet minder dan een twaalftal andere Engelschen, de beroemde Hoogeschool te *Leiden* bezochten, kwam daar ook de avontuurlijke OLIVER GOLDSMITH aanzetten, laatstelijk uit *Edinburg*, en liet zich op den 21sten September als student in de medicijnen in het *Album civium academicorum*

inschrijven, zonder dat evenwel zijne woonplaats of de naam van zijn hospes door hem opgegeven werd. Hoewel over den juisten tijd altijd wel eenig verschil en twijfel zal blijven, moet hij naar onze berekening reeds sedert April te *Leiden* geweest zijn, en strekte zijn verblijf er zich niet langer dan tot Februarij 1755 uit. Over het jaar zijner geboorte zijn de levensbeschrijvers het niet eens; gemeenlijk acht men 1728 voor den waren datum. Ondertusschen geeft het *Album* den ouderdom van 22 op, maar is van iemand als GOLDSMITH, eene kleine distractie niet aannemelijk? Zonderling is het, dat hij zijn' naam schijnt verzwegen te hebben, want hij staat slechts als WILLIAM OLIVER geboekt, wat insgelijks niet kwalijk overeenkomt met de geaardheid van den letterkundigen *bohémien*. Ik herinner mij niet, hoe ik meen te weten, dat hij nog al veel bij Prof. GAUBIUS aan huis kwam. Als lidmaat der Engelsche kerk schijnt hij zich niet aangegeven te hebben, althans is mij, na naauwkeurig onderzoek, verzekerd, dat de naam van GOLDSMITH op het ten stadhuize aanwezige lidmatenboek der Engelsche kerk niet wordt aangetroffen. Dr. ELLIS, die tegelijk met den dichter te *Leiden* studeerde, moet de eenige bron voor nasporingen omtrent GOLDSMITHS verblijf in de Academiestad zijn, doch zijne werken zijn op de Universiteits-Bibliotheek niet voorhanden. Indien eenig navorschend man er in het bezit van is, houd ik mij voor de inzage aanbevolen.

Dit weinige ter beantwoording eener vraag, geruimen tijd geleden in dit tijdschrift gedaan. J. K.

Hadewy van Raaphorst van Bloemesteyn (VIII. bl. 199, Vr. 247). Ofschoon ik deze vraag niet geheel kan beantwoorden, omdat de bronnen, die tot de vraag hebben gediend, niet altijd zuiver zijn, wil ik toch het middel aan de hand geven, waardoor men op het spoor kan komen.

In het Archief van *Leiden* zijn eenige afschriften van de leenen der abdij van *Egmond*, waarin op het jaar 1377 den volgenden brief voorkomt:

»Cond zij allen denghenen die desen brief sullen sien off horen lesen, dat ick HAESTIEN VAN BLOMESTEYN, heren GHERYTSdr. VAN RAEPHORST, opgedragen hebbe en quytgeschouden mit mijner vrijen wille mijn Heere de Abt van *Egmonde*, tot ALPHAERTS behoeff VAN DER HURST mijns zoons, al zulck leengoet als ick te houden plach van mijnheer den abt voors. Ende dit goet is *twee hoven lants*, die ligghen op *Ruven* in *Delflant* ende vieftyen morgen lants ende twee hont mitter woning diere op staet geleghen indt ambocht van *Sciplieden*, in deser manieren, dat ick HAESTIEN voors: sal behouden alle die renten, die jaerlicx van den goede comen sellen tot mijne lijftoch, ende als ick sterve zoe sal ALPHART voorschreven dat goet alinghe gebruyken mitte renten, ende na ALPHERS doot zoe zal dit goet comen op sijnen *oudsten zone*, die van MABELIEN sijne wijve Heeren JACOBSdr. VAN DEN WOUDE gecomen is, ende had hij ghenen zoen bij MABELIEN voors: soe soude dit goet comen op sijn dochter die hij bij MABELIEN hadde. Ende alsoe voirt alsoe lang als eenicg wettachtich erffnaem wair ghecomen van ALPHART en MABELIEN voors: Ende wairt dat saecke dat ALPHART storve, sonder wittachtich erffnaem die van MABELIEN comen wair, soe soude dit voorseyde goet comen op ALPHARTS rechte erffgenamen, die van Heeren GERYTS lijve van RAEPHORST ghecomen wair. A°. 1377. Dingsdag na Sinte Martijns transl.''

Wanneer nu de oorsprong van dit leen in het Archief van de Abtdij van *Egmond* (op het Rijks Archief aanwezig) nader onderzocht wordt, geloof ik wel dat zulks eenige opheldering zal geven, betreffende het geslacht BLOEMESTEYN, RAAPHORST en VAN DER HORST.

De opvolging van het leen na 1377, is mij niet duidelijk voorgekomen; doch men leert daaruit, dat na ALPHARTS dood in 1403, dit leen op zijne dochter KERSTIJN kwam.

In 1422 vind ik vermeld GHERYT VAN OCKENBERCH, die het leen opdroeg aan ALPHART VAN DER HURST en GHERYT CLAES VAN RAEPHORST.

In 1433 werd dit leen verkocht door JAN VAN DER HURST, ALPHAERTSZ.

In 1456 was het in bezit van JACOB ARENTSZ. VAN HODENPIJL, MARIA VAN HODENPIJL, joncvrouwe VAN DER HURST en haar zoon JAN. Een gedeelte kwam vervolgens aan zekere kapellenij, te *Delft*.

Uit eenen brief, oorspronkelijk nog voorhanden in het Archief van het klooster *Rodenburg* (buiten *Leiden*), blijkt, dat HADEWY (dochter van GERRIT VAN RAAPHORST), Vrouwe van *Bloemesteyn*, in het jaar 1391 nog in leven was.

Dezen brief is van den volgenden inhoud:

»Wi HADEWII haren GHERYDS dochter VAN RAEPHORST, Vrouwe van *Bloemensteyne*, doen cont ende kenlic allen luden dat wi verliit hebben ende verlenen mit dezen opene brieve WILLAM SYMON VREDERICS zoen te *Leyden* al zulke tiende alze FLORANS STREVEL ende CLAES zijn oude vader van ons ende van minen heer minen vader Haren GHERYD van *Raephorst* voors. plaghen te houden, wilke tiende gheleghen is in den Ambachte van *Leyderdorp* tusschen den Vliet ende den Maarediic ende inde nywe poorte tusschen den nywen Rijn ende den ouden Hyr waren

over mine liefs heren manne van *Hollant* alze REYMBOUT GARBRANTS zoen ende WILLAM VAN DEN BERGHE. Ende omdat dit vast ende stade zel bliven zo hebben wi dit bezeghelt mit onzen open zeghel. Ghegheven int jaer ons heren *duzent driehondert een ende tneghentich* des woensdaghes na Sinte Johans decollacio."

Het wapen is niet dat van RAAPHORST, maar van een ander geslacht, zijnde 10 bloemen (of zoo iets), geplaatst 4, 3, 2 en 1.

..R. E.

Waarde van den grond in Amsterdam (IX. bl. 35, Vr. 62). Als voorbeeld van de opbrengst van afgestane gronden te *Amsterdam*, in 1670, kan strekken het volgende, uit authenthieke bescheiden overgenomen.

(IVe. *Resolutie-boek* 1668—1671, f°. 90 en 137). De 8 Jan. 1670.

Door NATHANEL COHEN enz. ouderlingen der Hoogduytse Joodse gemeente in coop overgenomen, drie erven N°. 1, 2, 3 aan 't plain van de muydergraft en 't parck, en sulx om een Synagoge op te bouwen teegen 12 stuyvers 7$^{5}/_{4}$ penningen per de vierkante roet sullende de juckinge van stadtwegen van kant gemaekt worden, enz.

Den 12 December 1670.

Is aan ABRAHAM PAREIRA enz. ouderlingen van de Portugeesche Joodsche natie, voor derselver natie vercoft een Parck Erven tusschen de Muydergraft en de St. Teunis Bredestraet, ende tusschen de gemelde straet ende de Heerengraft, tot Thien stuyver de vierkante roet, op conditien gelyk de andere Erven van de stad vercoft werden.

S. I. MULDER.

Carel Baron van Boetselaar (IX. bl. 37, Vr. 72). Deze was een zoon van WILLEM Baron VAN DEN BOETSELAAR en van EVA MARIA SLICHER, hij werd geb. 6 Aug. 1728 en stierf 21 Sept. 1803. Alle de schrijvers, bij welke men omtrent hem berigten kan vinden, worden genoemd door V. D. AA, *Biogr. Woordenb.* op het artikel en tevens bijzonderheden uit familiepapieren en particuliere berigten medegedeeld. Behalve zijn silhouet vóór *de Belegering en verdediging van de Willemstad door* P. V. OLDENBORGH, bestaan er onderscheidene verschillende portretten van hem. Zijne beide dochters genoten, naar men wil, eene jaarlijksche gratificatie of douceur van het rijk, zoo men meent tot aan haar overlijden, welke gelden wel eens spottenderwijze de ulevelletjes voor de freules genoemd werden.

V. D. N.

H. van Dam (IX. bl. 37, Vr. 73). Van dezen schrijver schijnt weinig bekend te zijn. De opdragt van zijn werkje over *Westvoorn*, enz. teekende hij in *Middelharnis*, zoodat hij vermoedelijk aldaar woonachtig was. Zijne onderscheidene schriften, vermeld bij V. D. AA, vervolgd door VAN HARDERWIJK, *Biogr. Woordenb.*, zijn te *Rotterdam* bij H. GODDAEUS gedrukt in 1680 en 1682. In een exemplaar van zijne *Korte beschrijv. v. h. Eylandt Westvoorn*, is door den geleerden C. A. VAN WACHENDORFF te *Utrecht*, eigenhandig aangeteekend, dat M. BROUERIUS VAN NIEDEK in 1717 beloofde eene door hem met aanteekeningen vermeerderde uitgave van dit werkje, zie *Hist. Crit. de la Rep. des lettres*, t. XIII. p. 413, doch zij zag nooit het licht. In het vervolg op HALMA, *Tooneel der Vereenig. Nederl.*, dl. II. bl. 310, art. *Westvoorn*, zegt NIEDEK, dat de uitgave alleen naar de platen wachtte. Indien alzoo het HS. van VAN NIEDEK nog hier of daar mogt schuilen, ware het te wenschen dat zulks bekend gemaakt, naar den inhoud onderzoek gedaan, en het belangrijke daaruit medegedeeld werd.

V. D. N.

Ds. A. Heijnsius (IX. bl. 37, Vr. 74). In het aangehaalde werkje bl. 115, zegt de schrijver, »dat HEIJNSIUS naer het schyndt, met syn gemeente niet wel heeft konnen accordeeren." Vermoedelijk zal zulks, gelijk men het thans zoude noemen, in zijne rigting gelegen hebben, daar de schrijver daarop laat volgen, »dat het onmogelijk is alle man van pas te maken."

Na zijn vertrek van *Goeree* bediende hij steeds andere gemeenten tot aan zijn overlijden, gelijk bij SOERMANS, *Kerkel. Reg. van Zuid-Holland* en bij DE JONGHE, *Naamlijst der Geldersche Synode* wordt vermeld; beiden echter noemen hem JOHANNES HEYNIUS. In 1678 vertrok hij naar *Bommenede*, vandaar in 1682 naar *Pouderoyen* en *Aalst*, en in 1685 naar *Gameren*, alwaar hij in hetzelfde jaar stierf.

V. D. N.

Gedichten van Johan Beets en Joan Bodecheer Benningh (IX. bl. 70, Vr. 111). Naardien R. zegt, de uitgave van JOHAN BEETS' *Dichtkonst* 1668 te kennen, zoo zal hij ook daarin zien kunnen, dat het eerste, in dien bundel voorkomende stuk, *Melissa* getiteld, reeds in 1626 is uitgegeven, gelijk de *Toeeigeningh* er van, den 16den Dec. van dat jaar geteekend uit *Hoorn* aantoont. Onder de *Mengelrijmen* ziet men vele insgelijks van vroegeren tijd, als van 1622 toen hij bij neef HOOGERBEETS op *Loevestein* zat, van de jaren 1627, 1631, 1632, 1638 en 1639; het blijkt echter niet, dat daarvan vroegere uitgaven bestaan. Ook de Hoogleeraar SIEGENBEEK, die in zijnen bundel *Redevoeringen en Verhandelingen*, Dordr. 1836, de *Dichtkonst* van Mr. JOHAN BEETS, een onbekend dichter der 17de

eeuw, gelijk hij hem noemt, en de daarbij gevoegde *Brieven* van HOOGERBEETS opzettelijk behandelt, schijnt de uitgave van 1668 voor de *eerste* der overige dichtstukken te houden (zie bl. 258). De Heer ABBING in zijne *Gesch. der stad Hoorn*, van een en ander gewagende, geeft dienaangaande evenmin licht. Reeds *Nav.* III. bl. 11 en 12 is van BEETS en zijne *Dichtkonst* breedvoerig gesproken.

Van BODECHEER BENNINGH blijkt, dat zijn *Goude Muntgoddin* reeds in 1628 moet uitgegeven zijn, daar het woord *tot den Leser van de eerste druk*, is gedagteekend *Leyden* 3 Februarij van dat jaar; en volgens den aanhef der *Voorreden tot den Leser* in de uitgave zijner gedichten, *Amst.* 1630, getiteld *Leydsche Oorlofdaghen*, waarbij ook zijne *Velddeunen* en andere gedichten, schijnt deze de 2de druk te zijn. Het laat zich niet denken, aangezien hunnen leeftijd, dat en BEETS en BODECHEER reeds in 1622 of kort daarop, gedichten in druk zullen hebben uitgegeven. Beiden waren in 1606, of BEETS welligt iets vroeger, geboren; doch HOOGERBEETS was zeker met hunne verzen en dichttalent bekend. V. D. N.

Mad. de Panquille (IX. bl. 71, Vr. 121). De naam, onder welken zij meer bekend schijnt te zijn, was DE LA CHARCE DE LA TOUR DU PIN *dite* PHILIS, haar *portret* »*en habit d'Amazone, primo à cheval, sec*°. *a pied, par* BONNART" wordt vermeld in *la Liste de portraits des Francois illustres* in LE LONG, *Biblioth. Hist. de la France*, tom IV. p. 166, *Paris*, 1775.
V. D. N.

Verhuizing van Nederlanders naar Brandenburg in 1170 (IX. bl. 102, Vr. 158). Het waren niet alleen Hollanders, maar ook Vlamingen, Westphalingen en Allemanen, die ALBERT *de Beer* naar het Brandenburgsche lokte en met vruchtbare landerijen beschonk om zijn veroverd en door de oorspronkelijke bewoners bijna geheel verlaten gebied weder te bevolken. 't Moet ook reeds vóór 1170 geschied zijn, aangezien hij in dat jaar overleed, zoodat de toenmalige geweldige watervloeden geen aanleiding tot deze landverhuizing gegeven hebben. WAGENAAR plaatst dan ook, schoon zonder jaartal, deze gebeurtenis merkelijk vroeger, zelfs te vroeg, dewijl ALBERT eerst na 1142 het Markgraafschap vermeesterde. Over de aan onze landgenooten aldaar verleende voorregten, zie men het merkwaardige werk van VON WERSEBÉ, *Ueber die Niederl. Coloniën*, *welcke im Nördlichen Deutschland im* 12*ten Jahrhundert gestiftet worden.* Hann. 1815, aangehaald in Mr. H. J. KOENEN, *De Nederlandsche Boerenstand, historisch beschreven*, bl. 137 (vgl. ook bl. 33).
C. W. B.

Overstrooming in Vlaanderen in de elfde eeuw (IX. bl. 103, Vr. 159). Deze overstrooming wordt door J. MEYERUS niet op het jaar 1107 of 1108, maar op 1109 gesteld. Zie zijne *Annales Flandriae*, L. IV. p. 42, ad ann. MCIX (*).

Dat de arme *Vlamingen* het toen hard te verantwoorden hadden, blijkt uit de *Chronyke van Vlaenderen.... beginnende van 't jaer ons Heeren* 621, *tot 't eynde des jaers* 1725. *Door* N. D. *en* F. R. *Tot Brugge in Vlaenderen.* Wij lezen daar, dl. I. bl. 130: »Ontrent den selven tyt (1109) verhaelt ons sekeren geletterden Schryver, dat den Ocean in *Vlaenderen* met sulk een gewelt heeft onse Kusten overspoelt, *dat er veele Landen syn inde diepten gesoncken*, en Inwoonders in *Engelant* gestrant, de welke van den Koning HENRICUS aldaer ontfangen syn, en vaste woon-plaetsen hebben gekregen."

Het is mij niet gebleken, wie hier de »sekeren geletterden Schryver" is. POLYDORUS VERGILIUS, door MEYERUS l. l. aangehaald, zwijgt van het »sincken in de diepten" en het »stranden". Hij zegt alleen: »His temporibus, inundante praeter naturam Oceano, multi ex Flādris ipsius maris accolae patriis sedibus pulsi in Angliam applicuerunt"; waarop dan het verhaal volgt der gastvrije opname en latere verplaatsing, gelijk wij het bij HOLINSHED lezen. MEYERUS voegt er *de suo* nog eene opmerking bij nopens de verschillende volken, die achtereenvolgens *Engeland* bewoond hebben, waarbij de *Vlamingen* natuurlijk niet vergeten worden. B[t].

Overstrooming in Vlaanderen in de elfde eeuw. JACOBUS MEYERUS, in zijne *Annales Flandriae*, vermeldt op het jaar 1109 het volgende:

»*His temporibus*, *inquit* POLYDORUS VERGILIUS, *inundante praeter naturam Oceano*, *multi ex Flandris ipsius maris accolae patriis sedibus pulsi in Angliam applicuerunt*, *qui ab* HENRICO *Rege locum ad habitandum petentes Orientalem Insulae partem occuparunt*, *sed quadriennio post loco coloniae inde in Occidentalem Walliam ducti sunt. Haec ille. Hinc autem esse reor*, *quod in Anglicis legimus annalibus*, *ab octo aut novem deinceps populis eam Insulam esse habitatam*, *Britannis*, *Anglis*, *Scotis*, *Pictis*, *Gothis*, *Saxonibus*, *Danis*, *Normannis*, *Flandris.*"

MARCHANT, in zijne *Flandria descripta*, Antv. 1596, p. 202, heeft daaromtrent het volgende: »*Nunc continuis ab Octobri in Aprilem imbribus*, *quos gravissima pestis sequebatur*, *nunc gelidissima hyeme*, *terraeque sterilitate*, *et publica fame afflictus fuit*, *tantaque Oceani inundatione*, *ut maris accolae*, *versuram soli fecerint*, *in Angliam applicuerint*, *ejusque par-*

(*) Vgl. *Bijvoegsels en Aanmerkingen* op het IIde deel van WAGENAARS *Vaderl. Hist.*, bl. 74, en ald. noot (*t*).

tem Orientalem habitationi suae ab HENRICO *primo Rege, anno* 1109 *exoraverunt.*"

C. P. L.

[Ook J. BOUMAN deelde ons mede wat POLYDORUS VERGILIUS er van verhaalt.]

Overstrooming in Vlaanderen in de elfde eeuw. In de *Memoires de l'Acad. Imp. de Bruxelles*, 1778, bladerende, vond ik dezer dagen (April 1859) toevallig eenige niet onbelangrijke verhandelingen van den Markies DE CHASTELER en den Abt DE MERSSEMAN over *Les Emigrations des Belges dans les pays lointains.* Ook daar wordt met een enkel woord gesproken van de verhuizingen naar *Engeland*, waaromtrent in CAMBDEN, *Brittannia*, London 1600, op bl. 445 en 755, vrij wat meer wordt medegedeeld. Over de watervloeden in *Vlaanderen*, te dier tijde, zegt DE CHASTELER:

»J'ai fait de vaines récherches pour constater l'innondation dont parle l'auteur de l'histoire de l'Angleterre. Je ne me suis pas contenté de la chercher dans les auteurs Flamands, l'usage trop commun de comprendre les Hollandois par le nom des Flamands m'a engagé a consulter aussi les historiens Hollandois, mais je n'y ai rien trouvé de rélatief a cet sujet."

Ook in de verhandeling van den abt Dom MANN, *La Flandre Maritime*, in de *Memoires* derzelfde Academie wordt van die overstrooming geen gewag gemaakt. Ze kan er daarom echter wel geweest zijn, want groote watervloeden waren in die dagen in het lage *Vlaanderen* niets buitengewoons, en dat het begin der XIIde eeuw een ongunstige tijd was, blijkt o. a. uit de oude *Chronycke van Hollant*, waar men leest: »In desen tijdt schenen vyerighe stralen wten Hemel. Item in *Lomberdyen* reghendet bloet. Item die Mane heeft haer verwandelt in bloet, des middernachts als t'eclipsis was. Item in den Jare 1128 worden vele luyden overal ontsteken metten vyere, dat haer leden swart waren als colen. Item was het een wtermaten couden langhen winter en vele menschen, beesten en vogelen storven van grooten honger en commer." Het laatste vooral zal wel een magtige prikkel tot verhuizing zijn geweest. Ook de nieuwere schrijvers, zoo als KERVIJN DE LETTENHOVE, in zijn *Hist. de Flandres*, Brux. 1847, beroepen zich alleen op den Engelschen berigtgever.

φ^2—φ.

Slag van Martinestie (IX. bl. 103, Vr. 160). *Martinestje* ligt aan de *Rimnik*, op den weg van *Fokschany* naar *Bucharest*, in *Walachije.* SUWAROFF en de prins van *Saxen-Coburg* behaalden aldaar den 22sten September 1789 eene schitterende overwinning op de Turken, die 20,000 man, al hun geschut en 100 vaandels verloren. Zie J. M. JOUANNIN, *Turquie*, Paris 1840, bl. 362 en v.

C. W. B.

Moro St. Paolo (IX. bl. 103, Vr. 161). Eene stad van dezen naam is aan de kusten van *Brazilië* niet te vinden. 't Zal juist die plaats zijn, welke de vrager vermeent dat het niet is, namelijk *S. Paul de Loanda*, de hoofdstad der Portugesche bezittingen in *Zuid-Afrika*, aangezien die deels in de vlakte aan de zee, deels op den berg *Morro de San Paoli* gelegen is.

C. W. B.

Moro St. Paolo. In het Gouvernement *Sint Paulo*, vroeger *Capitanati Sint Vincent, Brazilië*, ligt de stad *Sint Paulo*, reeds vóór 1623 bekend.

G. P. ROOS.

Johannes Episcopius (IX. bl. 104, Vr. 164). In HOOGSTRATENS *Woordenboek* komen voor:

1. SIMON EPISCOPIUS, de bekende godgeleerde.

2. NICOLAAS EPISCOPIUS, geboortig van *Mont Didier*, en later naar *Bazel* geweken, waar hij de dochter van den vermaarden boekdrukker JOHANNES FROBENIUS huwde en een' grooten naam verkreeg door de uitgave van verscheidene Grieksche en Latijnsche werken. Hij was de vriend van ERASMUS, en later uitvoerder van diens testament, en overleed in 1564. Over hem is na te zien GUICHENON, *Hist. de Bresse;* LE SUEUR, *Hist. de l'église et de l'empire.*

3. JOHANNES DOMINICUS EPISCOPUS, een geacht philosoof en ervaren geneesheer te *Palermo.* Hij schreef in de Latijnsche, Toscaansche en Siciliaansche taal en dichtte daarin bij uitnemendheid. Zijn voornaamste bloeitijd was in het midden der XVIIde eeuw. In het eerste stuk der *Musae Siculae*, van JOS. GALEANUS, Palermo 1647, en herdrukt in 1662, in 12°., vindt men EPISCOPUS' poëzy, onder den titel van *Canzoni Siciliane.*

φ^2—φ.

Papau (IX. bl. 104, Vr. 165). Dit woord zal niet anders beteekenen dan *Paus-* of *Spaanschgezinde.* Een voorbeeld daarvan vindt men in het hekeldicht, dat, gedurende de belegering van *Ostende*, in het leger des Aartshertogen gestrooid werd, beginnende aldus:

Ik Oostende *Ostendo* dat ik niet ben Papau:
Gij Oostende *Ostendis* dat gij sijt goed Nassau,
Dit Oostende *Ostendit* enz.

Zie H. L. VAN HAASTENS, *de bloedige belegeringe der stad Oostende in Vlaanderen*, Leiden 1614, bl. 113.

C. W. B.

Eenige vragen betreffende de Geesteranussen (IX. bl. 129, Vr. 166). In MELCHIOR VEERIS, *Kerkelijk Alphabeth, behelsende de Naemen van al de Leeraren die onder het Synodus van Noord-Holland, tzedert de Reformatie van het*

Jaer 1566 *tot in dit loopende Jaer* 1705*den Kerkendienst bekleed hebben*, leest men het volgende:

GEESTERANUS (HENRICUS), beroepen tot *Haerlem*, Anno 1578, en daer gestorven omtrent An. 1585.

GEESTERANUS (EVERARDUS HENRICI), beroepen tot *Alkmaer*, An. 1581, en daer gestorven omtrent An. 1596.

GEESTERANUS (JODOCUS HENRICI), als Proponent beroepen tot *Assendelft*, An. 1604 in September, en bevestigt in November; — tot *Haerlem*, An. 1612 in Julius: en daer gestorven An. 1640 in November.

GEESTERANUS (JOHANNES EVERARDI), als Proponent in den dienst gekomen tot *Vreeland*, aan *de Vecht*, omtrent An. 1609; tot *Alkmaer* An. 1610. Van sijn dienst ontslagen An. 1618 en gestorven tot *Norden*, An 1621, in October, oud 36 jaer.

GEESTERANUS (PETRUS JOH. FRA.), als Proponent beroepen tot *Egmont op Zee* en *den Hoeff*, An. 1616, en van sijn dienst ontslagen An. 1619. A. D. S.

Eenige vragen betreffende de Geesteranussen. Uit de eigenhandige brieven van dat geslacht, geschreven aan de Regenten van het *Staten-Collegie* te *Leiden*, kan de volgende genealogie worden opgemaakt:

A, B, C, broeders.

(A.) EVERARDUS GEESTERANUS, uit *Westfalen*, Pred. te *Alkmaar*, ob[t] vóór 1602, geh. met GRIETJE FOREEST. (Zie ook de genealogie van FOREEST, in *Bat. Illustr.*)

1. JOHANNES, in 1611 Pred. te *Vreeland*. 2. NANNING, in 1614 Pred. te *Moordrecht*. 3. PETRUS, geb. 1584, Pred. te *Egmond aan Zee* in 1617.

(B.) JODOCUS, Pred. te *Gorinchem*.

1. CORNELIS, geb. te *Assendelft* in 1583, Pred. te *Blokland* in 1611. 2. ARNOLDUS, in 1618 Pred. te *Schelluynen*.

(C.) HENDRIK, Pred. te *Haarlem*.

1. HENDRIK, geb. 1581, Pred te *Assendelft*.

In het Archief van *Leiden* komt die naam voor onder dien van GHEIJSTEREN.

EVERARDUS was in 1579 gehuwd, woonde toen te *Leiden*, terwijl zijne broeders HENDRIK en JODOCUS toen bij den Rector STOCKIUS inwoonden. De anderen hebben voor rekening van *Amsterdam*, *Alkmaar* en *Gorinchem* gestudeerd.

ELSEVIER.

Ramee vam Lempitt, *Jan van Belcamp* (IX. bl. 129, Vr. 168). Over REMIGIUS LEEMPUT, den bekenden nabootser der kunststukken van VAN DIJK, zie men CAMPO WEIJERMAN, *Levens der Nederl. Kunstschilders*, dl. IV. bl. 249—251.

JAN VAN BELCAMP wordt vermeld bij VAN DER AA, *Biogr. Woordenboek*, en bij IMMERZEEL, *Levens en werken der Kunstschilders*, in voce BELKAMP. C. P. L.

Chronicon anonymum (IX. bl. 129, Vr. 169). Op bl. 84 van den vorigen jaargang heb ik een verhaal medegedeeld, dat COLOMIES (niet CALOMIES) bewaard heeft in zijn *Recueil de particularités*, p. 126, en dat reden heet te geven van de hoogblonde kleur van het hairtje waarop de instelling van de ridderorde van het gulden vlies doelt. Men vraagt, of COLOMIES van een *Chronicon antiquissimum* spreekt, waaruit de scabreuse (niet scabieuse) anecdote zou zijn ontleend. Neen, COLOMIES spreekt er niet van. Hij verhaalt op gezag van VOSSIUS. Zie hier zijne woorden: »J'ai ouï dire à M. VOSSIUS, qu'il se souvenoit d'avoir lû dans une chronique flamande, que PHILIPPE duc de *Bourgogne* avoit institué l'ordre de la Toison d'or sur la rencontre qu'il avoit faite" etc. — Hij voegt er bij een gelijksoortig verhaal, te vinden bij ANDRÉ FAVIN, *Théatre d'honneur*. Ik moet hierbij opmerken, dat er van de *Particularités* van COLOMIES, behalve eene uitgave van 1669, nog eene hernieuwde bestaat van 1709, door de zorg van J. A. FABRICIUS. QUIESCENDO.

Cornelis Geselius (IX. bl. 130, Vr. 172). »Joffr. ANNA VAN HAARLEM, Heeren GIJSBERTS dochter (Schepen, Raad, en Veertig in *Dordrecht*, 1554—1570, † 29 April 1574, bij KORNELIA BOUCQUET, BLASIUSdr., Muntmeester van *Holland*), Troude eerst AART VAN GESEL, KORNELISZ; Ten tweeden KOENRAAD MASIERES, zonder Oir.

Had by den eersten,

1. KORNELIS VAN GESEL, AARTSZ, Geboren 1572, die in Junio des zelven Jaars Gedoopt werd in de Kloveniers Doele, onder de Linden Boom, welke by onze Tijd daar noch gestaan heeft; hy is overleden in Wintermaand 1640. Ongehoud; breder te zien boven fol. 135. 845. (*).

(*) Fol. 135 staat, dat »KORNELIS VAN GESEL, AARTSZ. die na *Herstelling* van den *Godsdienst*, in *Zomermaand* 1572, onder de *Linden-boom* inde *Kloveniers-Doele* 't eerste is *Gedoopt*," in het Graf der MESSINGS (in de Augustynen Kloosterkerk te *Dordr.*) »in *Wintermaand* 1640 is ge-aard."

Fol. 845: »De eerste Predikatie van de *Gereformeerde* geschieden onder den Linde-Boom in de *Kloveniers-Doel*, (tusschen des Schutters Beneden-Zale, en het Schiet-huys, daar tegen over naderhand gesteld;) en hief het eerste kind dat aldaar Gedoopt werde, de gemelte Heer

2. ANNA VAN GESEL, AARTSdr., Troude eerst JAKOB ANTHONISZ; Ten tweede, HENRIK CLOETING, beide zonder Oir: zij sterff 1620.

3. IAQUELIJN VAN GESEL, AARTSdr., Troude HENRIK GOEDEVRUND, zonder Oir." BALEN, *Beschr. van Dordr.* (*Stamboek van* HAARLEM), bl. 1063.

»JOHANNA VAN SCHARLAKEN, Heeren KORNELIS dochter (Schepen 1574, 1575, in *Dordr.*, Baljuw en Dijkgraaf van het Land van *Stryen*, bij LUCRETIA OEM, JACOBSdr., bij MAGTELD HEERMAN) Troude KORNELIS VAN GESEL, eerst Predikant in de Franse Gemeynte tot *Rotterdam*, en naderhand in de Duytse Gemeynte te *Edam*, sterff 1614. die by'er verwekt hadde,

1. KORNELIS, Lieutenant Militair.

2. KATHARINA, Troude ABRAHAM DE MAN, Predikant t' *Everdingen*.

3. ADRIANA, Troude FRANCISCUS DIBBETZ, eerst Predikant in de Engelse Kerk tot *Dordrecht;* en naderhand in de Duytse Gemeynte t' *Arnhem* (*) en

4. LUCRETIA VAN GESEL." BALEN (*Stamb. van* SCHARLAKEN), bl. 1215, 1216; zie ook bl. 1177.

In *Dordrecht* was het geslacht VAN GESEL nog vermaagschapt met BEAUMONT en DE WITT. BALEN, bl. 931, 1300.

M°.

Cornelis Geselius. Daar ik GLASIUS niet bezit, kan ik niet naslaan wat deze over GESELIUS zegt. Hoewel het mogelijk is dat hij te *Dordrecht* geboren is, meen ik echter dat hij niet dezelfde persoon is als het kind, hetwelk aldaar bij de eerste Hervormde predikatie in 1572 gedoopt werd. Ik grond deze meening op hetgeen ik lees bij BALEN, *Beschrijvinge van Dordrecht*, bl. 667:

»En zijn aldaar toen vier kinderen gedoopt; te weten:

KORNELIS, *Gebijnaamd* VAN GEZEL. AARTSZ.* enz.

*Had tot doopheffer d'Ed. Heer KORNELIS VAN BEVEREN, Heeren PIETERSZOON, zijnde toen Raad en den 15 van Slagtmaand daaraan volgende, Burgemeester van *Dordrecht.*

d'Heer KORNELIS VAN BEVEREN sterf den 27 van Louwmaand 1586.

KORNELIS VAN GEZEL (*geweest zijnde tien jaren mijn ambtgenoot, in 't Kuijpers-Gilde*) is overleden in Wintermaand 1640. Beijde ten Augustijnen begraven." Vgl. BALEN, bl. 135, 845, 1063.

Zoo als blijkt uit bl. 1063 was zijn vader AART VAN GESEL, KORNELISZ. en zijne moeder Jufvrouw ANNA VAN HAARLEM. Hij zelf is ongehuwd in het jaar 1640 overleden. Zie ook SCHOTEL, *Kerkel. Dordrecht*, dl. I. bl. 57.

KORNELIS VAN BEVEREN, (toen Raad, en daarna Burgem. der stad *Dordr.*) te weten, KORNELIS VAN GEZEL, (overleden in 't Jaar 1640.)" Zie ook fol. 667 en SCHOTELS *Kerkel. Dordr.*, I. bl. 57.

(*) Zie BALEN, 174.

De Amersfoortsche Rector JOHANNES CORNELIUS GESSELIUS had wel een' zoon, CORNELIUS genaamd, doch deze was Med. Doctor en *feliciter et fideliter Praxin Medicam per aliquot annos Ultrajecti exercuit.* Zie VERHOEVEN, in de *Rerum Amorfortiarum scriptores*, p. 61.

C. P. L.

[Ook K. J. R. VAN HARDERWIJK wijst uit BALEN aan, dat KOK wel degelijk ongelijk heeft.]

Maria Junius (IX. bl. 130, Vr. 174). MARIA JUNIUS, echtgenoot van ISAAC DIAMANTIUS; behoorde zij tot het geslacht van FRANCISCUS JUNIUS? vraagt R. Zeer zeker behoorde zij tot dat geslacht. MARIA was de oudste dochter uit het huwelijk van JUNIUS met ELISABETH CORPUT; zij is na den dood van DIAMANTIUS (19 Febr. 1617) hertrouwd met den bekenden SAMUEL NAERANUS. Zij overleed in 1641. Eene en andere bijzonderheid omtrent haar levenslot zijn te lezen bij J. G. DE CRANE, *Oratio de Vossiorum Juniorumque familiâ*, (Gron. 1821) bl. 49.

QUIESCENDO.

Volkslied (IX. bl. 130, Vr. 176). Het lied, getiteld; *Des Soudans dochter* (LE JEUNE, *Nederl. Volksz.*, bl. 147—157), heeft letterlijk denzelfden aanhef als het *Volkslied*, waarvan door den Heer BUDDINGH' mededeeling verzocht wordt. Daar echter de inhoud bij LE JEUNE hemelsbreed verschilt van de korte opgave in de vraag, vrees ik, dat mijn antwoord niet zal kunnen dienen, — tenzij een ligt verklaarbare *lapsus memoriae* den aanvang van *Des Soudans dochter* in de plaats geschoven hebbe der eerste regels van een volkslied uit de jaren der kindsheid. Wij mogen hier niet beslissen.

Bt.

[Wij gelooven dat het hier niet noodig is aan eenen *lapsus memoriae* te denken. Dat er nieuwe liederen gemaakt werden niet alleen op de zangwijze van oudere, maar ook met denzelfden regel of dezelfde regels beginnende, is iets waarvan men voorbeelden in menigte vindt.]

Engelsche vertalingen van Don Quixote (IX. bl. 131, Vr. 178). Ofschoon slechts de *namen* der vertalers opgevende, kan echter de *Notice sur la vie et les ouvrages de Cervantès*, van welke L. VIARDOT zijne vertaling van den *Don Quixote* (4 vol., Paris 1838) doet voorafgaan, den vrager eenigzins op den weg helpen. VIARDOT zegt aldaar p. 54: »Elle (l'oeuvre de CERVANTÈS) a eu dix traducteurs en Angleterre: SHELTON, GAYTON, WARD, JARVIS, OZELL, SMOLLETT, MATTEUX, WILMONT, DURFEY, J. PHILIPS, outre un commentateur intelligent comme JOHN BOWLE." Denkelijk zal na 1838 het getal overzettingen wel met eenige vermeerderd zijn.

Bt.

[Eenige van dezen noemden ons ook QUIESCENDO en J. H. VAN LENNEP, de laatste volgens BRUNET, *Manuel du Libraire*, t. I. p. 371, en *Nouv. Recherches Bibliogr.*, t. I. p. 297.]

Joost van Robijs (IX. bl. 131, Vr. 179). C. DE KONING, in zijn *Tafereel der stad Haarlem*, dl. IV. bl. 224 en 225, zegt: »dat een verschil in de voorste helft der XVIIde eeuw ongelukkig tusschen de stads-regering en den voornaamsten lakenfabrijkeur VAN ROBIJS, over het weigeren om den post van Diaken bij de Nederduitsche Gereformeerde Gemeente, waartoe hij geroepen was, aantenemen gerezen, oorzaak was, dat die heer op last der regering de stad verliet, en met bijna al zijn werkvolk naar *Abbeville*, in *Frankrijk* gelegen, heentrok en zich aldaar met toestemming des Franschen Konings nederzette, en zijne bloeijende fabrijk drijven ging," en, »dat nog voor weinige jaren door de nakomelingen van dien fabrijkeur de lakenfabrijk in die zelfde stad met zeer goed gevolg gedreven werd."

C. P. L.

[Geheel hetzelfde deelde K. v. S. N°. 2. ons mede.]

Bibliotheca Sarraziana (IX. bl. 131, Vr. 180). Ik bezit den catalogus van die *Bibliotheek* met de prijzen voor welke, maar niet met de namen dergenen, aan wie de boeken zijn toegewezen. Tot nu toe heb ik te vergeefs pogen te ontdekken wie SARRAZ, SARRAZIN of DE LA SARRAZ is geweest, welken men als eigenaar der boekerij zou mogen aanwijzen. De boekenlijst wordt voorafgegaan door eene welgeschrevene Latijnsche praefatio van een' ongenoemde, waarin in het algemeen wordt gehandeld over de teekenen, die de zeldzaamheid van een boek aanduiden.

QUIESCENDO.

Zilveren rijders of dukatons (IX. bl. 131, Vr. 181). Die met bloemranden waren oneindig zeldzamer dan die met den kabelrand. Er bestaan ook halven van dat soort. Zij zijn gemunt te *Utrecht*. De dukatons met den *bloemenrand* waren voor de spaarpotten van de kinderen der rijken.

C. G. B.

Bezitters van allodiale goederen. Ridderhofsteden (IX. bl. 131, Vr. 182). 1. Hadden de bezitters van allodiale goederen in de vorige eeuw regt op den titel van Vrijheer?

Wanneer er van abstract regt sprake is, ja. Doch het komt hier meer op gebruik aan, zoo als de meeste toenmaals bestaande titulatuur door gebruik ontstaan was. Immers, de titel van *heer* is in het gebruik geheel onderscheiden van dien van *bezitter*. Het zou dan ten minste eene bezitting moeten zijn, waaraan gewoonte het attribuut van heerlijkheid gehecht had, of die regtens eene heerlijkheid was. Op zich zelven beschouwd zou het belagchelijk zijn geweest, wanneer iemand zich *heer* genoemd had van zoovele morgen allodiaal bouwland, en niemand zou zich ook daaraan gestoord hebben. De titel van *Vrijheer* heeft betrekking op het Duitsche Keizerrijk, en dus is elke allodiale hooge heerlijkheid van zelve op het legitime standpunt, als rijks heerlijkheid onmiddelbaar beschouwd, voor eene vrije heerlijkheid te houden. Met lage heerlijkheden is dit anders. Zoodanige heerlijkheden, die door omstandigheden geheel buiten betrekking met het rijk geraakt mogten zijn, kunnen altijd *vrije heerlijkheden* genoemd worden, doch dit is voor het gewone begrip niet altijd duidelijk.

2. Wie kan mij eene definitie geven van ridderhofstad?

Eene ridderhofstad is eigenlijk niets dan eene hofstad, waarop een riddermatig geslacht woont, en meer eene gebruikelijke benaming dan een praerogatief, behalve waar aan den titel van ridderhofstad zekere verpligtingen en voorregten waren verbonden, zoo als in de provincie *Utrecht*, waar de bezitters der ridderhofsteden onder zekere voorwaarden als zoodanig stem hadden.

3. Zijn deze benamingen op eenige wettige wijze afgeschaft, of alleen in onbruik geraakt?

Wel zijn deze benamingen op het legale standpunt door het revolutionnaire gouvernement opgeheven; doch ik geloof niet dat zij tot nog toe geheel in onbruik zijn.

N.

Simon Goularts geschriften (IX. bl. 131, Vr. 186). In de vele aanteekeningen van S. CENTEN op de *Chronijk* van VELIUS wordt meermalen aangehaald: S. GOULART, *Cabinet der Hist.*, dl. III.

Of dit werk door den Waalschen predikant, die in 1619 te *Amsterdam* werd afgezet, geschreven is, dan wel door zijn' vader SIMON GOULART, van *Senlis*, »te dier tijd Kerkendienaar te *Geneve*, die door het schrijven en uitgeven van menigerlei boeken, ten dienste der Reformatie en geleerdheid, zeer vermaard was," kan ik niet beslissen. Men kan over S. GOULART verder nazien G. BRANDT, *Hist. der Reformatie*, dl. II. bl. 260.

J. BOUMAN.

Verheijen (IX. bl. 132, Vr. 188). Het kan zijn dat het geweest is ARNOLDUS GERBRANDUS VERHEIJEN, geboren op 't kasteel van *Loon op Zand*, den 30sten October 1770, overleden den 12den Julij 1857. Hij vestigde zich als Advocaat te *'s Hertogenbosch*, was in 1799 Majoor van 't 1ste battaillon der 7de halve brigade Bataafsche gewapende burgermagt, in 1802 lid van het departementaal bestuur

van *Braband* en later lid der municipaliteit van *Braband* enz. Zie *Handelsblad*, 2de ed. van den 20sten Julij 1857. Wij verwachten dat S. S. S. het achtregelig versje geheel zal mededeelen, terwijl dat aanleiding kan geven ter bevestiging van ons vermoeden.

J. C. K.

Ouders van Willem Krul (IX. bl. 132, Vr. 190). WILLEM KRUL, geboren te *Haarlem* den 25sten November 1721, en gesneuveld bij *St. Eustatius* den 4den Februarij 1781, was de zoon van CORNELIS KRUL, geboren en overleden te *Haarlem*, en van ADRIANA BLAAUKAMER, geboren den 8sten December 1694, en te *Vucht*, bij *'s Hertogenbosch*, den 27sten December 1772 overleden. CORNELIS KRUL was de zoon van NICOLAAS KRUL en van GEERTRUIDA VAN ECHTEN, beiden geboren en overleden te *Haarlem*. WILLEM KRUL was gehuwd met SARA ELISABETH BLAAUKAMER (geboren in 1732 en te *'s Hertogenbosch* overleden den 30sten November 1773), die hem ééne dochter schonk, JOHANNA ELISABETH genaamd, welke door haar huwelijk te *Zutphen* op den 6den Januarij 1786 met Mr. CORNELIS JAN WOUTER NAHUIJS, de heerlijkheid *Burgst*, bij *Breda*, waarvan KRUL Heer was, op dien overbragt.

K. v. S. N°. 2.

Kapitein Andries Bruin (IX. bl. 132, Vr. 192). ANDRIES DE BRUIJN voerde in het jaar 1764 als kapitein 's lands oorlogschip *de Pollux;* wat met hem is voorgevallen, en waarom hij bij sententie op den 1sten November 1781 van den hoogen Zee-Krijgsraad, gedaan aan boord van 's lands Snaauw van oorlog *de Zwaluw*, liggende in het *Nieuwe Diep*, ontslagen is uit den militairen dienst dezer landen, kan C/4. vinden in het *Vaderl. Woordenboek* van KOK, waar zulks zeer breedvoerig is beschreven.

K. v. S. N°. 2.

[C. P. L. verwijst bovendien naar VAN DER AA, *Biogr. Woordenboek*, dl. II. bl. 1533—1536.]

Klopjes (IX. bl. 132, Vr. 193). Over de afleiding van dezen naam zie KILIAAN en WEILAND, in voce. In de XVIIIde eeuw werd (zoo men althans BAUDARTIUS, *Ghedenck-weerdighe Spreuken*, enz. dl. I. bl. 433, Amst. 1649, gelooven mag) hier te lande de naam van *Klopjes* gegeven aan de bekende *Jesuitissae*, »die sonder approbatie ofte toelatinghe van den Apostolischen-stoel, onder pretext van een Religieus leven te leyden, t'samen rookten, en bysonder habijt droegen, ende eene Generael hadden, dien sy noemen *Praepositam*, hem doende ghelofte van armoede, kuysheyt, ende gehoorsaemheyt," maar eigenlijk »doende vele dinghen, die .... jonge Dochteren geensins en betamen," — zoodat Paus URBANUS VIII het noodzakelijk achtte in 1631 deze *praetensa congregatio Jesuitissarum* op te heffen. Of sedert dien tijd andere geestelijke zusters zich den naam van *Klopjes* hebben toegeëigend, is mij onbekend.

B[t].

Klopjes. Zij zijn zoogenoemde geestelijke zusters, die zich tot den ongehuwden staat verbonden hebben, en door een zwart gewaad en bijzonder hoofdhulsel onderscheiden. Zij dienen in de kerken als kosterinnen, houden scholen voor jonge kinderen, geven godsdienstig onderwijs, en nemen voor anderen de opgelegde boetedoeningen, vooral het bidden met den rozenkrans, waar. In *Braband* worden zij kwezels genoemd, over welke benaming eene belangrijke aanteekening gevonden wordt bij YPEIJ, *Gesch. der Christ. Kerk in de XVIIIde eeuw*, dl. XII. bl. 59—62. In die aanteekening wordt ook gehandeld over den oorsprong van het woord *klopje*. WAGENAAR, *Beschr. van Amsterdam*, dl. II. bl. 218, in folio, dl. VIII. bl. 123, in 8°., leidde den naam van klopjes daaruit af, dat zij in landen, waar de Roomschgezinden onveilig waren, dienden, om aan te kondigen waar en wanneer men geheime zamenkomsten houden zou, te welken einde zij bij de Roomschen aanklopten. YPEIJ toont echter uit KILIAANS *Woordenboek* aan, dat *klop* oorspronkelijk een schimpnaam was, en zoo veel beteekende als een *virgo castrata, quae se propter regnum coelorum castravit*, en dat *kloppen* beteekent *castrare*. Een klophengst, *equus castratus*, droeg daarom wel eens den naam van monnik, en een gesneden big wordt nog heden eene non genoemd. Zie KILIAAN op het woord *Muncken*, TUINMAN, *Fakkel der Nederl. Taal*, op de woorden *Klop*, *Munk*, *Non*, en WEILAND, *Nederd. Taalk. Woordenboek*, op *Klop*. Ik voeg er bij, dat in het *Woordenboek* van OUDEMANS op de *Gedichten* van BREDERO, (*Nieuwe reeks van Werken van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde*, dl. IX. bl. 180), het woord *kloppen* voorkomt als »nimmer echtlijk trouwen," althans in BREDERO's gedicht: *Het daghet*, leest men bl. 42:

Ik sal mij tweemaal 's weecks van eten gaan onthouwen,
Ik sal gaen *kloppen* meed' en nimmer echtlijk trouwen.

E. A. P.

[De beteekenis van *kloppen* bij BREDERO t. a. pl. is niet zoo als E. A. P. meent, zich van het huwelijk onthouden, maar zich gedragen, leven als eene klopzuster, gelijk ook OUDEMANS opgeeft. Wat WAGENAAR aangaande de klopjes en den oorsprong van haren naam zegt, werd ons ook door J. BOUMAN en W. B. medegedeeld.]

Het is nu geen tijd dat Bertha spint (IX. bl. 132, Vr. 198). ROBERT, zoon van HUGUES CAPET, in het jaar 988 te *Orleans* gekroond als Koning van *Frankrijk*, was in 986 ge-

trouwd met BERTHA, zijne nicht, welke hij in het jaar 1000 heeft verstooten, om CONSTANCE, dochter van GUILLAUME, Hertog van *Provence* en *Arles*, te huwen. Deze BERTHA was bekend wegens haren grooten eenvoud en arbeidzaamheid, zoodat zij met hare hofdames al het lijnwaad spon, dat voor haar huis benoodigd was. Van daar nog het Fransche liedje, waarvan het refrain is:

Le bon temps, qu'il était (*bis*).
Le temps ou la Reine BERTHE filait.

Zoude bovenstaand spreekwoord ook hieraan zijn' oorsprong verschuldigd zijn?

K. v. S. N°. 2.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

H. v. K. zag onlangs, dat een voornaam taalmeester in het Fransch het letterteeken ſ gebruikte. Hij herinnerde zich daarbij dat de onderwijzer, van wien hij les ontvangen had in de fransche taal, het gebruik van dat teeken voor eene grove fout rekende en vraagt wie van beiden gelijk heeft. Voor het gevoelen van den laatstgenoemden pleit, dat in werken in *Frankrijk* gedrukt, de ſ niet voorkomt. Wij antwoorden dat de Franschen zoowel als wij de ſ kennen, doch dat dit letterteeken, even als bij ons, tegenwoordig weinig meer gebruikt wordt. In werken, in het laatst der vorige eeuw in *Frankrijk* gedrukt, vindt men meestal, zoo niet altijd, aan het begin der woorden de ſ en bij verdubbeling ſſ; doch reeds vroeg in deze eeuw zijn er in *Frankrijk* boeken gedrukt, waarin de ſ niet voorkomt.

Aan denzelfden antwoorden wij, dat *geld beuren* en *geld ontvangen* en ook *interest* en *rente* in dezelfde beteekenis gebruikt worden. Wat *verhuren* en *verpachten* betreft, wij meenen dat deze woorden op de volgende wijze gebezigd worden. Men verhuurt gebouwen of gedeelten daarvan, b. v. eene kamer, eene plaats in den schouwburg; roerende goederen, b. v. koetsen, schepen, kisten; levende wezens, b. v. paarden, ezels, ook dienstboden en arbeiders verhuren zich. Men verpacht regten en opbrengsten, b. v. een veer, het regt om een water te bevisschen, eenen tol, eenen accijns. Van een vischwater zegt men somtijds verhuren, doch gewoonlijk verpachten, en met regt, want het is het vischregt alleen en niets anders wat den huurder afgestaan wordt. Van landerijen is in sommige deelen van ons vaderland *verhuren*, in andere *verpachten* meer in gebruik.

Kool is eene zeer goedkoope groente. Het moet dus al een mager sop zijn dat de kool niet waard is. De door H. v. K. aangehaalde schrijver, die schreef *de kool is het sop niet waard*, meende misschien het spreekwoord te verbeteren. Maar spreekwoorden behooren tot de zaken, die men moet laten zoo als zij zijn. Het is pedanterie die te willen verbeteren. Misschien ook meende die schrijver, dat het spreekwoord verbasterd was en wilde hij het tot zijnen oorspronkelijken vorm terugbrengen. Doch dan kan hij uit het *Spreekwoordenb.* van HARREBOMEÉE, I. bl. 433 leeren, dat overal waar het voorkomt gelezen wordt *het sop is de kool niet waard*. Over het spreekwoord: *iemand eenen riem onder het hart steken*, is reeds vroeger in den *Navorscher* gehandeld; zie III. bl. 287, IV. bl. 222, *Bijbl.* 1855, bl. xviii, xxix en cxxvii.

Naar eene andere spreekwijze, namelijk *hij heeft Job vermoord*, vraagt ons de Heer F. F. C. STEINMETZ. Zij luidt eigenlijk *hij kijkt of hij Job vermoord had*. *Job* staat hier voor *God*, en wanneer men daarbij bedenkt, dat sedert de Niceesche kerkvergadering en vooral in de middeleeuwen CHRISTUS dikwijls God genoemd werd, begrijpt men dat de spreekwijze ziet op degenen, die den Zaligmaker om het leven bragten. In plaats van

God zal hem loonen,
Met honderdduizend kroonen,
Met honderdduizend rokjes an

in het bekende St. Maartensliedje hoorden wij dikwijls zingen:

Job zal hem kroonen, enz.

„Er werd," schrijft ons H v. K. „te *Tiel* in 1853 uitgegeven: het prospectus van een Tijdschrift, welks titel, onder de inteekenaars, nog al eens stof tot gedachtewisseling heeft gegeven. Dat prospectus luidde: *Hedendaagsche en hoogere beoefening der Fransche, Engelsche en Hoogduitsche taal*, enz. enz.

Toen de eerste nummers van genoemd tijdschrift uitkwamen, was *taal* veranderd. Men las: *talen*.

Er waren medewerkers, die, over de verandering van *taal* in *talen* verwonderd, zich tot de Redactie wendden en reden vraagden van de, naar hunne meening daardoor gemaakte taalfout. De Redactie heeft wel reden gegeven, waarom zij *talen* verkoos, doch zij, die *taal* voor beter houden, zullen met mij, door *die* reden niet overtuigd zijn. Sedert nu ruim een jaar is het *Tijdschrift* van titel veranderd. Het heet thans: *Nederlandsch Tijdschrift voor de practische beoefening van de Fransche, de Engelsche en de Hoogduitsche taal.*

Zou het gevoelen van hen, die *taal*, ook zonder herhaling des lidwoords, verkiezen, niet nog het aannemelijkst zijn? Het kwam mij niet ongepast voor, deze vraag eens onder de aandacht der lezers van den *Navorscher* te brengen. Mogt mijne verwachting, dat er onder hen zeker zullen gevonden worden, die, met mij, zouden schrijven: *Nieuw Ned. Tijdschrift voor de practische beoefening der Fransche, Engelsche en Hoogd. taal*, niet teleurgesteld worden."

H. v. K. heeft zonder twijfel gelijk. Men moet hier niet schrijven *talen*, maar *taal*. Want de fransche, engelsche en hoogduitsche talen beteekent de fransche talen, de engelsche talen, en de hoogduitsche talen. Men kan dus wel spreken van de duitsche en slavoonsche talen, want dit beteekent de duitsche talen, hoogduitsch, nederlandsch, enz. en de slavoonsche talen, boheemsch, poolsch, enz., maar niet van de fransche en engelsche talen, omdat er slechts éene fransche en éene engelsche taal is. Zoo zal men zeggen de engelsche en texelsche schapen, wanneer men spreekt van een aantal schapen van iedere soort; denkt men echter aan één schaap van iedere soort, dan zegt men het engelsche en texelsche schaap. Eene tweede vraag is: of in den door H. v. K. opgegeven titel het lidwoord voor het tweede en derde adjectivum mag worden weggelaten of niet. Wij meenen dat zulk eene uitlating geoorloofd is, wanneer hij geene onduidelijkheid veroorzaakt. Hier zien wij er geene zwarigheid in, want eene taal kan niet tegelijk fransch, engelsch en hoogduitsch zijn. De lezer ziet dus ook, zonder dat het artikel herhaald wordt, dat er van drie verschillende talen gesproken wordt. Even zoo mag men, naar ons gevoelen, spreken van den ouden en jongen CICERO, de 16de en 20ste bladzijde van het boek, de rijpe en onrijpe vruchten; want CICERO kan niet tegelijk oud en jong, dezelfde bladzijde niet de 16de en de 20ste, eene vrucht niet rijp en tevens onrijp wezen. Maar een regel kan tegelijk de 30ste en de laatste eener bladzijde, een huis te gelijk het grootste en het schoonste van het dorp zijn, doch zij kunnen dit ook niet zijn. Daarom kan men van denzelfden regel of hetzelfde huis sprekende zeggen: de 30ste en laatste regel der bladzijde, het grootste en schoonste huis van het dorp; maar wanneer men spreekt van twee verschillende regels of huizen, moet men zeggen: de 30ste en de laatste regel der bladzijde, het grootste en het schoonste huis van het dorp.

AANTEEKENINGEN.

Twee brieven van Bilderdijk. Ik meen den lezers van dit tijdschrift geen ondienst te doen, met deze twee brieven van BILDERDIJK te hunner kennis te brengen. Een mijner vrienden ontdekte ze toevallig onder eenige familie-papieren, waaronder zij zeker wegens vroegere relatiën te *Parijs* geraakt zijn. Ofschoon de omstandigheid, waarop ze beide doelen, genoegzaam bekend is, is, meen ik, niets bekend hoe BILDERDIJK zelve er over dacht, behalve een klein briefje aan Mr. JERONIMO DE VRIES in *Brieven van Bilderdijk*, uitgegeven bij W. MESSCHERT, Amst. 1837, dl. II. bl. 199. — Van den oudsten brief is het adres verloren gegaan, bij den tweeden is het bewaard gebleven met de postmerken *Parijs* en *Amsterdam* er op, en luidt: »A Monsieur, Monsieur DE VEER, chez Mess^s. AUDENET & SLINGERLAND, à *Paris*." Klaarblijkelijk zijn ze beide tot een' en denzelfden persoon gerigt. Aan de authenticiteit van beide valt niet te twijfelen. Ik heb ze letterlijk, zonder de minste verandering, laten afschrijven.

Commentariën behoeven die brieven niet. Zij spreken maar al te duidelijk. — Ten slotte eene vraag: wie was die Heer DE VEER, en in welke betrekking stond hij tot onzen grooten, zoo vaak miskenden dichter en geleerde? Dr. A. H. ISRAËLS.

Mon très cher et honoré Ami!

Je vous ai beaucoup d'obligation pour avoir bien voulu me faire parvenir les vers de Monsieur CHAUSSARD: et je vous prie de témoigner à l'illustre auteur ma reconnaissance pour cet agréable cadeau.

Je sais que vous prenez un véritable interêt à ma position, qui de jour en jour devient plus désolante, non seulement par sa nature, mais encore par l'accrès de mes faiblesses de corps et d'esprit, dont l'une est inséparable de l'autre. — Vous me parlez de Mr. FONTANES, vous ne songez pas que je suis parfaitement étranger dans tout ce qui se passe, que je ne connais ni personne, ni emploi. — Mrs. CUVIER et NOËL ont été ici, on m'en a averti comme d'une chose qui pourrait me regarder ou intéresser; j'étais hors d'état de sortir.

Pour l'Inspectorat de l'Instruction publique: je suis sensible à vos soins, à vos attentions, et à vos intentions amicales, mais suis-je en état de remplir tel emploi? — D'abord, si cela demande des voyages, de l'assiduité, des surveillances, personne n'en est plus incapable que moi. Je ne puis que m'occuper de mon propre travail, vous le savez, et celui-ci est borné à peu de chose; si j'en sors, je suis le personnage le plus ridicule du monde; et le plus ignorant est préférable à moi. Au reste, que sais-je de l'instruction qui va s'établir? Rien; et je n'ose pas me flatter, que dans l'état delabré ou je me trouve, j'en puisse jamais saisir l'esprit.

A vous dire la verité, je n'y vois aucun jour. Tout emploi a deux grands inconvénients, où je ne me ferai jamais. Il y entre toujours quelque espèce de direction, et je ne puis pas me diriger moi-même. Il y entre toujours quelque objèt, dont je suis incapable, finance, autorité — l'un et lautre (*sic*) c'est la mort pour moi. Je n'appartiens qu'aux lettres; c'est à dire, à un monde imaginaire, et tout ce qui se raporte aux convenances de police ou de société, m'est étranger. C'est l'effet de ma mauvaise éducation (vous le savez), que j'ai fait tous les efforts possibles pour vaincre et pour surmonter. A la fin, mes infirmités et mon age me rendent incapable d'un tel effort; et l'expérience d'ailleurs m'a montré que l'incapacité dont je me plains est un défaut invincible.

Que voulez-vous donc que je vous écrive en réponse à votre aimable lettre? Je veux accepter un don, mais je ne veux pas voler; et je volerais l'Empereur, en demandant ou en acceptant un emploi, dont je remplirai mal les fonctions. — Mais il ne s'agit pas de don; que l'Empereur me rende les *f* 2400.—, par an pour lesquels j'ai donné au Roi la maison à *Utrecht*, ou la valeur de cette maison, et j'irai m'établir où je trouverai comment vivre du produit de mes veilles.

Peut-être que vous me pourriez etre utile en me mandant quel est actuellement l'Ambassadeur de *Russie* à *Paris*.

Vous me demandez des commissions. Je vous prends au môt. Si Mr. CHARLES POUGENS (rue de Verneuil, près celle de Poitiers N°. 58 faubourg St. Germain) est en ville, vous m'obligeriez en vous informant si ma lettre du 20 Mai (ou environ) que je lui ai écrite à son adresse de Vaubuin, lui est tombée en mains, ou si elle s'est égarée? Je ne sais quel esprit malin trouble notre correspondance. J'y reponds à la sienne du 14 Mai.

Une seconde demande. Voudriez-vous bien vous charger d'une lettre pour Mgr. DU VOISIN, l'Evèque de *Nantes*, actuellement présent au Concile à *Paris*? En cas que Mr. VAN DER HOEVEN ne trouve pas que cela grossisse trop le paquet, je la joindrai à celle-ci.

Agréez nos respects et nos amitiés! Ma femme vous salue cordialement; le petit JULES, victime déplorable de la misère où le départ soudain du Roi m'a jetté, vous fait mille respects etc.

Croiez moi parfaitement
Tout à Vous

Amsterdam ce 5 Juillet 1811.

BILDERDIJK.

Amsterdam ce 10 Aout 1811.

Mon tres cher et respectable ami!

Je vous ai infiniment d'obligation pour l'exécution de mes commissions; je vous en témoigne ma reconnaissancé. Je n'en vous ai moins pour ce que vous avez bien voulu faire pour le retablissement de mes affaires. J'y reconnais votre bon coeur, votre activité, et la ferveur de votre amitié, et j'y suis sensible autant que l'on puisse l'être. — Pour votre procuration, Mr. VAN DER HOEVEN m'a fait dire qu'il vous avait écrit déjà sur ce point-là. — Pour Mr. POUGENS, j'en ai eû réponse.

L'état de ma pauvre tête ne me permet pas de me rappeler ce que je vous avais écrit dans ma dernière, je tomberai peut être dans des redites, mais il faut tirer d'erreur. Vous me considerez toujours dans un aspect faux. Je ne suis plus capable de rien faire; et que voulez-vous donc que j'écrive à S.E. le Grand Maitre de l'Université? L'engager à me confier quelque emploi d'université ou autre, ce seroit surprendre sa religion et le trahir. Lui dire, je suis un malheureux qui périt de faim et de misère, et qui est hors d'état de remplir les moindres fonctions, c'est bien dur, et (à ce qui me semble) bien inutile. Puis, je ne puis m'expliquer la dessus, sans aigreur, en me rappelant de quelle manière on m'a réduit à cette horrible position. Je ferois trop ou trop peu d'effet en disant ce que j'aurais à dire, et l'un et l'autre serait également inutile et nuisible à la fois.

J'admire beaucoup votre belle note, qui ne manque que par un seul coté; c'est de donner une idée trop avantageuse d'un pauvre misérable qui n'est plus même la reminescence de soi-même. Que fera-t-on donc de moi? épuisé par l'inanition, je ne suis pas en état de marcher; et un délire continuel qui s'approche la frénésie s'est emparé de ma tête, d'ailleurs dépourvue de mémoire, de jugement, d'ordre dans les idées. Je suis un objet de commisération, voilà tout; et de tous mes malheurs le plus grand c'est d'exister.

De repondre aux attentes qu'on pourroit concevoir de moi, voilà ce qui est impossible. — Ah! que j'aurais été heureux, de gagner ma vie en donnant des instructions utiles! mais on a voulu étouffer, extirper ces dispositions, en m'avilissant par une pension, qui n'aboutissait à rien, et qui me couvrit de honte. Eh bien, on a réussi, j'ai succombé à mes malheurs. Et ma fin s'approche à grands pas; seule consolation dont je suis susceptible.

Il ne s'agit donc plus de moi, mon cher ami. Il ne s'agit plus que de ma femme, et de mon JULES; victimes innocens de ma mauvaise fortune, ils manquent de tout. Le reste n'est rien, mais ceci me pénètre de désespoir.

De demander une continuation de ma pension c'est aussi au dessous d'un homme qui pense comme il faut, et n'a gémi que d'être obligé à en accepter. Mais je crois cependant que l'on pourroit faire valoir la nature de la pension que le Roi m'avait donnée, en faveur d'une famille ruinée, et qui ne l'est que par cette pension même. — Car sans elle j'aurois vécu doucement du produit de mes veilles, qui me rapportaient *ƒ* 1600 a *ƒ* 2000 par an; je n'aurais pas été surchargé du payement de 3 à 4 loyers de maisons à la fois, de fraix de transport perpétuels &c. &c. Et j'aurais gardé ma maison à *Utrecht* qui aurait suffi au moins à me mettre en état de me retirer quelque part où je trouverais à subsister. — J'ajoute ici une petite note, de ce que je crois avoir le droit de demander à cet égard. Vous en ferez l'usage que vous croirez à propos et que l'occasion pourra permettre.

de l' 11e Aout.

Je viens d'écrire à Mr. BRUGMANS à qui je fais passer une copie de la dite Note, en remettant toutesfois mon sort dans ses mains. Si l'on est disposé à me donner quelque pension, cela pourra raffermir ces dispositions; si non, on ne pourra pas disconvenir, que mon sort est bien dur, d'avoir perdu à la fois ce que le Roi m'avait donné, ce qu'il m'a promis, et la subsistance que j'avais d'ailleurs.

J'écris en même temps à S. E. Mgr. le Grand Maitre. Mais je n'ai pu que me contenir dans les termes les plus généraux. Car que pourrais-je demander, incapable de tout comme je le suis? J'y dis: „que dans l'épuisement où je me trouve je ne me hasarde point à entrer une carrière que mon état maladif pourrait m'empêcher de fournir, mais que je me trouverais heureux d'être mis dan une position quelconque qui me permît de m'emploier utilement, etc." Au reste je me soumets à votre jugement comme à celui de Mr. BRUGMANS; mais c'est en vous priant de bien considérer à quel point d'épuisement je me trouve. Je n'aimerais rien autant qu'une chaire de Professeur, mais je ne saurais plus la remplir avec honneur; si même ma faiblesse me permit de donner mes leçons aussi régulièrement que le bon ordre l'exige; ce dont je doûte fort, ou plutôt dont je dois supposer le contraire.

Ce griffonnage vous avertira suffissamment que j'ecris ceci dans un violent paroxisme de fièvre. C'est depuis quinze jours que je souffre d'une manière indicible. Pardonnerez-vous que je vous fasse passer une telle lettre?

Je voudrais pouvoir exprimer comme je suis pénétré de l'amitié que vous me prouvez. Je ne doute nullement de celle de Mr. BRUGMANS qui m'a présenté au Roi et m'a procuré tous les bienfaits dont celui-ci m'a voulu combler. Je ne doute non plus que le Comte de SCHIMMELPENNINCK ne me porte encore la même bienveuillance, qu'il avoit pour moi. Mais votre énergie, votre activité dans ceci m'a surpris, et m'a étonné vraiment, et je ne sais que dire.

Le bon Mr. POUGENS m'a écrit une lettre fort touchante sur ma position. Il parait qu'il y prend un vif intérêt. S'il s'agit de me faire connaitre sous le rapport de la *Glottologie* on pourroit le nommer, comme juge compétent de mon savoir dans cette branche d'étude.

Ma femme est sensible comme moi à ce que vous venez de faire pour nous. Agréez ses respects, ceux de JULES, et les miens. Au reste salut, et considération, et surtout une vive reconnaissance de la part de

votre sincère ami et serviteur
BILDERDIJK.

Note. —

Depuis l'an 1797 je jouissais d'une petite allouance du Duc de Brunsvic. En 1803 elle fut convertie en pension annuelle et fixé de 360 Ryksdaalders avec quelques émolumens, et le Prince d'Orange y ajoutant de son coté presqu'autant, j'avais une subsistance honnête et qui me suffisait dans la ville de Brunsvic; où d'ailleurs je donnais des instructions qui me rapportaient. L'état de ma santé, toujours faible, mais alors ruinée par une maladie grave, dont je ne me remettais pas, m'obligea en 1806 par l'avis des médicins et le consentements des dits Princes, d'essayer l'influence de l'air natal, et ce fût dans ce temps-là que la *Hollande* reçût un Roi, amateur des belles lettres et qui se plût à les encourager. S. M. eût la bonté de vouloir me parler, exigea que je resterais, et me promit d'avoir soin de moi. Je fus donc obligé de faire revenir ma femme et mes enfans et de renoncer à mes 2 pensions.

Bientôt S. M. me voulût avoir près d'Elle, et m'assigna 3000 florins de *Hollande* par an. Puis Elle me fit cadeau d'une maison à *Utrecht*. Lors de l'érection de l'Institut Hollandais S. M. désira que j'en serais, et que je m'y donnerais entièrement. Je fus donc obligé de m'établir à Amstm. — Les changemens continuels de sejour où j'avais dû me soumettre par la volonté du Roi, et les fraix de transport m'avoient assujetté à des surcharges exorbitans, et j'étais réduit à payer à la fois les loyers de 3 maisons différentes en divers endroits, et une partie de ses loyers court encore jusqu'au mois de May 1812. Dejà S. M. de son propre mouvement avoit ajouté 600 florins à ma pension. Je pris occasion de Lui exposer l'embarras où me jetta cette complication d'engagemens et ces depenses, et je La pria de vouloir bien reprendre la maison qu'Elle m'avoit donnée et d'augmenter ma pension en raison de ce que S. M. Elle-même croirait convenable. Le Roi reporta donc le don, et porta ma pension à 6000 fl. par an, à commencer avec le mois de Juillet 1809. Au moment du départ de S. M. il m'était dû sur cela. Après quelques mois S. A. S. Mgr. le Duc de Plaisance m'y fit donner un à compte de 1000 flor. En attendant je devais vivre. Chaque trimestre me chargea de 600 flor. de loyers; je périssai de faim avec ma famille, et avant l'expiration de l'an je me trouvai dans la nécessité de donner mon bien en séquestre; toujours bercé par l'espoir que Mgr. le Duc de Plaisance me fit concevoir que ma pension serait payée et continuée. A la fin cet espoir se dissipe, et tout le monde me dit que S. M. l'Empereur et Roi en a disposé autrement. Je n'en ai aucune connaissance legale, mais j'en dois supposer la vérité par les effets.

Je ne prétends pas que S. M. I. et R. se charge d'une pension que le Roi m'avait assurée, ni que la protection particulière qu'Elle accorde aux Lettres, s'étende jusqu'à moi, qui dans ma foiblesse actuelle ne suis plus bon à rien. Mais je suis persuadé qu'Elle ne peut être instruite de la nature de cette pension, dont 3600 fl. ne sont qu'un don de la pure générosité du Roi, pour lequel je Lui avois voué tout ce que j'avois de forces et de talens, mais dont les autres 2400 me sont acquis *titulo oneroso* et par manière de convention. Sans doute l'équité de l'Empereur ne me voudroit pas oter ces 2400 fl. pour lesquels j'ai donné une propriété immeuble, à moins de me remettre dans la possession de cet immeuble ou d'un équivalent qui me dédommageroit. Aussi c'est tout ce que je desire. Avec 2400 fl. par an je pourrai vivre, si cette somme m'est continuée: avec la valeur de la maison (abstraction faite de ce que j'ai profité de l'augmentation de ma pension depuis 1 Aout 1809) je pourrai me tirer d'affaire, et payer ceux qui m'ont fait crédit sur ma pension, et je ne souhaite que de les contenter en faisant honneur aux engagemens que le Roi m'a fait contracter.

Je suis prêt de donner les preuves des faits, qui dans tout ceci se reduisent à 3 points: 1°. le décret du Roi qui augmente ma pension d'un accrès de 2400 fl. 2°. le décret de même date, qui raporte la donation qui m'avait été faite d'une maison à *Utrecht*; et 3°. la connexion qu'il y a entre ces deux Decrets, et ce qui en résulte.

VRAGEN.

326. — *De Kerk te Leerbroek. Muurschilderij aldaar.* Volgens een ooggetuige is voor eenige jaren in het kerkgebouw der Hervormden te *Leerbroek*, door werklieden, die bezig waren met herstellingen in de consistoriekamer, eene muurschilderij ontdekt, kennelijk van hooge oudheid. Het was eene bijbelsche voorstelling in een groot rond, door kleinere ronden met voorstellingen omgeven. Van wege het gemeentebestuur is van deze vondst echter geen kennis gegeven, en, na de beschouwing, is alles weêr overgewit.

Aan wien is de kerk van *Leerbroek* gewijd geweest? De dorpelingen weten het niet meer. Misschien zou de klok het wel uitwijzen.

J. H. VAN LENNEP.

327. — *Schrijvers van de Vaderlandsche Chronyk.* In 1784 zag te *Leiden* en te *Amsterdam* het licht: *Vaderlandsche Chronyk. of Jaarboek van Holland, Zeeland en Friesland*, beginnende met de komst der Batavieren hier te lande en eindigende met het overlijden van Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN in 1404. Het is een lijvig boekdeel, LXXXVI en 911 bladzijden in 8°. — Het grootste gedeelte (van bl. 185—911), handelt over het ruwaardschap en de daaropgevolgde regering van Hertog ALBRECHT. De schrijvers of opstellers hebben o. a. gebruik gemaakt van charters en andere stukken, hun daartoe afgestaan door den bekenden Mr. DANIEL VAN ALPHEN, Secretaris der stad *Leiden*. Wie waren die schrijvers of opstellers? Volgens het berigt van de boekdrukkers, was de eerste opsteller, terwijl het werk ter perse lag, overleden; de tweede, een boezemvriend van den eersten, had even als deze verlangd ongenoemd te blijven. — Het werk is belangrijk voor de Hollandsche geschiedenis in de jaren 1357—1404.

C/₄.

328. — *Wat Blücher voorhad met Parijs.* Is het waar, dat BLÜCHER, bij den tweeden intogt der geallieërden in *Parijs*, aan dezen zou hebben voorgesteld om van die stad geen steen op den andere te laten, en haar vervolgens met zout te bestrooijen, »want anders," zeide hij," zitten ze ons van daag over twintig jaren weêr op den hals?"

J. H. VAN LENNEP.

329. — *Op het hoofd, op den schouder.* Toen (*) een zendeling in *Indië* het 24ste hoofdstuk van *Genesis* aan zijn *moensjée* voorlas, maakte deze na het 15de vers de opmerking, dat REBECCA eene vrouw moest geweest zijn van hooge geboorte. »Hoe weet gij dat zoo?" vraagde de zendeling. »Omdat zij de kruik op haar schouder droeg," antwoordde de *moensjée:* »de lagere kasten dragen hare lasten altijd op 't hoofd." De Duitsche vrouwen doen hetzelfde. Is dit een bewijs voor de Indische herkomst der Duitschers? En hoe doen de Friesche vrouwen? Dragen zij haar kruiken op den schouder?

J. H. VAN LENNEP.

330. — *Reparatie van den toren van Babylon door Nebucadnezar.* Een vriend verhaalde mij onlangs van een rolzegel (?), in *Babylon* ontdekt, waarop stond, dat NEBUCADNEZAR den toren weêr op had laten bouwen, of althans repareren, dien de menschen aldaar gemaakt hadden omdat zij malkaêr niet meer konden verstaan. Is dit juist, en hoe luiden de woorden van het berigt, waaraan deze merkwaardige bijzonderheid ontleend is?

J. H. VAN LENNEP.

331. — *Brutus-Bosch.* Is de bijzonderheid bekend, dat *'s Hertogenbosch* in 1794 en 1795 onder de aldaar gevestigde Franschen-vrienden en *sans-culottes* den naam droeg van *Brutus-bosch?* Welken naam had dan wel in hunne taal het hoofsche *'s Gravenhage?*

J. H. VAN LENNEP.

332. — *A. B. Strabbe.* Men zal mij zeer verpligten met eenige opgaven over het leven van dezen wiskunstenaar, over het jaar van zijne geboorte, van zijn overlijden, zijne betrekkingen, enz. In geen biographisch woordenboek heb ik iets over hem kunnen vinden.

MARTINUS NIJHOFF.

333. — *De nachtmerrie.* Wáár kan men over de *nachtmerrie* iets duidelijks, verstaanbaars en onopgesmukts lezen? Hoe komt het, dat, als men door de nachtmerrie wordt bezocht, men duidelijk al de voorwerpen ziet, die in het vertrek zijn, waarin men zich bevindt, zoo als zij werkelijk zijn, hoezeer de bedgordijnen potdigt zijn geschoven? — Het onderscheid toch tusschen de *nachtmerrie* en eenen gewonen benaauwden droom is, dat men in eenen droom zich veelal op eene andere plaats verbeeldt te zijn, maar dat men door de nachtmerrie bezocht, weet en gevoelt te bed te liggen, buiten staat zich te bewegen, en zich verbeeldt met de oogen open te liggen.

C/₄.

334. — *Jan, basterd van Beijeren.* In de verhandeling over WILLEM EGGERT, Heer van *Purmerende*, geplaatst in het 3de stuk van *Aemstels Oudheid*, (bl. 55—99), door Dr. P. SCHELTEMA, Archivaris der hoofdstad en van *Noord-Holland*, wordt melding gemaakt van JAN, bastaard *van Beijeren*, en van de

(*) Zie de *Sunday at Home*, 1858, p. 663.

betrekking waarin hij heeft gestaan tot de heerlijkheid *Purmerende*, waarmede hij ten jare 1422 en 1423 door zijnen vader Hertog JAN VAN BEIJEREN werd beschonken.

Omtrent dezen JAN, bastaard *van Beijeren*, schijnt zeer weinig bekend te zijn. De bovengenoemde verhandeling, met de daartoe behoorende aanteekeningen en charters, vermelden alleen, dat hij op zich had genomen, eenige jaren, als momboir over de Gravin JACOBA VAN BEIJEREN, de landen van *Holland* en *Zeeland* te regeren, en dat hij ten jare 1531 nog in leven was.

De belangrijke betrekking, waarin deze onechte vorstenzoon tot de Gravin JACOBA en tot *Holland* en *Zeeland* heeft gestaan, maken het wenschelijk, dat, zoo mogelijk, eenig licht worde verspreid over zijn leven en zijne handelingen. Een onderzoek, tot dat einde ingesteld, heeft echter tot niets anders geleid, dan tot de ontdekking, dat hij is gehuwd geweest met eene dochter uit een adellijk, oud, aanzienlijk en vermogend geslacht in *Drenthe*, en dat hij in het jaar 1442 reeds overleden was. Daarvan blijkt uit het navolgende stuk, in 't Archief van laatstgenoemde provincie aanwezig, en van den navolgenden inhoud:

„Wy REYNOLT DE VOS VAN STEENWICK ende ALYT VAN PUTTEN, echte wyf REYNOLTS voerscr., doen kund ende kenlic allen lieden, in dessen openen breue, dat wy hebben vercofft ende vercopen, voer ons ende voer onse erfgen., ewelike ende erflike, Joncfrou WIBBEN HUBBELDINGHE, Abdisse des Cloesters van *Assen*, ende den gemenen conuente voerscr., also danich erfachtich guet ende tenden grof ende smal, als wy hebben in der buerscap to *Scheloe*, ghelegen in den kerspel van *Rolde*, voer vyf mudde roggen, Groningher mate, welke mudde voerscr. dat conuente voerscr. gheuen sal onser dochter MECHTELT VAN STEENWICK, Nonne tot *Assen*, des jaers; ende wanneer onse dochter voerscr. afliuich wart, zo sullen de vyf mudde voerscr. mede doet wesen, dat wy noch onse erfgen. en sullen daer nummermeer ansprake op hebben. Ende van desen guede voerscr. zulle wy REYNOLT ende ALEYT voerscr. den conuente voerscr. rechte'waerscap doen, voer al de ghene de des to rechte komen willen. Al arghelijst wtghesproken. In oerkunde der waerheit zo heb wy REYNOLT ende ALYT voerscr., voer ons ende voer onse erfgen., onse zeghele van onsen rechten weten an dessen breef ghehangen. Voert zo bekenne wy HENRIC DE VOS VAN STEENWICH, REYNOLTS zoene voorscr., ende HADEWICH, REYNOLTS dochter, JOHAN *des basters wedue van Beijeren*, in dessen openen breue, voer ons ende voer onse erfgen., dat wy al desse punten voergheneomt stede ende vast holden willen ende daer niet teghen to doene noch laten gheschien, in gheenre wijs, dat den Conuente voerscr. hinderen mach in dessen guede voerscr., daer omme heb ik HENRIC voerscr., voer my ende voer HADEWICH miinre zuster ende voer onse erfgen., want miin zuster voerscr. ghenen zeghel en heuet, ende om ere bede wille, minen zeghel an dessen breeff ghehangen. Ghegheuen jnt jaer Ons Heren M.C.C.C.C. ende XLII, op Sunte Jacobs auent des Hillighen Apostels."

Of JAN *bastaard van Beijeren* en zijne vrouw HADEWICH DE VOS VAN STEENWYK al dan niet kinderen hebben gehad, is tot nog toe niet gebleken. Wenschelijk ware het, dat hem aangaande nadere nasporingen werden gedaan, en dat de uitslag daarvan werd bekend gemaakt, indien het onderzoek gewenschte uitkomsten mog opleveren. 13xxxx14.

---

335. — *Arnold Hachtingius.* Deze predikant te *Dokkum* gaf in 1652 in 8°. een werkje uit, getiteld: *Klaer ende onpartydigh bericht, van de vyf strydige poincten aengaende de predestinatie*, enz. *door wylen* CONRADUS VORSTIUS. *Waerby gevoeght is* GUERNERI VORSTII *Noodzakelyke censure* enz. Hiervan verscheen in 1676 de derde druk, onder den titel: *Doodsteek gegeven aan de absolute praedestinatie.....* *door* C. VORSTIUS enz. Wanneer en onder welken titel verscheen de tweede druk? Heeft die HACHTINGIUS meer uitgegeven en wat is er van hem bekend? In GLASIUS' *Godgel. Nederl.* is hij niet te vinden. H. C. R.

---

336. — *A. van den Borre's Derde vertoog.* CATTENBURGH geeft in zijne *Bibliotheca Remonstrantium*, onder de werken van ADRIAAN VAN DEN BORRE ook een *Derde vertoog* op, *ononderteekent van omtrent veertig predikanten* 1623. Hij voegt er echter bij, dat dit stuk niet in druk was verschenen. Na den tijd waarop CATTENBURGH zijne *Bibliotheca* uitgaf (1728), zal het ook wel niet gedrukt zijn. Maar hij schijnt het stuk nog in handschrift gekend te hebben. Weet iemand mij te zeggen of dit zoo zijn kan, en of dat handschrift nog ergens aanwezig is? H. C. R.

---

337. — *Geschrift van Assuerus Matthisius.* Op een oude geschrevene lijst wordt onder de geschriften van ASSUERUS MATTHISIUS, predikant bij de Remonstrantsche gemeente te *Rotterdam*, ook genoemd: *Antwoordt op eenige paepsche vragen*, 8°. Wie kan mij nadere inlichtingen geven omtrent dit mij onbekend geschrift? H. C. R.

---

338. — *Twee geschriften van D. Sapma.* Onder de geschriften van DOMINICUS SAPMA, noemt CATTENBURGH twee werkjes, waarvan ik gaarne eene volledige titelopgave, benevens eenige nadere aanwijzingen zou ontvangen. Het zijn deze: *De paepsche triumpherende waarheit*, in 8°. 1626. *Kort en waaragtig verhaal*, 1625. H. C. R.

---

339. — *Twee geschriften van S. Lansbergen.* Over SAMUEL LANSBERGEN en zijne geschriften, is in Jaarg. VIII. van dit tijdschrift bl. 100, 273, 299 reeds gesproken. VAN HARDERWIJK zegt in zijn aangehaald werk, dat deze predikant omstreeks 1612 een boekje schreef tot aanprijzing der *onderlinge verdraagzaamheid*. CATTENBURGH noemt onder zijne geschriften nog: *Leidsman ter zaligheit ofte stichtelijke rijmgedigt* enz. 1626, 4°. Wie kan mij van beide geschriften juister den ti-

tel opgeven, en aanwijzen waar ze misschien te vinden zijn? H. C. R.

340. — *De Ridder du Vial.* Dat het in de vorige eeuw met de militaire regtspleging niet best gesteld was, blijkt uit de executie van den Ridder DU VIAL, een' franschman in onzen dienst, die na een gevangenis van *vijf en een half jaar*, uit *'s Hage* naar *Breda* gevoerd en aldaar op den 21sten Julij 1753 onthoofd werd, wegens buitensporige handelingen, als bevelhebber eener vrijcompagnie, die zoowel in strijd waren met de menschelijkheid als met de goede krijgstucht, pligt en eere, die men van een' officier verwacht. Is er van deze zaak iets meer bekend, dat misschien het vonnis verschoonlijker zijn doet, om na eene zoo lange gevangenisstraf iemand ter dood te brengen? φ^2—φ.

341. — *Stenografie in* 1750. In 1750 zag te *Amsterdam* bij B. VAN MOURIK voor 16 stuivers het licht: *Nieuwe uitgevonden karakterkonst om met lettermerken predikatien, redevoeringen enz. uit te schrijven.*

Wat was dat voor een boekje en heeft het daarin opgegeven stelsel praktische waarde? φ^2—φ.

342. — *Verzameling van Triglands geschriften.* Voor eenigen tijd last gegeven hebbende op een werk, dat op zekeren Catalogus was aangeduid als bevattende al de werken van JACOBUS TRIGLAND, in één folio band, zoo bevond ik bij de ontvangst, dat in dien band vervat was 1°. *Het eerste deel vervattende die boecken ende schriften* JACOBI TRIGLANDII, enz. t' Amstelr. bij M. J. BRANDT, 1639, 860 blz., en 2°. *Het derde deel van de boecken ende schriften* J. TRIGLANDII, enz. T'Amstelr. 1640, 448 blz. Nu zal ik mij wel niet vergissen, indien ik aanneem, dat aan dezen band het tweede deel ontbreekt. Wie kan mij het titelblad van dat 2de deel beschrijven, en mij opgeven welke stukken daarin vervat zijn? Of waar zou ik dit kunnen nazien? Is elk deel afzonderlijk verschenen? En kan iemand mij ten laatste ook zeggen, of alle stukken, die in deze drie deelen voorkomen, vroeger afzonderlijk reeds in 4°. waren verschenen, dan of enkele misschien in die foliouitgave voor het eerst het licht zagen? C³.

343. — *Geschriften van Hendrik Slatius.* Van SLATIUS' *Ghepredestineerden dief* worden in F. MULLERS *Bibliotheek van Nederlandsche pamfletten* vier uitgaven in 4°. genoemd (N°.1676—1679). Mij is ook nog eene uitgave in 4°. bekend. »Ghedruckt t' *Hantwerpen*," 1620. Zijn er nog andere uitgaven in 4°.? En wie kan mij van dit geschrift alle uitgaven in 8°. opgeven, zoo mogelijk met aanwijzing waar ze te vinden zijn?

Verder worden in de *Bibl. van pamfl.* onder N°. 1287, 1290, 1645, 1680, 1758, 1760, 1761 en 1762, nog andere geschriften genoemd, waarvan SLATIUS geheel of gedeeltelijk de auteur was. Wie kan die lijst zijner geschriften aanvullen? C³.

344. —*Vertaler van het libre discours* 1619. Is de vertaler ook bekend van het *Libre discours sur l'état présent des églises reformées en France?* Het oorspronkelijke verscheen in 1619, zonder naam van den schrijver, den Heer D'AUBIGNÉ. De vertaling zag in 1632 te *'s Gravenhage* het licht onder den titel: *Vrijmoedigh discours over 't vereffenen van de religions verschillen.* C³.

345. — *Van Westen.* Van dezen geleerde wordt even melding gemaakt in het *Woordenboek der Zamenleving*, dat bij DIEDERICHS te *Amst.* uitkomt. Ik wenschte wel meer bijzonderheden hem aangaande te weten. Hij was een Nederlandsch wiskundige, welligt een Gelderschman, en gaf in 1644 te *Arnhem* een werk uit in drie deeltjes, onder den titel: *Mathematische vermaecklijkheden.* In ARRENBERGS *Naamreg. v. Nederd. boeken*, vinde ik WESTEN (W. VAN), *Mathemat. vermakelijkheden*, 1688. Amst. 8°. J. C. K.

346. — *P. Wils.* Wie weet mij iets naders mede te deelen over P. WILS, wiens wiskundige werken in 1654 te *Amsterdam* zijn uitgegeven? J. C. K.

347. — *A. F. Wille.* AELIUS FRANCISCUS WILLE, Hagenaar, die op het einde der 16de eeuw leefde, was philosoof en poëet en heeft geschreven o.a. *De naturalium rerum scientia.* Wat weet men meer van hem?

J. C. K.

348. — *Een predikant, vrijmetselaar.* Wie was in 1768 of daaromtrent de predikant te *Tiel*, die, op vermoeden van *vrijmetselarij*, zoo vele onaangenaamheden van zijne gemeente, inzonderheid van zijnen kerkeraad moest verduren? — In de *Boekzaal* van 1768 deel CVII, bl. 592, 708 enz. moet daarvan iets voorkomen, volgens A. YPEIJ, *Kerkel. Gesch. van de* 18*de eeuw*, III. bl. 273 in not.

J. C. K.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Het Doodshoofd (I. bl. 159; vgl. bl. 236, 267, 331). In den Isten Jaargang van den *Navorscher*, bl. 159, wordt gevraagd naar een dichtstukje, getiteld: *het Doodshoofd*, door B. NIEUWENHUIZEN.

Op bl. 267 van denzelfden Jaargang wordt het gevraagde gegeven.

Toen ik mijn afschrift met dat van den *Navorscher* vergeleek, vond ik in het mijne *één* couplet meer.

Dat couplet, bij mij het *vijfde*, luidt als volgt:

Gij zwijgt!... dit doodsgebeente ontluistert dan uw' waarde;
Van wat het voormaals was is geen gedachtenis:
Bloos trotsche sterveling! leert, grooten dezer aarde,
Hoe nietig al uw' grootheid is!

Voor het overige komt het mijne, *nagenoeg*, met het gegevene overeen.

In eene verzameling van dichtstukjes, door mij van hier en elders afgeschreven, volgt op het zoo even genoemde *Doodshoofd* een ander, dat hetzelfde opschrift draagt. Wie er de maker van is weet ik niet. Het eerste couplet luidt als volgt:

Wat waart ge, ontvleeschde kop, waarin de wormen spelen?
Versierde een Diadeem uw Vorstelijke kruin?
Of moest ge in 't aklig lot eens schaam'len beedlaars deelen?
En baadt ge een' bete broods aan gevels van arduin?

Kan iemand mij nu opgeven wie *van dit stukje* de maker is?

En zoo er meer van denzelfden dichter is uitgekomen, dan zou ik gaarne titel en uitgever van het werkje (of van de werken) weten. H. v. K.

Watermerk in het papier (V. bl. 272, Vr. 310; vgl. VI. bl. 56 en 315). Volgens het *Illustrirtes Familien-Journal* (Eilfter Band, N°. 276, S. 159), »zoude de uitvinding van het papier uit linnen lompen in *Zwabenland* t'huis behooren en het eerst door de familie HOLBEIN te *Ravensburg* in toepassing zijn gebragt. De oudste oorkonde, op dit papier geschreven, is gedagteekend met het jaar 1301. Het wapen der HOLBEINEN vertoonde een ossekop, en dit zinnebeeld is als watermerk in al het papier van den ouden Ravensburgschen papiermolen uitgedrukt. In *Pommeren*, in *Friesland*, in *Parijs*, in *Bohemen* bezit men schrifturen op dat zoogenaamde ossenkoppapier, het oudste linnenpapier, dat er is. FAUST en SCHOEFFER gebruikten het tot hunne eerste drukwerken. Op vele vellen komt ook een klapper voor, zooals die vroeger door de melaatschen werd in de hand gedragen, om een ieder voor hunne nadering te waarschuwen. Dit symbool staat op het Holbeinsche Leprozenhuis in *Ravensburg*, waaraan een aandeel in den papiermolen bij de *Flatterbeek* toekwam. Van de genoemde papiermakers-familie stammen de twee schilders HOLBEIN af, waarvan de laatste een der glansrijkste sieraden der Duitsche school geworden is." De stad *Ravensburg* bezit nog altijd hare papiermolens.

Daar echter uit het *Navorschers Bijblad*, 1853, bl. xiv en xv, blijkt, dat het papier uit linnen lompen reeds van de XIIde eeuw dagteekent, zoude men de vraag kunnen opperen: Heeft het papier van vóór 1301 een watermerk? Zoo neen, bewijst de aanwezigheid van een watermerk dan niet eene *vordering* in de kunst van papiermaken? Ware dit zoo, dan had men een middel ter tijdsbepaling van zoodanige oorkonden uit vroegeren tijd, welke niet gedagteekend zijn, ofschoon het heel wel mogelijk is, dat men oud papier zonder watermerk bezigde in een tijd, dat deze merken reeds in zwang waren. De roem, aan de familie HOLBEIN als uitvinders van het linnen-papier toegekend, schijnt echter in zoo verre te moeten ingekort worden, dat zij slechts de uitvinders van het watermerk zijn geweest. Heb ik daaromtrent juist gegist? J. H. VAN LENNEP.

Operaas in de Hollandsche taal (VI. bl. 106, Vr. 143; vgl. bl. 251; VIII. bl. 365; IX. bl. 73 en 207). Bij de *Operaas in de Hollandsche taal* overgebragt, vergete men niet *De jagers en het melkmeisje*, waaruit men nog dagelijks de les hoort, die dit zangspel besluit:

»Verkoop toch nooit de beer zijn huid,
Voor dat de beer is doodgeschoten."

L. J.

Het geslacht Sweers (VI. bl. 135, Vr. 194; vgl. bl. 318; VIII. bl. 330; IX. bl. 171). Te dien opzigte kan ik eene niet onbelangrijke bijzonderheid mededeelen, namelijk dat in de Koorkerk te *Middelburg* de zerk gevonden wordt van BALTAZAR VAN VLIERDEN GILLISZ. van *Antwerpen*, en zijne echtgenoote CATHARINA NIEUWELS. Men vond er de nu weggehakte wapens op van VAN VLIERDEN, HOVENKENS, VAN THIENEN, HVIOUL DE RONGHE (uitgesleten).

Dit graf behoorde, volgens een oud kerkregister, in 1665 in eigendom aan BALTHASAR SWEERS, koopman te *Amsterdam*, benevens zijne broeders en zusters CATHARINA, GILLINA, PHILIP en GUILLIAM, zijnde de kinderen van GILLINA VAN VLIERDEN, eenige dochter van BALTAZAR VAN VLIERDEN, bovengenoemd.

BALTHAZAR VAN VLIERDEN was een der grootste en ondernemendste Zeeuwsche kooplieden en eerste Bewindhebber der O. I. Compagnie, kamer *Zeeland*. (Zie VAN METEREN, *Hist.*, fol. 451.) Gelijk te vermoeden is was hij met DE MOUCHERONS, CROMELINKS en anderen uit *Antwerpen* naar *Middelburg* geweken. De niet zoo algemeen voorkomende naam van BALTHASAR geeft eenige aanleiding tot de onderstelling, dat BALTHASAR DE MOUCHERON, die zich in 1576 uit *Antwerpen* eerst te *Arnemuiden*, en daarna te *Middelburg* vestigde, tot zijne betrekkingen behoorde.

φ^2—φ.

Stalen pennen (VI. bl. 267, Vr. 427; vgl. VII. bl. 57; VIII. bl. 297; IX. bl. 8 en 241). Zoude DISCIPULUS wel zoo goed willen zijn mij te zeggen, welk doel zijn onderwijzer PROVILY had met de verlangde inlevering van verbruikte stalen pennen? Ik heb er nog eene doos vol, die ik gaarne aan hem zal afstaan, die er nog een gebruik voor weet. Hier wil niemand ze present hebben.

J. H. VAN LENNEP.

Van Oort (VI. bl. 369, Vr. 573; vgl. VII. bl. 158, 206; VIII. bl. 110; IX. bl. 208). De mededeeling van L. v. J. (VIII. bl. 110) kan ik niet beter beantwoorden dan door de volgende geslachtlijst.

Ten opzigte der afkomst deelde ik eene familie-overlevering mede, zoo als er in de familie VAN OORT enkele bewaard worden, die echter voor derden minder belangrijk zijn, doch die ik aan L. v. J., zoo hij zich tot mij wendt, wel wil medededeelen.

Het wapen van ADRIAAN VAN OORT, 1673, vindt men in het *Wapenboek* van het Bartholomei-gasthuis te *Utrecht;* dat van FRANS VAN OORT, 1761, in het *Wapenboek* van het Barbara- en Laurentia-gasthuis en in den gevel van een aanzienlijk huis op de oude gracht bij de Tolsteegpoort te *Utrecht*, vroeger een steenbakkerij, nu een diakenhuis of zoo iets.

VAN OORT huwt JOHANNA DE RIEDER, laat na:

a. Mr. FRANS VAN OORT woonde op *Rotsoord*, bij *Utrecht*. De lijst zijner gedichten, onder anderen *Vredetoorts op Rotsoord*, enz. komt voor in ABCOUDE, *Naamregister van Nederl. boeken*. Hij huwde in 1679 CATHARINA KOOL, wed. LUIJSTER.

b. BAREND VAN OORT huwt wed. LATOUR.

c. GERRIT VAN OORT.

Kinderen van FRANS VAN OORT *a*:

a^1. JAN VAN OORT huwt GEERTRUIDA VAN OORT.

b^1. ADRIAAN VAN OORT.

c^1. JACOBUS VAN OORT.

d^1. WOUTER VAN OORT, gehuwd met MARIA ROTTEVEEL, dochter van A. ROTTEVEEL en ANNA MARIA VAN HEURN.

Kinderen van BAREND VAN OORT *b*:

a^2. GEERTRUIDA VAN OORT huwt JAN VAN OORT, zie boven.

b^2. ISAAC VAN OORT.

c^2. N. N. VAN OORT huwt Mr. WACHTENDORFF, te *Utrecht*.

d^2. N. N. VAN OORT, huwt decan WACHTENDORFF.

e^2. ANNA VAN OORT.

Kinderen van JAN VAN GORT a^1:

a^3. FRANS VAN OORT huwt MAGDALENA HOFKENS DE COURCELLES.

b^3. CLARA VAN OORT.

c^3. BAREND VAN OORT.

d^3. GEERTRUIDA JOHANNA VAN OORT huwt LAMBERTUS KEER, te *Amsterdam*.

e^3. JAN VAN OORT.

f^3. GERRIT VAN OORT huwt ANNA ELISABETH KEER, overl. 1756, 29 Augustus.

Al deze huwelijken waren kinderloos.

Kinderen van WOUTER VAN OORT d^1:

a^4. CATHARINA huwt J. G. SCHILLING. Hun zoon huwt LA LEU DE WILHEM en hunne dochter ELISABETH Ds. JOAN JOUBART DE L'ORME.

b^4. ALETTA VAN OORT huwt Mr. BERGH, Auditeur-Militair te *Zwolle*.

c^4. MARIA VAN OORT.

d^4. LUCIE LOUISE huwt 1746 WILHELMUS KLAD, predikant te *Wadenooijen*.

e^4. JACOBA AGNETA VAN OORT huwt JOHANNES WENCESLAUS VAN OTTING, predikant te *Breda* in 1755, geboren in 1709.

f^4. JOHANNA FRANCINA VAN OORT, geb. 1718, overl. 22 Aug. 1773, huwt HERMANUS KLAD, Secretaris van het kapittel van St. Jan te *Utrecht*. Hunne dochter, ALETTA MARIA, huwt in 1773 Mr. HENDRIK NAGTGLAS, Stedehouder van *Gooiland* te *Naarden*.

g^4. FRANS VAN OORT huwt N. N. HERMANS.

Kinderen van FRANS VAN OORT g^4:

a^5. ALETTA GEERTRUIDA VAN OORT.

b^5. HENRIETTA MARIA VAN OORT huwt HENDRIK WILLEM NAGTGLAS VERSTEEG, op *Rotswijk*, bij *Utrecht*.

c^6. DIRK FRANS.

d^6. CATHARINE LOUISA.

e^6. FRANCINA, gehuwd in 1802 met HENRICUS RAVESTEYN, Domheer te *Utrecht*.

φ^2—φ.

Cornelis Udemans (VII. bl. 10, Vr. 4; vgl. bl. 247; VIII. bl. 310). Te *Vlissingen* zijn gehuwd:

1. 26 Jan. 1647. HENDRICK UDEMANS, J. G. van *der Veere*, met MARIA SEUSE, J. D. van *Vlissingen*.

2. 12 Sept. 1654. PIETER UDEMANS, J. G. met MARIA BISCOP, J. D. beyde van *Middelburg*.

3. 26 Mey 1657. FRANS EVERTSEN, J. G. varende met Capteyn MANGELAER, van *Vlissingen*, met ELISABETH UDEMANS, J. D. van *der Veere*, ondertrouwt aldaer.

LABORANTER.

Buitengewone vruchtbaarheid (VII. bl. 232, Vr. 301; vgl. bl. 317, 370; VIII. bl. 20, 168; IX. bl. 9, 74, 138, 178). Zie over JANNETJE THEUNIS t. l. a. p. genoemd *Bijvoegsel op* KOK, *Woordenb.*, in voce. Vgl. *Bijvoegsel. en Aanmerkingen op het IXde deel van* WAGENAAR, bl. 67 (*). M°.

Baronnen van Aerssen (IX. bl. 1, Vr. 2; vgl. bl. 149 en 214). V. D. N. zegt, t. l. a. pl. te

vermeenen, dat aan den tak VAN AERSSEN VAN BEIJEREN VAN VOSHOL de titel van *Baron* is toegekend bij besluit van Koning WILLEM I, van 25 Julij 1825 (*Staatsblad* N°. 61). Dit is minder juist. De familie VAN AERSSEN behoorde tot de familiën reeds genoemd bij het organiek besluit van 25 April 1814, houdende *Admissie in de Ridderschap van Holland* (zie VAN WELEVELD, *Handboek van den Nederl. Adel*, bl. 2), en de in 1723 geboren ALBRECHT NICOLAAS VAN AERSSEN VAN BEIJEREN, Heer van *Hoogerheyden*, schreef en noemde zich *Baron*. Mijne vraag was dan ook: »hoe kwam die familie in *de vorige eeuw* aan dien titel, en wanneer is die titel door de leden van dat geslacht het eerst gevoerd?" CORNELIS VAN AERSSEN, Heer van *Sommelsdyck*, van 1683—1688 Gouverneur-Generaal van *Suriname*, noemde zich, als ik wel heb, geen *Baron*, evenmin als zijn zoon FRANÇOIS, Vice-Admiraal van *Holland*. Het besluit van 25 Julij 1825 (*Staatsblad* N°. 61) bevat slechts de opname van eene lijst van personen, die sedert November 1813, door het hoofd van den Staat, als behoorende tot den Nederlandschen Adel zijn *erkend*, of tot dien Adel zijn *verheven*, of in dien Adel zijn ingelijfd. C/4.

Eerste reis naar Guinea (IX. bl. 2, Vr. 9; vgl. bl. 150 en 214). *Reisverzameling van* NAVARETE. In de *Hist. Gen. des Voyages*, t. VII. p. 177 ss. (ed. de *Holl.*) vindt men een uitvoerig verslag over NAVARETE en eene opgave van den inhoud van zijn, te *Madrid* 1676 in f°. uitgegeven werk, dat hoofdzakelijk tot *China* en *Oost-Indië*, maar niet tot *Guinea* betrekking heeft. Men leest aldaar deswegens: »il fut traduit en Anglois au commencement de ce siècle et placé dans le premier tome du grand recueil Anglois des voyages, où il occupe environ trois cent quatre vingt pages *in folio*." Welke Engelsche *Collection* hier bedoeld wordt, en of het die van HACKHUYT is, kan ik thans niet nagaan; eene van BARLAY is mij geheel onbekend. Betere inlichting geeft misschien de *Bibliothèque universelle des Voyages* par BOUCHER DE LA RICHARDERIE. Paris 1808. L. J.

Carl Cockiel (IX. bl. 5, Vr. 36; vgl. bl. 154, 215). Bij nader onderzoek is mij gebleken, dat VRIMERSSEM of VRIMERSHEM en VIVERSHEM of VYVERSHEM (zie IX. bl. 216) twee onderscheidene geslachten waren. Het eerste voerde doorsneden, van goud, met den leeuw van keel, en van lazuur, met drie rozen, 2. 1., van zilver. Zie *Annal. de la maison de Lynden*. M°.

Theodorus Aemilius (IX. bl. 6, Vr. 40; vgl. bl. 155 en 218). THEODORIUS AEMILIUS, de beschermer van den in 1560 geboren ARMINIUS, komt niet voor in de genealogie der familie MELIS, waartoe de Leidsche en Utrechtsche Hoogleeraar ANTONIUS AEMILIUS behoorde. Laatstgemelde is den 20 December 1599 te *Aken* geboren, en had tot vader JAN MELIS, koopman successivelijk te *Antwerpen*, te *Rome*, te *Hasselt* (*Limburg*), te *Aken* en te *Dordrecht*. — ANTONIUS verlatiniseerde, als geleerde, naar de gewoonte van zijnen tijd, zijnen naam MELIS in AEMILIUS, en was de eerste van zijn geslacht, die, in plaats van MELIS, AEMILIUS werd genoemd. Hij had, behalve twee dochters, slechts éénen zoon JAN ALFERT AEMILIUS, geboren te *Utrecht* 21 Februarij 1626, die als Raad der stad *Utrecht* in 1679 is overleden, en geen mannelijk oir heeft nagelaten. P. P.

Rombout Verhulst (IX. bl. 35, Vr. 64; vgl. bl. 185). Ik lees, bl. 185, dat »de bekende beeldhouwer R. VERHULST de graftombe van MEERMAN in de *Pieterskerk* te *Leiden*, benevens het beeldwerk in de fronten van den waag en het boterhuis vervaardigde." Dien ten gevolge verzoek ik onderzoek te doen naar de plaats dezer, naar het schijnt, twee gebouwen; naar de voorstelling op de beide fronten; naar de vervaardigers van de voorstellingen, op het beeldwerk na, en vooral naar de rekbaarheid van het leven van genoemden R. VERHULST. Waaruit eindelijk blijkt C.W.B., dat de beeldhouwer te *'s Gravenhage* heeft gewoond? †.

Amusement philosophique (IX. bl. 36, Vr. 69; vgl. bl. 185). Ik bezit ook eene vertaling van dit werkje, met dezen titel: *Philosophische Tyd-korting, redeneerender wys, over de taal der Beesten. Met een Suplement of Slot-Reede, over het zelve. Uit het Fransch vertaald. Te Amst., by* HENDRIK BOUSIERE, *Boekverk., op den Dam, by de Beursstraat*, z. j. — In denzelfden band zit ook: *De redenerende Dieren, over de menschelyke Gebreken*, enz., *opgesteld door de Heer ***. Uit het Hoogduits vertaald. Eerste Gesprek tusschen een Beer en een Krekel. Twede Gesprek tusschen een Paard en een Vlieg. t' Amst.* 1739. M°.

Appel- en peersoorten (IX. bl. 65, Vr. 90; vgl. bl. 193 en 218). ROEMER VISSCHER noemt er eenige van de eerste in een gedicht op *het huwelijk van* W. APPELMAN *en* GRIET P.

Pryst *Sint Jans-appels, Rabbauwen* en *Kruyelingen:*
Pryst *Schijfappels, Goesoeten* en *Ermgaerden:*
Pryst *Emmerappels, Queen* en *Guldelingen:*
Pryst den *Paradysappel*, al wast hy by der aerden:
Pryst den *Oranjen*, als groot van waerden:
Dan de GRIET is prijswaerdighst, mooght ghy hier uyt weten,
Want d' APPELMAN houdtse voor syn eygen eten.

Van *Grieten* en *Aegjes* spreekt BREDERO *Werken. Amst.* 1678. 8°. bl. 626.

LAMED.

J. Deknatel (IX. bl. 98, Vr. 124; vgl. bl. 221). *Joannes Deknatel* was geboren te *Norden* den 1 November/21 October 1698 en stierf den 22 Jan. 1759, zijnde Leeraar der Doopsgezinden te *Amsterdam*. Hij wordt ook onder de Dichters opgenomen door VAN DER AA, *Vervolg* op WITSEN GEYSBEEK. Zijne schriften zijn vermeld in het *Biogr. Woordenboek* van denzelfden, vervolgd door VAN HARDERWIJK, Art. *Deknatel* (*Johan*), waarmede echter moet vergeleken worden de opgave in de *Naamlijst der Doopsgezinde Schrijveren*, enz., van 1539 tot 1745, *Amst.* 1745. Zijne afbeelding is door C. VAN NOORDEN geteekend, toen hij 58 jaren bereikt had, en, door hem gegraveerd, in 4°. formaat uitgegeven met een zesregelig vers van ARENT PLUYM; hetzelfde portret is later door J. HOUBRAKEN fraai gegraveerd en in 1762 in 8°. uitgegeven, doch zonder vers.

V. D. N.

Bullebakken (IX. bl. 101, Vr. 147; vgl. bl. 223). 23 April vraagde, bl. 101, naar de namen van denkbeeldige wezens, met welker verschijning kindermeiden, bakers en onverstandige ouders de ellendige gewoonte hebben kleine kinderen, als zij ondeugend zijn, bang te maken, gelijk b. v. de *bullebak*, *zwarte Piet*, *Haantje* of *Heintje Pik*, *booze Griet*, de *zwarte man*, enz. De Heer J. BOUMAN brengt, bl. 223, hier ook toe de *nachtmerrie*. Houdt hij de *nachtmerrie* voor iets denkbeeldigs? Dan wenschen wij hem geluk en tevens, dat hij nooit de werkelijkheid er van zal ondervinden. Maar de *nachtmerrie* behoort zeker niet tot die soort van wezens, wier namen 23 April wenschte te weten. De *nachtmerrie* is geen wezen, waarmede men slechts kinderen bang maakt. De man, wien zij eens bezocht, is voor hare wederverschijning met grond beangst. Zij behoort niet tot de familie der *bullebakken*.

4 Julij.

Hermanus Hubert (IX. bl. 101, Vr. 150; vgl. bl. 224). Een kort levensberigt van dezen vindt men in het *Kerkelijk Register der Predikanten te Amsterdam*, door H. CROESE. HUBERT te *Noordhorn* in het Graafschap *Bentheim* geboren in 1729 den 18 April, in 1737 naar de school te *Burgsteinfort* en in 1744 naar het Gymnasium te *Lingen* gezonden, oefende zich aldaar in de talen en voorbereidende wetenschappen; in 1745 vertrok hij naar *Groningen* en in 1748 naar *Leiden*; in 1750 werd hij Proponent onder de Classis van *Leiden*. Te *Kampen* staande, was hij, na eerst onderscheidene malen Deputatus geweest te zijn, Scriba van de Overijsselsche Synode te *Deventer* en opende die met eene leerrede over *Openb.* III: 14, 16. Hij deed te *Amsterdam* zijne intrede met 2 *Petri* I: 10, 11. Hij had gehuwd ANNA GAARENGROOT, die in 1789 stierf; en overleed zelf den 10 Julij 1809. Schriften van hem heb ik niet vermeld gevonden.

V. D. N.

Levensbeschrijvingen van Vorsten uit het huis van Oranje-Nassau (IX. bl. 102, Vr. 155; vgl. bl. 225). De oorspronkelijke steller van de vraag naar *Levensbeschrijvingen van Vorsten uit het huis van Oranje-Nassau* en de antwoorder B[t]. zijn beiden op eenen dwaalweg, waarop de laatste door den eerste is gebragt. De vraag, om goed beantwoord te worden, had anders moeten zijn geredigeerd. — Noch LODEWIJK van *Nassau*, noch zijne broeders (behalve WILLEM I), noch WILLEM LODEWIJK van *Nassau*, door B[t]. genoemd, behoorden tot het huis ORANJE-*Nassau*. RENATUS van *Nassau*, zoon van *Graaf* HENDRIK en van CLAUDIA van *Challon*, was de eerste Prins van ORANJE uit het huis *Nassau*. Hij vermaakte, bij zijn kinderloos overlijden in 1544, dat Prinsdom aan zijnen neef (cousin) WILLEM, den jongeren, later meer bekend onder den naam van Prins WILLEM I. Deze en zijne descendenten, niet zijne zijmagen, behoorden tot het huis van ORANJE-*Nassau*. Bij het uitsterven van het mannelijk oir van Prins WILLEM I in Prins WILLEM III, erfde JOHAN WILLEM FRISO, Graaf van *Nassau-Dietz*, wiens grootmoeder eene dochter van Prins FREDERIK HENDRIK was, den titel van Prins van ORANJE, welke titel hem echter door den eersten Koning van *Pruissen*, zoon van eene andere dochter van Prins FREDERIK HENDRIK, werd betwist, welk verschil eerst in 1732 werd vereffend. Na JOHAN WILLEM FRISO, die den 14 Julij 1711 verdronk, voerde zijn op den 1 September van dat jaar geboren zoon WILLEM KAREL HENDRIK FRISO, Graaf van *Nassau*, later meer bekend onder den naam van Prins WILLEM IV, grootvader van Koning WILLEM I, den titel van Prins van ORANJE. — Maar zoo als ik zeide, noch LODEWIJK van *Nassau*, noch diens broeders, behalve Prins WILLEM I, noch hun neef (neven) Graaf WILLEM LODEWIJK behoorden tot het huis van ORANJE-*Nassau*. Verlangt de vrager ook van deze laatsten levensbeschrijvingen, hij vrage alsdan *levensbeschrijvingen van de Graven van Nassau*, en voege er geen ORANJE bij. Hij zal er eenige vinden in het *Vaderlandsch Woordenboek* op de voornamen LODEWIJK, ADOLF, enz.

S. S. S.

Levensbeschrijvingen van Vorsten uit het huis van Oranje-Nassau. Zoo even (14 Julij) ontvangen: WILLEM LODEWIJK VAN NASSAU. *Eene voorlezing door Mr.* B. J. L. DE GEER VAN JUT-

PHAAS. (*Niet in den handel.*) *Utrecht* 1859. De hooggeleerde schrijver schetst hier in krachtige trekken het karakter en den levensloop van *Frieslands* Stadhouder, »die de eerste veldheer van zijnen tijd zou geweest zijn, als hij niet naast MAURITS gestaan had." Kan ik den Heer G. P. ROOS genoegen doen met de toezending dezer fiks geschrevene voorlezing? Ze is het porto dubbel waard.

Bt.

Eenige vragen betreffende de Geesteranussen (IX. bl. 129, Vr. 166; vgl. bl. 257). EVERT of EVERARDUS HENDRIKUSZOON GEESTERANUS was de zoon van den predikant te *Naaldwijk*, die van daar naar *Haarlem* vertrok en aldaar in 1583 overleed. Hij was in 1580 predikant te *Alkmaar*, later pensionaris aldaar, en werd den 13den Februarij 1582 door Prins WILLEM I geëligeerd tot Raad in het Hof van Appel. Hij huwde MARGARETHA, dochter van NANNING VAN FOREEST van *Hoorn*. Zijne beide broeders waren:

a. HENRICUS, in 1604 predikant te *Assendelft*, waar hij in 1610 de *Remonstrantie* onderteekende, en vertrok in 1612 naar *Haarlem*, alwaar hij in 1640 overleed.

b. JODOCUS, in 1586 predikant te *Assendelft*, en in 1593 te *Gorcum*, alwaar hij in 1631 overleed.

Van EVERARDUS GEESTERANUS en MARGARETHA VAN FOREEST zijn drie zonen, als:

a. NANNING, geboren den 2den November 1588, eerst predikant te *Moordrecht*, in 1617 predikant in *den Briel*, aldaar ontzet in 1619 en gestorven den 8sten Maart 1650.

b. PETRUS, geboren den 14den October 1593, in 1616 predikant te *Egmond*, aldaar ontzet in 1619, overleden in 1658.

c. JOHANNES, geboren den 8sten November 1586, in 1619 als predikant te *Alkmaar* ontzet, overleden te *Norden* den 14den October 1622. (Zie KOK, dl. XVII. bl. 80.)

Van CORNELIS GEESTERANUS, zoon van JODOCUS, die in 1610 predikant was te *Blokland* en in 1620 ontzet werd, vind ik niets verder opgeteekend.

H. J. C.

Maria Junius (IX. bl. 130, Vg. 174; vgl. bl. 259). Bij het vermelde kan ik nog voegen, dat haar moeder, ELISABETH VAN DEN CORPUT, de tweede vrouw van FRANCISCUS JUNIUS was (zie ook BALEN, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 1018); dat over haar' eersten man, ISAAK DIAMANTIUS, kan nagezien worden BRANDT, *Hist. der Reform.*, dl. II. bl. 310, en over haar' tweeden man, SAMUEL NAERANUS, dezelfde t. a. p., dl. IV. bl. 381, en G. D. J. SCHOTEL, *Kerkel. Dordrecht*, dl. I. bl. 187 en 526; voorts dat ze bij NAERANUS een' zoon, JOHANNES, had, die predikant werd bij de Remonstrantsche gemeente te *Oudewetering*. (Zie over dezen SCHOTEL, t. a. p., bl. 187, 527, en dl. II. bl. 758, 759.)

FRANCISCUS JUNIUS had bij zijne derde vrouw, JOHANNA L'HERMITE, dochter van SIMON, Heer van *Betinsart* en Schepen te *Antwerpen*, behalve een' zoon, FRANCISCUS, ook eene dochter, JOHANNA, die huwde met BRUNAEUS.

V. D. N.

Volkslied (IX. bl. 130, Vr. 176; vgl. bl. 259). Reeds werd de vrager gewezen op een oud *geestelijk lied*, dat met dezelfde woorden aanvangt, en het wegreizen eener jonge maagd met haren hemelschen geliefde tot onderwerp heeft, en opgenomen is in VON ARNIM *und* BRENTANO'S *Des Knaben Wunderhorn*, naar »ein altes fliegendes Blatt aus *Köln*," en vollediger door mij in *Overzigt en proeven van Nederl. Volkszangen*, bl. 44. Nu vraag ik op mijne beurt: heeft misschien de Heer BUDDINGH het »in zijne jeugd gehoorde" in een wereldlijken zin opgevat? Is dit inderdaad het bedoelde lied? In welk dialect is het oorspronkelijke? Van welken maker? Een jaar of wat geleden is het in een onzer tijdschriften als schandelijk aangeklaagd, en anderzijds met warmte verdedigd, en mijns inziens bezit het, uit het aesthetisch oogpunt, geen geringe verdienste.

L. J.

Bezitters van allodiale goederen. Ridderhofsteden (IX. bl. 131, Vr. 182; vgl. bl. 260). De gegevene definitie van *ridderhofstad* zou ook de mijne zijn. Vergelijk wat BACHIENE, *Beschr. der Vereen. Nederlanden*, dl. IV. st. 2, bl. 287, zegt van de havezathen of riddermatige hofsteden in 't Graafschap *Zutphen;* van die in *Utrecht* spreekt hij uitvoerig 3de stuk, bl. 999; van die in *Overijssel*, 4de stuk, bl. 15, in *Drenthe*, bl. 288. Over het onderscheid te dien aanzien in *Groningen*, spreekt hij aldaar bl. 185, en wat *Holland* betreft, 2de stuk, bl. 405. Waarom adellijke goederen in *Zeeland*, ten dezen, niet in aanmerking kwamen. Zie ald. bl. 793 enz. De ridderhofsteden vermeldt BACHIENE bij name, ter plaatse waar zij gelegen zijn.

L. J.

ANTWOORDEN.

Adriaan van Cronenburg (II. bl. 279). Het stilzwijgen op deze vraag doet vermoeden, dat er geen schilderstukken van hem bekend zijn. Meer zekerheid verkrijgt men echter daarvan, doordien de Heer KRAMM in zijn *Levens en werken van Holl. kunstschilders*, zelfs geen gewag van hem maakt, niettegenstaande hij naar aanleiding van het bij FERWERDA, in de geslachtlijst VAN CRONENBURG, opgeteekende, gelijk hij verklaart, REMBOLT

VAN ADELEN VAN CRONENBURG onder de schilders heeft opgenomen, terwijl in die zelfde *genealogie*, *vijfde generatie*, almede wordt genoemd ADRIAAN VAN CRONENBURG, zoon van KLAAS, »*die zeer excellent in de peinture is geweest*." Ware dien Heer alzoo iets van het werk van ADRIAAN bekend geweest, zeer zeker zoude hij ook aan dezen eene plaats verleend hebben. V. D. N.

Comedies en romans over gierigheid (VII. bl. 158, Vr. 200). Ik bezit de drie eerste deelen van het werk, getiteld: *Les Chef-d'oeuvres dramatiques de* CHARLES GOLDONI, *traduites pour la première fois en français. Avec le texte Italien à côté* etc., uitgegeven te *Lyon* en te *Parijs* (An IX). Deze drie deelen vormen, zoo als blijkt uit eene aankondiging aan het einde, eene eerste serie, welke door eene tweede van gelijken omvang stond gevolgd te worden. In het tweede deel nu van dat werk komt voor: »*L'Avaro*, *Commedia d'un atto ed in prosa*," en, op den franschen titel vindt men verder deze aanmerking: »NB. MOLIÈRE a tracé de main de maître les travers et le ridicule de l'Avarice: GOLDONI en a esquissé l'odieux dans la petite pièce, que l'on va lire. Nous ne nous permettrons qu'une réflexion sur ce dernier ouvrage: placer à la suite du MOLIÈRE, *l'Avare de* GOLDONI, c'est rendre peutêtre à ces deux grands hommes l'hommage le plus flatteur, et en même temps le plus digne d'eux."

De omvang van het stuk is in deze (8°.) uitgave 104 bladz. tekst, zonder de titels en rolverdeelingen: dus 52 in elke taal.
W. J. F.

Panotypie (VII. bl. 159, Vr. 214). Ik weet niet wat dit woord beduidt, en het zoeken naar de afleiding zoude niet veel nut opleveren. Ik wensch echter voor te stellen of er ook bedoeld is *Pianotypie?* dan zoude ik den vrager op het spoor kunnen helpen. — In de onderstelling dat dit het geval is, wil ik het navolgende mededeelen. Voor eenige jaren (niet vele) heb ik een artikel gelezen, met afbeeldingen opgehelderd, naar ik meen in het *Musée des Familles*, of wel het *Magasin pittoresque*, dat ik echter, welke moeite ik mij gegeven heb, niet kan terug vinden. — In dat artikel dan is sprake van een werktuig dat met toetsen, even als eene piano, voorzien was; door middel waarvan men, zoo ik mij niet vergis, de lettertypen uit de (letter)kasten in een gootje deed loopen, en ze zoo gemakkelijk in volgorde voor zich had, om ze in den vorm te *zetten*. Even zoo zweeft mij voor den geest, dat er een dito werktuig was ten toon gesteld, met behulp waarvan men door de behandeling der toetsen, de typen uit den vorm in de vakken der letterkast *distribueerde*. De afleiding volgt van zelve. Ware het mij gelukt het bedoelde artikel weder op te sporen, mijne opgave zoude de naauwkeuriger zijn. W. J. F.

Eene bladzijde uit J. W(alvis), Beschrijving der stad Gouda (IX. bl. 37, Vr. 77). Kortelings werd door mij, op eene boekverkooping te *Utrecht*, een exemplaar van dit werk gekocht, dat het oorspronkelijke blad bevat; daarop komt woordelijk hetzelfde voor, wat den vrager is medegedeeld, slechts met een klein verschil (op twee of drie plaatsen) in de interpunctie en hoofdletters. Op het schutblad vond ik geschreven: Coll: $17\frac{5}{V}43$, indien ik ten minste niet verkeerd lees; en de vroegere bezitter heeft bij het bewuste blad een papiertje gelegd, waarop met potlood geschreven staat: »Bladz. 123, JAN VAN DAM. Koomd in de meeste exemplaren niet voor." Van de geschiedenis weet ik niets.
W. J. F.

Petrus, Bernardus en Abraham (de) la Faille (IX. bl. 100, Vr. 140). BERNARDUS LA FAILLE (zóó schreef hij zich, zoo als uit zijne voorhanden handteekening blijkt) kwam in 1584 uit *Vlaanderen* te *'s Hage*, was in 1602 Gedeputeerde der Zuid-Hollandsche Synode bij de Staten, met een vertoog tegen de Lutherschen. Hij wordt gezegd gematigd Contra-Remonstrant geweest te zijn, doch is in zijnen dienst geschorst den 1sten December 1618. Zie over hem SOERMANS, *Register van Zuid-Holland;* BRANDT, *Hist. der Reformatie*, en het *Kerkel. Archief*, dl. VII. bl. 25, 26. Over zijn' zoon ABRAHAM LA FAILLE zie men TIDEMAN, *Naamlijst der Remonstr. Broederschap*. Volgens opgave in het *Biogr. Woordenboek*, schreef PETRUS zich DE LA FAILLE, en behoort dus waarschijnlijk tot een ander geslacht. V. D. N.

Appels loopen op gouden beenen (IX. bl. 132, Vr. 197). Wanneer de appels duur zijn, zegt men in *Zeeuwsch-Vlaanderens* westelijk deel: *de appels hebben gouden staartjes*. Wij twijfelen er haast niet aan, of het eene spreekwoord verklaart hier het andere. J. H. v. D.

Appels loopen op gouden beenen. De klok van Bazel. Het spreekwoord: *Appels loopen*, enz. heb ik nooit gehoord; ik zal dus mijne mythologische, erotische en economische gissingen maar t'huis houden. Omtrent de *klok van Bazel* kan ik L. 5. mededeelen, dat volgens eene aanteekening, voorkomende in: *Der curieuse Antiquarius*, Hamb. 1720, Th. I. S. 305 flg., de reden van het vóórloopen dier klok te zoeken is in de langwijlige zittingen van het *Concilie*, aldaar van 1431—1444 gehouden. De Roomschgezinden, namelijk, geenszins ingenomen met de vijandige houding, welke de ver-

verzamelde Prelaten tegenover Paus EUGENIUS IV hadden aangenomen, besloten op zekeren dag, ten einde de *sessio* wat te bekorten, de wijzers der klokken een uur vooruit te zetten. De list gelukte: de vergadering scheidde een uur vroeger dan gewoonlijk, en sedert heeft men, tot aandenken dezer gebeurtenis, den gang der klokken onveranderd gelaten. Anderen zeggen, dat, toen er op zekeren tijd (?) eene zamenzwering gesmeed was, om op het middaguur den ganschen stedelijken Raad om het leven te brengen, de klokken te *Bazel* door het bestel der goddelijke Voorzienigheid vroeger dan op andere plaatsen sloegen; ten gevolge waarvan de zamengezworenen in verwarring gebragt, verraden en nedergehouwen werden.

Bt.

Hij heeft zijne handen in de wolken gewasschen (IX. bl. 132, Vr. 199). Hierop beroemen zij zich gewoonlijk, die eene verre reis in den vreemde — naar de *Oost* of naar *Zwitserland* b. v. — hebben ondernomen, bij die gelegenheid een' berg bestegen, en hunne handen gewasschen hebben in de beneden hen drijvende of hen omgevende wolk.

J. H. v. D.

Geschiedenis der Bataafsche Republiek (IX. bl. 133, Vr. 204). Als hoofdbronnen over deze geschiedenis komen, naar ik meen, in de eerste plaats in aanmerking het *Dagverhaal der handelingen van de eerste en tweede nationale en constituerende vergaderingen, representerende het volk van Nederland,* van 7 Maart 1796 tot Mei 1798; het *Dagverhaal der handelingen van het vertegenwoordigend ligchaam des Bataafschen volks,* van Mei 1798 tot September 1801, en de *Notulen van het Staatsbewind der Bataafsche Republiek,* van 17 October 1801 tot Junij 1806; voorts de *Nieuwe Nederlandsche Jaarboeken* van dien tijd. — Te weinig acht ik het gezegde, dat de geschiedenis der Bataafsche Republiek *niet onbelangrijk* is; ik acht haar hoogst belangrijk, vooral in dien tijd. Wij zien er de kiem van onze tegenwoordige Staats-inrigting; vraagstukken, thans nog niet opgelost (over evenwigt van magten, ministeriële verantwoordelijkheid, afschaffing der slavernij, afkoopbaarheid der tienden, emancipatie der Joden, betrekking tusschen Kerk en Staat, volksopvoeding en onderwijs, en wat niet al?) werden toen reeds besproken; en, staan wij verwonderd over het helder doorzigt van vele der toenmalige Nederlandsche staatslieden in die gewigtige aangelegenheden, niet minder verbaast het ons, dat zij, in een' betrekkelijk zoo weinig verleden tijd, nog zoo vele en zoo krachtige bestrijders vonden. Het is waar: de mannen, welke die dagen beleefden en van de groote gebeurtenissen op het einde der vorige en in den aanvang van deze eeuw zeggen konden: *quorum pars magna ego fui,* zijn van het tooneel der wereld afgetreden; maar wat zij in de staatsvergaderingen hebben gesproken, is bewaard gebleven, en van sommigen zijn nog afstammelingen, die in hun geheugen bewaard hebben wat de vaders hen verhaalden, die reeds als jongelingen de hoofdleiders der gebeurtenissen persoonlijk kenden, die met de weetgierigheid der jeugd gadesloegen en opmerkten wat rondom hen voorviel, en nu, bij rijper ervaring, nu kalmte de staatsstormen heeft vervangen en de oude partijhaat niet meer gekend wordt, over beweegredenen, handelingen en uitkomsten een onbevangen oordeel mogen vellen. — Onder die gelukkigen is Mr. C. L. VITRINGA, de nu reeds bejaarde zoon van Mr. H. H. VITRINGA, wiens belangrijke staatkundige loopbaan vroeger dan het aangeduide tijdperk begon en bijna tot aan het einde daarvan voortduurde. De rust, die hem, na een werkzaam leven, vergund is, besteedt hij met, uit de genoemde en andere hem ten dienste staande bouwstoffen, niet alleen het aandeel zijns vaders in de werkzaamheden der nationale vergaderingen en der commissiën tot het ontwerpen van eene staatsregeling voor het Bataafsche volk in 't licht te stellen, maar ook een overzigt te geven van de beraadslagingen, welke toen in de staatsvergaderingen over de gewigtigste belangen des vaderlands plaats hadden, of liever, zoo beknopt als het onderwerp toelaat, eene zooveel mogelijk volledige *Staatkundige Geschiedenis der Bataafsche Republiek* te schrijven. Het eerste gedeelte daarvan werd in 1858 uitgegeven; het tweede — zoo wij wèl onderrigt zijn, het laatste — is ter perse. Wij twijfelen niet, of de vrager zal er zijn verlangen door bevredigd vinden.

I. A. N.

[Een andere onzer medewerkers noemt nog Mr. G. W. VREEDE, *Bijdragen tot de Gesch. der omwenteling,* van 1795—1798. Amst. 1847.]

Geschiedenis der Bataafsche Republiek. Behalve de reeds genoemde herinner ik het *Vervolg op* WAGENAAR, de beide werken van C. VAN DER AA; nu ook VITRINGA; tegenover P. VREEDE zie SIEGENBEEK over J. KANTELAAR. Voorts: de dagbladen van de *Nationale Conventie* en daarna het *Wetgevend Ligchaam,* de *Handelingen* van het Staatsbewind; couranten en handelingen van de respectieve provinciën en gemeenten, 1795—1806.

Geschiedenis der Bataafsche republiek. Onder de monographiën en vlugschriften van het tijdvak der Bataafsche republiek, behooren 14 gedrukte vlugschriften, die in 1795 het licht zagen, en waarvan ik hierbij de titels laat volgen. Mogten zij kunnen strekken tot hetgeen $C/_4$ beoogt, dan ben ik bereid, die

zeldzame boekjes ter lezing te geven, en zoo doende ook een steentje aan te brengen.

1. *Zeer interssante briev, van een Joodsch burger te Amsterdam, aan een Joodsch burger te Rotterdam, over de tegenwoordige Staatsomwenteling in Nederland.* Te Amst. bij HARMANUS KEYZER, 1795. Het eerste jaar der Bataafsche vrijheid.

2. *Verslag wegens het patriottisch genootschap der Jooden, vergadert in Amsterdam den* 11 *Februarij* 1795, *onder de zinspreuk Felix Libertate.* Te Amst. bij M. SCHALEKAMP, 1795.

3. *Aanspraak, gedaan in de Societeit Felix Libertate, op den* 18 *Februarij* 1795, *door den Doctor* LEMON. Te Amst. bij J. L. VAN LAAR MAHUET, Boekverkooper, 1795.

4. *Briev geschreeven uit de Societeit, alhier te Amsterdam opgericht, onder de zinspreuk: Felix Libertate, aan den schrijver van het geschrift over de Constitutie, door den burger* M. S. ASSER. Te Amst. bij J. L. VAN LAAR MAHUET, 1795.

5. *Aanspraak gedaan in de Societeit Felix Libertate, op den* 7 *Maart* 1795, *het eerste jaer der Bataafsche vrijheid, door den burger* H. L. BROMET. Te Amst. enz. (als N°. 4).

6. *Aanspraak gedaan in de Societeit Felix Libertate, op den* 11 *Maart* 1795, *door den burger* SALOMON DE JONGE MEIJERSZ. Te Amsterdam (als N°. 4).

7. *Aanspraak, enz. door den burger* E. SCHABRACQ. Te Amsterdam (als N°. 4).

8. *Voorstel aan de leden der leesgezelschappen: 't Schoots-vel.* Te Amst. (als N°. 4).

9. *Aanspraak, gedaan in de Societeit Felix Libertate, bij gelegenheid der inwijding van de vrijheidsboom, door den burger* J. LITTWAK, *op den* 11 *Maart* 1795. Te Amst. (als N°. 4).

10. Berigten en toespraken van J. SAPORTAS, H. DE H. LEMON, J. C. HESPE, H. L. BROMET, M. S. ASSER, Maart 1795.

11. *Adres van de Volkssocieteit Felix Libertate aan de provisionele representanten van 't volk van Holland.* Te Amst. (als N°. 4).

12. *Adres aan de provisionele municipaliteit van Amsterdam, door Commissarissen en Leden der Volks-Societeit Felix Libertate, den* 27*sten Maart* 1795. Te Amsterdam, bij HENDRIK GARTMAN.

13. *Missive van den burger* J. C. HESPE *aan den burger Maire* C. W. VISSCHER. Te Amst. (als N°. 4).

14. *Redevoering gehouden in de Societeit Felix Libertate, door* S. DE JONGE MEIJERSZ., 29 *Maart* 1795. Te Amst. (als N°. 4).

S. I. MULDER.

A. F. R. E. Baron van Haersolte (IX. bl. 133, Vr. 205). Bij de nog levende familie van den Baron ANTONIE FREDERIK ROBBERT EVERT VAN HAERSOLTE, bestaat zulk eene bijzondere levensschets niet. Hij is den 19den Augustus 1756 te *Zutfen* geboren, en overleden te *Arnhem* den 14den Julij 1830, waar hij begraven ligt op het kerkhof buiten de Rhijn-barrière. v. A. H.

Halsbandes Orden (IX. bl. 133, Vr. 206). *Der Curieuse Antiquarius* zegt Th. I. S. 555 hiervan het volgende: »Am Ufer dieser Stadt an der Seite des Walles ist ein *meszinges Halsband* fest angemacht, (welches von CAROL V dahin gegeben worden). In dasselbe müssen alle ankommende Fremdlinge den Hals stecken; alsdenn werden sie gefraget: *Ob sie wollen mit Wasser oder Wein getaufft seyn?* Und wenn sie das letztere erwehlen, so geben sie vor die Geselschafft eine Zeche Wein zum besten; denjenigen aber, die sich des wegern (sic), die Kosten wegen der Zeche fürchtend, wird plötzlich ein ganzer Eymer voll Wasser über das Haupt gestürtzet. Und solche berühmte *Tauffe* geschiehet allezeit. Die Königin von *Schweden*, als sie hier vorbey reisete, verehrte anhero einen grossen Silbern Becher, aus welchem man bey solchem Gebrauch zu trinken pfleget." Bt.

Zeelands Chronijk verkort (IX. bl. 133, Vr. 208). Dit werkje is het bijeengevoegde mengelwerk uit: *Zeelands Cronyk Almanach*, 1777—1792, in 32°., waarvan de jaargangen 1777—1784 zijn uitgegeven door JAN DANE; die van 1785—1790 door P. GILLISSEN en Zoon; en 1791/92 (één deeltje) door W. A. KEEL & Comp., allen te *Middelburg*. Volgens het *Bericht aan den Lezer*, voor het negende deeltje, is de schrijver der voorgaande acht JAN DANE, zoo als uit deze zinsnede blijkt: »*Zeelands Chronyk verkort*, door het overlijden van den voormaligen schrijver en uitgever, den boekhandelaar JAN DANE, bij koop in handen gevallen zijnde" enz. De gissing dus dat L. P. VAN DE SPIEGEL, of volgens anderen, dat Ds. A. 'S GRAVEZANDE de auteur, althans der eerste acht jaren zijn zou, schijnt hierdoor vervallen. Zekere CONVENANT wordt, doch voor alsnog zonder voldoende zekerheid, als zamensteller der overige deeltjes genoemd.

Zonder bepaald zeldzaam te zijn, komen volledige ex. niet veel voor.

J. C. A.

Ockerse (IX. bl. 133, Vr. 209). Bestuurders hebben van een' allezins bevoegde het kathegorisch antwoord ontvangen, dat Prof. TYDEMAN tot nog toe aan zijne belofte, in de vraag bedoeld, niet voldaan heeft.

J. Valckenaer (IX. bl. 133, Vr. 210). Omtrent dezen Staatsman zijn berigten te vinden in de *Galerie des Contemp.*, in voce; *K. en Letterbode* van 1821, I. bl. 82; *Woordenboek van kunsten en wetensch.*, bl. 275; SIEGENBEEK,

Leidsche Hoogeschool, II. bl. 237 en 414; VAN KAMPEN, *Bekn. letterk. Geschied.*, II. bl. 604; C. L. VITRINGA, *Gedenkschrift*, II. bl. 281, 283 passim, en *Bekn. Biogr. Handwoordenb. van Nederland*, door VAN SOMEREN te *Zutphen* uitgegeven, welk woordenboek voor lang wel afgewerkt, maar nog niet compleet gedrukt is.
J. C. K.

J. Valckenaar. De nagelaten annotatiën van den beroemden philoloog LODEWIJK CASPER VALCKENAER en de papieren van diens zoon J. VALCKENAER berusten thans onder den Oud-Minister, curator der Leidsche Universiteit, Mr. L. C. LUZAC, die naar den eerstgenoemde vernoemd werd.

N. S. van Leeuwarden (IX. bl. 134, Vr. 212). De berigten, welke ik van NICOLAAS SIMON VAN LEEUWAARDEN (*sic*) kan mededeelen, zijn onvolledig. Hij is waarschijnlijk geboren te *Amsterdam*, dewijl hij van moeders zijde de grootvader was van den dichter N. S. VAN WINTER. Hij is geboren in 1648 en leefde nog in 1719. Welke standplaatsen hij bekleed heeft, is mij onbekend. Vele zijner stichtelijke werken maakten grooten opgang, vooral de *Godsdienstige Christen*, 3 dln. 8°., waarvan in 1746 te *'s Hage* de 4de druk verscheen; *Bevestigde Christen*, Ib. 1756, de 4de druk. Bovendien gaf hij nog: *Natuur en praktijk des geloofs*, Amst. 1720; *De verloren zondaar gezogt en gezaligt*, Ib. 1730; *De wedergeboren Christen*, Ib. 1731; *De godsdienstige Christen in zijn eenzaamheid*, Ib. 1743; *De godvreezende zeeman*, meermalen herdrukt. Door het uitgeven zijner *Gezangen* en *Des godsdienstigen Christens zielsverlustiging*, heeft hij het legio rijmelaars slechts vermeerderd. Eene bijzonderheid, welke C. BOERS in zijn *Handboek voor jonge predikanten*, bl. 88, van hem vermeldt, willen wij nog afschrijven: »Wanneer hij in den Bijbel las, dat JEZUS in de wereld was gekomen om NICOLAAS SIMON VAN LEEUWAARDEN zalig te maken, dit nog altoos eenigen twijfel bij hem zou overlaten, daar er een ander N. S. VAN LEEUWAARDEN had kunnen worden bedoeld; maar, daar de Bijbel verzekerde, dat JEZUS verschenen was om *zondaars* te zaligen, en hij niet kon twijfelen, of hij een *zondaar* ware, nu alle bedenkingen geheel waren afgesneden." J. C. K.

Hinjosa (IX. bl. 134, Vr. 216). De genoemde President behoorde tot het geslacht HINOJOSSA, uit *Genua* afkomstig en dat zich later in *Zeeland* vestigde. De onvolledige geslachtslijst wordt door SMALLEGANGE in de *Bijvoegselen* zijner *Kronijk* opgegeven.

Don PETRO DE HINOJOSSA, in 1530 Schepen en Raad te *Middelburg*, trouwde ISABELLA XIMENES DE LEON.

JOHAN DE HINOJOSSA huwde CLARA VAN HALMALE, en liet na:

PIETER DE HINOJOSSA, Heer van *Wena*, Raadsheer in den Hoogen Raad van *Holland* en naderhand President, trouwde ELISABETH VAN ALMONDE, en liet na:

1. JAN DE HINOJOSSA, Heer van *Wena* en Ruwaard van *Putten*, huwt MAGTELT VAN WASSENAAR-DUIVENVOORDE, en laat na FREDERIK DE HINOJOSSA, Kapitein van de garde der Staten van *Holland*.
2. ABRAHAM DE HINOJOSSA, Kapitein te voet, trouwt N. GANSNEB TENGNAGEL, en laat na ALEXANDER DE HINOJOSSA, Kapit. te voet.
3. CLARA DE HINOJOSSA, gehuwd met JAN VAN WASSENAAR-DUIVENVOORDE.
4. MARIA DE HINOJOSSA, gehuwd met W. VAN LAUTERBACH, Kapitein te voet.
5. ANNA DE HINOJOSSA, gehuwd met REYNOUD VAN BREDERODE, Baron van *Wesenberg*, President van den Hoogen Raad.
6. CORNELIA DE HINOJOSSA, gehuwd met JACQUES DE GRIJSE, Generaal van de Vivres.

Jhr. ADRIAAN PIETER DE HINOJOSSA, zoon van FREDERIK DE HINOJOSSA, bovengenoemd en N. VAN WANROY, woonde in den tijd van SMALLEGANGE bij de vrouw VAN DER MIJLE aan de *Hoornbrug* bij *den Haag*.

In de *Staatk. Hist. van Holland*, deel 73, bl. 123, komt voor de sententie tegen den Kapitein ALEXANDER DE HINOJOSSA, door den Krijgsraad in het leger voor *Bodegraven* op den 6 Augustus 1672, wegens lafhartigheid bij de overgave van *Wezel* aan de Franschen, ter dood veroordeeld.

De genealogiën van WASSENAAR en ARNHEM bij HOOGSTRATEN verklaren de familiebetrekking tusschen DE HINOJOSSA en WASSENAAR, want de moeder van den bedoelden Heer van *Rosendaal* was THEODORA VAN WASSENAAR-DUIVENVOORDE.

φ^2—φ.

[Ook van M°. en C. P. L. ontvingen wij antwoorden op deze vraag, die met dat van φ^2—φ. overeenkomen.]

J. Pluimers Gezang op Roozendaal (IX. bl. 134, Vr. 217) is opgenomen in het eerste deel zijner *Gedichten*, Amst., Erven van ALBERT MAGNUS, 1692, 4to, bl. 42 volgg. Noch in dit, noch in het tweede en laatste deel (te *Leiden* na zijnen dood uitgegeven bij DE JANSSOONS VAN DER AA, 1723) treft men meer dergelijke gedichten aan. Bt.

J. Pluimers Gezang op Roozendaal. J. PLUYMERS wordt door den vrager als *rijmer* gebrandmerkt. Of hij bij zijn leven zoodanig vonnis onderging, is althans te betwijfelen, en dat hij het zich, ofschoon ver van tot den eersten rang onder de dichters te behooren, niet behoefde aan te trekken, bewijst de afzonderlijke vermelding, welke DE VRIES, *Gesch. der Nederl. Dichtkunst*, I. bl. 260, hem waar-

dig keurde, en hetgeen over hem voorkomt in mijn *Overzigt der Nederl. Volkszangen*, bl. 63 enz. L. J.

Jan de Moor en Jan de Witt (IX. bl. 134, Vr. 218). LABORANTERS eerste vraag meen ik bevestigend te mogen beantwoorden, en wel op grond van het verslag van NODALS reis, te vinden in den Haagschen nadruk van (PRÉVOTS) *Histoire Générale des Voyages*, t. XVI. p. 56—58. Dit overigens vrij verwarde relaas is een bijvoegsel van den Haagschen nadruk, en dus van de hand van den kundigen DU BOIS. Hierin wordt slechts van één NODAL gesproken, terwijl het stellig juistere Spaansche opschrift ons leert, dat twee gebroeders van dien naam aan dien togt deelnamen. Voorts wordt hier verhaald, dat de Koning van *Spanje*, nevens andere goede Hollandsche zeelieden, DE MOOR en DE WITTE in zijn land lokte, daarop de expeditie onder NODAL uitrustte en, later, dat DE MOOR van de inboorlingen van *Vuurland* eene groote gouden staaf tegen ijzeren werktuigen had ingeruild. Al staat zulks nu niet uitdrukkelijk vermeld, geloof ik het als hoogstwaarschijnlijk te mogen vaststellen, dat genoemde Hollandsche zeelieden de NODALS vergezelden. Wenschelijk ware het echter de door DU BOIS gebruikte bronnen zelve na te slaan; volgens eene noot op bl. 58 waren dit DE LAETS *Amerika* en de reisverzameling van BARLAY, maar ik ken dit laatste zelfs niet bij naam. Nog beter ware het eens na te zien, of de reis van DE NODAL ook in de groote Spaansche verzameling van NAVARETE is opgenomen; maar waar is dat boek hier te lande te vinden?

Zoo over de eerste vaarten om *Kaap Hoorn* sprekende, mag ik niet nalaten aan te merken, dat de groote, nu kortelings der wetenschap ontvallen VON HUMBOLDT in zijn *Kosmos*, Th. II. S. 305 en 476, de ontdekking van *Kaap Hoorn* niet aan LE MAIRE of SCHOUTEN, maar reeds in Febr. 1526 aan FRANCISCO DE HOCES toeschrijft, die met zijn karaveel *San Lesmes* behoorde tot het groote eskader van GARCIA TAFNE DE LOUYSA, door KAREL V ter nadere opname der ontdekkingen van MAGALHAENS uitgerust. Ook OSCAR PESCHEL volgt in zijn voortreffelijk werk: *Geschichte des Zeitalters der Entdeckungen*, S. 652 deze opgaaf van HUMBOLDT. Ik acht het evenwel onbillijk, LE MAIRE zoo maar voetstoots de eer zijner groote ontdekking te ontrooven; ik schrijf hier dus naar PESCHEL woordelijk over, wat NAVARETE van DE HOCES berigt: »Corrió fuera del Estrecho la costa hácia el sur hasta cincuenta é cinco gradas, é dijeron despues, que les panescia que era alli acabiemento de tierra." Geen Spaansch verstaande, vertaal ik dit aldus: »Hij liep buiten de straat (*van Magalhaens*) langs de kust zuidwaarts tot den 55sten graad, en zij zeiden later dat het hun toescheen, dat het land aldaar eindigde." Met een oog op de uitmuntende kaart van *Vuurland* in het *Zeitschrift für allgemeine Erdkunde* (Band III. Neue Folge), heeft dus DE HOCES de oostkust van *Vuurland* gevolgd en daarvan het zuid-oosteinde, *Kaap S. Diego*, misschien zelfs *Kaap S. John*, de zuidoostspits van *Staten eiland* gezien; maar daar hij niet westwaarts keerde, heeft hij geenszins het zuiden van *Vuurland*, veel min *Kaap Hoorn* bereikt. Ik meen dus op goede gronden, zelfs tegen mannen als VON HUMBOLDT en PESCHEL, DE MAIRE'S roem te mogen handhaven. PIETER VAN DER AA.

Willem Jansz. ontdekker van Nieuw Guinea (IX. bl. 135; Vr. 221). LABORANTER noemt WILLEM JANSZ. van *Amsterdam*, schipper op *'t Duyfken*, den ontdekker van *Nieuw-Guinea*; zoowel de naamsoorsprong als ontdekking van dit eiland, zijn wij, zoo niet aan de Portugezen, ten minste aan de Spanjaarden verschuldigd. Moge het al onzeker zijn of ANTONIO D'ABREU en FRANCISCO SERRAÖ, de eerste Portugesche zeevaarders in de *Molukken*, door D'ALBUQUERQUE terstond na de verovering van *Malacca* in 1511 derwaarts gezonden, ook *Nieuw-Guinea* in het gezigt bekwamen, zeker is het dat *Dom* JORGE DE MENEZES, van 1527—1530 Portugeesch stadhouder op *Ternate*, in 1526 de zoo eigenaardige *Papoeaas* zag en beschreef, en zoo niet *Nieuw-Guinea* zelf, de aan hare noord-westkust gelegen *Papoeasche eilanden* [*Ilhas de Papuas*] bezocht. Op dien grond noemt HUMBOLDT hem den ontdekker van *Nieuw-Guinea* (*Kosmos*, Th. II. S. 311 en 479), daarbij naar DE BARRAS vierde Decade verwijzende.

Moge nu de Portugesche aanspraak op de ontdekking van *Nieuw-Guinea* tamelijk onzeker schijnen, geenszins is dit met de Spaansche het geval. ALVAREZ DE SAÄVEDRA ontdekte op zijne beide vergeefsche pogingen, om in 1528 en 1529 van *Todor* naar *Mexico* terug te keeren, de door *Papoeaas* bewoonde *Koningseilanden*, en de Spaansche geschiedschrijver HERRERA verklaart uitdrukkelijk, dat hij dit land, wegens de overeenkomst der bewoners met die van het Afrikaansche *Guinea*, *Nieuw-Guinea* noemde. Moge SAÄVEDRA eveneens slechts de *Papoeasche eilanden* hebben bezocht, BERNARDO DELLA TORRE zag op zijne vaart van de *Philippijnen* naar *Mexico* in 1543 steeds aan zijne regterhand van $1/2^{0}$ tot 6^{0} Z. Br. eene kust, die slechts de kust van het eigenlijke *Nieuw-Guinea* kan geweest zijn. Een kort verhaal dezer Spaansche reizen in de Zuidzee door SAÄVEDRA, DELLA TORRE, MENDOZA, MENDAÑA, QUIROS en TORRES

vindt men in deel XVII der *Histoire Générale des Voyages*, alle bijvoegsels van DU BOIS tot den Haagschen nadruk; maar hij die de geschiedenis dier ontdekkingstogten met juistheid wil nagaan, zal altijd NAVARETE moeten raadplegen.

WILLEM JANSZ. verdient echter hoogeren eeretitel in de geschiedenis der aardrijkskundige ontdekkingen, dan dien van ontdekker van *Nieuw-Guinea*. Hij toch was met groote waarschijnlijkheid de eerste Europeaan, die het vijfde werelddeel, het vaste land van *Australië* aandeed. De Potsdammer Professor Dr. HEINRICH BERGHAUS, geeft hem dan ook die eer (*Wat men van de aarde weet*, dl. I. bl. 248, welk werk in de Hollandsche vertaling door den schrijver met twee hoofdstukken over de ontdekkingen der Nederlanders is verrijkt), alsmede Prof. LAUTS in de *Bijdragen voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederl. Indië* (Nieuwe Reeks, dl. II. bl. 303). Wel heeft ook VON HUMBOLDT (*Kosm.* II. S. 311 en 479) deze eer aan de Hollanders willen ontnemen, en stelt, op grond van eenige oude kaarten, dat *Australië* reeds in de eerste helft der 16de eeuw was ontdekt; bij de geheele onbekendheid dier ontdekking van elders geloof ik niet, dat men die alleen op grond van kaarten mag vaststellen, daar het genoeg bekend is, hoe de oude kaartenteekenaars op allerlei gissingen landen, die nooit bestonden, verdichtten en zoo bij toeval somwijlen daar, waar eerst latere ontdekkingen het bestaan van land bewezen, eene daarmede overeenkomstige kust hadden ontworpen. Als een voorbeeld onder vele van dien aard, neem ik de wereldkaart van den kundigen predikant PLANCIUS, geplaatst voor het *Itinerarium* van LINSCHOTEN. Deze kaart, in het jaar 1594 uitgegeven, plaatst ten zuiden van *Java* de landen *Beach*, *Lucach* en *Maletur*, wier ligging en gedaante vrij wel op *Australiës noordkust* gelijkt. Op het eerste gezigt zoude men dus ligt vermoeden, dat PLANCIUS reeds *Australië* kende. Gelukkig vindt men op zijne kaart de aanwijzing, dat hij die landen op gezag van MARCUS PAULUS VENETUS (den beroemden MARCO PAOLO) en zekeren LUDOVICUS VARTAMANNUS aldaar heeft geplaatst; terwijl de nieuwere verklaarders der geographie van MARCO PAOLO genoegzaam algemeen deze landen, volgens den Venetiaan rijk aan specerijen, niet ten zuiden van *Java*, maar noordwaarts in het schiereiland *Malacca* of in *Achter-Indië* weêrvinden. Men ziet hoe verkeerd het ware op gezag der kaart van PLANCIUS te beweren, dat *Australië* reeds in de 16de eeuw ware ontdekt. De geleerde MEINICKE (*Das Festland Australien*), verwerpt eveneens het gezag der oudere kaarten, waarop VON HUMBOLDT zich beroept, en verklaart uitdrukkelijk: »Das erste Schiff, welches die Küste Austaliens sah war das im Nov. 1605 von *Amboina* abgesandte Schiff Duyfken", terwijl de naam van den schipper WILLEM JANSZ hem onbekend bleef.

Het is opmerkelijk, dat slechts weinige maanden, nadat WILLEM JANSZ het eerst *Australië* ontdekte, een niet ver verwijderd gedeelte van dit vijfde werelddeel door den Spanjaard LUIS PAZ DE TORRES werd gezien; deze werd, na de ontdekking der *Nieuwe Hebriden* (door de Spanjaarden *Tierra de Espiritu Santo* genoemd), van het smaldeel van QUIROS gescheiden, en doorzeilde daarop het eerst de nog steeds naar hem genoemde *Torresstraat*, bij welke gelegenheid hij de Australische kust omstreeks *Kaap York* en de daarbijgelegen eilanden aanschouwde. Maar TORRES was de laatste der koene Spaansche zeevaarders in de *Zuidzee*, en *Spanjes* koloniale magt reeds te zeer in verval, dan dat zijne landgenooten zijn voetspoor verder zouden volgen, terwijl WILLEM JANSZ de eersteling was dier talrijke Nederlandsche ontdekkers, die gedurende eene halve eeuw de kusten van *Australië* en zoovele eilanden in den *Stillen Oceaan* het eerst ontsluijerden. HUMBOLDT, al heeft hij ook en, naar ons inzien, ten onregte *Nederland* de prioriteit der ontdekking van *Amerika's Zuidpunt* en van het vijfde werelddeel willen ontrooven, getuigt evenwel (*Kosmos*, II. S. 312): »Erst als die Holländische Macht in den Molukken die herrschende wurde, fing Australien an aus dem Dunkel herauszutreten und sich für den Geographen zu gestalten. Es begann nun die grosze Epoche von ABEL TASMAN."

PIETER VAN DER AA.

Maarten Luther (IX. bl. 135, Vr. 223). DE MACCABEËR dwaalt, wanneer hij schrijft, dat LUTHER zijn' voornaam gekregen heeft, omdat hij op den *St. Maartensdag* geboren is. De zaak is deze: Hij heeft den naam MAARTEN ontvangen, omdat hij op *St. Maartensdag* gedoopt is, daags na zijne geboorte.

E. A. P.

Maarten Luther. LUTHER is niet op *St. Maartensdag*, maar op den eersten dag van het *St. Maartensfeest* geboren. Vroeger wijdde men twee dagen (10 en 11 Nov.) aan de nagedachtenis van dezen Heilige. DE MACCABEËR kan hieromtrent belangrijke aanwijzingen vinden in Dr. G. D. J. SCHOTELS *Tilburgsche Avondstonden*, bl. 39 volgg. Bt.

Van esse t'ende (IX. bl. 135, Vr. 225). Deze zegswijze is ontstaan van het paragraafteeken §, dat boven aan eene afdeeling gesteld werd en eenige overeenkomst heeft met de letter *s*. *Van esse t'ende* beteekent derhalve: van het begin der paragraaf tot aan het einde.

CONSTANTER.

[J. H. v. D. leidt het af ***van endsen t'ende***, 't geen volgens hem zou beteekenen: van het eene eind tot het andere; L. T. van het Lat. *esse* in den zin van *in aanwezen zijn*, zoodat het te kennen geeft: van het in aanwezen komen tot aan het einde.]

Kinnetje (IX. bl. 135, Vr. 226). = kindje. KILIAEN: »**Kindeken, kinneken.** Vasculum: octava pars cadi. *Ang. Kylderkin.*" WEILAND: »Om de kleinheid van het tonnetje zal het (bij KILIAEN) den oneigenlijken naam van *kindeken* dragen." B[t].

Kinnetje. Oudtijds werd dit woord *kindekijn* geschreven, gelijk ons uit de toltarieven der XIVde eeuw bleek. *Kinnetje* is dus ongetwijfeld uit dit *kindekijn*, het verkleinwoord van *kind* gevormd, gelijk in de spreektaal nog heden *kindje* niet zelden tot *kinnetje* wordt. J. H. v. D.

Gemarineerde haring (IX. bl. 136, Vr. 227). De vrager is zekerlijk beter met *een goede keuken* dan met *de keuken* bekend, of met Fransche woordenboeken vertrouwd. Deze laatste zeggen: *Mariner* avec du vinaigre, du sel et du poivre, afin de faire garder la viande ou le poisson. *Marinade*, assaisonnement de haut goût avec du vinaigre, du sel, du poivre blanc et de bonnes herbes. Was die bereiding oorspronkelijk voor *zeereizen* en *zeevarenden*, voor de *Marine* bestemd, of is de vertaler er beter achter? »Speisen mit Essig und Pfeffer, so zurichten dass sie einen *See-Geschmack* haben. *Nouv. Dict. Franç.-Allemand.* Strasb. 1762. L. J.

Navorscher (IX. bl. 161, Vr. 228). JOHAN CELE: wat is er van dien Zwolschen onderwijzer uit de XIVde eeuw bekend? Al wat JOH. BUSSCHIUS in zijn *Chronicon Windesemense* (in mijn bezit) over dien verdienstelijken geleerde heeft medegedeeld, en al wat, naar het mij voorkomt, uit andere bronnen ter herinnering van zijn leven en werkzaamheid kan worden opgespoord, heeft G. H. M. DELPRAT bijeengebragt in den 2den druk van zijne *Verhandeling over* G. GROOTE *en de Fraterhuizen* (Arnh. 1856), bl. 35, 83, 89, 263.

QUIESCENDO.

[Naar dezelfde werken verwees ons én een onbekende medewerker, én onze vriend J. C. K. Uitvoerige uittreksels uit het *Chronicon Windesemense* gaf B[t]., en de vrager zelf, die alleen door eene verkeerde spelling van den naam tot zijne vraag was gekomen, noemt nog het *Biogr. Woordenboek der Nederlanden* van VAN DER AA.]

Heer van Bèrbice (IX. bl. 161, Vr. 232). De kolonie *Essequebo* en *Berbice* behoorde aan de Vlissingsche familie VAN PERE, waarvan ISAAC VAN PERE, Heer van *West-Souburg*, in 1682, 1683, 1685 en 1688 Burgemeester te *Vlissingen* was. In September 1714 (zie de *Staten-Notulen van Zeeland* van dat jaar) werd genoemde kolonie, onder goedkeuring der Staten van *Zeeland*, aan eene Amsterdamsche Societeit gecedeerd. Ik geloof echter niet dat de naam dezer bezetting door de VAN PERE'S werd gevoerd. De bovengenoemde burgemeester liet het kasteel *van Aldegonde* bij *Souburg* aan zijnen broeder KORNELIS VAN PERE na, die Heer der beide *Souburgen* werd, doch zich nooit Heer van *Berbice* noemde. φ^2—φ.

Heer van Berbice. Hier over kan men naslaan hetgeen bij WAGENAAR (dl. XVIII. bl. 9—11) op het jaar 1713 te lezen staat, wanneer *Berbice* kwam in handen van NIKOLAAS en HENRIK VAN HOORN, ARNOLD DIX en PIETER SCHUURMANS. C. P. L.

Gerrit van Lennep (IX. bl. 161, Vr. 233). 't Schijnt niet dat hij als dichter zich verder op den zangberg gewaagd heeft. De in de vraag genoemde *Jeugdige Gedichten* zijn sterk in de *Vaderl. Letteroefening* veroordeeld. Maar in proza heeft heeft hij zich meer doen kennen. Hij was onder het Fransch bestuur Vrederegter te *Almelo*; hij vestigde zich na 1814 te *Brussel*, en gaf er in 1816 eene *Grammaire Hollandaise d'après* WEILAND uit. (*Catal. der Maatschappij van Nederl. Letterkunde*, dl. I. bl. 129.) Hij schreef aanmerkingen op de *Gedenkschriften* wegens het 4de eeuwgetijde der Boekdrukkunst, aantoonende dat door dit werk aan de zaak van *Haarlem* nadeel is toegebragt, 's Gravenh. 1824. (*Catal. Lett.*, dl. II. bl. 241.) Uit zijne nagelatene papieren gaf de kunstminnende A. D. SCHINKEL in 1840 eene beschrijving van het in de Koninkl. Bibliotheek berustende HS. der *Batavia* van JUNIUS, met facsimilés. (*Cat. Lett.*, dl. II. bl. 38.) De Hoogleeraar SIEGENBEEK vermeldt hem zeer kort in zijne jaarlijksche toespraak aan de vergadering der Maatsch. der Nederl. Letterk., 1834, bl. 18, en verwijst er tot den *Konst- en Letterbode*, 1833, N°. 45, dien ik nu niet kan naslaan. VAN LENNEP schreef voor AUG. WAHLEN de artikels van de meeste Noord-Nederlanders in de door dezen in 1817 en verv. te *Brussel* uitgegevene *Galerie historique des contemporains*. Na de scheiding in 1830 leefde hij ambteloos te *'s Gravenhage* tot zijnen dood, op den 19den April 1833, in 59 jarigen leeftijd. B. N.

Loevestein (IX. bl. 161, Vr. 235). Behalve de afbeeldingen in de opgenoemde beschrijvingen voorkomende, zijn mij nog de volgende bekend:

(1.) *Het huis te Loevestein*, 1621, door A. RADEMAKER, in het *Kabinet van Nederl. en Kleefsche Oudheden*, naar welke gevolgd zijn (2.) eene groote gekleurde afbeelding zonder onderschrift, door HOOGKAMER, en (3.) een houtgravuurtje in de *Schets der Vaderl. Geschiedenis* van HOFDIJK. Iets minder getrouw

naar hetzelfde is (4.) een prentje met het onderschrift *'t Huis te Loevestein, eene gevangenis voor Luyden van Staet*, enz. enz., met 6 à 700 dergelijke uitgegeven. (5.) De pendant van N°. 1 is mede van RADEMAKER, naar eene teekening van 1636. C. PHILIPS, JZ. graveerde naar de schets van SCHOEMAKER (6.) *Het Huis te Loevesteyn, zoo als het zig vertoonde A°. 1619, benevens het vervoeren van* HUGO DE GROOT. (7.) Ook moet eene voorstelling van het inbrengen van GROTIUS en HOOGERBEETS, door C. J. VISSCHER, bestaan. Van de onjuiste of gefingeerde afbeeldingen der kamer van DE GROOT spreken wij niet. (8.) In de *Schatkamer* van L. SMIDS vindt men *Het Huis te Loevestein op de rechter zyde*, door J. S. naar ROCHMAN, grootendeels met N°. 1 van RADEMAKER overeenkomende. Van H. SPILMAN, naar C. PRONK, bij TIRION uitgegeven, heeft men (9.) *Loevestein van de Rivier de Waal te zien*, waarnaar de houtsnede (10.) gevolgd is der schoolprenten door G. VAN SANDWIJK, (11.) *Loevestein* (van achteren), (12.) *'t Slot Loevestein* 1732 en (13.) *Voorburgt van Loevestein*. In den *Aardbol*, 1842, komt eene houtgravure voor door MAX, (14.) en in *de Europa* 1859, eene lithographie met verschillende gezigten op en in het slot (15.).

C. W. B.

Loevestein. Eene opgave van afbeeldingen van het slot *Loevestein*, door wie ze vervaardigd zijn en in welk jaar, kan R. vinden in *Oud-Nederland, in de uit vroegere dagen overgeblevene Burgen en Kasteelen, geschetst en afgebeeld door* Mr. C. P. E. ROBIDÉ VAN DER AA, waar men in de aanteekeningen op het slot *Loevestein* eene opgave heeft van 18 verschillende afbeeldingen, welke zich toen in het kabinet van den Heer Mr. J. T. BODEL NIJENHUIS bevonden.

In den *Catalogus van Boeken, Prentwerken*, enz. nagelaten door den Heer W. VAN DAM VAN BRAKEL, komen onder de historieprenten ook nog vier verschillende afbeeldingen van het slot *Loevestein* voor.

K. v. S. N°. 2.

[D. *te D.* vermeldt de afbeeldingen door C. W. B. onder N°. 1 en 8, en W. A. E. de gravure van C. PHILIPS, JAC. naar eene teekening van J. VERSTEGEN, door C. W. B. onder N°. 6 aangeduid. Sedert de onlangs uitgegeven *Bezoeken op Loevestein*, door H. C. ROGGE. kunnen de daarbij voorkomende afbeeldingen hier bijgevoegd worden.]

Hocko (IX. bl. 162, Vr. 241). Het moet eenige bevreemding baren, wanneer men in onzen tijd hoort vragen, welk dier dit is?

De hocko maakt een der geslachten van de familie der hoenderaardige vogels uit, en volgens TEMMINCK, *Histoire naturelle des Pigeons et des Gallinacés*, t. III. p. 35, werd de Hocco Mituporanga (*Crax alector.* LATH.) reeds in de menagerie van den Heer AMESHOFF, gedurende de vorige eeuw, in groot aantal opgekweekt. Het is waarschijnlijk op dit feit, dat in het aangehaalde artikel gedoeld wordt.

***

Hocko. De *Hokko* behoort, volgens SOMMER, *Tafereel van het Heelal*, dl. IV. bl. 152 en 153, Leiden 1849, tot de landvogels der zesde orde of de hoendervogels. De *Hokko* (*Crax Alector.*) is kleiner dan een troethaan, zwart, van onderen wit, heeft een' langen vederbos op het hoofd en een' fluweelachtigen hals; hij komt in het heete *Amerika*, ook somwijlen tam in *Europa* voor en vreet gaarne papier.

C. P. L.

Een Metternich in 1708 (IX. bl. 162, Vr. 242). Hij werd tot Bisschop van *Munster* gekozen op aanbeveling van de *Hollanders*. Dit meldt SAINT SIMON in zijne *Mémoires*, t. IV, p. 249. Is deze METTERNICH van dezelfde familie als de thans grijze (de sedert overleden) Kanselier te *Weenen?* Zoo vraagt D. Men kan hierop toestemmend antwoorden. De zekere Baron METTERNICH, waarvan SAINT SIMON t. a. p., of liever t. XII. p. 105, van de allerlaatste volledige uitgave der *Mémoires*) melding maakt, is geweest FRANZ ARNOLD WOLF METTERNICH IN GRACHT, de zoon van DEGENHARD ADOLF, Geheimraad en Opperstalmeester van den Keurvorst-Bisschop van *Keulen*, en van PHILIPPA AGNES, Barones van *Reuschenberg*. Hij werd in 1706 in de plaats van FREDERIK CHRISTIAAN, Baron van *Plettenberg*, overleden 5 Mei 1706, tot Bisschop van *Munster* verkozen, eene waardigheid, welke hij te gelijk bekleedde met die van Bisschop van *Paterborn*. De algemeene Staten wisten zijne benoeming door te drijven tegenover de pogingen, door het Weener Hof in het werk gesteld ten behoeve van den Hertog van *Lotharingen*. Men kan hierover het verhaal nalezen van MATTHÆUS TYMPIUS in *Episcoporum Monasteriensium Catalog.*, te vinden in MATTHÆI *Analecta*, t. V. p. 194. FRANZ ARNOLD Baron VAN METTERNICH liet natuurlijk geene afstammelingen na; maar behoorde tot het geslacht, waarvan de oudste tak door Keizer LEOPOLD I ten jare 1679 tot den Gravenstand werd verheven. Zie onder de meer toegankelijke bronnen *Almanach de Gotha* van 1836, p. 174.

QUIESCENDO.

Een Metternich in 1708. FRANS-ARNOLD-JOZEF, geboren 9 Mei 1658, zoon van DEGENHARD-ADOLF, Vrijheer WOLFF-METTERNICH TOT GRACHT, 'sKeurvorsten van *Keulen* Raad en Opperstalmeester, † 1668 of 1666, en van zijne eerste vrouw PHILIPPINA-AGNES, dochter van EDMOND Vrijheer VAN REUSCHENBURG tot *Setterich*, en van ANNA-KATH. (ANNA-MARIA) VAN WERMINCKHUIS tot *Clusenstein*, werd den 21 Mei 1704 tot Bisschop van *Paderborn* en den 31 Augustus 1706 tot Bisschop van *Munster* verkozen. Hij was ook

Domproost te *Osnabruck* en stierf den 16 (25) December 1718. Zie VON STEINEN, *Westph. Gesch.*, Th. II. St. XI. (*Hist. d. Hochstifts Paderborn*) in de staml. van WOLFF-METTERNICH; HUMBRACHT, Taf. 132; GAUHEN, *Adels-Lex.*, in WOLFF *gen.* METTERNICH; *les Souver. du monde*, I. p. 216, 253; *Handb. zum Taschenb. der Gräfl. Häuser*; ESTOR, *Anenprobe*, S. 111.

De Vrijheeren WOLFF-METTERNICH, die van de WOLFFEN VON GUDENBERG (GUTTENBERG) afstammen, behooren tot een oud en beroemd geslacht, doch hebben met de Graven (nu Vorsten) VAN METTERNICH niets gemeen. Deze, voeren van zilver, met 3 mosselschelpen van sabel; gene, doorsneden van lazuur en zilver, het eerste beladen met een barensteel van drie stukken van zilver, het tweede met een wolf van sabel of in natuurlijke kleur (SIBMACHER, P. I. p. 190); welk wapen aldus bij domstiften en de Duitsche Orde opgezworen is. VON STEINEN, t. a. p.

De nakomelingen van GODARD WOLFF, 1440, en van SYBILLA VAN en TOT METTERNICH, noemden zich WOLFF-METTERNICH; die van HIERONIMUS (GODARDS achter-kleinzoon) en KATH. VAN BUSCHFELD, Erfd. TOT GRACHT, WOLFF *gen.* METTERNICH *zur Gracht.*

M°.

Johannes Murmellius (IX. bl. 162, Vr. 244). JOHANNES MURMELLIUS van *Roermonde* is te *Keulen* verbannen door de monniken, welke alle de oude schrijvers als goddelooze heidenen uit de scholen zochten te weren; daarna is hij achtereenvolgens Conrector en Rector der Latijnsche Scholen geweest te *Munster*, waar hij de verbeterde leerwijze invoerde, van 1500 tot 1515 te *Alkmaar*, en daarna te *Deventer* tot aan zijnen dood (2 October 1517), die niet zonder grond aan vergiftiging wordt toegeschreven. HERMAN VAN DEN BUSSCHE maakte een lijkdicht op hem, een geleerde, die de taak, waarin MURMELLIUS bezweken was, gelukkig ten einde bragt, en, na twee vergeefsche pogingen, eindelijk de domheid en het monniken-latijn, door behulp van een' anderen Nederlander, den Domheer Grave VAN NIEUWENAER, uit de Keulsche scholen verdreef, welke toenmaals beider hoofdzetels waren, en ten gevolge waarvan zij eerlang in geheel *Duitschland* het veld moesten ruimen. Zie *Geschiedenis der Nederl. letteren en wetenschappen*, door N. G. VAN KAMPEN, D. I. bl. 53.

K. v. S. N°. 2.

Johannes Murmellius, de zoon van THEODORUS MURMELLIUS, »die meer deugd dan geld of geleerdheid bezat," studeerde te *Deventer* onder HEGIUS en werd te *Keulen* meester in de vrije kunsten; door nood gedrongen, ging hij voor korten tijd onder dienst, werd vervolgens Conrector te *Munster*, hetgeen hij 11, en daarna Rector der S. Ludgerusschool, wat hij 3 jaren bleef. In 1514 werd hij Rector te *Alkmaar*, waar de school toenmaals zeer beroemd was en 900 leerlingen telde, waarvan $^2/_3$ uit andere plaatsen. Vele zijner scholieren herbergde hij in zijne woning, welke in brand geraakt, met al zijne bezittingen verteerd werd, zoodat hij tot armoede verviel. In 1516 riep men hem te *Deventer*, waar hij reeds den 2den October van het volgende jaar overleed, volgens sommigen, vergiftigd door G. LISTRIUS, die zijne plaats trachtte in te nemen, maar, volgens zijne geneesheeren, aan eene borstziekte. Hij liet eene arme weduwe na en een zoontje, dat hij Hebreeuwsch en Grieksch had begonnen te onderwijzen. Hij heeft veel geschreven, meestal de schoolgeleerdheid betreffende, en bazuinde in 1516 den lof uit van REUCHLINUS. Een drietal zijner Alkmaarsche producten dragen de volgende titels:

De divi MARTINI *sanctissimi Turonensis ecclesiae episcopi et Trajectensis patroni tutorisque maximi vita, carmen encomiasticum ab* JOANNE MURMELLIO *Ruremundensis Scholastisis in celebri eodemque ornatissimo Alcmaria oppidi Hollandorum sane quam amoeni gymnasio editum.*

Cur Alcmariensis schola suculenta sit et editissimo loco constituta JOANNIS MURMELLII *Ruremundensis*, *Epigramma.*

JOHANNIS MURMELLII *Ruremundensis Ode diclos in Divorum Tutelarium* MATTHIAE *Apostoli et* LAURENTII *Martyris Praeconia*, *edita Anno Salutis MDXV.* Het laatste begint: »*Matthia*, *pie Matthia*, *benigne*, *optime Matthia*," enz.

C. W. B.

Johannes Murmellius. Als bronnen tot zijne geschiedenis raadplege men HAMELMAN, *De viris Westphaliae illustribus* in *Op. Gen.* I. 105, 172, waaruit DELPRAT een en ander heeft overgenomen in zijne *Verhandeling over de Broederschap van* G. GROOTE, 2den druk, bl. 76. MURMELLIUS behoort onder de Latijnsche dichters, die eenige vermaardheid in die tijden hebben verkregen. Als zoodanig wordt hij vermeld door HOFMAN PEERLKAMP, *De poëtis Latinis Neerlandicis*, p. 31; ook door Mr. J. H. HOEUFFT in *Parnassus Latino-Belgicus*, p. 11. De laatste geeft eenige min bekende proeven van MURMELLIUS' dichttalent, alsmede enkele door eerstgenoemde voorbijgeziene schrijvers, welke van onzen Alkmaarschen beroemden paedagoog hebben gemeld.

QUIESCENDO.

Johannes Murmellius. Over dezen beroemden humanist verwijst het opstel van M. ALEXANDER HEGIUS in den *Overijss. Alman.* van 1852, bl. 60, naar MELCHIOR ADAMUS, *Vitae Germ. Philos.* p. 32; naar REVIUS, *Dav. Illustr.*, p. 138; naar het stuk van NIESERT, *Joan Murmellius' literarische Verdienste*, in eenige nommers van het tijdschrift *Westphalia*, 1825, door Dr. TROSS uitgegeven. Be-

langrijk is ook het bl. 38 aangehaalde werkje van Dr. C. A. CORNELIUS, *die Münsterische Humanisten.* Münst. 1851. Verg. ook DELPRAT, *Verh. over G. Groete*, 2de dr. 1856, bl. 76 en de daar aangehaalde werken.

[C. P. L. haalt over JOH. MURMELLIUS nog SAXE, *Onomasticon*, III. 19, 580; J. C. K. nog FOPPENS, *Bibl. Belg.*, bl. 699, PAQUOT, *Mémoires*, f°. II. bl. 605 en SCHOTEL, *Tilb. Avondst.*, bl. 306 aan.]

Reinier Crabeth (IX. bl. 163, Vr. 247). Een bevestigend antwoord op zijne vraag kan φ^2—φ. vinden in het *Biogr. Woordenboek der Nederlanden*, art. CRABETH (WOUTER), bijgenaamd *de Oude*, waar wij lezen: »De portretten van DIRK en WOUTER CRABETH, in buste, levensgroot, met handen, krachtig geschilderd op paneel, versieren de wanden van de kerkmeesterskamer in de St. Janskerk te *Gouda*, en zijn door den »laatst overgeblevene van dit geslacht," Burgemeester RENIER CRABETH, op den 26sten Januarij 1761 geschonken." B^t^.

De tien geboden in twee regels (IX. bl. 163, Vr. 250). De dichter van deze regels is HUYGENS, bij wien ze voorkomen in zijne *Korenbloemen*, »Bibel-stof en Gods-dienst," uitgave BILDERDIJK, dl. I. bl. 71, Leiden 1824, onder het opschrift: »Gods thien geboden." De lezing van H. v. K. is echter niet juist, de regels luiden bij HUYGENS als volgt:

Bidt God alleen, Geen Beeld, Spaert Gods naem, Viert Sijn' rust,
Eert Ouders, Moordt, noch Boelt, noch Steelt, noch Lieght, noch Lust.

BILDERDIJK, in zijne *Aanteekeningen* (dl. V. bl. 49), zegt er van: »Korter en nadrukkelijker kon zeker de wet der twee tafelen niet uitgedrukt worden. Doch het woord *lust* is hier kwalijk geplaatst. Het naamwoord *lust* drukt ook wel *begeerte* uit, maar het werkwoord *lusten* niet. *Lusten* is genoegen in iets scheppen; en impersonaliter gebruikt, is het, door eene kleine verandering van *nuance* in de beteekenis, willen, of ook begeeren, ja maar met opzicht tot eene eigen daad, als *mij lust te zingen*, *te overdenken*, enz. niet tot een ligchamelijk voorwerp. Dit misbruik van het woord is in dit kernvolle versjen te bejammeren." T. H. BUSER.

De tien geboden in twee regels. Het gevraagde distichon wordt met eenigzins andere lezing gevonden in de *Tooneel- en Mengelpoëzy* van KATHARYNE LESCAILJE, dl. II. bl. 395. De dichteres noodzaakt mij hier meer te antwoorden, dan mij gevraagd is. Eerst geeft zij, onder het opschrift: *De Goddelijke Wet*, het volgende *quatrain:*

Geloof in éénen God. Wil in zijn Naam niet zweeren,
En vier den Sabbatdag. Wil steeds uwe Ouders eeren.
Steel nimmer. Smet met kwaâ getuigen nooit 't gemoed.
Begeer geen anders Vrouw, noch min eens anders goed.

En daarop *noch korter:*

Bid God alleen, geen beeld. Spaar Gods naam. Vier zijn rust.
Eer Ouders. Moord, boeleer, noch steel, noch lieg; schuw lust.

Niet alleen *korter*, goede KATHARYNE, maar ook in beter volgorde en *vollediger*. In uwe vierregelige berijming toch ontbreekt, hoe wij het ook uitrekenen, minstens *één* gebod. Wij willen uwe *manes* niet te hard vallen en houden het er voor, dat in het *eerste* gebod stilzwijgend het *tweede* ligt opgesloten, gelijk in het *tiende* tevens het *zevende* kan vervat zijn; — maar hoe komen wij nu aan het *zesde* gebod: »Gij zult niet doodslaan?"

Zoo ergens, zal wel hier het Horatiaansche: »*Brevis esse laboro*, *Obscurus fio*," niet van toepassing zijn. B^t^.

[KATHARYNE! zullen wij uwe *manes* niet hard moeten vallen? hebt gij niet de beoefening van het achtste gebod, »noch steel," vergeten, toen u het distichon van den Heer van *Zuilichem* onder de oogen kwam?]

Charles de Nielles (IX. bl. 164, Vr. 253). Men verlangt iets omtrent zijn geslacht en geboorteplaats te vernemen. Hij is de zoon van CHARLES DE NIELLES, welke het leeraarambt bij de Hervormden te *Keulen*, te *Antwerpen* en te *Gend* heeft bediend. Als zoodanig wordt hij vermeld in de handelingen van de Synode van *Embden* 1571, Art. 51, en van *Antwerpen* 1581, Art. 13, alsmede in de *Vita* FRANCISCI JUNII (wiens ambtgenoot hij te *Antwerpen* geweest is), te vinden in het *Scrinium antiquarium* van D. GERDES, t. I. p. 241. Het geboortejaar van den zoon is mij onbekend. Alleen kan men opmaken uit de Synodale handelingen der Waalsche kerken, dat hij eerst te *Keulen* het predikambt heeft uitgeoefend. In 1601 werd hij naar *Delft* beroepen, doch zonder vrucht. In 1604 stelde men hem te *Utrecht* als Waalsch predikant aan, bij besluit van de Vroedschap, op een tractement van *f* 500; en weldra was men met zijne goede diensten zoo ingenomen, dat hij eene vermeerdering van *f* 100 tractement ontving, en dat, toen hij een beroep naar *Amsterdam* had afgewezen, men het tot *f* 800 verhoogde. Nog later in 1616 zag de regering van *Utrecht* naar de gelegenheid om hem eene vrije woning op stads kosten te bezorgen. (Zie DODT van *Flensburg*, *Archief voor kerkel. en wereldl. geschiedenis van Utrecht*, dl. IV. bl. 337, 355, 370.) Intusschen reeds toen viel hij in ongenade bij den Koning van *Engeland*, JACOBUS I. De Engelsche gezant CARLETON brengt klagten in, dat door UYTENBOGAARD en door NIELLES zeker libel tegen den Koning in de Fransche taal werd vertaald en verspreid. »Par mepris (zegt hij) on a mis à la tête le mot de la jarretière (denkelijk: *Honny soit qui mal y*

pense)." Ten gevolge van die aanklagt liet OLDENBARNEVELT eenige afdrukken ophalen en ter vergadering van de Staten van *Holland* ten vure doemen. »C'eût été (voegt de gezant hierbij) une sorte de satisfaction, si cela s'étoit fait dans la place publique, mais le monde ne fait pas attention à une exécution faite à huis clos." *Mém. et négociations du chevalier Carleton*, t. II. p. 205, 328. Later, in 1618, onderging hij, wegens de verkondiging van verkeerde leer, de censuur in de Waalsche Synode van *Delft* (Art. 6.), en werd hij door de Nationale Synode van *Dordrecht* afgezet en verbannen. Het verbreken van zijn bannissement had in 1623 een vonnis van het gerecht van *Haarlem* ten gevolge, dat hem tot altoosdurende gevangenis verwees. Men leest het vonnis bij BRANDT, *Hist. der Reformatie*, dl. IV. bl. 1090. Te *Loevestein* gevangen gezet, wist hij gelegenheid te vinden om in 1631 van daar te ontvlugten, doch niet zonder groot gewetensbezwaar voor hem zelven, dewijl hij het vertrouwen, dat de kommandant in hem stelde, noode wilde te leur stellen. De bijzonderheden van zijn merkwaardige uitredding zijn opgeteekend door P. A LIMBORCH, *Vita Episcopii*, p. 311. Zijn doodjaar heb ik niet kunnen opsporen.

QUIESCENDO.

Palemaillebaan (IX. bl. 164, Vr. 255). Waar wordt dat woord van afgeleid, en wat zegt het eigenlijk?

Als resultaat van onderzoek en vergelijking meen ik, ten antwoord op bovengenoemde vraag, dat het zamengestelde naamwoord *Palemaille-* of *Palemalie*-baan het gevoegelijkst uit het Latijn kan worden afgeleid, ten minste wat de woorden *pale* en *malie* betreft. Immers *pale* is eene verminking van het woord *pila*, volgens SCHELLER, een kaatsbal, ook kloot of bal, en *malie* komt van *malleus*, ook *malleus lusorius* genoemd, een' met ijzer beslagen' hamer, ook maliekolf, het werktuig, waarmede de bal in de baan geslagen werd. Ofschoon het geheele woord in het Latijn *sphaeristerium* heet, doet dit niets ter zake, daar een bal of kloot in die taal *sphaera* genoemd wordt.

De opgegevene afleidingen op het woord *Palemaillebaan* toepassende, zegt het dus eigenlijk: eene geschikte plaats of ruimte, waarin, bij wijze van spel, de bal door middel van den met ijzer beslagen hamer, maliekolf, geslagen wordt. Schijnt men vroeger de beide voorwerpen van het spel, *bal* en *hamer* (malie), gevoegd te hebben bij de plaats, waar men daarmede speelde, in later' tijd blijkt het eerste woord weggelaten te zijn, en men alleen die ruimte *maliebaan* genoemd te hebben.

In het gevoelen voor bovengenoemde afleiding ben ik versterkt door de overeenkomst daarvan in de Italiaansche, Spaansche en Engelsche talen. Immers in de eerstgenoemde heet Palemalie, *pallamaglio*, bestaande uit *palla*, bal, en *maglio*, malie, een' met ijzer beslagen' hamer, in de tweede *bola-mallo* of *mazo; bola*, bal, *mallo* of *mazo*, het werktuig, waarmede men den bal slaat. In de laatste heeft men het zamengestelde naamwoord, *pall-mall*, een spel met bal en malie, zegt JOHNSON. Zoekt men echter *pall* op, dan ziet men, **dat** dit geen bal, maar lijkkleed beteekent; zeker is het woord *ball*, bal, door letterwisseling in *pall* verminkt. *Mall* beteekent echter in die taal, zoo wel malie-kolf als malie-baan, de plaats waar het spel gespeeld wordt.

Ik geef echter deze afleiding om beter, en zal gaarne zien, dat andere medewerkers door bondige bewijzen mij overtuigen dat ik mij vergist heb. J. H. P.

F. Borri (IX. bl. 164, Vr. 256). In het *Woordenboek van Kunsten en Wetenschappen*, van NIEUWENHUIS, dl. II. Leiden 1855, lees ik het volgende omtrent eenen zekeren JOSEPHUS FRANCISCUS BORRI, die, mijns inziens, waarschijnlijk dezelfde is als de hier bedoelde F. BORRI. Hij werd ook genaamd BURRHUS. Hij was een man, die als alchimist en geneesheer in de XVIIde eeuw groot opzien gebaard heeft. Te *Milaan* in 1616 geboren, overleed hij te *Rome* in 1695, 79 jaren oud, in de gevangenis, waarin hij zijne leerstellingen had afgezworen. Hij heeft in vele steden gewoond en onder anderen te *Amsterkam*, waar hij op een' grooten voet leefde en altijd in eene karos reed, iets dat toen nog niet algemeen was en groote opspraak verwekte. Schrijvers van dien tijd vermelden wonderlijke dingen van hem. Zie over hem BAYLE, op het woord. Vgl. KESTNER, *Med. Gel. Lex.*, in voce. C. M. A. H.

F. Borri. Over dezen Milaneschen alchimist zie men: JÖCHER, *Comp. Gelehrten Lexicon*, die hem noemt JOH. FRANCISCUS; *Nouveau dict. hist. par une société de gens-de-lettres*, alwaar hij genoemd wordt JOSEPH FRANÇOIS; HOOGSTRATEN, *Woordenboek;* MORÉRI, *Dict. Hist.;* BAYLE, *Dict. Hist.*, in voce JOACHIM, note C, en vooral het artikel op het woord BORRI zelve. C. P. L.

P. J. Convenent (IX. bl. 164, Vr. 257). Op welken grond deze CONVENENT door IJPEY een »kundig man" genoemd wordt, weten wij niet. Wij mogen echter het er voor houden, dat zijne kunde zich wel niet enkel tot *astrologie* zal bepaald hebben. Hoe het met zijne *astronomie* stond, kan uit het volgende eenigzins opgemaakt worden.

Van het in de vraag aangehaalde geschrift bestaat een latere druk, waarvan de volledige

titel is: *Proeve over de menschmooglijke voorwetenschap in de aloude starrenvoorzegkunde, als een middel ter uitbreiding van dezelve; met eenige tegenbedenkingen op de verhandeling van den Heere* HERM. JOH. KROM, *Professor en Predikant te Middelburg, Over de waarde der Horoscoopkunst; door* PAULUS JOSEPH CONVENENT; *waarachter een brief van den gemelden Professor, in antwoord aan den schrijver. Te* Rotterdam *bij* NICOLAAS CORNEL, 1797. Het werkje, dat CONVENENT aanleiding tot zijne »tegenbedenkingen" gaf, is getiteld: *De waarde der Horoscoopkunst, of zedig onderzoek over het bestaan en de nuttigheid der astrologie of sterrenvoorzegkunde, door* HERM. JOH. KROM, *Professor en Predikant te Middelburg.* Ald. *bij* P. GILLISSEN, 1795. Ds. KROM bleef naderhand, gelijk men ziet, CONVENENT op zijne »tegenbedenkingen" het antwoord niet schuldig. Ook de Heer W. DE VOS, doopsgezind leeraar te *Amsterdam*, hield in 1800—1802 briefwisseling met onzen astroloog, zonder hem evenwel van zijne dwalingen te kunnen overtuigen. Naar het oordeel van Ds. DE VOS was CONVENENT, die de astrologie slechts uit liefhebberij en geenszins om den broode beoefende, in de wezenlijke sterrekunde een groote weetniet. Zie de bekroonde verhandeling des eerstgenoemden: *De planeetlezer beschaamd.* Uitgegeven door de Maatsch. t. Nut v. 't Algem., 1802. — Dit is alles wat ik J. C. K. aangaande CONVENENT kan berigten.

Bt.

[De lezers zullen wel indachtig zijn aan hetgeen J. C. A. in dit nommer bij zijn antwoord op vraag 208, over CONVENANTS problematisch auteurschap van *Zeelands Kronyk verkort* heeft aangemerkt.]

Gedenkpenning van 1777 (IX. bl. 165, Vr. 264). Is deze niet geslagen op de oprigting van de Vaderl. Maatschappij van Reederij en Koophandel, tot voorkoming van armoede, te *Hoorn? Nederl. Jaarb.*, 1778, bl. 1112 & sqq.

C. G. B.

Heenvliet (IX. bl. 166, Vr. 267). »'t Huis te *Heenvliet* is van ouds geweest in de geslachte van HEENVLIET, nu lange verstorven, en heeft naderhand toebehoort aan den Heer JOHAN POLYANDER VAN DEN KERKHOVE, in sijn leven Houtvester van *Holland;* en is jegenwoordich aan het Geslachte VAN SCHAGEN." *Batavia Illustrata* van S. VAN LEEUWEN, bl. 1305.

In den *Nederl. Stad- en Dorpbeschrijver* van BAKKER vindt men, dat na het overlijden van JOHAN VAN KERKHOVE, bijgenaamd POLYANDER, zijne erfgenamen in bezit er van zijn gebleven tot 1737, toen de heerlijkheid *Heenvliet* gekocht is door JOHAN LOUIS VAN ALDERWERELD; in den jare 1781 is PIETER GRAAFLAND, Vrijheer van *Koolwijkspolder*, er eigenaar van geworden, als eene dochter in huwelijk hebbende van JOHAN LOUIS VAN ALDERWERELD; in 1844 was deze heerlijkheid het eigendom van den Heer J. LAMAISON, te *Leiden.*

K. v. S. N°. 2.

Heenvliet. Bij mij staat aangeteekend dat GERTRUDE ELISABETH, dochter van LUCAS PIRARD, geb. 1656, en van SUSANNA VAN BREUGEL, geb. 1665, trouwde aan PIETER HOUTUYN, en dat deze hertrouwde met JOHANNA GERTRUDE PELGROM; voorts dat de broeder van ELISABETH was Heer van *Heenvliet.* PIETER HOUTUYN en ELISABETH PIRARD verwekten ADRIAAN CONSTANTIJN en SUSANNA MARIA, dewelke den 15den Julij 1738 trouwde aan JEAN LOUIS Baron VAN ALDERWERELT, Vrijheer van *Heenvliet* en *Koolwijkspolder*, waarvan, onder verscheidene afstammelingen, LOUISA CAROLINE, die trouwde aan PIETER GRAAFLAND, die later bij boedelscheiding Heer van *Heenvliet* werd, waarvan drie kinderen, zijnde de overblijvende CORNELIA GRAAFLAND, Vrouwe van *Heenvliet* geweest, welke huwde aan JAN LAMAISON. Uit dat huwelijk zijn nog één zoon en dochter in leven, die nu nog de heerlijkheid *Heenvliet* bezitten.

V. A. H.

[C. P. L. berigt ons uit S. VAN LEEUWEN hetzelfde als K. v. S. N°. 2. Wij hopen nog op nadere toelichtingen, 1. hoe lang de erfgenamen van POLYANDER *Heenvliet* in bezit hielden? 2. wanneer het geslacht VAN SCHAGEN het verkreeg? en 3. wat er bekend is van dien broeder van ELISABETH PIRARD, die het almede in eigendom zou gehad hebben?]

AANTEEKENINGEN.

Geboortejaar, sterfdag, enz. van A. van der Woordt. Zeer uiteenloopend zijn hieromtrent de berigten van hen, die over dezen dichter geschreven hebben. De drooge opsomming daarvan zal mij, hoop ik, door de lezers van den *Navorscher* wel geschonken worden. Zijn zij er echter nieuwsgierig naar, zij hebben dan slechts onderling te vergelijken wat zij bij F. H. A. J. Baron STRICK VAN LINSCHOTEN (*Gedichten*, in de *Aanteekeningen*, bl. 323), P. G. WITSEN GEYSBEEK (in de voorrede zijner uitgave der *Gedichten* van VAN DER WOORDT. Amst. bij C. C. SCHLEIJER, 1829, bl. 8) en C. J. WENCKEBACH (in zijne uitgave, 's Hage bij J. M. VAN 'T HAAFF, 1843, bl. 67) vinden opgeteekend. Laatstgenoemde wijst t. a. p. de beide andere berigtgevers teregt, en berispt tevens de onjuiste vermeldingen van 's dichters voornaam, de plaats zijner geboorte en zijnen ouderdom, voorkomende bij JER. DE VRIES (*Werken der Bat. Maatschappij*, dl. IV. bl. 292, noot (1)), A. SIMONS (*Verhandelingen*, bl. 219) en W. A. OCKERSE (*Gedenkzuil*, bl. 154 en 314). Hij zelf stelt den geboortedag op den 3den November 1769, den sterfdag op den 24sten September 1794,

en zegt, dat deze opgave berust op ontwijfelbare onderrigtingen, door hem van den dichter zelven bij zijn leven, en van zijne verwanten na zijnen dood, verkregen. Op hare juistheid zal dus wel niets zijn af te dingen, — de kwestie is uitgemaakt.

De volgende bijzonderheid, eenigzins in betrekking staande tot onze chronologische vraag, mag hier niet onvermeld blijven.

Het schutblad van mijn exemplaar der *Gedichten* van VAN DER WOORDT, in 1795, insgelijks door C. J. WENCKEBACH, uitgegeven (*), bevat eene geschrevene aanteekening, aldus luidende:

»Kort na het schrijven dezer Narede (op de acht laatste bladzijden te vinden) is de jeugdige Dichter overleden, blijkens het Gedenkstuk tot deszelfs eere geteekend door J. H. REIJGERS en aan het Zeeuwsch Genootschap der Weetenschappen vereerd door den Heer LAMBRECHTSEN. Op hetzelve vindt men het volgend Gedenkschrift:

Memoriae. et. genio
ANTONII . VAN . DER . WOORDT
raris . naturae . dotibus
imprimis . poetices . facultate
eximii
nati . Flessingae . III . Novemb. MDCCLXX
defuncti . Amstelodami. XXIII . Septb.
MDCCXCIV."

Het bevreemdt mij, dat de schenker van dit gedenkstuk (waarvan overigens de tijdsopgave naauwkeurig overeenkomt met die van STRICK VAN LINSCHOTEN, t. a. p.) vooraf niet beter onderzoek gedaan heeft, eer hij tot de vervaardiging liet overgaan.

Opmerkelijk is het voorts, dat door geen' der schrijvers, die, hetzij *obiter*, hetzij *data opera*, onzen dichter herdacht hebben, zelfs niet door den naauwkeurigen WENCKEBACH in zijne breedvoerige levensbeschrijving, van dit gedenkschrift melding gemaakt wordt. Of er in de *Lofrede* van M. C. VAN HALL en in die van H. VAN ROIJEN, beide aangehaald bij WENCKEBACH, bl. 153, iets van gezegd wordt, is mij onbekend, daar deze stukken niet zijn uitgegeven. B[t].

Rectores Lipsienses esse immortales. De oorsprong van dit spreekwoord vond ik onlangs in de *Boekzaal* voor 1722 *a*, bl. 242; het is daarvan oorspronkelijk, omdat te *Steinfort* de meeste Hoogleeraren stierven als Rector Magnificus, terwijl juist het tegendeel te *Leipzig* plaats had. Van de stichting der Academie aldaar af tot 1722, zijnde 241 jaren, is aldaar geen Rector Magnificus overleden.

LEGENDO ET SCRIBENDO.

(*) Eene typographische rariteit. Slechts *vijftig* exemplaren werden er van gedrukt, om aan de vrienden des overledenen dichters te worden uitgereikt (zie WENCKEBACH, uitg. 1843, bl. 62 vlg.).

Straf van losbandigheid. Ik vond in eenige oude papieren het volgende aangeteekend:

19 Maart 1708. Aan GEERTRUYD HENRICKS, weduwe wijlen WILLEM VAN NASSAU, toegestaan haren zoon WILLEM VAN NASSAU, vermits zijn continueel dronken drinken en ergerlijk leven, in een beterhuis op te sluiten.

2 April 1710. Aan MARIE GACHINY toegestaan ANNE MARIE GACHINY, gerefugiëerde uit *la Rochelle*, om haar buitensporig gedrag in het tuchthuis alhier (*'s Gravenhage*) te confineren om met haar handenarbeid den kost te winnen.

31 Julij 1715. Aan Mr. RIJCKLOF MICHAEL VAN GOENS, GERBRAND VAN GOENS en Mr. ARNOLD ZOUTMAN, broeders en zwager van ELISABETH VAN GOENS, huisvrouw van CORNELIS LANGEVELT, toegestaan, vermits het kwaad en ergerlijk leven van laatstgenoemde haar te mogen confineren.

19 Febr. 1716. Aan DIRCK VAN DER ROUFF permissie verleend om in de huizinge en erve van JACOB WIJLAND aan de zuid-binnencingel te mogen logeren krankzinnigen en van slecht gedrag tot confinement verwezen personen bij uitsluiting van alle andere alhier geen gelijke autorisatie hebbende, evenals JOHAN WIJLAND op den 12den Maart 1707 is geaut. geweest.

QUAERENDO.

Brief van Marcus van Wese (vgl. VIII. bl. 247). Deze brief is afgedrukt in *Historie van de Utrechtsche geschiedenissen* door LAMBERTUS HORTENSIUS van *Montfoort*, 1625. 4°.

Kerkzegels van buitenlandsche gereformeerde gemeenten (vgl. VIII. bl. 154 en 312).

Hanau. Een palmboom met gewigten bezwaard en de spreuk: *Sic justus in dono Jehovae*, Ps. 92.

Handelingen der Alg. Verg. van de Maatsch. der Nederl. Letterk. 1858, bl. 67.

Emmerik. Een rustig voortzeilend schip. Randschrift: *Deo duce secura.* Onderschrift: *Eglise Franç. d' Emmeric.*

Frechen (tusschen *Dusseldorp* en *Keulen*). De Rijksappel. Een pot met bloemen. Eene hand uit de wolken gestrekt; met den tekst 2 *Tim.* II: 20. Omschrift: *Ecclesiae reformatae Frechensis.*

Ald. bl. 72, 73.

Geschriften betreffende Jan de Wit, van het jaar 1757 (vgl. bl. 189 en 311) Prof. H. W. TYDEMAN geeft daarvan lijsten, die 53 nommers bevatten, in de bijlagen tot BILDERDIJKS *Geschiedenis*, dl. X. bl. 337 verv. en dl. XI. bl. 282. Van de opgenoemden schijnt er geen bij TYDEMAN te ontbreken.

HORA RUIT.

Geschriften betreffende Jan de Wit, van het jaar 1757. De verzameling van stukken over JOHAN DE WIT, van vrienden en vijanden, waarvan de Heer H. C. ROGGE spreekt, komt enkele malen in 4 deelen bijeen verzameld voor. Een dezer verzamelingen, in het geheel 49 stukjes bevattende, bezit ik en zie mij hierdoor in de gelegenheid den Heer ROGGE het ontbrekende op te geven. De nommers, die bij die verzameling, door den Heer ROGGE gevonden, voorkomen, zijn gevolgd naar eene gedrukte *Naam-lijst van alle de Voor- en Tegenschriften, raakende het karakter van de Heere* JOAN DE WITT, *Raadpensionaris van Hollandt*, met opgaaf der prijzen en gewoonlijk achter de verzameling dier stukjes te vinden.

Deze lijst wil ik volgen, met voorbijgaan van de overeenstemmende nommers.

N°. 1, 2 en 3 zijn de verschillende drukken van het *karakter van den Raadpensionaris* enz. De druk bij den Heer ROGGE is de derde.

N°. 4.

N°. 5. *Ad manes violatos* JANI WITTII. *Op de geschonden Overblijfselen van* JAN DE WITT.

N°. 6.

N°. 7. *Op het Lasterschrift, genaamt: Aan de geschonden gedachtenis van* JOAN DE WITT, *door* J. T. *Beneffens twee Schimpdichten op hetzelve.*

N°. 8. *Sententie gepronunciëerd ende geëxcuteerd, op ende jegens* JAPIK TOVENAAR, *Alias* J. T.

N°. 9.

N°. 10.

N°. 11. *Samenspraak over de Schriften en Schrijvers, van de Nagedachtenisse des Heeren* JOAN DE WITT, *gedrukt te Leiden.*

N°. 12. *De Colloquio Amstelodamensi, amicae ejus responsiones Duae.*

N°. 14. *Philalethes Batavus gewrooken, door deszelfs leerling Pamphilus Cranitides.*

N°. 15.

N°. 16. *Philalethae Batavo. Aan Philalethes Batavus, Verdediger der gedachtenis van* DE WITTEN. *Waarachter is gevoegd eene tegenstelling van het Haagsche Punt-Dicht.*

N°. 17 tot N°. 32.

N°. 33. *Opwekking aan de Nederlanders. Te Utrecht bij* H. SPRUIT.

N°. 34. *Twee Klink-Dichten op de verschillen van dezen tijd. Te Amsterdam bij* T. BLIEK.

N°. 36. *De welgegronde, rechtvaardige en wettige klagten der Zegepralende Leeuwendaalsche Maagd.*

N°. 37.

N°. 38. *De Witten Oorlog. In 's Hage, bij* M. F. L. VARON *en* H. BAKHUIJZEN.

N°. 39 en N°. 40.

N°. 41. *Carmen, olim ab Horatio scriptum in Cassium Severum; nunc repetitum in auctorem duorum libellorum Belgice scriptorum sub titulis: Zedige Beproeving, en gepast Antwoord. Brutopoli, in aedibus Valeri Poplicolae ad Aram Libertatis.*

N°. 42 tot N°. 45.

N°. 46. *Eerzuil opgeregt voor het Doorlugtige Huys van Oranje en Nassauw, en alle de Schryvers die uyt de oude geschiedenis van ons Landt desselfs bedekte Vijanden ontmomme. In 's Hage bij* P. VAN OS.

N°. 47. J. OUDAAN, *Spiegel der Tweedragt in de Nederlanden.*

N°. 48. *Brief van een Rentenier aan een Heer van de Regeering, over het Stadhouderlijke Bewint. In 's Hage bij* P. VAN OS.

Tot dus ver de gedrukte lijst. Nu volgen nog zes stukjes, waarvan er twee genoemd worden door den Heer ROGGE.

De Triumph van den Raadpensionaris DE WITT, enz. en *Epicrisis of oordeel*, enz.

De vier andere stukjes zijn getiteld:

Tweede Brief van de Rentenier over het Stadhouderlijke bewind, dienende ter beantwoording aan Philalethes. In 's Hage bij P. VAN OS.

Philalethes aan Vindex Patriae wegens den brief van een Rentenier aan een Heer van de Regeering over het Stadhouderlijke bewint.

Ernstige brief aan de zogenaamde Heer LA FARGUE, *geschreven ter occasie van deszelfs onlangs uitgegeeven Blaauwboekje, geintituleert de Triumf van den Raadpensionaris* DE WITT *en der Hollanderen.*

Ad Celsissimum GULIELMUM *V. principem juventutis.* L. D. R.

Tarok (vgl. V. bl. 321; VI. bl. 131). Al is het reeds eenigen tijd geleden, dat dit onderwerp in den *Navorscher* behandeld is, men zal toch de vernuftige verklaring nog niet vergeten zijn, die ter eerstgenoemde plaatse van de tarokfiguren gegeven is. Zij voldoet mij nogtans niet in allen deele. Uit hetgeen de Heer S. J., V. bl. 321, zegt, zou ik opmaken, dat hij vroeger de tarokfiguren met de doodendansen in verband gebragt heeft, maar later van gevoelen veranderd is. Toch geloof ik, dat er tusschen deze beide een onmiskenbaar verband bestaat. In het tarokspel is de laatste troef *le fol*, in de Fransche doodendansen (en het tarokspel zullen wij toch wel uit *Frankrijk* gekregen hebben) is de laatste in de rij der dansers *le sot*. In het tarokspel vinden wij vooreerst de vier hoogste onder de gewone kaarten, *voetknecht, ridder, koningin, koning;* in de doodendansen vinden wij deze weder als *l'ecuyer* (of misschien *le sergent*), *le chevalier, la Reine, le Roi.* Verder onder de troeven *l'Empereur* en *l'Imperatrice*, *Jupiter* of *le grand prêtre* en *Junon* of *la grande prêtresse*. De beide laatste houdt S. J. voor *den Paus* en *de Pausin*. Het laatste komt mij wat vreemd voor, maar nemen wij

daarvoor de hoogste kerkelijke waardigheid waartoe eene vrouw kan geraken, *de Abdis*, die ook op onze floskaartjes den bisschop ter zijde staat, dan hebben wij weder vier personen, die aan den doodendans deel nemen: *l'Empereur*, *l'Impératrice*, *le Pape* en *l'Abbesse*. Vervolgens hebben wij *l'Amoureux* of *le Mariage* en *l'Hermite* of *le Sage*. Op de eerste dezer twee kaarten vindt de Heer S. J. eene allegorische voorstelling der *verzoeking*, op de tweede der *wijsheid*. Maar *l'Amoureux*, de man, die tusschen twee meisjes in staat en boven wiens hoofd een amor zweeft, en *l'Ermite* zijn eenvoudig een minnaar en een heremiet, personen die onder dezelfde rubriek in de fransche doodendansen optreden. Reeds op sommige kaarten heeft men ze *le Mariage* en *le Sage* genoemd, en er dus meer in gezocht dan er in ligt. De Heer S. J. is nog verder gegaan. Een duidelijk bewijs hoe gaarne men bij dergelijke onderwerpen allegoriën en symbolen ziet in voorstellingen die dood eenvoudig zijn. Zouden er onder de tarokkaarten niet meer zijn, die eerst enkel personen voorstelden en die men later, door de bijsieraden, welke de teekenaar er aan toevoegde, verleid, voor iets anders is gaan houden? Kunnen b. v. op N°. 19 de beide personen, die bij den steenen muur staan, en op N°. 12, de man met den passer niet hoofdfiguren zijn, en *le Bourgeois* en *l'Astrologue* voorstellen? De *dood* komt hier wel midden in het spel voor, maar ontbreekt toch niet. De aartsengel met de bazuin op N°. 20 doet denken aan den moor, die den hoorn blaast aan het einde van sommige doodendansen, en die ook wel niet anders zal voorstellen dan de oproeping der gestorvenen tot een nieuw leven. Ik deel deze opmerking mede in de hoop, dat zij tot een nader onderzoek naar den oorsprong en de beteekenis der tarokkaarten aanleiding moge geven. LAMED.

Sluimerend Plantenleven (vgl. *Mummie-Tarwe*, *Mummie-Erwten*, VIII. bl. 89, 90, 283). In 1835 ontdekte men bij *Bergerac* in het departement *Dordogne* oude keltische graven. Onder 't hoofd van elken doode vond men een kleinen vloersteen met een gat er in, en in dat gat was door de bijgeloovige heidenen, die de lijken voor vijftien honderd jaren begraven hadden, zaad nedergelegd geworden. De ontdekkers zaaiden dit zaad met groote zorgvuldigheid en, wat zag men weldra uit dit stof der dooden oprijzen? heliotropen, korenbloemen en klaver, met even sierlijke en even frisch gekleurde bloemen als die, waarvan onze jonge dochters kransen vlechten in onze landouwen. Elke doode had dus zijn eigen tuintje met zich.

De Engelsche reiziger WILKINSON ontdekte voor weinige jaren in *Egypte*, in eene mummie-groef, eene luchtdigt geslotene vaas, welke hij aan het Britsche Museum ten geschenke gaf. Maar toen men het ongeluk had gehad deze te breken, vond men in het vat, met eenige tarwekorrels, heelemaal gerimpelde en steenharde erwten. Men plantte den 4den Junij 1844 deze erwten met de meest mogelijke voorzorg onder glas, en, na verloop van 30 dagen, zag men de dooden herleven, die, 3000 jaren geleden, ten tijde van MOZES begraven, al dien tijd hadden doorgeslapen, levende, maar ongevoelig, in het stof van het graf. — Zie »*Almanach des Bons Conseils pour* 1859" tegenover *Avril*.

»Ik heb" — zegt de Heer G. WILKINS in de *Agricultural Gazette* — »thans brood, podding en gebak voor mij liggen, afkomstig van de Mummie-tarwe, waarvan ik dezen morgen de bloem uit den molen kreeg. Nooit at ik beter, zoeter of smakelijker brood; van de podding en het gebak moet ik hetzelfde getuigen. Over het algemeen is meel, zóó van den molen, niet zoo goed; maar ik herhaal, dat ik nooit beter dan dit geproefd heb; het is zeer aangenaam van smaak. Er is daarenboven nog iets bijzonders in de Mummietarwe: want, ofschoon mijn akker, waarop zij groeide, van korenvelden omringd was, vielen de vogels alleen op mijn' grond, en wel in die mate, dat ik gedurig een man moest houden om ze te verjagen. En nog iets: ik had in mijn korenschuur om en bij een dozijn ongedorschte schoven opgeborgen als monsters; van daag was ik er om verlegen, doch, tot mijne smart was elke air daarvan door het ongedierte afgegeten en weggevoerd. Geen korrel is overgebleven: en dit is geschied, ofschoon ik andere tarwe en gerst, nog in den halm en in zakken, in dezelfde schuur heb, die niet schijnen gemoeid te zijn. Bewijzen deze voorbeelden niet, dat én de vogels én het ongedierte de Mummietarwe boven andere soorten verkiezen? En is dat niet een bewijs, dat de tarwe van voortreffelijker hoedanigheid is?" — *The Family Herald*, Vol. VII. p. 574.

Is het aankweeken van Mummie-tarwe ooit ten onzent beproefd?

J. H. VAN LENNEP.

Oude publicatie tegen het vloeken (vgl. VI. bl. 303; VII. bl. 165 en VIII. bl. 244). De Articulbrief van den 13den Augustus 1590, werd den 9den Mei 1705 »geamplieert." De twee eerste artikelen luiden nu:

I.

»Eerstelyck, de geene die den Name des Heeren ydelycken voert, sal voor de eerste reyse een honarable amende doen, ende drie dagen in de gevanckenisse te water en te broodt gesteldt worden, ende voor de tweede

reyse syn Tonge met een gloejend Yser doorsteken, *ende die geene die blasphemeren ofte de spot drijven met Godt ofte syn heyligh Woord, sullen aan den lyve of leven gestraft werden.*"

II.

»In gelycke poenen, *soo als de geene die den name des Heeren ydelycken gebruyckt*, sullen meede vervallen," enz. Zoo als in 1590.

Op den 24sten Julij 1673, werd door Prins WILLEM III in het leger te *Raamsdonk*, een zeer streng plakkaat tegen het vloeken en zweeren uitgevaardigd. Zie het oude *Recueil van de Militaire Ordres*, enz.

Het Reglement van krijgstucht of discipline, voor het krijgsvolk te lande der *Vereenigde Nederlanden*, bevat, ten dien opzigte, in § 2 de volgende aanmaning:

»Daar de Godsdienst de bron is van alle geluk, deugd, waren moed en troost, moet ook in den krijgsstand een ieder zich tot betragting deszelven en tot eene zedige levenswijze bevlijtigen: de Godslasteringen, het vloeken en zweeren moeten worden nagelaten, en zullen de meerderen hierin, en in al wat de handhaving der goede zeden kan bevorderen, hunne minderen met een goed voorbeeld voorgaan, en alle buitensporigheden algemeen vermijd moeten worden."

Dit reglement werd gearresteerd bij besluit van den Souvereinen Vorst van den 15 Maart 1815, N°. 107 (*Staatsbl.* N°. 26), ter vervanging van dat van den 26sten Junij 1799 waarvan mij echter de inhoud onbekend is.

Over onze oude militaire regtspleging kan men naslaan: *Corpus Juris Militaris, waer in begrepen 't Hollandts Krijgs-Recht en Articul-Brief. Met nodige Aenmerckingen ende Rechtsgronden, verclaert door* P. PAPPUM VAN TRATSBERG, J. C. enz. Utrecht, 1663.

JOHANNIS VOET, P. F. G. N. *Icti et Antecessoris in Academia Lugduno Batava de Jure Militari liber singularis.* Edit. sec. *Hagae Comitum* 1705.

GERH. FELTMANS, *Aanmerckingen over den Articulbrief ofte Ordonnantie op de Discipline Militare*, enz. 's Gravenhage 1716.

Eene voortzetting dezer opgave zou ook mij hoogst welkom zijn.

Majoor K.

Oude publicatie tegen het vloeken. In het *Groot militair Woordenboek van* DIBBETZ is het navolgende te lezen:

Profaneeren. »Als een Officier sulks doed, sal hy voor de eerste reyse verbeuren een maand Solds, te appliceeren een derde ten profyte van den Aanbrenger, ende de twee resteerende derde-deelen voor den Armen: Ende voor de tweede reyse sal denselven Officier van syn Chargies gedeporteerd worden voor soo lange als (in die tyd als deese Resolutie gemaakt is) syn Hoogheyd goed sal vinden: En in gevallen sy Soldaaten of andere Persoonen syn die geene Chargies hebben, sullen sy voor de eerste-maal onder den blaauwen Heemel voor haar Regimenten, ten toon voor al de weereld, aan een Paal geslooten, en twee dagen lang te Water en te Brood aldaar gesteld, en de tweede maal met een gloejende Priem door de Tonge geboord, en uyt het Gebied van deesen Staat gebannen worden." Zie *Num.* 40 *in het eerste boek der Rec., in dato, den* 24 *Julii* 1673. *P. V. O.*

Naam des Heeren ydelyk in den mond neemen, of daar by sweeren op de Oorlogscheepen:

Die sulks doed sal aan de Mast van syn Quartier-volk gelaarst worden, ende daar en booven verbeuren twee stuyvers voor den Armen, en ses stuyvers voor den Provoost. Zie *Art.* 3 *in den Articul-brief te Water, in Num.* 69 *in het eerste boek der Rec., in dato, den* 17 *Sept.* 1672. *Stat. Generaal.*

F. v. A.

Oude publicatie tegen het vloeken. In het *Utrechtsch Plakkaatboek* vindt men eene *Ordonnantie* tegen het vloeken, van den 3den Mei 1654, waar de boete van 6 gulden bepaald wordt, iedere maal te verbeuren: »*bij allen ende een ygelijk, die Godts heyligen name met vloecken en lasteren misbruicken en schenden sal, hoe ofte op wat wijze sulcks soude mogten geschieden.*"

De godsdienstige zin onzer voorvaderen deed ook den zeevarenden het vloeken streng verbieden. Zie de *Instructiën* van 27 April 1529 en 11 December 1747, waar de bepaling gelezen wordt: »*dat niemand den naam des Heeren ydellijk in den mond zal nemen of daarbij zweeren, op straffe van aan de mast door zijn kwartiervolk gelaarsd te worden, en daarenboven te verbeuren de som van twee stuivers voor de armen.*"

Van de grootsten onzer zeehelden, DE RUYTER en TROMP, den Admiraal SCHRIJVER en den Schout-bij-Nacht SELS, is het bekend, dat zij nooit vloekten. De eerste heette zijne matrozen: kinderen of mannen! en slechts, wanneer hij vertoornd was, klonk het: kerels!

J. L. A. I.

[Wij kunnen hier eenen naam bijvoegen uit onzen tijd, dien van J. C. RIJK. Nogtans werd ons door ooggetuigen verzekerd, dat er op het schip, waarover hij op de Schelde het bevel voerde, meer orde en onderdanigheid was, dan op die van sommige andere bevelhebbers, die meenden het scheepsvolk met vloeken in toom te moeten houden.]

Oost-Indische Compagnie (vgl. VIII. bl. 283). Onder de namen, door NAUTICUS aldaar genoemd, trof vooral mijne aandacht, die van FRANÇOIS VISSCHER (FRANÇOIS JACOBSZ. VISSCHER), een man, die als Opper-Piloot-Major ABEL JANSZ. TASMAN, in de jaren 1642—1644, toegevoegd was, en zooveel toebragt tot de gelukkige uitkomsten op deze ontdekkings-

reizen verkregen. Het aandeel, dat deze — daardoor beroemd gewordene — *Vlissinger* daarin had, vinden wij vermeld in de *Bijdragen van de Taal-, Land- en Volkenkunde van Neêrlands-Indië*, dl. IV. bl. 123, door LEUPE; waar wij tevens eenige andere bijzonderheden, hem betreffende, vinden opgenomen.

Mogt in het door NAUTICUS vermelde boek nog iets worden gevonden, dat dezen zoo hoogst verdienstelijken zeeman betreft, dan zal het LABORANTER een bijzonder genoegen verschaffen, indien NAUTICUS hem dat door tusschenkomst der redactie of des uitgevers van dit tijdschrift wilde doen toekomen, of hierover in briefwisseling wilde treden.

De daar vermelde inventaris van het schip *de Waterschout*, op reis van *Batavia* naar *Goa* in 1644, zal wel tot het jagt *de Waterhont* betrekking hebben, dat in dat jaar met de schepen *Enckhuysen, de Zeemeeuw* en *Graft* van *Batavia* naar *Goa* zeilde (zie *Nav.* IV. bl. 161).

Voor *een steenen stuk* met *twee kamers* zoude ik liever lezen een *steenstuk* met twee *kamers;* bekend toch is het, dat deze laatste dubbel werden medegegeven.

In »de beveylinge van der zee voort zomersaysoen 1602" (*Tijdschrift voor het Zeewezen* van PILAAR en OBREEN, dl. X. st. 4) moeten de schepen van XL tot L lasten ophebben twee steenstucken, vier camers, elk van honderd ponden gewichts.

Van L tot LXXV vier steenstucken en acht camers enz.

Voor den titel van RAGA SINGA, Coningh van 't eiland *Ceylon*, moet gelezen worden: RADJA SINGA of, zoo als later, RAYA SINGA, gelijk men destijds schreef.

LABORANTER.

Declaratiën van scherpregters uit de XVIIde eeuw (vgl. V. bl. 218). In 't jaar 1712 bediende de stad *Amsterdam* zich van den scherpregter te *Haarlem*. Daar het reizen tusschen beide steden toen niet zoo gemakkelijk en zoo weinig kostbaar was als tegenwoordig, werden de executiën zooveel mogelijk op éénen dag vastgesteld. Over zulk een' dag zond de scherpregter de navolgende rekening in:

Verrigt binnen *Amsterdam* den 17den December 1712.

Een onthoofd	*f* 6.
Voor het zwaard	» 3.
Voor het doek	» 3.
Voor de kist	» 3.
Een geworgd	» 6.
Afgenomen en in de kist gelegd	» 3.
Een geradbraakt met negen slagen à *f* 3 per slag	» 27.
Voor het verworgen	» 6.
Afgenomen en naar de *Volewijk* gebragt	» 9.
Transport	*f* 66.
per Transport	*f* 66.
Twee gehangen met 't zwaard boven 't hoofd	» 18.
Een afgenomen en naar de *Volewijk* gebragt	» 9.
Een afgenomen	» 3.
Vier gehangen à *f* 6 't stuk	» 24.
Een het zwaard boven 't hoofd	» 3.
Twee brieven voor de borst	» 12.
Vier en twintig gegeeseld à *f* 3	» 72.
Drie het zwaard boven 't hoofd	» 9.
Een met voetboeien aan den kaak gesteld	» 6.
Een gebrandmerkt	» 6.
Daggelden	» 12.
Mijlgelden	» 12.
Voor de gebruikte stroppen	» 12.
Voor de handlangers	» 12.
	f 276.

Dit alles geschiedde op éénen dag op een schavot voor het Stadhuis.

PR.

Canard (vgl. VII. bl. 69). Is de afleiding t. a. pl. van *canard* gegeven misschien ook een *canard?* NISARD in zijne *Histoire des livres populaires*, t. II. p. 380, noemt een werkje: *Le jargon ou langage de l'argot reformé, tiré et recueilli des plus fameux argotiers de ce temps, composé par un piller de Boutanche, qui maquille en molanche, en la vergne de Tours; augmenté de nouveau dans le dictionnaire des mots plus substantifs de l'argot, outre la précédente impression de l'autheur.* Lyon, NICOLAS GAY, 1634, 12°. Latere uitgaven *Epinal*, 1836 en *Tours*, 1838, 18°. In den *Dictionnaire argotique*, welke dit werkje bevat, vindt men o. a. Canard, *fausse relation.* Derhalve is of dit woord in de uitgave van 1634 nog niet te vinden, maar eerst in die van 1836 en 1838 bijgevoegd, en heeft NISARD uit een dezer laatste den *Dictionnaire argotique* uitgeschreven, of, wat mij waarschijnlijker voorkomt, het woord *canard* is veel ouder dan de eend van CORNELISSEN.

LAMED.

Beenen Schaatsen. De bezoekers der jongste Tentoonstelling van Oudheden in de localen der Maatschappij *Arti et Amicitiae* te *Amsterdam*, zullen zich nog wel de beenen schaatsen herinneren, die aldaar, onder meer merkwaardigs, ter bezigtiging waren nedergelegd. Nu komt, in het verslag der Handelingen der *Society of Antiquaries* te *Londen*, dato 18 Febr. 1841, het volgende voor:

»De Heer C. ROACH SMITH vertoonde eene beenen schaats, voor omstreeks twee jaren geleden gevonden te *Moorfields*, en door hem beschouwd als afkomstig uit den tijd van Koning HENDRIK III van *Engeland* [1207—1272]. Hij maakte bij die gelegenheid eenige opmerkingen omtrent het schaatsenrijden in den ouden tijd, over been, hout, enz., en ver-

haalde, op het gezag van FITZSTEPHEN, dat de burgers zich, bij vriezend weder, vermaakten met schaatsen te rijden [te *sullen?*] in *Moorfields*, en de beenderen van dieren aan hunne voeten bevestigden, met behulp waarvan zij, voortgestuwd door met ijzer gepunte stokken, zich met groote snelheid voortbewogen. Het been, dat men voor een paardenbot hield, was in alle zijne deelen en zamenstel wonderlijk wel bewaard gebleven, en had zelfs de *gélatine* behouden." — *The Literary Gazette for* 1841, p. 124.

Sept. 1858. J. H. VAN LENNEP.

Vreemde Ligchamen in Eijeren (vgl. VIII. bl. 32, 188). Ik lees den volgenden brief in *The Gentleman's Magazine for* 1757, p. 198:

»*Brightwell*, den 17den Mei.

Mijnheer URBAN,

In sommige van Uwe jongste Magazijnen, gelijk ook elders, lezen wij verhalen omtrent levende padden, die men opgesloten had gevonden in het binnenste van digte boomstammen, en somtijds in groote steenblokken. Bij de feiten van dezen aart, welke men reeds heeft wereldkundig gemaakt, kan ik nog het volgende hoogst merkwaardige voegen, dat alhier voor eenige jaren heeft plaats gehad. Eene dienstmaagd op eene boerderij had namelijk, voor huisselijk gebruik, eenige eenden-eijeren binnengebragt, en daaronder was er een, dat grooter was dan gewoonlijk en van eene vieze, zwartachtige kleur. Toen men dit opende, kwam er tot de groote verwondering der aanschouwers en de verbazing van vele anderen, die het later vernamen, eene levende pad uit. Eene verklaring van dit buitengewone verschijnsel door een' of ander' van Uw vernuftige correspondenten zoude zeer welkom zijn.

S. BR — —."

De Redacteur voegt hier echter bij, dat, wijl de gebeurtenis mogt worden betwijfeld, zijn berigtgever verzocht wordt het door behoorlijk gezag te staven." Aan dien wensch is, voor zooverre wij hebben kunnen uitvinden, echter niet voldaan.

J. H. VAN LENNEP.

Boekenbanden uit de XVIde eeuw (vgl. V. bl. 97). Een band, niet minder fraai, dan die, welke door $\frac{\text{J. D.}}{\text{L.}}$ in het Vde deel van dit tijdschrift, bl. 97, beschreven is, omvat het exemplaar van SCAPULAE *Lexicon*, etc. *Genevae apud* GUILLIELMUM LEIMARUM, 1583, waarvan ik eigenaar ben. Twee stevige, met juchtleder overtrokkene houten borden, schijnen als gevangenisdeuren den toegang tot het gebouw te willen beletten. Zij hebben echter hunne sloten verloren; een kinderhandje opent en sluit ze zonder moeite. Op de voordeur ziet men de beeldtenis van KAREL V in volle wapenrusting. Ter regterzijde van den Keizer prijkt boven eene zuil het wapen van *Arragon*, ter linkerzijde dat van *Leon* en *Castilië*; boven zijn hoofd het Duitsch-keizerlijke wapen. Achter hem leest men op een bevallig kronkelend lint de woorden:

CAROLVS QVINTVS — PLVS VLTRA.

Het monogram (*), zigtbaar op de zuil ter regterzijde, is waarschijnlijk dat van den stempelsnijder.

Tot onderschrift het volgende distichon:

CAROLE. MORTALES. DVBITANT. HO-
MO. SISNE. DEVSVE. SVNT. TVA. SCEP-
TRA. HOMINIS. SED. TVA. FACTA. DEI.

Het geheel is omgeven door eene driedubbele lijst van allerfijnst bloemwerk, waarvan de middelste gevormd wordt door regelmatig afwisselende bloemen, busten en wapenschildjes. Deze laatste maken de bestanddeelen uit van het *Saxische* wapen, gelijk op de achterdeur blijkt, waarop

De beeldtenis van JOHAN FREDERIK I, Hertog (vroeger Keurvorst) van *Saxen*, insgelijks in krijgsdosch. Hier zien wij wederom de zuilen, waarboven de *Saxische* wapens; ook het lint ontbreekt niet, met opschrift:

IOH. FRIDERIC. DVX. SAXON.

Het onderschrift luidt:

VICTVS. ERAS. ACIE. FIDEI. CONSTAN-
TIA. TANDEM. VICTOREM. ANTE. HO-
MINES. FECIT. ET ANTE. DEVM. (†)

Alles in dezelfde sierlijke lijsten gevat als de voorzijde.

Eene tweede curiositeit van dezen aard bezit ik in PETRI LOTICHII SECUNDI *Opera omnia*, etc. *Lipsiae*, *impensis* VALENTINI VOEGELINI, 1594, kl. 8°. De geharnaste personaadje van vrij bar voorkomen, op de voorzijde afgebeeld, wordt in het onderschrift genoemd:

VON. GOTTES. GNADEN. AVGVS-
TVS. HERZOCH. ZV. SAXEN. VNT.
CHVRFVRST. ETC.

De ordonnantie is hier dezelfde als die bij de afbeelding van JOHAN FREDERIK op den SCAPULA; ook hier zien wij weder de beide zuilen met de *Saxische* wapens, maar het monogram ontbreekt.

Buitengewoon fraai, inderdaad, is het *Saxische* wapen, hetwelk op de achterzijde van dezen band gestempeld is. Met de uiterste naauwkeurigheid zijn de verschillende

(*) Eene M waardoor eene V, daarboven een kruis.

(†) Het distichon doelt blijkbaar op zijne gevangenneming door KAREL in 1547, en zijne bevrijding in 1552. De naam van *victor* kwam echter bij die gelegenheid eer aan MAURITS VAN SAXEN toe, dan aan hem.

kwartieren afgebeeld; de drie helmen met hunne helmteekens, de beide tenanten (twee wildemannen) en de bevallig zwierende lambrequins zetten dit wapen niet weinig sieraad bij. Eere hebbe de onbekende stempelsnijder, die ook door het losse bloemwerk der lijsten, welke de voorstellingen omvatten, van zijnen kunstzin blijken gaf!

Het geabreviëerde onderschrift verschilt niet van dat der voorzijde. De band is goed geconserveerd.

Minder genadig heeft zich de tijd betoond jegens een derde bandje, waarin: C. SUETONII TRANQUILLI XII CAESARES, etc. *Apud* SEB. GRYPHIUM, *Lugduni*, 1547, 12°. Daar echter de stempels aan beide zijden volmaakt dezelfde zijn en de voorzijde weinig of niets beschadigd is, kan ik de korte beschrijving hier doen volgen.

Midden op: vier kleine portretjes in ronde lijstjes, voorstellende:

ERA. RO.
PHIL. ME.
MA. LV.
VL. ZW.

Wie de hier afgebeelde personen zijn, zal wel ieder *me non monente* kunnen raden.

In de vierkante lijst, welke de portretten omgeeft, zinnebeeldige voorstellingen, als: 1°. Een geestelijke met crucifix en het opschrift: FIDES; 2°. Iemand in biddende houding, waarboven: SPES; 3°. Eene moeder, haar kind liefkozende; opschrift: CARITAS.

Dat hier *alles* uit losse stempeltjes is zamengevoegd, blijkt uit de weinige symmetrie in de plaatsing der portretten, alsmede uit het ineenloopen der arabesken, waarmede de zinnebeeldige voorstellingen worden afgewisseld. B[t].

Lijst van bekende huwelijkspenningen (vgl. VI. bl. 73, 177, 257; VII. bl. 33, 165).

1762. 50 j. CORNELIS VAN DER AA en BARBARA HALSBERGEN. Aanwezig bij A. C.

J. L. A. I.

Lijst van bekende huwelijkspenningen.

1732. 50 j. BRUNO VAN DER DUSSEN en MARIA PANCRAS.

1738. 50 j. JAN SLUIJTMAN en CATHARINA SMIT.

1791. 25 j. JAN VERVOORN en CORNELIA SPECK, 22 Junij.

1850. 25 j. Prins FREDERIK der *Nederlanden* en Prinses LOUISA van *Pruissen*.

C. G. B.

Zonderlinge titels van boeken (vgl. VII. bl. 165, 262, 322; VIII. bl. 62, 310). Onder de boeken met zonderlinge titels behoort voorzeker ook het volgende werkje, in 12°.

De Roe op de schoorsteen, ofte de Wereldt met de Billen bloots-hoofts leggende, overgehaalt, ende wellustigh ghegeesselt. Uijt het Engels vertaalt. Den tweeden Druck, verbetert. »*Een dwaas sal de tucht sijns Vaders versmaden: Maer die bestraffinge waerneemt, sal kloecksinniglijck handelen.*" *Proverb.* 15: 5. *Tot Wormerveer. Bij* WILLEM SIJMONSZ. BOOGAART, *Boeckverkooper in den beslaghen Bijbel. Anno* 1647.

Werrelts Vertooning, op het Tweede Deel van de Roe op de Schoorsteen. Verklaarende dese teghenwoordige Werrelts geesel: ende dreigende den toekomstigen eeuwigen straf. Door W. S. Z. BOOGAART. *Jesaia. Cap.* 40 *vers* 6. »*Een stemme seijt: Roept, ende hij seijdt, Wat sal ick roepen? Alle vleesch is gras, ende alle sijne goedertierenheijdt als een bloeme des veldts.*"

»*Gelijck een roos of bloem:*
»*Zo is al onsen roem;*
»*Die haastelijck verdwijnt:*
»*En dan niet meer en schijnt.*

Tot Wormerveer, By WILLEM SIMONSZ. BOÓGAART, *Boeckverkooper in den beslaghen Bijbel. Anno* 1648. C. P. L.

Zonderlinge titels van boeken. Postillon van den Roskam der vermomder Eselinne van WILLEM TEELINCK, *door* DIVODA JANSEN *van Heylighen-Stadt. t'Handtwerpen, bij* JOUCH. IROGENIUS, 1611. 12°. 50 bladz.

Den kreupelen Duyvel, met de Spaansche Rodomontades door J. DE L'ANGE. *Tot Delff, bij* ARNORD BON, 1671. 12°.

Wil men er eenige in de Fransche taal, dan verwijs ik naar *Voyages Littéraires sur les Quais de Paris.* Paris 1857, p. 119. De schrijver A. DE FONTAINE DE RESBECQ twijfelt evenwel, p. 121, of het goed is op deze titels, die meest van eenen ascétischen aard zijn, terug te komen. L. D. R.

Zonderlinge titels van boeken. De volgende komen voor in het werk van WALTER SCOTT, *Kenilworth* (Tauchnitz Edit. p. 272):

1. *A pair of snuffers for the golden Candlestick.*
2. *A Handfull of Myrh and Hysop to put a sick soul to purgation.*
3. *A draught of water from the valley of Baca.* LABORANTER.

Lodewijk XIV te Zeyst (vgl. VIII. bl. 352). In de *Dagelijksche Aanteekeningen gedurende het Verblijf der Franschen te Utrecht in* 1672 *en* 1673 *door Mr.* EVERARD BOOTH, komt omtrent het Fransche leger te *Zeyst* nog het volgende voor:

»— 21 [Junij]. Den Conink met het principale leger gekomen te *Seyst.....*"

»— 25. Des nachts isser tot *Zeyst* in 't Coninx quartier brand geweest, dewelcke verteerde drie woningen met de achterhuysen, die gebruykt wierden tot stallingen voor des Coninx paerden. In de huysingen was gelo-

geert den Hartog van *Moulmouth* [*Monmouth*] ende ook des Coninx officiers ende pages van de stal; den brand was so vehement ende schilijk, dat de pages in 't hemd des Coninx paerden naulijx salveren konden; sodat den Conink hierdoor verloor al sijn kostelijk paerdetuygh, ende den Hartog van *Moulmouth* al syn bagage; sijn silver servies selfs smolt. Hij selfs ontquam in sijn nachttabbert, niets salverende als sijn bouquet pluymen: den Conink hadde hem uyt de venster siende aenkomen geseyd lagchende: »*Mon cousin vous voila bien equippé pour monter à cheval.*"

»— 26. Ben ik int geselschap van neven VAN BENTHEM ende DE REUVER naer het Coninxleger tot *Seyst* gereden; wij sagen aldaer Sijn Majt. die gelogeert was in de huysinge van de oude Schoutin, ende ter misse, ende ook ter tafel gaen, waertoe in de boomgaert twee tenten opgespannen waren."

»— 30. Is den Conink 's morgens ten vier uren met sijn leger van *Seyst* opgebroken, makende staet dien selfden dagh met sijn leger noch by *Aernhem* te konnen wesen."

Zie de *Berigten van het Historisch Genootschap gevestigd te Utrecht*, dl. VI. st. II., 2de Serie, eerste Deel, tweede Stuk; te *Utrecht* bij KEMINK EN ZOON, 1857, bl. 17, 19, 22.

J. H. VAN LENNEP.

Ronde Goden (vgl. VIII. bl. 346). De Heer J. BOUMAN heeft aan de woorden *ronde Goden*, de ware uitlegging gegeven. *Ronde Goden* is *geld*. Bij de uitgave van LEEGHWATERS *Haarlemmermeerboek* in 1838, zocht ik in die woorden eene andere beteekenis, maar herstelde dit in den *Konst- en Letterbode* van 20 Julij van datzelfde jaar, N°. 33, bl. 56. Mijne destijds uitgedrukte meening, dat ook in onze dagen, »indien het werk (de droogmaking van de meer) slechts *ordelijk, met goeden raad en accoord werd aangelegd*, er geen gebrek aan deelneming, aan geld zou zijn," is sedert bewaarheid. In 1838 was die droogmaking nog *in spe*, thans *un fait accompli*.

W. J. C. VAN HASSELT.

Weinig bekende wapens van Nederl. geslachten (vgl. VI. bl. 228; VII. bl. 34; VIII. bl. 95 en 347). Op bl. 347 van den VIIIsten Jaarg. wordt gevraagd: »Is JAN SUERMONT, zoo als VAN LEEUWEN en het MS. hem noemt, 1374, bastaard van WILLEM VAN BEIJEREN, Graaf van *Holland*, dan kan hij niet verwant zijn met D. GERBRANDUS ZUERMONT, *Canonicus ten Hogelande tot Leyden*, die in 1327 overleed."

Waarschijnlijk hebben VAN LEEUWEN en zijn MS. hier fout. Uit eene rekening van JAN PALMYER, Rentemeyster van *Beoosten Scelt*, in *Zeelandt*, van 1358, teekende ik op:

»Item wtgh. bi myns heeren Hertoghe AELBRECHTS brieve, die gegheven waren in *den Haege* des Vridaghes na des heylich cruys dach inventie, heren JANNE ZUIRMONT *myns heren bastaert Oem*." Hij was dus een zoon van WILLEM III, Graaf van *Henegouwen, Holland* en *Zeeland*, gelijk uit het navolgende schema blijkt:

WILLEM III.

WILLEM IV. — MARGARETHA, Uxor LOD. VAN BEIJEREN. — JAN ZUIRMONT, Bastaard.

MARGARETHA's kinderen: WILLEM V. — ALBRECHT VAN BEIJEREN.

Hij was dus zeer mogelijk tijdgenoot van D. GERBRANDUS ZUERMONT, die op 1327 vermeld wordt. In allen gevalle geen zoon van WILLEM VAN BEIJEREN, den vijfden van dien naam, maar van WILLEM III, bijgenaamd *de Goede*.

W. M. Z.

Opschriften op kerkklokken. Behalve de reeds vermelde kan men er vele vinden in HARKENROHT, *Oostfr. Oorsprongkelijkheden*, 2de dr., Gron. bij JURJEN SPANDAW, 1731. Voorts eene beschrijving van de alarmklok te *St. Truijen*, bij DE HERCKENRODE, *Coll. de Tombes*, etc. p. 645; van twee klokken te *Ittre*, bij STROOBANT, *Notice hist. et généal. sur les seigneurs d'Ittre et de Thibermont;* van eene te *Asperen*, in de *Beschr. van Asperen*, bl. 67; van eene te *Kleef*, in *Kleefsche Waterl.*, bl. 102; van klokken te *Cuilenburg*, bij VOET, *Beschr. van Culemborg*, bl. 459, 460, 468.

M°.

Wouter Geurtzen (vgl. VIII. bl. 249). D. F. maakt melding van eene proeve van smidskunst, in den gevel van een huis in de beulingstraat te *Amsterdam* bevestigd. Zoodanige proeven waren vóór 40 of 50 jaren niet zeldzaam, en de ouden van dagen zullen zich met mij herinneren, hoe in en vóór de winkels van verscheidene ambachten, vooral van smeden, loodgieters, tinnegieters, enz., zoodanige *proef-voorwerpen* voorhanden waren of uitgestald werden. Dit was een gevolg der gilden en van de daarbij gebruikelijke proeven. Niemand werd meester timmerman, smid, loodgieter, enz. zonder vooraf een proef van bekwaamheid te hebben afgelegd. Eerst werd men *leerling*, en als zoodanig bij de meeste gilden ingeschreven; dan *medgezel*, en bij vele dier corporatiën moest men minstens eenen bepaalden tijd *medgezel* zijn geweest, om tot de proeve van *meester* te worden toegelaten. Die proeven bestonden in het vervaardigen van moeijelijke of kunstvoorwerpen uit het vak, waarin men het meesterschap verlangde. Een wenteltrap b. v. voor den timmerman; een ossekop voor den schilder; een traliehek of kunstslot voor den smid; eene ovaalvormige vaas voor den tingieter, enz. enz. Op die proeven, vooral als zij goed

slaagden, waren de jeugdige meesters trotsch, en plaatsten ze vóór of in hunne werkplaatsen, ter bezigtiging hunner begunstigers. Van daar de ijzeren tralie in den gevel boven de smederij in de beulingstraat; van daar het *kunstslot* voor eene andere smederij hier ter stede ten toon gesteld. Meerdere voorbeelden zouden hiervan gemakkelijk zijn aan te brengen. Wij bevelen die taak aan jeugdige navorschers. — Bij apothekers en heelmeesters, vakken, die hun gildengeaardheid nog hebben behouden, zijn nog zoodanige proeven in zwang. En menig apothekers-bediende (medgezel) ziet met angst de opgave der proeve te gemoet, die hem zijne examinatoren (overlieden) zullen geven.

De dissertatiën (proefschriften) der geleerde vakken (*vel quasi*) op de Akademiën zijn niet anders dan soortgelijke proeven van bekwaamheid, met dit onderscheid, dat hiertoe wel eens de hulp van anderen wordt ingeroepen, terwijl dit bij de gildenproeven niet mogelijk was. S. S. S.

Arnout van Geluwe (vgl. VIII. bl. 62, 347). Ik bezit nog van hem, behalve zijne bekende geschriften: *Den geestelijcken Jaegher van Sampsons Vossen. t'Antwerpen by de Weduwe van* J. CNOBBAERT, 1650, 264 bladz. Zijn spreuk schijnt geweest te zijn: *Kiest een voor al.* L. D. R.

Hora, geslachts- of doopnaam (vgl. VII. bl. 329, 330). Maakte ik vroeger (*Nav.* VIII. bl. 349) de opmerking dat, waar »ALBERDA" staat (zie bl. 330 b. a.), »ALBARDA" had moeten staan, later zag ik dat in dezelfde aanteekening gezegd wordt: »zijnde het overigens niet bekend, dat er in *Nederland* of waar ook eene andere familie van dien geslachtsnaam (HORA) heeft bestaan of nog bestaat."

Uit het *Taschenb. der Gräfl. Häuser* voor 1853, blijkt echter dat JOSEPHINE, dochter van WENZEL LEOPOLD HORA *von Ozellowitz*, *k. k. Oberstwachtmeister*, geb. 10 April 1778, † in Dec. 1843, den 2den Febr. 1800 gehuwd was met FRANS XAVERIUS, Rijksgraaf van *Rumerskirch*, geb. 2 Jan. 1777, † 15 Nov. 1848, oudsten zoon van JOHAN BERNARD, K. Beijersch Geheimraad, en van MARIA ANTOINETTA BOUET DE MARTANGE. M[o].

Dialect in het land van Kuik (verv. van bl. 61).

Aangewen. Aanwensel, aanwenning.

Aanleggen (*Iemand iets*). Verzoeken te doen (Iemand iets).

Aars. Anders.

Aftellen (*Met iemand*). Met iemand afrekenen. Overdragtelijk: Iemand afrossen.

Altemit. Nu en dan.

Banden. Hoepelen.

Beslag (*Een*). Beroerte (Eene).

Bitter. Zuur.

Bloedtrekken. Aderlaten.

Buiken. Oprispen.

Bulten. Heidenzoden, tot brandstof.

Dabben. In de aarde wroeten.

Dank weten. Dankzeggen.

Darm. Slang der brandspuit.

Dol worden. Duizelig worden.

Doorgang. Diarrhée.

Draeig. Ondiep.

Fabels vertellen. Leugens, onwaarheden vertellen.

Falie. Een kleedingstuk der vrouwen, van zwarte stoffen gemaakt, als overkleed gebruikt wordende bij het ter kerk gaan enz.

Feesten (*Een beest*). Een beest streelen.

Fimelen, futselen. Treuzelen.

Fledderen. Vleijen.

Flouzen. Uitvlugten.

Flussies. Straks, zoo even, zoo aanstonds.

Foefen. Bijgeloovige gebruiken.

Fronselen, verfronseld. Kreukelen, verkreukeld.

Gaer. Gaarne.

Gastreeren. Smulpartij houden.

Gebond (*Deur*). Deurkozijn.

Geburen. Buren.

Gedenken. Geheugenis. Dit is bij menschengedenken nooit gebeurd.

Gek (*Te*) *en te biester.* Overdreven, buitensporig.

Gelind. Staketsel.

Gerief. Gemak.

Gespraakzaam. Minzaam in het spreken.

Glasraam. Raam.

Groebelen. Grabbelen, tasten.

Haastigheid, haastig. Driftigheid, driftig.

Haag- of heg-school houden. Stil uit de school blijven.

Hiep. Hakmes, om hout te hakken.

Houwen. Hout stuk of klein hakken.

Joekeren. Op een' stoel zittende, er vooren achterover mede schokken.

Jok. Kortswijl.

Kaskenade. Verwaande manieren.

Keur, 't keurt goed. Korrels, 't korrelt goed ('t graan).

Koedelen. Broddelen.

Konkelen. In 't geheim verkwanselen.

Kou hebben. Koud zijn.

Krek. Juist, precies.

Krets, kraauwsel, reuij. Schurft (Huiduitslag).

Krimp (*De*) *komt er in.* 't Begint te verminderen.

Kuen. Vrijpostig, assurant.

Kumen. Stenen, flaauw kermen, zuchten.

Kwaad hebben (*'t*). Zwaar, te zwaar iets moeten doen.

Kwaek (*Eene*). Eene meid of vrouw, die zeer luidruchtig, veel en achter elkander praat, het hoogste woord voert.

Leem. Klei.
Leeken, 't leekt. Lekken, 't lekt.
Lel (De). De huig.
Loos. Slim.
Looven. Prijzen.
Lutsel, gelutseld. Verglaas, verglaasd.
Luupoor. Een achterhoudend, geveinsd mensch.
Minen (Gekke) hebben. Belagchelijke manieren hebben.
Moeken. Pruilen.
Mommer. Voogd.
Nagel. Spijker.
Nerreken. Herkaauwen.
Och! arme. Ach, helaas.
Onnut. Onrein.
Onnut in den mond zijn. Liederlijke taal uitslaan.
Ontuig. Ongedierte.
Onverduldig. Ongeduldig.
Onverseert. Onbezeerd.
Onverstand. Lompheid.
Oremus (Het is er). Het is er overhoop, er is twist.
Oremus (Hij is). Hij is beschonken.
Overdragen. Oververtellen, klappen, verklikken.
Overslaan. Berekenen, uitrekenen.
Overslag (Een) maken. Eene berekening maken.
Papier (Een boek). Een katern papier.
Papier (Eene essel). Een blad, vel papier.
Poeijer (Iemand de) uitwassen. Iemand de waarheid zeggen op niet zeer minzame wijze.
Poffen, op de pof halen. Borgen, op krediet halen.
Poppen. Met de pop speelen.
Pot (De) vinden. Een' schat vinden.
Pulver. Buskruid. S. v. W.

Spelden en Speldegeld (vgl. VIII. bl. 95). In eene advertentie van de beroemde spelden- en naalden-fabrikanten KIRBY, BEARD *en* C^o., komt het volgende voor:

»Het blijkt, dat, in den jare 1543, een besluit genomen werd, bij statuten 34 en 35 van HENDRIK VIII van *Engeland:* Dat niemand eenige spelden te koop zal aanbieden, behalve alleen de zoodanige, welke dubbel zijn geknopt en de knoppen vast gesoldeerd hebben aan de speldeschachten — die wel zijn gepolijst, en waarvan de schachten goed zijn gefatsoeneerd, de punten wel en rond gevijld, wel gehard in het vuur (? *cauted*), en geslepen."

Na eenige aanmerkingen over eigene spelden, zeggen de adverteerenden:

»Het zou ook belangrijk kunnen zijn, dat men wist, dat de spelden werden uitgevonden in *Frankrijk*, omstreeks het jaar 1643, en gedurende de regering van onzen HENDRIK VIII, en dat ze gebruikt werden door CATHERINA HOWARD, zijne vrouw; en dat men ze alleen gedurende twee dagen in Januarij (voorwaar geen vrije handel!) verkoopen mogt; vanwaar de uitdrukking *speldegeld*, om de gewoonte der mans van aan hunne vrouwen geld te geven, om zich, op die bepaalde dagen, spelden aan te schaffen. KIRBY, BEARD *en* C^o. verheugen zich, dat ze in staat zijn, te kunnen zeggen, dat de dames van de tegenwoordige eeuw vriendelijk worden uitgenoodigd om hunne spelden en naalden te komen koopen op welken dag zij verkiezen, enz." J. H. VAN LENNEP.

De schilder Dirk van Delen (vgl. VIII. bl. 352). Dat DIRK VAN DELEN niet in 1635 geboren is, maar in het begin der XVIIde eeuw, was reeds opgemerkt door den Heer KRAMM, in zijn werk over de schilders, en, naar dezen, door mij in het door mij voortgezette *Biogr. Woordenb. der Nederlanden*, van A. J. VAN DER AA.

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

De Coca (vgl. VII. bl. 357; VIII. bl. 94). Toen ik het uittreksel las van PÖPPIG's *Reise in Chili*, enz. geloofde ik mijne oogen niet, en veegde mijnen bril af. Daarna haalde ik voor den dag: ACOSTA, *Amerikaansche Historie;* ULLOA, *Reize naar Zuid-Amerika;* BOELEN, *Reize naar Amerika*, en ondervroeg een mijner kennissen, die lang in *Peru* en *Chili* is geweest, of de *Coca* zoo vergiftig is, als de gevreesde *Oepas* van VALENTIJN en HELMERS. Ik vond en hoorde over de *Coca* 't volgende: »De *Coca* is een klein blaadje, wassende aan een boom ter hoogte van een man. De bladen, die teder zijn, worden in lange manden vervoerd naar *Potosi*, alwaar jaarlijks voor een millioen peso's, — de mand à 3 of 4 peso's (à *f* 1,60 — *f* 1,70) — worden verhandeld. Men houdt deze *Coca* in den mond, zuigt het sap er uit, slikt het in, en dit geeft zoodanige kracht aan den Indiaan op reis, dat hij met een handvol eene dubbele dagreize maakt. Ook vermengen zij die met gemalen beenderen of kalk, dat, naar hun — der Indianen — voorgeven, zeer nuttig is. Ook gebruiken zij deze blaadjes voor geld. De Ingas hebben het voor eene koninklijke spijze gehouden, en hunnen goden geofferd. Toen mogt niemand dan met voorweten van den Inga *Coca* gebruiken. De Indianen verspillen met dit gewas veel tijd, ontziende geene moeite, zelfs met levensgevaren, waarom men reeds meermalen heeft getracht het cultiveren der *Coca* te doen ophouden." (JOSE D'ACOSTA, *De nieuwe wereld*, 1555.) Zie ook: *Versameling van Reizen*, bij PIETER VAN DER AA, 1707, dl. XX. bl. 66. Wijders bij ULLOA: »Onder de kruiden van *Popayan* komt de *Coca* zeer in aanmerking, wijl de Indianen deze plant zoo hoogschatten, dat er geen geregt is, waarop ze zoo zeer verzot zijn, zelfs

zoo, dat en goud en edele gesteenten hun minder kostbaar schijnen, dan deze spijze. Dit kruid is eene tedere plant, die zich hecht aan andere planten, even als wijngaardranken. De Indianen kaauwen het, en doen er krijt of witte aarde (mambi) onder. Dit mengen zij ondereen, al kaauwende, werpen het eerste sap uit, doch het overige niet meer. Het kruid strekt hun tot algemeen voedsel, en zoo lang zij dit hebben, wat arbeid ze ook moeten doen, zij verlangen niets. Zij meenen dat het vocht van de *Coca* hun krachten bijzet, het tandvleesch en de maag er door versterkt wordt. Bij gebrek er van is de Indiaan krachteloozer. De *Coca* groeit in menigte in de zuider provinciën van *Peru;* het beste is van *Cuzco*.... De *Coca* is volstrekt dezelfde plant als de betel van *Oost-Indië*. Er is geen onderscheid, noch in de steng, noch in de bladeren, noch in het gebruik. De Oostersche Indiaan is er niet minder op verlekkerd dan de Wester Indiaan van *Peru* en *Popayan*." (I. 318.) Kapitein BOELEN, die 80 jaren later, in 1826, hetzelfde land bezocht, en zoowel de betel als de *Coca* gekend en geproefd heeft, bevestigt deze anti-venijnachtige hoedanigheid, en een, onlangs uit *Peru* ten mijnent aangekomen gast, verklaart ULLOA's beschrijving voor geloofwaardig, en vermeent, dat PÖPPIG, een aanverwant van JULIUS KÖGEL, den modernen MUNCHHAUSEN was, of wel van GERSTÄCKER. J. HAGEMAN, JCZ.

Brief van Frederik Willem I, Koning van Pruissen, aan Baron van Ginkel, over Professor Heyneccius. De volgende brief is ontleend aan de papieren van mijn' bet-overgrootvader, Mr. CORNELIS SYLVIUS, destijds waarschijnlijk Curator der Leydsche Hoogeschool:

»Antwoort van de Conink
van *Pruyssen* aan dheer VAN
GINCKEL over professor HEYNECCIUS.

»»*Monsieur*

Je viens d'apprendre par vostre lettre du 30e 7bre la demande que vous me faites au noms de leurs hautes puissances vos maitres, et mes Bons Amis, d'accorder a Luniversité de *Leyden* mon professeur HEYNECCIUS. Comme vous connoissez mes sentiments d'Amitié, pour la Republique, vous croirez aisement, que je embrasserois avec plaisir cette occasion de luy en donner des marques, si des obstacles invincibles ne sy opposoient: Ce professeur est un des meillieurs que j'ay à *Hall*, et il est evident, que son depart feroit beaucoup de tort a cette Academie, yl est d'ailliers d'une complexion, peu propre pour le climat D'*Hollande*, et c'est l'unique raison, qui l'a porté a retourner dans mon service, Il n'est pas besoin, d'ajouter a ces raisons celle, que la Republique n'a jamais trouvé a propos, de m'accorder quelques grands *fleugelmannes* qui auroient peut être pu balancer, quelques grands scavans, j'espere donc que vous voudrez faire valoir ces raisons aupres de vos Seignieurs et maitres auquels je m'exercerai toujours de donner de preuves convinquantes de ma sincere amitié. Je suis avec une tres parfaite estime

2 d'Octobre vostre bien affectioné
1737. F. GUILIAUME."»

Achter stond:
Antwoord van den Koning
van *Pruissen* aan den Heer
VAN GINKEL.
bij mij ontfangen 11e Octob. 1737."

De bijkans waanzinnige voorliefde van FREDERIK WILLEM voor groote soldaten is bekend. J. H. VAN LENNEP.

Oudste nog in 1841 *bestaande Britsche Nieuwspapieren; oudste Fransche Nieuwsbladen.* »De oudste in 1841 bestaande nieuwspapieren waren de *English Chronicle or Whitehall Evening Post*, aangevangen in het jaar 1747; de *St. James's Chronicle*, in 1761, en de *Morning Chronicle* in 1769. De oudste, in het voornoemde jaar nog uitgegeven wordende, Engelsche provinciale nieuwsbladen waren de *Lincoln Mercury*, verschijnende te *Stamford*, en opgerigt in 1695; de *Ipswich Journal*, in 1737; de *Bath Journal* in 1742; de *Birmingham Gazette* in 1703; de *Reading Mercury* in 1722; de *Newcastle Courant* in 1711; de *Northampton Mercury* in 1720; de *Worcester Journal* in 1709; de *York Courant* in 1700. De oudste Courant in *Ierland* schijnt de *Belfast News Letter* te zijn, het eerst verschenen in 1737; dan komen *The News-Letter and Freeman's Journal* van 1765; *The Limerick Chronicle* van 1744 [?]; de *Waterford Chronicle* van 1766; en de *Dublin Evening Post* van 1774. In *Schotland* beweert *The Caledonian Mercury* van *Edinburg* het oudste blad te zijn en te dagteekenen van het jaar 1660; maar dit is niet het geval. De tegenwoordige Courant van dien naam is niet de oorspronkelijke *Mercurius Caledonius*, en werd eerst opgerigt in 1720; zij heeft dus vele voorgangsters, als, bij voorbeeld, *The Edinburgh Evening Courant* van 1705; buiten *Edinburg* zijn de oudste dagbladen *The Aberdeen Journal* van 1748; de *Glasgow Courier* van 1791 en de *Kelso Mail* van 1796. In *Frankrijk* verschenen de eerste nieuwspapieren onder HENDRIK IV, omstreeks het jaar 1605; toen zag de *Mercure de France* het licht." — *Handelingen van het Statistisch Genootschap te Londen*, dato 21 Junij 1841, en de mededeeling van den Heer SIMMONNS aldaar. *Literary Gazette for* 1841, p. 410. J. H. VAN LENNEP.

Een regter van Oldenbarneveld. Onder eenige oude aanteekeningen vond men de volgende:

„De Heer MUIS VAN HOLY, Schout der stadt *Dordrecht*, en een der Rechters over den Heer VAN OLDENBARNEVELT, wiert seer van zijn Huisvrouw, die desen Heer onschuldigh hielt, met veele redenen gequelt om in dit selve sentiment te koomen; en dan verders sijne conscientie met geen onschuldigh bloet te besoetelen, 't welck hij haer eyndelijck heeft belooft. Derhalve de Heer MUIS nae de vergaederingh der Rechters gaende om over den Advocaet te voteeren, wert door zijn Huisvrouw tot het staende houden sijner belofte aengemaent, hem verseeckerende wel te sullen weeten, wat hij in dese saecke gedaen hadde, en bedreigingh van nooit haere voeten bij die van haer man te sullen ondersteeken, ingeval hij sigh aen het onschuldigh bloet vergreep. De Heer MUIS 't huiskoomende wert stracks van sijn vrouw ontmoet, en sterck aengesien sijnde besturff geheel. Sij verwijt hem sijn begaene euveldaet, en sliep naderhand nooit met denselven, hoewel andersints voor het uiterlijcke alle soort van deference voor haer man behielt.

Uit de mondt van den Heer RUYSCH mijn oom, die het selve, een Dortenaar zijnde, authentijtelijck wist."

De in deze Nota vermelde Mevr. MUYS VAN HOLY, die zulke middelen gebruikte om hare politieke denkwijze te doen zegepralen, was, volgens M. BAALEN, JZ. in zijne *Beschrijving van Dordrecht*, KATHALINA RATTALLER, dochter van Mr. GEORGE RATTALLER, President in den Hove van *Utrecht*. P. H. T.

Thomas Dolman, de Zoon. Van dezen wordt in het *Biogr. Woordenboek*, van A. J. VAN DER AA, aflev. 55, bl. 241, gezegd, dat hij sneuvelde in den slag bij *Senef* op den 11den Augustus 1674. In de *Tweejarige Geschiedenissen* van G. BRANDT, bl. 274, leest men: *Grooter was 't getal der geenen, die na sich dapper te hebben gedragen, in 's vijandts handen sijn vervallen. — Van de Guarde van den Prins van Orangie. —* DOLMAN, *Kapitein.*

Ons is een brief van hem bekend, kort na zijne gevangenneming geschreven; wegens de uitdrukkingen, aan het einde van den brief gebezigd, gelooven wij dat deze aan den Prins van *Oranje* gerigt is, in welken DOLMAN verzoekt om uitgewisseld te mogen worden. Wij laten dien hierbij volgen, als bewijs dat T. DOLMAN niet in den slag bij *Senef* is gesneuveld en dat de lijst bij BRANDT gevonden, omtrent hem, juist is. C. K. v. S.

Paris le 27 *Aoust* 1674.

Monseigneur

Javois pris la liberté descrire a vostre Altesse serenissime deus jours apres que je fus fait prisonier mais come je crains quele aura pu menquer je lay cru de mon devoir de lui rendre mes Respects de nouvau et de la suplier de me faire la grace de vouloir ce souvenir de moi en cas que quelques prisoniers pouroit estre chenges ou relaches nayant dens mon malheur que le chagrin que celon tout aparence nous serons obligé de rester la plus part de cette campagne en ces quartiers assurent vostre Altesse serenissime que lunique malheur que me pouroit ariver cest destre eloigné de sa perçonne et feray profession tout le temps de ma vie destre avec tout le respect imaginable de vostre Altesse serenissime Monseigneur le

treshumble et tres obeissant Serviteur
T. DOLMAN.

(Copie naar den eigenhandigen brief.)

De Citroen bij Begrafenissen. Het *Illustrirtes Familien-Journal* deelt in zijn 10den Band, N°. 242, S. 32, aan een Correspondent uit *Chemnitz* in *Saksen* het volgende mede:

Het gebruik om, bij begrafenissen, den dragers en rouwvoerenden citroenen in de handen te geven, is in *Duitschland*, en bepaaldelijk in het Zuiden, zelfs tot in de XIVde eeuw na te gaan. Op oude grafteekenen, beschilderde vensters en andere aanschouwelijke voorstellingen, waarvan de nadere opgave hier te veel plaats zou vorderen, vindt men dikwijls rouwdragende beelden, ook uit de gewijde geschiedenissen, met te zamen gevouwene doeken, waarop een citroen is geplaatst. Ook ziet men wel eens rouwende vrouwen met een voorwerp in de hand, dat naar een omgekeerde weversspil gelijkt. Dit voorwerp moet een door midden gespleten en van zijn pit ontdaan vlierstokje verbeelden, dat men door een citroen plagt heen te steken, zoodat het sap daarvan in de gleuf naar beneden kon loopen, als voorbehoedmiddel tegen de verpestende uitwasemingen van een lijk, tegen onpasselijkheid en onmagt. In het Calenbergsche (*Hannover*) droegen, voor ongeveer eene eeuw geleden, de lijkbegraafsters of klaagvrouwen een tafelmes, gewikkeld in een witten doek, om, wanneer iemand der medebegravenden zich onwel mogt gevoelen, hunne citroenen te kunnen doorsnijden.

J. H. VAN LENNEP.

Lijkredenen enz. op Remonstrantsche Hoogleeraren en Predikanten (vgl. VIII. bl. 349).

1609. *Nieuw-Jaars Claagh-liedt op* ARMINIUS, *door een 0 in 't cijfer.*

ROBBERT ROBBERTSZ LE CANU, een Rekenmeester te *Amsterdam*, zal de schrijver zijn.

Zie over dien 0 *in 't cijfer*: *Nav.* VIII. bl. 234. J. D.
L.

VRAGEN.

349. — *Knoopen draaijen.* Het knoopen draaijen schijnt een werk te zijn, waarmede men gevangenen bezig houdt. Is de uitdrukking *knoopen draaijen* voor *vleijen* ook welligt daaruit ontstaan? Want, wie in de gevangenis goed werkt, komt in een goed blaadje, maar geldt bij zijne luijere medegevangenen welligt slechts voor een' *knoopendraaijer*. De term zal toch wel niet zijn oorsprong hebben van dat iemand, die een gunst van een ander verlangt, hem bij een' knoop vasthoudt en dien, in zijne weifeling, draait?

J. H. VAN LENNEP.

350. — »*Si non é vero, é bene trovato.*" Van wien is dit gezegde afkomstig en welke was de aanleiding daartoe?

J. H. VAN LENNEP.

351. — *Een Aërolieth of Luchtsteen in den Zomer van* 1853. Wat is er geworden van den aërolieth of luchtsteen, die in 1853, bij eene donderbui, zou gevallen zijn in *Amsterdam*, bij of in een huis, dat door den bliksem getroffen werd? J. H. VAN LENNEP.

352. — *Krabwonden* Men zegt wel: De krabben van woedende menschen en beesten zijn gevaarlijk: maar het venijn hunner woede kan zich toch niet aan de nagels mededeelen. Een woedende krab is veel scherper welligt en uitgestrekter: doch anders?

J. H. VAN LENNEP.

353. — *Graven van Holland en Zeeland.* De Graven van *Holland* noemden zich tot Maart 1290 slechts *Graven van Holland.* Het eerste charter dat mij voorkwam, waarin ook van het Graafschap *Zeeland* wordt gesproken, is van den 28sten dier maand, waarin FLORIS zich Graaf van *Holland*, van *Zeeland* en Heer van *Friesland* noemt; den 12den noemde hij zich nog alleen *Graaf van Holland.* Was *Zeeland* een Graafschap en had het vroeger afzonderlijke Graven? Wie heeft het dan tot een Graafschap gemaakt? Of was het ooit een op zich zelf staand gewest?

De geleerde en lezenswaardige verhandeling van A. KLUIT, *De nexu feudali inter Flandriam et Zeelandiam*, lost die vragen niet ten volle op, evenmin als datgene wat BILDERDIJK, dl. I. bl. 258 en volgg. daaromtrent in het midden brengt. C/4.

354. — *Cuens de Hollande.* In den *Codex Diplomatic.* van KLUIT, komt p. 913, een charter van Maart 1290 voor, waarin Graaf FLORIS V zich noemt *Cuens de Hollande*, terwijl hij spreekt van den Graaf *Comte de Flandres.* Zijn hiervan meer voorbeelden? Of is het jaartal onjuist? †.

355. — *Charter van Graaf Floris III van den jare* 1174. De echtheid van dit charter, hetwelk door VAN MIERIS, dl. I. bl. 117, uit de *Chron. Egmond.* JOH. à LEYDIS en BOCKENBERGII *Dynast. Egmond.*, in het licht is gegeven, wordt door HUYDECOPER, in zijne aanteekeningen op MELIS STOKE, dl. II. bl. 122, bestreden, door KLUIT, *Historia critic. comit. Holl.*, tom. II. part. I. p. 203, verdedigd. De verdediging van KLUIT komt mij zeer weinig afdoende voor. Het charter luidt: »*Notum sit omnibus hominibus Christi fidelibus, quod* FLORENTIUS, *Comes Hollandiae decimus, filius* THEODORICI *noni Comitis caet.*" Nu beweert KLUIT, dat indien men het aan VAN LEYDEN, als (eersten?) uitgever van dit charter, wijt, dat FLORIS hier in den derden persoon spreekt, alles in orde is. Maar mij doen de woorden *decimus* en *noni*, meer dan die derde persoon aan de echtheid van dit, zoo het echt is, zoo belangrijk charter twijfelen. FLORIS noemt zich den Xden Graaf, en maakt dus in dit charter de quaestie omtrent de vestiging van het Graafschap *Holland* en de volgorde der Graven op eens uit. Het bevreemdt mij, dat de anders zoo naauwkeurige KLUIT hierover zoo los is heengeloopen. (Men vergel. zijn *Codex Diplom.*, t. a. pl. p. 138.) Zijn er meer voorbeelden, dat de Graven in hunne charters opgaven de hoeveelste zij als Graven waren? Ik bedoel niet de hoeveelste zij van hunnen naam waren. Zoodanige voorbeelden haalt KLUIT l. c. aan. Maar die bewijzen niets voor het gebruik van het boven aangehaalde charter van de woorden *decimus* en *noni.* C/4.

356. — *De Erfprins van Reuss-Schleiz.* De thans regerende vorst van dit kleine Duitsche landje ('t beslaat met *Reuss-Greiz* slechts 27 □ mijlen in oppervlakte) heet HEINRICH, en komt, o. a. op de »Regententafel" van WEBERS *Volks-Kalender* voor, met het cijfer LXVII achter zijn' naam. Desgelijks in de »Genealogie" der vorsten van *Europa* in GUBITZ' *Volks-Kalender.* Zijn opvolger heet ook HEINRICH, doch, in plaats van, gelijk men meende te kunnen verwachten, hem opgegeven te vinden als den LXVIIIsten van dien naam, staat hij vermeld als HEINRICH XIV. Van waar dat?

PERSCRUTATOR.

357. — *Johannes Beeldsnijder.* Hij was predikant te *Beilen* in 't midden der XVIIde eeuw, en schreef eene *Verklaring van den Heidelbergschen Catechismus.* Zou iemand mij dat boekje ook ter leen kunnen bezorgen, en voorts mij een antwoord verschaffen op deze twee vragen:

1°. Schreef BEELDSNIJDER ook nog iets meer, dat hij in druk uitgaf?

2°. Was hij vroeger of later ook nog elders dan te *Beilen* predikant? DR.

---

358. — *Camphuizens Stichtelijke Rijmen.* Wie eene opgave kan doen van alle uitgaven in 4°. en 8°. van D. R. CAMPHUIZENS' *Stichtelijke Rijmen*, met vermelding van plaats en uitgever, zal zeer verpligten H.

---

359. — *Franciscus Cuperus.* Is van FRANCISCUS CUPERUS, die in VAN DER AA's *Biogr. Woordenboek der Nederlanden*, dl. III. bl. 929, voorkomt, noch het geboorte-, noch het sterfjaar uit te vinden? H.

---

360. — *Gerardus en Idzardus Nicolai.* Zijn dit dezelfde personen? Beide namen worden aangetroffen op geschriften uit de XVIde en het begin der XVIIde eeuw. De mij bekende geschriften zijn tegen de wederdoopers gerigt. Bij GLASIUS (*Godgel. Nederland*) vind ik ze niet. Wie lost deze kwestie op en helpt mij met eenige opgaven van hunne geschriften? H.

---

361. — *Dominicus Vinsemius.* In de *Bibl. van Nederl. Pamfletten*, komt onder N°. 1574 een werk van DOMINICUS VINSEMIUS voor. Wie kan mij iets omtrent hem mededeelen? H.

---

362. — *Daniel de Zouter.* Ik verbeeld mij dat deze man, die in 1611 predikant te *Kampen* was, toch wel tot de Nederlandsche godgeleerden zal behooren. En hoewel hij in genoemd jaar een vrij lijvig boekdeel uitgaf, getiteld: *Waere kerck-gangh*, en hij in de voorrede daarvan spreekt van »een seker ander voor desen uytghegheven boeck," zoo is hem toch in GLASIUS' *Godgeleerd Nederland* geen plaatsje ingeruimd. Wie brengt mij op de hoogte van 's mans levensgeschiedenis en lotgevallen? H.

---

363. — *Gildekleeden.* Op het kleed van het *Wagenaarsgild* te *Rotterdam* stond nog in Mei 1639 het beeld van *Vrouw Lichtmis.* Vermits het aanstoot gaf, werd het op bevel van Burgemeesteren veranderd. Den spot, het zij van wagenaars of volk, met dien naam afkeurende, vraag ik 1°. hoe kwamen juist de *wagenaars* er toe, om zich onder het patronaat der *Lieve Vrouw* te stellen? en 2°. zijn er meer voorbeelden van zulk borduursel op het gildekleed zelf? Ik meende, dat de gilden hunne insigniën op zilveren schilden gegraveerd of gedreven, voerden, die dan bij begrafenissen ter wederzijde van het lijkkleed afhingen. S. J.

---

364. — *Guarde Jojorix et Meriblis.* Op eene plaat, geteekend en geëtst door ROMIJN DE HOOGHE, voorstellende *'t Koninklijk lusthuis 't Loo op de Veluwe*, ten tijde van Prins WILLEM III, bevindt zich aan den regtervleugel van het hoofdgebouw, op dezelfde hoogte, waarop aan den linkervleugel de kerk is afgebeeld, een bijgebouw, waarboven het cijfer 11. Onder de plaat is eene uitlegging der nummers, en bij 11 staat *Guarde Jojorix et Meriblis.* Nu vermeen ik dat dit gebouw strekte tot huisvesting enz. der *Gardes* van den Vorst. Maar wat beduiden de woorden *Jojorix et Meriblis?* C/4.

---

365. — *Boulegrin.* Een *Boulegrin* was een vierzijdig perk, waarin in de XVIIde en XVIIIde eeuwen een spel met *ballen* werd gespeeld. Het was noch een *kaats-*, noch een *kegel-*, noch een *kolfspel;* maar welk spel was het dan? Ik heb eene plaat, waarop het *Boulegrin*, zoo als het vroeger op het *Loo* bestond, is afgebeeld. Daarop ziet men eenige personen met ballen in de hand, maar ook een' persoon met een' gieter, een' ander' met eene rol, waarmede men de kolfbanen gewoonlijk effen maakt, en nog een' ander', die een grasmaaijers-zeis in de handen schijnt te hebben. C/4.

---

366. — *Grafkelder aan de Zuider kerk te Amsterdam.* Buiten de Zuider kerk in den ingang op de St. Antoniesbreestraat, bevindt zich slechts één grafkelder, toebehoorende aan de descendenten van ISAAK HENDRIKSZ. HARTMAN en JAAPJE HANSE ROODENBURGH, echte lieden, van welke de eerste aldaar is begraven in 1684, de laatste in 1701. (WAGENAAR, *Geschiedenis van Amsterdam*, in 8°., dl. VII. bl. 446.) Men heeft mij wel eens verhaald, dat die grafkelder aldaar met bijzonder verlof der regering en uit bijzondere gunst werd daargesteld. Wat is hiervan bekend? ISAAK HARTMAN was chirurgijn, thans zou men zeggen heelmeester, te *Amsterdam.* †.

---

367. — *L. v. Raoul.* Van dezen bestaat *Exhortation paisible et encourageante d'un Belge à ses compatriotes, lors de la reunion de la Hollande à l'Empire Français. Ode de* KINKER, *traduite par* L. V. RAOUL. Kan iemand mij omtrent hem ook iets naders opgeven? b.v. of er door hem ook meer Nederlandsche dichtstukken in het Fransch zijn vertaald; waar die vertalingen dan te vinden zijn; of ze ook in een *bundeltje* zijn uitgegeven en *waar* dit is gedrukt? H. v. K.

---

368. — *Bowring's Batavian Anthology.* Men weet, dat dit werk, in 1824 te *Londen* en in 1825 te *Groningen* uitgegeven, loopt tot den aanvang der laatstverloopen eeuw; doch

TELTING zegt in eene noot op BOWRINGS *Brieven*, 1829, 2e st. bl. 32: »Wij vernemen, dat de vertaler (BOWRING) voornemens is, dezelve tot op den tegenwoordigen tijd te vervolgen." — Weet men mij ook te zeggen of de beroemde Brit dit voornemen heeft ten uitvoer gebragt, en wanneer en waar dus zijn werk volledig in het licht verscheen?

D. BUDDINGH'.

369. — *Harry S. van Dijk.* Weet men mij niet te zeggen, wie HARRY S. VAN DIJK is of was, die met JOHN BOWRING de *Batavian Anthology* in 1824 te *Londen* uitgaf, en waar die VAN DIJK leefde of nog leeft?

D. BUDDINGH'.

370. — *De Groots Bewijs van den waren Godsdienst* werd onder anderen »ook in het *Engelsch* vertaald." Was dit eene vertaling in dichtmaat of proza? en waar zou daarvan voor korten tijd een exemplaar te verkrijgen zijn? BH'.

371. — *Lijst van geschilderde portretten.* Elken verzamelaar van historische portretten zal het wel eens voorgekomen zijn, dat hij afbeeldingen vond, welke hij niet wist te huis te brengen. Soms zijn zij geheel onbekend, soms echter hebben zij eene wezenlijke of vermeende overeenkomst met een geschilderd portret, hetwelk men hier of daar gezien heeft. Men herinnert zich echter niet waar, en blijft dus van de gelegenheid tot vergelijking verstoken.

Om daaraan te gemoet te komen, zoude in dit tijdschrift, wanneer het Bestuur er de ruimte voor wilde afstaan, van tijd tot tijd eene lijst kunnen zamengesteld worden van de geschilderde portretten, op raadhuizen of gestichten en in bijzondere verzamelingen aanwezig. Ik twijfel er niet aan, of er zoude veel, dat weinig of niet bekend was, tot meerdere bekendheid komen, en aan vele verkeerd gedoopte afbeeldingen regt wedervaren.

Onnoodig zoude het daarbij voor alsnog zijn, de in openbare verzamelingen berustende te vermelden, voor zooverre ze beschreven zijn. Wanneer echter in die beschrijvingen portretten verkeerd benoemd zijn, konden dusdanige verbeteringen mede daarin opgenomen worden. De Catalogi van 'sRijks Musea te *Amsterdam* en *'s Gravenhage*, van de tentoonstellingen van oudheden, te *Amsterdam* en *Utrecht* gehouden, stedenbeschrijvingen, en de vorige jaargangen van den *Navorscher*, kunnen reeds tot grondslag voor zulk eene lijst dienen. Weinig in de gelegenheid geweest zijnde voor zulk eene lijst bouwstoffen te verzamelen, zal mij eene gelegenheid daartoe niet ongebruikt voorbijgaan.

Zoo zij opgemerkt, dat N°. 170 van 'sRijks Museum te *Amsterdam*, niet HENDRIK CASIMIR voorstelt, maar MICHIEL LE BLON, agent van *Zweden* in *Engeland*, van wien men het portret door TH. MATHAM naar A. VAN DYCK kent. D. F.

372. — *Verponding in Holland ingesteld.* Omstreeks welken tijd is de verponding op huizen en landen in *Holland* en *Westfriesland* ingesteld? V. D. P.

373. — *Engelsche gedenkpenning*, 1743. Bij welke gelegenheid, of op welke gebeurtenis is de volgende (waarschijnlijk Engelsche) gedenkpenning geslagen?

De voorzijde vertoont eene galg, waaraan een teregtgestelde hangt. Aan de bovenzijde staat eene D, en aan het lange eind der galg eene C, terwijl de patiënt door de letter B wordt aangeduid. Op den achtergrond vertoonen zich een groot schip en verscheidene kleinere schepen in zee. Onderaan staat 1743/4.

De keerzijde vertoont eveneens eene zee of rivier, aan wier oever een fort, dat door de letter E wordt aangeduid. Boven een der schepen staat een G. Op den voorgrond ziet men een' hond (of leeuw), waarboven eene I, die eene kip vervolgt. Daarnevens staan 6 personen waarboven eene H.

De penning bevat verder geen op- of omschrift. Zij is van geel koper en 38 str. groot in diameter. D. *te D.*

374. — *Gedenkpenning op Maria Theresia.* Ik ben in het bezit van een vrij slecht geconserveerd exemplaar der volgende medaille.

De voorzijde vertoont drie personen, waar van de middelste door het omschrift: *die entbloste konigin von Ungarn* schijnt aangeduid te worden. Aan hare regterhand bevindt zich eene vrouw, aan de linkerhand een man, die eenige kleederen schijnt weg te dragen. Deze wordt sprekende voorgesteld, en ik lees uit de eenigzins afgesleten woorden: »*c'est gagné.*" Onderaan staat even als aan de keerzijde 1744.

De keerzijde vertoont eveneens drie personen, doch in geheel andere houding. De man staat aan de andere zijde. Zoo ik wél zie stelt het een vorstelijk persoon voor, die zich uit wanhoop de haren uittrekt en door die beweging zijne kroon verliest. Het omschrift luidt: *die Konigin von Ungern zieht ein Beyersch....se an.*

Deze medaille schijnt als draagpenning gebruikt te zijn. Het metaal is rood koper.

Ik wensch te vernemen op welke gebeurtenis deze penning doelt.

D. *te D.*

375. — *Laurentius Beyerlinc.* Wat is er bekend van LAURENTIUS BEYERLINC en zijne

geschriften, die in de eerste helft der 17de eeuw aartspriester was aan de cathedraal te Antwerpen? Cs.

---

376. — *Leonard Lessius.* Wat is er bekend van LEONARD LESSIUS, die in den aanvang der 17de eeuw Hoogleeraar te *Leuven* was? Cs.

---

377. — *R. Bouchard en Abraham Migoen.* Wie MULLERS *Catalogus eener uiterst zeldzame verzameling van Holl. Godgel. werken* opslaat, zal daarin op bl. 85 onder N°. 798 een werkje genoemd vinden van R. BOUCHARD, over *den vrede der siele*, en wel vertaald door ABRAHAM MIGOEN. In de mij ten dienste staande bronnen kan ik van beiden niets vinden. Wie mij te regt wil helpen, al is het enkel met aanhaling van bronnen, zal zeer verpligten Cs.

---

378. — *P. Lassonius.* Terzelfder plaatse vind ik een klein geschrift van zekeren P. LASSONIUS vermeld, van wien ik alleen weet, dat hij Rector was der Latijnsche school in *den Briel.* Is ook van dezen elders meer te vinden? Cs.

---

379. — *Johannes Latius.* Zekere JOANNES LATIUS moet vóór 1618 een werk over de Pelagianen en Semipelagianen in het Latijn, hier te lande hebben uitgegeven. Meer weet ik niet. Wie kan mij van dien LATIUS en zijn werk iets meer zeggen? Cs.

---

380. — *De Academie te Sedan.* Waar kan ik iets vinden omtrent de stichting der Hoogeschool te *Sedan*, hare eerste hoogleeraren en verdere geschiedenis? Cs.

381.—*Graveninge.* KAREL MARTEL schonk in 723 (indien de brief bij VAN MIERIS, dl. I. bl. 1, echt is), het *weiland Graveninge* aan de kerk van *Utrecht.* —Vanwaar die naam? Hij kan immers niet, even als *'s Gravenhage*, *'s Graveland*, *'s Gravemoer*, *'s Graven-ambacht*, *'s Gravendeel*, *'s Gravenhoek*, *'s Gravensloot*, *'s Gravenpolder*, *'s Gravenwaard*, *'s Gravenzande*, enz. eene bezitting van den *Graaf* aanduiden? In de VIIIste eeuw toch vindt men nog van geene Graven in dit gewest (*Utrecht*) melding gemaakt. †.

---

382. — *Het dorp Gein tot stad verheven.* VAN MIERIS verhaalt, in zijn *Charterboek*, dl. I. bl. 558, dat de originele brief dd. 31 Jan. 1294, waarbij JAN, Bisschop van *Utrecht*, het dorp *Gein* (*Jutphaas?*) tot eene stad verhief, berust had bij den Heer ADRIAAN PLOOS VAN THIENHOVEN, *Heer van Gein en oude Gein.* Is die brief nog voorhanden? Genoemde Heer PLOOS stierf in 1639. †.

---

383. — *Hoiemen geschot.* Wat zou het *hoiemen geschot* zijn geweest, van hetwelk die van *Domburg* in den jare 1294 door Graaf FLORIS, als zijnde een *onregt geschot*, werden ontslagen? (VAN MIERIS, *Charterboek*, dl. I. bl. 559.) †.

---

384. — *Drie Eenlingen.* Wie is de schrijver van het volgende werkje: »*Drie Eenlingen seer vermaeckelijck over tafel in bruijloften ende vrolijcke maeltijden te speelen. Noch zijn hierbij ghevoecht achter elck spel een Revereijn, seer cortwijlich om te hooren. Tot Delf, by* BRUIJN HARMANSZ. SCHINCKEL, *woonende aent Marctbedt in de Druckerije anno* 1597?

De drie spelen zijn:

1. *Een tafelspel om vrijers te vercoopen.*
2. *Een tafelspel alleene, ende is genaemt blijde ghelaet, diet speelt.*
3. *Een tafelspel van een personagie genaemt* S. LASANT *ende is een Pillegrom.*

Het werkje is ongepagineerd, doch het geheel is 30 bl. groot. C. P. L.

---

385. — *Anonyme werken.* Voor mij ligt een bandje (afkomstig uit de bibliotheek van DE SERVAIS, Cat. N°. 3742 en aldaar verkocht voor 11 fr. 2 d.), bevattende de drie volgende werkjes in 12°.

1°. *Expeditio Hollando Francica in Brabantiam, vulgo La conqueste de Brabant. Facta mensibus Junii et Julii anno milles. sexentes. triges. quinto. Brux. Typis* ANTONII MERCANTII 1635. De schrijver teekent zich, in de opdragt aan den Aartshertog FERDINAND, H. W. *gratanter* O. D. C. Q. en aan het einde van het stukje V. A. G. L. V. (15 bl.).

2°. *Der Geuzen spiegel waer inne klaerlijck te zien is de blinde ende perijckeleuze dolinghe der Ketters ende Nieu-gezinde van deze eeuwe. In dicht ghestelt door* WILLEKEN GOETBLOET, *beminder der Waerheijdt. Te Warenburgh, by Jozeph den Wegh-wijzer, in den Catholijcken Ruijter*, 1635. (16 bl.).

3°. *Querela ad Gallum. Quis dedit Gallo intelligentiam Job.* 38. *Chronicon. Vexatio (o rex) iusto dat intelligentiam*, (1635). (23 bl.).

Insgelijks het in den *Navorscher*, VI. bl. 183, vermelde werkje, getiteld: *Een seer schoone Dialogus oft tsamensprekinghe van den Roomschen Pasquillo ende Marforio, inhoudende diveersche Ceremonien ende Superstitiē die men in des Paus Hemel pleghende is. Ghemaect over langhe Jaren door den gheleerden* CELIUM CURIONEM: *ende nu eerst wten Latiinsche in de Nederduijtsche tale overghesett. Tot Embden Anno* 1567. Volgens eene opgave in de *Kronijk van het Hist. Genootschap te Utrecht* 1851 en 1852, bl. 384 en 38, is het gedrukt door BOUDEWIJN VAN MEETKERKE. De vertaler verbergt zich onder de letters F. V. C. Zouden deze ook kunnen beteekenen FOPPE VAN CAMSTRA? (VAN HARDERWIJK, *Biogr. Woordenboek*, III. bl. 97.)

Repraesentatio pacis generalis, inter Orbis Christiani reges, principes et status: Pontificum et Sedis Romanae sollicitudine procuratae. In qua ejusdem Scopus cuivis velut in tabella conspiciendus exhibetur, cujus cognitio quid ad felicitatem obtinendam cuique sequendum fugiendum erit ostendit Anno 1608, en waar is het gedrukt? GRYPHIUS in zijn *Apparatus de script. historiam saeculi XVII illustr..* zegt op bl. 390, dat dit werk met geen ander oogmerk werd uitgegeven, *quam ut Belgae sibi ab Hispanis cavere discerent.* Het is 147 bladzijden groot.

Wie zijn de schrijvers? C. P. L.

386. — *Villattes.* Wie was VILLATTES, dien BILDERDIJK (*Vad. Gesch.* XII. bl. 95), een *uitgeweken Amsterdammer* noemt, en die in 1791 of 1792 werd gebannen? Wáár werd dat vonnis van bannissement uitgesproken? Wat is er later van hem, wat van zijne papieren geworden? S. S. S.

387. — *Du Sauzet.* BILDERDIJK spreekt *Vaderl. Gesch.*, dl. XI. bl. 171, van een dichter DU SAUZET, wiens *Thelamirus* aan den Amsterdamschen schouwburg was, als een vriend van zijnen vader. *Thelamirus*, treurspel naar het Fransch, werd te *Amsterdam* in 1743 uitgegeven. Zie *Catal. van de Biblioth. der Maatsch. van Nederl. Letterk.*, dl. I. 2de ged. bl. 189, alwaar als schrijver tusschen 2 haakjes wordt opgegeven J. FR. DU SAUZET. — Is dat J. FR. juist? BILDERDIJK zegt, dat onder hem nog verscheidene vertalingen van Fransche treurspelen in HS., door DU SAUZET vervaardigd, berustende waren. — Wat is van die verzameling geworden? Bestaat er van DU SAUZET nog meer in druk? †.

388. — *Van der Spiegel.* De Raadpensionaris VAN DER SPIEGEL was een belangrijk persoon. — Wie helpt mij aan eene opgave der bronnen om zijn bewind goed te leeren beoordeelen? Vóór- en tegenschriften zijn daartoe geschikt. C/4.

389. — *Twee noodmunten.* Ik bezit twee noodmunten. De eene heeft tot opschrift:

D. O. N.
12½.

En de andere: W.
5.

Zij zijn beide van lood en waren in den catalogus der verkooping, waarop ik ze kocht, geplaatst tusschen 1600 en 1604. Weet iemand der Heeren penningkundigen ook op te geven wat die letters beteekenen, of van welke plaats, of uit welken tijd deze noodmunten zijn? FRISIUS.

390. — *Armenloodje van Antwerpen.* Wat is de beteekenis der letters T. L. O. F., die voorkomen op een penningje van *Antwerpen?* Op de voorzijde staat:

MARIA MEDIATRIX NOSTRA.

En op de keerzijde:

Anno Incarnationis Dni 1636.
T. LOF.

FRISIUS.

391. — *Antwerpsche penning.* Nog heb ik een' penning van *Antwerpen.*

Voorzijde. Het wapen en S. P. Q. A.

Keerzijde. Een passer, waarboven: *Impatiens fraudis.*

Op welke gelegenheid is die geslagen, of kan het ook een gildepenning zijn?

FRISIUS.

392. — *Hackmann.* Wie was HACKMANN, die, volgens VAN KAMPEN, *Bekn. Gesch. der Nederl. Letterk. en Wetensch.*, dl. III. bl. 178, in 1735 uitgaf: *Aanteekeningen op Genesis, Exodus en Leviticus?*

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

393. — *Ewoud en R. van Haeften.* Zijn er ook levensbijzonderheden van EWOUD VAN HAEFTEN bekend, die den 22sten Junij 1779 Schout-bij-nacht bij de Admiraliteit van de *Maas* werd?

Wie was R. VAN HAEFTEN, die wegens onzen Staat afgezant te *Stokholm*, te *Weenen* en te *Konstantinopel*, en in 1791 afgevaardigd was op den vredehandel te *Szistool?*

Antwoorden hierop zoo spoedig mogelijk te ontvangen, zal aangenaam zijn aan

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

394. — *M. Althusius.* M. ALTHUSIUS was bezitter van een fraai gebeeldhouwd ebbenhouten vierkant meubelstuk (*kabinet* door hem geheeten), op vier met fantaisie-ornamenten voorziene pooten. De plaat, waarop dit meubelstuk afgebeeld is, ligt voor mij, zonder eenigen naam van teekenaar of graveur; grootte: een blad groot folio; met deze daaronder geschrevene toelichting: *Le cabinet de* Mᵀ. ALTHUSIUS, *fait par les meilleurs maitres d'Italie. La structure lui couta* 80000 *florins d'Hollande, horsmis les Raritées* (sic) *dans les tiroirs.* Gravure en handschrift wijzen op de eerste helft der XVIIIde eeuw heen. Wie was die man, en waar hoort hij thuis? Is het stuk zelf nog in wezen? De Friesche predikant en dichter JAN ALTHUIJSEN, geb. 1715, † 1763 (VAN DER AA en VAN HARDERWIJK, *Woordenboek*, in voce), kon met hem verwant geweest zijn. Ook noemt JÖCHER (*Gelehrt. Lexicon*) eenen JO. ALTHUSIUS, in den aanvang der XVIIde eeuw, Prof. Juris te *Steinfurt* en *Herborn*, en later Syndicus te *Emden*, die mede de bedoelde niet zijn zal.

B.

395. — *Utine en Süsel.* Waar mag in *Saksen* de Utinenser en de Suseler landstreek gelegen zijn, waarheen in het midden der XIIde eeuw de Hertog van *Saksen* en de Markgraaf van *Brandenburg*, na het verdrijven der Obodriten, vele Hollandsche, Zeeuwsche, Friesche en Utrechtsche gezinnen ter bewoning uitnoodigden? Het moet ergens aan den *Opper-Elbe* geweest zijn, en *Süsel* zich door Friesche dapperheid gekenmerkt hebben. Zie AREND, *Gesch. des Vaderlands*,

dl. II. st. I. bl. 122 en 165, en de daar vermelde bronnen. B.

396. — *Gebulte kaarten.* Wat zijn *gebulte* kaarten? Op het einde der XVIde eeuw werd in *Nederland* zekere ADRIAAN VEEN genoemd: inventeur der gebulte pascaerten met ronde streken. 't Schijnt toen iets geweest te zijn, waarvan de benaming voor den lezer duidelijk was. B.

397. — *Bastaarden van Nassau.* De genealogie heeft in ons land, naar het schijnt, nog al liefhebbers en beoefenaars; de kolommen van den *Navorscher* immers zijn niet zelden gevuld met hoogst interessante bijdragen over adellijke en niet adellijke familievertakkingen. Ik vlei mij dus dat de vraag, die ik gaarne doen wilde, spoedig en met kennis van zaken door een der geëerde medearbeiders van dit maandschrift zal beantwoord worden, te weten:

a. Welke zijn de natuurlijke kinderen van den met WILLEM III glorierijker gedachtenis uitgestorven tak van den huize *Oranje-Nassau*, als van WILLEM I, MAURITS, FREDERIK HENDRIK, WILLEM II en WILLEM III, voor zoo ver die vorsten natuurlijke kinderen hebben achtergelaten?

b. Hoe waren de titels en welke de waardigheden van die kinderen; met welke adellijke of niet adellijke familiën zijn ze door huwelijk geallieërd geworden, en wanneer zijn ze uitgestorven?

c. Bestaan er bij ons te lande of in den vreemde nog Nassaus van de linkerzijde en waar?

Zoo mijn geheugen mij niet ontrouw is geworden, heb ik voor ruim veertig jaren nog een' NASSAU LA LECK gekend, die ridmeester bij de huzaren was, en kort daarop zonder kinderen gestorven is; van andere Nassaus is mij sedert niets meer ter oore gekomen. Intusschen stuit men bij het doorbladeren van 's lands geschiedenis, om van JUSTINUS VAN NASSAU niet te spreken, meermalen op de namen van de Heeren VAN BEVERWEERD, VAN ZUYLENSTEIN, VAN OUWERKERKE, VAN DER LEK en anderen, die allen linkerhands Nassaus waren en in onze geschiedenis eene, zij het ook geene aanzienlijke, rol gespeeld hebben. Verwonderlijk zou het zijn, wanneer die veelvuldige bijtakken van eenen roemrijken stam geheel verdwenen waren, of zelfs niet eens door de vrouwelijke lijn in thans nog levende familiën vertegenwoordigd werden. MARS.

398. — *Dochters van Willem van Nassau.* Van de zeven dochters van WILLEM VAN NASSAU en JULIANA VAN STOLBERG zijn MARIA, MAGDALENA en CATHARINA respectivelijk in het huwelijk getreden met de Graven VAN DEN BERG, VAN NIEUENAAR en VAN SWARTSBOURG. Wat is er van de vier overige dames geworden? MARS.

399. — *Stefano Guazzo en Gomes van Triere.* Ten jare 1630 verscheen te *Alkmaar* bij JACOB DE MEESTER eene vertaling in 4°. van *La civile conversatione del Sr.* STEFANO GUAZZO, door GOMES VAN TRIERE, geboortig uit *Mechelen.* Die vertaling heeft ten titel: *Van den heuschen burgerlycken ommegangh, een seer sin-rycke, lieflycke, ende nuttighe t'samen-sprekinghe, in vier boecken verdeylt* enz. Zoowel omtrent den schrijver als den vertaler, zou ik gaarne eenige mededeelingen ontvangen. H. C. R.

400. — *De Actes authentiques en het Commonitorium van David Blondel.* HAAG (*La France Protestante*, t. II. p. 309, sv.) zegt op gezag van ongenoemden, dat van de *Actes authentiques des églises reformées de France* etc., reeds in 1651 te *Amsterdam* eene uitgave in 4°. verscheen. Is dit zoo? Ik ken alleen eene editie van 1655. Achter die editie komt voor het *Extrait de l'examen de la bulle du Pape Innocent X*, van AMAND FLAVIEN (BLONDEL), zonder jaartal of plaats van uitgave. Naar alle waarschijnlijkheid zal het dus ook in 1655 bij JEAN BLAEU te *Amsterdam* zijn verschenen, gelijktijdig met en verbonden aan het eerste. Deze Fransche uitgave was echter eene vertaling van het oorspronkelijk *Commonitorium adv. Inn. X bullam* cet. V. D. AA (*Biogr. Woordenb.*, dl. II. bl. 663) stelt de uitgave van het Latijnsche stuk in 1657 »Eleutheropolis (*Amsterdam*).” Verscheen dan het oorspronkelijke afzonderlijk, na de vertaling? H. C. R.

401. — *Massaeus Potvliet.* Aangenaam zal het mij zijn, indien ik, door middel van dit tijdschrift iets te weten kan komen omtrent »den eerw. pater fr. MASSAEUS POTVLIET, minder-broeder recollect,” van wien ik alleen weet, dat hij *Soete bemerckinghen op het syn. der Gheref. ghehouden binnen Dordr.* 1618 *en* 1619 uitgaf. *T'hantw. by* GUILLIAM LESTEENS ende ENGELBERT GYMNIONS, 1656, 4°. H. C. R.

402. — *Apologeticon adversus Satyram viri clariss. Danielis Heynsii, cui titulus cras credo hodie nihil.* Is van dit pamflet, dat in 1644 verscheen, zonder dat de uitgever of de plaats van uitgave worden genoemd, ook de schrijver bekend? H. C. R.

403. — *De schrijver van Adoni-Beseck.* Tot heden mogt het mij niet gelukken den schrijver uit te vinden van een werk in 4°.,

dat in 1629 te *Delft* bij JAN ANDRIESZ CLOETING het licht zag, en getiteld is: *Adoni-Beseck of lex talionis dat is rechtveerdighe straffe Godes over den tyrannen.* Behalve het voorwerk beslaat het 232 bladzijden.

H. C. R.

---

404. — *Het graf van Homerus.* Le Comte DE DRUM, Officier *Hollandais* au service de *Russie*, découvrit vers le commencement de fevrier, présente année 1772, le tombeau du grand HOMÈRE dans l'ile de *Nio* (Jos) l'une des *Sporades*, etc.

Is dit zoo? en wie kan mij eenige levensbijzonderheden van den bij mij geheel onbekenden *Hollandschen* Graaf mededeelen?

LABORANTER.

---

405. — *Doorgraving van Holland op zijn smalst.* Is het volgende werkje »*Over de verbetering der ontlasting van Rijnlands boezemwater en het project der doorgraving uit het Wijker-meer naar de Noordzee*" de moeite waard om nageslagen te worden, bij de behandeling van dit ontwerp in onze dagen? Het werd te *Haarlem* in 1772 uitgegeven bij J. BOSCH.

LABORANTER.

---

406. — *Barnevelt*, treurspel in het Engelsch door LILLO, in 1753 vertoond op het *Drurylane*-Théatre te *Londen.* Is dit stuk van den schrijver hier te lande bekend?

LABORANTER.

---

407. — *Togten naar het Noorden in* 1624 *en* 1625. Schipper DE VREYER van *Enckhuysen* had op de hooge Noorder breedte van 82⁰ eenige eilanden ontdekt; ten gevolge hiervan werd in het jaar 1624 door de *Spitsbergsche* Comp. een spiegelscheepje, groot 40 lasten, uitgerust, tot het zoeken om de Noord van een' doortogt naar *China* en *Japan*; dit scheepje stond onder het bevel van den schipper SYMON WILLEMSZ., welke daartoe den 3den Junij uit *Texel* uitzeilde en koers naar *Spitsbergen* zette.

Door de *Noordsche* Comp. werd in de maand Julij 1625 naar *Spitsbergen* gezonden, ten einde nieuwe ontdekkingen te doen, schipper TEUNIS CORNELISZ., met het spiegelscheepje *de Kat*, groot 90 lasten, met 24 man equipagie en voor $2^1/_2$ jaar van victualie voorzien. Zoude er van de hier genoemde personen of van hunne reizen ook nog het een of ander te vinden wezen, en vooral weet men welke eilanden het zijn, die schipper VREYER ontdekt heeft?

LABORANTER.

---

408. — *August Ludwig Schlözer.* In den roman van LUDWIG BECHSTEIN, getiteld: *Die Geheimnisse eines Wundermannes*, Leipzig 1856, wordt eene (romantische) levensbeschrijving gegeven van een' zekeren AUGUST LUDWIG SCHLÖZER, Professor te *Helmstädt* in 1790.

Deze man bezat eene menigte wonderlijke zaken, waaronder een diamant van de grootte van een ganzenei, van hetwelk GOETHE zeide, dat het een *kiezelsteen* uit *Madagaskar* was.

De geschiedenis van dezen Professor (hij had groote reizen gedaan, o. a. naar *China*, welks Keizer hem den diamant zou gegeven hebben, terwijl hij dezen eene uitvinding van een zeker blanketsel bekend maakte) kan men verder vrij uitgebreid in het bovengenoemde werk vinden, maar mijne vraag is, of het een verdichtsel of eene waarlijk gebeurde zaak is, die er in behandeld wordt? Het tragische uiteinde van den Professor zou aan het eerste, zijn vóór in het boek geplaatst portret aan het laatste doen gelooven. Wie kan en wil mij teregt brengen met dezen *Wundermann*? DE MACCABEËR.

---

409. — *Moerbeziënboom op het slot Ostende te Goes.* In de *Provincie Zeeland* door J. DE KANTER, PHIL. Z. en J. AB UTRECHT DRESSELHUIS vond ik op bl. 251: »In den noordwestelijken hoek van het plein staat een moerbeziënboom, van welken de *overlevering* zegt, dat JACOBA (VAN BEIJEREN) dien of geplant of de vruchten er van heeft gegeten."

Vraag: zou men mij kunnen opgeven, waar het eerst van dien boom melding is gemaakt?

DE MACCABEËR.

---

410. — *Verguld koper.* Schoon men in *Nederland* de kunst goed verstaat om koper te vergulden, zoo weet men er toch die hooggele kleur niet aan te geven als in *België.*

Wie kan mij daarvan de reden opgeven?

DE MACCABEËR.

---

411. — *Mits.* Welke is de ware beteekenis van het woordje *mits*, in de woorden *mits deze*, *mitsgaders*, *mitsdat*, *overmits*, enz.?

†.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Andriesgulden (I. bl. 20; vgl. bl. 42). *Andriesgulden* vertonende St. Andries met sijn kruys dede 18 st: *Goudenh.* p. 560, doch anno 1496 op 28 st. geset. SCHOTAN. *Fries. Gesch.* p. 452, ja naderhand tot 58 st. geresen. VAN METEREN, *Hist.*, p. 7, siet dit vermelt bij SMITS *Schatk.*, in verbis 't *kruys* en *munt*, § 1. Een *golden Andriesgulden* wordende 5 marck deselve waardig geschat doch is eene boete,

voor die haar heerenpracht in't Overquartier niet in tijds laten voersetten. SCHRASSERT, *Cod. Gelr. Zutp.* 2 d. p. 234.

Een gouden Andriesgulden deed in 1492 (wanneer *Haerlem* moest betaelen voor het oproer van 't *Kaas en Broodsvolk*) 18 stuiv.

Zie *Characterkunde der Vaderl. Geschiedenisse*, 2de dl. bij LOOSJES, 1781, p. 201, in not. alwaar een Andriesgulden bedraagt 24 stuiv.

in 1586 was hij op 49 st.
» 1597 gereesen tot 53 »
» 1603 » » 55 »
» 1606 » » 56 »
» 1608 » » 58 » en
» 1610 » » 59 » doch na 1619 worden se in de muntsettingen niet meer gevonden. *Eur. Staat. Secretar.* Januar. 1759, p. 16 in not.

Het bovenstaande is eene letterlijke kopie uit een MS. van EECKHOUT, Cameraar der stad *Deventer*.

Volgens SCHMIEDERS *Handwörterb. d. ges. Münzkunde* en WIELMEIJERS *Münzwörterb.* in voce *Andreasgulden*, is deze munt het eerst geslagen onder KAREL *den Stoute*, Hertog van *Bourgondië*. Er waren heele en halve Andriesguldens, de eerste van 2 Eng. 5 azen, de laatste van 1 Eng. $2^1/_2$ aas. (Vgl. KÖHLERS *Ducaten Kabinet*, N°. 1887 en 1888.)

D. *te D.*

Blank, Braspenning, Stooter (I. bl. 220; vgl. bl. 309; *Bijbl.* 1853. bl. ii). In 1388 zoude de muntmeester in *Gelderland* eenen zilveren penning mogen maken, »geheeten een *Blank*, waarvan 33 een Rhijns gulden souden doen, 51 een oud schild, ende 17 een koopmansgulden." SLICHTENHORST, *Geld. Geschiedenis*, p. 167, col. 2, in med.

Braspenning uyt de schaarsheid spruyt dit naamwoordeken, synde volgens KILIANUS het werkwoord *brassen*, syn maeltyd doen, voor dien prijs; te weeten, derdehalf groot. Vgl. SMITS, *Schatk.*, in voce *geld* en *munt;* MATTHAEUS, *Anal.* I. 438 in not. (uit MS. EECKHOUT, over munten.)

Volgens SCHRASSERT, *De censu dom. ac conv.* was in 1489 de Braspenninck = 3 stuyvers en 1, en de Fransche Blancke = 2 st.

D. *te D.*

[Men zie over braspenning ook nog *Nav.* VI. bl. 198.]

Nederl. Volksoverleveringen. Volksbijgeloof (I. bl. 354; vgl. II. bl. 272, 291, 326, 355; *Bijbl.* 1853, bl. ix, xxii, xliv, xlviii, lviii, lxvii, lxxi, lxxv, xcvi, cxx, cxxv; 1855, bl. cxxxii). Onlangs werd mij verhaald, dat er voor eenige jaren in een boerenhuis, op twee uren afstand van *Deventer*, alles in rep en roer was geraakt. Koeijen en paarden braken los in den stal en alles was in de war.

Op den akker voor dit huis staat een groot steenen kruis, waarvoor de boeren eenen heiligen eerbied hebben, te meer daar zij niet weten wat er op staat. Het is een eenvoudig grafteeken. Dit kruis nu hinderde den boer in het ploegen, zoodat hij besloot dezen steen des aanstoots weg te ruimen.

Dit echter bleek heiligschennis te zijn, door de huiselijke onaangenaamheden, en terstond werd het kruis en ook de vrede t'huis hersteld.

Over volksvooroordeelen, ten opzigte der natuur, is er voor eenige jaren (misschien 1852) een werkje uitgekomen van W. HAMM, *die Thierwelt und der Aberglaube.*

D. *te D.*

Het kaartspel (II. bl. 87; vgl. III. bl. 71; *Bijbl.* 1853, bl. lxxv, cxcii; 1854, bl. lxxii; 1855, bl. cvi). Zie hier nog eenige bijzonderheden, die ik in *The Art-Journal* vermeld vond:

»It has been suggested that the idea of playing-cards was taken from chess — in fact, that they are the game of chess transferred to paper, and without a board, and they are generally understood to have been derived from the East."

»An Italian writer, probably of the latter part of the fifteenth century named CAVELLUZZO, author of a *History of Viterbo*, states that *in the year* 1379 *was brought into Viterbo the game of cards, which comes from the country of the Saracens and is with them called* naib."

»Cards are still in Spanish called *naipes*, which is said to be derived from the Arabic."

»It is remarkable that neither CHAUCER, nor any of the numerous writers of his and the following age ever speak of them."

»After the date at which three packs of cards were made for the amusement of the lunatic king, the game of cards seems soon to have become common in *France*; for less than four years later, on the 22 n^d^ of January, 1397, the provost of *Paris* considered it necessary to publish an edict forbidding working people to play at tennis, bowls, dice, *cards*, or ninepins on working days."

De vrager in dl. II. bl. 87, zal zijn' tijd niet beklagen en zijne weetgierigheid niet onbevredigd zien bij de lezing van het stukje (waarvan de bovenstaande uittreksels) uit het *Art Journal* van dit jaar, bl. 78 en 79, getiteld: *On domestic Games and amusements in the middle ages*, terwijl bovendien de *curieuse* plaatjes (naar manuscripten uit de XIVde, XVde en XVIde eeuw) hem de kaartspeelsters en spelers van dien tijd aanschouwelijk kunnen voorstellen.

DE MACCABEËR.

Staatkunde van het kerkezakje (III. bl. 164, Vr. XCV; vgl. IV. bl. 146; *Bijbl.* 1855, bl. xxiv; VI. bl. 271; VII. bl. 74, 106, 171; IX.

bl. 136, 206 en 240). »Deze regelen zijn in den *Haag*, ten tijde als de Prins in *Engeland* was, gestoken in het Diakonen zakje.

Wat zoekt de Prins in Engeland?
De kleine pokken of de grooten?
Wort hij van een van bey geschoten,
Zoo heeft hij zig genoeg gebrant;
Maar dat ik kiezen mogt of looten,
Ik koos de tweede op mijn kooten,
En droeg gewillig zulk een schant;
Want kleine pokken in Brittanje
Zijn slimmer als de grote in Spanje.

Den Prins het gebiet,
De Staten tot niet,
Den Adel het gelt;
De soldaten in 't velt,
Den koopman tot knegt,
't Gewelt voor het regt,
Den Borger tot slaaf
Zijn Hoogheid tot Graaf,
De Keizer in 't kot,
En Spanje tot spot,
Eer eindigt het verdriet
Van dezen oorlog niet."

Nederd. Keurdichten, I. bl. 87.

B[t].

Staatkunde van het kerkezakje. In den *Navorscher* van dit jaar wordt op bl. 206 vermeld, dat in 1795 in het kerkezakje te *Tiel* het volgende rijmpje gevonden werd:

o KAREL LODEWIJK, gij brave, vrome ziel,
Zijt Paus der Kerkeraad en Poppen Prins in *Tiel*.

Welligt zal het den inzender dezer bijdrage aangenaam zijn, een afschrift te lezen van het volgende gedicht, waarvan de laatste regel met die van het bovengemelde rijmpje overeenkomt.

Welkomst aan Ds. JOH. HERM. KROM, beroepen Predikant te *Thiel*, en aldaar bevestigt den 13den Nov. 1763.

O KROM, o regte KROM! o! trouwe zielverzorger,
Ik hiet u wellekom in naem van ijder Borger.
Weest driemael wellekom, o eerste Voetiaen,
Die in een halve eeuw in onze stad komt staen.
Weg Cocciaans getal, weg voorbeelds beuzelingen;
Nu zal men door den neus den godsdienst leeren zingen:
Nu wagten wij van u, o KROM, wat ongemeens:
Eenvoudig Voetiaens, op zijn goed harleveens.
'k Zie onze susjens reeds met listigheid der slangen
Als een geknikte kaers, haer hoofdjens laten hangen,
Ik zie den Sabbath rust op 't Joods weer ingerigt:
En al wat VOETIUS de kerk heeft toegedigt.
Pakt nu uw biezen vrij, gij broeders Coccejanen:
Gij word eerlang verpikt door VOETIUS zijn hanen.
't Is zeker dat Heer CROM, hetzij in zuur of zoet,
Den (*) eed der swarte Beurs met kragt volbrengen moet.
O (†) CAREL LODEWIJK, o predicatie maker,
O vriendelijke raad, o stille notenkraker!
Gij toont dat gij bezit het bloed der oude geus,
Een Pharizeeuwsche tael, een Voetiaensche neus:
Wij danken u voor al die uitgevonden draijen,
Daar gij zoo fijntjes wist uw naatje meê te naijen:
Dat gij ons herder CROM verzorgt; gij vrome ziel
Zijt Paus in Kerkeraad, en Poppen Prins in *Thiel*.

(*) Een beurs opgeregt door SWART, waarop KROM gestudeerd heeft.

(†) PAGNIET, Burgemeester te *Thiel*.

Afstammelingen, familie en wapen van Adriaan van Bergen (IV. bl. 295, Vr. CLII; vgl. V. bl. 115 en IX. bl. 240. Zie ook III. bl. 162, Vr. LXXXVII; vgl. IV. bl. 141, *Bijbl.* 1855, bl. v, cxxii). Mr. FRANÇOIS VAN BERGEN was ordinair Raad in den Hove van *Utrecht*, en tr. 13 Oct. 1664 met MARIA ELIZABETH VAN DAM. Hunne kinderen worden genoemd in de genealogie der familie VAN DAM, in het *Ned. Geslacht-, Stam- en Wapenboek van* A. FERWERDA. Hij FRANÇOIS VAN BERGEN stierf 12 Sept. 1708, werd in de St. Maria-kerk te *Utrecht* begraven, en zijn wapen boven zijn graf geplaatst. — Jhr. Mr. D. M. M. D'HANGEST Baron D'YVOY VAN MIJDRECHT te '*s Gravenhage*, die eene verzameling van wapens, die vroeger in de kerken te *Utrecht* voorhanden waren, bezit, zal welligt ook het wapen van dien FR. VAN BERGEN kunnen opgeven. Te *Gouda* leeft eene familie VAN BERGEN.

C/4.

Nicolaas Muys van Holy (VI. bl. 204, Vr. 330; vgl. VII. bl. 18, 81, 150, 239, 366 en IX. bl. 172). Zoowel in dezen als in de vorige Jaargangen van den *Navorscher*, is er nog al dikwijls sprake geweest van dezen zonderlingen persoon; in veel belangrijke bijdragen zijn 's mans bemoeijingen, zijne aanhoudende vervolging en zijn inderdaad hard vonnis behandeld geworden, doch de eigenlijke conclusie ontbreekt. Was MUYS misdadig en dus strafbaar, kreeg hij wat hem toekwam of kreeg hij te veel, te veel ook voor een tijdvak, waarin de justitie niet op een bagatel zag? — en was zijn proces niet veeleer een »procès jugé, mais nonplaidé," zoo als CAMBACÈRES van ROBESPIERRE's buiten de wetstelling zeide? Dat alles wenschte ik in een nader artikel tot klaarheid gebragt te zien, niet alleen omdat het geharrewar van MUYS op zichzelf nog al piquant is en er in zijne vervolging iets geheimzinnigs gelegen is, dat aan *Venetië's* gouden dagen doet denken, maar voornamelijk om de tegenstelling te doen uitkomen van de toenmalige en tegenwoordige regtsbedeeling. Toen, levenslange opsluiting voor wat impertinentie, krachtige voorvaderen! terwijl uwe naneven hunne grootste brouillons naauwelijks voor veertien dagen achter het slot kunnen krijgen!

Liever nog zoude ik zien, dat een onzer letterkundige schrijvers roeping gevoelde, om al wat er van MUYS VAN HOLY in en buiten den *Navorscher* bekend is gemaakt, tot een geheel te brengen. Immers die bouwstoffen met wat vlugheid en vrijheid aangewend en met smaak ingekleed, moeten een boeijend verhaal opleveren, even ver verwijderd van een proces-verbaal als van uit de lucht gegrepen romaneske situatiën, die overbodig mogen schijnen, wanneer er feiten

voorhanden zijn, zoo als het grijpen van een advocaat van eerste familie op het midden van den Dam, en op klaarlichten dag door twee onderschouten en ik weet niet hoeveel dienders, even alsof het »JACOT" of den achtkanten boer gold! — Zulk een verhaal zou ons, durf ik gelooven, de zeden, de zienswijze, den regtstoestand onzer voorouders uit onzen zoogenaamden besten tijd, wel wat meer naar waarheid aanschouwelijk maken, dan de zoetsappige »Lijnslagers en Hellemansen" het tot heden gedaan hebben; wij zouden de oligarchie van die dagen met meer juistheid leeren toetsen, het Vroedschappen- en Schependom, in het achtste wereldwonder gezeteld, wat van naderbij kunnen bekijken, en uit dat gezette onderzoek den troostrijken wortel kunnen trekken, dat zoo wij wat aan deftigheid in mooije zalen en hoofdtooisels verloren hebben, ons gewin toch in de meeste opzigten overwegend is, dermate dat wij ons te verheugen hebben voor 't oogenblik de naneven en niet het voorgeslacht te zijn.

In afwachting dat een onzer bekwame schrijvers (ik zoude mij reeds met Mr. JACOB VAN LENNEP te vrede stellen!), aan mijn verlangen voldoe, vraag ik of de familie MUYS VAN HOLY aan de beroemde Dordsche DE WITTEN door aanhuwelijking vermaagschapt was, en dan hoe en in welk tijdvak? Bij den laatsten verkoop van het huis »*Holy*", eenmaal het patrimonium der MUYSEN, was aldaar een vrij goed geschilderd portret aanwezig van zekere MARIA DE WIT, huisvrouw van den laatsten MUYS, die het goed *Holy* in bezit had en kinderloos moet gestorven zijn. Bedoeld portret schijnt aan het kasteel annex te zijn geweest, althans het is aan de erfgenamen van de laatste eigenares van *Holy* toebedeeld geworden. — Wie weet er iets meer of iets beters van?

MARS.

Oude maten en gewigten (VI. bl. 336, Vr. 538; vgl. VII. bl. 344, VIII. bl. 10, 330, IX. bl. 8, 108 en 137). 3 Sommeren, 6 Vaeten, 4 Schepel, 12 Sester, 24 Spint ofte Koppen maeken een Molder.

Ergo maken 2 Vaten een Sommer, 3 Sester = 1 Schepel, 1 Vat = 2 Sester, enz.

SCHRASSERT, *Cod. Gelr. Zutp.* 2 d. p. 234.

D. *te D.*

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 92, 298, VIII. bl. 13, 204, 270, 330, IX. bl. 8, 110, 174, 208 en 241).

Van J. F. MARTINET, *Katechismus der Natuur*, bestaat eene vertaling in 't Hoogduitsch, in 't Engelsch en in 't Spaansch.

Van C. VITRINGA, *Commentar. in libr. prophet. Jesaiae* bestaat eene verkorte vertaling in 't Hoogduitsch, in 2 deelen, met eene voorrede van MOSHEIM, uitgegeven te *Halle* in 1749, in 4°.

Van JAKOBUS KONING, *Haarlems aanspraken op de uitvinding der Drukkunst*, bestaat eene verkorte vertaling in 't Fransch.

JOH. D'OUTREINS *Kort begrip der Godgel. Waarheden* is vertaald in 't Fransch, in het Engelsch en in 't Maleisch.

Van P. MUSSCHENBROEKS *Institutiones physicae*, bestaat eene vertaling in 't Fransch door MASSUET, s. t. *Essays de Physique*, 1739, 2 vol. in 4°.

Van W. J. 'S GRAVESANDE'S *Physica Elementa* bestaat eene vertaling in 't Fransch.

Van HUGO GROTIUS, *De Jure Belli et Pacis*, bestaat eene vertaling in 't Hoogduitsch, in 't Engelsch (twee onderscheidene), in 't Fransch (insgelijks twee), en in 't Zweedsch.

GROTIUS' *Bewijs voor de waarheid der Chr. Godsd.* werd tweemaal in 't Hoogduitsch en in 't Fransch vertaald, en voorts in 't Engelsch, Deensch, Grieksch, Perzisch, Arabisch, Maleisch en Chineesch.

Van J. HAAFNER, *Reizen*, bestaan vertalingen in 't Hoogduitsch.

Van MART. STUARTS (onvoltooid gebleven) werk: *De Mensch*, enz. bestaat eene Hoogduitsche vertaling.

Les Oeuvres mathématiques de SIMON STEVIN, *par* ALBERT GERARD, *Leiden* 1634, in fol.

Dezelfde werken zijn gedeeltelijk ook in 't Latijn overgezet door SNELLIUS.

Van een ander werkje van STEVIN, over 't aanleggen van havens, bezorgde DE GROOT eene vertaling in 't Latijn en vindt men ook eene Engelsche overzetting.

P. W. VAN HEUSDE, *Die Sokratische Schule oder Philosophie des* 19*ten Jahrh.* (Aus dem Holl.). Erlangen, 1837 of 1838.

JOH. LEUSDENS *Hebr. en Chald. Spraakleer* is vertaald in 't Fransch, in 't Hoogduitsch en 't Engelsch.

Van VAN LINSCHOTENS *Indische reis* (1596) bestaat eene vertaling in 't Hoogduitsch (1598) en eene in 't Latijn (1599).

Van H. VAN LOCHEMS *Harmonie van 't Heelal*, leverde A. CLAVAREAU eene vertaling s. t. *Les Harmonies de la Nature*, Brux. 1826.

J. DE KRUIJFF, *l'Espérance de se revoir, traduit du Holl. par* A. CLAVAREAU.

CORN. STAR NUMANS *Untersuchung über* NIKOLS MACCHIAVELLI'S *Buch vom Fürsten. Nach d. Latein. Deutsch bearbeit von* FERD. GANTER. (Karlsruhe, 1840.)

H. BOERHAAVE, *Lehrsätze über Erkenntniss u. Heilung der Krankheiten.* (Neue Aufl.) Gotha, 1831 of 1832.

Van GERHARD DE VEERS *Beschrijving der reize van* W. BARENDS *naar de Noordpool in* 1594, verscheen in 1598 te *Neurenberg* eene Hoogduitsche vertaling.

Van J. DEKNATELS *Aanleiding tot het*

Christ. geloove, bestaat eene vertaling in 't Hoogduitsch, onder den titel: *Anleitung zum Christlichen Glauben*, Amst. 1756. Een ander geschrift van denzelfden is mede in 't Hoogduitsch vertaald, o. d. t. *Kurzer Auszug von* MENNO SIMONS' *Schriften*. Budingen, 1758. (Vgl. *Nav.* IX. bl. 221).

Sommige leerredenen van Dr. J. J. VAN OOSTERZEE, J. J. L. TEN KATE e. a. worden sinds 1855 te *Elberfeld* in 't Hoogduitsch vertaald uitgegeven, s. t. *Zeugnisse des Evangeliums aus der Holländischen Kirche.*

Christus und die Heidenwelt, *Festrede zu Zeyst*, u. s. w. *von Dr.* J. J. VAN OOSTERZEE, Neuwied, 1852. L—v.

Hollandsche boeken vertaald. De *Bijbel voor de Israëlitische Jeugd* door S. I. MULDER wordt, sedert eenigen tijd, in het Engelsch vertaald, en in het tijdschrift *The Occident* te *New-York* uitgegeven.

Jacob van Maerlant, een Zuid-Brabander (VII. bl. 264, Vr. 333; vgl. bl. 379 en IX. bl. 41). Dat de Heer J. J. WOLFS het gevoelen van Dr. JONCKBLOET schijnt aan te kleven, van MAERLANT voor een *Zuid-Bevelander* te houden, blijkt uit den *Navorscher* t. a. pl., waarin de vraag werd geopperd of MAERLANT een *Zuid-Brabander* was? Buiten dien auteur, weten wij dan ook niet, dat het gevoelen van *Zuid-Bevelander* bij iemand opgang gemaakt heeft: ook bij de Vlamingen niet, die nog altijd bij JACOB VAN MAERLANT »een Vlaminc," en wel van geboorte uit het stadje *Damme* zweeren. Dezer dagen geschieden er zelfs oproepingen en inschrijvingen tot oprigting van een standbeeld voor den grooten man te *Damme*, als zijne geboortestad, »*où il reçut le jour*," zoo als de Belgische Minister ROGIER in eene voordragt aan den Koning zegt, waarbij twee prijsvragen, éóne in proza en éóne in poëzy, elk van 1200 fr. en alzoo van 2400 fr. te zamen, worden uitgeschreven ter verheerlijking in de Vlaamsche taal van den beroemden man, wiens roem reeds bijna *zes* eeuwen telt en nog éven onverwelkt is, als die van den beroemden uitvinder der boekdrukkunst. (Zie den *Moniteur Belge* of *l'Indépendance* van 20 Mei 1859.) Doch tegelijker tijde dat dit in *België* geschiedt, treedt aan deze zijde van den *Moerdijk* een ander gevoelen in het volle daglicht, dat reeds in 1849 en 1850 op het eerste Taal- en Letterk. Congres in *Gent*, en aan wijlen het Kon. Ned. Instituut te *Amsterdam* ingezonden, toen onderdrukt en tegengehouden, thans, juist ter regter tijd, nieuw licht verspreidt over de afkomst, vermoedelijke levensbetrekkingen en het streven van den beroemden MAERLANT. Wij bedoelen het onlangs in het licht verschenen betoog van den Heer BUDDINGH, getiteld: *Maerlant, een Zuid-Hollander*, en wel uit het Brielsche *Maerlant.* Men zie 's mans *Geschied- en Letterk. Archief*, bl. 270—319, benevens vooral de gewisselde stukken over dat onderwerp van en aan het Kon. Instituut: *Mengelwerk*, bl. 33—118, als zoovele nieuwe bijdragen tot MAERLANT, *een Zuid-Hollander*, waarin zoowel de *Zuid-Bevelander* als de *Vlaminc* bestreden worden, en de eer van het Brielsche *Maerlant* tegen over *Damme*, dat de asch van den grijzen MAERLANT bewaart, gehandhaafd wordt.

Vermoedelijk zal de Heer BUDDINGH, bij zoovele opgewektheid in *België*, levendige tegenspraak ontmoeten, waartoe hij trouwens in zijn »Voorberigt" schijnt op te wekken; doch wij begrijpen niet, wat men nu nog, na de aandachtige overweging der geleverde stukken, tegen zijn gevoelen, van MAERLANT, *een Zuid-Hollander* zal kunnen inbrengen; aangezien ook de *Vlaminc*, door wien Dr. JONCKBLOET zich schijnt te hebben laten misleiden, en waarvoor men ten onregte den volbloed *Dietscher* JACOB VAN MAERLANT hield, in die beschouwingen met den vinger is aangewezen.

Intusschen zien wij in *België*, waar het thans eene nationale eer geldt, nog levendige discussiën over die zaak te gemoet. Een algemeen gevoelen te bestrijden, gelijk BUDDINGH hier ondernomen heeft, is voorwaar geene gemakkelijke zaak, doch de waarheid zal wel bovendrijven. DAMNUM.

Huwelijken buiten de steden (VII. bl. 319, Vr. 372; vgl. VIII. bl. 26 en IX. bl. 9). Terwijl eene meer volledige beantwoording van de door K. v. S. gedane vraag, die ik voor de kennis van het zedelijke leven onzer voorzaten van groot belang acht, aan anderen blijve aanbevolen, neem ik toch de vrijheid mede te deelen wat mij daaromtrent vroeger of later is gebleken.

Het is van genoegzame bekendheid, dat, sedert de Gereformeerde kerk tot *Staatskerk* werd verklaard, de huwelijken hier te lande uitsluitend *of* in de Gereformeerde kerk *of* op het raadhuis moesten worden gesloten, om kracht van wettigheid te verkrijgen.

Op die wettigheid werd, meer nog dan door de overheid, door de staatskerk scherp toegezien. Zij liet zich daarom niet alleen met de huwelijken harer eigen leden, maar zelfs met die van Roomschen, Doopsgezinden, Lutherschen en Remonstranten in. Haar doel was alle verboden of onwenschelijke huwelijken te keeren, 't zij er vrees bestond voor dubbel huwelijk, of voor verboden graad van verwantschap, of voor het in de hand werken van de zoogenaamde sectarissen. Zoo werd b. v. het huwelijk eens weduwenaars met de ongehuwde zuster zijner over-

ledene vrouw voor bloedschande geacht; dat met eene ongedoopte verboden; bij een gemengd huwelijk geëischt, dat de kinderen, die er uit geborên mogten worden, in de Gereformeerde kerkleer wierden opgevoed; en als men meende dat reeds vooraf in het huwelijksregt was ingegrepen, de echtverbindtenis niet dan met het zwaaijen van eene strenge tuchtroede ingewijd.

Om nu over alles toezigt te kunnen houden, werd dan ook bepaald, dat geen huwelijk mogt worden geproclameerd, dan waar de verloofden woonden, en niet mogt worden gesloten, dan na 3 behoorlijke proclamatiën. En geen Gereformeerd predikant mogt anders dan in zijne eigen gemeente eenig dienstwerk verrigten. Bij de dissenters was men op dat laatste punt toegefelijker, mits er behoorlijk toestemming wierde gevraagd.

Zonder te willen beweren dat niet nog andere oorzaken voorkomen, leid ik en hieruit en uit andere dingen af, dat verloofden gaarne *buiten trouwden*, gelijk het heette, in de volgende gevallen:

1°. wanneer er iets aan de geldigheid der noodige bewijsstukken ontbrak, dat minder op eene andere, dan wel op de woonplaats der verloofden kon worden nagegaan;

2°. wanneer er zekerheid of vermoeden bestond van eenigen verboden graad van verwantschap;

3°. wanneer een der verloofden nog ongedoopt was;

4°. wanneer zij, gelijk nog al eens plaats vond, reeds eenigen tijd hadden zamengewoond, en de openlijke bestraffing over ontucht wilden ontgaan;

5°. wanneer zij tot eene andere kerk behoorden, en prijs stellende op kerkelijken trouw, niet bevredigd waren met een huwelijk voor de overheid, en toch ongezind om in de Gereformeerde kerk te trouwen;

6°. wanneer zij, begrijpende met minder kosten en ophef te kunnen trouwen dan waar ze woonden, hun huwelijk stil en zonder geldverslindend bruiloftsfeest wenschten voltrokken te zien;

7°. wanneer het omgekeerde plaats vond, maar men de bruiloft buiten wenschte te vieren;

8°. wanneer zij eenige betrekking hadden op een' predikant uit de nabuurschap, of zelfs, zonder dat, op eene andere plaats.

Enkele voorbeelden mogen tot opheldering en bevestiging van mijne meening dienen.

In 't begin van 1655 verlangde HANS JURRIAENS, van *Wolfenbuttel*, te *Zutphen* woonachtig, in den echt te treden met ANNEKEN KELTERMANS; maar vermits hij noch had, noch halen wilde bewijs van *Wolfenbuttel*, dat hij *vrij gezel* was, werd hem het huwelijk geweigerd. Eenigen tijd later trok het de aandacht, dat ze toch als echtgenooten leefden. Deswegen aangesproken, gaven ze te kennen, dat ze bij de *Luthersche* gemeente te *Emmerik* waren gehuwd. De kerkeraad der Gereformeerde gemeente te *Zutphen* liet nu door dien te *Emmerik* onderzoek doen. En nu kwam niet alleen berigt in, dat ze werkelijk 3, 7 en 14 Februarij bij de Lutherschen aldaar geproclameerd, en 4 April in den echten staat waren vereenigd; maar dat berigt werd nog bovendien bevestigd door een daar bij gevoegd eigenhandig memoriaal van den Lutherschen predikant, die de plegtigheid had verrigt. Toch was de Gereformeerde kerkeraad te *Zutphen* niet bevredigd. Hij rekende de zaak van kwade gevolgen. Daarom zond hij twee zijner leden aan den Magistraat, om te verzoeken, dat HANS JURRIAENS 1°. mogt worden geconstringeerd om attestatie van *Wolfenbuttel* te brengen, »opdat de E. kerkenraet versekert zij dat hij niet in overspel en leve;" en 2°. verpligt wierde om de boete te betalen, verschuldigd door zulken die elders buiten de stad zich in den echt lieten bevestigen.

In Maart 1639 wilde de schrijnwerker FRANS JANSZ, te *Rotterdam*, met de dochter der zuster zijner overleden vrouw trouwen. Voor den Geref. kerkeraad ontboden, om tot afstand van zijn voornemen vermaand te worden, betoonde hij daartoe weinig lust, en verscheen alzoo niet. Den kerkeraad te *Dordrecht*, die te hulp werd geroepen om op de *bruid* te werken, ging het niet beter. En reeds den 16den vertelde men te *Rotterdam*, dat het paar te *'s Hertogenbosch* getrouwd was. Tegen dat huwelijk verhieven zich twee bedenkingen; de eerste, dat het *buiten* was geproclameerd; de tweede, dat er *bloedschande* zou zijn gepleegd. Er werd dan ook in den Rotterdamschen kerkeraad besloten, dat de trappen der censure ten uitvoer zouden worden gelegd. Toch was de waarheid nog slechts voor een gedeelte bekend geworden. Want in April bleek het, dat de drie proclamatiën wel te *'s Hertogenbosch* geschied, maar alleen waren toegestaan onder voorwaarde dat ze ook te *Rotterdam* en te *Dordrecht* moesten geschieden. Vermits daarvan natuurlijk niets goeds was te wachten, hadden de ondertrouwden 't alleen bij de proclamatiën te *'s Hertogenbosch* gelaten, en waren, met het bewijs daarvan, naar *Crevecoeur* gegaan, om daar hun huwelijk te voltrekken, gelijk ook geschied was. Met de conferentiën over dit geval, waarin nu nog de derde grieve van gepleegd *bedrog* kwam, tusschen de kerkeraden van *Rotterdam* en *Dordrecht*, en met de kerkelijke en wereldlijke procedure, te-

gen de echtgenooten gevoerd, hebben wij hier niet verder te maken. Genoeg, dat ze hun huwelijksleven niet opgaven, en 24 April *tectis nominibus*, tusschen gebed en nazang, van den predikstoel aan de gemeente als onbekeerden werden bekend gemaakt. — Vermits er 29 Mei alweder in den kerkeraad werd geklaagd, dat er onder de burgers waren, die in andere provinciën trouwden, zonder dat ze hier hunne proclamatiën hadden laten gaan, blijkt het, dat die naamlooze tentoonstelling nog volstrekt geen schrik had verwekt. Er werd inzonderheid geklaagd over de onordelijkheden bij het trouwen in de provincie *Utrecht.*

3 Aug. 1639 werd te *Rotterdam* van zekere PLEUN ARIENS, die bevonden werd *ongedoopt* getrouwd te zijn, verlangd en verkregen, dat ze met handslag zou belooven, zich bij de eerste gelegenheid te zullen laten doopen.

Doch genoeg alreeds. De andere door mij gestelde gevallen laten zich gemakkelijk zonder voorbeelden verklaren. Tot opheldering van eene uitdrukking in het 8ste geval wil ik nog slechts mededeelen, dat de eerste door mij zelven verrigte huwelijksinzegening een paar echtelingen gold, dat elders geboren en woonachtig, en mij persoonlijk onbekend was. Het wenschte de plegtigheid verrigt te hebben ter plaatse waar de bruidegom de gelukkigste jaren zijner jeugd had doorgebragt; en kwam daartoe, terstond na de voltrekking van het burgerlijk huwelijk in de stad hunner woning, met de bewijzen daarvan tot mij over op 3 uren afstands.

Er hebben bepaalde *Resolutiën op het buiten-trouwen* bestaan, die mij echter onbekend zijn. Ik weet alleen, dat die van *Zutphen* in Januarij 1678 werden vernieuwd. Naar zulke stukken moge dus verder worden gezocht.

S. J.

Copij (VIII. bl. 66, Vr. 82; vgl. IX. bl. 253). „Copij" is eenvoudig het handschrift, dat den monnik te copiëren gegeven werd. De uitdrukking is van voor de uitvinding der boekdrukkunst.—Of is *copij: copia procedendi*, „genoeg om voort te gaan"? J. H. VAN LENNEP.

Milkaton (VIII. bl. 67, Vr. 87; vgl. bl. 176, 210; IX. bl. 42 en 114). Ten derden male zond ons de Heer V. D. S. een vrij breedvoerig artikel over dit onderwerp. Wij maken evenwel bezwaar in de plaatsing daarvan, omdat, naar ons oordeel, de vraag ten volle beantwoord is. Twee nieuwe bewijzen voor de stelling, dat de eerste lettergreep in *elmelocotton* het arabische lidwoord zou zijn, geeft de Heer V. D. S., die wij onze lezers zullen mededeelen en tegelijk wederleggen. Vooreerst beroept hij zich op het Negerengelsch, waarin b. v. *wan skapoe* (een schaap) een nederlandsch zelfst. naamwoord is met een engelsch artikel er voor. Doch wij hebben hier iets anders dan in *elmelocotton.* Dit laatste woord bestaat uit het spaansche artikel *el*, en het spaansche zelfst. naamw. *melocotton. Wan skapoe* echter is niet *één* woord, maar twee, en beide het artikel *wan* en het subst. *skapoe* zijn Negerengelsch. Al is dit laatste uit het Nederlandsch overgenomen, het is daarom even goed een Negerengelsch woord, als *tafel*, *kamer*, en een groot aantal andere nederlandsche woorden zijn, ofschoon wij ze aan het latijn ontleend hebben. Ten anderen wijst V. D. S. ons op het engelsche *apricot*, dat volgens LOUDON, *Encyclopedia of gardening*, zou zijn gevormd uit het Engelsche lidwoord *a*, verbonden aan het latijnsche bijv. naamw. *praecox.* Wij noemen dit eene afleiding zoo ongerijmd, als er eene bedacht kan worden, zoolang men ons niet bewijst, 1°. dat *praecox* in vroegeren tijd in *Engeland* in gebruik is geweest in de beteekenis van *abrikoos* en 2°. dat het fransche *abricot*, het nederlandsche *abrikoos* en het hoogduitsche *abrikose* alle van het engelsche *apricot* afstammen. Ook V. D. S. acht deze afleiding de ware niet. In een stuk over dat onderwerp ons toegezonden, deelt hij ons zijn gevoelen daaromtrent mede. Hij houdt *aprikoos* voor eene zamenstelling uit ons *appel*, hoogd. *apfel*, eng. *apple* en het latijnsche *praecox.* Het laatste gedeelt van het woord *appel* zou dan bij het schrijven, en vervolgens ook bij het spreken weggevallen zijn. Die afleiding heeft echter niets voor, alles tegen zich. 1°. Berust zij enkel op gissing; er is niet het minste bewijs voor. 2°. Is zulk een invloed van het schrift op de gesprokene taal niet wel mogelijk ten opzigte van namen van vruchten, waarover in vroegere dagen zeer weinig geschreven werd. 3°. Zou het vreemd zijn dat het fransche *abricot* uit het engelsch of hoogduitsch ware overgenomen. De Franschen hebben die vrucht waarschijnlijk eerder gekend dan de Duitschers of Engelschen. Want zij is uit het zuiden gekomen, de Romeinen kenden haar en de Franschen hadden eerder dan de Duitschers omgang met de Romeinen. 4°. Ook de klemtoon, die op de laatste lettergreep valt, doet vermoeden, dat wij en onze hoogduitsche broeders het woord uit het Fransch overgenomen hebben. Ging de gissing van V. D. S. door, dan moest bij ons de klemtoon op de eerste of tweede lettergreep vallen. 5°. Zamenstellingen uit woorden, die tot verschillende talen behooren, zijn onmogelijk. Zij kunnen dan alleen ontstaan, wanneer geene van beide de moedertaal is van den schrijver, die deze monsters ter wereld brengt.

Bij AUG. COMTE b. v. die het dwaze woord *sociologie* smeedde, zal men geene zamenstelling van een fransch met een latijnsch of

grieksch woord aantreffen. En zulk eene zamenstelling zouden wij hier hebben, want *appel* is een nederlandsch, hoogduitsch of engelsch, en *praecox* een latijnsch woord. Dat dit laatste woord uit het Latijn in het Nederlandsch of Hoogduitsch is overgegaan, hiervan is geen bewijs. Het Engelsch heeft wel het adj. *praecoce*. In die taal zou dus de zamenstelling misschien mogelijk zijn, ware daartegen niet de vroeger genoemde bezwaren, en ook nog dit: 6⁰. In de duitsche taal is het tweede deel der zamenstelling het hoofdwoord, dat door het eerste deel nader bepaald wordt. Wij zeggen *wijnpeer, suikerpeer, rietpeer, paradijsappel, kaneelappel, granaatappel, oranjeappel, sinaasappel.* Voor het laatste hoort men ook wel *appelsina*, doch dit is verkorte uitspraak van *appel van Messina*, gelijk men vroeger zeide, even als *appel van Oranje*. Was dus de zamenstelling om andere redenen niet onmogelijk, dan zou het *praecox-appel* niet *appel praecox* moeten zijn.

BESTUURDERS.

Olivier Goldsmith (VIII. bl. 68, Vr. 95; vgl. IX. bl. 253). Zijne geboorte wordt gesteld op den 29sten November 1728, in het levensberigt voor zijne blijspelen in *The British Theatre* (Leipz. 1828), p. 467. Het schijnt dat hij zich uit de voeten trachtte te maken. »He embarked for *Rotterdam*, proceeded to *Leyden*, where he resided about a year, studying chimistry and anatomy, and, afterwards, visited a great part of *Flanders* and *Brabant*." Het is dus niet vreemd dat hij te *Leiden* zijn geslachtnaam verzweeg.

L. J.

De merken (VIII. bl. 129, Vr. 141; vgl. bl. 236; IX. bl. 118). In de groote kerk te *Edam* vindt men een glasraam, waarop een aantal wapenschilden van burgers, alle met merken er in. De namen der eigenaars staan daaronder.

El in plaatsnamen (VIII. bl. 161, Vr. 179; vgl. bl. 274; IX. bl. 10, 44 en 246). Het kan wel zijn dat de *lange elle* bij *Harderwijk* haren naam aan iets anders ontleent dan aan de stad *Elburg*. Loopt die streek misschien met eene bogt? Zoo ja, dan heet zij daar waarschijnlijk naar. In de gemeente *Achtkarspele*, in *Friesland*, onder het dorp *Drogeham* of *Harkema Opeinde*, is eene plaats waar de weg nagenoeg een' regten hoek maakt. In dien hoek staat eene herberg, met een uithangbord, waarop een elleboog en daaronder *Krom elle*. Dat elleboog de oudste beteekenis is van het woord *elle*, is bekend.

LAMED.

Hadewy van Raaphorst van Bloemesteyn (VIII. bl. 199, Vr. 247; vgl. IX. bl. 254). Den ijverigen ..R. E. zij dank voor zijne op deze vraag gegevene mededeelingen. Maar hoe kwam HADEWY aan dat *Bloemesteyn*, daar noch haar vader GERIT VAN RAAPHORST, noch haar echtgenoot ALPHERT (ALFERAAN) VAN DER HURST, Heer van *Bloemesteyn* was? En aan wien kwam dat *Bloemesteyn* na haar overlijden? Dat het eene bezitting was, blijkt uit den door ..R. E. medegedeelden brief van 1391, in welken zij zich *Vrouwe van Bloemesteyn* noemt. Het opgegeven wapen onder dien brief is ook niet dat van het oude geslacht van *Bloemesteyn*, hetwelk nu eens het wapen van *Culenburg* (*goud met drie zuilen van keel, geplaatst* 2 *en* 1) voerde, met een lambel, als blijk van jongeren zoon, dan weder goud met een fasce van keel, waarop drie zwarte zuilen. Zie *Wapenkaart der steden en oudadellijke geslachten van Holland en Westfriesland.*

C/₄.

Handschoen (VIII. bl. 226, Vr. 269; vgl. bl. 336; IX. bl. 44, 119, 179 en 246). Door L. J. wordt beweerd dat het נעל (*Ruth* IV: 7 en 8) *schoen* moet beteekenen, en wel op grond van de Fransche bijbelvertaling en de overzetting van den Staten-Bijbel, met aanhaling van de kantteekening: »tot een teeken, dat hij in zijns broeders erfenis niet mogt treden."

Op de vraag nu van L. J., of de Hebreeuwsche (?), dan wel de Chaldeeuwsche overzetting de meest aannemelijke is, waag ik het tevens *tegen* het door Dr. F. aangevoerde te antwoorden, dat mijns inziens (gelijk door Dr. MULDER wordt beweerd) in het boek *Ruth* wel degelijk sprake kan zijn van *handschoen*.

Ik beroep mij daartoe juist op het gebruik van het *schoen-uittrekken* bij de weigering van het Leviraats-huwelijk. Bij deze plegtigheid immers moest de vrouw des overledenen broeders haren schoonbroeder, die onwillig was het huis zijns broeders op te bouwen, als een teeken van verachting »een schoen van zijn voet uittrekken en hem aanspuwen" (vergel. de *Bioer* op *Deuter*. XXV: 9, voorkomende in den *Pentateuchus*, door MENDELSSOHN uitgegeven), waarna hij den schandnaam van »barrevoeter" ontving.

De plegtigheid bij BOAS en RUTH was echter uit den aard der zaak juist het tegenovergestelde, zoodat wij ook niet durven aannemen dat met BOAS, die op eene zoo waardige en geheel vrijwillige wijze — hij was toch geen broeder van RUTHS overleden man — de vrouw van eenen afgestorven nabestaande ging huwen, dezelfde handeling zou zijn verrigt als bij de weigering van het Leviraats-huwelijk plaats vond.

Eerder zouden wij mogen aannemen, dat BOAS òf zijn handschoen uittrok, om dien aan

den man, die nader aan RUTHS echtgenoot was verwant, toe te werpen als eene uitdaging tot vijandschap, omdat hij den stam van MACHLON en CHILJON niet wilde voortplansen, òf dat hij zijn handschoen als een teeken van ruiling aan den ander overreikte.

De Chaldeeuwsche overzetting נרתק יד ימינה (in den *Boskowitzer Pentateuchus* staat in vs. 7 verkeerdelijk ית), die in den *Lexicon Pentaglotton* van SCHINDELER, waarin נעל o. a. ook met *chirotheca* (krijgshandschoen) wordt vertaald, teregt met *Chirothecam dextrae suae*, en in BUXTORFS *Lexicon*, *Chirothecam dexterae suae* wordt overgebragt, zou dan ook wel eens de ware kunnen zijn, om niet van MENDELSSOHNS vertaling te spreken, van MENDELSSOHN, die alles behalve getoond heeft een slaaf der Chaldeeuwsche overzetting te zijn!

Dat de Chaldeeuwsche vertaling van RUTH niet van JONATHAN afkomstig is, wil ik geenszins bestrijden, doch op wat grond vermeent Dr. F. dat zij van JOSEPH *den blinden* is?

Overigens moet ik bekennen, dat noch in den bijbel, noch in een der Talmudische boeken het woord נרתק (*Narthecium*, *Theca etc.*) eigenlijk foudraal of buidel (vergel. JARCHI op *Gen.* VIII: 1, JONATHAN op *Deut.* XXV: 13, *Tract. Joma*, fol. 54*a* enz.) in de beteekenis van *handschoen* — in de *Mischna* בית יד genoemd — wordt aangetroffen.

ALEXANDER.

Een vermaarde arts (VIII. bl. 259, Vr. 293; vgl. IX. bl. 15). De kunst waarnaar gevraagd wordt, was niet in het bezit van een' enkelen arts, maar een gedeelte der alchimie. In het *Algem. Kunstwoordenboek* van HUBNER leest men: »*Palingenesia* wordt genaamd de wederbrenging van een verbrande bloem of plant uit hare asch door een scheikundige kunst.” Wie hiervan, gelijk ook van de *Resuscitatio vegetabilium ex sale chymico* uitvoerig narigt verlangt, die leze ROSENBERGIUS, in zijn tractaat *de Rhodologia*, en KIRCHERUS, in zijn werk *de Magnete*. φ^2—φ.

Brandmerk op de wang (VIII. bl. 261, Vr. 309; vgl. IX. bl. 50, 119 en 248). In de *Stads Rekening* van *Veere*, over het jaar 1493, leest men:

»Den seluen Mr. WILLEM van dat hij den vierden Septembri den Deken mit twee gildebroeders van de sackdragers ende metsers op de cape stelde om dair hair lieder *wangen gebarnent* te worden, ter cause ende om dies wille dat si lieden bouen de ordonnancie dezer stede, di si beswooren hadden t'onderhouden, den cooplieden ende de ingesetenen dezer stede bescat hadden, mit ouerloon te nemen van hair lieder arbeit, en Mr. WILLEM dairvoor betaelt xii sc.”

Zie nog hierover de *Heeren van Vere uit den Huize van Bourgondië*, door JACOBUS ERMERINS. Middelb. 1786, bl. 19.

φ^2—φ.

Henry, comte de Moens (VIII. bl. 325, Vr. 395; vgl. IX. bl. 58 en 120). Ik kan den vrager daarop mededeelen, dat er in het koor van de Hervormde kerk te *Loenen aan de Vecht*, onder de aldaar talrijk aanwezige wapenborden van de Heeren van *Kroonenburg*, een wapenbord gevonden wordt, waarop staat: De Hoog Edele Geboren Heer HENDRIK Graave VAN MOENS, Hr. van *Ravensbergh Cronenburg Loenen Vrijenesse Sluypwijk* etc. etc. etc. Obiit 20 Mart A°. 1753. Aetatis 78 Annis 30 Dies. Nat. 18 Febr. 1675.

Verder vindt men aldaar nog drie wapenborden, waarop

1. Vrouwe LUCIA EMERENTIANA VON BURMANIA Gravinne VAN MOENS, Vrouw van *Ravensbergh Cronenburg Loenen Vrijenesse Sluypwijk*, etc. etc. etc. Obiit 29 Aprilis A°. 1740. Aetatis 39 Annis 15 Dies. Nat. 14 Aprilis 1701.

2. Vrouwe MARIA MAGDALENA VAN ORNIA Gravinne Douarière VAN MOENS, Vrouwe van *Vrijenesse* van *Sluipwijk* van *Cronenburgh* van *Loenen*, etc. etc. etc. AE 78 obiit XI Julij 1735. (Het jaartal 1735 moet waarschijnlijk wezen 1753. Ik vermoed dat deze de vrouw van HENDRIK VAN MOENS geweest is.)

3. Vrouwe ANNA MARIA Gravinne VAN MOENS, Vrijvrouwe van *Cronenburgh Loenen*, etc. ob. 14 Novemb. 1726.

Welligt is in de papieren van het huis *Cronenburg* omtrent deze personaadjes nog het een en ander te vinden.

BISAMBO.

De Thouars (VIII. bl. 353, Vr. 416; vgl. IX. bl. 86 en 121). Omtrent het geslacht van de in onze eeuw geleefd hebbende of nog levende leden dier familie, heb ik de volgende aanteekening:

MARC ANTOON of ANTOINE LE VASSEUR DE COGNIE Marquis DE THOUARS, Heer van *Singraven*, had bij zijne echtgenoote JOHANNA CAROLINA LE VASSEUR DE COIGNIE Marquise DE THOUARS, ten minste eenen zoon

WILLEM GEORGE CORNELIS (ook wel eens genoemd GEORGE WILLEM CORNELIS) LE VASSEUR DE COGNIE Marquis DE THOUARS, welke in October 1799 in huwelijk trad met WILHELMINA JOHANNA CHRISTINA VAN FOREEST (dochter van Jonkh. NANNING VAN FOREEST, Heer van *Petten* en *Nolmerban*, Lid van de Ridderschap van *Holland* en Wethouder te *Alkmaar*, en van WILLEMINA CHRISTINA LE CHATELAIN). Hij stierf den 10den April 1829, uit zijn huwelijk nalatende 7 kinderen, 4 zoons en 3 dochters, en daaronder den be-

kenden GEORGE ANNE CHRISTIAAN WILLEM DE THOUARS, die den 8sten Augustus 1850 in het Graafschap *Bentheim* overleed. De laatste heeft slechts eene dochter nagelaten. Hij noemde en schreef zich steeds Marquis DE THOUARS, hoezeer zijne familie nooit in den Nederlandschen adel is opgenomen of erkend. Welligt is hiertoe door de leden der familie geene aanvrage gedaan.

Opmerkelijk is het echter dat G. A. C. W. Marquis DE THOUARS, in zijne hierboven bl. 36 vermelde *Hulde aan Neêrlands dierbaren Koning*, wel *spreekt* van de verwantschap tusschen CLAUDE DE LA TREMOUILLE Hertog DE THOUARS, en de Marquisen DE THOUARS, maar die verwantschap niet *aantoont*.

MARC ANTOON (of ANTOINE) LE VASSEUR DE COGNIE Marquis DE THOUARS voornoemd, werd den 7den December 1779 Kolonel bij een regiment infanterie, werd later Generaal en had een broeder ONNO CONSTANTIJN, mede Hoofdofficier in Nederl. dienst, die in huwelijk trad met MARIA ELISABETH VAN DIJCK, dochter van GOSEWIJN VAN DIJCK en van ELISABETH VAN SPIJCK, uit welk huwelijk werd geboren Jonkvr. WILHELMINA JACOBA CAROLINA DE THOUARS, echtgenoot en later weduwe van den Heer Dr. JAN NIEUHOFF *tot* ECHTELER. †.

Krapschuiten (IX. bl. 2, Vr. 6; vgl. bl. 150). Wij ontvingen van V. D. S. een antwoord, te uitvoerig om hier in zijn geheel mede te deelen. Hij blijft meenen, dat de *krapschuiten* van AMPSING schuiten waren waar men meekrap mede vervoerde. Al kan hij niet bewijzen, dat de meekrap toen reeds in *Holland* verbouwd werd, hij meent toch dat de bloei onzer lakenfabrieken en verwerijen in dien tijd regt geeft om te vermoeden dat die wortel destijds reeds veel in ons vaderland verbruikt werd, en dan was het even natuurlijk dat men aan de schepen, die ze vervoerden, den naam van krapschuiten gaf, als dat men nog heden de schepen, die de turf vervoeren, turfschepen heet. *Krabschuiten* en *krapschuiten*, zegt hij, konden wel te gelijker tijd bestaan, of ook dezelfde schuit, die krabben ving, kon op eenen anderen tijd meekrap vervoeren. — Dat de meekrap reeds vroeg hier te lande verbouwd werd, is bekend. Sommigen meenen zelfs dat dit reeds in de VIde eeuw geschiedde. Zie MEERMAN, op de GROOTS *Republieken*, dl. III. bl. 253. Dat er evenwel eene bijzondere soort van schuiten bestond, waar men meekrap mede vervoerde, en die men daarom *krapschuiten* heette, daarvan is ons nooit iets gebleken. De gissing van V. D. S. rust enkel en alleen op de spelling van AMPSING. En dat zulk een schrijver hier de *p* voor de *b* gebruikt, is waarlijk geen wonder. Het verschil van uitspraak tusschen *krabschuit* en *krapschuit* is zeer gering. Daarenboven is *b*, waar die voor *sch* komt, niet gemakkelijk uit te spreken, zoo zelfs, dat de meesten, ook zij, die weten dat het woord met *b* gespeld moet worden, uitspreken zullen *krapschuiten*.

Voorts indien eene bijzondere soort van schuiten den naam van krapschuiten gekregen heeft, dan moet een van beide het geval geweest zijn: of de schuiten waar men den meekrap mede vervoerde, hadden iets, waardoor zij van alle andere schuiten verschilden, zoodat zij eene bijzondere soort uitmaakten, en hiervan is niets bekend, ja het is de vraag of er wel schuiten waren, die uitsluitend tot het vervoer van meekrap gebezigd werden: of er moet eene bekende soort van schuiten geweest zijn, waarvan een zeer groot deel tot vervoer van den meekrap gebezigd werd, en die men daarom krapschuiten heette, even als wij een soort van tjalken turfschepen noemen, omdat een zeer groot aantal van die schepen altijd met turf varen; maar indien er al schuiten geweest zijn, die niets dan meekrap overbragten, kan dit getal ook ten tijde van den grootsten bloei onzer verwerijen niet groot zijn geweest. Eindelijk dat diezelfde schuiten nu tot het vangen van krabben, dan tot vervoer van meekrap gebruikt werden, is zeer onwaarschijnlijk.

BESTUURDERS.

Karveelschepen (IX. bl. 2, Vr. 7; vgl. bl. 150 en 214). Uit de vraag, wat zijn karveelschepen, had ik, ook met het oog op het overnemen van woorden uit de Spaansche taal in de onze, aanleiding genomen om te beweren, dat die ontleend was van een Spaansch schip van een' bijzonderen bouw, *Caravela*, en ook wel *Carabela* genoemd, en waarvan ik geloof dat ons woord *karbeel* ook kan zijn afgeleid, want wat de kromhouten in het schip zijn, dat zijn nagenoeg de karbeelen in het gespan van een dak.

Een der schepen waarmede COLUMBUS zijne eerste reis naar *Amerika* deed, was, zeide ik, eene caravel geweest. ROBERTSON zegt dat niet, als hij spreekt van de uitrusting der drie schepen, de *Sante Maria*, de *Pinto* en de *Niña*, waarmede COLUMBUS zijne eerste reis ondernam; hij zegt daar alleen, dat twee dier schepen niet meer dan booten waren en van maar weinig tonnen last, en dat COLUMBUS aan boord was van het grootste, de *Santa Maria*. Dat de *Santa Maria* eene caravel was, blijkt uit WASHINGTON IRVING, dl. I. bl. 245, in verband met bl. 257, want op bl. 245 zegt die schrijver, dat de *Santa Maria* strandde op de kust van *Hispaniola*, en op bl. 257, dat het fort *la Navidad* gebouwd werd met het wrak van de gesloopte caravel. Ik had mij dus op die plaatsen van IRVING beroepen, alleen is

het abusief, dat in den *Navorscher* is opgegeven op dl. V, daar het werk maar 4 deelen heeft: mijne aanhaling is ontleend aan dl. I.

Maar reeds vroeger (dl. I. bl. 85) spreekt ook ROBERTSON van de caravel, daar hij melding maakt van het gevecht, dat eenige *Genueesche* schepen, aan boord van een waarvan COLUMBUS was, op de kust van *Portugal* leverden tegen *Caravellen* van *Venetië*, die met eene rijke retourlading uit *Nederland* terugkeerden.

Ten gevolge van dit gevecht, waarin het schip, waarop zich COLUMBUS bevond, in brand geraakte, sprong deze in zee en zwom naar de kust van *Portugal*, waar hij sedert ter zee dienst nam en de dochter van een' scheepsbevelhebber huwde. Het waren zijne latere zeereizen op de kust van *Afrika* en de papieren, die hij van zijnen schoonvader erfde, welke het denkbeeld van westwaarts zeilende, den weg naar het oosten te vinden, bij COLUMBUS deden ontstaan of versterkten. Middellijk was die zeeslag eene groote aanleiding, dat COLUMBUS de ontdekker werd van *Amerika*.

Dat dus het woord *karaveel* in onze taal aan de Italiaansche of Spaansche taal ontleend is, laat geen' twijfel over, maar daarmede is de vraag niet geheel beantwoord: wat zijn karveelen?

W. IRVING zegt dl. IV. bl. 184: De zonderlingste omstandigheid, met opzigt tot de schepen van COLUMBUS, is dat zij open waren, en hij voegt er bij, dat PETRUS MARTIJN dit opzettelijk in zijne *Decaden* vermeldt, en dat ook COLUMBUS en zijn zoon meermalen gewaagden, dat eenige hunner schepen »dus niet de grootere, en dus ook niet de caravel *Santa Maria*" geen dek hadden.

Dl. IV. bl. 185 zegt dezelfde schrijver, en dit komt wel overeen met de beschrijving van KILIAEN, en met de daaraan ontleende gevolgtrekkingen van Mr. L. G. VERNEE (*Nav.* IX. bl. 150), dat de caravel een schip was van kleine afmetingen, en dat dit bleek uit eene classificatie van schepen in de XIIIde eeuw, waarbij de carabelas in de 2de orde van schepen gerekend werden. Men mag ondertusschen welligt aannemen dat, naarmate men zich meer op de scheepvaart toelegde, de schepen ook grooter zijn geworden, althans dezelfde schrijver zegt daar ook nog, dat in 1354 in een edict van PEDRO IV, te *Barcelona* uitgevaardigd, sprake was van schepen met twee en drie dekken en van 8000 en 12000 centenaars lastaadje (200 en 300 lasten scheeps). Ik weet niet of men er zich wel als eene autoriteit op beroepen kan, maar in den *Dict.* van FUHRI, en ook in dien van AGRON, vond ik op het woord schip: schip met vier masten zonder stengen, *Vaisseau mâté en caravelle.*

V. D. S.

Carl Cockiel (IX. bl. 5, Vr. 36; vgl. bl. 154. 215 en 270). Met belangstelling zie ik meer bijzonderheden, dan de reeds medegedeelde, te gemoet. Intusschen veroorloof ik mij het volgende te vragen en op te merken.

1°. Zijn de portretten van CAREL COCKIEL en zijne (eerste) vrouw, waarvan B. gewaagt, gesneden voor plaatdruk, of voor ornament, en alzoo *en relief*? In het laatste geval gis ik, dat er niets meer in gezocht moet worden dan een aandenken aan hun gesloten huwelijk.

2°. Komt 's mans palmhouten portret van 1532, het verschil tusschen 24- en 53jarigen leeftijd in aanmerking genomen, overeen met dat op de medaille van 1561, en geldt het hier dus dezelfde persoon? Ik vraag dit, omdat er in de gedane opgaven spraak is van eenen CARL COCKIEL, gehuwd met MAGDALENA DE GREVE WILLEMSdr., en van CAREL COCKIEL, gehuwd met MAGDALENA DE GREVE LAMBERTSdr.

3°. De gissing van den Heer C. RAHLENBECK, dat de vermelde penning gegolden hebbe voor een *bewijs van toegang* tot de vergaderingen der Lutherschen te *Antwerpen*, acht ik ongegrond. 't Zegt weinig, dat mij nog nooit iets van toegangbewijzen tot de heimelijke vergaderingen der Lutherschen is voorgekomen. Maar ik twijfel er aan, of zelfs de grootste ijveraar ooit op de gedachte zou vallen, om daarvoor een' penning met zijn *portret* te laten gebruiken. Dat zou wel zijn, zich 't meest regtstreeks en noodeloos aan persoonlijk gevaar bloot te stellen. Het randschrift: *Passons. pas. a. pas.*, schoon gedeeld door het jaartal 1561, zal bijeen behooren, en niets anders voor ons aanduiden, dan dat COCKIEL zijne vroegere zinspreuk *Espoir fait vivre*, had veranderd, misschien wel nadat hem, in den dood zijner tweede vrouw, de hoop op verder levensgeluk was ontvallen. Ik geef in bedenking, of niet de penning zien moet op de eene of andere omstandigheid in zijn maatschappelijk of huiselijk leven, b.v. de overdragt van zijne zaken aan een zijner kinderen, en misschien wel aan zijnen schoonzoon MATERNUS SCHOOF, die zoo bepaald in de lijst der verdachte personen te gelijk met hem genoemd wordt.

4°. De lijst der verdachten, waarop beider naam voorkomt, is niet van 1566, maar van 1567, en opgemaakt ten tijde of ter oorzake van het oproer te *Antwerpen* van 13 tot 15 Maart van laatstgenoemd jaar. Zie KIST en ROIJAARDS, *Nederl. Archief voor Kerkel. Gesch.*, dl. IV. bl. 118—121. Wie lust mogt gevoelen die gansche lijst te leeren kennen, raadplege aldaar bl. 149—171, en het *Berigt aangaande een tweede exemplaar* daarvan, dl. VIII. bl. 417—427.

5°. De Heer RAHLENBECK heeft gemeld, dat CAREL COCKIEL in 1567 *Armmeester* bij

zijne kerk was. Is dit eenvoudig gemeld, of is daarvoor ook grond opgegeven? Zeker was daarvoor wel niemand geschikter dan hij, die reeds in 1559 door den Magistraat met den post van *Aalmoezenier* belast, en twee jaren in die bediening was werkzaam geweest. Zie de *Chron. ofte Beschr. van Antwerpen* in 12°. z.j., uitgegeven bij J. F. DE ROVEROY, t' *Antwerpen*, in welks eerste stukje eene lijst der Aalmoezeniers van 1458—1722 voorkomt. 't Waren altijd »fray rijcke Borgers." Daar hij op de meergenoemde lijst der verdachten de vierde (in het 2de exemplaar daarvan de vijfde) staat onder de *Consistoires des Martinistes*, zou ik hem eer den rang van *Gedeputeerden Ouderling* hebben toegekend. Ik wil evenwel van die meening gaarne afstand doen, omdat de *Antwerpsche kerkordonnantie van* 1567, die 't zou kunnen uitmaken, mij ontbreekt.

6°. Op den lijksteen, dien CAREL COCKIEL in 1558 op het graf zijner tweede vrouw, MAGDALENA DE GREVE WILLEMSdr., in de St. Jacobskerk te *Antwerpen* liet leggen, staat wel, dat hij na zijnen dood in hetzelfde graf wenschte te rusten. Maar, zoo als blijkt uit de stippen achter *ipse vixit ann...... defunctus vita die...... A°. Chr......*, is hij daar niet begraven. Dat kon ook moeijelijk, vermits hij immers in 1567 uit *Antwerpen* moest wijken. Zeker werd hij niet *gebannen*, gelijk de Heer RAHLENBECK meent; maar integendeel, uitgeweken zijnde, door ALBA *ingedaagd.* En hij zal, althans zoolang de Spanjaarden meester waren, wel niet zijn teruggekeerd, om onder beulshanden zijn leven te verliezen. Ik vermoed, dat hij in den vreemde zal zijn overleden en begraven.

7°. Daar CAREL COCKIEL met al zijne kinderen en behuwdkinderen tot de *Martinisten* werd gerekend, zullen de latere COCQUIELS in *België* wel niet van hem, maar van eenen der in 1539 geadelde broeders MICHIEL en NICOLAAS zijn afgestamd. Tot die lateren moeten wij nog rekenen CAROLO COCQUEEL en ALEXANDER COQUEEL, die op de lijst der *Aalmoezeniers* te *Antwerpen* voorkomen, de eerste in 1726, de laatste in 1733, zoo als blijkt uit het vervolg op die lijst, aan 't slot van de bovengenoemde *Chron.* voorkomende. S. J.

Begijnen. Albigenzen (zie ook VIII. bl. 6, 124, 367, IX. bl. 33, Vr. 56). Nog al opmerkelijk vind ik, dat in de *Dictionnaire de l'Academie* uitdrukkelijk van de *Begijnen* gezegd wordt, dat ze in *Nederland* te huis behooren (*Beguines. Nom de certaines religieuses des Pays-Bas*, enz.), terwijl de *Albigenzen* toch geheel van *Franschen* oorsprong zijn. (Zie *Disputatio Academica de Valdensium secta, ab Albigensibus bene distinguenda* door PETRUS JAS, bl. 69 en 70).

Deze *Nederlandsche* oorsprong zou ook de afleiding van *Begijnen* van het *Fransche beguin* (eene kindermuts) geheel onwaar maken.

Wanneer men verder GUERICKE, *Kirchengeschichte*, 6den druk, dl. II., bl. 226 leest en MOSHEIM, *Kerkelijke Geschiedenissen*, 2den druk, dl. V., bl. 144 en verder, dan geloof ik dat men spoedig overtuigd zal zijn, dat de naam *Begijnen* zonder twijfel afkomstig is van het oude *Saksische* woord *beggan*, *beggen*, *beggeren*, hetwelk niet in de beteekenis van *bedelen*, maar van *godsdienstig en vurig aanbidden van het Opperwezen* op te nemen is. Hierbij haalt MOSHEIM aan, dat *in de Gothische overzetting der vier Evangeliën*, welke aan ULPHILAS wordt toegeschreven, het woord *beggen* in dien zin is gebezigd.

Ik begrijp niet hoe PHILOGRAMMATOS nog meer bewijzen wil hebben, dan hij in MOSHEIM, *de Beghardis et Beguinabus* en in diens *Kerkelijke Geschiedenissen*, die ik boven noemde, vinden kan; hoe het zij van de andere afleidingen werd noch door DE C. noch door PHILOGRAMMATOS bewijzen gegeven, en daarom zou ik het verkieslijker achten, de afleiding van het woord *beggan* voor de beste te houden. DE MACCABEËR.

[Wat betreft de afleiding van het woord *Begijn*, blijven wij bij hetgeen wij VIII. bl. 125 gezegd hebben. Wij voegen er bij, dat het niet waar is, wat MOSHEIM zegt, dat een werkwoord *beggen* (of een dat er naar gelijkt, want de Gothen kenden noch eene korte noch eene toonlooze *e*) bij ULFILA gevonden wordt. De vraag van Bt. naar het historisch bewijs, dat, naar HUYDECOPERS meening, geleverd kon worden voor het ontstaan van den naam der Begijnen uit dien der Albigenzen, blijft echter nog naar antwoord wachten. Wij twijfelen of dat bewijs te vinden is. Immers dat in eenen tijd toen men alle kettersche secten door elkander warde en gedurig op de eene den naam van de andere toepaste, de Albigenzen wel eens Begijnen geheeten werden, is geen voldoend bewijs. Bovendien komt ons de afleiding van den naam der Beguinae, Beguttae en Beghardi (want die zullen alle wel denzelfden oorsprong hebben) van dien der Albigenzen even ongerijmd voor, als de afleiding van *clericus* van *ecclesia*, welke HUYDECOPER in dezelfde aanteekening geeft.]

Ds. A. Heinsius (IX. bl. 37, Vr. 74; vgl. bl. 255). V. D. N. houdt A. HEYNSIUS en JOHANNES HEINIUS voor één' en dezelfden persoon. Wij hebben daar vrede meê. H. VAN DAM noemt hem in de *Beschryvinge van het Eylandt Westvoorn*, I. AMIS HEYNSIUS. Nu kan die I. JOHANNES beduiden en AMIS den vaders naam. Maar volgens H. VAN DAM vertrok HEYNSIUS in 1676 uit *Goeree*, en volgens V. D. N. vertrok HEYNSIUS in 1678 naar *Bommenede*. Waar bleef hij van 1676 tot 1678?

†.

[De gissing van † komt ons niet gelukkig voor. Het zou zeer vreemd zijn, indien VAN DAM den voornaam van HEINSIUS met eene enkele letter had geschreven en den naam zijns vaders voluit. Was die voornaam ook voluit geschreven, dan kon AMIS de genitivus zijn van den naam AAM, die in *Noord-Holland* niet zeldzaam is of van AMY, waar wij een voorbeeld van vinden bij WAGENAAR, *Am-*

sterdam (8°.), dl. VIII. bl. 285. Eenen voornaam AMIS kennen wij niet. Is AMIS HEINSIUS ook *vriend* HEINSIUS?]

Teisterbant en Bilderdijk (IX. bl. 37, Vr. 76; vgl. bl. 187). Op de lijst der werken geschreven door of met bijdragen voorzien van wijlen Mr. W. BILDERDIJK en Vrouwe K. W. BILDERDIJK, opgemaakt door B. KLINKERT, komt op bl. 30 onder de *geschriften over* BILDERDIJK voor: »Onderzoek naar de echtheid van BILDERDIJK's hooge afkomst, en de daar bij gevoegde toelichtingen van eene zeer achtenswaardige hand." In dat stuk zou N. Q. J. antwoord op zijne vraag kunnen erlangen, maar het is ons niet bekend of het in druk is uitgekomen, of dat het slechts in handschrift bestaat. Een ander Navorscher zal dit welligt kunnen opgeven. C/4.

Palmboom (IX. bl. 70, Vr. 113; vgl. bl. 196). Om aan den wensch van H. M. C. v. O. te voldoen, schrijf ik hier alles uit, wat LEVINUS LEMNIUS, op. cit. p. 52, aangaande de bewuste eigenschap des palmbooms en hare toepassing meldt; hetgeen er verder *de meo* bijkomt geef ik om beter. Na dan t. a. p. eene korte beschrijving van den palmboom gegeven te hebben, laat LEMNIUS er deze woorden op volgen: »Caeterum, *quum haec arbor oneri renitatur, nec prementibus urgentibusque cedat, hoc insigne in certaminibus victori decerni solet*, quod invictum animi robur palmae naturam referat ac sit rei fortiter atque animose gestae symbolum ac trophaeum. Sic martyres, qui invicto infractoque animo adversus tyrannorum saevitiam substiterunt, amicti stolis albis palmas manibus gestasse leguntur (*Apoc.* VII) *in victoriae argumentum*. Similiter qui justitiam colunt et aequitatem, qui Dei hostibus se intrepide opponunt, palmae aliisque speciosissimis arboribus sunt similes. Unde David (*Ps.* XCII): Justus ut palma florebit, ut cedrus in Libano multiplicabitur. Quum enim impii, ut herba, confestim arescant, tum pietatis cultores, ut palma, diutissime vigent et substituunt ac fructus suaves proferunt: denique ut cedrus celsa arbor et odorata nulloque aevo putredini aut cariei obnoxia, gratissimam umbram ministrat." — Men ziet, het gevoelen der kantteekenaars op *Ps.* XCII, vs. 13 stemt zoo tamelijk overeen met de hierboven onderstreepte woorden van LEMNIUS. Het vermoeden van H. M. C. v. O., aan het einde zijns antwoords te kennen gegeven, bevestigt zich dus volkomen, te meer, daar ik tot nog toe geen eigenlijk botanisch werk gezien heb, waarin deze »groei onder de verdrukking" aan den palmboom wordt toegeschreven. Losse vermeldingen of aanteekeningen, als b. v. in CL. BRUINS *Lustplaats Soelen*, uitg. 1742, bl. 256 doen niets af.

Het komt mij, behoudens beter oordeel, voor, dat de dwaling op de volgende wijze ontstaan is. LEMNIUS voert nergens in zijne *Dilucida explicatio* het gezag van klassische schrijvers aan en schijnt dus t. a. p. gebrekkig uit zijn geheugen te hebben wedergegeven wat hij vroeger bij PLINIUS, *H. N.* L. XVI. c. 81 (*), GELLIUS, *Noct. Att.* L. III. c. 6 en THEOPHRASTUS, *Hist. Plant.* L. V. c. 6, § 1 gelezen had. Zoo hij deze plaatsen eens weder had opgeslagen, hij zou er gezien hebben, dat niet de *levende palmboom*, maar het *gezaagde palmhout*, wanneer de architekt het een' te zwaren last doet torschen, zich, door in tegenovergestelde rigting te buigen, krachtdadig tegen het geweld verzet. Ook PLUTARCHUS (*Sympos.* L. VIII. Qu. 4), bij GELLIUS aangehaald, zegt niet φοῖνιξ, maar φοίνικος ξύλον. Of men LEMNIUS reeds elders op dit punt teregtgewezen heeft is mij onbekend. FABRICIUS (*Bibl. Antiq.*, p. m. 500 sq.) vermeldt onder meer andere hierobotanische werken ook de *Exercitationes de palma* van OLAUS CELSIUS, Upsal. 1711 et 1720 't Is wel mogelijk, dat aldaar onze palmboom-kwestie behandeld wordt. Wie kan mij hieromtrent inlichten? — Wat nu de aanteekening op *Ps.* XCII. vs. 13 betreft, onze kantteekenaars, die toch wel geene botanici *ex professo* waren, hebben waarschijnlijk LEMNIUS geraadpleegd en in zijne uitspraak berust.

Overigens zij het aan 't onderzoek van deskundigen overgelaten, of zelfs aan het *palmhout* (een hier te lande waarlijk niet alledaagsch bouwmateriaal), het op-, niet nederwaarts buigen onder den last met regt kan worden toegekend. Bt.

De vrienden geven de vensterglazen (IX. bl. 100, Vr. 141; vgl. bl. 223 en 252). Dat ook door corporatiën vensterglazen werden geschonken of vereerd, zien wij uit de volgende resolutie der vergadering van 17, van den 21sten October A°. 1639.

Oost-Indische Comp.

»Is goedgevonden de kerck te *Heemstede*, wegens deze vergaderinge te vereeren met een glas tot gedachtenisse, met de wapens van de respective cameren."

Wat tot het schenken van dit glas aanleiding had gegeven, is mij onbekend.

LABORANTER.

Bullebakken (IX. bl. 101, Vr. 147; vgl. bl. 223 en 271). Een paar der gevraagde kinderschrikken heb ik genoemd in mijne *Verhandeling over het Westland* (1844, bl. 119), nl. den Veendamschen *Boes-appert*, d. i. boes-

---

(*) Men leze ook *H. N.* L. XIII. c. 6 sqq., waar PLINIUS, die in zijne beschrijvingen niet ligt eenige (zelfs paradoxe) bijzonderheid onvermeld laat, van den *verdrukten palmboom* geen gewag maakt.

happert, die de booze, stoute kinderen hapt en naar zijnen haplust alzoo genoemd: ik denk dat deze in de provincie *Groningen* wel tamelijk algemeen zal bekend zijn.

In *Gelderland* is het de *Boe-* of *Beuman*, waarvoor men stoute kinderen vrees aanjaagt. Deze komt ons voor dezelfde te zijn als de Duitsche *Bu-mann*, *Bute-mann*, enz. waarover zie GRIMM, *D. M.* 1835, 287. Mijne vroegere gissing, dat deze kinderschrik aan de, uit beuken gesneden, huisgoden (*lares*) zou kunnen herinneren, waarvan GRIMM gewaagt, en daarom beu = *beuk* of boe = *boekman* zou kunnen genoemd zijn, niet latende varen, geloof ik thans, dat de *Boe* of *Bu*, d. i. *Butemann*, als kinderschrik den regten naam draagt, nl. *Boe-* of *Boeteman*, in den zin van den man, die stoute kinderen straft, *boete* oplegt. *Boe* = *Boete*, gelijk *Bu* = *bute*, *butte*, tegenwoordig Hoogd. *Busze* schijnt ons toe in de beteekenis van straf, boete te moeten worden opgevat, waaraan dan ook de Veendamsche *Boeshappert* kan doen denken.

Ook mij zal het, gelijk aan den vrager van 23 April, aangenaam zijn, meer zulke plaatselijke of provinciale kinderschrikken te leeren kennen. De Vierlingbeeksche *Beu-kaeël* (Beu-kerel) zal wel dezelfde als de evenvermelde *Beu-* of *Boe-man* zijn.

D. BUDDINGH'.

[De *boeman* is in *Holland*, de *boezehappert* in *Friesland* ook algemeen bekend. GIJSBERT JAPIKS spreekt van *buwzemannen*. Dat de eerste lettergreep in *boeman* ons woord *boete* zijn zou, kunnen wij niet gelooven. De *t* in het Hoogd. *butemann* zegt hier, dunkt ons, genoeg.]

Is. Sannes (IX. bl. 101, Vr. 151; vgl. bl. 224). Volgens zijne eigene aanteekening in een kerkelijk protocol te *Burum*, werd hij daar bevestigd den 10den Mei 1807 (niet den 14den of 28sten, zoo als elders vermeld wordt) en hield er na den middag zijne intreêrede.

T. A. R.

Geschiedenis van Nederland in de Fransche taal (IX. bl. 101, Vr. 152; vgl. bl. 224). In mijn bezit is een fransch boekje, hetwelk tot opschrift voert: *Beautés de l'histoire de la Hollande et des Pays-Bas. Revue, corrigée et augmentée par* MARCHANT-DE-BEUMONT. Indien zulks mogt verlangd worden, ben ik bereid genoemd boekje ter leen af te staan.

J. H.

Eenige vragen betreffende de Geesteranussen (IX. bl. 129, Vr. 166; vgl. bl. 257 en 272). Voor een vijftigtal jaren woonde er te *Delft* een notaris GEESTERANUS, in welke stad thans, als ik mij niet vergis, de Heer C. MAAS GEESTERANUS Lid van den Gemeenteraad is, tot wien H. C.R. zich welligt met vrucht zou kunnen wenden. C/4.

Engelsche vertalingen van »Don Quixote" (IX. bl. 131, Vr. 178; vgl. bl. 259). De *Notes and Queries* verwijzen den vrager daaromtrent naar BOHNS nieuwe uitgave van LOWNDES' *Bibliographer's Manual*, op het artikel *Cervantes*. J. H. VAN LENNEP.

Bibliotheca Serraziana (IX. bl. 131, Vr. 180; vgl. bl. 260). Kan zij afkomstig zijn geweest van den bekenden Franschen geleerde JEAN FRANÇOIS SARRAZIN, Sécrétaire des commandemens du prince DE CONTI, en in 1651 overleden? Waar en wanneer werd die bibliotheek verkocht? Niet vele jaren geleden was er in *Holland* eene familie DE LA SARRAZ.

L. J.

Verheijen (IX. bl. 132, Vr. 188; vgl. bl. 260). J. C. K. verwacht van mij de mededeeling van het achtregelig versje op VERHEIJEN, wiens voornaam niet wordt genoemd. Ik vermeen aan die verwachting niet ten volle te moeten voldoen. Ware het geen schimpdicht, het zou iets anders zijn. De vier eerste regels luiden

»Nu is het land gered. — Bataaf zing zegezangen!
VERHEIJEN grijpt het roer van Staat in zijne vuist.
Geen onheil zal voortaan uw bangen boezem prangen,
Al wat u deeren kan wordt door zijn magt vergruisd."

En dan volgen er vier regels, die minder *flatteus* zijn. Het komt mij voorshands voor dat ARNOLDUS GERBRANDUS VERHEIJEN (den 12den Julij 1857 overleden) er niet mede wordt bedoeld, en ik herhaal dus mijne vraag.

S. S. S.

Charles de Niëlles (IX. bl. 164, Vr. 253; vgl. bl. 282). In het *Algem. Noodw. Woordenboek der Zamenleving* vindt men, dat KAREL NIËLLIUS, een Nederlandsch godgeleerde, aanvankelijk predikant bij de Fransch-Gereformeerde kerk te *Utrecht*, en later leeraar bij de Remonstranten te *Amsterdam*, in het jaar 1652 in den ouderdom van 76 jaren is overleden.

K. v. S. N°. 2.

F. Borri (IX. bl. 164, Vr. 256; vgl. bl. 283). GIUSEPPE FRANCESCO BORRI, geboren te *Milaan* den 4den Mei 1617, werd, na te *Rome* eerst zeer losbandig geleefd te hebben, eensklaps een geestdrijver en zoogenaamde profeet. Zijne voorgewende openbaringen bezorgden hem een' aanhang; hij eischte van zijne discipelen eene vrijwillige armoede en dat zij hem hun geld in handen zouden stellen. Genoodzaakt *Rome* te verlaten, speelde hij dezelfde rol te *Milaan*, doch hier werd hij door de Inquisitie gevat en aan den wereldlijken regter overgeleverd, die hem als ketter en oproermaker ter dood veroordeelde, doch hij ontsnapte, en bevond zich te *Straatsburg*, toen hij in beeldtenis met zijne schriften te *Rome* verbrand werd. Van *Straatsburg* ging hij

naar *Amsterdam*, waar hij als kwakzalver zich eenigen tijd ophield, doch zijne bedriegerijen ontdekt zijnde, nam hij de vlugt naar *Hamburg*, waar de Zweedsche Koningin CHRISTINA veel geld verspilde met hem alchymistische proefnemingen te laten doen. Te *Koppenhagen* wist BORRI den koning van *Denemarken* over te halen, om de kunst van goud maken van hem te leeren, doch hij slaagde niet beter dan CHRISTINA, en BORRI vertrok naar *Hongarije*. De pauselijke Nuntius aan het hof te *Weenen* eischte hem op, en de keizer leverde hem uit, onder voorwaarde dat men hem het leven zou laten. Hij werd hierop naar *Rome* gevoerd en aldaar in het kasteel *St. Angelo* levenslang opgesloten en stierf in 1695. Deze dweepzuchtige kwakzalver beroemde zich af te stammen van AFRANIUS BURRHUS, waarvan hij geene betere bewijzen had, dan van zijne profetische zending, namelijk een zwaard, dat, volgens zijn zeggen, de engel MICHAËL hem gegeven had. Hij heeft eenige mystieke en alchymistische schriften in het Latijn en Italiaansch nagelaten; *La Chiava del Gabinetto*, in 1681 te *Keulen* gedrukt, is een voorwerp der bibliomanie.

K. v. S. N°. 2.

ANTWOORDEN.

Waterpoort te Zutphen (IX. bl. 98, Vr. 127). Op de drie vragen van den Heer J. H. VAN LENNEP kan ik alleen antwoorden, dat er enkele afbeeldigen van bestaan. Eens althans kwam er mij ter plaatse zelve eene voor, met O. I. inkt vervaardigd. En leunende op den steenen muur van den brug aan de Diezerstraat, maakte ik zelf in Augustus 1827 er eene schets van met zwart krijt, die nog in mijne handen is. — Een photograaph, die voor den stereoskoop wilde zorgen, zou zeker dank behalen.

S. J.

Afbeelding van eene kerk zonder naam (IX. bl. 99, Vr. 134). Naar de door C. W. B. daarvan gegeven beschrijving te oordeelen, zou de bedoelde afbeelding die kunnen zijn van de Luthersche kerk te *'s Gravenhage*, hetzij vóór den letterdruk, hetzij na berooving daarvan. De gravure daarvan is van D. A. M. SLUIJTER. Volwassenen en kinderen zamengerekend, zijn er 9 personen, die de kerk bezigtigen. De klok staat 5 minuten over 5. De man, die ter linkerzijde staat, doet met zijn kraagjas aan het tijdvak tusschen 1820 en 1830 denken. Ook de vier standaarden in het middenvak tusschen de kroonen kunnen tot tijdsbepaling dienen. De daaraan te hangen lampen behoorden niet tot de oorspronkelijke verlichting van het kerkgebouw.

S. J.

Familiën in den adelstand erkend sedert 1848 (IX. bl. 100, Vr. 143). Het *Staatsblad* van 1859, N°. 8, bevat een *Besluit* van den 6den Februarij 1859, houdende goedkeuring eener 8ste lijst van personen of geslachten, wier titels en adeldom op de adelregisters zijn ingeschreven, enz. enz. en zal, naar ik vertrouw, deze vraag genoegzaam kunnen beantwoorden, alhoewel daarbij de *inlijving* noch *verheffing* bepaaldelijk wordt vermeld. Van *erkenden* adel *vermeen* ik echter dat op *die* lijst geen personen noch geslachten voorkomen, en dat er alzoo sedert 1848 geen *erkenning* heeft plaats hehad.

V. D. N.

De dood en 't sterven in de volkstaal (IX. bl. 101, Vr. 145). Van dertien onzer medearbeiders ontvingen wij een antwoord op deze vraag. Het zijn J. C. v.W., G. P. ROOS, D. K., J. BOUMAN, DE MACCABEËR, T. H. BUSER, X., H. v. K., S. J., DE VERZAMELAAR, JOHANNES, C. G. B. De vraag zelve is niet juist gesteld. Er wordt gevraagd naar »eene verzameling van spreekwijzen uit den mond des volks, waarmeê 't sterven aangeduid of de dood figuurlijk uitgedrukt wordt." Maar onder de voorbeelden daarvan vinden wij o. a. *insluimeren tot beter leven*, *verzameld worden tot zijne vaderen*, *ontbonden worden*, spreekwijzen, die men wel uit den mond van eenen redenaar, maar niet uit dien des volks zal hooren. De meeste onzer medewerkers hebben dan ook spreekwijzen van allerlei aard waardoor het sterven en gestorven zijn beteekend wordt medegedeeld. Wij gelooven nogtans dat de vrager alleen volksspreekwijzen verlangt en geven daarom slechts deze. De trouwe hulp onzer medewerkers heeft ons in staat gesteld er hem eene lange lijst van aan te bieden.

Van den stervende zegt men:

Hij ligt op het uiterste.
Hij ligt op het gijpen.
Hij ligt op het apegapen.
Het loopt met hem af.
Zijn kaars is in de pijp gebrand.
Zijn kaarsje gaat uit.
Hij is met den dood in 't spier.

Van den gestorvene.

Hij is dood.
Hij is mors dood.
Hij is zoo dood als een pier.
Hij is mortus.
Hij behoort tot de familie der Obiiten.
Hij is kapot.
Hij is gekrepeerd.
Hij is om hals.
Hij heeft het afgelegd.
Hij is er geweest.
Hij is ter zielen.
Hij is uit den tijd.
Hij is uit zijn lijden.

Hij heeft er het hachtje (het leven) bij ingeschoten.
Hij heeft het laatste oliesel gehad.
Hij is voor den poes.
Hij is puut (te *Assendelft*).
Hij is geblazen.
Zijn licht is uitgeblazen.
Hij is uitgesnoten.
Hij is uitgegaan als een eindje nachtkaars.
Hij heeft den razenden mot gekregen.
Zijne rekening is gesloten.
Zijn uurwerk is afgeloopen.
Hij is afgelost.
Hij heeft de lepel (de vork) neêrgelegd.
Hij heeft het bijltje neêrgelegd.
Hij heeft de bajonet afgeslagen.
Hij heeft het hier beneden afgekorveed.
Hij past er voor.
Hij heeft blaauwe erwten (boonen) geslikt.
Hij heeft in het gras (zand) gebeten.
Hij heeft de luiken gesloten.
Hij heeft de vrienden goeden nacht gezegd.
Hij laat bedanken voor het vragen.
Hij heeft het opgegeven.
Hij heeft het er aan moeten geven.
Hij heeft het er bij laten zitten.
Hij is er voor gestreken.
Hij is er voor opgedraaid.
Hij heeft den dans niet kunnen ontspringen.
Hij heeft er zijn achterste uitgedraaid.
Hij heeft zijn aars toegeknepen.
Hij heeft het hoofd neêrgelegd.
Hij heeft zijn beenen uitgestoken.
Hij ligt met den neus omhoog.
Hij ligt met de beenen omhoog.
Hij ligt op zijn rug (op zijn dooden rug).
Hij ligt met stijve kuiten.
Hij ligt met koude hielen.
Hij is er om koud.
Hij ligt op stroo.
Hij heeft zijn laatste hemd aan.
Hij is in zijn planken huis (in het huisje van zes planken).
Hij zit voor een onbepaalden tijd in de cellulaire gevangenis.
Hij kan geen vin meer verroeren.
Zijne kiezen zullen hem geen zeer meer doen.
Zijne ooren zullen niet meer tuiten.
Zijne naden zullen hem niet meer kraken.
Hij heeft zijn laatste brood gegeten.
Hij heeft zijn laatste borreltje binnen.
Hij heeft geene pillen meer noodig.
Hij zal er niet van navertellen.
Magere Joost heeft hem ingepalmd.
Magere Hein heeft hem bij de botjes gemeesterd.
Izegrim senior heeft hem ingepakt.
Hij is ingerukt.
Hij is hem.
De snorwagen heeft hem ingepakt.
Hij heeft den grooten stap gedaan.
Hij is afgemarcheerd.
Hij heeft den aftogt geblazen (den marsch).
Hij heeft den kraaienmarsch geblazen.
Hij is uitgestapt.
Hij is uitgesneden.
Hij is opgestapt.
Hij is opgekrast.
Hij is vertrokken.
Hij heeft de reis aangenomen.
Hij heeft met donkere maan de groote reis aangevangen.
Hij heeft groot verlof genomen.
Hij is met Heintje mede.
Hij is den weg van alle vleesch op.
Hij is in het bootje van Charon.
Hij is de bogt om.
Hij is het hoekje om.
Alwêer een die ons een eindje vooruit is.
Hij komt ook niet weerom.
Hij komt al haast weerom.
Hij is gepasseerd.
Hij is naar de maan.
Hij is naar de andere wereld.
Hij is naar de Berbiesjes.
Hij is naar Jesjekeep.
Hij is naar Palermo.
Hij is naar kapitein Jas.
Hij is om zeep.
Hij is om kroosjes.
Hij is om een luchtje.
Hij is knollen gaan zaaijen.
Hij is gaan hemelen.
Hij is om een duivels broodje.
Hij is verhuisd.
Hij is verkast.
Hij is naar de Elizeesche velden verhuisd.
Hij heeft zijne matten opgerold.
Hij heeft zijne biezen gepakt.
Hij heeft plaats gemaakt voor een ander.
Hij heeft den hak geschud.
Hij is uitgeknepen.
Hij is schoot gegaan.
Hij heeft de plaat gepoetst.
Hij is er stilletjes uitgekropen.
Hij is gaan schuiven.
Hij is opgehoepeld.
Hij is geëclipseerd.
Hij is naar Kuilenburg.
Hij is naar Aardenburg (in *Zuidbeveland*).
Hij is naar Zandwerven.
Hij is uit zandkruijen.
Hij doet een zandwinkel.
Hij ligt met den neus in 't zand.
Hij ligt onder de zwarte modder.
Hij is onder de zerken gekropen.
Hij is er onder gestopt.
Hij is er onder gerekend.
Hij is ingerekend.
Hij is weggebragt.
Hij is naar de bokkeweide.
Hij is naar Pierland (naar het pierenkuiltje, naar de pieren).

Hij is naar de grondvergadering.
Hij is in den grond genezen.
Hij is naar de pieleendjes.
Hij is ad haaijos (voor de haaien).
Hij is ad patres.
Hij is naar zijn grootje.
Hij is in de algemeene medicijnkist gevallen.
Hij is van de werf afgeloopen.
Hij is voor de kraaien.
Hij is naar *Rotterdam*.
Hij is een engeltje in den hemel.

BESTUURDERS.

Drie rijmende regels (IX. bl. 101, Vr. 153). De Heer ROOS heeft op drie of vier plaatsen in den *Reinaert* een drietal rijmende regels aangetroffen. Hij meent dat al die plaatsen eenen goeden zin geven. Hij las bij WILLEMS, dat men bij onze ouden meer drieregelige rijmen ontmoet. Daarmede kan hij niet overeenbrengen wat ik, *Letteroefeningen* 1858, N°. XII, schreef: »hoewel er geleerden zijn die er anders over denken, ik geloof dat onze epische dichters nooit drie regels op elkander hebben laten rijmen, en dat dus overal, waar men bij hen drie rijmende regels vindt, eene regel te veel of te weinig is." Naar aanleiding daarvan vraagt hij, hoe dan die plaatsen uit den *Reinaert* verbeterd moeten worden, en of men bij onze oude dichters voorbeelden vindt van vier rijmende regels. Het is, dit spreekt van zelve, eene afwijking van de gewone regel, wanneer men in gedichten, waarin de verzen altijd twee aan twee rijmen, eene enkele maal drie verzen ontmoet, die hetzelfde rijm hebben. De vraag is dan, heeft de dichter zoo geschreven, of heeft de afschrijver hier, hetzij door bijvoeging, hetzij door uitlating des dichters werk bedorven? Ik geloof, dat wij het aan den afschrijver moeten wijten. Ik stel mij de zaak zoo voor. De afschrijver stelde er den hoogsten prijs op, een fraai afschrift te maken. Vooral hij die dit werk ondernam om er geld mede te verdienen, en hier was het den meesten om te doen, vermeed niets zoo zeer als dat waardoor zijn afschrift ontsierd zou worden. Wat stond nu leelijker dan eene doorhaling? Liever liet hij eene fout staan of bedierf, waar hij eenmaal begonnen was eene fout te maken, den tekst nog erger, dan dat hij in zijn afschrift zou knoeien. Want dit viel elk die het zag in het oog, terwijl eene fout alleen door een naauwkeurig lezer opgemerkt kon worden. Nu maakte hij bij het begin van de regel eene fout en ontdekte die toen hij een of twee woorden geschreven had. Wat zou hij doen? Het geschrevene doorhalen? Dat kon niet. Hij verbroddelde dan, dit was het eenige redmiddel, den tekst, voegde er een of meer paren verzen van zijn eigen maaksel in of veranderde de eerstvolgende twee verzen, zoo dat de geschrevene woorden konden blijven staan, of was geen van beide mogelijk, dan voegde hij er één vers in, dat of met de twee voorgaande, of met de twee volgende rijmde. Gebeurde het hem op eene plaats waar vier rijmende verzen stonden, en hier kon het gemakkelijker dan elders gebeuren, dan redde hij zich wel eens door uitlating van eene regel en verandering van eene of twee andere. Merkte de afschrijver zelve niet op dat hij eene regel had uitgelaten, dan werd de tekst gewoonlijk zoo, dat ieder zien moest dat er iets ontbrak. Eenen lateren afschrijver, die naar zijn handschrift copiëerde, viel dit somtijds in het oog, en deze trachtte dan wel eens op zijne wijze den misslag van zijnen voorganger te herstellen.

Laat ik er een paar voorbeelden van geven. De schrijver van een handschrift van MAERLANTS *Rijmbijbel* had geschreven (vs. 16817):

> Dat menne worpe in enen pit
> Onder die lewen omme dit.

Maar ongelukkig slaat hij nu het oog op de volgende bladzijde of kolom, waar staat (vs. 16837):

> Ende worpene saen in 1. pit
> Al vul liebaerde omme dit,

en in vergissing schrijft hij de regel die op dit laatste *omme dit* volgt. Maar nadat hij geschreven heeft:

> Dien pit sloot men met 1. steene.

ontdekt hij zijne dwaling. Wat doet hij nu? Hij haalt het geschrevene niet door, maar voegt er een vers bij van zijn eigen maaksel:

> Boven, beneden, groot en cleene,

en de fout is hersteld, op zulk eene wijze dat de meeste lezers niet ontdekken zullen dat hij zich vergist heeft.

Gemakkelijker maakte hij of een andere afschrijver van hetzelfde werk, het zich bij vs. 13437. Wij lezen daar:

> Ende hi voorseide, sonder ghile,
> Dat marghin, ter selver wile,
> Die tijt so goet soude sijn,
> Dat men een mudde tarwen fijn
> Of II mudde ghersten, welc men woude,
> Om enen penninc copen soude,
> Ende na dier weerde al ander goet.
> Doe sprac een, die daer bi stoet,
> Dat het niet en mach ghescien.

In plaats van *so goet soude sijn*, schreef onze afschrijver *soude sijn soo goet*. De zin leed daar niet door; doch *goet* en *fijn* rijmden niet. Maar ziet, wat verder staan een paar regels die op *goet* rijmen. Hij slaat dus eenvoudig vier regels over en vervolgt:

> Dat een sprac, die daer bi stoet enz.

Een voorbeeld van drie rijmende regels, waarvan er een van den afschrijver is, kan

de Heer ROOS vinden *Reinaert* vs. 5505—7. De laatste dezer regels is zonder twijfel des afschrijvers werk. De genitivus *gelijcs* en het dwaze stopwoord *in reden* bewijzen het. Een ander voorbeeld is waarschijnlijk vs. 4675. Het kan evenwel zijn dat hier eene regel is weggelaten. In het *Leven van S. Lutgardis*, I. vs. 955—957, is de tweede regel later ingevoegd.

Dat een afschrijver eene regel uitliet, zoodat er eene enkele niet rijmende regel, of waar de dichter vier regels met hetzelfde rijmwoord had, drie rijmende regels ontstonden, kon gemakkelijk gebeuren. Hieraan is het, naar mijn gevoelen, toe te schrijven dat men enkele malen in handschriften onzer oude dichters alleen staande, niet rijmende regels aantreft. Er zijn er die meenen, dat dit somtijds wel het gevolg is der slordigheid van den afschrijver, maar dat op andere plaatsen de dichter inderdaad zoo geschreven heeft. Zoo b. v. Prof. JONCKBLOET, *Middenned. Versbouw*, bl. 171. Tot de eersten, die op dit verschijnsel opmerkzaam maakten, behooren de uitgevers van het 1ste deel van MAERLANTS *Spiegel Historiael*. Zij vonden bij dezen dichter een vers dat niet rijmde, bl. 48, vs. 61. Zij twijfelden niet of de dichter moest zoo geschreven hebben, en ten bewijze dat zoo iets meer geschied was, halen zij twee plaatsen aan uit de *Natuurkunde van het heelal*. Maar dit werk, waar zij slechts één handschrift van kenden, heeft CLARISSE later naar verscheidene handschriften uitgegeven, en nu is het gebleken dat op die beide plaatsen, vs. 425 en 535, de schrijver van het handschrift, dat zij kenden, een vers heeft weggelaten. En wat de plaats van MAERLANT betreft, men oordeele! Hij heeft gesproken van den colossus van RHODUS en gaat nu voort:

> Dit was der VII wondere een,
> Die ter werelt ie zonne besceen.
> Ende ander C. colossus mede.

Wat kan dit laatste vers beteekenen? Niets anders dan dit, dat die andere honderd colossussen ook een van de zeven wonderen der wereld waren. Dat dit onzin is en dat MAERLANT zoo niet geschreven kan hebben, zal wel niemand tegenspreken.

Ik erken dat men somtijds eene niet rijmende regel of drie rijmende regels vindt, die eenen goeden zin geven. Maar wij leeren uit een aantal voorbeelden, dat vele afschrijvers, waar zij eene fout hadden gemaakt, of waar zij in het exemplaar, dat zij naschreven, er eene ontdekten, door weglating, bijvoeging of verandering die fout vrij goed wisten te verhelpen, zoo althans dat de plaats eenen behoorlijken zin opleverde. Is het dan niet waarschijnlijk dat, waar wij eene niet rijmende of drie rijmende regels ontmoeten, zonder dat er aan den zin of aan het verband iets ontbreekt, wij dit te danken hebben aan eenen afschrijver, die een exemplaar voor zich hebbende, waarin eene regel ontbrak, wel door eene kleine verandering wist te maken dat er een goede zin voor den dag kwam, maar geene kans zag dit zoo te doen dat er eene rijmende regel bij kwam.

Nog verdient het opmerking, dat dergelijke verzen inzonderheid voorkomen in gedichten waarvan wij slechts één handschrift bezitten, b. v. het tweede deel van den *Reinaert*, *Lancelot*, de *Lorreinen*, de *Velthemsche Kronijk*. Ik twijfel niet of wanneer men meer handschriften daarvan vond, zouden veel van die niet rijmende regels of drietallen rijmende regels verdwijnen, op dezelfde wijze als die, welke CLIGNETT en STEENWINKEL in de *Natuurkunde van het heelal* vonden, verdwenen zijn.

Vier rijmende regels zijn bij onze oude dichters alles behalve zeldzaam. De Heer ROOS sla b. v. behalve de plaatsen door JONCKBLOET aangewezen, *Middenned. Versbouw*, bl. 172, de volgende op, waar ik er nog een aantal zou kunnen bijvoegen: STOKE, X. vs. 529, *Walew.*, vs. 1053, *Renout*, vs. 280, *Partenop.*, 6. vs. 15, 57. vs. 29, *S. Lutgardis*, I. vs. 825, 883, 897, II. vs. 181, 778, 1697, 1789, 1898, III. vs. 112, 579, MAERLANT, *Rijmbijbel*, vs. 9693, 12093, 12333, 13265, 13277, 14609, 15357, enz.

Men beschouwe dit evenwel niet als vier op elkander rijmende regels, maar als twee paar rijmende regels. Het is bij toeval dat de derde en vierde regel hetzelfde rijm hebben als de eerste en tweede. Vandaar dat men het rijmwoord van de eerste of tweede regel wel eens in de derde of vierde weêrvindt, b. v. MAERLANT, *Rijmbijbel*, vs. 16783:

> So dat hi tghewat maecte ondiep
> Ten ghate daer die flume liep,
> Die dor Babilonien daer liep,
> Niemen waser die doe riep.

Lancelot, IV. 587:

> Hi vraechde Lancelote wie hi ware.
> Ende Lanceloet seide hem daer nare,
> Dat hi een vremt riddere ware,
> Uten lande van Logers comen dare.

P. LEENDERTZ, WZ.

[L. J. maakt de opmerking, dat de drie rijmende regels op de aangehaalde plaatsen in de vertaling, die GOTSCHED bij SCHENK in 1752 heeft uitgegeven, niet voorkomen.]

Brak (IX. bl. 127, Vr. 167). *Brak* beteekent *zoutachtig*. Men denke aan het engelsche *brackish*. 't Woord hangt welligt zamen met *breken* en *braken*. Dit laatste gist ook TERWEN in zijn *Etymologisch Handwoordenb. der Nederduitsche taal*, enz.

J. H. v. D.

Brak. Ik geloof, dat *brak* water niets anders beteekent dan *gebroken* water. *Breken* toch bezigt men niet altijd in den zin van *aan stuk maken*, b. v. *gebroken* getallen.

Gebroken of *verdeeld* water is dus water dat *half* zout, *half* zoet is.

Brak wordt ook wel *braak* geschreven, zie b. v. G. L. KEPPER, *Nouveau Dictionnaire de poche*, bl. 456: *Lomache*, adj. Eau —, *braak* water.

Brak is dan ook hetzelfde als *braak*; want *braak*land, waarnaar met verandering des klinkers het dorp *Broek* en andere dorpen, wier naam met *Broek* zamengesteld zijn (b.v. *Broek in Waterland*, enz.), heeten, is ook niets anders dan gebroken land.

Dat men van *breken* met verandering der klinkers *braak* afleidt, wordt bevestigd door de afleiding van *inbraak*, van *inbreken*.

Te meer geloof ik aan die afleiding van *breken*, omdat van het Engelsche *to break* (waarvan vroeger de onvolm. verl. tijd *brake* in plaats van *broke* gebruikt werd), ook *brackish*, Holl. *brak* afkomt.

Het is waar, de onvolm. verl. tijd *brake* is *zonder* en *brackish met* eene *c*, doch die verwisseling heeft meermalen plaats, b. v. *brack*, gebrek, met eene *c* komt van hetzelfde *to break*, breken.

In den bovengenoemden *Dictionnaire de poche*, bl. 75, vond ik het Fransche woord *brac*, dat *half gezouten* beteekent. Dit van ons Nederlanders overgenomene woord heeft ook weder de beteekenis van *gebroken*, *verdeeld*, *half*.

Dit zij genoeg om aan te toonen, dat *brak* niets anders is dan *gebroken*.

DE MACCABEËR.

[*Brak* (KIL. vertaalt het aquae marinae saporem quodam modo referens) zal wel afgeleid zijn van het enkelvoud van den verledenen tijd van *breken*. *Braak water*, dat DE MACCABEËR in een woordenboek vond, is zeker eene drukfout.]

Geboorte- en sterfjaren van Engelsche schrijvers (IX. bl. 130, Vr. 177). De *Konst- en Letterbode* van 1816, N°. 34, berigt, dat te *Philadelphia* in het midden van December des vorigen jaars (1815) aldaar is overleden de beroemde Natuuronderzoeker Professor BARTON, enz. Kan dit de in de vraag bedoelde schrijver BARTON zijn, geb. 1784?

V. D. N.

Simon Goularts familie (IX. bl. 131, Vr. 185). Behalve hetgeen NICERON en BAYLE van dezen GOULART hebben opgeteekend, is ook door den Heer TIDEMAN, *de Remonstr. Broederschap*, van hem gewag gemaakt. Het blijkt daaruit dat hij na zijne afzetting zich naar *Fredrikstad* heeft begeven, en dat in 1624 aan hem werd toegestaan *aldaar* den namiddag-godsdienst in de Fransche taal waar te nemen, denkelijk tot aan zijn overlijden in 1628. Van zijne familiebetrekking schijnt weinig bekend te zijn, en de *Doop-* en *Huwlijksboeken* te *Amst.* schijnen niets daarvan te vermelden. Men weet dat hij in den jare 1615 van *Wezel* te *Amsterdam* gekomen is; welligt dat aldaar berigten waren in te winnen. Nog bestaat het *Album* van S. GOULARTIUS van 1597—1599, ongetwijfeld van hem of van zijn' *vader* afkomstig, hetwelk in 1850 bij de familie ENSCHEDÉ te *Haarlem* berustende was, zie *Handelingen der Maatsch. v. Letterkunde te Leiden*, 1850, bl. 39.   V. D. N.

Galante dichtluimen van Mr. W. Bilderdijk (IX. bl. 165, Vr. 261). De bezitter van de *Gedachten* (*Erotische*), dichtbundeltje van 1780, vermeld op de lijst der werken van Mr. W. BILDERDIJK, en Vrouwe K. W. BILDERDIJK, door B. KLINKERT als *Bijvoegsel van de Navorscher* in 1853 uitgegeven, bl. 7, zal de kwestie welligt kunnen uitmaken.   C/4.

Kerkgezang (IX. bl. 165, Vr. 262). De vrager zal zijnen weetlust grootendeels bevredigd kunnen vinden in VAN IPEREN, *Kerkel. Hist. van het Psalmgezang;* P. LOOSJES ADZ., *Redevoering over het Christen Kerkgezang*, Haarlem 1805; SCHULTZ JACOBI, *Gesch. van het Godsd. gezang bij de Lutherschen in de Nederlanden*, Utrecht 1843. Voorts raadplege hij de *voorberigten* voor de gezangboeken, die bij de onderscheidene gezindten in ons vaderland in gebruik zijn; en vergete niet op te merken, dat binnen de laatste 4 of 5 jaren bij de *Waalsche*, *Remonstrantsche* en *Hersteid Luthersche* gemeenten nieuwe boeken zijn ingevoerd.   S. J.

Coliska (IX. bl. 201, Vr. 268). De vraag omtrent deze vermakelijkheid is reeds gedaan in den *Navorscher* IV. bl. 256 en beantwoord in V. bl. 105.   L. J.

Gelkinge (IX. bl. 201, Vr. 275). Over deze familie en hare twisten kan men naslaan: KOK, *Vaderlandsch Woordenboek*, XVII. bl. 217; WAGENAAR, *Vaderl. Gesch.*, II. bl. 361; WESTENDORP, *Jaarboek der provincie Groningen*, I. bl. 247, 253, 268—271, 274 en vooral SCHOTANUS, *De Geschiedenissen kerckelyck ende wereldtlyck van Friesland*. Bij KOK leest men o. a. »*dat men in den geheelen oorlog, niemands eigen naam gevoegd vindt bij dien van het geslagt; ja dat er zelfs in de Jaarboeken geen gewag wordt gemaakt van iemand der Gelekingen.*   C. P. L.

Guilielmus Maranus, Tolosas (IX. bl. 201, Vr. 276). Wie was hij? vraagt J. BOUMAN, bezitter van een exemplaar van zijn portret. MARANUS is een beroemd regtsgeleerde ge-

weest uit de XVIde eeuw (geb. te *Toulouse*, 30 Junij 1549, overl. 11 Dec. 1621), leerling van den vermaarden JACOB CUJACIUS, later zijn opvolger aan de Hoogeschool te *Toulouse*. Te vergeefs zocht men hem na den dood van CUJACIUS in diens plaats te *Bourges* aan te stellen. Hij bleef in zijne oude betrekking. Dan ten jare 1592 een gezantschap te *Rome* zullende bekleeden, had hij het ongeluk om op den zeetogt derwaarts door Tunetaansche kapers aangehouden en als slaaf verkocht te worden. Met moeite verkreeg men zijne loslating tegen 3000 zilveren kroonen, welke het gewest zijner inwoning gaarne, zoo gezegd wordt, voor den verdienstelijken geleerde veil had. Teruggekeerd, vatte hij weder met moed zijn leeraarsambt op; hij mogt soms tot twee duizend leerlingen te gelijk onder zijn gehoor vereenigd zien. Wel ontstonden er nu en dan onder dat tal studerenden hevige geschillen, zelfs vechtpartijen tot vóór het huis van MARANUS, zoodat men daar wreede treurtoonélen zag ontstaan, (zoo meldt zijn geschiedschrijver): maar haar geliefde leeraar behoefde naauwelijks zich te vertoonen, of de opgewonde jeugd keerde dadelijk in rust en ging eerbiedig uiteen. Met de voornaamste geleerden en staatslieden van zijn' tijd stond hij in naauwe betrekking. Zelfs verzekert men, dat hij de geestelijkheid ten vraagbaak strekte. De Fransche Hoogleeraar C. H. TROTZ achtte zijne geschriften van dat belang, dat hij daarvan ten jare 1741 eene nieuwe uitgave deed bezorgen (fol.), met een in koper gegraveerd portret, waarschijnlijk hetzelfde, waarvan een uitgesneden exemplaar thans in het bezit is van den Heer J. BOUMAN. Men zie over MARANUS: SAXE, *Onom. liter.*, t. IV. p. 31, en vooral den schrijver van zijn leven, dien SAXE niet schijnt gekend te hebben, BERNARD MEDONIUS, *Vita Gulielmi Marani*, opgenomen in de *Vitae clarissimorum Jureconsultorum* van C. G. BUDERUS (*Jena*, 1742), p. 131—176.

QUIESCENDO.

[V. D. N. en B. verwijzen, behalve naar de uitgaven der werken van MARANUS en het *Onomast.* van SAXE, naar JÖCHER, *Gel. Lex.* s. v.]

De Hetich (IX. bl. 202, Vr. 280). De wortel of het knolgewas in *Brazilië*, *Hetich* genaamd, en daar gevonden door den Franschen reiziger JOHANNES LERIUS (eenen raren naam voor eenen Franschman), is, volgens in de vraag gegevene omschrijving, dezelfde knolvrucht, welke hier (*Haarlem*) door tuiniers en bloemisten soms verkocht wordt onder den titel van *Batatas China*; het is dezelfde vrucht, welke door de zeevarenden *jam* of *jamjammer* genoemd wordt.

Deze vrucht wordt te *Batavia* op het eiland *Java*, waar door den inlander de Sundasche taal gesproken wordt, *obi* genoemd; maar de eigenlijke Javaan, de bewoner van het oostelijk halfdeel van het eiland *Java*, noemt haar *ketella*, bij de uitspraak van welk woord men bepaald op de lettergreep *tel* drukt.

In het jaar 1849 en 1850 ten tijde van den hongersnood in *Damak*, heb ik op mijn erf een' halven bouw met deze vrucht doen aanplanten voor het volk mijner kampong, want ook op *Samarang* was de rijst schaarsch.

De aanplant geschiedde door de ranken, bij stukken van eene palm lang, te pooten.

S : A :

Symboliek der kleuren (IX. bl. 202, Vr. 283). Voor eenigen tijd schreef ik het volgende over uit de 34ste editie van *Het masker der wereld door* POIRTERS *te Gent*.

Wit = onnoozelheid (onschuld). Blaauw = getrouwigheid. Gombien = vriendschap. Geel = vermaak. Rood = wraakgierigheid. Incarnaat = liefde. Groen = hoop. Tarneit = misnoegen. Grijs = arbeid. Feuille morte = wanhoop.

Het schijnt echter dat er nog al verschillende verklaringen bestaan; *geel* o. a. heb ik altijd als de kleur der valschheid hooren verklaren. Eene waarschijnlijk vollediger opgave zoude te vinden zijn in een boekje in 12°. getiteld: '*Le language des fleurs* (plaats en jaartal zijn mij onbekend).

D. *te D.*

Jacobus Geusius (IX. bl. 203, Vr. 284) was Doctor in de geneeskunde, en werd in 1663 proponent bij de classis van *Leeuwarden*. In 1671 tot predikant in het friesche dorp *Paesens* beroepen, werd dat beroep den 2den October van dat jaar geapprobeerd. Hij is echter kort na het aanvaarden zijner bediening in dezelfde maand overleden. Hij was waarschijnlijk ook de schrijver van: *Aanmerkingen van alderhande soorten van wonden*, 12°. Zie COLUMBA en DREAS, *Naamlijst der pred. bij de Classis van Dokkum*, bl. 164; VAN ABKOUDE, *Naamreg. van Ned. Boek.*, dl. I. st. III.; VAN HARDERWIJK, *Biogr. Woordenboek der Nederl.* op het woord.

K. J. R. VAN HARDERWIJK.

[Het volgende voegen wij er bij uit het antwoord van T. A. R. Hij schijnt ongehuwd overleden te zijn, althans geene weduwe of kind te hebben nagelaten, daar de beroeping van zijnen opvolger bij de Deputt. Classis geapprobeerd werd den 22sten Januarij 1672 (niet Junij, zooals COLUMBA en DREAS, *Naaml. der Pred. van de Class. Dokkum*, bl. 164 vermelden), hij wordt daar JAC. GEUSIUS en ook Med. Doctor genoemd. Volgens A. FERWERDA, dl. I. 2de stuk, bl. 387, gaf GEUSIUS uit: *Exercitationes Philologicae in XL Authores Classicos tam Graecos quam Latinos.* Franeq. 1665, 4°.]

C. van Waenen (IX. bl. 203, Vr. 285). Deze CORNELIS VAN WAENEN werd, proponent zijnde, in 1760 te *Noordeloos* als predikant bevestigd, en vertrok als zoodanig in 1764 naar

Maassluis, en bekwam in 1797 zijn emeritaat. — Zijn zoon JACOBUS ALBERTUS VAN WAENEN werd in 1791 predikant te *Wilsveen* en in 1795 te *Woerden*, en stierf te *Voorburg* als rustend leeraar van *Woerden*, den 28sten Aug. 1843. Van dezen laatsten las ik eene leerrede, ik meen, ter herrinnering van, of kort na het bloedig bezoek der Franschen te *Woerden* in 1813 gehouden, die mij niet naar meer van zijne pen deed begeeren.

CORNELIS VAN WAENEN had een' broeder, WILHELMUS genaamd, die successivelijk predikant te *Uithoorn* en *Cudelstaart*, te *Katwijk aan Zee* en te *Stad aan 't Haringvliet* is geweest.
S. S. S.

[Hij werd, zoo als T A. R. ons uit de *Boekzalen* van dien tijd medegedeelt, geboren te *Gorinchem* en overleed te *Delft* 27 Junij 1805, ruim 72 jaren oud.]

I. Orobio (IX. bl. 203, Vr. 286). ISAÄK OROBIO of BALTHASAR DE CASTRO was een Joodsch schrijver uit de XVIIde eeuw, geboren, naar RODRIGUEZ DE CASTRO, in *Portugal*, doch volgens den Abt DE ROSSI, in *Spanje*. Wel was hij van R. C. ouders geboren, maar hij werd desniettemin opgevoed in de leerstellingen van het Mozaïsmus, waarvan hij echter niet veel anders aannam dan de vasten en den grooten verzoendag. Hij had zich in de scholastische wijsbegeerte zoodanig geoefend, dat men hem vergunde onderwijs in de *metaphysica* te geven aan de hoogeschool van *Salamanca*. Later vestigde hij zijn verblijf in *Sevilla*, alwaar hij de geneeskunde uitoefende; niet lang had hij aldaar gewoond, of hij werd aangeklaagd als een Jood en voor de regtbank der inquisitie gesleept. Men wierp hem in eenen kerker, ter naauwernood groot genoeg om zich daarin om te kunnen keeren, en deed hem allerlei folteringen ondergaan, waarvan hij zelf een zeer roerend tafereel ophangt. Menigmalen, belijdt hij, was hij op het punt van waanzinnig te worden, terwijl hij aan zichzelven de vraag deed, of hij inderdaad diezelfde OROBIO was, die zich te voren vrij in *Sevilla* had mogen bewegen. Dikwijls ook waande hij, dat zijn vorig leven slechts een droom was geweest, en hij het eerste licht aanschouwd had in het hol, dat waarschijnlijk ook wel de plaats zoude zijn waar hij sterven zou. Vaak hield hij zich bezig met bovennatuurlijke twistgedingen, waarbij hij als opponens, als defendens en als moderator tevens sprak. In dusdanigen toestand werd hij eindelijk in verhoor genomen, bleef zijn Jodendom ontkennen en werd daarop veroordeeld om gepijnigd te worden. Dit beschrijft hij zelf: men voerde hem in het midden van een onderaardsch gewelf, slechts door eenige toortsen verlicht, alwaar hij verscheen voor twee personen, eenen regter en den geheimschrijver der inquisitie. Hij bleef echter aanhoudend ontkennen wat men hem ten laste legde, zoodat men hem overgaf aan den scherpregter. Deze ontkleedde hem, bond hem handen en voeten met een touw, deed hem vervolgens op een stoeltje klimmen en haalde alsnu het touw door ijzeren ringen, welke in den muur vastgeklonken waren. Nu rukte men den stoel onder zijne voeten weg, zoodat hij bleef hangen aan het touw, hetwelk de beul steeds vaster aantrok. Die banden, welke in het vleesch dringen, en handen en voeten derwijze doen zwellen, dat het bloed aan de toppen der nagelen wordt uitgeperst, veroorzaken de folterendste pijnen. Evenwel, toen de smarten van OROBIO het hoogste toppunt schenen bereikt te hebben, zeide men hem, dat zulks nog slechts een aanvang was. Hij bleef niettemin ontkennen, en werd daarop niet meer gefolterd; men liet zijne wonden genezen en ontsloeg hem uit den kerker. Toen hij zijne vrijheid herkregen had, begaf hij zich naar *Frankrijk*, en kreeg eene aanstelling als Hoogleeraar in de geneeskunde te *Toulouse*. Hij leefde thans uiterlijk als een R. C. Christen, doch hij konde zijne ware gevoelens niet op den duur verzwijgen noch verloochenen, en daar hij de openbaarmaking er van in *Toulouse* niet geraden vond, vestigde hij zich in *Amsterdam*, legde aldaar openlijk zijne belijdenis af als belijder van MOZES en de Profeten, en onderwierp zich aan de wet, volgens welke hij als zoodanig zoude erkend worden door zijne nieuwe geloofsgenooten. Ook te *Amsterdam* oefende hij de geneeskunde uit, en werd daar bekend met den Remonstrantschen Hoogleeraar P. VAN LIMBORCH, met wien hij zich in eenen pennenstrijd wikkelde over de meerdere voortreffelijkheid van den Christelijken of den Joodschen godsdienst. De *Amica Collatio*, welke het verslag van dit twistgeding behelst, mogt inderdaad wel tot voorbeeld worden genomen bij alle dergelijke twistgedingen; want tusschen VAN LIMBORCH en OROBIO bleef de toon zacht, vriendelijk en gematigd, terwijl nergens eenige bittere vuilaardigheid doorstraalt. OROBIO stierf in 1637, en na zijnen dood gaf VAN LIMBORCH het tusschen beiden gevoerd geschil uit, onder den genoemden titel van *Amica Collatio*. Bovendien heeft OROBIO eenen *Commentatio in Jeremiam* geschreven; eenige andere en vooral godgeleerde werken heeft hij nog geschreven in de Spaansche taal, welke alle in één deel zijn zaamgevat.

K. v. S. N°. 2.

I. Orobio. Van dezen Amsterdamschen geneesheer spreekt J. LE CLERC, in zijne lijkrede op PH. VAN LIMBORCH, geplaatst voor diens *Theologia Christiana*, ed. V. 1730, en uitvoeriger in de *Bibliothèque Univers. et Hist.*, t. VII. Art. XI. p. 289—330. Zijne berigten komen kortelijk hierop neder:

In zijn vaderland (*Spanje*) voerde OROBIO vroeger den naam van *Don* BALTHASAR OROBIO en bekleedde, onder eene voorgewende belijdenis van den R. C. godsdienst, te *Salamanca* het Lectoraat in de Metaphysica, zette zich vervolgens als geneesheer te *Sevilla* neder, en moest eindelijk, ten gevolge van de bemoeijingen der inquisitie, drie jaren lang in den kerker de vreeselijkste kwellingen verduren, waarvan het verhaal den hoorder de tranen uit de oogen perste en het verlangen deed ontstaan, dat de gruwelijk vervolgde man zijn wedervaren door den druk gemeen mogt maken. Zoodra hij weder op vrije voeten gesteld was, begaf hij zich naar *Frankrijk*, waar hij tot Hoogleeraar in de geneeskunde te *Toulouse* benoemd werd. Maar onze pseudo-Christen, wien het verdroot langer eene hem hatelijke rol te spelen, legde weldra zijn ambt neder, om zich naar het gastvrije *Amsterdam* te begeven, waar hij vervolgens als volbloed Israëliet de geneeskunde niet zonder lof uitoefende en omstreeks 1687 (*) overleed.

Met dezen ISAÄC OROBIO hield Prof. VAN LIMBORCH in 1686, ten huize van zijnen neef, den geneesheer EGBERTUS VENIUS, een mondgesprek over eenige godsdienstige geschilpunten. Daar echter de mondelinge redetwist aanleiding gegeven had tot weinig afdoende uitweidingen en onduidelijke voorstellingen, vond men beter de zaak schriftelijk te behandelen. Hierop verscheen dan ook in 1687 VAN LIMBORCHS werk: *De veritate religionis Christianae amica collatio cum erudito Judaeo. Subjungitur huic libro tractatus, cui titulus:* URIELIS ACOSTA *exemplar vitae humanae; addita est brevis refutatio argumentorum, quibus* ACOSTA *omnem religionem revelatam impugnat.* Goudae 1687, 4°. Basil. 1740, 8°., van welk werk in de *Biblioth. Univers.*, t. a. p. verslag gegeven wordt. Ook over den schrijver van het achtergevoegde stukje zie men t. a. p., p. 327—330, en vooral *Nav.* VII. bl. 215 vlg.

De vertaling der *Amica collatio*, grootendeels door VAN LIMBORCH zelven bewerkt, verscheen in 1735 ten tweede male in het licht.

B^t.

[Van denzelfden inhoud is het antwoord van φ^2—φ. Uit dat van QUIESCENDO nemen wij nog het volgende over: In de voorrede der vertaling van VAN LIMBORCHS *De verit. relig. Chr.* heeft JOANNES DE GOEDE de voornaamste bijzonderheden van het leven van OROBIO opgeteekend (zie CATTENBURGH, *Bibliotheca Remonstrant.* p. 103). Na zijn' dood verschenen enkele van zijne in handschrift nagelatene werken in druk. Men kan den inhoud daarvan kennen uit de opgave bij J. BASNAGE, *Hist. des Juifs*, t. IX. p. 1047. Zij waren in handschrift voorhanden in de *Bibliotheca Sarraziana* (zie den Catalog. p. 21), en werden aldaar in 1715 voor *f* 64,— verkocht.

(*) Kort na de uitgave van VAN LIMBORCHS *Amica collatio*. Is dus het in de vraag vermelde werk een *opus posthumum*, of bestaat er ook een vroegere druk, dan die van 1703?

Met de meeste uitvoerigheid handelt over zijne schriften de geleerde J. B. DE ROSSI, *Dizionario storico degli autori Ebrei.* (Parma 1802) t. II. p. 83.]

Prophetia de futuris pontificibus Romanis (IX. bl. 203, Vr. 289). Wij herinneren ons niet, ergens eene nederlandsche vertaling van de profetisch-symbolische lijst omtrent de volgreeks der Pausen te hebben gevonden, die aan den Ierschen Aartsbisschop MALACHIAS, den tijdgenoot en vriend van BERNHARD VAN CLAIRVAUX, wordt toegeschreven. De aanduidingen zijn nu eens van het karakter der Pausen, dan weder van hunne afkomst en geboorte of van toevallige uiterlijke omstandigheden ontleend. Zoo zal b. v. ADRIAAN VI op deze lijst *Leo Florentinus* zijn, omdat zijn vader FLORIS heette en hij *een leeuw* in zijn wapen had. Naar het verlangen van den vrager geven wij hier op, wat er omtrent de laatste Pausen voorkomt. Op *Aquila rapax*, waarbij men PIUS VII meent te herkennen, wien de *roovende arend* niet ontzag, volgen nog vijftien. *Canis et Coluber* zal LEO XII zijn, die de trouw van den *hond* met de listigheid der *slang* vereenigde. *Vir religiosus* zal op den bij uitstek *vromen* PIUS VIII passen. *De balneis Etruriae* zal op GREGORIUS XVI zien, geboren te *Belluno*, eene *badplaats*. *Crux de Cruce* zal den tegenwoordigen Paus PIUS IX bedoelen en zijn *kruis*, zinnebeeld van zijn lijden. Ieder gevoelt hoe onbepaald deze aanduidingen, en hoe gedrongen deze verklaringen zijn. Dan liggen nog in de toekomst verborgen: *Lumen de Coelo.* — *Ignis ardens.* — *Religio depopulata.* — *Fides intrepida.* — *Pastor angelicus.* — *Pastor et Nauta.* — *Flos florum.* — *De medietate Lunae.* — *De labore Solis.* — *Gloria Olivae.* — *Petrus Romanus.* En dan is het einde er!

[Met het bovenstaande komt een ander ongeteekend antwoord overeen. Het meldt ons nog dat MALACHIAS, Aartsbisschop van *Down*, in 1148 is overleden.]

Winandus Pighius (IX. bl. 203, Vr. 290). WINANDUS PIGHIUS, of, gelijk hij zich eigenlijk noemde, STEPHANUS VINANDUS PIGHIUS, in 1520 te *Kampen* geboren, was de zusterszoon (*) van LUTHERS geleerden bestrijder ALBERTUS PIGHIUS. Na in zijne geboorteplaats zijne eerste opleiding ontvangen te hebben, vertrok hij, toegerust met grondige kennis van de Latijnsche en Grieksche taal, naar de Leuvensche hoogeschool, voltooide aldaar zijne studiën en begaf zich vervolgens naar *Rome*, ten einde op dien klassieken bodem de *veteris aevi monumenta* te kunnen bestuderen. Hij verkreeg dan ook spoedig groo-

(*) In WINANDUS' korte levensbeschrijving, opgesteld door JOH. WINTERUS en geplaatst voor het tweede deel der *Annales Romanorum*, wordt de naam zijns vaders niet vermeld. Waarschijnlijk zal hij dus dien van zijnen in de geleerde wereld bekenden oom ALBERTUS PIGHIUS hebben aangenomen.

te kennis van theaters, standbeelden en munten en werd zeer bedreven in het afbeelden dezer gedenkstukken. Zijne kunde verwierf hem den gemeenzamen omgang met verscheidene geleerden, o. a. met den Kardinaal MARCELLUS CERVINUS, die, in 1555 onder den naam van MARCELLUS II tot Paus verkozen, hem door het aanbieden van eervolle kerkelijke ambten bij zich zocht te houden. MARCELLUS spoedig daarop gevolgde dood was echter de slagboom, die PIGHIUS het intreden eener schitterende loopbaan belette. Na een achtjarig verblijf te *Rome* trad hij in dienst van den Kardinaal GRANVELLE, dien hij 14 jaren lang, zoo door het schrijven zijner Latijnsche brieven, als de zorg voor zijne bibliotheek, behulpzaam was. Als leermeester van KAREL, zoon van WILHELM, Hertog van *Kleef* en *Gulik*, vergezelde hij in 1575 zijnen kweekeling naar *Rome*, ter viering van het door GREGORIUS XIII aangekondigde jubeljaar. Later werd hij Kanunnik en Scholarch te *Xanten*, waar hij, bemind en geacht door iedereen, zijn overig leven doorbragt en den 16den October 1604 overleed.

Hij was de boezemvriend van LIPSIUS, die zulks in verscheidene zijner brieven deed blijken. Zijne uitgave van VALERIUS MAXIMUS (Antv. 1567, 1574, 1592) maakte veel opgang. LIPSIUS (*Elect.* L. II. c. 11) prijst haar zeer en beveelt PIGHIUS' kritiek anderen ten voorbeeld aan. Ook SCIOPPIUS (*De arte crit.*, p. 12) getuigt, dat VALERIUS MAXIMUS aan PIGHIUS' kritiek de gezondheid, ja het leven te danken had. PIGHIUS zelve zegt in de opdragt zijner eerste uitgave, dat hij met behulp van 8 of 10 codices zijnen schrijver op meer dan 800 bedorven plaatsen verbeterd heeft. Men zie echter TORRENIUS, in de praefatio voor zijne uitgave, L. B. 1726, p. 8. Verder gaf hij uit; *Themis Dea, sive de lege divina*, Antv. 1568, ook opgenomen in JAC. GRONOVII *Thes. Ant. Graec.*, tom. IX; *Mythologia* εἰς τὰς ὥρας vel in anni partes, te zelfder plaatse opgenomen; *Fasti Magistratuum Romanorum* (*Thes. Ant. Rom.*, tom. XI); *Hercules Prodicius*, Antv. 1587, eene beschrijving van het bovengemelde jubeljaar en lofrede op zijnen kweekeling KAREL, die in 1575 te *Rome* overleden was; *Annales Romanorum*, III voll. fol., Antv. ap. PLANT. 1609. De verdere uitgave van dit zijn laatste werk had hij op zijn sterfbed aan ANDREAS SCHOTTUS opgedragen. Bt.

[Den titel van het laatstgemelde werk van PIGHIUS is, volgens mededeeling van K. v. S. N°. 2, *Annales magistratuum et provinciarum S. P. Q. R. ab urbe condita, incomparabili labore et auctorum antiquitatumque variis monumentis suppleti*, Antv. 1599—1615, 3 dln. fol. QUIESCENDO verwijst naar SAXE, *Onom.* III. p. 432 en PAQUOT, *Mém.*, II. p. 187—191; J. C. K. bovendien naar FOPPENS, *Bibl. Belg.*, 1108, en *Bekn. Biogr. Woordenboek.* o. h. w.]

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

BH'. wenscht te weten wie P. v. W. Nz., J. P. B., en H. J. R. zijn, die met LUBLINK *Gellerts fabelen* vertaald hebben. Het zijn VAN WINTER, BROECKHOFF en ROULLAUD.

† vraagt naar den oorsprong van het woord *vonnis*. Het is eene afleiding met *nis* van den verleden tijd van het werkwoord *vinden*.

Aan XANT. antwoorden wij, dat het in het Nederlandsch en Hoogduitsch aan vertalingen van HOMERUS niet ontbreekt. Voor de beste houdt men in de eene taal die van 'S GRAVENWEERT, in de andere die van J. H. VOSS.

P., die eene eenvoudige verklaring verlangt van de berekening der snelheid van het licht, kan deze vinden bij KAISER, *De Sterrenhemel verklaard*, bl. 196—199.

Op zijne vraag of het eene juiste opmerking is, dat het zoogenaamde achteroverliggen der maan, een voorteeken van ruw weder is; antwoorden wij hem met de volgende regels uit hetzelfde werk, bl. 154. „De punten waarin het verlichte deel der maan uitloopt, als zij zich kort voor of kort na de nieuwe maan, onder eene sikkelvormige gedaante vertoont, noemt men gewoonlijk hare horens. De lijn, door die horens gaande, moet altijd loodregt staan op de lijn, die men zich van de maan naar de zon getrokken kan verbeelden, zoodat de stand van die horens, geheel en al door den stand der zon, boven of onder den horizon, bepaald wordt."

SCAPHA wenscht in ons tijdschrift de verschillende zegswijzen omtrent weêrsveranderingen, in de onderscheidene streken van ons land in gebruik, verzameld te zien. Hij meent dat daaronder niet onbelangrijke bijdragen zullen voorkomen voor de meteorologie, eene wetenschap, die nog in hare kindschheid is. Wij twijfelen daaraan. Wij houden het er voor dat alleen naauwkeurige waarnemingen voor die wetenschap van belang zijn, maar volksmeeningen voor haar niet de minste waarde hebben.

Dat sommige fransche schrijvers van zeven egyptische plagen spreken, is of onkunde of vergissing. Misschien hebben FARAOOS magere koeijen hen in den war gebragt.

De schrijver van de *Religionsvrijheyt*, die onder de zinsprenk *na beter* schreef en wiens naam H.C. R. wenscht te weten, is de bekende PIETER JANSZ. TWISCK, leeraar bij de Doopsgezinden te *Hoorn*, geb. 1565, gest. 1636. Vgl. H. SCHIJN, *Gesch. der Mennon.*, dl. II. vooral bl. 519.

Bij hetgeen wij bl. 198 voor *suffletten* gezegd hebben, voegen wij nog het volgende, ons door LABORANTER uit zijne aanteekeningen medegedeeld.

„„Resol. der Vergad. van 17° 2 Aug. A°. 1608 (Oost-Indische Comp.).

Dat men elck schip *niet* meer sal meede geven als een *silvere schale*, sonder ander *silverwerck*, de *suffletten* daer *niet* onder begrepen.

Id. 11 Maert A°. 1630.

Om eenen egalen voet onder de Cameren te houden in de vereeringe van de *suffletten* eñ anderen, is bij de xvij geresolveert, dat men van nu voortaen de suffletten aan de *Schipper* eñ *Hoogbootsman* eñ *drie* quartiermeesters te geven sal maecken, te weeten:

Het *sufflet* van den schipper van *silver* vergult, van ongevaerlyck *acht* oncen tot $4^3/_4$ gulden.

D'anderen van *silver*, 't stuck van *vier* oncen, tot *ses en vyftich* stuyvers d'once eñ *ses en veertich* voor 't stuck voor 't fatsoen.

En tot yder *sufflet* een orange sluyer van dobbel casteect. lanck $2^1/_2$ elle à Elff stuyvers d'Elle.

Voor de Provoosten *twee* provooststocken, als een groote eñ een cleyne stock van slecht (gewoon) ebbenhout sonder *silver* beslach eñ tot yder een *orange* sluyer van $1^1/_2$ elle.

Is vorder geresolveert dat men voortaen aan de com-

misen noch aen den schipper geen *degens* en sal vereeren, maer de Comp. van die onnoodige costen excuseren.""

„Het gebruik van *suffletten* zoo ook van stokken voor de provoosten, heeft tot heden aan boord der oorlogschepen stand gehouden; de eerste onder den naam van *fluit*, die meerendeels nog van zilver, doch ook wel van koper vervaardigd wordt, en waarvan de schipper, bootsman, schieman en hunne maats, alsmede de kwartiermeesters voorzien zijn. De provoost heeft nog een stokje, ongeveer drie palmen lang, waaraan aan het uiteinde een *oranje-strikje* bevestigd is; in ambtsbetrekking zoo als bij afstraffingen enz. maakt hij hiervan gebruik.

AANTEEKENINGEN.

Oudste Oudheden. Tot de zeer oude gedenkstukken der menschelijke nijverheid behooren wel reeds de koperen spijkers uit den kalksteen bij *Nice* — de sleutels en 't hoefijzer in het gips van *Montmartre* (FORTIS, in het *Journal de Physique*, tom. L) — de messen en andere ijzeren werktuigen in den mergel van 't Meer van *Constans* (HALLER'S *Briefe*, II. S. 66) — de behakte boomstam, ontdekt op eene verhevenheid te *Cincinnati* aan den *Ohio*, 60 voeten diep in den grond (*Bibl. Brittann.* XLI, p. 98) [en welligt gelijktijdig met de hooge en dikke muren, ten westen van *Chilicothe*, nabij genoemde stad, en elders, waarvan de oorsprong geheel in het duister ligt (*National Cyclopaedia*, op 't woord *Ohio*, vol. IX, p. 82)] — het huisraad, dat, vermengd met overblijfsels van dieren uit de voorwereld, b. v. van olifanten, in eene mergellaag te *Midleton* werd ontdekt (*National Intelligencer* van *Washington* van den 4den Augustus 1819)] — de met eene bijl uitgehouwene plank, gevonden in de nabijheid van den beweerden vulkaan *Butaressa* in *Auvergne*, 100 voeten onder 't basalt (*Journal de Physique*, t. XXII, Jaargang van 1823) — gelijk ook het steenen mes, dat in 1753 in eene kalksteengroef nabij *Neufchatel* tusschen de steenbeddingen in gevonden werd — de bij *Aken* op eene aanzienlijke diepte ontdekte en geheel van steenkool omvatte, met smeltijzer gevulde pot — de in de steengroeven bij *Belleville* en *Charonne* gevondene werktuigen; de breekhamer, ingesloten in een groot stuk steenkool, dat in de mijn van het *Osterwald*, noordelijk aan den straatweg van *Hildesheim* naar *Hameln*, uit eene 60 à 80 voet diep steenkolenlaag naar boven gebragt werd [, een bewijs, dat òf de steenkool niet zoo oud is als de geologen beweren, òf dat het menschdom veel ouder is dan men denkt, en dat vroegere aardbewoners, bij gelijke omstandigheden, tot dezelfde middelen gekomen zijn en hun toevlugt genomen hebben] — de lange ijzeren priem of dolk, die men te *Assenheim aan den Wetter*, met menschenbeenderen vermengd, gevonden heeft in de kolenbedding aldaar — de ijzeren knods, ontdekt in de zandsteengroef bij *Langenstein*, tusschen *Halberstadt* en *Blankenburg* — de ijzeren haak uit eene meer dan 100 voet diepe kolenlaag te *Helmstadt* — de koperen bijl, uitgegraven bij het delven van het verbindingskanaal in het Zuid-Schotsche Graafschap *Mid-Lothian*, en vele andere in *Bohemen* en elders ontdekte en de bearbeidende menschenhand verradende voorwerpen. In eene kalksteengroef te *St. Eutrope* bij *Aix* in *Provence* vond men, ten jare 1788, fragmenten van zuilen, half afgebeitelde steenblokken, knodsen, hamerstelen en andere houten werktuigen, en tevens de in elkander passende gedeelten van eene gesletene, 7 à 8 voet lange en *één* duim dikke plank. Alle deze voorwerpen lagen van 50 tot 60 voet diep onder een' kalksteen met schaaldierversteeningen, boven welken nog tien andere door zandsteenlagen afgescheidene kalkbeddingen, 40 à 50 voet hoog, heengespreid waren. Zie BOURNONS, *Traité de Minéralogie*. Te *Barrakai* aan den *Caucasus*, stortte in 't jaar 1776 de helft van eene hooge kalkrots naar beneden, waarvan het geheel als uit *één* stuk had bestaan. In het midden van het staan geblevene deel vertoonden zich eenige vierkante, door ijzeren spijkers aan-één-gehechte balken. REINEGG'S *Beschreibung des Kaukasus*, I., S. 293.

De te *Trollhätta* in *Zweden*, bij het bouwen eener sluis, boven den waterval, en meer dan 60 voet boven den waterspiegel des ondersten *Göta-elfs* ontdekte overblijfselen van schepen; ankers, met eene boot, daar liggende op den overouden zeebodem; de bij *Helsingborg* gevondene palen, kettingen en wrakhouten; de ringen tot het vastleggen van schepen, aan het licht gekomen te *Tongeren* in 't Hertogdom *Limburg*, 25 mijlen van de zee; de ankers, opgegraven bij *Chattam* in *Engeland*, gelijk ook de kanen, uit een in *Engeland* niet wassend hout getimmerd en opgedolven in *Lincolnshire;* dit alles heeft men welligt nog eer als de getuigenis eener latere terugwijking der zee of als het bewijs van groote plaatselijke doorbraken te beschouwen. Het meer uitvoerige over menschelijke, fossiele gereedschappen vindt men bij KRÜGER, *t. a. p.* [waar?]

De zoogenaamde Cyclopische muren, die in *Italië*, van *Praeneste* naar *Alba* in het *Marserland* voorkomen, en onlangs, als afgezonderde bouwvallen, bij de opruiming van het perk des *Colosseums* gevonden werden, zijn ontegenzeggelijk zulke ontzagchelijke en reusachtige gewrochten der bouwkunst, dat wij ze, volgens NIEBUHR (*Röm. Gesch.* I. 112), naauwelijks aan een van die volken kunnen toeschrijven, welke de geschiedenis in het oudere *Italië* kent. Zelfs de riolen, die onder geheel *Rome* doorliepen, zoo hoog en breed,

dat zeven riviertjes er in afgeleid werden en roeivaartuigen daardoor heenvoeren,en waarvan het reinigen alleen, naar MANGELSDORF *Hausbedarf aus der allgemeinen Gesch. der Alten Welt*, I. S. 329, over de acht millioenen Thalers kostte, worden door sommigen voor dergelijke overblijfselen eener aloude »Cyclopische" bouwkunst gehouden, en niet gerekend slechts oude werken te zijn, afstammende uit den tijd van 't Romeinsche Koningschap. STRABO maakt melding van zoodanige overoude gedenkteekenen eener reusachtige bouwkunst in het land der Argiven. Men vindt ze van 's gelijken in *Sicilië* (BARTEL'S *Briefe*, III. 441) en in *Afrika* (HEEREN'S *Ideen*, II. S. 363). Welligt, dat wij ontwijfelbaar nog hier en daar, op het veel veranderde aangezigt der aarde, overblijfselen der bouwkunst aanschouwen van een aeloud geslacht, dat vóór den grooten vloed daar gewoond en er een lang leven gesleten heeft; terwijl zulke gedenkstukken, als de Doodenheuvels aan den *Missisippi*, de oude, acht uren lange stad bij *Palenka*, in het landschap *Ciudad Real de Chiapa* in *Mexico*, de hieroglyphische beelden op 80 voet hoogte in de rotswanden van *Zuid-Amerika* ingegraven, nog steeds misschien aan het jongere geslacht blijven toebehooren, dat, sedert den zondvloed, hier beneden heeft gewoond. — G. H. VON SCHUBERT, *Die Geschichte der Natur*, (*Erlangen*, 1835, *bei* J. J. PALM *und* ERNST ENKE), Bd. I. S. 542.

J. H. VAN LENNEP.

Patroon van Renselaer (vgl. VIII. bl. 63 en 310). RENSELAER was een der eerste en voornaamste kolonisten van *Nieuw-Nederland*, wiens regten door het Engelsch Gouvernement bij de overname der kolonie geëerbiedigd zijn, doch is zulks ook door de *Vereenigde Staten* op die schaal als DUNCAN zegt? COOPER vermeldt hem in zijn' roman *Het Waterspook*. Dat de familie onder de Amerikanen in achting is, blijkt uit de namen: *Rensselaer-County* met ruim 60000 inwoners in *New-York*, en *Rensselaer's-ville*, eene stad in de *County Albany* van denzelfden staat.

G. P. ROOS.

Weêrvoorspellingen (vgl. VIII. bl. 346). Het vermoeden van PRIMO is gegrond. Het geloof aan weêrsveranderingen in de verschillende maanphasen kan noch door waarnemingen, noch door natuurkundige bewijsgronden gestaafd worden.

En mogten die voorspellingen al eens uitgekomen zijn, dan is het zeker dat er evenveel gevallen tegenover gesteld zouden kunnen worden, waarin zij faalden.

Maar als men het raadt, dan wordt er veel ophef van gemaakt, en komt het geheel anders uit, dan maakt men van die belagchelijke uitvlugten, waarvan PRIMO er sommige opnoemt. Ik heb wel eens hooren verhalen van iemand, die aan verschillende kanten eener stad, ook verschillende ja soms tegengestelde meeningen uitkraamde over het weder van den volgenden dag, en zich dan ook 's morgens trouw vinden liet op die plaats, waar hij zonder schroom zeggen kon: »Wel komt het niet uit, zoo als ik gezegd heb?" Op de andere plaatsen kwam hij niet, men begrijpt ligt waarom.

Wil PRIMO iets meer over dit onderwerp weten, dan kan hij in de laatste jaargangen van den *Volks-Almanak, uitgegeven door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen* eenige zeer lezenswaardige stukjes vinden, waarin niet alleen de invloed van zon en maan op onze aarde, maar ook de schijngestalten der maan, alsmede de verduisteringen dier hemelbollen behandeld worden.

SECUNDO.

Weêrvoorspellingen. Over den invloed van de maan op de weêrsgesteldheid raadplege de vrager den *Navorscher*, II. bl. 28; III. bl. 20—22; *Bijblad* 1853, bl. xli, lxxiii, lxxiv, cix, clv, clxxviii; 1854, bl. lxx; VI. bl. 108, 292 en III. bl. 3, Vr. II, bl. 367; *Bijbl.* 1854, bl. lxxxviii.

J. H. VAN LENNEP.

Woorden op het platte land in Noord-Holland nog gebruikelijk (verv. van IX. bl. 26).

Nationaal acht ik: VIII. bl. 183 vlg. Jaap, kit, klakkeloos, kleumsch, kliek, krap, kullen, kwakkelwinter, kwalm, kwanselen, labbekak, lanterfanten, larie, leg, lobbes, loef, loer, loof, mep, mot en, schoon misschien alleen in den mond van het algemeen, ieperig, interval, jokkes, kapsie (in den zin van *aanmerking maken*), kasuweel, katten, kwikkel, lak, lappen, mikmak, mokken.

Elders dan in *Noord-Holland* hoorde ik: klook, krek (*Gelderl.*), mem, minnezeren (*Gelderl.*).

VIII. bl. 345. Nationaal: talie, teezen, tintelen, treilen, trens, tronie, tuilen, vaar, verkassen, verwulfsel, wasem, wen, zwoord en ook wel: wauwelen, zeurkous.

Elders in gebruik: tijen (*Gelderl.* onvolm. verl. tijd: tee), triesterig (*Zuid-Holland*), zwink.

Dr. RÖMER.

Vernonspenningen (vgl. VI. bl. 161; VII. bl. 5, 165, 262). Tot volmaking der lijst van penningen op den Admiraal VERNON geslagen, kan men met vrucht raadplegen: DE GELDERS Catalogus, dl. II. N°. 7098—7131.

Ergo 32 stuks.

D. *te D.*

Een brandstapel in 1773 (vgl. VII. bl. 68). In *Engeland* was men er vroeger dan in *Holland* afkeerig van geworden, om zulke exem-

pelen te geven. In 1773 werd de laatste brandstapel opgerigt bij *Arnhem*; maar de laatste op *Java* was van 1809 en die in *Suriname* van 1833. De beschaving schijnt alzoo in 't westen later te zijn doorgedrongen. Trouwens in den Zuid-Amerikaanschen vrijheidsoorlog is menigeen op die wijze weggemaakt, en onlangs heeft men nog gelijke voorbeelden in *Hindostan* gezien. Doch de omstandigheden in *Amerika* en in *Bengalen* waren anders dan op *Java* en in *Suriname*.

Op *Java* is 't bekend, dat de Maarschalk DAENDELS er menigeen heeft laten *verbranden*. N. ENGELHARD zegt hiervan in zijn *Overzigt*, bl. 196: »Brandstichters en moordenaars werden met een lange ketting aan een paal gebonden, rondom voorzien van brandstof, en zoo levendig verbrand." De schrijver sprak als ooggetuige bij ondervinding. Daar die manier van executeren nog al schijnt te zijn voorgevallen, zoo heeft men er minder speciale aanteekening van gehouden, en op 't geheugen of de overlevering kan men ten dezen niet rekenen. Mij is nog slechts *één* persoon bekend, die dat tijdvak (1808—1811) beleefd heeft.

In *Suriname* werden op 26 Januarij 1833 te *Paramaribo* levend verbrand, de drie negerslaven MENTOR, PRESENT en COJO. Bij M. D. TEENSTRA, *De Negerslaven in Suriname*, Dordrecht, 1842, bl. 293, vindt men eene uitvoerige beschrijving van deze executie.

J. HAGEMAN, J. CZ.

Bijzonderheden omtrent den Scheveningschen weg. Den 20sten Julij 1662 was door MICHIEL SOETENS, Penningmeester van *Delfland*, aan de Staten verzocht eene vaart naar *Scheveningen* te mogen graven, en daar langs een' straatweg te leggen, beginnende bij het Nachtegaalspad en eindigende te *Scheveningen*. Dit verzoek is niet toegestaan, omdat men aan een' particulier geen gezag of beheer over publieke wegen mogt toekennen; maar daarop is den 16den Julij 1663 aan de Raden en Rekenm^{r}. der domeinen van *Holland* en aan Schouten, Burgemeesters en Regeerders van *'s Gravenhage*, *octroy* verleend tot het maken van den weg naar *Scheveningen* en tot vindinge der kosten, zoo van daarstelling als onderhoud, een tol te heffen op den visch, de koopmansgoederen, de rij- en voertuigen, paarden en menschen; de Scheveningers van deze laatste evenwel vrijstellende.

Bij volgende besluiten hebben de Staten de voortzetting dezer onderneming en de middelen tot conservatie van den weg zeer begunstigd.

De bovengenoemde tol op den Scheveningschen weg was van elke acht stuivers visch 4 penningen, van ieder ton levende schol of scharren en van elken zalm of steur 8 penningen, en van iedere kabeljaauw 2 penningen. Wanneer is de tol, die voor de visch geheven werd, opgeheven?

De weg was oorspronkelijk niet van de stad, maar de weg kocht later het andere, haar niet, maar wel den domeinen toebehoorende deel voor *f* 18000. Wanneer was dit?

Het *octroy publiek* waarvan gesproken is, werd den 16den Julij 1663 verleend. Er bestaat nog een brief van HUIGHENS (die, zoo als men in zijn *Zeestraet* kan zien, zeer vóór den aanleg van den weg was), kort te voren geschreven aan den Baljuw van *'s Gravenhage*, den 11den Mei 1663.

Mijnheer!

Ik verneem met genoegen, dat men aldaar in ernst begint te spreken van een' steenen weg uyt *den Hage*, niet alleen tot *Rijswijk*, maar ook tot *Scheveningh*. QUAERENDO.

Lijst van eenige woorden in de Meijerij van den Bosch in gebruik.

Aling, adv. *geheel* (in physischen zin) *een alinge dag; een alinge peer.*

Ewees, adv. terstond, oogenblikkelijk.

Gekken, verb. liegen, jokkend liegen, b. v. *ge gekt het.*

Geworrig, adj. gehoorzaam, volgzaam.

Haal, subst. hangijzer boven den vuurhaard.

Haal, adjec. geheel (in chemischen zin) *haal vet.*

Hagt, subst. f. q. ijzeren streng aan eene kar.

Hartelijk, adv. hartig.

Heerig, adv. mistig door heidamp: *de lucht is heerig.*

Madôme, *maderie*, *mardie*, *pardie*, *sapperdikke*, *sapperdie*, *sapperdekie*, bastaard-vloeken.

Niverhands, adv. nergens.

Olland, adv. land met onvasten bodem, zoogenaamde papieren zolder.

Poenen, verb. kussen, zoenen.

Poorsen, verb. driftig opstuiven (alleen in infinit. 1 et 3 pers. praes. et imperf. (poorsde) in gebruik).

Schenk, subst. een been. *Schenk*, *schonk*, afgekloven been. *Been*, scheikundige zamenstelling aanduidend woord. *Knook*, been in 't levend ligchaam. *Bot*, een versch been, aan 't welk nog te kluiven valt.

Teut, subst. een inlandsch in den vreemde reizend koopman, die tevens beeren kastreert.

Teulen, verb. ploegen.

Viesch, adj. aardig, geestig, *een viesch man* is een geestige knaap.

Warends? adv. waarlijk?

Wonnie? adv. is het niet zoo?

CORNELIUS LIXA.

VRAGEN.

412. — *Jan van den Bosch.* Zekere JAN VAN DEN BOSCH gaf omstreeks 1656 een klein 4°. boekske uit, getiteld: *Kort bewerp van de dry teghenwoordighe aenmerckens-weerdighe wonderheden des werelds, die wij in deze onsalighe ijsere eeuw beleven.* Achteraan wordt gelezen: »Ghemaeckt in *Hollandt*, ghedruckt tot *Ceulen*, by JOHAN V. SOUFFENBORGH, naest de wereldt vol narren, met consent van CAREL STUAERT den tweeden, Koningh van *Schotlandt.*" Waarschijnlijk zal dit geschrift wel voorkomen in de *Bibl. van Nederl. Pamfletten* van den Heer F. MULLER, waarvan wij de voortzetting verlangend te gemoet zien. Intusschen zou ik echter van den schrijver gaarne iets naders vernemen. H.

413. — *Vraagboekje van Herman Herberts.* Dr. SCHOTEL noemt in zijn *Kerkel. Dordrecht*, dl. I. bl. 143, onder de werken van den bekenden HERMAN HERBERTS, een *A. B. of Vraagboekje.* De Heer ROGGE neemt dit over in zijne monografie over COOLHAES (dl. II. bl. 236). Terwijl deze het boekje niet gezien heeft, zoo vermoedt hij dat dit *A. B.* of *Vraagboekje* hetzelfde is als de *Goudsche Catechismus.* Is dit vermoeden niet tot zekerheid te brengen of het tegendeel aan te toonen? Dr. SCHOTEL merkt nog op, dat DONTECLOCK tegen dat *Vraagboekje* een zonderling werkje geschreven heeft. Het wenschelijkst ware dat iemand, liefst Dr. SCHOTEL zelf, aan het licht bragt, uit welke bron de wetenschap is geput, dat HERBERTS een *A. B. of Vraagboekje* schreef. H.

414. — *Th. Wijckenburg, I. Junius en J. Pelt.* Het kan zijn dat het waar is, wat nog pas is gezegd, dat er door GLASIUS in zijn *Biogr. Woordenboek van Nederl. Godgeleerden* geene personen van eenig belang zijn vergeten. Maar als dit het eenige Woordenboek is, waarmede men zich voor onze Nederlandsche kerkgeschiedenis behelpen moet, dan laat het ons telkens verlegen. Zoo zocht ik dezer dagen te vergeefs naar THEOD. WIJCKENBURG, ISAAC JUNIUS en JOHANNES PELT, in de eerste helft der XVIIde eeuw predikanten, respectivelijk te *Haarlem*, *Delft* en *Schiedam.* Zij zijn toch door hunne geschriften bekend. Van den laatsten zag ik voor eenigen tijd een boek in 4°.: *Harmonia Remonstrantium et Socinianorum.* Omtrent den tweeden verwijs ik naar F. MULLERS *Catal. van een magazijn Godgel. Werken*, N°. 3033. En de eerste schreef 55 predikatiën over *Rom.* VII, onder den titel: *Rebecca van tweelinghen zwangher*, die na zijn' dood te *Haarlem* werden uitgegeven. Aangenaam zal het mij zijn, indien een der medewerkers van dit tijdschrift, gelijk reeds meermalen geschiedde, het verzuim van GLASIUS wilde herstellen. H.

415. — *A. van Oosterbeeck.* Op geen der Catalogi van den Heer F. MULLER vind ik melding gemaakt van het werk van zekeren ANDREAS VAN OOSTERBEECK, predikant te *Montfoort*, die in 1615 te *Arnhem* uitgaf, in 4°.: *Christelijck ende heerlijck discours van de weder-gheboorte ende reformatie der kercke der beyder testamenten* enz., zijnde dit werk oorspronkelijk in het Hoogduitsch geschreven door JOHAN VAN MUNSTER, te *Vortlage.* Ook GLASIUS bewaart hier weder het stilzwijgen. Wien is iets meer bekend van den schrijver en zijne gedichten? H.

416. — *Petrus Pollionius.* Het eenige waardoor deze man, als predikant te *Woudenberg*, mij bekend is geworden, is, dat hij in 1658 een werk van PIERRE DU MOULIN vertaalde, onder den titel: *Nieuwicheyt des Pausdoms enz.* Heeft hij misschien nog meer vertaalde of oorspronkelijke geschriften in het licht gezonden, of door iets anders zich beroemd gemaakt? H.

417. — *Verspreide gedichten van Tollens.* Ik verlang eene opgave der titels van de *Gedichten* van H. TOLLENS CZ., die in vroegere *Almanakken* of *Jaarboekjes*, b. v. *Voor verstand en hart* en andere, voorkomen. Die in *Aurora*, *Almanak voor het Schoone en Goede* en in den *Muzen-Almanak* voorkomen, zijn mij bekend; doch niet of er in den *Belgischen Muzen-Almanak*, *Tesselschade*, enz. gevonden worden. Dr. G. D. J. SCHOTEL.

[De vrager bedoelt waarschijnlijk *niet* de verspreide gedichten, welke in een' der latere bundels verzameld zijn.]

418. — *J. Schultz van Haegen.* Wie noemt mij eenige werken, waarin iets te vinden is nopens den beroemden JACOB SCHULTZ VAN HAEGEN, als Generaal van de Cavallerie in bijna honderdjarigen leeftijd overleden, na sedert 1672 het land gediend te hebben?
Dr. G. D. J. SCHOTEL.

419. — *Een Nederlandsch volksboek in het Deensch.* Onlangs werd in den *Navorscher* naar eenige volksboeken gevraagd. Van de daar vermelde kan ik geen berigt geven, maar er is mij toch nog iets over onze oude volksboeken voorgekomen, dat misschien voor den vrager eenig belang kan hebben en dat ik daarom hier mededeel. In GRÄSSE's werk *die grossen Sagenkreise des Mittelalters*, Dresden u. Leipzig 1842, dat een deel uitmaakt zijner *Algemeine Literärgeschichte*, en waarin ook veel over Nederlandsche ridderromans voorkomt, vond ik bl. 253 een Deensch volksboek

vermeld onder dezen titel: *En herlich ny Historie om Konung Eduardo af Engeland, som var udi en ulaegelig Sygdom geraaden, men dog af en viis Quindes Raad blev cureret, og det formedelst Kongens yngste Sön Prints Arti frimodighed, som havde sin syge Fader saa Kiaer, at han reiste til hen rige Dronning af Arabia, hvor han med Liste bekom hendes Klenodier og förde Dronningens dyrebare Fugl Phoenix hiem med sig, dog paa det sidste efter megen Gienvaerdighed som Prints Artus havde udstanden, bekom han Dronningen til aegte. Lystig at laese. Af* Hollandsk *paa Dansk Rim udsat af* P. J. H. — Kiöbenh. 1696 en 1741, 8°. — Kent nu iemand soms den ouden Nederlandschen roman, die hier in Deensche rijmen vertaald is?

Dezelfde schrijver vermeldt ook nog bl. 458: *Die schoone ende suverlike historie van Apollinus van Thyro.* Delf in Holland 1493, 4°., als ook bl. 468, een Hoogduitsch gedicht: *Salomon und Maralf*, in strophen, naar een Hollandsch voorbeeld bewerkt.

TURIAS.

---

420. — *Geneeskundigen te Jisp.* In een *Reisboek* van het jaar 1700 leest men: »Omtrent een uur van de stad *Purmerend* legt het dorp *Jisp*, vermaard wegens gelukkige cuuren, welke, door de zonderlinge ervarendheid van zekere goede Meesters, aldaar gedaan zijn, en noch dagelijks worden." Er waren dan ook te dier plaatse destijds vijf herbergen. Wat waren dat voor *cuuren* (genezingen)? en zijn de namen der *goede Meesters* bekend?

C/4.

---

421. — *Regtsmagt der eigenaren van Stinsen in Friesland.* In *Friesland* waren, als ik wel heb, noch vrije, noch hooge, noch lage, noch ambachtsheerlijkheden. De edelen bewoonden de *Stinsen* (*Heerenhuizen*). Was aan het bezit van een zoodanige Stins eenige regtsmagt of politiek regt verbonden? En zoo ja, welke? In *Overijssel* werden de bezitters van Havezaten, in *Utrecht* die van Ridderhofsteden, mits zij edellieden waren, onder zekere bepaling, ter dagvaart beschreven.

C/4.

---

422. — *Het geslacht van Ouder-Amstel.* In 1510 was HEYMAN JACOBSZOON VAN OUDER-AMSTEL kastelein van het slot te *Muiden.* Was dat OUDER-AMSTEL een familienaam? Zoo ja, zijn er meer personen van dat geslacht bekend?

C/4.

---

423. — *Nuf, nufje.* Wat is de oorsprong van dit woord? Staat het in eenige verwantschap met het Groningsche, Drentsche en Friesche *nuver?*

?. ?.

---

424. — *Auteur van »Willem Baarland."* Opgaaf wordt verzocht van den naam des schrijvers van 't boek voor jongelingen, onder den titel: *Willem Baarland*, in 1830 of 1831 te *'s Hage*, bij A. KLOOTS uitgegeven en onlangs, met eene aanbeveling van Ds. VAN CHARANTE, herdrukt.

E. B.

---

425. — *Boerhaave en 't goudmaken.* Kan het uit een zijner schriften bewezen worden, dat BOERHAAVE, wat ik ergens las, geloof sloeg aan de mogelijkheid, om metalen in goud te veranderen? Waar zegt hij dat dan en hoe spreekt hij daar dan over?

?. ?.

---

426. — *Karel Baron de Geers geschriften.* In welke taal, — Zweedsch of Hollandsch, — schreef genoemde DE GEER zijne entomologische werken, waarvan eene vertaling in het Hoogduitsch, door GÖTZE, in 1780 te *Neurenberg* 't licht zag, onder den titel: *Abhandlungen zur Gesch. der Insekten?*

?. ?.

---

427. — *Gedicht op oude vrijsters.* Ik herinner mij voor een tiental jaren in een Nutsvergadering te hebben hooren voordragen een vers op oude vrijsters, louter uit viersylbige epitheta van dat meisjes- of vrouwensoort (sit venia verbo!) zamengesteld, alle op den rijmklank *ijsters* of *eisters* (o. a. *gortenbrijsters*) uitgaande. Die 't debiteerde las het, ni fallor, uit een jaarboekje voor. Zou men mij nu ook in dit tijdschrift dat vers willen mededeelen, of ten minste nader op den weg helpen, om 't elders te vinden?

O.

---

428. — *Uithangborden te Alkmaar.* Ik heb ergens gelezen: »Besser sind die Branntweinschilder, welche zu *Alkmaar* in *Holland* zu finden sind und von denen SELING in seiner »Rüstkammer" erzählt hat. Auf dem einen Schilde steht ein grosses schwarzes Schwein. Ganz recht, denn ein Schwein ist des Saüfers Konterfei. Auf dem zweiten hängt ein goldner Schafpelz. Auch recht, denn am Ende sind die Saüfer auch die Schafe, denen der Wirth das Fell über die Ohren zieht und für sich daraus Gold schlägt. Auf einem dritten Schilde ist die Sündfluth abgemalt, ohne Zweifel darum, weil der Branntwein eine wahre Sündfluth ist, die schon viele Millionen Menschen ersaüft hat und noch ersaüfen wird. Auf einem vierten Schilde sitzt eine Katze in einem Vogelbauer gefangen, zieht ein klägliches Gesicht, will heraus und kann nicht, während ringsum die Maüse tanzen und wahnsinnigen Schabernak treiben. Darunter steht das Wort: »*Mausefreude;*" womit bedeutet ist, dass der Branntwein die menschliche Vernuft gefangen nimmt, ein-

sperrt, und den Lüsten und Leidenschaften ihr tolles Spiel giebt."

Mijne vraag is nu: wie is deze SELING en wat is er nog waars van die uithangborden te *Alkmaar?* ?.

429. — *Musschenbroek. Fr. Hemsterhuys. P. Nieuwland.* Wie is zoo vriendelijk, dat hij mij opgeve, welke geschriften van deze drie vaderlandsche geleerden vertaald zijn geworden in eene of andere vreemde taal, wanneer en door wien? M. H. N.

430. — *Hendrik Jansen.* In de *Volks-Encyclopaedie*, die de boekhandelaar ROELANTS van *Schiedam* thans uitgeeft, — een werk, dat om zijn oppervlakkigheid en onnaauwkeurigheid mettertijd een Europesche beruchtheid zal verkrijgen, — vind ik HENDRIK JANSEN, van *'s Hage* geboortig en later te *Parijs* als boekhandelaar gevestigd, opgegeven als iemand, die »ten gevolge van zijne kennis der Europesche talen, zich door een aantal vertalingen in het Fransch gunstig bekend" gemaakt heeft. Dan wordt er verder van hem gezegd: »hij heeft vooral een groot aantal geschriften uit het Nederduitsch vertaald, en daaronder de reizen van HAAFNER." — Gaarne zou ik weten: welke geschriften nog meer, dan die reizen?

E. B.

431. — *Everhardus Schuttenius.* Hij was in de eerste helft der 17de eeuw predikant te *Zwolle.* Wie weet mij echter iets meer van hem op te geven, dan dat hij aldaar in 1633 bij JAN GERRITSZ een boekje in 18°. uitgaf, getiteld: *Anti-Stratius, ofte Een korte Ondersoeckinge van de Tafele des Gheloofs, Gemaeckt door* JACOBUS STRATIUS *Jesuyt van Antwerpen?*

△*

432. — *Willem Adriaan, Graaf van Hoorn.* Volgens den kundigen en verdienstelijken schrijver van de *Bijdrage tot de geschiedenis van het Nederlandsche Artillerie-korps*, was deze Meester-Generaal van de Artillerie, zoon van JOHANNES en kleinzoon van den gewezen Gouverneur van *Heusden*, WILLEM, Graaf van *Hoorn*, en overleed den 4den Maart 1694. Hoe laat zich deze opgave overeenbrengen met den volgenden post uit de kameraarsrekeningen van *Utrecht*, van den 29 October A°. 1604, opgenomen in het Archief van DODT van *Flensburg*, III. 275: »Den hr. WILL. ADRIAEN DE HOIRNES heer tot *Kessel*, gen. over de artillery der vereenichde *Nederlanden*, bruijdegom, mitsgaders joffr. ELISABETH V. D. MEERN, bruijt, 48 quaert rijnwijns"? LUISCIUS' *Woordenboek* heeft mij dit niet kunnen ophelderen. Majoor K.

433. — *Voorspelling.* De Zwolsche Burgemeester HENRICK WOLFSEN was een groot liefhebber om voorspellingen, die te zijner tijd in ruime mate gedaan werden, op te teekenen. Zoo vonden wij op een los blad papier, liggende in een zijner brieven, geschreven als afgevaardigde der stad *Zwolle* ter generaliteit, gedagteekend *'s Gravenhage* den $\frac{2}{12}$ Augustus 1654:

»Geprognosticeert voor 60 eñ meer jaren, gecommuniceert op den landdag in *Friesland* door den Predicant van *Wolvega.*

ANGLIA FLOREBIT, GEMET AVSTRIA, PAPA DOLEBIT.

L . . .	50
I . . .	1
L . . .	50
I . . .	1
M . . .	1000
V . . .	5
I . . .	1
D . . .	500
L . . .	50
I . . .	1
	1659

Aan het slot van den brief kwam nog dit PS.: »Uyt vrese vañ duisternisse van den Eclipsis tegens de clocke 9 uren, was huijden de Vergaderinge gelegt tegens 7 uren; eñ van gheen Duijsternisse de selve bevindende, gecontineert."

Wie was die predikant van *Wolvega?*

Majoor K.

434. — *Groote sterfte te Zwolle in* 1636—1637. In het jaar 1635 werd de stad *Zwolle* door eene geduchte overstrooming geteisterd. Deze gebeurtenis is genoegzaam uit verscheidene werken bekend, doch nergens vond ik aangeteekend, dat die stad in het volgende jaar door ziekten werd bezocht, die een groot aantal harer inwoners ten grave sleepten. Een der toenmalige secretarissen heeft van die buitengewone sterfte de volgende opgave nagelaten, zonder daarbij iets betreffende de oorzaken te vermelden.

»Annotatie van die doeden gestorven t sedert den 8 Maij Anno 1636."

Van den 8 Maij totten 15den . .	15
Van den 15 Maij totten 20 dito. .	12
Van 22 dito totten 29ste. . . .	18
Van den 29 dito totten 4 Junij . .	27
Van den 4 Junij totten 11 dito . .	18
Den 18 Junij.	40
Den 25 Junij.	31
Den 2 Julij.	32
Den 9 Julij.	47
Den 16 Julij.	53
Den 23 Julij.	70

Den 30 Julij.	65
Den 6 Augusti.	91
Den 13 Augusti.	105
Den 20 Augusti.	105
Den 27 Augusti.	164
Den 3 Septemb.	187
Den 10 Septemb.	184
Den 17 Septemb.	157
Den 24 Septemb.	154
Den 1 Octob.	153
Den 8 Octob.	136
Den 15 Octob.	96
Den 22 Octob.	70
Den 29 Octob.	55
Den 5 Novemb.	90
Den 12 Novemb.	64
Den 19 Novemb.	62
Den 26 Novemb.	41
Den 3 Decemb.	32
Den 10 December	22
Den 17 Decemb.	14
Den 24 Decemb.	14
Den 31 Decemb.	25
Den 7 Januarij	17
Den 14 Januarij	14
Den 21 Januarij	10

Dit stuk, uit het archief der stad *Zwolle*, geeft ons een treurig overzigt van den toenmaligen gezondheidstoestand van »Overijssels Oog." Kan iemand hierover iets naders mededeelen? Majoor K.

---

435. — *Abraham van Poot.* Van dezen godgeleerden Doctor zou ik gaarne iets meer weten, dan alleen dat hij een Coccejaan was, en enkele geschriften van COCCEJUS vertaalde en in het licht zond. Waarom GLASIUS hem niet in zijn *Biographisch Woordenboek van Nederlandsche Godgeleerden* opnam, verklaar ik niet te begrijpen. Mij dunkt Doctor VAN POOT had evenveel regt op eene plaats, als Doctor LODEWIJK MEIJER, die er wel in te vinden is. V. W.

---

436. — *N. B. A.* Wie is N. B. A., die in 1663 te *Amsterdam* bij THOMAS JANSZ in kl. 8°. uitgaf: *Het gevoelen van verscheyden zo oude als nieuwe schrijvers aengaende de ketters* enz., *door* MARTINUM BELLIUM? V.W.

---

437. — *Christiaan Hartsoecker.* Onder eenige handschriften van een mijner vrienden, zag ik voor eenigen tijd een brief van den als uitlegkundige genoeg bekenden remonstrantschen predikant CHRISTIAAN HARTSOECKER of HARTZOEKER. Daar deze brief enkele belangrijke bijzonderheden inhield, werd mijne aandacht op HARTSOECKERS levensgeschiedenis gevestigd. Ik sloeg aanstonds GLASIUS' *Godgeleerd Nederland* op, maar tot mijne groote verbazing vond ik hem niet. Gaarne zou ik zien, dat zij, die hiertoe in staat zijn, enkele biographische bijzonderheden mededeelden van dezen geleerden Remonstrant. De Heer VAN HARDERWIJK zou hiermede nog zijn voordeel kunnen doen voor het biographisch woordenboek, en aldus, zeker niet voor de eerste maal, een verzuim van GLASIUS goedmaken. Wat HARTSOECKERS werken betreft, deze worden door CATTENBURGH in de *Bibl. script. Remonstr.* opgegeven. Of gaf hij er nog meer uit dan deze? V. W.

---

438. — *Uitgaven van de Historie van het leven en sterven van Johan van Oldenbarneveld.* De mededeeling van den Heer M.v.D. in den *Konst- en Letterbode* dezes jaars (N°. 29, bl. 226) heeft mij omtrent de uitgaven der *Historie van het leven en sterven van Heer Johan van Olden-Barnevelt*, eenigzins in de war gebragt. Ik bezit eene uitgave in 4°. van 1648, zonder naam des uitgevers, noch plaats van uitgave. Ik vind daarin noch een »praalbed van den vader des vaderlands" noch een »nareden des uytgevers." De opdragt aan de regering te *Rotterdam* is geteekend: R. DE C. P. T. Wie is dat? — Na het verhaal van het leven en sterven van OLDENBARNEVELD en de opgave van eenige getuigenissen aangaande hem, volgen, met nieuwe paginering de »aenmerckinge op de sententie van J. VAN OLDENBARNEVELD. Op bl. 73 verhaalt de uitgever eensklaps en tusschen de »aenmerckinge" in, hoe men hem den 12den Maart heeft overvallen, ten einde de uitgave van dit werk te verijdelen. Een deel der copij was daardoor verloren gegaan.

Maar genoeg van deze uitgave. Is deze nu die van J. NAERANUS? En is de uitgave van 1657 ook in 4°.? En de uitgave van 1670? Ik bezit ook nog eene editie van 1669 te *Amsterd.* bij J. VAN DER STRATEN, en getiteld: *Waeracht.hist van 't geslachte, geboorte enz. van wijlen* J. VAN OLDENBARNEVELD, *neffens zijn remonstrantie, alsmede de sententiën van* J. V. OLDENBARNEVELD, G. VAN LEDENBERGH, H. DE GROOT *en* R. HOOGERBEETS. *Versiert met afbeeltsels.* V. W.

---

439. —*Opschrift te Haarlem.* Op een huis, staande aan de westzijde van den burgwal te *Haarlem*, eenige huizen op de gracht als men van de Vrouwensteeg komt, staat op een steen uitgehouwen, die over eene poort of gang ligt, de spreuk:

Nvlle science sans diligence 1595.

Is het bekend, waarom deze spreuk daar geplaatst is, die nagenoeg van het beleg der stad (1572) dagteekent?

Een paar huizen verder staat in ijzeren letters en cijfers, zoo als in die eeuw in gebruik waren: AN 1614 NO., ingelaten in den bovendorpel van eene huisdeur.

Welligt zal men eene korte vermelding daarvan niet onbelangrijk achten, daar die overblijfselen wel spoedig verdwijnen zullen en er mogelijk niet heel veel voorbeelden bestaan van timmerhout, dat nagenoeg 250 jaren aan het bederf en aan de wisseling der tijden weêrstand heeft geboden.

V. D. S.

---

440. — *Amsterdamsch dialect.* Kent men de oorzaak (of let men er niet op), waarom onze stadgenooten van de mindere en middenklassen en ook niet weinigen uit de bevoorregte standen helaas! de F als V en de V als Fee uitspreken, en evenzoo de S als Z en de Z als S, en zulks met zooveel tenaciteit en onverbeterlijkheid, dat ze zelfs bij het zien der letters onder het lezen dat leelijke spraakgebrek behouden? Hooren wij niet bij den weg, in de woningen, in de scholen, in de schouwburgen, zelfs in die, waarin »der kunsten God met geestdrift aangebeên wordt" en waarin die God dan ook »verdienste en deugd alleen kroont", ten minste zoo als hij voorgeeft; hooren wij niet overal om ons heen:

Verdinand.	Frolijk.
Vrans.	Frij.
Verm.	Ferloren.
Vrisch.	Ferwend.
Vridolijn.	Falsch.
Vameus.	Ferlakt.
Vataal.	Ferkocht.
Vatsoen, enz.	Ferwonderd, enz.
Zuiker.	Sak.
Zalomon.	Siek.
Zaartje.	Siel.
Zalpeter.	Salm.
Zla (salade).	Sand.
Zabel.	Swetser.
Zervet.	Soen.
Zlager, enz.	Salig, enz.

en is er geen afdoend middel om door tusschenkomst onzer armenscholen, bewaarscholen, zondagsscholen, middelbare scholen, voorbereidende scholen, kostscholen, Latijnsche scholen en andere scholen, welke mij ontsnappen, die opzettelijke verdraaijing der uitspraak bij de opkomende jeugd tegen te gaan? Of maken de onderwijzers zelven zich voor een gedeelte aan die zonde schuldig, en behoort daarom de verlangde verbetering tot de vrome wenschen?

MARS.

---

441. — *Avis fidelle.* Het bekende werk *Avis fidelle aux véritables Hollandois, touchant ce qui s'est passé dans les villages de Bodegraven et de Swammerdam* wordt door sommigen aan DE WICQUEFORT toegeschreven. Bestaat hiervoor grond?

C.
A.

---

442. — *Carel Reiniersz.* CAREL REINIERSZ of, zoo als hij zich schreef, CAREL RENIERSZ, van 1650 tot 1653 Gouverneur-Generaal van *Neêrl. Indië*, had tot vrouw FRANCOYSE DE WITT, dochter van JACOB DE WITT, Gouverneur op de kust *Coromandel.* Uit dat huwelijk werd een zoon geboren, die door BALEN, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 1334, wordt genoemd REYNIER KARELSZ. REINIERS was dus geen familienaam, maar vermoedelijk was de voornaam van den vader van den Gouverneur-Generaal REINIER of RENIER. Maar had deze dan geen familienaam? Het wapen van den Gouverneur-Generaal wordt onder zijn portret gesteld: *lazuur* beladen met *zeven losanges van goud*, geplaatst 3, 3 en 1, met een *chef van zilver.*

C/4.

---

443. — *Namen van heerlijkheden als familienamen.* Vroeger was het, meer dan thans, de gewoonte om achter den familienaam den naam der heerlijkheid te plaatsen, van welke men bezitter was. De heerlijkheden toch gaven destijds meestal politieke regten, die zij nu niet meer bezitten. Zoodra de heerlijkheid in andere handen overging, hield men in den regel op, zich naar die heerlijkheid te schrijven. Ook voerde veelal alleen de eigenaar den naam der heerlijkheid achter zijnen naam, terwijl de kinderen gedurende zijn leven dien naam niet voerden, of zich, zoo als in *Overijssel*, alleen met *tot* behielpen. Er zijn echter familiën van welke al de leden zich naar de heerlijkheid noemen, al behoort die heerlijkheid al sedert jaren niet meer aan eenig lid van het geslacht; zoo noemen b. v. zich al de leden van de familie VAN TUYLL, TAETS, POMPE, HOYNCK, *van Tuyll van Serooskerken*, *Taets van Amerongen*, *Pompe van Meerdervoort*, *Hoynck van Papendrecht*, heerlijkheden, die aan een lid van hun geslacht behoorden, maar die thans vóór lang aan andere geslachten zijn overgegaan. Bestond hiervoor eene andere reden, of was het slechts willekeurig? Oneigenaardig is het zeker, want op die wijze zouden er, indien eene heerlijkheid wat dikwerf van eigenaar veranderde, verscheidene verschillende geslachten één en denzelfden toenaam kunnen voeren, terwijl men, zonder nader onderzoek, niet zou kunnen opmerken aan wien de heerlijkheid eigenlijk behoorde. Om een voorbeeld te nemen: KORNELIS HOYNCK werd, zoo wat omstreeks het midden der XVIIde eeuw, Heer van *Papendrecht*, welke heerlijkheid bevorens aan zijn vrouws oudoom, ADRIAAN VAN MUYLWIJCK, had behoord. Hij had 10 kinderen. De oudste zoon, OTTO HOYNCK, bekwam *Papendrecht.* Nu ware het eigenaardig geweest dat deze alleen zich VAN PAPENDRECHT had geschreven; maar neen: al zijne broeders en zusters noemden zich HOYNCK VAN PAPEN-

DRECHT, gelijk zulks tot op den huidigen dag door al hunne descendenten wordt gedaan. Met PLOOS VAN AMSTEL is het iets anders, die pretenderen dat AMSTEL en niet PLOOS hunne familienaam is. +⊙+.

444. — *J. M. van Hemert.* Wie was J. M. VAN HEMERT, die in 1749 te *Gorinchem* uitgaf eene *Levensbeschrijving der Hollandsche Graven?* +⊙+.

445. — *L. C. Vonk.* L. C. VONK, de schrijver van *de landing van het Engelsch-Russisch leger*, wordt door Mr. S. DE WIND, *Bibliotheek der Nederl. Geschiedschrijvers*, genoemd Lid der Nationale Vergadering. Wat is er meer van hem bekend? C/4.

446. — *Calander-Broer.* BALEN, *Beschr. van Dordrecht*, bl. 1193, noemt GERRIT PIJLL, *Calander-Broer t' Utrecht.* Wat is een *Calander-Broer?* Een Roomsch geestelijke kan het niet zijn, want de man was getrouwd en leefde in de XVde eeuw. S. S. S.

447. — *De Nieuwe Nederl. Jaarboeken.* Volgens den Heer Mr. S. DE WIND (*Aanhangsel* achter zijn *Bibl. der Nederl. Geschiedschrijvers*, bl. 17), loopen de *Nederl. en Nieuwe Nederl. Jaarboeken* van 1747 tot 1786. Dit is niet juist. Ik bezit een exemplaar, loopende tot en met het jaar 1794, en nog eenige Nommers van 1795, maar ik meen, dat het werk nog later is vervolgd. Wie kan met juistheid opgeven wanneer het laatste Nommer uitkwam? Het werk is belangrijk genoeg om er de aandacht op te blijven vestigen. C. A.

448. — *Foeke Sjoers.* Wanneer is FOEKE SJOERS, historieschrijver van *Friesland*, gestorven? C/4.

449. — *Het handschrift van den gewaanden Klaas Kolijn.* Onder wien berust thans het handschrift van den gewaanden KLAAS KOLIJN, hetwelk in 1835 in het bezit was van den Heer C. VAN VOLLENHOVEN, ISZ., te *Rotterdam*, doch, als ik mij niet vergis, voor eenige jaren te *Amsterdam* in 't huis met de hoofden is verkocht? C/4.

450. — *Cornelius Hillenius.* Er is thans geen twijfel meer aan of CORNELIUS HILLENIUS (VAN HILLE), de zoon van JOOST, is de schrijver van den bekenden *Sieckentroost*, waarvan de eerste uitgave te *Gent* het licht zag in 1579, met zijn' naam voluit op den titel gesteld. JONA WILLEM TE WATER was hiervan ook overtuigd, toen hij zijn *Kort verhaal der Reformatie van Zeeland* schreef, hij zegt echter in dat boek (bl. 408): dat de letters C. v. H. (op welke uitgave worden die gevonden?) niet CASPAR VAN DER HEIDEN, maar CORNELIS VAN HILLE aanduiden, »zal in 't korte openlijk worden aangetoond, tot welken tijd ik dit in 't midden late." Is dat bewijs daarna geleverd? Zoo ja, door wien? en wanneer? Eene opgave van al de afzonderlijke uitgaven van den *Siecken-troost*, met vermelding of en hoe de naam op den titel staat uitgedrukt, zou mij zeer welkom zijn. R.

451. — *Gardes te voet van Prins Willem I.* Wie kan mij een boek of plaat aanwijzen, waar ik eene beschrijving of afbeelding van hun costuum kan vinden? JUT.

452. — *Dr. John van Leeuwen.* Waar zoude ik eenige bijzonderheden kunnen aantreffen omtrent Dr. JOHN VAN LEEUWEN, den zoon van een Hollandsch geneesheer, en die zich op het einde der XVIIde eeuw in *Ierland* kwam nederzetten? De Heer GILBERT geeft de volgende narigten aangaande hem in zijne *History of the City of Dublin*, Vol. III. p. 262:

»VAN LEEUWEN studeerde te *Leyden* onder BOERHAAVE en bragt het zeer ver in zijn vak, zijnde hij de eenigste vroedmeester in *Dublin* gedurende het vroegste gedeelte der vorige eeuw. (Wat is de stand van zaken sedert veranderd in de Iersche hoofdstad!) Hij werd gekozen tot Voorzitter van het Collegie van Geneesheeren in het jaar 1734, and stierf in 1736 te zijnen huize in *Molesworth Street* te *Dublin.* Zijne dochter LAETITIA, naderhand de vrouw van den WelEerwaarden MATTHEW PILKINGTON, werd in de vorige eeuw beroemd zoowel door hare ongelukken als door hare geschriften." — ABHA, in *Notes and Queries*, 2de Serie, VIII. p. 146.

J. H. VAN LENNEP.

453. — *Houten beelden der Hervormers.* Iemand schrijft in de *Literary Gazette* (voor 1835, bl. 10):

»Op maandag jongstleden werd in de localen van den Heer STANLEY, in *Old Bond Street* te *Londen* eene der merkwaardigste en vreemdste tentoonstellingen geopend, die men ooit gehouden heeft. Zij bestaat uit eene verzameling van vijf en twintig gebeeldhouwde houten beelden, vervaardigd door ANDREA BRASTOLINA, en welke vroeger als Caryatiden eene uitgestrekte galerij hadden te schragen in de boekerij der beroemde kerk van *St. Giovanni è Paoli* te *Venetië:* vanwaar BUONAPARTE ze deed wegnemen. Zij stellen hetzelfde getal voor van de bekendste Protestantsche Hervormers. Maar de beschrijving, welke den Catalogus voorafgaat, geeft ons een zoo juist denkbeeld van deze kunstwerken, dat wij niet beter kunnen doen dan haar over te nemen.

»»De beelden zijn levensgroot, staan op zinnebeeldige voetstukken van twee voet en zes duim, en vertoonen zich in de meest uitdrukkingsvolle en krachtigste houdingen. Deze geven den verschrikkelijken last te kennen, welken zij hebben te verdragen. BRASTOLINA heeft deze personen — wier portretten, voor zoo ver men het kan nagaan, meesterlijk gelijkende zijn — willen voorstellen als in eene andere wereld die pijnigingen lijdende, welke men meende dat hunne kettersche gevoelens verdienden. De gebaarding is derhalve op de verwonderenswaardigste

wijze gewijzigd en vertoont zoowel de onovertrefbare bekwaamheid van den kunstenaar als zijne diepe anatomische kennis. Terwijl zijn verheven genie hem buiten alle tegenspraak als een man bestempelt van uitstekend talent, schijnen deze onderwerpen, waaraan hij het grootste gedeelte van zijn leven gewijd heeft, zich bijzonder geëigend te hebben tot zijne ontwikkeling; en de grootschheid der ontwerping paart zich aan de keurigste inachtneming van de minste bijzonderheden en de meeste getrouwheid van uitvoering. Eenige der voorgestelde personen hebben zich aan hun lot onderworpen, terwijl hunne gelaatstrekken de treffende blijken dragen van hopelooze wanhoop: en zelfs in dit geval, waar men zoude kunnen onderstellen, dat aan BRASTOLINA weinig ruimte was overgelaten voor de uitoefening zijner buitengewone gaven, heeft hij ons die doffe gelatenheid beligchaamd, welke den beschouwer meer aandoet dan krachtige inspanning, en welke slechts weinige kunstenaars met goed gevolg hebben kunnen uitdrukken. De meerderheid van de beelden, echter, geven door de levendige kracht hunner gebaarden en de besliste uitdrukking van hun wezen, dat ons zonder eenige verdraaijing of overdrijving wordt voor oogen gesteld, de folterende smarten te kennen, welke zij hebben te ondergaan en welke zij niet ontvlugten kunnen van wege de ketens, die ze aan hunne plaats kluisteren. Deze ketens, met veel bekwaamheid aangebragt, komen goed bij het geheel en zijn als *accessoires* verstandig gekozen. De schikking der draperiën is met een fijn gevoel van welstand geschied en wekt bewondering door hare verscheidenheid: terwijl de halfnaakte toestand der figuren groote speling laat aan eene verbazende tentoonspreiding van effect, door de verschillende werkingen der spieren verkregen. De voetstukken zijn alles behalve de minst belangrijke gedeelten van het werk. Zij stellen het portret voor van den daarop geplaatsten persoon, zoo als het zich na den dood heeft kunnen vertoonen, terwijl de levenlooze armen en handen van elke zijde neêrhangen. Deze vreemde gedaanten, waarvan de lokken er uitzien als vlammen, spelende om de voeten der ongelukkigen, en die, in deze lokken, eene schuilplaats aanbieden aan krimpende slangen, zijn zoo behandeld, dat zij op eene strook, afhangende van den nek, het berigt mededeelen van den tijd, dat de persoon stierf en eene opgave bevatten van de geschriften, waarin hij als Calvinist, Lutheraan, of anderzins, zich tegen de kerk van *Rome* heeft verzet — misdaden van de ergste soort, maar waarop zij zich verhieven als daden van de grootste verdienste.

Elk beeld op zich zelf ware het onderwerp van belangrijke studie, en in elk beeld zoude veel zijn op te merken, dat ten hoogste bewonderenswaardig is: in het ééne de vorm van den schedel, in het andere de uitdrukking des gelaats, in dit het anatomische leven der leden, in dat de vinding van den stand. Vroeg men ons welke beelden wij het zeerst bewonderden, dan noemden wij ANNA BURGIUS, MENNO SIMONS, JAN BUCHENHAGEN, WILLEM DES AMORE, SEBASTIAAN POLONUS, MATTHAEUS GRIBALDI, BERNARDINUS OCHINUS. JAN CALVIJN, DESIDERIUS ERASMUS, MOSES GERUNDENSIS en PETRUS POMPONATIUS.""

Bestaan er prentverbeeldingen van deze Caryatiden en waar zijn de oorspronkelijke thans?

Waardoor had MATTHAEUS GRIBALDI — een regtsgeleerde — zich de vervolging van *Rome* op den hals gehaald? Was hij welligt de voorvader van GARRIBALDI?

J. H. VAN LENNEP.

454. — *Zoest of Soest, Doesburg en Duisburg.* Wat beteekenen deze namen?

J. H. VAN LENNEP.

455. — *Boekekist.* Welke zijn de beste afmetingen tot eene boekekist? Ik verlang geen antwoord »Dat hangt van de boeken af," maar eene opgave, door de ondervinding bekroond. Natuurlijk voor een kist om boeken van allerlei grootte in te bergen.

J. H. VAN LENNEP.

456. — *De Steenen onzer Heidevelden.* Bestaat er een handboek, dat mij in de studie dier steenen kan helpen? worden de zoogenoemde *rolsteenen* minder groot naarmate men dieper in 't land gaat: en waar zijn de grootste? Bestaan er voorbeelden van *goudhoudende* steenen, in ons land gevonden? en, tot welke soort van bergen behooren de steenen, die men hier aantreft?

J. H. VAN LENNEP.

457. — *Gerardus Réhoorn* gaf te *Amsterdam* onderwijs in de Hebreeuwsche taal aan vele jonge lieden, die tot de theologische studiën *niet* werden opgeleid; zond ten jare 1664 te *Amst.* een Nederd. werk van J. ALTING in 't licht, getiteld: *Grondige onderwijzing van het stellen der stippen in de Hebreeuwsche taal, zijnde het moeijelijkste deel van de spraakkunst*, enz. Te vergeefs heb ik nagevorscht om iets meer van RÉHOORN te ontdekken, daarom wende ik mij tot de lezers van dit tijdschrift, of ook soms de een of ander in staat is, meer bijzonderheden van hem mede te deelen. Het bovenstaande is ontleend aan de *Gesch. d. Nederl. Herv. kerk van* YPEIJ *en* DERMOUT, III. Aanteek. bl. 2 en 3.

J. C. K.

458. — *Christoffel Middaghten.* Deze was Schout bij Nacht, schreef een werk, getiteld: *Groot verbeterd Staats-Zeeboek, met de kaarten van* KLAAS DE VRIES, *Amst.* 1719, fol. en *De nieuwe Lootsmans wegwijzer*, Ib. 4°. Dit maakt mij begeerig meer van hem te weten. Zie *Naamregister v. Nederd. boeken, door* J. VAN ABKOUDE *en* R. ARRENBERG, Rott. 1773, bl. 291 en *Catalogus van een' hist. atlas, verzameld door* J. J. VAN VOORST, bl. 35, N°. 765††.

J. C. K.

459. — *S. van Campfort.* Wie weet eenige berigten mede te deelen omtrent dezen beeldhouwer? Hij vervaardigde de prachtige marmeren tombe op het graf van den dapperen Vice-Admiraal PIETER FLORISZOON in de groote kerk te *Hoorn*, welke in 1717 voor Czaar PETER moest geopend worden om het lijk van den zeeheld te beschouwen, waardoor breuken zouden veroorzaakt zijn aan de voorplinten der tombe, waarop de zeeslag in *de Sont* was afgebeeld. Jammer, dat dit gedenkteeken in 1833 door den brand der kerk is verteerd.

J. C. K.

460. — *Grafschrift van B. Bekker op zijne vrouw.* BEKKER vervaardigde op zijne echt-

genoot, wier naam mij onbekend is, en die hij in 1654 verloor, een grafschrift, te vinden in de kerk van *Oosterlittens*. Zie *Gesch. van de Hervormde Chr. kerk in Nederland, door* A. YPEIJ *en* I. J. DERMOUT, II. Aanteek. bl. 324. Wie deelt het mij mede? J. C. K.

461. — *Geneesheer of Doctor van Rijnland.* De schrijver der *Délices de la campagne à l'entour de Leide* (Leiden, 1712), Dr. GERARD GORIS, noemt zich *médecin ordinaire de Rhinlande.* Welke beteekenis moet aan dezen titel gehecht worden? Hadden in vroeger tijd de Waterschappen, even als later en nu steden en gemeenten, hunne door het bestuur aangestelde en eene vaste bezoldiging trekkende geneesheeren?

462. — *Het tooneelspel, getiteld de Patriotten.* Is het op goede gronden, dat in den belangrijken *Catal. van boeken over Nederl. Geschied. en plaatsbeschr.*, Amst. FRED. MULLER 1859, het op bl. 67 onder N°. 1268 voorkomende tooneelspel *de Patriotten*, Amst. 1785, 8°. aan G. PAAPE wordt toegekend? Op de laatste bladzijde van het derde deel van FEITHS *Oden en Gedichten*, Amst. 1798, en in den *Catal. der Bibl. van de Maatsch. der Nederl. Letterk. Bijv.* 1853—1857, bl. 49 zie ik RHIJNVIS FEITH als den auteur aangegeven. J. C. D.

463. — *Grafschrift op Tjerk Hiddes de Vries.* Ik bezit een handschrift, getiteld: *Ledige uuren besteedt in Rymen van verscheidene soorten van stoffen, door* REGNERUS DE LOVER *in zijn leven Medecyne Doctor te Amsterdam*, blijkbaar voor de pers in gereedheid gebragt. Daarin komt voor *Grafschrift voor den manhaften Heldt* TJERK HIDDES DE VRIES, *Admiraal van Vrieslandt, gesneuveldt in den Engelschen oorlog* 1665, luidende:

»TJERK HIDDES, Admirael van Vrieslands strijdbre vloot,
Ligt in dit eerengraf, door 's Landschaps last bedolven,
Nadat hij zeevenmaal heldhaftig voor zijn doodt
Der Britten dwinglandij gefnuykt had op de golven."

Is dit grafschrift bekend? en zoo ja, waar te vinden? DE LOVER was den 23sten Oct. 1647 vermoedelijk te *Sneek*, waar zijn vader AGGE SIMONSZ lid van den Raad was, geboren, en leefde ten minste nog in 1711. Wat is er van hem bekend? v. H.....t.

464. — *Simon Janzonius.* Wie was SIMON JANZONIUS, overleden 1707, op wien Dr. REGNERUS (REINIER) DE LOVER (te *Amsterd.*) het volgende grafschrift vervaardigde?

»*Alba legustra cadunt.*"
»Hier ligt JANZONIUS, die oud pas *zestien* jaaren,
Reeds weergalooze blijk van zijn geleerdheid gaf,
En 't grieks, latijn en frans in 't Neerlandsch kon verklaren,
Dies plant men 't beeltenis van *Pallas* op zijn graf."

Hij wordt genoemd *de doorgeleerde jongeling.* v. H.....t.

465. — *Jan Steengracht.* Voor mij ligt een werkje in 4°., groot 36 blz., getiteld: *Trouwhertige consideratien tot Zeelands Welstand.*

1°. *Redenen waarom geen Eerste Edelschap in Zeeland nut is.*

2°. *Behoud en veiligheid van Walcheren en steden van Zeeland.*

3°. *Aangaande de zeezaken.*

Met eene oude hand staat op dit exemplaar aangeteekend: »*Men houd voor vast, dit boekje geschreven te wesen door de Heer* JAN STEENGRAGT, *Secretaris van de admiraliteijt van Zeeland.*" Is dit waar? C. P. L.

466. — *Oorlog tusschen Middelburg en Zierikzee.* BOXHORN, *Chronijck van Zeelandt*, II. bl. 96, en DE KANTER, *Chronijk van Zierikzee*, bl. 43 (2e uitgave), spreken van eenen oorlog tusschen *Middelburg* en *Zierikzee*, ten tijde van Graaf FLORIS V, en zeggen dat de oorzaak onbekend is. Weet iemand mij hierover iets meer mede te deelen, dan ik t. a. p. lezen kan? C. P. L.

467. — *Een schoō ende devote oeffeninghe.* Waar, wanneer en door wien is gedrukt, en wie is de schrijver van het volgende werkje: »*Dit is een schoō ende devote oeffeninghe van der passien ons liefs Heeren* JESU CHRISTI." (Hier volgt het titelvignet voorstellende CHRISTUS onder eene pers, met het opschrift: »*Ic hebbe de presse alleen ghetreden) Mathei XI. cap. Coemt tot mi alle die daer arbeijt ende beladen sijt/ ic sal v vtroosten. Neēt mijn iock op v/ eñ leert van mi dat ic saechtmoedich/ eñ ootmoedich van herten ben/ eñ ghi sult uwē sielen rust vindē; want mijn iock is ghemackelijck/ eñ mijn last is licht.* Bij consente van den Hove.

De keerzijde stelt een *Ecce Homo* voor.

Aan mijn exemplaar ontbreken de laatste bladzijden. C. P. L.

468. — *Ds. Ravesteijn.* Bij DODT, *Archief van Utrecht*, dl. 3, bl. 306, lezen wij in een extract uit de cameraersrekening der stad van 1647. »*Kerkzaken* item op de commissie van de kerkenraat om tot *Gorcum* te horen de gaven van Ds. RAVESTEYN, etc."

En verder bl. 315.

»Item op t commissie tot beroep van Ds. RAVESTEYN."

Wie was deze Ds. RAVESTEYN, is deze werkelijk van *Gorcum* naar *Utrecht* gekomen? Is er iets naders van hem bekend?

L. v. J.

469. — *Goud uit de Gortsteeg.* Deze spreekwijze is men sedert lang in *Utrecht* gewoon te gebruiken, indien men spreekt van goud

of zilver van zeer slecht gehalte, en wordt gezegd afkomstig te zijn van eenen zilversmid, aldaar woonachtig geweest, wiens waren niet altijd even zuiver waren. Daar ik nu echter bij VAN DER CHIJS, *Munten der Bisschoppen* etc. *van Utrecht*, bl. 332, vermeld vind, dat hem zijn voorgekomen 3 stuivers (van lood) uit de Gortsteeg, wier opheldering te vergeefs gevraagd is, zoo kwam het mij niet onwaarschijnlijk voor, dat èn de oorsprong van het gezegde èn die van het geld een en dezelfde was, en misschien het gezegde zoude moeten luiden: »*Geld uit de Gortsteeg.*" Wie kan mij omtrent een en ander nader teregtwijzen? L. v. J.

470. — *Hatto, Graaf van Loenen.* In het jaar 975, zegt VAN DER CHIJS, *Munten der Bisschoppen van Utrecht*, bl. 16, schonk Keizer OTTO aan de Utrechtsche kerk een land, vroeger in het bezit van HATTO, Graaf van *Loenen.* Wie was deze? Waar is omtrent hem iets meer te vinden? L. v. J.

471. — *Soya.* »Bij de Engelsche zeelieden bestaat het geloof, dat *Soya* gemaakt wordt van kakkerlakken; en hoe onwaarschijnlijk zich deze meening ook voordoe, is de aanleidende oorzaak daartoe wel een onderzoek waard. De Chinezen te *Canton* hebben eene groote *Soya*-fabriek, en doen al hun mogelijke best om zich kakkerlakken te verschaffen van de schepen; uit welke omstandigheid de zeelieden onmiddellijk het gevolg trekken, dat dit geschiedt met het doel om er *Soya* van te maken. Maar, op beteren grond steunt schijnbaar het berigt, dat kakkerlakken door de Chinezen als aas worden gebruikt om te visschen. Een aftreksel van kakkerlakken wordt ook als medicijn aangewend: en de Heer WEBSTER, geneesheer op Harer Majesteits schip van oorlog *Chanticleer*, beweert, dat gewoon zout en water, verzadigd met de vochten uit kakkerlakken verkregen, al de lucht en ook eenigzins den smaak en de hoedanigheden van *Soya* bezit: zoodat, alles wel beschouwd, het geloof der zeelieden wel eens niet zonder grond kon zijn." — JOHN TIMBS, *Popular Errors Explained* (London, KENT and C°. 1857), p. 80.

Mijn vader plagt mij altijd te vertellen, dat stierenbloed een der hoofdbestanddeelen van de *Soya* was. Van de »*Japansche Zoya*" althans. Wat moet men in deze gelooven?

J. H. VAN LENNEP.

472. — *Soeren, Soranus.* Waar komt de naam *Soeren*, in *Hoog-* en *Laag-Soeren*, vandaan? Vindt men hem ook terug in dien van SORANUS, den bekenden boogschutter? Mij dunkt van ja. J. H. VAN LENNEP.

473. — *De Honden en de Maan.* Waarom blaffen de honden tegen de maan?

J. H. VAN LENNEP.

474. — *Groene Thee.* In *Things not Generally Known: Popular Errors Explained and Illustrated: By* JOHN TIMBS, *F. S. A.;* An entirely new Edition; *London.* KENT & C°. 1857, p. 77, lees ik:

»Omtrent de groene thee heerscht het vrij algemeene vooroordeel, dat zij hare bijzondere kleur aan het droogen der bladen op koper verschuldigd is. Niets heeft echter minder grond dan deze meening, want de droogpan, door een beambte der Engelsche O. I. Compagnie naar het moederland overgezonden, was van gegoten ijzer. Dat er in de thee koperdeelen zijn, is waar: doch BUCHOLZ heeft aangetoond, dat men deze ook vinden zal in verschillende plantaardige zelfstandigheden; ja, er bestaan zelfs bewijzen, dat er koper komt in het zamenstel van een groote meerderheid van dierlijke en plantaardige stoffen. In *koffij*, b. v. komt het in een opmerkelijke hoeveelheid voor, want, uit tien onsen ongerooste boonen, verkrijgt men, door behoorlijke behandeling, een koperbezinksel zoo digt, dat het twee duims lengte klaviersnaar met een echt koperbekleedsel omringen zou. En al wie een broodje met vleesch eet, heeft meer redelijke vrees te voeden voor vergiftiging door koper: want, zelfs het brood en het ossevleesch en de mosterd zijn, volgens scheikundige ondervinding, in staat om in de maag een metaalkorst te vormen, zoodat, als men het wel beschouwt, aardappelen het eenigste veilige eten zouden zijn; want, in drie pond van deze spijs heeft men geen koper kunnen ontdekken. Zoo schrijft Dr. SIGMOND in zijn werk over de Thee.

Maar, gesteld eens, dat er eenige grond ware voor de bewering, dat de groene thee werkelijk koperdeelen bevatte, dan zoude een weinig vlug loogzout, met het aftreksel van zoodanige thee vermengd, de aanwezigheid aantoonen van het minste en geringste koper, door het vocht blaauw te verwen. Nu vertoonen, op deze wijze onderzocht, de fijnste keizerlijke en bloemtheeën geen spoor van koper. Door anderen, waaronder BOERHAAVE, werd, met nog minder juistheid, het groen zijn der thee aan groene vitriool toegeschreven: maar dit bestanddeel, dat slechts een ijzerzout is, zoude onmiddellijk de bladen zwart verwen, en de thee, daaruit getrokken, zoude purper zijn gekleurd. Sir GEORGE STAUNTON berigt ons, dat men met het volste vertrouwen in *China* verzekert, dat nooit de thee op koperen platen gedroogd wordt: wijl men dit metaal meer bijzonderlijk voor het munten bezigt.

Dr. LETTSOM vraagt daarentegen in zijn belangrijk geschrift over de Theeplant: Is het niet waarschijnlijker, dat de eene of andere groene kleurstof, uit plantaardige zelfstandigheden zamengesteld, voor het groenverwen gebruikt wordt?

De geleerden hadden het vraagstuk tot op dit punt gebragt, toen de Heer ROBERT FORTUNE, in zijne *Residence among the Chinese* (verblijf onder de Chinezen), uitgegeven in 1857, de volgende bewijzen aanvoerde:

»»Zoo er op dit oogenblik nog iemand gevonden mogt worden, die zich vasthield aan de oude meening, dat men alleen groene thee kan plukken van de *Thea viridis* en alleen zwarte thee van de *Thea bohea*, dan zal hij wel bezwaarlijk geloof schenken aan het verhaal, dat ik te geven heb van de wijze, waarop de *Ning-chow*-districten hunne groene theeën hebben veranderd in zwarte. Maar, hoe moeielijk het ook zij om oude vooroordeelen kwijt te worden, toch »zijn feiten koppige dingen," en, op de waarheid van hetgeen ik ga mededeelen, kan men vollen staat maken. Veel jaren geleden liet een wakker Chineesch koopman, die zonder twijfel genoeg inzag, dat men zonder groote moeite zwarte en groene theeën konde verkrijgen van dezelfde plant, in het *Ning-chow*-district een *zwarten* thee-oogst plukken en in *Canton* ter markt brengen. Deze thee verkreeg de hoogste goedkeuring der vreem-

de kooplieden van die haven en werd, gelooven wij, opgekocht en naar *Engeland* gezonden door het groote huis van de Heeren DENT *en* C°. Dáár aangekomen, vond zij een gereede markt, en nam dadelijk de plaats in van eene zwarte theesoort der eerste klasse. Jaar op jaar nam de vraag naar deze thee standvastig toe en werd gereedelijk door de Chinezen voldaan. Tegenwoordig brengen de *Ning-chow*-districten slechte *zwarte* theeën voort, terwijl zij, in vroegere dagen, slechts *groene* leverden. Wilde men dus een bewijs, dan zoude dit genoegzaam wezen ten betooge, dat men zwarte en groene theeën kan maken van elke verscheidenheid der theeplant en dat de verandering van kleur in het bewerkte artikel alleenlijk afhangt van de wijze van behandeling.""

Ik moet bekennen, dat de overzending van een *gegoten ijzeren pan* door den ambtenaar der O. I. Compagnie, en de verzekering van den Chinees, dat koper bij hem te lande *meest voor de munt gebruikt wordt*, nog niet veel afdoen ten bewijze, dat de groene thee hare kleur niet aan koper verschuldigd is. De scheikundige onderzoekingen bewijzen meer. Echter zoude ik gaarne willen weten, van waar het onderscheid in verw der groene en zwarte theeën? En, daar ik nu toch eenmaal op mijn vraagstoel ben: Of het vooroordeel onzer huismoeders tegen de groene thee, als slaapwerend, eenigen grond heeft?

J. H. VAN LENNEP.

---

475. — *Europeanen.* In eene door mij gemaakte vertaling gebruikte ik eens het woord *Europeanen*. Mijn leermeester streek dat woord door en zette *Europeërs*. Bepaalde reden van de verandering gaf hij mij echter niet op, althans ik herinner mij alleen dit er van: *Europeanen* is geen woord. Zijn er ook lezers van den *Navorscher*, die *Europeanen* ook voor geen woord houden, dan zullen zij mij zeer verpligten, door mede te deelen waarom men bepaald *Europeërs* gebruiken moet. Dit mag ik er zeker nog bijvoegen, dat vele geachte schrijvers het woord *Europeanen* bezigen, misschien zelfs meer dan het andere (*Europeërs*).

H. v. K.

---

476. — *Geëtste plaat der zamenzwering van H. Slatius, in* 1623, *tegen Prins Maurits.* Onder dezen titel vond ik eene plaat, met bijvoeging van *zeldzaam*, beschreven op den Catalogus eener verkooping van boeken, platen, enz. bij den Boekhandelaar H. MEURS, te *'s Gravenhage*, den 29sten Augustus 1859. Wie weet mij te berigten wat die plaat voorstelde, door wien zij vervaardigd werd, of zij ook elders voorgekomen is, voor hoeveel zij is verkocht en waar zij is gebleven? Ik bezit zoodanige plaat niet onder degenen, die tot deze geschiedenis betrekking hebben, en mogt ze niet voor den door mij opgegevenen prijs bekomen.

N***.

---

477. — *Schilderij met eene kerkelijke plegtigheid.* Welke plegtigheid of gebeurtenis wordt er voorgesteld op de schilderij, bevattende de afbeelding der Remonstrantsche kerk te *Rotterdam*, die op de Bibliotheek dier kerk geplaatst is, en door wien is zij geschilderd? Ik bezit eene naar die schilderij vervaardigde teekening in O. I. inkt, waarschijnlijk door J. STOLKER, en zou dus zeer gaarne iets naders deswege vernemen.

N***.

---

478. — *Gedicht over de ouderliefde.* Waar kan ik gelezen hebben en wie deelt mij in zijn geheel, of slechts het couplet van een gedicht, mede, waaruit mij deze schoone regelen altoos — maar ook niet meer dan deze alleen — bijbleven, in welke van de ouders tot de kinderen gezegd wordt:

„Vergeef hun dwalingen, dan moogt gij vast verwachten,
Dat ook *uw* kroost zulks doet, wanneer *gij* vader zijt."

En wie was daarvan de dichter?

N***.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Blank, Braspenning, Stooter (I. bl. 220; vgl. bl. 309; *Bijbl.* 1853, bl. ii; IX. bl. 304). Bij het geschrevene over *braspenningen*, *blanken* en *stooters*, voeg ik het volgende als PS.

1. In de bekroonde prijsvraag over munten, door den Heer A. HEYLEN, 1787, worden zoo wel heele als halve braspenningen opgegeven, en verscheidene plaatsen vermeld, waar afbeeldingen worden aangetroffen (zie bl. 53, 54, 87 en 120).

In de prijsvraag over munten, door D. GROEBE, 1835, daarentegen, wordt het bestaan dezer munt ten stelligste ontkend, en het geloof daaraan eene dwaasheid genoemd. In BRENDER à BRANDIS, *Vaderl. Kabinet*, bl. 123 volgg. wordt van den braspenning gezegd: »deze is geene wezenlijke munt meer in ons vaderland, maar zij is, als een der oudsten, ons daarom niet minder bekend. Schoon haar eerste munter mij toch niet volkomen gebleken is, twijfel ik echter bijna niet of het zal een der Graven van *Brabant* geweest zijn; en wel, zoo ik met eenigen grond mag gissen, JOHANNES I of *de Zegehaftige*, waartoe ik de volgende reden moet opgeven." Hierop volgt een verhaal, dat niets voor de zaak bewijst, maar alleen voor de mogelijkheid pleit, dat er onder genoemde regering reeds braspenningen bestonden. Het argument laat echter veel te wenschen over. Tegenover bl. 126 komt eene afbeelding van den penning voor.

GROEBE verklaart, dat de *Johannes-Braspenningen* niet anders dan tweegrootstukken waren, vermoedelijk in 1417 geslagen. Sedert 1499 echter schijnt de waarde 3 grooten of 2 blanken te hebben bedragen.

Uit dit een en ander meen ik te mogen besluiten, dat men met even veel regt het bestaan der *Braspenningen* kan volhouden als verwerpen. Dat namelijk eene munt van de genoemde waarde door eene bijzondere om-

standigheid, eenen buitengewonen naam ontving, bewijst, dat een braspenning geene gefingeerde munt is geweest; maar van den anderen kant duidt het woord geene bijzondere muntwaarde aan, als men ten minste met GROEBE mag aannemen, dat het eenvoudig dubbele blanken waren, en de afbeelding en voorstelling van BRENDER à BRANDIS mag verwerpen, die uitdrukkelijk twee verschillende afbeeldingen dezer munten geeft.

2. Over de *Blanken* zegt BRENDER à BRANDIS: »Enkel in naam is bij ons ook nog bekend de zoogenaamde *Blank*, welke insgelijks op de gemelde plaat voorkomt, en door onze voorvaders *witte* genoemd wierdt; en op het laatst 6 duiten uiterlijke waarde had. Zij was uit haren aard eene Fransche munt (blijkens uit hare lelijen), zijnde het eerst geslagen door Koning PHILIP van *Valois*, doch had zo weinig zilver en zo veel koper in zich, dat men genoodzaakt was om haar met zilver te overstrijken, of te witten; opdat de Vorstelijke munt geen blaam bij de onderdanen zoude mogen verkrijgen" enz.

3. Zoowel de *Blanken* als de *Stooters* (welke naar BRENDER à BRANDIS afleidt van het Grieksche *stater*, en waarvan eene afbeelding op de gemelde plaat voorkomt) worden door GROEBE genoemd en als eene munt, die werkelijk bestaan heeft, opgegeven (zie bl. 117, 153).

D. *te D.*

Elf het malle getal (I. bl. 252; vgl. bl. 371). In Dr. A. DE JAGERS *Archief*, dl. I. bl. 423 vlg., vindt men hiervan eene verklaring, die in eenvoudigheid de gissing van H. T. verre overtreft. Het woord *elf*, namelijk, komt in een t. a. p. vermeld oud »geneuchlick Dicht" *van den ouden ende langhen Aernout* (*), behalve als *getal* ook voor in de beteekenis van *dwaas* of *zot* (*elf*, *alf*). Het Dicht behelst eene zamenspraak tusschen AERNOUT en zijnen meester. De olijke AERNOUT geeft op de hem voorgestelde vragen allerlei snedige antwoorden; en als ook de getalcijfers ter bane gebragt worden, weet onze vocativus van elk getal eene aardigheid te zeggen. Bij nommer *elf* maakt hij het echter wat bont; want gevraagd zijnde:

AERNOUT, spelt mij *elve*,

antwoordt hij:

Gewisselic *ghij zijt er een zelve*,

Hoe de meester deze lofspraak heeft opgevat, vind ik t. a. p. niet aangeteekend.

B^t.

(*) »Opgenomen in de »*Veelderhande geneuchlicke dichten, tafelspelen ende refereynen;* t'Antwerpen bij JAN VAN GHELEN, anno 1600" " (*Boekerij van de Maatschappij der Nederl. Letterkunde*)." Zie het *Archief*. t. a. p.

[Men vergelijke hetgeen wij, bij gelegenheid eener herhaling van deze vraag, gezegd hebben VI. bl. 296, waar wij den vrager naar het genoemde stuk in DE JAGERS *Archief* verwezen. Dat dit onzen naauwkeurigen B^t. ontgaan is, laat zich hieruit verklaren, dat de maker van het register op den *Navorscher* van dat jaar verzuimd heeft daarin de onderwerpen op te nemen der vragen door het Bestuur beantwoord.]

Kostverloren Wetering (I. bl. 379; vgl. II. bl. 276, 329, 357; *Bijbl.* 1854, bl. cxiii). Behalve de reeds vroeger opgenoemde plaatsen, die den naam van *Kostverloren* dragen, heeft men nog den *Kostverloren Polder* bij *Weesp*. Zijn er nog meer?

C/₄.

Autographen (II. bl. 279; III. bl. 278; *Bijbl.* 1853, bl. clxxxiii; 1854, bl. xxvii, xxxv, lx, lxxxii, cxviii; 1855, bl. cxii). In M. NIJHOFFS maandelijksch *Bulletin*, N°. 16, voor Maart 1859, vindt men onder N°. 4512, vermeld: *Album cosmopolite. Seconde édition. Choix de sujets, paysages, scènes, moeurs, marines,* etc., *par les principaux artistes de l'Europe et de l'Amérique. Texte et* (112) *fac-similé d'autographes de souverains, princes, savants, artistes,* etc. *Extraits des collections de M.* ALEX. VATTEMARE. Paris 1848, gr. in 4°.

J. C. D.

Nederl. spot- en scheldnamen (III. bl. 6, Vr. IX; vgl. bl. 372; *Bijbl.* 1854, bl. xxxvii, lxii, lxxxviii; 1855, bl. xxii; VI. bl. 109, 206, 239, 311; VII. bl. 14, 74, 140, 171, 295; VIII. bl. 104, 167; IX. bl. 105, 240). »Die Genter mussten [in 1539 van Keizer KAREL] knieend und baarfüssig, und zum Theil mit stricken um den Hals, Vergebung erflehen [voor hun wederspannigheid], was ihnen für alle Zeiten den Spottnamen der *Stropdragers* einbrachte, während sie bisher unter den Spitznamen, die fast allen flandrischen Städten ankleben den hochklingenden Beinamen der »Herren von Gent" geführt hatten." Zie FRIEDR. OETKER, *Vereinsleben und Schaubelustigungen in Belgien*, in WESTERMANN'S *Illust. deutsche Monats-Hefte*, N°. 28, Jan. 1859, bl. 383.

E. C. D. v. W.

Het Oog eener Naalde (III. bl. 95, Vr. 83; vgl. IV. bl. 75). In zijn belangrijk geschrift, *Lands Classical and Sacred*, geeft Lord NUGENT aan deze woorden eene uitlegging, welke ons dadelijk de geschiktheid aantoont der uitdrukking, voor het doel, dat de Heiland in 't oog had. Lord NUGENT beschrijft zichzelven als voornemens om *Hebron* door de groote poort te verlaten, als op eens zijne reisgenooten, een' grooten trein kameelen ziende naderen, hem verzochten door »het *naalde-oog*" of, in andere woorden, door de *smalle* poort te vertrekken. Dit, gelooft zijne Lordschap, is een gewone uitdrukking en

tevens eene verklaring van des Zaligmakers woorden; »want," gaat hij voort, »de pakdragende kameel kan er niet, dan met groote moeite, door, en niet dan ontheven van zijnen last, zijn zadeltooi en zijn koopmanschap." — Uittreksel uit de *Church and State Gazette* in de *Family Herald*, Vol. III. p. 461.

Dat de stadspoorten werkelijk zoo waren in des Heeren tijd, als Lord NUGENT ze schildert, blijkt ons, dunkt mij, duidelijk uit de woorden (*Matth.* VII: 13): »Gaat in door de enge poorte: want wijd is de poort enz." en uit *Lucas* XIII: 24: »Strijdt om in te gaan door de enge poorte." Wel is waar schijnt het laatste vers, in verband met het volgende, meer op de poort van een gebouw te doelen, maar de gedachte, dat men niet konde binnengaan zonder al het bijkomende neder te leggen, schijnt toch in het woord »eng" opgesloten. J. H. VAN LENNEP.

Grafschrift op Aelia Laelia Crispis (IV. bl. 37, Vr. XVII; vgl. bl. 335; *Bijbl.* 1855, bl. lvi; VI. bl. 139, IX. bl. 169). Zoo als uit *Nav.* VI. bl. 139 blijkt, moet er in *Nav.* IV. bl. 37 naar dit grafschrift gevraagd zijn. Bij gemis van dien laatstgenoemden jaargang weet ik niet, wat men eigenlijk van dat zonderling *epitaphium* wel wenschte te weten. Hoe dit zij, blijve in 't midden. Alleen dit wilde ik hier dienaangaande mededeelen, ingevalle 't nog niet medegedeeld is, dat men 't grafschrift zelf in zijn geheel, o. a. kan vinden in de *Pensées de mons. le comte* OXENSTIRN, t. I. p. 427 e. s. (Éd. de la Haye, chez JEAN VAN DUREN, 1749). En wil men voorts hooren wat OXENSTIRN zelf er over denkt? »Ce n'est qu'un amas d'air condensé," zegt hij, »que l'Auteur a bien voulu donner à garder à la postérité, pour le supplice de ceux qui ont la fantaisie de vouloir trouver du sens où il n'y en a point. Quels efforts de tête, quelles tranchées de cervelle n'en a-t-il pas coûté au bon comte MALVARIO, avant que d'avoir atteint la dernière page de l'*in-quarto* qu'il a composé sur un si maigre sujet! Quelques uns ont cru voir un avorton sous les mistérieux lambeaux de cette épitaphe. Il faut avoir la vuë bonne pour faire cette découverte. D'autres, à la lueur de leur imagination, y ont apperçu distinctement de certaines veines brillantes qui conduisent infailliblement à pleine découverte de la pierre philosophale. Pour moi, mon sentiment là dessus est, que quelque esprit enjoué l'a composée, pour se moquer de l'insatiable curiosité des hommes, qui se font ordinairement un sujet d'admiration de tout ce qu'ils n'entendent pas. Et en effet, je ne trouve pas qu'il soit difficile d'en composer de pareilles; puisque l'esprit, la raison et le bon sens y ont si peu de part. On peut juger par-là que l'auteur de cette épitaphe a été quelque insigne railleur, puisqu'il s'est moqué même de l'avenir."

Dr.

Mr. Jan Jacob Mauritius (IV. bl. 68, Vr. XXXVI; vgl. bl. 360; *Bijbl.* 1855, bl. lix; VIII. bl. 36, 105 en 134). In den IVden jaargang wordt bl. 362 gezegd, dat J. J. MAURITIUS of MAURICIUS (onder beide namen komt hij voor), ook afgevaardigde van ons land naar *Noorwegen* of *Zweden* zou zijn geweest; dit is onjuist, hij was tot 1741 Minister Resident van H. H. MM. bij den *Neder-Saxischen Kreits*, en hield zijn verblijf te *Hamburg*, waar hij later, na zijn terugkomst uit *Suriname*, zich mede ophield en den 21sten Maart 1768 overleed. Hij is getrouwd geweest met JOHANNA MARIA WREEDE. Van zijn' vader, J. MAURITIUS, zijn nog een paar werken in de *Bibliotheek der Nederl. Letterk. te Leiden* voorhanden.— Nu wordt gevraagd hoe kwam de zoon van eerstgemelde (van J. J. MAURICIUS) aan den naam van BOERHAVEN? (vgl. *Nav.* VIII. bl. 105). C/₄.

Abraham Magyrus (VI. bl. 31, Vr. 27; vgl. bl. 70 en 208). De 4°. uitgave der Almanaksheiligen, is te *Amsterdam* bij NIC. TEN HOVE in 1717 verschenen, en bevat even als de genoemde uitgaven 430 blz.

D. *te D.*

Het geslacht Sweers (VI. bl. 135, Vr. 194; vgl. bl. 318, VIII. bl. 330, IX. bl. 171, 268). Ik vind in eene geslachtlijst GUILLIAM SWEERS, geb. te *Middelburg* 13 Maart 1606, (zoon van GUILLIAM SWEERS en GILLINA VAN VLIERDEN), tr. te *Amsterdam* Dec. 1637 met AALTJE of ALIDA VAN HASSELT, geb. te *Kleef* 18 Febr. 1619 (dochter van WILHELM VAN HASSELT en HELENA MOM), uit welk huwelijk slechts één zoon, BALTHAZAR SWEERS, opperhoofd van *Japan*, getr. met SEBASTIANA DE HOOG, uit welk huwelijk mede slechts één zoon

Mr. GUILLIAM SWEERS, getrouwd met SARA DE NORMANDIE; waarbij 2 kinderen:

a. CHRISTINA SEBASTIANA SWEERS, geh. aan Mr. MARCELLUS EMANTS, Essayeur Generaal van de munt der *Vereen. Nederl.*; met kinderen.

b. JOHAN ANTONIE SWEERS, tr. tweemalen 1°. met JACOMINA DE ROTH.

2°. met SUSANNA DE CROESE. Uit beide huwelijken kinderen. C/₄.

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 92, 298; VIII. bl. 13, 204, 270, 330; IX. bl. 8, 110, 174, 208 en 241). Bij de reeds vermelde voege men nog de volgende:

1. *Leçons de Littérature Hollandaise, tra-*

duites en Français, par L.—V. RAOUL. Brux. 1828.

2. *Imitations de quelques fleurs de poësie Hollandaise,par* F. L. A. DE JAGHER.Utr.1846.

De verzamelaar der *Lofdichten op* M. H. TROMP kan in N°. 1, bl. 241, de krachtige dichtregelen van S. INGEN (zie boven bl.178*b*), en in N°. 2, bl. 25, het zinrijke bijschrift van ANTONIDES (jaarg. VII. bl. 286*a*) vertaald vinden.

3. *Lecture on the influence of English literature upon the literature of the Dutch.* (Door B. S. NAYLER, naar het Holl. van N. G. VAN KAMPEN.) Amst. 1836.

4. *Discourse on the judgement of posterity.* (Door denzelfden, naar het Holl. van J. H. V. D. PALM.) Amst. 1837. Bt.

Hollandsche boeken vertaald.

S. E. STRATINGH, *Ueber die Bereitung, die Verbindungen u. die Anwendung des Chlors. Aus d. Holländ.* — Ilmenau, 1829. gr. 8°.

ANDREAS DE MEESTERS *Des Griecken opganck en onderganck* (Dordrecht, 1599), werd in 't Latijn en in 't Fransch overgezet.

W. H. SURINGAR, *Considérations sur la réclusion individuelle des détenus.* Parijs, 1843.

W. H. SURINGAR, *Religiöse u. moralische Betrachtungen. Ein Handbuch für Gefangene.* Leeuw., 1841.

H. VAN LOCHEM,*Les harmonies de la nature. Poème trad. du Holl. par* A. CLAVAREAU. Brux. 1826.

J. F. HELMERS, *La nation hollandaise. Poème trad. du Holland. par* A. CLAVAREAU.

A. VAN DER HOOP, *La campagne de dix jours Poème trad. du Holl. par* A. CLAVAREAU.

J. F. MARTINETS *Vereenigd Nederland* is in 't Fransch vertaald, o. d. t. *les Pays-Bas* etc., 3 dln.

Geschichte der Entstehung der Remonstranten. Aus d. Holl. übers. von KERSTEN, 1799, in 8°.

Van W. SEWELS *Historie der Kwakers* (1717) bestaat eene vertaling in 't Engelsch (1722) en eene in 't Hoogduitsch (1742).

Een opstel van Prof. N. C. KIST over den dichter van 't *Stabat Mater* in 't *Archief voor Kerk. Gesch. van* KIST *en* ROYAARDS, dl. III. 1831, komt, in 't Hoogduitsch vertaald, voor in ILLGENS *Zeitschr. für histor. Theol.*, 1837, VII. B., 2ter Heft, S. 41 ff.

Mr. H. J. KOENENS dichtstukken: *Het afsterven van Karel V* en *Nathanaël*, door A. KNAPP in 't Hoogduitsch overgezet, vindt men in diens dichterlijk jaarboekje *Christoterpe.*

J. VOLLENHOVE'S *Kruistriomf* is in 't Hoogduitsch vertaald door JOH. CHRISTIAN CUNO.

Dr. VAN DER SANDE, *Die Rotterdammer Kirmess, ein Volksbild, übersetzt von* Dr. ZEHNER.

Mr. H. VAN ALPHENS *Starrenhemel* is in 't Fransch vertaald, o. d. t. v. *Le ciel étoilé.*

FRANCIJNTJE DE BOERS *Kindergedichten* zijn ook in 't Fransch overgezet, o. d. t. van *Poèmes*, 1835.

A. VAN DER HOOP JUN., *Warschau, Krijgstafereelen* (Amst. 1832), verschenen in 1833 in eene Fransche overzetting 't licht, getit. *Varsovie.*

GERBRAND VAN LEEUWENS *De Handelingen der heil. Apostelen, beschreven door* LUCAS, *uitgebreid en verklaart*, Amst. 1704, werd in 't Hoogd. vertaald en uitgegeven te *Bremen*, 1708.

JOH. STINSTRA'S *Waarschuwing tegen geestdrijverij*, Harl. 1750, is in 't Fransch, Engelsch en Hoogduitsch vertaald.

Apologia Catholica d. i. Catholycke Antwoorde op een kettersch bouxken Casparis Grevinckhovii is ook in 't Latijn overgebracht, Keul. en Leid. 1609.

Van AB. DES AM. V. D. HOEVEN JR.'S *Akademiereis* bezorgde Dr. L. TROSS eene Hoogduitsche vertaling, die in 1848 te *Dortmund* 't licht zag.

J. D'OUTREINS *Korte schets der goddelijke waarheden* werd vertaald in 't Fransch, Hoogduitsch, Engelsch, Portugeesch en Maleisch.

Van *De gelijkenisse van de verloren zoon*, — *de Sendbrief van Paulus aen de Coloss. en* 107 *Psalm ontledet* enz., — C. VITRINGA, *Over de evangel. parabolen*, ook door D'OUTREIN geschreven of vertaald, bestaan mede Hoogduitsche vertalingen.

D'OUTREINS *Gouden kleinood* verscheen, in 't Hoogduitsch vertolkt, te *Bremen* in 1721.

J. H. VAN DER PALMS *Geschied- en Zedek. Gedenkschrift v. Ned. herstelling*, verscheen, in 't Fransch overgezet, te *Brugge* 1828.

Van diens *Bijbel voor de Jeugd*, 1e deeltje, zag eene Hoogduitsche vertaling 't licht te *Wezel*, 1831.

P. F. VON SIEBOLD, *Geographical and ethnographical elucidations to the discoveries of Maerten Gerrits Vries, A. D.* 1643, etc. *Translated from the Dutch by* F. W. COWAN. Amst., F. MULLER, 1859.

HUGO DE GROOTS *Bewijs voor de waarheid der Christ. Godsd.* is, door bezorging van den natuurkundige ROBERT BAYLE, in 't Arabisch vertaald.

Van C. R. T. KRAIJENHOFFS *Dissertatie over de elektriciteit* bestaat eene Fransche vertaling van de hand van VAN SWINDEN.

BERN. NIEUWENTYT, *Gebruik der waereldbeschouwing* is vertaald in 't Fransch en in 't Engelsch.

VAN LENNEPS *Roos van Dekama* is ook in 't Engelsch overgebragt.

Mr. SIBR. GRATAMA'S *Iets over de nadeelen v. d. tegenw. staat van 't regtswezen in de Nederl.* enz. (Leeuwarden, SURINGAR, 1823), werd in 't Fransch vertaald door den Procureur des Konings bij de Regtb. te *Doornik*

CAVELIER en te dier stede in 1824 uitgegeven. Vgl. *Hand. d. Maatsch. v. Ned. Letterk.* 1858, bl. 56 van de levensberigten.

In l'*Historie du drapeau, des couleurs et des insignes de la Monarchie Française, par* M. REY, (Paris, 1837) tome II, vindt men eene Fransche vertaling van Jhr. Mr. J. C. DE JONGE'S *Onderzoek over den oorsprong der Nederl. vlag.* ('s Gravenh. en Amst., 1831.)

G. H. VAN SENDENS *Alpenrozen* zijn in 't Hoogduitsch overgebragt.

Mr. B. H. LULOFS' *Avondmijmering* is in 't Hoogduitsch vertaald, door G. W. VAN BUEREN te *Emden.*

Mr. H. A. SPANDAW, *Les Femmes, poème en IV Chants, traduit* [du Hollandais] *par* A. CLAVAREAU, Maastricht, 1833.

Mr. W. C. ACKERSDIJCKS *Aanmerkingen omtrent de Nederl. Taal* enz., in 't Fransch vertaald o. d. t. *Observations sur la langue Flamande*, etc. *par* J. C. E. Baron VAN ERTBORN, Antwerpen, 1821 in 8°.

Christliche Besuche im Gefängnisse. Vorträge u. Ansprachen zum Heile der Gefangenen. Aus d. Holländ. des Ritters W. H. SURINGAR, *frei übersetzt* u. s. w. *von Dr.* J. N. MÜLLER. Karlsruhe, 1843, in 8°.

Rede über Armenpflege u. Armen-Patronat, gehalten zu Amsterdam an 22 Januar 1842, *vom Ritter* W. H. SURINGAR. St. Goar, 1842, in 8°.

C. GOBÉE, *Die sogenannte ägyptisch-contagiöse Augenentzündung.* Leipzig, 1840, gr. 8°.

Hollandsche boeken vertaald. Dezer dagen kwam mij in handen eene *Proeve* van vertaling, van HELMERS' *Hollandsche Natie*, en wel van den Heer A. SCHLIM, Kapitein bij de Infanterie. Die *proeve* is reeds in druk verschenen in 1826. Zij heeft deze inleiding:

»Voici une traduction de quelques lignes d'un poëme hollandais de J. F. HELMERS. Ces lignes font une partie d'une traduction *encore inédite* de ce poëme. Les vers français m'ont paru rendre le texte hollandais avec tant de précision et d'élégance, que je n'ai pu resister au plaisir de les citer. Il suffit de les lire, pour se convaincre qu'il existe de nos officiers qui savent manier aussi bien la plume que l'épée."

De *proeve* heb ik *hier* niet bijgevoegd. Ik vreesde te uitvoerig te zullen worden. Heeren Navorschers zullen mij bijzonder veel genoegen doen, door mij mede te deelen, of er eene *geheele* vertaling van HELMERS' *Dichtstuk*, door den Heer A. SCHLIM, is *uitgekomen*, zoo ja, bij wien, waar en wanneer?

H. v. K.

Van Oort (VI. bl. 396, Vr. 573; vgl. VII. bl. 158, 206; VIII. bl. 110; IX. bl. 208 en 269). Terwijl φ²—φ. geen der vroeger door mij geopperde bezwaren heeft weten uit den weg te ruimen, maar zich heeft bepaald bij de mededeeling eener hoogst gebrekkige en fautive geslachtlijst, diene het navolgende ter aanvulling en verbetering.

JOHANNA DE RIEDER, moeder der drie zonen, FRANS, BAREND en GERRIT of GERARD, sterft na 26 Januarij 1681, wanneer zij onder den naam van JOHANNA RHEDE nog als getuige adsisteert bij den doop van een harer kleinkinderen.

A. Van de drie zonen, zoo even genoemd, trouwt Mr. FRANS VAN OORT, Advokaat, in 't Weystraat te *Utrecht*, den 1sten April 1679 met CATHARINA COOL, wed. HERMAN LUYSTER; uit welk huwelijk geboren worden:

a. ADRIANUS} beiden gedoopt te *Utrecht*, 13
b. JOHANNES} Aug. 1680.
c. BERNARD, ged. te *Utrecht*, 17 Jan. 1682.
d. WOUTER, ged. te *Utrecht*, 21 Febr. 1683.
e. BERNARD, ged. te *Utrecht*, 25 Junij 1684.
f. JACOBUS, ged. te *Utrecht*, 27 Dec. 1685.

Aan JOHANNES (*b*) wordt den 6den Mei 1700 te *Utrecht* acte gegeven om aan *de Bildt* te trouwen met GEERTRUUD VAN OORT. Uit welk huwelijk geboren worden:

1. FRANS, ged. te *Utrecht*, 13 Maart 1701.
2. BERNARDUS, ged. te *Utrecht*, 22 Oct. 1702.
3. JAN, ged. te *Utrecht*, 16 Maart 1704.
4. ADRIAEN, ged. te *Utrecht*, 19 April 1705.
5. CLARA CATRINA, ged. te *Utrecht*, 20 Nov. 1707.
6. JAN, ged. te *Utrecht*, 19 Jan. 1710.
7. MARGARETHA HELENA, ged. te *Utrecht*, 5 Febr. 1712.

WOUTER, sub *d.* genoemd, trouwt te *Utrecht* 27 Aug. 1703 met ALETTA MARIA ROTTEVEEL; uit welk huwelijk geboren werden:

1. CATHARINA (volgens opgave van φ²—φ., doch op de registers niet gevonden).
2. HENDRIK, ged. te *Utrecht*, 20 Julij 1706.
3. ALETTA, ged. te *Utrecht*, 1 Maart 1708.
4. MARIA, ged. te *Utrecht*, 18 April 1710.
5. FRANS, ged. te *Utrecht*, 17 Jan. 1712.
6. MARIA, ged. te *Utrecht*, 21 Maart 1713.
7. CORNELIS JOHANNES, ged. te *Utrecht*, 23 Sept. 1714.
8. LUSIA LOUWISE, ged. te *Utrecht*, 25 Aug. 1716.
9. JACOBA AGNIETA, ged. te *Utrecht*, 4 Nov. 1718.
10. JOHANNA FRANCINA, ged. te *Utrecht*, 27 Julij 1721.
11. FRANS, ged. te *Utrecht*, 29 Maart 1724.

Van de kinderen van JOHANNES (*b*) trouwt:

FRANS (1) den 3 Nov 1754 te *Utrecht* met MAGDALENA HOFKENS, wed. van PIETER MEYSENHEYM.

BERNARDUS (2), den 29 Jan. 1735 te *Utrecht* met MARIA DUBOIS.

Van de kinderen van WOUTER trouwt:

CATHARINA (?) (1) 20 Febr. 1726 te *Utrecht* met JOHAN GOTTFRIED SCHILLING.

ALETTA (3) 20 April 1734 te *Utrecht* met Mr. DIRK BERGH VAN SWOL.

LUCIE LOUISE (8) in Mei 1746 te *Wadenoyen* met Ds. WILHELMUS KLAD, pred. aldaar.

JOHANNA FRANCINA (10) 11 Aug. 1751 te *Utrecht* met HERMANNUS KLAD.

FRANS (11) 20 Maart 1759 te *Utrecht* met GEERTRUIDA MARIA HERMANS. (Geboden te *Amsterdam.*)

Uit welk laatste huwelijk weder geboren zijn:

1. ALETTA GEERTRUIDA, ged. te *Utrecht* 3 Sept. 1760.

2. HENDRIETTA MARIA, ged. te *Utrecht* 29 Aug. 1762, den 4 Febr. 1788 gehuwd met HENDRIK WILLEM NAGTGLAS VERSTEEG.

3. DIRK FRANS, ged. te *Utrecht*, 16 Jan. 1767.

4. CATHARINA LOUISA, ged. te *Utrecht*, 25 Mei 1777.

5. FRANCINA, ged. te *Utrecht*, 20 Mei 1778, den 28 Februarij 1803 gehuwd met HENRICUS RAVESTEYN.

6. LUCIA AGNIETA, ged. te *Utrecht*, 21 Mei 1780.

B. BAREND of BERNARD VAN OORDT of VAN OORT is gehuwd geweest met CLARA DE WITH, en zij hebben gewoond op *Coesbergen*.

Uit dit huwelijk zijn, voor zoover bekend is, geboren:

a. GEERTRUID, ged. te *Utrecht*, 24 Jan. 1683, later gehuwd met JOHANNES VAN OORT (zie boven).

b. JOHANNA, ged. te *Utrecht*, 11 Jan. 1684.

C. GERRIT of GERARD VAN OORT is ondertrouwd te *Houten*, en getrouwd te *Utrecht* in Januarij 1678, met ANNA SCHUT, en heeft gewoond te *Utrecht*, achter 't Weystraat.

Uit dit huwelijk zijn geboren:

a. ANNA, gedoopt te *Utrecht*, 24 Jan. 1679.

b. ADRIAAN, ged. te *Utrecht*, 26 Jan. 1681.

c. ISAAK, ged. te *Utrecht*, 17 Jan. 1683.

d. JOHANNES, ged. te *Utrecht*, 25 Jan. 1685.

e. JOHANNA CATHARINA, ged. te *Utrecht*, 14 Nov. 1686.

f. MAGDALENA, ged. te *Utrecht*, 20 Nov. 1688.

g. ELISABETH, ged. te *Utrecht*, 28 Julij 1693.

Daar alle boven vermelde feiten en dagteekeningen zijn getrokken uit de registers, op het archief der stad *Utrecht* aanwezig, behoeft aan de waarheid er van niet te worden getwijfeld.

Mogt φ^2—φ. soms verlangen, om de bij hem nog aanwezige overleveringen, waarop hij zich, zoo het schijnt, veel malen verkeerdelijk heeft verlaten, misschien uit de vele bij mij nog voorhanden als ware het authentieke bescheiden, te zien toegelicht, zoo verklaar ik mij daartoe gaarne bereid, mits hij zich met hetgeen hij bezit, persoonlijk bij mij aanmelde.

L. v. J.

Van Oort. φ^2—φ. noemt onder de kinderen van BAREND VAN OORT *b*, eene dochter N. N. VAN OORT, gehuwd aan Mr. WACHTENDORFF, te *Utrecht*, en eene andere dochter N. N. VAN OORT, gehuwd aan den *decan* WACHTENDORFF. Die opgave stemt geheel niet overeen met de aanteekeningen, voorkomende in de vrij naauwkeurige geslachtlijst der familie VAN WACHENDORFF, niet WACHTENDORFF. In deze vindt men: »CORNELIS ANTHONY VAN WACHENDORFF (zoon van ALEXANDER CAREL PHILIPS VAN WACHENDORFF en van GERARDA VAN SYPESTEYN), geb. 9 Febr. 1708, J. U. Dr. Canunnik & officiaal Decan der kerk van St. Jan te *Utrecht*, tr. 22 Nov. 1735 ADRIANA CATHARINA VAN OORT (dochter van ADRIAAN VAN OORT en van ANNA ZEEUW), geb. 19 Oct. 1710, en vervolgens JOHAN CAREL VAN WACHENDORFF (zoon van CORNELIS ANTHONY VAN WACHENDORFF en van ALETTA VAN SYPESTEYN) geb. 27 Julij 1707, J. U. Dr., tr. 28 Febr. 1736 GERARDA CORNELIA VAN OORT (dochter van ADRIAAN VAN OORT en van ANNA ZEEUW), geb. 1 Aug. 1712. — Zij ligt op het koor der Geertekerk te *Utrecht* met 8 quartieren begraven." — Men ziet hieruit dat de genealogie van de familie VAN WACHENDORFF, aan de beide dames VAN WACHENDORFF, geb. VAN OORT, tot vader geeft ADRIAAN VAN OORT, en niet, zoo als φ^2—φ, BAREND. Jhr. Mr. D. M. M. D'HANGEST Baron D'YVOY VAN MIJDRECHT, te *'s Gravenhage*, is vermoedelijk in staat om de 8 quartieren van Mevr. WACHENDORFF, geb. VAN OORT, op te geven.

$C/_4$.

Panotypie (VII. bl. 159, Vr. 214; vgl. IX. bl. 273). Indien het W. J. F. om eene beschrijving en afbeelding van de letterzet- en distribueermachine te doen is, behoeft hij geene Fransche tijdschriften na te zoeken, maar kan zijne gading vinden in *Het boek der uitvindingen* (Leiden bij A. W. SIJTHOFF, 1857), bl. 65—67.

v. O.

Jacob van Maerlant, een Zuid-Brabander (VII. bl. 264, Vr. 333; vgl. bl. 379; IX. bl. 41 en 307). DAMNUM schijnt te meenen dat de Heer BUDDINGH' onweersprekelijk bewezen heeft, dat onze oude volksdichter van nu af niet meer tot de Vlamingen, maar tot de Zuidhollanders gerekend moet worden. Mij heeft het door den Heer BUDDINGH geschrevene daar nog niet van overtuigd. Wat hij over dit onderwerp schrijft bevat verscheidene gissingen, die wel aardig zijn, maar toch gissingen blijven, terwijl daar tegenover het onloochenbare feit staat, dat MAERLANT zelve zich eenen Vlaming noemt.

De argumenten van den Heer BUDDINGH zijn deze. Een zijner vrienden heeft hem opmerkzaam gemaakt op den naam JACOB, dien hij bepaald voor eenen hollandschen geen

vlaamschen houdt. Terwijl die naam hier menigvuldig voorkomt, betwijfelt hij of men immer eenen JACOB onder de vlaamsche dichters of schilders zal aantreffen. Hij heeft zelve, zegt hij, dit punt noch niet onderzocht. Ik geloof ook dat hier geen verder onderzoek noodig is. Dat de naam JACOB in *Vlaanderen* in dien tijd minder voorkwam dan in *Holland* is mogelijk, maar hij was er toch niet onbekend. Om er een enkel voorbeeld van te geven, in een stuk van het jaar 1294 door SERRURE uitgegeven in het *Vaderl. Museum*, dl. 2, bl. 368 wordt onder andere personen ook een JACOB genoemd.

De dichter noemt zich JACOB VAN MAERLANT. Dit laatste is geen geslachtsnaam, zoo als de Heer BUDDINGH bl. 103 schijnt te meenen, en het doet daarom niets af, dat er in den omtrek van *den Briel* omstreeks denzelfden tijd een HUGO en JOHANNES VAN MAERLANT leefden: nog minder dat men daar later de bijnamen of familienamen MAIRLIJN en MERULA vindt, die wel niet aan het dorp *Maerlant* ontleend zullen zijn. Elders, bl. 40, zegt de Heer BUDDINGH, dat men in de 13e eeuw meestal genoemd werd naar de plaats zijner geboorte of opvoeding. De geboorteplaats van onzen JACOB was *Broerambacht*. Hij zelve deelt ons dat mede in zijnen *Alexander*. Waar die plaats lag is onbekend. De Heer BUDDINGH houdt haar voor *Monsterambacht* op *Voorne*. Dit is echter niet meer dan eene gissing; want het is niet bekend dat men het ooit *Broerambacht* genoemd heeft.

De dichter heeft te *Maerlant* gewoond en daar meer dan een zijner werken geschreven. Welk *Maerlant*, want er hebben meer plaatsen van dien naam bestaan, hier bedoeld wordt, is insgelijks onzeker. Ik zou liever met den Heer BUDDINGH aan *Maerlant* bij *den Briel* denken, dan met Prof. JONCKBLOET aan een dorp van dien naam bij *Dreischor*; want wij weten dat het eerste een vrij aanzienlijk dorp is geweest, terwijl het laatste waarschijnlijk een plaatsje van weinig belang was, en het is dus eerder te vermoeden, dat onze dichter reden gehad heeft om zich in het bloeiende en welvarende *Maerlant* bij *den Briel*, neêr te zetten dan in het onbeduidende Zeeuwsche dorpje. Bovendien blijkt het uit zijne gedichten dat hij met het eiland *Voorne* vrij goed bekend was.

Maar al nemen wij aan, dat onze dichter in het Zuidhollandsche *Maerlant* gewoond heeft, wat mij waarschijnlijk voorkomt, maar toch niet zeker is, daarmede is voor de stelling van den Heer BUDDINGH nog niets gewonnen, want de ligging van *Maerlant* bewijst niets voor die van *Broerambacht*. BUDDINGH en JONCKBLOET beide zoeken die plaatsen digt bij elkander, zij nemen zelfs hunnen toevlugt tot vrij gewaagde gissingen, om de geboorteplaats van den dichter onmiddellijk aan *Maerlant* te doen grenzen. De eene onderstelt dat *Monsterambacht* ook *Broerambacht* genoemd zal zijn, de andere denkt aan den *Munnikepolder* op *Zuidbeveland*, of nog liever, omdat de zamentrekking van *broeder* tot *broêr* niet zoo oud schijnt te zijn, en wij nergens den naam van *Broerambacht* vinden, vermoedt hij dat de afschrijver bij vergissing zoo geschreven heeft in plaats van *Broecambacht*, waarmede dan *Broek* bij *Reimerswale* zou gemeend zijn. Tegen de *Munnikepolder* echter bestaat hetzelfde bezwaar als tegen *Monsterambacht*, en tot de onderstelling dat de afschrijver zich vergist en dat des dichters geboorteplaats *Broecambacht* geheeten heeft, mogen wij eerst dan onzen toevlugt nemen, wanneer het bewezen is dat er in de 13e eeuw in *Vlaanderen* geen dorp of streek is geweest, die *Broerambacht* heette. Want de zamentrekking van *broeder* tot *broêr* moge bij de oude schrijvers, wier werken wij nog bezitten, niet voorkomen, van andere woorden na uitwerping der letter *d* zamengetrokken vindt men voorbeelden genoeg, zoo als ik aangetoond heb in den *Gids* 1850, I. bl. 422, zoodat het wel mogelijk, niet onwaarschijnlijk zelfs is, dat men toen reeds *broêr* heeft uitgesproken. Of nu *Broerambacht* digt bij *Maerlant* of verre van daar heeft gelegen is geheel onzeker. Men noemde immers iemand wel meer naar zijne woonplaats, al was hij niet in den omtrek daarvan geboren. Zoo droeg b. v. de bekende geschiedschrijver ADAM VAN BREMEN dezen naam naar de stad waar hij woonde, terwijl hij op vrij grooten afstand van daar, te *Meissen* geboren was.

Een ander bewijs dat onze MAERLANT een Zuidhollander zou zijn, vindt de Heer BUDDINGH in de personen met wie hij bekend was, die voornamelijk, aan wie hij zijne werken opdroeg of ten wier behoeve hij ze schreef. Hij noemt niet minder dan zes werken van den dichter voor Hollandsche en een voor Utrechtsche vrienden of begunstigers geschreven. Ik neem de vrijheid daar de grootste helft af te doen. Vooreerst den *Merlijn* aan ALBRECHT VAN VOORNE opgedragen. Het kleine gedeelte van dit gedicht dat wij kennen, is van dien aard, dat ik er zeer aan twijfel of het van JACOB VAN MAERLANT afkomstig is. Ten anderen, de *heimelicheit der heimelicheden*. De dichter noemt den man wien hij het stuk toewijdt, *lieve neve*. De Heer BUDDINGH meent dat dit eene fout is, dat er moet staan *lieve greve* en dat met deze woorden FLORIS V gemeend is. Ik zie echter niet waarom men hier aan eene fout zou denken. Het gedicht is wel inzonderheid van belang voor vorsten en overheidspersonen, maar anderen kunnen er toch ook nog genoeg van hunne gading in vinden. Bovendien zegt MAERLANT elders gewoonlijk *grave* niet *greve*. Eindelijk men lette eens op zijne woorden:

Noit mi gheven en vermoiede
Van dat uut minen sinne vloiede
Ende noch helpt mi alsic gheve.
Nu ontfaet dit, lieve neve
Van mi, Jacoppe van Merlant,
Van dat ic in Latine vant
Hoe Aristotiles ende gheen ander
Sinen jonghere Alexander
Leerde die wereit berechten
Ende jeghen die sonden vechten.

Valt het niet terstond in het oog dat de dichter tot zijns gelijke, niet tot iemand van veel hoogeren stand spreekt? — Ten derden en vierden, den *Alexander* en de *Wrake*. De *Wrake*, zegt de Heer BUDDINGH, dichtte MAERLANT, op verzoek van LIETE, LAETE (ALEIDA). Op verzoek van diezelfde vrouw heeft hij denkelijk zijnen *Alexander* geschreven. De naam der vrouw voor wie hij dit gedicht bewerkte, verbergt hij achter de aanvangletters van zes der tien boeken. Die aanvangletters zijn g-h-t-i-l-e-h-i-d-a. De eerste letter van den naam zegt de dichter is eene g. Nu zal die volgens de Heer BUDDINGH zijn G. (dat is *gravin*) ALEIT, derhalve dezelfde dien wij in de *Wrake* vinden. Beide zijn dus aan gravin ALEID opgedragen. Evenwel zoo iets is gemakkelijker te zeggen dan te bewijzen. Tusschen ALEID en LIETE is nog al onderscheid. Dat men in onze dagen dien naam hier of daar zoo verknoeit, is mogelijk, maar in de 13e eeuw deed men dat niet. Echt duitsche namen verkortte men toen wel aan het einde maar nooit aan het begin. Derhalve kunnen in stukken van dien tijd ALEID en LIETE niet dezelfde persoon zijn. Maar hoe komt de Heer BUDDINGH aan laatstgenoemde dame? De *Wrake* toch schreef MAERLANT niet voor eene vrouw, maar voor eenen vriend, zoo als blijkt uit de eerste regels van dat nog onuitgegevene gedicht door JONCKBLOET medegedeeld, *Gesch. der Mnl. Dichtk.*, III. bl. 58.

Liete mi mijn lieve vrient
Dies diewile heeft verdient
So waert mi wel rustens tijt;
Maer ic wille ghijs seker sijt,
Het en ware hovesch no recht,
Ontseidic hem nu ende echt
Dat hi wilde ende ic vermochte.
Hi bat mi dat ic vortbrochte
Na die verisenisse ons Heren
Hoe datten met groter ere
Die Romeinen sident wraken
Entie stat te stucken braken.

Zoo het schijnt heeft BUDDINGH door eene zonderlinge vergissing *liete* in den eersten regel, dat de 3 pers. sing. praet. subj. van het werkwoord *laten* is, voor eenen eigennaam aangezien. Den *Alexander* schreef de dichter, dit is waar, voor eene vrouw. Hoe deze geheeten heeft is niet gemakkelijk te raden, vooral indien er aan het begin van het tweede boek, zoo als JONCKBLOET meent, eenige regels ontbreken en de aanvangsletter daarvan ons derhalve onbekend is. Maar als de dichter haar noemt »die scone, die mi pensen doet", dan is het immers klaar als de dag, dat hij niet van Gravin ALEID spreekt? Dit alles echter neemt niet weg dat de dichter in *Holland* en *Utrecht* vrienden en begunstigers had. Graaf FLORIS V aan wien hij den *Spiegel historiael*, NICOLAAS VAN CATS aan wien hij *der Naturen Bloeme* opdroeg, broeder ALARD den Utrechtschen franciskaan en zijne kloostergenooten, voor wie hij den *St. Franciscus* vertaalde, kennen wij als zoodanig. Maar is er iets vreemds in gelegen, dat onze JACOB, vooral indien het Zuidhollandsche *Maerlant* zijne woonplaats geweest is, met Hollanders en Stichtenaars in betrekking stond en bewijst het iets tegen zijne geboorte in *Vlaanderen?*

Hij zelve, dit doet alles af, noemt zich eenen Vlaming. In den *St. Franciscus* vs. 125 en verv. lezen wij:

Ende om datic Vlaminc ben
Met goeder herte biddic hen,
Die dit dietsche sullen lesen
Dat si mijns genadich wesen;
Ende lesen sire in somich woort,
Dat in haer lant es ongehoort,
Men moet om de rime souken
Misselike tonghe in bouken:
Dietsch, brabants, vlaemsch, zeeus (*),
Walsch, latijn, griex en hebreeus.
Om vray thoudene rijm ende zin
Help mi Fransoys; dits tbeghin.

BUDDINGH houdt het er voor, dat dit woorden zijn van den afschrijver, niet van den dichter. MAERLANT, meent hij, die zooveel dietsch geschreven had, kon zóó niet spreken. Waarom niet? Kon er niet, hier en daar in 's dichters werk een vlaamsch woord insluipen, dat in *Utrecht* niet verstaan werd? Ja kon het wel anders of hij die in *Vlaanderen* geboren was en nu weder in *Vlaanderen* leefde, moest nu en dan een Vlaamsch woord gebruiken, al wilde hij ook hollandsch schrijven en al kende hij het dialect der Hollanders, door een verblijf van verscheidene jaren in hunne provincie? Hoe het mogelijk is deze verzen op rekening van den afschrijver te stellen, begrijp ik niet. Wat deed het er toe of hij, die slechts copiëerde, Hollander of Vlaming was? Had hij, die, indien hij deed zoo als hem betaamde, in JACOBS woorden niets veranderde, voor die woorden verschooning te vragen? Waren de provincialismen, welke de Utrechtsche broeders niet verstaan zouden, van hem of van den dichter? Deze had dus verschooning te vragen indien zulks noodig was, de afschrijver niet.

(*) In het Hs. staat:

Duuts, dietsch, brabantsch, vlaemsch, zeeus,

doch *duuts* en *dietsch* is geheel hetzelfde. Bovendien eischt de versmaat, dat er eene syllabe uitgeworpen wordt,

In *der Naturen bloeme* onderscheidt hij zijne taal van het dietsch, dat is de taal die in *Holland* gesproken werd. *Aper domesticus*, zegt hij:

Es in *duutsche* een tam everzwijn:
Een beer hetet in *onse tale.*

Van *leo* zegt hij:

Leewe es hi in *dietsche* ghenant,
Ende liebaert heetmen *hier in 't lant.*

Welke taal en welk land hij bedoelt blijkt uit de volgende plaats, waar hij geheel op dezelfde wijze duutsch en vlaemsch onderscheidt.

Een eghel hetet in *duutscher* tale
In *vlaemsch* een herts, dat wetic wale.

In hetzelfde werk spreekt hij van het dier:

dat *hier in Vlaenderlant*
Die hase heet.

Met JONCKBLOET, uit wiens *Gesch. der Mnl. Dichtk.*, III. bl. 17 ik deze verzen afschreef, zeg ik, »al deze plaatsen laten niet den minsten twijfel over of wij moeten hem voor een Vlaming houden.” P. LEENDERTZ WZ.

Dierleven op gewassen naar Europa overgebragt (VIII. bl. 225, Vr. 265; vgl. bl. 335). Daar de aardappel alleen door den bol en door het zaad uit *Amerika* tot ons is overgekomen, is het, mijns erachtens, zoo al niet volstrekt onmogelijk, toch hoogst onwaarschijnlijk, dat het ei of de rups van het doodshoofd, daarmede in *Europa* is overgeplant. Wat meer is, hoezeer, volgens de verzekering van den schrijver (*Nav.* VIII. bl. 335), de doodshoofdrups ook gevonden wordt in het vaderland van den aardappel, zoowel als in zuidelijk *Europa* en in *Egypte*, zoo ben ik bijna overtuigd dat zij zich daar niet op den aardappel voedt; immers bij ons weet ik niet dat men die ooit op een onzer wilde aardappelplanten (*Solanum nigrum* of *Solanum dulcamare*) gevonden heeft. Wel vond men die echter reeds bij ons, lang voor dat nog de aardappel in *Egypte* gekweekt werd, indien dit al heden geschiedt; zoodat dit alleen reeds bewijzen zou, dat de rups zich ook met andere planten dan den aardappel voedt.

De rups van het doodshoofd ontstaat zoo als die van alle rupsen uit het ei, en met den aardappel is noch het ei, noch de jonge rups bij ons ingevoerd. Mijns erachtens is men dus wel verpligt om aan te nemen, of dat de pop of chrysalide, in de aarde van potgewassen voor orangerie of warme kas overkomt, of dat het ei of de nog zeer jonge rups zelve, op het blad van deze of gene kastplant wordt overgebragt, die haar natuurlijk voedsel is, en dat zij later, als die plant haar geen voedsel meer aanbiedt en als zij daartoe in de gelegenheid is, onze aardappelvelden opzoekt, maar dat de aardappel eigenlijk haar natuurlijk voedsel niet is. Dit laatste acht ik ook nog daarom waarschijnlijk, omdat zeer dikwijls de doodshoofdrupsen wel verpoppen, maar de vlinders niet uitkomen. Eindelijk wordt, dunkt mij, dit vermoeden nog daardoor versterkt, en nagenoeg tot zekerheid verheven, omdat het mij niet bekend is dat een entomoloog, het ei van den doodshoofdvlinder, of zelfs de jonge rups op den aardappel heeft gevonden, maar wel de nagenoeg volwassen rups, waardoor dan ook SEPP het ei of de jonge rups niet heeft kunnen afbeelden. Vergelijk SEPP, *Nederl. Insecten*, dl. III. bl. 97—102, pl. 26, 27, 28.

Opmerkelijk komt het mij daarbij ook nog voor, dat SEPP, sprekende van den doodshoofdvlinder, dl. I. bl. 18, dien noemt *Jasmijn- of Doodshoofdvlinder.* Zou ook de rups op eene jasmijn (wel te verstaan niet op den *Philadelphus coronarius*, die in het gewone leven jasmijn heet, maar op eene der buitenlandsche Jasminums) te huis behooren? Vele daarvan behooren in *Zuid-Europa* en op de Azorische eilanden te huis, en het blad van eenige, onder andere van *Jasminum azoricum* heeft, dunkt mij, wel min of meer de grootte en vorm van dat van onzen aardappel, terwijl ook de heester dikwijls weinig hooger dan de aardappelplant is.

V. D. S.

De Leeuw van Kurdistan (VIII. bl. 226, Vr. 270; vgl. bl. 337). Ik meen mij te herinneren dat ik dien naam heb toegepast gevonden op Sultan SALADIN, den tijdgenoot van RICHARD LEEUWENHART en PHILIPPUS AUGUSTUS, maar waar? Welligt in de *Ivanhoe*, van WALTER SCOTT, of in de *Mathilda*, die, naar ik geloof, door Mevr. COTTIN geschreven is? Maar in alle geval zal de geschiedenis wel hebben opgeteekend of Sultan SALADIN tot den volksstam der Kurden behoorde: daarop toch zou die afleiding gegrond zijn. V. D. S.

Tractementen van Predikanten (VIII. bl. 261, Vr. 311; vgl. IX. bl. 17 en 79). »Den 21 February A°. 1620. Borgermeisteren ITTERSUM, DIEDEM, Schepen en Raedt hebben dienaren des godlijcken woorts op versueck haar gagie geaugmenteert so dat sy henforder in plaetse van 600 Car. gl. eñ 20 ggl. voir brant, so sy besheer gehadt hebben, sullen hebben jaerlix 700 Carol. gl.” (*Resolutieboek* der stad *Zwolle.*) Majoor K.

Wernerus Helmichius (VIII. bl. 293, Vr. 353; vgl. IX. bl. 25 en 119). Ten vorigen jare vroeg ik naar levensbijzonderheden van dezen predikant vóór 1579, alsmede eene opgave van bronnen, die door GLASIUS en ROYAARDS waren over het hoofd gezien. J. C. K. bleek mijne vraag niet goed gelezen te heb-

ben, evenwel wees hij mij op eene onbekende bron, die echter omtrent de eerste levensjaren van HELMICHIUS geene opheldering gaf. Ook het antwoord van C. W. B. bragt mij niet verder. Thans kan ik echter zelf berigten, dat ik tot de zekerheid ben gekomen, dat HELMICHIUS vóór 1579 predikant te *Frankfort* is geweest. Voor nadere bijzonderheden wordt verwezen naar VAN HARDERWIJKS *Biogr. Woordenboek*, waarin HELMICHIUS eerlang zal voorkomen. Ik houd mij verder aanbevolen voor alle aanvullingen, die nog van dat artikel gegeven kunnen worden. R.

Anacreontische vragen (VIII. bl. 324, Vr. 394; vgl. IX. bl. 58).

Ode 14, vs. 12:

ἔγὼ δ' ἔφευγον.

In plaats hiervan las JORTINUS, een Engelsch geleerde uit de vorige eeuw:

ἔγὼ δ' ἄλευον.

Dit is mij gebleken uit eene *thesis*, geplaatst achter het *Specimen Philol.* EV. WASSENBERGH, *de Giseberto Jac. f.* Fran. 1793. Deze *thesis* luidt: »Etiam si concedamus, verbum φευγειν non semper notare *fugere*, *terga dare*, sed ὑποκοριςικῶς etiam significare posse: sensim recedere, paullatim retrogradi, vel sic tamen illud frigidum judicamus et ineptum in Odario Graeco, quod exhibitum fuit hujus speciminis § XXI. — Sequimur autem JO. JORTINI, Angli legitimi Elegantiarum poëticarum arbitri, judicium, pro ἐγώ δ' ἔφευγον feliciter emendantis: ἐγώ δ' ἄλευον. Quid res ipsa et ratio posceret, pulchre senserat jam GISEBERTUS JACOBI F. ubi vertit:

Ick stoe allyck in yken styl,

quod profecto non est φεύγειν, sive *fugere* vertas, seu *recedere*."

Mij bevalt die *emendatie* in geene deele; de zaak blijft er hetzelfde om. Het komt mij voor, dat de lezing ἐγώ δ' ἔφευγον, die in alle handschriften en editiën gevonden wordt, zeer wel kan behouden worden, in dezen zin namelijk, dat de dichter de pijlen, die AMOR op hem afschoot, *vlug en behendig ontweek, ontdook.* Indien hij gestaan had, of

Stoe allyck in yken styl,

dan zou AMOR hem wel geraakt of getroffen hebben.

Ook vertaalde Dr. BÜSER (*Liederen van Anakreon en Saffo*, enz. Zwolle 1836, bl. 20) mijns inziens te regt;

»'k Dook, zoo vaak de Godheid mikte."

gelijk ook Mr. J. H. HOEUFFT, *Anakreons Gezangen*, enz. (Breda 1816, bl. 18):

»Hij schiet, maar ik ontsnap het."

A. WASSENBERGH.

Stool of stoel (VIII. bl. 326, Vr. 413; vgl. IX. bl. 59 en 81). In de uitgave te *Amsterdam*, ter druckerye van KORNELIS DE BRUYN, *Boeckdrucker in de Gravestraet*, 1661, van VONDELS treurspel *Gijsbrecht van Aemstel*, zegt de bode:

»Zoo sprack het bastertzaet, en ruckte hem om veer
Met *stoel* met al in 't bloet:" enz.

L. v. J.

Eenige predikanten (IX. bl. 3, Vr. 15; vgl. bl. 150). Ter nadere aanwijzing diene dat CORNELIUS BOSCH, als bedienaar des Evangeliums tot *Hagesteyn*, den 19den Januarij 1647 te *Utrecht* getrouwd is met ALETTA VAN VOLLENHOVEN, en alzoo een ander geweest is dan CORNELIS BOSCH, waarvan in den *Nav.* IX. bl. 150 en 151, gesproken wordt; of ook deze CORNELIUS BOSCH later predikant in *den Haag* geweest is, is mij onbekend.

L. v. J.

Chrestien de la Quellerie (IX. bl. 6, Vr. 41; vgl. bl. 155, 183 en 218). Reeds een paar malen is er sprake geweest van dezen predikant. Uit eenige aanteekeningen deel ik het navolgende mede:

Copie. Commission pour CHRESTIEN DE LA QUEWALLERIE.

ROBERT conte DE LEYCESTER, baron de Denbigh etc. Lieutenant de Sa Majesté d'Angleterre, gouverneur et Capnē général des provinces vnies des paijs bas, A tous ceulx qui ses pn̄tes verront Saluijt, — Pour amener les gens de guerre en la craincte de Dieu, et les exercer à la religion et piété affin quilz neussent moien de pretendre aulcunes excuses par cij deuant at esté trouué expédient establir trois ministres pour la langue franchoise, Et que entre Iceulx CHRISTIEN DE LA QUEWELLERIE ministre de la parole de Dieu at continué fidelement sij emploijeer audict ministere entre les compaignies wallonnes. Auons Icelluij advoué et retenu comme l'aduouons et retenons par cestes pour exercer son ministere entre les compaignies walones du Regiment du Sr. Conte PHILIPPE de Nassau, a condition que quant il y auras assemblee des gens de guerre en campagne ou aultrement sij trouver quand il sera ordonné comme ordonnons presentement y aller et exercer son ministere en faisant faire tous les jours du matin et du soir les prieres et par sepmaine des presches. Aussij de vuiter et consoler les soldatz malades aux gaiges de trente florins par mois à paijer tous les mois par le recheveur gn̄ael DE BIE ou aultre a venir, sans quil soit besoing d'aultre ordonnan̄ que de la presente commission laquelle rapportée par copie autentijcque. attestation de l'actuel seruice dudict CHRESTIEN du

gnael (*) ou aultre principael officier commandant a l'armee auecq quitan sera passé en compte audict recepueur gnael Et affin que les conseilleurs commis pour la tresorie en soient aduertis seront ses presentes enregistrees en la chambre de la dicte tresorie. Faict à Utrecht ce xxij^me d'Avril 1586 soubzsigné R. LEYCESTER et cacheté avecq le cachet de Son Ex^ce en chire rouge; en bas éstoit par ordonnan de Son Ex^ce soubzsigné BURCHGRAVE. Sur les dos estoit les députez hors du conseil d'estat... son Ex^ce pour la chambre de la thesaurie consentent entant quen eulz est que le contenu au blancq de ceste soit faict et accompli en la forme que Son Ex^ce commende et entend estre faict paricelle faict à Vtrecht le xxij^me d'auril 1586.

Op »Woensdach den xxij Martij 1600." »Is op 't versouck van den Waelsche minister ... QUEWELERIE en deernstighe recommandatie aengaende Raede van zijne persoen en oijck te regarde dat sijne psoen verscheijden persecutien heeft moeten lijden, bij den vijanden der waerheijt goet geuonden zijne psoen fauorabelicken aen die van Hollandt zall werden gerecommandeert, en haerl. aengescreuen dat den raede daer toe geneghen solde zijn om zijn jaerlicx traictement hondert daelders te verhoeghen, dan zoe hij minister stont op haer L. repartion dat den raede daerinne eijntelick nyet en begheerde te disponeren sonder daerop alvoeren te verstaen haer L. advijs. (*Resol. Raad van State.*)

Bij advies »van die van *Hollandt*" wordt aan den »minister LA QUEWELLERIE" buitengewoon over het jaar 1600 eene verhooging verleend van »cl £." (*Resol. Raad van State*, 7 April 1600.)

Twee jaren later vind ik nog van hem:

»Op 't ghene die Secretaris HUIJGHENS aengheeft van weghen den predicant JOHANNES VUIJTENBOGAERT, hoedat CHRISTIAN DE LA QUEILLERIE, Walsche Minister nv geweest hebbende bij de acht maenden binnen *Oostende* wel zoude begheren des verschoont te worden, ende dat eenen anderen Walsche minister vuijt *Zeelandt* te mogen vuijtcomen zoe wanneer hij die van *Zeelandt* een ander in zijn plaetse aldaer zal geschikt zijn. Et Scriba^t. aen *Zeelandt*, terwijl de voorsz. LA CUEILLEREE wel van noeden zal zijn int legher te velde gebruijckt te wordden." (*Resol. Raad van State*, Vrijdag 12 April 1602.)

Bij resolutie van denzelfden raad, in dato 25 December 1605, werd aan dezen predikant »om behulp van zijn huijshoudinghe" even »als 't verleden jaer" nogmaals eene gratificatie van *ƒ* 150 toegekend.

Verder gaan mijne aanteekeningen niet omtrent CHRISTIEN DE LA QUEWELLERIE, maar later vind ik nog gewag gemaakt van ABRAHAM LA QUEILLERIE, die den 4den April 1650 werd gecommitteerd tot auditeur militair te *Utrecht*, ter vervanging van FREDERICK SWAERDEKROON, die daarvan vrijwillig afstand deed; — terwijl ABR. DE LA QUEILLERIE in die betrekking vervangen werd door ANTHONI VAN DAMAST, bij resolutie van den Raad van State, dd. 9 September 1676.

Uit de vorenstaande Commissie van CHRESTIEN DE LA QUEWALLERIE blijkt dat, behalve deze, nog twee andere predikanten als aalmoezeniers zijn aangesteld; te vergeefs zocht ik tot nu toe hunne namen: zou iemand mij die ook kunnen opgeven?

(*) Deze onduidelijke zinsnede komt even zoo voor in het afschrift.

Nektar (IX. bl. 33, Vr. 53; vgl. bl. 160). Vox νέκταρ derivatur a particula νε, quae privationem significat et verbo κτῶ, κτείνω, *occido*, quod sit immortalium potus. W.

Rombout Verhulst (IX. bl. 35, Vr. 64; vgl. bl. 185 en 270). Deze beeldhouwer heeft den 6den Junij 1658 aan de Leidsche regering vertoond eene teekening bij of door hem op last van Burgemeesteren gemaakt, »uitbeeldende 't werk, 't welck in de Waage werdt gedaan." Overeenkomstig die teekening is het beeldhouwwerk door hem vervaardigd en in den gevel van de nieuwe Waag geplaatst. In het jaar 1659 is boven de deur of ingang van het Boterhuis in de mandenmakerssteeg een steen geplaatst, afbeeldende den koophandel in boter, die aldaar wordt gedreven, — ook door dien beeldhouwer bewerkt. De graftombe van JOHAN MEERMAN, die in het jaar 1663 voorzittend Burgemeester was, kan wel na zijn overlijden door VERHULST in teekening gebragt zijn, doch is zeker niet door hem vervaardigd, vermits zij niet beschreven werd door VAN MIERIS (dl. I. bl. 52—62), ofschoon zulks wel geschied is ten aanzien der graftombe van BOERHAAVE, die in 1738 overleed. Maar de graftombe, in de Pieterskerk te *Leiden* geplaatst, is die van GERARD MEERMAN, eerst in 1722 te *Leiden* geboren, en te *Aken* in 1771 overleden, en wiens zoon, de beroemde JOHAN MEERMAN, die graftombe heeft doen oprigten en een fraai grafschrift daarop geplaatst.

MONTANUS.

Bullebakken (IX. bl. 101, Vr. 147; vgl. bl. 223, 271 en 315). 4 Julij vraagt: Of ik de nachtmerrie voor iets denkbeeldigs houde? Mijn antwoord is ontkennend en toestemmend.

Al was het ook niet dat ik in mijne jeugd veel van de zoogenaamde nachtmerrie heb moeten lijden, dan nog zou ik dit ziekteverschijnsel, waarvan de natuurlijke oorzaken

wel bekend zijn, als zoodanig, toch niet voor iets denkbeeldigs houden.

Maar dit neemt daarom niet weg, dat ik mij de nachtmerrie tevens als een zuiver denkbeeldig wezen voorstel.

In de oude mythologie wordt zij reeds vermeld, en komt zij oorspronkelijk voor als een witte *luchtalf*, die, des nachts rondwarend, den mensch kwelde, door zich op zijne borst te zetten, de manen der paarden bij kaarslicht kamde, en dan weder verdween. Allengs werd dat vermogen overgebragt op den duivel en op zijne dienaressen, de heksen. Elders werd de nachtmerrie afgebeeld als een ruige aap met groote uitpuilende oogen, korten hals en dikken kop. Om van haar bevrijd te zijn moet men de schoenen met het achtereinde naar het bed keeren.

Het is deze ingebeelde nachtmerrie, die tot nog toe uit het volksbijgeloof niet geheel verdwenen is. Nog worden er onverstandige dienstmeiden, bakers en ouders genoeg gevonden, die de ellendige gewoonte hebben, kleine kinderen, als zij ondeugend zijn, daarmede bang te maken, terwijl zij elkander allerlei dwaasheden en beuzelingen van de nachtmerrie weten te vertellen. Mijns inziens behoort zij als zoodanig wel degelijk onder de familie der *bullebakken* gerangschikt te worden. J. BOUMAN.

Geschiedenis van Nederland in de Fransche taal (IX. bl. 101, Vr. 152; vgl. bl. 224 en 316). In den *Catal. der Bibliotheek van de Maatsch. der Nederl. Letterkunde*, dl. II. bl. 25, vind ik vermeld: G. B. J. RAINGO, *Précis de l'histoire des Pays-Bas, à l'usage des écoles. Nouv. édit.* Mons 1827, 8°. J. C. D.

Maria Junius (IX. bl. 130, Vr. 174; vgl. bl. 259 en 272). Uit de Rentenbrieven der stad *Leiden* blijkt, dat de Hoogleeraar FRANCISCUS JUNIUS, op den 16den Maart 1601, de volgende lijfrenten voor zijne kinderen gekocht heeft:

1. JOHANNES CASIMIR, geb. 1582.
2. MARIA, geb. 1583.
3. ELISABETH, geb. 1585.

} daar moeder van was ELISABETH VAN CORPUDT.

4. JANNEKEN, geb. 1588.
5. FRANCHOYS, geb. 1591.

} daar moeder van was JOHANNA L'HERMITE (*).

Het huwelijk van MARIA JUNIUS is te *Leiden* in 1606 voltrokken, volgens deze aanteekening:

19 Januarij 1606. YSACUS DIAMANTIUS, jongman van *Antwerpen*, Dienaer des Woorts tot *Scharpenisse*, in 't lant van *Ter Tolen*, vergeselschapt met D. GOMARUS, professor in de Universiteyt alhier, die oock verthoont heeft missive van des voors: YSAACX vader, daerby dezelve bekent heeft in 't voors. huwelic te consenteren; met MARIA JUNIUS, jonge dochter, geboren te *Nieustadt*, in *Duytslant*, dochter van Doctor FRANCISCUS JUNIUS, Professor Theologiae inde Universiteyt der stadt *Leyden*, vergeselschapt met JACOB VAN CORPUT haer neef en momber en JOHANNES CASIMIRUS haeren broeder, met Joffr. JOHANNA SPLIJTER, wed. van Dr. KAREL VAN BOMBERGEN en MARIA L'HERMYTE haere nichten.

De Hoogleeraar FRANCISCUS JUNIUS is te *Leiden* den 27sten Maart 1593 aangeteekend met Jonkvr. MARIA GLASER, van *Antwerpen* (dochter van HANS GLASER), wonende te *'s Gravenhage*, alwaar denkelijk het huwelijk zal zijn voltrokken. ..ELSEVIER.

(*) MARIA L'HERMITE, geb. te *Antwerpen* 1560, was de vrouw van Ds. FRANCISCUS GOMARUS.

Appels loopen op gouden beenen (IX. bl. 273, Vr. 197; vgl. bl. 273). Dit zal wel zijn: appels zijn dure houkinderen en, als provisie, moeijelijk te bewaren. Men zoude met evenveel regt kunnen zeggen: »Appels loopen op glazen beenen." J. H. VAN LENNEP.

Geschiedenis der Bataafsche Republiek (IX. bl. 133, Vr. 204; vgl. bl. 274). Bij de reeds aangevoerde geschriften kan ik nog voegen een werkje door een' ongenoemde, getiteld: *De Staatsomwenteling van* 1795 *in haren aart, loop en gevolgen beschouwd.* Leiden 1801.

Daar het vormen der constitutie een niet onbelangrijk gedeelte der omwenteling heeft uitgemaakt, zoo geloof ik dat ook de volgende stukken als bouwstoffen moeten beschouwd worden voor eene onpartijdige beschouwing van dat tijdvak.

1. *Plan van constitutie voor het volk van Nederland, door de daartoe aangestelde commissie.* 's Hage 1796.
2. *Ontwerp van constitutie v. het Bataafsche volk, door de Nationale Vergadering ter goed- of afkeuring aan het volk voorgedragen.* 's Hage 1797.
3. *Ontwerp van staatsregeling voor het Bataafsche volk voor de constit. vergadering ter goed- of afkeuring aan het volk voorgedragen.* 's Hage 1798.
4. *Rapport der personele commissie aan de Eerste Kamer van het vertegenw. ligchaam, enz.* 1798.
5. *Missive door de Leden van 't intermed. uitvoerend Bewind aan de Eerste Kamer van 't vertegenw. ligchaam.* 's Hage 1798.
6. *Rapport van* J. H. SICCAMA *en* B. VAN REES, *over het ontwerp eener constitutie* enz. 15 *Oct.* 1798.
7. *Briefwisseling van* SICCAMA *en* VAN REES, *over het plan van algemeene belastingen.* Leiden 1799.
8. Voorts de volgende vlugschriften:

a. Over het bijeenroepen der Nationale Vergadering, 7 *Maart* 1796.

b. J. MEERMAN, *de burgerlijke vrijheid in hare heilzame, de volksvrijheid in hare schadelijke gevolgen voorgesteld*, enz. Leiden 1793.

c. P. PAULUS, *Over de vraag: in welken zin kunnen de menschen gezegd worden gelijk te zijn?* enz. Haarlem 1793.

d. PH. VERBRUGGE, *Welk is het zekerste middel ter beproeving of de gronden waarop de staatsloots rust — van duur zijn, dan of dezelve zullen instorten?* 2de druk. Leiden 1797.

D. *te D.*

N. S. van Leeuwarden (IX. bl. 134, Vr. 212; vgl. bl. 276). J. C. K. vermoedt, dat NICOLAAS SIMON VAN LEEUWAARDEN te *Amsterdam* geboren zal zijn. De grond van dat vermoeden is nog al zwak. Ik vind echter in de Puiboeken van *Amsterdam:*

»26 Junij 1654. PIETER ADRIAANSZ. VAN LEEUWAERDEN, van *Amsterdam*, oud 39 jaren, geadsisteerd met zijn broeder JACOB ADRIAANSE VAN LIEWARDE, woond op de Heerengracht, tet eenre, en HERMINIA VAN HULFT, van *Amsterd.*, out 30 jaren, enz. ter andere zijde."

Maar ik vind ook:

»25 Maart 1678. JACOBUS VAN LEEUWAERDEN, van *Haerlem*, fabriqueur, out 23 jaer, woont op de Egelantiersgracht, geadsisteert met MARRETJE BOECKELS, zijn moeder, ter eenre, en CATHARINA DERAMONDT, enz. ter andere zijde."

Alsmede:

»9 Jan. 1683. JAN VAN LEEUWAERDEN, van *Haerlem*, horologiemaker, wed[r]. van ANNA REIJERS, woont op de Zingel, ter eenre, en BELITJE VAN DIEPENBROEC, J. D. van *Haerlem*, enz. ter andere zijde." P. + P.

N. S. van Leeuwarden. Zijn naam was VAN LEEUWARDEN, maar standplaatsen als predikant zal hij niet gehad hebben, daar hij, volgens WITSEN GEYSBEEK, een *leek* was, die toch een' geheelen stapel theologische boeken geschreven heeft, welke in zijnen tijd zeer geacht waren, en waarvan de *Lijst*, ook der verschillende uitgaven, inzonderheid door JOH. VAN ABKOUDE, *Naamregister van Nederd. boeken*, bl. 210, vermeld wordt. Een vrij breedvoerig gedicht van hem ziet men voor het werk van D'OUTREIN, *Roosendaalsche Vermakelijkheden*, Amst. 1718. V. D. N.

[De inhoud van het antwoord van Δ. is reeds te vinden IX. bl. 276.]

Colisca (IX. bl. 201, Vr. 268; vgl. bl. 321). Russische schop of draaimolen met vier viermans zitbakken aan de wieken bengelende, een vrij gevaarlijk, althans zeer duizelingwekkend vermaak, dat tijdens het Fransche beheer en nog een paar jaren later op het Rustenburger pad geëxploiteerd werd. Dat die halsbrekende pret spoedig zijn charme verloor, is niet te verwonderen, — meer echter dunkt ons, dat de lieve DE CELLES, toen de wereldmonarchij van zijn vergoden meester met geweld in duigen viel, nog tijd en lust had om rapporten over zulke ellendige beuzelingen te eischen. MARS.

I. Orobio (IX. bl. 203, Vr. 286; vgl. bl. 323). Zie over OROBIO het schoone werk van Mr. H. J. KOENEN, *Geschiedenis der Joden in Nederland.* MARS.

ANTWOORDEN.

Rem acu tebigisti (I. bl. 54) vindt men bij PLAUTUS in *Rudente*, V. 2, 19. GRIPUS vraagt: *tum tu mendicus es?* waarop LABRAX antwoordt: *tetigisti acu*, d. i. »gij hebt het juist geraden." ERASMUS schrijft in zijne *Adagia*: »*rem acu tetigisti* pro eo, quod est: rem ipsam divinasti, nihil aberrans. Acu tangere, perinde est, quasi dicas, ipsissimum punctum attingere." A. WASSENBERGH.

Afleiding van ἑαφθη (II. bl. 86). *ἔαφθην, accensus sum*, pro ἥφθην est aor. 1 pass. Att. verbi ἅπτομαι. WH.

N. C. Chapesau (VIII. bl. 103, Vr. 138). Op den 27 Januarij 1660 is aan Mr. CHAPPUSEAU (zoo komt zijn naam ook voor) betaald *f* 36, omdat hij aan de Regering van *Leiden* een exemplaar had vereerd van de *Oratie* van den Hoogleeraar ANTONIUS THYSIUS, tot verwelkoming van den Prins *van Oranje* (III), als student der Leidsche Hoogeschool, en welke *Oratie* door den voornoemden CHAPPUSEAU in de Fransche taal was overgezet.

Verder is mij niets meer van dien leermeester van den Prins bekend.

.. ELSEVIER.

Vertaling van voornamen (VIII. bl. 358, Vr. 448). Zonder mij in deze vraag tot eene uitspraak geregtigd te achten, zou ik mij gaarne willen vereenigen met de voordragt van den voorsteller der vraag, om de voornamen onvertaald te behouden, zoo als zij in gebruik zijn in het land waar de gebeurtenis voorvalt, en om dit niet alleen op roman en drama, maar ook op de geschiedenis en ook op plaatsnamen toe te passen. Ik weet evenwel dat daar veel tegen ingebragt kan worden, vooral op grond van hetgeen reeds bestaat, en omdat het gebruik zoo lang het vertalen van voornamen en van plaatsnamen, hoewel niet zonder talrijke uitzonderingen, gewettigd heeft. Wij spreken in onze vertalingen van HENDRIK den 4den en van LODEWIJK den

16den van *Frankrijk*, en niet van HENRI IV en van LOUIS XVI; van FREDERIK, en niet van FRIEDRICH van *Pruissen* en van JAKOBUS en niet JAMES van *Engeland* en, voor namen, die sedert eeuwen het burgerregt hebben verkregen en door het gebruik zijn gewettigd geworden, zou ik mij wel wachten eene verandering voor te dragen in hetgeen bestaat.

Maar aan het vertalen van voornamen zijn, dit ben ik met den schrijver eens, grooter bezwaren verbonden dan men oppervlakkig denken zou. Zou het daarom niet wenschelijk zijn om, met behoud van hetgeen achter ons ligt, als regel aan te nemen, om voornamen onvertaald te laten? Het is, in het spreken althans, nu reeds meer gebruikelijk geworden om te zeggen LOUIS PHILIPPE (van *Frankrijk*) dan LODEWIJK PHILIPS, waarom dan den naam in het schrijven vertaald?

In een werk van BULWER, als ik mij niet bedrieg in *mijn Roman*, satyriseert die schrijver een Engelsch auteur, omdat die, JEAN JACQUES ROUSSEAU aanhalende, de voornamen door JOHN JAMES vertaald had. Nu was zeker die naam wereldberoemd: maar waren het de namen van onzen PIET HEIN, BOERHAAVE en RUBBENS ook niet, en zou het voor een Hollandsch oor niet even vreemd klinken en zouden wij wel terstond aan de personen denken, die door die namen vertegenwoordigd worden, als wij in een Fransch werk lazen van *l'Amiral Hollandais* PIERRE HENRI, of MARTIN TROMP, *fils de* HERBERT?

Maar een veel belangrijker en schadelijker invloed kan die naamsvertaling te weeg brengen, en ik zal daar een voorbeeld van geven. Het oudste werk, dat vermoedelijk over den landbouw in druk is uitgegeven, is dat van den Nederlander KAREL STEVENS, *Praedium Rusticum*, enz. Dat werk is in het Fransch en in nagenoeg alle Europesche talen vertaald. Door het vertalen van den voornaam en familienaam (welke laatste, volgens het toen algemeen gebruik, ook een voornaam was), is KAREL STEVENS voor de Franschen geworden CHARLES ETIENNE, en is daardoor die naam zoo volkomen gefranciseerd, dat zijn werk *La maison rustique*, waarvan tot in de 18de eeuw onderscheiden drukken en omwerkingen in de Fransche taal, en in de toen meest gebruikelijke talen van *Europa* verschenen zijn, nu niet alleen in *Frankrijk* en elders voor een oorspronkelijk Fransch werk schijnt door te gaan, maar dat zelfs Nederlandsche schrijvers, die het aanhalen, zich daarop als op een Fransch werk beroepen.

Ook het vertalen van plaatsnamen heeft, dunkt mij, eigenaardige bezwaren. Het is dan ook reeds in het belangrijke werk van den Heer COLLOT D'ESCURY, *Nederl. roem in Kunsten en Wetenschappen* opgemerkt, dat kaap *Horn* een zinledige naam was, die voor *Hoorn*, de vaderstad van den naamgever, behoorde plaats te maken. Ook hierin heeft men zich meer aan gewoonte dan aan regelen gehouden, en als een Nederlander Fransch schrijvende *la Haye*, en niet *den Haag* of *'s Gravenhage* moet schrijven, waarom schrijft hij dan de Keizersgracht, en niet *le fossé* of *canal de l'Empereur?* of, wil men al die vergelijking niet laten doorgaan: waarom *Sparenwoude* en *Abtswoude*, en niet *la forêt du Spaarne* en *le bois de l'Abbé?*

V. D. S.

Aurelius en Isabella; de schoone Lionella (IX. bl. 6, Vr. 47). Over eenige uitgaven van het eerstgenoemde werk, in vreemde talen, kan de Heer LEENDERTZ naslaan:

BRUNET, *Manuel du libraire* o. h. w. *Histoire.*

Dict. Bibl. Hist. et Crit. I. p. 447, o. h. w. FIORI en III. p. 326, o. h. w. *Histoire.*

Cat. de la Bibliothèque de DE LA SERNA SANTANDER, N°. 3245.

Over *de schoone* LIONELLA heb ik niets gevonden. C. P. L.

[TURIAS meldde ons, dat over den AURELIUS en ISABELLA iets voorkomt bij GRÄSSE, *Die grossen Sagenkreise des Mittelalters*, 1842.]

Oorsprong van het woord Suriname (IX. bl. 38, Vr. 80). Aangaande den oorsprong van het woord *Suriname*, zullen HARTSINCK of FIRMIJN vermoedelijk wel bijzonderheden vermelden, daar de in bezitneming van onze kolonie door Lord WILLOUGHBY door onze schrijvers vermeld wordt. Ik meen mij te herinneren, dat een hunner dit gedaan heeft, maar ik ben des niet zeker en niet wel in de gelegenheid mij daarvan nu te vergewissen.

Dit echter acht ik belangrijk, dat, welke ook de ingebeelde regten konden zijn, die *Engeland* of die Engelschen op eene zoogenoemde naamsafleiding zouden kunnen of willen gronden, deze alleen betreffen zouden dat gedeelte van de kust van *Guyana*, dat nu aan *Engeland* behoort, en dat vroeger onze koloniën *Demerary*, *Essequebo* en *Berbice* bevatte. Het patent toch van Lord WILLOUGHBY ligt geheel buiten de grenzen van het tegenwoordige *Suriname*, want die kolonie begint aan de *Corantyn*, waar het patent van Lord WILLOUGHBY ophoudt, en strekt zich van daar uit tot aan de *Marowine* of *Maroni*, waar het aan de Fransche kolonie *Cayenne* grenst. Wel heeft Lord WILLOUGHBY, in een' tijd toen wij met *Engeland* in oorlog waren, zich tijdelijk in het bezit van *Suriname* gesteld, maar juist uit den lastbrief, door KAREL II aan Lord SURREYHAM verleend en die in den *Navorscher* is aangehaald, zou blijken, dat

dit wederregtelijk was geweest, tenzij men het had te beschouwen als eene tijdelijke verovering, die bij den daarop gevolgden vrede te niet is gedaan, bij welken onze bezittingen aan de Hudsonrivier, door ons op *Engeland* heroverd, tegen de teruggave van *Suriname* zijn afgestaan. V. D. S.

Oude kruik (IX. bl. 67, Vr. 104). Reeds bij het plaatsen der aangehaalde vraag, werd een gedeelte door het Bestuur beantwoord. Het overige is mij ook later bij toeval bekend geworden. Het witte pijpje, dat mij het moeijelijkst te verklaren voorkwam, is niet anders dan een, door den tijd daarin vastgeraakt tabakspijpje, zoo als op bl. 24, 262 van het Iste en bl. 6 en 62 van het IIde deel van dit Tijdschrift voorkomt.

De inhoud eindelijk was eenvoudig een papier, waarop de tijd en plaats stond opgeteekend, waar de kruikjes gevonden waren. D. *te D.*

Carlier Cafatier (IX. bl. 131, Vr. 184). JOHANN CARLIER CAFATIER (zóó wordt hij genoemd bij ADELUNG, *Fortsetzung zu* JÖCHERS *Gelehrten-Lexicon*) is, volgens genoemd werk, vermoedelijk een Gereformeerd geestelijke geweest in de eerste helft der 17de eeuw, van wien men heeft: *Reponse au brief traité de la Grace de Dieu envers les hommes contenant la refutation des raisons alleguées par* SIM. GOULART, Amst. 1617, 12°. V. D. N.

Maroni Gualtherus (IX. bl. 131, Vr. 187). BRANDT, *Hist. der Reform.*, dl. IV. noemt hem bij herhaling MARCUS GUALTHERUS, zoo ook bij JÖCHER, *Gelehrten-Lexicon* in voce GUALTER of GUALTHER, alwaar gezegd wordt, dat hij na zijne afzetting 3 jaren in *Nederland* verbleef, totdat hij in 1624 tot Rector te *Friedrichstad* aangesteld en omstreeks 1633 Secretaris bij het stedelijk bestuur aldaar geworden is; voorts worden eenige geschriften van hem vermeld en overigens verwezen naar MÖLLER, *Cimbria Litterata.* Dat zijne kinderen hem naar *Frederikstad* gevolgd zullen zijn, is zeer denkelijk, dewijl deze, volgens het vermelde bij BRANDT, t. a. p. bl. 502, in 1621 nog zeer jong moeten geweest zijn. V. D. N.

Adriaan Sticke (IX. bl. 132, Vr. 202). Van ADRIAEN STIKKE, Heere van *Breskens*, bestaat *Lof der Zotheit, uit het Latijn van* ERASMUS *Rotterdammer, in Nederduitsch gedicht overgebraght, waerbij gevoegt is de Levenstrijt van denzelve Heere, in Opper-Hongarije te Duitsch-Proben, in den jaere 1626 gedicht. Deventer*, bij ARNOLDUS CURTENIUS, 1689, in kl. 8°. Uit het woord van den uitgever, daarvoor gesteld, blijkt, dat dit het grootste van zijn nagelatene papieren kinderen was, doch de *eerstelingen* die van hem in druk uitgegeven zijn, welke echter, wanneer ze mogten behagen, van andere diergelijke zouden gevolgd worden, en eindelijk van al den schat zijner poëzy. STIKKE wordt daarbij de *groote burger van Deventer* genoemd. Als dichter wordt hij vermeld door VAN DER AA, *Vervolg op* WITSEN GEYSBEEK. V. D. N.

Volle veldslag (IX. bl. 163, Vr. 249). Ofschoon in dezen niets willende beslissen, zoo dunkt mij echter, dat het duidelijk voor de hand ligt, dat men alhier door *slagen* moet verstaan *gedeelten; veldslagen* of *gedeelten van het veld*, even als door *hoefslag* een *gedeelte of deel van de hoeve* wordt verstaan; en zal dan ook *volle veldslagen* moeten beteekenen, *geheele* (in tegenstelling van gesplitste) *gedeelten of deelen van het veld op ter gemeynte heyde en weyde*, zoo als zulks nog bestaat, naar ik vermeen, te *Kampen*, *Zutfen* en elders. Zie ook *Haarlemsche Courant* van 6 Sept. 1859. »*Het groote en het kleine veldslag*, ook het *oorslag* onder *Angerlo* en *Zevenaar*." V. D. N.

Handschriften van Arnoldus Geesteranus (IX. bl. 163, Vr. 251). De bedoelde papieren zullen dezelfde geweest zijn, die voor eenige jaren bij den Heer JAN VAN SCHOONE, Apotheker te *Rotterdam*, voorhanden waren; of die toen zijn eigendom en alzoo later, na zijn overlijden, aan zijne erven verbleven zijn, is mij onbekend. Doch bij de familie VAN EDE VAN DER PALS te *Rotterdam* worden thans nog papieren en ook andere *voorwerpen*, afkomstig van GEESTERANUS, bewaard. V. D. N.

Wapen van Lumey (IX. bl. 164, Vr. 254). Dit wapen wordt door LE BLOND, *Quartier Généalog.*, p. 83, beschreven te zijn *de gueules au lion d'argent*, waarvan de juistheid schijnt te worden bevestigd door het vermelde bij LE CARPENTIER, *Histoire de Cambray*, t. I. p. 768, die zulks het wapen van het geslacht DE MARKE dite DE LUMENE noemt; terwijl het wapen van DE MARQUE of MARCK, aldaar vermeld, gezegd wordt te zijn *pallé contre pallé au franc quartier d'hermines.* Men zie ook over het wapen van DE LA MARCK, *Seigneur de Lumay: Recueil Heraldique des Bourguemestres de Liege*, 1720, op verschillende plaatsen, waaruit bepaald blijkt, dat, wanneer de opgave van LE BLOND juist is, de Heeren van *Lumey* hun wapen later moeten veranderd hebben, of wel dat zulks het eigenlijke wapen van *Lumey* geweest is, welk geslacht later in dat van VAN DER MARK is overgegaan. Zie RITTERSHUSIUS, *Genealogiae*; ook HOOGSTRATEN, *Hist. Woordenb.*, voce LUMEY. V. D. N.

Eenige predikanten (IX. bl. 203, Vr. 287). AGGACUS HAITSMA, Theol. Doct. is in 1748 predikant geworden te *Wier*, en van daar in 1758 vertrokken naar *Midlum*, waar hij den 3den Julij 1784 is overleden. Hij heeft uitgegeven: *Dissertatio de Aulaco Adyti Tabern. Lev. ejusque ratione Liter. et Mysterio.* Fran. 1744. *Curae Philologicae in Genesin.* Fran. 1753, et *in Exodum*, ibid 1756.

ARNOLDUS LANDREBEN werd in 1681 van *Woudsend* beroepen te *Roordahuizum*, vertrok van daar in 1685 naar *Dronrijp*, en vervolgens in 1696 naar *Franeker*, waar hij den 1sten December 1721 overleed.

ELBERTUS NOORDBEEK. Verscheidene predikanten van dien naam zijn er in *Friesland* geweest. Mij is ook een ELBERTUS voorgekomen, die in het jaar 1745 van *Scherpenzeel* beroepen is te *Marrum*. Doch deze kan de in de vraag bedoelde niet zijn.

AMBROSIUS DERMOUT, beroepen in 1726 te *Garijp*, vertrok in 1745 naar *Dokkum*. Van hem ziet het licht een *Tractaat over 't H. Avondmaal*, alsmede eene *Exegesis loci Ps.* CXVIII: 27, in de *Miscellanea Groningana*, tom. IV. Fasc. II. p. 281, omtrent welke Prof. GERDES getuigt: »Sum persuasissimus, neminem non huic cultissimo specimini applausurum esse." Men vindt ook eenige stukken van hem in de *Bibliotheca Bremensis nova* van Prof. N. BARKEY.

A. WASSENBERGH.

Mr. Willem Bartjens (IX. bl. 203, Vr. 288) was »francoise schoelmeister" te *Zwolle*, tusschen de jaren 1618 en 1638, op een jaarlijksch tractement van 300 car. gl. en vrije huisvesting. In het eerst vermelde jaar, werd hij op kosten der stad, met een vaartuig van *Amsterdam* afgehaald, dat tevens »sijn huijsgesin ende goederen" overbragt.

* Ten opzigte van GERRYT BARTJENS lees ik in het trouwboek der Gereformeerde gemeente te *Zwolle*, beginnende met Augustus 1581 en eindigende met de maand Maart 1637.

»GERRIT BERTIENS s(oon) van WILLEM BERTIENS alhier tot *Zwolle*, eñ GRIETGEN BERENTS, jonge Dochter tot *Amsterdam*.

In margine staat: Met Attestatie tot *Amsterdam*, den 28 9ber 1627. Hij overleed in 1673.

Dit weinigje wordt nu medegedeeld om de medewerkers van dit tijdschrift in de hoofdstad, zoo noodig, op het spoor te brengen, in de hoop, dat zij wel het hunne zullen willen bijdragen, om den verdienstelijken BARTJENS, »wiens onderwetsch cijferboek onze vaders en grootvaders in hunne jeugd menigmaal het angstzweet heeft uitgedreven," zegt de steeds spottende WITSEN GEIJSBEEK, aan de vergetelheid te ontrukken, en hem die plaats in onze geschiedrollen van opvoeding en onderwijs te doen verwerven, die hem naar billijkheid en regt toekomt.

Uit het berijmd vraagstukje, aan het einde van het tweede deel van zijn cijferboek:

»Of iemand vraagde na mijn jaaren,
Toen ik van hier toog op de Baaren," enz.

zou men de gevolgtrekking kunnen maken, dat hij op zijn 68ste jaar *Amsterdam* voor *Zwolle* verliet. Derhalve moest hij in 1550 geboren en 88 jaren oud geworden zijn.

Majoor K.

Geslacht de Peyster (IX. bl. 233, Vr. 299). De Kolonel-Adjudant van wijlen WILLEM I heette DE PESTRE (niet DE PESTER), met den titel van Graaf, en behoorde tot den nieuweren Brabandschen adel. In den *Almanach de la Cour* voor 1841, komt nog voor op de lijst der erkende adellijke familiën:

JOSEPH-HONORÉ-JULIEN Graaf DE PESTRE, te *Brussel*, de titel alleen transmissibel bij regt van eerstgeboorte.

In den *Belgischen Koninklijken Almanak* voor 1859 zoek ik te vergeefs den naam van DE PESTRE of de officiëele lijst: het geslacht moet dus sedert uitgestorven zijn. — De connexiteit tusschen de namen van DE PEYSTER, DE PESTER en DE PESTRE is denkelijk wel te vinden in de *Nobiliaire des Pays-Bas*.

MARS.

C. Stephani Praedium Rusticum en Tusser Hundred Points of Good Husbandry (IX. bl. 233, Vr. 301). Ik heb geloofd dat een onderzoek, of het werk van den Engelschen schrijver TUSSER eene navolging was van dat van onzen landgenoot KAREL STEVENS, niet onbelangrijk zou zijn, vooral voor schrijvers als den Heer ROORDA VAN EYSINGA, die Hollands roem in kunsten en wetenschappen beöogen, niet alleen om de aanspraak te handhaven van den Nederlander, dat hij na de uitvinding van de drukkunst het eerste licht over de wetenschap van den landbouw en landhuishoudkunde verspreid heeft, en de Engelschen daarin nagenoeg eene eeuw is voorafgegaan, maar ook voor de wetenschap van den landbouw zelven, omdat, als het werk van TUSSER niet oorspronkelijk is, daaruit zou volgen, dat het ook onzeker is, of de daarin vermelde kulturen destijds nog wel in *Engeland* plaats hadden. Om die reden deed het mij leed te zien, dat de Redactie geoordeeld heeft, niet alleen mijne vraag te moeten bekorten, maar ook de noot, die ik ten bewijze had aangevoerd, te moeten weglaten. Ik had namelijk mijn vermoeden, dat het werk van TUSSER een herdruk van dat van KAREL STEVENS is, vooral daarop gegrond, dat het werk van TUSSER is verschenen in 1557, drie jaren na de Latijnsche uitgave van het werk van STEVENS, en dat, volgens *Sir* JOSEPH

BANKS, de 2de uitgave van het werk van TUSSER is verschenen in 1585 (niet zoo als abusief in den *Navorscher* staat in 1587), dus ook drie jaren na de hollandsche uitgave van het werk van STEVENS, die, volgens den Heer KOPS, in 1582 is verschenen, maar niet daarop, dat er in 1606 ook eene engelsche vertaling van het werk van STEVENS, door SURFLET, maar niet door TUSSER is uitgegeven, zoo dat de voorstelling der zaak, zoo als die in den *Navorscher* is opgenomen, mij voorkomt anders dan de mijne, of ten minste voor den lezer niet duidelijk te zijn.

V. D. S.

Mr. Elbert Spiegel (IX. bl. 234, Vr. 308). De familie SPIEGEL was in de XVIde en en XVIIde eeuw te *Amsterdam* in groot aanzien. Algemeen bekend is de kernachtige dichter HENDRIK LAURENSZ. SPIEGEL. WAGENAAR maakt in zijne *Geschiedenis van Amsterdam* melding van verscheidene leden van dat geslacht. Op de lijst der regering van die stad vindt men vijf personen van dien naam. De naam SPIEGEL was niet de eigenlijke familienaam van al die regeringsleden. Ik bezit een fragment van eene geslachtlijst, waarin men leest:

»AREND CORNELISZ. SCHOUT trouwt ANNA ELBERTSdr. SPIEGEL, winnen o. a. een zoon, DIRK ARENDSZ., genaamd SPIEGEL; van wien een zoon wordt vermeld

HENDRIK DIRKSZ. SPIEGEL, in 1632 Raad en Schepen te *Amsterdam*, in 1655 Burgemeester, wiens zoon, DIRK HENDRIKSZ. SPIEGEL, in 1655 Commissaris van zeezaken en in 1660 Schepen te *Amsterdam* werd.”

SPIEGEL was voor de beide laatsten alzoo slechts een aangenomen naam. Maar niet slechts hunnen naam, maar ook hun wapen veranderden de descendenten van AREND CORNELISZ. SCHOUT en ANNA ELBERTSdr. SPIEGEL. AREND CORNELISZ. SCHOUT toch voerde een veld van keel, beladen met een hoefijzer van goud; zijn kleinzoon, Burgemeester HENDRIK DIRKSZ. SPIEGEL, daarentegen van *lazuur*, met een *fasce* van *zilver*, boven een zespuntige ster van *goud* en onder drie zwemmende eenden van *zilver*.

JAN LAURENSZ. SPIEGEL, die in 1578, en diens zoon LAURENS JANSZ. SPIEGEL, die in 1611 Raden te *Amsterdam* werden, voerden een geheel ander wapen, en wel *coupé*, het bovenste gedeelte van *zilver*, beladen met drie *herten-koppen* 2 en 1, en het onderste van *keel* met een *roset* van *zilver*. (Zie *Wapenkaart* der XXXVI Raden der stad *Amsterdam*, op de jaren 1528, 1611 en 1632.)

Of nu Mr. ELBERT SPIEGEL, die in of na 1653 het bekende grafschrift op JOHAN VAN GALEN vervaardigde, een descendent van AREND CORNELISZ. SCHOUT en ANNA ELBERTSdr. SPIEGEL is geweest, kan ik niet opgeven, hoezeer ik het vermoed. Opmerking verdient het, dat JAN OUTGERTSZ. SCHOUTGEN, in 1461 Schepen te *Amsterdam* was, en wij dien niet zeer algemeenen naam OUTGERT terugvinden in OUTGER PIETERSZ. SPIEGEL, in 1622 Commissaris dier stad.

C/4.

De Geneeskundige Correspondentie-Societeit (IX. bl. 235, Vr. 316). Deze societeit, welke ten titel voerde: *Natuur- en Geneeskundige Correspondentie-Societeit in de Vereenigde Nederlanden*, werd in den jare 1779 te *'s Gravenhage* opgerigt en heeft, tot in 1795 bestaan hebbende, in laatstgemeld jaar het laatste gedeelte harer werken uitgegeven.

De geschiedenis dezer societeit vindt men in het *Berigt* vervat, hetgeen Dr. I. J. VAN DEN BOSCH den 18den December 1779 voor het eerste deel der verhandelingen (te *'s Hage* bij J. A. BOUVINK, 1783) geplaatst heeft, hebbende deze geleerde hare strekking en wijze van correspondentie in het daarop volgende *Programma* naauwkeurig uiteengezet, en vervolgens dringend toegelicht door een *Nader adres aan alle welmeenende Nederlanders*.

Door middel dezer onderneming, die niet weinig moeijelijke pogingen vereischte, trachtte men langs den weg eener wetenschappelijke correspondentie eene naauwkeurige kennis van den meteorologischen toestand van ons vaderland, alsmede der meeste op dien bodem heerschende ziekten te bekomen, en eindelijk door statistieke opgaven van geboorte en sterfte in de verschillende provinciën, een algemeen overzigt te verkrijgen van de openbare gezondheid en den gemiddelden levensduur der bevolking.

Hierdoor meende men den grondslag te kunnen leggen voor eene algemeene staatsgeneeskunde (*Medicina politica*), waarvan echter de regeringen der toenmalige gewesten geen begrip schenen te hebben.

Intusschen beloofde deze correspondentie aanvankelijk zeer veel goeds. Zij ondervond veel medewerking, maar in die dagen van staatkundige onrust en beweegbaarheid, werd de correspondentie niet altijd even ijverig voortgezet, en zijn de bronnen, waaruit deze instelling haar bestaan en haren bloei moest ontleenen, uit gebrek aan medewerking uitgedroogd. Het ontbrak in die dagen helaas! ook aan eenen man als de Hertog VAN CHOISEUIL, om van hooger hand eene zoodanige onderneming te begunstigen en te ondersteunen.

Maar waar zou men in *Nederland* aanzienlijken vinden, die de openbare geneeskunde en vooral de staatsgeneeskunde ter harte namen? Immers niemand liet zich aan de staatsgeneeskunde gelegen leggen, en zelfs in onze

dagen, vindt men in het »ontwerp van wet regelende het geneeskundig bestuur," van 20 Februarij 1859, en dus van het hooger bestuur uitgegaan, betrekkelijk dit onderwerp geen enkel artikel daaromtrent aangewezen, veel minder voorgesteld of in overweging gebragt.

Deze Correspondentie-Societeit was dus alles behalve een navorschersgezelschap voor het vak. Integendeel het was eene uitnoodiging van voorname natuur- en geneeskundigen aan hunne geleerde en ervaren kunstbroeders, ten einde, uit veelvuldige natuur- en geneeskundige waarnemingen, topographische berigten en statistische geboorte- en sterflijsten, zoodanige resultaten te kunnen ontleenen, als wenschelijk waren om daarop een stelsel van algemeene *hygiène* (gezondheidsleer) te bouwen, wat ter bevordering van volkswelvaart en volksgeluk, in het buitenland reeds zoo veel goeds heeft te weeg gebragt.

In ons vaderland, alwaar de geneeskunde als eene patentpligtige industrie beschouwd wordt, moet men van staatswege thans nog naar zulke maatregelen zoeken als naar de onbekende X.

I. G. V.

Glazen drinkkan met zilveren klep en wapen (IX. bl. 235, Vr. 317). De bedoelde penning is eene munt van MAXIMILIAAN EMANUEL, Keurvorst van *Beijeren*, die in 1691 met het erfelijke gezag over de Spaansche *Nederlanden* bekleed werd.

Zij heeft op de voorzijde het borstbeeld van den Keurvorst; het omschrift is: *Maximilianus Emanuel Utriusque Bavariae et Palatinatus Rheni Sacri Romani Imperii Archidapifer* (Aartsspijsdrager) *et Elector*, *Landgravius Leuchtenbergae.*

De keerzijde heeft onder de beeldtenis der heilige maagd met het kind JEZUS het wapen van *Beijeren* en het omschrift, zinspelende op MARIA en CHRISTUS, *Clypeus omnibus in te sperantibus*, welke spreuk het gewone opschrift der Beijersche munten is. Om de waarde der munt te bepalen moet men hare grootte of gewigt kennen.

V. D. N.

Storm van den 1sten Augustus 1674 (IX. bl. 235, Vr. 318). Over dezen storm vindt men eenige berigten bij VALKENIER, *Verwerd Europa*, dl. II. bl. 1046—1051; WAGENAAR, *Beschr. van Amsterdam* (in folio), dl. I. bl. 657; COMMELIN, *Beschr. van Amsterdam*, bl. 1185; *Chronijk der stad Medemblik* (Hoorn 1767), bl. 225; ABBING, *Vervolg op* VELIUS, bl. 154; en misschien in nog meer andere stedenbeschrijvingen.

C. P. L.

[Naar VALKENIER verwijst ook L. J.]

Storm van den 1sten Augustus 1674.

Opregte Haarlemsche Courant van 4 Aug. 1674.

Antwerpen 2 Augusti. Gisteren Avont te half achten ontstont hier een schrickelick onweer, dat de brugge over de Schelde wiert verbroocken en bij nae alle de schepen hier en ginder gedreven; doch zijn sedert weder te recht gekomen.

Brussel 1 Aug. Heden ontstaet hier een schrickelijck weer, werpende Gevels en Daecken omver.

Utrecht den 2 Augusti. Gisteren avont ten half achten ontstont hier een schrickelick onweder, dat tot halfnegen toe duurde; doch het slimste was gedaan in een quartier uurs: den Hemel stont geduerigh in lichten vlam, en t'was schrickelijck den donder en vreesselijke winden te hooren, dat verselt wierdt met het nederstorten van Schoorsteenen, Daeken, Gevels, en Toornen, dat ieder eene ongemeene verbaestheyt aenbracht, en dat heeft veele van een Aertbevingh doen spreecken, de Kerk van den Dom tot het Choor toe lag met Pylaren en al ten half achten al onder de voet, als een Puynhoop, sonder dat den Domtoorn eenigsints beschadigt is: de hooge Spits en het kostelijck Beijerwerck van de Jacobs kerk is tot het uurwerck toe om verre gevallen, of schuyns tusschen de huysen en Kerck neergestort, sonder de Huysen veel te beschadigen, dan het meeste is in dé Kerck gevallen; beyde de Toorens van de Pieters Kerck zijn mede van boven tot in de Kerck gestort: De Tooren van de Nicolaus Kerck, maer niet daer het Beyerwerck in stack, is mede om verre, nevens het Kerckje van het Duytse Huys ingeslaegen, het Dack van de Buurt-Kerck aen flarden: de Toorens van Agniete Klooster en Magdalena-Kerkje almede ingestort, seer veel Toppen van Gevels en ontallijcke Daeken soo dat ick geloof, datter geen 50 Huysen zijn vrij geweest: 7 Molens op de wal zijn omgewaeyt; op den Rijn zijn maer twee Saegmolens blijven staen, meest al de boomen opt St. Jans Kerck Hof zijn uyt de aerde geruckt, een groot Schip buyten de Tolsteegh-Poort is in de grondt geraeckt; 5 wagens, van *Aernhem* komende, wierden omvergeworpen, en verscheyden van de Luyden gekwetst: hier is een Mensch doodt gebleven door het vallen van een Moolen, en daer door een Gevel en diergelijcke, al te langh om te verhaelen; wanneer het een weynigh kwam te bedaeren, liep het Volck op de wallen, en men sagh de dorpen rontom als in lichten Vlam staen: sedert heeft men gesien dat meest alle de Toorens van de dorpen wegh zijn, of stompen geworden, of gansch tot niet gelijck als die van *Vleuten*, *Jutphaes*, *Houten* en meer andere; het gesaeyde in dese Provintie is meest alle ter

neder geworpen in somma een miserabele slagh.

Amsterd. 3 Augusti. Verledene Woesdag avont ten acht uren ontstont hier een schrickelijk weer van Donder, Blixem, Wint en Hagel, dat wel kort duurde, also ten half negen ure al gedaen was; maer dat was soo vehement, dat in die korte tijt bijsonder groote schade, soo aen Huysen, Daeken, Gevels, Glasen, als andersints heeft gedaen: de Schepen voor de Paelen leggende raekten alle vlot ende sommige d'onderste boven, negen telt men die gebleven zijn, d'omgeworpen boomen in de stad zijn onttellijck, en sommige seer ver voortgedreven, 30 soo saegh als andere molens zijn even buyten de stad omgewayt en dandere seer beschadicht; daer zijn hier en ginder al eenige personen soo in 't Water met t'omslaen der Schepen als te lande met het omstorten van een en ander omgekomen sonder dat men weet hoe veel en de Particulariteyten zijn te veel om hier te verhaelen: Men heeft tijding dat het weer al begonnen is van *Brussel*, tot *Gorinchem* heeft het vrij eenige schade gedaen, tot *Gouda* de geschilderde glazen in de Kerk ingeslaegen; behalve dat tot *Uytrecht* is geschiedt, twee Toorens zijn tot *Cuylenborgh* neergestort, en veele Toorens aen deze zijde *Rheenen;* en is van hier overgedreven in *Waterlandt*, dan veele Huysen zijn gedistrueert, gelijk tot *Ossaenen*, tot *Purmerent* is den Tooren af, in de *Beemster* en *Purmer* is oock groote schade geschiet, ende is soo alleen niet voorgeloopen tot *Hoorn* en *Enckhuysen*, maer op heden komt oock tijdinge uyt *Tessel*, dat daer door hetzelve Tempeest 17 Schepen op droog zijn gesmeten, sonder dat men wist welcke, dan een onduytsch was er onder; te voren had men bericht, dat daer 7 Schepen van *Mallagom* waren gearriveert.

Amsterdam den 3 Augusti. Uyt *Tessel* heeft men met eene Expresse de Tijdinge van 16 a 17 Schepen van de kleynste die daer aent Oosteynde in het sleyck waren gedreven: den *blaeuwen Eenhoorn*, nae *Cadix* gedistineert, had sijn groote mast verloren; *de Blaeuwe Kat, de Sleutel, de Stadt Cadix* en *Nicolaes*, nae *St. Hubes* gedestineert werden vermist, t'comvooy nae *Cadix* soude nogh 8 a 10 dagen zijn uytgesteldt. Van *Spanje* of *Vrankrijk* is desemael niets sonders.

Haarl. Courant, 7 Aug.

Brussel 2 Augusti. Het is niet genoegh te verwonderen de groote schade die gisteren in dese quartieren geschiet is door het Onweder geheele Wint Moolens weghedreven, duysende Boomen uyt de Aerden gesmeten ende groote Schade opt Graen.

Maestricht 3 Augusti. Op den eersten Augusti heeft men hier een vervaerlijck Weer gehad van Blixem, Donder, Regen, Hagel en een felle Windt, waerdoor het Minnebroeders klooster aen den Bergh geheel is nedergestort en de tooren van de vermaarde kerck van S. Servaas is mede omver gesmeten; voorts is in deze Stadt groote Schade geschiedt aen de Huysen der Borgerij.

Hamburg 3 Augusti. Gisteren heeft het hier grouwelijck gedondert en geblixemt.

Cuylenborgh 5 Augusti. Door het bekende Tempeest zijn hier 2 Toorens afgewaayt als van het Jeruzalems Klooster, en van de Gasthuys Kerck, op *Goilberdingen* is maar een Huys staende gebleven en het Dorp *Everdingen* is oock meest omgewaayt.

Storm van den 1sten Augustus 1674. In den *Ilp* zijn den 1sten Augustus 1674 het kerkgebouw der Doopsgezinden en zeer vele andere gebouwen omgewaaid. Volgens eene aanteekening onder de papieren van mijne gemeente gevonden.

P. LEENDERTZ, WSZ.

Storm van den 1sten Augustus 1674. De Heer J. H. VAN LENNEP vraagt eenige nadere bijzonderheden omtrent dezen verschrikkelijke storm; hij kan die vinden in *Hollandtze Mercurius*, Jaargang 1674. Bij verkorting geef ik wat onze *Merkuur* er van zegt:

»Op den eersten deser s'avonts omtrent 8 uren ontstont bijna door geheel *Hollandt* een gruwelijck onweder, met Donder, Blixem, Wint, Regen en Hagel vermengt. — Te *Amsterdam* geschiede daervan groote schade, dewijl den krachtigen wint de meeste boomen omsloegh, veel schepen van voor de palen weghdreef, daervan 9 soncken, en verschyde huysen van gevels ontbloote, men vont naeulijckx een huijs, dat niet aen pannen, glasen of ergens anders aen beschadicht was, verscheijde moolens waeijden om en 't Heck voor de Haarlemmerpoort wiert uitgeruckt en omgeworpen; doch dit geviel niet zonder schade, dewijl eenige menschen daer onder sneuvelden.

't Was toen Bedendagh, waerdoor veele menschen, die na buyten gegaen waren, nimmer weer te recht zijn gekomen.

»Te *Utrecht* gebeurde echter 't voornaemste," en dan geeft de *Hollandtze Mercurius* de lijst der aangerigte schade, zoo als die in de door den Heer J. H. VAN LENNEP geproduceerden brief voorkomt: vervolgens verhaalt hij wat er verder op gebeurde, als:

1. Te *Brussel* vielen soo groote hagelsteenen als knickers enz.

2. Te *Antwerpen* wierdt de Brugh die over de *Schelde* lagh, door den stercken wint mede stucken gesmeten, enz.

3. Te *Straetsburgh* vielen hagelsteenen als Kinderen Hoofden (!) (hoe grooter de afstand, hoe grooter de Hagelsteenen: het ging toen met dagbladnieuws even als nu!).

4. Maer 't schijnt bijna ongelooffelijck, 't

geen dit onweer in *Vranckrijck*, in de provintien van *Gastinois*, *Brie* en *Beauce* uytrechten............. Veel mannen, vrouwen, kinderen ende vee wierden door dit onweer gedood en gewont, zoo door den val der boomen, daer se sigh achter begeven hadden, om beschut te zijn, als door hagelsteenen die van ongemeene groote en gestalte 1, 2, 3, en eenige 7 pont (de kinderhoofden van *Straatsburg?*) swaer bevonden wierden. — In een dorp sneuvelden 28 menschen, en veele, die, om hare groote schade van haer wonden niet genezen wilden zijn (?) storven naderhant. — In somma, de schade was overal uytnemende groot, want in verscheyde andere plaetsen van *Vranckrijck* had dit onweder mede sijn rol ongemeen gespeelt." MARS.

Storm van den 1sten Augustus 1674. In den merkwaardigen brief, door den Heer J. H. VAN LENNEP medegedeeld, handelende over de verwoestingen door den storm van dien dag aangerigt, komt voor, dat »door het schrikkelijk tempeest de Domkerk te *Uytrecht* van den toren tot aan het choor tot een puynhoop is geworden." Zoo luidt ook de gewone traditie; doch, hoe kan men dit rijmen met het berigt, dat de toen levende Hoogleeraar JO. G. GRAEVIUS uit *Utrecht* naar *'s Hage* aan NICOLAUS HEINSIUS overbrieft? Hij schrijft hem, den 18den Februarij 1675, het volgende: »Heden is onzer stads kerk ingestort niet door storm, maar, naar het schijnt, ten gevolge van hoogen ouderdom. (Hodie corruit ecclesia hujus urbis nulla tempestate afflicta, sed vetustate, ut videtur, soluta.) Zie den brief in de *Syll. Epistol.* ed. a BURMANNO, t. IV. p. 326. Mij is niet bekend, dat er een ander kerkgebouw dan alleen de Dom te *Utrecht* zou zijn ingestort. Het antwoord daarenboven, dat HEINSIUS op het berigt van GRAEVIUS laat volgen, geeft regt, om te veronderstellen, dat daarmede voor het minst de hoofdkerk bedoeld werd. Om dat antwoord te verstaan, wete men, dat, in hetzelfde beroemde stormjaar een niet minder hevige geestelijke storm ontstaan was tegen den godgeleerden Hoogleeraar F. BURMAN, zoo wel als tegen GRAEVIUS. Beiden betichtte men van de Cartesiaansche rigting aan te kleven, van deel te nemen aan zeker dusgenoemd *College de savants*, alwaar over allerhande profane wetenschap werd gesproken, alwaar DE BRUIN en SWAMMERDAM in ontleedkundige beschouwingen voorgingen, alwaar men zich meer met philologische dan met theologische studie bezig hield, en, wat grooter schandaal gaf, men de partij van de DE WITTEN voorstond! HEINSIUS, op de nog onheusche bejegening doelende, die men op grond van een en ander F. BURMAN van regeringswege deed ondervinden, antwoordt aan GRAEVIUS: »Och of zij, die BURMAN'S zaken onderste boven wenschen te zien, hunne schouderen hadden geleend, om de vallende kerk te stutten en te steunen! Mij is het wonder, dat onder zoo vele hemellingen, als er in uwe stad wonen, zich geen enkele ATLAS heeft laten zien. Maar liever wenschen zij de kerk te overleven, dan dat de kerk hen overleve! (*Syll.* IV. 489.)"

Hoe het zij, de aanhaling uit de bedoelde brieven is misschien niet overbodig, om te bewijzen, zoo het noodig was, dat in de orthodoxe XVIIde eeuw de strijd der rigtingen ook wel degelijk in al zijn kracht bestond. Het booze cartesianisme vooral deed menigen geestelijken storm ontstaan, wiens woede even min als thans, zich tot één enkelen nacht, of tot de vernieling van brooze gebouwen bepaalde. QUIESCENDO.

J. Cools (IX. bl. 236, Vr. 320). In het bezit zijnde van een exemplaar van het bijna nimmer voorkomende boek, *Templum Pacis*, etc. (de Heer DE WIND verklaarde het nimmer gezien, noch op boekenlijsten vermeld gevonden te hebben; in de verzameling van wijlen den Hoogl. DE CRANE was het voorhanden), zoo zie ik mij thans in staat gesteld de vraag van C. P. L. te beantwoorden, en dat wel bevestigend. Het blijkt, dat van de stukken in het zonderling boek van COOLS voorkomende ook afzonderlijke uitgaven bestaan; aan de HH. HOEUFFT en PEERLKAMP schijnt hij echter onbekend gebleven, daar hij door hen niet is vermeld als Latijnsch dichter. Behalve hetgeen door V. D. AA, *Biogr. Woordenb.* over hem is opgeteekend, valt nog te vermelden, dat de *Hoornsche* Heeren COOLS afkomstig waren van het geslacht van den vromen martelaar JAN JEROENSZOON, van wien bij OPMEER, *Martelaarsboek*, Leyden, 1700, 8⁰. *Aanhangsel* wordt gewag gemaakt.

JOHANNES COOLS was de zoon van REYNIER, die 1643 J. U. D. wordt genoemd, en van TETRODE, waarom hij zich soms teekende JOH. COOLS TETRODE; als zijne broeders worden genoemd:

1. HIERONYMUS, Advocaat te *Hoorn*, overleden te *Enkhuizen* 1656, gehuwd 1631 met MARIA MAURITS, hadden kinderen, o. a. JOHANNES die te *Leuven* studeerde, doch vóór zijn vader overleed.
2. GUILIELMUS, Theologus, Philosophus, die 20 jaren uitlandig was.
3. JACOBUS, die te *Orleans* Doctor in de Regten geworden is.
4. JOHANNES, geb. in 1611: bij den vrede van *Munster*, alwaar hij 5 jaren vertoefde, was hij 37 jaren oud.
5. LUDOVICUS, beoefende de Geschiedenis en het Politieregt aan de Hoogeschool.
6. ALBERTUS, Med. Doct. 1642; zijne vrouw was ALEIDA RUBENS, zuster van CORNELIS en van JOHANNA RUBENIUS: zij stierf

onverwacht 1652. Deze bijzonderheden zijn geput uit schriftelijke aanteekeningen bij een exemplaar der *Beschrijving van Hoorn*, onder mij berustende, en uit de *Epigrammatum Manipulus ad quinque fratres*, in het boek van COOLS.

V. D. N.

Porselein (IX. bl. 238, Vr. 323). Iets gaarne antwoordende op de hier gedane vragen, die uit het oogpunt van industrie, handel en kunstsmaak de aandacht zeer waardig zijn, doet het mij, als oningewijde, leed slechts te kunnen verwijzen naar een uitvoerig artikel in de *Hist. gén. de Voyages*, VIII. p. 121—139 (éd. de Holl.) en naar de *Hist. phil. et pol. des établ. des Européens dans les deux Indes*, t. II. p. 317—326 (éd. de la Haye, chez GOSSE, 1774). RAYNAL, die in verscheiden zaken van oppervlakkigheid en onnaauwkeurigheid beschuldigd is, en dien ik, door iemand die hem had gekend, heb hooren beschrijven als »un bavard", niet in staat om dat werk gemaakt te hebben, schijnt toch ten dezen aanzien een »fin connaisseur que nous avons consulté", welligt gedurende zijn verblijf in *Holland*, te hebben aangetroffen.

L. J.

[A. J. ENSCHEDE verwijst den steller der vraag naar STANISLAS JULIEN, *Histoire de la porcelaine chinoise*, waarvan op de bibliotheek der Akademie alhier een exemplaar te vinden is.]

Porselein. Ofschoon het onderwerp van deze vraag, het onderzoek naar de handelsgeschiedenis van oud Chineesch porselein, eigenlijk in geen het minst verband staat met mijne meest gewone letterkundige verpoozingen en de vrager, indien de naam MARS op zijn gewoon beroep doelt, met die breekbare waar waarschijnlijk niet dagelijks omgaat; zoo wil ik hem toch eene mij bekende goede bron aanwijzen, waaruit hij met de liefhebbers en vooral met de liefhebsters van dat kostbaar goedje, zich ter voldoening van hunne of hare nieuwsgierigheid kan laven. De vrome vader Jezuïet FR. XAV. DENTRECOLLES, in het begin der XVIIIde eeuw in *China* met het bekeeringswerk onledig, wijdde veel zorg aan het opsporen van al wat met de porseleinfabrieken der Chinezen in betrekking stond. Hij liet niet na de vrucht van zijne navorschingen aan zijne medebroeders in *Europa* over te brieven. Men vindt het zeer breedvoerig verslag daarvan in eenen brief, gedagteekend *Jao tcheou* 1 September 1712, en gedrukt in de *Lettres édifiantes et curieuses écrites des missions étrangères* (Paris 1741). Recueil XII. p. 253—365. MARS kan daaruit leeren, dat *China* en *Japan* de twee soorten blaauw en rood porselein beide opleveren, zelfs dat de fabrieken van het eerstgenoemde land ook zwart en doorschijnend porselein hebben voortgebragt; dat het porselein als handelsartikel, reeds van de 5de eeuw van onze jaartelling af in *China* bekend was; dat de stad *King te tching* daarvan de grootste fabriekstad is, terwijl dat hetgeen uit de provinciën van *Canton* en *Toukien* voortkomt, veel minder waarde heeft; dat twee aardsoorten, de pe-tun-tse en de kaolin, de voornaamste bestanddeelen van het porselein uitmaken; dat het bezwaar, om eerstgenoemde grondstof te verkrijgen, de vermenigvuldiging van het fabrikaat in de latere tijden verminderd en de waarde vermeerderd heeft; dat elk kopje, vóór dat men het voor afgewerkt houdt, de zorg van ten minste 70 werklieden noodig heeft; dat het vooral op de inrigting van de ovens aankomt; en dat de Chinesche kooplieden zelve veel moeite hebben, om zich tegen bedrog te vrijwaren en goed porselein te bekomen. De vader Jezuïet treedt in eene zeer omstandige beschrijving van al de voorzorgen, die tot de productie van echt fraai porselein noodig zijn. Hij kon des te beter zijne lezers daaromtrent onderrigten, wijl hij vele jaren lang te midden der porseleinwerkers vertoefd en gepredikt heeft. Toen de O. I. handel in *Nederland* tegen het einde der XVIIIde eeuw eene bijna volstrekte stremming onderging, hield de Chinesche porseleinhandel van zelve op.

QUIESCENDO.

Koetsen te Amsterdam (IX. bl. 238, Vr. 324). Hetgeen van elders bekend is van het verbod om met koetsen, enz. door *Amsterdam* te rijden, vindt men beknoptelijk bij een in het werk van Dr. P. SCHELTEMA *Aemstels Oudheid*, dl. I. bl. 104, waaruit blijkt, dat zoodanig verbod werkelijk bij Besluit van de Vroedschap van 27 April 1634 is uitgevaardigd en van kracht is gebleven tot den 22sten Januarij 1656, wanneer bij besluit het rijden weder aan ieder burger werd vergund, doch onder zekere voorwaarden: dat tot die maatregel de Burgemeesteren o. a. zijn bewogen uit overweging, dat de navolging van het houden van karossen strekte tot verderf van hunne huizen, en ruïne van hunne middelen, dus om de toenemende weelde ten deze te keer te gaan, maar ook, zoo verklaarden Burgemeesteren, wegens de engte der straten en stegen, door welke men niet kon rijden zonder groot gevaar, en omdat de paarden dikwijls op hol gingen, waardoor somtijds ongelukken veroorzaakt werden. Van de gesteldheid van den grond wordt niet gesproken, evenwel blijkt uit het medegedeelde dat ook hier te lande genoegzaam bekend is, dat dit verbod bestaan heeft, zoodat men dit van geen vreemde behoeft te vernemen.

V. D. N.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

De Heer P. vraagt naar de beteekenis van *quarreel* en *speerschoot*. In BILDERDIJKS *Floris de Vijfde*, Vde bedrijf, 2de tooneel, lees ik:

'k Zal, voor u in 't gevecht, quarreel noch speerschoot duchten.

Quareel is volgens KILIAAN pilum catapultarium, jaculum quod catapulta emittitur, d. i. een groote pijl die uit een werptuig geschoten wordt. In den *Renout van Montalbuen*, vs. 1560 (*Hor. Belg.*, V. p. 91), wordt gesproken van „menich quareel groot ende scarp," dat men uit *Jeruzalem* op de belegeraars schoot. KILIAAN geeft de beteekenis van het woord evenwel niet geheel juist op, want quarelen waren wel eene groote soort van pijlen, maar zij werden niet enkel uit catapulten geschoten. Men schoot ze ook, misschien eene wat kleinere soort, uit hand- en voetbogen. Dit blijkt uit MATTHEUS PARISIENSIS (aangehaald door VOSSIUS, *de Vitiis Sermonis*, p. 271), die, ad ann. 1254, spreekt van „mirae spicula magnitudinis (quaerellos vocant) ab arcubalistis trajecta" en *Troj. Oorlog* (BLOMMAERT, *Oudvl. Ged.*, dl. I.), vs. 2009 en volgg.

Si reden al den stap al sachte
Ende spannen voetboghen ende hantboghen
Dicker dat die quarele vlogen,
Dan des winters doet die haghel.

Nog eens wordt in hetzelfde gesproken van quarelen uit bogen geschoten, namelijk vs. 2790 volgg.

Men stacker vele van den perden
Eer si die Persiene vernamen,
Die met hare *boghen* quamen,
Ende waren wel VII dusent ofte mere
Die daden meneghen Griec wel zere,
Quarele scoten si ende ghescichte, enz.

Met *speerschoot* zal BILDERDIJK waarschijnlijk den steek van eene *speer* bedoelen, die men uit de hand heeft laten *schieten*.

De schilder, die een portret ontwerpt en de hoofdtrekken daarvan met eene grijze loodachtige kleur aanduidt, wordt gezegd het portret in de doodverw te zetten, van daar de uitdrukking: *iemand ergens meê doodverwen.*

Eene verzameling van zegswijzen voor heimelijk schoolverzuim bij de jeugd in gebruik, kan H. v. K. vinden in A. DE JAGERS *Archief*, dl. I. bl. 187 en verv., waar echter de uitdrukkingen *pijpertje loopen* en *makkertje spelen* niet voorkomen.

AANTEEKENINGEN.

De Ooijevaar en zijn Huis. Onder een zeer liefelijken naam, die *de vrome* of *goeddadige* beteekent, wordt deze vogel in de Schrift vermeld. Deze benaming schijnt haren oorsprong te hebben in de sterke genegenheid der ouders voor hunne jongen en in de liefderijke oplettenheid, door de vogels onderling betoond, en waarom zij ook, van de vroegste tijden af, beroemd zijn geweest. Bij den gedenkwaardigen slag van *Friedland* gebeurde het, dat eene boerderij nabij de stad door eene bom in brand werd gestoken en de brand zich uitstrekte tot een ouden dorren boom, waarop een paar ooijevaars hunne woning hadden gevestigd. Maar, daar het de broeitijd was, deed de moeder geene neiging blijken om hare gevaarlijke stelling op het nest te verlaten, totdat de boom geheel van de vlammen omringd was. Toen vloog zij regtop in de hoogte. Van heel hoog in de lucht stortte zij zich weder plotseling neêr in het midden van den brand, alsof zij voornemens ware het dierbare broeisel van de vernieling te redden. Dit herhaalde zij verscheidene malen. Eindelijk werd, op nieuw nedergevlogen, de arme vogel overmagtigd door den rook, en men zag haar niet meer, daar zij ten leste zich naar beneden had gestort om in den brandenden asch te sterven. Deze liefderijke trouw gedurende den broeitijd wordt opgevolgd door de meest oplettende zorg voor de jongen. De ouderlijke vogels verlaten ze nimmer; integendeel, terwijl de eene weg is om voedsel te zoeken, blijft de andere op het nest. Zijn de jongen zoo ver, dat ze kunnen vliegen, dan staan de ouders ze geduldig en liefderijk bij in hunnen eersten togt door de lucht. Voor deze zorg zegt men, dat het kroost den ouderen vergelding schenkt, wanneer dezen oud en zwak worden, door hun de vleugels te ondersteunen en ze anderszins bij te staan gedurende de lange en moeijelijke vlugten van den trektijd. Men zou kunnen twijfelen of de helpende ooijevaars werkelijk de jongen waren van de aldus bijgestane; maar het is ontegenzeggelijk waar, dat de oude en gebrekkelijke vogels op de gemelde wijze door de jonge en krachtige worden te gemoet gekomen.

Maar wat slag van een wezen is de vrome of goeddadige vogel? De witte ooijevaar is groot en statig (*), van drie tot vier voeten hoog, en heeft een langen hals, een langen snavel en zeer dunne pooten. Hij betreedt den grond met langzame en afgepaste schreden, doch doorklieft de lucht met grooten gang op breede en krachtige wieken, gewoonlijk de hoogere luchtstreken daartoe uitkiezende. Daar de ooijevaar zich voedt met visch, slangen en andere schadelijke kruipende dieren, houdt hij zich op in moerassige oorden, waar dit voedsel overvloedig is, en maakt zich zeer nuttig in het zuiveren der aarde van ontuig. Gedurende den winter bevinden zich de ooijevaars in grooten getale over geheel *Egypte*, *Palestina*, *Persië* en de naburige landen. Menigten verzamelen zich op de kusten van het meer van *Tiberias*. In den zomer bezoeken zij *Europa*, van het zuiden van *Duitschland* tot *Spanje*, en zijn bijzonder veelvuldig in *Nederland*. Voorheen verschenen zij ook regelmatig in *Engeland*, maar zij hebben, sedert lang, hunne bezoeken nagelaten, ten gevolge der droogmaking van de moerassige landen en den vermeerderden landbouw aldaar, schoon op dat eiland, in den loop eener eeuw, wel eens een zwerver of twee wordt waargenomen.

(*) Schoon de vogel in *Nederland* overbekend zij, weet ik, dat het portret van een oude kennis nooit onaangenaam is. J. H. V. L.

Vóór den jaarlijkschen trek hebben de vogels eener bepaalde streek de gewoonte van op eene of andere vlakte zich te vergaderen, als ware het tot vaststelling onderling van den vertrektijd en van de plaats hunner bestemming. Ze reizen in groote koppels van zeer verschillenden omvang. Men heeft er vermeld van de breedte eener halve Engelsche mijl, die drie uren noodig hadden om over iemands hoofd te trekken. Geen geluid vergezelt hunne vlugt, behalve dat hunner vleugelen, want de ooijevaar is zonder stem. Maar, wanneer zij, hetzij verschrikt zijn, hetzij op eene andere wijze verstoord, maken zij een zonderling geklep, door hunne nebben snel en met kracht tegen elkander te slaan. Hierop zinspelende, noemen de Turken den vogel *Lug-lug*, met nabootsing van het geluid. Zij voegen er ook gewoonlijk den naam van *Hadji*, den pelgrimstitel, voor, alsof zij onderstelden dat de verhuizers hunnen koers rigtten naar het graf des profeets. Door, tegen het einde van den zomer, *Europa* te verlaten voor een warmer klimaat, geniet de ooijevaar het geheele jaar dóór eene nagenoeg gelijke temperatuur en ontwijkt hij het jaargetijde, waarin de kruipende gedierten, waarop hij aast, verborgen zijn en verstijfd. De profeet JEREMIA maakt eene treffende toespeling op dit instinct, en grijpt het aan, ter bestraffing van het goddelooze gedrag zijner landslieden: »Zelfs een ooijevaar aan den hemel weet zijne gezette tijden, en eene tortelduif, en kraan, en zwaluw, nemen den tijd hunner aankomst waar; maar mijn volk weet het regt des Heeren niet (*Jerem.* VIII: 7).”

In alle landen heeft, van de vroegste tijden af, de ooijevaar het volle voordeel genoten van een' goeden naam. Wegens het door hem aangebragte nut in het vernielen van kruipend gedierte en om zijne hartelijke eigenheden, is hij door den mensch ontzien geworden, en zijne veiligheid, zoowel door het algemeene vooroordeel, als door wettelijke voorschriften bevestigd. De vogel was den Joden als voedsel verboden; maar of dit was tot bescherming van zijn leven of omdat de aart van zijn aas hem onrein maakte, is niet beslist. Onder de oude Egyptenaren was het op doodstraf verboden een ooijevaar te dooden, en nog tegenwoordig zoude over gansch *Egypte*, *Turkije* en *Perzië* de volksverontwaardiging ten strengste dengene bezoeken, die het wagen mogt den vogel te kwellen. Vandaar veroorzaakt hem ’t bijzijn des menschen geenen angst, maar wordt het veeleer gezocht dan ontweken. Met volkomen vertrouwen vestigt zich de vogel in het midden van digt bevolkte steden en rigt daar een groot, sterk en duurzaam nest op van stokken, riet en gras, waarin de trouwe paren jaarlijks van hunne verhuizing terugkeeren. De Romeinsche dichter meldt ons, dat een ooijevaar zijn nest had gebouwd op den tempel der Eendragt, te midden van het rumoer en de beweging der hoofdstad, en de omstandigheid wordt in herinnering gebragt op de gedenkpenningen van HADRIANUS, onder wiens regering het plaats vond. Wij hebben reeds gesproken van een nest in een boom, en groote doode boomen zonder top worden vaak door den ooijevaar ter nesteling uitgekozen, alsook levende, waarvan de takken zóó geschikt zijn, dat zij een behoorlijk steunsel aanbieden. »Des ooijevaars huis,” zegt de Psalmist (*Ps.* CIV: 17), »zijn de denneboomen.”

Maar de torens en daken van kerken, moskeeën, tempels en vervallene gebouwen zijn, gelijk ook de platten van bijzondere woningen, hun lievelingsverblijven. Te *Bagdad*, waar de torens der moskeeën op een plat vlak uitloopen, heeft elke toren zijn ooijevaarsnest, en het gezigt op de daarop staande vogels is allervreemdst, daar ze even zoo vele potsierlijke voleindigingen schijnen van de gevaarten, waarop ze rusten. Zoo is, te *Persepolis*, de top van bijna elken pijler der prachtige monumenten op dezelfde wijze bezet. Even vreemd is het tooneel in sommige moerassige streken, waar de bewoners [even als in *Nederland*] den vogel eene plaats voorbereiden, door een oud wagenrad horizontaal op een stevige paal te bevestigen — eene inrigting, die zelden mist voor het beoogde doel gebruikt te worden. Geen volk houdt den ooijevaar in zooveel eer als de Turken, en dit, om de voorliefde van den vogel voor de moskeeën, om zijne onderstelde pelgrimsreizen en om zijne gebaarden; in de laatsten toch ziet de Turk eene zekere gelijkvormigheid met zijne eigene godsdienstige gedragingen. Dit schijnen de vogels ook zeer wel te weten, en vandaar houden zij zich in steden van gemengde bevolking aan de Turksche huizen. Met het oog op den tijd van den Griekschen opstand zegt de Heer HARTLEY: »De Grieken hebben hunnen weêrzin tegen de Turken tot zulk een uiterste gevoerd, dat zij alle de ooijevaars in het land hebben vernield. Toen ik hun vroeg, waarom zij dit gedaan hadden, kreeg ik ten antwoord: »De ooijevaar is een Turksche vogel. Nooit bouwde hij zijn nest op het huis van een Griek, maar altijd op dat van een Turk.” De tederheid, door de Turken betoond aan alle gevederde geslachten en aan de dieren in het algemeen, is een zeer innemende trek in hun karakter. — *The Sunday at Home*, 1857, p. 203.

Het zoude belangrijk zijn, wanneer onze Regering zich door de Gemeentebesturen deed opgeven, hoevele *bevolkte* ooijevaarsnesten zich in iedere gemeente bevinden.

J. H. VAN LENNEP.

VRAGEN.

479. — *Verslag van S. Pepys's Diary.* Van *The Diary and Correspondence of* SAMUEL PEPYS, J. R. S., Secretaris van de Admiraliteit onder de regering van Koning KAREL II en JACOB II, verscheen de *vijfde* druk in 4 deelen in 1854. Men meent zich te herinneren, dat in der tijd in een onzer tijdschriften een verslag over of uittreksel uit dit werk, met betrekking tot onze geschiedenis, is gegeven: indien dit zoo is, wie kan zulks opgeven?

J. D.
L.

480. — *Guizot beschuldigd van Letterdieverij.* In een der jongste nommers van den *Tijdstroom* moet eene beoordeeling staan der Fransche vertaling van MOTLEY'S bekende Geschiedenis. Daarin wordt gezegd, dat de aanprijzende voorrede, welke GUIZOT aan deze vertaling doet voorafgaan, door hem gestolen is uit de *Quarterly* of uit de *Edinburgh Review*, ik weet niet welke van beide. Nu is deze beschuldiging wel wat forsch en, als men GUIZOT kent, bijna ongelooflijk. Kan de Recensent in den *Tijdstroom* zijne bewering met bewijzen staven? T. D. B.

481. — *Peper.* Onze O. I. retourvloot van 1675/6, groot twaalf schepen, bragt, behalven ruim 148,000 pièces Bengaalsche, Chinesche en Japansche manufakturen (die nu uit onze gewesten derwaarts gaan), ongeveer elf millioen oude ponden Indische producten van alle soorten, die ook nog ten huidigen dage uit het Oosten komen (behalve koffij, die er nog niet geteeld werd), en daaronder zeer kostbare specerijen uit de *Molucco's*, indigo, tin, koper, Perzische en Bengaalsche zijde enz., maar het meest ruimte wegnemende artikel was toch eigenlijk de peper, waarvan genoemde vloot niet minder dan vijf millioenen oude ponden of 1250 zware scheepslasten aan boord had. Nu is de vraag, wat deden onze voorouders met al dien peper (die meer dan eene eeuw lang in dezelfde hoeveelheid werd aangebragt)? Thans komt er naauwelijks genoeg van dat goed om onze peperbusjes te vullen, en niemand klaagt over te kort! Toen kwam er genoeg om het, even als de rijst, bij borden vol te verorberen, en toch is het mij niet bekend, dat onze vaderen zoo veel van die verhittende specerij bij hunne maaltijden gebruikten, maar wie waren dan dan de nemers? Hoe verzilverde de Maatschappij die massa's van dat piquante goed?

MARS.

[Ze verbrandde veel daarvan in de Volenwijk.]

482. — *J. Regenboog.* Dat J. REGENBOOG de *Geschiedenis der Remonstranten* schreef is genoeg bekend, maar wie hij geweest is zeker minder. Althans ik weet het niet, en wie ik er naar vroeg wisten het ook niet. Toch heb ik alle hoop dat iemand mij zal kunnen inlichten. H.

483. — *Gebruik van den Barometer.* Wie maakt eene duidelijke, beknopte en zakelijke tabel tot aanwijzing van hetgeen men heeft in acht te nemen om nut te hebben van zijn weêrglas? Ik denk er mij eene zoodanige, die men naast zijn' barometer zou kunnen ophangen, en waarop al het merkwaardige dadelijk in het oog springt.

J. H. VAN LENNEP.

484. — *Lucifers.* Men zegt: de roodgetopte lucifers zijn niet vergiftig, de zwarte wel. Is dit zoo, en verdienen de lucifers van OLDENBURG, in *Björneborg*, den naam dien zij dragen van onschadelijkheid ten dien opzigte?

J. H. VAN LENNEP.

485. — *Sinternant.* Dit woord vind ik in de veroordeeling van een' predikant VINMAN, die, in de eerste helft der vorige eeuw, zich zekere »sinternante propoosten" had veroorloofd tegen den Nimweegschen Magistraat. Is dit *sinternant* een Hollandsch of — laat mij liever zeggen uit respect voor de zusterprovinciën — een Nederduitsch woord, of is het slechts een Nimweegsch taaldialect?

J. H. VAN LENNEP.

486. — *De Dassik.* Volgens het zeggen der Hottentotten bestaat er een dier, *dassik* of *konijn-adder* geheeten. Het heeft het ligchaam van een slang, zeer kort en dik, en een harigen, konijnachtigen kop, zoo verschrikkelijk van aanzien, dat de ongelukkige beschouwer, van de mogelijkheid ter ontvlugting beroofd wordt door den basiliskus-blik van het beest. Een Hottentot van het Zendingsgesticht te *Berthelsdorp* meende, terwijl hij op de jagt was in een digt woud van den omtrek, dit ijselijke dier gezien te hebben en stierf korte dagen daarna van den schrik. Hij had aan een' der Zendelingen, van wien ik deze bijzonderheid heb, een naauwkeurige beschrijving van den *dassik* gegeven. — MOODIE'S *South-Africa*, in de *Literary Gazette for* 1835, p. 232.

Vrage: Bestaat er werkelijk zulk een beest als de *dassik?* J. H. VAN LENNEP.

487. — *Chineesch papier.* Van welke stof maken de Chinezen hun schrijf- en drukpapier? Ik bedoel hier natuurlijk niet het papier, dat onder den naam van *rijstpapier* bekend staat, voor teekeningen gebruikt wordt, en vervaardigd is uit het merg van de *solah*-plant. J. H. VAN LENNEP.

488. — *Eerste bruine beuk in Nederland.* De roode beuk op de bloemisterij *Rosenburgh*,

aan den hoek van den Zandvoortschen straatweg en den *Heirweg*, bij *Haarlem*, zoude, volgens het zeggen van mijn' vader, de eerste zijn, die in ons land werd gezien. Daar deze bloemisterij in het jaar 1760 werd aangelegd, kan de boom nagenoeg honderd jaren tellen. De vraag is: of iemand een' *ouderen* rooden beuk hier te lande zou kunnen aanwijzen of eene *vroegere* planting van denzelfden boom in onze gewesten? J. H. VAN LENNEP.

489. — *Een geheimzinnige Wisselbriefhouder.* Wat is er van het volgende verhaal, dat ik in een Fransch tijdschrift (*Journal des Demoiselles*, 20me année, 5me Serie, p. 131) gevonden heb? Wie was de geheimzinnige persoon, die er het hoofdonderwerp van uitmaakt en welke was de reden zijner zending? Het verhaal luidt dus:

»Quelques années avant la révolution de 89, une maison d'*Amsterdam* écrivit à un banquier considérable de *Londres*, pour le prier de donner vingt mille florins à la personne qui présenterait la moitié d'une carte déchirée, dont l'autre moitié était renfermée dans la lettre d'avis. En voyant l'homme à la carte, le banquier lui adressa plusieurs questions auxquelles il refusa obstinément de répondre. L'inconnu lui déclara seulement qu'il prétendait être payé. Il reçut quatre mille guinées [?] en différents payements. Surpris de ce mystère, le banquier se hâta de se rendre auprès de PITT pour lui faire part de son étrange aventure. »Savez vous le nom," dit le ministre, »de la personne à qui vous avez donné les vingt mille florins?" — »Je l'ignore." — »Si vous la voyiez, la reconnaitriez-vous?" — »Très bien." PITT ouvrit alors un tiroir, et fit voir au banquier un grand nombre de portraits, parmi lesquels ce dernier reconnut son homme. »Donnez-lui tout ce qu'il demande," ajouta PITT, »il n'en fera pas un mauvais usage."

J. H. VAN LENNEP.

490. — *Kraaijer.* »Hij durft niet, omdat er een kraaijer in zijn huis woont," dit waren de woorden, waardoor een ongelukkige in 1748 te *'s Gravenhage* tot plunderen aangezet werd. Is *kraaijer* diender, of stille verklikker? J. H. VAN LENNEP.

491. — *Eik op 's Gravenhof te Zutphen.* Waar stond in der tijd die eikeboom, waaronder het hooge leengerigt gehouden werd?

J. H. VAN LENNEP.

492. — *Rabbi Israël Salomons.* Den 17den Maart 1757 werd te *Hoorn*, in de Groote Kerk dier stad, gedoopt zekere ISRAËL SALOMONS, Rabbijn onder de Joden aldaar. Hij gaf zelf rekenschap van zijne gevoelens in den *Messias gevonden, aengenomen en openbaer beleden door* ISRAËL SALOMONSZ, *enz.* (*te* Hoorn, *by* T. TJALLINGIUS). Wat is er later van dezen SALOMONS geworden? J. H. VAN LENNEP.

493. — *'t Huis te Lennep.* Ik lees in de *Byvoegsels en Aanmerkingen op het Elfde Deel der Vaderlandsche Historie van* JAN WAGENAAR, bl. 21, van zeker *Huis te Lennep*, bij *Voorburg* als een der plaatsen, waar de Algemeene Staten hadden toegestaan, dat HOGERBEETS zou overgebragt worden. Wat weet men van dat Huis?

J. H. VAN LENNEP.

494. — *Begaeft. Begaafd* wordt thans *in bonam partem* gebruikt: men zegt, met *verstand begaafd*, met *talenten begaafd*, enz. Eertijds schijnt dit anders te zijn geweest. Boven eene poort toch van het voormalig *Krankzinnigenhuis* te *Amsterdam*, thans de *Kerk der Herstelde Luthersche Gemeente*, op de Kloveniersburgwal, stonden vroeger de volgende regels, die aan VONDEL worden toegeschreven:

»Die met krankzinnigheydt zyn begaeft
Die worden hier gespyst en gelaeft."

Nu zal toch wel niemand gaarne met *krankzinnigheid zijn begaafd*. Men heeft mij wel eens verhaald dat VONDEL die regels *ironice* zou hebben vervaardigd, als zinspelende op een' jongeling, zoon van een' regeringspersoon, die verkeerde dingen had gedaan, doch dien men krankzinnig wist te doen verklaren en in het *Krankzinnigenhuis* plaatste, om zoo doende vervolgingen te ontgaan. Voor dezen was de krankzinnigheid, *vel quasi*, eene gave. Maar in *Utrecht* vindt of vond men iets dergelijks. In den zijmuur van het *Leeuwenbergsgasthuis*, gewoonlijk het *Pestgasthuis* genoemd, leest of las men de volgende regels:

»Leewenberch is hier opgheresen,
Deur Juffrau AGNES VAN LEEWENBERCH gepresen,
Tot behoef der Borgers met Pest beghaeft,
Die worden alhier ontfaen en ghelaeft."

Wat is er bekend omtrent dat verhaal betrekkelijk dien Amsterdamschen jongeling en omtrent de voormelde aan VONDEL toegekende dichtregels? Of gebruikte men eertijds *begaeft*, *in malam partem*, voor *bezocht* of *geplaegd?* C/4.

[Dat begaafd vroeger ook *in malam partem* gebruikt werd blijkt uit de beide aangehaalde voorbeelden. Tot opheldering van het laatste herinneren wij den vrager, dat men in dien tijd de pest ook per euphemismum de *gave Gods* noemde.]

495. — *S. Maartens-mannen of dienstmannen van S. Maarten.* Waren alle burgers van de stad *Utrecht S. Maartens-mannen*, en dus geregtigd tot de jagt, gelijk de *Tegenw. Staat van Utrecht* (dl. I. bl. 418) zou doen vermoeden? Zoo ja, hoe komt het dan, dat in 1594 zoo weinige burgers dier stad zich als gereg-

tigden tot de jagt hebben doen gelden (zie MATTHAEUS, *de jure Gladii*, p. 549 seqq.)? Zoo neen, wie waren dan eigenlijk *S. Maartensmannen?* Bestaat er een bijzonder geschrift (*monographie*) over die *S. Maartensmannen?* C/4.

496. — *Bisschop in partibus infidelium.* Wanneer is die benaming ingevoerd?
S. S. S.

497. — *Albrecht van Beijeren.* Omtrent Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN wordt gemeld, dat hij, eer hij als Ruwaard het bestuur in handen kreeg, zijne ridderlijke orden ontvangen had in het koningrijk van *Granada*, waar hij vromelijk vechtende was tegen de Heidenen en Mooren. Zie o. a. de *Kronijk*, door VAN GOUTHOEVEN uitgegeven, bl. 397. Intusschen wordt ook gewag gemaakt van eene reis des Hertogs naar *Spanje* en het zuiden van *Frankrijk*, gedurende zijn Ruwaardschap, in het jaar 1362. Immers, in de rekening van PIETER VAN DORDRECHT, van de kosten der herberg (hofhouding) van Hertog ALBRECHT VAN BEIJEREN, van maandag op St. Andriesavond (29 Nov.) 1361 tot maandag op St. Lucasavond (17 Oct.) 1362 vinden wij de volgende posten:

„Dit is PIETERS wtgeuen VAN DORDRECHT om mier vrouwen van BEIJEREN cost van hare herberghen mede te betalen zints des saterdaghes auont na zinte Jacopsdach (29 Julij) lxij, dat mijn vrouwe VAN BEIJEREN ende mijn vrouwe VAN HENGH, wt *Heyng*, tot *sinte Gheerdenberge* comen waren vp die tijt dat mijn here hertoghe AELBRECHT in *Arraghon* was, tot des sonnendaghes toe na onser vrouwen dach natiuitas (11 Sept.) dat mijn vrouwe VAN BEIJEREN weder in *Heynn.* by mijn here quam soe hi wt *Arraghon* comen was, dat is een termin van vj weken en een dach."

„Item des dinxdaghes op Sinte Laurensauont (9 Aug.) in den *Haghe* bi miere vrouwe beuelen ende bi heren HEINRIC VAN BORSELEN ende bi heren FLORENS HANT VAN RAEPHORST ghegheuen eenen knecht, die van minen heren hertoghe AELBRECHT comen was mit eenen honde, die miin here van bi *Mompelier* thuuswaert sende, zoe hi voert te *Garnaten* waert reet. ij s."

„Item des maendaghes op onsen vrouwendach assumpcio (15 Aug.) eenen knecht ghesent vter *Hagen* mit miere vrouwen brieuen an die steden van *Delf, Rotterdam, Schiedam, Dordrecht, Sente Gheerdenberghe* ende *Oudewater* als si tsondaghes daerna bi mier vrouwen VAN BEIJEREN twee mannen wt haren gheselscap zenden wouden in den *Haghe* om raet te hebben eenen ruwaert in den lande van *Hollant* te maken, want miin heere vten lande ware, of men tlant an stiete dan bij dien quame dat te weren, ghegheuen hem ij s. vj d."

Denzelfden dag een bode aan de steden van *Leiden, Haarlem, Amsterdam* en *Alkmaar* om dezelfde zaak.

„Item desseluen daghes eenen knecht ghesent mit miere vrouwen brieven vter *Haghe* an minen here hertoghe AELBRECHT in *Arregoen*, omme hem toestant van den lande te laten weten ende hem te bidden dat hi te lande quame wants noot ware, hem ghegheuen xij mottoen maken tot xxviij groten xxviij s."

„Item des vridaghes na Sinte Bartelmeeuwsdagh (26 Aug.) COEYXKEN ghesent vter *Haghe* mit mier vrouwen brieuen aen alle den raet, steden, ridderen ende knapen van *Noorthollant* oestwaert, als dat si 'svridaghes dairna (2 Sept.) bi mier vrouwen in den *Haghe* comen zouden om raet te hebben een hooft te maken waert dat men tlant an stiete daer men an hoefden mochte dat te weren, hem ghegheuen iij s."

„Item des selfs daghes HEINRIC VAN DER GALGHEN ghesent vter *Haghen* mit mier vrouwen brieuen an die steden van *Delf, Dordrecht, Sente Gheerdenberghe* ende an anders alle die steden, ridderen ende knapen van *Zuuthollant* om die zelue zaken, ghegeuen hem ij s. vij d."

„Item des selfs daghes eenen knecht heet GIINKEN DIE BACKER ghesent mit mier vrouwen brief an der vrouwen van *Voern*, an heren JACOB VAN DER WOUDE, heren DIERIC VAN RAEPHORST ende an die porters van *tsGrauensande* om die selue zaken ghegeuen hem xij d."

„Item op die selue tiit ghegeven iiij clerken die heren PIETER brieven holpen scriven an alrande ridderen ende knapen ende steden van *Hollant* ende met haesten wech ghesent moesten wesen ij s."

„Item des saterdaghes na Sinte Bertelmeeuwsdach (27 Aug.) DRIEPONT ghesent mit miins vrouwen brieven vter *Haghe* in *Heyneghouwen* an minen here hertoghe AELBRECHT, die doe wt *Arregoen* comen was om 't gestant van hem te weten, ghegeuen hem iij s."

„Item des maendaghes op Sinte Jansdach decollatio (29 Aug.) eenen knecht hiet HANNEKIIN VLAMINC ghesent met mier vrouwen brieuen en die steden van *Leiden, Haerlem, Aemsterdam* ende *Alckmaer* als om die dachuaert te wederbieden daer si miin vrouwe sfridaghes daerna op ontboden hadde bi haer te wesen, ghegeuen hem xviij d."

„Item desselfs daghes GUNIINKEN DIE BACKER ghesent met mier vrouwen brief an die stede van *Delf, Rotterdam, Schiedam, Dordrecht, Zente Gheerdenberghe* ende *Oudewater* om die zelue zake, ghegeuen hem xx d."

Zóó luiden letterlijk de posten der rekening. Onze geschiedschrijvers maken van deze reis des Hertogs naar het zuiden van *Europa*, en de beweging, gedurende zijne afwezigheid in *Holland* ontstaan, geen gewag. Vinden deze omstandigheden ook van elders eenige opheldering of bevestiging?

498. — *Woonplaats van Bellamy.* De dichter JACOBUS BELLAMY woonde als student omstreeks 1780 te *Utrecht*, in de lange Nieuwstraat. Die aanduiding is echter vrij onbepaald. Weet iemand zich ook soms nog het huis te herinneren? φ^2—φ.

499. — *Geslacht Hagen.* MARGRIET, de zuster van PIETER CORNELISZ. HOOFT, huwde met HERMAN THOLINX, en daarna met JAN HAGEN. (Zie het *Leven van* P. C. HOOFT, voor zijne werken, Amst. 1677.) Naar ik vermoed was genoemde HAGEN uit *Muiden* of *Weesp*. Men zal mij verpligten met opgaven aangaande die familie en zoo mogelijk van het wapen. φ^2—φ.

500. — *Yval.* Dikwijls reeds heb ik aan geboren Zeeuwen gevraagd, wat met bovenstaand woord toch eigenlijk wel bedoeld werd. Men antwoordde mij dan, dat *yval* beteekende: *koude en ongemak*, vooral die men door de ongunstige weêrsgesteldheid lijdt; b. v. is het *een koûen yval* 's winters een reis over de veren (plaatsen van overvaart) te moeten doen, wanneer de dienst der stoombooten gestremd is, en spreekt men van *yvallig weêr*, wanneer het mistig is en een vochtige koû van regen en wind verzeld de Zeeuwsche eilanden en stroomen bezoekt. Maar dit alles verklaart wel de *kracht* van genoemde uitdrukkingen, maar brengt geen stap nader tot den *taalkundigen*

oorsprong daarvan, waarom het mij juist te doen is. Of het woord *euvel* er soms mede in verband staat, durf ik niet beweren. Waarschijnlijk zal de een of andere Zeeuwsche navorscher het kunnen ophelderen, die mij daarmede zeer zal verpligten, dat het mij tot hiertoe niet is mogen gelukken de oplossing dezer taalkundige vraag te bekomen. Het Zeeuwsche taaleigen levert vele woorden en uitdrukkingen op, die met der tijd (en wie weet hoe spoedig, wanneer de Zeeuwsche spoorweg eens bestaat?) geheel zullen verdwijnen. Men haaste zich dus!

Mr. I. S.

---

501. — *Truanten.* Dit werkwoord vind ik in een *Keur* der stad *Delft*, A⁰. 1537, waar ik lees: »Verbieden voorts nairvolgens voirgaende placaten en de wille van de K. M. nyemãt byñen deser stede eñ vriheyt van dien, gesonts lichaems te moetē gaen bidden (d. i. bedelen) eñ *truanten*, enz. In het Spaansch beteekent *truhan* een potsenmaker op het tooneel, volgens NUNEZ DE TABOADA: un jongleur, farceur de théâtre, bouffon. Het Spaansche werkwoord is: *truhancar*. Is mijn vermoeden gegrond, dat ons *truant* en *truanten* en het Fransche *truand* van het Spaansch zijn afgeleid, en het werkwoord hier boven gemeld, de *potsenmakers-kostwinning* op straffe verbiedt?

Mr. I. S.

---

502. — *Anbeelten*, *worpen*, *stellen*, *drubbelen.* In het 1ste *Keurboek* van *Delft* (zonder data) vind ik deze spelen opgenoemd en de kerkhoven vermeld onder de plaatsen, waar ze verboden waren. Hetzelfde verbod trof ook het »*te voetelinge te loopen*," waar denkelijk het op stelten loopen mede bedoeld wordt. Kan iemand mij de vier overige jongensspelen verklaren?

Mr. I. S.

---

503. — *Hij heeft een witte lever.* Ofschoon ik het ten hoogste afkeur de redactie van den *Navorscher* met allerlei *onbekookte* vragen lastig te vallen, zoo als sommigen de gewoonte schijnen te hebben om alles, wat zij niet verstaan of willen weten, zonder eigen onderzoek, voor den *Navorscher* op te zouten (*), meen ik toch, dat uitdrukkingen als de bovenstaande dat verwijt niet verdienen, daar zij haren oorsprong nemen uit oorzaken, die met den aard van dat volk, waar zij gebezigd worden, zeer naauw zamenhangen en dikwijls aanleiding geven tot andere ontdekkingen op het veld van volksbijgeloof en overlevering. Misschien zal iemand mij genoemde uitdrukking kunnen ophelderen, die men bezigt van een man, die herhaalde malen trouwt en telkens zijne vrouw overleeft.

Mr. I. S.

(*) Op hen is geheel toepasselijk, hetgeen *Don* QUIJOTE, parte II. cap. 22, zegt: »Hay algunds que se cansan en saber y averiguar cosas que, despues de sabidas y averiguadas, no importan un ardite al entendimiento ni à la memoria."

---

504. — *J. Sibille.* In welke jaren leefde J. SIBILLE, Burgemeester van *Weesp*, door wien, volgens den *Tegenwoordigen Staat van Holland*, schilderijen, op het raadhuis aldaar voorhanden, zouden vervaardigd zijn? en wat is er meer van hem bekend?

P. P.

---

505. — *Zwad.* De schatbare landen van *Hilversum* bedroegen, volgens den *Tegenwoordigen Staat der Nederlanden* (1750), 92 *Zwad*. Wat is *Zwad* voor een maat?

C/₄.

---

506. — *Vrijmeesters metselaars en timmermans.* In de oude ordonnantiën op de metselaars- en timmermansgilden te *Middelburg*, worden de meesters genoemd *vrijmeesters*, zijn hiervan op andere plaatsen ook voorbeelden?

S. S. S.

---

507. — *Geschriften over Catharina II van Rusland.* Wie verpligt mij door een opgaaf van grootere en kleinere geschriften over deze beroemde (of beruchte?) »Semiramis van 't Noorden," niet alleen in onze eigene taal, maar ook in 't Fransch, Hoogduitsch, Engelsch, Russisch, enz. enz.? De onlangs in *Engeland* uitgekomene *Memoirs*, door haar zelve geschreven (ut aiunt) en waarvan ook reeds eene Hoogduitsche vertaling bestaat (Hannover 1859), maar wier echtheid betwijfeld wordt, zijn mij bekend.

??.

---

508. — *Mirabeau, aux Bataves.* Is er grond voor om te gelooven, dat MIRABEAU zelf de schrijver is van 't boekje: *Aux Bataves sur le Stathoudérat*, waarin vrij wat kennis van de geschiedenis en den politieken toestand onzes lands doorstraalt, — of heeft hij er slechts zijn' naam voor geleend?

??.

---

509. — *G. Havinga.* Wie deelt mij levensbijzonderheden van hem mede, van wien ik niets anders weet dan dat hij in 1727 te *Alkmaar* in 't licht zond: *Oorsprong en voortgang der Orgelen*, 8⁰. met pl. en ook te *'s Hage*: *Onderrigting van de generale Bass*, 8⁰.

J. C. K.

---

510. — *Koperen munten in* 1822. In mijne muntverzameling bevinden zich een 43tal verschillende koperen munten, gedeeltelijk Duitsche en gedeeltelijk kwaadwillige speculatiestukken, die in 1822 steelsgewijze in *Nederland* in omloop gebragt zijn. Kan men mij ook nadere bijzonderheden omtrent deze soort van munten opgeven, vooral haren

oorsprong, tijd en wijze van inomloopbrenging in *Nederland*, en of er ook middelen aangewend zijn om die inomloopbrenging te verhinderen?

Vergelijk over deze munten N°. 2308 van den catalogus van het in 1858 verkochte *Kabinet van Nederlandsche Munten* van wijlen Mr. OTTO KEER. S. v. N.

511. — *Doorgraving der Landengte van Suez.* Ik lees in de *Antiquitates Belgicae of Nederlandsche Oudtheden* (*t'*Amsterdam, *by* JACOB VAN ROYEN, 1701):

»Zommige koningen van *Egypten* zochten eertijds die landëngte door te graven, maar ze hebben 't moeten staaken, uit vrees, dat de *Roode zee* zo droog zou hebben geworden, dat men 'er niet op zou hebben konnen vaaren, maar eer te lande daar over moeten reizen, niet als MOSES de kinderen van *Israël* door dezelve deed doortrekken, maar gaande op d'aarde."

Deze vrees zou daarin haren grond hebben, dat men de *Middellandsche* zee voor lager houdt dan de *Roode.* Onder de vorsten, die de doorgraving beproefd hebben, noemt de schrijver »als mede KLEOPATRA; SOLIMAN de tweede Turkse keizer, die vijftig duizend menschen, om de *Roode zee* aan de *Middellandsche* door een kanaal te voegen, vrugteloos gebruikte. De Grieken en Romeinen hebben ook doende geweest aan de landengte van *Korinthen* in *Morea.* De koning DEMETRIUS, JULIUS CAESAR, KALIGULA en NERO, hebben ook haar uiterste vlijt daar toe aangewent, maar zonder voortgang."

Is de bewering omtrent den lageren stand der *Middellandsche* zee juist? Steunt het berigt omtrent de verschillende pogingen ter doorgraving der landengte van *Suez* op historische gronden? En bestaan er nog sporen der pogingen ter doorgraving zoo van de landengte van *Suez*, als van die van *Morea?*

J. H. VAN LENNEP.

512.—*Bijschrift op Karel den Groote.* In de *Antiquitates Belgicae of Nederlandsche Oudtheden* (*t'*Amsterdam, *by* JACOB VAN ROYEN, 1701), vind ik op bl. 224 het volgende bijschrift:

Dit's KAREL, ja dit is *de Groote* in naam en daad,
Die 't Westerrijk herstelde in een volmaakte staat.
Wie kan zijn heldenaart, en dappere bedrijven
Verhaalen, of wat pen na waarde die beschrijven?
Hoe ver heeft hij Gods woord en kerken uitgebreid?
Wie overtrof hem ooit in zijn mildadigheid?
Wie was zo nederig als hij, wie zo godvruchtig?
Wie in 't vergeven van doodstraffen zo doorluchtig?
Wat gaf hij lessen aan zijn welbeminden zoon,
Als hij hem t'*Aken* gaf zijn keizerlijke kroon!
Wie was voor hem ooit, of wie zal na hem ooit komen,
Die zo doorluchtig heerschte of heerschen zal te *Romen*?

Weet men ook wie de maker is van het bovenstaande? J. H. VAN LENNEP.

513. — *Naamsoorsprong van Loevestein.* In VAN DER HAGE's *Slot Loevestein* meen ik iets van eenen in dat kasteel aanwezigen Leeuwen-steen gelezen te hebben. Beteekent *Loevestein* Leeuwensteen? Staat deze naam in eenige betrekking tot de vorsten van *Leeuwensteen*, in het 2de deel van HUBNERS *Geslachttafelen*, van 942 tot 1441 vermeld? Of met *Löbenstein*, mede in dat werk bij REUSS vermeld? G. P. ROOS.

514. — *Broeibakken.* Onlangs las ik: de Hollanders zijn de uitvinders der *broeibakken.*

Gaarne zou ik iets meer van die uitvinding weten, b. v. den naam van den uitvinder, den tijd en de plaats. Wie geeft mij die op?

H. v. K.

515. — *Anonyme werken.* Men vraagt naar den schrijver van: *De vera christianae pacificationis et ecclesiae reformandae ratione*, 1642, ex offic. Elzeveriana, kl. 8°. *Grondig berigt van 's lands ongeval in den jare* 1672, *dat het niet is geweest verraad noch schuld der Staatsche regeerders*, *door* H. J. Z. C. Rotterdam bij LOSEL, 1742. H. en T.

516. — *Ali-kandali.* Ik hoor hier somtijds zeggen van een' man of vrouw, die in feestgewaad gekleed uitgaan, zij gaan *ali-kandali* opgeschikt.

Wie is zoo vriendelijk mij iets aangaande de letterlijke beteekenis van *ali-kandali* mede te deelen? Of zou men die woorden moeten rangschikken onder dezulke der volkstaal, waarvan geene verklaring te geven is, en die wel *begrepen* worden, ofschoon er geene opheldering van te geven is, die ten minste eenigermate bevredigt? H. v. K.

TOELICHTINGEN EN TEREGTWIJZINGEN OP VROEGERE ANTWOORDEN.

Het doodshoofd (I. bl. 159; vgl. bl. 236, 267, 331 en IX. bl. 267). De woorden door H. v. K. op bl. 268 opgegeven,

„Wat waart ge, ontvleeschde kop, waarin de wormen spelen?
Versierde een diadeem uw Vorstelijke kruin?
Of moest ge in 't akelig lot eens schaam'len beedlaars deelen?
En baadt ge een' bete broods aan gevels van arduin?"

komen mij voor eene dichterlijke overbrenging te zijn van de woorden, die ABALINO in het tooneelstuk van dien naam tot het doodshoofd rigt. C/4.

Nederlandsche spot- en scheldnamen (III. bl. 6, Vr. IX; vgl. bl. 372; *Bijbl.* 1854, bl. xxxvii, lxii, lxxxviii; 1855, bl. xxii; VI. bl. 109, 206, 239, 311; VII. bl. 14, 74, 140, 171, 295; VIII.

bl. 104, 167; IX. bl. 105, 240, 339). Volgens C. COMMELIN, 2de dl. bl. 652, had tot onderwijs van Chirurgijns en Heelmeesters, de eerste ontleding plaats in A⁰. 1550, en wel aan het lijk van eenen beruchten dief, in de wandeling SUSTER LUYT genaamd, die om zijne misdaden door 't geregt was gestraft met den dood. — Bij deze gelegenheid werd op de Amsterdammers het volgende versje gemaakt:

De naam Koek-Eeters zijn ze quyt,
Menschen villen geeft beter profijt.

Is het ook bekend, waarvan de spotnaam koek-eters, die dus reeds voor drie eeuwen aan de Amsterdammers werd gegeven, zijnen oorsprong heeft? W. B.

Jacob en Johan de Vos (III. bl. 163, Vr. XC en VII. bl. 72, Vr. 103; vgl. bl. 249, 300; VIII. bl. 15; IX. bl. 204). JAN of JOHAN DE VOS is geweest Rentmeester van den Koning van *Spanje*. Als zoodanig komt hij voor, gedurende de jaren 1598 tot en met 1605, en mogelijk nog wel later, in een aantal stukken voorhanden onder de provinciale archieven van *Drenthe*.

Hij hield zich dikwerf op te *Emden* en elders in *Oostfriesland*, doch schijnt in den regel zijn verblijf te *Lingen* te hebben gehouden.

Meermalen deed hij, met een gedeelte der talrijke Spaanschgezinde bezetting van laatst genoemde vesting, strooptogten in *Drenthe*, om van daar door brandschatting en met geweld te halen hetgeen, naar zijn zeggen, zijnen meester door de oproerige Drenthenaren wederregtelijk werd onthouden.

In gemelde archieven vindt men door hem onderteekende publikatiën van de jaren 1602 en 1603, waarin hij, onder sterke bedreigingen, de gebruikers van geestelijke goederen in *Drenthe* aanmaant, om de door hen verschuldigde huren, pachten, renten en thijnsen aan hem binnen *Lingen* te betalen, en aan niemand anders.

JAN DE VOS noemt zich steeds in deze en in andere stukken, ook in onderscheidene brieven: »'*s Konings Rentemeyster*." In geschriften van den Drost en de Gedeputeerden van het Landschap *Drenthe* wordt hem de titel van »*Ontfanger der contributiën aen svijants zyde*" gegeven.

Dat deze JAN of JOHAN DE VOS tot het Vlaamsche geslacht van dien naam behoorde valt in geenen deele te betwijfelen. Hij was even ijverig Roomsch- als Spaanschgezind.

13****14.

Nachtwachtliedjes (III. bl. 194, Vr. CIII; vgl. IV. bl. 172; *Bijbl.* 1855, bl. ix, cxxiv). Daar er op mijne vraag maar een paar antwoorden zijn ingekomen en er toch stellig meer te geven waren, breng ik die nog eens in herinnering, door de mededeeling, dat ook in andere landen dit gebruik bestond.

»Dans plusieurs villes," leest men in den *Dict. Feodal* van COLLIN DE PLANCY, *Paris*, 1819, »après que tout le monde était couché, on faisait rôder par les rues certaines gens chargés de reveiller les habitans, et de les avertir de prendre garde au feu, ce qu'ils faisaient en criant de toute leurs forces, sur un air noté en plain chant:

»Reveillez vous, gens qui dormez;
Priez Dieu pour les trepassés."

♀²—♀.

Ferdinand Freiligrath (IV. bl. 159, Vr. 135; vgl. V. bl. 22; *Bijbl.* 1855, bl. lxii; VII. bl. 107, 172 en IX. bl. 206). Van hem vindt men nog in onze jaarboekjes en tijdschriften:

De dooden in zee; Ierland; Scipio en *Het Schaakspel*. Een puntdicht. G. P. ROOS.

Afstammelingen en wapen van Adriaan van Bergen (IV. bl. 295, Vr. CLII; vgl. V. bl. 115 en IX. bl. 240, 305. Zie ook III. bl. 162, Vr. LXXXVII; vgl. IV. bl. 141; *Bijbl.* 1855, bl. v, cxxii). Mr. FRANCOIS VAN BERGEN, Raad in het hof van *Utrecht*, gehuwd met MARIA ELISABETH VAN DAM, was een zoon van FRANCOIS HERMANSSE VAN BERGEN en van ALLETTA FRANSdr. MEERMAN, die te *Amsterdam* woonden.

De *wapenkaart* der leden van het Provinciaal Hof van *Utrecht* van JOHANNES KANNEMAN 1714, bevat het wapen van FRANCOIS VAN BERGEN A⁰. 1708, zijnde doorsneden, 1 in goud uitkomende roode leeuw, 2 gedwarsbalkt van zes stukken, blaauw en zilver. Een en ander geeft geen de minste aanleiding te denken, dat deze FRANCOIS van ADRIAAN VAN BERGEN, den schipper van *Breda*, zoude afstammen; welligt dat de familie VAN BERGEN te *Gouda* daaromtrent inlichting kan geven. Zie voorts FERWERDA, genealogie VAN DAM en van MEERMAN; de naam van VAN BERGEN komt thans ook nog wel op andere plaatsen in ons vaderland voor. V. D. N.

Tetje Roen, *Jan de Wasscher en Steven van der Klok* (V. bl. 158, Vr. 123 en bl. 239, Vr. 266; vgl. bl. 257, 315 en VI. bl. 111). Ik houd, met den Heer KRAMM, STEVEN VAN DER KLOK en JAN DE WASSCHER voor verdichte personen, den eerste als type van een' dorpsschoolmeester, den tweede van een Jan Hen, doch TETJE ROEN is een historisch persoon. In den *Alm. der M. t. N. v. 't A.* 1805 lees ik, onder de rubriek anecdotes en grappige vertelsels, van hem het volgende: »Dat TETJE ROEN, wiens leven en bedrijf men in vroeger tijd, tot vermaak der jeugd, in eene schoolprent heeft afgebeeld, waarlijk bestaan en in *Amsterdam* geleefd heeft, verzekerde een man

van 80 jaren, in de jeugd van iemand die omtrent 70 bereikt: En als reeden van weetenschap, en dat hij hem meermalen in zijne ton, op de Botermarkt had gezien, zeide die oude man op het volgende opschrift, dat boven den ingang van die ton te leezen stond:

»'t Is geen Diogenes die hier woont in zijn ton;
Die gek,
Die met zijn bek
Geen halve stuiver won:
Maar Tetje Roen, Messieurs! begaafd met taal en reden,
Beleefd en hups van aard, niet rijk maar wel te vreden;
Die zalf en olij vent, en vrolijk lacht en liegt,
Doch niemand, dan die wil, bedroogen zijn, bedriegt."

Nu wenschte ik wel te weten of de kinderprenten van URBANUS en ISABEL, Jufvrouw ALIDA en de Hollandsche dienstmeisjes, eenigen geschiedkundigen grondslag hebben, dan of de beide eerste zede- of leerprenten zijn, en de derde schetsen uit het werkelijk leven? Deze laatste was eene verzameling van eene menigte aardige plaatjes, met een' regel druks onder ieder; zamen eene gewone kinderprent van een vel vormende. Onder 't eerste prentje staat: »de meisjes komen in *Rotterdam*," of »in *Amsterdam*" onder het tweede »gaan naar de besteedster om een dienst;" de besteedsters, huisvrouwen en dienstmeisjes, worden er om beurten in gehekeld. G. P. ROOS.

Het geslacht Sweers (VI. bl. 135, Vr. 194; vgl. bl. 318; VIII. bl. 330; IX. bl. 171 en 268). Ten opzigte der familie VAN VLIERDEN kan ik mededeelen:

Het geslacht VAN VLIERDEN ontleent zijnen naam van het *Meijerijsche* dorp *Vlierden*, waarvan zij Heeren waren. KAREL V verpandde dit dorp bij brieven van den 18den Augustus 1553 aan zijn' Secretaris Mr. JAN VAN VLIERDEN.

I. Jonkh. JAN VAN VLIERDEN, gehuwd met JANNEKEN BAECK, liet na II. GILLIS VAN VLIERDEN, gehuwd met ... VAN ALDENHOVE, liet na III. DANIEL VAN VLIERDEN, gehuwd met ELISABETH PETERSHEM, liet na BALTHASAR, gehuwd met AGNETA HOORENKENS, uit welk huwelijk: 1. WILLEM, stom geboren; 2. JAN, gehuwd met JOHANNA SMIETS; 3. CATHELIJNE, gehuwd met JAN VAN SNEIJEN; 4. MARGARETHA, gehuwd met HENDRIK MOEDEL DE HAUTBRAKEN; 5. HEILWIGES, gehuwd met ANNETRIO DE BOET.

IV. Mr. BALTHASAR, gehuwd eerst met IDA VAN TOMME, en daarna met CATHELIJNE VAN THIENEN (overl. 29 Sept. 1555), uit welk laatste huwelijk: 1. Mr. GILLIS; 2. JORIS, Kanonik in *den Briel;* 3. DANIEL, Medicijn der Koningin van *Hongarije*.

V. Mr. GILLIS VAN VLIERDEN, gehuwd met ....., liet na VI. BALTHASAR, gehuwd met CATHARINA NIEUWELS, liet na VII. GUILLINA of GILLINE VAN VLIERDEN, geb. 1582, gehuwd met GUILLIAM SWEERS.

Van eenige betrekking tot de MOUCHERONS blijkt dus niet, maar wel dat de naam BALTHASAR misschien uit de familie VAN VLIERDEN is overgegaan in die van SWEERS, hoewel reeds vroeger een SWEERS die naam droeg.

Een schilderij, verbeeldende de vier laatstgenoemde personen met hunne wapens, is nog in mijn bezit. E.

Stalen Pennen (VI. bl. 267, Vr. 427; vgl. VII. bl. 57; VIII. bl. 297; IX. bl. 8, 241, 269). Iemand verhaalt mij, dat tijdens zijn verblijf in de *Vereenigde Staten* in het jaar 1827 een heer hem verzocht naar *Nederland* te schrijven om drie stalen pennen. Deze werden met een houtje in eene veêren pen bevestigd en dienden alleen tot het schrijven van hoofden in de koopmansboeken. Het schijnt dus, dat zulke stalen, of liever *ijzeren* pennen toen bij ons te lande werden gemaakt. Nu zoude men te vergeefs eene stalen pennen-fabriek in ons land trachten op te sporen.

J. H. VAN LENNEP.

Hollandsche boeken vertaald (VI. bl. 360, Vr. 549; vgl. VII. bl. 92, 298; VIII. bl. 13, 204, 270, 330; IX. bl. 8, 110, 174, 208, 241, 306, 340).

JOH. HERM. SCHACHT, *De noodzakelijkheid van eene spoedige bekeering, ter waarschuwing tegen het uitstel van dezelve, aangedrongen* (Amst. 1762 en 1777), is in 't Hoogduitsch vertaald, o. d. t. *Die Nothwendigkeit einer schleunigen Bekehrung, mit einem Anhange von* G. G. OTTERBEIN. Leipzig 1788.

ANTON. WALAEUS, *Het ampt der Kercke-dienaeren ende Autoritheyt, die een hooghe Christelijcke Overheydt daerover toekomt* (Middelb. 1615), werd door J. CRUCIUS, pred. te *Haarlem*, in 't Fransch vertaald. Amst. 1618.

EMM. VAN METERENS *Historiën* zijn in 't Fransch vertaald, o. d. t. *Histoire des Pays-Bas*, Amst. 1670, in f°.

Van G. BRANDTS *Leven van* DE RUYTER bestaat eene Fransche vertaling.

Van J. WAGENAARS *Vaderl. Historie* heeft L. G. F. KERROUX een *Abrégé* in 't Fransch uitgegeven, in 4 deelen.

PH. VAN MARNIX, *Bijencorf der H. Roomsche kercke* is in 't Hoogduitsch (drie maal, behalve door VAN MARNIX zelven), in 't Engelsch en in 't Fransch overgezet.

J. F. MARTINETS *Catechismus der Natuur*, is door den Wittenberger Hoogleeraar EBERT in 1779 in 't Hoogduitsch vertaald en werd, naar men wil, ook in 't Engelsch in *Noord-Amerika* overgebragt. In *Engeland* bestaan er niet minder dan 21 uitgaven van. (Zie GLASIUS, *Godgel. Nederland*, dl. II. bl. 468 in de noot). (Dit tot aanvulling van 't geen in *Nav.* IX. bl. 306 reeds is medegedeeld).

[Wij meenen dat de vrager alleen eene opgave wenscht van werken uit onze taal in eene andere overgebragt. Wij hebben daarom de vrijheid genomen van deze lijst eenige titels weg te laten van werken, die in *Nederland*, maar in het Latijn of Fransch, niet in het Nederlandsch geschreven zijn.]

Hollandsche boeken vertaald. Van CLAVAREAU heeft men de volgende vertalingen: HELMERS, *La nation Hollandaise;* TOLLENS, *l'Hivernage des Hollandais à la Nouvelle-Zemble;* A. VAN DER HOOP, *La campagne de dix jours;* TOLLENS, *Le jour de prière générale dans la Néerlande;* TOLLENS, *l'Anniversaire du prince d'Orange;* SPANDAW, *Les femmes;* A. VAN DER HOOP, *Varsovie;* A. VAN DER HOOP, *Le Roi de Rome;* VAN ALPHEN, *Petits poèmes à l'usage de l'enfance;* VAN ALPHEN, *Le ciel étoilé;* BORGER, *à mon enfant; Petits poèmes à l'usage de la jeunesse Hollandaise de* FEITH, IMMERZEEL, LULOFS, etc.; WITHUYS, *Le Parjure;* J. VAN BEERS, *l'Aveugle;* VAN DAM VAN ISSELT, *Herman.*

Van Oort (VI. bl. 396, Vr. 573; vgl. VII. bl. 158, 206; VIII. bl. 110; IX. bl. 208, 269 en 342). Mij is later gebleken dat de man van JOHANNA DE RIEDER, die aan het hoofd der geslachtlijst voorkomt, ADRIAAN VAN OORT heette. Hij stierf te *Utrecht*, achter Tweystraat, den 22sten Mei 1676; zij stierf den 17den October 1692. Het is niet bekend of zij meer kinderen hebben nagelaten, dan de drie zonen, t. l. a. p. genoemd. L. v. J.

Adellijke geslachten onder de Israëlieten (VII. bl. 39, Vr. 70; vgl. bl. 209, 267, 300, 336; VIII. bl. 71; IX. bl. 110, 174 en 242). Bij de Spaansch- en Portugeesch-Joodsche geslachten, in ons laatstvorig artikel naar alphabetische orde opgenoemd, voegen wij hier nog twee, wier genealogie en geschiedenis meer dan ééne eigenaartige of curieuse bijzonderheid opleveren. Het zijn de JACHIA'S en de CURIEL'S; wij kozen uit velen juist deze twee, om de verscheidenheid zoo van de tijdvakken als van den aart van beider historische merkwaardigheid. De JACHIA'S zijn bij uitnemendheid aanzienlijk geweest gedurende het eeuwenlang verblijf der Joden in het Spaansche Schiereiland; de CURIEL'S meer bepaaldelijk bekend in de jaarboeken der *Sephardim* na de verbanningsedicten van 1492 en 1497, en wederom inzonderheid na hunne vestiging in de *Nederlanden* en te *Hamburg*, sedert de eerste helft der zeventiende eeuw. De JACHIA'S zijn, zoo ver bekend is, onvermengd en onveranderd een Synagogaal geslacht gebleven; de CURIELS behooren tot die ruim zoo talrijke geslachten, waarvan zoo wel in de R. Catholieke kerk als in de Synagoge aanzienlijke leden en familietakken verspreid zijn geweest.

JACHIA. — Dat de JACHIA'S nevens de ABARBANEL'S zich onder de *Sephardim* bij uitnemendheid op de Davidische afkomst lieten voorstaan, werd hier vroeger reeds te kennen gegeven (*). De vermaarde Schrijver van den deels historische, deels natuurkundige *Schalscheleth Hakkabbala* (†), R. GEDALIA BEN R. JOSEPH JACHIA, vangt de genealogische geschiedenis van zijn geslacht in *Portugal* aan met eenen *Don* JACHIA BEN JAÏSCH (A°. 1090), Tresorier en gunsteling van den Koning van dat rijk (waarschijnlijk niet *Koning*, maar *Graaf* HENRIK van *Bourgondië*, vader van Koning ALFONSUS I), welke *Don* JACHIA ook die geheel eigenaartige waardigheid van *Rabbi Mór* (in *Spanje Rabbino Mayor*) zal be-

---

(*) De Heer S. I. MULDER heeft in eene bij de Redactie ingezonden aanteekening te recht (in overeenstemming met *Israel en de Volken*, bl. 355) herinnerd, dat van *Don* ISAAC ABARBANEL, te *Venetië* ten jare 1508 in een en zeventigjarigen ouderdom overleden, het stoffelijk overschot door zijne zonen op de begraafplaats der Israëlieten buiten de stadspoort van *Padua* is overgebracht. Deze begraafplaats werd in 1509 verwoest en de grafzerken zoo van ABARBANEL als van nog een anderen vermaarden tijdgenoot R. JUDA MINZ, verwoest.

Ten aanzien voorts van ABARBANELS zonen, wordt door denzelfden Geleerde in de aan I—A. beleefdelijk medegedeelde aanteekening, nog het volgende opgemerkt:

„*Don* ISAAC ABARBANEL had *drie* zonen: JUDA, JOSEPH en SAMUEL.

Don JUDA, wordt in opgemeld opstel vermeld.

Don JOSEPH, Med. Dr. leefde eerst te *Napels* en te *Venetië*, en stierf te *Padua* in hoogen ouderdom.

Don SAMUEL ABARBANEL, geboren te *Lissabon* A°. 5233(=1473), was een geleerd man en in den Talmud zeer ervaren. Ook zijne huisvrouw *Dona* VILEDIA (?) van de familie (?) BENVENIDA, was mede eene met vele kundigheden rijk begaafde vrouw. Hij was tijdens zijn verblijf te *Napels* (tot 5300=1540) een om zijnen rijkdom en zijne weldadigheid zeer geacht inwoner, en werd de raadsheer en vriend van den onderkoning *Don* PEDRO DE TOLEDO. Ook zijne huisvrouw kwam aan het hof des Onderkonings, en werd tot gouvernante gekozen van diens dochter LEONORA, welke betrekking zij bleef vervullen, totdat de dochter des Onderkonings met COSMO DE MEDICIS, Hertog van *Toskane*, in het huwelijk trad. De Hertogin bleef Mevrouw ABARBANEL hooge achting toedragen, en noemde haar dikwerf hare tweede moeder.

Nadat de Joden uit *Napels* verdreven waren (A°. 1540), vestigde zich *Don* SAMUEL te *Ferrara*, alwaar hij nog twee jaren in godsvrucht en in hoog aanzien leefde. De Heer E. CARMOLY (aan wiens Hebreeuwsch opstel in BLUMENFELDS *Ozar Nechmad*, 2de deel, bl. 57—60, deze bijzonderheden zijn ontleend), heeft reeds in een vroeger uitgegeven Fransch opstel aangewezen, dat BARTOLOCCI'S opgave alsof *Don* SAMUEL ABARBANEL zijne godsdienst zoude hebben verlaten, van allen grond ontbloot is."

Dat *Don* SAMUEL het Christendom omhelsd zal hebben, blijkt alzoo een onbewezen gerucht te zijn. Met meer waarschijnlijkheid is die overgang vermoed geworden van *Don* JUDA (LEO HEBRAEUS), den vermaarden schrijver der in vele talen overgebrachte *Drie Dialogen* over *de Liefde*, waarin de Apostel JOHANNES onder de heiligen en met HENOCH en ELIA op éénen rang geplaatst wordt, hetgeen van een belijder van het Jodendom niet te verwachten was. Doch ook dit vermoeden wordt van elders niet bevestigd, en de plaats *kan* ingelascht zijn overeenkomstig de gissing van WOLF, *Bibl. Rabbin.* I. 436 en III. 318. Verg. *Memorias de Litteratura Portugueza*, II. 399—406.

(†) *Keten der overlevering.*

kleed hebben, een ampt niet zoo zeer van geestelijken als van wereldlijken aart in die gewesten (*).

Als kleinzonen van dezen *Don* JACHIA BEN JAÏSCH, komen voor *Don* JOSEPH en *Don* JACHIA. De eerstgenoemde stichtte eene Synagoge te *Lissabon* en staat opgeteekend als de vader van

Don (naar den Portugeeschen tongval *Dom*) SALOMON, die bij Christen- zoo wel als bij Joodsche schrijvers vermeld wordt, als hebbende ten jare 1190 onder Koning SANCHO I het opperbevel (meer waarschijnlijk een aanzienlijk bevel) gevoerd over de ruiterij, en gezegd in een veldslag tegen de Mooren onder JAKUB BEN JUSSUF gesneuveld te zijn. JOST heeft het geheele feit, om het hem waarschijnlijk te vreemde der zaak, ontkend (verg. *Israël en de Volken* bl. 219). Doch de geleerde Schrijver van het allerbelangrijkste artikel: *Juden* (*Geschichte*) in de *Allgemeine Encyclopädie* van ERSCH en GRUBER, heeft (S. 226—230) zoo wel op dit punt, als in het geheel, de geloofswaardigheid van den Schrijver der *Schalscheleth* gehandhaafd; en voorts ter zelfder plaats onderscheidene bijzonderheden omtrent de leden van het geslacht der JACHIA'S, ook in hunne genealogische betrekking tot elkander, gegeven. Men vergelijke verder omtrent de talrijke Geleerden van dienzelfden naam en afkomst de *Biblioth. Espan.* van *Don* JOSÉ RODRIGUES DE CASTRO, die van WOLF, mitsgaders Dr. DE ROSSI'S *Dizzionario Storico degli autori Ebrei* (Parma, 1802), de *Memorias de Litteratura Portugueza da Academia Real das Sciencias de Lisboa.* t. II. en III. en vele anderen. De opgaven van WOLF, en van DE CASTRO bij name, zijn soms vol van chronologische (bij vergelijking met andere eerste en tweede bronnen veelal ligt te verhelpen) onnaauwkeurigheden.

Zijne zonen en kleinzonen zijn, op soortgelijke wijze als hun stamvader *Don* JACHIA BEN JAÏSCH, koninklijke Rentmeesters, Lijfartsen, Astrologen en gunstelingen in *Castilië* en *Portugal*, en te gelijk *Oversten* der Joden onder den reeds gemelden titel, geweest. Een hunner was *Don* DAVID NEGRO, die nevens nog een anderen aanzienlijken Israeliet, *Don* JUDA, ten jare 1684 *Dona* LEONORA, de Koningin-weduwe van *Dom* FERNANDO, wiens gunstelingen zij beide geweest waren, naar *Castilië* volgde, en aldaar (volgens DUARTE NUNES DE LEAO'S *Kronijk van Dom Joaõ I*) mededingers werden naar het ampt van *Rabbino-Mayor* in *Castilië*, straks een gewichtig deel hadden in de oneenigheden, uitgebroken tusschen de Koningin *Dona* LEONORA en haren schoonzoon Koning *Don* JUAN I van *Castilië*, tegen wien eene zamenzweering ontdekt en verijdeld werd door evengenoemden *Don* DAVID. Zijnen naam NEGRO leidt de Schrijver der *Schalscheleth* van *dos Negros* af, eene der drie plaatsen of heerlijkheden, door den Koning van *Portugal* aan zijnen stamvader geschonken (*).

Honderd jaren daarna verlieten de laatste JACHIA'S het Spaansche schiereiland, ten gevolge der beruchte verbanningsedicten der Catholieke Koningen FERDINAND en ISABELLA in *Spanje*, en van *Dom* MANUEL hun schoonzoon in *Portugal*. Van *Lisbon* begaf zich naar *Italië* de reeds hoogbejaarde JOSEPH JACHIA, door zijn nageslacht bijgenaamd *de heilige*, met zijnen zoon *Don* DAVID JACHIA, geb. 1463, en diens zwangere Echtgenoote, die hem A°. 1494 te *Florence* eenen zoon baarde, wederom JOSEPH JACHIA geheeten.

De oudere JOSEPH JACHIA stierf vier jaren later te *Ferrara*, alwaar de familie door den Hertog gunstig ontfangen was. Zijn reeds genoemde zoon *Don* DAVID, schrijver van onderscheidene Hebreeuwsche werken, eindigde zijne dagen te *Imola* ten jare 1541 of 1543, en overleefde alzoo zijnen zoon JOSEPH, die in den vollen bloei des levens insgelijks te *Imola* stierf in 1539, ten gevolge, gelijk zijn zoon, de schrijver der *Schalscheleth* meldt, van zijne ingespannen studiën. Deze JOSEPH is schrijver van een aantal werken, onder anderen van eene *Paraphrase* van den Propheet DANIEL, die hij A°. 1528 ten huize van zijn stamverwant en schoonvader, *Don* GEDALIA BEN JACHIA, voleindde. Die *Paraphrase* werd door CONSTANTIN L'EMPEREUR vertaald en met toelichtende en wederleggende noten uitgegeven (*Amst.* 1633).

De *Hakadma* (Voorrede) van het oorspronkelijke vangt aan met de volgende genealogie, naar de hier reeds bij eene vroegere gelegenheid herinnerde wijze der *Sephardim* (†):

»Zegt de geringe dienstknecht JOSEPH, zoon van mijnen heere *Rab Don* DAVID, zoon van JOSEPH *den heilige*, zoon van DAVID, zoon van JOSEPH, zoon van den Vorst DAVID, zoon van GEDALIA, zoon van SALOMON, zoon van Rab JOSEPH, zoon van JUDA, zoon van heer *Don* JACHIA, van de edelen van JUDA, die het volk der verstrooiden uit *Jerusalem* regeerden in *Spanje*, van *Lisbon* de hoofdstad van het koninkrijk van *Portugal*."

(*) Wij komen op die waardigheid later nog met een enkel woord terug. — Wat de JACHIA'S betreft, in een ander zijner talrijke schriften klimt R. GEDALIA BEN R. JOSEPH met de genealogische opgaven van zijn geslacht tot het jaar 896 op, onverminderd de traditioneele koninklijke afkomst.

(*) Zie *Allgem. Encyc.* t. a. p. 8. 229—447. Een adelijk geslacht van den naam NEGRO, voerende met de PRETOS (een gelijk beteekenende benaming) hetzelfde wapen, vermelden de Portugeesche *Nobiliarchias*. Zie b. v. die van ANTONIO DE VILLAS BOAS E SAMPAYO, p. 307.

(†) Zie bl. 111 boven, alwaar ter opheldering van deze overoude Israëlitische gewoonte nog had kunnen aangehaald worden *Esra* VII: 1—5.

Deze JOSEPH JACHIA heeft gehad drie zonen: R. DAVID, naar zijnen grootvader van vaderszijde geheeten, — R. GEDALIA, naar zijn grootvader van moederszijde genoemd, schrijver der *Schalscheleth*, en van eene menigte andere werken, waaronder de met een woord reeds aangeduide *Kronijk der geslachten van de zonen van* JACHIA, — Dr. JUDA JACHIA, Meester in de vrije kunsten te *Padua*.

R. GEDALIA geboren, niet, als DE CASTRO met een blijkbaar ongerijmd abuis opgeeft, in 1500, maar minstens een twintigtal jaren later, leefde nog in 1588 te *Alexandrië* in *Piemont*, alwaar hij na vele vroegere wisselingen van verblijf zijne dagen geëindigd heeft.

Zijn zoon, tot wien de Voorrede van zijn meest bekend werk gericht is, heette wederom JOSEPH.

Nog vele andere leden van hetzelfde geslacht komen in de geschiedenis der *Sephardim* en hunne Litteratuur voor. Onder dezen noemt de Schrijver van het artikel *Juden* (*Geschichte*) in de *Allgem. Encyclop. van* ERSCH, t. a. p. S. 230, ook nog *Don* JOSEPH BEN JACHIA, die even als *Don* ISAAC ABARBANEL in hooge gunst stond bij Koning ALFONSUS V van *Portugal*, maar die na de opvolging van dien Vorst door zijnen zoon JOHAN II (in 1489) naar *Italië* uitweek, het zij (gelijk sommigen bij vergissing melden van *Don* DAVID BEN JOSEPH JACHIA) dat de nieuwe Koning hem wilde dwingen van Godsdienst te veranderen, het zij dat hij in het lot deelde van zoo vele vrienden van den ouden Koning, waaronder zoowel de Cardinaal *Dom* JOAO DA COSTA als, gelijk wij vroeger zagen (*), *Don* ISAAC ABARBANEL.

In het jaar 1400 had zich wederom een andere JACHIA (GEDALIA BEN DAVID), Arts en Rechtsgeleerde, van *Lisbon* naar *Constantinopel* begeven, vanwaar hij eene bedevaart naar *Jerusalem* ondernam, maar op weg overleed.

Na de verbanningsjaren van 1492 en 1497 vindt men, als hier overvloedig bleek, de JACHIA's in onderscheidene deelen van *Italië*. In *Nederland*, *Hamburg* of *Engeland* herinner ik mij niet eenig spoor van afstammelingen uit het geslacht gevonden te hebben, uitgenomen een enkelen Schriftgeleerde, R. SAMUEL JACHIA, in het laatst der zeventiende eeuw te *Amsterdam*.

CURIEL. — De naam van dit aanzienlijk en bij uitnemendheid talrijk geslacht onder de uitgewekene *Sephardim* wordt (althands door den dichter DE BARRIOS) voor oorspronkelijk *Joodsch* gehouden. Men vindt dien intusschen als oud Spaanschen naam vermeld onder den getituleerden adel van dat land, toen nl. ten jare 1760 Koning KAREL III *Don* LUIS CURIEL Y ALAMOS den titel van *Graaf* DE SAN RAFAEL schonk. Zijn vader was *Don* JUAN CURIEL, Ridder van de orde van Calatrava, en Minister.

(*) Bladz. 242 boven.

Een genealogisch fragment in mijn bezit, waarin ook eenige takken en leden van het Israëlitische geslacht van dien naam zijn opgeteekend, vangt aan met eenen DUARTE NUNES, misschien wel dezelfde met den bekenden Portugeeschen Geschiedschrijver en Raadsheer in het Hoog Geregtshof van *Portugal*, DUARTE NUNES DE LEAO, die tegen den Dominicaner JOSEPH TEIXEIRA de rechten van PHILIPS II op den troon van *Portugal* verdedigde. Althans de levenstijd komt wel uit, en van DUARTE NUNES DE LEAO wordt de Israëlitische afkomst met stelligheid beweerd (*).

DUARTE NUNES, de stamvader van de Nederlandsche en Hamburgsche CURIELS, leefde in de XVIde eeuw en had zes zonen en vier dochters.

Van de zonen staan reeds onmiddelijk twee (beide met hunne Joodsche en Portugeesche namen) op de stamlijst aangeteekend: ABRAHAM CURIEL of FERNAO LOURENÇO RAMIREZ en JACOB CURIEL of DIEGO PEREZ DA COSTA. — Een derde was BERNARDO RAMIREZ, te *Lisbon* overleden. — Een vierde was *Don Frey* FRANCISCO DE VITORIA, Aartsbisschop van *Mexico*. — Van de twee oudsten, Dr. JERONIMO NUNES RAMIRES en LUIS NUNES VITORIA stammen af al die talrijke CURIELS, waarvan de leden uit onderscheidene takken, zoo te *Hamburg* als inzonderheid te *Amsterdam*, gedurende anderhalve eeuw onafgebroken op de registers der Archisynagogen zijn aangeteekend, en tot op het jaar 1795 in aanzien en rijkdom onder de Amsterdamsche *Sephardim* eene eerste plaats hebben bekleed.

Dr. JERONIMO NUNES RAMIRES is beroemd Arts te *Lisbon* geweest, alwaar hij in 1609 overleed. Hij schreef, behalve een medisch werk *Over de aderlating*, ook nog een geleerd Tractaat *de ponderibus et mensuris Romanorum, Graecorum et veterum Hispanorum* (†). Hij was gehuwd met MARIA DA FONSECA, dochter van Dr. LOPO DA FONSECA, die geweest is Lijfarts van Koningin CATHARINA van *Portugal*, gemalin van Koning JOHAN III en grootmoeder van Koning SEBASTIAAN. Hare zuster, GENEBRA DA FONSECA, werd ter zake van Jodendom verbrand. Van MARIA DA FONSECA, weduwe van Dr. JERONIMO NUNES RAMIREZ, werden, volgens genoemde

(*) Zie BAYLE, *Dict. Histor. et Critique*, Art. JOSEPH TEXERA in de noot B. De Schrijver, aldaar aangehaald, vaart in hevige bewoordingen uit tegen DUARTE NUNES, ook van wege diens Jodendom, en (curieus genoeg!) van wege zijne bestrijding der rechten van *Dom* ANTONIO, die als bekend is, zelf zoon was van *Dom* LUIZ, Prins van *Portugal*, uit eene Joodsche moeder.

(†) NIC. ANTONIO, *Bibl. Hispan. Nova*, in voce.

stamlijst, de beenderen later (A°. 1628) overgebracht naar de Portugeesch-Joodsche begraafplaats te *Ouderkerk aan den Amstel.*

Van Dr. JERONIMO NUNES RAMIREZ staan op de stamlijst acht dochters en drie zonen, waarvan één, jong gestorven. De twee andere zijn de stamvaders geweest van de beide hoofdtakken der CURIELS te *Amsterdam* en te *Hamburg*, JACOB CURIEL, al. DUARTE NUNES DA COSTA, en DAVID CURIEL, al. LOPO RAMIREZ.

DUARTE NUNES DA COSTA, geboren te *Lisbon* in 1587, huwde INES LOPES JORGE (al. LEA ABAZ). Later gevestigd te *Florence*, werden hem aldaar zonen en dochteren geboren. In een vers van DE BARRIOS aan diens DUARTES zoon, JERONIMO NUNES DA COSTA, (*Coro de las Musas*, p. 228) worden de trouw en schrandere dienstbetooning geroemd, door den Vader bewezen aan *Dom* DUARTE DE BRAGANZA, toen die edele Prins, broeder van Koning JOHAN IV van *Portugal*, door den Keizer van *Duitschland*, ter wrake van het verwante Spaansch-Oostenrijksche huis, in 1640 verraderlijk gevangen gezet was op het kasteel van *Milaan*, alwaar hij na achtjarige banden overleed. Vroeger woonde DUARTE NUNES DA COSTA een tijd lang te *Amsterdam*, later als Agent van den Koning van *Portugal*, Edelman van zijn huis, te *Hamburg*. Hij werd in evengemelde betrekkingen opgevolgd te *Hamburg*, door zijn tweeden zoon SALOMON CURIEL. Te *Amsterdam* diende zijn oudste zoon MOSES CURIEL al. JERONIMO NUNES DA COSTA den Staat van *Portugal* in dezelfde betrekkingen, die van geslacht tot geslacht op zijne nakomelingen, in de oudste mannelijke lijn, zijn overgegaan, tot in het jaar 1795, toen de titel nog gedragen werd door ISAAC, zoon van NATHAN CURIEL, met wien in het begin dezer tegenwoordige eeuw geheel deze tak is uitgestorven. Ik heb in mijne kindschheid den grijzaart nog gekend, en den vóór hem overledenen Jonker, zijnen eenigen zoon. Hij was destijds, gelijk zoo vele aanzienlijken der Portugeesche Synagoge, aan lager wal geraakt, zoo dat hij het huis (genaamd het *Hof*) zijner familie op de Joden-Heerengracht, vlak over het Bestedelingshuis, moest verlaten en verkoopen, dat sedert in het bezit van onderscheidene Portugeesche en andere familiën is gekomen.

Van de diensten door JERONIMO NUNES DA COSTA gedurende meer dan veertig jaren in zijne betrekking als Agent van *Portugal*, zoo wel als gelijktijdig door den *Comes Palatinus* Baron DE BELMONTE, als Resident van *Spanje*, aan *Nederland* en *Oranje* bewezen, getuigen beider familiepapieren, in verband met onderscheidene aanteekeningen in de Resolutiën zoo van *Holland* als van *de Staten-Generaal.*

Zoo veel ik weet, is er van al die onderscheidene takken geen enkele den naam dragende afstammeling, althands in *Nederland* (of in *Hamburg* of *Suriname* is mij onbekend), over, dan alleen mijne nicht, Mejonkvr. ESTER CURIEL BUENO, van de tak van LOPO RAMIREZ. Haar oudste broeder, ABRAHAM CURIEL BUENO, overleed omstreeks dertig jaren geleden, even na dat hij het geloof in den Christus beleden hebbende, na volbrachte studiën in de Theologie zijn eerste beroep als Leeraar in de Nederlandsche Hervormde Kerk ontfangen had.

De vraag van C. & A., in den *Navorscher* van 1857, bl. 39, die tot deze zich hier besluitende reeks van genealogisch-historische opgaven aanleiding gaf, mogen wij dan nu in de ruimte beantwoord achten. De aanspraak op ouden Spaanschen of Portugeeschen adeldom bij onderscheidene Spaansch- en Portugeesch-Joodsche familiën, is ook in deze bladen gebleken geen *bluf* of *verbeelding* te zijn, maar integendeel een goed recht niet aan *eenige enkele*, maar aan een *groot aantal* nog levende of reeds uitgestorvene geslachten van die afdeeling der Israëlitische natie toekomend.

Hoe *vreemd* het verschijnsel voor *vreemdelingen* in de intieme geschiedenis zoo van het Spaansche Schiereiland als van de daarvan afkomstige Joodsche familiën moge zijn, het is een voor den onderzoeker dan nu wel bewezen feit, dat de dusgenaamde Portugeesche Synagoge te *Amsterdam*, en van daar ook elders zoo binnen als buiten *Nederland*, te zamengesteld was van ouds uit geslachten, in onderscheidene betrekkingen van oud-historische beteekenis, zoo wel in de wereld der wetenschappen en der letteren, als in die der praktische Staatkunde, en in het lichaam van den Europeeschen adel. Wij hebben gezien dat die herinneringen zich niet bepalen bij den (hoe ook reeds in zich zelven oudtijds vrij uitgebreiden) kring der rijke en Synagogaal-patricische geslachten, maar gevonden worden in eene menigte uitwendig min vermogende, ja geheel verarmde, en eindelijk tot de geringste standen afgedaalde familiën. Wij hebben daardoor zelve ons kunnen overtuigen, dat dit zoo weinig algemeen bekend of herdacht verschijnsel zich wel niet laat oplossen door de geheel oppervlakkige verklaring, dat de Joden van het Schiereiland zoo maar naam en wapen van allerlei, ook de hoogst adelijke, Spaansche en Portugeesche geslachten hebben aangenomen of zich aangematigd!

Veel dieper voorzeker, en in verband met geheel de oudste geschiedenis van het Spaansche Schiereiland (gelijk reeds met enkele wenken hier werd aangetoond), zoo wel als

met die van het Israëlitische volk in zijne van alle zijden en in allerlei opzicht merkwaardige verstrooijing ligt hier de sleutel ter verklaring. Maar reeds bij het eerste nadenken loopt de ongerijmdheid in het oog, dat Israëlieten, door *Spanje* en *Portugal* uit hunnen boezem verstoten, zich *in massa* (want, als gezegd en gezien is, het geldt hier geene enkele, maar nagenoeg *alle* Spaansch- en Portugeesch-Israëlitische geslachten) zullen getooid hebben met den (hier te lande en hier ter stede vooral) gantsch ijdelen pronk van genealogiën en blasoenen, waarvan de meesten al vroeg bij de bezitters in het stof van oude papieren begraven zijn geworden, en waarvan velen (bepaaldelijk de familiewapens) uit hunnen aart alles behalve eenige aantrekkelijkheid voor den Israëlitischen belijder, als *zoodanig*, konden hebben, dan alleen uit kracht van een eeuwenlang bezit of voorouderlijk recht. Doch wij hebben het hier in onderscheidene beslissende voorbeelden gezien, hoe de oud-Spaansche zoowel als oud-Joodsche adelijke afkomst, waarop een zoo groot getal uitgewekene *Sephardim* kon en kan aanspraak maken, een alles behalve aangematigde, maar bewijsbare is. Wij zagen de PEREIRA's en PIMENTEL's in het bezit der documenten of blijken van hunne werkelijke afstamming uit de beide oud-Grafelijke geslachten van dien naam in het Spaansche Schiereiland (*). — Een ABRAHAM (*Don* ANTONIO) DE SILVA Y CASTRO, eenvoudig ingezeten van *Amsterdam* en Parnassijn te *Naarden*, voert, zonder ostentatie, maar ook zonder schroom, in openbare acten, wanneer het hem goeddunkt, den titel van *Markies van Montfoort*: het behoefde hem maar een woord te kosten, en hij had zitting en rang kunnen innemen onder de talrijke hoog getituleerde takken van zijn beroemd geslacht in *Spanje* en *Portugal*, of in *België* (alwaar nog zijn vader, *Don* FRANCISCO, in het laatst der XVIIde eeuw een hoog militair commandement voerde) op gelijken voet met DE LIGNE's en DE CROY's kunnen staan, en de souvereine rechten uitoefenen van munt slaan; in den adel en tot den ridderstand verheffen enz. enz. (†), overeenkomstig het prachtige Charter, in bezit van Dr. A. CAPADOSE. — Na ongeveer twee eeuwen verblijf in *Nederland*, *Engeland*, *Suriname* en op *Jamaica*, heeft uit de familie DE LOUSADA (die in de Amsterdamsche Synagoge tot een tweeden of derden rang onder hare aanzienlijke lidmaten gerekend werd) de persoon van ISAAC DE LOUSADA, in 1848, slechts zijne familiepapieren over te leggen gehad, om door de regeering van Koningin ISABELLA met al zijne zonen erkend te worden als de naaste stamverwanten van een uitgestorven oudere tak in dat land, en dien ten gevolge openbaar den titel te mogen voeren van Hertog DE LOUSADA Y LOSADA, en Grande van *Spanje* der eerste Klasse (*).

Geen wonder dat een lichaam als dat der uitgewekene Spaansche en Portugeesche Joden bepaaldelijk in de hoofdplaatsen hunner verstrooijing als *Nederland*, *Engeland*, *Hamburg*, *Toscane*, enz. zich beschouwde, — wij meenen ook het recht had zich te beschouwen, — en ook werkelijk door hunne broederen uit *Polen* en *Duitschland* beschouwd is, als de adel van het Israëlitische volk in zijne *Galuth* (*ballingschap*, in het Spaansch *destierro*, in het Portugeesch *desterro* (†)).

En gelijk nu de Gemeente der uitgewekene *Sephardim* in hunnen boezem, door al de maatschappelijke rangen heen, ook soms de armste en geringste, leden bij menigte bezat aan den adel, den hoogen adel, de koninklijke huizen van het Spaansche Schiereiland, door aanhuwelijking of afstamming in de vrouwelijke of mannelijke liniën verwant, zoo telde en telt ook van wederzijds de adel van het Schiereiland, en daaronder de hoogste, een menigte afstammelingen van Joden, daarvoor meer of minder algemeen bekend, nog heden ten dage in zijne rangen. Helaas! ook velen, die hunne wezenlijke Godsdienst of volstrekte ongeloovigheid verborgen houden onder de uiterlijkheden van een Roomsch-Catholiek geloof! — De roem van geen Israëlitisch bloed in zijne aderen te hebben, moge door dezen of genen Spaanschen boer of Biscaaischen burger met eenige waarheid uitgebazuind worden, — in *Spanje* en *Portugal* komt deze door de Inquisitie ter persoonlijke veiligheid

(*) Zie *Nav.* VIII. bl. 71 en volg.

(†) Zie *Nav.* VII. bl. 212, 213.

(*) Zie Jaargang VII. bl. 212.

(†) Nog heden ten dage betoonen vooral de Geleerden in *Duitschland* en elders onder de Joden op velerlei wijze hunne waardeering en eerbiediging van de glansrijke herinneringen hunner broederen de *Sephardim*, in de gewesten van *Spanje*, *Portugal*, *Italië* en zuidelijk *Frankrijk*, b. v. de LEVISOHN'S, KAYSERLING'S, SACHS'S, KÄMPF'S en anderen. Zoo doet ook hier te lande, als wij zagen, de ook in het vak der historie van zijn en mijn volk doorgeleerde Heer S. I. MULDER. — De oude Portugeesche en Spaansche Joden, van hunne zijde, hoe zeer ook zich op die herinneringen latende voorstaan, en in hunne huwelijks- en andere betrekkingen tot in het buitensporige uitsluitend en aristocraat, waren er evenwel zeer ver vandaan, om eenige herinnering of voorrecht van afkomst, van wat aart ook, te stellen boven of nevens die der betrekking tot den gemeenschappelijken Aartsvader ABRAHAM, in eerbiediging van de oud-nationale spreuk: *Geheel Israël zijn Koningskinderen.* — Hoe zijn die koningskinderen dan alzoo verstrooid, verdrukt, versmaad, versmeten geworden? De Portugees plach, bij alle leed of smaad, uit te roepen: *por peccados* (*om onze zonden*). De belijder (een voorrecht ongelijkbaar grooter dan alles wat afkomst of geboorte geven kan) van JESUS CHRISTUS, Israëls Koning, antwoordt hierop: *niet zon*DEN, maar *zon*DE. Zie *Hos.* III. 4, 5. *Zach.* XII. 10 enz.

wenschelijk gemaakte aanspraak aan misschien geen enkel adelijk geslacht van ouder of jonger herkomst toe. Vooral wel niet aan de koninklijke Stamhuizen en zijne talrijke *branches*. De anecdote (zij moge zuiver historisch of verdicht zijn) heeft althands zijnen grond in eene historische wezenlijkheid, dat namelijk de Markies DE POMBAL, op een oogenblik toen de Inquisitoriale partij in *Portugal* op de wederinvoering van een onderscheidenden soort van hoeden voor bekende *Nieuwe Christenen* (afstammelingen van Joden, of zelve nog Joden) aandrong, met drie dergelijke hoeden bij den Koning verscheen, en op de vraag wat dit beduidde, eenvoudig antwoordde: »van deze hoeden is een voor Uwe Majesteit bestemd, een voor mij, en een voor den Inquisiteur-Generaal."

Zeker is het dat het huis van BRAGANZA, met al wat uit Koning JOHAN I van *Portugal* in *Europa* afstamt, Israëlitisch bloed in de aderen voert, en wel in een eerste plaats door betrekking tot de, van afkomst althands, stellig en rechtstreeks Joodsche moeder van dien Vorst, TAREJA (THERESIA) LORENZO.

Indien het noodig kon zijn, door voorbeelden, de dwaasheid der beweering van verbastering bij den Spaanschen en Portugeeschen adel door hunne vermenging met Israëlitisch bloed te bewijzen, het Koninklijk geslacht van *Portugal* zou aan het hoofd dier voorbeelden moeten staan. Geen' Koning voorzeker heeft ooit dat rijk onder de voorzaten van JOHAN I gehad, die dezen wijd beroemden zoon der Israëlitische Jonkvrouw, bijgenaamd *de Groote*, en de *Vader des Vaderlands*, in dapperheid, koenheid van karakter, en grootheid van ziel heeft overtroffen, of zelfs geëvenaard. Onder Europa's Vorstelijke stamhuizen en hunne Prinsen van den bloede blonken de talrijke Portugeesche Vorsten en Stamhuizen, van JOHAN I afkomstig, op allermerkwaardigste wijze langen tijd in deugden van allerlei aart uit: de Koningen en Infanten van *Portugal*, tot op het tijdstip der verovering in 1580 door *Spanje*, — het huis van BRAGANZA, uit een natuurlijken zoon van JOHAN I gesproten en sedert 1640 (het tijdstip eigenlijk hunner personeele vermindering) in het bezit der kroon, — de Grafelijke huizen van FARO, ODEMIRA, VIMIEIRO, VIMIOSO, CADAVAL, ALAFÖENS, MARIALVA, enz. enz.

Wij deden het reeds meer dan eens in deze bladzijden opmerken; deze genealogische curiositeiten hebben een diepen, een voor de kennis beide van het Spaansche en Portugeesche volk en van het Israël der verstrooijing veel beteekenenden grond in de historie.

Om het voor den ongewijde in dit nog zeer weinig beoefende vak der geschiedkunde zoo vreemde verschijnsel waarvan wij hier bijzonderheden aangaven, naar eisch te ontraadselen, zoude noodig zijn eene uitvoerige ontwikkeling (die trouwens boekdeelen vorderen zou) van punten, die wij hier alleenlijk bij wijze het zij van herinnering of van aanleiding tot dieper onderzoek kunnen aanstippen. Bij dat onderzoek moet allereerst in het oog gehouden worden de drieledige betrekking, waarin de geschiedenis der *Sephardim* zoo vóór als na de verbanning uit het Schiereiland, eene zoo uiterst merkwaardige en voorbeeldelooze is. De *Sephardim* hebben eene geschiedenis 1°. van wege hunne Godsdienst als Joden, — 2°. als natie *in* eene natie, gedurende de vele eeuwen hunner bewoning van het Schiereiland, — 3°. als veelbeduidend element ook van de Christelijke bevolking in dat zelfde Schiereiland, door de tallooze bekeeringen uit hun midden tot het Christendom.

1°. Als *Joden* hebben ook zij, en wel bij uitnemendheid, deel gehad, beide in het eigenaartige der voortleving hunner Mosaïsche en Rabbijnsche Godsdienst, te midden van allerlei volken, van allerlei toestanden, en van de felste vervolgingen. Geen andere afdeeling van het verstrooide Israël heeft, niettegenstaande zijn te gelijk voorbeeldeloozen bloei en macht in die Gewesten, zoo ontzachlijke verdrukkingen en vervolgingen — meer nog vermoording en verbranding dan vernedering en versmading — ondervonden. Geen andere, zoo wel vóór de verbanning als na dien tijd (toen de Joden nog alleen bedektelijk, maar steeds in grooten getale het Schiereiland bewoonden) roemt op zoo groot een aantal van *martelaars*, een titel, dien *wij*, als Christenen, gantsch eenstemmig met het woord van AUGUSTINUS, hun niet *mogen* toekennen om het sterven of lijden buiten of tegen het geloof in den door hen nog miskende Koning en Heiland, — doch met erkenning tevens van den betrekkelijken lof dien ook de Apostel PAULUS hun toekent (*Rom.* X: 2): *Ik geef hun getuigenis dat zij eenen ijver tot God hebben, maar niet met verstand.* Tragisch is, uit dit standpunt vooral, de geschiedenis der Joden in *Spanje*, — tragisch bij uitnemendheid het oogenblik, toen al wat het Jodendom beleed, ten getale van duizenden en tienduizenden de beide gewesten moest verlaten, en zich begeven in die tweede algemeene ballingschap en verstrooijing, waarvan LEVISOHN, een Hoogduitsch Israëlitisch Geleerde, ergens gezegd heeft, dat onder de tallooze jammeren die over Israëls hoofd, sedert het vallen zijner kroon, gegaan zijn, geen andere zoo ontzettend, zoo noodlottig is geweest.

2°. Als *natie* in het midden eener natie, zijn de *Sephardim* in het bijzonder merkwaardig door de oudheid hunner vestiging in het

Schiereiland. Het tijdstip dier vestiging werd in vroeger dagen door Joodsche en Christelijke Schrijvers van de tijden der Babylonische ballingschap gerekend (*). Wij treden hier wel in geene discussie der gronden vóór en tegen die tijdsbepaling aangevoerd. Doch dat de Joden in het Spaansche Schiereiland in de dagen der Apostelen gevestigd waren, is reeds uit de plaats van den *Brief aan de Romeinen* (XV: 24—28) waarschijnlijk genoeg (†). — Een der jongste geschiedschrijvers van *Spanje* aarzelt niet als een *feit* te vermelden, dat vijftigduizend Joden door Keizer VESPASIANUS naar dat Gewest werden overgevoerd (§).

In deze hoedanigheid van *natie* onder de verschillende volksstammen, uit welke de bevolking van het Schiereiland van ouds is zamengesteld, zijn de *Sephardim* verder merkwaardig door hunne voorbeeldelooze macht en invloed, deels in de Mahomedaansche, maar nog veel meer in de Christelijke koninkrijken van het Schiereiland. Van deze macht en invloed mogen deels als oorzaak, deels als verschijnsel, beschouwd worden

A. Nevens hunne overoude vestiging, de omstandigheid der verovering van *Spanje* door de Saraceenen, waardoor de loop der vervolgingen van wege de Catholieke Vorsten en Priesters deels merkelijk gestoord werd, deels aanmerkelijke wijziging ondervond, en in het geheel de plaats en stelling der Joden tusschen de beiderlei Godsdiensten en nationaliteiten eene gantsch eenige werd; —

B. De hun met het in de beschaafde wereld overal verstrooide Israël gemeene, maar in het Spaansche Schiereiland wederom geheel eenige macht over de geldelijke wereld, zoo dat de rijkdom en de handel van die gewesten, gedurende de middeneeuwen, voor het grootste deel in hunne handen was, en na de verbanningsdecreten van 1492 en 1497 grootelijks door hen naar elders zijn overgebracht;

C. De eeuwenlange invloed der Joden op de beschaving van *Spanje* en *Portugal*, door hunne werkzaamheden in alle vakken van wetenschap en letteren, boven en behalve dat van hun eigene taal en gewijde Schriften. Van de *Sephardim* in het bijzonder geldt het bekende woord: *voor de Joden zijn er geene middeneeuwen geweest.*

D. De gantsch eenige en nergens elders in die mate door de Joden onder Christen Vorsten en volken genotene rechten en voorrechten, waaronder die van eene soort van zelfregeering (met van tijd tot tijd zelfs crimineele rechtspleging) onder den *Rabbi Môr*, eene gewichtige waardigheid, waarschijnlijk van die van hunnen *Resch Glutha* (*Vorst der gevangenschap*) in *Babylonië* afkomstig, maar in *Spanje* en *Portugal* in elk geval van onvergelijkbaar grootere beduiding in de praktische toepassing (*), — voorts hun vrij en onbelemmerd recht van grondbezit (†), — deelneming aan den krijgsdienst zoo onder Christelijke als onder Mahomedaansche Vorsten, — in het geheel, het voeren van wapenen, houden van paarden, bij titels en privilegiën, eindelijk, die hen aan vele plaatsen in het middeneeuwsche *Spanje* met den adel des lands op veelzins gelijken voet stelden.

E. De groote invloed, door dit alles hun verzekerd bij de Vorsten en *Ricos-Hombres*, zoodat de wetten door een gedeelte der geestelijkheid en door de volksvertegenwoordigers tegen hen van tijd tot tijd verkregen, telkens op nieuw hunne geldigheid verloren. Volgens de geschrevene wetten in het Spaansche Schiereiland zou men meenen, dat de Joden aldaar van alle ampten en bedieningen, en maatschappelijke betrekkingen, van de geringste tot de hoogste, waren uitgesloten; in de praktijk was juist het tegendeel waar.

F. De oudheid hunner familiën en geslachtrekeningen niet slechts, als wij zagen, in betrekking tot de aloud priesterlijke en Levitische afkomst in Israël, maar ook tot den van ouds als vorstelijk beschouwden stam van JUDA, en tot het geslacht zelve van DAVID. Niet weinig ergerde zich aan deze aanspraak de allesbehalve Jodenvriend J. J. SCHUDT, in zijne *Jüdische Merkwürdigkeiten* (A°. 1714). Zie zijne overigens voor het onderwerp veel merkwaardigs bevattend B. IV. Hoofdst. 9, alwaar hij onder anderen de plaats aanhaalt van R. SALOMO BEN VERGA, waar hij in zijn *Schebeth Jehudah* (*Scepter van Juda*), een Christen, THOMAS genaamd, tot eenen Koning ALPHONSUS in *Spanje*, onder anderen dus sprekende invoert: »Dat de Joden, Uwe onderdanen, kostbare kleederen dragen, acht ik, o Koning, U tot een eere te zijn, alzoo de Joden die *Castilië* bewonen, zoo ver men in dergelijke duistere zaken iets beslissen mag, hun geslacht rekenen van Koning DAVID. De leeuw, hoezeer ook aan koorts lij-

(*) *Israël en de Volken*, bl. 205 en volg.

(†) *Ald.* bl. 208.

(§) ROSSEEUW ST. HILAIRE, *Histoire d'Espagne* (Paris 1844), I. 304, 305.

(*) Men zie over deze waardigheid mijn *Israël en de Volken*, bl. 218, 347. 348, en vooral de aldaar aangehaalde verhandeling: *Sobre os Judeos em Portugal*, in de *Memorias da Academia Real das Sciencias de Lisboa*; dl. VIII. In de Mahomedaansche gewesten van het Schiereiland voerde deze opperste Magistraat der Joden wel eens den in hunne ballingschap schier bespottelijken titel van *Koning*, zoo ik meen. In *Gibraltar*, onder het Engelsche Bestuur, heette nog zeer zeker in 1782 het Hoofd der Spaansch-Joodsche Gemeente *Koning* en zijne echtgenoot *Koningin*.

(†) Vergel. *Encyclopädie* van *Ersch* en *Gruber* Art. *Juden* (*Geschichte*); S. 211 en 212.

dende, houdt niet op leeuw te zijn, noch als zoodanig te brullen, gelijk in *Genesis* 49 (vs. 9) geschreven is: »*Hij heeft zich gekromd*, *hij heeft zich nedergelegd* (*maar*) *als een leeuw*." Ook deze historisch-genealogische vraag meenen wij hier wel niet te debatteeren. Alleenlijk doen wij opmerken, dat het veelal heerschende denkbeeld, als of, na de geboorte des Heeren uit het huis van DAVID, het stamhuis uitgestorven ware, en eerbiedshalve als zoodanig te beschouwen zou *moeten* zijn, noch historischen noch religieusen grond heeft. De voortduring van het huis van DAVID in de gewesten van *Babylonië*, en van daar in het Spaansche Schiereiland, is door de Joden steeds beweerd; maar wat tegen het oudkerkelijk vooroordeel der uitsterving ten stelligste pleit, is (voor wie aan het woord der prophetie geen gehoor weigert) de plaats bij *Jeremia* XXIII: 14—26, alwaar de voortduring van het *huis van* DAVID in éénen adem en op gelijke wijze met die van den *stam* van LEVI beloofd wordt (*). Het is voorts opmerkelijk, dat in de Schrift *het huis van* DAVID bij wijze van een afzonderlijken stam (even als het huis van ARON, schoon beide eigenlijk onderdeelen van stammen) optreedt. Zie b.v. *Ps.* 122: vs. 5 en vooral *Jes.* VII: 13. In de *Handelingen der Apostelen* (III: 29), wordt DAVID *Patriarch* genaamd (verg. *Marc.* XI: 10*a*). Tegen het laatste der dagen is (*Zach.* XII: 7—14; XIII: 1) voor het *Huis van* DAVID eene bijzondere belofte te boek gesteld. Men vergelijke de belangrijke inhoudsopgave van het aangehaalde hoofdstuk bij VAN DER PALM, mitsgaders zijne aanteekening op v. 10. Zoo lost zich hier de genealogische curiositeit (die anders op geen zoo bijzondere belangstelling zou durven aanspraak maken), in de gewichtigste aangelegenheden van historische en prophetische geaartheid op. — Zie over de voortduring van het geslacht van DAVID ook eene merkwaardige aanteekening van BILDERDIJK op SOUTHEY'S, door zijne Echtgenoote overgebrachten, RODRIGO DE GOTH, in de *Kompleete Dichtwerken* van Vr. K. W. BILDERDIJK (bij KRUSEMAN, dl. II. bl. 537).

3°. Eenige opmerkingen ten slotte mogen hier nog volgen, omtrent de *Joden* als element ook der Christelijke bevolking in het Spaansche Schiereiland. — De veelsoortige vrijheden, invloeden, en betrekkingen der Joden in die gewesten brachten, gedurende het tijdvak der middeleeuwen zeer bijzonder, eene wederkeerige werking der drie groote elementen der bevolking, hét Christelijke, het Israëlitische en het Ismaëlitische, op elkander te weeg. Van daar, zoo wel als door de vervolgingen der Joden om hunne Godsdienst reeds onder de Gothische Koningen, de talrijke deels bekeeringen, deels bloote overgangen van Israëlitische individu's en geslachten tot het Christendom. Bij duizenden, bij geheele Synagogen, hadden van tijd tot tijd, als bij voorbeeld en inzonderheid in de veertiende en vijftiende eeuw, ten gevolge der prediking van den Dominicaner VINCENT FERRER, en van de conferentie van *Tortosa*, maar ook lang vóór de Saraceensche invasie, dergelijke overgangen plaats. Het deel, dat aan die overgangen *in massa* de vervolging door enkele Gothische Koningen op aandrang van Conciliën, in later tijd meer uitsluitend door de opgewonden bevolkingen, gehad moet hebben, was voorzeker niet gering, doch mag toch de evenzeer geconstateerde zekerheid van de vele overgangen *uit wezenlijke overtuiging* niet doen voorbijzien. Wij noemden hier en elders eenige der uitnemendste voorbeelden (*).

Intusschen vormde zich uit deze scharen, door wat verschillende drijfvederen dan ook tot de Catholieke kerk dier eeuwen toegebracht, dat geheel eigenaartige element der Spaansche en Portugeesche bevolking, bekend onder den naam van *Conversos* (*bekeerlingen*). Aan geene klasse van inwoners van het Spaansche Schiereiland is intusschen door de historie minder recht gedaan. Joodsche Geschiedschrijvers zijn hun doorgaans uit den aart hunner vooroordeelen ongunstig. In *Spanje* en *Portugal* zelve werd door, of ten gevolge van, de inquisitoriale politiek de Israëlitische afkomst van zoo vele der aanzienlijkste mannen en geslachten in die gewesten een soort van Staatsgeheim. Wie intusschen (nu ook ten gevolge van het licht, aangebracht uit de archieven zelve der Inquisitie en uit zoo vele andere nieuw geopende bronnen) eenmaal den sleutel van het historisch geheim heeft, die vindt op ieder bladzijde in de geschiedenis van het Spaansche Schiereiland de bewijzen van het verwonderlijke deel, dat de *Conversos* in de gewichtigste aangelegenheden van Kerk en Staat, in de rangen van wetenschap en geleerdheid, in die van adel en ridderschappen, gehad hebben. Wij hebben enkele voorbeelden reeds vroeger in deze bladzijden gegeven; in grooter getal en allerlei, ook biographische, bijzonderheden zijn zij voorhanden in het Derde Boek van *Israël en de Volken*.

Wij merken hier nog, volgens eene vroegere toezegging, iets in het voorbijgaan aan, tegen hetgeen de onwetendheid op dit thands, meenen wij, genoegzaam opgehelderd onderwerp plach te beweeren, nl. de willekeurige en alzoo niets voor hunne adelijke afkomst bewijzende *aanneming* van namen en wapens

(*) Vergel. bl. 112 boven.

(*) Bladz. 175 en volg. boven. *Israël en de Volken*, bl. 289—315.

van oude Spaansche en Portugeesche geslachten. Een schijn (maar ook slechts een *schijn*) voor dit reeds zoo veelzins en nog zoo even op bl. 372 wederlegd beweerde is te weeg gebracht door de zeer natuurlijke omstandigheid, dat Joodsche (en evenzeer Mahomedaansche) geslachten, bij hunnen overgang tot de Catholieke kerk, zoo wel hunne familie- als hunne voornamen moesten veranderen, en dat zij alzoo (niet wederrechtelijk, eigenwillig of bij verrassing, maar) allezins wettig en regelmatig zeer dikwerf de namen overnamen dier geslachten, in wier rang en midden zij waren opgenomen, en met welke zij dadelijk zich in allerlei richting vermaagschapten. Buitendien is onder den Spaanschen en Portugeeschen adel van ouds niets algemeener dan de gemeenschap en de wederzijdsche overneming (ook *accumulatie* tot in het belachelijke) van familienamen. Doch over dit punt zoude wederom een geheele Verhandeling noodig zijn. Wij keeren liever ten slotte nog een oogenblik tot de groote geschiedenis, waarvan deze genealogische bijzonderheden een onderdeel zijn, te rug. Uit dezen rijkdom van vreemde feiten dan nog een enkele opmerking.

De invoering der nieuwe Inquisitie en de algemeene verbanning der Joden (*), wordt nog heden ten dage wel eens verdedigd als een destijds onvermijdelijk geworden politieke maatregel. Dat de wijd vermaarde Koningen FERDINAND en ISABELLA, en niet minder hun schoonzoon Koning MANUEL in *Portugal*, niet dan tegen hunne eigene personeele sympathiën tot de uitdrijving der Joden zijn overgegaan, laat zich niet betwijfelen. Het was, zoo wel als de invoering der Inquisitie, eensdeels eene concessie aan de Geestelijkheid en aan de door haar opgeruide burgerijen, deels, in verband met andere maatregelen tot fnuiking van den hoogen adel, een maatregel tot bevordering van het altijd verlokkend denkbeeld van eenheid en concentratie der macht in Kerk en Staat. Op beiderlei gebied ontbrak het evenwel niet aan mannen, wien, hoe ook voor de uitbreiding der Koninklijke Souvereiniteit ijverende en aan het Catholiek geloof in elk opzicht gehecht, de beide maatregelen alles behalve behaagden. Niet slechts de groote Cardinaal van *Spanje* uit den huize MENDOZA, maar ook de vroome Biechtvader der Koningin, DE TALAVERA, later als Aartsbisschop van *Grenada* zoo menschelijk gestemd jegens de oud-Moorsche bevolking— maar ook de bij uitnemendheid strenge Cardinaal XIMENES DE CISNEROS (deze althands tijdens de oprichting der Inquisitie) waren in hun hart alles behalve bewonderaars van TORQUEMADA en zijne politiek. Doch hoe is die tegenzin later, zelfs uit louter politiek, ja Catholiek standpunt gerechtvaardigd! Wat met den dubbelen maatregel door de Inquisitiepartij bedoeld was, nl. de uitroeijing van het Joodsche element in de Catholiek-Spaansche en Portugeesche kerk en bevolking, bleek eerlang niet blootelijk eene ongerijmdheid te zijn. Integendeel werkte dat element, juist door den opgelegden schijn, sedert 1492 en 1497 des te sterker en in zekeren zin des te meer ongehinderd. Bij menigten bleven de Joden in alle rangen en standen van de beide Gewesten stand houden, wel altijd in gevaar van ontdekt en naar de kerkers en brandstapels (waarop duizenden en tienduizenden den dood vonden) gesleept te worden, maar tevens overal werkzaam en machtig in Kerk en Staat en Hof. Schroomelijk zijn van dien onnatuurlijken toestand de gevolgen geweest voor het Spaansche Schiereiland in materieel en nationaal, in religieus en zedelijk opzicht. Van het *aannemen des persoons* bij Regeering en Inquisitie (welke laatste toch ook weder in andere tijden en onder andere omstandigheden zelfs geen Koninklijk bloed of rang ontzag), met betrekking tot het opsporen, uitsluiten, en straffen van bedekte Joden of afstammelingen van Joden, kan men zich naauwelijks van buiten af een denkbeeld maken. Curieus tevens en ontzettend is een voorbeeld daarvan door de Gravin D'AUNOY in de *Mémoires de la Cour d'Espagne* medegedeeld, uit de laatste helft de XVIIde eeuw. Zij zelve was eens te *Madrid* bij een schrikbaar plechtig *Auto-da-Fé* tegenwoordig, hetwelk ook door de Koninklijke familie, naar gewoonte, bijgewoond werd. Eene der veroordeelden tot den brandstapel was een jonge Jodin, de eenige die zich met tranen om genade tot de Koningin wendde. Met tranen wendde de Vorstin haar aangezicht af. Het meisje werd verbrand. Eenige dagen later werd tot de Grandeza van *Spanje* verheven een geslacht, welks vrij versch Joodsche afkomst bij niemand onbekend was; een Oom van den nieuwen Titularis was lid der Synagoge te *Amsterdam*, volgens het verhaal der Fransche Gravin. Het zal waarschijnlijk *Don* LUIS FRANCISCO DE BAËZA geweest zijn, door PHILIPS IV tot *Markies* van *Castromonte*, door KAREL II in 1689 tot Grande van *Spanje* verheven.

Doch wat zijn deze dingen bij de schroomelijke gevolgen, die het bloedgierig Inquisitiestelsel tot allerlei nadeel en onheil van de Spaansche en Portugeesche natiën heeft gehad? De orde eenmaal omgekeerd zijnde

(*) De beide gebeurtenissen hadden in omgekeerde orde plaats in *Spanje*, (alwaar de instelling der Inquisitie de verbanning der Joden meer dan tien jaren voorafging) en in *Portugal*, alwaar de nieuwe Inquisitie eerst ongeveer vijf en twintig jaren na het verbanningsedict, en onder Koning MANUELS opvolger, plaats had.

zoo dat, tegen de natuur van het Evangelie, de Christenen martelden en de dwalenden gemarteld werden, bleven vooral na de invoering der nieuwe Inquisitie de vruchten niet uit. Zich ergerende aan de verregaande verbastering van het Christelijk geloof in die gewesten, gebeurde het al te vaak dat niet slechts Joden van afkomst, maar ook dezulken, die sedert eeuwen tot de'dus genoemde *oude Christenen* behoorden, te gelijk met de menschelijke verkeerdheden het Goddelijk Evangelie verlieten, en in de Synagoge hunner Israëlitische land- of stamgenooten kwamen schuilen. Ook onder de voorname hier genoemde geslachten hebben meer dan één tot die laatste soort van uitgewekenen behoord.

Doch het is meer dan tijd, deze proeve van genealogisch-historische merkwaardigheden hier te besluiten. Genoegzaam moge zij geweest zijn om een denkbeeld te geven der geschiedenis eener belangrijke afdeeling van dat gantsch eenige volk, het *Openbaringsvolk*, sedert achttien eeuwen het volk der voorbeeldelooze verstrooijing — en instandhouding, verdrukking en dooding, en — onverniel-baarheid.

De lotgevallen, de eigenaartigheden, de bestemming en de onafgebrokene leiding van dat volk door den God zijner vaderen, *om wier wille zij beminden* blijven, schoon *om des Evangelies wille* tevens *vijanden* (*Rom.* XI: 28, 29), worden dagelijks in onzen tijd meer en meer het voorwerp van nasporing en bespreking bij meer dan ééne richting. Ook zijne velerlei *mysterieuse* lotgevallen in het Spaansche Schiereiland worden door Joodsche en Christelijke, Duitsche en Iberische geleerden meer en meer onderzocht en aan het licht gebracht. Wat mij betreft, deze (ook heden nog door mij aangehoudene) studie behoort onder de wegen en middelen, waardoor het den God mijner vaderen behaagd heeft mij te leiden tot de erkenning en aanbidding van den door Hem beloofden Koning en Zaligmaker aan Israël en door Israël aan alle de volkeren. Ik heb mij daaromtrent in de ruimte uitgesproken in de *Voorrede* van mijn *Israël en de Volken*, waarin, zoo ik meen, een destijds bij het Nederlandsch *Algemeen* nog vrij onbekend historisch onderwerp het eerst ter sprake gebracht werd. Sedert is de Literatuur van dat vak, door allerlei belangrijke en vrij wat geleerder en meer uitgewerkte Schriften en Bijdragen, zoo in het Schiereiland als in *Engeland*, *Frankrijk*, *Amerika*, en vooral *Duitschland*, in steeds toenemende mate vermeerderd geworden. Welk een blijdschap en dankstof was het voor mijn hart, toen het mij bleek dat de diep geleerde Schrijver van het artikel *Juden* (*Geschichte*) in de *Encyclopädie* van ERSCH en GRUBER, tw. R. SELIG CASSEL, die, toen hij in 1850 dit artikel uitgaf, nog zoo kenlijk Israëliet ook van Godsdienst was, thands (sedert 1854, zoo ik gis) even als ik zelve, — en wie weet of niet ten gevolge mede van dezelfde studiën? — een belijder en verkondiger van dien Geborene te *Bethlehem* en Gekruiste op *Golgotha* is geworden, voor wien eenmaal tot heil van zich zelve en tot zegen van geheel de aarde *gantsch Israël* als voor zijnen lijdenden en medelijdenden Messias en Goël buigen en knielen zal!

Ik besluit deze, *mij* zeker niet te lang gevallen, schoon door uitgebreidheid *hier* misschien onbescheiden geworden bijdrage tot de historie van mijn volk, met het (hoe kan het thands anders?) *voluit* onderschrijven van mijn naam I(SAAC DA COST)A.

Centen (VII. bl. 158, Vr. 194; vgl. bl. 286, 341 en VIII. bl. 137). Er bestaan centen, waarop later eene L gestempeld is, vermoedelijk om deze voorloopig als Belgische munt van Koning LEOPOLD gangbaar te maken. In mijne verzameling is er eene van het jaar 1822, geslagen te *Brussel*, waarop deze L op de vroegere W is gesteld. S. v. N.

Milkaton (VIII. bl. 67, Vr. 87; vgl. bl. 176, 210; IX. bl. 42, 114, 309). Met belangstelling las ik onder het laatste artikel over *Milkaton* iets aangaande den naamsoorsprong der *abrikoos*, hetwelk ik ook ter sprake gebragt heb in de »*Flora en Pomona*," Jaarg. 1857, bl. 199 en 239. — Het is wel niet denkbaar, dat het woord *abrikoos* van Engelschen oorsprong zijn zal. *Armenië* toch is het vaderland dezer vrucht, en de ouden noemden haar *Malus armeniaca*, den appel van *Armenië*. Het is bekend, dat de Romeinen haar te danken hadden aan LUCULLUS. Maar vanwaar komt de naam abrikoos? Dat dit zoo gemakkelijk niet te bewijzen valt, zal hieruit blijken, dat de oudste Fransche schrijvers schreven *apricot*, *aprécot*, *aprecock* en in de eerste tijden der boekdrukkunst vindt men *a-précot*, *a-précoke*. Men heeft hierin eene verbastering gezien van *praecox*, vroege vrucht, vroege bloesem, maar de Grieken schreven reeds *περικυκκα*, terwijl de Arabieren de abrikozen noemen *Bericoch* en bij verbastering *Bercoch*. De Arabische naam heeft dus groote overeenkomst met den Griekschen, zoodat BURNETT meent, dat het woord *abrikoos* regtstreeks afkomt van het Arabische *Bercoch*.

In SERRURIER, *Fruitkundig Woordenb.*, dl. I. bl. 13, leest men, dat de abrikozen bij de Romeinen ook wel *Epirische appelen* heetten, *Mala epirotica*, welke naam mede volgens sommigen eenige overeenkomst zoude hebben met het woord *abrikoos*. — Van meer gewigt voor de etymologie is de naamsafleiding van het Latijnsche *in aprico*, *aan de zon bloot-*

gesteld, omdat er weinig boomen zijn, die zoozeer eene zonnige standplaats behoeven als de abrikoos, (zie VAN HALL, *Neêrlands Plantenschat of Landhuishoudkundige Flora*, bl. 65), waarom de Perzianen haar ook zeer galant noemen »*het zaad der zon*." Dat de oudste Fransche schrijvers *apricot* schreven, en dat men in de eerste tijden der boekdrukkunst leest van *a-precot*, kan welligt voor het Latijnsche *in aprico* tot bevestiging strekken.

W. C. SPOOR.

Milkaton. Abrikoos, in het Latijn *malum armeniacum*, of ook wel alleen *armeniacum*: in het Italiaansch *albicocca* of *albercocca*: in het Spaansch *albaricoque*: in het Portugeesch *damasco*: zal wel de Italiaansche woorden *albero*, een boom en *cocco*, *scharlaken* ten grondslag hebben, zoodat het moederwoord eigenlijk *scharlakenboom* beteekent. Van *Albericot* op *Abricot* is zoo'n heele groote sprong niet. Ik trek de afleiding uit het Italiaansch vóór, omdat de Italiaansche gemeenebesten, als de oudste handelsstaten in de latere geschiedenis van het Zuiden, wel het eerst de kennis aan boom en vrucht door *Europa* zullen verspreid hebben.

J. H. VAN LENNEP.

[Het is evenwel niet de boom, maar de vrucht die deze kleur heeft. Zouden wij den oorsprong van het woord ook moeten zoeken in het arabische *berkoch*, waarop de Heer SPOOR ons wijst, verbonden met het arabische lidwoord *al*? Zoo ja, dan is daaruit eerst het spaansche *albaricoque* ontstaan en hieruit weder *albercocca*, later *albicocca*, *abricoq*, *apricot* en *aprikoos*.]

De Leeuw van Kurdistan (VIII. bl. 226, Vr. 270; vgl. bl. 337 en IX. bl. 346). Eene prent, voorstellende den *Leeuw van Kurdistan* (*Der Löwe von Kurdistan*) is mij zeer wel bekend; zij was om de menigte geharnaste en fraai uitgedoschte personen, die er op waren, mijne lievelingsprent om te kleuren. In 't verschiet ziet men schepen: op den voorgrond een' ridder met uitgetogen zwaard en het lijk van een' gesneuvelden ridder vóór hem op den grond; bijstanders SALADIJN (?) RICHARD *Leeuwenhart* (??), zijne Koningin (???), edelvrouwen en gevolg. Ook ik was vaak benieuwd om te weten welk tooneel deze afbeelding eigenlijk voorstelde, en ik heb er niets naders op ten antwoord gekregen, dan dat het een tooneel was uit een Duitsch stuk.

J. H. VAN LENNEP.

Henry Comte de Moens (VIII. bl. 325, Vr. 395; vgl. IX. bl. 58, 120 en 311). Reeds veel is over dezen persoon en zijn geslacht vermeld geworden, zoodat J. C. K., naar ik vertrouw, zal voldaan zijn, inzonderheid indien hij het werk van BUTKENS, *Troph. de Brab.*, daarover kan opslaan. Mogt hij echter meer verlangen, dan ben ik bereid mededeeling te doen van een eigenhandig door genoemden HENRY DE MOENS op perkament geschreven en geteekend stuk, bevattende zijn *wapen*, met bijvoeging zijner 16 kwartieren, en eene beschrijving en tevens verklaring daarvan, door hem opgemaakt te *Brussel* den 19den Junij 1696.

Tot aanvulling van hetgeen door BISAMBO t. l. a. p. wordt vermeld, moge dienen, dat er eene afbeelding in prentwerk bestaat van het huis *Cronenburg;* onderaan leest men: Vrouwe MARIA MAGDALENA VAN ORNIA, Gravinne *van Moens*, Vrij-Vrouwe *van Cronenburg*, *Loenen*, etc. etc. A°. 1730.

Zij stierf 1735 en niet 1753, en was de moeder van HENRY DE MOENS; zijne vrouw was eene BURMANIA. Zie *Nav.* IX. bl. 58 en 120.

V. D. N.

Vertaling van voornamen (VIII. bl. 358, Vr. 448; vgl. IX. bl. 350). Ik ben het met den Heer V. D. S. t. l. a. p. niet ééns, ten opzigte van 't vertalen van plaatsnamen. *La Haye* en *Bois-le-Duc* zijn bepaaldelijk van Franschen oorsprong, en het zoude in een Fransch schrijven den Nederlander allerdwaasst staan, die *'s Gravenhage* en *'s Hertogenbosch* te noemen. Ik zét het ook een Franschman om die namen uit te spreken! *Den Haag* zou welligt nog gaan. Bovendien, de namen *la Haye* en *Bois-le-Duc* hebben eene historische beteekenis, terwijl *Keizersgracht* er geen heeft. Wij moeten dus hierin het gebruik volgen, dat wederom de wet volgt der rede en der natuur. *Sparenwoude* en *Abtswoude*, *la Forêt du Spaarne* en *le Bois de l'Abbé* te heeten, zou eene dwaasheid zijn, omdat nooit deze plaatsen voor den Franschman van historische bekendheid zijn geweest, en haar namen ook lang reeds alle beteekenis hebben verloren.

J. H. VAN LENNEP.

Theodorus Aemilius (IX. bl. 6, Vr. 40; vgl. bl. 155, 218 en 270). Behalve THEODORUS AEMILIUS, den beschermer van den in 1560 geboren ARMINIUS, en den in 1599 geboren Leidschen en Utrechtschen Hoogleeraar ANTONIUS AEMILIUS, die volgens P. P. (bl. 270) geene bloedverwanten waren, zijn mij nog tien predikanten van dien naam bekend. En wel

1. JOHANNES AEMILIUS, heeft te *Appingadam* onder het kruis gediend, doch om het overvallen dier stad den dienst verlaten.

2. PETRUS AEMILIUS, die een woelig leven schijnt te hebben gehad. Men vindt van hem aangeteekend dat hij in 1598 te *Ens* in den kerkelijken dienst indrong; een jaar later als predikant werd beroepen naar *Oldendorp* in *Oost-Vriesland*, in 1601 te *Broek in Waterland*, alwaar hij in 1608 van den dienst werd ontslagen. In 1613 werd hij beroepen naar *Ouddorp* en *Oosterleek*, doch weder ontslagen in 1619.

3. EGBERTUS AEMILIUS, als proponent bevestigd te *Lisse*, werd in 1604 predikant te *Leiden*, alwaar hij in 1610 is overleden.

4. GERARDUS AEMILIUS, Med. Dr. in 1660 als proponent bevestigd te *Oud-Beijerland* en sterft aldaar 1701.

5. ROBERTUS AEMILIUS, zoon van N°. 4, geb. te *Oud-Beijerland* den 29sten Jan. 1664, proponent geworden 1688 en bevestigd in dat jaar te *Nieuw-Beijerland;* in 1700 te *Delfshaven*, in 1702 te *Leiden*; werd in 1707 onderregent en in 1709 opperregent van het Staten-Collegie, en sterft te *Leiden* 17 Maart 1729.

6. GERHARDUS AEMILIUS, zoon van N°. 5, wordt als proponent in 1719 bevestigd te *Rheewijk*, in 1721 te *Swammerdam;* sterft 1757.

7. CORNELIUS AEMILIUS, mede zoon van N°. 5, wordt als proponent in 1721 predikant te *Egmond-binnen* en in 1727 te *Haastrecht*, wordt emeritus 1759 en sterft 1764.

8. HENRICUS AEMILIUS, insgelijks zoon van N°. 5, wordt in 1729 proponent, in 1731 predikant te *Haringhuizen*, in 1737 te *Moordrecht*, wordt emeritus 1763 en sterft 1771.

9. GERHARDUS AEMILIUS, neef (oomzegger) van N°. 5, wordt in 1721 als proponent predikant te *Barendrecht* en sterft in 1771.

10. JAN ANTHONY AEMILIUS, zoon van N°. 9, wordt in 1748 proponent en in 1750 predikant te *Poederoijen.*

Behalve deze was er te *Barendrecht* nog een predikant EGBERTUS AEMILIUS VAN AMERONGEN, die aldaar in 1675 als proponent werd beroepen en als rustend leeraar in 1722 is gestorven; maar of AEMILIUS of VAN AMERONGEN zijn familienaam was, durf ik niet beslissen, hoezeer het wel waarschijnlijk is dat AEMILIUS zijn familienaam is geweest. Zijn voornaam was toch even als N°. 1 EGBERTUS, en hij werd in 1721 door GERHARDUS AEMILIUS (N°. 9) opgevolgd.

Geen der bovengenoemde personen wordt vermeld in de geslachtlijst der familie MELIS, waartoe de Hoogleeraar ANTONIUS AEMILIUS behoorde. C/4.

Rombout Verhulst (IX. bl. 35, Vr. 64; vgl. bl. 185, 270 en 348). Behalve de reeds vermelde stukken van R. VERHULST, heb ik nog gevonden: te *Amsterdam* het monument van WILLEM VAN DER ZAAN, te *Utrecht* dat van W. J. VAN GENDT. Ook heeft hij nog vervaardigd de tombe van THEODORUS GRASWINKEL, voor de som van 700 guldens, het contract geteekend 7 Junij 1669. Het werk was af 17 December 1670. Het originele contract over het maken der graftombe van SWEERS is te vinden in de *Not. der Admir. van Amsterdam* van 27 Oct. 1673, en daarin wordt hij genoemd »meester beeldhouwer in *'s Gravenhage.*" T.

Ds. A. Heinsius (IX. bl. 37, Vr. 74; vgl. bl. 255 en 314). Tot nadere verklaring dient dat A. of AMIS HEYNSIUS bij H. VAN DAM, en JOANNES HEYNIUS bij SOERMANS, door mij voor denzelfden persoon gehouden wordt, omdat bij laatstgenoemde op de *Lijst der Predikanten* te *Goeree* geen andere naam voorkomt, die daar eenigzins naar zweemt; daarbij vermeldt deze, even als VAN DAM in zijne *Beschrijving*, dat die persoon in 1658 aldaar kwam, doch voegt er bij, dat hij in 1678 van daar vertrok naar *Bommenee*, terwijl, volgens het berigt in de *Beschrijving*, hij reeds in 1676 den 20sten September zijn' dienst zoude geëindigd hebben. Volgens SOERMANS zoude zijn opvolger PETRUS VAN DER POEL, ook als zoodanig in de *Beschrijving* genoemd, eerst in 1678 aldaar in dienst gekomen zijn. Doch wat zwarigheid anders, aan te nemen dat HEYNIUS of HEYNSIUS te *Goeree* zal verbleven zijn, ook buiten dienst, tot dat hij door een later beroep is verlost geworden? Wat het AMIS HEYNFIUS (want zoo staat er letterlijk in de *Beschrijving*) betreft, dit doet aan eene drukfout denken. V. D. N.

Palmboom (IX. bl. 70, Vr. 113; vgl. bl. 196 en 315). »Het is een wonderlijcke saeck, welck ARISTOTELES in sijn *Problematibus*, en PLUTARCHUS in sijn *Symposiis*, verhalen, dat namentlijck den *Palm-boom* van sulcken natuer is, dat, wanneer men een groote sware last op hem leydt, jae hem soo seer beswaert, dat hy selfs de swaerte niet verdragen kan, dat hy dan niet nedervaerts en buygt, maer na om hooge groeyt, en den last soo wederstaet, dat hy krom daer van wort. Door dese oorsaeck, seydt PLUTARCHUS hebben de *Romeynen* geordonneert, dat de overwinners met *Palmbladeren* souden gekroont en geciert worden, door dien deses Booms aert is, dat hy geen dingh, welck hem druckt en perst, wijkt, maer altijdt daer door dringht. Hier van daen zijn de spreeck-woorden, *Palmam praecipere*, dat is, *andere te boven gaen*, *Palmam ferre*, dat is, *den lof daer van dragen*, *Palmam tribuere*, dat is, *yemant den prijs geven.*

»Deze verhaling des *Palm-booms*, en haer wonderlijke natuer, hebbe ick op een ander plaets gestelt. Ondertusschen soo betuyght de dagelijckse experientie, dat de *Palm-boom* sich even soo wel als andere Boomen van een sware last laet onderdrucken. Hier van geven oock niet alleen de *Palm-boomen* getuygenis van die in *Italiën*, maer oock die in *Indiën*, en andere plaetsen wasschen. Hier van zijn oock die oogenschijnlijcke getuygen, die aen die plaets gereyst, en sulcks dagelijcks met haer oogen gesien hebben."

Kan dit excerpt uit *'t Nieuw-vermeerderde Acerra Philologica* van PETRUS en JAC. SEBAST. LAURENBERGH (Amst. 1675), dl. I. bl. 188 en 188, ook aan J. C. K. in antwoord op zijne vraag dienen?

Wat de schrijver hier zegt van een »verhaling" aangaande den palmboom, dien hij »op een ander plaets gestelt" had, daarop merk ik aan, dat hij daarbij aan een ander geschrift van zijne hand gedacht moet hebben. In 't *Acerra* komt ten minste niets meer over den palmboom voor. ?. ?.

Levensbeschrijvingen van Vorsten uit het huis van Oranje-Nassau (IX. bl. 102, Vr. 155; vgl. bl. 225 en 271). S. S. S. heeft gelijk: ik bedoelde graven van NASSAU, en wel de zonen en volgende nakomelingen van den vader van WILLEM I. Bij de mij bekende komt nog: FILIPS WILLEM, door J. P. VAN CAPPELLE. Intusschen dank ik hartelijk den Heer Bt. voor de mij eerst onbegrijpelijke toezending, die nu eerst is opgehelderd; ik heb die in onze *Volks-Bibliotheek* geplaatst. ZEd. melde mij, ongefrankeerd, wat het kost.

G. P. ROOS.

Volkslied (IX. bl. 130, Vr. 176; vgl. bl. 259 en 272). Bt. zegt: »Het lied, getiteld: *Des Soudans dochter*, heeft letterlijk denzelfden aanhef als het volkslied, waarvan door den Heer BUDDINGH mededeeling verzocht werd." Hij verwijst naar LE JEUNE. Ik vraag op mijne beurt, of SNELLAERT in zijne *Oude en Nieuwe Liedjes*, Gend, 1852, (hunne 75 cents overwaard) het dan niet beter heeft? Daar toch komt, bl. 43, onder N°. 73, voor: *De bloemenmaker*. (Dit houde ik echter voor een opschrift van den Heer S.) Het begint:

Een Soudan had een dochterken,
Zeer schoon van grooten love;
Zij plukte 's morgens bloemekens
Al in haers vaders hove.

Het verwondert mij geenszins dat (volgens L. J.) een onzer tijdschriften het als schandelijk aanklaagde, evenmin dat het met warmte verdedigd werd: 1°. wordt het kloosterleven er zeer listig in aangeprezen; 2°. is de bruidegom JEZUS zoo vleeschelijk geschetst, dat de waarachtelijk geestelijk gezinde mensch er zich, even als hij die zijn gezond verstand bezit, aan ergeren moet — en toch — 't valt niet te ontkennen — er iets zoo eenvoudigs, naïefs, kinderlijks in, dat wij op het slotcouplet weer amen zeggen:

Een heeft dit liedeken gedicht,
Dien God moet gratie geven
Dat hij des Soudans dochterken
Ontmoete in 't eeuwig leven.

SNELLAERT plaatst het in de XVIde eeuw. Ik denk niet dat de Heer BUDDINGH *dit* stukje bedoeld heeft. G. P. ROOS.

[Bij LE JEUNE, *Volkszangen*, bl. 147, komt de *Soudans dochter* voor als overgenomen uit een blaauwboekje, zonder nadere aanwijzing. HOFFMAN VON FALLERSLEBEN, die het in zijne *Horae Belgicae*, p. II. bl. 59 en verv., opnam, vond het alleen in den *Nieuwen Oostindischen Roozeboom*. Het komt echter meer voor. In de *Oude en Nieuwe Lofzangen*, Amst. bij de Erfgen. van de Wed. C. STICHTER, z. j. (N°. 112 op de lijst der *Liedeboeken* van SNELLAERT) vindt men twee verschillende teksten daarvan achter elkander (dl. II. bl. 75 en 78). De eerste, 32 vierregelige coupletten, begint:

Hoort toe al die vol liefde zijt,
Het lust mijn geest te zingen
Een lied van liefde en vriendelijkheyt,
Van groote schoone dingen.

en eindigt:

Hij nam der schoone bij der hand
En sprak met zoete zinnen:
Oorlof, schoon maagd, verbeyd mijn hier,
Ik moet nu gaan naar binnen.

De tweede tekst heeft 54 coupletten, insgelijks van vier regels. Begin:

Die Soudaan hadde een dochterkijn,
Zij was vroeg opgestanden
Al om te plukken bloemen fijn
Al in haar vaders warande.

Slot:

Al dat haar herte begeeren mogt,
Het werd haar daar gegeven:
Zij zal met JEZUS haar zoete lief
Altoos in vreugden leven.

Met het oordeel van den Heer ROOS stemmen wij niet in. Wij moeten den tijd, waarin dit lied ontstond, in aanmerking nemen (ons dunkt dat de billijkheid dit eischt), eenen tijd toen men in het Hooglied hetzelfde onderwerp meende te vinden, toen het niemand ergerde dat de ziel van den Christen voorgesteld werd als eene minnares, haren minnaar JEZUS zoekende, maar men integendeel zoodanige voorstelling betamelijk, zelfs stichtelijk achtte. Dat onderwerp — wij vinden het even ongelukkig als de Heer ROOS, maar in dien tijd dacht men daar geheel anders over, en het is in ons lied eenvoudig, levendig, bevallig en kiesch behandeld. De eene bewerking verschilt echter in dit opzigt nog al van de andere. Behalve in onze taal bestaat het lied in het Hoogduitsch, Zweedsch en Deensch. Vgl. HOFFMANN, t. a. p.]

Bezitters van allodiale goederen. Ridderhofsteden (IX. bl. 131, Vr. 182; vgl. bl. 260 en 272). X. vroeg bl. 131 eene definitie van eene Ridderhofstad. N., met wien L. J. zich zegt te vereenigen, meent die definitie te hebben gegeven, door te antwoorden: »eene ridderhofstad is eigenlijk niets dan eene hofstad, waarop een riddermatig geslacht woont." — Maar wij zouden hem willen gevraagd hebben, of dan elke hofstad, op welke een riddermatig geslacht kwam wonen, eene *Ridderhofstad* werd? En of eene *Ridderhofstad* hare qualiteit van riddermatig verloor, als een burgerlijk geslacht zich er op vestigde? Zeker neen. Er waren eertijds in de provincie *Utrecht drie en zestig* Ridderhofsteden als zoodanig erkend, waarvan de lijst te vinden is in den *Tegenwoordigen Staat dier Provincie*, dl. I. bl. 192 en volg. Geen *riddermatig persoon*, al ware hij van den hoogsten adel, kon

dit getal eigendunkelijk vergrooten, door zich op de eene of andere *hofstad* te vestigen. En geene der opgemelde Ridderhofsteden verloor hare hoedanigheid van Ridderhofstad, wanneer zij door een niet adelijk persoon werd bezeten of bewoond. Zie hier een voorbeeld: Het huis *Draakenburg* bij *Eemnes* was reeds in 1340 *riddermatig* bekend, het werd in 1536 als zoodanig door de Staten van *Utrecht* op de lijst der Ridderhofsteden geplaatst. In 't laatst der XVIIde of in 't begin der XVIIIde eeuw kwam dat huis door koop aan den Heer GEORGE ROETERS, die als niet adellijk er de regten niet van kon uitoefenen, maar het bleef daarom een *Ridderhofstad*, en toen het in 1768 kwam aan PIETER *Baron* VAN OUTSHOORN, trad deze weder in al de regten er aan verbonden. Tijdens een niet adellijk persoon een *Ridderhofstad* bezat sliepen de regten, aan zoodanige bezitting verbonden, maar waren niet dood. Een *Ridderhofstad* bleef *Ridderhofstad*, doch de eigenaar kon, van zoodanige hofstad, niet beschreven worden, ten zij hij tot de *regte Ridderschap* behoorde, evenmin als een *Edelman* beschreven kon worden, ten zij hij bezitter van eene *Ridderhofstad* ware. Voor de *Edellieden* hadden die hofsteden alzoo meerdere waarde, dan voor onadellijken, zoodat zij meest in handen van Edellieden waren. Deze toch konden alleen de regten uitoefenen, die aan Ridderhofsteden waren gehecht. — Het *Utrechtsch Plakaatboek* geeft, dl. I. bl. 154, de volgende definitie van *Ridderhofstad* of *regte Ridderwoning*, dat is, »dat een Huisman zig op dezelve veilig bergen mogt met lyf en goed, en er in tijd van nood, veilig op slaapen." Maar die definitie is bijna onverstaanbaar, zonder eene juiste kennis vån de vroegere toestanden van *Edelen*, *vrijen* en *onvrijen*. Eene uiteenzetting dier toestanden zou meer ruimte vorderen, dan het bestuur van dit Tijdschrift ons zou kunnen toestaan. De regten der *havezaten* in *Overijssel* en in de Graafschap *Zutphen*, hadden veel overeenkomst met die der *Ridderhofsteden* in *Utrecht*. Doch al die regten zijn verdwenen. C/₄.

Simon Goularts familie (IX. bl. 131, Vr. 185; vgl. bl. 321). SIMON SIMONSSE GOULART huwde in 1639 ALETTA FRANSdr. MEERMAN, weduwe van FRANCOIS HERMANSSE VAN BERGEN, uit welk huwelijk geene kinderen zijn; zij stierf zeer oud den 11den November 1680; zie FERWERDA, *Genealogie* MEERMAN, 6de generatie. Deze SIMON GOULART zal zeer denkelijk een zoon van den Amsterdamschen Waalschen predikant geweest zijn. Aan den Heer ELSEVIER zij het nader onderzoek in de Amsterdamsche registers dienaangaande aanbevolen. V. D. N.

Zeelands Chronijk verkort (IX. bl. 133, Vr. 208; vgl. bl. 275). In de *Opgave van Beschrijvingen der Gewesten, Steden en Plaatsen in het Koningrijk der Nederlanden*, door Mr. J. T. B(ODEL) N(YENHUIS), te *L(eiden)*, geplaatst in *den Vriend des Vaderlands* (1830), dl. IV. N°. 4, leest men:

»*Chronyk van Zeeland verkort en aangevuld*, met platen en kaarten. Middelb. 1778—1779. dl. I—XIV. 12°."

(»De uitgekomene stukjes van dit werk behelzen de stadsbeschrijving van *Middelburg*. Hetzelve wordt niet in J. W. TE WATERS Catalogus, maar wel in dien van C. A. VAN WACHENDORFF, aan L. P. VAN DE SPIEGEL toegeschreven; anderen geven als schrijver der acht eerste deeltjes Ds. A. 's GRAVESANDE, en van de volgende den Heer ... CONVENANT op.")

Het door mij bezeten exemplaar is in *drie deeltjes* compleet, en bevat meer dan *éééne* stadsbeschrijving van *Middelburg*. Ik heb den Catalogus van VAN WACHENDORFF wel eens als zeer naauwkeurig hooren noemen. Wat is hiervan? C/₄.

Van esse 't ende (IX. bl. 135, Vr. 225; vgl. bl. 278). CONSTANTER zal gelijk hebben, zoo er ergens in zwang is *esse*. VAN DALE doelt op ons Zeeuwsch-Vlaamsch, nog gebruikelijk, *van ensen tenden*, van het eene eind tot het andere. G. P. ROOS.

Volle Veldslag (IX. bl. 163, Vr. 249; vgl. bl. 352). Bij NOORDEWIER, *Nederduitsche Regtsoudheden* (te *Utrecht*, bij KEMINK *en Zn.*, 1853) vind ik hieromtrent op bl. 232 het volgende:

»Veenen en andere gronden werden bij ons, bij scheiding — vgl. de *Stukken betrekkelijk het land van Ravestein* 76 *ad a.* 1332 en 90 *ad a.* 1349 — verdeeld in *slagen;* eene *marke slaan* is ze verdeelen. RACER, *Overijsselsche Gedenkstukken*, 2. 197. *Staphorst* is in vier *slagen* verdeeld. MAGNIN, *Besturen*, 1. 2. 114. Van daar ook *hoefslag*, term van dijkbedrijf, *slag* eener hoeve ter verzorging. Vgl. HUYDECOPER op MELIS STOKE, 2. 604 en *Codex*, uitg. Hist. Genootsch. bl. 69. *Slach* de fossato. Eene andere, welligt betere verklaring geeft de 161. noot op VELIUS, *Hoorn*, 117."

Het »*Oorslag*" onder *Angerlo* en *Zevenaar*, door V. D. N. aangehaald, zal zijnen naam wel verschuldigd zijn aan de gewoonte, om de bij verkoop en overdragt van eigendom opzettelijk meêgebragte jongens »ten oirconde van dien *bij de ooren te grijpen ende te reckooren*." ORLERS, *Leyden*, 26, aangeh. bij NOORDEWIER, bl. 36.

J. H. VAN LENNEP.

Wapen van Lumey (IX. bl. 164, Vr. 254; vgl. bl. 352). Ten vervolg op het door mij

reeds geleverd antwoord, wil ik nog bijvoegen, dat in mijn bezit is een fraai *portret*, afgesneden, zonder eenige letters, kl. 4°. formaat en *en medaillon*, met bijwerk in de hoeken. In den bovensten hoek links ziet men een wapen, blijkbaar dat van VAN DER MARCK, zoo als in het *Recueil Heraldique des Bourgemestres de Liège*, p. 226 en elders, voorkomt, van goud met een dwarsbalk, geschakeerd van zilver en keel, vergezeld van een leeuw van keel, uitkomende van den balk. Ofschoon de kleeding, de gebloemde mantel met den ketting over de borst, veel overeenkomst heeft met die van LUMEY, en ook het profil gelijkende is, zijn echter de haren geheel anders, glad en steil, en de halskraag plat omgeslagen, de persoon veel ouder, zoodat ik in twijfel ben. — Wie kan mij zeggen wien dit voorstelt? V. D. N.

F. Borri (IX. bl. 164, Vr. 256; vgl. bl. 283, 316). Hoewel men, uit hetgeen door C. M. A. H., C. P. L. en vooral door K. v. S. N°. 2 over dezen persoon is meêgedeeld, genoopt wordt eene ongunstige meening omtrent hem op te vatten, geloof ik toch, dat men hem onrecht aandoet, hem voor niets meer dan een' dweepzuchtigen kwakzalver en arglistigen bedrieger te houden. De goedgunstige lezer en br. J. C. K. vooral, ten wiens believe inzonderheid ik deze bijdrage tot de biografie van BORRI lever, oordeele!

In 1670, in de dagen toen de Hongaarsche Protestanten te vuur en te zwaard door de Roomsche kerk vervolgd werden, werd Keizer LEOPOLD van *Oostenrijk*, die met dat vrome werk des te eerder den hemel meende te kunnen verdienen, ernstig ziek, en zijne krankheid ging van zulke vreemde verschijnselen vergezeld, dat zijne geneesheeren er geheel door van hun stuk gebracht werden en ten einde raad geraakten. Alles, wat men tot genezing aanwendde, mislukte en men vreesde niets anders, of 's Keizers dood was nabij.

»Terwijl hij in dezen bedenkelijken toestand verkeerde, bragt men gevankelijk te *Weenen* aan den Milaneschen ridder FRANCESCO BORRI, een vermaard alchymist. De onafhankelijkheid van zijn karakter en de vrijmoedigheid, waarmede hij voor zijne meeningen uitkwam, had hem den haat van den Pauselijken stoel en dien van LOYOLA's *Tartuffen* op den hals gehaald. De Paus had 35000 francs uitgeloofd aan die hem in zijne handen zou leveren. De dus vervolgde had de wijk genomen naar *Denemarken*. Daar hij echter onder een zachter klimaat wenschte te leven, ging hij naar *Constantinopel* op reis, en had de onvoorzigtigheid zijnen weg te nemen door *Moravië*, waar de Apostolische Nuntius hem deed vatten. Toen de Keizer, die met de alchymist hoogelijk ingenomen was, hoorde dat deze adept zich te *Weenen* bevond, gaf hij op zoo gebiedende wijs zijn wensch te kennen om den man te zien, dat men niet durfde nalaten aan dit verlangen te voldoen.

»Den 28sten April 1670 met het vallen van den avond, werd de ridder in 's Keizers ziekekamer binnengeleid. Het vertrek was slechts door twee waskaarsen verlicht, die daaraan een somber voorkomen gaven. Het bleek gelaat van LEOPOLD, zijne ingevallen wangen, zijn kwijnend voorkomen, de gedruktheid, welke hij gevoelde, zijn brandende dorst, die door niets te lesschen scheen, troffen den scheikundige, die hem bezocht, met verwondering. Hij was in zijn geest bezig met te overpeinzen, welk vergif (want dat hier vergif werkte, zag hij duidelijk) zulk eene uitwerking kon te weeg brengen, toen reeds in den aanvang van het gesprek zijne oplettendheid getrokken werd door de roode tint en de bewegelijkheid van de vlam der was- of eigenlijk kerkkaarsen (want dat zij dat waren toonde hare grootte en andere kenmerken). Een witachtige damp ging er uit op en had de zoldering der kamer met een zigtbaar bezetsel overdekt. Een zonderlinge reuk vulde ook geheel het vertrek.

»»Uwe Majesteit ademt een vergiftigde lucht in," " zeide de chemist; »wees zoo goed en doe uwen doctor roepen."

»De doctor kwam, en de ridder rigtte diens oplettendheid op de zonderlinge verschijnselen, welke de waskaarsen te weeg bragten. Men ging er andere halen uit het vertrek der Keizerin; zij gaven een zachter licht, brandden met eene stiller vlam, zonder damp uit te geven en zonder te knapperen. Een gouden randje, onderscheidde de kaarsen van den zieke, van boven en van onderen; ongetwijfeld had men tegen vergissing willen waken. Sedert Vrouwendag werden in de vertrekken, door LEOPOLD bewoond, geene andere dan deze goudgerande kaarsen gebrand. Er was nog vijf en dertig pond van die gevaarlijke waslichten ongebruikt over. Men onderzocht ze scheikundig, en bevond dat de pit in eene ontbinding [oplossing] van arsenicum gedoopt en vervolgens met was omgeven was geworden. Een hond, dien men een stukje der vergiftigde pitten, onder vleesch gemengd liet opeten, stierf in drie uren tijds. De nog niet gebruikte kaarsen hielden niet minder dan derdehalf pond arsenicum in.

»De ridder BORRI en de doctor hadden den zieke oogenblikkelijk in een ander vertrek doen brengen. Zij behandelden hem nu gemeenschappelijk, en BORRI, hoezeer als gevangene in het oog gehouden, verliet het paleis niet meer. Het eerste middel, dat zij den lijder toedienden, werkte allergelukkigst, en gaf de hoop hem te zullen redden. Den 25sten Mei was LEOPOLD genezen. Alstoen werd de ridder weder in handen van den Apostolischen Nuntius gesteld, naar *Rome* gebragt,

en veroordeeld om zijne beschouwingen over God en de natuur in te trekken, waarna hij in altoosdurende gevangenis werd opgesloten. De Souverein, dien hij van een onvermijdelijken dood gered had, was niet magtig genoeg om hem aan de klaauwen der Roomsche Inquisitie te ontrukken: hij bewees hem zijne dankbaarheid alleen door hem een jaargeld van 200 dukaten toe te leggen. De schrandere natuurkundige eindigde zijn leven op het kasteel St. Angelo, na er vijftien jaar gevangen te hebben gezeten."

Tot dusverre ALFRED MICHIELS, aan wiens zeer interessant boek, dat in eene Nederduitsche overzetting, onder den titel van *Oostenrijk. Geheime geschiedenis der Oostenrijksche regering* onlangs te *Amsterdam* bij VAN DER MADE 't licht zag, ik het bovenstaande ontleend heb. Zie IIe stuk, bl. 132 env. In een noot op bl. 135 zegt MICHIELS nog, dat BORRI zelf een dagverhaal van zijn verblijf bij den Keizer heeft nagelaten, terwijl hij ten overvloede verwijst naar FESSLER, *Geschichte der Ungern*, IX. S. 182 u.f.

A. L. LESTURGEON.

Galante dichtluimen van Mr. W. Bilderdijk (IX. bl. 165, Vr. 261; vgl. bl. 321). Ik geloof niet dat het prul bij MULDER II verschenen van BILDERDIJK is: 1°. TOLLENS maakt het niet bepaald uit en 2°. het daarin voorkomende »Suzanna" vindt men aangehaald in het 2e deel (2e dr. bij MESSCHERT 1835) der *Krekelzangen*, bl. 104, en onder het motto: »Repellere, Justum" vinnig maar waardig tevens weêrsproken:

„Zwijg, smaadlijk spottrenras, of hou
Uw ranken beter in den mou," enz.

G. P. ROOS.

[Vgl. het dezer dagen verschenen werk van Mr. I. DA COSTA, *de Mensch en de Dichter W. Bilderdijk*, bl. 408, waar Mr. HENDRIK RIEMSNIJDER de auteur der *Dichtluimen* genoemd wordt.]

Symboliek der kleuren (IX. bl. 202, Vr. 283; vgl. bl. 322). Zoo als D. *te D.* aanmerkt, bestaan er verschillende verklaringen hiervan. Onder mijne papieren vond ik een blad, waarop met eene oude letter geschreven staat als volgt:

Coleur-Verscheidenheit.

Men zeit gemeenelyk, en hout het voor gewis,
Dat yder coleur heeft zijn beduidenis.

Het *Groen*, beteekent Hoop, het *Orangie*, den Druk,
Het *Zwart*, Standvastigheit, het *Hemelsblaeuw*, Geluk.
Het *Paers*, Vermetelheit, het *Wit*, een Rein gemoet.
Het *Donker-graeuw*, de Vrees, het *Inkarnate*, Bloet.
Het *Columbyn*, de Min, het *Purper*, Overdaet.
Het *Geel*, de Dertelheit, het *Isabelle*, Haet.
Het *Appelbloeisem*, Jok, het *Leverkleur*, Berouw.
Het *Root*, Voorsightigheit, het *Rozen-root*, Ontrouw.

Nu gy, dewelke weet des kleurs beduidenis,
Ai lieve, zeg, wat u het aengenaemste is.

Voor my, 'k weet wat ik draegh, maar zoo hier kiezen gelt,
Ik kies een mengelmoes van kleuren, dus gestelt:
Veel *Wit*, wat *Columbyn*, meer *Groen*, maer meestal *Blaeuw*,
Geen *Orangie*, geen *Paers*, geen *Isabel*, geen *Graeuw*.

Isabel beteekent nu gemeenlijk getrouwe *Liefde*, want men zeit *Isabel*, *Amour fidel*.

Het *Feuille-mort* beteekent *Verlorene Hoop*.

Uithoofde van de blijkbare verscheidenheid van beteekenis aan de kleuren in vroegeren en lateren tijd gegeven, zal het hoogst moeilijk zijn, de oorsprong daarvan bepaaldelijk op te geven, daar ook deze moet verschillen zoo dikwerf de beteekenis verandert, en waar ook ongetwijfeld *veel* willekeurigs onder loopt. V. D. N.

Jacobus Geusius (IX. bl. 202, Vr. 284; vgl. bl. 322). Aan het vermelde over dezen t. l. a. p. kan worden toegevoegd, dat hij omstreeks 1670 geschreven en uitgegeven heeft: *Annam et Caipham ex orco fugitivos; victimas humanas*, in 2 deelen volgens opgave bij JÖCHER, *Gel. Lex.* in voce. V. D. N.

Eenige predikanten (IX. bl. 203, Vr. 287; vgl. bl. 353). AGGAEUS HAITSMA is in 1748 den 23sten April te *Franeker* proponent geworden.

ARNOLDUS LANDREBEN, den 14den October 1679 proponent geworden, werd dat jaar predikant te *Woudsend* en *IJpekolsga*, Classis van *Sneek*, in 1681 te *Roordahuizum*, Classis van *Leeuwarden*, in 1685 te *Dronrijp*, Classis van *Franeker*, in 1689 Deputatus, en in 1695 Praesis Synodi te *Dockum*, in 1696 predikant te *Franeker*, Praeses der Synode aldaar 1707. Behalve zijne schriften over de *Thessalonicensen* en *Philippensen*, is ook bekend een *Vraagboekje* van LANDREBEN en SAAGMANS. Zijn *portret* in ovaal, in 4°., met omschrift: ARNOLDUS LANDREBEN, *dum viveret Ecclesiastes Franequeranus*, hij, staande met zware paruik, mantel en bef, de regterhand op de borst houdende, achter zich hebbende een boekenkast met groote folianten, is door H. DE VALCK geschilderd, en door W. JONGMAN gegraveerd; de prent, van achteren bedrukt, is blijkbaar uit zijn werk over de *Philippensen*. Zie GREIDANUS, *Naamlijst*, en anderen over hem.

ELBERTUS NOORDBEEK, *Bentheimiensis* van *Noorthoorn*, den 6den Julij 1670 in de Classis van *Zevenwouden* proponent geworden, werd in 1673 te *Aengwirden* of *Tjalbert* beroepen, in 1684 te *Stavoren*, in 1697 te *Workum*, overleden in 1720. Zijn boek over den Profeet JEREMIA is te *Utrecht* uitgegeven, en in 1730 en later nogmaals te *'s Hage*.

AMBROSIUS DORHOUT: van hem bestaat ook nog een werk, handelende over het *geslacht van Zerubbabel*, en eene *Verhandeling over*

Nazareth, beide in 8°. Zie B. MOURIK, *Naamrol der godgeleerde schrijvers.* V. D. N.

Mr. Willem Bartjens (IX. bl. 203, Vr. 288; vgl. bl. 353). Deze, in de kameraarsrekening te *Zwolle* voorkomende, was niemand anders dan de populair geworden cijfermeester, ofschoon hij een Amsterdammer van geboorte moet geweest zijn, zoo als blijkt uit de titelplaat der uitgave van zijn *Cijferboek*, tot *Rotterdam*, bij de Wed. van MATHIJS BASTIAENSE, A°. 1639, waarop zijn portret *en medaillon*, met vrij wat bijwerk en tot omschrift: *Dieu est mon salut Aet.* 46; boven aan in een vierkant staat: *De Cyfferinge van* WILLEM BARTIENS, *Amsterdammer*, *inhoudende*, enz.; hieruit blijkt tevens dat hij in 1593 aldaar moet geboren zijn. Van zijn boek hebben menigte van uitgaven bestaan, men zie daarover VAN DER AA, *Biogr. Woordenboek*, volgens wien het eerst in 1633 met privilegie der Staten Generaal zoude zijn uitgegeven, alsmede de beide deelen van het boek in 1637 te *Zwolle* gedrukt door GERAERT BARTJENS, Boeckverkooper aen de Merckt; deze zal zeer denkelijk een broeder of een zoon van hem geweest zijn. Over zijne rijmkunst wordt ook door VAN DER AA t. a. p., zeker in navolging van WITSEN GEYSBEEK, ongunstig berigt.

V. D. N.

ANTWOORDEN.

Reisje door Westfriesland en Waterland (IV. bl. 197, Vr. CII). Het door den vrager bedoelde zal wel zijn een *uitstapje naar Noordholland*, voorkomende in het *Leeskabinet*, Jaarg. 1851, dl. II. bl. 16 en 136. De schrijver noemt zich G. VAN OLDENRODE; zijn ware naam was (vergis ik mij niet) K. MEIJER, voor twee of drie jaren hier ter stede overleden. Het onmiskenbaar talent, dat in deze reisbeschrijving doorstraalt, doet het te meer betreuren, dat de auteur, die achtereenvolgend schoolmeester, bakker, organist, deurwaarder en kwakzalver was, eindelijk als opsteller van requesten en bedelbrieven in het hartje van de Jordaan doodarm, en wel door eigen schuld doodarm, is gestorven.

CONSTANTER.

Het getal dertien (V. bl. 215, Vr. 219). Deze vraag tot heden niet beantwoord zijnde, vraag ik of werkelijk de oude Romeinen het voor een ongeluk achtten met 13 aan eene tafel te zijn? In *Zeeuwsch-Vlaanderen* heeft men: »dertien is een duivelsch dozijn," men zegt, het ziet op het laatste Avondmaal van CHRISTUS met de twaalve, waaronder de duivel JUDAS. Het zou dus wel een vooroordeel of bijgeloof kunnen zijn, dat onder Christenen ontstond. G. P. ROOS.

Gothen in de Krim (VI. bl. 305, Vr. 463). HUGO DE GROOT, *Parall. rerump.*, cap. 25, zegt, dát men door gezantschappen wist, dat bij de bewoners van de *Krim* nog volmaakt de taal en zindelijkheid der Hollanders bespeurd werd, en tevens hunne met eenvoudigheid gepaarde schranderheid. MEERMAN, in zijne aanteekeningen op dat werk, dl. III. bl. 500, deelt uit de *Lingua Belgica* van VAN DER MIJLIUS, met korte woorden mede wat BUSBECQ in de *Krim* gezien en gehoord heeft, en gaat dan voort: »Ook nu nog, voegt VAN DER MILIUS in 1612 er volgens latere berigten bij, spreken vele duizenden menschen in de *Krim* buitens huis Grieksch of Tartaarsch, doch binnen hetzelve Hoogduitsch. Ook wordt het zuidelijke gedeelte van dat schiereiland nog *Gothia* of *Gothland* genoemd. — Intusschen heb ik in een werk, dat ruim eene eeuw na VAN DER MILIUS is uitgekomen, ik meen WITSENS *Noord en Oost Tartarijen*, waarin het gansche schiereiland beschreven wordt, vruchteloos gezocht naar iets dat den minsten zweem van overeenkomst tusschen de inwoners en de volkeren van Duitschen stam verraden konde. Men ontdekt er in dat werk slechts een hoop woeste Tartaren, die een soort van Turksch spreken, naar de Russische zijde met wat Persiaansch vermengd, en die in ellendige hutten hun verblijf houden. Ik herinner mij ook niet, in 't geen de nog levende en vermaarde PALLAS er van heeft medegedeeld, iets gelezen te hebben, waaruit men op zou kunnen maken, dat er nog tegenwoordig sporen van deze gelijkheid zijn overgebleven." LAMED.

Jansen en Johannes Marcus (IX. bl. 102, Vr. 156). Mijne nieuwsgierigheid naar JANSEN wordt nog sterker gespannen. Ik lees in SCHNEIDERS *Handbuch der Erdbeschreibung*, het volgende bij de vermelding van *Regentstown* (Sierra Leona): 1500 E., blühendes Missionsdorf, Missionar JANSEN und Frau, schöne steinerne Kirche, Missions Schulen, enz. JANSEN en zijne vrouw schijnen dus in dat werk als beroemde personen aangemerkt te worden. G. P. ROOS.

J. Aitzema (IX. bl. 202, Vr. 277). JOHANN AITZEMA of AYSMA wordt vermeld bij BAYLE, *Dict.*, art. LEO AB AITZEMA als te zijn Leeraar (*Ministre*) en schrijver van het werk over *de Sibyllen*. Ook JÖCHER, *Gelehrt.-Lexicon*, voce LEO AB AITZEMA, noemt hem een priester, die, behalve genoemd werk, ook te *Amsterdam* heeft uitgegeven *het Rijck der Gooden.* In de genealogie van AYSMA, 6de generatie, bij FERWERDA, wordt vermeld JOAN VAN AYSMA, zoon van LIEUWE, deze was gehuwd en had twee kinderen. V. D. N.

H. Midderich (IX. bl. 202, Vr. 281). H. MIDDERICH, Lid en later President der Nationale Vergadering, was een afgevaardigde of een der Representanten uit *Rotterdam;* hij behoorde tot de R. C. gezindte aldaar, en oefende, naar men meent, het bedrijf van wijnkooper uit. Zijne handelingen in de Nationale Vergadering zijn breedvoerig medegedeeld in de *Vervolgen* op de *Vaderl. Historie* van WAGENAAR, alwaar ook zijn portret voorkomt dl. XXXIX, gegraveerd door R. VINKELES; zie voorts het *Register*, dl. XLVII, en CORN. ROGGE, *Gesch. der Staatsregeling*, alwaar zijn *silhouet*, pl. III, voorkomt. Hij moet reeds vroeg overleden zijn, en zijne weduwe zoude hertrouwd met den Heer WAP en bij dezen moeder geworden zijn van Dr. JAN J. F. WAP, thans te *Delft*, die welligt meer bijzonderheden, MIDDERICH betreffende, zoude kunnen mededeelen. Men wil dat een zoon van hem thans nog te *Parijs* verblijf houdt; eene dochter moet gehuwd geweest zijn met een' Hoogleeraar te *Gent*, die nu reeds overleden is. V. D. N.

Tertianen te Amsterdam (IX. bl. 204, Vr. 294). Mag ik MARS verwijzen naar mijn *Geschiedk. overzigt van de kloosters en abdijen in de voormalige graafschappen van Holland en Zeeland*, dl. I. bl. 202 volgg., 405 volgg.?

Dr. RÖMER.

Tertianen te Amsterdam. MARS kan het weinig verbindend programma der Tertianen niet verbinden met kloosterleven. Het heeft mij steeds verwonderd, dat ANNA VAN BOURGONDIE, in 1499, het Aardenburger Bagijnhof in een klooster van zusters van den 3den regel van ST. FRANC. veranderde. Thans niet meer. MARS leert ons dat die orde niet streng was, der Bagijnen regels evenmin. De Bagijnhoven waren enkel toevlugtsplaatsen voor jonge dochters, die eene rustplaats zochten bij de stormen des levens. Dit hof te *Aardenburg* vervallen zijnde, werd in een Franciscaner vrouwenklooster herschapen, omdat het daar het meest mede overeenkwam.

G. P. ROOS.

Arminii Opera (IX. bl. 234, Vr. 306). In NIEUWENHUIS, *Woordenboek*, worden er van J. ARMINII, *S. S. Theol. Doctoris eximii Opera Theologica*, de volgende 4°. uitgaven vermeld: Lugd.-Bat. apud G. BASSON, 1629; Francof. 1631; Lugd-Bat. 1631; Francof. 1635. WINER schijnt dus gelijk te hebben.

C. M. A. H.

Wat Blucher met Parijs voorhad (IX. bl. 265, Vr. 320). »Held BLUCHER" zijn door vriend en vijand — van deze laatsten had hij er meer dan van de eersten — een schat van anecdoten toegedicht — er ware gemakkelijk een »Blucheriana" van te maken —; zooveel deels belagchelijks, deels heldhaftigs heeft men hem laten zeggen en doen — de Fransche libellen van die dagen, zelfs de anders meest geachte biographiën hangen allerongunstigste schilderijen van dien veldheer op — veldheer is hij niet eens, volgens de *Biographie des Contemporains* van ARNOULT, JAY en JOUY, die er onder meer het volgende van zegt:

»Lorsqu'au mois de Juillet 1815, la convention de *Paris* eut mis cette ville et la France jusqu'à la Loire au pouvoir des alliés, BLUCHER au mépris des traités les plus formels, n'apporta plus de bornes a ses prétentions ni a ses excès. Le pont d'Iéna, qu'il tenta de détruire, sous prétexte que son nom était injurieux pour les Prussiens; la garde nationale qu'il voulait faire prisonnière de guerre, parce qu'une partie avait combattu les troupes ennemies; les énormes contributions qu'il leva dans la Normandie et la Bretagne en contravention à un traité special; les vexations inouies dont il accabla ces malheureuses provinces, même après la paix; le grand nombre de citoyens français qu'il arracha à leurs familles pour en peupler les forteresses Prussiennes, attestent la déloyauté et l'inhumanité de ce farouche partisan, qui ne sut pas plus se faire estimer de ses ennemis qu'il n'avait su les vaincre."

BLUCHERS zondenregister, men ziet het, is groot; doch het »afbreken van *Parijs* en het bestrooijen der puinhoopen met zout" komt er niet op voor; dit schoone plan moet hem denkelijk zoo zeer geen ernst zijn geweest als het sloopen van de Jenabrug, en toch is het niet onmogelijk, niet onwaarschijnlijk zelfs, dat hij »entre la poire et le fromage" hebbe voorgesteld om de gansche stad te vernietigen, zoo als hij bij andere gelegenheid en met meer nadruk voorstelde om NAPOLEON — in zijne kwaliteit van vogelvrij verklaarde — zonder vorm van proces te doen fusilleren.

Wie en wat BLUCHER moge geweest zijn, ons Hollanders heeft die partijganger onschatbare diensten bewezen; laten wij anderen vrij om hem te verguizen, wij mogen hem niet hard vallen. MARS.

Reparatie van den Toren van Babylon door Nebucadnezar (IX. bl. 265, Vr. 330). Ik heb onwillekeurig — zoo als men dit meestal onwillekeurig doet — een groote stommigheid gezegd: »dat NEBUCADNEZAR den toren had laten opbouwen, dien de menschen *gemaakt* hadden omdat zij mekaêr niet meer konden verstaan." Welligt staat er in de proef »*gestaakt* hadden," zoo als het ook wezen moet.

J. H. VAN LENNEP.

Brutus-Bosch (IX. bl. 265, Vr. 331). In den *Haag*, als Stadhouderlijke residentie, is het met het naäpen der Fransche republikeinsche zotheden wel nooit ernst geweest. Toen WILLEM V vertrokken was en de Burger-Generaal PICHEGRU ons de vrijheid van de toenmalige lieve soort aanbragt, waarvoor hem de goê-gemeente met handkussen hare dankbaarheid betuigde — de welwillende man stak daartoe zijnen arm uit het rijtuig! — bepaalde zich evenwel de demonstratie tot het onderling aanspreken van »Burger PIET!" »Burger PAUW!" en, in de brieven, tot het teekenen van »uw heilwenschenden medeburger," enz. Van eene naamsverandering der oude residentie was geen sprake. Wil men volstrekt dat er aan gedacht zij, dan stel ik voor dat het (Haie Sansculotte) »Haag zonder broek" moet geweest zijn. MARS.

De nachtmerrie (IX. bl. 265, Vr. 333). »Deze ziekte," zegt R. REESE, *Huissel. Geneeskunde*, dl. III. bl. 336, »heeft altijd, gedurende verstoorden slaap, plaats. Zij begint met een gevoel van groote zwaarte op de borst, met sterke huivering en aandoening der ziel, somtijds verbeeldt zich de zieke dat hij spoken van verschillende gedaante ziet, welke hem drukken en dreigen te verstikken, hij poogt luid te schreeuwen, maar dikwijls zonder uitwerking; somtijds duurt zijne onrust, na het ontwaken voort, zoo dat zulks hem belet zich in bed te bewegen. Zij die aan studie zich toewijden, en de zoodanige die zenuwzwak genoemd worden, zijn het meest aan deze ziekte onderhevig."

»Zij ontstaat uit uitzetting der maag, door onverteerbare stoffen in de maag, van het avondeten, hetgeen door drukking op het middenrif, de ademhaling belet, en dezelve kort of krampachtig maakt; van hier dat men zeer aan dezelve, na eenen zwaren avondmaaltijd, en wanneer men op den rug ligt, onderhevig is."

G. NIEUWENHUIS beschrijft in zijn *Woordenb. van Kunsten en Wetenschappen* de nachtmerrie aldus:

»Het is eene ongesteldheid van het ligchaam, welke zich somtijds in den slaap vertoont, en veroorzaakt wordt door dat de loop van het bloed door de takken der longslagader en de hersenaders in wanorde geraakt. Iemand, door deze ongesteldheid aangetast, meent, dat hij onder eenen, op hem liggenden last zal stikken, waaruit de verbeelding, door dit beangstigend gevoel opgewekt, bij den gemeenen man allerlei ongerijmde denkbeelden van betoovering, enz. heeft doen ontstaan."

»Ondertusschen is deze ongesteldheid alleen toe te schrijven aan volbloedigheid, mangel aan periodieke ontlastingen, het slapen op den rug, zwaar deksel, en overlading van de maag, waardoor de omloop des bloeds voor eenen korten tijd kan gestoord worden."

J. BOUMAN.

De nachtmerrie. Over dit uitwerksel der verbeeldingskracht raadplege $C/_4$: *De verbeeldingskracht in hare uitwerkselen*, door Dr. S. P. SCHELTEMA, uitgegeven door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, 1835.

G. P. ROOS.

Geschriften van H. Slatius (IX. bl. 267, Vr. 343). De aldaar aangehaalde *Bibliotheek* van MULLER niet bij de hand hebbende, weet ik niet of de volgende opgaven uit GLASIUS' *Godgel. Nederland* (Art. SLATIUS), al dan niet tot de verlangde aanvulling behooren.

Bewijs dat de schuurpredikanten zijn vrienden enz. Rotterd. 1617. 4°.

Vrijmoedig onderzoek der plakaten (in beslag genomen, naar 't schijnt, vóór de uitgave).

Klaerlichtende fakkel. Gouda 1622.

Klaer vertoogh enz., na 's mans dood op last der Staten van *Holland* uitgegeven, maar naar men wil kort voor zijne teregtstelling in eenen brief aan zijne huisvrouw ingetrokken.

Kristalijne Spieghel. — *Morgenwecker.* — *Welbiddens Onderwijs.* 1621, worden t. a. p., zonder nadere aanduiding, met *De ghepredestineerde dief*, Frederiksstad 1619, aangehaald. v. O.

Van Westen (IX. bl. 267, Vr. 345). Van WIJNANT VAN WESTEN zelven weet ik niet meer dan in de vraag vermeld wordt, behalve dit alleen, dat hij zich op den titel van zijn werk noemt *Mathematicus der stad Nijmegen.* Dat werk moet in zijnen tijd zeer gezocht zijn geweest. Mijn exemplaar is de vijfde druk, Arnhem 1672; die van 1688, in de vraag genoemd, was dus ten minste de zesde. Het eerste deel is eene vertaling uit het Fransch. Volgens de opdragt van drukker JACOB VAN BIESEN, aan Z. Doorl. Hoogheyt WILHEM HENDRIK, Prince van Orangien enz. enz. mijnen Genadigen Heere, was het in die taal acht malen gedrukt en uitverkocht geweest, en bij de vertaling met een tweede en derde deel vermeerderd. Die beide deelen zijn merkelijk korter dan het eerste. Dit toch vult, behalve het register, 229 blz., terwijl het tweede slechts 55, het derde 34 blz. heeft. Dat het werk goeden aftrek had is niet vreemd. Men vindt, vooral in het eerste deel, allerlei aardigheden en kunstjes, b. v. velerlei manieren om een getal te raden dat iemand gedacht heeft, verder, om drie dingen van drie personen verborgen zijnde, te raden wat ieder heeft, om drie messen te doen dansen op de punt van eene naald, eene deur te maken die aan beide zijden open gaat, eenen appel te deelen in twee of meer deelen zonder de

schil te breken, enz. Verder allerlei merkwaardigheden op het gebied van reken-, meet- en natuurkunde, b. v. over sommige eigenschappen der getallen, over het vinden van den inhoud van den cirkel, over spiegels, verrekijkers, magneten, uurwerken, fonteinen, enz. Een aantal vraagstukken komen er in voor en worden er in opgelost, die vermakelijk en nuttig tevens zijn, o. a. een getal te vinden hetwelk gedeeld zijnde door 2, 3, 4, 5 of 6, er altijd één overblijft, maar door 7 gedeeld zijnde opgaat, acht kannen wijns te deelen in twee gelijke deelen, slechts drie kruiken, eene van 8, eene van 5 en eene van 3 kannen hebbende, en daarnevens meer curieuse quaestiën, b. v. wanneer een kloot door eenig gat niet kan, of dat de schuld is van het gat of van de kloot, wat er zoude gebeuren als de hemel of de sterren kwamen te vallen, hoe het zijn kan dat een mensch staande regt over einde op eenen zelfden tijd kan hebben de voeten en het hoofd om hoog, hoe men een brug zou kunnen maken rondom de aarde heen, welke zonder eenige pilaren of steunsels in de lucht zou kunnen bestaan, en dergelijke. Het tweede deel bevat insgelijks stukken van verschillenden aard, maar is over het geheel minder belangrijk en minder aardig dan het eerste. Het derde handelt alleen over allerlei soort van vuurwerken.

VRAGEN DOOR HET BESTUUR BEANTWOORD.

Het lied, waar W. J. F. naar vraagt, draagt volstrekt geene factiekleur. Het is eenvoudig eene aardigheid, althans het moet er voor doorgaan. In verscheidene liedeboeken uit lateren tijd wordt het gevonden.

Hij vraagt verder waarom men verlangt dat tegenwoordig, op titels van leerboeken b. v., geschreven worde „Hollandsche" in plaats van „Nederduitsche" taal. Ons vaderland, antwoorden wij hier op, maakt slechts een gedeelte uit van Nederduitschland. In het overige deel van Nederduitschland werd en wordt nog onder het volk eene taal gesproken, van de onze verschillende, die de Platduitsche of ook wel, en die naam is juister, Nederduitsche geheeten wordt. Ter onderscheiding daarvan noemt men onze taal, de taal die in Nederland gesproken wordt, de Nederlandsche. Zoo zal men haar ook op de meeste titels van leerboeken genoemd vinden. Prof. BRILL heeft de eerste door hem uitgegevene grammatica *Hollandsche Spraakleer* genoemd, eene latere echter *Nederlandsche Spraakleer*.

X. G. vraagt: „Wanneer men het bepalende lidwoord gebruikt bij den naam van een schip, naar welk geslacht moet dit lidwoord zich dan regelen en op welken grond?" Antwoord: eenvoudig naar het geslacht dat de naam van het schip heeft. Men zegge b. v. de lading van *den* Jan van Galen, van *het* Schoonverbond, van *de* drie Gebroeders. De namen van schepen staan in dit geval gelijk met de namen van tijdschriften. X. G. zie daaromtrent wat door DA C. *Nav.* VII. bl. 236 en door ons bl. 366 gezegd is.

Men vraagt ons of het goed is te zeggen, zoo als SIEGENBEEK, *Geschied. der Leidsche Hoogesch.*, II. 112. „Welke nu juist over honderd jaren zijn uitgegeven," of het niet, hoewel *over* oudtijds ook de beteekenis van *voor* gehad heeft, als regel is aangenomen om *over* te gebruiken als men van de toekomst, *voor* als men van het verledene spreekt? Wij antwoorden dat *over* nog wel gebruikt wordt om een verleden te kennen te geven, maar dat *voor* in zulke gevallen duidelijker is en om die reden de voorkeur verdient.

DEN MACCABEËR, die wenscht te weten waarom men zoo dikwijls *Bagijnen* schrijft en uitspreekt in plaats van *Begijnen*, doen wij opmerken: dat ons volk in woorden van vreemden oorsprong gaarne eene *a* laat hooren in de lettergreep, welke die waarop de klemtoon valt voorafgaat, al heeft het oorspronkelijke woord daar eenen anderen klinker. Voorbeelden hiervan vindt hij in *bazuin* (Lat. *buccina*, oudnederl. *bosine*), *schavuit* (Ital. *civetta*), *rabaud* (Fransch *ribaud*), *santorie* (Lat. *centaurium*). Den *jenever* (van het Lat. *juniperus*) noemt het volk in sommige streken *janever*.

Enkel en *enklaauw* zijn beide goed. Het eerste is algemeen in gebruik, het laatste wordt misschien nog hier en daar gehoord. Het eerste komt overeen met het ohd. *anchal* en *anchala*, oudnoordsch *ökull* en *ökli*, engelsch *ankle*, friesch *ankel*, het laatste met het angels. *ancleov*. KILIAAN geeft beide op, PLANTIJN alleen *enkel*.

Een onzer medewerkers vond ergens: „De Franschen gaven, zoodra zij met den snaphaan rooi konden schieten vuur." Hij vraagt of dit *rooi* ons *rood* of wel het fransche *roi* is. Het is iets anders. *Rooien* is ramen, derhalve waar van schieten sprake is, mikken. Voorbeelden van *rooi* zijn te vinden in de woordenboeken op HOOFT en BREDERO. In *Friesland* en *Noord-Holland* kan men *rooi* en *rooien* nog dagelijks hooren.

„Vanwaar de naam *horretje*, die gegeven wordt aan eene soort van *chassinetten*?" vraagt S. S. S. Wij herinneren hem dat in sommige plaatsen, *Leiden* b. v., het volk gewoon is de verkleinwoorden uit te rekken; b.v. voor *bordje* zegt het *borretje*. Zulk eene gerekte uitspraak van *hordje* is *horretje*. Eene *horde* is een plat voorwerp van teenen of takken gevlochten. *Hordje* is dus een zeer gepaste naam voor het vlechtwerk van riet of koperdraad, dat wij voor onze vensters hebben staan. Het vreemde *chassinet* kunnen wij missen.

GEEN FRIES bezit een portret van LIEUWE WILLEMS GRAAF in koper gegraveerd, gedrukt, zoo als in een' hoek te lezen is, van DANIEL VAN DAALEN 1690. Een bijschrift vermeldt dat L. W. G. te *Harlingen* geboren werd in 1652, terwijl de volgende regels er onder staan:

Dit 's LIEUWE, WILLEMSZOON, een wateralchimist,
Vermaagschapt met de zee, om 't Oost en West te vinden:
Tot noch is vrugteloos, en tijt, en gelt verquist.
Of hy dit nodig nut zal aan zyn Graatboog binden,
Wort meest van hem gelooft, maar wanneer zal 't geschiên?
Dan, alsmen 't tasten kan, en met Sint Thomas sien.

Zijnen wensch om iets van dezen man te weten, kan hij voldoen door na te slaan SCHIJN, *Gesch. der Mennoniten*, dl. III. bl. 433—484. Hij was leeraar bij de Doopsgezinden te *Harlingen* en later te *Amsterdam*, en muntte uit door zijne kennis van wis- en sterrekunde. In den *Navorscher* is over hem gesproken in de artikelen over *Het vinden van Oost en West*, VII. bl. 228 en J. STAMPIOEN, VI. bl. 32. Een ander portret vindt men bij SCHIJN t. a. pl. tegenover bl. 433, een derde wordt aldaar bl. 482 vermeld.

Bij hetgeen wij aangaande *zeer* en *zeerst* gezegd hebben, bl. 197, voegen wij het volgende ons door den Heer G. P. ROOS medegedeeld:

„In westelijk *Zeeuwsch-Vlaanderen* is het woord *zeer* in gebruik in den zin van gaauw. Men zegt nimmer: *hij loopt zeer gaauw*, maar *hij loopt zeere*, compar. *hij loopt zeerder*, superl. *hij loopt het zeerste*."

AANTEEKENINGEN.

Acrostichon van Fortunatus. Uit mijne adversaria deel ik als letterkundige aardigheid onderstaande dichtregelen mede. Zij werden weleer door mij afgeschreven uit een opstel van E. F. CORPET, geplaatst in *Revue de Philologie, de Littérature et d'Histoire ancienne*, 1847, vol. II. N°. 5, p. 450—453.

DIVSAPEXADAMVTFECITDATSOMNIADONEC
AVulsacostaplasmAtaestevanecimpAR
FeLicespariterduPloidelucisopeRtI
OreCoruscantesinTerpiarurajugAleS
RipaEjocundaenarIgrataaurareDibaT
TurisDeliciaesatVrabantuberEflatV
VnafovEnsambosflOrosasedevOluptaS
NotabonIsregiopaScebatnemPebeatoS
AtcumtamMagnopolLerentmaIushonorE
TotahominVmmirepArebattErraduoruM
OccultusmeNdaxmoXexeriTarmavenenI
SerpenselatVszelAtorlArveushostiS
AtroxinnocuoSeviNcenSfellenocentI
ConlisitsuasuQuoSgrAtiadivabearaT
EthomodeterratVmDeNuodeciditilluC
ReptantisqdoloeOOIsexcluditurortV
HACNATIMORIMVRDAMNATILEGEPARENTVM
AtdeusexcellensAIEetdeluminelumeN
EcaelisoliodumMuNeRaprovidetultrO
CastaecarneruDivIvaXintroiitagnuS
ProditindesAlusMatuTinivelucernA
IntactaeparTuluxEruitExcitamunduM
ApatrejureDshomoDehincCarneusalvO
VtnoseripEretvilIsedetrAhitauctoR
OregisveNalecapuTquoddecRucefixiT
TelovocEmanusolfActusverbErefellE
ActuhaCsolviscapTivossorteCreatoR
SerovEradataestvItalisemptiOmortE
YmnoSundedeoloquOrabsolventeReatV
AtvOsaeternaesufFultilaudecorOnaE
GaLlorumradiivobIsquofulgeatetNoX
RVmpitelorajugisEtsumitisarmadiEI
IPSAVELIBERTASVOSLIBERATATQBEABIT

»Ce poëme de FORTUNAT," zegt CORPET t. a. p., »est adressé à SYAGRIUS, évêque d'Autun. FORTUNAT l'avait prié d'intercéder en faveur d'un prisonnier, et, pour prix de ce service, il lui envoye trente-trois vers, chacun de trente-trois lettres, en mémoire des trente-trois années de la vie de JÉSUS-CHRIST. Grâce aux combinaisons bizarres de cet acrostiche, il trouve moyen de célébrer en même temps et le divin Sauveur qui a racheté tous les hommes, et l'évêque d'Autun qui devait racheter le captif, concitoyen du poëte."

Voor de slaking der boeijen van den gevangene, heeft de dichter het noodig geoordeeld zijnen dank, in stevige boeijen geklonken, den Bisschop SYAGRIUS aan te bieden. Hij geeft dus een' gevangene in ruil, uit wiens geheele taal en houding men duidelijk kan bespeuren, dat hem de hatelijke dwang, dien hij moet verduren, maar half bevalt.

De dichter heeft zich voor zijn doel niet alleen van vreemde woorden bediend, b. v. vs. 2 *plasmata est*, en vs. 3 *du* (di?) *ploide*, maar ook letters weggelaten, waar zulks in zijne kraam te pas kwam, b. v. vs. 16 *reptantisq*(ue); vs. ult. *atq*(ue); vs. 23 *jur*(e e)*s* (*), welke weglating in vs. 16 en 23 door de aldaar onmisbare O en D vergoed wordt. Maar vooral heeft hij den critici veel hoofdbrekens bezorgd door het duistere AIE in vs. 18. De Heer CORPET, na de vruchtelooze pogingen van BROWER en LUCHI (uitgevers van FORTUNATUS) ter verklaring van dit woord te hebben vermeld, meent hier een oud Romansch substantief uit den Merovingischen tijd te herkennen, en houdt het voor identisch met *aide* = *secours*, *protection.* Volgens hem is dus *excellens aie* z. v. a. *excellens auxilium* of *excellens adjutor.*

Tevreden met deze eenvoudige mededeeling, onthouden wij ons van gissingen en verbeteringsvoorslagen, die elders beter te huis behooren, en bevelen dit acrostichon onzen vaderlandschen geleerden, *si tanti est*, ter nadere behandeling aan; waarna wij deze aanteekening besluiten met de volgende woorden van CORPET:

»Ce poëme de FORTUNAT date du sixième siècle, car SYAGRIUS est mort au commencement du VIIe. Il est à regretter que M. J. J. AMPÈRE, qui a écrit un livre sur la formation de la langue française, ait lu un peu légèrement cet acrostiche et n'y ait vu qu'un *casse-tête chinois.*"

Bt.

(*) Versus sine dubio corruptus, nam misere claudicat.

Voorraad van Zonnelicht. Men heeft in der tijd gelagchen om de inwoners van *Schilda*, die, toen zij een toren gebouwd hadden zonder venster, in het gebrek aan licht trachtten te voorzien door opene zakken aan het zonnelicht bloot te stellen en ze daarna te sluiten. De nieuwere wetenschap doet echter hetzelfde. Een metalen buis, van binnen met papier bekleed en aan het eene einde geopend, ontvangt daardoor de werking der zonnestralen; vervolgens sluit men ze. In dien toestand bewaart het werktuig gedurende een onbepaalden tijd, hoezeer schuilend, het uitstralingsvermogen, dat de zonneschijn er aan heeft medegedeeld, en dit vermogen zal zich in het duister doen gevoelen op een daartoe vatbaar papier, zoodra men slechts den deksel van de buis heeft afgeligt. — *Almanach des Bons Conseils pour* 1859, p. 55.

Pas op, lach maar niet te gaauw om de inwoners van *Schilda!*

J. H. VAN LENNEP.

Arrestatie van »de Pauw" te Goa, 1643. *Bijdrage tot de geschiedenis der O. I. Compagnie.* Nadat WOLLEBRANDT GELEIJNSZ. DE JONGH den 28sten Februarij 1643 zijne zaken als Directeur van den handel in *Perzië* aan zijnen opvolger, KAREL CONSTANT, had overgedragen, vertrok hij den 15den Mei, met het jagt *de Paeuw*, geladen met zijde en zijne kostbare particuliere bezittingen (volgens inventaris, ult°. Oct. te *Goa* opgemaakt, 52 ongetaxeerde en 275 getaxeerde nummers à *f* 14,815 — tellende), en nog een galjoot uit *Gamron*. Den 3den Junij voor de Indische kust zijnde, werden de schepen, bij springtij, door zeer zwaar weêr beloopen, hetgeen den volgenden dag niet verminderde en de schepen sterk naar lager wal dreef; 's nachts raakte de galjoot van *de Paeuw* af en werd sedert niet meer vernomen; vervolgens bleef het weder zoo onstuimig en werd het schip zoo lek, dat DE JONGH, in den avond van den 11den, op herhaald aanzoek der stuurlieden, den scheepsraad belegde, waarin eenparig besloten werd te beproeven de baai van *Goa* te bereiken; wel wist men niet zeker hoe de Portugezen gezind zouden zijn, maar het was bekend, dat de Heer BOREEL derwaarts vertrokken was, om het gesloten 10 jarig bestand bekend te maken, en hoogstwaarschijnlijk zoude deze in zijne zending geslaagd zijn. Aldus besloten, kwam men, steeds met het weder kampende, den 13den, des morgens, voor *Goa* en, tusschen 2 Portugesche »kraaken," onder het fort *Marmegon*, ten anker. Welhaast kwamen vele Portugezen aan boord, van wie men vernam, dat de Heer BOREEL, door de meer oorlogzuchtige neiging van het koloniaal bewind, er niet in geslaagd was den door de beide moederlanden gesloten vrede te doen aannemen en alzoo onverrigter zake vertrokken was. Den volgenden dag werden, op last des Onderkonings, Graaf VAN AVEYRAS, de zeilen van het schip geligt en het ruim verzegeld, hetgeen de bemanning, niets kwaads vermoedende, gedoogde. Den 17den werd DE JONGH echter, met 2 à 3 anderen, naar de wal ontboden en voldeed hij daaraan te goeder trouw; bij *S. Jaque* kwamen hem een kapitein met 6 soldaten, vergezeld van palankijndragers te gemoet, die hem vervoerden naar het Carmelieten-klooster buiten de stad, waarin hij tegen zijne verwachting, met den opperkoopman CLAES ADRIAENSZ., den opperchirurgijn JAN ROELOFSZ., den opperstuurman JOCHEM JANSZ. PEEREBOOM, den assistent-fabriekmeester VENTURIN en den predikant SICCE WOPKES, benevens een paar dienaren, die hem ten deele verzeld hadden, ten deele kort daarna derwaarts gebragt werden, in gevangenschap gehouden werd. Inmiddels werd de bemanning van *de Paeuw* eensklaps besprongen door die van de nevensgaande »kraaken" en eenige soldaten der bezetting en met geweld in de omliggende barken gedreven, om eveneens als gevangenen in een Portugeesch schip over te gaan, en het vaartuig alsnu, op last des Onderkonings, ontladen, waarbij op ruwe wijze alles opengebroken en weggevoerd werd. De kisten en bagaadje der officieren werden vervolgens echter van het fort naar het klooster, ter beschikking der eigenaars, gebragt. DE JONGH trachtte eenige gouden sieraden, enz., tot meerdere veiligheid, met een pattemaar naar *Wingurla* te doen vervoeren, maar deze werd door de rivierwacht achterhaald. Den 16den had men ter laatstgenoemde plaats al eenige kondschap van het gebeurde, zonder nog den naam van het schip te weten. Het opperhoofd CORNELIS VAN SAANEN gaf daarvan dadelijk kennis aan den [gouv.] generaal en verzocht den Onderkoning schriftelijk, zoo geene vrijheid, dan toch goede behandeling aan de bemanning te verleenen, ter aanprijzing daarvan herinnerende aan de beleefde bejegening der 150 personen van het gevangen jagt *Nossa Seignora*. Den 22sten schreef de Onderkoning in antwoord, dat men wel bewust was, hoe de Heer BOREEL gescheiden was, maar om een blijk zijner genegenheid te geven, zou hij eerstdaags eenige personen derwaarts zenden, inmiddels goed tractement voor DE JONGH en behoorlijk toezigt voor de lading belovende. De toegezegde personen kwamen echter niet, volgens schrijven van den vice-roi, omdat DE JONGH dit niet verlangde. Hij zond bij zijnen brief ook eenen van DE JONGH, die in het onderhoud zijner medgezellen moest voorzien en dus om geld vroeg. Niemand der kooplieden te *Wingurla* dorst het echter op

zich te nemen zulks te brengen. VAN SAANEN verzocht dus den Onderkoning het te willen voorschieten, of anders vrijgeleide voor een der zijnen te verleenen. Te gelijk, den 29sten Junij, schreef hij aan DE JONGH, hem belovende te »zullen doen wadt Christenen den anderen behooren te doen," en meldende het voorgevallene te hebben medegedeeld aan den Directeur CROOCQ te *Suratte*, den [Gouv.] Generaal en den Gouverneur ARENT GARDENIJS. Den 5den Julij verlieten DE JONGH, — die even te voren weder vergunning bekomen had een' looper met brieven naar *Masulipatan* te zenden, — en de zijnen het klooster en werden zij met hunne schepelingen vereenigd in een huis, waarin aan alles, tafels, stoelen en bedden gebrek was, zoodat DE JONGH dit en bovendien dagelijks voor 45 menschen het noodige voedsel moest aanschaffen. Het vochtige en ongezonde gebouw en misschien ook de verpligte werkeloosheid der bewoners, deden spoedig ziekten ontstaan en daardoor menigeen ten grave dalen. Zoo werden begraven: den 28sten Julij JAN PIETERSZ. MOLENAER, den 1sten Augustus JAN THOMAS VAN DER VEER, den 6den dito JAN HENDRICA (sic) VAN ROTTERDAM, den 16den dito RIEMET EYBET, den 19den dito JAN VERLINCK, den 30sten dito JUERIAEN BARENTS en later, op den 10den November nog PIETER GERRITS MOL, schieman, en PIETER JANSZ. BESTEKNECHT, bootsman. Vergeten wij niet, dat de gevangenen somwijlen verzachting in hun leed ondervonden, door bezoeken van vrienden uit de stad, door geschenken van vruchten, enz. Heugelijker was nogtans voor hen de komst voor *Goa*, op den 19den Augustus van het eskader van den Commandeur CLAES CORNELISZ. BLOCK, dat den 12den van *Geertruitseiland* vertrokken was en bestond uit de schepen *Maestricht*, *Valkenburch*, *Bergen* en *Heemskerck*, waarbij zich den 21sten nog de Heer VAN SAANEN met het jagt *Rijnsburch* voegde. Op voorwaarde, dat DE JONGH weder aan land terug zoude keeren, werd hem toegestaan zich aan boord van BLOCK te begeven en nu door stoffelijke magt versterkt (waaraan het wel mag toegeschreven worden, dat de Onderkoning den 15den September 25 gevangenen vrijliet, om met 2 barken langs de rivier naar *Wingurla* te vertrekken), poogde men zich met nadruk te doen gelden. Wederom in zijne gijzeling gekomen, protesteerde hij en de raad van zijn schip den 17den September plegtig, uit naam van Hunne Hoog Mogenden de Heeren Staten, den Prins van *Oranje* en de Edele O. I. Compagnie, tegen het gepleegde geweld, aanvoerende, dat van onze zijde de vrede in alle opzigten geëerbiedigd werd. De Commandeur BLOCK schreef van zijne zijde den 21sten een brief aan den Onderkoning, waarin hij eenzeer de betere handelwijze der Compagnie tegenover die der Portugezen stelde. Den 26sten kreeg hij, in antwoord daarop, twee afgevaardigden van den Onderkoning bij zich, die alle betuigingen van vriendschap deden, maar niet gemagtigd waren iets te besluiten, zoodat hij een ander gemagtigde verzocht. Den 28sten ontving hij van de gecommitteerden daarop eene verdediging, houdende, dat het schip genomen was, dewijl de Ambassadeur BOREEL den vrede niet bevestigd, maar veeleer verbroken had, terwijl de ontrouw der Hollanders in de onderhandelingen over *Ceylon*, het nemen van een Portugeesch jagt uit *Mozambique* en van een ander, dat door onweder in *Malacca* gevlugt was, de represaille noodig had gemaakt, welke dan ook door de justitie als wettige arrestatie beschouwd was, terwijl overigens het lossen van het goed en zeilen uit een lek schip en het huisvesten der equipage gedurende den winter, geenszins tot schade der eigenaars strekte. Inmiddels verzocht de Onderkoning den Commandeur, om, tot gemak der onderhandelaars, met zijn schip naderbij te komen, doch deze, zulks niet vertrouwende, weigerde, bij brief van den 30sten, daaraan te voldoen en zond te gelijk aan DE JONGH 16 kannen Fransche wijn en 1 kaas »die U. E. met sulcken goet hardt alse gesonden worden, gelieve te nuttigen." Den 1sten October kwam GASPER GOMEL hem een' brief des Onderkonings overhandigen, verzoekende den 3den eenige gemagtigden naar het kasteel *d'Agnada* te zenden, om met de zijnen in overleg te treden. BLOCK zond den kapitein ADRIAEN STUIJVESANDT, den fiskaal JOHAN POTTEY en den luitenant JAN THEUNISZ. ALDORP, die door den kapitein der stad en een' pater, in tegenwoordigheid van DE JONGH, werden ontvangen, maar bij gebrek aan magt van dezen om iets te besluiten, weder niets uitrigten konden. Wel had de Onderkoning brieven van onzen Gouv. Generaal VAN DIEMEN (waarschijnlijk het protest, den 5den Augustus wegens het voortdurend vijandelijk gedrag der Portugezen op *Ceylon* opgemaakt, en de daarbij gevoegde justificatie), maar niet de vereischte papieren bekomen. BLOCK verzocht dus den 6den om nader rapport, waarvan eene nieuwe uitvlugt des Onderkonings het gevolg was; hij twijfelde namelijk, of BOREEL wel gemagtigd was over iets te onderhandelen en stuurde den 7den weder gecommitteerden om zich deswegens te vergewissen. Waarschijnlijk antwoordde BOREEL op hoogen toon en dreigde hij met zijne kanonnen, ten minste hij verklaarde, zoolang zijn commandement aldaar duurde den wapenstilstand, slechts op voorwaarde van het vrijgeven der *Paeuw*, te zullen eerbiedigen. Zijne magt vergunde hem namelijk wel niet om de sterke veste te be-

schadigen, maar was genoegzaam om eene blokkade te handhaven en aan de Portugesche koopvaarders het uitloopen te beletten. Den 9den kwamen de gemagtigden weder aan boord, maar hunne voorwaarden waren zoo »buyten propooste eñ indiscreet," dat BLOCK voorgaf niet te willen gelooven, dat zulks de bedoeling des Onderkonings was, waarom hij den 10den van dezen weder berigt vroeg. Denzelfden dag werden de onderhandelingen weder hervat, waarbij het duidelijk bleek, hoe de Portugezen meer tot oorlog dan tot vrede geneigd waren, biedende zij slechts 3½ mijlen land van de kwestieuse bezitingen tusschen *Crus-de-gaer* en *Columbo* op *Ceylon* aan, benevens de uitlevering van *de Paeuw*, na het ongehinderd vertrek van al hunne schepen. BLOCK verwierp dit aanstonds, protesteerde nadrukkelijk en kondigde de hervatting der vijandelijkheden aan. Hij bragt alle zijne bezwaren uitvoerig in geschrifte en zond dit den 29sten aan den Onderkoning. Den 7den November ontving hij daarop een den 5den bevorens door de Gecommitteerden, de Doctoren ADRIAS ANTONIA SARIA MATCHAEDA en JOSEPH DE DHAIVES SOTTO MAYOR opgemaakt tegenschrift, omtrent *de Paeuw* aanvoerende, dat het onder Indische Prinsen eene gewoonte was, alle gestrande of door nood binnenvallende en tot het voortzetten der reis ongeschikte schepen »voor haere patrimonie en coninkx goed te nemen," waarom zij, in aanmerking van den gesloten, maar door de koloniën nog niet toegepasten vrede, eene geregte deeling van den buit voorstelden. BLOCK antwoordde den 12den weder op deze onvoldoende voorslagen en zond den 13den berigt van den staat van zaken naar *Batavia.* Hoe het zij en welk een' loop de onderhandelingen verder namen, waaromtrent ons geene officiele stukken onder de papieren van DE JONGH meer voorkwamen, in genoemde maand bezocht deze meermalen met stads-barken de Hollandsche schepen, werden 2 zieken aan boord gebragt, werden den 4den December weder acht officieren en matrozen, benevens de aanwezige zieken vrijgelaten zich daarheen te begeven, en begaf DE JONGH zich den 17den zelf, met een deel zijner goederen aan boord der *Amboina*, hebbende sedert zijne komst te *Goa* voor zijn schip en bemanning 514 Spaansche realen uitgegeven, terwijl nog enkele officieren in de stad achterbleven.

C. W. BRUINVIS.

Apameesch muntstuk met Noach en de Ark. »*The Saturday Magazine*," vol. XVIII. p. 168, zegt: »Het Mozaisch berigt omtrent den zondvloed wordt bevestigd door een muntstuk, geslagen te *Apamea* in *Klein-Azië*. Het dagteekent van de regering van PHILIPPUS I, omstreeks 650 vóór CHRISTUS. Op de keerzijde van dezen penning ziet men eene kist, drijvende op de wateren: een man en eene vrouw [?] schijnen er uit aan land gestapt, terwijl er zich nog twee personen in bevinden. Bijna daarboven vliegt eene duif met een' olijftak, en een andere vogel zit op het dak. Op eene der zijden van deze *arca* of kist staat met Grieksche letters het woord ΝΩΕ (*Nooee*). Zeven of acht dezer penningen zijn aanwezig en de beste medallisten houden ze voor echt."

Is dit werkelijk het geval, en kan men bewijzen, dat één der *acht* bestaande penningen, op de plaats waar *Apamea* gelegen heeft, of dáárbij, of zelfs in *Klein-Azië* gevonden is?

J. H. VAN LENNEP.

Hoè de familie Röewell aan den naam van Turnbull gekomen is. In een geschreven geslachtregister der familie TURNBULL, vond ik zulks volgenderwijze vermeld:

»De naam van TURNBULL is aan de familie gegeven door sijn Majesteit ROBBERT BRUCE, in leven Koning van *Schotland*, by gelegentheid den Hoog gemelde Vorst door een van desselvs voorsaten is gered geworden van een stier, die hem op de jagt zynde andersints zoude hebben verscheurt, uit hoofde van welke hulp en dienst, de Koning hem de landen van *Baldi* gaf met de begeerte, dat hij de naam, die te voren RÖEWELL was zoude veranderen in TORNBOLL wordende diensvolgens als toen genaamt TORNBOLL VAN BALDI RÖEWELL, tevens voerende het wapen dat de Koning begeerde namentlyk *drie swarte bullekoppen* met het omschrift *We sav'd the King* welk wapen altoos door de TURNBULLS gevoert is, en nog gevoert word.

M°.

Hugo de Groot Roomsch geworden (vgl. II. bl. 217; *Bijbl.* 1855, bl. xv). In den *Gids*, Maart 1858 is door den Heer v. GILSE een stuk geplaatst, bevattende eene recensie van de twee werken over H. DE GROOT, van Prof. BROERE en den Heer DIEST LORGION, pred. te *Groningen.* Dit is zeer geschikt om eenig licht over de zaak in kwestie te verspreiden.

D. *te D.*

LIJST VAN VRAGEN UIT DEN VIIDEN JAARGANG, WAAROP GEEN ANTWOORD IS INGEKOMEN.

Vr.
9. Vellen op de knieën.
10. J. T. en zijn wapen.
11. Penningplaat.
13. Graf van WILLEM V. BLOIS V. TRESLONG.
16. PAULUS REMBRAND VAN RIJN.
17. Pietgijzenbrug en Jangijzenvaart.
19. Onbekend wapen.
23. Aanranding van CORN. DE WITT.
25. COEN VAN OOSTERWIJK.
26. Rondassieren.

Vr.
27. JORIS VAN STEENMEULEN.
28. PEDRO DORDOGNO.
29. Dood van TYCHO BRAHÉ.
31. Werken over het tijdvak der hervorming.
32. Voorvaderen van JACOB MOGGE.
34. Genealogiën van Friesche familiën.
38. Portret van J. F. RINGELBERGIUS.
40. Proniek getal.
41. Guaco.
46. A. D. VIANA.
52. Grafschrift van LUMEY.
55. REMBRANDT op het gymnasium.
56. Geschil binnen Leiden.
60. Lithografie.
62. Belfried.
66. Is de vergiftiger van den nachtmaalswijn te Zurich in 1776 door LAVATER ontdekt?
72. Beschrijving in de ridderschap.
74. Penning op WILLEM III.
79. Mithridatium en Theriaca.
85. J. FZ. VERZIJL.
89. ADR. TEERLING.
94. PETTY en POND.
99. Het afdringen van de beurs.
107. Eerste stoomwerktuigen in Nederland.
108. Beter een vijg gegeten dan leeg gezeten.
114. Slot te Vierlingsbeek.
116. Bezegeling door Graaf FLORIS II.
120. De stervende.
123. JAN KALEBAS.
124. Wapen van Koevorden.
128. Giddeke.
131. Fransche predikanten bij den Prins van Oranje in 1686.
132. Lieve vrouw te Bra.
135. Vierde vrouw van WITTE CORN. DE WITH.
137. Ik geef den boomgaard op.
138. Dat is een hitjes reis.
145. Het schild van KENAU HASSELAAR.
150. Duit van Holland.
151. Spel van Lady TEARLE.
152. Kortstaart-paarden.
154. JOH. DE VOUW en VOLMARIN.
161. De Boekanier.
162. De beeldhouwer KINNEMAN.
163. J. VAN DER SLUIS.
165. TROMPS eer gehandhaafd.
180. Zegels van Schepenen enz.
183. De herstelde Prins door CONST. HUYGENS.
188. CAMPANUS, MIRABELLUS, DE VERGILIO.
191. ERASMUS VAN BREDERODE.
192. De eijeren van den haas.
197. Gedenkpenning op het overlijden van H. D. VAN NECK.
203. Ouders en schoonouders van J. CATS.
209. GOOSSEN VAN VREESWIJK.
211. De drinkhoorn van PIET HEIN.
212. Van lijfknecht scheepsluitenant.
220. Portret uit de XVIIde eeuw.
221. Märchen von der Lebenszeit.
222. Portretten der Graven van Holland.
227. GUSTAAF PHILIPPSON.
228. Hengmunde.
230. AREND PIJL.
233. JAN VAN KEULEN.
238. Graf van CHARLOTTE VAN BOURBON.
239. Historie der kerkelijke beroerten in Holland.
240. Kind van JAN RUBBENS.
241. Slijkgeuzen, Boontje.
242. De mond van den Eems.
249. Gouden beker van EGMOND.
251. Groot privilegie van Vrouw MARIA.
252. Brevinge.
254. Twee wapens.
257. Munt van EGBERT II.

Vr.
259. Graf van ANNA VAN EGMOND.
264. Graaf OTTO tempelier of broeder van het Duitsche huis.
265. Een gelegenheidsring.
266. Familiewapen.
267. GAUFROET VAN MELDES.
271. JAN COLLEY.
274. OSORIO.
280. JAN BOUVIER.
281. DE TOUR.
283. Fregat de Bare.
284. Graf van PHILIPS WILLEM.
288. Portret van A. WATERLOO.
289. Klikspaan.
290. KNOOP.
291. Portret van Sir HUGH MYDDLETON.
292. Gulden vlies.
297. Zeehopman JAN DE HAES onthalst 1660.
300. Geschiedenis van het tooneel.
302. 't Groot horologie zonder weêrga.
306. Papieren van A. MERULA.
309. Isabee.
310. Wolven.
311. De kloosterkerk te 's Hage.
312. Goederen van LODEWIJK NAPOLEON.
315. Namen der stadswijken van Utrecht.
316. Geslacht BEUCKELAAR.
321. SPINOLA's beschrijving van Limburg.
328. Pelasgen.
330. Grafschrift van CLAES FEDDESZ.
335. Opmerkelijk onderscheid in eenerlei gedenkpenning.
339. Onbekend cachet.
340. Werken over de geschiedenis der Pausen.
345. Mr. JOH. UYTENHAGEN DE MIJST.
352. T. VAN DER WERVE.
355. APOLLONIUS SCOTTE.
356. De zilvervisschers te Enkhuizen.
357. Vader van G. DOU.
358. APOLLONIUS BOSCH.
362. Vervolg op SCHELS merkwaardige veldtogten.
364. Windstreken.
367. Hollandsche vrouw in 1791.
371. JACOBUS en JACOBA VAN DER WALLEN.
374. Een anker en tropee.
376. Schaarwake enz.
378. Tweede huwelijk van EMANUEL van Portugal.
385. Stoven.
387. Behangsel.
388. SCHEELS en VAN LINTELOO.
389. A. J. VAN BLOKLANT.
391. Huisreed door vervoer van een lijk.
392. Appèl geweigerd.
396. Schrikkeljaar.
397. Der Scharfrichter von Amsterdam.
400. NOACH FRANCKEN.
401. Loslating van een gevangene op Paaschdag.
402. De raadsheer HANS VAN BRUSSEL.
405. GUILLIAM DE RIJCK.
407. APOLLONIA en FRANGIPANI.
413. ADRIAAN VAN BERGEN.
419. HUYGHENS.
420. JAN VAN DER POL.
421. Het Fransche pad.
424. Atlas van M. B. VAN NIEDEK.
427. Boors.
429. Amsterdamsch dicht- en letterlievend genootschap.
431. Pochaan.

De vragen I. bl. 156, MELCHIOR WINHOF en IV. Vr. CLXXXI; Geboortedagen der kinderen van Prins WILLEM I, op de lijst aan het einde van den vorigen jaargang opgenomen, waren reeds beantwoord. Daarentegen ontbreken op die lijst de nog niet beantwoorde vragen I. bl. 187, C. L. A. A. P. D. P. en V. 145, FRANCISCA als voornaam.

BLADWIJZER.

A.

A. L. F. en A. P. S., 58.
Aa (J. v. d.), 235.
Aardappelsoorten, 65, 220.
Actes authentiques, 302.
Acrostichon van Fortunatus, 388.
Adeleide, 59.
Adelkarakteristiek, 49.
Adellijke geslachten onder de Israëlieten, 110, 174, 242, 368.
Adelstand (Familiën in den) erkend, 100, 317.
Adoni Beseck (Schrijver van), 302.
Adriaan (Paus) en Dedel, 75, 178.
Aelia Laelia Crispis (Grafschr. op), 169, 340.
Aemilius (Theod.), 6, 155, 218, 270, 378.
Aërolieth in 1853, 297.
Aerssen (Baronnen van), 1, 149, 214, 269.
Aitzema (J.), 202, 384.
Albums van Heemraadschappen, 96. — uit de 17de eeuw, 253.
Alethophilus Eleutherius, 238.
Alkmaar (Uithangborden te), 330.
Alkmaar (J. C. van), 3, 151.
Allodiale goederen (Bezitters van), 131, 260, 272, 380.
Althusius (M.), 301.
Ambert (Joach.), 41.
Amsterdam (Waarde van den grond in), 35, 255. — (Een oud burgerhuis te), 36 — (Afbeelding van den schouwburg te), 94, 122. — (Koetsen te), 238, 358. — (Grafkelder aan de Zuiderkerk te), 298.
Amsterdamsch dialect, 333.
Amusement philosophique, 36, 185, 270.
Anacreontische vragen, 58, 66, 97, 237, 347.
Ananasteelt in Nederland, 166.
Andriesgulden, 303.
Anonyme werken, 15, 39, 79, 300, 365.
Apologeticon advers. satyram Heinsii, 302.
Appel- en peersoorten, 65, 193, 218, 270.
Archieven van 1751, 90.
Arkel (Korn. van), 17, 45, 79, 181.
Arles (Koningen van), 117.
Arminii opera, 234, 385.
Arrestatie van de Pauw te Goa in 1643, 389.
Arts (Een vermaarde), 15, 311.
Aurelius en Isabella, 6, 351.
Autographen, 339.
Avis fidelle, 333.

B.

Babylon (Reparatie van den toren van), 265, 385.
Bay (G. D.), 202.
Bajert (De) in het gasthuis te Amsterdam, 54, 119.
Barnevelt treursp., 303.
Barometer (Gebruik van den), 364.
Bartjens (Mr. W.), 203, 353, 384.
Bataafsche republiek (Gesch. der), 133, 274, 349.
Beaumont (S. v.) en de Cid, 235.
Beelden in de verte van Moser, 201, — der Hervormers (houten), 334.
Beeldsnijder (Joh.), 297.
Beets (Gedichten van J.), 70, 255.
Begijnen en Albigenzen, 33, 314.
Beijeren (Jan, basterd van), 265. — (Albrecht van), 363.
Beijerlinc (L.), 299.
Beireis (Prof.), 80, 122, 182.
Belkampius (O.), 25, 45.
Bellamy (Woonplaats van), 363.
Berbice (Heer van), 161, 279.
Berendse (Pater), 132.
Bergen (Afstammelingen enz. v. Adr. v.), 240, 305, 366.
Bernard (Kapitein), 82.
Bethesda en Siloam (De badwaters), 5, 153.
Beuk (Eerste bruine) in Nederland, 361.
Beul (Een vermomde), 206.
Beveren (L. de), 101, 223, 252.
Bezoldiging v. staatspersonen in de 17de eeuw, 233.
Bibliotheca Sarraziana, 131, 260, 316.
Bilderdijk en Witte van Haemstede, 37, 186. — en het geslacht de Bije, 48. — zinstorende drukfouten in zijne werken, 95. — Galante dichtluimen, 165, 321, 383.
Bisschop in partibus infidelium, 363.
Blaeu (Geboortepl. v. W. J.), 105.
Blank, braspenning, stooter, 304, 338.
Blauhengst, 98, 221.
Bliksem (Inslaan van den) des winters, 132.
Blucher (Wat) voorhad met Parijs, 265, 385.
Bocarmé, 87.
Bodecheer Benningh (Gedichten van), 70, 255.
Boekekist, 335.
Boekenbanden uit de 16de eeuw, 290.
Boerhave en het goudmaken, 330.
Boetselaer (Carel Baron v.), 37, 255.
Bois (Du) genaamde predikanten, 73.
Bokalen (Drie oude), 41.
Bokholt (J. v.), 219.
Boksenbieren, 82, 170.
Borcke (O. B. van), 67.
Borre (A. v. d.) derde vertoog, 266.
Borri (F.), 164, 283, 316, 382.
Bosch (J. v. d.), 329.
Botschuitjen (Het), 11.
Bouchard (R.) en A. Migoen, 300.
Boulegrin, 298.
Bowring Batavian Anthology, 298.
Brandmerk op de wang, 50, 119, 248, 311.
Brandstapel in 1773, 327.
Brandt (Latijnsch gedicht van G.), 65. — (Eene bladzijde uit de hist. der Reform. van), 40.
Brandt (Geschrift van H.), 83.
Brief over de vrijheid, 65, 191.
Brinck (E.), 71.
Broeibakken, 365.
Bruin (Kapit. A.), 132, 261.
Bruijn (Cornelis de), 2.
Bruijn (Ruisch de), 4.
Bruno (Jac.), 6.
Brutusbosch, 265, 385.
Buis (P.), 71.
Bullebakken, 101, 223, 271, 315, 348.
Burmannus (Proces tegen Prof. P.), 20.
Buskruid (Het) in Nederland, 83.
Busmeesters, 50.
Bijbel (Fransche) van 1558, 94.
Bije (M. de), 69.
Bijschrift op Karel den Groote, 365.
Bijvoegelijke naamwoorden van eigennamen, 145.

C.

Cachet (Verkl. v. letters op een), 234.
Calanderbroer, 334.
Camphuyzens sticht. rijmen, 328.
Campfort (S. v.), 335.
Carel Reiniersz., 333.
Carlier Cafatier, 131, 352.
Carlos (Don), 73, 107.
Caron (F.), 168.
Castellanus (Dan.), 83, 139, 180.
Catharina II (Geschriften over), 364.
Cats (Eene nazaat van Jacob), 12, 76.
Ceylon (Gouverneur van), 164.
Celé (J.), 161, 279.
Centen, 377.
Ceux qui le ciel forma etc., 47.

Changuion, 41, 110.
Chapesau (N. C.), 350.
Charter van Floris III, 297.
Christiaens (Willem), 3.
Chronicon Saxonicum, 3. — anonymum, 129, 258.
Citroen bij begrafenissen, 296.
Coca (De), 294.
Cockiel (Carl), 5, 154, 215, 270, 313.
Colisca, 201, 321, 350.
Communisme, 124.
Compagnie (Oostindische), 288. — (Naamlijst van bewindhebbers der O. en W. Indische), 5, 153. — (Regten der O. I.), 166.
Convenent (P. J.), 164, 283.
Cools (J.), 236, 357.
Cornabé (F.), 143.
Costerus (Abr.), 29.
Courant (Rotterdamsche), 219.
Crabeth (R.), 163, 282.
Craesbeeck (De boekdrukkers), 166.
Cronenburg (A. v.), 272.
Cubus, 4.
Cuens de Hollande, 297.
Cuperus (Fr.), 328.
Cupus (T.), 162.

D.

Dagbladen (Oorsprong der) in Nederland, 209.
Dam (H. van), 37, 255.
Dans der bloemen, 143.
Dassik (De), 361.
De dood moge angst en schrik, 93.
Deknatel (J.), 98, 221, 271.
Delen (Baron van), 39.
Delen (Dirk v.), 294.
Dertien, 384.
Destructie van Jeruzalem, 94.
Dialect in het land van Kuik, 61, 293. — (Amsterdamsch), 333.
Dichters der Ev. gezangen, 239.
Diemer (J.), 107.
Dierleven op gewassen naar Europa overgeplant, 346.
Dies irae, 198.
Diest (Van), 84, 121, 140.
Ditmarsen, 198.
Dolman (Th.), 296.
Dominospel, 146, 212.
Dommers (De Zendeling), 16.
Don Quixote (Engelsche vertaling v.), 131, 259, 316.
Donellus (Hugo), 2.
Donteclock (Geschrift van R.), 50.
Doodshoofd (Het), 267, 365.
Doorgraving van Holland op zijn smalst, 303. — der landengte van Suez, 365.
Drenkelingen (Middel tot opsporing van), 12.
Drie eenlingen (Schrijver v.), 300.
Drinkkan (Glazen), 235, 355.
Drinkschellen (Glazen) om Philips uit te luiden, 26.
Droste (Coenr.), 58.
Duguet (J. J.), 23, 45.
Duijm (Jonkh. J.), 44.
Duisternis op klaarlichten dag te Amsterdam, 21, 45, 80.
Duit (De Zeeuwsche) met luctor et ementor, 171.
Dumbar (Brieven van G.), 123.
Dwinglo (Geschrift van R.), 233.
Dijk (H. S. v.), 299.
Dijke (Dan.), 19, 79.

E.

Echo op de Dordsche Synode, 94.
Eduard de derde, treurspel, 196.
Eenheid van het menschelijk geslacht, 200.
Eggerix, 234.
Egyptische plagen, 325.
Eijeren (Vreemde ligchamen in), 290.
Elf het malle getal, 339.
Elias (Paul), 13.
Elisabath (St.), 105.
Elvervelt (H. van), 88, 182.
Emanuel prins van Portugal, 246.
Engeland zigtbaar van de Hollandsche kust, 145, 181, 212.
Engelsche schrijvers (Geboorte- en sterfjaren van), 130, 321.
Episcopius (J.), 104, 257.
Erasmus (Portret van), 98, 221.
Erfgrafel. bediening v. Holland, 88.
Espagne (Jean d'), 34, 185, 251.
Espine (Jean de l'), 14, 78.
Espinoy (Prins van), 33, 157.

F.

Factieteekens, 206.
Faye (Et. de la), 84.
Faille (P., B. en A. la), 100, 273.
Falck (Iman Willem), 84, 141.
Fenelon (Geschrift van), 101.
Filippa van Henegouwen, 67, 195, 252.
Flora coitum versicula, 3.
Floris en Blancefloer, 94.
Focke (Mr. Hendr. Charl.), 65, 190, 251.
Focke Sjoerds, 334.
Fontein van Heron, 233.
Fraxinus (Libertus), 143, 174.
Frederik Hendrik of Hendrik Frederik, 10.
Frederik Willem I (Brief van), 295.
Freiligrath (F.), 206, 366.
Fijne (Brieven en predikatiën van Paschier de), 69.

G.

Garay (Stoomschip van B. de), 184.
Gardes te voet van Willem I, 334.
Geadeld na den dood, 50, 116.
Gedicht op oude vrijsters, 330. — over de ouderliefde, 338.
Geer (K. Baron de), 330.
Geerende huizen, 93, 122.
Geertruidenberg (Kasteel te), 103.
Geest (De) van Jan Tamboer, 4.
Geesteranus (Handschrift van A.), 163, 352.
Geesteranussen (De), 129, 257, 272, 316.
Gein tot stad verheven, 300.
Gekortwiekte faam (De), 107.
Geldorp (H.), 179.
Gelkinge, 201, 321.
Gellerts fabelen (Vertalers v.), 325.
Geluwe (A. van), 293.
Geneesheer of doctor van Rijnland, 336.
Geneesk. Correspondentie-Societeit, 235, 354.
Geneeskundigen te Jisp, 330.
Georg Eponis, 69, 196, 218.
Gerardts (Afstamm. v. Balth.), 107.
Geschiedenis van Nederland in het Fransch, 101, 224, 316, 349.
Geselius (C.), 130, 258.
Geslacht Coomans, 50. — Bax, 72, 168, 240. — van der Heyde de Gouda, 73. — Gockinga, 119. — Oem (M. S. Genealogie van het), 136. — Sweers, 171, 340, 367. — de Peyster, 233, 353. — Ouder-Amstel, 330. — Hagen, 363. — Röewel, hoe aan den naam van Turnbull gekomen, 391.
Geurtzen (Wouter), 292.
Geusius (J.), 202, 322, 383.
Geworden, achter een ander deelwoord, 197.
Gezant te Constantinopel in 1708, 162.
Gezondheidskruiden, 163.
Gierigheid (Comedies en romans over), 273.
Gildekleeden, 298.
Godheid (Namen der), 20.
Goldsmith te Leiden, 253, 310.
Gomarus (Brieven van Fr.), 12, 77.
Gool (Jac.), Mattheo à St. Joseph, 135.
Gothen in de Krim, 367.
Goulart (Familie van S.), 131, 321, 381. — (Geschriften van), 131, 260.
Graaf (L. W.), 387.
Graden bij de examina, 66, 193.
Grafschrift te Lavenham, 7. — (Oud), 123. — van B. Bekker op zijne vrouw, 335. — op Tjerk Hiddes de Vries, 336.
Graftomben, 234.
Grammaye (J.), 43, 75, 117, 138.
Graven v. Holland en Zeeland, 297.
Groot (De), Bewijs van den waren godsdienst, 299. — roomsch geworden, 391.
Gualtherus (M.), 131, 352.
Guarde Jojorix et Meriblis, 298.
Guazzo (St.) en Gomes van Triere, 302.
Guinea (Eerste reize naar), 2, 150, 214, 270.
Guitet (M.), 6.
Guizot beschuldigd van letterdieverij, 361.

H.

Haag (Het oude hof in den), 2. — (Het schuitje in den vijverberg in den), 5, 154.
Haantje Pik, 104.
Hachtingius (A.), 266.
Hackman, 301.
Hadewy van Raephorst v. Bloemesteyn, 254, 310.
Haeften (J J. v.), 5. — (E. en Ph. van), 301.
Haersolte (A. F. R. E. Baron van), 133, 275.
Haye (J. de la), 78.

Halsbandes orden, 133, 275.
Handschoen, 44, 119, 179, 246, 310.
Handschrift als toetssteen van het karakter, 136.
Hartsoeker (N.), 15. — (Chr.), 332.
Hatert (Huis te), 55, 119, 139.
Hattinga (A.), 50.
Hatto Graaf van Loenen. 337.
Havinga, 364.
Heenvliet, 166, 284.
Hegira, 198.
Heiloër polder, 204.
Heijnsius (Ds. A.), 37, 255, 314, 379.
Helmichius (Wern.), 25, 119, 346.
Helmicus, 102, 225.
Hemert (J. M. v.), 334.
Herbert (Vraagboekje van H.), 329.
Herlaar, van Loon, Arkel, 143.
Hesiodus (Nederl. vertaling. v.), 99.
Hessen-Philipsthal (Prins van), 44.
Hetich (De), 202, 322.
Higt (E. W.), 59, 81, 120.
Hillenius (C.), 334.
Hinkende Bote (Der), 252.
Hinjosa, 134, 276.
Historie van het leven en sterven v. Oldenbarnevelt (Uitgaven der), 332.
Historisch verhaal enz. (Tweede uitgave v.), 233.
Hocko, 162, 280.
Hohenlohe-Langenburg, 53, 80.
Hollandsche boeken vertaald, 8, 110, 174, 208, 241, 306, 340, 367.
Homerus (Graf v.), 303. — (Vertalingen van), 325.
Honden (De) en de maan, 337.
Hooft (Burgemeester), 99. — (Corn. Pz.), 131. — (Brieven v.), 233.
Hoogerbeets (R.) en Jan Beets, 129. — (Verwanten van), 130.
Hoorn (W. A. Graaf van), 331.
Hora geslacht- of doopnaam, 293.
Houdinggeneeskunde, 98.
Houtenus (J.), 6, 155.
Houttuijn (Schout bij Nacht), 118.
Hubert (H.), 101, 224, 271.
Hubrechtsdag, 70.
Huijssen van Kattendijke (Joh.), 11, 44.
Huwelijken buiten de steden, 9, 307.

I.

Israël Salomons (Rabbi), 362.

J.

Jaarboeken (Nieuwe Nederlandsche), 47, 169, 334.
Jakettenhuis, 1, 220.
Jan (Meester), 67.
Jansen en Joh. Marcus, 102, 384. — (Hendrik), 331.
Janzonius (S.), 336.
Japan (Keizers van), 164.
Jonkheer, 37, 186.
Junius (Werken van Hadr.), 36. — (Maria), 130, 259, 349.

K.

Kaarten (Gebulte), 302.
Kaartspel, 304.
Kalf (Cornelia), 2.
Kalifen (Lijst van), 26, 45, 210, 249.
Kampvelden, 5, 153, 215.
Kanselredenen vóór 1618, 82.
Kapitein ter zee, 84.
Karel VIII in Rome, 29.
Karlier, 13.
Kastanjeboom (Wilde), 33, 184.
Kellenberch en Dortsman, 253.
Kemp (Van der), 41.
Kerk (Afbeelding eener), 99, 317.
Kerkgezang, 165, 321.
Kerkklokken (Opschriften op), 292.
Ketterbranden in Utrecht, 65, 193.
Kinsky (Baron de), 50, 114.
Klaas Kolijn (Handschrift v.), 334.
Kleuren der militaire gebouwen, 5, 153, 315. — (Symboliek der), 212, 322, 383.
Klok- en geschutgieters, 13, 50.
Klopjes, 132, 261.
Knoopen met het beeld der vrijheid, 1, 128.
Koepokinenting te Helvoet, 84.
Kolonisatie (Vlaamsche en Nederlandsche) in Engeland en Wallis, 30.
Krabwonden, 297.
Krokjesdag, 38.
Kruik (Oude), 67, 352.
Krul (Ouders van W.), 132, 261.
Kunstmatige schijndood, 252.
Kunstschrijvers (Zeeuwsche), 123.

L.

Laar Mahuet (J. L. v.), 133.
Lamotius (J.), 19, 79.
Landschrijver, 179.
Landtol (Brabandsche zwijgende), 166.
Lansbergen (Ph. en P.), 6, 155. — (Twee geschriften van S.), 266.
Lansperg (J.), 145.
Lassonius (P.), 300.
Latius (J.), 300.
Ledenberg (Gillis v.), 19.
Leerbroek (Kerk te), 265.
Leeuw (De) van Kurdistan, 346, 378.
Leeuwarden (N. S. v.), 134, 276, 350.
Leeuwen (Ds. J. v.), 334.
Legenda Aurea (Vertal. der), 239.
Legenden (Plaatselijke) in verband met onze kerkgeschiedenis, 9.
Legeri (D.) metaphysicae etc., 184.
Legioen van eer, 88.
Leycester, 74.
Lempitt (R. v.), J. v. Belcamp, 129, 258.
Lennep ('t Huis te), 362.
Lennep (G. van), 161, 279.
Lessius (L.), 300.
Levade, 164.
Libre discours (Vertaler van), 267.
Lidwoord (Zamensmelting met het zelfst. naamw.), 114. — (Weglating v. h.), 262. — bij namen van schepen, 387.
Lied, Smijt ze maar op den wagen, 161. — Hoe werk je niet leeuwerik, 198.
Lipsius (Brief van), 14.
Lodewijk XIV te Zeist, 291.
Loevestein, 161, 279.
Loots (C.) dichtregels, 132. — Zilveren bruiloftszang, 132.
Lorenzo (Eiland S.), 220.
Louron (Ds.), 76, 139.
Lucas v. Leiden (Afstamm. v.), 201.
Lucifers, 361.
Luther (M.), 135, 278.
Lijk (Opvordering van een), 42.
Lijkredenen enz. op Remonstrantsche Hoogleeraren, 296.

M.

Maan (Achteroverligging der), 325.
Maartens (St.) mannen, 362.
Maendelyksche berichten uit de andere waereld, 47.
Maerlant (Jacob v.) een Zuidbrabander, 41, 307, 343.
Magyrus (A.), 340.
Magnetismus (Dierlijk), 71.
Maistre (Xav. de), 20.
Malchus, 102, 224.
Malo (Vlot te St.), 85.
Malplaquet (Gesneuvelden bij), 124.
Maranus (G.) Tolosas, 201, 321.
Marnix (Brieven van), 78.
Maten en gewigten (Oude), 8, 108, 137, 300. — (Standaard) te Pompeji, 13.
Matthisius, 266.
Mauritius (Mr. J. J.), 73, 340.
Medaille van Doggersbank, 65, 192.
Meenen, Kortrijk, 88.
Meervoud, 262.
Meese (Chr.), 168.
Meyster (Jhr. Ev.), 10, 117.
Merken (De), 118, 310.
Merode (Baron v.), 145. — (Anna v.), 146, 212.
Metternich (Een) in 1708, 162, 280.
Middaghten (Chr.), 335.
Midderich, 202, 385.
Mirabeau aux Bataves, 364.
Mirkinius (Conr.), 83.
Moens (H. Comte de), 58, 120, 311, 378. — (Petronella), 94.
Moerbeziënboom op het slot Ostende, 301.
Montleart, 83.
Moonen (A.), 90, 182.
Moor (J. de) en J. de Witt, 134, 277.
Morgan (Kolonel de), 92.
Morgenwecker (Der Sondaren troostelijcke), 15, 79.
Moro St. Paolo, 103, 257.
Muys van Holy (N.), 172, 305.
Munt (Koperen) van 1700, 2, 149. — (Zilveren), 26.
Munten (Koperen) in 1822, 364. — (Jaartal op), 35, 185. — met kloppen, 128. — (Twee nood-), 301. — Tienstuiverstuk van 1808, 87, 141. — Zilveren rijders, 131, 260.
Muntstuk (Apameesch), 391.
Murmellius (J.), 162, 281.
Musius (Corn.), 55.
Musschenbroek, Hemsterhuijs, Nieuwland, 331.

N.

N. B. A., 332.
Nachtmerrie, 265, 386.

Nachtwachtliedjes, 366.
Namen van kruiden, insecten, visschen enz., 73, 137, 170. — van heerlijkheden als familienamen, 333.
Nassau (Bastaarden van), 302. — (Justinus van), 84, 140. — (Helm van Justinus v.), 93, 143. — (Dochters van Willem v.), 302.
Nederlanders door vreemde vorsten geadeld, 202.
Nepotismus van 1798—1801, 161.
Nicolai (G. en J.), 298.
Nikolaas (St.), 104.
Nielles (Ch. de), 164, 282, 316.
Nieuwspapieren (Oudste britsche), 295.
Notarisambt (Geschriften over het), 87, 141.
Noue (De la), 14, 180.

O.

Ockerse, 133, 275.
Oeffeninghe (Een schoon ende devote), 336.
Olifant (De Afrikaansche), 4, 151, 215.
Oog eener naald (Het), 339.
Ooijevaar (De) en zijn huis, 359.
Oorlog der doctoren, 133.
Oorlog tusschen Middelburg en Zierikzee, 336.
Oort (Van), 208, 269, 342, 368.
Oosterbeeck (A. v.), 329.
Op het hoofd, op den schouder, 265.
Opera's in de Hollandsche taal, 73, 207, 268.
Opschrift aan de Zaan, 68, 195. — en naamlijst in de kerk te Asperen, 100, 222. — te Haarlem, 332.
Oranje (Levensbeschrijving van vorsten uit het huis van), 102, 225, 271, 380. — (ter aardebestelling van Prinsen en Prinsessen van), 125.
Oranje-emigranten (Inval der), 123.
Orde van St. Michiel en ridder baronet, 68, 220. — du mérite, 94.
Orobio (J.), 203, 323, 350.
Orvalistes, 98, 221.
Oudheden (Oudste), 326.
Overstrooming in Vlaanderen, 103, 256.
Overveld (El. v.), 130.

P.

Paadje, 67.
Paape (G.), 86.
Paardenkuur, 83.
Pagius (H.), 234.
Palen in Oost-Indië, 74, 245.
Palmboom, 70, 196, 315, 379.
Palmslag (Verkooping bij), 70.
Panotypie, 273, 343.
Panquille (Mad. de), 71, 256.
Papier (Chineesch), 361.
Passionaal, doopsel, ketterboek, 234.
Patriotten (De) tooneelspel, 336.
Patroon v. Renselaer, 327.
Paulus (Pieter), 86, 141.
Pauselijke tiara, 99.
Pels (A.), 90.
Pennen (Stalen), 8, 241, 269, 367.
Penning van S. Sjaardema, 47. — (Gilde-), 70. — (Gedenk-) op de Salzburgsche emigranten, 132. — (Gedenk-) voor Neêrl. Indië, 138. (Gedenk-) van 1777, 165, 284. — (Engelsche gedenk-), 299. — (Gedenk-) op Maria Theresia, 299. — (Antwerpsche), 301. — Armenloodje van Antwerpen, 30.
Penningen (Huwelijks-), 291. — (Vernons-), 327.
Peper, 361.
Pepys Diary (Verslag van), 361.
Perrenot (Mr. A.), 99, 222.
Perziken bij maneschijn, 6, 156.
Pescarengis (Cosmo de), 163.
Peter (Czaar) en onze drukkerijen, 13, 44.
Petten, 138.
Piet Hein (Laatste wilsbeschikking van), 39.
Pighius (W.), 203, 324.
Plaat (Geëtste) der zamenzwering tegen Maurits, 338.
Plantwortels (Kleur der), 35.
Plinius Secundus (C.), 56, 120, 181.
Pluggedansjes, 75.
Pluimers, Gezang op Roosendaal, 134, 276.
Poel (Dan. van der), 39, 187.
Poelgeest (Mr. Casper van), 70.
Polityck handboexken, 146.
Pollionius (P.), 329.
Pontanus (B.), 124.
Poot (A. v.), 332.
Poppius, Enge poorte, 233.
Porselein, 238, 358.
Portretten (Verzameling van schilders-), 11. — (Opmerkingen betreffende Mullers Catal. van), 32. — (Lijst v. geschilderde), 299.
Potvliet (M.), 302.
Predikant vrijmetselaar, 267.
Predikanten (Eenige), 3, 150, 347. — (Tractementen van), 17, 79, 346. — (Naamlijsten van), 77, 118, 179. — (Nog eenige), 203, 353, 383.
Prent van het turfschip van Breda, 34. — (Spot) op een luchtbol, 99, 222.
Prince (S.), 164.
Princesale te Dord, 113.
Prophetia de futuris pontificibus Rom., 203, 324.
Pseudo-Lofredenen, 7, 40, 107.
Puppius (Ed.), 118, 210.
Putte (Sam. van de), 40.

Q.

Quellerie (Chr. de la), 6, 155, 183, 218, 347.

R.

Radbraken, 20, 80.
Radermacher (Portret van Mr. J. C. M.), 56. — (J. C.), 114.
Rampe (Died.) van Vlaardingen, 20.
Randschrift onzer munt, 209.
Raoul (L. V.), 298.
Ravesteijn (Ds.), 336.
Recke (Elisa v. d.), 9, 74.
Regenboog (J.), 361.
Regering te Zwolle in 1672, 86.
Regter (Een) van Oldenbarnevelt, 296.
Regtsmagt der eigenaren van Stinsen, 330.
Regulateur, 233.
Rehoorn (G.), 335.
Reisig (J. H.), 90, 142, 212, 251.
Reisje door Westfriesland en Waterland, 384.
Rekenkunstig vraagstuk, 33.
Religionsvrijheyt (Schrijv. v.), 325.
Rem acu teligisti, 350.
Reuss-Schleitz (Erfprins van), 297.
Reuzenberg (De), 123.
Ridderorden, 88.
Ridderus (Werken v. F.), 107, 241.
Robinson Crusoe, 41.
Robijs (Joost van), 131, 260.
Rohan (Tancredo de), 73.
Ronde goden, 292.
Rotterdam (Houding van) in 1672, 201.
Rowley (Vers van), 70.
Rubema (Th.), 218.
Ruine bij Maastricht, 100.
Ruiter (Sabel van de), 49. — (Harnas van de), 94.
Rijmende regels (Drie), 101, 319.

S.

S (Lange) in het Fransch, 262.
Sannes (Ds. Is.), 101, 224, 316.
Santen (Charlotte van), 2.
Sapma- (Twee geschriften van D.), 266.
Sauzet (Du), 301.
Schaap (Kapt.), 253.
Schaar (De), 12.
Schaatsen (Beenen), 289.
Scabaelje (D.), 19.
Scherpregters (Declaratiën van) in de XVIIIde eeuw, 289.
Scheveningsche weg, 328.
Schieten op Nieuwjaar, 6, 156.
Schilders portretten (Verzameling van), 11.
Schilderij van het opbreken van het beleg van Dordrecht in 1418, 127, 250. — met eene kerkelijke plegtigheid, 338.
Schilderijen op het stadhuis te Amsterdam, 204. — (Verongelukte), 196.
Schillers geestenziener, 183.
Schimpdichten, 68, 195, 252.
Schlaffius, 130.
Schlözer (A. L.), 303.
Schultz van Haegen (J.), 329.
Schuttenius (E.), 331.
Schuurman (J. J.), 128, 142.
Sedan (Academie te), 300.
Semeins (Uitvinding van S. Keyser), 184.
Senatus veteranorum glirium, 20.
Sergeanten-majoor en brigadiers, 169.
Syberg (Baron), 240.
Sibille (J.), 364.
Sybing van Hernikhuizen (J.), 101, 224, 252.
Sybrands (J.), 202.
Sic transit gloria mundi, 95.
Simir (De), 161.

Sladus (M.), 19.
Slag bij Nancy, 190. — van Martinestie, 103, 257. — (Officiëel berigt van den) bij Waterloo, 99, 221.
Slangen (Beweging der), 81.
Slangengif (Middelen tegen), 73.
Slatius (Geschriften van H.), 267, 386.
Sluimerend plantenleven, 287.
Smeths (De) verzameling van gesneden steenen, 82.
Snelheid van het licht, 325.
Snoeck (J. P.), 48.
Soeteboom (H.), 76.
Soya, 337.
Spanjaardengelden, 234.
Speyaert (Dagvaarding van S.), 100.
Spelden, speldegeld, 294.
Spiegel (Mr. E.), 234, 354.
Spiegel (Van der), 301.
Spot- en scheldnamen (Nederlandsche), 105. 240, 339, 365.
Spreekwoorden en spreekwijzen: De dood en 't sterven in de volkstaal, 101, 317. — Ali Kandali, 365. — Als 't ware, 65, 192. — Appels loopen op gouden beenen, 132, 273, 349. — Tusschen twee stoelen in de asch zitten, 240. — Het is nu geen tijd dat Bertha spint, 132, 261. — 'k Ben in de boonen, 136. — Ik geef mij de eer, 94. — Van esse tende, 135, 278, 381. — Goud uit de Gortsteeg, 336. — Hij heeft zijne handen in de wolken gewasschen, 132, 274. — Iemand een hart onder den riem steken, 262. — Onder Jan, 162 — Jan Briltjes goud, 124. — Jan van Loenen, 183. — Hij heeft Job vermoord, 262. — Knoopen draaijen, 297. — Dat mogt je de koekoek, 198. — Het sop is de kool niet waard, 262. — Bij kris en bij kras zweren, 107. — Hij heeft een witte lever, 364. — Dood luikes, 47. — Een mier aan iemand hebben. 57. — Rectores Lipsienses esse immortales, 285. — Si non é vero, é bene trovato, 297. — Volle veldslag, 163, 352, 381. — De vrienden geven de vensterglazen, 100, 223, 252, 315.
Staatkunde van het kerkezakje, 136, 206, 240, 304.
Stade (Regters van), 124.
Stapel Zalt (R.), 134.
Stap vernoegd met mij in 't bootje, 87, 141.
Starter (J. J.), 91, 142, 212.
Steenen (De) onzer heidevelden, 335.
Steengracht (J.), 336.
Steinmetz (J. A.), 253.
Stenographie in 1750, 267.
Stephani Praedium rusticum, 233, 353.
Sterfhuisgebruiken, 39, 72, 136.
Sterfte te Zwolle, 331.
Stevens (St) rijden, 66.
Sticke (Adr.), Heer van Breskens, 132, 352
Stolberg, Beschreibung eines Weibes, 124.
Stool of stoel, 59, 81, 347.
Stopeleberg, 36.
Storm van 1 Aug. 1674, 235, 355.
Stormglas of Baroskoop, 10.
Strabbe (A. B.), 265.
Straf van losbandigheid, 285.
Stromberg (H.), zie Puffius.
Stuerbout van Haarlem, 23. — (Joh.), 132.
Swanenburg (W. van), 124.
Synonymen, 262.

T.

Taalzuivering, 198.
Tarok, 286.
Teisterbant en Bilderdijk, 37, 187, 315.
Tertianen te Amsterdam, 204, 385.
Testament van M. Grunius Corocotta Porcellus, 49.
Tetje Roen, 55, 366.
Thee (Groene), 337.
Theens Cornelis, 123.
Thombergen (Verklaring van een geschrift van S. Frank door), 33.
Thomson, 162.
Thouars (De), 86, 121, 311.
Thule (Ultima), 27.
Tiberius en de kunstenaar, 4, 152.
Tien geboden (De) in twee regels, 163, 282.
Tinhandel (De) der ouden, 63.
Titels (Gebruik van erfelijke), 3 7
Togten naar het Noorden in 1624 en 1625, 303.
Tolhuys (Jan), 113.
Tollens (Verspreide gedichten van), 329.
Totleben (G. C. H. Graaf van), 198.
Treveskamer, 184.
Trictrac, 56, 120.
Triglands geschriften, 267.
Tromp (Lofdichten op M. H.), 9, 178. — (Portret van M. H.), 54, 250.
Tulpenhandel, 86, 121.
Tweegevecht (Straffen op het), 162.

U.

Udemans (C.), 269.
Uytenbogaerts leven (Verbetering in), 38.
Uitvaart van eene vorstelijke persoon in de XVIde eeuw, 2.
Ursinus (C.), 118.
Usselinx (W.), 165.
Utcunque dulci Tyndare, 198.
Utine en Süsel, 301.
Utrecht (Ontruiming van) in 1787, 225.
Utrecht (Adr. van), 19.

V.

Vaderlandsche Chronijk (Schrijvers van de), 265.
Valckenaer (J.), 133, 275.
Valsche testamenten, 128.
Veeziekte, 144, 178.
Verboom, 137.
Verguld koper, 303.
Verheijen, 132, 260, 316.
Verhuizing van Nederlanders naar Brandenburg, 102, 256.
Verhulst (Rombout), 35, 185, 270, 348, 379.
Verkleinwoorden, 67.
Verponding in Holland ingesteld, 299.
Verveer, 253.
Verzen (Latijnsche), 27.
Vial (Ridder du), 267.
Villattes, 301.
Vindiciae contra tyrannos, 59, 140, 182.
Vinsemius (D.), 298.
Vlierboom (De), 16. — Een voorbehoedmiddel tegen den duivel, 16.
Vlissingen (Personen te) in 1572, 60.
Vloeken (Oude public. tegen het). 287.
Volksboek (Een Nederl.) in het Deensch, 329.
Volksgebruiken, 47.
Volkslied: Hoort toe enz., 130, 259, 272, 380.
Volksoverleveringen (Nederl.), 304.
Volksvooroordeelen, 67, 193, 252.
Vondel (Een handschrift van), 4.
Vonk (L. C.), 334.
Voornamen (Vertaling van), 350, 378.
Voorraad van zonnelicht, 389.
Voorspelling, 331.
Vos (Jac. en Joh. de), 204, 366.
Vreeswijk (G. van), 67.
Vrijgelatenen (De Romeinsche) enz., 118.
Vrijmeesters, metselaars en timmermans, 364.
Vrolikhart (Corn.), 20.
Vruchtbaarheid (Buitengewone), 9, 74, 138, 178, 269.

W.

Waenen (C. v.), 203, 322.
Wagenaar, 128. — (Schrijvers der Bijvoegsels op), 71, 196.
Walvis, Beschrijving der stad Gouda (Eene bladzijde uit), 37, 273.
Wapen van Wassenaar te Maastricht, 1, 148. — van de Groot, 2. — (Meermin tot), 8, 74. — (Onbekend) van 1595, 66. — (Onbekend), 82. — v. Helmont, 125. — v. Malakka, 135. — v. gesl. Pous, 143. — v. Lumey, 164, 352, 382. — v. Loenen, 201.
Wapens van Amsterdamsche geslachten, 4, 153, 183, 215. — (Familie-) gevraagd, 7. — van Belgische steden, 40. - (Weinig bekende) v. Nederl. geslachten, 292.
Watermachine, 5.
Watermerk in het papier, 268.
Weêrsveranderingen, 325.
Weêrvoorspellingen, 327.
Wees trouw en vertrouw niemand, 47, 105.
Wel (De), 201.
Wese (Brief v. M. v.), 285.
Westen (Van), 267, 386
Wetsbepaling (Zonderlinge), 204.
Wetten der Leidsche Academie (Uitgave der), 64.
Wille (A. F.), 267.
Willem Baarland (Auteur van), 330.

Willem Beukelsz., 197.
Willem Jansz., 135, 277.
Wils (P.), 267.
Windvlagen in drieën, 132.
Winhoff (M.), 123, 167.
Wis-, natuur- en sterrekundigen, 15.
Wisselbriefhouder (Geheimzinnige), 362.
Wit metaal op Macassar, 135.
With (A. de), 234.
Witt (Descendenten van Joh. en Corn. de), 34. — (Geschriften betreffende J. de), 285.
Wittius (Adr.), 6.
Woorden op het platte land in Noord-Holland nog gebruikelijk, 26, 327. — in de Meijerij van den Bosch in gebruik, 328.
Woorden afgeleid of verklaard : Al laf Köln, 198. — Amazonen, 123. — Anbeelten, worpen, stelten, drubbelen, 364. — Aschpotten, 4, 151. — Bagijn, 387. — Begaafd, 362. — Belabberd, 10, 138. — Bistouri, 16. — Bolk, 198. — Brak, 129, 320. — Canada, 38. — Canard, 289. — Cocagne (pays de), 23, 139. — Copij, 253, 309. — ἑαυϑῃ, 350. — El, in plaatsnamen, 10, 44, 246, 310. — Enklaauw, 387. — Europeanen, 338. — Gekieremierd, 88, 141. — Gemarineerd, 136, 279. — Goochem, 198. — Graveninge, 300. — Hagjesdag, poespas, 134. — Hoiemen geschot, 300. — Hollandsch, nederduitsch, nederlandsch, 387. — Honk, 6, 156. — Horretje, 387. — Horst, 10. — Huisraad, 197. — Yval, yvallig, 363. — Kartouw 17, 79. — Karveelschepen, 2, 150, 214, 312. — Kinnetje, 135, 279. — Koebrug, 145, 181. — Komenijswinkel, 60. — Kostverloren wetering, 339. — Kraaier, 362. — Krapschuiten, 2, 150, 312. — Lacquistes, 4, 151. — Ladere, 132. — Liedertafel, 11, 71. — Loevestein, 365. — Malefijt, 55, 81, 119. — Melizoen, 26. — Milkaton, 42, 114, 309, 377. — Mits, 303. — Munniken, 135. — Nektar, 33, 160, 348. — Noor, 33, 160. — Nuf, 330. — Ooit, immer, 103. — Ontijdinc, 33, 160. — Over, 387. — Palemaillebaan, 164, 283. — Papau, 104, 257. — Procesverbaal, 124. — Quareel, 359. — Raaitienden, 98. — Rakkert, 60. — Ranselen, 56. — Royaal (billard), 134. — Rooi, 387. — Rijbieren, quanselbieren, 62. — Samoreusen, 6. — Schavuit, 12, 118. — Schieringers, 33, 160. — Schiermonikoog, 60. — Schobbejak, 57, 81, 250. — Sergeant, 60. — Silhouetten, 33. — Sinternant, 361. — Soebatten, 138. — Soeren, Soranus, 337. — Suffletten, 198, 325. — Suriname, 38, 351. — Trecht, in plaatsnamen, 7. — Truanten, 364. — Vlier, 83. — Vonnis, 325. — Vijsve, 90. — Weduwnaar, 8. — Weesje, 144, 241. — Zalig, 11, 77. — Zaniken, 56, 81, 119. — Zeer, zeerst, 197, 387. — Ziel, 11, 77. — Zoest, Doesburg, Duisburg, 335. — Zweder, 197.
Woordafleiding, 294.
Woordt (Geboortejaar enz. v. A. v. d.), 284.
Writs (W.), 236.
Wijckenburg, Junius en Pelt, 329.

IJ.

IJzerroest (Middel tegen), 236.

Y.

Yvon (l'Abbé), 145.

Z.

Zaccharias Klistorinus, 7.
Zeelands Chronijk verkort, 133, 275, 381.
Zeetienden, 125, 181.
Zegel van het Westerkwartier, 100. — (Zonderling), 162.
Zegels (Kerkelijke), 107. — (Kerk-) van buitenlandsche Gerefor. gemeenten, 285.
Zélandre (Baron de), 33, 160, 218.
Zelfmoord in 1809, 201.
Zelve (Verbuiging van), 51.
Zendelingen in het begin der 17de eeuw, 23.
Zeven (Het getal), 95.
Zilverling, 197.
Zingen met de ster aan boord, 94.
Zinspreuken van beroemde en vermaarde personen, 82.
Zonderlinge titels van boeken, 291.
Zondvloed (Namen van Koningen voor den), 184.
Zoölogen (Werken van), 161.
Zouter (D. de), 298.
Zutphen (Waterpoortte), 98, 317. — (Toren der S. Walburgskerk te), 98. — (Eik op 's Gravenhof te), 362.
Zwad, 364.
Zwanenzang, 208.
Zwetnam (Jos.), 3.

MEDEWERKERS.

A.

A. & A., Wapen van de Groot, 2. — Cubus, 4.
A. (J. C.), Zeelands Chronijk verkort, 275.
A. (N. G.), Prophetia de futuris pontif., 203.
A. (F. v.), Verkleinwoorden, 67. — Paadje, 67. — Onder Jan, 162. — Straffen op het tweegevecht, 162. — Rijbieren, 162. — Sergeant-Majoor, 169. — Publ. tegen het vloeken, 288.
A. H. (v.), De kampvelden, 5. — Watermachine, 5. — Het schuitje in den Vijverberg, 5. — Radbraken, 20. — Portret van Mr. J. C. M. Radermacher, 56. — Wapen v. Lumey, 164. — Palemaillebaan, 164. — Wapens v. Amsterdamsche geslachten, 183. — Zelfmoord in 1809, 201. — Officiëel berigt v. d. slag bij Waterloo, 221. — A. F. R. E. Baron v. Haarsolte, 275. — Heenvliet, 284.
Aa (Pieter van der), Eerste reis naar Guinea, 214. — J. de Moor en J. de Wit, 277. — Willem Jansz., 277.
Alexander, Duisternis op klaarlichden dag, 45. — Handschoen, 310.
Aliquis, F. Freiligrath, 206.
Amsterdammer (Een), Aschpotten, 151.
Amsterdammer (Een oud), Factieteekens, 206.
April (23), Geschrift v. Fenelon, 101. — Bullebakken, 101.
Arie, De Bajert in het gasthuis te Amsterdam, 54.

B.

B., Carl Cockiel, 5. — Slag van Martinestie, 103. — Moro St. Paolo, 103. — M. Althusius, 301. — Utine en Süsel, 301. — Gebulte kaarten, 302.
B., Een oud burgerhuis te Amsterdam, 36. — Stopeleberg, 36.
B. (C. G.), C. Vrolikhart, 20. — Radbraken, 20. — Zilveren munt, 26. — Tienstuiverstuk van 1808, 87. — Geschriften over het Notarisambt, 87. — Staatkunde v. h. kerkezakje, 240. — Zilveren rijders, 260. — Gedenkpenning v. 1777, 284. — Huwelijkspenningen, 291.
B. (C. W.), Sterfhuisgebruiken, 39. — O. Belcampius, 45. — Geerende huizen, 93. — Afbeelding van den schouwburg te Amsterdam, 94. — Spotprenten op een luchtbol, 99. — Afbeelding van eene kerk zonder naam, 99. — W. Helmichius, 119. — H. Comte de Moens, 120. — P. W. Higt, 120. — R. Verhulst, 185. — Verhuizing v. Nederl. n. Brandenburg, 256. — Slag v. Martinestie, 257. — Moro S. Paolo, 257. — Papau, 257. — Loevestein, 279. — J. Murmellius, 281.
B. (E.), Changuion, 110. — L. de Beveren, 224. — Auteur van Willem Baarland, 330. — H. Jansen, 331.
B. (J. J.), Woorden op het platte land in Noord-Holland nog gebruikelijk, 27.
B. (T. d.), Guizot beschuldigd van letterdieverij, 361.
B. (V.), Afstamm. v. Balth. Gerardts, 107.
B. (W.), Waarde van den grond in Amsterdam, 35. — Ter aardebestelling van prinsen en prinsessen v. Oranje, 126. — Holl. boeken vertaald, 241. — Ned. spot- en scheldnamen, 365.
Baan (J. van der), J. Huijssen van Kattendijke, 11. — Jean d'Espagne, 185. — J. Deknatel, 221. — Ds. J. Sannes, 224.
Bh'., Aardappelsoorten, 65. — De Groots bewijs v. d. waren godsdienst, 299.
Bh'. (D.), Appel- en peersoorten, 65.
Bisambo, Aschpotten, 4. — H. Comte de Moens, 311.
B......k (D.), Opschr. en naaml. in de kerk v. Asperen, 222.
B. N., M. Guitet, 6. — Jhr. E. Meijster, 10. — G. van Lennep, 279.
B. N. (J. T.), Naamlijsten van predikanten, 77.
Bosch (L. E.) Sr., Paus Adriaan en Dedel, 75.
Bouman (J.), 'k Ben in de boonen, 136. — W. Usselinx, 165. — Filippa, 195. — G. Maranus Tolosas, 201. — Hetich, 202. — S. Goularts geschriften, 260. — Bullebakken, 348. — Nachtmerrie, 386.
Bruinvis (C. W.), Lijst van Kalifen, 45, 210, 249. — Geslacht Coomans, 50. — Arrestatie van de Pauw te Goa, 389.
B^{t}., Uitvaart van een vorstelijk persoon, 2. — Grafschrift te Lavenham, 7. — Schavuit, 12. — Kartouw, 17. — Bagijnen en Albigenzen, 33. — Werken van Hadr. Junius, 36. — Amusement philosophique, 36. — Pseudo-lofredenen, 40. — Ceux que le ciel forma, 47. — Wees trouw, 47, 105. — Maand. berichten, 47. — Dood luikes, 47. — Testament van M. Grunnius Corocotta, 49. — Trictrac, 56. — Ranselen, 56. — C. Plinius Secundus, 56, 181. — Een mier aan iemand hebben, 57. Schobbejak, 57. — Anacreontische vragen, 58. — Prof. Beireis, 86, 122. — Gekieremierd, 88. — Orvalistes, 98. — Raaitienden, 98. — Amazonen, 123. — Chronicon anonymum, 129. — Pays de Cocagne, 139. — Dans der bloemen, 143. — Weesje, 144. — Tiberius en de kunstenaar, 152. — Bethesda en Siloam, 153. — Honk, 156. — Lofdichten op M. H. Tromp, 178. — Engeland zigtbaar van de Holl. kust, 181, 212. — De wilde kastanjeboom, 184. — J. J. Starter, 212. — Levensbeschr. v. Vorsten uit het huis v. Oranje, 225. — J. v. d. Aa, 235. — S. v. Beaumont en de Cid, 235. — Vertal. der Legenda Aurea, 239. — Copij, 253. — Overstrooming in de 11de eeuw, 256. — Volkslied, 259. — Engelsche vertaling v. Don Quixot, 259. — Klopjes, 261. — Appels loopen op gouden beenen, 273. — Halsbandes orden, 275. — J. Pluimers gezang op Roozendaal, 276. — M. Luther, 278. — R. Crabeth, 282. — De tien geboden in twee regels, 282. — P. J. Convenant, 283. — Geboortejaar van v. d. Woordt, 284. — Boekenbanden uit de 16de eeuw, 290. — Staatkunde v. h. kerkezakje, 304. — Palmboom, 315. — J. Orobio, 323. — W. Pighius, 324. — Elf het malle getal, 339. — Hollandsche boeken vertaald, 340. — Acrostichon van Fortunatus, 388.
Buddingh' (D.), Volkslied, 130. — Buitengewone vruchtbaarheid, 138. — Smijt ze maar op den wagen, 161. — Bowring Batavian Anthology, 298. — H. S. v. Dijk, 299. — Bullebakken, 315.
Büser (Dr. J. Th.), Anakreontische vragen, 66, 97, 237.
Büser (T. H.), Volksvooroordeelen, 67. — Sterfhuisgebruiken, 72. — Zinstorende drukfouten, 95. — Namen van kruiden enz., 170. — De tien geboden in twee regels, 282.

C.

C., C. P. Hooft, 131. — Carlier Cafatier, 131. — S. Goularts familie, 131. — S. Goularts geschriften, 131. — M. Gualtherus, 131.
C. N°. 3, Geslacht de Peyster, 233.
C^{s}., Triglands geschriften, 267. — Geschriften van H. Slatius, 267.

— Vertaler van het libre discours, 267.
C. & A., Wapens van Belgische steden, 40.
C./A., Avis fidelle, 333. — Nieuwe Nederl. jaarboeken, 334.
C/4., Baronnen van Aerssen, 1, 269. — Pseudo-lofredenen, 7. — Senatus veteranorum glirium, 20. — Descendenten van J. en C. de Witt, 34. — C. Baron van Boetselaer, 37. — Changuion, 41. — Jhr. J. Duym, 44. — Prins van Hessen Philipsthal, 44. — Bilderdijk en het geslacht de Bye, 48. — Malefijt, 55. — Stool of stoel, 59. — Korn. van Arkel, 79. — Geadeld na den dood, 116. — Brak, 129. — Pater Berendse, 132. — Kapt. A. Bruin, 132. — Klopjes, 132. — Geschiedenis der Bataafsche republiek, 133. — Zeelands Chronijk verkort, 133, 381. — Valckenaar, 133. — Oorlog der doctoren, 133 — J. H. Reisig, 142. — Bilderdijk en Witte van Haemstede, 186. — Nederlanders door vreemde vorsten geadeld, 202. — Schrijvers van de Vaderlandsche chronijk, 265. — Nachtmerrie, 265. — Graven van Holland en Zeeland, 297. — Charter van Floris III, 297. — Guarde Jojorix et Meriblis, 298. — Boulegrin, 298. — van de Spiegel, 301. — Afstammelingen van Adr. van Bergen, 305. — Hadewij van Raephorst van Bloemesteijn, 310. — Teisterbant en Bilderdijk, 315. — Geesteranussen, 316. — Galante dichtluimen van Bilderdijk, 321. — Geneeskundigen te Jisp, 330. — Regtsmagt der eigenaren van Stinsen, 330. — Geslacht Ouderamstel, 330. — Carel Reimiersz, 333. — L. C Vonk, 334. — Handschrift van K. Kolijn, 334. — C. Hillenius, 334. — Kostverloren wetering, 339. — Mr. J. J. Mauritius, 340. — Geslacht Sweers, 340. — van Oort, 343. — Mr. E. Spiegel, 354. — Begaeft, 362. — S. Maartensmannen, 362. — Zwad, 364. — Het doodshoofd, 365. — Th. Aemilius, 378. — Bezitter van allodiale goederen, 380.
C. (H. J.), Geesteranussen, 272.
C. (M. J.), J. J. Duguet, 23.
C. (T. A. J.), Meermin tot wapen, 8.
Chr., Lacquistes, 151.
Constanter, De schaar, 12. — Karlier, 13. — Jan de l'Espine, 14. — Dierick Scabaelje, 19. — Duisternis op klaarlichten dag, 22. — Tulpenhandel, 86. — H. van Elvervelt, 88. — J. Deknatel, 98. — De bajert in het gasthuis te Amsterdam, 119. — Boksenbieren, 170. — L. Fraxinus, 174. — Uitvinding van S. Keyser Semein, 184. — Ketterbranden in Utrecht, 193. — G. Eponis, 218. — Weesje, 241. — Van esse tende, 278. — Reisje door Westfriesland en Waterland, 384.
Costa (Isaac da), Adellijke geslachten onder de Israëliten, 111, 174, 742, 368.
Cs., L. Beijerlinc, 299. — L. Lessius, 300. — R. Bouchard en A. Migoen, 300. — P. Lassonius, 300. — J. Latius, 300. — Academie te Sedan, 300.

D.

Δ., J. Sybing van Hernikhuizen, 101. — H. Hubert, 101.
D. te D., Oude maten en gewigten, 8, 137, 306. — Lofdichten op M. H. Tromp, 9. — Jaartal op munten, 35, 185. — Volksgebruiken, 47. — De nieuwe Nederl. Jaarboeken, 47. — Penning van S. Sjaardema, 47. — Onbekend wapen van 1595, 93. — St. Stevens rijden, 66. — Graden bij de examina, 66. — Oude kruik, 67, 352, — Namen van kruiden enz., 73. — Naamlijst van predikanten, 77. — Tractementen van predikanten, 79. — Zinspreuken van beroemde personen, 82. — De Smeths verzameling van gesneden steenen, 82. — Boksenbieren, 82. — Ridderorden, 88. — Gedenkpenning voor Neêrl. Indiën, 138. — Gedenkpenning van 1777, 165. — Ananasteelt in Nederland, 166. — Nieuwe Nederl. Jaarboeken, 169. — Zeeuwsche duit met luctor et ementor, 171. — Prof. Beireis, 182. — Schrijver der Bijvoegsels op Wagenaar, 196. — Randschrift onzer munt, 209. — Nederl. spot- en scheldnamen, 240. — Engelsche gedenkpenning 1743, 299. — Gedenkpenning op Maria Theresia, 299. — Andriesgulden, 303. — Blank, braspenning, 304, 338. — Nederl. volksoverleveringen, 304. — Symboliek der kleuren, 322. — Vernonspenningen, 327. — A. Magyrus, 340. — Geschiedenis der Bataafsche republiek, 349. — Is de Groot roomsch geworden, 391.
D*., Gezant te Constantinopel, 162. — Hocko, 162. — Een Metternich in 1708, 162.
D. (J.)/L., Jean de l'Espine, 14. — Mr. C. van Poelgeest, 70. — Malefijt, 81. — E. W. Higt, 81. — Kapitein ter zee, 84. — Archieven van 1751, 90. — J. J. Starter, 91. — Ter aarde bestelling van prinsen van Oranje, 125. — Knoopen met het beeld der vrijheid, 128. — N. S. van Leeuwarden, 134. — Hagjesdag, 134. — Billard royaal, 134. — R. Stapel Zalt, 134. — Hinjosa, 134. — Pluimers, gezang op Roosendaal, 134. — Koperen munt van 1700, 149. — Grafschrift Aelia Laelia Crispis, 169. — Paus Adriaan en Dedel, 178. — Lijkredenen op Remonstrantsche hoogleeraren, 296. — Verslag van S. Pepys Diary, 361.
D. (J. C.), Brieven van Fr. Gomarus, 12. — Opmerkingen betreffende Mullers catalogus van portretten, 32. — Uitgaven der wetten der Leidsche Academie, 64. — Tooneelspel de patriotten, 336. — Autographen, 339. — Geschiedenis van Nederland in de Fransche taal, 349.
D. (J. H. v.), Gedenkpenning op het uitwijken der Saltsburgers, 132. — Adr. Sticke, 122. — Ladere, 132. — J. Stuerbout, 132. — Appels loopen op gouden beenen, 273. — Hij heeft zijne handen in de wolken gewasschen, 274. — Kinnetje, 279. — Brak, 320.
Damnum, Maerlant een Zuidbrabander, 307.
Die 't beter weet mag 't zeggen, Oud grafschrift, 123.
Diest (W. A. v.), van Diest, 140.
Dirk, Stool of stoel, 81.
Dixi, Zingen met de ster aan boord, 94.
D. N. (V.), J. Huijssen van Kattendijke, 44. — Abb. Hattinga, 50. — Klok- en geschutgieters, Busmeesters, 50. — Geschrift van R. Donteklock, 50. — Personen te Vlissingen in 1572, 60. — Familie Bax, 72, 240. — J. de l'Espine, 78. — De la Noue en de la Haye, 78. — Der sondaren troostelijke Morgenwecker, 79. — D. Dijke en J. Lamotius, 79. — C. Mirkinius, 83. — D. Castellanus, 83. — Vlier, 83. — Geschrift van H. Brandt, 83. — Montlcart, 83. — E. de la Faye, 84. — Jhr. E. Meyster, 117. — Trictrac, 120. — H. comte de Moens, 120, 378. — S. van Diest, 121. — Zeetienden, 125. — Wapen der familie van Helmont, 125. — Vindiciae contra tyrannos, 140. — P. Paulus, 141. — Geschriften over het notarisambt, 141. — J. J. Schuurman, 142. — Helm van Just. van Nassau, 143. — Lib. Fraxinus, 143. — Koebrug, 145, 181. — J. Lansperg, 145. — l'Abbé Yvon, 145. — Anna van Merode, 146, 212. — Politijck handboecksken, 146. — Dominospel, 146, 212. — Koperen munt van 1700, 149. — A. Moonen, 182. — Legeri Metaphysicae, 184. — Treveskamer, 184. — Baronnen van Aerssen, 214. — Karveelschepen, 214. — Wapens van Amsterdamsche geslachten, 215. — Kleuren der militaire gebouwen, 215. — Theod. Aemilius, 218. — Chr. de la Quellerie, 218. — J. van Bokholt, 219. — Rotterdamsche Courant, 219. — J. H. Reisig, 251. — Jean de l'Espagne, 251. — Filippa, 252. — Schimpdichten, 252. — Kapt. Schaap, 253. — J. A. Steinmetz, 253. — Albums uit de XVIIde eeuw, 253.

— Kellenberch en Dortsman, 253. — Verveer, 253. — C. Baron van Boetselaar, 255. — H. van Dam, 255. — Dr. A. Heijnsius, 255, 379. — Gedichten van J. Beets en J. Bodecheer Benningh, 255. — Mad. de Panquille, 256. — J. Deknatel, 271. —H. Hubert, 271. M. Junius, 272. — A. van Croonenburg, 272. — P. B en A. de la Faille, 273. — Familiën in den adelstand erkend, 317. — Geboorte- en sterfjaren van Engelsche schrijvers, 321. — S. Goularts familie, 321, 381. — N. S. van Leeuwarden, 350. — Carlier, Cafatier, 352. — M. Gualtherus, 352. — A. Sticke, 352. — Volle veldslag, 352. — Handschriften van A. Geesteranus, 352. — Wapen van Lumey, 352, 382. — J. Cools, 357. — Koetsen te Amsterdam, 358. — Afstammelingen van A. van Bergen, 366. — Symboliek der kleuren, 383. — J. Geusius, 383. — Eenige predikanten, 383. — Mr. W. Bartjens, 384. — J. Aitzema, 384. — Midderich, 385.

D. N. (V.) N⁰. 2., Ruïne bij Maastricht, 101.

Dr., J. Beeldsnijder, 297. — Grafschrift op Aelia Laelia Crispis, 340.

D. v. d. F. (v.), Zegel van het Westerkwartier, 100. — Familiën in den adelstand erkend, 100.

E.

E., Geslacht Sweers, 367.

E. (R.), Eerste reis naar Guinea, 150. — Baron de Zelandre, 160. — Afstamm. v. Lucas v. Leiden, 201. — Spanjaardengelden, 234. — Hadewij van Raephorst, 254.

E. A. P., Schobbejak, 57. — H. Hubert, 224. — Malchus, 224. — Klopjes, 261. — M. Luther, 278.

Eekhoff (W.), Baronnen v. Aerssen, 149.

Elsevier, J. Gramaye, 138. — D. Castellanus, 139, 180. — Chr. de la Quellerie, 156, 183. — Chr. Meese, 168. — G. Eponis, 196. — Th. Rubema, 218. — De Geesteranussen, 258. — M. Junius, 349. — N. C. Chapesau, 350.

Van Emde, Familie Bax, 168.

Everts, Jakettenhuis, 1. — Koperen munt van 1700, 2. — Krapschuiten, 2. — Karveelschepen, 2. — Hartsoecker, 15. — De zendeling Dommers, 16.

F.

F. (Dr.), Handschoenen, 119. — Noor, nektar, 160.

φ^2—φ., Czaar Peter en onze drukkerijen, 44. — Vers van Rowley, 70. — Geslacht van der Heyde de Gouda, 73. — Paardenkuur, 83. — Vlot te St. Malo, 85. — J. van Robijs, 131. — Handschrift als Dl. IX. toetssteen van 't karakter, 136. — F. Cornabé, 143. — Wapen van het geslacht Pous, 143. — Veeziekte, 144, 178. — Het schuitje in den Vijverberg, 154. — R. Crabeth, 161. — Gezondheidskruiden 163. — Volle veldslag, 163. — Jan van Loenen, 183. — Medaille van Doggersbank, 192. — Zonderlinge wetsbepaling, 204. — Een vermomde beul, 206. — Oorsprong der dagbl. in Nederland, 209. — Overstrooming in de XIde eeuw, 257. — J. Episcopius, 257. — Ridder du Vial, 267. — Stenografie in 1750, 267. — Geslacht Sweers, 268. — V. Oort, 269. — Hinjosa, 276. — Een vermaarde arts, 311. — Brandmerk op de wang, 311. — Woonplaats van Bellamy, 363. — Gesl. Hagen, 363. — Nachtwachtliedjes, 366.

F. (D.), Ter aarde bestelling van Prinsen van Oranje, 126. — Lijst van Portretten, 299.

Frederik Hendrik, Gildepenning, 70.

Fremery (N. D. W. P. de), Prins van Espinoy, 157.

Frisius, Twee noodmunten, 301. — Armenloodje v. Antwerpen, 301. — Antwerpsche penning, 301.

G.

G. (C.), Naamlijst van bewindhebbers der O. en W. I. Comp., 5, 153. — Tulpenhandel, 121. — Munten met kloppen, 128. — Jonkheer, 186. — Mr. H. C. Focke, 190.

G. (C. H.), Gesl. Gockinga, 119.

G. (J. H. v.), Tienstuiverstuk van 1808, 141.

Gr. (v.), Adeleide, 59. — Schobbejak, 81. — Kapitein Bernard, 82. — Helm van Justinus v. Nassau, 93.

H.

H., Ch. de Nielles, 164. — S. Prince, 165. — Galante dichtluimen v. Bilderdijk, 165. — Kerkgezang, 165. — Brieven v. C. P. Hooft, 233. — Bezoldiging in de XVIIde eeuw, 233. — Camphuysens stichtelijke rijmen, 298. — P. Cuperus, 298. — G. en J. Nicolai, 298. — D. Vinsemius, 298. — D. de Zouter, 298. — J. v. d. Bosch, 329. — Vraagboekje v. H. Herberts, 329. — Th. Wijckenburg enz., 329. — A. v. Oosterbeeck, 329. — P. Pollionius, 329. — J. Regenboog, 361.

H. (v.), Theod. Aemilius, 155. — Chr. de la Quellerie, 155.

H. (C. M. A.), F. Borri, 283. — Arminii opera, 385.

H. (J.), Geschied. v. Nederl. in de Fransche taal, 316.

H. (J. van), Verhuizing v. Nederlanders naar Brandenburg, 102.

Hageman (J.) J. Cz., Middelen tegen slangengif, 73. — Don Carlos, 73. — Palen in O. Indië, 74, 245. — Buitengewone vruchtbaarheid, 74. — Pluggedansjes, 75. — J. C. Radermacher, 114. — De Coca, 294. — Een brandstapel in 1773, 327.

Harderwijk (K. J. R. van), Prins van Espinoy, 33. — Jean d'Espagne, 34. — Drie oude bokalen, 41. — Korn. v. Arkel, 45. — J. J. Duguet, 45. — C. Droste, 59. — Mr. H. C. Focke, 65, 251. — Filippa, 67. — J. W. Falck, 84. — De Thouars, 86. — A. Moonen, 90. — Kol. de Morgan, 92. — J. Celé, 161. — H. Geldorp, 179. — Gelkinge, 201. — D. v. Delen, 294. — Hackman, 301. — E. en R. v. Haeften, 301. — J. Geusius, 322.

Hasselt (W. J. C. van), Ronde goden, 292.

Herman, Keizers v. Japan, 164.

H—g, Eerste reis naar Guinea, 150. — Opschrift aan de Zaan, 195.

Hora Ruit, Albums v. Heemraadschappen, 96. — Geschriften betreffende J. de Witt, 285.

H.....t (v.), Grafschr. op Tj. H. de Vries, 336. — S. Janzonius, 336.

I.

I. (J. L. A.), Eerste reis naar Guinea, 2. — Het oude hof in den Haag, 2. — C. de Bruijn, 2. — Charl. v. Santen en Corn. Kalf, 2. — Stalen pennen, 8. — Weduwnaar, 8. — Buitengewone vruchtbaarheid, 9. — Verzameling van schildersportretten, 11. — Kloken geschutgieters, 13. — Oude public. tegen het vloeken, 288.

I. D. N. V. B. H. / A., Handschoen, 179, 246.

Israëls (Dr. A. H.), Twee brieven van Bilderdijk, 263.

J.

J. t. G., Wapens v. Amsterdamsche geslachten, 4.

J. (L.), Stool of Stoel, 60. — Als 't ware, 65. — Medaille van Doggersbank, 65. — Mr. J. J. Mauritius, 73. — H. Soeteboom, 76. — C. Droste, 81. — Vlier, 83. — Koepokinenting te Helvoet, 84. — Vlot te St. Malo, 85. — Legioen van eer, 88. — De Romeinsche vrijgelatenen, 118. — Handschoen, 119. — Zaniken, 119. — Stollberg, Beschreibung eines Weibes, 124. — Teisterbant en Bilderdijk, 187. — Operaas in de Holl. taal, 268. — Eerste reize naar Guinea, 270. — Volkslied, 272. — Bezitters van allodiale goederen, 272. — J. Pluimer, Gezang op Roozendaal, 276. — Gemarineerde haring, 279. — O. Goldsmith, 310. — Bibl. Sarraziana, 316. — Coliska, 321. — Porselein, 358.

Janssen (H. Q.), J. Lamotius, 79. — C. Cockiel, 154.
Johannes, Sic transit gloria mundi, 95.
Js., J. J. v. Haeften, 5. —Eene nazaat van J. Cats, 12.
Julij (4), Bullebakken, 271.
Jut, Gardes te voet van Prins Willem I, 334.

K.

K., Wapen van Wassenaar te Maastricht, 1.
△K, De dood en 't sterven in de Volkstaal, 101.
K. v. S. N°. 2, Hartsoeker, 15. — Adriaan v. Utrecht, 19. — Krokjesdag, 38. — Dan. v. d. Poel, 39. — Sterfhuisgebruiken, 39, 136. — J. Grammaye, 43. — Sabel van de Ruyter, 49. — Tulpenhandel, 86. — Geboorteplaats van W. Jz. Blaeu, 105. — W. v. Swanenburg, 124. — Buitengewone vruchtbaarheid, 178. — F. Freiligrath, 205. — Orvalistes, 221. — Ouders van W. Krul, 261. — Kapitein A. Bruin, 261. — Het is nu geen tijd dat Bertha spint, 261. — Loevestein, 280. — J. Murmellius, 281. — Heenvliet, 284. — Ch. de Nielles, 316. — F. Borri, 316. — J. Orobio, 323.
K. v. S. (C.), Hugo Donellus, 2. — Kleuren der militaire gebouwen, 5. — Huwelijken buiten de steden, 9. — Glazen drinkschellen, 26. — Schobbejak, 57. — C. de Pescarengis, 163. — Th. Dolman, 296.
K. d. B., Brief over de Vrijheid, 65.
K. Hz. (G.), Kasteel te Geertruidenberg, 103.
K. (H. L.), Portret van Erasmus, 221.
K. (H. v.), Ooit, immer, 103. — Zilveren rijders, 131. — Tien geboden in twee regels, 163. — Woordafleiding, 204. — Holl. boeken vertaald, 208, 341. — Middel tegen ijzerroest, 236. — Het doodshoofd, 267. — L. V. Raoul, 298. — Europeanen, 338. — Broeibakken, 365. — Alikandali, 365.
K. (J), Goldsmith te Leiden, 253.
K. (J. C.), Eenige predikanten, 3. — Zacharias Klistorinus, 7. — De la None, 14. — Anonyme werken, 15. — G. van Ledenberg, 19. — Wern. Helmichius, 25. — A. L. T. en A. P. S., 58. — C. Droste, 58. — O. B. van Borcke, 67. — Meester Jan, 67. — Palmboom, 70. — G. Paape, 86. — A. Pels, 90. — Burgemeester Hooft, 99. — Namen van Kruiden, enz. 137. — J. J. Starter, 142. — Tiberius en de Kunstenaar, 152. — Borri, 164. — Convenent, 164. — Gouverneur van Ceylon, 164. — Levade, 164. — Appel- en peersoorten, 193. — C. van Waenen, 203. — J. Orobio, 203. — Nog eenige predikanten, 203. — Mr. A. de Perrenot, 222. — L. de Beveren, 223. — W. Writs, 236. — Verheijen, 260. — Van Westen, 267. — P. Wils, 267. — A. F. Wille, 267. — Een predikant vrijmetselaar, 267. — J. Valckenaar, 275. — N. S. van Leeuwarden, 276. — G. Rehoorn, 337. — C. Middaghten, 335. — S. v. Campfort, 335. — Grafschrift van B. Bekker op zijne vrouw, 335. — G. Havinga, 364.
K. (Majoor), Joach. Ambert, 41. — Schobbejak, 58. — Mr. W. Bartjes, 203, 353. — Oude publicatie tegen het vloeken, 287. — W. A. Graaf van Hoorn, 331. — Voorspelling, 331. — Groote sterfte te Zwolle, 331. — Tractementen van predikanten, 346.
Kneppelhout van Sterkenburg, Ontruiming van Utrecht 1787, 225.
Kramm (C.), Het getal zeven, 95. — Verongelukte schilderijen, 96.

L.

L., Naamlijsten van predikanten, 118. — Wagenaar, 128.
L. (v), Houding van Rotterdam in 1672, 201.
L. 5, Appels loopen op gouden beenen, 132. — Het is nu geen tijd dat Bertha spint, 132. — Hij heeft zijne handen in de wolken gewasschen, 132.
L/V, Dr. J. Sannes, 101.
L. (C. P.), Floria cortum versicale, 3. — J. Zwetnam en Willem Christiaens, 3. — Chronicon Saxonicum, 3. — J. C. van Alkmaar, 3. — Het botschuitjen, 11. — Proces tegen Prof. P. Burmannus, 20. — Pays de Cocagne, 23. — J. J. Duguet, 23. — O. Belkampius, 25. — J. Aitzema, 202. — G. D. Bay, 202. — J. Sybrands Hz., 202. — Helmicus, 225. — J. Cools, 236. — Dichters der Ev. Gezangen, 239. — Baron Syberg, 240. — Overstrooming in de 11e eeuw, 256. — R. van Lempitt, 258. — C. Geselius, 259. — J. van Robijs, 260. — Heer v. Berbice, 279. — Hocko, 280. — F. Borri, 283. — Zonderlinge titels van boeken, 291. — Drie eenlingen, 300. — Anonyme werken, 300. — Gelkinge, 321. — J. Steengracht, 336. — Oorlog tusschen Middelburg en Zierikzee, 336. — Een schoö ende devote oeffeninghe, 336. — Aurelius en Isabella, 351. — Storm van 1 Aug. 1674, 355.
L. (P.) Wz., Meermin tot wapen, 8.
L. v. J., Wapen van Loenen, 201. — Van Oort, 208. — Dr. Ravesteyn, 336. — Goud uit de Gortsteeg, 336. — Hatto, Graaf van Loenen, 337. — Van Oort, 342, 368. — Stool of Stoel, 347. — Eenige predikanten, 347.
Laboranter, J. de Moor en J. de Wilt, 134. — Wit metaal op Macassar, 135. — Wapen van Malakka, 135. — Willem Jansz., 135. — Prof. J. Gool en Matth. a S. Joseph, 135. — De boekdrukkers Craesbeeck, 166. — Regten der O. I. C., 166. — F. Caron, 168. — Stoomschip van B. de Garay, 184. — C. Udemans, 269. — O. I. Compagnie, 288. — Zonderlinge titels van boeken, 291. — Graf v. Homerus, 303. — Doorgraving v. Holland op zijn smalst, 303. — Barnevelt, 303. — Togten naar het Noorden in 1624, 303. — De vrienden geven de vensterglazen, 315.
Lamed, Liedertafel, 11. — Brandmerk op de wang, 50. — Bij kris en bij kras zweren, 107. — Petten, 138. — Ontijdinc, 160. — Heenvliet, 166. — Appel- en peersoorten, 270. — Tarok, 286. — Canard, 289. — El in plaatsnamen, 310. — Gothen in de Krim, 384.
Leendertz (P.) Wz., Aurelius en Isabella, 16. — Verbuiging van zelve, 51. — Drie rijmende regels, 319. — Jacob v. Maerlant een Zuidbrabander, 343. — Storm van 1 Aug. 1674, 356.
Legendo et Scribendo, Rectores Lipsienses esse immortales, 285.
Lennep (J. van), J. J. Starter, 213.
Lennep (J. H. van), Afrikaansche Olifant, 4, 215. — Bethesda en Siloam, 5. — Perziken bij maneschijn, 6. — Honk, 6. — Holl. boeken vertaald, 8, — Ziel, zalig, 11, 77. — D. Rampe, 20. — Duisternis op klaarlichten dag, 21. — Vlaamsche en Nederl. kolonisatie in Engeland, 30. — De wilde kastanjeboom, 33. — Oorsprong van het woord Suriname, 38. — Afleiding van Canada, 38. — Portret van M. H. Tromp, 54. — Tinhandel der ouden, 63. — Verkooping bij palmslag, 70. — Kartouw, 79. — Zaniken, 81. — Buskruid in Nederland, 83. — Waterpoort te Zutphen, 98. — Chineesche houdinggeneeskunde, 98. — Toren der St. Walburgskerk te Zutphen, 98. — Officiëel berigt v. d. slag bij Waterloo, 99. — Pauselijke tiara, 99. — De vrienden geven de vensterglazen, 100. — Overstrooming in Vlaanderen, 103. — J. Tolhuys, 113. — R. van Lempitt, 129. — Windvlagen in drieën, 132. — Inslaan van den bliksem, 132. — Gekieremierd, 141. — Eenheid van het menschelijk geslacht, 200. — De wel, 201. — Geneeskundige correspondentie-societeit, 235. — Storm van 1 Aug. 1674, 235. — Tusschen twee stoelen in de asch

zitten, 240. — Stalen pennen, 241, 269, 367. — Schilderij van het opbreken van 't beleg van Dordrecht, 250. — Hinkende Bote, 252. — Kunstmatige schijndood, 252. — Kerk te Leerbroek, 261, — Wat Blucher voorhad met Parijs, 265. — Op het hoofd, op den schouder, 265. — Reparatie v. d. toren van Babel, 265, 385, — Brutusbosch, 265. — Watermerk in het papier, 268. — Sluimerend plantenleven, 287. — Beenen schaatsen, 289. — Vreemde ligchamen in eijeren, 290. — Lodewijk XIV te Zeist, 291. — Spelden, Speldegeld, 294. — Brief van Frederik Willem I, 295. — Oudste Britsche nieuwspapieren, 295. — De citroen bij begrafenissen, 295. — Knoopen draaijen, 297. — Si non è vero, 297. — Aerolieth in 1853, 297. — Krabwonden, 297. — Copy, 309. — Engelsche vertalingen v. Don Quixot, 316. — Oudste oudheden, 327. — Dr. J. v. Leeuwen, 334. — Houten beelden der hervormers, 334. — Zoest, 335. — Boekekist, 335. — De steenen onzer heidevelden, 335. — Soya, 336. — Soeren, 337 — De honden en de maan, 337. — Groene thee, 337. — Het oog eener naalde, 339. — Appels loopen op gouden beenen, 349. — De ooijevaar en zijn huis, 359. — Gebruik v. d. barometer, 361. — Lucifers, 361, Sinternant, 361. — De dassik, 361. — Chineesch papier, 361. — Eerste bruine beuk in Nederland, 361. — Geheimzinnige wisselbriefhouder, 362. — Kraaijen, 362. — Eik op 't Gravenhof te Zutphen, 362. — Rabbi Israël Salomons, 362. — Huis te Lennep, 362. — Doorgraving der landengte van Suez, 365. — Bijschrift op Karel de Groote, 365. — Milkaton, 378. — De leeuw van Kurdistan, 378. — Vertaling van voornamen, 378. — Volle veldslag, 381. — Voorraad v. zonnelicht, 389. — Apameesch muntstuk, 391.

Lesturgeon (A. L.), Zwanenzang, 208. — F. Borri, 382.

Lixa (Cornelius), Samoreusen, 6. — Trechtplaatsen, 7. — Elisa von der Recke, 9. — Plaatselijke legenden in verband met onze kerkgeschiedenis, 9. — Woorden in de meijerij in gebruik, 328.

—ll., Alethophilus Eleutherius, 238.

L—n, Holl. boeken vertaald, 110, 306.

Lp., Beelden in de verte v. Moser, 201.

M.

M., Opvordering van een lijk, 42.

M. (B. J. A.), Harnas v. M. A. de Ruyter, 94. — Ter aardebestelling v. Prinsen van Oranje, 125.

M. (F.), Portret v. M. H. Tromp, 55, 250.

M. (J.), St. Nikolaas, 104.

Maccabeër (De), Rekenkunstig vraagstuk, 33. — Ontijdinc, 33. — Silhouetten, 33. — Noor, 33. — Nektar, 33. — Schieringers, 33. — M. Luther, 135. — Munniken, 135. — Van esse tende, 135. — Kinnetje, 135. — Gemarineerde haring, 136. — Thomson, 162. — Fontein van Heron, 233. — El in plaatsnamen, 246. — Schobbejak, 250. — A. L. Schlözer, 303. — Moerbeziënboom op het slot Ostende, 303. — Verguld koper, 303. — Kaartspel, 304. — Begijnen, Albigenzen, 314. — Brak, 321.

Mars, Geerende huizen, 122. — Afbeelding v. d. schouwburg te Amsterdam, 122. — Schilderijen op het stadhuis te Amsterdam, 204. — Tertianen te Amsterdam, 204. — Operaas in de Holl. taal, 207. — Orde v. St. Michiel, 220. — Porselein, 238. — Bastaarden v. Nassau, 302. — Dochters van Willem van Nassau, 302. — N. Muys v. Holy, 305. — Amsterdamsch dialect, 333. — Colisca, 350. — J. Orobio, 350. — Gesl. de Peyster, 353. — Storm van 1 Aug. 1674, 356. — Peper, 361. — Wat Blucher met Parijs voor had, 385. — Brutusbosch, 385.

M°., Baron de Zélandre, 33, 218. — Anonyme werken, 39. — Baron van Delen, 39. — Laatste wilsbeschikking van Piet Hein, 39. — Van der Kemp en van Brussel, 41. — Robinsoe Crusoe, 41. — Maerlant een Zuidbrabander, 41. — Adel-karakteristiek, 49. — Baron de Kinsky, 50, 114. — Geadeld na den dood, 50. — Hohenlohe-Langenburg, 53, 80. — Huis te Hatert, 55, 119, 139. — H. Comte de Moens, 58. — Orde van St. Michiel, 68. — Opschrift aan de Zaan, 68. — Schimpdichten, 68. — Tancredo de Rohan, 73. — Meermin tot wapen, 74. — Leycester, 74. — El. v. d. Recke, 74. — J. Grammaye, 75, 117. — Nazaat van J. Cats, 76. — Anonyme werken, 79. — C. Droste, 81. — Onbekend wapen, 82. — Erfgrafelijke bediening van Holland, 88. — Slag bij Nancy, 90. — Mr. A. Perrenot, 99. — Dagvaarding van S. Speyaert en Cl. v. d. Gheer, 100. — J. Diemer, 107. — Don Carlos, 107. — Schout bij nacht Houttuyn, 118. — de Thouars, 121. — J. J. Schuurman, 128. — Ms. Genealogie van Oem, 136. — Verboom, 137. — v. Diest, 140. — Herlaar, v. Loon, Arkel, 143. — Baron v. Merode, 145. — Wapen van Wassenaer te Maastricht, 148. — Wapens v. Amsterd. geslachten, 153. — D. v. d. Poel, 187. — Amusement philosophique, 185, 270. — Jac. en Ph. de Vos, 204. — C. Cockiel, 215, 270. — C. Geselius, 258. — Buitengewone vruchtbaarheid, 269. — Een Metternich in 1708, 280. — Opschriften op kerkklokken, 292. — Hora geslachts- of doopnaam, 293. — Familie Röewell Turnbull geheeten, 391.

Montanus, Ds. Louron, 139. — Just. v. Nassau, 140. — Engeland zigtbaar v. d. Holl. kust, 145. — R. Verhulst, 348.

Mulder, (S. I.), Handschoen, 44, 179. — Waarde van den grond te Amsterdam, 255. — Geschied. d. Bataafsche republiek, 274.

Muller (Fred.), Bibl. Sarraziana, 131.

N.

N., Bezitter v. allodiale goederen, 260.

N***, Knoopen met het beeld der vrijheid, 1. — Korn. v. Arkel, 17. — Geëtste plaat der zamenzwering v. Slatius, 338. — Schilderij met eene kerkelijke plegtigheid, 338. — Gedicht over ouderliefde, 338.

N. (v. d.), Glazen drinkkan, 355.

N. Q. T., Teisterbant en Bilderdijk, 37.

N. Q. S., Ouders v. W. Krul, 132. — A. F. R. E. baron v. Haersolte, 133.

N. d. V. (H.), Romb. Verhulst, 35.

N. (J. A.), Kampvelden, 215. — Geschied. der Bataafsche republiek, 274.

N. (M. H.), Musschenbroek enz., 331.

N. (S. v.), Koperen munten in 1822, 364. — Centen, 377.

Noë, W. Pighius, 203.

Nijhoff (Martinus), A. B. Strabbe, 265.

O.

O. Gedicht op oude vrijsters, 330.

O (v.). Traktementen v. predikanten, 17. — Lijst van Kalifen, 26. — Naamlijst v. predikanten, 179. — Symboliek d. kleuren, 202. — Panotypie, 343. — Geschriften v. H. Slatius, 386.

O. (D. C.), Staatkunde v. h. kerkezakje, 206.

O. (H. M. C. v.), Tetje Roen, 55. — E. W. Higt, 59. — Helwicus, 102. — Phil. en Petr. Lansbergen, 155. — Graden bij de examina, 193. — Palmboom, 196. — J. Geusius, 202.

P.

P. De vlierboom een voorbehoedmiddel tegen den duivel, 16. — De Vlierboom, 16. — Bistouri, 16. — Zeetienden, 181. — Regulateur, 233. —

P. (v. d.), Verponding in Holland ingesteld, 299. —

P+P., N. S. v. Leeuwarden, 350.
P. (C.), Samuel v. d. Putte, 40. — J. P. Snoeck, 48.
P. (J. H.), Lacquistes, 152. — Palemaillebaan, 283.
P. (P.), Theod. Aemilius, 270.
Perscrutator, de Erfprins v. Reuss-Schleitz, 297.
Pr., Declaratien v. scherpregters, 289.
Primo, Stap met mij vernoegd in 't bootje, 87.

Q.

Q. X. Z., Woorden op het platte land in Noord-Holland nog gebruikelijk, 27.
Quaerendo, Straf v. losbandigheid, 285. — Bijzonderheden omtrent den Scheveningschen weg, 328.
Quiescendo, Personen te Vlissingen in 1572, 60. — Brieven van F. Gomarus, 77. — Brieven van Ph. v. Marnix, 78. — Regering te Zwolle in 1672, 86. — J. H. Reisig, 90, 212. — Chr. de la Quellerie, 155. — Brief over de vrijheid, 191. — Chronicon anonymum, 258. — Maria Junius, 259. — Bibl. Sarraziana, 260. — J. Cele, 279. — Een Metternich in 1708, 280. — J. Murmellius, 281. — Ch. de Niellès, 282. — Guil. Maranus Tolosas, 321. — Storm van 1 Aug. 1674, 357. — Porselein, 358.

R.

R., Phil. en Petr. Lansbergen, 6. — Jos. Houtenus, 6. — Theod. Aemilius, 6. — Chr. de la Quellerie, 6. — Adr. Wittius, 6. — Jac. Bruno, 6. — Schieten op nieuwjaar, 6. — Eene bladzijde uit Walvis, 37. — Brieven en predikatien van Pasch. de Fijne, 69. — Georg Eponis, 69. — Marc. de Bije, 69. — Gedichten v. J. Beets en J. Bodecheer Benningh, 70. — Kanselredenen vóór 1618, 82. — J. Episcopius, 104. — C. Geselius, 130. — El. v. Overveld, 130. — Maria Junius, 130. — Loevestein, 161. — T. Cupus, 162. — C. Hillenius, 334. — W. Helmichius, 346.
R. (H. C.), A. Costerus, 29. — Karel VIII te Rome, 29. — H.C. Thombergens vertaling van S. Franck, 33. — Verbetering in J. Uytenbogaerts leven, 38. — Eene bladzijde uit Brandts Hist. d. Ref., 40. — Latijnsch gedicht van G. Brandt, 65. — P., B. en A. la Faille, 100. — Vragen, betreffende de Geesteranussen, 129. — R. Hoogerbeets en J. Beets, 129. — Verwanten van R. Hogerbeets, 130. — Historisch verhaal, 233. — Geschrift v. Dwinglo, 233. — Poppius Enge poort, 233. — Passionaal, 234. — Arminii opera, 234. — H. Pagius, 234. — A. Hachtingius, 266. — A. v. d. Borre, Derde vertoog, 266. — Geschrift v. A. Matthisius, 266. — Twee geschriften v. D. Sapma, 269. — Twee geschriften v. S. Lansbergen, 266. — J. Guazzo en Gomes. v. Trier, 302. — Actes authentiques, 302. — M. Potvliet, 302. — Apologeticon adv. Satyram Heynsii, 302. — Schrijver v. Adoni-Beseck, 302.
R. (L. D.), Frederik Hendrik of Hendr. Fred., 10. — Xavier le Maistre, 20. — Zendelingen in het begin der 17e eeuw, 23. — Latijnsche verzen, 27. — C. Musius, 55. — Vindiciae contra tyrannos, 59. — Princesale te Dord, 113. — De Reuzenberg, 123. — Brieven v. G. Dumbar, 123. — Geschriften betreffende J. de Witt, 286. — Zonderlinge titels v. boeken, 291. — A. v. Geluwe, 293.
R. (M.) Mz., Wis-, natuur- en sterrekundigen, 15.
R. (T. A.), Der Sondaren troostelijcke Morgenwecker, 15. — J. Lamotius, 19. — Blauhengst, 98. — H. Stromberg, 118. — Eenige predikanten, 150. — J. Houtenus, 155. — L. de Beveren, 252. — J. Sijbing v. Hernikhuizen, 252. — J. Sannes, 316.
Rêsch, Brief van Lipsius, 14. — De la Noue en de la Haye, 180. — Vindicia contra tyrannos, 182.
Roest (M.) Mz., D. Dijke en J. Lamotius, 19. — N. Muys van Holy, 172.
Römer (Dr.), Horst, 10. — El in plaatsnamen, 10. — Brieven van Fr. Gomarus, 13. — Standaardmaten te Pompeji, 13. — Czaar Peter en onze drukkerijen, 13. — Paul. Elias, 13. — De vlierboom een voorbehoedmiddel tegen den duivel, 16. — Woorden op het platte land in Noordholland nog gebruikelijk, 26, 327. — Zaniken, 56. — Schobbejak, 57. — De vrienden geven de vensterglazen, 223. — J. J. Sijbing van Hernikhuizen, 224. — Tertianen te Amsterdam, 385.
Roos (G. P.), Gesch. van Nederl. in de Fransche taal, 101. — Drie rijmende regels, 101. — Malchus, 102. — Levenssch. van Vorsten uit het Huis van Oranje, 102, 380. — Jansen en J. Marcus, 102, 384. — Haantje pik, 104. — H. Elisabeth, 105. — Werken v. F. Ridderus, 107. — Zamensmelting van lidw. en znw., 114. — Koningen van Arles, 117. — De merken, 118. — Schavuit, 118. — C. Plinius Secundus, 120. — Procesverbaal, 124. — Gesneuvelden bij Malplaquet, 124. — Communisme, 124. — Regters van Stade, 124. — Valsche testamenten, 128. — Kleuren der milit. gebouwen. 153. — Kampvelden, 153. — Schieten op nieuwjaar, 156. — Perziken bij maneschijn, 156. — Schillers geestenziener, 183. — Koningen voor den Zondvloed, 184. — Appel- en peersoorten, 218. — Eiland S. Lorenzo, 220. — Jakettenhuis, 220. — Aardappelsoorten, 220. — Volksvooroordeelen, 252. — Moro S. Paolo, 257. — Patroon van Renselaer, 327. — Naamsoorsprong v. Loevestein, 365. — F. Freiligrath, 366. — Tetje Roen, 366. — Volkslied, 380. — Van esse tende, 381. — Galante Dichtluimen van Bilderdijk, 383. — Dertien, 384. — Tertianen te Amsterdam, 385. — Nachtmerrie, 386.

S.

S. (A. D.), J. J. Starter, 142. — Blauhengst, 221. — De Geesteranussen, 257.
S. (C. de), Nederl. vertalingen van Hesiodus, 99.
S. (Mr. J.), Portret van Erasmus, 98. — Papau, 104. — S. Nikolaas, 104. — Nederl. spot- en scheldnamen, 105. — Aschpotten, 151. — Kampvelden, 153. — Emanuel, Prins v. Portugal, 246. — Yval, 363. — Truanten, 364. — Anbeelten, enz., 364. — Een witte lever, 364.
S. (V. D.), Kleur der plantwortels, 35. — Milkaton, 42, 114. — Oude maten en gewigten, 108. — Belabberd, 138. — Stephani Praedium rusticum, 233, 353. — Karveelschepen, 312. — Opschrift te Haarlem, 332. — Dierleven op gewassen naar Europa overgebragt, 346. — De leeuw van Kurdistan, 346. — Vertaling van voornamen, 350. — Suriname, 351.
S:—A:—, Belabberd, 10. — Malefijt, 55. — De Hetich, 322.
S. J., Zonderling zegel, 162. — Gildekleeden, 298. — Huwelijken buiten de steden, 307. — C. Cockiel, 313. — Waterpoort te Zutphen, 317. — Afbeelding eener kerk, 317. — Kerkgezang, 321.
S. S. S, Gebruik van erfelijke titels, 37. — Jonkheer, 37. — Bilderdijk en Witte van Haemstede, 37. — Verheijen, 132. — J. L. van Laar Mahuët, 133. — Nepotismus van 1798—1801, 161. — Midderich, 202. — Levensbeschrijvingen v. Vorsten uit het Huis van Oranje-Nassau, 271. — Wouter Geurtzen, 292. — Villattes, 301. — Verheijen, 316. — C. v. Waenen, 322. — Calander-Broer, 334. — Bisschop in partibus inf., 363. — Vrijmeesters metselaars en timmermans, 364.
S. V. Pl., L. de Beveren, 101.
S. V. W., Dialect in het land van Kuik, 61, 293. — Het dierlijk magnetismus, 71. — Du Bois

genaamde predikanten, 73. — Radbraken, 80. — Beweging der slangen, 81. — M. Winhoff, 123. — Inval der Oranje-emigranten, 123. — Krapschuiten, 150. — De Afrikaansche olifant, 151. — Brabandsche landtol, 166. — Landschrijver, 179. — Spotprenten op een luchtbol, 222. — Bullebakken, 223. — Gesch. van Nederland in het Fransch, 224.
Scapha, Heiloër polder, 204.
Schotel (Dr. G. D. J.), Verspreide Gedichten, van Tollens, 329. — J. Schultz van Haegen, 329.
Schrijver (de), Ultima Thule, 27.
Scr., Ketterbranden in Utrecht, 65. — Colisca, 201.
Scrutando, Prent van het turfschip van Breda, 34.
Sé (J. B.), J. Murmellius, 162.
Secundo, Weêrvoorspellingen, 327.
Senden (van), Portret van M. H. Tromp, 55.
Senden (G. H. van), Namen der Godheid, 20. — Radbraken, 20. — De vrienden geven de vensterglazen, 223.
Smits (Mr. W. P.), Schilderij van het opbreken van het beleg van Dordrecht, 127.
Spoor (W. C.), Milkaton, 369.
Steinmetz (F. F. C.), Een handschrift van Vondel, 4. — Opera's in de Hollandsche taal, 73.
Strick van Wijk (H. C.), Het stormglas, 10. — Duisternis op klaarlichten dag, 22, 80.

T.

T., Schrijvers der Bijvoegsels op Wagenaar, 71. — P. Buis, 71. — E. Brink, 71. — Mad. de Panquille, 71. — Ds. Louron, 76. — Naamlijsten van predikanten, 77. — Van Diest, 84. — C. Ursinus, 118. — Mr. E. Spiegel, 231. — Eggericx, 234. — A. de With, 234. — Graftomben, 234. — Werken van F. Ridderus, 241. — R. Verhulst, 379.
T. (P. H.), Een regter van Oldenbarneveld, 296.
t t, HSS. van Geesteranus, 163.
Turias, Nederl. Volksboek in het Deensch, 329.

V.

V. (C.), Stuerbout van Haarlem, 23.
V. (D. J.), Jean d'Espagne, 185.
V. (J. G.), Geneeskundige Correspondentie-societeit, 354.
V. (J. C.), Noor, 160.
Vernée (Mr. L. G.), Karveelschepen, 150.

W.

W., Nektar, 348.
W. (v.), A. v. Poot, 332. — N. B. A., 332. — C. Hartsoecker, 332. — Uitgaven der historie van het leven en sterven van Oldenbarneveld, 332.
W. (E. C. D. v.), Ned. spot- en en scheldnamen, 339.
W. (H. J.), Schieringers, 150.
W. J. F., Een vermaarde arts, 15. — Proces tegen Prof. P. Burmannus, 21. — Liedertafel, 71. — Comedies en romans over gierigheid, 273. — Panotypie, 273. — Een bladz. uit Walvis Gesch. v. Gouda, 273.
W. M. Z., Lacquistes, 4. — Ruisch de Bruyn, 4. — Tiberius en de Kunstenaar, 4. — De geest van Jan Tamboer, 4. — Adeleide, 59. — Weinig bekende wapens van Nederl. geslachten, 292.
W. L., ἐάφθη, 350.
Wassenbergh (A.), Anacreontische vragen, 347. — Rem acu tetigisti, 350. — Eenige predikanten, 353.

X.

X., Schlaffius, 130. — Bezitters van allodiale goederen, 131. — Werken van Zoölogen, 161. — De Simir, 161 — Heer van Berbice, 161. — D. van der Poel, 190.
X²., Geboorte- en sterfjaren van engelsche schrijvers, 131. — Engelsche vertal. van Don Quixote, 131. — Soebatten, 138.

IJ.

IJ. (B.), Schimpdichten, 195.

13xxxx14, Jan bastaard van Beijeren, 265. — Jac. en Joh. de Vos, 366.
?, Uithangborden te Alkmaar, 330.
??, Nuf, 330. — Boerhave en 't goudmaken, 330. — K. Baron de Geers geschriften. — Geschriften van Catharina II, 364. — Mirabeau, aux Bataves, 364. — Palmboom, 379.
†, H. van Dam, 37. — Ds. A. Heynsius, 37, 314. — Dichtregels van C. Loots, 132. — Zilverenbruiloftszang van C. Loots, 132. — Halsbandes orden, 133. — Ockerse, 133. — Staatkunde v. h. Kerkezakje, 136. — J. W. Falck, 141. — G. van Lennep, 161. — Letters op een cachet, 234. — R. Verhulst, 270. — Cuens de Hollande, 297. — Grafkelder aan de Zuiderkerk te Amsterdam, 298. — Graveninge, 300. — Gein tot stad verheven, 300. — Hoiemen geschot, 300. — Du Sauzet, 301. — Mits, 303. — De Thouars, 311.
+⊖+, Namen van heerlijkheden als familienamen, 333. — J. M. v. Hemert, 334.
△*, E. Schuttenius, 331.
***, Hubrechtsdag, 70. — P. Paulus, 86. — Vijsve, 90. — Schavuit, 118. — Malefijt, 119. — Brandmerk op de wang, 119. — Mr. A. de Perrenot, 222. — Hocko, 280.

LEES-, SCHRIJF- en DRUKFOUTEN.

Bl. 7, Kol. 2, r. 1 v. b. staat: VI; lees: VII.
— 9, —— 1, r. 13 en 23 van b. staat: PLAQUET; lees: PLUQUET.
— 9, —— 1, r. 9 v. o. staat: toch het; lees: het toch.
— 17, —— 2, r. 28 v. o. —— 362; lees: 262.
— 32, —— 2, r. 23 v. b. —— het monogram droeg D. V. L.; lees: het monogram droeg N. D. L., ineengevlochten, zoo als dit staat afgebeeld en beschreven bij BRULLIOT, I. N⁰. 1635.
— 32, —— 2, r. 18 en 9 v. o. staat: VAN LIJNDEN; lees: VAN LYNDEN.
— 35, —— 2, r. 6 v. o. staat: Friesche; lees: Triersche.
— 40, —— 2, r. 2 v. o. —— *Hasseletium*; lees: *Hasseletum.*
— 43, —— 2, r. 31 v. o. —— 211; lees: 212.
— 44, —— 2, r. 17 v. o. —— HAANEMAN; lees: HANNEMAN.

Bl. 45, Kol. 1, r. 29 v. b. staat: 362; lees: 262.
— 45, —— 2, r. 2 v. o. —— Ommyaden; lees: der Ommyaden.
— 46, —— 1, r. 30 v. b. —— hem; lees: hen.
— 49, —— 2, r. 2 v. o. —— *compagn.*; lees: *campagn.*
— 50, —— 1, r. 7 v. b. —— p. 972; lees; N°. 972.
— 50, —— 2, r. 2 v. o. —— 361; lees: 261.
— 56, —— 1, r. 18 v. b. —— SCHINNES; lees: SCHINNE.
— 56, —— 1, r. 19 v. b. —— BRANZEN; lees: BRANTSEN.
— 65, —— 2, r. 11 v. o. —— Sit; lees: Sic.
— 65, —— 2, r. 10 v. o. —— juvenem; lees: juvenum.
— 74, —— 1, r. 8 v. b. —— *du*; lees: *au.*
— 74, —— 2, r. 21 v. o. —— *Stabe*; lees: *Stäbe.*
— 82, —— 1, r. 8 v. o. —— overal zijn; lees: overal gelijk zijn.
— 84, —— 1, r. 11 v. o. —— WIELLEN; lees: WULLEN.
— 88, —— 2, r. 17 v. o. —— *Orpre*; lees: *Orde.*
— 90, —— 2, r. 10 v. o. —— Festes; lees: Fests.
— 90, —— 2, r. 4 v. o. —— *of*; lees: *en.*
— 97, —— 2, r. 22 v. b. —— kon het wezen; lees: kon het nooit wezen.
— 99, —— 2, r. 27 v. o. —— *den pauselijken tiara*; lees: *de pauselijke tiara.*
— 99, —— 2, r. 15 v. o. —— den pauselijken tiara; lees: de pausselijke tiara.
— 108, —— 2, r. 19 v. o. —— 2400 roeden; lees: 240 □ roeden.
— 109, —— 1, r. 22 v. o. —— $^1/_2$ *jugerum*; lees: $1^1/_2$ *jugerum.*
— 110, —— 1, r. 20 v. b. —— aan het *jugerum* der Romeinsche schrijvers van 2 *Actus*; lees: aan $1^1/_2$ *jugerum* of aan 3 *Actus.*
— 117, —— 1, r. 21 v. o. —— *Geschlechten von denen* v. MUMM; lees: *Geschlechtsn. von denen* v. MUMM, bij VON STEINEN, *W. G.*
— 121, —— 1, r. 31 v. o. —— dl. bl. 169; lees: dl. I. bl. 169.
— 121, —— 2, r. 15 v. o. —— *Pentoise*; lees: *Pontoise.*
— 121, —— 2, r. 4 v. o. —— *Argentor*; lees: *Argenton.*
— 129, —— 2, r. 31, 19 en 11 v. o. staat: CALOMIES; lees: COLOMIES.
— 133, —— 2, r. 3 v. b. staat: *Goor*; lees: *Goär.*
— 141, —— 2, r. 2 v. b. —— 247; lees: 427.
— 148, —— 2, r. 11 v. o. —— *de*; lees: *des.*
— 165, —— 2, r. 28 v. b. —— gehalte; lees: metaal.
— 171, —— 1, r. 4 v. o. —— geelborstige; lees: geelborstje.
— 172, —— 1, r. 3 v. b. —— (*f* 1, ; lees: *f* 1,.
— 172, —— 1, r. 3 v. b. —— Uit; lees: (Uit.
— 180, —— 1, r. 20 v. b. —— LÖWE; lees: WOLFSOHN.
— 180, —— 2, r. 5—2 v. o. beschouwe men de woorden: Tot — dl. V. als niet geschreven.
— 189, —— 1, r. 29 v. b. staat: VAN WISSE; lees: VAN WIJNGAERDEN.
— 189, —— 2, r. 6 v. b. —— *von*; lees: *van.*
— 189, —— 2, r. 25 v. b. —— bever en *bande*; lees: bever, en *bande.*
— 189, —— 2, r. 3 v. o. —— *de Basterd, zone*; lees: *de Basterdzone.*
— 190, —— 1, r. 25 v. o. —— (*Bat.*; lees: *Bat.*
— 198, —— 1, r. 1 v. b. —— Utrumque, lees Utcumque.
— 203, —— 1, r. 12 v. o. —— *Eenige*; lees: *Nog cenige.*
— 204, —— 2, r. 11 v. o. —— trepassa; lees: trespassa.
— 205, —— 2, r. 35 v. o. —— April; lees: April, .
— 205, —— 2, r. 34 v. o. —— gheselnede; lees: gheselnede,
— 205, —— 2, r. 26 v. o. —— Messive; lees: Messire.
— 205, —— 2, r. 21 v. o. —— MOERF, lees: MOERE.
— 205, —— 2, r. 18 v. o. —— *Teneraemuda*; lees *Teneraemunda.*
— 210, —— 1, r. 3 v. b. —— 178; lees: 118.
— 212, —— 1, r. 26 v. b. —— MORGIN; lees: MORGAN.
— 216, —— 1, r. 23 v. b. —— VAN DEN DRIESCHE, D.; lees: VAN DEN DRIESCHE D.
— 251, —— 1, r. 13 en 22 v. b. staat: SAUISSON; lees: SANISSON.
— 253, —— 2, r. 8 v. b. staat: *Johannes Kellenberch Dortsman*; lees: *Johannes Kellenberch; Dortsman.*
— 261, —— 1, r. 13 v. o. —— XVIIIde; lees: XVIIde.
— 261, —— 1, r. 5 v. o. —— rookten; lees: rockten.
— 262, —— 2, r. 19 v. o. —— hij; lees: zij.
— 266, —— 1, r. 13 v. b. —— 1531; lees: 1431.
— 271, —— 2, r. 13 v. o. —— neven; lees: neveu.
— 285, —— 2, r. 6 v. o. —— bl. 189; lees: VIII. bl. 189.
— 294, —— 1, r. 4 v. o. —— 1643; lees: 1543.
— 295, —— 1, r. 24 v. o. weglaten het woord: waarschijnlijk.
— 321, —— 1, r. 9 v. b. staat: *Lomache*; lees: *Somache.*
— 322, —— 1, r. 31 v. b. —— Fransche; lees: Franeker.
— 322, —— 1, r. 18 v. o. —— 1742; lees: 1722.
— 342, —— 1, r. 4 v. o. —— 396; lees: 369.
— 349, —— 2, r. 19 v. b. —— 273; lees: 132.
— 350, —— 1, r. 20 v. o. —— WARDEN; lees: WAARDEN.
— 353, —— 1, r. 21 v. b. —— DERMOUT; lees: DORHOUT.